ମୁକୁର

ମାସିକପତ୍ର ।

ଅଷ୍ଟମ ଭାଗ ।

ସନ ୧୩୨୧ ସାଲ ।

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜସୁନ୍ଦର ଦାସ ବି. ଏ.

କର୍ତ୍ତୃକ

ସମ୍ପାଦିତ ।

କଟକ

ମୁକୁର ପ୍ରେସରେ ମୁଦ୍ରିତ ।

୧୯୧୪ ।

ଅଗ୍ରିମ ବାର୍ଷିକ ମୂଲ୍ୟ ୨ ଟଙ୍କା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୂଚୀପତ୍ର ।

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ
ଅଚାରଣ ବ୍ୟସ୍ତ	୨୨୭
ଅନନ୍ତ (ପଦ୍ୟ	୭୧
ଅର୍ଥନୀତି	୪୩
ଆଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ଲାଇବ୍ରେରୀ	୧୮୭
ଆଶା (ପଦ୍ୟ) ...	୪୮
ଆଶ୍ୱାସ ସଙ୍ଗୀତ (ପଦ୍ୟ)	୧୩୨
ଉତ୍କଳ ଜନନୀ (ପଦ୍ୟ)	୧୮୭
ଉତ୍କଳଭାଷାର ବିଶେଷ	୭୧, ୨୫୩
ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅବସ୍ଥା	୨୧୨
ଉତ୍କଳୀୟ କୁଳୋପାଧି	୨୦୧
ଉତ୍ତରରାମ ଚରିତ	୭୪
ଉଦ୍ଭିଦ ସାଧିବ (ପଦ୍ୟ)	୧
ଏହା କି ସେ ? (ପଦ୍ୟ)	୨୩୬
କାମିନୀକୁସୁମ (ଗଳ୍ପ)	୧୪୧
କିଏ ତୁ ? (ପଦ୍ୟ	୨୦୬
କେଉଁସ୍ୱରେ (ପଦ୍ୟ)	୨୫୪
କୋଇଲୁକ୍	୩୧
କୋଣାର୍କ ଶେଷ	୩୧
ଖାଦ୍ୟ ଓ ପରିପାକକ୍ରିୟା	୨୭
ଖୋଦାବକ୍ସ ଲାଇବ୍ରେରୀ	୭୭
ଗରବଛିଆ (ପଦ୍ୟ	୭୮
ଚରଣେ ମିଳିତ (ପଦ୍ୟ)	୨୬୩
ଚିନ୍ତା-ଚିତା (ପଦ୍ୟ)	୯୭
ଜଗନ୍ନାଥ ଶିଳାଲିପି	୨୦
ଜାଗରଣ (ପଦ୍ୟ	୨୧୭
ଜାଣି ମୁଁ ନ ଜାଣେ (ପଦ୍ୟ)	୨୦୨
ଜାତିର ଜୀ... ...	୨୦୮
ଜୀବନ [illegible] (ପଦ୍ୟ)	୭୮
ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ (ପଦ୍ୟ) ...	୯୭

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ
ଟିପ୍ପଣୀ	୭୨, ୧୫୩, ୨୦୭, ୨୪୩
ତପସ୍ୱିନୀ (ପଦ୍ୟ) ...	୨୨, ୨୩୩
ତାପସ ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟ ଅଦମ	୯୮୮
ତିନୋଟି ସଙ୍ଗୀତ (ପଦ୍ୟ)	୨୫
ତୈମୁରଲଙ୍ଗ ଓ ଭାରତବର୍ଷ	୧୫୦
ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ	୨୭୪
ଧର୍ମବଳ	୯୮
ଧାତ୍ରୀ ପାନ୍ନା	୨୭୯
ନବବର୍ଷ (ପଦ୍ୟ)	୧
ନବବର୍ଷର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ (ପଦ୍ୟ)	୧୭୯
ନିଭୃତ ଜଳସ୍ୱ (ପଦ୍ୟ)	୧୧୫
ନିଭୃତେ (ପଦ୍ୟ)	୪୯
ନିଭୃତେ (ପଦ୍ୟ)	୨୪୭
ନିଶୀଥ ଚିନ୍ତା (ପଦ୍ୟ)	୧୯୮
ନିଶୀଥ ସ୍ୱପ୍ନ (ଗଳ୍ପ)	୧୩୩, ୧୭୫
ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ ଫଳ (ଗଳ୍ପ)	୧୧୭
ପିତୃ-ଶିକ୍ଷା (ଗଳ୍ପ)	୧୩
ପ୍ରେମୋଚ୍ଛ୍ୱାସ (ପଦ୍ୟ)	୨୨୨
ବନଜ ଖାଦ୍ୟ	୧୯୯
ବସନ୍ତେ ଭ୍ରମଣ	୨୭୭
ବିଧି ତ ଅମୂଲ୍ୟନିଧି ଦେଇ ଅଳି ମୋର କରେ (ପଦ୍ୟ)	୨୮୭
ବିମାତା (ଗଳ୍ପ)	୧୮, ୩୮
ବିରହ କଥା	୯୩
ବୁଢ଼ା ଶଙ୍ଖାର (ଗଳ୍ପ)	୨୫୫
ବେଦ ଓ ବେଦାନ୍ତ	୨୪୧
ବୈଦିକ ଭାଷାଶାସ୍ତ୍ର (ପଦ୍ୟ)	୧୨୨
ବୋଲ୍ଟ ସ୍ପୋର୍ଟ	୨୮୧
ଭଟ୍ଟ ମଦନର କଥା	୩୭
ଭାବୁକତା	୨୮୩

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠାଙ୍କ
ଭାରତରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚାର	୧୫, ୫୦, ୧୬୯
ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ (ପଦ୍ୟ)	୭୩
ମଣ୍ଡିକା (ପଦ୍ୟ)	୬୮୫
ମହାତ୍ମା ବୁଦ୍ଧ	୫୫
ମାଳବ (ପଦ୍ୟ)	୫୦
ମାଳତୀ (ଗଳ୍ପ)	୧୩୮
ମୀରବାଈ	୨୨୩
ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଳବ	୫୯, ୮୮, ୧୧୭
ଯାତ୍ରାସ୍ମରଣ	୧୮୨
ରାଜା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ (ପଦ୍ୟ)	୧୪୭
ଲଣ୍ଡୀପୁଅ ଅଜନ୍ତା (ଗଳ୍ପ)	୭୮
ଲୋଗ	୯୭
ଲୋହଲକ୍ଷ୍ମୀମାସ	୧୦
ଲୀଳା	୧୪୨, ୧୭୩
ଲାଳାବତୀ (ପଦ୍ୟ)	୨୬୫
ଶିଶୁ	୧୩୮
ଶିଷ୍ଟାଚାରର ସାଧନା	୨୪୮
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଚରିତାମୃତ	୨, ୫୩, [illegible], ୧୭୨, ୨୩୨, ୨୮୭
ସଙ୍ଗୀତ (ପଦ୍ୟ)	... ୨୩୨
ସଙ୍ଗଠନର ଅଭିଲକ୍ଷଣ	... ୭୯
ସମ୍ବାନୁଭୂତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ	... ୧୯୦
ସାଧନା ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା	... ୧୭୮
ସାଧୁ ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ	... ୨୩୧
ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ	... ୨୧୮
ସ୍ମୃତି ସଙ୍ଗୀତ (ପଦ୍ୟ)	... ୧୩୨
ହସିଲା ଦେଲା (ପଦ୍ୟ)	... ୯୫
ହେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତୁଷସି (ପଦ୍ୟ)	... ୨୮୮

Digitized by srujanika@gmail.com

ଇତିହାସ ଓ ତତ୍ତ୍ୱ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ବାଣୀଭୂଷଣ ଭାବ୍ୟଭାର୍ଥ

[illegible] ଜଗନ୍ନାଥ ପିଲାଇସ ... ୨୦

୨ । ଝିଟୁଣୀ ... ୫୬, ୧୪୫, ୨୦୬, ୨୪୫

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭଗବାନ ରାୟ

କୋଣାର୍କକ୍ଷେତ୍ର ... ୩୧

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣି ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ

ବେହ୍ଲବ୍ରମ୍ଭ ... ୧୦

୪ । ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଳବ ଚିତ୍ର ... ୪୧, ୮୮, ୧୧୦

୫ । ଚୈତନ୍ୟଚରିତ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ... ୧୪୦

୬ । ଶିଳ୍ପଜାତର ସାଧନା ... ୨୪୮

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଧରଣୀଧର ମହାନ୍ତି

। ତାପେ ଲଗ୍ନାଭ୍ରମ ଅତମ ... ୧୮୮

ଉପନ୍ୟାସ ଓ ଗଳ୍ପ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି

୧ । ଗଣ୍ଡୀପୁଥ ଅବସ୍ଥା ... ୭୮

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥବଲ୍ଲଭ ଘୋଷ

୨ । ଚମାଟା ... ୧୮, ୩୮

୩ । ନିଶୀଥ ସ୍ୱପ୍ନ ୧୩୩, ୧୭୪

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ବି, ଏ

ପରିଷ୍କାର ପତ୍ର ... ୧୧୭

୪ । ବୁଢ଼ା ଅଙ୍ଗୋଷ ୨୪୪

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶିବସିଂହ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ବି, ଏ

୫ । ଚିତ୍ରୋଦ୍ଧ ... ୧୩

୬ । ମାଳକା ... ୧୪୮

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ ——

୮ । ବୋଡ଼ ସେଷ ... ୬୮୧

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ପଟ୍ଟନାୟକ

୯ । ଅବାରଣ ବ୍ୟଷ୍ଟ ... ୨୨୭

କବିତା ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତି

୧ । ଦୁଃଖାଦ୍ଦେଶ ... ୧୪

ଚିନ୍ତା—ଚିନ୍ତା ... ୧୭

୩ । ବୈଦିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ... ୧୨୨

୪ । ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ... ୨୭୪

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନନ୍ଦକିଶୋର ବଳ ବି, ଏ

୫ । ନବ ବର୍ଷ ... ୧

୬ । ବନ୍ଦା ଓ ମେଘ ୧୪୦

ଶ୍ରୀମତୀ ରେବା ରାୟ

୭ । ଜଗତ ସାଧିବ ସତ

୮ । ଅବସେ ...

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଦନମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି, ଏ

୯ । ନବବର୍ଷର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ

୧୦ । ବେଦ ସ୍ୱରେ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ଭାବ୍ୟଭାର୍ଥ

୧୧ । ସଜାବଣ ...

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଭଗୀରଥି ମହାପାତ୍ର

୧୨ । [illegible] ବ ସେ

୧୩ । ବଧ [illegible] ସ୍ୱୟଂ ନିଧ ବେର ଅତ ମୋର ଭବେ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋ[illegible] ଦାଶ ବି, ଏଲ

୧୪ । ଭାବରଣ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପା[illegible], ଏ

୧୫ । ବହ୍ନିର ଜନ୍ମ ... ...

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୁମାର ବୈଦ୍ୟନାଥପ୍ରସାଦ ବେ[illegible]

୧୬ । ସଙ୍ଗୀତ ... ୨୦୨

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ବି, ଏ

୧୭ । ଅଶା ... ୪୮

୧୮ । ଅନନ୍ତ ... ୫୧

୧୯ । ମାନବ ... ୫୦

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ

୨୦ । ଚଳୋଷ୍ଟ ସଙ୍ଗୀତ

୨୧ । ଶ୍ରୁତ ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଅଶ୍ୱାସ ସଙ୍ଗୀତ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାଧାଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି

୨୨ । ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୋହନମୋହନ ସେନାପତି ଏମ୍, ଏ

୨୩ । ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ଦିଶାଠୀ ବି, ଏ

୨୪ । ଉତ୍ତର ଉଚ୍ଛ୍ୱ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାମୋଦର ମହାନ୍ତି

୨୫ । ବାମିଲବ୍ରହ୍ମ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଫଳଦେବ ମହାନ୍ତି ଭାବ୍ୟଭଞ୍ଜନ

୨୬ । ନିଶୀଥ ଚିନ୍ତା

୨୭ । ଜାତି ଗ୍ରୁ ବ ଥିଲ

୨୮ । ପ୍ରେମୋଚ୍ଛ୍ୱାସ

୨୯ । ଅବସେ

୩୦ । ହେ ଚିଶ୍ମ ବ୍ରହ୍ମ

୩୧ । ଚରଣେ ମିନତି ... ...

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମା——ବ, ଏ
ବ୍ୟ ବୂ ୨୧୭

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଲୁଙ୍କେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର
୩୯ । ସରଚିତ୍ର ୭୮

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ତ୍ରିପାଠୀ
ଜୀବନଚିନ୍ତା ୭୮

କାବ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ୨୨, ୨୩୩

ଜୀବନ ଚରିତ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ବି, ଏ
ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତ ୨, ୩୦, ୫୧, ୧୩୭, ୧୭୨, ୨୦୩, ୨୩୭, ୨୮୭

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶିବନାରାୟଣ ଲାୟକ
୨ । ମିତ୍ର ବାର ୨୩୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଅଭାଣି ଦାସ
ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ୨୧୮

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ
୪ । ମହାତ୍ମା ବୁଦ୍ଧ ୩୩

ନାଟକ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ଲାବ୍ୟଗର୍ଥ ବାଣୀଭୂଷଣ
ଜନ୍ମର ମେ ତରବ ୭୦

ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବଳଭଦ୍ର ମିଶ୍ର
ଉତ୍କଳଭାଷାର ବ୍ୟାକରଣ ୨୩୩

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗତୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଦାସ
ଉତ୍କଳଭାଷାରୁଦ୍ଧର ଅଧୁନିକ ଅବସ୍ଥା ୨୧୨

ବିଜ୍ଞାନ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସତ୍ୟକୁମାର ରାୟ
୧ । ଆକାଶ ଓ ପରମାଣୁ ଜିନ୍ଦା ୨୭

ବିବିଧ ପ୍ରସଙ୍ଗ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ
୧ । ସେଣ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗଦ୍ବନ୍ଧୁ ସିଂହ
୨ । ଧନ୍ୟବାଦ ୧୮
୩ । ଶିଷ୍ୟ ୧୩୮
୪ । ନାରୀର ଜୀବନ ୨୩୮

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ ——
୫ । ସ୍ୱରତରେ ସ୍ୱଦାବପତ୍ର ଓ ମନ୍ତ୍ରାଯତ୍ନର ପ୍ରଶ୍ନର ୧୨୯

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ସୁରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବାଲଯି ବି, ଏ
୭ । ଭଗ୍ନମନ୍ଦିର କଥା
୭ । ବରନ୍ଦ କଥା

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମଣି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ
୮ । ଅର୍ଥଜାତ ...
୯ । ଶୋଭାବତ୍ତ ସଉଦ୍ରେ
୧୦ । ବଚନ ଶାସ୍ତ୍ର

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ କୃପାସିନ୍ଧୁ ମିଶ୍ର ବି, ଏ
୧୧ । ବଳା ...

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ନୀଳମାଧବ ଦାସ
୧୨ । ଆଶା ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ରାମଶଙ୍କର ରାୟ
୧୩ । ସାମାଜିକ ସ୍ୱାର୍ଥ
୧୪ । ବିଷୟ ଭ୍ରମଣ
୧୫ । ବେଦ ଓ ବେଦାନ୍ତ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶିବନାରାୟଣ ଲାୟକ
୧୭ । ଅଲେକ୍ଜାଣ୍ଡ୍ରିଆ ସ୍ୱପ୍ନବାଦ୍ୟ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଜଗନ୍ନାଥ ମିଶ୍ର
୧୭ । ସଦାନ୍ତ୍ରୁତ ସାମାନ୍ୟ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଚୁଡ଼ାମଣି ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ କାବ୍ୟଗର୍ଥ
୧୮ । ଉତ୍କଳୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ
୧୯ । ଆଧୁ ଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ

ଅଧ୍ୟାପକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବିନୟକୁମାର ସରକାର ଏମ୍, ଏ
୨୦ । ଉତ୍ତରତା

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ ——
୨୧ । ବୋଧ୍ରୁକ୍

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶ ହରିଭୂଷ୍ଣ ଦାସ
୨୨ । ଆଶା ଓ ଭୟ ୨୭୧

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୮ମ ଭାଗ । } ବୈଶାଖ, ୧୩୨୦ । } ୧ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ନବବର୍ଷ ।

ନବୀନ ବରଷେ ଆଜି ଦେଖ ଦେଖ ଭାଇ !
ନବୀନ 'ମୁକୁର' ମୁଁ ଆଣିଛି ତୁମ୍ଭ ପାଇଁ ।

ତୁମ୍ଭର ଆନନ-ଛବି ଦେଖ ନୁହେ ଅନ୍ୟ,
ଧନ୍ୟ ଏ ମୁକୁର ମଜେ ମଣିଅଛି ଧନ୍ୟ ।

ଦେଖ ଦେଖ ଭାଇ ଏଥି ନିଜ ମାତୃ ମୁଖ,
ଦେଖିଲେ ନିଜର ହେବ ସ୍ୱର୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଦୃଷ୍ଟି ।

ଜନ୍ମି ଥାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭାରତ ଦେଶର,
ଏହା ତ ଅଲମ ଭାଗ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ।

ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଏ ଭାରତ ପରମ ପୁରାଣ,
ଆମ୍ଭ ଜନ୍ମଭୂମି ଭାଇ, ନୁହେ ଏ ସାମାନ୍ୟ ।

ଆମ୍ଭର ଦୋଷରୁ ମାତା ହେଲା ଅଭାଗିନୀ,
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଦୃଶ୍ୟ ମୁଖ ଧନୀ କାନ୍ଦନ୍ତି ଦୁଃଖିନୀ ।

ଶତବର୍ଷ ବର୍ଷ ଶେଷ ନିଶା ହେଲା ଗତ,
ଉଠ ଉଠ ଧନ୍ୟ ମୁଖ ହୋଇ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ।

ଆଜିଠୁ ବିଷାଦ ନିଶା, ଉଦିଅଛି ଭବ,
ନବୀନ ମୁକୁରେ ଦେଖ ନବ ମୁଖ—ଛବି ।

ଉଠ ହେ ସକଳ ଭାଇ ଲଭ ମନୁଷ୍ୟତା,
ଫିଙ୍ଗିଦେବା ଦୂରେ ପ୍ରାଣ-ଜଳନ୍ତା-ସାଳତା ।

ଛାଡ ଧୂଳିଭରା ସ୍ୱାର୍ଥ ସ୍ୱର୍ଗରେଣୁ ମଣି
ଜନ୍ମିବା ମସ୍ତକେ ଯଥା ମୁହୂର୍ତ୍ତର ମଣି ।

ଶ୍ରୀ ନବକିଶୋର ଦାସ ।

ଉନ୍ନତି ସାଧିବ ଯଦି ।

ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି ଜର ଗୋ ସାଧନା,
ପରାର୍ଥେ କର ଗୋ ଦାନ,
ସ୍ୱାର୍ଥ ସ୍ୱର୍ଗ ଜଳ ଦାନ,
ଅଜ୍ଞାତରେ ଭୁଲ ସବୁ ନିଜର ଭାବନା,
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି କର ଗୋ ସାଧନା ।

ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି ଜର ଗୋ ସଞ୍ଚୟ,
ଶ୍ରୀଳବଳ, ପୁଣ୍ୟବଳ
ପ୍ରେମ—ସୁଧା ସ୍ୱରମଳ,
ଜୀବନ ଖରତର-ବଳ, ଦୁଃଖଦ ଅଶ୍ରୁ,
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି କର ଗୋ ସଞ୍ଚୟ ।

ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି ଭୁଲ ଅସୂୟ-ଘର,
ଭୁଲ ହିଂସା, ଭୁଲ ଦ୍ୱେଷ,
ଭୁଲ ଅଭିମାନ ଲେଶ,
ବିଶାଳ ଜଗତେ ବସି କର ଗୋ ନିଜର,
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି ଭୁଲ ଅସୂୟ ଘର,

ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି ହୁଅ ଏକ ପ୍ରାଣ
ଭୁଲ ଜାତି, ଭୁଲ ମତ,
ବିଶ୍ୱ—ଯେମ ମହାବ୍ରତ,
କର ଗୋ ଗ୍ରହଣ ମାଁ'ର ସକଳ ସନ୍ତାନ,
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି ହୁଅ ଏକ ପ୍ରାଣ ।

ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି ଜୀବନେ,—ଜୀବନ,
ଚରୁ ଜଳ ଧର୍ମଦର୍ଶନ,
ଶୁଦ୍ଧ ଭୁଦ୍ଧ ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ,
ଅପାର ଅଗମ୍ୟ ସ୍ନେହ ଧର୍ମ ସନାତନ,
ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାଧିବ ଯଦି,—କର ସମ୍ପାଦନ ।

ଶ୍ରୀମତୀ ଯେମ ସ୍ୱପ୍ନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଚରିତାମୃତ ।

"ସ୍ଥାପକାୟ ଚ ଧର୍ମସ୍ୟ ସର୍ବଧର୍ମ ସ୍ୱରୂପିଣେ ।
ଅବତାର ବରିଷ୍ଠାୟ ରାମକୃଷ୍ଣାୟତେ ନମଃ ।"

୪ ମ ବେଦାନ୍ତ ।

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ—ଜନ୍ମଲୀଳା ।

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ପିତାମାତା ।)

ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ହୁଗୁଲି ନାମରେ ଗୋଟିଏ ଜିଲ୍ଲା ଅଛି । ଜାମାରପୁକୁର ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ ଏହି ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଶ୍ରୀ କ୍ଷୁଦିରାମ ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ଏହି ଗ୍ରାମର ଜଣେ ବଶିଷ୍ଟ ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ଅଧିବାସୀ ଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯେପରି ତେଜସ୍ୱୀ ସେହିପରି ତ୍ୟାଗୀ । ତାହାଙ୍କର ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ବ୍ରତ ଉପଦେଶ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଶାଳଗ୍ରାମର ପୂଜା । ଯେଉଁକ ସମ୍ପତ୍ତି ଅତି ସାମାନ୍ୟ ହେଲେହେଁ ଉପଦେଶରକ୍ତ ଉପଦେଶଙ୍କର ନାମ କରି ଧାନ୍ୟ ବପନ କରି ନିଷ୍ପତ୍ତି ; ଉପୁଲ ଶସ୍ୟରେ ବାରମାସର ଗର୍ତ୍ତ ସୁଗ୍ରୁରୁପେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିଲା ।

କ୍ଷୁଦିରାମଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସହୀ କାଳକବଳରେ ପତିତ ହେଲେ । ସେ ନିଃସନ୍ତାନା ହୋଇ ମରଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିବାର କିଛିକାଳ ଉତ୍ତାରେ କ୍ଷୁଦିରାମ ଚନ୍ଦ୍ରମଣିଦେବୀ ନାମ୍ନୀ ଜନୈକ ବ୍ରାହ୍ମଣ କନ୍ୟାଙ୍କର ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପାଣିଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏହି ସୌଭାଗ୍ୟବତୀ ନାରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ରାମକୁମାର, ରାମେଶ୍ୱର ଏବଂ ରାମକୃଷ୍ଣ ଯଥାକ୍ରମେ ତିନୋଟି ପୁତ୍ର ଏବଂ କାତ୍ୟାୟନୀ ନାମରେ ଗୋଟିଏ କନ୍ୟା ଜାତ ହେଲେ । ତେବେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ କନିଷ୍ଠ ।

କ୍ଷୁଦିରାମଙ୍କର ଅଙ୍କିତ ଦର୍ପ, ରୁଚି ଏବଂ ଗୌରବଚର୍ମ ଥିଲା । ତାହାଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଅତିଶୟ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ଥିଲା । ସେ ନିଷ୍ପୃହ ଭାବେ ଚଳିବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ତଥାପି ଲୋକେ ତାହାଙ୍କୁ ଏତେ ଭୟ କରୁଥିଲେ ଯେ, ସେ କୌଣସି ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ସ୍ନାନ ପରିସମାପ୍ତ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ତାହା ନିକଟକୁ ଯିବାକୁ ସାହସୀ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପଦଧୂଳି ଗ୍ରହଣ ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା । କିନ୍ତୁ ସମୟ ସମୟରେ କ୍ଷୁଦିରାମଙ୍କର ତେଜସ୍ୱିତା ଦେଖି ପଦଧୂଳି ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ କେହି ଅଗ୍ରସର ହେଉ ନ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସେହି କମନୀୟ ଏବଂ ଗମ୍ଭୀର ମୂର୍ତ୍ତି ଅବଲୋକନ କରି ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମବାସୀ ତାହାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ବିଚାରକପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରିଥିଲେ ।

ସର୍ବଦେଶରେ ସର୍ବକାଳରେ ମହାତ୍ମାମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ, ଉଦାର ଏବଂ ପରମ ପିତାମାତାଙ୍କ କ୍ରୋଡ଼ରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଅଛି । ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ଜନକ ଯେପରି ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ, ଜନନୀ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟା । କାଳଧର୍ମବିଶେଷରେ କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତର କ୍ଷୁଧା ଏବଂ ପିପାସୁର ପିପାସା ନିବାରଣ ଚନ୍ଦ୍ରମଣିଙ୍କର ଜୀବନବ୍ରତ ଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ଦ୍ୱିପ୍ରହରେ ଆହାର କରିବା ପୂର୍ବେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣୀ ଗୃହର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଶକୁ ଥରେ ଆସି କ୍ଷୁଧାର୍ତ୍ତର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଯାଉଥିଲେ । କେତେବେଳେ ନିଜର ଖାଦ୍ୟାଂଶ କେତେବେଳେ ଅବା ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରି ସେ ଉପବାସ କରୁଥିଲେ ! ହୃଦୟ ଏପରି ଉଦାର ଏବଂ ସ୍ନେହମୟ ନ ହେଲେ ଭଗବାନ୍ ସେ କ୍ରୋଡ଼ରେ ସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ କାହିଁକି ?

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ସ୍ୱପ୍ନ ।)

ସମସ୍ତ ଅବତାରମାନଙ୍କର ଜନ୍ମପୂର୍ବେ ପିତାମାତାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ଦର୍ଶନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକେ ଅବଗତ । ରାମଙ୍କର ପୂର୍ବେ କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କର ଦେବସ୍ୱପ୍ନ ଦର୍ଶନ, ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଜନ୍ମ ପୂର୍ବରୁ ଯଶୋଧରାଙ୍କର ବହୁବିଧ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ସ୍ୱପ୍ନ ଦର୍ଶନ କଥା ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ଜନ୍ମର ପ୍ରାକ୍‌କାଳ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନବିଜଡ଼ିତ ନୁହେ । ଥରେ କାତ୍ୟାୟନୀ ଉପଦେବତାଗ୍ରସ୍ତ ହେବାରୁ କ୍ଷୁଦିରାମ ଉପଦେବତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପିଣ୍ଡ ଦେବା ପାଇଁ ଗୟାଧାମକୁ ଗମନ କରି ଥିଲେ । ଦିନେ ସ୍ୱପ୍ନକାଳରେ ତାହାଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ଦର୍ଶନ ହେଲା । ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଶଙ୍ଖଚକ୍ରଗଦାପଦ୍ମଧାରୀ ସାକ୍ଷାତ ଭଗବାନ୍ ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଗଦ୍‌ଗଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଷାରେ କହୁଅଛନ୍ତି "ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ଘରେ ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରିବି ।" ବ୍ରାହ୍ମଣ ଧୀର ଭାବରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ "ମୁଁତ ସାଳ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୁଁ କଣ ଅପଣଙ୍କର ସେବା ଧର୍ମ କରି ପାରିବି ?" ଭଗବାନ୍ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭର ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ଭାବନାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।" ଏପରି କହି ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ, କ୍ଷୁଦିରାମ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରି କେବଳ ସେହି ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ତାହାର ମର୍ମ କଣ ତାହା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସୁକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି କାହାର ନିକଟରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ତାହାଙ୍କର ମନ ବଳିଲା ନାହିଁ । ଏହି ଗଳ୍ପ ଗଦାଧରଙ୍କ କ୍ଷୁଦିରାମଙ୍କର କଥା । ପୁଣି କାମାରପୁକୁରରେ ସେହି ଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳର ଘଟନା ମଧ୍ୟ ସମାନ ବିସ୍ମୟକର । ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦେବୀ ଗୃହ ପଶ୍ଚାତସ୍ଥ ଶିବାଳୟ ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନା, ଏପରି ସମୟରେ ଗୋଟାଏ ବାୟୁ ପ୍ରବାହ ହଠାତ୍ ତାହାଙ୍କର ଉଦରସ୍ଥ ହେଲା ! ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଏପରି ହେବାର କାରଣ ଚିନ୍ତିହିଁ ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେବଳ ତୁଇ ଏକ ଜଣ ସଙ୍କେତମାତ୍ରଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ଆଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ୱାମୀ କାମାରପୁକୁରରେ ପଦାର୍ପଣ କରିବା ମାତ୍ରେ ପତ୍ନୀ ସମସ୍ତ ବିବରଣ ଜ୍ଞାପନ କଲେ । କ୍ଷୁଦିରାମ ମୌନ ପ୍ରତିମା । ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମାରିବାର କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ଏ ସମସ୍ତ କଥା ଅନ୍ୟଙ୍କ ପ୍ରକାଶ କର ନାହିଁ ।" କିନ୍ତୁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କ ପେଟରେ କଥା ରହିବା ବଡ଼ ଦୁଷ୍କର । ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଦେଖିଲେ ଯେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖନ୍ତି, କ୍ଷୁଦିରାମଙ୍କୁ କହିଲେ କେବଳ ସେହି ଏକାକୀ ଉତ୍ତର "ସମୟରେ ଦେଖେ କଅଣ ଦେଖିବ, ଶୁଣିବ, କିନ୍ତୁ ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଗୋପନ କରି ରଖିବାକୁ ହେବ ।" ଚନ୍ଦ୍ରମଣି କୌଣସି ଦିନ ଗଭୀର ରଜନୀରେ ଶୁଣି ପାରନ୍ତି ଯେ ଗୋଟିଏ ବାଳକ ପୋଷାକ ନୂପୁର ଶବ୍ଦ କରି ଗୃହ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି ! ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହଠାତ୍ ସେ କଥା କହି ବିଳମ୍ବ ପ୍ରତ୍ୟକ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥାନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟୁଷରେ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରି ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଇ ସେହିସବୁ କଥା ଚାଲ କରନ୍ତି । ଏଣେ ପୁଣି ତାହାଙ୍କର ରୂପଲାବଣ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରି ସଙ୍ଗୀମାନେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି ଯେ ବୁଢ଼ା ବୟସରେ ଏପରି ରୂପଲାବଣ୍ୟ ! ବୋଧହୁଏ ଏହାର ମୃତ୍ୟୁକାଳ ସନ୍ନିକଟ ! ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଯେ ଯେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି, ତାହା ଗ୍ରାମର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକେ ଶୁଣି ପାରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଅଦ୍ୟାବଧି ତାହା ଗ୍ରାମର ବୃଦ୍ଧାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଶୁଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ କ୍ଷୁଦିରାମ ଯେ କି ପ୍ରକାର ଦର୍ଶନାଦି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିଥିଲେ, କେବଳ ଉପରୋକ୍ତ ଗୋଟିକ ଛଡ଼ା ଆଉ ସମସ୍ତ ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରହିଗଲା । ଯାହାହେଉ ଏହିରୂପେ ଦଶମାସ ଦଶଦିନ ଅତୀତ ହେଲା ।

ନବମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଜନ୍ମ)

"ଯଦା ଯଦାହି ଧର୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଲାନିର୍ଭବତି ଭାରତ
ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ମଧର୍ମସ୍ୟ ତଦାତ୍ମାନଂ ସୃଜାମ୍ୟହଂ ।" ଗୀତା ।

ଯେତେବେଳେ ଧର୍ମର ଗ୍ଲାନି ବା ପତନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ଅଧର୍ମର ଉତ୍ଥାନ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଭଗବାନ୍ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦେବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଧାରଣ କରି ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାନ୍ତି । ସେଇ ସକାଶେ ଭଗବାନ୍ଙ୍କର ଜନ୍ମ, ଯେ ନିମିତ୍ତ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ, ଯେ ନିମିତ୍ତ ଯୀଶୁଙ୍କର ଆଗମନ, ଯେ ନିମିତ୍ତ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ, ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର, ଶ୍ରୀ ନାନକ ପ୍ରଭୃତି ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବରେ ପଦାର୍ପଣ, ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହିନିମିତ୍ତ ଅବତାର ଗ୍ରହଣ । ଯେତେବେଳେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କଳୁଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ବିଶେଷତଃ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭାରତ ଶ୍ରୀଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ୍ ବା ପ୍ରାଚ୍ୟଧର୍ମ ନାମ ମାତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଗୌରବ ଲୋପ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ, ଯେତେ-ବେଳେ ଭାରତସ୍ଥ ସ୍ୱଜାତିମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରି ସାଧୁ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମନରେ ଯୁଗପତ୍ ବିସ୍ମୟ ଏବଂ ଦୁଃଖର ଉଦୟ, ଯେତେବେଳେ ଶତଧାବିଭକ୍ତ ଗୌରାଙ୍ଗ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନାନାଦ କୁକ୍ରିୟାସକ୍ତ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିଙ୍କୁ ନବ ପ୍ରାଣରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବା ନିମିତ୍ତ କରୁଣାମୟ, ସାଧୁଜନପାଳନକାରୀ, ଭୋଳାଭାବନ ଯୁଗାବତାର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ।

ଦଶମାସ ଦଶଦିନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଉପଦ୍ରବଙ୍କର ଲୋକ ଗୁଣ୍ଡ ପ୍ରସବବେଦନାର ପୂର୍ବାଭାସ ପାଇ କ୍ଷୁଦିରାମଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ବୃଦ୍ଧାରୀ ଦିନ କହିଲେ "ଭୟ ନାହିଁ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତ୍ରଗରଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ପରେ ଯାହା ଦେବାର ଦେବ । ତୁମ୍ଭେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବ ନାହିଁ ।" ପତିବ୍ରତା ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପତିଙ୍କର ଆଜ୍ଞା ପାଇ ସମସ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ସଜ୍ଜାକରି ଦେଲେ । ଫାଲ୍ଗୁନ ଶୁକ୍ଳା ତ୍ରୟୋଦଶୀ ତିଥି ୧୮୩୪ ସାଲର ଫେବ୍ରୁୟାରୀ ୨୦ ତାରିଖ ବୁଧବାର ଅପରାହ୍ନ ଚାରିଟା ସମୟରେ ରାସବିହାରୀଙ୍କୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେଲେ । ସମସ୍ତେ ଉଲ୍ଲାସ ହରିଷରେ ତୁରବସ୍ତରେ ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ, ସୂତିଗୃହ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ସୂତିକାଗାରରୁ ଆଉ ବାହାର ଆସି ପାରିବେ ନାହିଁ—ସେହିଠାରେ ଲଢ଼ଲଢ଼ା ପାଇ ରହିବେ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରସବ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି 'ଅଛନ୍ତି' ବି 'ଗଲେଣି' ଏହି କୌତୂହଳରେ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ପ୍ରତିରେ ସମସ୍ତେ ତୃଣ୍ଣ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଯାହା ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ନ ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ରମଣିଙ୍କର ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ହେବା ବା ଶରୀର ତ୍ୟାଗ କରିବା ଜେଣିକି ଥାଉ, ସେ ସହାସ୍ୟ ମୁଖରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ! ପୁଣି ଶିଶୁଟିର ଦର୍ଶନ କରି ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାଣ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ବିଶେଷତଃ ଧନୀ ନାମ୍ନୀ ଜମାରୁଣୀର ଆନନ୍ଦର ଆଉ ସୀମା ନାହିଁ । ସଦ୍ୟଜାତ ଶିଶୁ ଏପରି ଦୀର୍ଘ ବଳିଷ୍ଠ ହେବା ତଥ କେବେ ଦେଖିନ୍ତି—ଏହି କଥା ବାର୍ତ୍ତା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶ୍ରୀହରିଙ୍କର ଆନନ୍ଦର କଳନା କରିବ କିଏ ? ଶ୍ରୀହରି ! ଏହି ଜମାଜାତ ହସାର ମଧ୍ୟରେ ଏହି ସଦ୍ୟଜାତ ଶିଶୁରୂପ ଅଲୋକ ଜ୍ୱାଳ ଯେ କେବଳ ତୁମ୍ଭେ ଏକା ଅନନ୍ତ ଭାବା ନୁହେ ; ଥରେ ହସାରବାସୀଙ୍କର ମୁଖାବଲୋକନ କର, ଦେଖିବ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ଏବଂ ଜାଗ୍ରତ !

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ—ଶୈଶବ ଓ ବାଲ୍ୟ ଲୀଳା ।

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ନାମକରଣ ଏବଂ ଅଦ୍ଭୁତ ଦର୍ଶନ)

ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ଗୋଷ୍ଠାଧିପତି ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଗଦାଧରଙ୍କର ଶ୍ରୀ ମୁଖରୁ ଶ୍ରବଣ କରି ପୁତ୍ରର ନାମ 'ଗଦାଧର' ରଖିଲେ । ସ୍ୱଭାବ ଏହି ଦିନଠାରୁ ସମସ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ 'ଗଦାଇ' ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କୁ କହିଲେ 'ଏପରି ପୁତ୍ରରତ୍ନ ଲାଭ କରି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଷପୂର୍ବକ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ଭୋଜନ ନ କରାଇବେ ସମସ୍ତ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିବ' । ଶ୍ରୀହରିଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନ ଥିବାରେ ସ୍ୱତ୍ତା ତାହାଙ୍କର ଜେଜେଜଣ ଅତ୍ୟୀୟସ୍ୱଜନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ପଡ଼ି ସେ ଦୁରବସ୍ଥାସମ୍ପନ୍ନଙ୍କରୁ ପରିଚିତ ଅପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଜନ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଶ୍ରୀହରି କେବଳ ଦରିଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଭୋଜନ ଦେଇ ପରିତୃପ୍ତ ରହିଲେ ନାହିଁ । ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ପରିତୋଷପୂର୍ବକ ଭୋଜନ କରାଇ ଥିଲେ । ଆଜି ଯାହାଙ୍କ ନାମରେ ଶତ ଶତ ସ୍ଥାନରେ ଦରିଦ୍ର ନାରାୟଣ ସେବା ଲାଗିଅଛି, ଏହି ସେବା ଯେ ତାହାଙ୍କର ଜନ୍ମଦିନରୁ ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ଜାଣିଲେ ଅନନ୍ତର ହେବାକୁ ହେବ । ଏହି ଦିନ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଶିଶୁର ନାମକରଣ ହେଲା । ଶିଶୁର ନାମ ହେଲା ବିଶ୍ୱମ୍ଭର । ଏହି ସମସ୍ତେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଗଦାଇ ନାମରେ ତାହାଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ପ୍ରତିଦିନ ଯେ କେତେ ଅଦ୍ଭୁତ ଲୀଳା ପିତା ମାତାଙ୍କର ନୟନଗୋଚର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ତାହା ଭାଷାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ଯାହାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ତାହାଙ୍କର ଶୈଶବାବସ୍ଥାରେ ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ ଦର୍ଶନ କରି ବିଶେଷ ବିସ୍ମିତ ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଦିନେ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପୁତ୍ରକୁ ଶୁଆଇ ଦେଇ ତାହାରକୁ ଗଲେ । ପୁଣି ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦେଖିଲେ ଗୋଟିଏ ୫ । ୬ ବର୍ଷର ବାଳକ ଶିଶୁର ଶଯ୍ୟାରେ ଶାୟିତ ! ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବେଶି ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ବେଦନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଉଚ୍ଚୈସ୍ୱରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଶ୍ରୀହରି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ "ଦେଖ, ମୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କହିଅଛି, କେତେ ପ୍ରକାର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବ୍ୟାପାର ଦର୍ଶନ କରିବ, ତୁମ୍ଭେ ଏତେ ଦେଖି ଏପରି ଅସ୍ଥିର ହେଉଅଛ କାହିଁକି ?" ସ୍ୱାମୀଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ସୁନ୍ଦରୀ ପୂର୍ବବତ୍ ଶିଶୁଟିକୁ କୋଳରେ ନେଇ ଶାନ୍ତ ହେଲେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ପ୍ରବଳ । ଲୀଳାକାରୁଙ୍କର ଅପରିସୀମ)

"The child is father of the man"

—Words worth.

ଗଦାଧର (ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର) ଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ ଅତି ସୁନ୍ଦର ଥିଲା । ସେ ବଳିଷ୍ଠ ଥିଲେ ଗୌର ଏବଂ କୋମଳାଙ୍ଗ ଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାଙ୍କର ସାର୍ଥକେଶବଲମ୍ବିତ ବଦନମଣ୍ଡଳ ଅବଲୋକନ କରି ଚକ୍ଷୁର ମଧ୍ୟ ଥରେ ଭସ୍ମର ଦୃଷ୍ଟି ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ନିଜର କର୍ମ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଠିଆହୋଇ ଯାଉଥିଲା ! ତାହାଙ୍କର ମିଷ୍ଟଭାଷା ଶ୍ରବଣ କରି ସମସ୍ତଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିତୃପ୍ତ ହେଉଥିଲା । ଏଣେ ପୁଣି ଏପରି ଦୁଷ୍ଟ ଥିଲେ ଯେ କହିବେ ନ ସରେ । ଦିନେ ତାହାଙ୍କର ପିତା ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ମାଳା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ନୈବେଦ୍ୟ ଲେଇ ଉପସ୍ଥିତ ପୂଜାରେ ନିଯୁକ୍ତ—ବାଳକ ଗଦାଧର ତାହାଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ଦେଖି ନିଜେ ସେହି ମାଳାଧାରଣ, ନୈବେଦ୍ୟ ଭକ୍ଷଣ ଏବଂ ଉପସ୍ଥିତ ମୂର୍ତ୍ତି ହସ୍ତରେ ଧାରଣ କରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ! ପିତାଙ୍କୁ ଡାକି କହୁଅଛନ୍ତି "ବାପା, ଉଠ, ମୁଁ ତୁମର ମାଳ ଚିହ୍ନ ତୁମ୍ଭର ଉପସ୍ଥିତ ମୂର୍ତ୍ତିଧାରଣ କରି ଠିଆହୋଇ ଅଛି ଦେଖ ! ବାରମ୍ବାର ଡାକିବା ପରେ ଶ୍ରୀଦ୍ଧାମଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଭଙ୍ଗ ହେଲା । ସେ ଯାହା ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ । ନାହିଁଲେ ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କ କହିବା ପରି (*A wise father knows his own child*) ସେ ପୁତ୍ରର ସମସ୍ତ କଥା ଜାଣି ପାରିଥିଲେ । ଏହିପରି ଦିନେ ନୁହେ, ଦୁଇଦିନ ନୁହେ, ବାରମ୍ବାର ଦେଖି ସମସ୍ତେ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀଦ୍ଧାମ ଅଟଳ । ଏହିପରି ଦୁଷ୍ଟାମି ଥରେ ନବଦ୍ୱୀପରେ ଶଚୀସୁତ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ର ଦେଖାଇ ଥିଲେ ! ଧନ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟାମି ! ସାକ୍ଷାତ୍ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ଚୋର ସଙ୍ଗଲାଭରୁ ବଞ୍ଚିତ ନୁହନ୍ତି !

ଭାମାଇପୁର ଗ୍ରାମରେ ଧର୍ମଦାସ ଲାହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅତିଥିଶାଳା ଥିଲା ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏଠାକୁ ବହୁ ସାଧୁବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯାତାୟାତ କରୁଥିଲେ । ଗଦାଧର ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗଲାଭ କରି ପରମାନନ୍ଦରେ ଦିନାତିପାତ କରୁଥିଲେ । ଦିନେ ଗଦାଧର ଅତିଥିଶାଳାକୁ ନ ଗଲେ ସାଧୁମାନେ ନିଜେ ଯାଇ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କ ଘରରୁ ନେଇ ଯାଉଥିଲେ । ପୁଣି ଧର୍ମଦାସ ଲାହାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଗଙ୍ଗାବିଷ୍ଣୁ ଲାହା ଗଦାଧରଙ୍କର ସଙ୍ଗାତ ଥିଲେ ବୋଲି ଗଦାଧରଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଲାହାବାଡ଼ିରେ ପରେ ଅତିବାହିତ ହେଉଥିଲା । ସେଦିନ ଗଦାଧରଙ୍କ ମୁଖ ଦର୍ଶନ ହେଉ ନ ଥିଲା, ଗଙ୍ଗାବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମାତା ସେଦିନ ଆଉ ଚୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ମନର ସହିତ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ସୁତରାଂ ଏକ ଦିଗରେ ସାଧୁମାନଙ୍କର ଆକର୍ଷଣ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଲାହାପରିବାରଙ୍କର ଆକର୍ଷଣ । ଏହି ଉଭୟ ଆକର୍ଷଣରେ ପଡ଼ି ରାମଲିଙ୍ଗ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଲାହାବାଡ଼ିରେ ପରିଅତେ କଟାଉ ଥିଲେ । ସାଧୁମାନଙ୍କ ସହିତରେ ତାହାଙ୍କର ଯେ କେତେ ରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ, ତାହାର ଇୟତ୍ତା କରିବ କିଏ ? ଦିନେ ମାତା ଶଣ୍ଠିଏ ନୂତନ ଲୁଗା ଗଦାଧରଙ୍କୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ଗଦାଧର ସରୁ ଦୂରକୁ ଯାଇ ଲୁଗାଖଣ୍ଡି ଦୁଇଭାଗ କରି ପକାଇ ସାଧୁମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ "ମୋତେ କୌପୀନ ପିନ୍ଧାଇ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପରି କରିଦିଅ ।" ସାଧୁମାନେ ତାହାଙ୍କୁ କୌପୀନ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ସେହି ଦିବ୍ୟ ଅଙ୍ଗରେ ତିଳକ କାଟିଦେଲେ । ଦୋଧର ସେହିପରି ବେଶରେ ଆସି ମାତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ! ଅନନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ "ମା, ଦେଖ, ମୁଁ କିପରି ସାଧୁ ସାଜିଅଛି ! ମୋତେ ସାଧୁମାନେ କିପରି ସାଧୁ ସଜାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି !" ଭଗବତ୍ ପ୍ରେମରେ ପ୍ରେମିକ ବାଳକ ମାତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଏହି ସବୁ ଦେଖାଇ ଏବଂ କହି ଗୌରବ ପାଇବ ବୋଲି ମନେ କରେ । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ଜାଣେ ନାହିଁ ଯେ ସାଂସାରିକତାପୂର୍ଣ୍ଣ ପିତାମାତାଙ୍କର ସେଥିରେ ଆନନ୍ଦ ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ, ସେମାନେ ସେ ସବୁ ଦେଖି ଶୁଣି ପୁତ୍ର କାଳେ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ହୋଇଯିବ ଏହି ଚିନ୍ତାରେ ଚିନ୍ତିତ ହୁଅନ୍ତି !

ତୃତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ପାଠଶାଳା ଏବଂ ଶ୍ରୀଭାଗୌରୁକ ।)

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀଦ୍ଧାମଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ପୁତ୍ର ପାଠଶାଳାକୁ ଯାଇ ଲେଖା ପଢ଼ାରେ ମନ କରିଥାଉ କରୁ । କିନ୍ତୁ ପୁତ୍ରଙ୍କର କଥା ଅନ୍ୟରୂପ । ସେ କହିଲେ "ଏ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷାରେ ମୋର ମନ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ଗୃହଲ ବିଦ୍ୟା ଅର୍ଜନ ସେପରି ବିଦ୍ୟାରେ ମୋର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମିଲା ନାହିଁ ।" ତାହାଙ୍କ ଦୁଇଟି ପରିବିଦ୍ୟାର୍ଜନ ଜନିତ ସୋହୁଁ ହେଲେହେଁ ବାଳକ ତାହା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ । ଯାହାହେଉ ପିତା ମାତା ତାହାଙ୍କର ସେ କଥା ଶୁଣି ମଧ୍ୟ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ବାଳକକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ବାଳକ ସେଠାରେ ଅକ୍ଷର ମାତ୍ର ବିଷ୍ଣୁଚକ୍ରରେ ଚିହ୍ନି କେବଳ ଶିବ, ଦୁର୍ଗା, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାମ ଲେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗଦାଇ ଏହିପରି କଲେ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷକ ବେଶୀ କିଛି କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଗଦାଧର ଗୃହକୁ ଫିରି ପରେ ଶିକ୍ଷକ ମହାଶୟ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ମନେ ଠିକ କରନ୍ତି ଯେ ଗଦାଧର ପଢ଼ା ପଢ଼ି ନ କରି ଯଦି କେବଳ ସେହି ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କର ନାମ ଲେଖିବାରେ ସମୟ କଟାଏ, ତେବେ ପରଦିନ ତାହାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ । କିନ୍ତୁ ଗଦାଧରଙ୍କ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ! ଶିକ୍ଷକ ମହୋଦୟ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ନିଜର ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପାସୋର ପକାନ୍ତି ! କେହି କହିଲେ, ଗଦାଧର ନିର୍ବୋଧ ଥିଲେ ବୋଲି ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାରେ ମନୋଯୋଗ ଦେଉ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା କହିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ! ଗଦାଧର କୌଣସି ଯାତ୍ରା କୀର୍ତ୍ତନ ବା ଚଣ୍ଡୀର ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିଲେ ତାହା ଏପରି ଭାବରେ ତାହାଙ୍କର ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତିରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥାଏ ଯେ ପ୍ରତିବେଶୀମାନେ ତାହାର ସ୍ମରଣବୃତ୍ତି ଶୁଣି ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଯାନ୍ତି । କୌଣସି ଯାତ୍ରା ଦେଖି ଏପରି ଭାବରେ ଅଭିନୟ କରି ପାରୁଥିଲେ ଯେ ଗ୍ରାମର ନରନାରୀମାନେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ଏହି ସବୁ କୀର୍ତ୍ତନ କୀର୍ତ୍ତନ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଘରେ ହେଉଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ଗଦାଧରଙ୍କର କୌଣସି ଦିନ ବିଳମ୍ବ ଦେଖିଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରିୟା ଗୃହିଣୀ ବସିଥାନ୍ତି ଏବଂ ସେ ଫିରି ମାତ୍ରେ ବଡ଼ଦିଦି ଆସି କୋଳରେ ନେଇ କହନ୍ତି "ଆଚ୍ଛା, କହିଦେ ଗଦାଇ, ମୁଁ ତୋତେ ଏତେ ଭଲପାଏଁ ନାହିଁକି ? ମୋତେ ନାହିଁକି ଦେଖିଲେ ମନେ ହୁଏ ଯେ ତୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ସେହି ବ୍ରଜଗୋପାଳ ?" ଗଦାଧର ଏହି ସବୁ କଥା ଶୁଣି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ ହାସ୍ୟ କରି ଚାଲିଯାନ୍ତି । ଗଦାଧରଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଅତ୍ୟନ୍ତ ମିଷ୍ଟ ବୋଲି ସେ ଯେଉଁ ସଙ୍ଗୀତାଦି ଗାନ କରନ୍ତି ତାହା ଶୁଣିବା ପାଇଁ ଲୋକ ଗହଳ ପ୍ରତିଦିନ ଷ୍ଟାଦରମ ଭବନରେ ଦେଖାଯାଏ । ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମସ୍ଥୀମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ଯେପରି ଉତ୍ତମ ଉତ୍ତମ ପଦାର୍ଥମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଗଦାଧରଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେବେ । ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ବ୍ରଜାଙ୍ଗନାମାନଙ୍କର ଗୋପାଳ ସେବା ଯେ ଯେ ଭୂତ, ଭାମାଉପକୁର ରମଣୀ-ମାନଙ୍କର ଗଦାଧର ସେବା କରି ଅବିକଳ ସେହି ପ୍ରକାର ତୃପ୍ତି ହେଉଥିଲା ।

ଗଦାଧର କେଉଁଠି ଯାଇ ପାଠଶାଳାରେ ପଢ଼ିବେ ନା ଦେବ ଦେବୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଗଠନ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ନାମ ଲେଖିବା ତାହାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । ଅନେକେ ମନେ କରି ପାରନ୍ତି ଯେ ସେ ପଥାଭଥା କରି ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଗଠନ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ନୁହେଁ ; ତାହାଙ୍କର ଯେ ଧାରଣାରେ ଏପରି ନିପୁଣତା ଥିଲା ଯେ ପ୍ରକୃତ କାରିଗରମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ରହି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏକଦିନର ଉଦାହରଣ ଏଠାରେ ବିବୃତ କଲେ ସମସ୍ତ କଥା ଜଣା ପଡ଼ିବ । ଗଦାଧରଙ୍କର ଗୁରୁ ଗୃହରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ମହାଦେବ ପ୍ରତିମାଙ୍କର ପୂଜା ହୁଏ । ଗଦାଧରଙ୍କର ବୟସ ଆଠ ନଅ ବର୍ଷ ହେବ, ଏପରି ସମୟରେ ବର୍ଷେ ମହାଦେବଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଗଠିତ ହେଉଥିଲା । ଗଦାଧର ମଧ୍ୟ ସେହିଠାରେ ବସି ଏହି ସମସ୍ତ ଦେଖୁଥିଲେ । କାରିଗର ଫିରା ଯାଏ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ସେ ଚାଲିଯିବା ପରେ ଗଦାଧର ଗୁରୁମହାଶୟଙ୍କ ନିକଟରେ ସଂକୁଚିତ ମନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ "ମୋତେ କାହିଁକି ସେ ମହାଦେବଙ୍କର ବାହନ ବୃଷଭ-ବଳଦର ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଭଲ ଜଣା ଯାଉନାହିଁ ।" ଗୁରୁଦେବ ଆସି ଦେଖିଲେ, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ କୌଣସି ଦୋଷ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ସେ କହିଲେ "ଗଦାଇ ! କାହିଁ ମୁଁ ତ କୌଣସି ଦୋଷ ଦେଖି ପାରୁ ନାହିଁ ।" ଗଦାଇ ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟ କରି ଗୁରୁଙ୍କୁ ମୂର୍ତ୍ତିଟିର ସମସ୍ତ ଦୋଷ ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ଗୁରୁମହାଶୟ କହିଲେ "ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଗଢ଼, ଯଦି ଏହାଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ହୁଏ, ତେବେ ତୁମ୍ଭର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ହିଁ ପୂଜା କରିବା ।" ଅନ୍ୟ କେହି ଦୋଷଦର୍ଶୀ ବାଳକ ହୋଇଥିଲେ ଗୁରୁଦେବଙ୍କର ଏ କଥା ଶୁଣି ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଚାଲି ଯାଇଥାନ୍ତେ ; କିନ୍ତୁ ଗଦାଧର ପରମାନନ୍ଦିତ ମନରେ ମୂର୍ତ୍ତିଗଠନରେ ବ୍ୟାପୃତ ହେଲେ । ମୂର୍ତ୍ତିଗଠନ ଶେଷ ହେଲା । ଗୁରୁଦେବ ଦେଖି ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ମନେକଲେ ଯେ ସେ ନିଜର ଚକ୍ଷୁକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମନେକଲେ ବୋଧହୁଏ ମୋର ପ୍ରିୟ ଛାତ୍ରର ପରିଶ୍ରମ ଲବ୍ଧ ବୋଲି ମୋତେ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ବୋଧ ହେଉଅଛି । ସ୍ୱତଃ ପଡ଼ିଷୀର ଆଉ ପାଞ୍ଚଜଣଙ୍କୁ ଆଣି ଦୁଇଟି ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ କେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ତାହା ଠିକ କରିବାକୁ କହିଲେ । ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଏକ ମୁଖରେ ଗଦାଧରଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିର ପ୍ରଶଂସା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁରୁଦେବ କେବଳ କାରିଗରର ଯସକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାରିଗର ଆସି ଯେ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲା ! ମୁଗ୍ଧ ଲୋକର ବା କାହିଁକି ? ଏ ଯେ ଶିଳ୍ପ କାରିଗରର ହସ୍ତନୈପୁଣ୍ୟ ! ଯାହାହେଉ ସମସ୍ତଙ୍କର, ବିଶେଷତଃ କାରିଗରର ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ସେହି ବର୍ଷ ଗଦାଧରଙ୍କର ଗଠିତ ମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜା ହେଲା ।

ଅଦ୍ୟ ଗୋଟିଏ କଥାରୁ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ଜାଣି ପାରିବେ ଗଦାଧରଙ୍କ ପାଠଶାଳାରେ ବି କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲୁ । ଦିନେ ଏକ ଦଳ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଉତ୍ତୋଳସ୍ୱରରେ ହରିନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଆସୁ ଅଛନ୍ତି । ଗଦାଧରଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣ ଗୋଚରରେ ସେ ନାମ ପଡ଼ିଲା ମାତ୍ରକେ ସେ ଆସି ପାଠଶାଳାର ବହିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ । ଏଣେ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଦୀର୍ଘକେଶଳମ୍ବିତ ମୁଣ୍ଡ ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଗୌରକାନ୍ତି ଗଦାଧର ସେହି ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟରେ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବା ପରେ ଛାଲ ବଦଳି ବୃନ୍ଦ ପରି ଭୂମିଶାୟୀ ହେଲେ ! ପୁରା ଭଜନ ସନ୍ଧ୍ୟା ବ୍ୟାପୀ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ହୋଇ ବନ୍ଦ ହେବାର ବହୁକ୍ଷଣ ପରେ ଗଦାଧର ପ୍ରକୃତସ୍ଥ ହେଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଗୁରୁଦେବ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନକୁ ଗଦାଧରଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବିପଦର କାରଣ ବୋଲି ମନେ କଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଦାଧରଙ୍କର ବାଲ୍ୟଲୀଳାର କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକର ଟିକିଏ ଆଲୋଚନା କରିବା । ଗଦାଧର ପାଠଶାଳା ଛୁଟି ହେଲେ ବୟସ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ସେନ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ସୁଦୀର୍ଘ ପ୍ରାନ୍ତର ମଧ୍ୟକୁ ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ । ଯିଦା ସମୟରେ ଗୁଡ଼ମ୍ବାଦୋକାନରୁ ଭଜା, ମିଠେଇ ପ୍ରଭୃତି ଭାଣ୍ଡାରେ ଭାଣ୍ଡିଏ ଲେଖାଏଁ ନେଇ ଯାଉଥିଲେ । ଏଠାରେ ଏତେ ବହିବା ଦରକାର ଯେ ଏ ସମସ୍ତର ବୟସ୍ୟର ପିତା ଅନନ୍ତର ସହିତ ବହନ କରିବେ ବୋଲି ଗୁଡ଼ମ୍ବାକୁ ପୂର୍ବରୁ କହି ରଖିଥାନ୍ତି । ମିଷ୍ଟାନ୍ନଗୁଡ଼ିକ ସେହି ପ୍ରାନ୍ତରକୁ ନେଇ ସେଠାରେ ଗୋପାଳ ବାଳକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଭୋଜ ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିଲେ । ପ୍ରଥମେ ବାଳକମାନଙ୍କ ସ୍ୱଦାମ ସ୍ୱବଳାଦିରୂପେ ସଜାଇ ବସାଇଦିଆଗଲେ ଠିଆ ହୁଅନ୍ତି ସେହି ଜଣେ ଗୋପାଳ ବାଳକର ଗୋଦର ସାର୍ଦ୍ଧିଦ୍ୱୟ ଛୋଟେଇକୁ ନେଇ ତାହା ଉପରେ କେତେବେଳେ ବସିଥିଲେ କେତେବେଳେ ଅବା ଦଂଶୀହସ୍ତ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରି ବଙ୍କିମ ଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଉଥିଲେ । ଏହିପରି ସ୍ୱଭାବିକ ଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବା ପରେ ପୂର୍ବାଦେଶ ମତେ ବାଳକମାନେ ସ୍ୱମିଷ୍ଟ ସ୍ୱରରେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରୁଥିଲେ । ବାଳକ ଗଦାଧରଙ୍କ ସେହି ସଙ୍ଗୀତ ଶ୍ରବଣ କରି ଏପରି ଅପୂର୍ବ ଭାବାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ ଯେ ତାହା ସେଉଁମାନେ ଦେଖିଛନ୍ତି କେବଳ ସେହି ସୌଭାଗ୍ୟଶାଳୀମାନେ ଅନୁଭବ କରି ପାରୁଥିଲେ । ପୁଣି ପୂର୍ବାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ପରେ ବାଳକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଥିଲେ ? "ଅଜା, ଭାଇ ଭଜନ ଆଜି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏପରି ଖେଳ ହେଲା ? ପ୍ରତିଦିନ ଆସିବ, ଏହିପରି ଖେଳିବା ।" ସଙ୍ଗୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଅନେକେ ନିଷ୍ଠାଭାବର ଆକର୍ଷଣରେ ଏବଂ ଅନେକେ ବି ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଆକର୍ଷଣରେ ତାହାଙ୍କ ଭଜନକୁ ଛାଡ଼ି ହୋଇ ଆସିଥିଲେ ତାହା କିଏ କହିବ ? କେବଳ ସମସ୍ତେ ଆପଣା ଆପଣାର ଗୃହକୁ ଫେରି ଗଲେ ମନେ ମନେ ଭାବୁଥାନ୍ତି "ଆହା ! ଗୋଟାଏ ଯେତେବେଳେ ବଙ୍କିମ ଭାବରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ହୋଇଗଲା, ସେ ବଙ୍କିମ ମୂର୍ତ୍ତି ତ ଆଜ ମଲରୁ ପାସୋରି ଯିବ ? ଯଦି ଶୁଣା ନ ହେଉ, ବାସ ମା ପ୍ରହାର ଦିଅନ୍ତୁ, ତନ୍ତୁ ଗଦାଧରଙ୍କର ସଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିବା ଅସମ୍ଭବ ।"

ଥରେ କାମାରପୁକୁରର ଅଧିବାସିମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଯାତ୍ରା କରିବେ ବୋଲି ସମସ୍ତ କଲେ । ଏହି ଯାତ୍ରାର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ଶିବ । ଏବେ ଶିବ ସାଜିବେ ସୁନ୍ଦର ହେବ ଏହି କଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ସମ୍ମୁଖରେ କେବଳ ଗଦାଧରଙ୍କର ସୁକୋମଳ ଲାବଣ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ନୃତ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସମସ୍ତେ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ପ୍ରସ୍ତାବଟି ଜଣାଇବା ମାତ୍ରକେ ଗଦାଧର ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ନ କରି ସମ୍ମତ ହେଲେ । ଯାତ୍ରାର ଦିନ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଗଦାଧର ଶିବ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ଯେତେବେଳେ ସଭା ସ୍ଥଳରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ସମବେତ ଦର୍ଶକମଣ୍ଡଳୀ ତନ୍ମୁଗ୍ଧ ପଲକପାତକୁ ଦୁର୍ଲ୍ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଷୟ ବୋଲି ମନେ କଲେ । ଅଦ୍ୟାବଧି ଯେଉଁ ଦର୍ଶକମାନେ ଜୀବିତ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସେ ଦିନର କଥା କହିବାକୁ ଯାଇ ଅଶ୍ରୁ ସମ୍ବରଣ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତନ୍ତୁ ଯାତ୍ରାରେ ଏକ ବିଷମ କାଣ୍ଡ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଶିବ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦରଦରିତ ଧାରାରେ ରୋଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏପରି କି ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ, ତାହା ସିଦ୍ଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇଗଲା । ଯିଏ ଆଜି ଏକ ସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ନ ଯାଇ ଗଭୀର ଜଙ୍ଗଲରେ ଜଣାଶୁଣା ହୋଇ ରହିଲେ । ଯିଏ ମାତା ବିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଘରକୁ ନେଇ ଆସିଲେ । ଶୁଣାଯାଏ, ଜୀବନର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ ସେହିପରି ବାଳୁଥିଲେ ଏବଂ ଜଳପରେ ତାହାଙ୍କର ଭାବର ଛିଡ଼ିଏ ଉପଶମ ହେଲା ।

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଜାତିକୁ ଲଘନ ଓ ଶ୍ରୀନିବାସ ବା
ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ କଥା)

ଇତିପୂର୍ବେ ଧନ୍ନାଙ୍କମାରୁଣୀର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ଅଛି । ଧନ୍ନା ସୂତିକାଗାରରୁ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ନିଜ କୋଳରେ ଲାଳନ-ପାଳନ କରି ଏପରି ଶିକ୍ଷା କରିଥିଲା ଯେ, ଗଦାଧର ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନ, ଧନ୍ନାର ସେ କଥା ଆଦୌ ମନେ ନ ଥିଲା । ଗଦାଧର ଯେତେବେଳେ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ପଦାର୍ପଣ କରି ଅଛନ୍ତି, ଧନ୍ନା ତାହାଙ୍କୁ ଆଦର କରୁ କରୁ ଦିନେ କହିଲା "ଗଦାଇ, ତୋର ବ୍ରତଘର ସମ୍ମୁଖରେ ମୁଁ ତୋତେ ଭିକ୍ଷା ଦେବି ।" ଗଦାଇ ଭଦ୍ରଣାଇ କହିଲେ "ହଉ" । ଏହି ଶବ୍ଦଟାରୁ ଆଜି ଗୋଟିଏ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଯିବ ଯେ ଗଦାଧର ଅଙ୍ଗୀକାର ସତ୍ୟରୁ କେବେହେଁ ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଧନ୍ନା ଯେତେବେଳେ ଭିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ କହିଥିଲା ସେ ଅନେକ ଦିନର କଥା । ବିଶେଷତଃ ଉପନୟନର ବର୍ଷେ ବୁଲିବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଧନ୍ନା କଣ କହିଥିଲା, ବାଳକ ଗଦାଧରଙ୍କ ତାହା ମନେ ନ ଥିବାର କଥା । ତିନି ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ନୁହେ । ଗଦାଧରଙ୍କର ଉପନୟନ କାଳ ନିକଟରୁ ନିକଟତର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ପ୍ରତିଦିନ ନିଜର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ରାମକୁମାରଙ୍କୁ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ "ଦେଖନ୍ତୁ, ଧନ୍ନା ମୋର ବ୍ରତଘର ସମ୍ମୁଖରେ ମୋତେ ଭିକ୍ଷା ଦେବ ।" ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନକୁ କମାରୁଣୀଟାଏ ଭିକ୍ଷା ଦେବ ଏ କଥା ଶୁଣି ରାମକୁମାର କେବଳ ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟ କରି ଚାଲିଯାନ୍ତି । ତିନି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ଗଦାଧର ସ୍ୱମେରୁପର୍ବତିବତ୍ ଅଚଳ ଓ ଅଟଳ । ଯାହା ଥରେ କହିଅଛନ୍ତି, ତାହା ପାଳିତ ହେବ ହେବ । ଉପନୟନ ଆଜି ଅଲ୍ପଦିନ ଅନ୍ତ, ଗଦାଧର ପୂର୍ବକଥାର ପୁନରୁଥାନ କଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଲଜ୍ଜାର ଦୃଢ଼ତା ଦେଖି ବଡ଼ ଭାବ ରହିଲେ "ହଁ, ଗଦାଇ, ଯାହା ଆମର ସମ୍ମାନରେ ନାହିଁ, ଏପରି ଗୋଟାଏ କଥା କହୁଛ କିପରି ? କମାରୁଣୀଟାଏ କେବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସନ୍ତାନକୁ ଭିକ୍ଷା ଦେଲାଣି ନା ଦେବ ?" କିନ୍ତୁ ରାମକୁମାର ତ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ଯେ ଗଦାଧର ଅସମ୍ଭବକୁ ସମ୍ଭବ କରିବା ପାଇଁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ? ଗଦାଧର ସେସବୁ କଥା ନ ଶୁଣି କେବଳ ଏକ ରାହା ଧରି ରହିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଛୋଟ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ହେଲେ ସେ ଉପନୟନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଦୃଢ଼ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଏହିପରି ତାହାଙ୍କର ବଳବତ୍ତ ଇଚ୍ଛା ଦେଖି ରାମକୁମାର ଅଗତ୍ୟା ତାହାଙ୍କ କଥାରେ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ଉପନୟନ ଦିନ ଧନ୍ନା ପ୍ରଥମେ ତାହାଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା ଦେଲା ପରେ ଯାଇଁ ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟଙ୍କ ଭିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କଲେ ! ସମାଜିକତା ଉପରେ ତ ବିସ୍ମୟର କିପରି ଭାବ ! ଏହା ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ଇଂରାଜି ସଭ୍ୟତା ଗ୍ରାମର ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ସଂସ୍କାର-ପ୍ରାଚୀରକୁ ଭେଦ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଇ ନ ଥିଲା ! ଭଗବାନଙ୍କର ପୁଣି ଜାତି କିଅଣ ? ତାଙ୍କର ଜାତି ସ୍ନେହ ସେହି । ଯେଉଁଠାରେ ଯେ ଯାହାଠାରୁ ସ୍ନେହ ପାଇଲେ, ତାହାକୁ ସେ ଆପଣାଠାରୁ ଅପଣାର ମନେ କରି ତାହାର ହୋଇଗଲେ । ଧନ୍ନା ଭାବ ଏବଂ ସ୍ପନ୍ଦନ୍ ଭାବବାର ଭକ୍ତ ଦିନେ ବସି ଭାବେ "ଏ ଭାବବାରରୁ ମୋର ଗଦାଇ ଟିକିଏ ନ ଖାଇଲେ ତ ମୋ ପାଟିକି ଯିବ ନାହିଁ । ଗଦାଇ ବି ଭାବିବ ବା କିପରି ?" ଏହି କଥା ଭାବୁଁ ଗଦାଇ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ! "ମା ମୋତେ କଣ ଖାଇବାକୁ ଦେଉଛୁ ଦେ, ଭାରି ଭୋକ କଲାଣି" କହି ଧନ୍ନାର ମନୋବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ଭଗବାନ ! ତୁମ୍ଭେ ଗୋପରୂପରେ ଗୁହକ ଚଣ୍ଡାଳଙ୍କରେ ପରମାନନ୍ଦ ସହକାରେ ଆତିଥ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲ, ତୁମ୍ଭେ ଯୀଶୁରୂପରେ ଦୈତ୍ୟ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲ, ତୁମ୍ଭେ ଚୈତନ୍ୟରୂପରେ ମୁସଲମାନକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିଥିଲ, ତୁମ୍ଭର ପୁଣି ଜାତି ଗୋତ୍ର କଣ ? ଜାତି ଗୋତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ରହିବେ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ । ଅସାଧାରଣଙ୍କୁ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ବାନ୍ଧି ରଖିବାର ସାହସ କା'ର ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ରୀନିବାସଙ୍କ କଥା କହିବାର ସମୟ । ଶ୍ରୀନିବାସ ଓରେଫ ଚିନ୍ତାମଣିଙ୍କ ଜାମାରପୁକୁର ଗ୍ରାମର ଜଣେ ସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେ ଗ୍ରାମରେ ଏକମାତ୍ର ସେ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ଭଗବାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ତରାଳ ବୋଲି ଚିହ୍ନି ପାରିଥିଲେ । ସମସ୍ତ'ରେ ଗଦାଧରଙ୍କ ଘରକୁ ଆସି "ଭାଇ କାହାଇ" "ଭାଇ କାହାଇ" କହି ତାହାଙ୍କ ଅଙ୍ଗନ କରି ଏପରି ଭାବରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଯେ ଗୃହସ୍ଥ ସମସ୍ତେ ଦେଖି ତାହାର ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରି ପାରୁ ନ ଥିଲେ ।

ଦିନେ ଶ୍ରୀନିବାସ ଗୋଟିଏ ଗୃହସ୍ଥା ଦୋକାନର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସି ଫୁଲମାଳ ଗୁନ୍ଥୁ ଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ଗଦାଧର ଉପସ୍ଥିତ । ଗଦାଧରଙ୍କୁ ଦେଖି ଶ୍ରୀନିବାସ କହିଲେ "ଗଦାଇ ! ଆସିଲ ? ଟିକିଏ ଅପେକ୍ଷା କର । ମୋର ଏହି ଫୁଲଗୁନ୍ଥା ହୋଇଗଲା ପରି ।" ପୁଷ୍ପମାଲ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ବନ୍ଧୁ ପୁଷ୍ପ ଚନ୍ଦନ ଓ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସେନ ଶ୍ରୀନିବାସ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନକୁ ଚାଲିଗଲେ । ସେଠାରେ ତାହାଙ୍କୁ ମାଲ୍ୟ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ ଭକ୍ତିଭାବରେ ପୂଜା କରି କହିଲେ "ଗଦାଇ ! ମୁଁତ ଚାଲିଯିବି, ତୁମ୍ଭର ଲୀଳାଖେଳା ଦେଖି ମାରବ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ଯେ କେତେ ଲୀଳା କରିବ ତାହା ପୁଷ୍ପଗ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହେହେଁ ଦେଖି ନାହିଁ ।" ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ କହିଥିଲେ "ଚିନ୍ତର ଚାଳକ ଅଂଶରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଶିବସ୍ୱରୂପଙ୍କର ସମାଧି ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦାମାରସ୍ପୁକୁରରେ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ସମାଧି ଏବଂ ବ୍ୟାକୁଳତା)

ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଦାମାରସ୍ପୁକୁର ଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲୁଁ ସେତେବେଳେ ସେଠାରେ ଅନେକ କଥା ଦେଖି ଶୁଣି ଆସିଲୁଁ । ଭଲଧରୁ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଲୋକଟି (ଜାତିରେ ଭୋମ) ପିଲାଦିନରେ କୋଳ କରୁଥିଲା, ସେ ଅଦ୍ୟାବଧି ଜୀବିତ ! ତାହାର କେତେଗୁଡ଼ିକ କଥା ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କଥା ମୋର ମନେ ଅଛି । ସେ କହିଲା ଯେ ଗଦାଧର ଯେତେବେଳେ ନାଳ ଅଙ୍ଗାଣକୁ ଅନାଉ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ଅଉ ବାହ୍ୟଜ୍ଞାନ ରହୁ ନ ଥିଲା । ନାଳ ମାରଦମାଳା ଅବଲୋକନ କରି ଗଦାଧରଙ୍କ ନାଳ ମାରଦବର୍ଣ୍ଣ ଘନଶ୍ୟାମଙ୍କୁ ମନେ ପଡ଼ୁଥିଲା ତ ? ଧନ୍ୟ ଭୋମ ! ତୋ ପଦରେ ଶତ ନମସ୍କାର । ପଡ଼ସାରେ ଏତେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଦୋକାନକୁ ନ ଯାଇ ଗଦାଧର ତୋ ଦୋକାନକୁ ଯାଇ ଭଗବଦ୍‌ଭାବରେ ସମାଧିମଗ୍ନ ହେଉଥିଲେ କାହିଁକି ? ଭଗବନ୍ ! ଲୋକେ 'ଜାତି' 'ଜାତି' ବୋଲି ଏତେ ବୋଲାବଳି କରନ୍ତି, ତାହାର କି ଟିକିଏ ସୁଦ୍ଧା ଗୁରୁତ୍ୱ ନାହିଁ ? ଅଚ୍ଛା ! ବାଲ୍ୟ-କାଳରୁ ଏ ବାଳକ ସମାଧିସ୍ଥ କାହିଁକି ? ଏ ବାଳକ କିଏ ?

ପୁଣି ବାଲ୍ୟକାଳର ତାହାଙ୍କର ଭଗବତ୍ ଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳତାର କଥା ଶୁଣି ଆମ୍ଭେମାନେ ବିସ୍ମୟ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇଗଲୁଁ । ଗଦାଧରଙ୍କର ବୟସ ଯେତେବେଳେ ୧୨ । ୧୩, ଦିନେ ସେ ଦେଉଁଆଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲେ କେହି ଖୋଜି ତାହାଙ୍କୁ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଦିନେ ଗଲା, ଦୁଇଦିନ ଗଲା, ତିନିଦିନ ଗଲା, ଚାରିଦିନ ଗଲା ଗଦାଧରଙ୍କର ଦେଖା ଦର୍ଶନ ନାହିଁ ! ଏଣେ ପିତା ମାତା ଏବଂ ଅତ୍ୟୀୟ ସ୍ୱଜନମାନେ କେବଳ ଅନ୍ନ ପରିତ୍ୟାଗ କରେଣି ! ଖୋଜି ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେଣି ! ଦିବା ରାତି ଶ୍ରୀଦ୍ରାମ ଭବନରେ କେବଳ କ୍ରନ୍ଦନର ରୋଳ ! ପଞ୍ଚମ ଦିନରେ ଗୋଟିଏ ଭୃଷକ ଦ୍ୟାଳୁ ଶ୍ରୀଖୁଡ଼ାଳରେ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ—ଜାହିଁକି କେ ଜାଣେ—ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶ୍ମଶାନ ଘାଟଦେଇ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟକୁ ଯିବାପାଇଁ ଦୌଡ଼ିଦୌଡ଼ିଆନ୍ତାନ୍ତ ହେଲା । ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶ୍ମଶାନ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳଧାର ମାଝିରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛି । ଜଳଧାର ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବାଲୁକା ସ୍ତୂପ । ଖୁଡ଼ାଳରେ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ ସେହି ବାଲୁକା-ସ୍ତୂପର ଛାୟା ପ୍ରଖରତା ସହିତ ଅନୁମେୟ ! ବାଳକ ଗଦାଧର ତାହା ଉପରେ ଛଟ୍ ଫଟ୍ ହୋଇ କେବଳ ଏକପ୍ରକାର ଧରି ଅଛନ୍ତି "ମା, ତୁ ମୋତେ ଦେଖା ଦେଉ ନାହିଁ ? ଦେଖା ନ ଦେଇଲେ ମୁଁ ଯିବ ନାହିଁ । ମା, ତୁ ଥରେ ମୋତେ ଦେଖାଦେଇ ଯା" ଭୃଷକ ଠିଆହୋଇ କେବଳ ଏତିକି ଶୁଣି ନିଜ ପଥରେ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଯେଉଁ ରାସ୍ତା ଦେଇ ଯିବ, ତାହାର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶ୍ରୀଦ୍ରାମଙ୍କର କୁଟୀର । ଭୃଷକ ପଥରେ ଯିବା ସମୟରେ ଉକ୍ତ କୁଟୀରରେ କ୍ରନ୍ଦନ-ରୋଳ ଶ୍ରବଣ କରି କାରଣ ପଚାରନ୍ତେ ସମସ୍ତେ କହିଲେ "ଶ୍ରୀଦ୍ରାମଙ୍କର ପ୍ରାଣଧନ, ବୃଦ୍ଧକାଳର ସମ୍ପତ୍ତି ଗଦାଧର ଅଜିକୁ ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚାଲିଯାଇଅଛି ଦେହ ତାହାର ଭଗ୍ନ ହେଲା ଦେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇ ଅଛି ଦେହ ତାହାର ଭଗ୍ନ ହେଲା ଦେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବାପ ମା ଜିଅ ପିଅ ଛାଡ଼ିଲେଣି ! ପୁଣି ସେଥିରେ ପୁଅଟି ଯେଉଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାଣିମାନ କରୁଥିଲା ଯେ କଥା ଅମ୍ଭେମାନେ ସଳେ କଲାବେଳେ ଯେଉଁକୁ ଭାତ ଯାଉଛାହିଁ ! ” ପତ୍ନୀ ବାଳକର ବସ୍ତ୍ର ଏବଂ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣି ଅବିଳମ୍ବ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ବାଳକ ଶ୍ମଶାନରେ ଦେଖି ଆସିଲା ବୋଲି ସମ୍ବାଦ ଦେଲା । ଏହି ସମ୍ବାଦ ଯୋର ଭମ୍ବାଞ୍ଚଳ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ଅଲେଚ୍ଚ ରେଖା ଜ୍ୱାଳି ଦେଲା । ମାଁ ଗଣ୍ଡା ସମସ୍ତେ ବାଳକକୁ ଅଣିବା ପାଇଁ ଦୌଡ଼ିଗଲେ । ବାଳେ ଯୁଗେ ଲୋକମାନଙ୍କର ସେ ସ୍ଥାନକୁ ଯାତାୟାତ ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ସମସ୍ତେ ବୁଡ଼ି ହୋଇ ବାହାରିଲେ । ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଅନ୍ତ ସର୍ବାଗ୍ରେ ନାଳର ଦୌଡ଼ିକ ହୃଦୟକୁ ଠେଲି ଦେଲେ । ହୃଦୟ ଯାଇ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ବାଳକ ଅଶ୍ରୁବାରିପୂର୍ଣ୍ଣ ନୟନରେ ଚିତ୍କାର କରି କହୁଅଛି “ ମା ମୋତେ ଥରେ ଦେଖା ଦେଇ ମୋର ପ୍ରାଣ ରଖ, ମା ମୋତେ ଦେଖା ଦେ ମା । ” ଦେଖ ଦେଖ ସମସ୍ତେ ସେହି ସ୍ଥଳରେ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । ହୃଦୟ ବାଳକ ଗଦାଧରଙ୍କୁ ସେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭୌତିକାପନ୍ନ ବାଲ୍ୟକାରୀରିରୁ ବକ୍ଷକକ୍ଷରେ ଉଠାଇ ନେଇ ଅପଣାର ବକ୍ଷସ୍ଥଳରେ ଧରି ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗେ ଚାଲିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯିଏ ମାତା ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରି ତାହାର ମୁଖ ଚୁମ୍ବନ କରିବେ ନା ତାହାର ଭୁସ୍ତାନି ସକାଶେ ତାହାକୁ ଗାଳିଦେବେ ଛିଛି ପ୍ରିୟ କରି ନ ପାରି ଅଶ୍ରୁଜଳରେ ବକ୍ଷ ସିକ୍ତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହୃଦୟ କେବଳ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ “ ଛି ଛି, ଏହିପରି କରିବାକୁ ହୁଏ ? ବାପମାଙ୍କୁ କିଦାଇ ଶ୍ମଶାନରେ ଏକ ରାତି ରହିବାକୁ ହୁଏ ? ” ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଠକ ଟିକିଏ ବ୍ୟାକୁଳତାର ଗଭୀରତା ବିଷୟ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରନ୍ତୁ । କି ବ୍ୟାକୁଳତା ହେଲେ ତେବେ ଭଗବାନ୍ ଦର୍ଶନ ହୁଏ, ତାହା ଶିକ୍ଷାଦେବା ସକାଶେ ଯେ ଗଦାଧରଙ୍କର ଏ ବ୍ୟାପାର, ଭାବୁକ ପାଠକ କି ତାହା ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ ? ଦିନ ଦିନ ନାହିଁ, ରାତି ରାତି ନାହିଁ, ଗରମ ଗରମ ନାହିଁ, ଶ୍ମଶାନରେ ଏକାଦଶ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ବାଳକ “ ମା ମା ” ବୋଲି ପଞ୍ଚ ଦିନ ପାଞ୍ଚ ରାତି ପଡ଼ି ରହିଲାଣି ! ଏ କଥା ଭାବିଲାବେଳକୁ ଶରୀର ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୁଏ, ବୁଦ୍ଧି ହତ ହୋଇଯାଏ, ମସ୍ତକ ଅପଣାଆପଣି ଗଦାଧରଙ୍କ ପାଦପଦ୍ମରେ ଅବନତ ହୁଏ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ।

ରୋହିଲା କୁମାରୀ ।

ଆକବର ବାଦଶାହ ଯେଉଁ ସମବେତ ଶକ୍ତିପୁଞ୍ଜୋପରି ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ କାଳକ୍ରମେ ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ବାଦଶାହମାନଙ୍କ ଦୋଷ ହେତୁରୁ, ତାହା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ସେହି ଶକ୍ତିର ଗୋଟିଏ ଖଣ୍ଡ 'ରୋହିଲା' ନାମ ଧାରଣ କରି ଇତିହାସର କତିପୟ ପୃଷ୍ଠା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଅଛି । ନାସିରଶାହଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାଗମନର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରେ, ଦିଲ୍ଲୀର କତିପୟ ଅଭିଜାତପ୍ରବର ଓ ଖାଁଲଙ୍ଗ ଅଧିବାସୀ ଜନୈକ ଗୋପାଳସିଂହ ଯଦୁ-ଗଲକାରେ ମୁରାଦାବାଦ ପ୍ରଦେଶରେ ରୋହିଲା ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏକଦା ଏମାନେ ଏପରି କ୍ଷମତାଶାଳୀ ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ଅମେଦ ଅବଦାଲୀଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରେ ରୋହିଲା ସର୍ଦ୍ଦାର ନାଜିବଉଦ୍ଦୌଲା ଓ ତତ୍ପୁତ୍ର ଜାବେତାଖାଁ ଦିଲ୍ଲୀର ସର୍ବକ୍ଷମତାଶାଳୀକର୍ତ୍ତା ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ବାଦଶାହ ଶାହଆଲମ ସ୍ୱୀୟ ଅମାତ୍ୟ ନଜଫଖାଁ ଓ ବୀର୍ଯ୍ୟବାନ୍ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସେନାମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ରୋହିଲାମାନଙ୍କୁ ଦିଲ୍ଲୀରୁ ବିତାଡ଼ିତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରପ୍ରଦେଶରେ 'ପେଶୋବା' ଉପାଧି ଧାରୀ ଗୋଲ-ଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଥିବାରୁ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ସେନାଗଣ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ସେହି ସମୟରେ ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କର ମଧ୍ୟସ୍ଥତାରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା; ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପିତ ହେବାର ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ଜଳପ୍ରାଣ ରୋହିଲାମାନଙ୍କର ଦମନ ସାଧନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବାର୍ତ୍ତା ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ ଯେ, ଅଯୋଧ୍ୟା-ରାଜକୋଷରୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ଅବଳମ୍ବେ ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିରେ ରୋହିଲା-ମାନେ ସମ୍ମତ ନ ହେବାରୁ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ଭସ୍ମାରଣ୍ଡେଣ୍ଟିସ ପ୍ରେରିତ ସେନାପତି ବାର୍କା (*Barca*) ଓ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ସୁଶିକ୍ଷିତ ଫେରିଙ୍ଗୀ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ରୋହିଲଖଣ୍ଡ ଆକ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ।

ଏପକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ ଓ ସଂଖ୍ୟାରେ, ବା ଶିକ୍ଷାରେ—ସର୍ବ ବିଷୟରେ ରୋହିଲାମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ତଥାପି ରୋହିଲାଗଣ ସ୍ୱଦେଶ ପାଇଁ ଦଳେ ଦଳେ ଆସି ଭୀଷଣ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏକପକ୍ଷରେ ବହୁସମରବିଜୟୀ କାପ୍ତେନ ମେଜରଙ୍କ (*Captain Major*) କର୍ତ୍ତୃକ ପରିଚାଳିତ ଫେରିଙ୍ଗୀସୈନ୍ୟ, ପଶ୍ଚାତ୍ରେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅଜ୍ଞାକାରୀ ଅତିତାୟୀ ଜନାଏକେ କ୍ଷିପ୍ତହସ୍ତ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କର ଇରାଣୀ ସୈନ୍ୟ । ରୋହିଲା ସର୍ଦ୍ଦାର ହାଫେଜରହମତ୍ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ଅଗଣ୍ୟ ରୋହିଲା ଏପକ୍ଷ ପକ୍ଷ କର୍ତ୍ତୃକ ନିହତ ହେଉ ଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେ ଅଧୀର ଧୀର ହୋଇ ନ ପାରିଲେ । କିଛିସମୟ ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ଅଦ୍ଭୁତ ରଣ କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପରିଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଲି ଆସି ହାଫେଜଙ୍କର ବକ୍ଷସ୍ଥଳ ବିଦାରଣ କରି ପକାଇଲା । ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟ ଭୂତଳଶାୟୀ ହାଫେଜଙ୍କର ଶିରଶ୍ଛେଦନପୂର୍ବକ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଗଲେ । ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କର କୌଶଳି ବିଶ୍ୱସ୍ତରୀ ମୃତ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ୱୀୟ ବସ୍ତ୍ରାଞ୍ଚଳରେ ଛିନ୍ନ ମସ୍ତକରୁ ଧୂଳି କର୍ଦ୍ଦମ ପୋଛି ଦେବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପିଶାଚପ୍ରକୃତି ନରାଧମ କହିଲେ "ନରାଧମ, ଏହି ଛିନ୍ନମସ୍ତକର ଧୂଳିକର୍ଦ୍ଦମ ମୋର ଯଶୋଭୂଷଣ ; ଏହି ଶୋଣିତଲୋଲୁପ ଜଙ୍କର ଜାତ ମୋର ପିତା, ମୋର ବଂଶ, ଏବଂ ଅଫଗାନ ଶତ୍ରୁଶାଳୀ ମୁସଲମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ କିଳିକ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଅଛନ୍ତି, ମୁଁ ଏତେଦିନ ପରେ ତାହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି ।" ତୁଥାନ ପ୍ରଧାନ ସର୍ଦ୍ଦାରମାନେ—ସମସ୍ତେ ହାଫେଜଙ୍କ ଦଶା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ରୋହିଲ-ଖଣ୍ଡ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ ହୋଇଗଲା । ଇତିହାସ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟକିଛି ତାହାର ଚିହ୍ନମାତ୍ର ରହିଲା ନାହିଁ ।

ବିଜୟୀ ସେନାଦଳ ଲୁଣ୍ଠନ, ଅପହରଣ ଓ ଉତ୍ପୀଡ଼ନଦ୍ୱାରା ବିଜୟଗୌରବ କାଳାମାମ୍ବ କରୁଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ହାଫେଜଙ୍କର କନ୍ୟା ଓ ଭଗିନୀ ସେମାନଙ୍କର ନିଷ୍ଠୁର-ଗୋଚର ହେଲେ । କନ୍ୟାର ବୟସ ସପ୍ତଦଶବର୍ଷ ମାତ୍ର ; ସୁକୁମାରୀର ଶରୀର ଦୀର୍ଘ, ଉନ୍ନତ ନାସିକା-କୋମଳ ଓ ସୁଗଠିତ, ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଲାବଣ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଲାବଣ୍ୟବୋଳା କଟିଦେଶ କ୍ଷୀଣ ; ନବଯୌବନ ସମାଗମ ହେତୁରୁ ଦୃଷ୍ଟି କଟାକ୍ଷରେ ଚଞ୍ଚଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ରୋହିଲା-ରମଣୀ-ସୁଲଭ ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ । କୁମାରୀର ସୌଷ୍ଠବମୟ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବହୁ ସାବଧାନିରେ ଗଢ଼ିଥିଲେ ପରି ! କନ୍ୟାର ଯୌବନ-ବିକାଶ ଦେଖି ହାଫେଜରହମତ୍ କିଛିକ ତେଜସ୍ୱୀ ରୋହିଲା ସହିତ ତାହାର ବିବାହ ଦେବାର ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନ ରୋହିଲଖଣ୍ଡର ସ୍ୱାଧୀନା ରମଣୀ ହାଫେଜକୁମାରୀ ଭାବୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ସାରଳ୍ୟର କଳ୍ପନା କରି ଆନନ୍ଦ, ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ଅଭିମାନରେ ଦିନ ଯାପନ କରୁଥିଲା ; ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାର ସର୍ବନାଶ ଉପସ୍ଥିତ । ପିତା ରଣାଙ୍ଗନରେ ନିହତ, ସହୋଦର-ମାନେ ସୁଦୂରରୁ ବିତାଡ଼ିତ । ତନ୍ତୁ ବିପଦକାଳରେ ବିପଦର ଚିନ୍ତା କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସର ନାହିଁ । ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କର ହୃଦୟହୀନ; ନୃଶଂସ ସୈନ୍ୟଗଣ ପଶୁହୀନା ହାଫେଜରମଣୀର ବାହୁଯୁଗ ଛେଦନପୂର୍ବକ ଅସହାୟା ରୋହିଲାକୁମାରୀଙ୍କୁ ନେଇଗଲେ । ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧକଣ୍ଠରେ ଜନନୀ କହିଥିଲେ "ମା, ଦିନକ ପାଇଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସ୍ୱପ୍ନ ବିସ୍ମୃତ ହେବୁ ନାହିଁ ଯେ, ତୁ ରହିମଙ୍କର କନ୍ୟା, ରୋହିଲା ରାଜକୁମାରଙ୍କର ଭାବୀ ପତ୍ନୀ । ତୁ ଅନ୍ୟ କାହାର ଉପଭୋଗ ନିମନ୍ତେ, ବିଶେଷତଃ ଏହି ପିତୃଘାତୀ ପାମରର ବିଳାସବାସନା ଚରିତାର୍ଥ କରିବାକୁ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ନାହିଁ । ପାମର ତୋହର ପିତାକୁ ବଧ କରିଅଛି ; ତୋହର ସମସ୍ତ ସହୋଦରାଙ୍କୁ ବିପନ୍ନ କରିଅଛି ; ଯା ମା, ସହସ୍ର ସହସ୍ର ମୃତ୍ୟୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବୁ, ତଥାପି ରୋହିଲା ନାମରେ କଳଙ୍କ ଲଗାଇବୁ ନାହିଁ । ଯଦି ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ରୋହିଲାକୁମାରୀ ହୋଇଥିବୁ, ତେବେ ନରାଧମ ତୋର ଦେହ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।"

ବର୍ତ୍ତିତ ସମୟରେ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି । ଏପରି ବି ଦର୍ଶୀଶ୍ୱରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ତାହାଙ୍କର କ୍ଷମତା କୌଣସି ଅଂଶରେ ନ୍ୟୂନ ନୁହେଁ । ଅଯୋଧ୍ୟାର ନବାବ-ପ୍ରାସାଦ ଯେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମୟରେ ଯୋଡ଼ିଏ ବିଳାସଶ୍ରେଣୀ ବୋଲି କହିବେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଦାସଦାସୀ, ନର୍ତ୍ତକନର୍ତ୍ତକୀମାନେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତା ; ପ୍ରାସାଦମଧ୍ୟରେ କାହିଁ ସଙ୍ଗୀତ-ଚର୍ଚ୍ଚା ହେଉଅଛି, କାହିଁ ବା ଅଗୁରୁ, ଅତର ଗନ୍ଧରେ ଦିଗ ବିଦିଗ ଆମୋଦିତ ହେଉଅଛି ; ସୁଳାଉଦୌଲା ନବ-ଅଳିତ ରମଣୀରତ୍ନକୁ ସେହି ବିଳାସସାଗରେ ନିମଗ୍ନ କରାଇବେ ବୋଲି ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ; ନବାବଙ୍କ ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା, ସମସ୍ତ ପରିଶ୍ରମ, ସମସ୍ତ ଉପାୟ ବୃଥା ହେଲା ; ସେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ସ୍ୱାମୀ ସ୍ନେହଲତାକୁମାରୀର ପ୍ରଣୟଭାଜନ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ମୁସଲମାନ ରମଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହଲତା କୁମାରୀ ସାରଲ୍ୟ ଓ ସଙ୍କଳ୍ପରେ ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନୀୟା । ପ୍ରଲୋଭନ ବା ବଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ ତାହାକୁ ଅବନତ କରି ନ ପାରେ ; ହାଫେଜ କୁମାରୀ ନବାବଙ୍କ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ରହି ବହୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ୍ୟ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସ୍ୱାମୀ ସାରଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ।

କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ଆଜି ଏ କି ଅଦ୍ଭୁତ କଥା ! ଆଜି ନବାବଙ୍କ ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦସାଗରରେ ମଗ୍ନ ! ସ୍ନେହଲତା କୁମାରୀ ସତ୍ୟ ଟଳିଲା ଏପରି ? ସେ ନବାବଙ୍କ ପାପ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କଲା ଏପରି ? ନବାବ ଆନନ୍ଦରେ, ଉତ୍ସାହରେ ଉଛଳନ୍ତି ; ଆଜି ସ୍ନେହଲତା କୁମାରୀ ତାହାଙ୍କର ଅଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କ-ଶାୟିନୀ ହେବେ । ନବାବଙ୍କର ଚିତ୍ତଭଲଷିତ ରଜନୀ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ; ସ୍ନେହଲତା କୁମାରୀ ନବାବଙ୍କ ଶଯ୍ୟାପାର୍ଶ୍ୱରେ ଉପବେଶନ କରି ମିଷ୍ଟାଳାପ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ବଦନଦ୍ୱାରା ନବାବଙ୍କର ମନୋମୋହନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସୁଜା କରପ୍ରସାରଣପୂର୍ବକ ପ୍ରଣୟିନୀକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ବସି ଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସାରକୁମାରୀ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱ ବେଶଗୁପ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ଶାଣିତଛୁରିକା ଆକର୍ଷଣପୂର୍ବକ ନବାବଙ୍କର ଉରୋଦେଶରେ ଆଘାତ କରିଥିଲା ; ନବାବଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗିଗଲା ; ସେ ହଠାତ୍ ଅସ୍ଫୁଟ ଚିତ୍କାର ବିସ୍ଫାରିତ ବିକଟ ଶବ୍ଦ କରିଥିଲେ । ସେହି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଅନ୍ତଃପୁର ପ୍ରହରୀମାନେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ, ନବାବଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ହାଫେଜ କୁମାରୀକୁ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ କରି ପକାଇଲେ ।

ନବାବଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବ ଓ ସ୍ନେହଲତା କୁମାରୀ ନିଧନ ବିଷୟ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ନବାବଙ୍କର ପତ୍ନୀ, ଉପପତ୍ନୀ-ମାନଙ୍କଠାରୁ, ବହିର୍ଦ୍ଦେଶସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓ ରାଜ୍ୟର ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ଏଣେ ନବାବଙ୍କର କ୍ଷତ ସ୍ଥାନ କ୍ରମେ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା; ଚିକିତ୍ସକମାନେ ଏହାକୁ ଷ୍ଟୋଟକ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କଲେ । ନବାବ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟର ପାପ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋପନରେ ରଖିଥାନ୍ତି ; ଏବେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ; ସ୍ୱୀୟ ଅପରାଧ ଚରିତ୍ର କଳଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲେ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ସୀମା ରହିବ ନାହିଁ । ଭାବଭଙ୍ଗ ଚିକିତ୍ସକଙ୍କର ସମସ୍ତ ଯତ୍ନ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଅଛି ; ଲଂଜକ ଜାତିର ଅତି କ୍ଷତ ପରୀକ୍ଷା କଲେ, ଦେଖିଲେ କ୍ଷତ ବିଷାକ୍ତ ଭୂତକାଦାତରେ ହୋଇଅଛି । ଲଂଜକ ଜାତିର ମଧ୍ୟ ବିଫଳ ପ୍ରଯତ୍ନ ହେଲେ । ପୀଡ଼ାର କୌଣସି କ୍ରମେ ଉପଶମ ହେଲାନାହିଁ । ଚାରିମାସ ହେଲା ନବାବ ଫୈଜାବାଦ ପ୍ରାସାଦରେ ରୋଗ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଆଜି ଯନ୍ତ୍ରଣା ପ୍ରବଳ ହେଲା ; ଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଆସିଲା ; କ୍ରମେ ପ୍ରଳାପ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ;—ନବାବଙ୍କ କଣ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ରହେମତଙ୍କ ଛାୟାମୂର୍ତ୍ତି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ; 'ରହେମତ୍, ରହେମତ୍, କ୍ଷମାକର—କ୍ଷମା—କର !' ନବାବ ପ୍ରଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଛଳଭୁଜା ରହେମତ୍ ପତ୍ନୀ ନବାବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନା ; ନବାବଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କେହି ସେ ଦେବମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି ; ସେହି ଛଳଭୁଜାକୁ ଦେଖି ନବାବ କେତେ ମୁଖରାଙ୍କି, କେତେ ଓଷ୍ଠକୁଞ୍ଚନ, କେତେ କଣ୍ଠ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କଲେ ; କିନ୍ତୁ ଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଆସୁଥିବାରୁ ବାକ୍ୟ ସ୍ଫୁରିଲା ନାହିଁ । ପରିଶେଷରେ ସେହି ମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି । ସେହି ରୋହିଲାକୁମାରୀ ଶଯ୍ୟାର ଏକପାର୍ଶ୍ୱରେ ଉପବିଷ୍ଟା ; ପାପୀ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ଏ ଭୟଙ୍କର ଦଶାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ, ସେହି ରମଣୀରତ୍ନର ଛାୟା ପ୍ରତିମା ଦର୍ଶନ କରି ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ କର ପ୍ରସାରଣ କରି ହଠାତ୍ ଉଠିପଡ଼ିଲେ ; ସେହି ସାହସିକ ଉତ୍ତାନ ହେତୁରୁ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣବାୟୁ ପାପମୟ ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅନନ୍ତରେ ମିଶିଗଲା, ଆଜି ଆଉ ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲା ନାହାନ୍ତି ; ଆଜି ସେହି ଫୈଜାବାଦ୍ ପ୍ରାସାଦ ନାହିଁ, କି ଆଜି ସେହି ସାରରମଣୀ ସ୍ନେହଲତାକୁମାରୀ ନାହିଁ ; କିନ୍ତୁ ଇତିହାସ ଅନନ୍ତକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ପାପାତ୍ମାର ପାପଚିତ୍ର, ଏବଂ ସେହି ସାରରମଣୀର ସାରମୂର୍ତ୍ତି ଜଗତକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଥିବ ।

ଶ୍ରୀ ବିନ୍ଦାଶ୍ରେ ଅବର୍ତ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପିତୃ-ଶିରାଧ ।

ଏକ ସ୍ଥଳକରେ ମାଧ୍ୟଆ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବାହ୍ମଣ ପିଲା ଥାଏ । ମା ଛଡ଼ା ତାର ଆଉ କେହ ନାହିଁ । ମାଧ୍ୟଆ ଚାଳ ପକାଇ ଝିଟି କୋଶେ ଦ'କୋଶ ବୁଲିଆସେ ; ଗୃହସ୍ଥ ପରବା ଯାହା ପାଏ, ଆଣି ମାକୁ ଦିଏ । ମା ସେଇକ ଖାଇ ବାଡ଼େ, ପୁଅକୁ ଦିଏ, ଅପେ ଖାଏ । ଏମିତି ଏମିତି କେତେଦିନ ଗଲା । ମାଧ୍ୟଆ ବଡ଼ ହେଲା ; ମଖାପଣ୍ଡ କରି ବଡ଼ ହେଲା । ଏକଦିନକର ସେଗାଁର ଜଣେ ବୃଦ୍ଧା ତାକୁ କହିଲା—"ହଉରେ ମାଧ୍ୟଆ, ତୁ ବଡ଼ ହେଲୁ, ପାରିଲୁ ; ଦିନେ ତୋ ବାପ ନା'ରେ ମୁଠାଏ ହେଲେ ପିଣ୍ଡ ବାଢ଼ିଲୁ ନାହିଁ । ଶିରାଧ ନ ଦେଲେ, ତୋହର ଉଦ୍ଧାର କେତେବେଳେ ହବ ନାହିଁ । ତା ମନକୁ ଏ କଥାଗୁଡ଼ାକ ଟିକିଏ କମିତି ବାଧିଲା ପରି ଲାଗିଲା ; ସେ ସବୁକୁ ଆସି ମା' ଆଗରେ ସବୁ କହିଲା । ସ୍ତ୍ରୀ' ଶୁଣିଲଣ୍ଡ ମା ଆଖିରୁ ଲୁହ ଦଉଡ଼ୋଧା ଗଡ଼ିଲା । ମା ପୁଅ ଦୁହେଁ ବିଚାର କରି ଶିରାଧ ଦିନ ଠିକ କଲେ । ଆଉ ଆଠଦିନ ଅଛି ବୁଝି ମାଧ୍ୟଆ ସେଇଦିନଠାରୁ ଟିକିଏ ବେଶି ମିହନ୍ତ କଲା । ଯାହା କୋଶେ ଦକୋଶ ବୁଲିଥିଲା, ସେଦିନ ଗୃହସ୍ଥପଞ୍ଚକୋଶ ବୁଲିଲା । ବୁଲି ବୁଲି ଝୋକାଝା ଶିରାଦଉଡ଼ୀ ହୋଇଗଲା, ତେବେ ସ୍ତ୍ରୀ ବେଶି କିଛି ବଳାଇ ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ସେଇଁ ଦିନ ଯାହା ଆଣେ, ସେଦିନ ସବୁ ଖରଚ କରି ସକାଏ । ଏବେ କ'ଣ ହବ କାଳ ଶିରାଧ ।

ସେ ସ୍ଥଳକରେ ଗୋଟିଏ ରଜା ଥାଏ ଯେ ନିଜ ଭାର ଲଖେ ମେଣ୍ଢା ଛେଳି ଦିଅଇଲା ବୃଷ ଗାଈଗୁଡ଼ି । ଲୋକେ ସ୍ତ୍ରୀ ଦେଖି ଶୁଣି କହନ୍ତି ସେ ରଜା ଭାର ଧରମବନ୍ତ । ମେଣ୍ଢା ଛେଳିଙ୍କଠି ଯାର ଏତେ ଦୁଃଖଦସ୍ତ, ମଣିଷଙ୍କ ସେ କମିତି ବରମ୍ବ କରୁ ନ ଥିବ ? ଏ ସବୁ କଥା ମାଧ୍ୟଆ ଶୁଣି ପାଇଲା । ଶିରାଧ ଦିନେ ଅଛି, ସକାଳୁ ଝିଟି ଗାଧୋଇ ପଟ୍ଟୋଇ ବାହାରିଲା । ଯାଇ ଯାଇ ସେ ରଜା ମୂଳକରେ । ରଜାର ଭାର କରିବା ଲାଗିଛି ; ପାଛ ମନ୍ତ୍ରୀ ସବୁ ବସିଛନ୍ତି ; କେତେ ଲୋକ ଜମା ହୋଇ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଚକ୍ଦମା ଭିତର ପଡ଼ିଛି । ଆଗରୁ ହୁକୁମ ପାଇ ଜମାର ଗୋଟାଏ ପଛୋଇ ଶୂଳୀକାଠି ଭିତର କରି ଆଣି ରଖିଛି, ପାହାର ଦୋଷ ହବ ତାକୁ ଶୂଳୀ ଦିଆଯିବ ବୋଲି ।

ମନ୍ଦଦମାଝା ଏଇ—ଜଣକର ଦାଣ୍ଡ ପାଖରେ କାନ୍ଥ ଦିଆ ହେଉଥିଲା । ମୂଲିଆମାନେ କନ୍ଥା କାନ୍ଥ ଉପରେ ଅଟିକାଏ ପାଣି ରଖି ତାକୁ ଦିଉଥିଲେ । ଗୋଟିଏ ବାଟୁଆଇ ସେ ବାଟେ ଯାଉ' ଥାଏ ତାକୁ ଲାଗିଲା । ପାଣିହାଣ୍ଡିଟା ଗେଣ୍ଡାଏ ମାଟି ବାଟୋଇ ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ବିଗ୍ରହ ଭଳେ ଲଥକନ୍ଦ ପଡ଼ିଗଲା ; ଲାଗିପଟା ମାଟିପାଣି ହୋଇଗଲା । ସେ ସବୁ ରଜା ଅଗେ ଫେରିବ ହେଲା । ଆଜି ମନ୍ଦଦମା ବିଗ୍ରହ । ଆଗେ ହେଲା ସରବାଲାର ଦୋଷ—ସେ କାହିଁକି ଦାଣ୍ଡପାଖେ କାନ୍ଥ ଦେଲା ? ସେବେ ହେଲା ବାଟ ବନ୍ଦ କଲା ନାହିଁ କାହିଁକି ? ସ୍ତ୍ରୀ ଶୁଣି ସରବାଲା କହିଲା—"ହଜୁର, ମୁଁ ମୂଲିଆମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ କରି କହିଥିଲି, ତୋମ୍ଭେମାନେ ଏଇ କଲେ ମୁଁ କ'ଣ କରିବି ?" ତା ପରେ ହେଲା ସବୁ ମୂଲିଆମାନଙ୍କର ଦୋଷ । ସେ ସମସ୍ତେ ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ—"ମଣିମା, ଆମେ କ'ଣ କରନ୍ତୁ, ପାଣିହାଣ୍ଡିଏ କନ୍ଥା କାନ୍ଥ ଉପରେ ଥୁଆହେବାରୁ କାନ୍ଥ ଛିଡ଼ିଲା । ସେ ଥୋଇ ଥିଲା ତାର ଦୋଷ ନ ହୋଇ ଆମର କିମିତି ଦୋଷ ହବ ?" ତା'ର ଦୋଷ ପ୍ରମାଣ ହେଲା । ସେ ବିଗ୍ରହ ବେମାର ଥିବାରୁ ଆସି ପାରି ନ ଥିଲା । ବରକନ୍ଦାଜ ଚପରାସି ଯାଇ ତାକୁ ଧରି କରି ଅଣିଲେ ; ତାକୁ ଏଇଲାଗେ ଶୂଳୀ ଦିଆଯିବ । ଶୂଳୀ ଦରାର ସବୁ ଠିକ ହେଲା । ମନ୍ତ୍ରୀ ବାହାର ପଡ଼ି କହିଲେ—"ମଣିମା, ମଣିମା, ବିଗ୍ରହ ବନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ ; ଚକଦରବାରରେ ବଡ଼ ଅନ୍ୟାୟ ହେଲା । ଶୂଳକାଠିଟା ମୋଟା ହୋଇଗଲା । ଯାହାକୁ ଶୂଳୀ ଦିଆଯିବ ସେ ଯେତେ ମୋଟ, ଶୂଳକାଠିଟା ସେତିକି ମୋଟ ହେଇଚି, କ'ଣ ହବ ।" ସ୍ତୁତି କରିବା ଲାଗିଲା । ଶେଷରେ ଠିକ ହେଲା ଯେ,—ସେ ଲୋକ ଶୂଳୀ ପାଇବ ; ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ମୋଟା ଲୋକ ଧରିଆଣି ଶୂଳୀ ଦରାକୁ ହବ । ରଜା ଅଜ୍ଞା କ'ଣ ଭଳେ ପଡ଼ିବ ? ଏ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଆସିଲା ।

ଅଜିଲ୍ଲାରେ ଶୂଳୀ ଦରାର କଥା । ସବୁଆଡ଼େ ଖବର ପଠାଗଲେ, ପାଖ ଆଖରେ କେଉଁଠି ବଡ଼ ମୋଟା ମଣିଷ ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଜଣେ ଆସି କହିଲା—"ମଣିମା, କହିବାକୁ ଭୟ ଲାଗୁଛି ; ମଣିମାଙ୍କ ଉପରେ ଜଣେ ଅଛନ୍ତି,

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେ ହେଲେ ଏ ଶୂଳୀକୁ ଠିକ ହେବେ ।" ଭଜାଭୁଆଇ, ବେଠିକ ପକ୍ଷପାତର ବିଚାରଣା ନାହିଁ, ହୁକୁମ ହେଲା, ଉପସରୁ ସେ ମୋଟା ମଣିଷକୁ ଅଣିବାକୁ । ଭଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଭଣ୍ଡ ଶୂଳୀ ଥିଲେ ସେ ସେ ଦିନ ଦୁଧ ଖାଇ ବେଶ ମୋଟା ହୋଇଥିଲେ ; ତାଙ୍କୁ ଅଣାଗଲା । ସେ ସେତେବେଳେ ଶୁଣିଲେ, ତାଙ୍କୁ ଶୂଳୀ ଦିଆଯିବ ଭୟ ବଢ଼ି ଗଡ଼ିଲେ ; ଭଜାଙ୍କୁ ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭୟ ବଢ଼ିଲେ । ସେ ବଡ଼ା ଶୁଣୁଚି ଜିଏ ! ଗୁରୁଜଣ ମଣିଷ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଟେକି ନେଇ ଶୂଳୀଖୁଣ୍ଟା ଉପରେ ହାଜିର କଲେ । ସେ ଭଜା ପଚାରି ଥାଆନ୍ତି—" ଅରେ ବାଡ଼ଖିଆ ଏ ରେ, ମୋର କୌଣ୍ଡ ଦୋଷରୁ ମତେ ଏତେ ଅବସ୍ଥା କରୁଛ ରେ ; ତମ ବଂଶ ପଦା ହଉରେ ; ତମ ଡ଼ହରେ ବଲ୍ଲଆ ଛେଉଁରେ ।" ଆଉ ବେଶି ଗାଳି ଦେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପାଟି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା ; ବଦରେ ଶୂଳୀକାଠି ଫୋଡ଼ି ହୋଇ ପ୍ରାଣ ବାହାରିଗଲା ।

ଏତେବେଳଯାଏ ମାଧୁଆ ଏ ସବୁ ଦେଖି ଜାଣା ହେଲାଣି । ସେ ଜଣକୁ ପଚାରିଲା "ହଇ ହେ, ଏ କଣ ହେ; ଦୋଷ କଲା ଜଣେ, ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ବୁଢ଼ା ବିଚାରକ ଶୂଳୀ ଦେଲେ ! ସେ ଲୋକଟି କହିଲା—"ପାଟି ଫିଟାନା, ତୁ ପିଲାଲୋକ, ଭଜାଘର ମଜାପ କାହିଁ ଜାଣିବୁ ?" ମାଧୁଆ କହିଲା "ଛେଲ ମେଣ୍ଢାଙ୍କୁ ବୁଝିବଳା ଦେଇଥିବାର ଜାଣି, ଭଜା ପଣ୍ଡକୁ ଛତ୍ର ବୁହାର କରିବ ବୋଲି ଅସିଥିଲେ ସେ, ଦେଖିଲାର ଶ ସା ବୁଝାମଣା ! ଲୋକଟି କହିଲା—"ଅରେ ଆଉ ପାଟି କରନା ରେ ; ତତେ ଜଣ ଶୂଳୀ ଯୋଗ ଅଛି ରେ ? ଭଜା ଛେଲ ମେଣ୍ଢାଙ୍କୁ ବୁଝିବଳା ଦେଇ ଧର୍ମ କରୁଛନ୍ତି ପରା ! ଯେମୁଡ଼ାକ ଖାଇ ପିଇ ମୋଟ ହେଲେ ଦଣ୍ଡାହୋଇ ଚଳାଙ୍କର ଛେଳି ହୁଏ । ବେଗେ ପଳା ଏ ଭଜାକରୁ ବେଗେ ପଳା ।" ଆ ଶୁଣି ମାଧୁଆ ଏକଅଙ୍ଗେ ମୁହଁ କରି ପଳାଇଲା । ଅଣ୍ଟିଆ ଅଣ୍ଟିଆ ବେଳକୁଡ଼ି ସରକ ଯାଇ ମା ପାଖରେ । ମାକୁ ଗଳ ହାଲ ବିବରଣ କହିଲା, ମା ଗଲ ଖାଇକୁ ଖାଇ ଗୁହଳ ଅଧମଣେ ଉଧାର ଆଣି ସ୍ୱାମ୍ବ ବାଡ଼ି ପୁଅକୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲା ।

ତେ ପହଲା, ସକାଳ ହେଲା । ଆଜି ଶିବ୍ରାତ୍ର । ମାଧୁଆ ଗଲା ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ଭୋଜ ଆଣିଲା । ସାଇ ପଡ଼ିଶାକୁ ଉଧାର ପାଇଁ ଗଲା ସେ କିଛି ପାଇଲା ନାହିଁ । ଘର ଦୁଆର ସବୁ ଖୋଜି ଖୋଜି ନଳଭା ମଣ୍ଡି ପ୍ରଡ଼ାଇ ଯାଇଲା, ତାକୁ ଆଣି ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲା । ଗୁରୁଦେବ କହିଲା—"ଦଉ, ମାହା ଜୁଟିଲା ନା, କଣ କରିବ । ଏ ନଳଭାମଣ୍ଡି ଦିଆଅ, ପିଣ୍ଡ ପକାଇ ଦିବା" । ସେଇଥା ହେଲା । ନଳଭାମଣ୍ଡି ଦିଆ ପିଣ୍ଡ ପଡ଼ିଲା । ମାଧୁଆମା ପଇଭା ଶବ୍ଦର ପଇସା ଦକ୍ଷିଣ ଦିଆଗଲା, ତାକୁ ଆଣି ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଦେଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦକ୍ଷିଣା ପାଇ ଭାଟେ ବାଟେ ଘରକୁ ଗଲା ।

ପାଞ୍ଚ ମିଶିଟିରେ ପାଞ୍ଚ କଥା, ପାଞ୍ଚ ମାଇପିରେ ପାଞ୍ଚ କଥା, ପାଞ୍ଚ ପିଲୁଲୋକରେ ବି ପାଞ୍ଚକଥା ପଡ଼ି । ସବୁଠାରେ ପିଲୁ-ଲୋକେ ବସି ବିଚାର ପକାଇଲେ । ସମସ୍ତେ ପଚାରି ପଚାରି ହେଲେ,—କିଏ, ଭମର ଆଜି କି ଭୋଜନ ? କିଏ କହିଲା ମୋର ଅମୃତ ଭୋଜନ ; କିଏ କହିଲା ମୋର ଖିର ପୁଳା । ଇମିତି କେତେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । ମାଧୁଆର ପିଲୁ-ଲୋକେ ଏତେବେଳଯାଏ କିଛି କହି ନ ଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ପଚାରି ହେଲା, ସେ କହିଲେ—"ଅମେ ଆଜିଯାଏ ଉପାସ ରୋଜରେ ଥିଲୁଁ ବଳି ହୋଇଥିଲା । ଆଜି କାହିଁକି ପାଟି ପିଟାଉଛି ଯାଉଅଛୁ ? ଶ୍ରୀ ଭାଇ ପିଟା, କ'ଣ କରିବା ଭାଇ ପିଟା" । ସବୁ ପିଲୁଲୋକେ ଧିଆନରେ ବସି ବିଚାରଣା କଲେ । ପରେ ବୁଝିଲେ ଯେ "ମାଧୁଆକୁ କିଛି ନ ମିଳିବାରୁ ଦଉଡ଼ି ନଳଭାମଣ୍ଡି ସ୍ୱାମ୍ବ ପିଣ୍ଡ ଦେଇଛି । ଆଉ ହଉ, ସେ ଏ ବରଷ କିମ୍ବା କିଛିଦିନ । ସମସ୍ତେ ଜଳଅଣ କରି ତା'ର କମିତି ଅଚଳାଚଳ ସମ୍ପତ୍ତି ହଉ, ସେ ଆର ବରଷକୁ ବରକର ପିଣ୍ଡ ଦବ" । ସବୁ ପିଲୁଲୋକେ ମିଶି ଜଳଅଣ କଲେ । ସେଇଦିନ ମାଧୁଆର ଭାର ଉନ୍ନତ ହେଲା । ଲୋକେ କହିଲେ ମେ ସୁନା ଗରିବ ଯାଇଛି । ସେ କେତେ ଗୋରୁ ଗାଈ ବଣି ଆଣିଲା । ବଳକର ଘର ଦୁଆର ଖୋଲିଲା । କେତେ ଯୋଡ଼ା ହାଗ ଆଣି ରଖିଲା । ଆଜିଯାଏ ତାକୁ ସମସ୍ତେ ମାଧୁଆ ମାଧୁଆ ତାକୁ ଥିଲେ ; ଆଜିଠୁଁ ତା ନାମ ହେଲା 'ମାଧବଚନ୍ଦ୍ର' । ସେ ଗାଁ ପାଖ ଜଣେ ଜମିଦାର ଝିଅକୁ ମାଧବଚନ୍ଦ୍ରର ବାହା ହବାର କଥା ପଡ଼ିଲା । ତା'ର ସେ ଦିନ କେତେ ଗୁଣର ଗୁଣଆଣି ରହିଲେ ।

ଦିନ ପରେ ଦିନ ଚାଲିଗଲା । ପୁଣି ଆସି ଶିବ୍ରାତ୍ର ଦିନ ପହଞ୍ଚିଲା । ମାଧବଚନ୍ଦ୍ର ଆର ବରଷ କଥା ମନେ ପକାଇଲା । ସେ ମନେ ମନେ କହୁଥାଏ—ଆର ବରଷର ଏତେ ଦଉଡ଼ି

Digitized by srujanika@gmail.com

ନଳତାମଞ୍ଜି ପିଣ୍ଡ ଦେଇ ବୋଲି ମୋର ଏ ବରଷ ଏତେ ଜମୁତ, ଏ ବରଷ ଶୁଭ୍ ବେଶକର ନଳତାମଞ୍ଜି ପିଣ୍ଡ ବାଡ଼ିବ ଯେ ପୁଣି ଆର ବରଷକୁ ଆଉ କେତେ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ହେବ । ନଳତାମଞ୍ଜି ପିଣ୍ଡରେ ପିତୃଲୋକେ ଭାର ଗର୍ବେ ହୁଅନ୍ତି " । ଏ କଥା ସମ୍ବଳ ପାଞ୍ଚ ଯାଇ ମା'ଙ୍କୁ ଭାର କହିଲା । ସ୍ୱା ଶୁଣି ମା ବହିଁ ଦେଲା । ଯେ ଲୋକ ପଠାଇ ଦଶଗଣ୍ଡିଣୀ ନଳତାମଞ୍ଜି ପଣିଲା । ଶିରିଧ ଜଳ ବାହ୍ମଣ ଡକାଇ ସବୁତକ ନଳତାମଞ୍ଜି ଦେଖାଇ ପିଣ୍ଡ ଦେଲା ।

ସ୍ୱାମି ସମ୍ବନ୍ଧ ପିତୃଲୋକରେ କଥା ପଡ଼ିଲା । ଏଥର ମାଧବର ପିତୃଲୋକେ କହିଲେ—" ଓହୋ, ପିଲାରେ ପାଣି ଅଠା ହୋଇଯାଇଛି ଗୋଡ଼ଠୁଁ ମୁଣ୍ଡଯାଏ ପିଲା ଭିଜିଯାଇଛି । ଆଜ୍ଞ ଏତେ ପିଲା ସହ ପାରିବା ନାହିଁ । " ସ୍ୱା ଶୁଣି ସବୁ ପିତୃଲୋକେ ଭାର ଭଗିଗଲେ । ଅଭିଶାପ ଦେଇ କହିଲେ— " ମାଧ୍ୟଅ, ତୁ ଚଳଚଳାଣ୍ଡ ହେଇ ଯା ; ତୁ ଅମ ସଙ୍ଗେ ଥିଣ୍ଟା ଖେଳିଲୁ । " ସତକୁ ସତ ଗାଈଅଳ ଗାଈ ନେଇ କୁଅଡ଼େ ଗଲା, ଆଜ୍ଞ ଫେରିଲା ନାହିଁ । ହାଗଅଳ ହାଗ କୁଅଡ଼େ ନେଇ ଚାଲିଗଲା । ପଇସ ଫୋଡ଼ା ନେଇ ଆଜ୍ଞ ଆସିଲା ନାହିଁ । ଧନସମ୍ପତ୍ତି ଯାହା ଯେଉଁଠି ଥିଲା ସବୁ ଚୋର ନେଇଗଲେ । ପଛକୁ ଯେଉଁ ମାଧ୍ୟଅକୁ ସେଇ ମାଧ୍ୟଅ ରହିଲା ; ମୁଁ ଗଳକୁ କଥା କହିଲା ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ବନମାଳି ପାଣିଗ୍ରାହୀ ।

ଭାରତରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚାର ।

ଅଧୁନିକ ସଭ୍ୟତାକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ସବୁ ବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ଉପାଦାନ ସବୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଁ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଗୋଟିଏ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିବାର କଥା ସ୍ୱଭାବତଃ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ ବିଷୟରେ ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରୁଁ ଓ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଯେଉଁ ବିପୁଳ ପ୍ରଚାର ଓ ଅଭ୍ରଭେଦୀ ପ୍ରଭାବ ଦର୍ଶନ କରୁଁ ତାହା ବିବେଚନାରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସମୂଳ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଆଶା କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୁଖବାଦୀ (*optimistic*) ଚିନ୍ତାଶୀଳ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ଆମ୍ଭେମାନେ କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ 'ମାନବର ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ' ଓ 'ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପିତୃତ୍ୱ' (*'brotherhood of man' and 'fatherhood of God'*) ବୋଲି ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧର ଉଦାର ଓ ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଥାଉଁ ତାହା ଯେ ଏହି ଏହ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟଫଳ ମଧ୍ୟରେ ଗଣ୍ୟ ହୋଇଯାଇଛି ଏହା ଅଧୁନିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସ୍ୱାଧିନତାର ଗତିଦ୍ୱାରା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ସୂଚିତ ହେଉଅଛି । ଏହି ଭ୍ରାତୃଭାବ ସ୍ୱାରାରେ ମାନବସମାଜରେ ମୈତ୍ରୀ, ପ୍ରୀତି ଓ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଭୃତିର ବିସ୍ତାର ବିଷୟରେ ଯେଉଁସବୁ ଶୁଭ କଳ୍ପନା କଳ୍ପନାର ସଫଳ ହୋଇଥାଏ ତାହା ଯେ ବଳେ ଏହି ବିଶ୍ୱବନ୍ଧୁ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଦ୍ରୁତ ସାହାଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି ଏହା କହିବେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ମାନବର ଶ୍ରୀଲୋକ୍ତ୍ୟ ବିଷୟର ବହୁ ଅପବ୍ୟବହାର ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଜଗତର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଥା ଆଲୋଚନା କଲେ ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବଡ଼ ଆଶାର କଥା—ମହାର ଅନନ୍ତର କଥା ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସଂପ୍ରତି ସମ୍ବାଦପତ୍ରସମୂହର କ୍ରମିକ ବିକାଶର ଇତିହାସ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରତି ଆଶାପୂର୍ଣ୍ଣସୂଚକରେ ଅନାଇବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରେ ଏଥିରେ ତୋଳିବି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସ୍ୱାଧିନତାଭକ୍ତ ସଭ୍ୟିତମାନେ କହି ଅଛନ୍ତି—" ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସ୍ୱାଧିନତାର ଚତୁର୍ଥ ବଳ । " ଏହା କହିବାଦ୍ୱାରା ଯେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରତି ନ୍ୟାୟ ବ୍ୟବହାର କରାଗଲା ଏହା ବୋଲିବାକୁ ନ ପାରେ, ଏହିପରି ସଙ୍ଗ ନିରୂପଣଦ୍ୱାରା ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଶକ୍ତିକୁ ଯେ କେତେଦୂର ପରିମାଣରେ ସୀମାବଦ୍ଧ କରାଗଲା ଏହା କହିବେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସ୍ୱାଧିନତାର ମୂଳକ—ସ୍ୱାଧିନତାର ମାର୍ଗ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ପ୍ରଚାରରେ ପରିଷ୍ଫୁଟ ହୁଏ । ଲାଟିନ୍‌ରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ବାକ୍ୟ ଅଛି, ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏହି ପ୍ରବାଦ କହିବାକୁ ହେବ "ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ବାଣୀହିଁ ଭଗବାନଙ୍କର ବାଣୀ" ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତୁତଃ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଜଗତାନଙ୍କର ବାଣୀର ବିକାଶ— ସେହି ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ବାଣୀ ପ୍ରଚାର କରିବାର ପୁଣ୍ୟକାର୍ଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ । ଲଣ୍ଡନର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବାଗ୍ମୀ ରେଥାମ ତାହାଙ୍କର ବକ୍ତୃତାର ଏକ ସ୍ଥାନରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରକୁ 'ବାୟୁପ୍ରବାହ ସର୍ବବନ୍ଧନମୁକ୍ତ ଓ ଅବ୍ୟାହତ' ବୋଲି କହି ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ମନସ୍ୱୀ ରେଥାମଙ୍କର ଉକ୍ତି ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । ଏହି ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ରାଜନୀତି-ସମାଲୋଚକ ଭାବରେ ସୂକ୍ଷ୍ମ ମସ୍ତିଷ୍କର ସ୍ପନ୍ଦନ ଶୁଳକାହାରୀ ରାଜା, ସେନାପତି, ରାଜମନ୍ତ୍ରୀ, ଧର୍ମଯାଜକ ଓ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ କିଛି ସଙ୍କୋଚ ବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସାହିତ୍ୟ-ସମାଲୋଚକ ପ୍ରଚଳିତ ସାହିତ୍ୟର ସମାଲୋଚନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଅଥବା କୌଣସି ପୁସ୍ତକରେ ଆଲୋଚନା ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ପ୍ରତି ବା ଦଳ ବିଶେଷକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନ ମତ, କଠିନ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣର ସତ୍ୟ ହେଉ ଅଥବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟ ହେଉ, ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସମାଜ-ସଂସ୍କାରକ ବା ଲୋକ-ଶିକ୍ଷକ ସମାଜକୁ ଭଲ ଭଲ କରି ପରୀକ୍ଷା କରି, ଲୋକମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଧୀର ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରି ଓ ସମାଜର ନୂତନ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନମତିତ୍ୱର ଅଭାବ ଅନୁଭବ କରି ନିଜର ଗବେଷଣା-ଜାତ ମତାମତ (ଯେ ସମାଜର ଓ ଲୋକମାନଙ୍କର ରୁଚିର ଅନୁକୂଳ ହେଉ ବା ନ ହେଉ) ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାରେ ବିରତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହିପରି ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଖେଳ ଲାଗିଥାଏ—ଅବଶ୍ୟ ସଂଯତ ସ୍ୱାଧୀନତା ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଭାଗ୍ୟରେ ପଡ଼ିବାର କଥା । ସମ୍ବାଦପତ୍ରକୁ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ କଲେ ଯେ ଏ ସଂସାର ଦଶା କ'ଣ ହେବ ତାହା ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ମାତ୍ରକେ ବୁଝି ପାରିବେ, ସେ ଯାହାହେଉ, ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ସ୍ୱାଧୀନତାର ବିକାଶ, ବୃଦ୍ଧି ଓ ଜୟ ଯେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ ଅଧିକାରୂପ ହୋଇଥାଏ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ପ୍ରକୃତି ଏହି ପ୍ରକାର । ଦୌର୍ବଲ୍ୟର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ବିଶେଷ ଓ ଉନ୍ନତିଶୀଳ ଯେଉଁ ସମୟରେ ବକ୍ତୃତା ଦ୍ୱାରା—ଓଜସ୍ୱିନୀ ବାଣୀ ଓ ତେଜସ୍ୱିନୀ ପ୍ରତିଭାଦ୍ୱାରା ଜଗତକୁ ମୁଗ୍ଧ କରୁଥିଲେ ସେ ସମୟରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଶକ୍ତି ବିକଶିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ଆଧୁନିକ ବାଗ୍ମୀମାନଙ୍କୁ ବକ୍ତୃତା କରିବାକୁ ବା ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଠ କରିବାକୁ ନାନାବିଧ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ । କାରଣ ଯେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ଯେଉଁ ନିରଶକ୍ତି ସର୍ବଦା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କରେ ମନ୍ତ୍ର ଓ ଯାହା ନିକଟରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର, କୌଣସି ଧର୍ମର ପରାକ୍ରମ ନାହିଁ, ଯେହି ଶକ୍ତି ଅନ୍ତରେ ଯେମାନଙ୍କର ଉକ୍ତି ଭଲଭଲ କରି ପରୀକ୍ଷା କରିବ ଓ ସାଧାରଣ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥିତ କରି ତାହାର ସମାଲୋଚନା କରିବ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, "ସିଜରଙ୍କର ମହିଷୀ ସର୍ବପ୍ରକାର ନିନ୍ଦା ଓ ସନ୍ଦେହରୁ ମୁକ୍ତ ହେବେ" । କିନ୍ତୁ ମହାପ୍ରଭାବଶାଳୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ନିକଟରେ ତାହାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମସ୍ତକ ନତ କରିବାକୁ ହୁଏ ; ନତୁବା ଏହା ଏକସମୟରେ ସୁଯୋଗ ପାଇ ତାହାଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା ପାଶରେ ପକାଇବ ଓ ତାହାଙ୍କର ଦୋଷ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରିବାକୁ ସଙ୍କୁଚିତ ହେବ ନାହିଁ । ବସ୍ତୁତଃ ଏହା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥାଏ । ଏହା ବିଶ୍ୱର ବିଷୟ ଯେ ଲୋକ-ମାନଙ୍କର ଏହାଠାରୁ ଭୟ କରିବାର ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଏତାଦୃଶ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ହୋଇ ଉଠିଅଛି ଏବଂ ଏପ୍ରକାର ଅଲଙ୍କାରଶାସ୍ତ୍ର ଶକ୍ତି ପରିଚାଳନ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଅଛି । କେହି କେହି କହନ୍ତି ଯେ ପ୍ରଥମ ସମ୍ବାଦପତ୍ର କର୍ମାନିଦେଶରେ ୧୫୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଏଠାରେ ସ୍ମରଣ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ଏହି ଜର୍ମାନରେ ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ।

ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଯେତେବେଳେ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନେ ଓ ଶାସକମାନେ ଅତି ଅଳ୍ପ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିଲେ, ସେ ସମୟରେ ପ୍ରଶଂସା ଓ ନିନ୍ଦାବାଦ କଳସମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚାର କରିବାଦ୍ୱାରା ଯେ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁଫଳ ଫଳୁଥିଲା, ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁନ୍ଦର ବୁଝା ଯାଉଅଛି, କାରଣ ପ୍ରଶଂସା ପ୍ରଚାରଦ୍ୱାରା ସତ୍‌କର୍ମରେ ଉତ୍ସାହ ଦିଆ ହେଉଥିଲା ଓ ନିନ୍ଦା ପ୍ରଚାରଦ୍ୱାରା ଅସତ୍‌କର୍ମର ଦମନ କରା ହେଉଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର କ୍ରିୟାକଳାପର ସମାଲୋଚନା ଓ ଅନୁମୋଦନ କରିବା ଅଥବା ସେଥିରେ ସମ୍ମତି ଦେବା ବିମ୍ବା ତାହାର ଦୋଷ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତିଗତ ଧର୍ମ । ଲୋକେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରନ୍ତି, ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରଚାର ଦ୍ୱାରା ବଲିଷ୍ଠ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରେ । ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଶିକ୍ଷାଦେବାର ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ବଲିଷ୍ଠ ଅଛି, କାରଣ ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜ୍ଞାନବସ୍ତୁରାଜ୍ୟ ସେଉଁ ସବୁ ଉପାୟ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଅତି ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବହୁଲୋକଙ୍କୁ ଯେପରି ସ୍ୱଳ୍ପାୟାସରେ ସବୁଦିନ ଜ୍ଞାନ ଦେଇପାରେ, ଆଉ କୌଣସି ଉପାୟଦ୍ୱାରା ସେପରି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ ଓ ଚରିତ୍ର ଦାନ କରେ, ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ବର୍ତ୍ତମାନ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଚିନ୍ତାର ଅଶେଷ ଉନ୍ନତି ସାଧିତ ହେଉଅଛି ଓ ଭବିଷ୍ୟତରେ, ଏହା ଏହିପରି ଶୁଭ ପଥରେ ଚାଲିଲେ, ଏହାଦ୍ୱାରା ନାନା ଉପାୟରେ ଅସମ୍ଭାବିତ ଉନ୍ନତିର ଆଶା କରାଯାଇ ପାରେ । ଜ୍ଞାନ-ଜନିତ ସାଧନା ବୋଲି ଯେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି, ତାହା ଜ୍ଞାନ ବିସ୍ତାରର ଏହି ନବାବିଷ୍କୃତ ଯନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଉତ୍କର୍ଷ ଲାଭ କରୁଅଛି । ବସ୍ତୁତଃ ଏହା ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଲୋକଙ୍କର ମନ ଗଠିତ ଓ ପରିଚାଳିତ କରେ ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ମଧ୍ୟ କରିଥାଏ । ତଥା କଥିତ "ବାକ୍‌ଶକ୍ତିହୀନ" ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଅଶିକ୍ଷିତ ପ୍ରଜା ସମ୍ବାଦପତ୍ରକୁହିଁ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରାଧିକାରର ପ୍ରକୃତ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକର୍ତ୍ତା ଓ ରକ୍ଷକ ବୋଲି ଜାଣନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଏହା ଯେ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ମାନବସମାଜର ବିଷୟ ବ୍ୟାପାରରେ ଏତାଦୃଶ ପ୍ରଭାବ ଓ କ୍ଷମତା ଲାଭ କରିବ ସେପରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ କି'ଣ ଅଛି ? ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ବିଦ୍ୟାବିତ୍ତ କେଲେନ୍‌ର ଭୂତପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାପକ ହେନରି ମର୍ଲି "ସମ୍ବାଦପତ୍ର—ପ୍ରାଚୀନ ଓ ଆଧୁନିକ" ଏହି ବିଷୟରେ ବକ୍ତୃତା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହି ଅଛନ୍ତି, ଏହାର ବୀଜ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ପ୍ରଥମେ ରୋପିତ ହୁଏ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୭ ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ରୋମ ନଗରରେ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ସାଧାରଣଙ୍କର ଶ୍ରୋତ୍ରୋତ୍ସୁକ ସମ୍ବାଦସବୁ ଦ୍ୱାରା ଗୁପ୍ତ ଖଣ୍ଡିଏ ହସ୍ତଲିଖିତ କାଗଜ କୌଣସି ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ପାଠ କରିବାର ପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଥାରୁ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାର କଥା ଶୁଣି ସମ୍ଭବ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସମ୍ବାଦପୂର୍ଣ୍ଣ କାଗଜପତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ଶୁଣିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ "ଗେଜେଟା" (ଏକପ୍ରକାର ସାମାନ୍ୟ ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରା) ଦେବାକୁ ହେଉଥିଲା; ଏହି ଗେଜେଟା କଥାରୁ ଏହା ପରେ "ଗେଜେଟ" ଶବ୍ଦ ବାହାର ଅଛି । ମର୍ଲି ସାହେବ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପୂର୍ବେ ବଣିକ୍‌ଗଣ ଯେଉଁ ସମ୍ବାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିଠିପତ୍ର ବିଦେଶରୁ ନେଇ ଯାଉଥିଲେ, ସେପରିହିଁ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୬ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଜନ ସାଧାରଣଙ୍କର ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଘଟଣା ଉପଲକ୍ଷରେ ସମ୍ବାଦପୂର୍ଣ୍ଣ କାଗଜ ବାହାର କରା ହେଉଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ନ୍ୟାଆଲସ୍ପେଲ ବଣ୍ଟଲାର ଏବଂ ଜାନିଏଲ ଡିଫୋ "ଉଇକ୍ଲି ନିଉଜ (*Weekly News*)" ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ମୁସଲମାନ ଶାସନକାଳରେ ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର ବ୍ୟୟରେ ସମ୍ବାଦସମ୍ବଳିତ କାଗଜ ବ୍ରିଟିଶ ଗେଜେଟ ଉପରେ ବାହାର କରା ହେଉଥିଲା । ଏହି ସବୁ କାଗଜରେ ଉଭୟ ସତ୍ୟ ଓ ମିଥ୍ୟା ଘଟଣାର ବିବରଣ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରା ହେଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେସମ୍ବନ୍ଧରେ କୌଣସିପ୍ରକାର ସମାଲୋଚନା ବା ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉନ ଥିଲା । ଏହି ପ୍ରକାର କାଗଜର ନାମ ଥିଲା "ଅଖବର" । ଏହି ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଅଧୀନ ଲେଖକମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ବିବେଚନା କରି ଦେଖିଲେ ଏହା ଖୁବ ପ୍ରକଟ ହୁଏ ଯେ, ଇଂରାଜୀ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସହିତ ଏହି 'ଅଖବର' ସବୁର ତୁଳନା ହେବା ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରେ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଇତିବୃତ୍ତ ଅତି ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । ଅତି ବିଷମ ଅସୁବିଧା ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ତାହା ପରେ ପ୍ରତି ପଦରେ ଏହାକୁ ନାନାପ୍ରକାର ଫଟକରେ ଛିଡ଼ିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସମୟର ଅବସ୍ଥା ଏପରି ଥିଲା ଯେ, କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଭାରତରେ ସ୍ୱାଧୀନ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ଆବିର୍ଭାବକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟ କରୁଥିଲେ । ଫରାସୀମାନେ ସେ ସମୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଥିଲେ ଏବଂ ଦାରୁଣ ଉତ୍ତେଜନାର କାରଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତାହା ବ୍ୟତୀତ କେତେଜଣ ଇଂରେଜ, ବିଶେଷତଃ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ ପାଦ୍ରୀମାନେ, ଦେଶୀୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ବ୍ୟବହାର, ଜାତି ନାଶ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ପ୍ରଭୃତିର ଘୋର ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଇଂରେଜ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟମାନେ ଏହି ନବଶକ୍ତିର ଅଭ୍ୟୁଦୟକୁ ଯେ ଈର୍ଷାଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବେ, ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ସେ ସମୟରେ ଏହି ଦେଶୀୟ ଇଂରେଜ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ବିଶେଷ ସଙ୍ଘର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଧୀନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରଜା ଏବଂ ସେହି ପ୍ରଜାମାନେ ଭାରତର ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରକୁ ଅନୁମତି ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ନ ଥିଲେ । ଯାହା ଜଣ ମାଲବମ ସାହେବଙ୍କର ଭାରତ ଭ୍ରମଣର ପରିଣାମରେ ତାହାଙ୍କର ଯେଉଁ ଅଭିଜ୍ଞତା ମୁଦ୍ରିତ ହୋଇଅଛି, ସେଥିରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀର ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ସମର୍ଥନ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ସମର୍ଥନରେ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପରିଚୟ ମିଳେ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭାରତୀୟ ଡ଼ଗ୍ରେ ଯାହେବ ଲର୍ଡ ହେଷ୍ଟିଂସଙ୍କୁ ଭାରତୀୟ ସଂବାଦୀ ସମ୍ପାଦକମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ମତାମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସୁଯୋଗ ପ୍ରଦାନ ନିମିତ୍ତ ପ୍ରଶଂସା କରି ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ ବିଷୟରେ ସାର ଚାର୍ଲସ୍ ମେଟ୍‌କାଫଙ୍କ (ପରେ ଲର୍ଡ ମେଟ୍‌କାଫ) ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସମ୍ମାନ ଓ ପ୍ରଶଂସା ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ । ଲର୍ଡ ଜାଇଲସ୍ମ୍ ଟେଲିଲ୍ ଭାରତୀୟ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଦେଶକୁ ଫିରି ଯିବା ପର ସାର୍ ଚାର୍ଲସ୍ ମେଟ୍‌କାଫ ଛଇଦିନ ପାଇଁ ଅସ୍ଥାୟୀଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଏହି ସୁଯୋଗରେ ସେହି ସମ୍ମାନ ସାଧନ କରି ଭାରତବାସିମାନଙ୍କର ଅଧୀନତାହ୍ରାସ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ସେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ନିଜର ଦାୟିତ୍ୱରେ ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ, ଏହି ବିଷୟରେ ମେକଲେ ସାହେବ ତାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାଧୁବାଦ କରିଥିଲେ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ——

ବିମାତା ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତର)

ଇତିମଧ୍ୟରେ ରୋମ ଓ ଗ୍ରୀକ ମଧ୍ୟରେ ଭୀଷଣ ସମରାନଳ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ରୋମସେନାପତି ଲିସିନିସ୍ ବହୁ ସୈନିକ ସେନା ଗ୍ରୀକ ଆକ୍ରମଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଇମୋଜେନର ଦେହ ପ୍ରୋଥିତ ହେଲା ସେହି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅସି ଶିବିର ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଲିଓନାଟସ ମଧ୍ୟ ରୋମୀୟସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଦେଶବାସୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନ ଥିଲା ଏବଂ ସନ୍ଧିସ୍ଥାପନଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ । 'ଇମୋଜେନ ଅସତ' ଏ ଧାରଣା ତାଙ୍କର ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୂର ହୋଇ ନ ଥିଲା, କିନ୍ତୁ, ତଥାପି ଇମୋଜେନର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ କାତର କରିଥିଲା—କ୍ରମେ ଜୀବନ ଅସହ୍ୟ ହେବାରୁ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ କରି ସକଳ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ମୁକ୍ତ ଲାଭିବା ଆଶାରେ ସେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସିଥିଲେ । ଯୁଦ୍ଧରେ ଯଦି ମୃତ୍ୟୁ ନ ଘଟିବ ତାହାହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଜର୍ଜରିତ ହୋଇ ଗ୍ରୀକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ରାଜାଙ୍କର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ସୁତରାଂ ସେହିକାରଣରୁ ହେତୁ ତାଙ୍କର ନିଶ୍ଚୟ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବ ଜାଣି ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆସିଥିଲେ । ପାରିଷ୍ଦ ସ୍ୱାଦେମୋ ମଧ୍ୟ ରୋମସୈନ୍ୟଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆସିଥିଲା ।

ଇମୋଜେନ ଯେଉଁ ଔଷଧ ସେବନ କରିଥିଲା ତାହାର ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ଇମୋଜେନର ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ହୋଇଗଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ସଞ୍ଜୀବନ କଲେ ଏବଂ ଆପଣାକୁ ଏକ ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ଶାୟିତା ଦେଖି ବିସ୍ମିତା ହୋଇଲେ । ଭାବିଲେ ଏ କି ସ୍ୱପ୍ନ ନା ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ଘଟନା ? ମୋତର ଯେଉଁଠାରେ ମରଣ ହେଉଅଛି ମୁଁ ଏକ ଗୁହା ମଧ୍ୟରେ ଶୟନ କରିଥିଲି ଏଠାକୁ କିପରି ଆସିଲି ? ମୁଁ କି ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଅଛି ? " ଏମନ୍ତ ସମୟରେ କ୍ଲୋଟେନର ମୃତଦେହ ଶବ ଉପରେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଗଲା କ୍ଲୋଟେନର ପରିଚ୍ଛଦ ଦେଖି ଭାବିଲେ " ଏ ତ ଲିଓନାଟସର ପୋଷାକ ତାଙ୍କର ଦସ୍ତ, ତାଙ୍କର ପଦ, ନିଶ୍ଚୟ ଏ ତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛି । କେଉଁ ନରାଧମ ଏପରି କାର୍ଯ୍ୟ କଲା ?— ପିଶାଚର୍ତ ! ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ପିଶାଚର୍ତର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ, ମୋର ଆତ୍ମାରାମ, କ୍ଲୋଟେନ ସଙ୍ଗେ ଏକଯୋଗ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛି ।" ପରେ ସେହି ଘଟନାର ବିଷୟକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶୋକରେ ସେମାନେ ଉନ୍ମାଦନା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନାନାପ୍ରକାର ବିଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଲୁସିଆସ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ସେହିଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଇମୋଜେନର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ "ବାଳକ, ଏ ସବ କାହାର, ତୁମ୍ଭେ କିଏ, କାହା ଦ୍ୱାରା ଏ ଭୀଷଣ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ସଂଘଟିତ ହୋଇଛି ଏବଂ ମୃତବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭର କି ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିଲା ।"

ଇ—ମହାଶୟ, ମୃତବ୍ୟକ୍ତି ମୋର ପ୍ରଭୁ, ମୁଁ ତାଙ୍କର ଭୃତ୍ୟ ଥିଲି । ଅସଭ୍ୟ ବନବାସୀମାନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଅଛନ୍ତି । ହାୟ ଏପରି ପ୍ରଭୁ ଆଉ ପାଇବି ନାହିଁ ।

ଲୁ—ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଭୁଙ୍କର ନାମ ?

ଇ—ଇମ୍ପର୍ଟ, ଜଣେ ବ୍ରିଟନ ।

ଲୁ—ତୁମ୍ଭର ନାମ ?

ଇ—ଫାଇଡେଲ ।

ଲୁସିଆସ ବାଳକର ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି ଦେଖି ଅତିଶୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ଭୃତ୍ୟସ୍ୱରୂପ ନିଯୁକ୍ତ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଇମୋଜେନ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ସେହିଁରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ପରେ ଫ୍ରୋଷ୍ଟେନର ଦେହକୁ ସେହିଠାରେ ସ୍ତୂପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଏବଂ ସ୍ଥାନଟି ପବିତ୍ରୀକରଣ ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ କରି ଲୁସିଆସ ସଙ୍ଗେ ଗମନ କଲେ ।

ବ୍ରିଟନ ସୈନ୍ୟ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ସେହି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସ୍ୱଦେଶଭକ୍ତ ବେଲେରିଅସ୍ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବେ ଯୁବା ସୈନ୍ୟଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ସେମାନ ବ୍ରିଟନ ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗଦାନ କଲେ । ଲିଓନାଟସ ମଧ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ କୃଷକ ବେଶରେ ବ୍ରିଟନ ସୈନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହେଲେ । ଭୀଷଣ ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ରିଟନମାନେ ପରାଜିତ ହେଲେ । ରାଜା ସିମ୍ବେଲିନ ଧୃତ ହେଲେ ଏବଂ ବେଲେରିଅସ ଜଣେ ରୋମସୈନ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସେମ ଲୁସିଆସଙ୍କ ଶିବିରଭୁକ୍ତରେ ଚାଲିଲେ ।

ବେଲେରିଅସ, ଗିଲିଡେର ଓ କାଡୱେଲ, ଏକ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ ଉପରେ ରହି ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ବିପକ୍ଷଙ୍କ ଉପରେ ସେମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିପାତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ସେମାନେ ପର୍ବତଭୂପରୁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବିପକ୍ଷଦଳଭୁକ୍ତରୁ ଅସି ରାଜାଙ୍କର ବକ୍ଷଭେଦ କଲେ । ଲିଓନାଟସ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଆସି ବେଲେରିଅସଙ୍କ ଦଳରେ ମିଶିଲେ । ଉଭୟଦଳ ମଧ୍ୟରେ ଅତିଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏକଦିଗରେ ବୃଦ୍ଧ ବେଲେରିଅସ୍ ଗିଲିଡେର, କାଡୱେଲ ଓ ଲିଓନାଟସ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ କେତେକ ଜଣ ସ୍ୱଗଳ୍ପିତ ରଣବିଜୟୀ ରୋମ ସୈନ୍ୟ । ଭୀଷଣ ସମ୍ମୁଖ ଯୁଦ୍ଧରେ ରୋମ ସୈନ୍ୟମାନେ ଏକ ଏକ ହୋଇ ଭୂତଳଶାୟୀ ହେଲେ । ରାଜା ସିମ୍ବେଲିନ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରି ବେଲେରିଅସ ଓ ଯୁବକଦ୍ୱୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେମାନ ଶିବିରଭୁକ୍ତରେ ଗମନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଲିଓନାଟସ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରି କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲେ ତାହା କେହି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବ୍ରିଟନ ସୈନ୍ୟମାନେ ବିଜୟକୁ ପାଇ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଉତ୍ସାହିତ ହେଲେ । ପୁନର୍ବାର ଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏ ଥର ରୋମସୈନ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାଜିତ ହେଲେ । ଲୁସିଆସ୍, ଫାଇଡେଲ୍, ସ୍ୱାଇମୋ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କେତେକ ଜଣ କର୍ମଚାରୀ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ସିମ୍ବେଲିନଙ୍କ ଶିବିରକୁ ନୀତ ହେଲେ ।

ଲିଓନାଟସ ବ୍ରିଟନସେନାପତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅସ୍ତ୍ରପରିତ୍ୟାଗ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ ସ୍ୱକାରୋଗ ଜଳନ କରିଥିବା ଅପରାଧରେ ଧୃତ ହୋଇ ଦଣ୍ଡଭୋଗ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ସିମ୍ବେଲିନ ସ୍ୱଜାତିଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିବା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନଦାତା, ସେହି ବୃଦ୍ଧ ବେଲେରିଅସ ଓ ବାଳକୁମାରଦ୍ୱୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ । ଚତୁର୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ଲୁଣ୍ଠକର ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ କଲେ କିନ୍ତୁ ବିଶ୍ୱ ସନ୍ଧାନ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ପରେ ଏହିପରି ଏକ ଘୋଷଣା ପ୍ରଚାର କଲେ ଯେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଉକ୍ତ ଲୁଣ୍ଠକ ଶୋଣିତ ଆଣି ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ କରିବ ସେ ତାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରିବେ ।

———

ଫ୍ରୋଷ୍ଟେନ ଜନନୀର ଅବସ୍ଥା ଅତିଶୟ ଶୋଚନୀୟ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ବଡ଼ ଆଶା କରିଥିଲା ପୁତ୍ର ଫ୍ରୋଷ୍ଟେନ ବ୍ରିଟନସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିବ ଏବଂ ସ୍ୱକନ୍ୟା ହୋଇ ସ୍ୱକନ୍ୟାଶାସନ କରିବ । ଏମନ୍ତ ବି ପୁତ୍ରକୁ ଶୀଘ୍ର ସ୍ୱକନ୍ୟାସିଂହାସନ ପ୍ରଦାନ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ରାଣୀ ସ୍ୱକାଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ହତ୍ୟା କରିବାର ସବୁ ଆୟୋଜନ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ନିଜୁଦ୍ଦେଶ ହେବା ଦିନରୁ ସେ ଶୋକରେ ଶଯ୍ୟାଗତା

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲା । ପୀଡ଼ା କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବୈଦ୍ୟମାନେ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ କିନ୍ତୁ ସେ ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଅନ୍ତିମକାଳ ଉପସ୍ଥିତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏକମାତ୍ର ଔଷଧ—ଅନୁତାପ ! ଅଶାଲୁବ୍ଧକଙ୍କ ଭାଣ୍ଡାକୁ ହସାଇ ନିଜର ଅବଶେଷରେ ତାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛି—ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁତାପ ଉପସ୍ଥିତ । ପାପିଷ୍ଠା ଯାହା ଯାହା କରିଥିଲା ଦାସୀମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ସବୁ ପ୍ରକାଶ କଲା ଏବଂ ସବୁ କଥା ରାଜାଙ୍କୁ ଜଣାଇବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲା, କ୍ରମେ ଶ୍ୱାସରୁଦ୍ଧ ହେଲା । ସ୍ୱକ୍ଷ-ଶୋକାକୁଳ ଅନୁତପ୍ତହୃଦୟା, କ୍ଲୋଷ୍ଟେନ ଜନନୀର, ଆଶାପ୍ରତୀକ ସଙ୍ଗେ ଜୀବନପ୍ରଦୀପ ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାଣ ହେଲା ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଘୋଷ ।

ଜଗନ୍ନାଥ ଶିଳାଲିପି ।

ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିରର ଭିତ୍ତି ଏବଂ ଭାରତଦେଶରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲିପିମୟୀ ଶିଳା ଦେଖାଯାଏ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ଲିପି ଆଧୁନିକ । ଭିତ୍ତି ଦେହରେ ଖୋଦିତ କେତୋଟି ଲିପି ପ୍ରାଚୀନ ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଏହି ସବୁ ଲିପି ମଧ୍ୟରୁ କତିପୟ ଲିପି ଭାରତର ସର୍ବେନ୍ଦ୍ରଲାଲ ମିତ୍ର ମହାଶୟ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ପୁସ୍ତକରେ ସଂଗ୍ରହ କରିଅଛନ୍ତି । ଉକ୍ତ ଲିପିମାନଙ୍କରେ ରାଜପତି ରାଜାମାନଙ୍କର ବିଶେଷ କାଳ ବା ଗୁଣର ବିବରଣ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଏଠାରେ ତିନୋଟି ବିଭିନ୍ନ ସମୟର ଲିପି ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଉପହାର ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛୁଁ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ କପିଳେଶ୍ୱର ବା କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କର, ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଭତ୍ତୁପ୍ରକ ସୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବଙ୍କ ଏବଂ ତୃତୀୟଟି ଭତ୍ତୁପ୍ରକ ପ୍ରତାପୀ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଖୋଦିତ । ଲିପିଦ୍ୱୟର ଭାଷା ଓଡ଼ିଆ । ଆଜିକୁ ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବର ଭାଷା ଏ ପ୍ରକାର ଥିଲା ତାହାର ଆଦର୍ଶ ଏଥିରୁ ଦେଖାଯିବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାର ତତ୍କାଳୀନ ଯଥାର୍ଥ ଆଦର୍ଶ ନୁହେଁ । କାରଣ ରାଜକୀୟ ଲେଖାଦି ଏକାଦିକ୍ରମେ ଲେଖା ହେଉଥାଏ, ତାହାର ହଠାତ୍ କେହି ଶବ୍ଦ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କରି କେବଳ ଅନୁବର୍ତ୍ତନ କରୁଥାନ୍ତି । ତାହାର ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖନ୍ତୁ—ଜଳପର୍ଦ୍ଦିକା ଲେଖାରେ ଅଦ୍ୟାପି ଯେହି ଭାବ ଏବଂ ସେହିକାରୀ ଶବ୍ଦ ରହିଅଛି । ବହୁକାଳ ଧରି ଏକାଭାବ ରହିବା ଯେପରି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ, ସେହିପରି ଭାଷାର ଉନ୍ନତିପଥର କଣ୍ଟକ । ଯେଉଁ କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶାଳୋ-ମହାଭାରତ କାବ୍ୟର ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ସେ ସମୟର ରାଜକୀୟ ଭାଷା ଓ ପ୍ରକାର ଥିଲା, ଲିପିରୁ ଦେଖନ୍ତୁ, ସାର ଶ୍ରୀ ପ୍ରତାପ ପ୍ରଦତ୍ତ ଦ୍ୱାଳ ଲିପି ପାଠରୁ କିଣ ଜଣାଯିବ ଯେ ଏହି ଭାଷା ଭିନ୍ନ କବି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରଚିତ ଭାଷାର ସମକାଳୀନ ଥିଲା ? ସର୍ବଥା ଏକା ବିଚାରିତ ଯୋଗ୍ୟ ଲେଖିଲେ ପୁସ୍ତକରେ କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଭିନ୍ନତା ହୁଏନାହିଁ ଏହା ସୁଚାଇବି କଥା । ଏହେ ପ୍ରାଚୀନ ଅଧିବାସୀଙ୍କ ଦେଶ ଭାଷା ପ୍ରତି ବାତ୍ସଲ୍ୟତା ବା ପୃଣାଭାବ, ଦ୍ୱିତୀୟରେ ଭିନ୍ନଶିକ୍ଷିତ କାରଣ ଏ ଉଭୟଯୋଗୁଁ ବହୁ ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳଭାଷାର ଶବ୍ଦବିଧିରେ ଯଥେଷ୍ଟ ବାଧା ଜନ୍ମିଅଛି ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉକ୍ତ ତିନି ଲିପି ଟିପ୍ପଣୀସହ ଯଥାକ୍ରମେ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛୁଁ । ଏହାର ଅନେକାଂଶର ପାଠରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରକାର ସ୍ଥଳେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥବୋଧ ହେବା କଠିନ । (୧) ଶ୍ରୀ ସାର ପ୍ରତାପ କପିଳେଶ୍ୱର ନରକୋଟି ଜର୍ଣ୍ଣଷ୍ଟୋକ୍ଲବର ରାଜପତି ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ହେବ ମହାଭାଙ୍କ ବିଜୟରାଜ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ ଗ୍ରାହ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପତ୍ତି ରହିବାରେ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ପଦପାଦକୁ ଭକ୍ତି ନିମିତ୍ତେ କପିଳେଶ୍ୱର ରାଜା ଏ ସେବା କରିଦେଲେ ଭାଗ୍ୟଚୋଡ଼ା ଶ୍ରୀମାନ ଶ୍ରୀଲ୍ଲକ ଭକ୍ତ ଶଙ୍କ ଚକ୍ର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ

(୧) ଏହି ଲିପିରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି ଯେ ସମ୍ପ୍ରତି କପିଳେଶ୍ୱରଦେବ (ଅର୍ଥାତ୍ ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ରଦେବ) ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କର ସେବା ନିମିତ୍ତ ଦେଖ ଦେଖ, ଶ୍ରୀ, ଶ୍ରୀଶ୍ରୀହାର, ମୁକ୍ତାମାଳକ୍ୟାଦି ନିଜର ନାନାବିଧ ସର୍ବ ଓ ମୁକ୍ତାର ଭଜନ, ବାଉଟି, ପାଦପଦ୍ମ ହାର ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର ଦେଇ ସେମାନ ମୁକ୍ତାହାର ସମସ୍ତରେ ଜଣେ ମହାପାତ୍ରହାର ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଣ୍ଡହାକ ସ୍ୱକା ଯୋଗାଡ଼ ଏମାନ ଅଶି ପ୍ରବେଶ କଲେ ହାତିଲ ମହାପାତ୍ର ଚମ୍ପାର ମହାପାତ୍ର ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ର କମ୍ଭ ମହାପାତ୍ର ନାଥ ମହାପାତ୍ର ଏତେଲ୍ଲେକ ପ୍ରବେଶ କଲେ ନନ୍ଦୀ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ଅଧିକାରେ ଜନ୍ମମସ୍ତାପ ଗୌରଶ୍ରୀ ପ୍ରକରଣ ଭୋଗୋଦ୍ୟମାର୍ଥ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଥିଲ ଦେଲ୍ଲ ପ୍ରମାଣେ ଲାଗି କରାଲେ ରତ୍ନମୁକୁଟ କାନଫୁଲ ଡେଡ଼ିକା ମଧ୍ୟ କର ୮୪ ପୋଡ଼ା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମାଣିକ ବିଚିତ୍ରମାଳ ୨ ନାଳା ଏକ ମୁଦ ୮୨ ମୁକ୍ତା ଜାଲ୍ ୮ ମୁକ୍ତା ବଡ଼ କର୍ଣ୍ଣମାଳୀ ୪ ମାଣିକ ସ୍ୱକା ମାଣେ ମରକତ ଜାଲ ୮ ମରକତ ମୁକ୍ତା ୫ ମାଣେ ନାଳାରତ୍ନ ମଦକ ୪ ମରକତ ବିସର ସରେ ମାଣିକ ମୁକ୍ତା ସହ ୪ଅଙ୍ଗ ମୁକୁଟା ବିସର୍ଣ୍ଣ ଜରୁନ୍ତ ,, କାଞ୍ଚନହାର ଏକ ମୁକ୍ତା ଡୋଡ଼ର ୨ ପାଦପଞ୍ଚକ ୨ ନାଳା ଏକ ବାଉଟୀ ୮୨ ପୋଡ଼ା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମାଣିକ ବଳା ୫ ପୋଡ଼ା ଜାଲ୍ ମେଦଳ ୨ ଖଳା ପଦ୍ମବା ଏକ ଡୋର ସିନ୍ଦୁର ୪ ମୁକ୍ତା ବଳ୍ଳଣ ୯୨ ପଣ କାନ୍ତି ଜର ନବରତ୍ନ ପଟ୍ଟିମେ ଗଳଜ ଗ୍ରମ ମିଳାଇ ମାଳ * * * ଯୋଗୀତ୍ରକ * * * ଚର୍ଥ ଶଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ରର ଦୂର ଛୁଷ ୮୯ ସ୍ୱକା * * * ଗୁଣ୍ଡିଏ କପିଲେଶ୍ୱର ସ୍ୱକା ଏହ ଛୋଲ * * * ଚଙ୍ଗ ଭଳ ଭାହା ନେମୀ ହୋଇ ଯେ ରଣେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦ୍ରୋହ କରେ । (*Vol p p 166*)

୨—ସ୍ୱର ଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର ନବକୋଟି କର୍ଣ୍ଣାଟ କଳେବରକେଶ୍ୱର ପ୍ରତାପ ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଦେବ ମହାରାଜା ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ମେଣ ସଳ ଗ୍ରୁଭାରେ (୧) ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ କଣ୍ଟକେ (୨) ସାଳେ ସମସ୍ତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କର ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାରେ ପାଟେ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କର ପ୍ରଣାମାଳଦେବ ମାନଳେ ବଦ ନସେ ବଦ୍ୟ ନଳଙ୍କର ଦେଶମାଳର ପ୍ରେମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଲୋଗ ଦେଶମାଳ ଅବଦାନ ପ୍ରତ୍ୟସ୍ୱରଙ୍କ ଦ୍ୱାରୁ ସେବକମାନଙ୍କୁ ବଧାରଣ ୧୦ ଅଙ୍ଗ ଷ୍ଟିକା ୨୦୦ କାମଳସ୍ୱର ଗ୍ରାମ ଏ ଦ୍ରୋଣକ ହଲ୍ଲ ପାଇବ ଦେବ ଅମାର୍ଗ ଅଦ୍ରୋଣ ସମସ୍ତେ ବୈଶାଖାଦେବଙ୍କ ଭୋଗଲ୍ଲ ଦକ୍ଷିଣ ବୈଦଣ୍ଡ ପାଦେ ବା ଅଥ ଭ୍ରମଦେଶେ ଗୋପସ୍ୱର ଶ୍ରୀ ମର୍ଦ୍ଦଲ୍ଲ୍ୟ ଏ ଅବଦାନମାଳା ଯେ ଭୋଗଦେଶ ଯେ ଦରଉ ଯେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦ୍ରୋହ କରଉ ।

୩—ସ୍ୱର ଶ୍ରୀଗଜପତ୍ତ ଗୌଡ଼େଶ୍ୱର କର୍ଣ୍ଣାଟ କଳେବରକେଶ୍ୱର ସ୍ୱର ପ୍ରତାପ ଶ୍ରୀ ରୁଦ୍ରଦେବ ମହାରାଜାଙ୍କ ସମସ୍ତ ୪ ଅଙ୍ଗସ୍ଥାନ କର୍ଣ୍ଣାଟ ମାସ ୧୦ ଦିନ ବୁଧବାର ଅନ୍ଧାଳ ଅଜ୍ଞାପ୍ରମାଣେ ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଠାକୁରଙ୍କ ଭୋଗବେଳେ ଏ ବା (ନା) ଟ ଢୋଲ୍ଲ ସମ୍ବ ଧୂପଠାରୁ ବଡ଼ଗିଞ୍ଚାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତେ ଏ ନାଟ ଢୋଲ୍ଲ ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରେ କପିଲେଶ୍ୱରଠାକୁରଙ୍କ ଖିଲ (ଶଙ୍ଖିଲ) ନାଗଣଗାନ ପୂରଣ ସ୍ୱରରେ ଭେଲ୍ଲକୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନେ ସବୁ ବଡ଼ଠାକୁରଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଢେବାର ଗୀତ ନ ଶିଖିବେ ଅନଗୀତମାନଙ୍କୁ ନ ଗାଇବେ ଅନ ନାଟ ଢୋଲ୍ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଶ୍ରମରେ ନ ହୋଇବ * * * * ଏ ବ୍ୟତିରେକେ ବୈଷ୍ଣବୀ ଉନପଞ୍ଚାଶଳକ୍ଷଣ ଅଛନ୍ତି ଏମାନେ ଗୀତହ ଯେ ଗାଇବେ ଏହାଙ୍କରଠାରୁ ଅଶିକ୍ଷିତମାନେ ଏକସ୍ୱରରେ ଶ୍ରୁତି ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଗୀତ ଶିଖିବେ ଅନ ଗୀତ ଯେ ନ ଶିଖିବେ ଏହା ଯେ ପରଷ ଅଦରରେ ନାହ ଅନ ଗୀତ ନାଟ କରିଲେ ଯେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଦ୍ରୋହ କରନ୍ତେ ।

ପ୍ରଥମ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ଲିପିରେ ଯେପ୍ରକାର ଦାନପ୍ରସଙ୍ଗର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି, ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ସେବାର୍ଥ ସେହିପରି କେତେ ମହାଦାନ ଜଗନ୍ନାଥବ୍ରତ ଦାନାଧ୍ୟକ୍ଷଗଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା

୨—ଏହ ଲିପିର ଓ.ଠ କିଛାନ୍ତ ଅଶ୍ପଷ୍ଟ ଥିବାରୁ ସ୍ୟାଂ ଅର୍ଥ ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ତେବେ ଅଶ୍ପଷ୍ଟରେ ଏତକ ଜଣା ଯାଉଅଛି ଯେ, ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ସେବା ଲାଗି ଏହା ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମଦେବ ଦେଉଛନ୍ତି । ଏହ ବାହ ଶ୍ରୀପୁରୁଷୋତ୍ତମକ୍ଷେତ୍ରରେ ମେଷ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଦିନ ମହାରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦେବା ସମସ୍ତରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିବ ।

(୧) ଅବ୍ୟ.ପି ଏହପର ଲେଖା ସବ ପ୍ରତିପନ୍ନ ଅଛ । ସଥା-ଖ୍ରୀ ପୁରୁଷ ।

(୨) ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱନ୍ଧାଳ ପରବର୍ତ୍ତରେ 'ଦ୍ୱାର' ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବାର ଚାରୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ମାନଙ୍କରୁ ଦେଖାଯାଏ । ସଥା,—ଚାରଣଗୀତାରେ, ଲେଖ୍ମା ଦ୍ୱାରେ ଲିଖ୍ୟ.ଦ । ସେଥିରେ ଦ୍ୱାରହୁଁ ଓଡ଼ିଶାର ସ୍ୱବ୍ୟ.ଗ ରହୁ ।

୩—ରୁଦ୍ରସ୍ୱ ଲିପିର ବିଷ୍ଟ ଭାଗ ପ୍ରକାର । ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଶିଷ୍ୟ ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରସ୍ୱର ଏ ଏବ ନୂତନ ବ୍ୟବସ୍ଥା । ତାହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷର କର୍ଣ୍ଣାଟ ମାସ ବୁଧବାର ଦିନ ଏହ ଆଜ୍ଞା ହେଉ ଯେ, ପ୍ରତ୍ୟହ ସନ୍ଧ୍ୟା ଧୂପଠାରୁ ବଡ଼ଗିଞ୍ଚାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନୂତନରହ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଗାନ ହେବ । ଏ କାନ ନାଟ ସ୍ୱରରେ ଭେଲ୍ଲକୀ ବାଳା ବାଳକ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହ ଗୀତ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଗୀତ ଗାଇବେ ନାହିଁ । କେବଳ ତେତେକ ନୁହେ, ଯେଉଁ ୪୯ ଜଣ ବୈଷ୍ଣବ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଗାଇବେ ଏବ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଅତିରିକ୍ତ ଶ୍ରୁତ୍ୟାସ୍ୱ ଶ୍ରୁତି ଏକସ୍ୱରରେ ଗାଇବାକୁ ଶିଖିବେ ଏହି ଗୀତ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟ ଗୀତ କେହି ଶିଖିବେ ନାହିଁ ବଦ୍ୟା ମଧ୍ୟରେରେ ବ୍ୟବହାର କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ; ତଲେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦ୍ରୋହ ହେବେ । ଏ ସ୍ୱରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ! ସେହିଦିନରୁ ଏହି ଗୀତଗୋବିନ୍ଦ ଗାଇବାର ପ୍ରଥାରେ ଚଳି ଆସୁଅଛ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଭିନ୍ନଯୁଗରେ କରାଯାଇଅଛି । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ପ୍ରକାର ଦାନ ଦ୍ୱାରା ଯେପରି କୋଠରୀର କ୍ରମଶଃ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି, ତ୍ରିବିଧ ପ୍ରକାର ଦାନଦ୍ୱାରା ସେହିପରି ଭୂଗର୍ଭଟି ବହୁଗୁଣିତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏହି ସବୁ ଦାନରହସ୍ୟାର୍ଥେ ଭାରତଜନଗଣଙ୍କ ଅମଳରେ ଭାଷାନ୍ତରିତ ନ ବେଦି ଧର୍ମଧୀରୁ ରକ୍ଷକମାନଙ୍କ ପଦେ ପଦେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଶପଥ ଦିଆଯାଇ ଅଛି । "ଏହାକୁ ଯେ ହରଇ ଜଗନ୍ନାଥ ବେଦଙ୍କ ଦ୍ରୋହ କରଇ ।" ଯଥାର୍ଥରେ ଧର୍ମର ଶାସନ ସର୍ବଯୁଗରେ ବଳବତ୍ତର ଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ଏ ପ୍ରକାର ଦାନ ନାହିଁ ବୋ ଏହେ ଶାସନର ସମାଦର ଆଉ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଦତ୍ତଧନର ରକ୍ଷା ଦୂରେ ଥାଉ, ତାହାର ହରଣରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ମତ ଚଳୁଅଛି । ଗତ ବନୋବସ୍ତ ସମୟରେ ଏ ରହସ୍ୟ ଅନେକଙ୍କର ଜ୍ଞାନଗୋଚର ହୋଇଥିଲା । ଗୋପଥ ଓ ଗୋତରଭୂମିର ଯେପରି ଷସ୍ୟ ହେଉଅଛି ସେଥିରୁ ସେ କାଳର ଓ ଏକାଳର ଚିତ୍ର ଜଣା ଯାଉଅଛି । ପାଠକେ ଭାବି ଦେଖନ୍ତୁ, ସେକାଳ ଲୋକଙ୍କ ମନ ଆଗରେ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ମନ କି ତୁଚ୍ଛ !

ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ

ତପସ୍ୱିନୀ ।

(ସୀତା)

(ଚତୁର୍ଥ ସର୍ଗ)—ସର୍ଗ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ମଙ୍ଗଳେ ଅଇଲା ଉଷା ଶ୍ୱେତ ସରସୀଜ ଦୃଶା
ଜାନକୀ ଦର୍ଶନ ତୃଷା ହୃଦୟେ ବହି,
କରପଦ୍ମରେ ମାହାର— ମୃଣ୍ମୟାଧର ଉପହାର
ସମ୍ମୁଖେ ବାସ ବାହାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ରହି,
ଜଳକଣ୍ଠ କଣ୍ଠେ ଦେଇ ;
"ଦରଶନ ଦିଅ ସତ ଭାତ ପାଇଲା" ।
ଅରୁଣ ଉଷାସ୍ୱ ବାସ କୁସୁମ ଜାଲ୍ ବିକାଶ
ପ୍ରଶାନ୍ତ ରୂପ ଉଦାସ ଦିଅନ୍ତି ମନେ,
କେଉଁ ଯୋଗେଶ୍ୱର ଅତି ମଧୁର ଭାଷେ ଅର୍ଚ୍ଚାସି
ଜାଳୁଛନ୍ତି ଧୂପରାଶି ଉପଶମନେ ;
ଦେବା ପାଇଁ ନବ ଜୀବନ,
ସ୍ୱର୍ଗ ତ ଓଭାଇଛନ୍ତି ମର୍ତ୍ତ୍ୟଭୁବନ ।
ଗମ୍ଭୀର ସଙ୍ଗୀତ ଗାଏ ଭ୍ରମର ବୀଣା ବଜାଏ
ସ୍ୱରଭ ନିର୍ଝରେ ଥାଏ ଉଷା ଦେଶେ,
କୁମାରୁଅ ହୋଇ ଭଟ ଅମ୍ପିଲା ସ୍ତବ ପାଠ
ଲ କଳଙ୍ଗ ଅଇଲା ପାଟ-ମାଗଧ ବେଶେ ;
ଲଳିତ ମଧୁରେ କହିଲା,
"ଉଠ ସତ ବଜ୍ୟେଣି ଭାତ ପାଇଲା" ।
ସୁଭ ସୁଭ ବେଦ ସ୍ୱନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଲା ଶ୍ୟାମବନ
ଉଠିଲା ବେଦ ଗେନ ଉତ ଓଁକାର,
ବୈଣ୍ଣୁ ଦେଇ ଗୁଣ ଅନନ୍ତ ଶ୍ରୁତ ତ ଗତ
ଚାହିଲା ତ ସଙ୍ଗଭ ବୀଣାଝଙ୍କାର,
ବେଳୁ ବେଳ ଜନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ,
ମନ୍ଦିରଳେ ଯେହେ ବଢ଼ି ଅସିଲା ଜଳ ।
ଏକାଳେ ବ୍ରହ୍ମଗ୍ରହଣୀ ଅନୁକମ୍ପା ତପସ୍ୱିନୀ,
ଆର୍ଣ୍ଣ ଜନକନନ୍ଦିନୀ ପାଶେ ମୋରେ,
ବୋଲିଲା ଉଠ ବୈଦେହ ଉଷା ସୁକୁମାର ଦେହ
ଆଦିତ୍ୟ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ଦୋଷ ଧୋଇ ;
ଭମସା ରହିଛି ଅନାଇ,
ଦୋଳ ଜଳ ଥରେ ସ୍ପର୍ଶ ଲଭିବା ପାଇଁ ।
ଏ ଚନ୍ଦ୍ରମା ହ୍ରଦ ଶିଶିର- ନେତ୍ରେ ଦେଖ ଦେଖ ଶ୍ରୀ-
ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଯାର, ସ୍ୱର ଭ୍ରମ ମୂରତି,
ଦୋଳ ଜର୍ଜରିତ ଚିତ୍ତ ଫଳରେ ଭର ଚକିତ
ହେଲେ ଅସନ୍ତ ଉଥିତ କାନକୀ ସତୀ ;
ନମି ଅନୁକମ୍ପା ପସ୍ୱରେ,
ନିଜେ ଉଷାର ପଦ ସବନସ୍ୱରେ ।
ବୋଲଇ ଭାଲୁ ପ୍ରଶଂସି ତୁମ୍ଭେ ଭମିର ଧ୍ୟେଣ
ଭବ ଅଗମନ ଶଂସୀ ହୁଅ ଫସାରେ,
ତୁମ୍ଭ ଦୋମଳ ଚରଣ ଭରେ ଜ୍ୟୋତି ଅଦ୍ରଣ
ଚହିଁ ଯାଉଛି ଚରଣ ଦୃଢ଼ ଅଶାରେ ;
ଶୁଭ୍ର ସଉରଭ ରସିକେ,
ଶୁଭ ସଙ୍ଗାଦିନୀ ହୁଅ ରସ୍ୱତଂଶିକେ ।
ଉଷ୍ଣ ହ୍ରଦସ୍ୱେ ରବି ଶେଷରେ ଅଗ୍ରମ ଧାରୀ
ଭମସା ନିର୍ମଳଗାନ୍ଧୀ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ଧାତ,

---

* ଜଳଙ୍ଗ—ଜଳଲମ୍ବିତ ପଟ୍ଟୀ ମାଗଧ—ଭଟ୍ଟ ୨ ବୈଣ୍ଣ—ବୀଣା ୩ ଅଗ୍ରମ—ସୂର୍ଯ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ କୁସୁମ ଶଯ୍ୟା ସୁବାସିତ ଜଳ ଦିଅ
ମଙ୍ଗଳ ଦୁବାଦ ଚାରି ପ୍ରଚାରେ ଭାଷ ;
ମୁହୁର୍ମୁହୁ ମୀଳ କମ୍ବୁନେ,
ଗୃହୁଁ ଶ୍ରୀ ସୀତା ସଙ୍ଗ ଗୁଣ୍ଡମଣ୍ଡଳେ ।
ଉଚ୍ଚ ତାପସ କନ୍ୟା— ଗଣଙ୍କ ଅଦର ଚନ୍ୟା-
ମାନେ ଜଳଜ ଧନ୍ୟା ସଙ୍ଗ ଭବନ,
ବାହାର ଅବଗାହନେ ଅନ୍ତରିକ୍ଷାଙ୍କ ବହନେ
ଉମସା ଧାରେ ବହନ ଜଳେ ଗମନ ;
ସଜ୍ଜିତ ଉମସା ଅଙ୍ଗରେ,
ସେନ ସ୍ନେହେ ଥଳଜିଲ୍ଲ ଶ୍ରୀଲଙ୍ଗ ବରେ ।
ଅମୃତ ମଧୁର ସ୍ୱରେ ଉଷିଲା ପରତୋଷରେ
ମ:ଆ ବୋ ମୋ ମାନସରେ ନ ଅଳ ଅଶା,
କଦଳ ଅଙ୍ଗେ ଚନ୍ଦାର ବ୍ରଜନକ୍ଷ୍ମୀ ହୃଦଦାର
ସୀତା କର ସରଦାର ଭୋଗ ପିପାସା ;
ଭାଗ୍ୟବଗ ମୋତେ ସମ:ରେ,
ବୋଲିବେ ତୋ ଯୋଗ୍ୟ ଏକା ପରଣ୍ଡସାରେ ।
ଜନେ ଜନେ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି ଗଣ୍ଡ ଭୂମିକେ ନ ଭ୍ରମି
ଚନ୍ଦ୍ର ବାଧା ଅଚନ୍ଦ୍ରମି ସ୍ପନ୍ଦ ଜୀବନେ ;
ଅନ୍ଧାର ଦୁଃଖ ନ ଚିଣି ଅଲୋକ ସୁଖ ନ ମଣି
ଗ୍ରଲନ୍ତ ଦୂର ସରଣୀ ନତ ବଦନେ ;
ଜନମ କରୁଛ ସଫଳ,
ତୋଷ୍ଟଦାନେ ତୋଷି ଜରବାସି ସବଳ ।
୧ ମନ୍ଦାକିନୀ ଗୋଦାବରୀ ସେ ସକୁଗୁଣେ ମୋ ସହ
ତଥାପି ବର୍ଣ୍ଣନ କରନ୍ତି ଗୌରବ,
କରି ତୋ ପଦକ ପଦ— ଦେ ଅଛସ୍ୱ ପଦ୍ମପଦ
୨ ଦ୍ୱିଷେଦ ପଦ୍ମପଦ ଅଙ୍ଗ ଗୌରବ ;
ତାହା ଶ୍ରୀ ମୋର ବାଞ୍ଛିତ,
ଦେଦ୍ଭବେ ହେଉଶ୍ରୀ ମନେ ଲାଞ୍ଛିତ ।
କରଶ୍ରୀ ଶୁଦ୍ଧବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଅଣ୍ଡଦେଲ ଧର୍ମ
ସମସ୍ତେ ତୋତେ ମୋ ମର୍ମ ବାସନା ଜାଣି,
ପାଇଛ ଦୁର୍ଲଭ ଧନ କଳ୍ପବ ଭକ୍ତି ସାଧନ
ନିତ ଜନ ସମ୍ବୋଧନ ବୋଲିଛ ଅଣି,
ଅଙ୍ଗ ପରମ୍ପରା ତୋହର,
ହେବ ମୋର ଜୀବନର ଜନ୍ମଷ୍ଟହର ।
ମୋ ବୋଲ ବେଳ ଚପଳ ସାରସ ସରଳ ଦଳ
୩ ତୋର ଯୁଗଳ ଯୁଗଳ ବର ପଦ୍ମକ,
ତୋ ମୁଖ୍ୟମ୍ବ ଶଙ୍କର ଖାଳନେ ପୂତ ମୋ ଜାର-
ଯାନେ ବସ୍ତ୍ରଶ୍ରେ ଚିର-ଧନ ମୋ ଚିତ ;
ଜଳ ନାଦ ଛଳେ ତୋ ଯଶ,
ଗାଇ ମୋ ଶ୍ରୁତିକ ତୋଷ୍ଟଶ୍ରେ ଅଜସ୍ର ।
ପତିବ୍ରତା ଅଙ୍ଗେ ଲାଗି ପରକ ହେବାର ଲାଗି
ବ୍ରତଗ ବାସ ବସ୍ତ୍ରଗ୍ରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତମାନ,
ଦୂରୁଁ ଦୂରୁଁ ଝାଡ଼ି ଝାଡ଼ି ଧାଇଁଶ୍ରେ ଭ୍ରମି ଭ୍ରମି
ଭ୍ରମ ଶ୍ରେ ଅସି ଅସି ତୋ ସନ୍ନିଧାନ ;
ସ୍ନାନ ସମସ୍ତେ ମୋ ପସ୍ତରେ,
ବସ୍ତ୍ରାମସ୍ତ୍ରି ନ ପେଲିବ ତାଙ୍କ ପସ୍ତରେ ।
ମୋ କୁଳେ ଗୃହ ତରଣ ବସ୍ତ୍ରରୁ ମା ବରଣ
ବ୍ୟପଦେଶେ ବରଣ ଅମର କାନ୍ତି,
ତା ଲଭ ବଳ ପାଦପ- ଗ୍ରକି ହୋଇ ବସ ବସ
ବହ୍ନରେ ଅମର ଦର୍ଶ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଶାନ୍ତି ;
ପଞ୍ଚରେ ପାଟଳ ଶ୍ୟାମଳ,
ରୁଚିର ରୁଚି ରଞ୍ଜିବ ଚିର ନିର୍ମଳ । ୧୬ ।
୪ ସୀତା ବୋଲିଲେ ପଗର ମଧୁର ଏ ସ୍ପନ୍ଦ ମାର
ମାର ନ୍ଦେ ଜନମାର ଶ୍ରୀର ପ୍ରତ୍ୟଂଶେ,
ଗିରିପ୍ରନ୍ତ ବନ୍ଧନ୍ତ ହୋଇ ଅସ୍ତ୍ରଛ ଅମ୍ବୁତ
ଧାରାପର ସୀତା ମୁଖ କଳପା ଲଗ୍ନେ ;
ଓହୋ ଲୁ ତ ମୋ ମା ଏ ବେଶେ,
ମୋ ଦୁଃଖେ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ଷା ଉମସା ବେଶେ ।
ଛେଦ ବେଦଅଛ ପୁଷ୍ପ ସେ ପାଶ ହେଉଛ ଦୃଷ୍ଟ
ତଥାପି ସ୍ପର୍ଶାଲୁ ଭୃଷ୍ଟ କରବା ପାଇଁ,
ଫିଟାଇ ସ୍ନେହ ଲୋଚନ ସ୍ତ୍ରୀଣ ମଧୁର ବଚନ
ବନ୍ୟାସେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଉଚନ କହୁ ଗେଞ୍ଜାଇ,
ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ମା ତୋ ହୃଦୟ,
ମୋ ଦୁଃଖ ଅପହ ପାଇଁ ବାଲ୍ମିକାମ୍ବ ।
ରାମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟେ ସେ ସୀତା ଲୋକ ଲୋଚନେ ଦୁଖିତା
ହୋଇ ଚିର ନିର୍ବାସିତା ସେ ତୋର ମତେ,
ନିଜ ପତିବ୍ରତା ଧର୍ମ ବଳେ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ
ପରକ କରଣେ ଷମ ହେବ ଜଗତେ ;
ମାତା ଭୂଷେ ସ୍ତୁତା ବେଦନା,
ମାତା ନେତ୍ରେ ବସ୍ତ୍ରମ୍ବୁଗ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରବଦନା ।
ତୋ ଗର ଚିର ଅଶ୍ରୁସ୍ତ୍ର ହେଲଣି ମୋର ନିଷ୍ପ୍ରସ୍ତ
ବରସା ତୋ ଶାନ୍ତିମସ୍ତ୍ର ପ୍ରବ କମଳେ,
ପୂଜ୍ୟ ଯାର ଚରଣର ଜନନୀ ବୋଲ ମାତର
ତାର ଅଦର ଅଚ୍ଚର ମଣ୍ଡିମଣ୍ଡଳେ,
ଜନନୀ ଯା ଉହ ଗରଜ,
ତାହିଁକ ସେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଲେଡ଼ିବ ଅବା ।

୧ ମନ୍ଦାକିନୀ—ଚିତ୍ରକୂଟର ଗିରିନଦୀ । ୨ ଦ୍ୱିଷେଦ—ଦେବତା । ୩ ତୋର—ତୋଷ୍ଟ ୪ ସ୍ପନ୍ଦ—ବାସବେଳେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୁଶୀତଳ ସୁନିର୍ମଳ ପରିଷ୍କୃତ ଭମସ୍ତା ଜଳ
ତଥା ସ୍ପର୍ଶ ସକଳ ମୂଳ ସ୍ପର୍ଶାଙ୍କ,
ସ୍ନେହେ ଭମସ୍ତା ଚଞ୍ଚଳ କରି ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଛଳ
ହୋଇଚଲି ଅବିକଳ ସ୍ୱରୂପ ଭାଙ୍କ ;
ଅଲିଙ୍ଗନେ ତାଙ୍କ ବିଗ୍ରହେ,—
ବିଗ୍ରହ ମିଶାଇ ଦେଲା ଶୀଘ୍ର ସାଗ୍ରହେ ।
୧ ସତତ ସୀତା ସକାଶ ରହି ଗୃହିଣୀ ସକାଶ
ପାଇ ଗୁରୁ ଅବକାଶ ଏହି ଉପାସ୍ୟେ,
ହୋଇ ବହୁ ନେତ୍ରବନ୍ତ ବହୁ ହୃଦ ବହୁମତ
ଲାଭ କଲା ଦୂରିମତ ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟେ ;
ସମ ଧର୍ମ ସମ ଗୁଣରେ,
ମିଶି ମନ ତୋଷ ଲଭେ ବହୁ ଗୁଣରେ ।
ସମସ୍ତେ ଅବଗାହନ— ବିଚାରି ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ—
କରି ବାଲ୍ମୀକି ଚରଣ କଲେ ବନ୍ଦନା,
ଅଶୀଷେ ମୁନି ସୁଜ୍ଞାନ ବୋଲନ୍ତେ ଶ୍ରୀଲ ବେଦ
ଅର୍ଜ୍ଜନେ ସୁନିଧି ଲଭ କରି ସାଧନା ;
ବିଶେଷେ ସୀତାଙ୍କୁ ସାଦରେ,
ବୋଲନ୍ତେ "ଗରସ୍ତ ହୁଅ ଅପ୍ରମାଦରେ" ।
ନନ୍ଦିନି ତୁ ଏ ଅଶ୍ରମ ପାଦପଙ୍କୁ ସ୍ନେହଶ୍ରମ
ପ୍ରସ୍ୱୋଗେ ନନ୍ଦନୋପମ କର ଯତନ,
ସେ ଭାବେ ତୋ ଅନୁଭବ ସ୍ପର୍ଶବେ ହେବ ସମ୍ଭବ
ଭବେ ବେମନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ସ୍ପର୍ଶ ଭଜନ ;
ଅନୁକୂଳ୍ୟ ଥିବେ ନିସ୍ପର୍ଶ,
ସକଳ ଅଭାବ ତୋର ମୋଚନେ ରତ ।
ମୁନୀନ୍ଦ୍ର ଆଦେଶ ମତେ ବହୁ ଭଳଲେ ସମସ୍ତେ
କମଳ ତୋମଳ ହସ୍ତେ କଳସ ଧରି,
କଳ୍ୟାମଣ୍ଡଳେ ଜନକ— ସ୍ପର୍ଶ ଭାନ୍ତି ଜକ ଜକ
ଝଟିତି ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରୀରକ ପ୍ରତିଭା ପର ;
ଉପବନ କଲେ ଗମନ,
ବଢ଼ାଇଲା ବନ ଶୋଭା ପାଇ ସେ ଧନ ।
ବନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦ୍ୱାରେ ସୀତା ସ୍ପର୍ଶନ୍ତେ ସେ ଉଚ୍ଛ୍ରିତା
ମତିରେ ହୋଇ ତୁଷିତା ରବ ଚରଣେ,
୨ ହାସପଲ୍ଲବ ଅଧରେ ମଞ୍ଜୁ ମଧୁକ ରଜରେ
ମଣ୍ଡି ଲଗିଲା ଅଧରେ ଚିତ୍ତ ହରଣେ ;
ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇ ଋଜ ଶାଳ୍ମଳୀ,
ପାଦ୍ୟ ଦେଲା ଦୁର୍ବାଦଳ ହ୍ରମ ପଟଳୀ ।

ସ୍ଥଳ କମଳ ଆସନ ଦେଇ ପ୍ରୀତି ସମ୍ପାଦନ
କଲା ସାରିକା ଭୂଷଣ ଛଳେ ମଧୁରେ,
ଶରଦ ସରସୀ ଜଳ ଫୁଟାଇ ନବ କମଳ
ଅଳି ସ୍ପର୍ଶେ ଯଥା ଜଳ-ହଂସ ବିହରେ ;
ବୋଲଲା ପାଦ୍ମିଲ ସ୍ପର୍ଶନ,
ତୋ ପଦ ଅରୁଣେ ମୋର ଚେତନ ରଜନୀ ।
ତୋତେ ମୁଁ ଭାଗ୍ୟବତୀ ଲଭି ନବ୍ୟସ୍ପର୍ଶ ସତ
କରି ଅସୀମ ଭ୍ରମ ଅନ୍ତ୍ୟ ଚରଣେ,
ଚିତ୍ରକୂଟ ଉପତ୍ୟକା ସିଦ୍ଧ ସେବିତ ଦଣ୍ଡକା
ପାଣ୍ଡବାର ପଞ୍ଚବଟୀ ଅଶୋକାରଣ୍ୟେ,
ଆଗେ ଥେଇ ତେ ତେ ଅଦର୍ଶ,
ଗଢ଼ିଲି ପ୍ରୀତି ପ୍ରତିମା ଭବ୍ୟ ବର୍ଷ ।
୩ ଯେତେବେଳେ ପୁଷ୍ପକରେ ବାହୁଡ଼ି ଚଲ୍ଲ ପୁଷ୍ପରେ
ଉଭୟହୋଇ ପୁଷ୍ପକରେ ମୁଦ୍ରାନସ୍ପର୍ଶେ,
ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଗୃହିଣୀ ବିଶ୍ୱାଦରେ ତୋତେ ମସ୍ପର୍ଶ ନାଦରେ
୪ ଭାଳୁ ଯେ ଥିଲ ସାଦରେ ସାର୍ଥ ଅସ୍ପର୍ଶେ ;
ସଖୀ କଥା ସ୍ମର ମନରେ,
ଅସିଲ୍ଲ ତ ସଖି ଥାକି ଏତେ ଦିନରେ ।
ସାର୍ଥ ବିରହ ବିଶେଷ ସହ୍ୟ ମୁଁ ନ ସହ୍ୟ ଶେଷ
ଚିନ୍ତାରେ ତାପସୀ ବେଶ କରି ଧାରଣ,
ତୋ ହୃଦୟ ଆଦରଣେ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ସ୍ନେହ ରସେ
ମଜ୍ଜାଇ ତୋତେ ହରଷେ କଲି ବରଣ ;
ଧନ୍ୟବାଦ କର ଗ୍ରହଣ,
ଶ୍ରଦ୍ଧାସହ କଲୁ ଯା ମୋ ବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ।
ପାଇଥିଲେ ସାଧୁସଙ୍ଗ ସଭାବି ଚିତ୍ତ ଅଭଙ୍ଗ
ରହେ ସ୍ଥିର ମଳିନଙ୍ଗ ଯଥା ଗଗନେ,
ସାଧୁ ମିଳେ ମନୋରଥ ବିଦାର ନ ହୁଏ ବ୍ୟର୍ଥ
ତେଣୁ ମୁଁ ହେଲି ସମର୍ଥ ତୋର ଦର୍ଶନେ ;
ଭାଗ୍ୟ ଥିଲେ ହୁଏ ଏ ଲାଭ,
ଭାଗ୍ୟବତୀ କଲା ସଖି ମୋତେ ତୋ ଭାବ ।
ବନ ଶ୍ରୀ ମଧୁମୋହନ ସୀତା ହୃଦୟ ଚନ୍ଦନ
ବିରହ ଦାବ ଦହନ ଶାନ୍ତିକରଣେ,
ନବୀନ ଉପାସ୍ୟମାନ ପଳପଟଳ ସମାନ
ମାନସେ ପ୍ରଭାସ୍ୟମାନ ହେଲା ସେ କ୍ଷଣେ ;
ବୋଲଲେ ଜନକ ନନ୍ଦିନୀ,
ଅଜ୍ଞାତିନ ହେଲି ତୋର ଭାବ୍ୟ ବନ୍ଦିନୀ ।

ଶ୍ରୀ ଗଦାଧର ମେହେର ।

---

୧ ସତ୍ୟ—ନିତ୍ୟ ଓ ଅଖିଳ ୨ ମଧୁକ—ମହୁଲ ୩ ପୁଷ୍ପକରେ—ପୁଷ୍ପକ ରଥରେ ଓ ପୁଷ୍ପ ହସ୍ତରେ ୪ ଅସ୍ପର୍ଶ—ମାର୍ଗ

PRINTED AND PUBLISHED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.
Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୮ମ ଭାଗ । } ଜ୍ୟୈଷ୍ଠ, ୧୩୨୦ । { ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା ।

ତିନୋଟି ସଙ୍ଗୀତ ।

୧

ଲୋହିତ ଭାନୁକରେ ଉଦୟ ମଧ୍ୟ ।
ଲଳିତ ପ୍ରାଚୀ-ଗୋଲ୍ଲ ନୂତନ କହ ।
ଶିଶିର-କୋଳେ
ଜିଣେ ମୋତ ;
କାକ-କୋକିଳ-ରବେ ଶ୍ରୁତ ବ ରହ ।
ସମୀର ଲାଗି
ସଦମେ ଜାଗି
ବାସିଫୁଲଟି ଧୀରେ ଲୋଟି ପଡ଼ଇ ।

୨

ଜଳ ଜଳଜଟି ଢାଳେ-ଢାଳେ ନାଚଇ ନୀରେ
ଚଳ ଚଳ ମଧୁପଟି ଗଞ୍ଜେ ନିସ୍ତରେ ।
ହସେ ବାରୁଣୀ—
ନବ ତରୁଣୀ ;
(ଚେଣେ) ଅନ୍ତରଳି ଅନ୍ଧକାର ମୁହାଁଏ ଧୀରେ ।
ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତ-ସ୍ତବ୍ଧ ବ ଦ୍ୱେଷ-ମନ୍ଦିରେ ।

୩

ଯାହା ନା ରୁହ ନହ-ରୁତ ।
ତୋ'ଠାରେ ପିଣ୍ଡାଡ଼ି ଅଙ୍ଗି ନ ଫୁଟେ ତା' ଛଳ ।
ଉଷ୍ମର ଭବା ଲମ୍ପଟ—ସର୍ବୋତ୍ତେ ତୋର ନିକଟ,
ଯେତେହେଁ ମଳିନ ମୁଖେ ଫୁଟେ ତୋର ଜାନ୍ତ ।
ସୁଧାରୁ ସର ଶଶି ବ—ଗଢ଼ିଲା ବହ ଠାଣିକ,
ତୋ' ଭାବେ ଉଦ୍ଭୋର ହେଲେ ଲଭେ ସବୁ ଭାତ ।
ସୁନ୍ଦର ତୋର ବସନ—ସୁନ୍ଦର ତୋର ଭୂଷଣ,
ସବୁଠୁଁ ସୁନ୍ଦର ତୋ' ଯେ ମଥାମଣି-ଭୂତ ।
ଶିଶିର ଶୀତ ବସନ୍ତ—ଗ୍ରୀଷ୍ମ ବରଷା ଶରତ—
ସମସ୍ତେ ତୋ' ଚରିତ୍ରର ବେଶ ଜାତ-ଜାତ ।
ଭାବୁକ-କବି-ପ୍ରେମିକେ—ତୋ' ରସେ ଅତ ରସିକେ,
ତୋ' ଦେହ ଯେ ଶାନ୍ତ, ନାହିଁ ବାନ୍ଧ ସୋଡ଼ା-ଢ଼ାଙ୍ଗ ।
କେତେ ବ ସ୍ମୃତ ଲ୍ଲସ୍ମଳ—ଜାନରେ ଜଣି ପକାଇ,
ଜନମୁ ଜୀବନ ଯାଏ ତୋ' ସଙ୍ଗରେ ମାତ ।
ବେଳସ୍ମ ରୁହ ଏକାଟି—ସର୍ବଦା ଦଣ୍ଡ ନୂଆଟି,
ସ୍ମରଣେ ମୋହ ରୁ ହେଲେ ଅଳା ଠାରୁ ନାତ ।

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପାଣିଗ୍ରହୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖାଦ୍ୟ ଓ ପରିପାକକ୍ରିୟା ।

ଲାଟିନରେ ଗୋଟିଏ କଥା ଅଛି ଯେ "*Man is a cooking animal*" ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରନ୍ଧନକାରୀ ଜୀବ । ଏହା କେତେକ ଅଂଶରେ ସତ୍ୟ; କାରଣ ଏପରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ମନୁଷ୍ୟ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ରନ୍ଧନ ନ କରି ଖାଇ ଥାଆନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ରନ୍ଧନ କରି ଆହାର କରେ; ଏଣୁ ଇତର ଜୀବଠାରୁ ଏହି ବିଷୟରେ ସେ ଭିନ୍ନ । ପୂର୍ବେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ କେବଳ ପୋଡ଼ିକରି ଖାଉଥିଲେ । ପରେ ଖଣ୍ଡେ ସରୁ କାଠିରେ ମାଂସ ପ୍ରଭୃତି ପୋଡ଼ି ନିଆଁରେ ଦେଖାଇ ଖାଇଲେ । ତାହା ପରେ ସେମାନେ ସିଝାଇକରି ଖାଇବାକୁ ଶିଖିଲେ । ଚିନ୍ତା ସିଝ କରିବାର ପାତ୍ରର ଅଭାବରୁ ଖଣ୍ଡେ ପଥରକୁ ନିଆଁରେ ଗରମ କରି ଜଳଭରେ ପକାଇଦେଇ ସେ ଗରମ ଜଳରେ ସିଝାଇକରି କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ହେଉଥିଲା । ଅତିକାଳ ପରେ ରନ୍ଧନ ପାତ୍ର ଅଗ୍ନି ଉପରେ ବସାଇବାର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ହେଉ ନ ଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ଯେତେବେଳେ ଏପରି ପାତ୍ର ନିର୍ମିତ ହେଲା ଯେ ଅଗ୍ନିରେ ଥୋଇଲେ ଫାଟି ଯିବ ନାହିଁ ସେତେବେଳେ ସିଝାଇକରି ଖାଇବା ପ୍ରଥା ଚଳିଲା । ସେତେବେଳେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଜୀବନ ଧାରଣ ନିମିତ୍ତ ଶିକାରକୁ ବହିର୍ଗତ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ଏହିପରି ସାମାନ୍ୟ ରନ୍ଧନଦ୍ୱାରା ସୁସ୍ଥ ଦେହରେ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଆମ୍ଭେମାନେ ସଦ୍ୟତା ଗୁଣରୁ ବା ଦୋଷରୁ ହେଉ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ସେ ବଳିଷ୍ଠ, ସୁସ୍ଥ, ନିରୋଗ ଦେହ ହରାଇ ଅଛୁଁ । ଆହାର ଦୋଷରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନାନାରୂପ ରୋଗଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁଁ । ଖାଦ୍ୟାଦିରୁ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶରୀରର କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଯୁକ୍ତରୂପେ ଚଳିପାରେ ନାହିଁ; ସେହିରୂପ ମନ୍ଦ ଖାଦ୍ୟ ଓ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ଆହାରରେ ମଧ୍ୟ ଶରୀରର କାର୍ଯ୍ୟଶକ୍ତି ହ୍ରାସ ପାଇଁ ଦିନ ହୋଇଯାଏ । ଶରୀର ଯେତେବେଳେ ବାହାରରୁ ଖାଦ୍ୟ ନ ପାଏ ସେତେବେଳେ ଦେହ, ନିଜକୁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ଧ୍ୱଂସ କରି ଅବଶେଷରେ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଂଘଟିତ ହେଉଅଛି । ଏକଦିଗରେ ଶରୀର ଯେପରି ଗଠିତ ହେଉଅଛି, ଅନ୍ୟଦିଗରେ ଶରୀର ମଧ୍ୟ କ୍ଷୟ ହେଉଅଛି (*Metabolism*)। ଯେତେବେଳେ ଶରୀର ଗଠନ ତୁଳନାରେ ବେଶି କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ସେତେବେଳେ ଶରୀର ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ସୁସ୍ଥ ରହିବାକୁ ଗଲେ ଏହିରୂପ ବିନାଶ ଓ ଗଠନର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରଖିବା, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଏହି ସମସ୍ତ ଶରୀରର ମଳ ବାହାର କରିବା, ତୃତୀୟତଃ ନୂତନ ଖାଦ୍ୟ ଦେବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଅଗ୍ନି ନିମିତ୍ତ ଯେପରି କାଷ୍ଠ ପ୍ରୟୋଜନ ଶରୀର ନିମିତ୍ତ ସେହିରୂପ ଖାଦ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି ଖାଦ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ବଡ଼ କଠିନ ଓ କେଉଁ ମନୁଷ୍ୟ କିପରି, କି କି ଜିନିଷ ବା କେତେ ପରିମାଣରେ ଖାଇବ ତାହା ଠିକ କରିବା ଅଦ୍ୟତନ ଶାସ୍ତ୍ର—ବହୁଦର୍ଶନର ଅଭିଜ୍ଞତା ଓ ଆଧୁନିକ ବୈଜ୍ଞାନିକ ମତରେ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଠିକ କରିପାରି ପାରେନାହିଁ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଶରୀରର ପରିପାକଯନ୍ତ୍ର ଗୋଟିଏ ନଳପରି ମନେ କରି ଯାଇପାରେ । ଏହି ନଳର ଦୁଇ ମୁଣ୍ଡ ଖୋଲା । ଏହି ନଳର ଏକଦିଗରେ ମୁଖ ଏବଂ ଅନ୍ୟଦିଗରେ ମଳଦ୍ୱାର । ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ଅଳ୍ପାଧିକ ୩୦ ଫୁଟ ବା ୨୦ ହାତ । ଅତଏବ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହା ଖାଉଁ ତାହା ଏହି ନଳର ମଧ୍ୟରେ ଥାଏ, ଶରୀର ମଧ୍ୟକୁ ସିଧାସିଧା ରାସ୍ତା ନାହିଁ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ ଏହି ନଳ ମଧ୍ୟରୁ ଶରୀରକୁ ସିଧାସିଧା ହେଲେ ଏହି ନଳ ଦେହ ଦେଇ କେବଳ ଭ୍ରମଣୋପଯୋଗୀ ସାରାଂଶ ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୃହୀତ ହୁଏ, ଆଉ ସବୁ ଏହି ନଳର ବାହାରରେ ଅସି ପଡ଼େ ।

ପରିପାକଯନ୍ତ୍ର ।

ଏହିରୂପ ପରିପାକ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଏହି ନଳଦେହ ଦେଇ ଶରୀରକୁ ନ ଗଲେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ଚମଡ଼ା ଉପରେ ରଖିଲେ ଯେ ଫଳ ଶରୀର ଭିତର ନଳରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଫଳ । ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ଏହି ନଳ ଭିତର ଦେଇ ନ ଗଲେ ଅନ୍ୟ ପଥରେ ଶରୀର ମଧ୍ୟକୁ ସିଧାସିଧା ଯିବାର ନାହିଁ । ଚର୍ମ ସହିତ ଏହି ନଳଟିର ଏହି ପ୍ରଭେଦ ଯେ ଏହା (ନଳ) ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ସାରାଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ । ତେବେ ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ପରିପାକଦ୍ୱାରା ଭ୍ରମଣୋପଯୋଗୀ ହେବା ଦରକାର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ନଳକୁ ଗୋଟିଏ ସରଳ ନଳ ବୋଲି ମନେ କରିଥିଲୁ, କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବିକ ଏହାର ଗଠନ ସବୁ ସ୍ଥାନରେ ସମାନ ନୁହେଁ ।

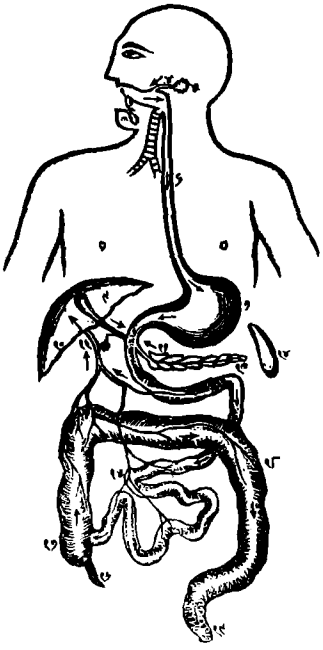

୧—(Mouth) ମୁଖ ।
୨—(Tongue) ଜିହ୍ୱା ।
୩, ୪—(Salivary Glands) ଲାଳଗ୍ରନ୍ଥି ।
୫—(Salivary duct) ଲାଳନଳୀ ।
୬—(Œsophagus) ଅନ୍ନନଳୀ ।
୭—(Stomach) ଆମାଶୟ ।
୮—(Bile duct) ପିତ୍ତନଳୀ ।
୯—(Gall-bladder) ପିତ୍ତଶୟ ।
୧୦—(Liver) ଯକୃତ୍ ।
୧୧—(Portal vein)
୧୨—(Pancreatic duct) କ୍ଲୋମନଳୀ ।
୧୩—(Pancreas) କ୍ଲୋମ ।
୧୪—(Spleen) ପ୍ଲୀହା ।
୧୫—(Small intestine) କ୍ଷୁଦ୍ରାନ୍ତ୍ର ।
୧୬—(Appendix)
୧୭—(Cæcum) } ବୃହଦନ୍ତ୍ର ।
୧୮—(Colon)
୧୯—(Rectum) ମଳଦ୍ୱାର ।
୨୦—(Anus) ମଳଦ୍ୱାର ।

ପ୍ରଥମତଃ ମୁଖ—ଏହାର ନାମ (୧) ମୁଖଗହ୍ୱର, ଏହା ଚିବୁକରେ ଗହ୍ୱର ପରି, ଏଥିରେ ଲାଳାଗ୍ରନ୍ଥିସାରକ ନଳୀ (*Salivary duct*) ଆସି ପଡ଼େଅଛି । ତାହା ପରେ ଗଳା—(ଅନ୍ନନାଳୀ) ଏହା ସରୁ ନଳ । ଏହା ପରେ ନଳଟି ଫୁଲି ବଡ଼ ଥଳି ପରି ହୋଇଅଛି ବୋଲି ଏହାକୁ ଥାକସ୍ଥଳୀ ବା ଆମାଶୟ (*Stomach*) କହନ୍ତି । ଏହି ଆମାଶୟର ଅନ୍ୟଦିଗରେ ପୁଣି ସରୁ ନଳ ପରି କୁଣ୍ଡଳୀସଦୃଶ ହୋଇ ଏହି ନଳ ମଳଦ୍ୱାରରେ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ଏହାକୁ ଅନ୍ତ୍ର କହନ୍ତି । ଏହାକୁ ଦୁଇଭାଗରେ ଭେଦ କରା ହୋଇଅଛି ; ଏହି ଅନ୍ତ୍ରର ଶେଷଭାଗଟି ପ୍ରାୟ ୫ ଫୁଟ ଅନାଇରେ ଟିକିଏ ମୋଟା ହୋଇଅଛି ବୋଲି ବୃହଦନ୍ତ୍ର (*Large intestine*) କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଚଳିତଅଂଶଟିକୁ କ୍ଷୁଦ୍ରାନ୍ତ୍ର ବା ପକ୍ୱାଶୟ (*Small intestine*) କୁହାଯାଏ । ଉଦରର ଦକ୍ଷିଣଦିଗକୁ ପଞ୍ଜରା ତଳକୁ ଯକୃତ (*Liver*) ନାମକ ଯନ୍ତ୍ର ଅଛି । ଆମାଶୟ ତଳର ପେଛକୁ କ୍ଲୋମ (*Pancreas*) ନାମକ ଅଳ୍ପ ଗୋଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର ଅଡ଼ଭାବରେ ଅଛି । ଏହି ଯକୃତର ତଳ-ଭାଗରୁ ପିତ୍ତରସବାହୀ (*Bile duct*) ଓ କ୍ଲୋମରୁ କ୍ଲୋମରସବାହୀ (*Pancreatic duct*) ଆସି କ୍ଷୁଦ୍ର ଅନ୍ତ୍ରନଳୀର ପ୍ରଥମଭାଗରେ ପଡ଼ିଅଛି ।

ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟସବୁକୁ ଗ୍ରହଣୋପଯୋଗୀ କରିବା ନିମିତ୍ତ ନାନାବିଧ ରସ ଏହି ନଳରେ ଆସି ପଡ଼େ । ଭିନ୍ନ ଖାଦ୍ୟ ଉପରେ କ୍ରିୟା ନିମିତ୍ତ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ରସ ନିଃସାରିତ ହୁଏ । ପରିପାକ କାର୍ଯ୍ୟର ସହାୟତା ନିମିତ୍ତ ଏହି ରସ ଦରକାର । ପ୍ରଥମେ ଖାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଭିନ୍ନରୂପରେ ଭାଗ କରାଯାଉ । ଶରୀର ନିମିତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପାଞ୍ଚଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରା ଯାଇ ପାରେ । ଯଥା ;—

(୧) ଶ୍ୱେତସାର ଓ ଶର୍କରାଜାତୀୟ (*Carbo-hydrate*) ଯେପରି ଚାଉଳ, ଅଣ୍ଡା, ମଇଦା, ଦାଳାସ୍ତରୀୟ ଅଳ୍ପ,

Digitized by srujanika@gmail.com

କଦଳ, ଓଲ, ମିଠାଇ ଇତ୍ୟାଦ ; ଏଥିରେ ଅଙ୍ଗାର, ହାଇଡ୍ରୋଜେନ ଓ ଅକ୍ସିଜେନ ଅଛି ।

(୨) ଅମିଷଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥ (*Proteids*) ଯଥା ;— ମାଛ, ମାଂସ, ଛେନା, ଡାଲି ଇତ୍ୟାଦ ; ଏଥିରେ ଅଙ୍ଗାର, ହାଇଡ୍ରୋଜେନ, ନାଇଟ୍ରୋଜେନ, ଅକ୍ସିଜେନ, ଗନ୍ଧକ, ଫସ୍‌ଫରସ୍ ଥାଏ ।

(୩) ତୈଳମୟ ପଦାର୍ଥ (*Fat*) ଯଥା ଘିଅ, ଚର୍ବି, ତେଲ ଇତ୍ୟାଦ ।

(୦) ଲବଣମୟ ପଦାର୍ଥ (*Salts*) ଯଥା ସୈନ୍ଧବ, ଗୋଡ଼ା ଲୁଣ ଇତ୍ୟାଦ ।

(୫) ଜଳ ।

ଏହି କେତୋଟି ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅହାର କରିବା ଦରକାର । ଜୀବନ ଧାରଣ ନିମିତ୍ତ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଆବଶ୍ୟକ ; ତାହା ନ ହେଲେ ଶରୀର ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଚିତ ପରିମାଣରେ ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ହେବ । କେବଳ ଶ୍ରମ କରିବା ନିମିତ୍ତ କାର୍ବୋହାଇଡ୍ରେଟ (ଗ୍ଲୁକୋଜ ଓ ଶର୍କରା ଜାତୀୟ) ସେ ୦ ।୬ ଛଟାକ, ପ୍ରୋଟିଡ଼ (ଅମିଷଜାତୀୟ) ଫ୍ୟାଟ୍ (ତୈଳ) ୫ ୦ ।୩ ପରିମାଣ ଓଜନ, ଲୁଣ ୫ ୦ ।୩ ପରିମାଣ ଓଜନ, ଜଳ ସେ ୧ ର । ସଳକ୍ଷ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଏହି ସମସ୍ତ ପରିମାଣ ବଦଳାଇବା ଦରକାର । ଏହିରୂପ ମିଶ୍ରଖାଦ୍ୟ ଶରୀରଧାରଣ ନିମିତ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ କାରଣ ଏହି ଭଳି ଖାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଭଲ ଗୁଣ ଅଛି ଯେପରି ଶରୀରର ଅମିଷ ପ୍ରଧାନ ଅଂଶ ପାଇଁ ଅମିଷରକ୍ଷଣ ପ୍ରୟୋଜନ । ଅମ୍ମାନଙ୍କର ମାଂସପେଶୀ ଏହି ଅମିଷଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୁଏ । ଗ୍ଲୁକୋଜ ଓ ଶର୍କରାଦ୍ୱାରା ଦେହର ଉତ୍ତାପର ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ଏହା ଯୋଗୁଁ ଅମ୍ମେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଥାଉଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ମେଦ ମଧ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ତୈଳମୟ ପଦାର୍ଥର ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି । ତାହାଛଡ଼େ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ଶରୀରକୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷମ କରିବାକୁ ହେଲେ ଏହି ତିନି ଦ୍ରବ୍ୟ ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ । ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଏମ୍ମା ଶୀତଦିନେ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ତୈଳମୟ ପଦାର୍ଥ ଖାଇବାକୁ ଭାରି ମନ ହୁଏ । ସେଥିରେ ନାନାଜାତୀୟ ଲବଣ ଅଛି ; ସେହି ଲବଣ ପାଇଁ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଲବଣ ଖାଇବା ଉଚିତ । ଜଳଦ୍ୱାରା ଖାଦ୍ୟ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ରକ୍ତ ସହିତ ଜଳପ୍ରଜଳ ହୁଏ ଏବଂ ମୂତ୍ର ଓ ଘର୍ମଦ୍ୱାରା ମଳଲ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ ।

କୌଣସି ଖାଦ୍ୟରେ କି କି ପରିମାଣରେ କି କି ଉପାଦାନ ଅଛି ତାହା ନିମ୍ନରେ ଦତ୍ତ ହେଲା । ଏଥିରୁ କି କି ଖାଦ୍ୟ ବହୁପରିମାଣରେ ଖାଇବା ଉଚିତ ତାହା କେତେକ ପରିମାଣରେ ସ୍ଥିର କରିପାରି ଯାଇବେ । ଜଳ, ଉମ୍ମ, ବୟସ, ଦେଶ, କାଳ ଇତ୍ୟାଦି ଅନୁସାରେ ଖାଦ୍ୟର ପରିମାଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରିବା ବିଶେଷ ଦରକାର । ଯେପରି କି ଲ୍ୟାପଲାଣ୍ଡ ଓ ଗ୍ରୀନଲାଣ୍ଡ ଦେଶରେ ଅଧିବାସୀମାନେ ଜନ୍ତୁମୟ ତୈଳ ଅଧିକ ଖାଇଥାନ୍ତି । ତୈଳମୟ ବସ୍ତୁ ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ତାପ ଉତ୍ପାଦନ କରେ । ଯେଉଁମାନେ ବେଶି ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ କରିଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ କାର୍ବୋହାଇଡ୍ରେଟ୍ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ଜଣେ ସହଜ ପରିଶ୍ରମୀ ପକ୍ଷରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଖାଦ୍ୟ ହେଲେ ଚଳିପାରେ ।

ଚାଉଳ ସେ ୦ । ଦୁଧ ସେ ୦ ୫ ତରକାରୀ ସେ ୦ ।
ଡାଲି ସେ ୦ / ଘିଅ ୫ ୦ ।୩ ପରିମାଣ ଓଜନ
ମାଛ ସେ ୦ / ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ସେ ୦ /

ଏହି ସମୁଦାୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଭଲ ଉପାଦାନ ଶତକରା କେତେ ପରିମାଣରେ ଅଛି ତାହା ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା । ଯଥା ;—

	Moisture ଜଳ	*Proteid* ଅମିଷ	*Carbo-hydrate* ଗ୍ଲୁକୋଜ	*Fat* ତୈଳ	*Cellulose* ପାଚୁକାଜାତୀୟ	*Ash* ଭସ୍ମ
ଚାଉଳ	୧୧.୭	୭.୪	୭୯.୩	.୪	.୫	.୮
ଡାଲି	୧୨.୭	୮.୦	୭୨.	୧.୯	୩.୫	୧.୫
ମୁଗ	୧୧.୪	୨୩.୮	୪୪.୮	୨.୦	୪.୨	୩.୮
ଗହମ	୧୦.୧	୨୨.୭	୫୩.୮	୨.୨	୪.୮	୪.୪
ଚୁଣ୍ଡ	୧୧.୫	୨୧.୭	୫୯.୦	୪.୨	୧.୦	୨.୭
ମସୁର	୧୧.୮	୨୪.୧	୪୮.୪	୧.୩	୧.୨	୨.୨

Digitized by srujanika@gmail.com

	Moisture	*Proteid*	*Carbo-hydrate*	*Fat*	*Cellulose*	*Ash*
	ଜଳ	ଅମିଷ	ଶ୍ୱେତସାର	ତୈଳ	ପାରୁଲାଗୁଣ	ଭସ୍ମ
ଚଦମୂଳ	୨୪.୧	.୮	୨୦.୫	—	.୮	.୫
ଅଳୁ (ବିଲାତ)	୮୦.୨	୧.୩	୧୩.୫	—	୧.୩	.୯
ଓଲକୋବ	୮୭.୦	.୯	୮.୦	—	୨.୦	
ବୋଇଚକଶାରୁ	୯୨.୪	.୯	୩.୧	—	.୯	.୭
ପାଣିକଶାରୁ	୯୫.୨	.୭	୧.୭	—	.୭	.୩
ଶିମ୍ବ	୯୦.୨	୨.୭	୩.୩	—	୧.୮	.୭
ଛେଚକଦଳୀ	୨୯.୦	୧.୩	୧୬.୭	—	.୧	.୨
ବୋଦୋବ	୯୨.୦	୧.୭	୪.୦	—	.୯	.୪
ପାଚଲ୍ଲ ଚଦଳ	୭୨.୦	୧.୫	୧୮.୭	.୨	.୨	.୮
ନଡ଼ିଆ	୪୫.୦	୪.୫	୮.୪	୩୯.୫	୧.୭	.୮୯
ଚାଉଳ	୬.୦	୨୪.୦	୧୦.୦	୫୪.୦	୩.୦	୩.୦
ଗାଈଦୁଧ	୮୭.୦	୩.୩	୪.୦	୪.୦	୪.୦	.୬୮
ଛେଳା	୬୧.୦	୧୭.୭	.୪୭	୨.୦୦	୨.୦୦	୧.୪
ମହିଷଦୁଧ	୮୨.୧	୪.୦	୫.୨	୭.୯୮	୭.୯୮	.୭୯
ଛେଳିମାଛ	୬୩.୦	୧୮.୫	—	୭.୦	—	୨.୪
ବହୁମାଛ	୬୧.୦	୨୪.୦	—	୩.୮	—	୩.୦
ମାଗୁରମାଛ	୬୪.୦	୨୧.୦	—	୨.୦	—	୨.୧
ଛେଳିଛୁଅ ମାଂସ	୭୨.୦	୨୪.୦	—	୨.୫	—	୧.୨
ଡିମ୍ବ	୬୩.୫	୧୩.୫	—	୧୧.୭	—	୧.୦
ବୁଢ଼ା	୨୦.୦	୭.୦	୭୧.୦	.୪	.୭	.୭
ଅରାରୁଟ	୧୫.୦	୮	୮୩.୩	—	—	.୩

ଖାଦ୍ୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ କେତେ ସମୟ ଲାଗେ ତାହା ଦିଅହେଲା । ଭିନ୍ନ୨ ଖାଦ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ ।

ଭାତ	ସ ୧ ଘଣ୍ଟା	ଡିମ୍ବ (ଚିତା)	ସ ୧½ ଘଣ୍ଟା
ଦାଲି (ସିଦ୍ଧ)	ସ ୨ ଘଣ୍ଟା	ସାଗୁ (ସିଦ୍ଧ)	ସ ୧¾ ଘଣ୍ଟା
ଦୁଗ୍ଧ (ସିଦ୍ଧ)	ସ ୨ ଘଣ୍ଟା	ପାଚଲ୍ଲ ଚଦଳ	ସ ୧¾ ଘଣ୍ଟା

ଏହିଣି ଏହି ସବୁ ଖାଦ୍ୟ ରୂପେ ପରିପାକ ହୁଏ ତାହା ଜାଣିବା ଅବଶ୍ୟକ ; କାରଣ ତାହାହେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଖାଇବା ସମୟରେ ସେହି ଦିଗକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ପାରିବା । ଖାଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଭିତରୁପେ ଗ୍ରେବାଇବା ଦରକାର । ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ;—(୧) ଖାଦ୍ୟର ଯାବତୀୟ କଠିନ ଅଂଶ ଭିତରୁପେ ଗ୍ରେବାଇବା ଦ୍ୱାରା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ନାଳୀରୁପେ ରସ ସହିତ ଏହି ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହଜରେ ମିଶି ପାରେ ; (୨) ମୁଖମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷରୂପେ ପରିପାକ କ୍ରିୟା ଲାଳା ଦ୍ୱାରା ସମାଧା ହୋଇଥାଏ । ଏହିଲାଳା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗ୍ରନ୍ଥିରୁ ନିଃସୃତ ହୁଏ । ଲାଳରା ମାଂସ ଏହା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ନିଃସୃତ ହେଉଥାଏ । ଲାଳାମଧ୍ୟରେ (*Tyalin*) ନାମକ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଦ୍ରବ୍ୟ (*Enfyme*) ଅଛି

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହା କେବଳ ଷ୍ଟେଚସାର (*Starch*) ଦ୍ରବ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟାଏ ; ଏହାକୁ ଶର୍କରାରେ (*Sugar*) ପରିଣତ କରେ । ଶରୀରେ ରୁଟୀ ବା ଭାତ ଚର୍ବ୍ବଣ ମୁହଁରେ ଭଲରେ ବେଶ ନିମ୍ବ ପରିପାଚନ ମିଳେ, ଏହା ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କରିପାରେ । ଏହି ଷ୍ଟେଚସାରଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ପରିପାକ ନିମିତ୍ତ ଲାଳା ବିଶେଷ ପ୍ରୟୋଜନ ; ଅତଏବ ଖାଦ୍ୟକୁ ବିଶେଷରୂପେ ଚୋବାଇବା ଆବଶ୍ୟକ । (୩) ଖାଦ୍ୟ ଲାଳା ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ହେଲେ ସହଜରେ ଗଳାଧଃକରଣ କରାଯାଏ । ଜିହ୍ୱାଦ୍ୱାରା ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ନନାଳୀ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥାଏ । (୪) ଖାଦ୍ୟ ଚର୍ବ୍ବଣ ଚର୍ବିତ ହେଲେ ସେହି ଭିତରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେ ରସ ଅଛି ତାହା ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ।

ଅମିଷଜାତୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ପାକସ୍ଥଳୀମଧ୍ୟରେ *Gastric juice* ନାମକ ରସର ସଂସର୍ଗରେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ଏହି ରସରେ ପେପ୍‌ସିନ୍ ନାମକ କାରକ ପଦାର୍ଥ ଅଛି । ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ମାଂସ ପ୍ରଭୃତି ଅମିଷ ଆହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ *peptone* (ପେପଟୋନ) ନାମକ ପଦାର୍ଥରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ଏଠାରେ ଅଳ୍ପରେ ଗୋଟିଏ *Renin* ରେନିନ ନାମକ ପଦାର୍ଥ ଦ୍ୱାରା ଦୁଧ ଛେନାରେ ପରିଣତ ହୋଇଥାଏ । ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟାଦି ପାକସ୍ଥଳିରୁ ଅନ୍ତ୍ରମଧ୍ୟକୁ ଅସିବେ ତତ୍ପରେ ରସ ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ହୁଏ । ଏହି ରସ *Pancreas* ରୁ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏହି ରସରେ ପେପ୍‌ସିନ୍ ପରି *Trypsin* ଟ୍ରାଇପସିନ୍ ନାମକ୍ କାରକ ପଦାର୍ଥ *Enfyme* ଅଛି । ଯେ ସକଳ ଅମିଷ-ଜାତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ପେପ୍‌ସିନ୍ ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ନାହିଁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ *Trypsin* ଟ୍ରାଇପସିନ୍ ଦ୍ରବ କରି ପକାଏ । ଷ୍ଟେଚସାର ମୂଳ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ରବ ନ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ *Amylopsin* ଏମାଇଲୋପସିନ୍ ନାମକ କାରକ ଦ୍ୱାରା ଶର୍କରାରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ସ୍ନେହ (ତୈଳ) ଜାତୀୟ ପଦାର୍ଥ ଏହି ସ୍ଥଳରେ *Stepsin* ଷ୍ଟେପସିନ୍ ନାମକ କାରକରେ ବିଶ୍ଳେଷିତ ହୁଏ । ତାହାହେଲେ ଦେଖା ଯାଉଅଛି ଯେ ଏହି କ୍ଲୋମରସ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ପରିପାକ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇଥାଏ । ମୁଖରେ ଲାଳା ଦ୍ୱାରା ଷ୍ଟେଚସାର ଜାତୀୟ ଓ ପାକସ୍ଥଳୀରେ ଅମିଷଜାତୀୟ ଯାହା ଅପରିପକ୍ୱ ରହିଯାଏ ତାହା ଏହି କ୍ଲୋମରସଦ୍ୱାରା ପରିପାକ ହୋଇଥାଏ । ଜଳ ଓ ଲବଣର କୌଣସିଟି ପରିପାକର ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ । *Cellulose* ନାମକ ପଦାର୍ଥ ଖାଦ୍ୟମଧ୍ୟରେ ଥାଏ ; ଏହା ସହଜରେ ରସରେ ଦ୍ରବ ହୁଏ ନାହିଁ ବୋଲି ମଳରୂପେ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ । ଶାଗ, ଗଡ଼ା ଇତ୍ୟାଦିରେ ଏହା ବେଶି ଥାଏ । ଏହି ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟ ବେଶି ଖାଇଲେ ମଳ ପରିମାଣ ବେଶି ହୁଏ ।

ଏହିରୂପେ ପରିପାକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାଧା ହେଲେ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ସବୁ ଦ୍ରବ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ତ୍ର-ନାଳୀରୁ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ରକ୍ତ ସହିତ ମିଶ୍ରିତ ହୁଏ । ତନ୍ତୁ ଅଳ୍ପର ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ରିୟା ହୋଇଥାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯକୃତ୍ (*Liver*) ପ୍ରହରୀ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି । ଏହି ଖାଦ୍ୟମିଶ୍ରିତ ରକ୍ତ ଏକାଥରକେ ସମୁଦାୟ ଶରୀରକୁ ଯାଇ ପାରେନାହିଁ । ଏ ସମୁଦାୟ ଖାଦ୍ୟ *Portal vein* ପୋର୍ଟେଲଭେନ ଦେଇ ଯକୃତରେ ପ୍ରବେଶ କରେ । ସେଠାରେ ଶରୀର ପକ୍ଷରେ ଯେ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ବୁଲିଥାଏ ତାହା ଧ୍ୱଂସପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସ୍ପଶ ପିତ୍ତସହିତ ବହିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏହାର ପ୍ରମାଣ ଏହି ଯେ କୌଣସିପ୍ରକାର ସାପର ବିଷ ଖାଇବା ମାତ୍ରକେ ବିଷମୟ ଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ଦାଂଶନଦ୍ୱାରା ତାହା ରକ୍ତଦ୍ୱାରା ବିମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ଶୀଘ୍ର ଅନିଷ୍ଟ କରେ । ଏହି ଯକୃତର କ୍ରିୟା ଭଲରୂପେ ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶରୀର ବିଷଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାନ୍ତା । କେବଳ ଏହି ଯକୃତ୍ ଯେ ଏହିରୂପ ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ ତାହା ନୁହେଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚର୍ମ୍ମ, ଜିହ୍ୱା ଓ ନାସିକା ଖାଦ୍ୟର ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର କରିଥାଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟତାଯୋଗୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଅଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ମସଲା ଇତ୍ୟାଦି ଦେଇ ରନ୍ଧନ କରି ଏ ସବୁକୁ ପ୍ରତାରଣା କରିଥାଉଁ । ବିଶେଷ ଯତ୍ନ କରି, ପରିଷ୍କାର ଖାଦ୍ୟ ଚର୍ବ୍ବଣ ବୁଲି ଧୀରେ ଧୀରେ ଭଲ କରି ଚୋବେଇ ଯଥାପରିମାଣରେ ଖାଇଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ରୋଗରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇପାରୁଁ ।

ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ରାୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କୋରୁକ୍ ?

"ଖାଦ୍ୟ ଓ ପରିପାଳନକ୍ରିୟା" ପ୍ରସଙ୍ଗାଧୀନ ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉଦ୍ଭବ ଏ ସ୍ଥଳରେ ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଦଳପ୍ରତି ଜଣେ ଋଷି ଥିଲେ । ଦିନେ ସେ ଅଗ୍ନିଭୂଲି ଋଷି ଧ୍ୟାନ କରୁଥନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ଜଣେ ଦେବଦୂତ୍ରୀ କୌଣସି ଦୂରଦେଶାନ୍ତରାଳରୁ ଗୋଟିଏ ଜିନିଷ ଆଣି "କୋରୁକ୍" । ଜିନିଷଟିର ନାମ ଏହିପରି । ତାହା ଶୁଣି ଋଷି ମନେକଲେ ଯେ ସେ ଜିନିଷ ଏକ ସ୍ୱର୍ଗରେ ପଶ୍ଚାତ୍ରୁ "କୋରୁକ୍" । ଅର୍ଥାତ୍ ଜିଜ୍ଞାସୁ ? ଋଷି ଉତ୍ତର ଦେଲେ "ହିତଭୁକ୍" ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ହିତକର ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଖାଏ । ଜିନିଷଟି ଏହି ସ୍ୱର୍ଗ ଉତ୍ତର ଜିଜ୍ଞାସୁ ବୁଝି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଜିଜ୍ଞାସୁଙ୍କରେ ପୁଣି ତାହା ସହଜ ସ୍ୱରରେ ବୋଲେଲେ "କୋରୁକ୍" । ଏଥର ଋଷି ମନେକଲେ ମୋର କଥାଟା ପଶ୍ଚାତ୍ରୁଷ୍ଟାଲୋକ ମନକୁ ଅସିଲା ନାହିଁ । ପୁଣି ଉତ୍ତର ଦେଲେ "ମିତଭୁକ୍" ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ପରିମିତ (ବା ଯେତେକ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରି ପାରିବ ସେତେକ) ଅହାର କରେ । ଜିନିଷଟି ବିଚକ୍ଷଣ ବ୍ୟକ୍ତିହୋଇ ରହି ପୁଣି ବୋଲାଇଲା "କୋରୁକ୍" । ଏଥର ଋଷି ବୁଝିଲେ ଯେ "ମୋର ଉତ୍ତର ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଲା—ତାହା ନ ହେଲେ ସେ ପୁଣି କାହିଁକି ପଚାରନ୍ତା" । ଅନେକ ଭାବ ଚିନ୍ତା କରିକେ "ସପରିଶ୍ରମସ୍ଥ" ଅର୍ଥାତ୍ କେବଳ ହିତକର ଦ୍ରବ୍ୟମାନ ଯେ ପରିମିତ ପରିମାଣରେ ଆହାର କରେ ସେ ନିରୋଗୀ ହେବ ନାହିଁ, ଆହାରକୁ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ତାହାର ଜୀବନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ଆବଶ୍ୟକ । ଋଷି ଏହି ଶେଷ କଥାଟି କହିବା ମାତ୍ରେ ଜିନିଷଟି ଉଡ଼ିଗଲା, ଆଉ ଦେଖା ଦେଲା ନାହିଁ । ଋଷି ମନେକଲେ ଯେ ଏତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଉତ୍ତରଟି ପ୍ରଶ୍ନକାରୀଙ୍କ ମନକୁ ପାଇଲା । ସେ ନିରୋଗୀ ହୋଇ ଦୀର୍ଘଜୀବନ ଲାଭ କରିବାର ଏହି ସହଜ ସୂତ୍ରଟି ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ସୂତ୍ରଟି ଏହି ;—"କୋରୁକ୍" ?—"ହିତଭୁକ୍, ମିତଭୁକ୍, ସପରିଶ୍ରମସ୍ଥ" ।

କୋଣାର୍କ କ୍ଷେତ୍ର ।

ବଙ୍ଗୋପସାଗରର ପଶ୍ଚିମ କୂଳରେ ଯେଉଁଠାରେ ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ତାହାର ସରଳରେଖାରେ ୧୯ ମାଇଲ ଉତ୍ତରପୂର୍ବକୁ ସମୁଦ୍ରର ଉପକୂଳରେ କୋଣାର୍କ ନଗରର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅବସ୍ଥିତ । ପୃଥିବୀର ଆବହମାନକାଳରୁ ସମୁଦ୍ର ତରଙ୍ଗ ରେଖାରେ ଯେପରି ନୃତ୍ୟ କରି ଆସୁଅଛି ତାହା ଚିରକାଳ ରହିବ । ତହିଁରେ ଅଣ୍ଟାମାନର ଲେଖମାତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ତାହାହିଁ ସତ୍ୟ ଶିବ ସୁନ୍ଦର ଚିତ୍ରାଙ୍କନ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଅପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପମନ୍ଦିର । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳର ତରଙ୍ଗରେଖାର ଶିରୋଭାଗରେ ଢେଉଁ ଉଠିଲା ପରି ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ହୋଇ ଅଦ୍ୟାପି ଗମ୍ଭୀର ଭାବ ସଙ୍ଗେ ଅପୂର୍ବ ସ୍ଥାପତ୍ୟକୌଶଳର ଚିତ୍ରକଳା ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରାଉ ଅଛି ଏବଂ ଅଦ୍ୟାପି ସୁଶୀତଳ ଚନ୍ଦ୍ରକିରଣର ସୁଧା ଅସ୍ୱାଦନାର୍ଥ ଉତ୍ତାଳତରଙ୍ଗରେଖା ବେଳାଭୂମି ଅତିକ୍ରମ କରି ପ୍ରାୟ ହୋଇ କରୁଣାମୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ଘୋରମ୍ପୀରନିର୍ଘୋଷରେ ଘୋଷିତ କରୁଅଛି ।

ମନୁଷ୍ୟ ଅଭିମାନୀ ହୋଇ ଅବଶ୍ୟ ଶିଳ୍ପର ଉପାସ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହେବାର ନୁହେ ଏବଂ ପ୍ରକୃତର ମନ୍ଦିରକୁ ଜୟ କରିବାଲାଗି ଅଷ୍ଟାଳିକା କଲେ ତାହାର ଯେପରି ଗତି ହୁଏ ଆଜି କୋଣାର୍କ ମନ୍ଦିରର ସେହି ଅବସ୍ଥା । ଆହା ! ଏ ଅବସ୍ଥା ହେବ ବୋଲି ଜାଣି ଥିଲେ ବରାବରି ମନ୍ଦିରନିର୍ମାତା ଏଥିରେ ହାତ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତେ । ଓଡ଼ିଶାର ବାର ବର୍ଷର ରାଜସ୍ୱ ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ପ୍ରତିଦିନ ଦ୍ୱାଦଶ ସହସ୍ର ଲୋକ ଏଥିରେ ମୂଲ ଲାଗି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଗୌରବମୟ ରାଜା ଲାଙ୍ଗୁଳା ନରସିଂହଦେବ ୧୨୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୨୮୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶିବସାନ୍ତରାଙ୍କ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣରେ ଏହି ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ଥ ପ୍ରାଚୀର ଦେଢ଼ଶତ ହାତ ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ତିନିଶହ ହସ୍ତ ପ୍ରସ୍ଥ ଥିଲା । ମନ୍ଦିରର ଶିଳ୍ପକୌଶଳ ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବଗୌରବକୁ ଅଦ୍ୟାପି ଜାଜ୍ୱଲ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖିଅଛି ଏବଂ ପିଲାଦିନରୁ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ଏପ୍ରକାର ବିବରଣ ପଢ଼ି ଏହାକୁ ଦେଖିବାର ଇଚ୍ଛା ଜାତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ସିଦ୍ଧ କରି ନ ପାରି ସ୍ୱତଃ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃଖିତ ଥିଲି । ଗତ ଦୋଲପୂର୍ଣ୍ଣିମା ସମୟରେ ଗୁଡ଼ଫ୍ରାଇଡ଼େ ଯୋଗେ ଚାରି ଦିନ ଛୁଟିଥିବାରୁ ଏ ଦିନ ଜଗତ୍ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦିନ ହେବା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକାଳରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଯୋଗେ ଗମନାଗମନର ବିଶେଷ ସୁବିଧା ହେବା ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୁଁ କୋଣାର୍କଷେତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି ।

ଏଠାରୁ ରେଳ ଯୋଗେ ପୁରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଶିବିକା ବା ଶକଟାରୋହଣରେ କୋଣାର୍କ ଠାରୁ ଗଲେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଳ୍ପ ସମୟ ଲାଗିଥାଏ ସେସମୟରେ ପୁରୀ ଠାରେ ବସନ୍ତ ଓ ଓଳାଉଠା ଜ୍ୱରର ପ୍ରକୋପ ପ୍ରବଳ ଥିବା ମଧ୍ୟ କୋଲପାଖା ଉପଲକ୍ଷେ ଯାତ୍ରୀଗଣଙ୍କରେ ରେଳରେ ଠେଲିଠେଲି ସେଇଥିବା ଅନୁଚିତ ବୋଧେ ଏଠାରୁ ଶକଟ-ଯାନରେ ନାନା ଗ୍ରାମ ନଦୀ ବନାଦିର ଅଛି ସ୍ଥଳଭାଗରେ ଦର୍ଶନ କରି ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ଯିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର ମଣି ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥିଲି । କୋଲପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଦୁଇଦିନ ବାକି ଥିଲେହେଁ ଗୁରେଇଗେଲ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ଯାଇ ଥିବାରୁ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ସେଳନ ଯୋଗେ ରାତ୍ରିକାଳରେ ସର୍ବତ୍ର ଲୋକଗମନାଗମନ ହେଉଥିବାରୁ ମୋତେ ବାଟରେ ଅସୁବିଧା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛିମାତ୍ର ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ବାହାରିଲା ବେଳେ ମନେ ଭୟ ଚିନ୍ତାଗୋଟାନ ପ୍ରକାଶେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ସହସ୍ର ଲୋକେ ମାଘସପ୍ତମୀ ସମୟରେ କୋଣାର୍କଷେତ୍ରକୁ ଯାତ୍ରାକରିଥାନ୍ତି ବାଟ ଭୟ ଥିବ ଏବଂ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣିଥିବା ବାଟ ଅନେକ ଏବଂ ନିତାନ୍ତ ମନ ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲି ତଥାପି ଚାହିଁଲେ ଭେଟେ ମନୋଯୋଗ ଦେଇ ନାହିଁ । ପୁରୀଠାରୁ ମାଧବପୁରଠାରେ ଯଙ୍ଗେଗଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ସେହିଠାରେ ଜଳଯୋଗ କରିଗଲି ଏବଂ ଯଙ୍ଗେଗଡ଼ ମନ୍ଦିର ଠାରୁ ଗୁରେଇ ଖେଳିବାକୁ ବାହାରି ଥିବାରୁ ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଗଲା । ଯଙ୍ଗେଗଡ଼ଠାରୁ ବାହାର ଗାଡ଼ି ଉକ୍ତ ସଡ଼କରେ ଚାଲୁଥିବା ସମୟରେ ମୁଁ ଟିକିଏ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲି । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ହଠାତ୍ ଗାଡ଼ି ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଉଠି ପଚାରିବାରେ ଶକଟଓ୍ୱାଲା କହିଲା ଯେ ବାଟ ନିଡ଼ି ନାହିଁ—ସଡ଼କରେ ଯାଇ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ବଳଦ ଦୁଇଅର ଥିବାରୁ ଅଟକି ଚାଲେ, ନୋହିଲେ ଯାଇଥାନ୍ତା । ପାଣିରେ ଶକଟ ଓଲଟି ପଡ଼ି ପିଲାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଯାଇ ଥାନ୍ତା । ଶୁଣି ଦୁଃଖିତ ହେଲି । ଉଠି ବାଟ ଖୋଜି ଚଳିବାକୁ ଦୂରଗଲି ଏବଂ ନିଅଳି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯିବା ବାଟରେ ଅଳ୍ପରେ ଦୁଇ ଭଳି ରହିଲା । ସ୍ଥାନ ଅଦ୍ୟାପି ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଥିବା ହେତୁ ଶକଟମାନ କଷ୍ଟରେ ଚାଲେ । ନିଅଳିଠାରେ ସ୍ଥାନ ହିର କରି ଉପରଓଳି ଯେ ସଡ଼କ ଛାଡ଼ି ଗୋପ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ୟ ସଡ଼କରେ ଗଲି । ତହିଁର ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଖୋଚନୀୟ । ଗୋପାଏ ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ନାଳରୁ ଯାଇ ହୋଇ ଅବଧି ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନ ଥିବାରୁ ଶକ୍ତିଏ ଶକଟ ଆଗିଏ ପଛରେ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ବୈଦ୍ୟାଧିକ ଅନ୍ୟ ଶକଟଅମାନେ ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱରୁ ଦୁଇରୁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବାରୁ ଅବଶିଷ୍ଟ ଭିନ୍ନଶ୍ରେଣୀ ଶକଟ ଆରବାଟେ ବୁଲିଯାଇ ଅଗ ଶକଟଟିକୁ ପଙ୍କରୁ ଉଦ୍ଧାର କଲେ । ଏହିପରି ଅନେକ ଘାଟରେ ସେହି ସଡ଼କରେ ଅଛି ଏବଂ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିବାରେହେଁ ବଡ଼ନାଳ ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରେ ପଡ଼ି ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ଅସୁବିଧାର କାରଣ ହୋଇ ଜିଲ୍ଲା ବା ସ୍ଥାନୀୟ ବୋର୍ଡ଼ମାନଙ୍କର ଗୌରବ ପ୍ରକାଶିତ କରୁଅଛି । ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଶକଟ ଛାଡ଼ି ଉଠା ଖାଇ ଚଳିବାମାନଙ୍କର କଷ୍ଟର କାରଣ ହେଲା—ଅରେଖ୍ରାଙ୍କ କଥା ଅବା କି ବୋଲିବ ! ଗୋପ ଛାଡ଼ି ଜାଜପୁର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସଡ଼କରେ ଯାଇ ସେଠାରୁ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଅନେକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରାମ ଓ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଶକଟ ଚାଲି । କେଉଁଠାରେ ବାଟ, କେଉଁଠାରେ ପାଟ, କେଉଁଠାରେ ବଣ୍ଡା ଅବା କେଉଁଠାରେ ଗୋହିର ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଚାଲିବାକୁ ନାନା ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଥିଲି ଏବଂ ସମୁଦାୟ ରାତ୍ରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକାଳରେ ପ୍ରକୃତିର ବିଧୌତ କରିଥିବାରେ ଦୌଳତି ଅସୁବିଧା ମନକୁ ସପ୍ତ ପାରିଲା ନାହିଁ ବରଂ ସ୍ଥାନବୈଚିତ୍ର୍ୟ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରକୃତିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ମିଶି କଳ୍ପନାଙ୍କ ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ମନରେ ଅନୁକ୍ଷଣ ଜାଗରିତ କରୁଥିବାରୁ ଅନୁଭୂତପୂର୍ବ ସୁଖାନୁଭବ ହେଉଥିଲା । ଅଳ୍ପର ସ୍ୱଳ୍ପର ବଣ୍ଡ ଯେ ବାଟରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ବା ସର୍ବାଦର ଅଦୌ ଦର୍ଶନ ମିଳି ନାହିଁ—ଏକଥା ଭାବିବାର କଥା । ପୂର୍ବ ଆକାଶ ପ୍ରାତଃକାଳରେ କୋଣାର୍କର ଦେବାଳୟ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବାଲୁକାମୟ ପ୍ରାନ୍ତରରୁ ଦୃଷ୍ଟିପଥାରୂଢ଼ ହେଲା । ଉକ୍ତ ଦେବାଳୟ ନିକଟରେ ଅନେକ ଉପାସକ ଗୋଟିଏ ବାଜାରି ମଠ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କଠାରୁ ପିଲାଙ୍କ ପକ୍ଷାରେ ଦୁଧ ମିଳିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେହିଠାରେ ଯେଉଁ ଦୋକାନ ଅଛି ତହିଁରୁ ହାଣ୍ଡି କାଠ ଓ ଗୁଡ଼ିକ ଇତ୍ୟାଦି ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଳେ । ଅଳ୍ପ କାଳ ହେଲା ଶବ୍ଦକାରୀ ବଙ୍ଗଳାଟିଏ ସେଠାରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଅଛି । ତହିଁରେ ସୁଦ୍ଧା ସରକାରଙ୍କ ନିୟମ ମତେ ଚଢ଼ା ଦେଇ ରହିବା ସୁଖକର । ମନ୍ଦିରଠାରୁ ସମୁଦ୍ର ବା ଚନ୍ଦ୍ରଭାଗା ତୀର୍ଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକକ୍ରୋଶ ବାଟ । ମନ୍ଦିରର ଜଳଭଗ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତିର ପଥରକୁ ଦେଉଗଡ଼ରୁ ସରକାର ଶିଳ୍ପ ଅନୁଯାୟୀ ଟ୍ରାମ୍ବ ଗାଡ଼ିରେ ହସ୍ତ ଦୂରକୁ ନେବାରେ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ସେହିଠାରୁ ସମୁଦ୍ରତୀରେ କଳିକତା ଯାଦୁଘରକୁ ନେବାର କଳ୍ପନା ପରିତ୍ୟକ୍ତ ହେବାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେହିଠାରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଶାସ୍ତ୍ରର ପୂଜା ଓ ହୋମ କରାଇ ପଥରର ଜୀବନ୍ତ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ଠାରୁ ଅବଗତ ହେଲା ଯେ ଭଗ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ପଥରକୁ ପୁନର୍ବାର ଦେଉଳରେ ରଖିବା ସମୟେ ଦୁଇସହସ୍ରାଧିକ ମୁଦ୍ରା ମଞ୍ଜୁର ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଶୀଘ୍ରରେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବ ।

କୋଣାର୍କମନ୍ଦିରରେ ଏହିପରି ଅନେକ ବଡ଼ ପଥରମାନ ଏବଂ ବଡ଼ ହସ୍ତୀ ସିଂହାଦିର ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଦେଖି ଦର୍ଶକ ଚମତ୍କୃତ ହେବେ । ଏତେ ବଡ଼ ପଥରମାନ କି କୌଶଳରେ ୪୦ କ୍ରୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ବତମାନଙ୍କରୁ ଆସିଲା ତାହା ସ୍ଥିର କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ମୁଁ ଜାକବଙ୍ଗଲାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ସେଠାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା କେତେକ ସ୍ଥାନୀୟଲୋକଙ୍କୁ ପଚାରିବାରେ ସେମାନେ କହିଲେ ପଥର ସବୁ ସମୁଦ୍ରରେ ଭେଳା ହୋଇ ଆସିଥିଲା । ମୁଁ ପଚାରିଲି ପଥର ଭେଳାରେ ଭାସିଲା କିପରି । ସେମାନେ କହିଲେ 'ସେ କାଳରେ ପଥର ଭାସୁଥିଲା, ଶୋଳ ବୁଡ଼ି ଯାଉଥିଲା । ସେ କାଳରେ ଯାହା କହୁଥିଲେ ତାହା ହେଉଥିଲା—ସେ ସତ୍ୟଯୁଗ ।' ମୁଁ ଅଜ୍ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କି ଯୁକ୍ତି କରନ୍ତି, ମନେ ଭାବିଲି ଦ୍ୱାପରଯୁଗରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସେତୁବନ୍ଧ ବନ୍ଧାହେବା ସମୟରେ ଜଳ ଛୁଇଁଲା ମାତ୍ରକେ ପଥର ଭାସିଥିବା କଥା ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ସ୍ଥଳେ ଏଥିରେ ଅବା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ କି ଅଛି ? ଦେଖନ୍ତୁ ଏମନ୍ତ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାରରେ ଅଛନ୍ତି—ଏଥିରେ ସତ୍ୟତା ବା ଜ୍ଞାନର ଖର୍ବ କରିବା ମୂର୍ଖତା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କି ହୋଇପାରେ । ଯେଉଁ କାରକର୍ଷର ଗ୍ରଜସ୍ତ ଅକାରଣରେ ମନ୍ଦିରରେ ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ବିଦ୍ୟାଳୟ ବସାଇବାରେ ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟଶିକ୍ଷାର ପ୍ରଚାରଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜା ହୋଇଥାନ୍ତା ଓ ସବୁଠାରେ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରି ଏ ସକଳ ଅବିଦ୍ୟାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଇ ନ ଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର କପାଳଗୁଣରୁ ଏ ଦେଶର ଧନ ଏହିସକଳ କେତେ ଯେ ଅବିଦ୍ୟାଜନିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ତହିଁର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ ଏବଂ କେତେକାଳ ପରେ ଏଥିରୁ ଲୋକେ ବାହାରିବାର କରିବେ ଏକା ଭଗବାନଙ୍କୁ ଗୋଚର ।

ଅଞ୍ଚଳର ଗୋଟିଏ କିମ୍ବଦନ୍ତୀର କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବି । ମନ୍ଦିରର କୁମ୍ଭ ଅଂଶସ୍ଥାନ୍ତ ମଣି ବା ଚୁମ୍ବକପଥରରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା ଯେ ତାହା ସମୁଦ୍ରରେ ଯାଉଥିବା ଜାହାଜ-ମାନଙ୍କରୁ ଲୁହା ଖଣି ଆଣିବାରୁ ଜାହାଜମାନ ଫାଟି ଶାଇଗଲା । ସରକାର ସେହି ହେତୁରୁ ତାହାକୁ ବାହାର କରି ନେଲେ । ସରକାର ବାହାର କରି ନେଉନ୍ତୁ ଅବା ନ ନେଉନ୍ତୁ ଗୌରବଶାଳୀ ଦେଶରେ ତାହା ଥାଉ ଅବା ବି ହେଉ ! ଯଦି ଜଳବାଟ ଦୁର୍ଗମ କରିବାର ଅଭିପ୍ରାୟରେ ବହୁ ବ୍ୟୟରେ ତାହାକୁ ଆଣି ନରସିଂହଦେବ ଗୌରବ-ଶାଳୀ ଉଡ଼ିଷ୍ୟାର ଥିଲେ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେ ଗୌରବ ଯାଇଅଛି । ଏତେବେଳେ ଦେଶଲୋକେ ନିଜ ରକ୍ଷଣେ ଅସମର୍ଥ—ସେ କାହିଁ ସ୍ୱଦେଶରକ୍ଷଣରେ ପ୍ରୟାସ ପାଇବେ ? ସେ ଯାହାହେଉ କୋଣାର୍କମନ୍ଦିରର ଅପୂର୍ବ ଶିଳ୍ପକଳା ଦେଖି ଅଦ୍ୟାପି ବୈଦେଶିକ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଚମତ୍କୃତ ପଡ଼ୁ ଅଛନ୍ତି—ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏକା ସେହିହେତୁ ଅଦ୍ୟାପି ତାଙ୍କଠାରେ ସମ୍ମାନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଉ ଅଛନ୍ତି ।

ମନ୍ଦିରଟି ଦେଖିବାକୁ ରଥପରି ଏବଂ ରଥାକୃତିରେ ତାହା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଦୁଇପାଖରେ ବାରଗୋଟି ହୋଇ ଚାରିଗୋଟି ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଚକ୍ର ପଥରରେ ଖୋଳା ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଅଗ୍ରଠାରୁ କେମିତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସ୍ଥୂଳ ବା ସୂକ୍ଷ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଇ ଚଳୁଥିଲା ହୋଇଥିଲା । ବୋଧହୁଏ ଜଗମୋହନରେ ଯେଉଁ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି ତାହା ସିଂହାସନରୁ ଲାଭ ହୋଇ ପୂଜା ପାଇଥାନ୍ତା । ସେହିପରି ମୂର୍ତ୍ତି ମନ୍ଦିରର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସ୍ଥାପିତ ଏବଂ ତାହା ସାତଗୋଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଘୋଡ଼ାବିଶିଷ୍ଟ ରଥରେ ସାରଥି ସହିତ ପୋଷ୍ଟବେଶରେ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟିପଥଗାମୀ କରୁଅଛି । ମନ୍ଦିରର ଆଗରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରସ୍ତରମୟ ସାତଗୋଟି ଘୋଡ଼ା ଲାଗିଅଛି । ଘୋଡ଼ା, ଲଗାମ, ସାରଥି ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କ ଶରୀରରେ ବିଚିତ୍ର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟପରିପୂର୍ଣ୍ଣ —ଦେଖିଲେ ଚକିତ ହେବାକୁ ହେବ । ଧ୍ୟାନରେ ରଥର କଳ୍ପନାରେ ମନ୍ଦିର ବା ଦେବନିର୍ମାଣର ଭାବ କେଉଁଠାରୁ ଆସିଲା କହି ପାରିବେ ? ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ମୋ ମନରେ ଋଗ୍‌ବେଦର ସେହି ଅପୂର୍ବ ମନ୍ତ୍ର ଜାଗି ଉଠିଲା—"ସପ୍ତତ୍ୱା ହରତୋ ରଥେ ବହନ୍ତି ଦେବ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଶୋଚିଷ୍କେଶଂ ବିଚକ୍ଷଣ ।" ଋକ୍ ୧ । ୫୦ । ୮ ।

ମୁକୁରର ପାଠକମାନଙ୍କୁ ମୁଁ 'ବେଦ ଓ ଧର୍ମ' ବିଷୟକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପୂର୍ବରୁ ଏ ମନ୍ତ୍ର ଉପହାର ଦେଇଅଛି । ସେ ମନ୍ତ୍ରର ଅର୍ଥ ଏହିକି ଯେମନ୍ତ ସପ୍ତରଶ୍ମିବିଶିଷ୍ଟ କିରଣଦ୍ୱାରା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ତେମନ୍ତ ସପ୍ତସ୍ୱରବିଶିଷ୍ଟ ବେଦମନ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଈଶ୍ୱର ଜଣାଯାନ୍ତି । ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜାର ପକ୍ଷପାତୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସାତଗୋଟି ଘୋଡ଼ାଯୁକ୍ତ ରଥରେ ଗତି କରୁଅନ୍ତି ବୋଲି ଅର୍ଥ କରି ଅଛନ୍ତି । ସପ୍ତାଶ୍ୱ ବୋଲିଲେ ଯଦି ଅଶ୍ୱ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ରଶ୍ମି ବା କିରଣ କରୁଅନ୍ତି ତେବେ ସାତ ଘୋଡ଼ାର ରଥ କୋଣାର୍କମନ୍ଦିରରେ ଦେଖାଯାଇ ନ ଥାନ୍ତି । ସୁଜ୍ଞାନର ପକ୍ଷପାତ କେତେକ ଲୋକେ ଯେତେ ଚେଷ୍ଟାକରିଲେ ଅଶ୍ୱର ଅର୍ଥ କିରଣ ବୋଲି ବୁଝିବାପାଇଁ କହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ସେହି ବୁଝିବା ସେହି କଥା ପଡ଼ିଲାନାହିଁ । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ମଗଜରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହୋଇଅଛି ସେମାନେ କଅଣ ବୁଝି ଅଛନ୍ତି ତାହାହିଁ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ କହିବେ ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ରଥ ଅଛି ଏବଂ ତାହାଁରେ ସାତଗୋଟି ଘୋଡ଼ା ଲାଗିଅଛି । ସେହି ରଥରେ ବସି ସୂର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତିଦିନ ପୃଥିବୀର ଏକପାର୍ଶ୍ୱରୁ ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ଯାତ୍ରା କରୁଅଛନ୍ତି । ସୂର୍ଯ୍ୟର କିରଣରେ ସାତଗୋଟି ରଙ୍ଗ ଅଛି ଏ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସତ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଦୌ ଜଣା ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ-ଜ୍ଞାନୀମାନେ ଏହିକଥା ଲେଖିଥିଲେ ଲୋକଙ୍କର ଏ ଭ୍ରମ କଦାପି ରହି ନ ଥାନ୍ତା ; ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ପୃଥିବୀର ଏକ-ପାଖରୁ ଅନ୍ୟପାଖକୁ ନ ଯାଇ ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଲେଳେ ପ୍ରତିଦିନ ଅପଣା ପରିଧିରେ ଅପେ ଚୁଲିଅଛି ବୋଲି ଜାଣିଥାନ୍ତେ । ଶିକ୍ଷାକାରମାନେ ବେଦର ଅନର୍ଥ ଭାବାଇଲେ ଏହିବ୍ୟବସ୍ଥାସାଧ୍ୟ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମନ୍ଦିରରେ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ କରିବା କାରଣ କୋଣାର୍କକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଦ୍ୟମ ହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର ଅସତ୍ୟର କିଛି ସ୍ଥିତି ନାହିଁ ଏବଂ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛାରେ ନିର୍ମାତା ବିଫଳ କାମ ହେଲେ ।

ମୁଁ ଇତିପୂର୍ବେ ପାଠକମାନଙ୍କୁ କହିଅଛି ଯେ ବେଦମନ୍ତ୍ର ଉପରେ ଲେଖା ଯାଇଥିବା ଦେବତା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପ୍ରଚଳିତ ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ଅମରଦେବ ନ ଥାଇ ବିଷୟ ଅଟେ । ମନ୍ତ୍ର ମନ୍ତ୍ରି-ପୂଜକ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ କୌଶଳରେ ଦେବତା ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥରେ ଅନର୍ଥ ଘଟିଲା । ଲୋକଙ୍କର ଯେଉଁ ସୃଷ୍ଟି ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ଉପକାର ହୁଏ ତାହାକୁ ଦେବତାବୋଲି ବେଦରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଥିବା ଅର୍ଥ ଋଗ୍‌ବେଦର ତାହାହିଁ ଯେମାନଙ୍କର ଉପାସ୍ୟ ବୋଲି ବୁଝିବା ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ପୂଜା କରିବାକୁ ବସିଲେ । ଏହିରୂପେ ଏହା ସୂର୍ଯ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରା, ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହ, ନଦ, ନଦୀ, ବୃକ୍ଷ, ଲତା, ବନ, ଗିରି, ସର ଓ ଭିତ୍ତାମାଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଏକ୍ ଦେବତା ହୋଇ ପୂଜା ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ହେଲେ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉପକାର ସେହିକି କାରଣ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନପୂର୍ବକ ପରିଶ୍ରମ କରିବା ବିଷୟ ଲୁପ୍ତ ହେଲା ଏବଂ ଲୋକେ ସେ ସବୁକୁ ଖାଦ୍ୟ ଅର୍ଘ୍ୟ ଭୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ଦେଇ ପ୍ରମାଦ ଆଉ ଆଳସ୍ୟର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ । ପେଟ ପୂରିଲା ଏବଂ ଫୁଲିଲା ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ମନୁଷ୍ୟତା ପରିବର୍ତ୍ତେ ଅମନୁଷ୍ୟତାର ଦାସ ହୋଇ ସର ପଦାନତ ହେଲେ ଓ ଆପଣା ଦେଶରେ ଦାସହୋଇ ଲାଞ୍ଛିତ ଓ ଅପମାନର ଏକ-ଶେଷ ଭୋଗ କଲେ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା ଅନ୍ୟଦେଶ ପ୍ରାୟ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ ବହୁକାଳ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ସୃଷ୍ଟି ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲିରେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବନାହିଁ । ଅଗ୍ନି ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟି ପଦାର୍ଥ । ତାହା ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଦ୍ୟୋତ୍ ଓ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଅଗ୍ନି ଏରୂପ ଭିନ୍ନଭାବରେ ବିଭକ୍ତ । ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସ୍ୱଭାବତଃ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ତେଜୋମୟ ପଦାର୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟରୂପେ ଆକାଶରେ ଥାଇ ପ୍ରଖର କିରଣଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଆଲୋକିତ କରି ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦେଖି ଚମତ୍କୃତ ହୋଇଯାନ୍ତି ଏବଂ ତାହାହିଁ ଜଗତର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ଯେବେ ପଣ୍ଡିତେ ତାକୁ ବୁଝାଇଦେବେ ତେବେ ସେମାନେ ନ ମାନିବେ କାହିଁକି ? ସବୁଠୁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଈଶ୍ୱର ; ସବୁ ଶବ୍ଦ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଗାୟତ୍ରୀ ନାମକ ବେଦମନ୍ତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି, ଯଥା—ତତ୍ସବିତୁର୍ବରେଣ୍ୟଂ ଭର୍ଗୋ ଦେବସ୍ୟ ଧୀମହି । ଧିୟୋ ଯୋ ନଃ ପ୍ରଚୋଦୟାତ୍ । ଋକ୍, ୩ । ୬୨ । ୧୦ । ଏ ମନ୍ତ୍ରର ଦେବତା ସବିତା । ଏଠାରେ 'ସବିତୃ' ପଦ 'ସକଳ ଜଗଦୁତ୍ପାଦକସ୍ୟ ସମଗ୍ରୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟସମ୍ପନ୍ନସ୍ୟ ଈଶ୍ୱରସ୍ୟ' ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଅଛି । ଏ ମନ୍ତ୍ରର ଭାବାର୍ଥ ଏହି ଯେ "ଯେ ମନୁଷ୍ୟାଃ ସର୍ବସାକ୍ଷିଣଃ ପିତୃବତ୍ ବର୍ତ୍ତମାନଂ ନ୍ୟାୟେଶଂ ଦସ୍ୟୁଜିତ୍ ଶୁଦ୍ଧଂ ସନାତନଂ ସର୍ବାତ୍ମାନଂ ସର୍ବଂ ପରମ ସ୍ୱାତ୍ମନେବ ସ୍ତୁତ୍ୟା ପ୍ରାର୍ଥୟିତ୍ୱୋପାସତେ ତାନ୍ ଭୂପାନ୍ମଧ୍ୟେ ପରମଗୁରୁ ଦୁର୍ଷ୍ଟାତ୍ମନିବର୍ତ୍ତ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠାତ୍ମତ୍ୱେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତୟିତ୍ୱା ଶୁଦ୍ଧାନ୍ ସମ୍ପାଦ୍ୟ ପୁରୁଷାର୍ଥୟିତ୍ୱା ଧର୍ମାର୍ଥକାମମୋକ୍ଷାନ୍ ପ୍ରାପୟତି" ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସାକ୍ଷୀ ଥିବା ପରବର୍ତ୍ତମାନ ନ୍ୟାୟେଶ ଦସ୍ୟୁଜିତ୍ ଶୁଦ୍ଧ ସନାତନ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅତ୍ମାର ସାକ୍ଷୀ ପରମ ସ୍ୱାତ୍ମାଙ୍କୁ ସ୍ତୁତି ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଉପାସନା କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଭୂପାସାଗର ପରମଗୁରୁ ପରମେଶ୍ୱର ଦୁଷ୍ଟାଚରଣରୁ ପୃଥକ୍ ରଖି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଚରଣରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରାଇ ପବିତ୍ର ଏବଂ ପୁରୁଷାର୍ଥଯୁକ୍ତ କରି ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ ଓ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ଏ ସମସ୍ତ ଗୁଣ ସାଧନାଦ୍ୱାରା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଆପଣା ସମୀପରେ ସର୍ବସାକ୍ଷୀରୂପେ ଅନୁଭବ କରି କଦାପି ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସକାଶେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ତାଙ୍କର ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ହେବ ଓ ଅଳସ୍ୟ ଦୂର ହୋଇ ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ ତତ୍ପରତାପେକ୍ଷୁ ଧର୍ମାର୍ଥକାମମୋକ୍ଷରୂପ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ସାଧିତ ହେବ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅତି ସହଜରେ ଏମନ୍ତ ଧର୍ମ ରହସ୍ୟକ ଗୁରୁଙ୍କର ଉପଦେଶ ଲାଭକରିବା ଜ୍ଞାନରେ ଉକ୍ତ ମନ୍ତ୍ରକୁ ପ୍ରଧାନ କରି ଗାୟତ୍ରୀରୂପେ ବ୍ୟବହାରପୂର୍ବକ ପ୍ରତି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଅନ୍ତତଃ ଦଶଥର ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି । ଏ ମନ୍ତ୍ରରେ ସବୁ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ କଲେ ବି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉପରୋକ୍ତ ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଫଳ ମିଳିବ ନା ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ସାର୍ଥକ ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ ? ସତ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରକାଶ ଏବଂ ସତ୍ୟ ଧର୍ମଶିକ୍ଷାର ଅଭାବରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଘୋର ଦୁରବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ଲୋକେ ଏହା ବୁଝି ମିଥ୍ୟା ଉପାସନା ଛାଡ଼ି ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନ ଲାଗିବେ ଘୋର ଦେଖା ଅରଣ୍ୟରେ ରୋଦନପ୍ରାୟ ହେବ ଯେମନ୍ତ ବି କୋଣାର୍କମନ୍ଦିର ଅଳି ସମୁଦ୍ରକୂଳରେ ଅରଣ୍ୟରେ ରୋଦନ କରି ବର୍ଣ୍ଣିତ ମାନବ ଚକ୍ଷୁରୁ ଲୋକଲୋଚନ ଧାରା ବୁହାଉ ଅଛି । ପାଠକେ ! ଲୋକଙ୍କର ଅଜ୍ଞତା ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣପ୍ରଧାନ ଯୁଗରେ ଚେଷ୍ଟାରେଷ୍ଟା ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଈଶ୍ୱରେଚ୍ଛାରେ ସେ ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେବା କାରଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ସଂପ୍ରତି ରାଜତ୍ୱରେ ଜୀବନାଲୋକ ପାଉଅଛୁ । କୋଣାର୍କକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମନ୍ଦିର, ଛତ୍ର, ଉପଛତ୍ର, ଚକ୍ର, ଭାବବାଦ ନାନାପ୍ରକାର ଦେବମୂର୍ତ୍ତିର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଦେଖି ଯାହାର ଅଣ୍ଟି ନ ଲୋଚିବ ତାହାକୁ ଅମନୁଷ୍ୟ ବିନା ଅଉ କି ବୋଲିବି ?

ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାର ଲୁପ୍ତଗୌରବ କୋଣାର୍କକ୍ଷେତ୍ର ଦେଖି ଅନେକ ଧନର ଆଶା କରିଥାର୍ଥ କରିବା ସଂକଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟ ମନରେ ଫେରିଲି । ଫେରିବାବେଳେ ଜଣେ ବାଟକଡ଼ାଳିକ ଅଣିଥିଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଉଡ଼ନ୍ତା ବାଲିଯୋଗୁ ଶରୀରଗୁଳା ନଷ୍ଟ ହୋଇଥିବାହେତୁ ଠାବେ ବାଟ ଚାଲିବାରୁ ବଡ଼ ଅସୁବିଧା ଓ କଷ୍ଟ ଭୁଞ୍ଜିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ବାଟରେ ବାଲୁଅଳିଘାଟକୂଳରେ ପଡ଼ୁଥିଲାବେଳକୁ ପୂର୍ବ ଅନୁମାନମତେ ଠିକ ଲୁଅର ମାଡ଼ି ଅସୁଥିଲା ଏବଂ ଦୁର୍ଗମ ପଙ୍କ ଓ ଚୁମ୍ବୀର ମଳବାଦ ବସ୍ତୁରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇ ଈଶ୍ୱର ସହାୟ ଜାଣି ତାଙ୍କୁ ଶତ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ବାଟକଷ୍ଟର ମଙ୍ଗଳା ଓ ମଧ୍ୟବାଦ ନଷ୍ଟଗୌରବ ଓ ଭଗ୍ନାବଶେଷର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତମାନ ଦେଖି ବାଟକରେଂଷ୍ଟୁଥିଲି । କୋଣାର୍କକ୍ଷେତ୍ରକୁ ବାଟକରୁ ପଦବ୍ରଜେ ବା ଶକଟରେ ଗଲେ ଏହାହିଁ ପ୍ରଶସ୍ତ ବାଟ ମାତ୍ର ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଯେ ସରକାରଙ୍କଠାରୁ ଏ ବାଟ ଅଦ୍ୟାବଧି ପ୍ରସ୍ତୁତ ନ ହେଲା ।

ଶ୍ରୀ ରମେଶ୍ୱର ରଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଗ୍ନମନ୍ଦିରର କଥା ।

ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଅତି ପୁରାତନ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ମନ୍ଦିର । ମୁଁ ଜାଣେ—ମୋର ଇତିହାସ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶୁଣିବାକୁ ବଳ ଲାଗିବ ନାହିଁ, ତାହା ଜାଣି ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଆଜି ଯାହା କହିବାକୁ ବସିଛି, କହିବ କହିବ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ନୂତନ ଜୀବନ, ନୂତନ ଆଶା, ନୂତନ ଉତ୍ସାହ, ନୂତନ କାହାଣୀ । ସଂସାରର ଚିରନୂତନତା ଓ ବିଚିତ୍ରବୈଚିତ୍ର୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଥାଅ ;—ପୁରାତନ ଅତୀତକୁ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଫେରି ଚାହିଁବ କାହିଁକି ? ପୁରାତନ ତ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବଳ ଲାଗିବ ନାହିଁ !—ଲାଗିବ ନାହିଁ ଜାଣେ,—ତେବେ କେଜାଣି କାହିଁକି ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରର ସରୁଦ ଭାଷା ଆଜି ମୋହର ଭଗ୍ନ ବକ୍ଷ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି ବାହାରୁ ଅଛି,—ତାହା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶୁଣିବାକୁ ହେବ । ମୋର ଭଗ୍ନ ହୃଦୟର ଜର୍ଜ୍ଜରତା ଆଜି ଫିଟି ଯାଇଅଛି, ସେତ ଶୂନ୍ୟ ବକ୍ଷର ଉତ୍ତପ୍ତ ନିଶ୍ୱାସ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ପଥିକ, ଠିଆ ହୁଅ, ଟିକିଏ ଠିଆ ହୁଅ ! ଦେଖ ତୁମ୍ଭର ଲାଗି ଏହି ଛାୟାଶୀତଳ ସ୍ନିଗ୍ଧପ୍ରସ୍ରବଣରେ ଆସନ ରଚନା କରି ରଖିଅଛି,—ସେଥିରେ ଟିକିଏ ବସ । କେତେ ଦିନ, କେତେ ମାସ, କେତେ ବତ୍ସର, କେତେ ଯୁଗ ବୋଧ-ଗଲାଣି—ମନୁଷ୍ୟର ମୁହଁ ଦେଖି ନାହିଁ । ଆଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରର ଅନ୍ଧକାର ରାତି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇଗଲା,—ଅତୀତ ରକ୍ତରେ ବି ଏକ ବିଦ୍ୟୁତ ସ୍ପର୍ଶ ସ୍ପନ୍ଦନ ପଡ଼ିଗଲା ! ହଁ, ମନୁଷ୍ୟ ଜାତି ଏତେ ନିଷ୍ଠୁର, ଏତେ ଅଭିଜ୍ଞ । ଦେଖ, କିଛି ମନେ କରିବ ନାହିଁ ; ସବୁ କହିବାକୁ ଭୟ ଜଣ—ମନେ କର ନ ଥିଲା ଆଜ ମନୁଷ୍ୟର ମୁହଁ ଚାହିଁବ, ଏପରି ଅଭିଜ୍ଞ ଜାତିର କଣ ମୁହଁ ଦେଖିବାର ଅଛି ? ତୁମ୍ଭେମାନେ ସୁଖର ସାଥୀ, ଯୌବନର ସହଚର, ନ୍ତୁ ଦୁଃଖ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର କେହ ନାହିଁ ;—କିନ୍ତୁ ଏହି ତୃଣ-ଗୁଳ୍ମ-ଲତା ଅତୀତକୁ ଚାହିଁ, ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣ, ଏମାନଙ୍କର ଅଲଙ୍କାର ବି ସରସ, ବି କୋମଳ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ଘନ ଘୋର ବର୍ଷାରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଅବଲମ୍ବନରେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ ମୋତେ ଏହି ସୀମାହୀନ ସଙ୍ଗୀହୀନ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଏକାକୀ ଛାଡ଼ିଲେ ସେତେବେଳେ ଏହିମାନେତ ଯଦି କୋମଳବାହୁଡ଼ୋରରେ ମୋର ଜୀର୍ଣ୍ଣ-ଅସ୍ଥିପଞ୍ଜର ଆବୃତ କରି ରଖିଲେ ; ଏମାନଙ୍କର ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ଯେତେବେଳେ ପୁଷ୍ପଜଳ ଫୁଟି ଉଠେ, ଭ୍ରମରଦଳ ଅହି ଯେତେବେଳେ ଚଞ୍ଚଳଗତି ଗୁଞ୍ଜଗୁଞ୍ଜ ସ୍ୱରରେ ପ୍ରେମଗୀତ ଗାନ କରନ୍ତି, ବସନ୍ତର ପ୍ରଥମ ତପନ ଯେତେବେଳେ ମୋର ଏହି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗରେ ତରଳ କିରଣ ରାଶି ଢାଳିଦିଏ ତେତେବେଳେ, କହିବାକୁ ଲଜ୍ଜାମାଡ଼ୁଛି, ଅନେକ ଥର ମୋ ମନରେ ଯୌବନସ୍ମୃତି ଜାଗି ଉଠେ । ଏତେ ଅସ୍ଥିର କାହିଁକି ? ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ ସେ । ମୁଁ ଯେଉଁଠାରେ କେତେ ଯୁଗଯୁଗ ଧରି ବସିଛି ସେଠାରେ କି ତୁମ୍ଭେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା କରି ପାରେ ନାହିଁ ? ଦେଖ, ଏପରି ଛାୟା, କି ସ୍ନିଗ୍ଧତା, କେଜାଣି କାହିଁକି ମୋର ଏହି ଜର୍ଜ୍ଜରହୃଦୟର ଅନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଟାଣିନେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି,—ପ୍ରାଣର ସ୍ପନ୍ଦନ ଆଜି ତୁମ୍ଭ କଳେବରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିବାକୁ ସରଧା ବଢ଼ୁଛି । ତୁମ୍ଭର କରୁଣନୟନରେ ବ୍ୟାକୁଳଦୃଷ୍ଟିରେ ଆଜି ମୁଁ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ସନ୍ଧାନଭୂତର ଭାଷା ପାଠ କରୁଅଛି । ମନେ କରିବ ନାହିଁ ମୋର ଚିରଦିନ ଏହିପରି । ବାହାନ ଚିରଦିନ ଏକାପରି ଯାଏ ନାହିଁ । ବାଲ୍ୟ ଓ କୈଶୋରର ଅପୂର୍ତ୍ତ ଭାବ ମଧ୍ୟଦେଇ ସମସ୍ତେ ଯୌବନର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଅତୀତକୁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତି,—ତାହା ପରେ ସେଠାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଧ୍ୱଂସପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହୁଏ । ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ମୋର ଏହି ପାଷାଣଦେହର ଉପର ଦେଇ ବାଲ୍ୟ କୈଶୋର ଯୌବନର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ଆଜିକାଲି ମୁଁ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଓ ଦରିଦ୍ରତାର ମଧ୍ୟଦେଇ ଧ୍ୱଂସପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି । ସଂସାରର କେତେ ଝଡ଼, କେତେ ଝଞ୍ଝା ମୋର ବକ୍ଷୋପରି ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଯାଇଅଛି,—କେତେ ବଜ୍ର ଏହି ମସ୍ତକ ଉପରେ ବର୍ଷିତ ହୋଇଅଛି,—ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଅଜିଯାଏ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଅଛି । ଅଛି ସତ, କିନ୍ତୁ ଯାହା ଥିଲା ତାହା ଆଉ ନାହିଁ । ଆହା କାହିଁ ମୋର ଯୌବନର ସେହି ରୂପ, ମୋର ସମ୍ପଦର ସେହି ଗୌରବ ! ଆଜି ମୋର ଅସ୍ଥିପଞ୍ଜର ଓ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କଙ୍କାଳ ମାତ୍ର ଦେଖି ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଅତୀତ ଗୌରବର କିଛି ଧାରଣା କରି ପାରୁଛ କି ?

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହିଠାରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା କହି ରଖେ । କେବେ କେବେ ତୁମ୍ଭପରି ହୃଦୟବାନ୍ ଅଛନ୍ତି ଜଣେ ଦୁଇ ଜଣ ମୋର ଏହି ପରିତ୍ୟକ୍ତ ଜୀବନର ଅତୀତ ଶୂନ୍ୟ ଇତିହାସ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ ମୋ ପାଖକୁ ଆସନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ମୋର ଅତୀତ ଗୌରବ ଓ ଲୁପ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ବହୁ ପ୍ରଶଂସା ବାଣୀ ଶୁଣିଅଛି । ସେମାନେ ମଦେହସ୍ଥ ପ୍ରତି ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ ଉଲଟି ଉଲଟି କରି ଦେଖନ୍ତି,— କେତେ ମାପଯନ୍ତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ମୋ ଦେହର ପରିମାପ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଆଉ ମୁଖର ଭାଷାରେ ମୋହର ଅତୀତ ଜୀବନର ସ୍ତୁତି ଗାନ କରନ୍ତି । ମୁଁ ପଛ କଅଣ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ମାନବଜାତିର ଅତୀତ କୀର୍ତ୍ତିର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଇତିହାସ, ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅତୀତ ସଭ୍ୟତାର ଜୀବନ୍ତ ସାକ୍ଷ୍ୟ । ମୋର କି ମରେ ଅପରୂପ ରୂପ ଥିଲା ? ଅଜି ଏହି ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ଗୌରବଳାଳର ସେହି ରୂପଶ୍ରୀର ବର୍ଣ୍ଣନା ସେହିପରି ଏକ ଉତ୍କଟ ଉପହାସ ହୋଇ ବୋଧହୁଏ ; ଅଜି ଲଜ୍ଜାରେ ସଙ୍କୁଚିତକୁ ଲଜ୍ଜା ହୁଏ !

ଯାହାହେଉ—କହିବାକୁ ବଡ଼ିଥିଲ ବହୁଯାଏଁ । ମୋର ସେହି ଯୌବନ ଓ ସେହି ଲାବଣ୍ୟ ରୂପ ତ ଅପୂର୍ବ ଗୌରବ୍ୟରେ ମଣ୍ଡିତ ଥିଲା । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ତରଳ-ତରଙ୍ଗ-ଧାରା ପରି ଏକ ଅପୂର୍ବ ଶୁଭ୍ର ବିମଳ-ଜ୍ୟୋତି ମୋର ସର୍ବାଙ୍ଗ ବ୍ୟାପି ଖେଳୁଥିଲା ; କେତେ ସୁକୋମଳ ସ୍ଥାନ ମୂର୍ତ୍ତି ମୋର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗରେ ଅଙ୍କିତ ଥିଲା, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଚାହିଁ ଦେଖ,— ମୋର ଉନ୍ନତ ମସ୍ତକ—ଏପରି ଦିନ ଥିଲା ଯେବେ ଏହି ମସ୍ତକ ଗୌରବମୂଳକରେ ଅକାଶ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥିଲା,— ଦିନ ଥିଲା ଯେତେବେଳେ ଜୟପତାକା ମୋହର ସେହି ଉନ୍ନତ ମସ୍ତକୋପରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଦିଗଦିଗନ୍ତରେ ମୋର ଯଶୋଗାଥା ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲା ।

ପ୍ରଭାତର ପ୍ରଥମ ଅଲୋକରେଖା ଯେତେବେଳେ ମୂର୍ଦ୍ଧାକାଶରେ, ଦେଖାଦିଏ ସେତେବେଳେ ମୋର ଏହି ହୃଦୟଦ୍ୱାରରେ ବି ଏକ ଉଷ୍ଣତର ଜୀବନସ୍ପନ୍ଦନ ବାଜି ଉଠେ । କେତେ ରୂପସୀ ପ୍ରୀତିଶିଖା ଦଳେ ଦଳେ ଧୀର ମନ୍ଥର ଗତିରେ ସ୍ପନ୍ଦନପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ମୋର ଏହି ହୃଦ୍ଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି । ଚାରିପାଖାବସ୍ଥାନେ ଯେତେବେଳେ ସେମାନଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧକୁଣ୍ଡଳି ପୁଷ୍ପୋପରି ଲମ୍ବିତ ହୋଇଥାଏ, ଜାଲାମୁଖ ଦେଖି କରି ଯେତେବେଳେ ଅଙ୍ଗର ଗୌର ଘନ୍ତି ଫୁଟି ଉଠି ଥାଏ ସେମାନଙ୍କର ଚନ୍ଦନଚର୍ଚ୍ଚିତ ଲଲାଟରେ ଯେତେବେଳେ ତରୁଣ ଅରୁଣ ରେଖା ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ ସେମାନଙ୍କର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗର ସ୍ୱାସରେ ଯେତେବେଳେ ମୋର ଏହି ହୃଦୟକକ୍ଷ ସ୍ପନ୍ଦିତ ହୋଇ ଉଠେ ସେତେବେଳେ ମୋର ଏହି ପାଷାଣଦେହରେ ସର୍ବାଙ୍ଗବ୍ୟାପୀ ଏକ ଅପାର୍ଥିବ ସୁଲକ୍ଷର ଶ୍ରୋତ୍ରୁପ୍ରବାହ ଛୁଟି ଯାଏ । ତାପରି ହସ୍ତରଚିତ କେତେ ନବପୁଷ୍ପମାଳା ମୋର ଏହି ବକ୍ଷ ଧାରଣ କରିଅଛି । ହାୟ, ମୋର ସେହି ମାଳା କେଉଁ ଶୁଖିଗଲାଣି, ଫୁଲ ଝଡ଼ିଗଲାଣି ।

କେତେ ସୁନ୍ଦରୀ ମୋହର ଏହି ହୃଦୟଦ୍ୱାରରେ ବସି କେତେ ଅର୍ଘ୍ୟ ରଚନା କରିଅଛନ୍ତି ; ସେମାନଙ୍କ ଲଳିତ କଣ୍ଠର ସୁମଙ୍ଗଳ ଫୁଲଫୁଲ ଧ୍ୱନି ଦିଗନ୍ତରେ ମୋହର ଏହି ହୃଦୟକନ୍ଦରକୁ ବି ଏକ ଅନନ୍ଦଝଙ୍କାରରେ ମୁଖରିତ କରିଅଛି । କେତେ ଦିନ, କେତେ ଯାଜକ ସ୍ତୋତ୍ରର ଉଦାତ୍ତ କଣ୍ଠ ମୋର ଏହି ଦ୍ୱାରଦେଶରୁ ଉତ୍ଥିତ ହୋଇ ମନ୍ଦାକ୍ରାନ୍ତ ଗଗନ ମୁଖରିତ କରିଅଛି । ତାହା ପରେ ଯେତେବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାର ଶ୍ୟାମଛାୟା ଧୀରେ, ଅତି ଧୀରେ ଅସି ଧରଣୀର ଉତ୍ତପ୍ତ ବକ୍ଷଉପରେ ସ୍ନେହର ଅଞ୍ଚଳ ଝାଣ୍ଟିଦିଏ ସେତେବେଳେ କେତେ କୁମାରୀ ଜନକ ସ୍ତ୍ରୀ ଲାରେ ସାପଟିଗୋ ଜ୍ୱଳନ୍ତା ଜ୍ୱାଳି ମୋର ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଆଲୋକିତ କରିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଚଞ୍ଚଳ ଚରଣର ନୂପୁର ଝଙ୍କାର ସହିତ ମୋର ହୃଦୟସ୍ପନ୍ଦନ ମଧ୍ୟ ଯେପରି ତାଳେ ତାଳେ ବାଜି ଉଠିଛି । ତାହାପରେ ଯେତେବେଳେ ସାନ୍ଧ୍ୟ ତିମିର ଗାଢ଼ରୁ ଗାଢ଼ତର ହୋଇ ଆସେ ସେତେବେଳେ ଅଉତର ଛନ୍ଦ ନିନାଦ ମୋହର ସର୍ବାଙ୍ଗ ପ୍ଲାବିତ କରି ଦୂରଦିଗନ୍ତରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହୋଇଛି ।

ତାପରେ—ଆହା ! ସମୟର ବିଷମ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ-ମୁଗ୍ଧ ମୁଁ ଯୌବନଗର୍ବରେ ଭୀତ ହୋଇ ତାହାର ସେହି ବିଷମ ସେହ ଗ୍ରହଣ କରି ନୁଝିଲି ନାହିଁ । ଦିନେ ଏକ ଦାରୁଣ ପ୍ରଭାତରେ ମୋର ନିଦ୍ରାଳସ ଆଖି ମେଲି ଦେଖିଲି ମୋର ହୃଦୟ ଦ୍ୱାର ଚିରି ଚାଲି ଦେଇଅଛି,—ମୋହର ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ, ମୋହର ଜୀବନର ସର୍ବସ୍ୱ, ମୋହର ହୃଦୟଦେବତାକୁ ଚିରି ହରଣ କରି ନେଇ ଚାଲିଅଛି,—ସେହି ଅବଧି ମୁଁ ଏକା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଁ ଏକା । ମୋର ଏହି ପାଷାଣ ଦେହର ଅଭ୍ୟନ୍ତରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ପାଷାଣ ଦେବତା ସ୍ଥାପନ କରିଅଛ,—ମୋହର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ଷର ରକ୍ତ ହୃଦୟ ଶୋଣିତର ସେହି ପାଷାଣମୂର୍ତ୍ତି କେଉଁଆଡ଼େ ପଳାଇ ଯାଇଅଛି,—ସେହି ଅବଧି ମୁଁ ଏକା, ମୁଁ ଏକା । ଆଜି ମୋହର ଜନ୍ମ ଭଙ୍ଗି ଯାଇଅଛି,—ଆଜି ମୁଁ ବୁଝିଅଛି ସେହି ପୂଜା, ସେହି ଉତ୍ସବ, ସେହି ଅବତ, ସେହି ଶଙ୍ଖଧ୍ୱନି କିଛିହିଁ ମୋ ପାଇଁ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉ ନ ଥିଲା,—ସମସ୍ତହିଁ ମୋର ଏହି ହୃଦୟମନ୍ଦିରବାସୀ ସେହି ପାଷାଣଦେବତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ,—

ଫେରିଆସ, ଫେରିଆସ,—ଦେବତା, ମୋହର ହୃଦୟ ଦେବତା ! ମୁଁ ତୃଷିତ, ମୁଁ ତାପିତ,—ମୋହର ତୃଷିତ ତାପିତ ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ କର, କେତେ ବର୍ଷ କେତେ ଯୁଗ ତୁମ୍ଭର ସାଧନା କରୁଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ଫେରିଆସ, ଫେରିଆସ । ତୁମ୍ଭର ଲାଗି ଏହି ହୃଦୟଦ୍ୱାର ଚିରଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ରଖିଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ଆସ, ତୁମ୍ଭେ ଆସ । ଏହି ଦେଖ ତୁମ୍ଭପାଇଁ ଏହି ରକ୍ତ ବକ୍ଷକୁ ପ୍ରଶସ୍ତ କୁସୁମ ସାଜରେ ସଜ୍ଜିତ କରିଛି,—ପୂଜା ସୁମନରେ ତୁମ୍ଭର ଆସନ ରଚନା କରିଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ଆସ, ତୁମ୍ଭେ ଆସ ।—

ପଥିକ, କେତେ ଦେଶ ଦେଶେ ତୁମ୍ଭେ ଭ୍ରମଣ କରିଅଛ, ମୋର ସେହି ପାଷାଣ ଦେବତାଙ୍କୁ ଥରେ ଜାଣିଦିଅ, ସେ ଆସିଲେ ଦେଖିବ ମୋହର ସେହି ବିତତ ଯୌବନ ଶ୍ରୀ ପୁଣି ମୋର ଅଙ୍ଗେ ଅଙ୍ଗେ ଫୁଟି ଉଠିବ ।

ଶ୍ରୀ ସତ୍ୟେନ୍ଦ୍ରନାଥ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ ।

ବିମାତା ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରୁ)

ଯଥାସମୟରେ ସିମ୍ପେଲନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ବନ୍ଦିମାନଙ୍କର ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସ୍ୱୟଂ ରାଜା ସିମ୍ପେଲନ ବିଚାରାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ । ବନ୍ଦିମାନେ ପ୍ରହରାବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଏକପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସେଉଁମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ବିଶେଷ ବୀରତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ପୁରସ୍କୃତ ହେବା ଜନ୍ୟେ ଅନ୍ୟପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ; ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବୃଦ୍ଧ ବେଲେରିଅସ୍, ଓ ଯୁବକଦ୍ୱୟ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ବୀର ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପିସାନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲା । ବିଚାର ସଭାରେ ସୁଖ ଦୁଃଖର ଅପୂର୍ବ ମିଳନ —ସମସ୍ତେ ଏକସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ମନର ଭାବ ଏକପ୍ରକାର ନୁହେ । କାହାର ହୃଦୟରେ ପୁରସ୍କାରର ଆଶା, କାହାର ହୃଦୟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଭୟ । କାହାର ଆନନ୍ଦ, କାହାର ରୋଦନ !

ସର୍ବାଗ୍ରେ ସେନାପତି ଲୁସିନ୍ୟାସର ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଜାନୁପାତପୂର୍ବକ କହିଲେ "ମହାରାଜ ! ମୁଁ ଜାଣେ ମୋହର ମୃତ୍ୟୁ ନିଶ୍ଚୟ, କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମବାସୀମାନେ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରେମ ମୋହର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଅତେ ସ୍ୱତଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଜନ୍ୟେ ମୁଁ ସତତ ପ୍ରସ୍ତୁତ ! କେବଳ ଏକମାତ୍ର ଭିକ୍ଷା ମୋହର ଏହି ବାଳକ ଭାତୁଷ୍ପୁତ୍ରର ଜୀବନ ଦାନ କରନ୍ତୁ । ସେ ବ୍ରିଟନବାସୀ ଏବଂ ଆପଣଙ୍କର ବିଚ୍ଛିନ୍ନମାତ୍ର ଅନିଷ୍ଟ କରିନାହିଁ । ତାହାର ଏକମାତ୍ର ଅପରାଧ ସେ ରୋମସେନାପତିର ଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ କହୁଅଛି ଏପରି ଦସ୍ୟୁତ୍ୱ ଏପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ଏପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଓ ଏପରି ସତ୍ୟବାଦୀ ଭୃତ୍ୟ ଅତି ଅଳ୍ପ ଅଛନ୍ତି । କେବଳ ଏହି ବାଳକ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ଯଥେଚ୍ଛା ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରନ୍ତୁ, ତହିଁରେ ମୋହର କିଛି ମାତ୍ର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ ।"

ରାଜା ବାଳକ ପ୍ରତି ବାରମ୍ବାର ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କ କ୍ରୋଧହେଲା ଯେମନ୍ତ ତ ସେ ମୁଖ ସେ ଅଳ୍ପ ବେଳେ ଦେଖିଥିଲେ—ଯେତେ ଗୃହିଁଲେ ବାଳକ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ତେତେ ବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ତାହାଁକି ଏପରି ସ୍ନେହଭାବ ଜାତ ହେଉଥିଲା ତହିଁର କାରଣ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପରେ ବାଳକକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ "ବାଳକ ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ ଦାନ କଲା । ଆଜିଠାରୁ ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଭୃତ୍ୟ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭର ଯଦି ଅଳ୍ପ ଅନ୍ୟ କିଛି ମାଗିବାର ଇଚ୍ଛା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଥାଏ, ପ୍ରକାଶ କର ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଅଭିଳାଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବି" । ସମସ୍ତେ ଭାବିଲେ ବାଳକ ଲୁସିୟାସର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବ । ଲୁସିୟାସ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବି କହିଲେ "ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣୁଅଛି ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ସେପରି ଅନୁରୋଧ କରୁନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ଅନ୍ୟ ଯାହା ଇଚ୍ଛା ମାଗ । ଇମୋଜେନ କହିଲେ "ନା ପ୍ରଭୁ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବ ନାହିଁ, ମୋର ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅଛି ।" ଇମୋଜେନଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ, ଭାବିଲେ ବାଳକ କି ଅଲ୍ପଭକ୍ତ !

ଇମୋଜେନ ସମସ୍ତଙ୍କ ଚିନ୍ତାପରେ କିନ୍ତୁ ପିସାନିଓ ଛଡ଼ା ଅଉ କେହ ଇମୋଜେନକୁ ଚିହ୍ନିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଇମୋଜେନ ଦେଖିଲେ ସେ ସେଇ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଲିଓନାଟାସକୁ ଫିରାଇ ଦେଇଥିଲେ ସେହି ଅଙ୍ଗୁରୀ ସ୍ୱାଇମୋ ପିନ୍ଧିଅଛି, ଏଥିର କାରଣ କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି କେବଳ ସ୍ୱାଇମୋ ପ୍ରତି ବାରମ୍ବାର ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରୁଥିଲେ ।

ଇମୋଜେନର କଥା ଶୁଣି ରାଜା ମଧ୍ୟ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ ଏବଂ ସ୍ୱାଇମୋ ପ୍ରତି ସେ ବାରମ୍ବାର ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରୁଥିବାରୁ ଭାବିଲେ ବୋଧହୁଏ ବାଳକ ସ୍ୱାଇମୋର ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କରିବ । ଏହା ଭାବି କହିଲେ "ବାଳକ ତୁମ୍ଭର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କର, ଯାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରୁଅଛ ତାଙ୍କୁ କି ତୁମ୍ଭେ ଚିହ୍ନ? ତାଙ୍କର କି ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିବାର ମନସ୍ତ କରିଅଛ? ସେ କି ତୁମ୍ଭର ଅତ୍ମୀୟ ?

ଇ—ନା ମହାରାଜ, ସେ ମୋର ଅତ୍ମୀୟ ବା ବାନ୍ଧବ ନୁହେ । ସେ ଜଣେ ଦେଶବାସୀ ।

ରା—ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବାରମ୍ବାର ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରିବାର କାରଣ କଣ ?

ଇ—ଯେବେ ଅନୁମତି ହେବ ତାହାହେଲେ ନିଭୃତରେ ତହିଁର କାରଣ ଶୀଘ୍ରରେ ଜଣାଇବି ?

ରା—ତୁମ୍ଭର ନାମ ?

ଇ—ଫାଇଡେଲ୍ ।

ରା—ବାଳକ, ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଭୃତ୍ୟ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଭୁ, ମୋ ସଙ୍ଗେ ଆସ, ଯାହା କହିବାର ଅଛି ନିର୍ଭୟରେ ପ୍ରକାଶ କର ।

ରାଜା ଓ ଇମୋଜେନ ଦୁହେଁ ସେସ୍ଥାନରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ କକ୍ଷକୁ ଗମନ କଲେ । ବେଲେରିଅସ, ବାଳକର ନାମ ଶୁଣି ଭାବୁ ବିଶେଷରୂପେ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଦେଖିଲେ, ମୋଟେ ସେଇ ବାଳକକୁ ମୃତ ଭାବି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସମାହିତ କରିଥିଲେ ଏ ସେହି ବାଳକ ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ସୁନ୍ଦରମାନଙ୍କ ପଶ୍ଚାତରେ ଏ କି ସେହି ଫାଇଡେଲ ? ଯଦି ସେହି ବାଳକ ତେବେ ଜୀବିତ ହେଲା କିପରି ? "ପଲିଡୋର ଓ କାଡୱିଆଲ ମଧ୍ୟ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ କିନ୍ତୁ, ଏ ସେହି ଫାଇଡେଲ କି ନୁହେ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବେଲେରିଅସ କହିଲେ ଏ ସେ ବାଳକ ନୁହେଁ ଯଦି ସେ ହୁଅନ୍ତା ତାହାହେଲେ କି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନନ୍ତା ନାହିଁ ? ଦେଖାଯାଉ ପରେ କଅଣ ଘଟୁଅଛି ! ସବୁ କଥା ଜଣା ପଡ଼ିବ ।"

ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଜା ଓ ଇମୋଜେନ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାଜା ଇମୋଜେନଙ୍କୁ ମୃଦୁ କହିଲେ "ବାଳକ, ଯାହା କହିବାର ଅଛି ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ପ୍ରକାଶ କର" ଏବଂ ସ୍ୱାଇମୋକୁ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଆସ ଏବଂ ବାଳକ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବ ତହିଁର ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କର । ଯଦି ଛଳ ଗୋପନ କରିବ ତାହାହେଲେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।"

ଇମୋଜେନ ସ୍ୱାଇମୋକୁ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଅଙ୍ଗୁରୀ ପିନ୍ଧି ଅଛ ତାହା କେଉଁଠାରୁ ଓ କି ପ୍ରକାରେ ପାଇ ଅଛ ତାହା ଏହି ସଭାରେ ପ୍ରକାଶ କର ।" ଲିଓନାଟାସ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ଭାବିଲେ ଏ ଘଟଣା ସଙ୍ଗେ ବାଳକର କି ସମ୍ପର୍କ ଅଛି ! ରାଜା ସ୍ୱାଇମୋକୁ କହିଲେ "କାହିଁ ପାଇଲ କୁହ ?"

ସ୍ୱାଇମୋ ଭାବିଲେ ସତ୍ୟ କହିଲେ ଯେଉଁ ଫଳ ଘଟିବ ମିଥ୍ୟା କହିଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଫଳ ଘଟିବ ତେବେ ମିଥ୍ୟା କଥା କହି ଅଧିକ ଦୋଷର ଭାର ବୃଦ୍ଧି କରିବ । ଏହା ଭାବି କି ଉପାୟରେ ଅଙ୍ଗୁରୀ ଲାଭ କରିଥିଲି ତାହା ଆମୂଳ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲା ଏବଂ ଇମୋଜେନର ପତିପରାୟଣତାର ଓ ଲିଓନାଟାସର ସାଧୁତାର ଅନେକ ପ୍ରଶଂସା କଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲର୍ଡ଼ନିଷ୍ଟାସ ଆଉ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଉନ୍ମାଦ ପ୍ରାୟ ହୋଇ କହିଲେ "ମହାରାଜ, ମୁଁ ସେହି ନିର୍ବାସିତ ଲର୍ଡ଼ନିଷ୍ଟାସ, ଏହି ପାପିଷ୍ଠର ମିଥ୍ୟା କଥାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ମୁଁ ସେହି ନିର୍ମଳଚରିତ୍ରକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛି । ମୁଁ ନରାଧମ, ମୋତେ ଏହିକ୍ଷଣି ହତ୍ୟା କରନ୍ତୁ । ମୋତେ ଅଗ୍ନିରେ ନିକ୍ଷେପ କରନ୍ତୁ । ହାୟ ପ୍ରାଣଧନେ, ଇମୋଜେନ, ଇମୋଜେନ !

ପତିପ୍ରାଣା ଇମୋଜେନ ସ୍ୱାମୀର ଆକୁଳତା ଦେଖି ଅତିଶୟ ବ୍ୟଥିତା ହେଲେ ଏବଂ ଆଉ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ନ ପାରି ଦ୍ରୁତବେଗରେ ଯାଇ ସ୍ୱାମୀର କରଧାରଣପୂର୍ବକ କହିଲେ "ସ୍ୱାମୀନ୍, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରନ୍ତୁ ଯାହା କହୁଅଛି ଶ୍ରବଣ କର ।" କିନ୍ତୁ ଲର୍ଡ଼ନିଷ୍ଟାସ ଉନ୍ମାଦ ସେ ଇମୋଜେନକୁ ଚେତେ ସୁଦ୍ଧା ଚାହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ପ୍ରହାର ବାଳକ ଭାବି କହିଲେ "ଦୂର ହୋ ବାଳକ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଦ୍ରୂପ କରିବାର ସମୟ ନୁହେଁ ।" ଏହା କହି ଇମୋଜେନକୁ ପଦାଘାତ କଲେ । ଇମୋଜେନ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲେ । ପିସାନିଓ ଦ୍ରୁତବେଗରେ ଯାଇ ଇମୋଜେନକୁ କୋଳରେ ତୋଳି ନେଲା ଏବଂ ଲର୍ଡ଼ନିଷ୍ଟାସକୁ କହିଲା "ପ୍ରଭୁ, ଆପଣ ଇମୋଜେନକୁ ହତ୍ୟା କରି ନାହାନ୍ତି । ଇମୋଜେନ ଜୀବିତା ଅଛନ୍ତି ।" ପରେ ଇମୋଜେନକୁ କହିଲା "ଠାକୁରାଣି, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରନ୍ତୁ, ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ କରନ୍ତୁ ।" ରାଜା ଓ ଲର୍ଡ଼ନିଷ୍ଟାସ ଉଭୟ ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତେ ଉଚ୍ଚରେ "ଏ କି ସତ୍ୟ ଘଟନା ନା ସ୍ୱପ୍ନ ।" କ୍ରମେ ଇମୋଜେନର ଚେତନା ହେଲା, ସେ ଗୃହିଣୀ ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖରେ ପିସାନିଓ । କୁପିତା ସର୍ପିଣୀ ପ୍ରାୟ ଉଠି ପିସାନିଓର ହସ୍ତ ଧରିକୁ ନିକ୍ଷେପ କରି କହିଲେ "ନରାଧମ, ବିଶ୍ୱାସଘାତକ, ମୋ ସମ୍ମୁଖରୁ ଦୂର ହୋଇ ଯା, ତୁ ମୋତେ ବିଷ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲୁ !" ଏହା ପରି ପାପିଷ୍ଠ ପରବ ଜଗତରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେ ।

ପି—ଠାକୁରାଣି, ମୁଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ନାମ ଧରି ଶପଥ କରୁଅଛି, ଆପଣଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଔଷଧ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲି ତାହା ଆପଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ଦେଇଥିଲି । ରାଣୀ ମୋତେ ସେ ଔଷଧ ଦେଇଥିବେ ।

ଇ—ସେହି ଔଷଧ ସେବନ କରି ମୁଁ ମୃତା ପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲି ।

ରାଜଚିକିତ୍ସକ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ପିସାନିଓ ରାଣୀଙ୍କଠାରୁ ଔଷଧ ନିଇଥିବାର ଶୁଣି କହିଲେ "ପିସାନିଓ ଯାହା କହୁଅଛି ସବୁ ସତ୍ୟ, ମୁହିଁ ସେ ଔଷଧ ରାଣୀଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲି । ବିଷ ଔଷଧ ମଧ୍ୟରେ କିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ କୁକୁର ଓ ବିରାଡ଼ିଙ୍କୁ ବିଷ ଖୁଆଇ ତାହା ଜାଣିବା ନିମନ୍ତେ ରାଣୀ ମୋତେ ଅନେକ ଥର ଦେଇ ବିଷ ମାଗିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଣୀଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ମୁଁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିଥିଲି ଏବଂ କାହାର ସର୍ବନାଶ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସେ ସେ ବିଷ ମାଗୁଥିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ବୁଝି ପାରିଥିଲି । କିନ୍ତୁ ନ ଦେଇ ରାଣୀଙ୍କର ବିଷଜ୍ଞାନରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ ଭାବି ଏକ ପ୍ରକାର ଚୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଦେଲି ; ତାହା ସେବନ କଲେ ସେବନ-କାରୀ ତତକ୍ଷଣାତ୍ ମୃତବତ୍ ଅଚେତନ ହୋଇ ପଡ଼ିବ କିନ୍ତୁ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ହେବ । ବୋଧହୁଏ ପିସାନିଓର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ମାନସରେ ରାଣୀ ତାକୁ ସେହି ଔଷଧ ଦେଇଥିଲେ । ତୁମ୍ଭେ କି ସେ ଔଷଧ ସେବନ କରିଥିଲ ?" ଇମୋଜେନ କହିଲେ "ହଁ ସେହି ଔଷଧ ଖାଇ ମୃତପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲି ।"

ବୃଦ୍ଧ ବେଲାରିଅସ ସ୍ୱୀୟ ଭ୍ରମ ବୁଝି ପାରିଲେ । ବାଳକ ସେ ସେହି ଫାଇଡେଲ୍ ସେ ସମ୍ବନ୍ଧେ ତାଙ୍କର ଲେଶ ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ରହିଲା ନାହିଁ ।

ଇମୋଜେନ ଦ୍ରୁତବେଗରେ ଉଠିଯାଇ ଲର୍ଡ଼ନିଷ୍ଟାସକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କଲେ ଏବଂ ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ କହିଲେ "ପ୍ରଭୁ ଦାସୀକୁ କାହିଁକି ଦୂର କରି ଦେଇଥିଲ ? ମନେକର ଯେମନ୍ତ ଏ ତୁମ୍ଭେ ଏକ ଉଚ୍ଚ ଗିରି ଶୃଙ୍ଗ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇଅଛ । ଆଜି ଥରେ ମୋତେ ସେହି ଉଚ୍ଚ ଶୃଙ୍ଗଉପରୁ ତଳକୁ ଫିଙ୍ଗିଦିଅ ।" ଲର୍ଡ଼ନିଷ୍ଟାସ ଇମୋଜେନର ଚିବୁକ ଧରି କହିଲେ "ପ୍ରିୟତମେ ଆଉ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ଯେପରି ବୃକ୍ଷ ଶୁଷ୍କ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫଳ ବୃକ୍ଷରେ ଝୁଲିଥାଏ ସେହିପରି ମୋହର ଦେହରେ ଜୀବନ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ଗଳାର ହାର ହୋଇ ରହିବ ।"

କନ୍ୟାକୁ ପାଇ ରାଜାଙ୍କର ଆଉ ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ସିଂହାସନରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଇମୋଜେନକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ନେହଭରେ ଅଲଙ୍ଗନପୂର୍ବକ କହିଲେ "ବତ୍ସେ ମୋ ସଙ୍ଗେ କି ଥରେ କଥା କହିବା ନାହିଁ ।" ଇମୋଜେନ ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜାନୁପାତପୂର୍ବକ କହିଲେ "ପିତଃ, ଆଶୀର୍ବାଦ କରନ୍ତୁ ।" ରାଜା କନ୍ୟାକୁ ଛୋଡ଼ିକୁ ନେଲେ ଏବଂ ବାରମ୍ବାର ତାଙ୍କର ଶିର ଚୁମ୍ବନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପିତା ପୁତ୍ରୀର ମିଳନ ହେଲା । ଉଭୟଙ୍କ ନୟନରୁ ଅନବରତ ଅଶ୍ରୁ ନିର୍ଗତ ହେଲା । ପରେ ରାଜା ଲିଓନାଟାସକୁ ଅଲଙ୍ଗନ କରେ ଏବଂ ସର୍ବ ସାକ୍ଷାତରେ ଇମୋଜେନକୁ ତାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଲିଓନାଟାସ ମଧ୍ୟ ଜାନୁପାତପୂର୍ବକ ରାଜାଙ୍କର ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ ।

ଏହିରୂପେ କେତେକକ୍ଷଣ ଆନନ୍ଦରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇ ଚାଲି ପରେ ରାଜା ଇମୋଜେନକୁ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭର ଜନନୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଅଛି ।" ତାହା ଶୁଣି ଇମୋଜେନ ଅତିଶୟ ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ । ରାଜା ପୁନର୍ବାର କହିଲେ "ସର୍ବ କ୍ଲୋଟେନ ମଧ୍ୟ କେଉଁଆଡ଼େ ଚାଲି ତାହାର ଚିହ୍ନ ସନ୍ଧାନ ପାଇଲି ନାହିଁ ।" ଏହା ପିସାନିଓ ଛଡ଼ା ଆଉ କେହ କ୍ଲୋଟେନ ସମ୍ବନ୍ଧେ କିଛି ଜାଣି ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପିସାନିଓ କାହାରଠାରେ କିଛି ପ୍ରକାଶ କରି ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଣୀ ଆଉ ଲିଓନାଟାସ ନାହାନ୍ତି । ରାଜା ମଧ୍ୟ ରାଣୀଙ୍କର ଗୁଣାବଳୀ ଅବଗତ ହେଲେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁରେ ଶୋକ କରିବା ଦୂରେଥାଉ ବରଂ ସେହି ରାକ୍ଷସୀର ଅକାଳ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିବାରୁ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ । ପିସାନିଓଙ୍କର ଆଉ କାହାକୁ ଭୟ ? ସେ କ୍ଲୋଟେନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା ଜାଣିଥିଲା ତାହା ଶ୍ରୋତା କରି କହିଲା "ନିଶ୍ଚୟରେ କିଅଣ ଘଟିଅଛି କହି ପାରିବ ନାହିଁ ।" ଯୁବକ ପଲିଡୋର ଅଗ୍ରସର ହୋଇ କହିଲେ "ମୁଁ ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛି ।" ଯୁବକର କଥା ଶୁଣି ରାଜା ବିସ୍ମିତ ହେଲେ । ଯୁବକଦ୍ୱୟ ଯୁବକେ ଅସୀମ ସାହସ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ରାଜାଙ୍କର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ସେଥିନିମନ୍ତେ ରାଜା ଯୁବକଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ବିଶେଷ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ, ପଲିଡୋର ନିଜମୁଖରେ ରାଜାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଥିବାର ସ୍ୱୀକାର କରୁଅଛି । ସୁତରାଂ ପୁରସ୍କାର ପରିବର୍ତ୍ତେ ତାକୁ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ରାଜା ଅତିଶୟ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । ଯେଉଁ ଯୁବକ ତାଙ୍କର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିଅଛି ତା ପ୍ରତି ସେ କିପରି ଏରୂପ କଠୋର ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିବେ ? ସାହାହେଉ ଯୁବକକୁ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ସ୍ଥିରକରି ରାଜା କହିଲେ "ସାହସୀ ଯୁବକ ! ସେପରି କଥାମାନ ଏଠାରେ କୁହ ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ପିସାନିଓ ସଙ୍ଗେ ରହସ୍ୟ କରୁଅଛ ।"

ପ—ନା ମହାରାଜ ମୁଁ ସତ୍ୟ କଥା କହୁଅଛି ।

ରା—କ୍ଲୋଟେନ ଯେ ରାଜପୁତ୍ର ।

ପ—ରାଜପୁତ୍ର ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାର ସ୍ୱଭାବ ଓ ବ୍ୟବହାର ରାଜୋଚିତ ଥିଲା ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ବହୁଥରେ ଅପମାନ କଲା । ମୁଁ କ୍ରୋଧ ସମ୍ବରଣ କରି ନ ପାରି ତାକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛି ।

ରା—ଯୁବକ, ତୁମ୍ଭର କଥା ଶୁଣି ଅତିଶୟ ଦୁଃଖିତ ହେଲି । କିନ୍ତୁ ଅଉ ଉପାୟ ନାହିଁ ରାଜ୍ୟର ବିଧି ଅନୁସାରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ରାଜାଙ୍କର ଲୋକମାନେ ପ୍ରହରୀମାନେ ପଲିଡୋରକୁ ବନ୍ଧନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ, କେଲେରିଅସ ସେମାନଙ୍କୁ ବାଧା ପ୍ରଦାନପୂର୍ବକ କହିଲେ "ମହାରାଜ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରନ୍ତୁ, ମୋର ନିବେଦନ ଏହି ଯେ ହତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ହତ୍ୟାକାରୀର ଦେହ ଅଧିକ ପବିତ୍ର ଅଟେ । ଅପରାଙ୍କର ଯେଉଁ ବଂଶରେ ଜନ୍ମ ଏ ଯୁବକ ମଧ୍ୟ ସେହି ବଂଶରେ ଜନ୍ମ-ଗ୍ରହଣ କରିଅଛି । ସହସ୍ର କ୍ଲୋଟେନର ଜୀବନ ଅପେକ୍ଷା ଏ ଯୁବକର ଜୀବନ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟବାନ ଅଟେ । କାହାର କ୍ଷମତା ଏହାଙ୍କର କେଶାଗ୍ର ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ ?" ଏ କଥାମାନ ଶୁଣି ରାଜା ଅଧିକ କୁପିତ ହୋଇ କହିଲେ "ବୃଦ୍ଧ, ତୁମ୍ଭେ ତ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦଶା ଭୋଗ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ?"

କେ—ମହାରାଜ ମୃତ୍ୟୁ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ସଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ; କିନ୍ତୁ, ତୁମ୍ଭଙ୍କର କେଲେରିଅସ ନାମକ ଜଣେ ଦାସ ଥିବାର ସ୍ମରଣ ହୁଏ ?

ରା—ସେ ରାଜଦ୍ରୋହୀ, ରାଜ୍ୟରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଅଛି ।

କେ—ମହାରାଜ, ମୁଁ ସେହି କେଲେରିଅସ, ରାଜ୍ୟରୁ ନିର୍ବାସିତ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ, ରାଜଦ୍ରୋହୀ ନୁହେ ।

ରା—ଏ ବୃଦ୍ଧକୁ ମଧ୍ୟ ବନ୍ଧ ଭୂମିକୁ ସେନାଯାଉ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେ—ମହାରାଜ, ଆପଣଙ୍କର ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଲାଳନ ପାଳନ କରିବାରେ ମୋର ଯେଉଁ ବ୍ୟୟ ହୋଇଅଛି ଅପ୍ରେ ତାହା ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତୁ, ତାହାପରେ ମୋହ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରିବାର କରିବେ ।

ରା—ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟର ଲାଳନପାଳନ !

ବେ—ମହାରାଜ ! ଏ ଯୁବକଦ୍ୱୟ ମୋତେ ପିତା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁ ଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କର ପିତା ନୁହେଁ ବା ସେମାନେ ମୋହର ପୁତ୍ର ନୁହନ୍ତି । ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କର ପୁତ୍ର, ଆପଣଙ୍କର ଔରସରୁ ଜନ୍ମ ।

ରା—ମୋର ଔରସ ଜାତ !

ବେଲେରିଅସ ଆତ୍ମପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ ଏବଂ କିରୂପେ ଶିଶୁଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ସେନ ସାଇଥିରେ କେଉଁଠାରେ ରଖିଥିଲେ କିରୂପ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ ତତ୍ସମସ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଯୁବକଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ କରରେ ଅର୍ପଣପୂର୍ବକ କହିଲେ "ଏହି ଯୁବକଦ୍ୱୟ ଅପଣଙ୍କର ଗାଇଡିରିଅସ ଓ ଆରିଭିରେସ୍ ।" ଏହା କହି ରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦର୍ଶିତ ବିମାତାର ଶ୍ରୁତ ପୋଷାକ ଖୋଲିଦେଲେ । ଯୁବକଦ୍ୱୟ ଶିଶୁ ଅବସ୍ଥାରେ ଏହି ପୋଷାକ ପିନ୍ଧିଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଜନନୀ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ତାହା ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ରାଜା ପୋଷାକ ଚିହ୍ନିଲେ ; ଗାଇଡିରିଅସର କନ୍ଧଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଚିହ୍ନ ଥିଲା, ରାଜା ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିଲେ । ସୁତରାଂ ବୃଦ୍ଧ ଯାହା ଯାହା କହିଥିଲା ତତ୍ସମସ୍ତେ ରାଜାଙ୍କର ଲେଶମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଅଙ୍କରେ ବସାଇ ସେମାନଙ୍କର ମୁଖ ଚୁମ୍ବନ କଲେ ।

ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ପାଇ ରାଜାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଆନନ୍ଦ ଧ୍ୱନି ଉତ୍ଥିତ ହେଲା । ରାଜା ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ବନ୍ଦିମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କଲେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅପରାଧ ମାର୍ଜନା କଲେ—ଏପରି ଆନନ୍ଦ ସମୟରେ ଦଣ୍ଡ କଥା କିଏ ଭାବୁଛି ? କିନ୍ତୁ ରାଜାଙ୍କ ମନରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ଦୁଃଖ ରହିଗଲା । ସେହି ଦିନ ଭୃତ୍ୟକ ଯେ ତ ବେଲେରିଅସ ସଙ୍ଗେ ମିଳିତ ହୋଇ ରାଜାଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲା ତାହାର କୌଣସି ସମ୍ବାଦ ନ ପାଇବାରୁ ରାଜା ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଲର୍ଡନିଷ୍ଟାସ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ କହିଲେ "ମହାରାଜ, ମୁଁ ସେହି ଭୃତ୍ୟକ, ତାହାର ସାକ୍ଷୀ ସ୍ୱାକିମୋ । ମୁଁ ସେହି ଭୃତ୍ୟକ ବେଶରେ ସ୍ୱାକିମୋକୁ ଭୁବନଶାସ୍ତ୍ରୀ କରିଥିଲି, ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ତାକୁ ସେହିଠାରେ ହତ୍ୟା କରିଥାନ୍ତି ।" ସ୍ୱାକିମୋ ଲର୍ଡନିଷ୍ଟାସର ପଦତଳେ ପଡ଼ି କହିଲା "ରାଜ, ମୁଁ ଅଦ୍ୟ ଥରେ ତୁମ୍ଭ ପଦତଳେ ପଡ଼ି ଅଛି, ଯେଉଁ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିଅଛ, ତାହା ପୁନର୍ବାର ପ୍ରହଣ କର, ଯାପରି ତାର ବହନ କରିବାକୁ ମୁଁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଅଛି । ଆଗେ ତୁମ୍ଭର ଅଙ୍ଗୁରୀ ଓ ସେହି ସଗର କଙ୍କଣ ଗ୍ରହଣ କର ।" ଏହା କହି ଅଙ୍ଗୁରୀ ଓ କଙ୍କଣ ଲର୍ଡନିଷ୍ଟାସ ହସ୍ତେ ପ୍ରଦାନ କଲା—ଲର୍ଡନିଷ୍ଟାସ ସ୍ୱାକିମୋର ହସ୍ତ ଧରି ତାକୁ ଭୂମିରୁ ଉଠାଇଲେ ଏବଂ ତାହା ସଙ୍ଗେ କୋଳାଲିଙ୍ଗନ କରି କହିଲେ "ରାଜ, ତୁମ୍ଭ ଉପରେ ମୋହର କ୍ଷମତା ଅଛି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ସେ କ୍ଷମତା କେବଳ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଧାରଣ କରିଅଛି । ତୁମ୍ଭର ସକଳ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କଲି ; ସେତେବେଳ ଜୀବନ ଅଛି ଆଉ କେବେ ତାହାର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା କରିବ ନାହିଁ ।" ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ 'ସାଧୁ' 'ସାଧୁ' ରବ ଉତ୍ଥିତ ହେଲା ।

ରାଜା ପରମାହ୍ଲାଦିତ ହେଲେ । ଏହି ଆନନ୍ଦ ଦିନରେ ନଗର ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେଲା । ରାଜା ପ୍ରଜା ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦସାଗରରେ ମଗ୍ନ ହେଲେ । ପରେ ସେନାପତି ଲୁସିସ୍ପାସଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥତାରେ ରୋମ ଓ ବ୍ରିଟନ ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ରୋମ ଓ ବ୍ରିଟନର ପତାକା ଏକତ୍ରେ ଉଡ୍ଡୀୟମାନ ହେଲା ।

ରାଜା ସିମ୍ବେଲିନ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଓ ଜାମାତାଙ୍କୁ ସେହି ଆନନ୍ଦରେ ପ୍ରଜା ପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

(ସମାପ୍ତ)

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଦେଶ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅର୍ଥନୀତି ।

"ଋଣ ଲୁହା ସ୍ୱଂ ପିବେତ୍" ମତ ଅନୁସାରେ ଦେଶର ଅନେକ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦାରୁଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରୁଥିବା ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଘଟଣା । ଥରେ ଋଣଜାଲରେ ଜଡ଼ିତ ହେଲେ ତହିଁରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିବା ଅସମ୍ଭବ, ବରଂ ବେଳକୁବେଳ ଋଣର ପରିମାଣ କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରେ ।

ଋଣ ବଳେ ଜଳନ୍ତର ବାଚରରେ ଅନେକ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ଋଣର ଦଶ ପନ୍ଦର ଗୁଣ ପରିମାଣରେ ଜଳନ୍ତର ଦେବାକୁ ହୋଇଥାଏ । କୌଣସି କୌଣସି ମହାଜନ ଦସ୍ତାବିଜ ଉମାଦ ହେବା ଛଳନାରେ ମୂଳ ଜଳନ୍ତର ନିଶାଇ ସେହି ଟଙ୍କା ସବାଶ କରିପାରି ଶାଳକ ଠାରୁ ନୂତନ ଦସ୍ତାବିଜ ଲେଖାଇ ନିଅନ୍ତି । ଧାନ ଋଣରେ ଏ ବର୍ଷର ଜଳନ୍ତର ଆଗାମୀ ବର୍ଷକୁ ମୂଳ ହେବାର ଗତି ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି । ଫଳ ଲେଖାରେ ଖତର ପରିମାଣ ସାମାନ୍ୟ ନୁହେ । ଭାଗ୍ୟଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଶସ୍ୟ ଦେବା ଦ୍ୱାରରେ ଟଙ୍କା ଗ୍ରହଣ କରିବା ସାମାନ୍ୟ ଅବିବେଚନାର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ । ମାସରେ ଟଙ୍କାକେ ଅଣାଏ ଜଳନ୍ତର ସାଧାରଣ କଥା । ସମୟେ ସମୟେ ଦ ୪ । ୨ ଜ ନିମନ୍ତେ ତେତେ ବା ତତୋଧିକ ଜଳନ୍ତର ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ମାସକୁ ଟଙ୍କାରେ ଏକଅଣା ଜଳନ୍ତର ହେଲେ ଶତଟଙ୍କାରେ ବର୍ଷକୁ ୨୫ ଟଙ୍କା ଜଳନ୍ତର ! ନିମ୍ନତମ ଜଳନ୍ତରର ପରିମାଣ ଶତକରା ୫ ୧।୨, ତହିଁର ଊଣା ସୁଦରେ ଋଣ କ୍ୱଚିତ ମିଳିଥାଏ । ଯେଉଁମାନେ ଅଧିକରେ ବ୍ୟୟ ଚଳାଇ ନ ପାରି ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ, ସେମାନେ ମୀମାଂସା ଅସ୍ୱୀକାର ପରିଚାଳନ ଚଳାଇବା ପରେ ମୂଳ ଜଳନ୍ତର ଶୋଧ କରି ଋଣମୁକ୍ତ ହେବା ତ ସହଜ କଥା ? ଋଣଶୋଧ ନିମନ୍ତେ କିଛି ବ୍ୟୟ କଲେ ଅନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥାଭାବ ଘଟିବ, ସୁତରାଂ "ଆଉ ମାସରେ ଦେବି" ବିଚାର କରି ପୁଣି ଋଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟ ମହାଜନ ଖୋଜିବ । ନିତ୍ୟ ବ୍ୟୟ ଛଡ଼ା ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ନବ ନବ ବ୍ୟୟ ସାଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପଡ଼ି ଋଣଭାରକୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ କରିବ ଯେ ପରିଣାମରେ ଋଣର ସମସ୍ତ ଅର୍ଥ ଜଳନ୍ତରକୁ ସୁଦ୍ଧା ଅଶିଷ ନାହିଁ । ଜଳନ୍ତର ଭାରୁ ଜଞ୍ଜାଳ କରି ପକାଇବ । ମହାଜନମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ବେଳକୁ ବେଳ ବଢ଼ିବ । ସେମାନଙ୍କ ସ୍ନେହର ପିଆଦା-ପାଇକମାନେ ସ୍ଥାଳାସ୍ଥାଳ—ବେଳ କାଳ ନ ଜାଣି ମୂଳ-ଜଳନ୍ତର ନିମନ୍ତେ ମର୍ମାନ୍ତିକ କଟୁବାଣୀ ବର୍ଷଣ କରି ଘୋର ଅପମାନିତ କରାଇବେ ; ତେବେବେଳେ ସ୍ୱଭାବଲାଭୀ ଋଣକର୍ତ୍ତା ମୃତ୍ୟୁକୁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ମନେ କରିବ ।

ମହାତ୍ମା "ଶଲୋମାନ" ଯଥାର୍ଥ କହି ଅଛନ୍ତି ଯେ,— "ଋଣଲୋକ ମହାଜନର ଦାସ ।" ଏ କଥା ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ । ଶାଳକ ମହାଜନ ନିକଟରେ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ବଳିଦେଇ କ୍ରୀତଦାସ ପରି ରହେ, "ମୋସାହେବ" ପରି ମହାଜନ କଥାର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି କରେ, ମହାଜନର ମତହିଁ ତାହାର ମତ । ମହାଜନର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମର୍ଥ । ଅନ୍ୟଥା ହେଲେ ଅବିଳମ୍ବେ ଆପଦରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ । ମାନବ ଜୀବନଧାରଣ କରି ଏପରି କଷ୍ଟ, ଅପମାନ ସହିବା-ଠାରୁ ମୃତ୍ୟୁ କି ସହସ୍ର ଗୁଣରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ନୁହେ ?

ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ସତ୍ୟବାଦୀ ହୋଇ ରହିବା ଅସମ୍ଭବ । ସେ ଜଣକଠାରୁ ଯେତେଇଛା ଋଣ ଗ୍ରହଣ କରି ମଧ୍ୟ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା ବା ସୁନିଶ୍ଚିତ ଋଣଗ୍ରହଣ ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ଆପଣାକୁ ଋଣ ମୁକ୍ତ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଥାଏ । ଅମୁକଦିନ ମୂଳ ବା ଜଳନ୍ତର ପରିଶୋଧ କରିବ ବୋଲି ମହାଜନ ନିକଟରେ ଅଙ୍ଗୀକାର କରି ତାହା ପାଳନ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଏହିପରି ବାରମ୍ବାର ପରିଶୋଧର ସମସ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ଅନେକ ଶାଳକ ମହାଜନ ବା ତାର ଦୂତକୁ ଦୂରରୁ ଦେଖିଲେ ଘର ଭିତରେ ପଶନ୍ତି ଏବଂ ପୁତ୍ର କଳତ୍ରମାନଙ୍କୁ କହନ୍ତି "ଦ୍ୱାରେ ମତେ ଦେଖି ତାଙ୍କେ ମୁଁ ଘରେ ନାହିଁ ବୋଲି କହିଦେବ ।" ଋଣୀ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ୟ କିଏ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହୋଇ ପୁତ୍ରକଳତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ମିଥ୍ୟାର ସନ୍ଧି ଦେଇପାରେ ! ! ପିଲାମାନେ ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ମିଥ୍ୟା କଥନର ସନ୍ଧି ଯାଇ ଶୈଶବରେ ଯେ ବିଷୟରେ ପ୍ରବୀଣତା ଲାଭ କରନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନେକ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏପରି ଶୋଚନୀୟ ହୁଏ ଯେ ସେମାନେ ସ୍ୱକୀୟ କନ୍ୟାମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟୟ ବହନ କରି ନ ପାରି ସେମାନଙ୍କୁ ମୂର୍ଖ କରି ରଖନ୍ତି । ସେମାନେ ଦୁଷ୍ଟ ପିଲା ସଙ୍ଗରେ ବୁଲି ନାନା ମନ୍ଦଆଚରଣ କରି ଗୃହର ଅଶାନ୍ତି ଅନେକ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି କରନ୍ତି, ପିତା ମାତାଙ୍କର ଅବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି, ନିଶା ଖାଇବା, ଚୋରି କରିବା ଆଦି ମନ୍ଦ ଗୁଣମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ କ୍ରମରେ ପଟୁତା ଲାଭ କରନ୍ତି ।

ଅଭାବ ମୂଳେ ନିମନ୍ତେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଗୃହର ଅଳଙ୍କାର, ତୈଜସପତ୍ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏମନ୍ତି କି ବସ୍ତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଧକ ଦେଇ ଋଣଗ୍ରହଣ କରିଯାଏ ! ଦଶଟଙ୍କାର ଦ୍ରବ୍ୟ ଦଶ ଟଙ୍କାକୁ ବନ୍ଧକ ! ଟଙ୍କାରେ ମାସକୁ ଅଣାଏ କଲନ୍ତର ! ଚିହ୍ନାରେ ପ୍ରତି ଗେଣ୍ଡେହେ ଅଛି—"ଅମୁକ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ମୂଳ ଦଳନ୍ତର ନ ଦେଲେ ବନ୍ଧକୀ ମାଲ ବୁଡ଼ିଲା । ଚିହ୍ନାରେ ମାଲିକର ଅଛି ଦାବୀ ନାହିଁ ।" "ବନାଷଟ୍ଟାକେ ବିପରୀତ ବୃଦ୍ଧି" ଏହାକୁ କହନ୍ତି । ଋଣୀବ୍ୟକ୍ତି ବନ୍ଧକ ବନ୍ଧନରୁ କେବେ ମୁକୁଳି ନ ପାରି କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଏହିପରି ଗୃହ ଛାଡ଼ନ୍ତି ରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ।

ଦୁଇଜ ଋଣଗ୍ରସ୍ତପରିବାର ଖାଦ୍ୟମାନେ ଋଣଭାର ଲାଘବ କରିବା ନିମନ୍ତେ ନିଜ ନିଜର ଗୃହ ଜମି ବନ୍ଧକ— ବନ୍ଧୀ କରି ତାହା ମଧ୍ୟ ହରାଇ ବସନ୍ତି । ଏହିପରି ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇ ଦେବାପରେ ସେ ଗୃହ ବନ୍ଧକ, ପରେ ବନ୍ଧ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ।

ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଜନ ଜୀବନ ଜହ୍ନରେ ନ ସରେ । ଯାହାକୁ ସିଅଛି, ମତ୍ସ୍ୟମାଂସ, ପଲାଣ୍ଡୁ, ପିଷ୍ଟକାଦି ଭୁକ୍ତ ନ ଥିଲା, ତାକୁ ଏବେ ଶାଗ ପେଜ ମିଳିବା ଜଟିଳକର । ଧାତୁ ବାସନର ସ୍ଥାନ ମୃତ୍ତିକା ବାସନ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଅଛି । ଯାର ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଜନିଜଣ ଭୃତ୍ୟ ଲୋଡ଼ା ପଡ଼ୁଥିଲେ, ସେ ଏବେ ଅନ୍ୟର ଚାକରୀ କରି ପେଟ—ପରିବାର ପୋଷିବା ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି ! ଚାଷୀ ଏବେ ତା ପକ୍ଷରେ ଭୁଲିଯାଇଛି ପର୍ଯ୍ୟଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛି । ତାର ଶିଶୁ ସନ୍ତାନମାନେ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ କନ୍ଦନରୋଳରେ ଗୃହ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକ ସମୟରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରାକୁ ତାମ୍ର ମୁଦ୍ରାପରି ମନେ କରୁଥିଲା, ସେ ଏବେ ତାମ୍ର ମୁଦ୍ରାକୁ ମଣି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରାପରି ମନେ କରୁଅଛି । କେତେ ଋଣୀଲୋକ ମାନ ସମ୍ମୁଖ ହରାଇ, ପୁତ୍ର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଦୁଃଖସାଗରରେ ଭସାଇ ଦେଇ କାରାଗାରରେ ବାସ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉ ଅଛନ୍ତି ।

ଋଣୀବ୍ୟକ୍ତି ଋଣ ଚିନ୍ତାରେ ଏପରି କାତର ହୋଇପଡ଼େ ଯେ ତାହାର ବୈଦ୍ୟବଦ୍ଧ ପ୍ରତିଭା ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ, ଅପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ବିସ୍ମୃତି ହୋଇଯାଏ, ଉଚ୍ଚମନ ଚରିତ୍ର କରିବାର କ୍ଷମତା ଲୋପ ପାଏ । ଋଣଚିନ୍ତା ଅନେକଙ୍କୁ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ କରେ, କାହା କାହାକୁ ପାଗଳ କରି ପକାଏ । କେହି କେହି ଜୁଆଖେଳି କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, କେତେକ ଲୋକ ଚିନ୍ତା ରାକ୍ଷସୀର ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ମାଦକ ସେବନ କରିବାହାରି ନୂତନ ଅଳଙ୍କାରକୁ ଆହାନ କରିଥାନ୍ତି । ଚୋରି, ନରହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଆଉ କେତେ ଚିନ୍ତା !! ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହେବା ଯେ ଗୋଟାଏ ଅପକର୍ଷ,—ଜୀବନ୍ତ ଯନ୍ତ୍ରଯାତନା ଭୋଗ, ଏକଥା ଅନେକଙ୍କର ହୃଦୟଙ୍ଗମ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିତାପର ବିଷୟ !

ଋଣୀବ୍ୟକ୍ତି ସାଧୁଭାବରେ ଚରିତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସତ୍ୟବାଦିତା, ନ୍ୟାୟପରାୟଣତା ବିଷୟରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ବହୁପରିମାଣରେ ଭଙ୍ଗା ପଡ଼ିଯାଏ । ଋଣୀଲୋକଟି ଅତି ଲୋକରେ ପଡ଼ି ସକଳଲବ୍ଧ ଦୁଷ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ, ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ ଲୋକେ ତାକୁ ସମୁଚିତ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାରେ ସୁବା କୁଣ୍ଠିତ । ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବମାନେ ଋଣ ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଶୁଷ୍କତରୁ ପରି ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥାନ୍ତି । ଋଣୀମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ବାସନା ଉତ୍ପତ୍ତି ମାତ୍ରକେ ବିଲୀନ ହୁଏ ।

ଋଣ କେବେ ସର୍ବସ୍ୱ ହରାଇ ଦେବାକୁ ହୁଏ, ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇ ମହାଜନର କ୍ରୀତଦାସ ହେବାକୁ ପଡ଼େ, ମାନସମ୍ଭ୍ରମ ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନେ ତ୍ୟାଗକରି ଯାଆନ୍ତି, ଜନଲୋକଙ୍କଠାରୁ କଟୁକଥା ଶୁଣିବାକୁ ହୁଏ, ପ୍ରତିଭା ଲୋପ ପାଏ, ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହେବାକୁ ପଡ଼େ, ଶିଶୁ ସନ୍ତାନମାନେ ଶିକ୍ଷାଲାଭରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି,—ମିଥ୍ୟାକଥା ଖିଡ଼ି ମନ୍ଦମେଳରେ ନ ନା ପ୍ରକାରରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୁଅନ୍ତି, ଅନଶନ—ଅପମାନ-ନିନ୍ଦିତ କ୍ଲେଶରେ କାଳକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ସମସ୍ତଙ୍କରେ ଚୋରି ଜକାଏତ, ନରହତ୍ୟା କରିବାକୁ ପଡ଼େ, ଦେହ ସମାଜରେ ମୁଖ ଦେଖାଇ ହୁଏ ନାହିଁ, ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ, କାରାଗାରକୁ ଯିବାକୁ ଏବଂ ମୃତ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷାବ୍ୟବସାୟୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେବାକୁ ପଡ଼େ, ଇତ୍ୟାଦି । ଅତଏବ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ନ ହେବା ବିଷୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସାଧ୍ୟମତ ସତର୍କତା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଋଣଗ୍ରସ୍ତଲୋକମାନଙ୍କର କଷ୍ଟ ଓ ଅପମାନ ଅତି ବିଷୟରେ ଫଷେଫରେ କେତେକ କଥା ଲେଖାଗଲା । ଏବେ ଦେଶିକାକୁ ହେଉ ଆସୁଶୀଳଲୋକ ଉପର ଭାବରେ ଋଣମୁକ୍ତ ହୋଇପାରେ । ପଙ୍କ ଉପରୁ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପଥାଣ ତଳକୁ ଗଡ଼େଇ ଦେବା ବଡ଼ ସହଜ, କିନ୍ତୁ ତାହାକୁ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ସେଠାକୁ ନେବା ବଡ଼ କଠିନ । ସେହିପରି ଋଣ କରିବା ଯେପରି ସହଜ, ଋଣଶୋଧ କରିବା ସେପରି ସହଜ ନୁହେ, ତେବେ କିଛାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ ନୁହେ । କଠୋର ସଂଯମ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଅଶା ସଫଳ ହୋଇ ପାରେ ।

ଋଣୀବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ମହାଜନ ଅନେକ, ତାହାଠାରୁ ଶାଖ, କାହାଠାରୁ ପଇସା, କାହାଠାରୁ ପଖ୍ଖ ଏପରି ଟଙ୍କା ଋଣ କରିଥାନ୍ତି । ଋଣୀବ୍ୟକ୍ତି ସମସ୍ତ ଋଣ ଓ କଳନ୍ତରର ମୋଟ କରି କୌଣସି ଜଣେ ମହାଜନଠାରୁ ଅଳ୍ପ କଳନ୍ତରରେ ଟଙ୍କା ଋଣ ଆଣି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରିଶୋଧ କରି ଦେଲେ କଳନ୍ତରର ପରିମାଣ କିଛି ଊଣା ପଡ଼ିବ ଏବଂ ଖାତକ, ବହୁ ମହାଜନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ—ଅଧିନତା ପାଶରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତିଲାଭ କରି ପାରିବ ।

ପ୍ରତିମାସ ଅବ୍ୟୟରେ ନିଜର ଆୟ ଯେତେ ତେତିକି ଟଙ୍କାର ଗୋଟିଏ ଆୟ ବ୍ୟୟର ଆନୁମାନିକ ଲେଖା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ । ପ୍ରଥମେ ସମସ୍ତ କଳନ୍ତର ଏବଂ ମୂଳର ଦ୍ୱୈଦଂଶ ଶୋଧ ନିମନ୍ତେ ଶରତରେ ଯେଉଁ ଟାକା ଟଙ୍କାରେ ସୁଦ୍ଧ ଶରତ ଚଳିବା ପରି ଲେଖା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ । ଅଳ୍ପ ଆୟ କରୁଥିବା ଅପବ୍ୟୟୀ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ଅତିରିକ୍ତ ଟଙ୍କାରେ ଘରଖରଚ ଚଳାଇବାକୁ ଯୋର କଷ୍ଟ ହେବ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ ନ କଲେ ଋଣମୁକ୍ତି ଅସମ୍ଭବ । ଏଥିରେ ଯେପରି କଷ୍ଟ ଅଛି ସେହିପରି ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ବାକ୍ୟ ଅଛି,—

"ଜାଙ୍କି ଅଛି ଋଣ-ଋଣ ନ ଥିଲେ, କରେ ଗୁଣ ।"

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦିନ୍ୟା ଆସି ମତେ ବସାଇ ନେଇଯିବ, ଏପରି ଆଶଙ୍କା ସମୟରେ ଯେତେ କଳ ଊଣା ପଡ଼ିବାର ଉପକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ ତାହାହେଲେ ମନରେ କି ବିମଳ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ ? ଋଣମୁକ୍ତ ହେବାର ଉପକ୍ରମରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ ସେହିପରି ହୋଇଥାଏ, ଏହା ଅନୁଭବସିଦ୍ଧ କଥା ।

ଯୁଧିଷ୍ଠିର ବଳରୂପୀ ଧର୍ମଙ୍କୁ କହିଥିଲେ,—

" ଦିବସସ୍ୟାଷ୍ଟମେ ଭାଗେ ଶାକଂ ପଚତି ଯୋ ନରଃ ।
ଅଣୀ ଗୃହପ୍ରବାସୀ ଚ ସ ବାରିଚର ମୋଦତେ ॥ "

ପ୍ରତିଦିନ ସାୟଂକାଳକୁ ଶାକ ସିଝା ମିଳିଥିବେ ସେ ଯେବେ ପ୍ରବାସୀ ବା ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ନୁହେ, ତେବେ ସେ ପ୍ରକୃତ ସୁଖୀ । କଥା ପ୍ରକୃତ ନହେଁ କି ? ଯେଉଁମାନେ ଆୟର ଅତିରିକ୍ତ ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଦିନେ ମିତବ୍ୟୟୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେବେ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାରର ଅଭ୍ୟାସ କଲେ ତେତେ କଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଆୟରେ ଘରବ୍ୟୟ ଚଳାଇ ମୂଳ କଳନ୍ତରର ପରିଶୋଧର ସୁବିଧା ନ ହେଲେ ଘର ଖରଚର ପରିମାଣ ଯେତେ ଊଣା କରି ଯାଇପାରେ କରିବାକୁ ହେବ । ଯାହା କିଛାନ୍ତ ନ ହେଲେ ନ ଚଳେ ତାହା ମାତ୍ର କିଣି କରିବାକୁ ହେବ । ଏପରି ଭାବେ ମଧ୍ୟ ଯେବେ ମୂଳ ଶୋଧକୁ ଟଙ୍କା ନ ଅଛି— ଋଣମୁକ୍ତି ଅସମ୍ଭବ ବୋଧହୁଏ ତେବେ କେବଳ କଳନ୍ତରର ଗଣିବା ଏବଂ ପ୍ରାପ୍ତାଭାବନରେ ବସ୍ତୁଭୋଗ କରିବା ମାତ୍ର ସାର ହେବ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସମ୍ପତ୍ତିର ଦ୍ୱୈଦଂଶ ବିକ୍ରୟ କରିଦେଇ ମୂଳ ପରିମାଣ ଊଣା କରିଦେବା ଉଚିତ ; ଏହା ହେଲେ କଳନ୍ତର ପରିମାଣ ଊଣା ପଡ଼ି ଭବିଷ୍ୟତକୁ ମୂଳ କଳନ୍ତର ପରିଶୋଧର ସୁବିଧା ହେବ । ଏପରି କିଛିଦିନ କଲେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ପୁଣି ସ୍ୱଦିନ ଫେରି ଆସିବ ।

ଋଣ ଶୋଧର ବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀ ହେବା ବେଳେ (ସବୁବେଳେ ହେଲେତ ବଳ କଥା) ଦୈବ ଉପାୟରେ ଆୟ ବୃଦ୍ଧିର ଚେଷ୍ଟା କରିବା—ଉପାୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବା ଉଚିତ । ଘରେ ଜଣେ ଉପାର୍ଜ୍ଜନକ୍ଷମ ହେଲେ ଗୃହର ସମସ୍ତେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ବସନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏପରି ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ, ଯା ହାତରେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବ, ସେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଗୃହ ଖରଚର ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଗୋଟିଏ ବଗିଚା କଲେ ପରିବା ଖରଚ ବଞ୍ଚିଯିବ । ଅଳ୍ପ, ଜାନମୂଳ, ବାଇଗଣ ପ୍ରଭୃତିର ଗୃହରେ ଖରଚ ଓ ପଦାର୍ଥ ଊଣା, ଲାଉ ଅନେକ । ଧାନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଧାନଗୃହ ପରେ ମୁଗ, ଚଣା ଆଦିର ଗୃହ କରିପାରି ପାରେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପରିଶ୍ରମୀ ଏବଂ ଶ୍ରମଶୀଳ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଋଣମୁକ୍ତ ହେବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟୋପାରକୁ ଛାଡ଼ିଦିଏ ଯାଗ ବୋଲି ମନେ କରି ଚଳିବାକୁ ହେବ । ଯଥାସମ୍ଭବ ଦାସ ଦାସୀ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କରିବ ।

ଏହିପରି ସତର୍କତା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ କିଛିକାଳ ପରେ ଋଣୀଲୋକେ ଋଣମୁକ୍ତ ହୋଇ ସୁଖର ମୁଖ ଦେଖି ପାରନ୍ତି, ଚିଲ୍ଲାଇଲେ 'ଜଳଦାସ୍ୟ' କୁ ଛାଡ଼ିଲା ପରି ଅଳ୍ପ ମହାଜନକୁ ଡରିବେ ନାହିଁ, ଅପଣାର ସ୍ୱାଧୀନତା ପୁଣି ଫେରି ପାଇଛେ, ଋଣ ଚିନ୍ତା ହେତୁ ଆଉ ଅନିଦ୍ରାରୋଗରେ ଅଶାନ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ, ଆଉ ମିଥ୍ୟା କହିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ପୁଣି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବ । ପୂର୍ବର ମାନସମ୍ଭ୍ରମ, ପୁଣି କେଉଁଠି ଆସିବ, ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନେ ନାନାଛଳରେ ଆସି ପୁଣି ମିଳିତ ହେବେ, ସତ୍କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର ସୁବିଧା ହେବ, ପାରିବାରିକ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ବୃଦ୍ଧି ହେବ । ମହାଜନ ଯାହାକୁ କଟୁକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିଲେ, ତାକୁ ଏବେ ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ ଅଭିବାଦନ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେବେ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଅଋଣୀ ବା ଋଣମୁକ୍ତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିଣାମଦର୍ଶୀ, ବୁଦ୍ଧିମାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ନିଜର ସତର୍କତା ଆବଶ୍ୟକ । ନଚେତ୍ "ଚିଲ୍ଲ ଚୋଡ଼ି ତଳକୁ ତଳକୁ" ବାକ୍ୟର ସାର୍ଥକତା ସମ୍ପାଦନ କରିବ ।

ପୃଥିବୀର ସକଳ ଦେଶରେ ଚିରକାଳ ଋଣ ଗ୍ରହଣ ପ୍ରଥା ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ପ୍ରଚଳିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏହିପରି ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରତି ସପ୍ତାହରେ ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର ବନ୍ଧକ ଦେଇ ଟଙ୍କା ଋଣ କରନ୍ତି, ପୁଣି ଶନିବାର ଦିନ ବେତନ ପାଇ ବସ୍ତ୍ର ଉଦ୍ଧାର କରିଥାନ୍ତି । ଅତି ପୁରାତନ ଶାସ୍ତ୍ର ଋଗ୍‌ବେଦରେ ମଧ୍ୟ ଋଣର କଥା ଲେଖା ଅଛି । ଅସମ ଓ ସୁବିବେଚନାର ଅଭାବ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହେବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ।

ଖୀ ପରିବାର ନେଇ ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ କାଳଯାପନ କରିବ ଏହା ସମସ୍ତଙ୍କର ବାସନା । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଏ ଦେଶରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରେମିତ ଭାବ ସର୍ବତ୍ରର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଅନେକ ଲୋକ ନାନାପ୍ରକାର ଦୁଃଖ ଓ ଉଦ୍‌ବେଗରେ କାଳ ଯାପନ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ପୂର୍ବପୌରୁଷମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାପନ୍ନ କରିଥାନ୍ତି । ଏପରି ଦୁରବସ୍ଥାର ବହୁବିଧ କାରଣ ଥାଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ସହଜରେ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହେବାର ଯେଉଁ କୁତ୍ସିତ ପ୍ରଥା ସମସ୍ତ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତର ଦୋଷ ନୁହେଁ—ମୂଳତ ଅପରାଧ ।

ପରିଣାମଦର୍ଶିତା ଅର୍ଥାତ୍ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ପୂର୍ବରୁ ସାବଧାନ ହେବା ; ଏହି ଗୁଣରେ ସଭ୍ୟ ଓ ଅସଭ୍ୟ ମାନବଜାତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଘଟିଥାଏ । ଅସଭ୍ୟ ବର୍ବର କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନର ବିଷୟ ଭାବନା କରେ । ଅଦ୍ୟ ଅକଣ୍ଠ ଅନ୍ନ ଗ୍ରାସ କରିଅଛି, କାଲି ହୁଏତ ଶ୍ମଶାନରେ ଦଗ୍ଧ୍ୟମାନ ହେବ । ସେହିପରି ଅନେକ ଲୋକ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ତାହା ଉଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି, ସେସମୟରେ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଭାବନା-ଆପଦ ବିପଦର ଆଶଙ୍କା ମନରେ ନ ଥାଏ । ଭବିଷ୍ୟରେ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ କାହାର ପୀଡ଼ା ହେଲେ ଚିକିତ୍ସା ଅନ୍ୟ ନୂତନ କୌଶଳି ବ୍ୟୟଭାର ପଡ଼ିଲେ ସେତେବେଳେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଋଣ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

ବିଳାସ ବାସନା, ଉଦ୍ଧାର ଗ୍ରହଣ କରିବା, କାଳରେ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ କରିବା, ଶ୍ରାଦ୍ଧଶୁଭ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାତିରିକ୍ତ ବ୍ୟୟ କରିବା, ଋଣ କରି ଚଳିବାର ଭୋଳିବା,—ଅଶ୍ୱ ଶକଟାଦି ଯାନ ବାହନ କ୍ରୟ କରିବା, ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ଭିତ୍ତି ନ ନେଇ ଭିତ୍ତ୍ୟାଧୋନ ଭାବ ଅପର ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିବା, ଅଯଥା ବ୍ୟୟ ଲିପ୍ସାରେ ଓ ଅଲୋଚନା ନ କରିବା, ଶସ୍ତାଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବା ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ କରିବା, 'ବାହାବା' ଲାଭର ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ କରି ନ ପାରିବା, ଯାହା ନୁହେଁ ତାହା (ସାଜ ହୋଇ ବଡ଼) ବୋଲି ବ୍ୟବହାରଦ୍ୱାରା ସାଧାରଣରେ ପରିଚୟ ଦେବା, ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହେବାର ମୁଖ୍ୟତମ କାରଣ ଅଟେ । ଏ ଏ ବିଷୟରେ ବିଧିବ ସତର୍କତା ଅବଲମ୍ବନ କଲେ ଲୋକମାନେ ଋଣଜାଲରେ ଜଡ଼ିତ ନ ହୋଇ ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ କାଳଯାପନ କରି ପାରନ୍ତେ, ସେ ବିଷୟରେ କେତେକ କଥା ନିମ୍ନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଉଅଛି ।

ଯଦି କେବଳ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦଭାବରେ ଜୀବନଯାପନ କରିବେ ସୁଖୀ ହେବ ବୋଲି ମନେ କର, ତେବେ ଆୟର ଅର୍ଦ୍ଧେକ ବ୍ୟୟ କରିବ । ଯେବେ ଧନୀ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କର ତେବେ ଆୟର ତୃତୀୟାଂଶର ଅଧିକ ବ୍ୟୟ କରିବ ନାହିଁ । ଯେବେ ଅହାରର ପାରିପାଟ୍ୟ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ବ୍ୟୟ କରିବ ତେବେ ପରିଚ୍ଛଦ ବ୍ୟୟ ଊଣା କରିବ । ଯଦି ଭଦ୍ରାସନ ନିମନ୍ତେ ଆଡ଼ମ୍ବର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାଶ କରିବ ତେବେ ଯାଇ ବିଷୟରେ,—ହସ୍ତୀ, ଅଶ୍ୱ, ଶକଟ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମିତବ୍ୟୟୀ ହେବ, ନତେତ୍ ଏକାବେଳକେ ଋଣଅଡ଼େ ମୁକ୍ତହସ୍ତ ହେଲେ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଛିନ୍ନହସ୍ତ ହୋଇ ଝୁଲିଲ ହେବ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପତ୍ତି ଭଣ୍ଡାର ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେଇଂସ ବ୍ୟାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ସେମାନେ ନିଜ ନିଜର ଅବସ୍ଥା ବିବେଚନାରେ ଆୟର ତୃତୀୟାଂଶ ବା ଚତୁର୍ଥାଂଶ ସମ୍ପତ୍ତି କରି ରଖିବେ । ଅତି ଅସମୟ ନ ପଡ଼ିଲେ ସମ୍ପତ୍ତି ଧନ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ମନ ନ ବଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ ହେବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଜୟନିଶ୍ଚୟରେ ଦ୍ରବ୍ୟ ରଖି ଅପଣା ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ଅବସ୍ଥା ନିୟତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କଲେ ଲୋକେ ସେତେଦୂର ମିତବ୍ୟୟୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ଏପରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଉପାୟରେ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରତିଦିନ ବା ତ ଖରଚ ହୁଏ ତାହା ଲେଖି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଅନେକ ଲୋକ ମନେ କରନ୍ତି ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଖରଚ କରୁଅଛୁଁ ତେବେ ଆମ୍ଭ ବ୍ୟୟର ହିସାବ ରଖିବା ବା ପ୍ରୟୋଜନ? ଏହା ସେମାନଙ୍କର ଭ୍ରମ ବିଶ୍ୱାସ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିରେ ମାସରେ ଯେତେ ଖରଚ ହୁଏ ଲେଖି ରଖି ମାସନ୍ତେ ତାହା ଭଲ ଭଲ କରି ପରୀକ୍ଷା କଲେ କେଉଁ କେଉଁ ବାବଦରେ ଖରଚ ଊଣା ବା ଅଧିକ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ଜଣାପଡ଼େ । ମାନବର ଅବସ୍ଥା ଯେତେ ଭଲ ହେଉ ପଛକେ ଯେପରି ଏକକଡ଼ା ସ୍ୱିକ୍ରା ଅପଚୟ ନ ହୁଏ ତତ୍ପ୍ରତି ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା ଉଚିତ ।

ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ନିଜର ମୂଲ୍ୟରେ କ୍ରୟ କରିବା ଉଚିତ୍ ହେବାର ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତମ ଉପାୟ । ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ମୂଲ୍ୟଦେଇ କ୍ରୟ କରିବାର ସାଧ୍ୟ ନାହିଁ ଏପରି ସାମଗ୍ରୀ କ୍ରୟ କରିବାର ଲୋଭ ସମ୍ବରଣ କରି ନ ପାରି ଅନେକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକ ଧାରରେ (କାଲିରେ) ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ କରି ଆପଣା ଆପଣାର ସର୍ବନାଶ ସାଧନ କରିଥାନ୍ତି । ନଗଦ ମୂଲ୍ୟରେ କ୍ରୟ କଲେ ଶସ୍ତାଦରରେ ମନୋମତ ଭଲ ଭଲ ଜିନିଷ ମିଳେ । ଲାଗୁଅ (କାଲି) ଅଣିଲେ ମନମାଲ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ନଗଦ ମୂଲ୍ୟରେ ଅଧିକ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ କଲେ କମିଶନ ମିଳେ, ଧାରରେ କିଣିଲେ ଜଳନ୍ତର ଦେବାକୁ ପଡ଼େ, ଏବଂ ଅନେକ ସମୟରେ ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ମଧ୍ୟ କିଣିବାକୁ ପଡ଼େ । ନଗଦ ବାରବାରରେ ବୈଜିକ ଖରଚ ଊଣା ହୁଏ ।

ନିଲାମ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ବା ସ୍ୱକ୍ରୀତ ଦୋକାନକୁ ଯିବ ନାହିଁ । ନିଲାମ ସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ଅଥଚ ଶସ୍ତା ବରରେ ମିଳୁଅଛି ତାହା କିଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ । ସ୍ୱକ୍ରୀତ ଦୋକାନକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିବାକୁ ପ୍ରବଳ ବାସନା ଜାତ ହୁଏ । କୌଣସି ଦ୍ରବ୍ୟ କିଣିବାର ଅଭିଳାଷ ହେଲେ "ତାହାର ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ପାରିବ କି ନା" ଏପରି ନ ଭାବି ଏପରି ଭାବନା କରିବ ଯେ "ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟଟି ନ ହେଲେ ଆମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳିପାରେ କି ନା ?"

ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ମଙ୍ଗଳ ଓ ଶାନ୍ତି କାମନା କରେ, ଉପଯୁକ୍ତ କାଳରେ 'ନା' ବୋଲିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ଅତିଶୟ ପ୍ରୟୋଜନ । ଅନେକେ ସେପରି କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ଆପଣା ଆପଣାର ସର୍ବନାଶ ଘଟାଇ ଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ କ୍ରୟ କରିବା ତୁମ୍ଭର ସାଧ୍ୟାତୀତ, ତାହା କ୍ରୟ କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେଲେ କହ,—"ନା, କ୍ରୟ କରିବ ନାହିଁ ;" ଋଣ ପରିଶୋଧ କାଳରେ ଏପରି ମନରେ ହେବ ଯେ "ସବୁ ମାସରେତ ଶୁଝୁଅଛି, ଏ ମାସଟା ନ ହେଲେ ଚଳିଯିବ ।" ଏପରି ମନରେ ହେଲେ କହିବ, "ନା, ଏ ମାସରେ ମଧ୍ୟ ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ହେବ ।" ଯେତେବେଳେ ଗୃହିଣୀ ବା ସ୍ୱକଳତ୍ରାଦି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର ସାଧ୍ୟାତୀତ ମୂଲ୍ୟର ବସ୍ତ୍ରାଳଙ୍କାର ବା ଅନ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ କ୍ରୟ କରିବାକୁ କହିବେ ତେତେବେଳେ କହିବ "ନା" । ଯେତେବେଳେ କେହି ଅଗାର ଅଡ଼ମ୍ବର ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିବେ ତେତେବେଳେ କହିବ "ନା" । ହୃଦୟରେ କୌଣସି ପାପ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଉତ୍ତେଜନା ହେଲେ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ କହିବ 'ନା' । ଅଳସ୍ୟ ବା ବୋଧାବହ ଭୋଜ୍ୟ ବା ମୂର୍ଦ୍ଦିତା ମ୍ଳେ ଦୁଷ୍ପ୍ରଥାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହେବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦମନ କରିବାକୁ ହେଲେ ତାହାର ଏକମାତ୍ର ଉପାୟ ଏହି—ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରୋଷପୂରିତ ସ୍ୱରରେ 'ନା' ବୋଲି କହିବା । "ନା" ବୋଲିବାର ସାହସଟିକ ନାହିଁ ବୋଲି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକମାନଙ୍କର ଅର୍ଥର ଅପବ୍ୟୟ ଓ ଦଣ୍ଡାହୁଲ୍ଲ ହୋଇଥାଏ । ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଅସ୍ପୃହସମ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ମାନବଜୀବନର ଯାବତୀୟ ସାଧାରଣ ବ୍ୟାପାରରେ ସମୁଦୟ ସଦ୍ୟକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥର ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଉପକାରିତା ଦେଖାଯାଏ । ସର୍ବବିଧ ବ୍ୟାପାରରେ ଏବଂ ସର୍ବପ୍ରକାର ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥହିଁ ଅତ୍ୟୁପଯୋଗୀ ସାଧନ । ଅର୍ଥହିଁ ଶ୍ରୁଧାତୁରର ଅନ୍ନ, ତୃଷ୍ଣାତୁରର ପେୟ, ବସ୍ତ୍ରହୀନର ବସ୍ତ୍ର । ଏହାଦ୍ୱାରା ଉତ୍ପୀଡ଼ିତର ରକ୍ଷା, ରୁଗ୍ନର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟସାଧନ, ଏପରକି ମୃତ୍ୟୁର କବଳରୁ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଧାର ଲାଭ ସମ୍ଭବପର । ଏପରି ପରମହିତକର ସାମଗ୍ରୀ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ ଏବଂ ସଞ୍ଚୟ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମଧିକ ମନୋଯୋଗ ଆବଶ୍ୟକ ।

ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କରିବା ଦୁରବସ୍ଥାକୁ ଆବାହନ କରିବା ତୁଲ୍ୟ କଥା । ମାଦକ ସେବନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ବଡ଼ ବଡ଼ ଲୋକ ବିପଲ ଦଶାକୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାର ବିରଳ ନୁହେଁ । ପରିବାରର ଜଣେ ମାଦକସେବୀ ହେଲେ ତାହାର ପରିବାରର ସମସ୍ତେ ବା ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଦଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ଳେଷ୍ମା, ବାୟୁଗ୍ରସ୍ତ, ଜର୍ଜ୍ଜରୀଭୂତ ଏବଂ ଭୂସଙ୍ଗୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଅଧୋଗତି ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି । ଅତଏବ ସର୍ବପ୍ରଯତ୍ନରେ ଭୂସଙ୍ଗ ଓ ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ବର୍ଜ୍ଜନ କରିବ ।

ମିତବ୍ୟୟିତା ଅବଶ୍ୟ ହେବାର ଉତ୍ତମ ଉପାୟ । ଧନରକ୍ଷା କରିବା ଯେତେ କଠିନ, ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବା ସେତେ କଠିନ ନୁହେଁ । ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କଲେ ଯେ ଲୋକେ ଅବଶ୍ୟ ବା ସରଳ ହୁଅନ୍ତି ଏପରି ନୁହେଁ—ସଞ୍ଚୟ କରି ପାରିଲେ ଅବଶ୍ୟ ବା ସରଳ ହୁଅନ୍ତି । ମନେକର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ମାସିକ ଅୟ ଏକଶତ ଟଙ୍କା, ସେ ପ୍ରତି ମାସରେ ୯୯ ଟଙ୍କା ଖରଚ କରେ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ଭୃତ୍ୟ ମାସକୁ ୧୦ ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜ୍ଜନ ଓ ୨ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରି ୪ ଟଙ୍କା ଜମା କରେ । ତେବେ କେଉଁଟା ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଚତୁର୍ଗୁଣ ଧନୀ ନୁହେଁ ? ମିତବ୍ୟୟୀ ଲୋକ ମହା ସୁଖୀ ; ଫ୍ରାଙ୍କଲିନ କହି ଅଛନ୍ତି,—"ମିତବ୍ୟୟିତା ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ସୁଖାସନ"—କଥା ଯଥାର୍ଥ ।

"ସାବଧାନର ବିନାଶ ନାହିଁ" ମହାଜନଲକ୍ଷିତ ଏ ମହାବାକ୍ୟକୁ ସକଳ ସମୟରେ ସ୍ମରଣ କରି ଅର୍ଥ ବ୍ୟବହାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମୁଚିତ ସାବଧାନତା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଶ୍ରୀ ଲାଲମଣି ବିଦ୍ୟାଧର ।

ଆଶା ।

୧

ଆଶା ମରତୀକା ଭବସ୍ଥାନ୍ତରରେ,
ଆଶାରୀ ପଥିକ ଧାଏଁ ଦମ୍ବରରେ ।
ଉଠେ ପଡ଼ିଲ ହୋଇ ଦଡ଼ଙ୍ଗିଳ,
ମଣ୍ଡ-ମୁଗ୍ଧ କ୍ଲାନ୍ତ ଧରଣୀର ସମାନ ।

୨

ଆଶାରେ ତ ନର ଜୀବନ ଧରଇ,
ଆଶା ବିନା ଶୂନ୍ୟ ସବୁ ମଣଇ ।
ଶତ ବାସନାର କ୍ରୀଡ଼ାର ପିତ୍ତଳି,
ଦିବାରାତ୍ର ନାଚେ ନିଜ ଧର୍ମ ଭୁଲି ।

୩

ଭବରଙ୍ଗ-ମଞ୍ଚ-ପ୍ରାଙ୍ଗଣ-ନର୍ତ୍ତକ,
ନୁହ ଅମୃତ୍ତ୍ୱ, ବେଳେହିଁ ଭରକ ।
ତୁହି ଅମ୍ଳାରୁପୀ, ଅଜେୟ ଅମର,
ନିଷ୍ଠାମ କରମ ଧରମ ତୋହର ।

ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ସ୍ୱାଇଁ ।

PRINTED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୮ମ ଭାଗ । | ଆଷାଢ଼, ୧୩୨୦ । | ୩ୟ ସଂଖ୍ୟା ।

ନିରାଶେ ।

ଅକୃତ ଅଧମ ଏ ଯେ
ଜୀବନ ସ୍ଥାନ ଅବଶ୍ୟକ,
ତା' ବୋଲି ବ ଜୀବନକୁ
ଦେବ ନାହିଁ ଶ୍ରୀଚରଣ ?
ଦେଖା ଦେଖି ଦ୍ୱାରେ ଦ୍ୱାରେ
ଭାବଛ ବାଉଳ ବଣେ,
ଏବେ ହସ୍ତେ ଫେରିଛ ଯେ
ଅସମ୍ଭାଳ ଯେନ ବଣେ ।
ତା' ବୋଲି ବ ବସ୍ତ୍ରାମସ୍ତ
ଅଭାଗା ଅନାଥ ଜନେ,
ଫେରାଇବ ତବ ଦ୍ୱାରୁ ?
ଫେରାଇ ଯେ ଅନ୍ୟମନେ !
ଅନ୍ତର ଅସୁତ ବ୍ୟଥା
ନିରାଶାର ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ,—
ସଂଚିତ ଥିଲ ବହୁବାରୁ
ମନେ ଉଠି ବଡ଼ ଆଶ—
କେବଳି ସୁତବ ଭାର
ବୁଝିବ ଜୀବନ ଭର,
ବିନିମୟେ ସଂଚିତ ଯେ
ଅନୁତପ୍ତ ଅଶ୍ରୁଧାର,
ତା' ବୋଲି ବ ପ୍ରେମମସ୍ତ
ଦେଇ ତବ ପ୍ରେମ-ସୁଧା,
ମେଣ୍ଟାଇବ ନାହିଁ ତାର
ପ୍ରାଣର ପିପାସା କ୍ଷୁଧା ?
ଅନାଥ ଅଶ୍ରୁସ୍ତ ସ୍ଥାନ
ଦୁଃଖଦୃଷ୍ଟ ଦୁଃଖଜନ,
ଏ ସବ ଚିତ୍ରରେ ଯାର
ଅଛି ମାତ୍ର ଶ୍ରୁତ୍ରଳ ;
ଜୀବ ଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମ୍ମଜ୍ଞାନ
ମନେ ଯାଉଥା ଲାଗି,
ପରମ ପରଶମଣି !
ଛୁଇ ବ ନାହିଁ ଜାଗି ?
ତୁମ୍ଭେ ବ ଗୋ ଦେବ ନାହିଁ
ପଦରେ ତଳମେ ସ୍ଥାନ ?
ବେ ଅଛ ଯେଉଁଦିନ ଭେବେ
ପତିତପାବନ ନାମ ?
ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ଦୁଃଖୀ ଦେଖି
ଦଇ ସୁଖ ଅନାବର;
ଅନାଥ ଅଧମ ବୋଲି
ଦଇ ଦେବ ଯଦି ପଦ ;
ଜୀବନକୁ ବୃଥାହିଁ
ଏ ଅମୃତମସ୍ତ ନାମ,
ବେ ଅଛ ଯେଉଁଦିନ ଭବେ
ବହ ମୋତେ ପ୍ରାଣାରମ ?
ଦଶାର ଚରଣେ ଦେଇ
ଯାଇ ଗୁଣ ଶତ ଦୂତେ,
ବ ଉସ୍ତ ଅଉସ୍ତାତା !
ଉଚ୍ଚତ ତୁମ୍ଭର ସ୍ତରେ ।
ଏହି ଯାଇ ସାଧ ଅଟ
ଏହି କ୍ଷୀଣ ଆଶାଦେବ,
ଏ ଉସ୍ତ ଭବସ୍ତ ସ୍ଥୁଁ
ଆଉ ଗୋ ସ୍ତ୍ରାସ ଶୋକ ;
ନିରମେ ମଲିନ-ବ୍ୟଥା
ଜୀବନେ,—ଜୀବନ ବ୍ୟଥା—
ସ୍ୱଳ୍ପ ଦ୍ରାମ ଥାଇ
ସବଳ ସ୍ଥାନ ଯାଉ ;
ତୁମ୍ଭ ଯଦି ଚରଣରେ
ଚରଣିତା ଦାସୀ ଭୂତେ,
ଦେବ ଜ୍ଞାନ ତବ ମହା
ପ୍ରେମାନନ୍ଦ-ରସ-ଭୂତେ ।

ଜ୍ଞାନଦା ଦେବୀ ସ୍ୱ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚାର ।

୧୮୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ତା ୧୫ ଦିନରେ ଭାରତସ୍ଥ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କରିଥିଲା । ସାର ଚାର୍ଲସ୍ ମେଟ୍‌କାଫ ପ୍ରସ୍ତାବରେ "ଭାରତସ୍ଥ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତା-ଦାତା" ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ମନୋଭାବ ଓ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଉତ୍ତେଜନାରେ ସେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କର ନିଜ ସାରଗର୍ଭ ଉକ୍ତିରୁ ଜଣାଯାଏ । ତାହାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଅଭିନନ୍ଦନପତ୍ର ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା ତାହାର ଉତ୍ତରରେ ସେ କହିଥିଲେ, "ଜ୍ଞାନବିସ୍ତାରରୂପ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣାମରେ ଭାରତରେ ଅମ୍ମାନଙ୍କର ରାଜତ୍ୱର ବିଲୋପ ହେବ, ଏହା ଯଦି ଏମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି ହୁଏ, ତାହା-ହେଲେ ମୁଁ ଏବିଷୟରେ ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ତର୍କ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ ନାହିଁ, ବରଂ ଏହାହିଁ କହିବ ଯେ, ଫଳରେ ଯାହା ହେଉ ଛେକି ଜ୍ଞାନବିସ୍ତାର କରିବା ଅମ୍ମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଭାରତର ଅଧିବାସିମାନଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନଲାଭକାରରେ ସମାଜ୍ଞ ରଖି ଯଦି ଏହାକୁ ବ୍ରିଟିଶସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅଂଶୀଭୂତ କରି ରଖିବାକୁ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଅମ୍ମାନଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ ଏଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଅମଙ୍ଗଳର କାରଣ ହେବ, ସୁତରାଂ ତାହାର ବିଲୋପ ହେବା ଉଚିତ । * * * *

ଅମ୍ମେମାନେ ଯେ କେବଳ ଦେଶର ରାଜତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଓ ତାହାଦ୍ୱାରା ଏହି ଦେଶ ଅଧିକାରରେ ରଖିବାର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ବ୍ୟୟ ନିର୍ବାହ କରିବା ଏବଂ ଅବଶ୍ୟକ ହେତୁ ଋଣ କରି ତାହା ପୂରଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଏଠାରେ ଅଛୁଁ, ଏହା କଦାପି ହୋଇ ନ ପାରେ । ବିଶେଷତଃ ଏହା ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚ ମହତ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ଅମ୍ମେମାନେ ଏଠାରେ ଅଛୁଁ । ବିଶେଷରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ, ଅମ୍ମେମାନେ ଦେଶର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଉନ୍ନତିସାଧନର ନିମିତ୍ତ ଜ୍ଞାନ, ସଭ୍ୟତା ଓ ଶିଳ୍ପବିଜ୍ଞାନ ବିସ୍ତାର କରିବୁଁ ଏବଂ ତାହାଦ୍ୱାରା ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଉତ୍କର୍ଷସାଧନ କରିବୁଁ । ଏହି ସମସ୍ତ ଅଭିପ୍ରାୟ ସିଦ୍ଧି ପକ୍ଷରେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତାହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାୟ ।"

କଲିକତାବାସିମାନେ ଏହି ମହୋପକାର ସ୍ମରଣାର୍ଥ ଚୌରଙ୍ଗୀଠାରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଅଟ୍ଟାଳିକା ନିର୍ମାଣ କରି ତାହାର ନାମ "ମେଟ୍‌କାଫ ହଲ୍" ରଖିଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହି ଅଟ୍ଟାଳିକା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା; ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହିପ୍ରକାର ଲିଖିତ ଅଛି, "ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ ରହିବ ଏବଂ ନାନା ଉପାୟରେ ଜ୍ଞାନ ବିସ୍ତାର ନିମିତ୍ତ ଏହାର ବ୍ୟବହାର ହେବ, ଏଥିରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଶୋଧିତ ହୋଇ ରହିବ ଯେ, ସାର ଚାର୍ଲସ୍ ମେଟ୍‌କାଫ ୧୮୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ୧୫ ତାରିଖରେ ଭାରତସ୍ଥ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ; ଏହା ଭଲ ଉକ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନତାଦାତାଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧ-ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅଟ୍ଟାଳିକା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ହେବ ।" ଭାରତ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେବାକୁ କେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା କରେ ନାହିଁ—ଭାରତଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶହିଁ ଏହାର ସ୍ୱଭାବସିଦ୍ଧ ଧର୍ମ । "ଭାରତଜ୍ଞତା ଅତି ଭୟଙ୍କର ପାପ" ଏହା ଭାରତ ଜଗତକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ଏବଂ ଏହାର ଅବଲମ୍ବିତ ଧର୍ମ ଓ ଉପଦେଶ ମଧ୍ୟରେ କୁତ୍ରାପି ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଭାରୀ-ଚୌରଙ୍ଗୀରେ "ମେଟ୍‌କାଫ ହଲ୍" ସ୍ଥାପନ ଭାରତର କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନର ଅନ୍ୟତମ ନିଦର୍ଶନ ମାତ୍ର ଏବଂ ଏଥିରେ ~~ଏଲାଲ~~ ବାହ୍ୟିକ ଅଟ୍ଟାଳିକା ବା ସ୍ଥାନର କାରଣ କିଛି ନାହିଁ—ଏହି-ପରି ସତ୍‌କର୍ମ ଏହାର ଭୂତର ଓ ପ୍ରକୃତର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗତ୍ୱ ଲାଭ କରିବ ।

ଏହାପରେ ଭାରତସ୍ଥ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତା ଦୁଇଥର ଅସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ହରଣ କରା ହୋଇଥିଲା । ଥରେ ୧୮୫୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସିପାହୀବିଦ୍ରୋହରୂପ ଶୋଚନୀୟ ଘଟଣା ସମୟରେ ଏବଂ ଅଉଥରେ ୧୮୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲର୍ଡ଼ ଲିଟନଙ୍କର ଶାସନକାଳରେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଦ୍ୱିବିଧ ଥର କେବଳ ଦେଶୀୟ ଭାଷାରେ ପ୍ରଚଳିତ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ମାତ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତା ସଙ୍କୁଚିତ କରା ହୋଇଥିଲା, ପରେ ଲର୍ଡ଼ ରିପନ ମହୋଦୟ ୧୮୮୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହି ବିଷମ ପକ୍ଷପାତମୂଳକ ଅହିତକର ଆଇନ ରହିତ କରି ଦେଇଥିଲେ ।

୧୭୭୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ହୋଲୱେଲ୍ ନାମକ ଜଣେ ସାହେବ କାଉନ୍ସିଲ ହାଉସରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ମର୍ମରେ ଗୋଟିଏ ବକ୍ତୃତା ଦେଇଥିଲେ ଯେ, "ଯଦିହିଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଅତି ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି, ଏପରି ଅତି ପ୍ରତ୍ୟୋଜନୀୟ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ କାର୍ଯ୍ୟକପତ୍ର ତାହାଙ୍କ ହାତରେ ଅଛି, ଚୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପାଠ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ସେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମ୍ପୃଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ତାହା ପାଠ କରିବାକୁ ହେବେ ; ଆଉ ମୁଦ୍ରଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ କୌଣସି ଏକ ବା ଏକାଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ଚଳାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ସେ ସେ ବିଷୟରେ ମଧ୍ୟ ସବୁପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ଏହା ବ୍ୟତୀତ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅକ୍ଷର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପକରଣ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରଚାର କରିବେ ।" କଲିକତାରେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ଅଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ ଅନେକ ସମୟରେ ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପନ କରୁଥିଲେ । ଡେଭିଡ୍ ସାହେବ ଏହି ସବୁ କଥା ଲିଖିବା କରିବା ସମୟରେ କହି ଅଛନ୍ତି,—"ବୋଲ୍ଟସ୍ ସାହେବ ପ୍ରକାଶ୍ୟଭାବରେ ଏହି ଆପତ୍ତି ପ୍ରକାଶ କଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାପର ଏକାଦଶ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ କାଳ ଏହି ଅଭାବ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିଥିଲା, କାରଣ ମୁଦ୍ରିତ ଆକାରରେ ସାଧାରଣ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରକାଶ ଏବଂ ବୈଦେଶିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଇଉରୋପୀୟ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ସାମାଜିକ ଅଭାବ ସବୁ ପୂରଣ କରିବାର ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ—ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ଏସିୟାର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ନଗର (କଲିକତା) ୧୮୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲା ।" କଲିକତାରେ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥମ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ନାମ "ବେଙ୍ଗଲ ଗେଜେଟ"—ଏହା ୧୭୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଜାନୁୟାରୀ ମାସ ତା ୨୯ ରେଖ ପ୍ରଚାରିତ (ଅର୍ଥାତ୍ ଇଂଲଣ୍ଡର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର "ଟାଇମ୍ସ୍" ପ୍ରକାଶିତ ହେବାର ୮ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ) ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ପ୍ରଚାରିତ ହେବାର ବିଜ୍ଞାପନରେ ଏହାର ବିଷୟ ପ୍ରଣାଳୀ ବିଷୟରେ ଏହି ପ୍ରକାର ଲେଖା ଥିଲା ; - "ରାଜନୀତି ଓ ବାଣିଜ୍ୟ ବିଷୟକ ସାପ୍ତାହିକ ପତ୍ର, ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ଉନ୍ମୁକ୍ତ, କିନ୍ତୁ କାହାର ପ୍ରଭାବ ପରିଚାଳିତ ନୁହେ ।" ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୧୬ ଇଞ୍ଚ ଓ ପ୍ରସ୍ଥରେ ୮ ଇଞ୍ଚ ଏହିପ୍ରକାର ଦୁଇଖଣ୍ଡ କାଗଜରେ ଏହାର ଅବୟବ ଠେଲି ହେଉଥିଲା ; ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପୃଷ୍ଠାରେ ଚାରିକଲମ (ସ୍ତମ୍ଭ) ମୁଦ୍ରିତ "ମାର୍ଜିନ" (ବିଷୟ) ରହୁଥିଲା, ଏବଂ ତାହାର ଅଧିକାଂଶହିଁ ବିଜ୍ଞାପନରେ ସମ୍ବୋଜିତ ହେଉଥିଲା । ଏହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହିପ୍ରକାର ଲିଖିତ ଅଛି ;—"ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର କାଗଜର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥାନ କଲିକତାର ଓ ମୋଫସଲର ପଦଲେଖକମାନଙ୍କର ଖବରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିଲା, ଏହା ବ୍ୟତୀତ ସମୟେ ସମୟେ ଇଉରୋପରୁ ଯେଉଁ ସବୁ ନୂତନ ସମ୍ବାଦ ଆସୁଥିଲା ତାହା ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଧୃତ ହେଉଥିଲା । ଏହାର କାଗଜ ଏବଂ ଛପା ଅତି ଜଘନ୍ୟ ଥିଲା ।" କେମ୍ସ୍ ଅଗଷ୍ଟସ୍ ହିକି ନାମକ ଜଣେ ସାହେବ ଏହାର ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ଥିଲେ । ବଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ସାହେବଙ୍କର ଲିଖିତ ବିବରଣ ପାଠକଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀତ ହୁଏ ଯେ, ଉକ୍ତ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ହିକି ସାହେବଙ୍କୁ ବହୁ ଅସୁବିଧା ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଜୀବନସଂଗ୍ରାମରେ ତାହାଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାର ଭୟଙ୍କରପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ବଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ସାହେବ ଆହୁରି ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି,—"ପ୍ରଥମରେ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଲେଖକଙ୍କର ନାମର ତାଲିକା ତାହାର ହୋଇଥିଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେବା ସମୟରେ ସ୍ୱତ୍ୱାଧିକାରୀ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଯେ, ସମ୍ବାଦସ୍ୱରୂପ ଦୁଇଜଣ ଅନୁସନ୍ଧାନକିଏ ଯେ ସବୁ ଗୌରୀଶଙ୍କରମେଳେ ଗୌରୀଶଙ୍କର-ସମ୍ମିଳନ କରି ପାରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସେ ଅପଣାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସୁଖୀ ଜ୍ଞାନ କରିବେ, ଯେହେତୁ ଏହା ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅମୋଘ ପିଚ୍ଛ ଔଷଧରୂପେ ପରିଣତ ହେବ, କାରଣ ସେ ଆଶା କରନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କର ଭ୍ରାତୃଗଣେ ଟିଂଚର ଅଫ୍ ଆୟୋଡ଼ିନ୍, ତାମ୍ବାର ଅକ୍ସାଇଡ୍ ବା କଲମ୍ବୁଷ୍ ଅପେକ୍ଷା ଏଥିରୁ ବେଶି ପରିମାଣରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଉପକାର ଲାଭ କରିବେ ।" ଏହି ଜାତୀୟ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର ଜୀବନର ପ୍ରଥମ କେତେକ ମାସ ସୁଖଶାନ୍ତିରେ କଟିଥିଲା ବୋଲି ଜଣାଯାଏ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଉଚ୍ଚ ଅଙ୍ଗର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ନ ଥିଲା ଓ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ନୁରୂପ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୋଟ-ଉପରେ ଜନସାଧାରଣରେ ଚଳିଥିଲା । ପ୍ରଧାନତଃ ସ୍ୱାଧୀନ ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏବଂ ବେସରକାରୀ ଇଉରୋପୀୟ ସମାଜରୁ ଏହା ନିମନ୍ତେ ଗ୍ରାହକ ସଂଗ୍ରହ କରି ହେଉଥିଲା । ଏହାର ସମାଲୋଚନା ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆକ୍ରମଣ ଇଉରୋପୀୟ ଓ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ପ୍ରତିକୂଳରେ ସମାନରୂପରେ ଚାଳିତ ହେଉଥିଲା । ଓଏଟ୍ସ୍ ହେଷ୍ଟିଂସ ଓ ସାର ଇଲିଜାଙ୍କର ଆକ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ଏହି ସମ୍ବାଦପତ୍ର ବିଖ୍ୟାତ ହୋଇ ରହିଅଛି ।

ଦିଲ୍ଲୀର ସମାଲୋଚନା-ପ୍ରଣାଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏହିପ୍ରକାର ଲିଖିତ ଅଛି ;—"ବେଙ୍ଗଲ ଗେଜେଟ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଦ୍ରୂପ ପାତ୍ର କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ କରିବାର ଏହାର ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରିୟ-ପ୍ରଥା ଥିଲା ଯେ, ଏହା ଗୋଟିଏ ନାଟକ ବା ପ୍ରହସନର ଅନୁକରଣ ବା କଳ୍ପନାର ବିଜ୍ଞାପନ ଦେଉଥିଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

କରୁଥିଲା (କାରଣ ଏ ସମସ୍ତ ସେ ସମୟର ପ୍ରଚଳିତ ଅମୋଦ ଥିଲା) ଏବଂ ତାହା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏହାର ଲକ୍ଷୀଭୂତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣ ଜଣଙ୍କୁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆଚରଣରେ ଅଧିକ କରି କିଏ କେଉଁ ଅଂଶର ବା ଚରିତ୍ରର ଅଭିନୟ କରନ୍ତି, ତାହା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରି ଦେଉଥିଲା ।"

ଏହି ସମାଲୋଚନା ପ୍ରଣାଳୀ ଅବଶ୍ୟ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ଚୂଡ଼ାର ପରିଚୟକ ନୁହେଁ—ଏଥିରେ ଟିକିଏ ଗ୍ରାମ୍ୟଦୋଷର (*Vulgarism*) ମାତ୍ରା ନିହିତ ଅଛି । ଏହା ସମାଲୋଚକର କଳ୍ପନାସଂଗତ ସୀମା ଅତିକ୍ରମ କରିଥିବା ବୋଧ ହେଉଛି । ତେବେ ଯାହାହେଉ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହାଯୋଗୁଁ ହିଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେଇ ନ ପାରୁଁ । ବରଂ ସେ ଯେ ଏତେ ଅସୁବିଧା ଓ ବାଧାବିଘ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଓ ବିଶେଷତଃ ସେହି ପ୍ରତିକୂଳ ସମୟରେ ଏଣ୍ଡିଏ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିଥିଲେ ଏଯେଉଁ ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧନ୍ୟବାଦାର୍ହ । ଏପ୍ରକାର ଲିଖିତ ସମାଲୋଚନାରେ ସେ ତାତ୍କାଳୀନ ସାମାଜିକଚରିତ୍ରର ଛାୟା ପଡ଼ିଅଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଫେସର ଲିଙ୍ଗ୍ ସାହେବ କହନ୍ତି ;—'ବେଙ୍ଗଲ ଗେଜେଟର' ଲେଖା ଏପରି ଜଘନ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଲା ଯେ, ୧୯୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ନଭେମ୍ବର ମାସ ତା ୧୪ ଦିନରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଜୋଡ଼ିଏ ଆଦେଶ ପ୍ରଚାର କରି ଜେନରଲ୍ ପୋଷ୍ଟଅଫିସରୁ ଏହାର ପ୍ରଚଳନ ରହିତ କରିଦେଲେ, କାରଣ କିଛିଦିନ ହେଲା ଏଥିରେ ଏପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅସଂଯତ 'ସାରକାଷ୍ଟିକ' ବାହାର ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସେଥିରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚରିତ୍ରର ଦ୍ୱେଷ ଦେଖା ଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଏହି ଲେଖାଫଳରେ ଉପଦ୍ରବ ଶାନ୍ତିଭଙ୍ଗ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲା । ହିକି ତାଙ୍କର କାଗଜ ଲେଖିବା ଜନିତ୍ ୨୦ ଜଣ ହରକରା ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ ଏବଂ କହିଥିଲେ ଯେ, ତାହାଙ୍କୁ ଦୋଷଙ୍କ ପ୍ରତି କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗାଥା ରଚନା କରି କଲିକତାର ଗଳି ଗଳିରେ ଓ ବଜାରରେ ଗାଇ କରି ବୁଲିବାକୁ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ଚିରୁଣ୍ଡାଭରଣ କରିବାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ । ଏହିରୂପେ ଦୀର୍ଘକାଳ ବିବାଦ କରିବା ପରେ ତାହାଙ୍କୁ କାରାଗାରରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।"

"ଓରିଜିନାଲ ଇନ୍‌କୋୟାରି" ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ଲେଖକ ମତରେ ସ୍ୱାଧୀନ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ଉଦ୍ଭବ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ହିକିଙ୍କର 'ବେଙ୍ଗଲ ଗେଜେଟ' ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବିବରଣ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି, ଯେ କହନ୍ତି ;—"ସ୍ଥାନୀୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସବୁ ୧୭୯୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଆଇନର ବିଧାନାନୁସାରେ ଉର୍ବାସନଭଣ୍ଡ କାଳରେ ଛାପାଖାନା ହେବା ସମୟରୁ ଭାରତରେ ସ୍ୱାଧୀନ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ମୂହୂର୍ତ୍ତକ ସକାଶ ସୁଦ୍ଧା ଥିଲାନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ, ତଥାପି କଲିକତାରେ ସେନ୍‌ସର (*Censoror*) ପଦ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ପୂର୍ବେ ଏବଂ ଏହା ଉଠିଯିବା ପରେ କୌଣସି କୌଣସି ସମ୍ବାଦପତ୍ର-ସମ୍ପାଦକ ସମୟେ ସମୟେ ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରାଜକୀୟ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀର ଓ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରକୃତ ବ୍ୟାପାର ଓ ନିଜ ନିଜର ମତାମତ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ଫଳରେ ଅନେକ ସମୟରେ ନିଜ ନିଜର ସର୍ବନାଶ ସାଧନ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହିପ୍ରକାର ସ୍ୱାଧୀନମତ ପ୍ରଚାରଦ୍ୱାରା ଯେ ଜେବେ କୌଣସି ବିଶେଷ ବା ସ୍ଥାନୀୟ କାର୍ଯ୍ୟର କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିଅଛି, ତାହାର କିଛି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ନାହିଁ, ଅଥବା ତାହା ବିଶ୍ୱାସ କରିବାର ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ କାରଣ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ବିପରୀତ ବିଧ ବ୍ୟବସ୍ଥାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଗୁରୁତର ବିଶୃଙ୍ଖଳା ସବୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅକାଟ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ, ଏବଂ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ ୧୯୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ପାରେ ; କିନ୍ତୁ ହିକିଙ୍କର 'ବେଙ୍ଗଲ ଗେଜେଟ' ପ୍ରଚାରଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଗୁରୁତର ଅନିଷ୍ଟ ଘଟିଥିଲା ବୋଲି ସାର ଜନ୍ ମାଲକମ୍ ଅନୁମାନ କରି ଅଛନ୍ତି, ସେ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ କିଛି ପ୍ରମାଣମୂଳକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ଏହା ଅସ୍ୱୀକାର କରିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ଯେ, ଉକ୍ତ ସମ୍ବାଦପତ୍ରର 'ଫାଇଲ୍' ପରୀକ୍ଷା କଲେ ସେ ସମୟରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା ହେଉଥିଲା, ତାହାର ଭାବ ଓ ପ୍ରକୃତି ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଉଚ୍ଚତମ ପଦରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଅନେକ ତଥ୍ୟ ଅବଗତ ହେବାକୁ ହୁଏ ; ଅତ୍ର ମଧ୍ୟ ଏପ୍ରକାର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପାଠ ଭିନ୍ନ ତାତ୍କାଳୀନ ଅବସ୍ଥାର ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନଲାଭର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ।"

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ——

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଚରିତାମୃତ ।

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ।
(ଯୌବନଲୀଳା ।)

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ—ଜନ୍ମକଥା ଅଜ୍ଞାତ ।

କଲିକତାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଝାମାପୁକୁର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଗଦାଧରଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ରାମକୁମାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚତୁଷ୍ପାଠୀ ଥିଲା । ବାଲକ ଗଦାଧର ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷରେ ଉପନୀତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା କିଛି ପାଠ ଦ କରେ ନାହିଁ ବୋଲି ରାମକୁମାର ତାହାଙ୍କୁ ଆପଣା ନିକଟରେ ରଖି ପଢ଼ାଇବାର ମନସ୍ଥ କରି କଲିକତାକୁ ନେଇ ଆସିଲେ । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଭଲ ପଢ଼ିବାକୁ ଚାହେଁ ବୋଲନ୍ତି "ଯେ ବିଦ୍ୟାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଗୃହଜ୍ଞ କଦଳୀ, ମୁଁ ଏପରି ଅର୍ଥକରୀ ବିଦ୍ୟା ପଢ଼ିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ ।" ବାସ୍ତବିକ ଯେ 'ବିଦ୍ୟା' ଅର୍ଥରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଜାଣିବା ବୋଲି ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଅନୁଭବ କରିଅଛନ୍ତି ସେ ଏ ଅର୍ଥକରୀ ବିଦ୍ୟାରେ କାଳାତିପାତ କରିବେ କାହିଁକି ? ରାମକୁମାରଙ୍କର ଶତ ଯତ୍ନ ବିଫଳ ହେଲା, ଗଦାଧର ପଢ଼ିବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଲେ ନାହିଁ । ତାଆରେ କହନ୍ତି 'ଡେଙ୍କି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଗଲେ ମଧ୍ୟ ଧାନ ଭୁଟେ' । ରାମକୃଷ୍ଣ କଲିକତାକୁ ଆସିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମର ଯେପରି ଟାନ, ସଲାର୍ଜ୍ଜନାଦ କରୁଥିଲେ ତାହାର ବିରାମ ହେଲା ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କର ସ୍ୱନିଷ୍ଠ କଥାରେ ପ୍ରତିବେଶିମାନେ ଅବାକ୍ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ସାଦରେ ଆପଣା ଆପଣାର ଗୃହକୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ନେଇ ଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଗଦାଧର ଗ୍ରାମରେ ଯେ ଭୂସ୍ୱର୍ଗ ରଚନା କରିଥିଲେ, ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ କଲେ । କାହିଁକି ଯେ ସେ କଲିକତାକୁ ଆସିଲେ, ପୁଣି ସଂକଳ୍ପର ଅବତ୍ତିଳରେ ଯେ ବି ଅସମ୍ଭବ ଘଟାମାନ ସମ୍ଭବ ହେଲା ତାହା ଏହି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ । ଧନ୍ୟ ବିଧିର ବିଧାନ ! ଯେ ସେହି ବିଧାନର ମର୍ମ୍ମ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ପାଇଁ କୌତୂହଳାକ୍ରାନ୍ତ ହୁଏ, ସେ ଧନ୍ୟ !

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।
(ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରରେ ବାଳାନନ୍ଦର ପ୍ରତିଷ୍ଠା)

କଲିକତାର ସ୍ୱକାମଧନ୍ୟା, ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ, କୌଳିନ୍ୟକୁଳୋଦ୍ଭବା ରାଣୀ ରାସମଣି ୧୮୪୧ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ଗୋଟିଏ ଚାଳମନ୍ଦିର, ଗୋଟିଏ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ମନ୍ଦିର ଏବଂ ଦ୍ୱାଦଶ ଶିବମନ୍ଦିର ନିର୍ମ୍ମାଣ କରାଇଲେ । ଭାଗୀରଥୀ-ବିଧୌତ ସେହି ଅପୂର୍ବ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ ଥରେ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର କଲେ ବିସ୍ମୟାନ୍ୱିତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ସୁବିସ୍ତୃତ ଉଦ୍ୟାନ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ସୁବିଶାଳ ପ୍ରାଚୀର ବେଷ୍ଟିତ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣ । ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଭାବରେ ଶ୍ୟାମାମନ୍ଦିର ଏବଂ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ । ଉତ୍ତର ଅଡ଼କୁ ରାଧାକାନ୍ତଙ୍କର ମନ୍ଦିର, ତାହାର ଠିକ ଦକ୍ଷିଣରେ ମା କାଳୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ରାଧାକାନ୍ତଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖ ହୋଇ ରହିଅଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିର ତଳ ମର୍ମ୍ମର ପ୍ରସ୍ତରାବୃତ । ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ସିଂହାସନାରୂଢ଼ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିରାଜ ।

ଦକ୍ଷିଣର ମନ୍ଦିରରେ ସୁନ୍ଦର ପାଷାଣମୟୀ ଶ୍ୟାମା ମୂର୍ତ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ନାମ ଭବତାରିଣୀ । ଶ୍ୱେତକୃଷ୍ଣ ମର୍ମ୍ମରପ୍ରସ୍ତରାବୃତ ମନ୍ଦିର ତଳ ଏବଂ ସୋପାନଯୁକ୍ତ ଉଚ୍ଚ ବେଦୀ । ବେଦୀ ଉପରେ ରୌପ୍ୟମୟ ସହସ୍ରଦଳ ପଦ୍ମ, ତାହା ଉପରେ ଶିବ । ଶିବଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ଶ୍ୱେତପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମ୍ମିତ । ତାହାଙ୍କ ବକ୍ଷୋପରି ତାରାଣସୀଶାଢ଼ୀପରିହିତା ନାନାଲଙ୍କାରଭୂଷିତା ସୁନ୍ଦର ବିନିର୍ମ୍ମିତ ଶ୍ୟାମାକାଳୀଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତରମୟୀ ମୂର୍ତ୍ତି । ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ମା'ଙ୍କର ବିଶ୍ରାମ ସକାଶେ ପଲଙ୍କ ରହିଅଛି । ଶ୍ୟାମାମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଚାରିଆଡ଼େ ସିଂହ, ଶିବା, ବୃଷ ଏବଂ ହଂସ ପ୍ରଭୃତିର ପ୍ରତିକୃତି ବିଦ୍ୟମାନ । ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ସନ୍ନ୍ୟାସୀଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ରାମଲଲନାମଧ୍ୟା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବିଗ୍ରହ ମୂର୍ତ୍ତି ଏବଂ ବାଣେଶ୍ୱର ଶିବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟ ବେଦୀ ନିକଟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।

କାଳୀ ମନ୍ଦିର ସମ୍ମୁଖରେ ନାଟମନ୍ଦିର । ଏହା ଉପରେ ମହାଦେବ ଏବଂ ନନ୍ଦୀ ଭୃଙ୍ଗୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି । ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ କାଳୀମନ୍ଦିରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବେ ମହାଦେବଙ୍କ ପ୍ରଣାମ କରି ଯାଉଥିଲେ । ଏହିଠାରେ ସେ ସର୍ବ ସମକ୍ଷେ ବୈରାଗ ପତାକା କରିଥିଲେ । ଏହିଠାରେ ଯାତ୍ରାପର୍ବାଦରେ ନାଟକର୍ତ୍ତାନାଦ ହୁଏ ।

ସୁବିସ୍ତୃତ ପ୍ରାଙ୍ଗଣର ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ଦ୍ୱାଦଶ ଶିବ ମନ୍ଦିର । ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଏକମାତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ ଯଥା ;—

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଣ୍ଡାରଘର, ଭୋଗଘର, ନୈବେଦ୍ୟଘର, ପାକଶାଳା ଏବଂ ଅତିଥିଶାଳା । ଦ୍ୱାଦଶ ଶିବମନ୍ଦିରର ଠିକ ଉତ୍ତରରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କର ବହିର୍ବାସ ଘର । ତାହାର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ଦ୍ୱିତଳ ନହବତଖାନା । ଏହାର ପ୍ରଥମ ତଳରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କର ବୃଦ୍ଧା ମାତା ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ବାସ କରୁଥିଲେ । ନହବତ ପରେ ଜଣେ ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସ । ତଦୁପରେ ଠିକଏ ଉତ୍ତରକୁ ପଞ୍ଚବଟୀ ।

ପଞ୍ଚବଟୀର ପାଦମୂଳରେ ବସି ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ଅନେକ ସାଧନା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତଦୁପରେ ବର୍ତ୍ତମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଚଢ଼ାଇ କରୁଥିଲେ । ଗରୀବ ଦୁଃଖରେ ସେଠାକୁ ଉଠିଯାଇ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ । ପଞ୍ଚବଟୀର ବୃକ୍ଷମାନ ଯଥା ;—ବଟ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ଜମ୍ବୁ, ଅମଳକୀ ଏବଂ ବିଲ୍ୱ । ପ୍ରଭୁଦେବଙ୍କ ନିକଟର ଚଢ଼ାବଧାନରେ ଏହିଗୁଡ଼ିକ ରୋପିତ ହୋଇଥିଲା । ଶ୍ରୀବୃନ୍ଦାବନରୁ ଫେରି ଆସି ଏହିଠାରେ ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନ ଦେଇ ଥିଲେ । ଏହି ପଞ୍ଚବଟୀର ପୂର୍ବଦିଗରେ ଗୋଟିଏ କୁଟୀର ରଚନା କରି ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ସେଥିରେ ବହୁଦିନ ଈଶ୍ୱର ଚିନ୍ତା ଏବଂ ତପସ୍ୟାଦି କରୁଥିଲେ ।

ପଞ୍ଚବଟୀ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ବଟବୃକ୍ଷ ଅଛି । ଏହି ପାଦପମୂଳ ଈଶ୍ୱରଦର୍ଶିତ, ସୋପାନଯୁକ୍ତ, ମଣ୍ଡଳାକାର ବେଦୀ ସୁଶୋଭିତ । ଏହି ବେଦୀର ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଅନେକ ସାଧନା କରୁଥିଲେ । ସେହି ବଟବୃକ୍ଷ ସହିତରେ ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ବୃକ୍ଷ ଏପରି ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ଯେ ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ଅଳି ସେହି ପବିତ୍ର ଈଶ୍ୱରାବାସଲୋପରେ ବଟବୃକ୍ଷର ସଙ୍ଗୀବୃକ୍ଷ ଅଶ୍ୱତ୍ଥର ଗୋଟିଏ ଡାଳ ଏପରି ଭାବରେ ଗୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ଯେ ଦର୍ଶକର ମନରେ ସ୍ୱତଃ ଉଦୟ ହୁଏ— ବୋଧହୁଏ ଏ ଆସନରେ ବସିବାର ଯୋଗ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି !

ପଞ୍ଚବଟୀର ଆଉ ଠିକଏ ଉତ୍ତରକୁ ଝାଉଁ ଗୋଟା, ତଦୁପରେ ଆଉ ଠିକଏ ପୂର୍ବକୁ ଦେବମନ୍ଦିର । ଏହିଠାରେ ମଧ୍ୟ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ବହୁ ତପସ୍ୟାଦି କରୁଥିଲେ ।

ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରର ଏତିକିମାତ୍ର ବିବରଣ ଦେଲି । ପାଠକ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଥରେ ସେ ସ୍ଥାନ ପରିଦର୍ଶନ କଲେ ଅଦ୍ଭୁତ ଅନେକ ଗୃହ, ପୁଷ୍କରିଣୀ, ଚତୁରାଣି ଦୃଶ୍ୟମୟ ଉଦ୍ୟାନ ଦେଖି ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହେବେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେବାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର କଥା । ରାସମଣି ଅତୁଳବିଭବସମ୍ପନ୍ନା ଭକ୍ତିମତୀ ରମଣୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜାତିରେ କୈବର୍ତ୍ତ ବୋଲି ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଦେବାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବ୍ରାହ୍ମଣର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି କଳରବ ପଡ଼ିଗଲା । ବହୁ ଅର୍ଥ ଦାନ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ମଧ୍ୟ ସମାଜର ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର ପ୍ରାଚୀରକୁ ଲଙ୍ଘନ କରିବାକୁ କେହି ସାହସୀ ହେଲେ ନାହିଁ । ଯାହାହେଉ ରାଣୀଙ୍କର କେବଳ ଯଶୋଲିପ୍ସା ଥିଲେ ସେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ହୋଇଥାନ୍ତେ ; କିନ୍ତୁ ଭକ୍ତିର ପ୍ରବଳ ସ୍ରୋତ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥିଲା । ସୁତରାଂ ସେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ଶ୍ୟାମା ତାହାଙ୍କର ସେବା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ, ଏହା ତାହାଙ୍କର ଧ୍ରୁବ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ଅନେକେ ଅନେକ କଥା କହନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ରାଣୀଙ୍କର ମନ ଅଚଳ ଅଟଳ ରହିଲା ।

ଲୋକ ପରମ୍ପରାରେ ଏହି କଥା ରାମକୁମାରଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଲା । ସେ କହିଲେ "ରାଣୀଙ୍କର ଭାବନାର କୌଣସି ପ୍ରତିକୂଳ ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ ନାମରେ ମନ୍ଦିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କ ଗୁରୁଙ୍କ ନାମରେ ମନ୍ଦିର ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ହେଲେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ଅଙ୍ଗ କୌଣସି ବିଘ୍ନ ନ ଥିବ ।" ଏହି କଥା ରାଣୀ ଗୁଣିପାରି ଅତିଶୟ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ତଦନୁଯାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା କଲେ । ରାମକୁମାର ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା କେଉଁ ଭାବରେ ଚୋର ଚିନ୍ତାରୁ ନିଷ୍କୃତି ଦେଇଅଛନ୍ତି ବୋଲି, ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିନ ରାମକୁମାର ପେପରି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତି ରାଣୀ ତାହାର ତ୍ରୁଟି କରେ ନାହିଁ ।

୧୮୫୫ ସାଲ ସ୍ନାନଯାତ୍ରା ଦିନ ଦେବାଳୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ୧୦।୧୧ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଯେ ମନ୍ଦିର ପକାଶେ ବିଦ୍ୟମାନ, ତାହାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଯେ ବି ସମାରୋହର ସହିତ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବାର କଥା, ତାହା ସହଜେ ଅନୁମେୟ ! ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୈଷ୍ଣବ ଓ ଦରିଦ୍ରମାନେ ନାନାଦିଗରୁ ଆସି ଏକତ୍ର ହୋଇ ରାଣୀଙ୍କର ଧନ୍ୟବାଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଇତିମଧ୍ୟେ ରାମକୁମାର ନିଜର ସହୋଦର ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନେଇ ଉପସ୍ଥିତ । ସେପରିର ଭୋଜନ ପରିପାଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଏହି ଯେ ରାମକୃଷ୍ଣ ସେପରି ମନ୍ଦିରର କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ-ପେୟ ସ୍ପର୍ଶ ନ କରି ନିଜସ୍ତ ଗୋଟିଏ ବଳାରୁ ପରିପାଟିର ମୁଡ଼ି ଖାଇ ସେପରି ଅବୋହିତ କରିଥିଲେ ! (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜକିଶୋର ଦେବ ବ୍ରହ୍ମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାତ୍ମା ବୁଥ୍ ।

ଯଦା ଯଦାହି ଧର୍ମ୍ମସ୍ୟ ଗ୍ଲାନିର୍ଭବତି ଭାରତ ।
ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନମଧର୍ମ୍ମସ୍ୟ ତଦାତ୍ମାନଂ ସୃଜାମ୍ୟହମ୍ ।

ବିଶ୍ୱଜଗତରେ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଅମଙ୍ଗଳ-ମୂଳକ ଘଟନା ସ୍ରୋତ ପ୍ରବଳଭାବରେ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସଙ୍ଗେ ତାହାର ପ୍ରତିରୋଧକ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥାଏ । ମାନବଜାତିର ଇତିହାସ ଏହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାକ୍ଷ୍ୟସ୍ୱରୂପ । ସପ୍ତଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଯେତେବେଳେ ଇଂଲଣ୍ଡ ରାଜଶକ୍ତିର ଅପବ୍ୟବହାରରେ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ, ସେତେବେଳେ ଗରିବର କ୍ରମୱେଲ (*Cromwell*) ଅମିତ ତେଜ-ବଳରେ ପ୍ରଜାଶକ୍ତିର ଅଧିକାର ଓ ଅଧିସତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ । ପୁଣି ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ଫ୍ରାନ୍ସ ଯେତେବେଳେ ବିଳାସବ୍ୟସନ ମତ୍ତ ରାଜବଂଶ ବଂଶର ଅତ୍ୟାଚାରୁ ଓ ଅଭିଜାତ୍ୟାଭିମାନୀଙ୍କର, ସ୍ୱାର୍ଥପରତାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଅଧଃପତନର ଚରମସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ, ସେତେବେଳେ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବର ଭୀଷଣ ନିନାଦ ଫ୍ରାନ୍ସର ମୃତ ପ୍ରାଣରେ ଚେତନା ସଞ୍ଚାର କଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାରତଖଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଯେତେବେଳେ ଆର୍ଯ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ସରଳ ବୈଦିକ ଧର୍ମ୍ମ କ୍ରିୟାକାଣ୍ଡ ବ୍ୟଭିଚାରାତ୍ମକ ହିଂସାମୂଳକ ଯାଗ ଯଜ୍ଞାଦିରେ ପରିଣତ ହେଲା ସେତେ-ବେଳେ ନବୋଦ୍ଭିତ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ୍ମର ପ୍ରବଳ ବନ୍ୟା ଆସି ତାହାକୁ ଭସାଇ ନେଲା । ଅଧୁନା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଯେତେବେଳେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରାଣହୀନ ସଂସ୍କାର ଓ ଅର୍ଥହୀନ ଆଚାର ପଦ୍ଧତି ପ୍ରାଚୀନ ସମାଜ ପ୍ରାଣକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୀମାବଦ୍ଧ ଓ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ କରି ପକାଇଲା ସେତେବେଳେ ପଶ୍ଚିମରୁ ଗୋଟିଏ ତେଜସ୍ୱୀ ଅଭିଯାତ ଆସି ସେହି ସୁପ୍ତ ଜାତୀୟ ଜୀବନକୁ ପ୍ରବଳ-ଭାବରେ ଆଲୋଡ଼ିତ କରି ଦେଶରେ ଓ ସମାଜରେ ନବଜୀବନର ସୃଷ୍ଟିପାତ କଲା । ଏହିରୂପେ ଜଗତରେ ସମସ୍ତ ଜାତିର ଓ ଧର୍ମ୍ମ, ବା ସମାଜ, ବା ଇତିହାସ ସମ୍ୟକ ଆଲୋ-ଚନା କରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନାୟାସରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିବା ଯେ ଯେତେବେଳେ ପୃଥିବୀର ଯେଉଁ ଅଂଶରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଅମଙ୍ଗଳ ସମୁତ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଉଥିଲେ ସେଠାରେ ତାହାର ପ୍ରତିବିଧାନର ଆୟୋଜନ ହୋଇଥାଏ ।

ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଏକସମୟରେ ଯେତେବେଳେ ଦାସତ୍ୱ ଓ ଓ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଧର୍ମ୍ମ, ପ୍ରେମ, କରୁଣା ପ୍ରଭୃତି ମାନବର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞ ରହି ପଶୁ-ପଦରେ ନିମଜ୍ଜିତ ଥିଲେ ଯେତେବେଳେ ଆଜ ଯେଉଁ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ ବିବୃତ କରିବାକୁ ଯାଉଅଛୁ ସେ ସେମାନଙ୍କର ଚିରସାଚ୍ଛନ୍ନ ପ୍ରାଣମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମ୍ମର ବିମଳ ଲୋକ ସଞ୍ଚାର କରିଦେଇ ସେହି ଘୋର ଅବସ୍ଥାରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ନିଜର ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେହି ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗର ଫଳରେ ପାପର ଚରମାବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ଇଂଲଣ୍ଡ ନିଜ ନାମ ଆଜି ନବଜୀବନ ଲାଭ କରି ଶତ ଦିଗରେ ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କର ମହିମା ଘୋଷଣା କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଚିରସ୍ମରଣୀୟ କର୍ମ୍ମବୀର ବୁଥ୍ ୧୮୨୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଅପ୍ରେଲ ୧୦ ତାରିଖରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ନଟିଙ୍ଗହାମ ନଗରରେ ଏକ ଦରିଦ୍ର ପରିବାରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପାରିବାରିକ ଦାରିଦ୍ର୍ୟବଶତଃ ତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟ ଜୀବନ ଅତି ଦୁରବସ୍ଥାରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥିଲା । ଦଶବର୍ଷ ବୟଃକ୍ରମରେ ବୁଥଙ୍କର ପିତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବାରୁ ବିଧବାମାତାଙ୍କର ଭରଣ-ପୋଷଣାଦିର ଭାର ବୁଥଙ୍କୁ ବହନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମାତାଙ୍କର ସୁଖସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ପ୍ରତି ବୁଥଙ୍କର ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । କୌଣସି କର୍ମ୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବା ବେଳେ ବୁଥଙ୍କର ମାତୃଭକ୍ତି ଦୁଇସ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ସଞ୍ଚାରିତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷତା ଓ ଅଧ୍ୟବସାୟ ସହିତ ସ୍ୱକର୍ମ୍ମ ସାଧନ କରିବାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରୁଥିଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ସମୟରେ କେବଳ ସଖା ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହେଉଥିଲେ ; କେତେବେଳେ ସଖା ବାଜିବ ଓ ସେମାନେ କର୍ମ୍ମରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବେ ଏହା ତାଙ୍କର ପ୍ରତି ନିକଟରେ ବିସ୍ମୟ ହୋଇଥାଏ, ମାତ୍ର ସଖାବାଜି ଏକ ସଖା ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗୋଟିଏ କର୍ମ୍ମ ସମାପ୍ତ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରାମ ହେବାକୁ ମନ ବଳାଉ ନ ଥିଲେ । ଇଂରାଜିରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଅଛି " *The childhood shows the man as morning shows the*

Digitized by srujanika@gmail.com

day," ତାହାର ମର୍ମ୍ମ ଏହି—ତୁଳସୀ ତୁଲସବରୁ ଜାସେ । ବୁଥ ଯେଉଁ ଦସତା ସହିତ ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ ତାହା ତାଙ୍କର ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ବୁଥ୍ ପିତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଦ୍ୱିଗୁଣ ବଳ ଯେପରି ଜଲଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ମତ ମଧ୍ୟ ଅନେକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶୁଣା ଯାଉଥିଲା ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ କିମ୍ବା କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାର ସୁଯୋଗ ବୁଥଙ୍କ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟି ନ ଥିଲା । ଜଣେଜଣ ଧର୍ମ୍ମଯାଜକଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହରୁ ସେ ସାମାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିଥିଲେ । ବୁଥଙ୍କ ପରିବାର ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟମତାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ବାଲକ ବୁଥଙ୍କର ନୈସର୍ଗିକ ଧର୍ମ୍ମାନୁରାଗ କୌଣସି ସଂପ୍ରଦାୟ ମତ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲା । ଜଣେ ସେ *"Weslyean"* ଓଏସଲିଅନ ମତର ନିକଟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ; ସେଠାରେ ସେ ଯାହା ଦେଖିଲେ ଓ ଶୁଣିଲେ ତାହା ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିବାରୁ ସେ ସେଠାକୁ ପୁନଃ ଯାତାୟାତ କଲେ । ମାତାଙ୍କର ମତ ଗ୍ରହଣ କରି (*Weslyean Methodist*) ମେଥଡିଷ୍ଟ ନାମକ ଧର୍ମ୍ମସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ଯୋଗଦାନ କଲେ ଓ ଛତ୍ର ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରଚାରକରୂପେ ନିଯୋଜିତ ହେଲେ । ଏହି ଗୁରୁଭାର ବହନ ସମୟରେ ତାଙ୍କର ବୟସ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷ ମାତ୍ର । ଦୈନିକ କର୍ମ୍ମ ସମାପନ କରି ଯୁବକଦଳ ସଙ୍ଗେ ଯେପରି ଗ୍ରାମ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଧର୍ମ୍ମସଭା କରୁଥିଲେ ଓ ସେଠାରେ ରୋଗୀମାନଙ୍କୁ ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବା, ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟମାନଙ୍କରେ ମର୍ମ୍ମଭେଦୀ ବକ୍ତୃତା ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ସାମାଜିକ ବିଭିନ୍ନତା ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନ ଥିଲା । ପଞ୍ଚବର୍ଷ କାଳ ଏହି ମତ ନିଜେ ଦାମରେ ପ୍ରଚାର କରି ୧୮୪୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ସେ ଇଂଲଣ୍ଡ ନଗରରେ ପଦାର୍ପଣ କଲେ ।

ସେସମୟରେ ମେଥଡିଷ୍ଟ ଧର୍ମ୍ମ ମତ ବୁଥଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଧର୍ମ୍ମରୂପେ ପ୍ରତିଭାତ ହୋଇଥିଲା । ଚିରଦିନ ପରେ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବିବେକବୁଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ଞାନବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ବୁଥ୍ ନିଜେ ଏପରି ମତ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ *"To me there was one God and John Wesley was His Prophet. No human compositions seemed to me comparable to his writings and to the hymns of his brother Charles, and all that was wanted, in my estimation for the salvation of the world was the faithful carrying into practice of the letter and the spirit of his instructions."* ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରଧାନ ନେତା ଓ ଏସଲିଙ୍କୁ ସେ ଯେଉଁ ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ଉପଲେଖିତ ଉକ୍ତିରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନାୟାସରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରୁଅଛୁଁ ।

ଅନେକ ଦେଖିଶୁଣି ତାଙ୍କର ମେଥଡିଷ୍ଟ ଧର୍ମ୍ମପ୍ରବର୍ତ୍ତକ-ମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପ୍ରତି ବିରାଗ ଜାତ ହେବାରୁ ସେ ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଏ ସମୟର ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଅସମ୍ଭବ କାରଣ ସେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ସମୟରେ ଯେ ମନୋବେଦନା ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ ତାହା ହୃଦୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବଳ ବୈରାଗ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ମେଥଡିଷ୍ଟ (*Wesleyan*) ଭାଇମାନେ ବିଷୟ ମୋହଲାଭ କରିବେ ଏହାହିଁ ତାଙ୍କର ଦୈନିକ ଚିନ୍ତା । କିନ୍ତୁ, ଏ ଚିନ୍ତା ବ୍ୟତୀତ ନିର୍ଜନଜନିତ ଦୁଃଖ ଅଧିକ ମର୍ମ୍ମାନ୍ତିକ କରୁଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ମାତା ଓ ଅନୁରକ୍ତ ସହଚରମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଦାମରେ ଛାଡ଼ି ଆସି ଥିଲେ ; ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ବିବାହ କରି ନ ଥିଲେ । ଏଣେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ସଙ୍ଗେ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା । କ୍ରମେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନଭାବରେ ମନ ବିହ୍ୱଳ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଜଣେ କ୍ଲାପହାମ ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଉପବେଶନ କରିଅଛନ୍ତି, ଏ ସମୟରେ ଜଣେଜଣ କୁମାରୀ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା ଓ ଦୁହେଁ ସେହିଦିନଠାରୁ ପ୍ରଣୟସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ ରହି ୪୦ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରାସୂତ୍ରରେ କାଳଯାପନ କଲେ । ଜେଥସନ ଉପଯୁକ୍ତ ପତ୍ନୀଙ୍କର ଉପଯୁକ୍ତ ପତ୍ନୀ ଥିଲେ । ବୁଥ୍ ଓ ଜେଥାରଇନ୍ ମନ୍‌ଫେର୍ଡ଼ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଣୟ ପଟ୍ଟ ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହେଉଥିଲା ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦର୍ଶନୀୟ ଅଟେ, କାରଣ ଉକ୍ତ ପତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଉଭୟଙ୍କର ଜଗତ୍‌ପ୍ରତି ଭାବ ଉପରେ ପ୍ରକାଶ ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଭାବ ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ ହୋଇ ପାରିବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ତ୍ତମାନ ରୁଥ୍ ଅଭ୍ର ଗୋଟିଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ନାମ (*Methodist new convention*) ମେଥଡିଷ୍ଟ ନିଉ କନ୍‌ଭେନ୍‌ସନ୍ । ଉକ୍ତ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ରୁଥଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳତା ଓ ଅପୂର୍ବ ଧର୍ମପରାୟଣତାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥଳରେ ସ୍ଥାୟୀ ଅଧ୍ୟକ୍ଷରୂପେ ବରଣ କଲେ, କିନ୍ତୁ ରୁଥ୍ ଏହି ପଦ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ସର୍ବତ୍ର ନିଜ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନ କରିବାର ବାସନା ସେ ବହୁଦିନରୁ ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ଏଥିରେ ଏକମତ ନ ହେବାରୁ ରୁଥ୍ ପ୍ରଚାରକ ବର୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ପତି ଓ ପତ୍ନୀ ଦୁହେଁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଚାରିଟିଏ ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଏମାନଙ୍କର ତତ୍କାଳୀନ ଅବସ୍ଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ହେବ ନାହିଁ । ଧନ ନାହିଁ, ଗୃହ ନାହିଁ ଅନବରତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର ତାଙ୍କର ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । କୌଣସିଠାରେ ତାଙ୍କର ନିଜର ଚିରସ୍ଥାନ ନ ଥିଲା । ଥରେ ରୁଥଙ୍କର ପତ୍ନୀ ପୀଡ଼ିତାବସ୍ଥାରେ ଗୃହର ଅଭାବ କଥା ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ । ପତି ନିକଟରେ ନାହାନ୍ତି, କେହି ଗୋଟିଏ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ନାହିଁ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ନିଜ ମାତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ପତ୍ରର ଶେଷଭାଗରେ ଯାହା କହିଥିଲେ ସେଥିରୁ ତାଙ୍କର ଈଶ୍ୱରନିର୍ଭରତା ଉତ୍ତମରୂପେ ଜଣା ପଡ଼େ । *"Though I get literally oppressed with kindness, I must say I prefer a home where we could sit together at our own little table, myself the mistress and my husband the only guest. But the work of God so abundantly prospers that I dare not repine."* ପତିଙ୍କ ପର ପତ୍ନୀଙ୍କର ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରେ କି ଅଚଳା ଭକ୍ତି ! ଈଶ୍ୱରଭକ୍ତି ସମକ୍ଷରେ ବିଷୟ ବାସନା ଅଦୌ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିଲା । ଗୃହବାସ ଇଚ୍ଛା ରୁଥଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ହେଲା ଓ ଏହାର ମର୍ମ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ରୁଥ୍ ପତ୍ନୀଙ୍କୁ ଦେବରୂପେ ଭକ୍ତି କଲେ ଓ ନିଜେ ତାଙ୍କର ଚରଣସେବା କରିବାକୁ ସ୍ୱତ୍ତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ।

୧୮୩୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ରୁଥଙ୍କ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ଭୀଷଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ଏହା ପରିଶେଷରେ ତାଙ୍କର ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନକୁ ସ୍ଥିର କରିଦେଲା । ସେ *Walsall* (ଓ୍ୱାଲସଲ) ନାମକ ନଗରକୁ ଗମନ କଲେ ଓ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଲୋକଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି *"Hallelujah Band"* ନାମକ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମପ୍ରଚାରକ ଦଳ ଗଠନ କଲେ; ଦରିଦ୍ର ଓ ପତିତ ପଲ୍ଲୀରେ ବାସକରୁଥିବା ଅପରାଧୀମାନଙ୍କର ସରେ ପରିଶେଷରେ ନାମ ସ୍ମରଣ କରାଇଲେ । ଦେଖୁ ଅତ୍ୟଳ୍ପ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଗୌର୍ଯ୍ୟ, ମଦ୍ୟପାନ, କୁତ୍ସିତ ବାସନାଲୋଳୁପତାରେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ଜୀବନର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଅତିବାହିତ ହେଉଥିଲା ସେମାନେ ରୁଥଙ୍କର ଉପଦେଶ ଶକ୍ତିରେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଧର୍ମପ୍ରାଣତାର ସଂସର୍ଗରେ ଅସି ହେଲେଲୁଜିୟା ବାଣ୍ଡ *"Hallelujah Band"* ଭୁକ୍ତ ହେଲେ । ରୁଥଙ୍କର ଏହି ଦଳ ଉଭୟ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ଧର୍ମସଙ୍ଗୀତ ଧ୍ୱନିରେ ନାନା ବିଚିତ୍ର ବାଦ୍ୟ ବଜାଇ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରର ଗୋଟିଏ ଅଭିନବ ପନ୍ଥା ଖୋଲିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଜଗତର ଶତ ସହସ୍ର ଅହଙ୍କାରୀ, ଅଶ୍ରଦ୍ଧାଶୀଳ ଶୋକଜର୍ଜ୍ଜର ଓ ରୋଗୀର୍ତ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ତାପୀଙ୍କର ଚିତ୍ତନ ରୁଥଙ୍କର ବିଶାଳ ହୃଦୟକୁ ଅସ୍ଥିର କରି ପକାଇଲା । ଏମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ମାନବୋଚିତ ଧର୍ମ ମନେ କରି ସେମାନଙ୍କର ଅଶ୍ରୁସ୍ୱରୂପ ରୁଥ୍ ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ବଣ୍ଟାମୂମାନ ହେଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ପୂର୍ବପ୍ରାନ୍ତରେ ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ଅଧିକ ହେଲା । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରି ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଲାଞ୍ଛନା ଓ ଭର୍ତ୍ସନା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବକ୍ତୃତା କରିବାବେଳେ ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ପ୍ରସ୍ତର ନିକ୍ଷେପ କରୁଥିଲେ, କେହି ଅସନ୍ତୋଷ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ, କେହି ତାଙ୍କର କରୁଣଗଦ୍‌ଗଦ୍ ସ୍ୱରକୁ ଉପହାସ କରି କର୍କଶ ସ୍ୱରରେ ବର୍ତ୍ତନା କରୁଥିଲେ, ଏପରି କି କେହି ତାଙ୍କୁ ଅବାଚ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି ନ ଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଜଗଦୀଶ୍ୱର ପରମପିତାଙ୍କର ସ୍ନେହ ବୈଖରୀଣୀ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତକୁହରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ଓ ତାଙ୍କର ଉଦାର ହୃଦୟକୁ ଏ ସବୁ ବିଷୟ ପ୍ରତି ଅବହେଳା ଓ ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରକାଶ କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଆବେଶ ହେଲା । ସେହି ବାଣୀର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ବୁଥ୍ ମହତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟିତ ରହିଲେ । ନୈତିକ ଅଧୋପତନର ମୂଳ କାରଣ ଯେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଏହା ସେ ବିଶେଷରୂପରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିଲେ । ମଳିନ୍ୟ ମୁଖାଭୂତ ହେଲେ ଚୌର୍ଯ୍ୟ ଓ ନିରହଙ୍କାର, ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଓ ମିଥ୍ୟା କଥନ ଭିକ୍ଷାର ଅଙ୍ଗରୂପ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଏହା ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ । ଏହି ଧାରଣା ମନ ମଧ୍ୟରେ ପୋଷଣ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାନବକୁ ନୈତିକବଳରେ ବଳୀୟାନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଲେ । ଦିନେ ଅତିବାହିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସତ୍ୟର ଜୟ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ । ସେହି ବୁଥଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥଶୂନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଜଗତର ଚକ୍ଷୁ ଉନ୍ମିଳନ କଲା । ତାଙ୍କର ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ କର୍ମ୍ମ ଅବଲୋକନ କରି ବୁଥଙ୍କୁ କେହି ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଜ୍ଞାନରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ନାହିଁ । ସେହି ଅଳ୍ପକାଳବ୍ୟାପୀ ଜଳନା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଲୋକମୟ ଦିବସରେ ପରିଣତ ହେଲା । ବୁଥଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଷଣ୍ଢେମାତ୍ର ଅବସର ମିଳି ନ ଥିଲା । ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ, ଗୃହେ ଗୃହେ ଯାଇ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଚାର କରେ । ତାଙ୍କର ଅଳ୍ପ ଅର୍ଥାଭାବ ରହିଲା ନାହିଁ । ଯେ ଯେତେ ଉପାୟରେ ସ୍ୱକୀୟ ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ଦଳ ସଂଗଠନ କରି କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରସାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ବୁଥଙ୍କର ମନ ବଳିଲା ।

ସେ ଗୋଟିଏ ଦଳ ସଂଗଠନ କରି ତାର ନାମ "ମୁକ୍ତି ଫୌଜ" (*Salvation Army*) ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଚାରିକାନ୍ତିକ ଧର୍ମ୍ମପ୍ରଚାରରେ କୌଣସି ଲାଭ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବାଲକକ ତାଙ୍କର ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ସହଚର ଥିଲା । ବୁଥଙ୍କୁ ଏହି ମୁକ୍ତି ଫୌଜର ସଭ୍ୟମାନେ ଅଧିନାୟକରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି "*General*" ଜେନେରାଲ ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସଭ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ନୈତିକ ବିଷୟରେ ବକ୍ତୃତା ପ୍ରଦାନ, ଦରିଦ୍ର ପଲ୍ଲୀ ଭ୍ରମଣ, ରୋଗୀ ପରିଚର୍ଯ୍ୟା, ନୈଶବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ, ଏହିପରି କର୍ମ୍ମ ସବୁ ମୁକ୍ତିଫୌଜର ପ୍ରଧାନ କର୍ମ୍ମ ଥିଲା ।

ମୁକ୍ତିଫୌଜର କର୍ମ୍ମ ନଗରରେ ବ୍ୟାପିଗଲା, ଲୋକେ ଏହି କର୍ମ୍ମରେ ମତ୍ତ ହୋଇ ଜୀବ ଅମ୍ଳୋତ୍ସର୍ଗ କଲା, ଜୀବ ସମ୍ପଦ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲା । ବୁଥ୍ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ମହାଆନ୍ଦୋଳନ ଉପସ୍ଥିତ କଲେ । ଏବମ୍ବିଧ ଆନ୍ଦୋଳନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅନେକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ନାନା ନିନ୍ଦାବାଦ ଓ କୁତ୍ସା ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଇଂଲଣ୍ଡର ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଫୌଜ ନାମ ଗ୍ରହଣ କରି ତମଜତ ହେଲେ ଏବଂ ଏହା ଆଇନବିରୁଦ୍ଧ ବୋଲି ନିଷେଧ ଆଜ୍ଞା ଜାରି କଲେ, କିନ୍ତୁ ବୁଥଙ୍କର ଅଟଳନ୍ତ୍ରିତ ସମକ୍ଷରେ ଏ ସବୁ ବାଧା ବିଘ୍ନ ଟିକେ ପାଇ ନ ଥିଲା । କୌଣସି ପ୍ରକାର ବ୍ୟୂହରେ ଭଗ୍ନ ନ ହୋଇ ମୁକ୍ତିଫୌଜର ଉନ୍ନତି ଧ୍ୟାନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟିତ ରହିଲେ । ବୁଥଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟର ପରିଣାମ ଭୋଗ କରିବାକୁ ବେଶି ଦିନ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଅତ୍ୟଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ନିମନ୍ତ୍ରିତ ସ୍ୱଦେଶବାସୀଗଣ ବର୍ମ୍ମିଂହାମରେ ଦେଖିଲେ ଯେ "ମୁକ୍ତିଫୌଜ" ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଦରିଦ୍ର, ଭିକାରୀ, ପାଷଣ୍ଡ, ଦୁର୍ବୃତ୍ତ, ମଦ୍ୟପାୟୀ ଓ ପ୍ରବଞ୍ଚକ ଏବଂ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଚରମ ସୀମାରେ ପତିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆନୟନ କରିଅଛି । ବୁଥଙ୍କର ନାମ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ଯଥାନ୍ତରେ ସମୁଦାୟ ସଭ୍ୟଜଗତରେ ବ୍ୟାପିଗଲା ଏବଂ ୧୮୮୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମାର୍କିଣ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟରେ ଓ ୧୮୮୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆ ଓ ଇଉରୋପ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶରେ ମୁକ୍ତିଫୌଜର ଶାଖା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଗଲା । ଭାରତ ଓ ସିଂହଳରେ ମଧ୍ୟ ଶାଖା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା । ଏହା ମାନବ-ଜଗତରେ ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚମ୍ବର । ଅନାଥାଶ୍ରମ, ଅନ୍ଧୁରାଳୟ, ଔଷଧାଳୟ ଓ ଦାତବ୍ୟ ଚିକିତ୍ସାଳୟ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରି "ମୁକ୍ତିଫୌଜ" ମାନବଜାତିର ସେବାରେ ନିରତ । ପ୍ରାୟ ୪୬ଟି ରାଜ୍ୟରେ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ୬୧ ସହସ୍ର କର୍ମ୍ମଚାରୀ ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି ।

ବୁଥଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଗରିବ ବୁଥଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ତଦ୍ରୂପ, ବେଶମାତ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ତାଙ୍କ ଅବାଧ ବିତ୍ତ ଲାଭ ହେଲେ ସ୍ୱୀୟ ସେ ନିଜ ନିମନ୍ତେ କିଛି ନ ରଖି ସମସ୍ତ "ମୁକ୍ତିଫୌଜ" ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟୟ କରୁଥିଲେ । ୧୮୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ପତ୍ନୀ ବିୟୋଗ ହେଲା । ଇଂଲଣ୍ଡରେ ପତିତା ରମଣୀ ଉଦ୍ଧାରକଳ୍ପେ ଏହି ପତିବ୍ରତା

Digitized by srujanika@gmail.com

ନାଗ ଯାହା କରିଥିଲେ ସେଥିନିମନ୍ତେ ସାମାଜିକ ଇତିହାସରେ ତାଙ୍କର ନାମ ଚିରଗୌରବମାଥାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ହେଉଥିବ । ଏଥିରେ ଅର୍ଥପ୍ରତି ଅନାସ୍ଥାଜନିତ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ଉକ୍ତି ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

" You had far better go to heaven with Lazarus from a poor house than ride in a coach with the rich man to hell " କେତେ ଜଣ ବୈଦ୍ୟୁତିକ ସ୍ପର୍ଶରୁ ମୁକ୍ତ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଏବମ୍ବିଧ ଅଭିଳାଷ ମନ ମଧ୍ୟରେ ପୋଷଣ କରନ୍ତେ । ବୁଥଙ୍କଠାରେ କେବଳ ଏହି ଗୁଣ ଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ ।

ସେହି ବୁଥ୍ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ଗୋଟିଏ ବିଭାଗର ଅନୋଳନ କରି ଗରିବଠାରୁ ଧନୀଙ୍କର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ ହୃଦୟାଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଧର୍ମଭାବର ସଞ୍ଚାର କରିଥିଲେ ତାଙ୍କର ଜୀବାତ୍ମକ ଅବସ୍ଥା ଯେପରି ଥିଲା ଏହା ଅନେକେ ଚିନ୍ତା କରି ପାରନ୍ତି । ଏ ବିଷୟର ଉତ୍ତର ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ତାଲିକାରୁ ବିଶେଷଭାବରେ ପ୍ରତିଦ୍ୟମାନ ହୁଏ । କେହି ଚୌର୍ଯ୍ୟ ଅପରାଧରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଲେ ବୁଥଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଥିଲେ ସେ ତାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ମାନ୍ୟବାନ ବ୍ୟକ୍ତିରୂପେ ଆଦର କରୁଥିଲେ । ଚୌରସି ସାମାଜିକ ବନ୍ଧନରେ ବଦ୍ଧ ନ ରହି ଅସଂଖ୍ୟ ନର ନାରୀର ଆତ୍ମାଭିମାନ, ଲଜ୍ଜାଶୀଳତା, ଅନ୍ତରାତ୍ମା ହୃଦୟରେ ଆନନ୍ଦଭାବଲାଲେକ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । ଅଧୁନିକ ଯୁଗର ନିର୍ଦ୍ଦୟତା ଓ ନାସ୍ତିକ ମାନଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ସମକ୍ଷରେ ମହାତ୍ମା ବୁଥ ମୁକ୍ତି ଫୌଜ ଯେଉଁ ଅଦ୍ଭୁତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଅଛନ୍ତି ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ବୁଦ୍ଧିର ଚଳନାତୀତ । ଆଜି ଇଉରୋପର ସମସ୍ତ ଜାତି, ଇଉରୋପର ବାହାରି ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ଜାତି ବୁଥଙ୍କୁ ଧର୍ମ-ବୀରରୂପେ ଅକୁଣ୍ଠ ମସ୍ତକରେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଧର୍ମନେତା ବୁଥ ଯେତେବେଳେ ୧୯୦୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣ ସମାପନ କରି ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରେ ସେ ସମୟରେ ଲଣ୍ଡନର ଅଲବର୍ଟ ହଲରେ ଯେଉଁ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧନା ସଭା ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଦଶସହସ୍ର ଦର୍ଶକ ତାହାଙ୍କୁ ହୃଦୟର କୃତଜ୍ଞାଞ୍ଜଳି ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

ବିଶ୍ୱମାନବର ଏହି ହିତୈଷୀ ଚାରି ଶତ ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ତା ୨୩ ବିଷୟରେ, ୮୩ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରି ଓ ବିପଦ ଦୁର୍ଗମ ଦୀର୍ଘ ଜୀବନଯାତ୍ରା ଶେଷ କରି ଚିର ଶାନ୍ତିମୟ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରେ । ତାଙ୍କର ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ କଦାପି ଲୁପ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ବରଂ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଯୁଗର ସ୍ତର ଭେଦ କରି ତାହା ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ରହେ ମାନବ ଅନ୍ତଃକରଣର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଲୋକରେ ଉଦ୍ଭାସିତ କରି ରଖିବ ।

ଶ୍ରୀ ପର୍ଶୁରାମ ରାଣା ।

ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଳବ ଚିତ୍ର ।

ଫଳା ଫୁଲା ଭାରତଗୌରବ ଭାରତଭୂମି ଆବହମାନକାଳରୁ ଏତାଦୃଶ ଶ୍ରୀଶାଳୀ ନ ଥିଲା । ଦିନେ ଏହାର ଗୌରବ-କାହାଣୀ ଦିଗନ୍ତ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇ ଦେଶ-ଦେଶାନ୍ତରର ମୁଖରିତ କରୁଥିଲା ; ଦିନେ ଦେଶ ବିଦେଶରୁ ଜ୍ଞାନପିପାସୁମାନେ ଜ୍ଞାନାର୍ଜନୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଭାରତାଗମନପୂର୍ବକ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଅନ୍ତରାତ୍ମାରେ ଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ଆଲୋକିତ କରୁଥିଲେ । ଦିନେ ବୌଦ୍ଧ ଯତିଗଣ ଅହିଂସା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରି ଭାରତଖଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ଶାନ୍ତିପତାକା ଉଡ୍ଡୀନ କରିଥିଲେ, ଆଜି ତାହା କାହିଁ ? ଦିନେ ଯେଉଁ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ନରପତି ଅଶୋକ ସ୍ୱୀୟ ଧର୍ମପ୍ରାଣତାଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଭାରତ ପ୍ରାଣକୁ ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଥିଲେ, ଆଜି ସେ ଧର୍ମାଶୋକ କାହାନ୍ତି ବା ସେ ଧର୍ମପ୍ରାଣତା କାହିଁ ? ଦିନେ ଯେଉଁ ଭାରତ-ବିଦ୍ୟା-ମନ୍ଦିରରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଗୌରବରବି କାଳିଦାସ, ଭାରବିଦାସ, ଭବଭୂତି, ଅମରସିଂହ ପ୍ରଭୃତି ନବରତ୍ନ ସେଇ ବିଦ୍ୟାଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ, ଆଜି ସେ ଭାରତ ବିଦ୍ୟାମନ୍ଦିର କାହିଁ ବା ଭାରତର ସେହି ନିରତ ଜ୍ଞାନପ୍ରାବିଣ୍ୟ ଜ୍ଞାନଭିତ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ବାଲିର ବରାଳ ଆବର୍ତ୍ତନରେ ବିଲୁପ୍ତ ଏବଂ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଭାରତ ଯେଉଁଦିନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭ୍ରାତୃବିବାଦରେ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା, ସେହିଦିନ ତାହାର ଅଧଃପତନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ସେ ଅଧଃପତନ ଚରମସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ।

ଅଳ୍ପକୁ ପ୍ରାୟ ଉନଶତ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଷୋଡ଼ଶ-ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଭାରତ ଗୌରବରବିରୂପ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରରୁ ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟଟକବୃନ୍ଦ ଭାରତାଗମନ କରିଥିଲେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଆଭୁର ବାର୍ଣ୍ଣିୟାରଙ୍କ ନାମ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୬୬୩ ଅବ୍ଦରେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ୍ ସାହାଜାହାନଙ୍କ ଦରବାରରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିଲେ । ସେ ମହୋଦୟ ସ୍ୱକୀୟ ଭ୍ରମଣବୃତ୍ତାନ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ପ୍ରିୟଭାଜନ ଦାନେଶମନ୍ଦଖାଁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଂଗୋପନରେ ଦ୍ୱିବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭାରତରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ତତ୍କାଳୀନ୍ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ତଥା ଭାରତର ଯେଉଁ ବିବରଣୀ ଲେଖିଅଛନ୍ତି, ଅମ୍ଭେମାନେ ସେଥିରୁ କିଛିସବୁ ଶିକ୍ଷ ପାଠକବର୍ଗଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବୁ ।

ତତ୍କାଳୀନ ଭାରତର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଏକ ଅଶାନ୍ତି ଜ୍ୱାଳା ଧଗଧଗ ହୋଇଥିଲା । ବୃଦ୍ଧ ପିତା ଶାହାଜାହାନଙ୍କୁ ରୋଗ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ହେତୁରୁ ଦେଖି ଭାରତଲିପ୍ସାନ ଲୋଲୁପ ପୁତ୍ରଗଣ ଅଗ୍ରାଜଙ୍କ ଅଭିମୁଖେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଆଭୁର ବାର୍ଣ୍ଣିୟାରଙ୍କ ଲିଖିତ ତତ୍କାଳୀନ ଭାରତ ବିବରଣୀ ପାଠକଲେ ଭାରତର ଶୌର୍ଯ୍ୟ ବୀର୍ଯ୍ୟ ଔଦାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ଅବଗତ ହୋଇ ଅମ୍ଭେମାନେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହେଉଁ । ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ମୌଗଲସମ୍ରାଟଙ୍କର ଅନ୍ତଃପୁର ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁପ୍ତ ଭୀଷଣ ପାଟଲୀଳାର ବିସ୍ତାରିତ ବିବରଣ ପାଠକଲେ ଶରୀର ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଉଠେ ।

ମୋଗଲସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଂଶତିବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ-କାଳରେ ଆଭୁର ବାର୍ଣ୍ଣିୟାର ଭାରତରେ ଦୋର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ କରିଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଶୁଭଦୃଷ୍ଟି ଓ ଭୁଭକଳ୍ପ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ପୁତ୍ର ଦାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାହସୀ, ସରଳଚେତା, ସୁରସିକ ଓ ଉଦାରଚରିତ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଗର୍ବ ଓ ଅହଙ୍କାର ତାହାଙ୍କର ସଦ୍ଗୁଣରାଶିକୁ କାଳିମାମୟ କରି ଦେଇଥିଲା । ସେ ଏତାଦୃଶ ଅସ୍ଥିରବୁଦ୍ଧି ଅଭିମାନୀ ଥିଲେ ଯେ, କୌଣସି ଗୁରୁତର ବିଷୟରେ ବିଚାର ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଅପମାନଜନକ ବୋଧ କରୁଥିଲେ । କୌଣସି ବିଜ୍ଞ, ଦୂରଦର୍ଶୀ ହୋଇ ଉପଦେଶକ ହେବାକୁ ଅଭିଳାଷ କଲେ, ଲାଞ୍ଛିତ, ଅବମାନିତ ଓ ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ହେଉଥିଲେ । ଏହି କାରଣରୁ ତାହାଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ସୁହୃଦ୍ ଓ ଚାଟୁକାରୀବର୍ଗ ଭ୍ରାତାଗଣଙ୍କର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଓ ଅହିତ ଚେଷ୍ଟା ବିଷୟ ଅବଗତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସାହସୀ ହେଉ ନ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଯେ ଗୋଟିଏ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଧର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, ଏପରି ନୁହେଁ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ-ଭାବରେ ସେ ଇସଲାମଧର୍ମର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମତ ପାଳନ କରୁଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟରେ ହିନ୍ଦୁ ଏବଂ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ ପଣ୍ଡିତଗଣ ସମାବୃତ ହେଉଥିବାର ଦୃଷ୍ଟି ହେଉଥିଲା ; (*Rev. Vooji*) ରେବରେଣ୍ଡ ଭୁଜି ନାମକ ଜଣେକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ ଧର୍ମଯାଜକ ତାହାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ପାତ୍ର ଥିଲେ । ପାଠକବର୍ଗ ! ଏଥିରୁ ମନେ କରିବେ ନାହିଁ ଯେ, ସେ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ବା ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉଦାରତା ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ନିଯୁକ୍ତ ସୈନ୍ୟସମୂହ ମଧ୍ୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟାନ ମୋଲଦାଦ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ଥିବାରୁ ଏବଂ ଭାରତସ୍ଥ ଅଧିକାଂଶ ଗୁଳନ୍ଦାଜବର୍ଗ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରୀତି ଓ ସହାନୁଭୂତି ଆକର୍ଷଣାର୍ଥ ତାହାଙ୍କର କପଟ ଉଦାରତା ପ୍ରଦର୍ଶନର କାରଣ । ସେ ମନେ କରିଥିଲେ, ତାହାଙ୍କର କପଟ ଉଦାର ମତ ସ୍ୱାର୍ଥସଂଘର୍ଷକାଳରେ ତାହାଙ୍କର ସହାୟ ହେବ । କିନ୍ତୁ ମାନବର ଜ୍ଞାନବୁଦ୍ଧି କି କ୍ଷୁଦ୍ର ! ମନୁଷ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସର୍ବଦା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୁଏ କି ? ତାହାଙ୍କର କପଟ ଧର୍ମ ମତିହିଁ ତାହାଙ୍କର ବିଜୟଲାଭର ଅନ୍ତରାୟ ହେଲା । ତାହାଙ୍କର ତୃତୀୟ ସହୋଦର ଅରଙ୍ଗଜେବ ଭବିଷ୍ୟତରେ ତାହାଙ୍କୁ ଲୋକ ସମକ୍ଷରେ 'କାଫେର' ବା 'ଅବିଶ୍ୱାସୀ' ବୋଲି ପ୍ରତିପନ୍ନ କରାଇ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପରାକ୍ରମୀ ଅରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ବିଜୟଶ୍ରୀ ହେଲା । ସେ ସ୍ୱୀୟ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ପ୍ରମାଣିତ କରାଇ ସର୍ବଜନପ୍ରିୟ ହୋଇଥିଲେ ।

ଶାହାଜାହାନଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ସୁଜାଉଦ୍ଦୌଲାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଦାରାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବର କିଛି ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସୁଜା ଦାରାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ଥିର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରତିଭା, କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ଓ ନମ୍ରତାର ପ୍ରତୀକ । ଅନନ୍ତ ଉତ୍କୋଚ ପ୍ରଦାନ କରି ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦରବାରସ୍ଥ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ଅମାତ୍ୟବର୍ଗଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ ପକ୍ଷଭୁକ୍ତ କରିବା ବିଷୟରେ ସେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ । ଏହାହିଁ ବିଖ୍ୟାତ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ରାଜପୁତ ନରପତି ଯଶୋବନ୍ତସିଂହଙ୍କର ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ଚରିତ୍ରଶୀଳତା ତାହାଙ୍କର ଧ୍ୱଂସର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାସାଦ ନିତ୍ୟ ବସନ୍ତଲୀଳାଭୂମି ଥିଲା । ତାହାଙ୍କର ନେତ୍ରସ୍ଥଳ ସୁନ୍ଦରୀଙ୍କର ରେଖାଙ୍କିତ ଲୋଚନସ୍ପର୍ଶ ହୋଇଥିଲା ।

ଧର୍ମ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସୁଜା ମଧ୍ୟ ଦାରାଙ୍କ ପରି ଭ୍ରାନ୍ତ ମତାବଲମ୍ବୀ ଥିଲେ । ମୋଗଲ ଦରବାରରେ ପାରସ୍ୟ ଦେଶୀୟ 'ଓମରାହି' ବା ନବାବମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ପ୍ରତିପତ୍ତି ଥିଲା; ଏବଂ ସେମାନେହିଁ ରାଜକୀୟ ଉଚ୍ଚପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ତେଣୁ ସୁଜା ମନେ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଧର୍ମ୍ମମତାବଲମ୍ବନ କଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ପାରିବେ । ଏହାହିଁ ସୁଜାଙ୍କର ଅସୁଧର୍ମ୍ମ ପରିତ୍ୟାଗର କାରଣ ।

ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଔରଙ୍ଗଜେବ ଦାରାଙ୍କ ପରି ସାହସୀ ନ ଥିଲେହେଁ ସଂସାର ଜ୍ଞାନ ଓ ଲୋକଚରିତ୍ର ଅବଗତିରେ ସେ ଭାଇଭଉଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କପରି ଦୂରଦର୍ଶୀ ଏବଂ ବିଷୟ ବୁଝି ସକ୍ଷମ ବ୍ୟକ୍ତି ତତ୍କାଳୀନ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥିଲେ ବି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ । ଲୋକ ଚିହ୍ନିବାରେ ସେ ବିଶେଷ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ । କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱାରା କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇପାରିବ, ତାହା ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ପାରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତର ଓ ବାହାର ସମାନ ନ ଥିଲା; ସେ ସର୍ବଦା ବିଷଣ୍ଣ ଚିତ୍ତରେ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିଛି ବୋଲି ଦରଦ୍ର ବେଶରେ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । କ ବଳ, କ ଧନ, କ ମାନ କାହିଁରେ ତାହାଙ୍କର ଚିତ୍ତଶାନ୍ତି ହେଉ ନଥିଲା । ଆତ୍ମ ସ୍ୱାର୍ଥ ଘଟୋତନ ବିଷୟରେ ତାହାଙ୍କର ଏପରି ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ପନ୍ଦନ ଥିଲା ଯେ, ସ୍ୱୟଂ ସମ୍ରାଟ ଦାରାଙ୍କ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେହେଁ, ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା ନ କରି ରହିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଏପରିକି ଔରଙ୍ଗଜେବ ଯେ ବାସ୍ତବରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ଏବଂ ସମରଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାରଗ ଏହା ତାହାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା । ଏହାହିଁ ଦାରାଙ୍କର ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ପ୍ରତି ଈର୍ଷା ପ୍ରଦର୍ଶନ ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ 'ଜାମାଜ୍ରି' ନାମକ ଉପହାସାସ୍ପଦ ଉପାଧି ପ୍ରଦାନର କାରଣ ।

ସାହାଜାହାନଙ୍କର ଚତୁର୍ଥ ପୁତ୍ର ମୁରାଦ ଅତି ସରଳ । ସେ ତାହାଙ୍କର ଅତ୍ୟଧିକ ସରଳତା ହେତୁରୁ 'ଅଲମଗିରି' (ମହାନ୍ ବା ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ) ଉପାଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସାଧାରଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତାହାଙ୍କର ସରଳତା ପରିବର୍ତ୍ତିତ । ବିନୟ ଏବଂ ଉଦାରତା ତାହାଙ୍କଠାରେ ଏକାଧାରରେ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇଥିଲା । ହାସ୍ୟ, କୌତୁକ, ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ, ମୃଗୟା ଏବଂ ମଦ୍ୟପାନରେ ତାହାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅବସ୍ଥାହିତ ହେଉଥିଲା । ସେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସାହସୀ । ସ୍ୱୀୟ ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଶାଣିତ ତରବାରି ଉପରେ ତାହାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ; ମାତ୍ର ଏ ଦୁରନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ଯଦି ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଅଭିଜ୍ଞତାର କଣିକା ମାତ୍ର ଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ବୋଧହୁଏ ଆଜି ଭାରତଇତିହାସ ଭିନ୍ନବର୍ଣ୍ଣରେ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଥାନ୍ତା ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପଟ୍ଟନାୟକ

ଅନନ୍ତ ।

ଅନନ୍ତ ଅସଂଖ୍ୟାତ ବ୍ରହ୍ମ ଅନନ୍ତ ଆକାଶ,
ଅନନ୍ତ ଏ କାଳ ସେଣୁ ନାହିଁ ତା ବିନାଶ ।
ଅନନ୍ତ ଏ ବିଶ୍ୱ, ବିଭୁ ମହିମା ଅନନ୍ତ,
ଅନନ୍ତ ଏ ସୃଷ୍ଟି ସତ୍ୟ ଆଉ କେ ଅନନ୍ତ ? । ୧ ।

ସୀମିତ-ଶକତି-ଯୁକ୍ତ-ମୂର୍ତ୍ତ ବିଶ୍ୱରେ,
ଅସୀମ ଶକତି ରହେ ମାନବ ଅନ୍ତରେ ।
ସାଧକ ଜାଣଇ ତାହା ଅନୁଭବ ବଳେ,
ମୂଢ଼, ନ ଜାଣଇ ପଢ଼ି ମାସ୍ଥାର କରଲେ । ୨ ।

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ପଟ୍ଟନାୟକ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଟିପ୍ପଣୀ ।

ପ୍ରିୟ ପାଠକଗଣ, ଗତ ଦଶହରା ଅବକାଶରେ 'ଯଥା ଗୃହଂ ତଥା ବନଂ' ଭାବ ନଦୀନାଳମଙ୍ଗଳ ଶୀତଳ ଶାଳେଶ୍ୱର ଅଞ୍ଚଳରେ ଅଶ୍ରୟ କେଉଁଥିବା ଏଥିପୂର୍ବେ ଟିପ୍ପଣୀରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଉତ୍ତାପଯାହା ପ୍ରାରମ୍ଭରେ "ଅସାରେ ଖଳୁପସାରେ ସାରଂ ସମ୍ଭର ମନ୍ଦିରଂ" ନିଦାଘଭୁଜ୍ଜବରେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଯାଇ ଭସ୍ତ ବାଲୁକାମୟ 'ଗୋଦଭିଥି' ଅଞ୍ଚଳରେ ସପ୍ତଦିବସ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଟିପ୍ପଣୀର ଉପକରଣ ସଂଗ୍ରହ କରିଅଛୁ । ବାସ୍ତବ୍ୟକୋଣରେ ଡେଲଙ୍ଗର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ—

"ମଞ୍ଜୁଳ ଜୋଟେଲ କୁଞ୍ଜେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦିତ
ଜାହ୍ନବୀ ଜାଳକ-କୁଞ୍ଜେ ସେଚକଚ,
ବଦ୍ଧ ଭାସାର ଶର ଶଚଳିତ
ଦଧିତ ଚଟିମା-ଝଟି ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ"

ଯୋରଡ଼ିଥି ଗୋଟିଏ ବହୁ ଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରାମ । ନାନାଜାତିର ହିନ୍ଦୁ ଏବଂ ମୁସଲମାନ ପ୍ରାୟ ସହସ୍ରାଧିକ ବାସ କରୁଥିଲେହେଁ ସ୍ଥାନ ବା ଅଧିବାସୀର ସଂଖ୍ୟା ଅତ୍ୟଧିକ ହିତାରୁ ଏଥିରେ ଶ୍ରୁତିଶାଳୀ ଓ ସଜ୍ଜନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଦ୍ୟାପି ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ନାହିଁ । ଏହି ଗ୍ରାମର ନାମ କେହି ଯୋରଡ଼ିଥି, କେହି ବା 'ଯୋଡ଼ାଭିଥି' ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ଜଣେ ବୁଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ଅପଣାର ଗ୍ରାମ ପରିଚୟ ଦେଉଁ ଶ୍ଳୋକରେ ଦେଲେ, ତାହାର ଗୋଟିଏ ଚରଣ ଏହି ଯେ "ଯୋଡ଼ୀ ନାମ୍ନାଳ ବନ୍ଧମ ଚଳେ ଦୁର୍ଗେ ଯୋମେଶ୍ୱର" ଏହାର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତିରୁ ଜଣାଯାଉଛି ଗ୍ରାମର ନାମ 'ଯୋଡ଼କ ବନ୍ଧନ' ବା ଯୋଡ଼ାଭିଥି । ସ୍ଥାନୀୟ ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ବେଶ ବୁଝାଯାଏ ଯେ ଏ ସ୍ଥାନ ପୂର୍ବେ କେବଳ ଜଙ୍ଗଲମୟ ସ୍ଥଳ ଏଥିରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଲୋକାଳୟ ନ ଥିଲା । ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଦେଶରେ ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ କଟକରେ* ସମସ୍ତ ଲୋକମାନେ ଉଠି ଆସି ଏଠାରେ ବାସ କଲେ । ଏହା ଖୁବ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହେଉଅଛି, କାରଣ ଏ ଗ୍ରାମ ରାଜଧାନୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଥିରେ ବ୍ରାହ୍ମଣାଦି ବିଭିନ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣର ଲୋକଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ ଅଧିବାସ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ବିଭିନ୍ନ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଯେପରି ବିଶୃଙ୍ଖଳଭାବରେ ରହିଅଛନ୍ତି, ସେଥିରୁ ଯଥାର୍ଥ ବୋଧହୁଏ, ଏମାନେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଅଞ୍ଚଳରୁ ଏକାବେଳକେ ଉଠି ଆସି ଏଠାରେ କୌଣସିପ୍ରକାରେ ଅଶ୍ରୟ ନେଇ ଅଛନ୍ତି । ଏହିଠାରେ ରାଧାମୋହନ ଓ ରାଧାକାନ୍ତ ନାମରେ ଦୁଇଟି ମଠ ଅଛି । ଏ ଉଭୟଙ୍କରେ ଗୋପାଳମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜା ହୁଏ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଏଥିରେ ଦମନକ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀର ଯାତ୍ରା (ଦଅଣାଗ୍ରେର) ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ଏହା ଲାଗି ଏ ଗ୍ରାମ ବହୁକାଳରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛି ।

୧୯—ବିଶ୍ୱନାଥ ମୁଣ୍ଡିଆ ।

ଡେଲଙ୍ଗ ରେଲଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ବାମ-ଭାଗରେ ଯେଉଁ 'ଦେଉଳ-କଣ୍ଟା' ପାହାଡ଼'ଟି ଦୃଷ୍ଟିପଥାରୂଢ଼ ହୁଏ ତାହାର ନାମ ବିଶ୍ୱନାଥ ମୁଣ୍ଡିଆ । ଏହା ପ୍ରାୟ ୪୦୦ ଫୀଟ ଉଚ୍ଚ ହେବ, ଏ ଶୈଳଟି ଯେପରି 'ଶୁଭ୍ରକଣ୍ଠଧର', ସେହିପରି ଯଦି 'ହର ଉପବୀତଧର' ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଏହା ନାନାକୀର୍ତ୍ତି-ଭୂଷିତେ ଭୂଷିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବ୍ୟବସାୟକର ପାଇଁ ଯେପରି ଯେପରିଠାରୁ ଛୋଟାଦନ ଗୋଳାସିକା ବାଟେ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣପଥ ବରୁଣୀ ଦେଇ ନୀଳାଚଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରସର ହେଉଁ ପଥ ଆବିଷ୍କାର କରିଅଛନ୍ତି, ତହିଁର ଶେଷରେ ଏହି ଶୈଳର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହି ଶୈଳଶିଖରରୁ ନୀଳାଚଳର ଦେଉଳ ଓ ଧ୍ୱଜ ଭାବରେ ଦେଖାଯାଏ ।

"ଦମ୍ଭା ଜରେ ଜରୁ- ଶ୍ରୀଳ ଟଙ୍କ ଯହିଁ
ନିଦାଘେ ମଧ୍ୟାହ୍ନକାଳେ,
ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ମସ୍ତକେ ଜାଳ ମହାଚକ୍ର
ସଦା ଖେଳେ ଉଦ୍ଧବାଳେ ।
ଜଳଉଥା-ରୁଚେ ମୃଗର ଯେ ଟଙ୍କ
ଭୂମି ଅଭିକ୍ରମି ପଥେ,
ଆସିଅଛି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଶୁଭ୍ର କଣ୍ଠଧର
ବିଶ୍ୱନାଥ ପରବତେ ।"

* ଏହି 'କଟକ' ର କଥା ଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତୁତଃ ଏହି ଶୈଳଶିଖରରେ ଠିଆହୋଇ ଦେଖିଲେ ଗୃଧ୍ରଅଡ଼େ ସେହି 'ଦଦ୍ୟାସ-ଅଗ୍ରହୁଣ୍ଡିକା' 'ମୃଗଚୃଷ୍ଟିକା'ର ବିଳାସଭୂମି ପ୍ରସାରିତ ଦେଖାଯାଏ । ଉତ୍ତରମୁଖରେ ଗୃଧ୍ରଙ୍କେ ଜଳଚଳିଲାପ୍ରସ୍ଥ ଦସ୍ୟାର କୁଞ୍ଜଳାରଣ୍ଣୀ ମନଲୋଭକ ଜାଣିଲାଏ । ନୈର୍ଋତକୋଣରେ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିରର ଚୂଡ଼ା ଯେପରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦେଖାଯାଏ, ଈଶାନ୍ୟକୋଣରେ ସେହିପରି ଭୁବନେଶ୍ୱରମନ୍ଦିର ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼େ । ଅଗ୍ନିକୋଣରେ କୋଣାର୍କମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ବୋଲି ସ୍ଥାନୀୟ ସେବକ-ମାନେ ଦୃଢ଼ତାସହକାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ, କିନ୍ତୁ ଦୂରତ୍ୱ-ବଶତଃ ଦେଖିହେଲା ନାହିଁ । ବାୟୁବ୍ୟକୋଣରେ ଝଙ୍କ ଭୂମି ଉପରେ ବରୁଣୀ ପାର୍ଶ୍ୱଶୈଳଶ୍ରେଣୀରେ ବରୁଣୀପ୍ରସ୍ଥ ଶୋଭା ଶବ୍ଦ ଦେଖାଉଥାଏ । ପର୍ବତଚୂଡ଼ାରେ ବିଶ୍ୱନାଥଶିବଙ୍କର ଯେଉଁ ପୂର୍ବମୁଖ ମନ୍ଦିର ଅଛି, ତାହା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ହେଲେହେଁ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ନାହିଁ । ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତରପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ ଶିଳା-ଅସ୍ତରଣ ଅଛି, ସେଥିରେ ବସିଲାମ କଲେ ସର୍ବପ୍ରକାର କ୍ଲେଶ-ଶ୍ରାନ୍ତି ଅପସୃତ ହୋଇଯାଏ । ମଧ୍ୟାହ୍ନର ପ୍ରଖର ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ସୁଦ୍ଧା ଲୋକ ଏଠାରେ ବସିଲାମାତ୍ର ତାପକ୍ଲେଶ ନ ଜାଣି ଶୀତଳସମୀରଯୋଗେ ଶାନ୍ତିରସଆସ୍ୱାଦନପୂର୍ବକ ଜୀବନକୁ ସେ ସୁଖ ଭୋଗ ଲାଗି ମନେ ଏହିପରି ଅନୁଭବ କରେ ।

କେତେ ଯତ୍ନେ ବଳି ଲଭିବ ସଂସାର
ଅଯତ୍ନ ଲବ୍ଧ ଏହି ଶାନ୍ତିବାର ।
ଏଠାର ମାଧୁରୀ ଏ ଦେଶ ସୁଷମା
ଏ ପୁଣ୍ୟ ବିଭୁତି ପ୍ରୀତି ଜନ୍ମୁପମା ।
ଦୁଷ୍ଟିଦାକୁ ବାଞ୍ଛା ଥିଲେ ଏ ଖେଦ
ବଳ ଦିନେ ହେଲେ ଏ ଜଳ ଅଛିଦ ।

ଏହି ମୁଣ୍ଡିଆଟି ବର୍ତ୍ତମାନ ପାରଳାଖିମଣ୍ଡିଙ୍କ ତେଲୁଙ୍ଗ-ଷ୍ଟେଟର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ମନ୍ଦିର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଯେଉଁ ସମତଳ ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ମୁକ୍ତ ରହିଅଛି, ସେଥିରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହା ଯେପରି ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ, ଏଥିରେ ଯଦି ଜଳର ସୁବିଧା ଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ରାଜାଙ୍କର ତେଲୁଙ୍ଗକରେଜର ଉତ୍ତର ପୃଷ୍ଠସ୍ଥିତ ଏହି ପାହାଡ଼ ଶୈଳାଧିବାସର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୈଳ-ଆରୋହଣର ପଥ ବଡ଼ ଦୁର୍ଗମ । କିମ୍ବା ନୃପତି ମହୋଦୟ ଯଦି ମଧ୍ୟେ ପାବଚ୍ଛଦ୍ୱାରା ଏହି ଆରୋହଣ ପଥ ସୁଗମ କରିଦିଅନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଅନେକେ ଏହି ଶୈଳଶେଖରକୁ ଅନାୟାସରେ ଯାଇ ଶାନ୍ତି ସୁଖ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବେ ।

୨୦—ବଦ୍ରେଶ୍ୱର ମୁଣ୍ଡିଆ ।

ପ୍ରୋକ୍ତ ବିଶ୍ୱନାଥମୁଣ୍ଡିଆର ପ୍ରାୟ ଏକକୋଶ ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମରେ ଅଥବା ଘୋରଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମର ପୃଷ୍ଠଭାଗରେ ଯେଉଁ 'ଚରୁକୁଣ୍ଡ' କ୍ଷୁଦ୍ର ଶୈଳଟି ଦେଖାଯାଏ, ତାହାର ନାମ ବଦ୍ରେଶ୍ୱର ମୁଣ୍ଡିଆ । ଏହି ମୁଣ୍ଡିଆର ଯାଦବଦେଶରେ ବଦ୍ରେଶ୍ୱର ଶିବଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଅଛି । ଏହି ମନ୍ଦିରଟି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଏବଂ ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମକାରୁକାର୍ଯ୍ୟରେ ଖଚିତ । ଏପରି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶିଳ୍ପ ଭୁବନେଶ୍ୱରମନ୍ଦିର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କୁତ୍ରାପି ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ମନ୍ଦିରର ଶିଳାମାନ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏପରି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ କ୍ଷୟଶୀଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି ଯେ ତାହା ଉପରୁ ଶିଳ୍ପ କେତେଦିନ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲାଣି । ପାର୍ଶ୍ୱଦେବତାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର କ୍ଷୁଦ୍ରମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇ ମୂଳମନ୍ଦିର ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ ଅଛି । ଚୌଷ୍ଠି, ବାର୍ତ୍ତିକେୟ ଏବଂ ଗଣେଶଙ୍କର କମନୀୟ ମୂର୍ତ୍ତି ବିଚକ୍ଷଣ ସ୍ଥପତିର ହସ୍ତ ସୂଚନା କରୁଅଛି । ଗଣେଶମୂର୍ତ୍ତିର ଶିଳା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବଶବ୍ଦ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେହେଁ ତେତେବେଳେ ଯେ ଅଖଣ୍ଡଳ ଗଜଦନ୍ତର ବିଭୂଷଣ କରିଥିଲା ଏହା ଦେଖିଲାକ୍ଷଣି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଅବଶ୍ୟ କୌଣସି କେଶରୀବଂଶୀୟ ବା ଗଙ୍ଗାବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିବ । କିଂବଦନ୍ତୀରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଏ, ଏଠାରେ ପୂର୍ବେ ମଦନକାମଦେବ (ସମ୍ଭବତଃ ମଦନମହାଦେବ) ରାଜାଙ୍କର ଗଡ଼ ଥିଲା । ସେ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାର ସଙ୍କଳ୍ପ କରି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଗୋଟିଏ ଏହିପରି ଶିବମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଥିଲେ । ଘୋରଡ଼ିଆ ଗ୍ରାମର ସୋମେଶ୍ୱର-ମନ୍ଦିର ଏବଂ ଦସ୍ୟାଘରବର୍ତ୍ତୀ ଗାଳକଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କ ଜୀର୍ଣ୍ଣମନ୍ଦିର ପ୍ରଭୃତି ଭଗ୍ନ । ଏହି ମଦନମହାଦେବଙ୍କର ମହିଷୀଙ୍କର ନାମ 'ଚାରୁ' । ଚାରୁଦେବୀ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ କଳର ଅଭାବ ଦୂର କରିବାପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଫଟିକ ଖୋଳାଇ ଥିଲେ । ତାହା ଅଦ୍ୟାପି 'ଚାରୁ ପୋଖରୀ' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ଅସ୍ତିଅଛି । ଥରେ ମାତ୍ର ଏହାର ସଂସ୍କାର ବା ପରିଷ୍କାର କରିଦେଲେ ଏହା ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଫଟିକ ହୁଅନ୍ତା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହାର କେତେକ ଅଂଶ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର୍ତ୍ତମାନ କୌଶଲ୍ୟାଗାଙ୍କ ପର କ୍ରମଶଃ ଅଗଭୀର ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ କର୍ଷଣଯୋଗ୍ୟ ଭୂମିରେ ପରିଣତ ହେଉଅଛି । କାଳେ ଏହା କେବଳ ଶ୍ରୁତିରେ ନ ରହି ଏହା ଅଧିକାରୀ-ମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ନିବେଦନ । ଏହି ଯୋଗୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବନ୍ଧେଶ୍ୱର ଶୈଳର ନିମ୍ନଦର୍ଶନପ୍ରାୟ ଶୋଭା ଧାରଣ କରିଅଛି । ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରର ପାର୍ଶ୍ୱବାଟେ ମୃଣ୍ଡିଆ ଉପରକୁ ଉଠିଲେ ଗୋଟିଏ ଅନୁଚ୍ଚ ଶ୍ରୁଙ୍ଗାକାରରୁ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । ବୃକ୍ଷର ଘର୍ଷଣାଶ୍ରୁଗ୍ରଥିତ ପର୍ବତପ୍ରାୟ ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚରେ ଗୁରଅଛି ଏପରି ପ୍ରତୀତ ଯେ, ଗୋଟିଏ ଟିଣ୍ଡ ଅନାୟାସରେ ଚଢ଼ି ପାରିବ । ଗଛଟିକୁ କେହି ଛେଦିଥାର ନାହାନ୍ତି—କାରଣ ତାହା ବଟ ନୁହେ ବ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ନୁହେ । ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ଏହାକୁ 'ଦାସ୍ତଗଛ' ବୋଲି କହନ୍ତି । ଯଥାର୍ଥରେ ଏହା ସେହି ପୁରାଣବର୍ଣ୍ଣିତ ଗୃଧ୍ରକୂଟଶୈଳସ୍ଥ ପର୍ଣ୍ଣଶାଳୀ ବୃକ୍ଷ । ଏହାର ପତ୍ର ଶ୍ୱେତ୍ ବଟଜାତୀୟ ହେଲେହେଁ ବଟ ଅପେକ୍ଷା ଲଘୁ ଏବଂ ଗର୍ବାକୃତି । ଏହାର ଫଳ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଫଳ ପ୍ରାୟ କ୍ଷୁଦ୍ର, କିନ୍ତୁ ବଟଜାତୀୟ । ଭାଙ୍ଗିଦେଲେ ଭିତରେ ବଟଫଳର ଦାନାପରି ଦେଖାଯାଏ । ପତ୍ରର ବୃନ୍ତ ଲମ୍ବବଟ ବୃନ୍ତ ପ୍ରାୟ ଦିଶେ । ବଟପରି ଏହାର ଅବରୋହ ମଧ୍ୟ ଅଛି । କେବଳ ଗୃଧ୍ର ବାସ ନାହିଁ, ତାହାହେଲେ ଏହି ପର୍ଣ୍ଣଶାଳୀବୃକ୍ଷ ଝାଡ଼ୁଥାର କରି ପର୍ବତର ନାମ 'ଗୃଧ୍ରକୂଟ' ରଖିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏହି ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ଅଥବା ଶୈଳଶିଖରରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଶିଳା-ଅସ୍ତରଣ ଏବଂ କୁଣ୍ଡ ଦେଖାଗଲା । ବଳାଙ୍କ ସ୍ୱକ୍ରାଳରେ ଏଠାରେ କେବେ କେବେ ହୋମାନୁଷ୍ଠାନ ହୋଇଥିବ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ବୌଦ୍ଧ ଚିହ୍ନ ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ଉତ୍ତରମୁଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ପଶ୍ଚିମରେ ବରୁଣୀଶୈଳ ଅତି ବିଶଦ ଦେଖାଯାଏ, ମଧ୍ୟରେ ରବିକିରଣଚ୍ଛାଦିତ ଦୟାସ୍ରୋତ ଉଜଳ ରଜତକାନ୍ତି ବିସ୍ତାର କରି କୁଣ୍ଡିତ ଗତିରେ ସମୁଦ୍ରର ଲେଜାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି । ଏଠାରେ ଚିଲିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୟାର ଗତି ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଶିଖରେ ମଧ୍ୟ ଏକପାର୍ଶ୍ୱରେ ଜଗନ୍ନାଥମନ୍ଦିର ଏବଂ ବିପରୀତ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମନ୍ଦିର ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖାଗଲା । ଏହି ଦୁଇ ପାହାଡ଼ ହୋଇ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମନ୍ଦିରଦ୍ୱୟର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥିତ କହିଲେ ଚିତ୍ର ଅସଙ୍ଗତ ହେବ ନାହିଁ ।

୬ ।—ଜଗତ ।

ବନ୍ଧେଶ୍ୱର ମୃଣ୍ଡିଆର ଅଦୂର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମରେ ଭଳା ମନ୍ଦିରମାଳାଭେଦକାରୀ ଭଳ୍ଲାଟ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲା । ଏହାର ସ୍ଥାନୀୟ ନାମ ଧର୍ମଜପାଗ୍ର କହନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ନାହିଁ । କଟକର ଲୋକମାନେ ଏକ ସମୟରେ ଭଳାଦେଶରେ ଘୋରତି ଆଲୁ ଉଠି ଅସିଥିଲେ ବୋଲି ଏହି ପୂର୍ବ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଯାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ ଭଳପ୍ରାସାଦର ଯେଉଁ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି, ତାହା ଦେଖିଲେ ପଥିକ ବ୍ୟକ୍ତିବୁଦ୍ଧିକଣ୍ଠରେ ଏହା ଉଚ୍ଚାରଣ ନ କରିବ କି "ଯଦ୍ଦୁଃଖୋଃ କୁଳଗତା ମଥୁରାପୁରୀ । ରସନ୍ତଗୋଃ କୁନ୍ଦମ୍ଭେତ୍ତର କୋଶଳା ।"—କଟକକିଲ୍ଲାର ଛତ୍ରଅ ଗଡ଼ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗ କିଲ୍ଲାର ଏହି ସହଜପ୍ରାପ୍ତ କଟକ ସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଅପରିଚିତ । ଉଦ୍ଧାର ଏକା ଦଶା । ଛତ୍ରଅର ମେଘନାଦପାଚେର ପର ଏହାର ଭଗ୍ନପ୍ରାଚୀରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ତୂପୀକୃତ ପଥର ନାହିଁ, ସମ୍ଭବତଃ ତାହା କେତେଦିନ ଭଳମାର୍ଗରେ ବା କାହାର ଅଟ୍ଟାଳିକାର କଳେବର ମଣ୍ଡନ କରି ପାରିଲାଣି । ଛତ୍ରାଧି ପ୍ରାଚୀରର ଯେଉଁ ଚିହ୍ନ ଅଛି ତାହା ପ୍ରସ୍ଥ ଜଣାପାଏ ଏବଂ ଏହାର ଦୈର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଥରେ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧମାଇଲ ହେବ । ଚତୁଷ୍ପାକାର ପ୍ରାଚୀରର ବେଷ୍ଟନିଟି ଏକକୋଶ ହେବ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଭିତର ପାଖେ ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ଛତ୍ରଅର ମେଘନାଦ ପାଚେର ପ୍ରସ୍ଥ ହୋଇପାରେ । ଭିତରବେଢ଼ା ଭିତରେ ପ୍ରାସାଦର ଭଗ୍ନାବଶେଷ, ଏହାକୁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ କିଲ୍ଲା କହନ୍ତି । କଟକର ବାରବାଟୀ ପର ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ମୃତ୍ତିକାର ସ୍ତୂପ ଅଛି, ତାହା ଉପରେ ଠିଆ ହେଲେ ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମାଂଶରେ ପ୍ରାସାଦର ଦୃଶ୍ୟ କଳ୍ପନା କରି ଦର୍ଶକ ମନରେ ଦୃଢ଼ ଏହି ଭାବ ଜାତ ହୁଏ ।

"କାର୍ତ୍ତିକାଓକାଳ କେଉଁ କାର୍ତ୍ତି ପ୍ରତି ନଦ୍ରଇ ନାମ
ଜଗତ ଗଲାଣି କାଳବଶେ ତାର ରହିଛି ନାମ"

ଏହି ପ୍ରାସାଦ ଚତୁରସ୍ରାକାର । ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶ ପାଦ ଘର୍ଘ ହେବ । ଏହାର ଉତ୍ତରି ପାଦଛଅଶ ସବୁ ପ୍ରସ୍ତର ନିର୍ମିତ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତରଗୁଡ଼ିକ ଏକା ଛାଞ୍ଚରେ କଟା ହୋଇ ଥିଲାପରି ଦେଖାଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ସ୍ତୂପ ମୂଳରୁ ଏତେ ପ୍ରସ୍ତର ଖୋଳା ହୋଇ ବାହାରୁଛି ଯେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଏକାଧିକ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇ ପାରିବ । ଏ ପ୍ରସ୍ତର ସବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ପିଣ୍ଡା ପାଚ୍ଛି କୋଠା କୋଠିର ଅଙ୍ଗ ମଣ୍ଡନ କରୁଅଛି । ଏପରି ଭାବରେ ପଥର ଚୂନା ଲାଗିଅଛି, ବଳେ ତାହା ନାମଶେଷ ହୋଇଯିବ, ଏଠାରେ ଆଉ ଜାଗାର ସତ୍ତା ରହିବ ନାହିଁ । କାଳକ୍ରମେ ତାର ନାମ କେଳାଣି ରହିଯାଇ, ଧରିତ୍ରୀପୃଷ୍ଠରେ ଆଉ କିଛି ଚିହ୍ନ ରହିବ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ପଥର ଦେହର ଚୂନ ପୁଅଙ୍କ ଗୋଟିଏ ସ୍ତରପରି ପ୍ରକାର ଦେଖାଗଲା । ତାହାର ଅର୍ଦ୍ଧ ଚୂନ ପ୍ରାୟ ଅଛି, ଅପରାର୍ଦ୍ଧ ଗେଙ୍ଗୁଟିର ଆକାର ଧରିଅଛି । ତଳସ୍ତରରେ କେବଳ ଏକପ୍ରସ୍ଥ ଗେଙ୍ଗୁଟି ଦେଖାଗଲା । ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିତ୍‌ମାନେ ଏହିଠାରେ ଚୂନର ପୂର୍ବାପରପୁରୁଷ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ କରି ପାରିବେ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତରବେଣି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଚୀନ ଲିପି ଦେଖିଲିଁ । ତାହା ଅଧୁନିକ 'ଡାଇଲ' ପରି ଚତୁରସ୍ର । ବୋଧ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଛଅ ହେବ । ଲିପି ଓଣ୍ଡିଆ ଭଙ୍ଗିଦେଖେ ଭିତରେ କଳାଚିହ୍ନ ମାଟି ଏବଂ ସେଥିରେ ଧାନ ଓ ଧାନ ପତ୍ରର ଦାଗ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଏଥିରୁ ଗୋଟିଏ ଲିପି ଆଧୁନିକ ଅଭେଦିଷ୍ଟ ଲିପି ସଙ୍ଗେ ସମାନ ହୋଇ ପାରିବ । ଏହି ଜଗତର ଉତ୍ତରପଶ୍ଚିମରେ ବହିଃପ୍ରାଚୀର କୋଣରେ ଗୋଟିଏ ଭଗ୍ନ ପୋଖରୀ ଏବଂ ତାହା ଜଳକରେ ଦାଗ ଦେଖା କରିବାର ଗୋଟିଏ ଗୋଦିତ ଗର୍ତ୍ତ ଅଛି । ଗ୍ରନ୍ଥଧାରର ପରମ୍ପରାକ ଅଛି ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ କିଛି ଲକ୍ଷିତ ହେଲା ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ଏଠାରେ ଗ୍ରନ୍ଥଧାରୀ ବହୁକାଳ ନ ଥିଲା । ଇତିହାସରୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରେ ଜଣାଯାଏ ମଦନ ମହାଦେବ ଗୃହଦେବ ମାତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥକ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଉତ୍ତରେ (ଖ୍ରୀ ୧୧୭୫) ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗଳପତି ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ଗ୍ରେଗଙ୍ଗର (୧୧୩୨-୧୧୨୨) ଗ୍ରନ୍ଥପରେ ଚତୁର୍ଥ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବ (୧୧୨୨-୭୭) ରାଜା ହୋଇ ପ୍ରକାର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିଦିତ ଅଛି । ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥଧାରୀ ପୁତ୍ର ଥିଲା । ତାହାଙ୍କ ପରେ ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ପୁତ୍ର ସିଂହାସନ ଅରୋହଣ କରିବାର ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏପ୍ରମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଜଣ ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ରାଜା କେତେଦିନ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଦ୍ୱିତୀୟଙ୍କ ମତରେ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଏକଜଣ କାମଦେବ ପାଞ୍ଚବର୍ଷ (୧୧୭୭-୭୧) ଏବଂ ତତ୍ପରେ ମହାଦେବ ଗୃହବର୍ଷ (୧୧୭୧-୭୫) ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଭାମଶାସନରେ ମହାଦେବଙ୍କର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ନାହିଁ । ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କାମରୁପୀ ଭାମାର୍ଣ୍ଣବଦେବଙ୍କ ନାମ ଦେଖାଯାଏ । ଭାମାର୍ଣ୍ଣବଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ରାଜରାଜଦେବ ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମାଦଳାପଞ୍ଜିରେ ମଦନମହାଦେବଙ୍କର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ସହିତ ତର୍କ ବିତର୍କ ହୋଇଥିବାର ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସଙ୍କ ପ୍ରକାଶିତ ମାଦଳା-ପଞ୍ଜିର ଏକଥିଷ୍ଟା ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଅନଙ୍ଗଭୀମଦେବ ତତ୍ପରେ ଚାରି ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ବହୁଳ ସ୍ଥାନରେ କଟକ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବାର ଏପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଝିଙ୍ଗୀରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛିଁ । ତତ୍ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ମଦନମହାଦେବ ଯେ ଚାରି ଅଳ୍ପ ରାଜତ୍ୱକାଳ ମଧ୍ୟରେ ନିଜ କଟକ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବେ ଏଥିରେ କାହିଁକି ସନ୍ଦେହ ହେବ । ରାଜାଙ୍କ ଆଧିପତ୍ୟ ପଛେ ପଛେ ଯଦି ଏଠାରୁ କଟକ ଉଠାଇ ନିଆଯାଇ ଥାଏ ତାହାହେଲେ ପ୍ରାୟ ୭୦୦ ବର୍ଷ ହେଲା ଏ ଜଗତ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହେଲାଣି । ଆଜି କେତେକ ଭଗ୍ନ ଲିପି, ପଥର ସ୍ତୂପ ତାହାର ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଏହି ପଥର ଗୋଳା ସମୟରେ ଯଦି ଏଠାରୁ ତୌଳିଶି ତାମ୍ରଶାସନ ବା ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଲିପି ମିଳେ, ତାହାହେଲେ ଏଠାର ଇତିହାସ ପ୍ରଷ୍ଠୀକୃତ ଭାବରେ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ମାନସ ଗୋଚର ହେବ । ଶଂସିତ ସ୍ଥାନ ଲେମ୍ବାଇ ପ୍ରଗନାର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏହି ଲେମ୍ବାଇ ସାଢୋଟି ମାହାଲରେ ବିଭକ୍ତ । ଏହା ବହୁକାଳ ଯାବତ୍ ଗୋର୍ଦ୍ଧାର ଭୋଇବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ତେଣୁ ଏହାକୁ ପୁରାତନ ଷ୍ଟେଟ ବୋଲି ବ୍ରିଟିଶସ୍ତରରେ ଲେଖେ ଜାଣିଥିଲେ । ଅଳ୍ପକାଳ ହେଲା ଏହା ପୁରାତନ ରାଜାଙ୍କ ହାତରୁ ପାରଳାରାଜାଙ୍କ ହାତକୁ ଯାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଅଞ୍ଚଳ ପାରଳାରାଜାଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧୀନ ।

ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖୋଦାବକ୍ସ ଲାଇବ୍ରେରୀ ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଇଉରୋପିୟାର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ମୁସଲମାନ-ବଂଶରେ ଉଦ୍ଭୂତ ମୋହାମ୍ମଦବକ୍ସ ପାଟନା ନଗରରେ ଓକାଲତି ବ୍ୟବସାୟ କରୁଥିଲେ । ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ ଅପେକ୍ଷା ଜ୍ଞାନାଲୋଚନା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଅଧିକ ଅନୁରାଗ ଥିଲା, ସୁତରାଂ ସେ ଆରବ ଓ ପାରସି ଭାଷାର ନାନାବିଧ ପୁସ୍ତକମାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ସେ ଚାରିଶହ ଶତ ଖଣ୍ଡ ଆରବ ଓ ପାରସି ହସ୍ତଲିଖିତ ଅମୂଲ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ଆପଣାର ଗାଠାଗାରରେ ସଞ୍ଚୟ କରିଥିଲେ ।

ଖୋଦାବକ୍ସ, ମୋହାମ୍ମଦ୍‌ବକ୍ସଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର, ସେ ୧୮୪୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ୩ ୨୪ ଦିନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ମୋହାମ୍ମଦବକ୍ସ ଆପଣାର ମୃତ୍ୟୁକାଳରେ ପ୍ରିୟ ପୁତ୍ର ଖୋଦାବକ୍ସଙ୍କୁ ମୂଲ୍ୟବାନ ପାର୍ଥିବ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦେଶ କରିଥିଲେ,—"ବସ୍ତ୍ର, ଜୀବନରେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଆରବ ଓ ପାରସି ହସ୍ତଲିଖିତ ସଂଗ୍ରହର ଚେଷ୍ଟା କରିବ ଏବଂ ପୁସ୍ତକାଳୟ ନିମନ୍ତ୍ରେ ଗୋଟିଏ ଅଟ୍ଟାଳିକା ନିର୍ମାଣ କରି ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଦାନ କରିବ ।", ସୁଖର ବିଷୟ, ପିତୃଭକ୍ତ ଖୋଦାବକ୍ସ ଜୀବନର ଅନ୍ତିମ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବେ ହେଲେ ପିତାଙ୍କୀ ପାଳନରେ ଶୈଥିଲ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରି ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେହି ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଗଧନାର ଫଳ ବାଙ୍ଗୀପୁରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ "ଖୋଦାବକ୍ସ ଲାଇବ୍ରେରୀ" ।

ଖୋଦାବକ୍ସ ପାଟନାରେ କେତେକ ବର୍ଷ ଓକାଲତି କରିବା ପରେ ଖ୍ରୀଃ ୧୮୯୪ ରେ ହାଇକୋର୍ଟର ଫେଲୋ (ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି) ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଥିଲେ । ୧୮୯୮ ଖ୍ରୀଃରେ ଉକ୍ତ ପଦ ତ୍ୟାଗ କରି ପୁଣି ପୂର୍ବ ପରି ପାଟନାରେ ଓକାଲତି ଆରମ୍ଭ କଲେ । ସେ ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ତିମ ଆଦେଶ ଷଣ୍ଢେ ସକାଶ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ।

ଖୋଦାବକ୍ସ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁଠାକୁ ଯାଉଥିଲେ, ସେଠାରେ ପ୍ରାଚୀନ ପୁସ୍ତକର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଏବଂ ସଂଗ୍ରହର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ । ଏହା ଭିନ୍ନ ସେ ମାସିକ ୫୦ ଟଙ୍କା ବେତନରେ ମୋହାମ୍ମଦ ଜଣେ ଅନୁସନ୍ଧାନୀ ସୁଚତୁର ଆରବଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରି ନିମାଗତ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ମୋହାମ୍ମଦ ସକଳ କେବଳ ଘରେ ବସି ନୁହେଁ,—ଆରବ, ପାରସ୍ୟ, ସିରିୟା, ମିସର ପ୍ରଭୃତି ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରି ଅନେକ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ-ରତ୍ନ କରଗତ କରିଥିଲେ ।

ଖୋଦାବକ୍ସଙ୍କର ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହର ଉତ୍ତମ ନିଦର୍ଶନ ଥିଲା । କଲିକତାସ୍ଥ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭାଷାବିତ୍ ପ୍ରଫେସର ବ୍ଲକମାନ ସାହେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ସଂଗୃହୀତ ପୁସ୍ତକରାଶି ନିଲାମ ହେବାର ଶୁଣି ଖୋଦାବକ୍ସ ସ୍ୱୟଂ କଲିକତା ଯାଇ ଉଚିତ ଭାବରେ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥରତ୍ନ ବ୍ୟତୀତ ସେ ଅନେକ ପୁରାତନ ଅତ୍ୟୁତ୍କୃଷ୍ଟ ଛବି ସଂଗ୍ରହ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ସଂଗୃହୀତ ପୁସ୍ତକର ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରାୟ * ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା । ଏହି ପୁସ୍ତକମାନ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତ୍ରେ ୮ ହଜାର ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଅଟ୍ଟାଳିକା କରି ପିତାଦେଶ ଅନୁସାରେ ସେସବୁ ସାଧାରଣଙ୍କ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତ୍ରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ତାହା "ଖୋଦାବକ୍ସ ଲାଇବ୍ରେରୀ" ନାମରେ ପରିଚିତ । ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା ଉପରୋକ୍ତ ଅମଳୋଦ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କରି ୧୯୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଅମରଧାମକୁ ଯାତ୍ରା କରିଅଛନ୍ତି । ଧନ୍ୟ ଖୋଦାବକ୍ସ ! ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଅବିଚଳିତ ପିତୃଭକ୍ତି ଏବଂ ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହ ଚେଷ୍ଟା ! ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ତ୍ୟାଗ ସ୍ୱୀକାର !

"ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଯାହାର ସତ୍ୟ, ଈଶ୍ୱର ତାହାର ସହାୟ" । ନିରନ୍ତର ଖୋଦାବକ୍ସ ନିରନ୍ତର ନାନା କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ ଥାଇ ନାନା ପ୍ରକାର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପୁସ୍ତକର * ହଜାର ହସ୍ତଲିଖିତ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ସେ ପ୍ରଭୂତ ଧନ ବ୍ୟୟ କରି ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରୁ ହସ୍ତଲିଖିତ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିବା ବିଷୟ ସ୍ମରିଲେ ବିସ୍ମୟ କଲେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଉତ୍କଳଦେଶରେ ଅନେକ ପ୍ରଧାନ କବି, ପଣ୍ଡିତ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଦେବଭାଷା, ମାତୃଭାଷାରେ ନାନାପ୍ରକାର ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଲେଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ବଡ଼ ଦୁଃଖର ବିଷୟ ଉଲ୍ଲିଖିତ ଅଧିକାଂଶ ପୁସ୍ତକର ନାମ ସୁଦ୍ଧା ଅନେକ ଲୋକ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ସଂଗ୍ରହର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ କିଏଣ ?

ଉତ୍କଳର ଗୌରବ ସ୍ଥାନୀୟ ମାନନୀୟ ମହାମହୋପାଧ୍ୟାୟ ମହୋପଦେଶକ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର କାବ୍ୟକଣ୍ଠ ମହୋଦୟଙ୍କ ଠାରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପ୍ରକାଶିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁସ୍ତକର ତାଲିକା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି, କିନ୍ତୁ ମାତ୍ରଭାଷା ପୁସ୍ତକର ତାଲିକା ସଂଗ୍ରହର ଚେଷ୍ଟା କେହି କରି ଚରିତାର୍ଥ ହୋଇଥିବାର ଜଣାଯାଇ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ ପୁସ୍ତକର ତାଲିକା ସଂଗ୍ରହ କରି ଏକତ୍ରିତ କଲେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶବାସୀ-ମାନେ ଉତ୍କଳର ଅସାମାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଭଣ୍ଡାର ଦେଖିବା ପାଇ ବିସ୍ମୟ ବିସ୍ମୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ରହିବେ ।

ପୁରାତନ ପୁସ୍ତକମାନ ସଂକଳନ ନିମନ୍ତେ ଯେପରି ଚେଷ୍ଟା ଅଧ୍ୟବସାୟ ଆବଶ୍ୟକ, ସେହିପରି ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ । ସୌଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଉତ୍କଳରେ ଅନେକ ଧନୀ, ବଦାନ୍ୟ, ସାହିତ୍ୟରସିକ, ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗୀ ରାଜା, ମହାରାଜା ଏବଂ ଜମିଦାର ଓ ଜମିଦାରୋପମ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଛନ୍ତି । ମଣିମା-ମାନଙ୍କୁ ମଣାଇ ପାରିଲେ ଧନାଢ୍ୟର ଅନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଇ ରହେ । ଏହାକୁ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତର ବିଷୟ ମନେ କରି ଏ ବିଷୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଦେଶହିତୈଷୀମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ବଙ୍ଗଦେଶର ସାହିତ୍ୟସମାଜମାନ ପୁରାତନ ପୁସ୍ତକ ସଂକଳନ ବିଷୟରେ ଯେପରି ପ୍ରାଣପଣରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଲୋଚନା କରୁଅଛନ୍ତି "ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ" କି ସେପରି କରି ନ ପାରେ ? ଧନବଳ, ମନବଳ ନ ଥିବାରୁ ସମାଜ କିଛି କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ସମାଜକୁ ସଜୀବ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ପୁନଃ ଚେଷ୍ଟା ହେଉଅଛି । ଏ ଚେଷ୍ଟା ସଫଳ ହେଉ, ଅନ୍ତରର ସହିତ ଏହି କାମନା କରୁଅଛୁଁ ।

ଏ କଥା ସମସ୍ତେ ନିର୍ବିରୋଧରେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ, ପାଠାଗାର ବା ସାଂସ୍କୃତିକ ଅନୁଶୀଳନର ଜନ୍ମାଦର ଅଟେ । ଯେଉଁମାନେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଲୋଚନାର ସ୍ୱାଦ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ରାଜପଦ, ରାଜଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ଜ୍ଞାନ କରିବେ ଓ କେତେ ଲୋକ କରିଅଛନ୍ତି । ଜଣେ ଭାରତ ସାହିତ୍ୟରସିକ କହିଥିଲେ "ମୁ ଯଦି ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପାଠାଗାର, ଅଙ୍ଗିକ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଚାରର ସୁବିଧା ଯାଏଁ ଏବଂ ଗ୍ରାମ୍ୟାଚାରଦି ଚିନ୍ତାରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରେ ତେବେ ମୋର ଅନ୍ୟ ସୁଖଭୋଗର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।" ବାସ୍ତବରେ ଅଧ୍ୟୟନାମୋଦରୁ ବଳି ଆମୋଦ ନାହିଁ ।

ଭାରତର ଭୂତପୂର୍ବ ବଡ଼ଲାଟ ଲର୍ଡ କର୍ଜନ ଜଣେ ଚିନ୍ତାକାର ଏବଂ ଅଧ୍ୟୟନାନୁରାଗୀ ବ୍ୟକ୍ତି । ସେ "ଗୋଦାବରୀ ପାଠାଗାର" ପରିଦର୍ଶନ କରି କହିଥିଲେ,—"ଧରାତଳରେ ଯଦି ସ୍ୱର୍ଗ ଥାଏ, ତାହା ଏହିଠାରେ, ତାହା ଏହିଠାରେ, ତାହା ଏହିଠାରେ ।" ଜଣେ ଫରାସୀ କବି ମଧ୍ୟ ଠିକ ଏହିପରି କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି ।

ଲୋକ ଅଧ୍ୟୟନପ୍ରିୟ ଏବଂ ପୁସ୍ତକପ୍ରିୟ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ନ ହେଲେ ପାଠାଗାରର ପ୍ରକୃତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ । ବଡ଼ ନ ହେଉ ଛୋଟ ପାଠାଗାର ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ପାଠକ ଅଭାବରୁ ଅନେକ ଆଗାରର ଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଫିଟିବାକୁ ନାହିଁ । ଗୋଦାବରୀ ଯେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଧନ ବ୍ୟୟ କରି ଅମୂଲ୍ୟ ପାଠାଗାର ସ୍ଥାପନ କରିଗଲେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା କି କିଛି ଉପକାର ହେଉଅଛି ? କେହି କି ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ବକ ସେହି ସବୁ ପୁସ୍ତକ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଅଛନ୍ତି ? ଗୋଦାବରୀଙ୍କ ଦାନର ଗୁରୁତ୍ୱ କି କେହି ଅବଶ୍ୟ ବୁଝିଲେଣି ? ନା । ଜଣେ ଇଂରେଜୀ ପଣ୍ଡିତ ଉକ୍ତ ସୁବିଧ ପାଠାଗାର ପରିଦର୍ଶନ କରି ଅଶେଷ ସହକାରେ କହିଥିଲେ,—"ଗୋଦାବରୀ ପୁସ୍ତକ ନିମନ୍ତେ କି ସୁନ୍ଦର ଗୋଟ (ଘର) ସ୍ଥାପନ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଇଙ୍ଗ୍ଲେଣ୍ଡ ହୋଇଥିଲେ ଏହି ଲାଇବ୍ରେରୀରେ, ପ୍ରତିଦିନ ଶତ ଶତ ଲୋକ ଜ୍ଞାନାନ୍ୱେଷଣରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିଥାନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଜଣେ ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ପାଠକ ଦେଖୁ ନାହିଁ ।" ଯେଉଁ ବାଲୀସ୍ଥର ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ନଗର ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଦେଶିକ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ରାଜଧାନୀ, ଯେଉଁଠାରେ ହାଇକୋର୍ଟ, ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ଭବିଷ୍ୟତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ, ଯେଉଁଠାରେ ଅନେକ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ବାସ କରନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେପରି ସ୍ଥାନର ପ୍ରଧାନତମ ପାଠାଗାର ସାଧାରଣରେ ଅନାଦୃତ, ତେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନର କଥା ବା କଅଣ କହିବା ! ଦେଶର ଗୃହଅଭାବ, ଉଦାସିନ୍ୟ, ଅବହେଳା ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ ବିସ୍ତାର କରିଅଛି, ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଖେପର ବିଷୟ ।

ଦେଶର ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଗତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେଉ, ସେମାନେ ଜ୍ଞାନୋଲତି, ପ୍ରାଚୀନ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପ୍ରତି ମନୋଯୋଗୀ ହେଉନ୍ତୁ, ଦେଶର ପୁରାତନ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ସଂଗ୍ରହ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ, ଅନ୍ତରର ସହିତ ଏହି କାମନା କରୁଅଛୁଁ ।

ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜୀବନ-ଚିନ୍ତା ।

ପ୍ରାଣ ତୋ ମମତା ବୁଝିବ କିପରି
ଛୁଟ୍ ପେଣ୍ଠ ମୋ ଶକତ,
ଦିନେ ମୋତେ ଛାଡ଼ି କିପରି ଛାଡ଼ିବୁ
ସର୍ବସ୍ୱ ହେବୁ ମୋ ପ୍ରତ ।
କେବେ ବା କିପରି କେଉଁ ଦେଶେ ପୁଣି
ବେଣିଲି ତୋ ସଙ୍ଗେ ଯାଇ,
ବିଷମ ସମସ୍ୟା ଏକେବେଳ ଯାଏ
ସାଧ୍ୟ ମୁଁ ପାରଲି ନାହିଁ ।
ସୁଖେ ଦୁଃଖେ ମୋର ସଙ୍ଗୀ ତୁହି ଅଟୁ
କିପରି ଛାଡ଼ିବୁ କହ,
ପ୍ରିୟଙ୍କର ତ ଶରୀରେ ଯାଇଲା
ଅଟଇ ଅତି ଅଧିକ ।
ଛାଡ଼ିଯିବୁ ଯେବେ ଏତିକି ମିନତି
ତୋ ପଦେ କରୁଛି ମୁହିଁ ।
ଜଣାଇ ଦେବୁ ତୁ କରୁଛିଦିନ ଅର୍ଗୁ
ଉଜାଗର ପ୍ରତି ରହି ।
ଏତିକି ଅଶା ମୁଁ ପୋଷିଛି ହୃଦୟେ
ଛାଡ଼ି ଯେବେ ଚାଲି ଯିବୁ
ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୁଣି କେଉଁ ଦେଶେ
ସମ୍ବାପିଣ ମୋତେ ନେବୁ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ୟାମଚନ୍ଦ୍ର ତ୍ରିପାଠୀ ।

ଘରଚଟିଆ ।

ମାର୍ଗଶୀର ମାସ ପ୍ରତ୍ୟୁଷ ସମୟ
ଗଗନେ ରବି ବିରାଜି,
ଗାନ୍ଧ-ସୁଗନ୍ଧର ମଧ୍ୟର ଉତ୍ତାପେ
ଭୂପୃଷ୍ଠକୁ ଅଛି ସାଜି ।୧।
ମୋ ପାନ୍ଥ କୁଟୀର ନିର୍ଜନ, ନିଃସ୍ପନ
ଗୃହଦ୍ୱାର ଉଦ୍ଘାଟିତ,
ତୁହି ଅବ୍ୟକ୍ତର ମନୋମୁଗ୍ଧକର
ଶୀତବାତେ ପ୍ରପୂରିତ ।୨।
ବାଳ ରବି କର ଲାଗି ବିକଶିତ
ଫୁଲ ଫୁଲ ଗୋଲାପର,
ପବନ ହିଲୋଲେ ଦୋଳି, ମନେ ହସି
ମନ ହରେ ଦର୍ଶକର ।୩।
ଚେଳୀଗଛୋଳ ଶ୍ରୀଣ ଗନ୍ଧ ସଙ୍ଗେ
ମିଶିଣ ଗନ୍ଧ ସେବତ,
ଚିତ୍ର, ଗୀତ, ସ୍ନେହ ତିନିଏ ମିଶିଣ
ପ୍ରାଙ୍ଗଣକୁ ମଣ୍ଡିଛନ୍ତି ।୪।
କୁଟୀର ମଧ୍ୟରେ ଚିର ସହଚର
ଅସୀନ ମୁ ପୋଷ୍ୟ ସଙ୍ଗେ,
ରବି କର କ୍ରମେ ଅସନ ପାର୍ଶ୍ୱରୁ
ଖସି ଯାଉଥାଏ ରଙ୍ଗେ ।୫।
ଅଜ୍ଞାତ ପ୍ରଦେଶୁ ଚଟିଆ ଗୋଟାଏ
ଘର ଘରେ ଉଡ଼ି ଅସି,
ଜବାଟ ଉପରେ ଧୀରେ ବସିଗଲା
ସୁମଧୁରେ ଛିଁ ଛିଁ ଭାଷି ।୬।
ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଚଳକୁ ଓଲ୍ଟାଇ
ଗୁଡ଼ଲ ଖୁଦ ଗୋଟାଇ,
ପୁଣି ଘର ଘରେ କେଣେ ଉଡ଼ିଚାଲି
ନ ପାଇଲି ମୁ ଗୋଡ଼ାଇ ।୭।
ଅଲଖିତୁଁ ଅସି ଅଲଖିତେ ମିଶି-
ଲେ ଚଟକ ପ୍ରବାଣ,
ଉପଦେଶ ଏକ ମୋତେ ଦେଇଗଲା
କର ମୋ ମୂଗ ମଳନ ।୮।
ସଂସାର ଅଶ୍ରମେ ଦୁଇଦିନ ପାଇଁ
ମାନବ ଅଟେ ପଥିକ,
ଦେଉଁ ଦଗୁଁ ଅସି କେଉଁ ଦଗେ ଯାଏ
କର ତା ନୁହଇ ଠିକ ।୯।
ଚଟକର ସାଇଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁର
ତଥା ମୋର ପ୍ରାଣ ସାଇଁ,
ଏ ସମସ୍ୟା ପୂର୍ତ୍ତ କରିବା ଅଶକ୍ୟ
ମୋତେ ଦିଅନ୍ତି ପଠିଅଇ ।୧୦।
ଚଟକ ପକ୍ଷରେ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ
କରୁଥିବ କାର୍ଯ୍ୟମାନ,
ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷିଥିବ ସମସ୍ୟା ପୂରଣେ
ସାହା ପ୍ରଭୁ ଭଗବାନ ।୧୧।

ଶ୍ରୀ ବାଳୁବେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଭାପତିଙ୍କ ଅଭିଭାଷଣ । *

ଭାଇମାନେ, ଆଜ୍ଞ ଭିଲ୍ଲମାନେ,

ମୁଁ ଦେଖୁଛି ଅନେକ ଶୁଦ୍ଧଜାତକ ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ମୁଁ ବୁଝିଛି ଯେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରେଣୀର ଛାତ୍ରମାନେ ଏ ସଭାର ସଭ୍ୟ । ଆଜି ଅନୁଗ୍ରହ କରି ଅନେକ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଏଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ବିଶେଷ ଅନୁଗ୍ରହ କରି ମଧ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି ।

ମୁଁ ଆସନରେ ବସିଲାବେଳେ ସଙ୍ଗୀତରୂ ସମିତିର ନାମ ଓଡ଼ିଆ ଆଲୋଚନାସଭା ଦେଖି ଭୟ ହେଲା । ଭାଷାର ଆଲୋଚନାରେ ମୋହର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ମୁଁ ପିଲାଦିନରୁ ଭାଷାଶିଖାର ମର୍ମ ଏହା ବୁଝିଛି ଓ ବୁଝୁଛି "ଭାଷାଶିଖାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି ମନର ଚିନ୍ତାକୁ ଚିତ୍ରପଟରେ ଅଙ୍କିବା, ଯାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥା କହୁଛୁ ତାଙ୍କ ମନ ଚିତ୍ରପଟ ଏବଂ ଭାଷା ତୂଳିସ୍ୱରୂପ । ମୋହ ମନରେ ଯେଉଁ ଛବି ଅଛି, ସେ ଛବିକୁ ଅନ୍ୟ ମନରେ ଯେଉଁ ତୂଳିଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିଥାରେ ତାହାର ନାମ ଭାଷା । ଇଙ୍ଗ୍ରାଜିଭାଷାର ଏକ ସମୟ ଥିଲା, ଯେଉଁ ସମୟରେ ଲୋକମାନେ ଭାବୁଥିଲେ, ଯେ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥାରେ ବକ୍ତୃତା କରେ ସେହି ଯଥେଷ୍ଟ ଭାଷା ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି । ଏକଥା ଠିକ୍ ବି ନା ତାହା କହିବାର ମୋର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ମୁଁ ଭାଷା ଆଲୋଚନାର ଅର୍ଥ ଏହା ବୁଝେଁ ଯେ, ଏପ୍ରକାର ଭାଷା କହିବାକୁ ହେବ ଯାହାକୁ ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ଶିଶୁ ବୁଝି ପାରିବ । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ବକ୍ତୃତା କରୁଛନ୍ତି, ଛାତ୍ରମାନେ ଶୁଣୁଛନ୍ତି । ଯଦି ଏପରି କୌଣସି ଯନ୍ତ୍ର ଥାନ୍ତା, ଯଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉଭୟଙ୍କ ମନର ଫଟୋଗ୍ରାଫ୍ ଉଠାଥାନ୍ତା ; ତାହାହେଲେ ଶିକ୍ଷକର ମନ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମନର ଚିତ୍ର ଠିକ୍ ଜୋଡ଼ିଏ ଠିକ ଏବଂ ବାନ୍ଧର ହୁଅନ୍ତା । ଅନେକ ଦେଶହିତୈଷୀ ବକ୍ତୃତା କଲାବେଳେ ଘନ ଘନ କରତାଳୀ ଉଠୁଥାଏ, ମାତ୍ର ଫଳରେ କିଛି ହୁଏ ନାହିଁ । ତାହାର କାରଣ କଣ ? କେହି କାହାରକି ତାହାର ମନର ଛବି ଅଙ୍କିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଇ ନାହିଁ । ତାହା ଯଦି ଦେଇପାରୁଥାନ୍ତା ତାହାହେଲେ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଭାଙ୍ଗିଲା ହୁଅନ୍ତା । ତେବେ ହାତତାଳି କାହିଁକି ଉଠେ ? କାରଣ ମୁଁ ଯେବେ ଶିବ ଭାବିଲି, ତାହା ଅନ୍ୟ ମନରେ ବାନ୍ଧର ଉଠିଲା । ଶିଶୁ କିଛି ନ କହି ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଚିନ୍ତା କରେ । ଆଜ୍ଞ ସେ ମା ସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟ ଇଙ୍ଗିତଦ୍ୱାରା କଥା କହେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଭାଷାର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଯଦି ଏ ସଭାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପରସ୍ପର ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ, ତେବେ ତାହା ବଡ଼ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ କରେଁ ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର, ଭାଷା ପ୍ରତି ସେତେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବ ନାହିଁ । ଭାଷା କେବଳ ଭାବର ପୋଷାକସ୍ୱରୂପ । ଯାହାକୁ କେହି ଚିହ୍ନନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ଜଣ ଟୋପି ମୁଣ୍ଡରେ ଦିଏ । ଯାହାକୁ ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନନ୍ତି ତାହାର ବହୁମୂଲ୍ୟ ପୋଷାକରେ ମନ ନ ଥାଏ । ହୁଏତ ତାହା ସହିତ କଥା ଭାଷା ହେବାର ଦୁଇଘଣ୍ଟା ପରେ ଯଦି ପଚାରେ ସେ ବି ପୋଷାକ ପିନ୍ଧି ଥିଲେ, ତାହା କହି ପାରିବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଯାହାର ବହୁମୂଲ୍ୟ ଭାବ ଚିନ୍ତା ଅଛି, ତାହାର ଭାଷା ଅନାବଶ୍ୟକ । ମନୁଷ୍ୟର ଯଦି ଉଦ୍ଦରର ଚିନ୍ତା ଥାଏ, ତେବେ ସେ ଚିନ୍ତାରେ ସମସ୍ତେ ମୋହିତ ହୁଅନ୍ତି । ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କେତେବେଳେ କେହି ଦେଖେ ନାହିଁ । † ମନ କଦାପି ଭାଷା ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ମୁଖ୍ୟଉପାୟରେ ଚିନ୍ତା ଥିବ, କିନ୍ତୁ ଭାଷା ନ ଥିବ । ମୂକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଇଙ୍ଗିତଦ୍ୱାରା ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିବ । ମନର ଚିନ୍ତା ଭଲ ଥିଲେ କେହି ଭାଷା ଦେଖିବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଅଭ୍ୟଦୟରୂ ମନକୁ ମଜଭୁତ କର ଶିଖ । ଶରୀର ମଜଭୁତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନ ମଜଭୁତ ହେଲେ ପୋଷାକ ଭାଷା ଅପେ ଅସିବ । ସାନପିଲା ଯେ କୌଣସିମତେ ଅପଣାର ଭାବ

* ଏହି ବକ୍ତୃତାଟି ଗତ ଅଗ୍ରହାୟଣ ମାସର ୨୦ତାରିଖ ଅଧିବେଶନରେ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀବାସ୍ତବ ଚତୁର୍ଥ ବ୍ରତ୍ତର୍ଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମୋହରେ ବେଳେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର ଅବକାଶୋତ୍ତର ଜଳସେ ମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ମଧୁସୂଦନ ଦାସ (ବି, ଅଏ, ଏ) ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପଢ଼ାଯାଇଥିଲା । (ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ)

† ଅଥଚ ମୋହର ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞ ମୋହରବନ୍ଧୁ ଏ ବିଷୟରେ ତର୍କ ହୋଇଥିଲା । ମୁଁ ବକ୍ତୃତା ପୂର୍ବରୁ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ଜଣାଇ ଦେଇ ଯେ ଅଜ ମୁଁ ଏଗ୍ରେଜ ଭାଷାରେ କହେ, ତେବେ ଧରିବେ ଧରନ୍ତୁ । ମୁଁ ସେ ଦିନ ବକ୍ତୃତା ମଧ୍ୟରେ He am ଏବଂ I is ଦେଖି କହି ଗଲିଲେ, ଅଥଚ କେହି ଧରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ବକ୍ତୃତା ଶେଷରେ ତାହାଠାରୁ ଏ ଭାଷାଭ୍ରମ ଦୂର ପାରେ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଅକୁ ଜଣାଏ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏହି ଆଦର୍ଶକୁ ସର୍ବଦା ମନେ ଭାବିବ ।

ଆଜି ରେବେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏ ସଭାରେ କିଛି କହିବାକୁ ହେବ । ୧୮୯୬ ମହାରେ ବିଲାତରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋହର ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ ହୁଏ । ତେତେବେଳେ ମୁଁ ବଙ୍ଗଳା ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟ ଥିଲି । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଥା ମୁଁ ଏଠାରେ କହିବି, ଯାହା ଉତ୍କଳଦୀପିକା ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ବାଦପତ୍ରରେ କେବେ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହିଁ । ତାହା ଏହି— ଇଂରେଜ ଅଳାପରୁ ମୋହର ପରିଚୟ ପାଇବା ପରେ ଦେଶିଲ ସାହେବଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଲୋଲକପୂର୍ଣ୍ଣ, କ୍ଷଣକ ପରେ ସେ ଗଦ୍‌ଗଦ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ—"ମଧୁବାବୁ, ମୁଁ ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁତ ଦିନ ରହିଛି, ତୁମ୍ଭପରି ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୋଗ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଦେଖିବା ପାଇଁ ମୁଁ କେତେ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲି, କିନ୍ତୁ ଦେଖିବାର ନ ଥିଲା, ଆଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ (*Honourable*) ଦେଖି ମୋହ ମନରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଆନନ୍ଦ ହୋଇଅଛି ।" ଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କଣ ଦେଖୁଛୁଁ "ଇଂରେଜରେ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ହେବ ମୁଁ ଦେଖିବି" ଏହି ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ମଧୁବାବୁଙ୍କ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଅହ୍ଲାଦ ନୁହେ— ଓଡ଼ିଆ ଜଣେ ବୋଲି ତାଙ୍କର ଅହ୍ଲାଦ । ଜାତିସ୍ୱ ଉନ୍ନତି ଦେଖି ଏ ଅହ୍ଲାଦ । ସେ ଯେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆଙ୍କୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ, ଅନ୍ୟ ଜାତିକୁ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ, ତାହା ନୁହେ । ସେ ଏହି ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର ଥିବାରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଉନ୍ନତିକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନେ କରିଥିଲେ । ମନୁଷ୍ୟ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କାମନା କର, କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭ ଉପରେ ଯେଉଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଛି, ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରଥମେ କର । ମନୁଷ୍ୟର ଆତ୍ମା ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଆସେ, ସେତେବେଳେ ଜଳବିନ୍ଦୁ ପରି ନିର୍ମଳ ଥାଏ, ତେତେବେଳେ ଅବଶ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗାଳୀ କି ଇଙ୍ଗ୍ରାଜ ନ ଥାଏ । ବର୍ଷାଧାରାର ପ୍ରଥମେ କୌଣସି ରଙ୍ଗ ନ ଥାଏ । ମାଟିରେ ପଡ଼ିଲେ ସେ ସେ ମାଟିର ରଙ୍ଗ ନିଏ । ସେ ପାଣି ସମୁଦ୍ରରେ ମିଶିଲାବେଳେ ପୁଣି ଏକରଙ୍ଗ ହୁଏ । ସେହି ନଦୀ ପ୍ରବାହିତ ହେଲାବେଳେ ଭୂତଳଭାଙ୍କୁ ଜୀବନ ଦେବା ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସମୁଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ମିଶିବା ତାହାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟ ସେହିପରି ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇ ସ୍ୱ ଜୀବନ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଯାଏ । ସେ ଯେଉଁଠାରେ ଜନ୍ମିବ, ସେସ୍ଥାନର ମଙ୍ଗଳକାମନା କରିବା ତାହାର ବିଧେୟ ଏବଂ ଏହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅଭିପ୍ରେତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଏହା ଭାବିବା ଉଚିତ ଯେ 'ମୋତେ ଯେତେବେଳେ ଈଶ୍ୱର ଏହିଠାରେ ଜନ୍ମ ଦେଇଛନ୍ତି, ତେତେବେଳେ ମୁଁ ଏହିଠାର ଉନ୍ନତି କାମନା ବିଶେଷ ଭାବରେ କରିବି, ତାହା ନ କଲେ ମୁଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଦୋଷୀ ହେବି' । ରେବେନ୍ସା ସାହେବ ଓଡ଼ିଶାରେ ରହି ଠାକୁ ଏହିଭାବରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଏହା ବୋଲି ଯେ ରେବେନ୍ସା ସାହେବ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ମଙ୍ଗଳ ଇଚ୍ଛା କରୁ ନ ଥିଲେ, ଏକଥା କହିଲେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅବଜ୍ଞା ହେବ । ରେବେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କ ନାମରେ କୃତଜ୍ଞତା ପ୍ରକାଶ କରିଥିବାରୁ ଆଜି ମୁଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଅଛି । ସାହେବ ଯେଉଁ ଶୃଙ୍ଖଳା ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ, ଏ ଗଛକୁ ଯେତେବେଳେ ସେ ଦେଖିଥିଲେ କି? ତେତେବେଳେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅପଦସ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କିଏ କେତେ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟର ଉପହାସ କରିଥିଲା । ଏଥିରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ କି ଶିକ୍ଷା ପାଉଅଛୁଁ? ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଲକ୍ଷ ଦେଇ ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନେ କରି କରି ଚାଲିଯାଅ । ସେ ଭବିଷ୍ୟତ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେପରି ଦିଗେ ଅନ୍ୟକୁ ସେପରି ଦିଗେ ନାହିଁ, ଅତଏବ ତାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେତେ ଯାହା ଉଠୁ—ସମୁଦ୍ର ଗର୍ଜନ ହେଉ, ଅଥବା ମହା-ଭୋପାଳ ହେଉ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ତୁମ୍ଭର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ କରିଯାଅ । ଭବିଷ୍ୟତରେ ତାହା ଇତିହାସରେ ରହିବ । ରେବେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କର ନାମ କଣ ରହିବ ନାହିଁ? ଅବଶ୍ୟ ରହିବ, କିନ୍ତୁ ସେ ନାମ ରଖିବାକୁ ଆଦୌ ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି । ଯାହାଙ୍କର ନାମ ରଖିବାର ଆଶା, ତାଙ୍କଠାରୁ ବଳି ମୂର୍ଖ ଏ ଜଗତରେ ନାହିଁ । ନାମ ରଖିବାକୁ କଦାପି ଚେଷ୍ଟା କର ନାହିଁ—କାର୍ଯ୍ୟ ରଖିଯାଅ । ଗୋଟାଏ ଜାତିକୁ ରେବେନ୍ସା ସାହେବ ରଖିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଜାତି ଇଙ୍ଗ୍ରାଜୀ ପଢ଼ିବାକୁ ଯାଉ ନ ଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ବର୍ତ୍ତମାନେ ସେ ଗୋଟାଏ ସ୍ରୋତରେ ପକାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା-ଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କିଏ ଜାଣିପାରେ? ସେ କୋଟି କୋଟି ଜୀବନ ଗଠନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯେ ନାମ ରଖିଅଛି ସେ ପ୍ରକୃତ ଲୋକ ନୁହେ—ଯେ ଜାତିର ଉନ୍ନତି କରେ ସେ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ସେହି ବାସ୍ତବରେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନରେ ସାର୍ଥକତା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଭ କରେ । ରେବେନ୍ସା ସାହେବ ତାହାହିଁ କରିଥିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖି ଛନ୍ତି ଆଶା କର ନାହିଁ । କେବଳ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ କର । ଅନ୍ୟଅଡ଼କୁ ଚାହିଁବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଯୁବକମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର । ପ୍ରତ୍ୟେକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କଣ ? ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି କରିବାର ତାଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି । ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ଚାଲ—ଜୀବନ ଯାତ୍ରା କର । ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ସଂସାର ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିବ ନାହିଁ, କେବଳ ନିଜ ଆତ୍ମା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିବ । ତେବେବେଳେ ଏବେକ ପ୍ରତ୍ୟେକକୁ ପଚାରିବ ନିଜ ନିଜ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଅଛ କି ନାହିଁ ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋହର ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହିଠାରେ ଶେଷ କରି ଭିତ୍ତିଭୂମିର ଆବରଣ ଉଠାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଚିଲ୍ଲମାନେ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏତିକି କହୁଅଛି ଯେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଗଙ୍ଗାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିଥିବ । ଯେଉଁ ଗଙ୍ଗା କେତେ ଦୂର ଦେଶର ଭୂମିକୁ ଶସ୍ୟଶ୍ୟାମଳ କରିଅଛି, ଯାହା ଦେହରୁ କେତେ ନଦୀ ଜଳସ୍ରୋତ ସେଚ ବହିଯାଇ ଅଛି, ଯାହାର ଗର୍ଭରେ କେତେ ଜାହାଜ ନୌକା-ମାନ ଅନବରତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଅଛି, ସେହି ଗଙ୍ଗା ପୁଣି ମହା-ଦେବଙ୍କ ଜଟା ଭିତରୁ ବାହାରି ଥିଲେ । ସେହିପରି ଯେଉଁ ରେବେନ୍ସା ସାହେବଙ୍କର ଏତେ ପ୍ରଶଂସା ସମୁଦ୍ର ଶୁଣିଲା, ଏହି ଉପର ଲୁଗାଖଣ୍ଡି କାଢ଼ିଦେଲେ ତାହାଙ୍କ ଏହିଷଣ୍ଡି ଦେଖି ପାରିବ । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିଟି ପୁଣି ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସ୍ଥୁଳର ଜଣେ ଶିଳ୍ପଦ୍ୱାରା ଅଙ୍କିତ, ଏହା ଅଧିକ ଆନନ୍ଦର ବିଷୟ । ଏଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କଠାରେ କୃତଜ୍ଞ ହେଉଅଛୁଁ ।

ଉତ୍କଳଭାଷାର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଅଂଶର ପର)

ଲିଙ୍ଗ ।

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅକାରାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା, ନନ୍ଦନ, ଭାଗ୍ନେ, ଝିଅ, ବାଛି (ବିକଳ୍ପେ ବାଛୀ), ଗଣ୍ଡ (ବିକଳ୍ପେ ଗଣ୍ଡୀ), ନରତ (ବିକଳ୍ପେ ନରତ୍ତୀ), ମାଇପ, ଝିଅ ।

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆକାରାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା ; ବାପା, ବୋପା, ବାବା, ଦାଦା, ଦଦା, କକା, କନା, ଭାଇନା, ଦେଓ (ଜେଠା), ସାଇତା, ଅଜା, ମଉସା, ପିଉସା, ଶଳା, ଶଳା, ଶ୍ରେଷ୍ଠା, କୁକା, କଣା, କେମ୍ପା, ବୋକା, ସୁଜା, ଗୋଦରା, ଛୋଟଲା ଇତ୍ୟାଦି ।

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ନିତ୍ୟରେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା ; ସପ୍ତା, ଧାଇ, ବଣ୍ଡ—ବଧବା (କୌଣସିଠାରେ ଉପସର୍ଗ ହୁଏ), ବାଛି, ପୋଇଲା, ଥୋଇଲା, ମଉଛୀ, ଦୁଧଛୀ, ମାହାରୀ, ଚରଗୁଣୀ, କୁଟୁଣୀ (କୁଡ଼ୁଣୀ ବା କୁଟେଇଣୀ ମଧ୍ୟ ହୁଏ), ସଉକୁଣୀ, ଜାହାଜାଣୀ, ବସିଗୋଟେଇ, ଇର୍ଯ୍ୟଲ୍ ଜୀବ—ଉକୁଣୀ—" ଉକୁଣୀ ଦେହେଇ ମଲା । ବଗ ପାଣିରୁଡ଼ି କରି ଗଲା । " ଜାହାଣୀ ଭଗ । ଚଙ୍ଗୁଡ଼ୀ—" ଚଙ୍ଗୁଡ଼ୀ ଲେ ଚଙ୍ଗୁଡ଼ୀ ଛେଇବାଳ ନେ ଲମ୍ବାଳ ଦେ । " ଶିଶୁଗୀତ । ଏହିପରି କୋଇଲା, ସାସ୍ତ ।

ପୂରଣାର୍ଥକ ଦୁଇ ଓ ତିନି ଶବ୍ଦ ବ୍ୟକ୍ତି ବୁଝାଇଲେ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ନିତ୍ୟରେ ଦୋସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସୋସ୍ତ୍ରୀ ପଦ ହୁଏ ।

ଦୁଧଅଳି, ଚଉଁଚଅଳି ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଳି ଭାଗାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ନିତ୍ୟସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା ; ଦୁଧଅଳି ଗାଈ ।

ମାସୁଣି, ଗାଆଣି, ଚକ୍ରଣୀ ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଣି ଭାଗାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପ୍ରେସ୍ୱାର୍ଥବୋଧକ ଶବ୍ଦ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଂ ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଯଥା ; ଧନ—" ମୋ ଋଣ ପରିଣ ଧନ ବାରେ ଫେର ଗୃହିଁ ଯାବେ । " ବନ୍ଧୁ—" ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁକୁ କହ ଯାଇ ଏତିକ । " ବଦଗୁଣ୍ଡିମାଣି । ସଙ୍ଗାତ—" ରେ ସଙ୍ଗାତ ; ଚଲଶିର ଚଲ କଥା । "

Digitized by srujanika@gmail.com

(ଶେଷର ଚନ୍ଦ୍ରାନନ୍ଦଚରିତ୍ର) । ମିତ—"ମିତ ତୁମ ହ ଲୋ ଗୁଣ୍ଡ ଅନୁରଗ ନୋହୁ ।" ଏହିପରି ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁଂ ଉଭୟ ଲିଙ୍ଗରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ବାଉଁଶ, ରେଡ଼ଣ୍ଡ, କାଳସୀ, ସଲ୍ଲାପତ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନେ ମଧ୍ୟ ପୁଂ-ସ୍ତ୍ରୀ ଉଭୟଲିଙ୍ଗବୋଧକ ।

କଉଣ୍ଠଅଳୀ, ଘରଗୁଁଅଳୀ, ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅଳୀ ଭାଗାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ନିତ୍ୟରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗବୋଧକ ।

ବାଟୋଇ, ଛାଟୋଇ, ବାସ୍ତୁଲ୍ଲାର୍ଥର ବାଗୋଇ ପ୍ରଭୃତି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଇ ଭାଗାନ୍ତ ଶବ୍ଦ ନିତ୍ୟରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗବୋଧକ ।

ମୁକ୍ତିବ, ହଟିଆ, ଗୁମାସ୍ତା, ଅଥାରୁଆ ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନେ ନିତ୍ୟରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗବୋଧକ ।

କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ଦେକୁ ଉଣ ଦେଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ । ଯଥା ;

ପୁଂଲିଙ୍ଗ	ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ
ବାପ	ମା, ବୋଉ, ବୋଉ
ବୋପା	
ବାପା	
ବାକା	
ନନା (ଦୁର୍ଗକିଲ୍ଲା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କଷ୍ଠା)	
ବକା, ବକାଇ (କକେଇ)	ଖୁଡ଼ୀ
ଜଣନେଇ	ନଣନ୍ଦ (ଭାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ)
ସଇତା	ମାଇପ
ମଦ	ମାଇକନିଆ
ଅକା	ଅଇ
ମମୁ	ମାଇଁ
ପୁରୁଷ	ଝିଅଘର
ପୁରୁଷ	ପୁରୁଷବୋହୂ (ଭାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ)
ଶ୍ୱଶୁର	ଶାଶୁ
ଭଣୋଇ	ଭଉଣୀ (ଭାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥକ)
ଭାଇ	ଭଉଣୀ, ଅପା
ସଡ଼ୁ	ବେଉଶାଶୁ
ବଅର, ବେଉଶ୍ୱର	ଯା
ବର	ଭାର୍ଯ୍ୟା, ମାଇପ
ବର	କନ୍ୟା
ଭଇ	ଭାଉଜ (ଭାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥକ)
ପୋଇଁ, ଯୁଅଇଁ	ଝିଅ (ଭାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥକ)
ପୁଅ	ଝିଅ

(ପୁଅ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ଅଳ୍ପ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ବାସ୍ତୁଲ୍ଲାର୍ଥରେ "ପୋଇ" ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା ; ଚପୋଇ, କୁଥପୋଇ) ।

ପ୍ରେସ୍ୱାର୍ଥରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗରେ ଉପୁପୋଇ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । "ଜାହି କଉଶଲ୍ୟାଦେଇ, ବାହା ବୋଲେ ଗଲେ ମୋ ଉପୁପୋଇ, * * * * ।' କଉଶଲ୍ୟାବେଦନ ଚୌଃ ।

ପୁଅ	ବୋହୂ (ଭାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥକ)
ନନା	ନାନୀ
ଶଣ୍ଢ	ଗାଈ
ସିହାଳ	ମାଇହରଣ
ଭୁଆ	ମାଇବମ୍ବଡ଼
ଚଣ୍ଡା	ମାଇକୁକୁଡ଼ା
କେରେଣ୍ଡା	ମାଇବିଲ୍ଲଆ
ନର	ମାଈ
ଅଣ୍ଡୀର	ମାଇ
ସାଦେବ (ସାହାବ)	ମେମ୍, ଇବ
ମାଇଗୁଳିଆ	ଅଣ୍ଡୀଚରଣ୍ଡୀ

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବଳବନ୍ତ ମିଶ୍ର ।

Printed by B. S. Das, Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୮ମ ଭାଗ । | ଶ୍ରାବଣ, ୧୯୨୦ । | ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ।

ମଙ୍ଗଳ ଗୀତ ।

ଅମ ଦେଶ ମୋଦରେ ଆଜି ଘରେ ଘରେ ଗାଇବା ସୁଣିଆ ବଳସ୍ୱ
ଯେ ଶିକ୍ଷାର ଫଳେ ମିଳିଣ ସକଳେ ଲଭିବା ଉନ୍ନତି ନିଶ୍ଚୟ ।

ଥିଲା ଭୂମଣ୍ଡଳେ ଯେ ଅର୍ଯ୍ୟ-ଦର୍ଶନ
ସର୍ବ ଉନ୍ନତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନିକେତନ,
ଆହା ! ଅଧୋଗତି ଲଭିଛି ସେ ଅତି ଆମ୍ଭେଙ୍କ ଯେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଜନସ୍ୱ ।

ଧର୍ମ ପ୍ରାଣ ଆର୍ଯ୍ୟ କରିଣ ଯତନ
ଥିଲେ ସାହିତ୍ୟେ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ
ଜ୍ଞାନାନଳେ ଜଳି ହେଲେ କର୍ପୂରଳୀ ହୋଇଣ ଚାଲିଯେ ଚାଲିସ୍ୱ ।

ଗଚ୍ଛିତ ସେ ଧନ ଅଛି ଆମ୍ଭ ପାଇଁ
ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ, ଅସ ଆମ ଭାଇ
ସାହିତ୍ୟ ସେବିଲା ସେ ଧନ ଲଭିବା ଜ୍ଞାନେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ହୃଦସ୍ୱ ।

ମାତୃ ଭାଷା ସଙ୍ଗେ ମାତୃ ଭୂମି ବଳି
ଗୌରବକ୍ତ ହୋଇ ହର-ପ୍ରେମେ ମଳି
ହେବା ଉତ୍ତମନା ଛଡ଼ି କୁବାସନା ମାନସ-କୁବୃତ୍ତି ନିରସ୍ୱ । ୪ ।

ଶ୍ରୀ ଭୀମଗୋବିନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍ତରରାମଚରିତ ।

ସପ୍ତମ ଅଙ୍କ ।

(ଲକ୍ଷ୍ମଣର ପ୍ରବେଶ ।)

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ରେରେ, ଭଗବାନ୍ ବାଲ୍ମୀକି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହିତ ସମସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଏବଂ ନଗର ଜନପଦବାସୀ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅହ୍ୱାନ କରି ସ୍ୱ-ପ୍ରଭାବରେ ଦେବ ଅସୁର ଗନ୍ଧର୍ବଙ୍କୁ ଅଦ୍ଭୁତ ଉରଗଲୁଲର ଅଧିନାୟକମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ସମସ୍ତ ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ପ୍ରାଣିବର୍ଗଙ୍କୁ ଆଣାଇ ଅଛନ୍ତି । ମୋତେ ଆଜି ଆର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଆଦେଶ ଦେଲେ, "ବତ୍ସ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ଭଗବାନ୍ ବାଲ୍ମୀକି ଆଜି ନିଜକୃତ ଅଶ୍ୱମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଭିନୟ କରାଇବେ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ତେବେ ତୁମ୍ଭେ ସେହି ଗଙ୍ଗାକୂଳରେ ରଙ୍ଗଭୂମିକି ଲାଗି ଲୋକମାନଙ୍କର ଆସନ ସନ୍ନିବେଶ କର ।" ମୁଁ ଏବେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଯଥୋଚିତ ସ୍ଥାନରେ ସମୁପବେଶନ କରାଇଲି ।

ନ୍ତେ, ଏହିଯେ—

ରାଜ୍ୟାଶ୍ରମେ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ମୁନିବ୍ରତଧର
ବାଲ୍ମୀକି ଗୌରବେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଆସନ୍ତି ଏ ସ୍ଥଳ ।

(ରାମଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ।)

ରାମ—ବତ୍ସ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ରଙ୍ଗଦର୍ଶକମାନେ ସ୍ଥାନ ପାଇଛନ୍ତି ତ ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଅଜ୍ଞା ହଁ ।

ରାମ—ଅତ ଏ ଦୁଇ ବତ୍ସ କୁଶ ଲବଙ୍କର ଚନ୍ଦ୍ରକେତୁର ସମାନ ଆସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇବ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସ୍ନେହ ଜାଣି ମୁଁ ସେହିପରି କରିଅଛି । ଆଜି ଏହି ଆନ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ରାଜାସନରେ ଆର୍ଯ୍ୟ ଉପବେଶନ କରନ୍ତୁ ।

(ରାମଙ୍କର ଏବଂ ସମସ୍ତ ଦର୍ଶକଙ୍କର ଉପବେଶନ ।)

ରାମ—ପ୍ରସ୍ତାବ କର ହେ ।

ସୂତ୍ରଧାର (ପ୍ରବେଶ କରି) ରୋ ରୋ ! ଭଗବାନ୍ ସତ୍ୟାର୍ଥବାଦୀ ବାଲ୍ମୀକି ସ୍ଥାବର ଜଙ୍ଗମ ସମସ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏହା ଜ୍ଞାପନ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ, ଆମ୍ଭେ ଆର୍ଷଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖି କରୁଣ ଅଦ୍ଭୁତରସରେ କିଛି ମୁଣ୍ୟଚରିତ ନିବନ୍ଧ କରିଅଛୁଁ । କାର୍ଯ୍ୟ ଗୌରବରେ ସମସ୍ତେ ସେଥିରେ ଅବଧାନ କରିବା ହେବେ ।

ରାମ—ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ କୁହାଯାଉଛି ! ଋଷିମାନେ ସାଧାରଣ ଧର୍ମଦ୍ରଷ୍ଟା ସେମାନଙ୍କର ସେହି ଅମୃତମୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଗୁଣବିଶିଷ୍ଟ ଜ୍ଞାନ ବିଷୟରେ ବି କେବେ କିଛିମାତ୍ର ବିଘ୍ନ ହେବ ଯେ, ଏହା ପ୍ରତି ଗଙ୍ଗା ବିଷୟ ଯାଉଚି !

(ନେପଥ୍ୟେ) ହା ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ! ହା କୁମାର ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ମୁଁ ବଡ଼ ମନ୍ଦଭାଗିନୀ ! ପ୍ରସବ ବେଦନା ଅସହ୍ୟ ହେଲାଣି ! ମୋପରି ଅଶରଣାକୁ ଏ ଅରଣ୍ୟରେ ଆପଦ ସୁଦ୍ଧା କାମନା କଲେ ନାହିଁ । ତେବେ ମୁଁ ଅଭାଗିନୀ ଏଖଣି ଯାଉଚି, ଭାଗୀରଥୀ-ଗର୍ଭରେ ଆତ୍ମ-ସମର୍ପଣ କରିବି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ସ୍ୱଗତ) ଓହୋ ! ଅତି କଷ୍ଟକର ଅଛି ହେ ଏ ।

ସୂତ୍ର— ଏହି ଦେବୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭରା ଜନକା
ମହାବଳେ ଯାଙ୍କୁ ଡେକିଲେ ରାଜା ।
ଆସନ୍ନ ପ୍ରସବା ଏବେ ସେ ସତୀ
ଗଙ୍ଗାଦେବୀ ଗର୍ଭେ ଜନ୍ମ ମୁଞ୍ଚନ୍ତି ।

ରାମ—ଦେବ ! କ୍ଷଣେ ଅପେକ୍ଷା କର ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟ ! ନାଟକ ଏ । ନାଟକ ଏ ! !

ରାମ—ହା ଦେବ ! ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟ ପ୍ରିୟସଖି ! ରାମପୋଡ଼ା ତୁମ୍ଭର ଏହି ଦୁର୍ବିପାକ !

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟ ! କେବଳ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଭାବ ହେଉଛନ୍ତି ।

ରାମ—ଏଇ ମୁଁ ବଳିମୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲି ।

(ଦୁଇଟି ଶିଶୁ ଦୁଇପାଖରେ କୋଳକରି ଗଙ୍ଗା ଓ ପୃଥ୍ୱୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅବଲମ୍ବିତା ସୀତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ।)

ରାମ—ବତ୍ସ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ! ବି ଏକ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଅହେତୁକ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ମୁଁ ପ୍ରବେଶ କଲି— ମୋତେ ଧର ।

ଗଙ୍ଗା— ଅଶ୍ରୁ ମୁଛ ମା ଅସ୍ମି କଲ୍ୟାଣି,
ଭାଗ୍ୟେ ପ୍ରସବିଲୁ ଏକଲେ ଅଶ୍ମି
ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁବଂଶଧର ବେନ କୁମାର
ତେଜ ମା ବୈଦେହି ! କଷ୍ଟ ଭାର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୀତା—(ଆଶ୍ୱସ୍ତା ହୋଇ) ଭାଗ୍ୟେ, ତୁଇ କୁମାର ପ୍ରସବ କରିଛ ! ହା ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ! (ମୂର୍ଚ୍ଛିତା)

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ପାଦତଳେ ପଡ଼) ଆର୍ଯ୍ୟ ! ଆର୍ଯ୍ୟ ! ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟ ଅମ୍ବର । ଏ ରଘୁବଂଶର ମଙ୍ଗଳ ଅଙ୍କୁର ହେଲା । (ଦେଖି) ଆହା ! ହା ! ଏ କଣ ! ଉତ୍କଟ ବାଷ୍ପ-ଭରରେ ଏବେ ଆର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବିତପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ମୋହ-ପ୍ରାପ୍ତ ! (ବ୍ୟଜନକରଣ)

ପୃଥ୍ୱୀ—ବତ୍ସେ ! ଶାନ୍ତ ହୁଅ ! ଶାନ୍ତ ହୁଅ ।

ସୀତା—(ଆଶ୍ୱସ୍ତା ହୋଇ) ଭଗବତି ! କିଏ ତୁମେ—ଆଜି ଏ କିଏ ?

ପୃଥ୍ୱୀ—ଏ ତୋର ଶ୍ୱଶୁର କୁଳଦେବତା ଭାଗୀରଥୀ ।

ସୀତା—ଭଗବତି ! ନମସ୍ତେ ! ନମସ୍ତେ ।

ଭାଗୀରଥୀ—ବତ୍ସେ ଗୁଣରୁ ସର୍ବ କଲ୍ୟାଣ ଲାଭକର ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଅନୁଗୃହୀତ ହେଲୁ ।

ଭାଗୀରଥୀ—ଏ ତୁମର ଜନନୀ ବସୁନ୍ଧରା ।

ସୀତା—ହା ହା ! ମା ! ଏପରି ଶିରେ ଦୁଃଖିନୀକି ଦେଖିଲ ?

ପୃଥ୍ୱୀ—ଆସ ମା, ଆ'ମା । (ସୀତାଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ମୂର୍ଚ୍ଛିତା)

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ସହର୍ଷେ) ବଡ଼ ଭାଗ୍ୟ ! ପୃଥ୍ୱୀ ଆଉ ଗଙ୍ଗା ଦୁହେଁ ଆର୍ଯ୍ୟାଙ୍କୁ ଅଣିଛନ୍ତି ।

ରାମ—(ଦେଖି) ଅତି ଶୋଚନୀୟ କଥା ! ଦେବୀ ଜନ୍ମମୁଖ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି ! ଧନ୍ୟ ଅପତ୍ୟ ସ୍ନେହ ! ! ଅଥବା ଚେତନମାନଙ୍କର ସର୍ବସାଧାରଣ ଏହି ମୋହ କେବଳ ତୋର ଶ୍ରୀଚରଣ ସହଜ ନୁହେ ।

ଭାଗୀରଥୀ—ବତ୍ସେ ! ବୈଦେହି ! ଦେବ ! ଭୂତଧାତ୍ରି ! ଶାନ୍ତ ହୁଅ ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ଦେବ ! ସୀତାକୁ ପ୍ରସବ କରି ଶିପରି ବା ଶାନ୍ତ ହେବ !

'ରଘୁକୁଳେ ବାସ' ଶ୍ରୁତି ଏକଇ କଷଣ
ଦ୍ୱିତୀୟ ଏବେ ଯା ହେଲା, ଶୁଣିବ କେ ଜନ ?

ଭାଗୀ—ନିୟତିର ଦାସ ସକଳ ଜୀବ
କିଏ ବା ଦଇବ ନିନ୍ଦି ବେଧିବ ?

ପୃଥ୍ୱୀ—ଭାଗୀରଥି ! ଦେଖିବା କଥା କହିଲ ! ଅବା ଏହା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଉଚିତ ହୋଇଛି ।

ବାଲ୍ୟେ ଗୁରୁଗୃହେ ସେ ପାଣି ନୋହିଲା ପ୍ରମାଣ
ନ ହେଲା ମୁଁ, ନୋହିଲେ ସେ ଜନକ ସୁଜ୍ଞାନ ।
ପରୀକ୍ଷାରେ ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟ ନୋହିଲା ପ୍ରମାଣ
ଏବେ ଅନୁଗତ ଭାବ, ଆଉ ଏ ସନ୍ତାନ ! !

ସୀତା—ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଏବେ ସ୍ମରୁଛି ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ଅଃ, କିଏ ତୋହର ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ! !

ସୀତା—(ଲଜ୍ଜାରେ ସଙ୍କୋଚରେ) ହଁ, ଯାହା ବା ଅମ୍ବା କହିଲେ ।

ରାମ—ଅମ୍ବ ପୃଥ୍ୱୀ ! ଏହିପରି ଏକା ଅଟେ ।

ଭାଗୀରଥୀ—ଭଗବତି ବସୁନ୍ଧରେ ! ଯଥାର୍ଥର ଶରୀର ତୁମେ ହେଉଛ । ତେବେ ଏ କଣ ନ ଜାଣିଲ ପରି ଜାମାତାଙ୍କ ଉପରେ କୋପ କରୁଛ ।

ସୋଷିଲେ ସକଳ ନର　　ତ୍ରିକ୍ୟରେ ଅଯଶ ଘୋଷ,
ଲଙ୍କାଦ୍ୱୀପେ ହୋଇଥିଲା ଅଗ୍ନି ପ୍ରବେଶ ।
ଏବେ ଦୂରର ତା ସବେ　　କେମନ୍ତେ ଶିବେ ପରତେ,
ବିଷମ ସଙ୍କଟେ ପଡ଼ିଗଲେ ନରେଶ ।
ଆଜି ସେ କଣିକା କରନ୍ତେ !

ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ କୁଳର ଧନ　　ପ୍ରକୃତି-ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ-
ବ୍ରତକୁ ପାଳିଲେ ବସ୍ତୁ ଭେଣ ଏମନ୍ତେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଦେବତାମାନେ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାବ ଜାଣି ପାରନ୍ତି ବିଶେଷରେ ମୁଣି ଗଙ୍ଗା, ତେଣୁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ଏହି ଅଞ୍ଜଳି ।

ରାମ—ଅମ୍ବ ! ବରିଷ୍ଠ ପୃଥ୍ୱରେ ତୁମ୍ଭର ଏ ଅନୁଗ୍ରହ କାଳକ ରହିଅଛି ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ଦେବ ! ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ମୁଁ ନିତ୍ୟ ପ୍ରସନ୍ନା । କେବଳ ଏହି ଅଯାଚିତ ଦୁର୍ବହ ସ୍ନେହର ଅବେଗରେ ଏପରି କହିପକାଇଲି—ନୋହିଲେ କଣ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୀତାସ୍ନେହ ମୁଁ ଜାଣେ ନାହିଁ ।

ବିଦଗ୍ଧ ହୃଦୟେ　　ବୈଦେହୀକି ଭେଟି
ଦୈବବଶେ ସେ ଭାଜନ,
ଅମାନୁଷ ଧୈର୍ଯ୍ୟେ　　ପ୍ରଜାମୁଖ୍ୟଫଳେ
ଧରନ୍ତି ଏବେ ଜୀବନ ।

ରାମ—ଗୁରୁଜନମାନେ ଅପତ୍ୟ ପ୍ରତି ସଦୟ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ସୀତା—(ଜାନ୍ତ ଜାନ୍ତ କରଯୋଡ଼ି) ମା ! ମୋତେ ତୁମ ଅଙ୍କରେ ବିଲୟ କରିଦିଅ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମ—ଅଜ୍ ଜଣ କହନ୍ତେ !

ଭାଗୀରଥୀ—ଶାନ୍ତ ହୁଅ ! ସହସ୍ର ବର୍ଷ ଯାଏ ଅବଲୀଳା ଥାଅ ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ବତ୍ସେ ! ପ୍ରକ ଭୁଲିଛି ରଖିବାକୁ ହେବ ପରା !

ସୀତା—ମୁଁ ଅଳାଥା !

ରାମ—ହୃଦୟ ! ବଜ୍ରମୟ ହୁଅ ।

ଭାଗୀରଥୀ—ତୁମ୍ଭେ ସଳାଥା ହୋଇ ଅଳାଥା କାହିଁକି ?

ସୀତା—ମୋପରି ଅଭାଗିନୀ ସଳାଥା ବିପରି ?

ଦେବୀଦ୍ୱୟ—(ଅସ୍ଥି) ଭୁବନ ମଙ୍ଗଳ ଅସ୍ମାକୁ ବିପରି
ଅକାରଣେ ଭୁଲ ମଣ ?
ଅମ୍ଭ ବେନିଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଯାହାଂପାଗେ
ବଡ଼ର ପରବ ପଣ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟ ! ଶୁଣିଲେ ।

ରାମ—ସମ୍ଭାର ଶୁଣୁ (ଲୋକେ ଶୁଣନ୍ତୁ ।)

(ନେପଥ୍ୟେ—କୋଳାହଳ ।)

ରାମ—ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ କଣ୍ଠ—

ସୀତା—ଏ କଣ ? ଶୂନ୍ୟଠାରୁ ଜଳ ଉଠୁଛି ।

ଦେବୀଦ୍ୱୟ—ଜଣାଗଲା ।

କୃଷ୍ଣାସ୍ୟ କୌଶିକ ଜାଙ୍କ ପରେ ରାମ
ଯାର ଗୁରୁପଦଭକ୍ତ
ଜୁମ୍ଭକ ସହିତେ ସେହ ଅଷ୍ଟ ଏବେ
ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ ପରା ।

(ନେପଥ୍ୟେ)—

ନମୋ ଦେବ ! ସୀତେ, ତୁମ୍ଭ ବେନି ସୁତେ
ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗତି ।
ଅଲେକ୍ଷ୍ୟ ଦର୍ଶନ— କାଳେ କହିଥିଲେ
ଯାହା ଦେବ ଋଷିପତି ।

ସୀତା—ଭାଗ୍ୟ ! ଅଷ୍ଟଦେବତାମାନେ ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତ ହେଲେ !

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟ ଏହା କହିଥିଲେ ଯେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏମାନେ
ସର୍ବଭୋଭାବରେ ତୁମ୍ଭ ସନ୍ତତିଙ୍କୁ ଅଶ୍ରୟ କରିବେ ।

ଦେବୀଦ୍ୱୟ—ହେ ପରମ ଅଷ୍ଟ ! ନମୋ ନମସ୍ତେ
ତୁମ୍ଭ ଅଗମନେ ଧନ୍ୟ ସମସ୍ତେ
ଯାଅ ଶୁଭେ, ପୁଣି ଆସିବ ତେବେ
ଏ ବତ୍ସେ ଧାରିବେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସେବେ ।

ରାମ— ସେପ୍ରଭ ଆନନ୍ଦ-ନିହିତ ରସ
ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଜର୍ଜର ଶୋକ-ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ,
ମନ୍ଦି ମୋ ଅନ୍ତର ବଏ ଯେ ଦଶା
ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ନାହିଁ ମୋ ଭାଷା ।

ଦେବୀଦ୍ୱୟ—ବତ୍ସେ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭର ପୁତ୍ର ଦୁହେଁ
ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ହେଲେ ଦୋଲ କାଣ ।

ସୀତା—ଭଗବତୀ ! କିଏ ଏ ଦୁହିଙ୍କର ଶବିଷ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ
କର୍ମ କରିବ ?

ରାମ— ବଶିଷ୍ଠ ପାଲିତ ଏ ଇକ୍ଷ୍ୱାକୁକୁଳରେ
ଯେ ପ୍ରତି ବଂଶବିଦ୍ୟ,
ସେ ସୀତା, ସ୍ୱତଙ୍କ [illegible] ଲୋକ୍ତ୍ରୁ
ସମ୍ଭାର କର୍ତ୍ତା ନ କାହିଁ ? ?

ଦେବୀଦ୍ୱୟ—ସୁନ୍ଦି ! ତୁମ୍ଭର ଏ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ! ସ୍ତନ୍ୟ
ତ୍ୟାଗ କଲାକ୍ଷଣି ଏ ବତ୍ସ ଦୁହିଁଙ୍କ ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କୁ
ଅର୍ପଣ କରିବୁ । ସେହି ଏ ଦୁହିଙ୍କର ଶବିଷ୍ୟ
କ୍ରିୟାମାନ କରିବେ ।
ବଶିଷ୍ଠ ଶତାନନ୍ଦ ଏ ବେନି ଯଥା
ବାଲ୍ମୀକ ମହାମୁନି ଜାଣିବ ତଥା,
ଋଷି ଅଷ୍ଟ କଳକ ଏହି ଭବିଷ୍ୟ—
କୁଳର ଗୁରୁ ଏଥି, ନାହିଁ ସଂଶୟ ।

ରାମ—ଭଗବତୀ ଦୁହେଁ ଉତ୍ତମ ଶବ୍ଦର କରି ଅଛନ୍ତି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟ ! ଏହି ଜବେଦନ ମୋହର । ଯଥାର୍ଥ ମୁଁ
ବତ୍ସ କୁଶ ଲବ ଦୁହିଙ୍କୁ ସେହି ସେହି ଲକ୍ଷଣେକ୍ତ
ଦେଖୁଅଛି ।
ଆଜିଠାରୁ ଏ ବେନି ଅସ୍ତ୍ର-ନିପୁଣ
ବାଲ୍ମୀକ ମହାମୁନି-ପ୍ରସାଦେ ପୁଣ
ଲଭି ସକଳ ଶବ-ଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ଭାର
ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷେ ଅସି ସ୍ଥିତ କୁମାର ।

ରାମ—ବତ୍ସ ! ଏଣୁ ମୁଁ ସନ୍ଦେହ ଦୋଳାରେ ଦୋଳାୟିତ
ହେଲାପରି ହୋଇ ଛନ୍ଦ ସ୍ଥିର କରି ପାରୁନାହିଁ ।

ପୃଥ୍ୱୀ—ବତ୍ସ ବତ୍ସେ ! ଉପାଳକୁ ପରବ କର ।

ରାମ—ହା ପ୍ରିୟେ ! ଲୋକାନ୍ତରକୁ ଗୃହପାଉଛ ?

ସୀତା—ଅପଣା ଅଙ୍ଗରେ ମା ମୋତେ ବିଲୟ କର । ଆଜ ଏ
ଜୀବନରେ ଏତେ ଏତେ ଦଶା ସହି ପାରିବ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାମ—କି ଉତ୍ତର ହେବ ?

ପୃଥ୍ୱୀ—ଏ ବସ୍ତ୍ର ଦୁହିଙ୍କର ପ୍ରଣୟତ୍ୟାଗ ସାଏ ମୋର ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଅପେକ୍ଷା କର । ପରେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେପରି ଦର୍ଶିବ ।

ଜାଗୀ—ହଁ, ତାହା ନୁହେ କଣ ?

(ଗଙ୍ଗା, ପୃଥ୍ୱୀ ଏବଂ ସୀତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ ।)

ରାମ—କଣ ! ବୈଦେହୀଙ୍କର ସଙ୍ଗେ ଭେଟ ହେଲା ! ହା ଦେବ ! ଦଣ୍ଡକାରଣ୍ୟବାସପ୍ରିୟସଖି ! ହା ଗୃହଦେବତେ ! ଲୋକାନ୍ତର ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲ (ଏହା କହି, ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ।)

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଭଗବନ୍ ବାଲ୍ମୀକେ ! ପରିତ୍ରାଣ କର ! ଏହି ସବୁ ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନ !

(ନେପଥ୍ୟେ)—ବାଦ୍ୟ ଆଜି ବନ୍ଦ କର । ଭୋ ଭୋ ଜଙ୍ଗମ ସ୍ଥାବର ପ୍ରାଣିବର୍ଗ । ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଆଉ ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟବୃନ୍ଦ ! ଦେଖ ଦେଖ ! ଭଗବାନ୍ ବାଲ୍ମୀକି ଏକ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପରିତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ଦେଖି)

ସହସା ଜାହ୍ନବୀ ବକ୍ଷ ହେଲା ବିଦୋଳିତ
ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱେ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଦେବ-ତାପସ-ଭୂଷିତ
ଏକ ଅଚଳିତ ବେଦ ଜଳ ଆସ୍ତରଣ
ତାଙ୍କା ପୃଥ୍ୱୀ ସଙ୍ଗେ ଦେବୀ ଉଠିଲେ ଭଗ୍ନ !

(ପୁଣି-ନେପଥ୍ୟେ)—

ଅୟି ଅରୁନ୍ଧତି ! ମଧ୍ୟମହିଳାସ୍ୱା
ଅମ୍ଭେ ଦେବ ଗଙ୍ଗା ପୃଥ୍ୱୀ ଏଥି ଠିଆ !
ତୁମ୍ଭ ପାଶେ ଦେବ ! ଏହି ପୁଣ୍ୟଶୀଳା
ବଧୂ ଶ୍ରୀଜାନକୀ ଆଜିଠୁଁ ରହିଲା ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ଆର୍ଯ୍ୟ ! ଦେବଗଣ୍ଡ ଦେବଗଣ୍ଡ । ହା କି କଷ୍ଟ ! ଏତେବେଳ ଯାଏ ସ୍ୱାମୀ ଆର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଚେତନା ହୋଇ ନାହିଁ ।

(ଅରୁନ୍ଧତୀ ଏବଂ ସୀତାଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ।)

ଅରୁ— ଯାଅ ତ୍ୱରା କର ବଧୂ ବଇଦେହ !
ଭେଳ ଭେଳ ଲଙ୍କା-ବଧ ପଣ ଏହି ।
ଆଗ ବେଗେ ବେଶ ମୋ ବସ୍ତ୍ର-ଜ୍ଞାନ ।
ଚଳ ପ୍ରିୟ କର ପରଶେ ବହନ ।

ସୀତା—(ସମ୍ଭ୍ରମେ ସ୍ପର୍ଶ କରି) ଆର୍ଯ୍ୟ ପୁତ୍ର ! ଆଶ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ରାମ—(ଆଶ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ସହର୍ଷେ) ଓହୋ ! ଏ କଣ ? ଦେବି (ହର୍ଷ ବିସ୍ମୟରେ) କଣ ଦେବ ! (ଲଜ୍ଜା ଓ ମନ୍ଦହାସରେ) ଅମ୍ବା ଅରୁନ୍ଧତୀ ଆଉ ଋଷ୍ୟଶୃଙ୍ଗ ଶାନ୍ତା ସହିତ ସମସ୍ତ ଗୁରୁଜନମାନେ ଆନୁଗତ !

ଅରୁ—ବତ୍ସ ! ଏ ଭାଗୀରଥୀଦେବତା ! ପୂଜ୍ୟତମା ଗଙ୍ଗା !

(ନେପଥ୍ୟେ) ଜଗତ୍ପତେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ! ଅଲେଖ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ ମୋହ ପ୍ରତି ଆପଣାର ବଚନ ସ୍ମରଣ କର । ଏହି ଯେ 'ତୁମ୍ଭେ ଅରୁନ୍ଧତୀଙ୍କ ପର ଧର୍ମତଃ ଏହି ବଧୂ ସୀତାଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧନୁଧାର୍ଯ୍ୟିତା ହେବ ।' ତାହା ହେଲେ ଆଜି ମୁଁ ସେ ଋଣରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇଲି ।

ଅରୁ—ଏ ତୁମ୍ଭର ଶ୍ରୀ ଭଗବତୀ ବସୁନ୍ଧରା !

(ନେପଥ୍ୟେ) ବସୁଧାକୁ ତ୍ୟାଗ ଭାବିବା ସମୟରେ ପୂର୍ବେ ଅସୁଖାନ୍ ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି ଯେ 'ଭଗବତି ! ବସୁନ୍ଧରେ ! ଏହି ଶ୍ରୀମତୀ ଦୁହିତା ଜାନକୀଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କର ।' ତାହା ହେଲେ ମୁଁ ଆଜି ପ୍ରଭୁ ଆଉ ବସୁଧାଙ୍କର ବଚନ ପାଳନ କଲି !

ରାମ—କଣ, ଏ ମହା ଅପରାଧୀକୁ ପୁଣି ଭଗବତୀ ଅନୁକମ୍ପା କଲେ । ଉଭୟଙ୍କୁ ମୋହର ପ୍ରଣାମ !

ଅରୁ—ଭୋ ଭୋ ପୌର ଜାନପଦ ବର୍ଗ ! ଭଗବତୀ ଜାହ୍ନବୀ ଆଉ ବସୁନ୍ଧରା ଯାହାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା କରି ମୋତେ ସମର୍ପଣ କରିଗଲେ । ପୂର୍ବେ ଭଗବାନ୍ ବୈଶ୍ୱାନରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯାହାଙ୍କର ପୁଣ୍ୟଚରିତ୍ର ପରୀକ୍ଷା କରି ଯାଇଅଛି । ତ୍ରିଲୋକ ଦେବତାମାନେ ଯାହାଙ୍କର ସ୍ତୁତିଗାନ କରି ଅଛନ୍ତି ସେହି ଦେବଜନସମ୍ବନ୍ଧୀ ରଘୁକୁଳବଧୂଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିଯାଉ, ଏହା ଆପଣମାନେ କିପରି ମନେ କରୁଅଛନ୍ତି ?

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟ ଅରୁନ୍ଧତୀଙ୍କଠାରୁ ଏପରି ଉପଦେଶ ପାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜା ଏବଂ ପ୍ରାଣିବର୍ଗ ଆର୍ଯ୍ୟାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରୁଛନ୍ତି ! ସପ୍ତର୍ଷି ଆଉ ଲୋକପାଳମାନେ ପୁଷ୍ପବୃଷ୍ଟିଦ୍ୱାରା ସମାଦର କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ଅରୁ—ଜଗତ୍ପତେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର !

ଏବେ ଧର୍ମ ମତେ ସେ ଧର୍ମ ଯଜନେ
ଧର୍ମ ଗୃହିଣୀଙ୍କୁ ସେନ ପୂତମନେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେଜି ଯେ ହରଣ୍ୟ—ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତିକୃତ
ଭକ୍ତ ବତ୍ସଳର ଏ ପ୍ରଣ୍ୟ ପ୍ରକୃତ !

ସୀତା—(ସ୍ୱଗତ) ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ସୀତାଦୁଃଖ ଦୂର କରିବା ଜାଣନ୍ତି !

ରାମ—ଯେ ଆଜ୍ଞା, ଭଗବତ !

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—କୃତାର୍ଥ ହେଲେ ।

ସୀତା—ଜୀବନ ପାଇଲି ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ଆର୍ଯ୍ୟେ । ଏ ଶିଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ପ୍ରଣାମ କରୁଛି ।

ସୀତା—ବତ୍ସ ! ଏଇ ହେଲେ ସୁଖୀ ପାର୍ଥଙ୍କୀଙ୍କ ହୁଅ ।

ଅରୁ—ଭଗବନ୍ ବାଲ୍ମୀକି । ସୀତା ଗର୍ଭଜାତ ରାମଭଦ୍ରଙ୍କର ସେହି ଦୁଇ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ପାଶକୁ ଆଣନ୍ତୁ । (ବାଲ୍ମୀକିଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ଦେଖି) ହଁ, ସେହିତ !

ସୀତା—(ବାଷ୍ପାକୁଳନେତ୍ରେ) ମୋର ପୁତ୍ର ଦୁହେଁ କାହାଁନ୍ତି !

(ବାଲ୍ମୀକି ଏବଂ କୁଶ ଲବେ ପ୍ରବେଶ ।)

ବାଲ୍ମୀକି—ବତ୍ସ କୁଶ ଆଜି ଲବ, ଏଇ ରଘୁପତି ତୁମ୍ଭ ଦୁହିଙ୍କର ପିତା । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଜନସ୍ଥାନ । ଜନନୀ ସୀତାଦେବୀ, ଆଜି ଏହି ଋଷି ଜନକ ମାତାମହ ।

ସୀତା—(ହର୍ଷ ବିଷାଦ ଓ ବିସ୍ମୟରେ ଦେଖି) କଣ ତାତ !

କୁଶ ଲବ—ହା ତାତ, ହା ଅମ୍ବ, ହା ମାତାମହ !

ରାମ ଲକ୍ଷ୍ମଣ—(ହର୍ଷରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି) ବତ୍ସ, ପୁଣ୍ୟ ଫଳରୁ ବିନା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଇଲୁଁ ।

ସୀତା—ଅସ ମୋ ଧନ କୁଶ ! ଧନ ଲବ ! ଜନ୍ମାନ୍ତରପ୍ରାପ୍ତ ଜନନୀଙ୍କୁ ଭଲକର ଟିକିଏ ଆଲିଙ୍ଗନ କର ।

କୁମାରଦ୍ୱୟ—(ସେହିପରି କରି) ଧନ୍ୟ ହେଲୁଁ ।

ସୀତା—ଭଗବନ୍ ! ମୋହର ପ୍ରଣାମ

ବାଲ୍ମୀକି—ବତ୍ସେ ! ଏହିପରି ଏକା ଚିରକାଳ ହୁଅ ।

ସୀତା—କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ତାତ, କୁଳଗୁରୁ, ଗୁରୁଜନ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆର୍ଯ୍ୟ। ଶାନ୍ତାଦେବୀ, ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ସହିତ ଆର୍ଯ୍ୟପୁତ୍ର ଆଉ କୁଶ ଲବ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱପ୍ନସଲ ଦଶ୍ରୁତନ୍ତି ! ତେଣୁ ମୋହର ଆଜି ବଡ଼ ଆନନ୍ଦ ।

(ନେପଥ୍ୟେ—କୋଳାହଳ ।)

ବାଲ୍ମୀକି—(ଉଠି ଗୁହିଁ) ଓହୋ ! ଲବଣକୁ ବଧ କରି ମଥୁରେଶ୍ୱର ଆସିଗଲେଣି ? ମଙ୍ଗଳ ମଙ୍ଗଳକୁ ଅନୁସରଣ କରେ ।

ଲକ୍ଷ୍ମଣ—ମଙ୍ଗଳ ସବୁ ପଛକୁ ପଛ ଲାଗିଥାଏ ।

ରାମ—ଏ ସମସ୍ତ ଅନୁଭବ କଲେ ସୁଖୀ ମୋହର କାହିଁକି ବିଶ୍ୱାସ ହେଉ ନାହିଁ । ଅଥବା ଅଭ୍ୟୁଦୟର ଏହି ପ୍ରକୃତ !!

ବାଲ୍ମୀକି—ରାମଭଦ୍ର ! କହନ୍ତୁ, ଆଜି ଆପଣଙ୍କର କି ପ୍ରିୟ ଉପକାର କରିବି !

ରାମ—ଏହାଠାରୁ ବଳି ଆଜି କଣ ପ୍ରିୟ ଅଛି ! ତାହା-ହେଲେ ଏହାଇ ହେଉ ।

ଶବ ବ୍ରହ୍ମ ଅନୁଭବୀ ପରମତ ଜ୍ଞାନ କରି
ମହାମୁନିଙ୍କର ଏହି ମନୋଜ୍ଞବାଣୀ,
ଭୂତଧାତ୍ରୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭରା ପୁଣ୍ୟ ମନ୍ଦାକିନୀଧାରା
ପରିବ ଉର୍ବରୁ ଯାଉ, ଶ୍ରେୟଶାଳିନୀ ।
ଭୂପକରୂପେ ଏ ଭୁବନେ
ବିମୋଦିତ କରୁ ସର୍ବ ବିଶ୍ୱଜନେ ।

(ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଇତି ସମ୍ମେଳନ ନାମକ ସପ୍ତମ ଅଙ୍କ ।)

ସମାପ୍ତ ।

ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ।

ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନନ୍ତା ।

ସୁବଳା ମହାକୁଡ଼ ଓରଫେ ସୁବଳ ସିଂହର ନାମ ଅମଳରୁ ଗୋଟିଏ ମଲ୍ଲିପିଲ ଥିଲା । ମହାକୁଡ଼ ହରଷପୁର ବଣ ଭିତରେ ପଲରେ ସବୁବେଳେ ଥାଏ । ସଲକୁ ଆସେ ନାହିଁ । ଶୀତ, ବର୍ଷା, ଗରମ ସବୁ ତା ପକ୍ଷରେ ସମାନ । ହେଲେ ବର୍ଷା ଦିନଟା ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର ଦିନ । ବର୍ଷା ଢେର ମିଳେ, ମଲ୍ଲିପି ଗୁଡ଼ାକ ବଡ଼ ଦୁଃଖିଆ ହୁଅନ୍ତି । ଭାଲପକ ଟୋପରଟିଏ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ଚିତେ ଉଣ୍ଡା ବାଉଁଶ ଠେଙ୍ଗାଟିଏ ଲାଞ୍ଜରେ ପକାଇ ଦଳପାଳ ମଲ୍ଲିପିଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଧାଉଁଥାଏ । କାହିଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଣ୍ଡ୍ରେ କାହିଁ ଅମ୍ବୋ ପାଣି ଦେହଯାକ କାଦୁଅ ଲଟପଟ, ଏହା ଭାବ ଭାବି ଆନନ୍ଦ । ମହାକୁଡ଼ର ଆଜ୍ଞ ଦିନେ ସର ଦରକାର ନାହିଁ । ଉଦ୍ଧାବଡ଼ା ଲାଗି ବର୍ଷା ଦିନେ ଗୋଟିଏ ପଲ୍ଲ ଦରକାର । କେତେଟା ଭାଲ ପୋଡ ଭାହା ଉପରେ ବଡ଼ାକାଟେ ଚେଣାସାମ ପକାଇ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ପଲ୍ଲ ଭିଆର କରେ । ମଲ୍ଲଟା ନହାତ ନୁଆଣ । ବସି ବସି ଭିତରକୁ ଯାଏ । ବସି, ଉଠ ରହେ । ଠିଆ ହେଲେ ପଲ୍ଲ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜିବ । ପଲ୍ଲ ଗ୍ରହପଟ ଭାଡ଼ ନାହିଁ; କାରଣ ଭିତରେ ପଲ୍ଲ ଭିତରେ ଶୋଇଥିଲେ ବାହାରୁ ଯଦି କେହିଆ ଆସି ମଇଁଷି ବାଛୁଥି ଦେଖିପାଏ ଦିଶିବ ନାହିଁ । ଭିତରେ ପଲ୍ଲ ଭିତରେ ଡେଙ୍ଗେ ଉଷ୍ଣ କଠଡ଼ି ପୋଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡଭଳେ ଦେଇ ଶୋପରଟାରେ ମୁହଁ ଢାଙ୍କି ଦିଏ । ମୁହଁଟାରେ ପାଣି ନ ପଡ଼ିଲେ ହେଲା । ତା ଗ୍ରହପଟେ ମଇଁଷି ପିଲାଗୁଡ଼ିକୁ ଗୋଡ଼ରେ ଦଉଡ଼ୀ ଲଗାଇ ଟଣାଇ ପକାଏ । ବର୍ଷା ହେଲେ ମଇଁଷି ପିଲାର ମଇଳା ଓ ମୂତ ଧୋଇ ଆସି ପଲ୍ଲ ଭିତରେ ଲହଡ଼ି ଖେଳଥାଏ । ମହାକୁଡ଼ ଭାହାର ଉପରେ ଡେଙ୍ଗ ମାଛ ପରି ଲଟପଟ ହେଉଥାଏ । ମଇଁଷି ଗୁଡ଼ା ବସା ଗ୍ରହ ପାଖେ ବଣ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ଶୋଇଥାନ୍ତି । ରାତି ଭଳ ପହର ସରିଲା ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାକ ଉଠି ବଣକୁ ଚରିଯାନ୍ତି । ଭେଡ଼େବେଳୁ ମହାକୁଡ଼ ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଠେଙ୍ଗାଟି ତା ପାଖରେ ପଡ଼ିଥାଏ । କାରଣ ଭେଡ଼ିବେଳେ ନେଳଡ଼ିଆ ଆସି ବାଛୁଥିବା ଯେନ ପଳାଇ ପାରେ । ବଣ ଭିତରେ ମଇଁଷି ଗୋଡ଼ାଏ ନାକଟିକା ଦେଲେ ବାଘ ଅଟିଚ ବୋଲି ମହାକୁଡ଼ ଜାଣିପାରେ । ଆରେ ରେ-ରେ-ରେ-ରେ ! କୁହାଟଟେ ମାର ଦେଲେ ଯେଡ଼େ ବାଘ ହଉ ଛଡ଼ି ପଳାନ୍ତି । ବାଘ ଗୁଡ଼ାକ ମାକୁଡ଼ ଭାଲ ବାର ପାରନ୍ତି । ବଣରେ ସିମିତ କୁକୁଡ଼ା ଗୁଡ଼ାକ କୁକୁ କୁ କୁ କରିବେ ମଇଁଷିପଲ ବସାକୁ ନେଉଛି ଆସନ୍ତି । ଭେଡ଼ିବେଳେ ମହାକୁଡ଼ ଦୁହାଳି ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଦୁହିଁ ପକାଏ । ଦିନ ପଡ଼ିକ ସରିଲା ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଦେବକା ଜାଣ୍ଡିଆ କୁଣ୍ଡା ମିଶା ସେରେ ଗ୍ରହଲର ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ା ପିଠା ପାଞ୍ଚସେର ଅକାଣ୍ଡିଆ ବରଗଡ଼ା ଗ୍ରହଲ ଆଜ୍ଞ ଧୂଆଁପଟ ବଡ଼େ ଧର ଗୋଠରେ ହାଳର । ମହାକୁଡ଼ଙ୍କର ଭେଡ଼ିବମାନ ଦୈନିକ ଖାଦ୍ୟ । ସକାଳୁ ପିଠାଟି ଖାଇ ଦେଇ ସେରେ ଜରୁରୀ ମଇଁଷି ଦୁଧ ପିଇ ଦିଅନ୍ତି । ଦିନ ଭୁଲ ପହର ସରିଲା ଅଡ଼େଇ ସେର ଗ୍ରହଲ ଟିକିଏ ଫୁଟା ଫୁଟି କରିଦିଅନ୍ତି । ବଣରୁ ଯଦି ଚିତ୍ର ବାଙ୍ଗଡ଼, ଭଙ୍ଗ, ମଟକା, ଫୁଟୁଗୁଣ୍ଡୀ ମିଳିଥାଏ ତାକୁ ସେଇ ଗ୍ରହଲରେ ପକେଇ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି । ତରକାରୀ ପାଇଁ ଶୋଚନା ଥାଏ ନାହିଁ । ବଣରେ ୨୨ ସେର ଗ୍ରହଲ, ଭୁଲସେର ଜରୁରୀ ମଇଁଷି ଦୁଧ ମୂଳ ଖାଦ୍ୟ । ବୋଲନ୍ତି—

ମଇଁଷି ମୁଣେ ନୁହା ଚଣାଖିଆ ।
ସପ୍ତଗ୍ରହ ମୁଣେ ଧାଇଁ ।

ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ଗ୍ରହଲ ପିଠା ଭେଡ଼ିକ ଦେଇ ସରିଲା ଦୁଇ ସ୍ତ୍ରୀ ଗାଁର ହାଲ୍ଲ୍ଲ—ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବର ଶରବ୍ଦଶରର କହ ଜଳ ଦୁଧ କଳସିଟି ମୁଣ୍ଡରେ ମୁଣ୍ଡେର ସରକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସେ । ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳରେ ମହାକୁଡ଼କୁ ବଡ଼ି ହରବରରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ । ବଣରେ ନାହିଁ ପାଣି—ଏଣେ ମଇଁଷିଗୁଡ଼ାକ ଦୁଇପହର ଯାଏ ଜଳଜନ୍ତୁ ପରି କାଦୁଅ ପାଣିରେ ଡୁବିବେ । ନାକଟି ଖାଲି ଦିଶୁଥାଏ ଜଳ ଜରିବେ ? ବଣରୁ ବାହାର ପାଟକୂଳରେ ଆସି ପଡ଼ନ୍ତି । ସେଠାରେ ପାଣି ଅଳ୍ପ ଚରିଲ ଅଳ୍ପିକ ଥାଏ ନାହିଁ । ମହାକୁଡ଼େ ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ଚାଳପତ୍ରଛତା ପାଟକୂଳରେ ପୋତିଦେଇ ତାହାର ଭିତରେ ରେଷେଲବାସ କରନ୍ତି ଓ ଭିତରେ କଠଡ଼ି ପୋଡ଼ାକ ମୁଣ୍ଡରେ ଦେଇ ତେଲଗୁଣି ପୋକପରି ମୋଡ଼ିମାଡ଼ି ଶୁଅନ୍ତି । ଗୋଲବା ପାଖରେ ଦୁଇ ଭଳ ଗାଦ ମଇଁଷିଗୋବର ସହିତ ଧୂଆଁ କରୁଥାଏ । ଭେବେ ସ୍ୱରା ପାଟକୂଳରେ କାଳଆ ଡେଙ୍ଗା-ଗୋଡ଼ିଆ ବଡ଼ ବଡ଼ମାନେ—ଏତେ ମଶା ଯେ ସମ୍ଭଳା ପଡ଼େ ନାହିଁ । ମହାକୁଡ଼େ କଣ କରି ଥାଆନ୍ତି କି ପାଟ ଭିତରୁ ହାଣ୍ଡିଏ ପଙ୍କ ଅଣି ଗୋଡ଼ ଅଙ୍ଗୁଠିଠାରୁ ଅଣ୍ଟା ଯାଏ ଲେପି ଦେଇ—'ଯା ଚିହ୍ନାଳୁ ଭୁଲିବ ମଶା ।' ଏତିକି କହି ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ପିଠି ହାତ ପୋଡ଼ି ଉଠିଲେ ଗ୍ରହଲ ଗ୍ରହଲାକ ଭୁଲ ଭଳ ସ୍ୱଚ୍ଛା ମଶା ଦଳ ହୋଇଯାଏ । ଟିକିଏ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ—ଆଲୋ ମାଳଜ ! ଆଲୋ—ଗୁଡ଼ୀ—ଆଲୋ କାଳୀ କୁହାଟି ଦିଅନ୍ତି । ମଇଁଷିଗୋଡ଼ାକ ମାକୁଡ଼ କଥା ବୁଝନ୍ତି ଦୂରରେ ଥିଲେ ଯାଇକୁ ଆସନ୍ତି । ଓଲଟା ମଇଁଷି ବେଳରେ ଜାଠ ସମ୍ପି ବନ୍ଧା ଥାଏ ପାଶ ଫଳା ଚାଳୁଅ ବଳରେ ପଡ଼ିଲେ ଧାଇଁଯାଇଁ ବାଡ଼ିଏ ଅଣନ୍ତି ।

ବର୍ଷେ ଦିନ ହେଲା କି ଅଚାନକ କାହିଁ ଠାକୁରାଣୀ ଆସି ପଲ୍ଲରେ ପଶିଗଲା । ଦିନ ଅଠଟା ଭିତରେ ଅଡ଼ିଏ ଗୋଡ଼ିଆ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଲଟା ଏକାବେଳକେ ପଟାରୁଟ୍ । ମହାକୁଡ଼ଙ୍କର ତ ଅଥା ବସି ଗଲଣି । ଗାଲରେ ହାତ ଦେଇ ବସି ଥାଆନ୍ତି । ମହାକୁଡ଼ାଣି, ଆସି କହିଲେ "ହରେ ମହାକୁଡ଼ ! ତୁ ଇମିତ ବସି ଭାବୁଛୁ କିଆ ? ଅଥା ବସି ଗଲଣି ? ଓ ହୋ ! ଏ ଲାଗି ଗୋଟାଏ ଭାବନା ? ଯା ହବାର ହେଲା । ଆରେ ମୋ ଭାଇ ଗୋଠରୁ, ବୃନ୍ଦାବାରକ ଗୋଠରୁ ଦୁଧଗାଈ ଆଣି ଲଗେଇ ଦେବ ବେପାର । ବର୍ଷ ଦିନ ଭିତରେ ଯେ ପଲକୁ ସେ ପଲ ଗୋଟିଏ ଗଣି ନେ ।"

ମହାକୁଡ଼େ କଣ କଲେକ ଠାକୁରଣୀ ବାଡ଼ବାହୁଡ଼ା ଚିଲ୍ଲିପିଚିକା ଯେ ବୁଇ ଗୃହଶଣ୍ଡ ଲଙ୍ଗୁଡ଼ ଖିଲ ବକ ଚାକ ପକାଇ ଜମିଦାରର ଗୃହ ପଲରେ ସେଠ ହେଲେ । ଏତେ ବଡ଼ ଗୃହସ୍ଥ ହବାରୁ ମହାକୁଡ଼ାଣୀ ତ ବଡ଼ ଖୁସି । ଗାଁରେ ତାକୁ କେହି ସେଠାଣୀ ବୋଲି ନ କହିଲେ ଭାରି କଳି କରେ । ମାଉଜନଆ ହଜ ମିଶିପ ହେଉ ମାଡ଼େଇବାକୁ ଧାଏଁ ।

ଶୀତଦିନଆ । ପ୍ରଳୟ ସାହେବ ମହାମନ୍ତ୍ରର ଫାଣ୍ଡି ଚଦାଇକ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଫାଣ୍ଡି ପାଖ ଚୋଟାରେ ଛେରା ପଡ଼ିଥାଏ । ଛେରା ପାଖକୁ ଅଧକୋଶ ଦୂରରେ ପାଟ । ଖିଲାଳ, ଜାଳ, ମାଣିକପୋଡ଼, କଳପିଁପିଁ, ପାଣିହଁସ, ଚକୁଆ ଦାଁ ବେଣ୍ଟିଆ ବଗ ଚଢ଼େଇ ଦଳି । ପାଟହେବଙ୍କ ନକର ଖିମିତ ପଡ଼ିଗଲା ଛେକ୍ କରିବାରେ ପକାଇ ଶୀକାରକୁ ବାହାରିଲେ । ପରେ ଜଣ ଗୃହ ଜନଷ୍ଟେବଲ, ଅଠ ଦଶ ଜଣ ଚୌକିଦାର ମୁଣ୍ଡରେ ଲାଲ, କଳା, ହଳଦିଆ ଛିଣ୍ଡା ପାଗ ଶଣ୍ଢେ ଖୁଜିଲ ଚେତେ ଚେତେ ବାଉଁଶ ଚେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଧାଇଁଲେ । ସାହେବ ପାଟକୂଳରେ ପହଞ୍ଚି ଖିମିତ ବନ୍ଧୁକଟା ଭୁଜଲତ ଅଣ୍ଡାଳ କଲେ ହଜାର୍ ଛରାଇ ତ କେଁ କଟର କରି ଆକାଶରେ ଉଡ଼ି ଚକର ଦେଇ ପଡ଼ିଲେ । ବୋଧହୁଏ ସେମାନେ ତଳକୁ ଅକାଇ ଚାହିଁ କହୁଥିବେ "କାଳେ ଦେଖା ନାହିଁ ଶୁଣା ନାହିଁ, ଅଳ ଏଟା କଣ ? ଏଟା ତ ଧଳା ମଣିଷ ପରି ଦଶୁଚ ଏଟା କଣ ?" ସେମାନେ ଅଟଣ୍ୟ ଭିତରେ ଯେଉଁ କଥା ଭାଷା ହେଉଥିଲେ ସେଇଟାକୁ କହୁଚି "କେଁ କଟର" ।

ଯୋଡ଼ାଏ ଜାକ ଦେହରେ ଛିଟା ବାଜି ଛେଣା ଓ ଗୋଡ଼ ଛିଟିଗଲା । ହେଲେ କଣ ହେଲା ଠା ନ ପଡ଼ି ଖଡ଼ିଭଡ଼ା ହେଇ ଆଉ ପାଟ ମଝିରେ ଯାଇ ପଡ଼ିଲା । ଯାଉଛି କିଏ— ସାହେବ ତ ସମସ୍ତ ମୁହଁକୁ ଅଳାଉଛନ୍ତି । ଜଣ ଅଛି ପାଟ ମଝିଟା ଭାଲେ ଚମ୍ପାର । ଅଣ୍ଡଖିଆ କୁମ୍ଭୀର ଯୋଡ଼ାଏ ଥିବାର ବି ଶୁଣା ଅଛି । କନଷ୍ଟେବଲମାନଙ୍କର ତ ଦରେମ୍ ଭଳି ଯିବ । ତତ୍ରଥେ ଗୁଡ଼ାକର ଗାଡ଼ିଲଥ ପହଁରି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ—ଅଟଳ କଥା ଜାହାର ମନକୁ ଭରସା ଖଟ ନାହିଁ ଯେ ଯିବ । ସାହେବ କୋହଲେ ଜରମାନା କରିବ, ନୁହେ ଗୃହସ୍ଥ ଛଡ଼େଇ ଦିବ ; କାଣି ଶୁଣି ଗୋମୁନା କମ୍ବିର ହୁଁକୁ ତ ଯିବା ? ତେତିକେବେଳେ କଣ ହେଲାକ ଅମମାନଙ୍କ ସେଠେ ପଲ ତନଖି କରିବାକୁ ଯାଇ ସେଇଠି ପରିଷ ଦେଖିଥିଲେ । ଲୁହା ନାହିଁ ବୋଲା ନାହିଁ କଣ ମନକୁ ଆସିଲା ହୁଡ଼ ହୁଡ଼ କରି ପାଣିରେ ପଶିଗଲେ । ଦଣ୍ଡକ ଭିତରେ ଜାକ ଦୁଇଟାକୁ ଅଣି ପାଇବ ଆଗରେ ଥୋଇଦେଲେ । ପାଇବକ ମହା ଖୁସି । ଗୋଡ଼ଠାରୁ ମୁଣ୍ଡଯାଏଁ ଭିଜିଥିବ ଅଟେଇଲେ —ପଞ୍ଚହତା ମର୍ଦ୍ଦ—ବାହୁଯୋଡ଼ାକ ଗୋଲ୍ ମୋଟା ମୋଟା ଦୁଇହାତର ରେଖା ପଇବ ନାହିଁ—ଘୁଟୁଣିଏ ଚଉଡ଼ା ଛାତି—ଚକା ମୁହଁ—ଚଉଡ଼ା ନାକ ଜଘଗୁଡ଼ାକ ସକଳ ମୋଟା ଶାଳଗଛ ପରି, ପାଇବ ଭାରି ଖୁସି ହେଇ ପଗ୍ରଇଲେ "ତୁମ କୋନ୍ ହ୍ୟେସ୍ ?" "ଅଣିମା ମୁ ଜମିଦାର ପଲର ସୁବଲ ସେଠ ।" ସାହେବ—ତୁମ୍ କନଷ୍ଟେବଲ ନୌକରି କରେ ଗା ? ସେଠିଏ ଟିକିଏ ଗ୍ରମ ମନ ହେଲେ । ଦଣ୍ଡକ ବାଦ କହିଲେ "ମୁ ସରଅଡ଼େ ନ ବୁଝି କହି ପାରୁ ନାହିଁ ।" ସାହେବ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଜମାଦାର ମୁହକୁ ଗୁହିଁଲେ ଜମାଦାର ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ିଥା ବୋଲି ଚୌକିଦାରମାନଙ୍କୁ ଜଣା । ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣୁଁ ସେ ଫାଷ୍ଟବୁକ୍ ଶଣ୍ଡକ ବିଲକୁଲ୍ ପଢ଼ିଥିଲେ ଆଉ କାଗଜରେ ଇଂରେଜୀରେ ଦସ୍ତଖତ କରନ୍ତି । ସେ ମହାକୁଡ଼ କଥା ଇଂରେଜୀରେ ସାହେବଙ୍କ ବୁଝାଇ ଦେଲେ । "*Sir, this Guala Mahakur said he ask his wife. If he tell he will constable.*" ସାହେବ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଟିକିଏ ହସିଲେ । ଅସଲ କଥାଟା ବୁଝିବାକୁ ବି ମିନିଟ୍ ଛେଡ ହେଲା । ପକେଟରୁ ନୋଟ୍‌ବୁକ୍ ବାହାର କରି ଲେଖିଲେ "*Subal Singh is fit to be a coonstable. He seems to be a clever man. He is stout and strong and knows how to*

Digitized by srujanika@gmail.com

show respect to the fair sex." ହୁକୁମ ଦେଲେ "ତୁମ୍ କାଲ୍ ଫଳର ଡେଗ୍‌ରୀ ପାଶ୍ ହାଳର ହୋ ।"

ସୁବଲସିଂହ ସାହେବଙ୍କ ଅର୍ଦ୍ଦଲି । ସାହେବ ତ ଭାରତ ଶିକାରପ୍ରିୟ । ଶିକାର ସରଞ୍ଜାମ ତାହା କିମା ଥାଏ । ସୁବଲସିଂହ ନ ଥିଲେ ସାହେବ ଶିକାରକୁ ବାହାର ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁବଲ ଉପରେ ସାହେବଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖି ଭଲ, ଲୋକମାନେ ତାହାର ଅନୁସରଣ କରି ଥାଆନ୍ତି । ସେଥିରେ ତାହାର ଦର୍ପ ମାନି ତ ୧୯ ଛଡ଼ା ଉପର ବି ଗୃହପାଳିତା ବେଶ ଗୋଲାପର ହୁଏ । ହେଲେ ସବୁ ଦେଖେ ଦୁଷାବ କରି ଦିଏ । କେବେ କାଳେ ସିଂହର ଟଙ୍କେ ମଧ୍ୟେ ବେଳାମ୍ବ ଖରବ ଧରା ପଡ଼ିଲେ ଦେଖେ ଖପା ହୋଇ ଗାଳିଦିଏ । "କାଠଖିଆ, ଭୁତ ଟଙ୍କା ଏଇରକମ ଉଡ଼େଇବୁ ପର ପର ଗୋଲାମୀ କରୁବୁ କିଂବା ? ଆଜ୍ ଗୋଟାଏ କଥା ମା'କୁଡ଼ି ସିଙ୍ଗ ହେଲାରୁ ଦେଖେ ନାମ ହେଲା ସିଙ୍ଗାଣୀ, ସେ ଆପେ ଗାଁ ଯାଇ ଏହି ନାମ କହି ଆସିଲା ।

ସିଂହଙ୍କର ବି ଭଲ ବରଷ ଗୃହଣ ବାଦେ ଥରେ ସ୍ମଲିଶ ସାହେବ, ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବ ମିଶି ଡୋମପଡ଼ା ବଣକୁ ଶିକାର କରି ଯାଇଥିଲେ । ମେଜେଷ୍ଟର ସାଇବ ଗୋଟେ କେନ୍ଦୁଆଳି ସିମିଡ଼ି ଗୁଳି କଲେନ୍ତି, ହେଲା ଅଣ୍ଡାଗୁଳି ; କେନ୍ଦୁଆଣ୍ଡା ଗୋଟାଏ ଝୁମ୍ପଡ଼ିଲା ଭିତରେ ଟି ଗର୍ଜନ କରୁଥାଏ । ସାଇବ ସଙ୍ଗରେ ଶିକାରୀ ବେଠିଆ, ସେ ହାସି, ସାଉଲା କେନ୍ଦୁଆ ପାଖକୁ ଯାଇ କହେ ? ସାଉଲା ବାସ, ଧଲା ଯମ ଏକା କଥା । ସ୍ମଲିଶ ସାହେବ ସୁବଲସିଂହ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ । ସିଂହେ ଜି କି ନ କରି ପଟିଲେ ଚଟେ । ସିଂହେ ସେଇ ମଲିଷ୍ଟିମ୍ବ ୮୦ଟା ଅଳିମାଏ ଛଡ଼ି ମାରନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ଗୃହ ପାହାର କରି ଦେଇ ଲାଙ୍ଗ ଧରି ଭିଡ଼ି ଅଣି ମେଜେଷ୍ଟର ସାହେବଙ୍କ ଆଡ଼େ ଠେଲିଦେଲେ । ସାଙ୍ଗେ ନଗଦ ତ ୨୦ ଟ ବକ୍ସିସ୍ ଆଉ ତ ୧୨ ଟ ଦର୍ମାର ଜମାଦାରୀ ।

ଏତେ ହେଲା ହିଁ, ହେଲେ ସିଂହଙ୍କୁ କାଳ ସହିଲା ନାହିଁ । କାର୍ତ୍ତିକମାସିଆ ଛୁଟୀ ନେଇ ସବୁକୁ ଆସିଛନ୍ତି କାହିଁ ଗୋଟାଏ କାଳକର ଅସି ନାଡ଼ି ବସିଲା । ଜ୍ୱର ସାଙ୍ଗେ ସଲିପାତ । ଦଳ ଭିତରେ ଶେଷ ।

ଏଣେ ସିଂହାଣୀର ଦେହରେ ସିମିଡ଼ିକା ଦଳ ମଳରେ ବି ସେହିପରି ସାହସ ; ଘୋର ଜଙ୍ଗଲରେ ପଡ଼ି ବି ଛଟିବାର ନୁହନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀର ଶୁଦ୍ଧି କାର୍ଯ୍ୟ ସାରି ଅପଣା ଦେଶକୁ ଲାଗି ଗଲେ । ସିଂହେ ସିଂହାଣୀ ରୂପରେ ଗୁଣରେ ମଜାଳ । ତଥାପି ସେମନ୍ତ ଗୋଟିଏ ବଳରେ ଭୁଲକଳଙ୍କୁ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି ; ତେବେ ସିଂହାଣୀ ଭୁଲରେ ଅଧିକୌକେ ବେଶି ହେବେ । ନାହିଁଭଳକୁ ଲାଗା ପିଛିଥିଲେ ଯେଉଁଟି ଛ ନଜିଉଥା ଧନ ଉପୁଲା କଳାହାଣ୍ଡି ପର ବାହାର ପଡ଼ିଥାଏ । ସିଂହାଣୀ ଅଳଙ୍କାରକୁ ବୋଧହୁଏ ବଡ଼ ଭଲ ପାନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ବଧବା ଦଳ ଦେହରୁ ସବୁ ଅଳଙ୍କାର କାଢ଼ି ପକାଇ ପିଲେ । ଶୁଭ ବାସିଦନ ଫେରେ ହାଲଚଷ୍ଟୋରୁ କହୁଣିପାଏଁ ଦଶବଣାର ପିତଳ ବାହୁବଳା ଭୁଲିହାତରେ ଲଗେଇ ଦେଲେ । ନାକରେ ଭୋଳାଏ ଓଳନର ସ୍ୱଳାଗୁଣା ରେପ୍ପା ବଣାଳ ନାକକୁ କାମୁଡ଼ି ଧରିଥାଏ । ବେକରେ ଦଶ ଗଣ୍ଡା ଗୋଡ଼ଳଗା ଟଙ୍କାମାଳ ନାହିଁଯାଏ ଲମ୍ବି ପଡ଼ିଥାଏ । ଭୁଲ ହାତରେ ଦମ୍ଭୁଣ୍ଡା ଗେଣ୍ଡାପର ଛପ ମୁହ । ସିଂଗାଣୀ ସାହସ ଉଣା ନୁହେ । ଗାଁ ମଧ୍ୟ ନଛଟିଥରେ ସର, ଛୁଆଙ୍କୁ ଧରି ଏକୁଟିଆ ପଡ଼ିଥାଏ । ସିଂଗାଣୀ ହାତରେ ଡେର ଟଙ୍କା ଏ କଥା ଗାଁଲୋକେ ଜାଣନ୍ତି ; ଗ୍ରେରଗୋଡ଼ାକ ପଛକ ପାଇ ଦଳେ ଅନ୍ଧାର ରାତିଅ ସିଂହାଣୀର ଭିଜିଜଣ ଗ୍ରେର ସର ଭିତରେ ପଶିଲେ ; ସିଂଗାଣୀ ଶୋଇଥିଲା ଗାଲ୍ ଘମଣ ମାଡ଼ି ବସିଛନ୍ତି ଯେଉଁ ହାଲ୍‌ଲାଗାଇ ହାତପୋଛାକ ଛୁଆଡ଼ି ଦେଲା । ଗ୍ରେରଗୋଡ଼ାକ ଗ୍ରେର ଗ୍ରହାର ଭୁଇରେ ପଡ଼ିଲେ । ଯୋଡ଼ାଏ ଗ୍ରେରର ପାଖାଇଲେ, ଗୋଟାକୁ ମାଡ଼ିବସିଲା ଗାଇଦୋରେ ସର ଝିଲ୍ଲୀରେ ଭିଡ଼ି ବାଜି ଦେଲା । ପକାକୁ ଗାଁଲୋକେ ଦେଖି ଧରିଲେ—ଏ ଗ୍ରେରଟା କିଏ ମୋ ? ନଲ ନଲ ଏଇ ଗାଁ ଚଉଦଅ ବାଉଁଶ ଝଡ଼ିଛ ସି । ସମସ୍ତେ ପରାମର୍ଶ କଲେ ଗ୍ରେରକୁ ଚାଲଣ ଦେବେ । ସିଂଗାଣୀ କହିଲା ଅଚ୍ଛା ମୁଁ ଚାଲଣ ଦେବି—ଭୁଲ ଗାଲରେ କରି ଲଗାଇଲା ଭୁଲ ଗ୍ରେଡ଼ । ଉଅଉ ଫଡ଼ା ପର ଫୁଲଗଲା—ଚଉଦଅଆଉ ପଦର ଦଳ ସବୁ ବାହାର ନାହିଁ ଛେଣାରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ସିଂହେ ବିପୋଟରେଲକୁ ପୁଅ ଅନନ୍ତାର ହେଇଥିଲା ଗ୍ରହବରଷ । ବସ୍ତ୍ର ଛଳା ବେଳେ ପୁଅଟିଏ ହେବାରୁ କୋଟିନିଧ ପାଇ ଥିଲେ । ପୁଅଟିର ଆକାର ବାପ ମା ପରି—ସେହିପରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେହର ଗର୍ତ୍ତ । ସିହାଣୀ ସଞ୍ଜବେଳେ କାମ ପାଇଟି ସାରି ପୁଅଟିକୁ ଘରେ କୋଡ଼ରେ ବସାଇ ଗେଲ କରନ୍ତି— ତେଲ କଲାବେଳେ ଗୀତ ଗାଉଥାନ୍ତି,—

ହାଲ ଝୁଲୁଆଏ ଲସରପସର କଥାକହା ଶାଇବାକୁ,
ଅନନ୍ତା ଝୁଲୁଛି ଲସରପସର ମାଥକୁଥ ଦାଇବାକୁ ।
ଆକାଶେ ଝୁଲୁଛି ଚନ୍ଦ୍ର ଉଦଅରେ ସାଙ୍ଗରେ ବହୁତ ତାରା,
ଅନନ୍ତା ଝୁଲୁଛି ମାଥକୋଳେ ବସି ଦୁଧ ସେ ଖାଇବ ପରା ।
ବାଗାତ ଯାଇଛି ମଇଁଷିଗୋଠକୁ ମାଥକ ଦୁହିଁବ ଗାଈ,
ବାଟାଙ୍କ ଦୁଆରେ ପାଟହାଗ ବନ୍ଧା ଅନନ୍ତା ଚଢ଼ିବ ଯାଇ ।

ଏହିପରି ଗେଲ କରି ପୁଅକୁ ବସି ଝୁଲାଉ ଥାନ୍ତି । ହାତୁଣୀକୋଳରେ ହାଣ୍ଡିଗଲା ପରି ଟିକିଟି ଝୁଲିଲେ ବଡ଼ ମାନେ । ସେଇ ବଡ଼ ସକାଳୁ ଉଠି ପୁଅକୁ ତେଲ ହଳଦି ଛିଞ୍ଚି ଦେଇ କାଠପାଟିଆରେ କୁଣ୍ଡେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟାଏ ସାନଜଟ ବାନ୍ଧିଦିଏ । ଘଣ୍ଟେଏଯାଏ ପୁଅ ସୁଇଁକୁ ଗୃହିଁ—ଗୋ ବାପ ଆପେ ଜିଉ କାମୁଡ଼ି ପକାଇ କୁହେ—ମା ଭାହାଣି ! ସୁନ୍ଦର ପୁଅଟିକି ମୁଁ ଗୃହିଁଛି । ତାହା ବାଦେ ତୁଳସୀମୂଳରୁ ଟିକିଏ ମାଟି ଅଣି ଝୁଣ୍ଟରେ ଚିଆ କରିଦିଏ । ଜଟ ଉପରେ ଟିକିଏ ଗୋବର ଲଗାଇ ଦିଏ । ତାହାବାଦେ ପୁଅ ଉପରକୁ ଟିକିଏ ଚୁପ ପକାଇ ଦିଏ । ଗାଁରେ କେତେ ରକମ ମାଇକିନିଆ ଅଛନ୍ତି— କାହା ନଜର ଲାଗିଛି ? ପୁଅକୁ ହାସ୍ୟ କରିଦେବେ— ଏହିଲାଗି ପୁଅ ଚେହେରେ ଏଣ୍ଡିଆ ସୁଗନ୍ଧିଥାନ୍ତି ଗୋଟାଏ ଚମ୍ପା ଛେଉଁଦିଆ ଭିତରେ, ମହାଦେବ ଲେଉଟି, ଦକଡ଼ା କାଣିକଡ଼ି, ଗଣ୍ଡା ରୂପ ଛେଉଁଦିଆ ମୂଳମୁଟିକା ଦ୍ୱାରା ପୁଅ ଚେହେରେ ଲଗାଇ ଦେଇଛି । ବାଇଲୋକର ନଜର କିଛିଟା ଦେଇ ଅପଣା ଗୋଡ଼ରୁ ଟିକିଏ ଧୂଳି ପୁଅ ମୁଣ୍ଡରେ ଲଗେଇ ଦିଏ । ବାଟରେ ସେହେ ଗୁଡ଼ିକରେ ଗୋଟିଏ ପୋଡ଼ାଟିଠା କରି ରଖିଥାଏ; ସେଟି ଦିଗରେ ଦେଇ ଦହ ମୁହାଁଇ ବସେ । ତାହା ବାଦେ ଆଉ ଦୁଇ ଦିନଟା କଳସାରେ ବଳିଆ ମୂଳିଆ ଗାଁକୁ ଦହ ଦିଏ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପାଟରେ ଦୁଇ ଦିନ କଳସା ଦହି । ତାକୁ ନ ଧରି ଦୁଇଜାଣ୍ଡ ଝୁଲାଇ ଗୋହିସ ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିଯିବାବେଳେ ଲୋକମାନେ ଗୃହିଁ ରହନ୍ତି । କୁହନ୍ତି— ନିନ୍ଦଘୋଷ ଭଥ ! ସିହାଣୀର ଚେହେରାଗୁଡ଼ିକ ନାମ—ଏକ —ଦେବକା ଗଉଡ଼ଣୀ—ଦୁଇ—ମହାକୁଡ଼ଣୀ—ତିନି— ଚାଡ଼ିକା ଚାଉଳ—ଚାର—ନନ୍ଦଘୋଷ ଭଥ—ହେଲେ ସିହାଣୀର ଅଳଣାରେ ଲୋକମାନେ ଏଇଗୁଡ଼ିକ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି । ସିହାଣୀ ବୋଲି ଡାକିଲେ ସେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇଯାଏ । ଗାଁରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଥିଟିଥିଲା ମଣିଷ ହୁଙ୍କାରେ—ଏ ସିହାଣି ! ଦହି ଦେଇ ଯା ବେଳ ଡାକନ୍ତି । ଦହି ଶିଳାବେଳେ ତାକୁ ଦୁଇ ଗୃହିଥର ସିହାଣୀ, ବହିଲେ ସେ ବଡ଼ ଖୁସି ହୋଇ ଦୁଇ ଗୃହ ସଢ଼େଇ ଦହି ଲାଇ ବୋଲି ଡାକିଦିଏ ।

ସୁକଳସିହ ବିଯୋଗବେଳେ ଅନନ୍ତାର ଗୃହବଇଶ ପୂରି ଯାଇଥିଲା । ଦିନ କିଛି କାହାର ଲାଗି ବସି ରହେ ନାହିଁ ; ଅନନ୍ତାର ଗୃହିଁ ହେଲାଣି ଦଶବଇଶ । ହେଲେ ବଡ଼ ହେଲା ଲୋକେ ତାକୁ କୋଡ଼ ଏବଇଶ ଛେଣ୍ଡିଆ ବୋଲି ଠଉରିବେ । ସେଇ ସିହାଣୀ ଦହି ଭରି ଅସି ମୋଟା ବରଗଡ଼ା ଗୃହିଲ ପାଟିସେର ଚାଲିରେ ବସେଇ ଦିଏ । ସୁକଳସିହର ଛେଉଁ ଫର୍ମାସି ପିତଳ କାଥଲା ଥିଲା ସେଥିରେ ଭିତରେ ଅଳାଳ କଡ଼ଫୁଟା ମେଜୁଆ ଅଲ୍ପ ସେ ପିତଳରେ ଢାଳି ପୁଅ ପିଠିରେ ପରିଦିଏ । ଅନନ୍ତାର ଭରକାସ୍ତ ପଛ ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ହେଲେ ମା ମନ କେତକେ ମାନେ । ଗୋଧାଗିଣା ବରଡ଼ଲ କଂସାଏ, ନୋହିଁଲେ ଶାଗ ମଧ୍ୟ ସିଝାଇଦି ଭରି ପୁଅ ପାଖରେ କଂସାଏ ବସାଇ ଦିଏ । ଅନନ୍ତା ଭାତ ଖାଇସାରି ଡାଲି ଭେଡ଼ଭେଡ଼ ପିଇଦିଏ । ସିହାଣୀ ପୁଅ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ଗାଈ ରାଖିଛି । ଦିନକୁ ଗୃହସେର ଦୁଧ ଦିଏ । ଅନନ୍ତା ଭାତ ଖାଇସାରି ସେ କଞ୍ଚାଦୁଧ ସେଇକ ପିଇଦିଏ ।

ଏହେ ସିହାଣୀ କିଛି ପୁଅଲାଗି ହରବରରେ ପଡ଼ିଲେଣି । ଅଥଚ ଗୁଣୀ ଲୋକଗୁଡ଼ା ଅନନ୍ତାକୁ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କେହି କହିଲା—ମା ବାଡ଼ିରୁ କାକୁଡ଼ି ଖାଇଲା, କେହି କହିଲା—ମକା ଭାଙ୍ଗିଲା—ଅମ, କଥା, କୋଳିଛାରେ ଚଢ଼ି ଅନନ୍ତା ଖାଇଗଲା ବୋଲି ଗାଁଲୋକମାନେ ସେହି ସିହାଣୀ ପାଖରେ ସୁନାର କଲେ । ସିହାଣୀ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଣୀଲୋକମାନଙ୍କ ଉପରେ ରାଗ—ହେଲେ ପୁଅକୁ କିଛି କୁହେ ନାହିଁ । ଆଜି କାଲି ବ ସଞ୍ଜବେଳେ ପଡ଼ୁଛି ବସି ପୁଅକୁ ଗେଲ କରେ । ଶେଷରେ ସିହାଣୀ ବଡ଼ ଧନଦାର ହୋଇ ଗାଁରୁ ଆସନ୍ତି, ଘରେ ଦେଖିଲା ବଳିଛେ ମୂଳରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପିଣ୍ଡିଟି ଉପରେ ବୈଷ୍ଣବ ମହାନ୍ତି ଅବଧାନେ ବେଳ ସେଳ ଗାଁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଛନ୍ତି । ମନରେ କଲା ଏହି ଗୃହଶାଳୀରେ ଅନ୍ତାକୁ ବସେଇ ଦେଲେ ପାଠ ବି ହେବ ଆଉ ଗାଁ ବି ଭୁଲି ପାରିବ ନାହିଁ । ତହିଁ ଆଉଦିନ ଅବଧାନ ପାଖରେ ଛଡ଼ିଦେଇ କହିଲା—ଅବଧାନେ ! ଅନ୍ତାକୁ ଟିକିଏ ଭଲଭାବେ ପାଠ ପଢ଼ାଅ । ଅନ୍ତା ବଳି ପିଲାଟି ଏହି ଗୃହଶାଳିରେ ରହିଗଲା । ସେ ପୃଥିବୀରେ ଏକଲା ମାକୁ ଉପରେ ଆଉ ମା କଥା ମାନେ ।

ଅବଧାନେ ଭୂର୍ଜରେ ଅ, ଆ ଲେଖିଦେଲେ ; ତା ଉପରେ ଛଡ଼ି ସଢ଼େଇବାକୁ କହିଦେଲେ । ଛଳେ ହାତ ଚାଲିଛି, ହେଲେ ଉପରେ ବଡ଼ଲଗଛରେ କେଉଁଠି କୋଳ ଅଛି, କେଉଁଠି ପାଛିଆ ଅନେଇ ଦେଖୁଥାଏ । ନଜର ପଡ଼ିଲେ ମାଙ୍କଡ଼ ସବୁ ଝୁଣ୍ଟକର ଚିଡ଼ିପାଇ କୋଳ ଅଣି ପଟିରେ ପକାଇ କେଶିବାକୁ ବସିଯାଏ । ତାର ଗଛଚଢ଼ାରେ ଭୁର ଅଛାମି । ତା ଭେଣ୍ଟୁଳୀଗଛରୁ ମାଙ୍କଡ଼ ଅସିଲେ ଉପରକୁ ଉଠିପାଇ ମାଙ୍କଡ଼ ଲେଙ୍ଗୁଡ଼ି ଧରି ଛଳେ କଚାଡ଼ି ମାରିଦେଉଥାଏ । ଗଛଚଢ଼ାରେ ମାଙ୍କଡ଼ ତା ସଙ୍ଗରେ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏଣେ କେତିକା ଦିନ ଭିତରେ ଅବଧାନେ ଅଥୟ ହୋଇଗଲେଣି ; ତା ଉପରେ ଗୃହଶାଳିରୁ ଆଉ ଟିକିଏ ଗୋଡ଼ କାଢ଼ି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଟିକିଏ ଅବଧାନେ ପଛ କଲେ ଗୃହଶାଳିରେ ଭୁର ଗୋଟାଏ ଚାଲି ପଡ଼ିଯାଏ । କେ ପିଲାକୁ ପେଲି ଦେଲା—କାହାକୁ ଧକ୍କା ମାରେ—କାହା ଗୋଡ଼ ଧରି ଟାଣିଲା—କାହାକୁ କଚାଡ଼ି ଦେଲା—ଏହିପରି ଲାଗେ । ଆଉ ପିଲେ ତାହାକୁ ବାଡ଼େଇଲେ ତାର ଭୁର ଅନନ୍ତ ସେ କାହାରକି ବାଡ଼ାଏ ନାହିଁ ; ହେଲେ ତାକୁ ଉପରେ ବାଡ଼ଉଛି କିଏ ? ଅବଧାନେ ପହଲେ ପହଲେ ସିହାଣ୍ଡିର ଉପର ଅଛି ସେ ଦହ ଚକ୍ରପାଣି ବାହୁଡ଼ା ହେଲେ ଅବଧାନଙ୍କ କଂସାରେ ଯେ ଗୁଡ଼ ସଢ଼େଇ ବଲ୍ଲା ଭାଲ ଦେଇଯାଏ ତେତିକ ଲୋକରେ ଅନ୍ତାକୁ କିଛି କହୁଥିଲେ ନାହିଁ । ମଣିଷ ଭର ଓ ଲୋକରେ ଢେର୍ ଜାର୍ଯ୍ୟାରୁ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦୁଇ । ଆଜି ପମ୍ପାଲ ପଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଧରଲେ ବେଢ—ପହଲେ ଦ ପାହାର, ଗୁଡ଼ ପାହାର ଛ ପାହାର ପଷ୍ଠାପଟ୍ ଜର ପିଟିଲେ । ହେଲେ ଅନ୍ତାର ସେପ୍ରକ ଅନେଇବାକୁ ନାହିଁ । ଅବଧାନେ ପିଟିବା ବେଳେ ବଡ଼ଲଗୋଳକ ଅନେଇ ଥାଏ ; କେହି ଦିନ ହେଲେ ମାଡ଼ଜାଗାରୁ ଅର୍ଜିବି ଦିଏ । ଆଉ ଗୃହଶାଳାର କହନ୍ତି—ମହାଦେବର ଲେଖିଥିବା ଉଣା, ଅନ୍ତାର ମାଡ଼ର ଉଣା ନାହିଁ । ଗୃହଶାଳିରେ ଏତେ ଯେ ମାଡ଼ ତା ମା ହେଲେ ଛେଡ଼ି ନାହିଁ ପାରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତା ସବୁ ଭୁଲିଯାଏ—ଗୃହଶାଳିରୁ ବାହାରିବା ବେଳେ ସେ ମାଡ଼ କଥା ତାର ମନେ ଥାଏ ନାହିଁ । ଏଇ ରକମ ଗୃହସଂସ ଚଲା, ପ ଛମାସ ବି ଚଲା—ଅନ୍ତା ଅ ଅକ୍ଷରଟା ଲେଖିବାର ଆ ମଡ଼ାଉଛି ; କେତେଖଣ୍ଡ ବେତ ଛିଡ଼ି ଚଲାଣି, ଅବଧାନେ ଆଉ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ତାକୁ ବାହାର ବି କରିଦେଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି—ଚଲୁ ସନ୍ଧାକ ବନ ହେଇ ଯିବ ଯେ ! ଦିନେ ଅବଧାନେ ଅଜ୍ଞ ପାଖରେ ନାହିଁ—ବେତ ଫୋପଡ଼ି ଦେଇ ଦ ଗୁଡ଼ ଖଣ୍ଡ ବହୁଅଛ ଛଡ଼ି ଅଣିଲେ—ଗୋଡ଼ରେ ହାତରେ ପିଠିରେ ଦଶ କେ ଡ଼ିଏ ପାହାର କସି ଦେଲେ । ସେଇ ଦିନ ଅନ୍ତାକୁ ଟିକିଏ ବାଧିଲା । ହେଲେ ଅଖିରୁ ପାଣି ପଡ଼ି ନାହିଁ, ଗୃହଶାଳିଙ୍କ ଅଗରେ କହିଲା—ଶଳା ମହାନ୍ତିକି ମୁଁ ଦେଖିବି । ତହିଁ ଅଦିନ କଣ ହେଲା କି ଅନ୍ତା ଏକଧାରରେ ବସି ଅକ୍ଷର ମଡ଼ଉଛି, କାହାକୁ ଅନେଇବାକୁ ନାହିଁ । ଭୁର ଭଲ ପିଲାଟିଏ । ଅବଧାନେ ଦେଖେଇ ଭୁଲ ଗୃହଥର ତାକୁ ଅନେଇଲେଣି । ଭୁର ଖୁସି ; ମନରେ କଲେ—ଏହେ ସୁନ୍ଦର ଉପାସ୍ୟ ପ୍ରଭୁ—ହାସ୍ୟ ! ମାସ୍ୟ ! ଆଜିରୁ କିଏ ନ ଭଲ ?

ଦିନ ପହରକ ସମୟରେ ଅବଧାନଙ୍କୁ ପଦ୍ମ ଅଡ଼େ ଭଲକ ହେଲା । ତାକି ଦେଲେ—ଅରେ ! ଜଥାଁ ଅଣରେ—ଧୂଆଁ ପଡ଼ ଅଣରେ—ଲୋଟା ଅଣରେ । ପୁଷ୍ପାଏ କି ଛିଟା ଗୃହଶାଳା ଧାଇଁ ଯାଇ ସବୁ ଠିକ କରିଦେଲେ । ଅବଧାନଙ୍କର ସବୁ କାମ ପିଲାମାନେ କରନ୍ତି । ଅବଧାନଙ୍କର ଗୋଡ଼ସଜା, ପାଲଟା ଲୁଗା କଚା, ସବୁଦିନ ଧୂଆ ଲୁଗା ପିଲାମାନେ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ଲୋକ ପୁଅ ହେଉଥିବେ ଅବଧାନଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଦିଏ । ଗୁରୁଙ୍କ ଗୋଡ଼ ସତିଲେ ପାଠ ଆସେ । ଅବଧାନେ ପିଲାଟିଏ ଭଲ କରି ଗୋଡ଼ିଲେ—ନିଅଁ ଖାରେ ପିଲାଟି ଲଗେଇ ଦେଇ ଦ ଲେ ଛଡ଼ିଲେ । ପୁଁ କରି ଧୂଆଁ ଛଡ଼ି ଦେଇ କହିଲେ—କେ ବେ ମୁକୁନ୍ଦା ! ଧୂଆଁ ଲାଗୁ ନାହିଁ ଯେ ?

ମୁକୁନ୍ଦା କହିଲା—ମୁଁ କଣ କରିବ ଅବଧାନେ ? ବାବା ତ କାଲି ହାଟରୁ ଏଇ ଧୂଆଁ ଅଣିଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବେ ଦେଖ !—ତୋ ବାପ କଷ୍ଟକରୁ ଯେ ବାଲେଶ୍ୱର ଧୂଆଁ ପଙ୍କ ଅଣିଥିଲା ତାକୁ ଆଜ ଅଣିଲ ନାହିଁତ ?

ବିନୋଦ—ମୁଁ କଣ କରିବ ଅବଧାନେ ; ମା ତାକୁ ତୋ ବାକ୍ସ ପିକା ଉପରେ ଖେଳିଦେଇଛି ; ମୋ ହାତ ପଇଲା ନାହିଁ ।

ଅବଧାନେ—ଅଛା ତୁ ମୋଟାଏ କାମ କରିବୁ—ତୋ ମା ଯେତେବେଳେ ଗାଧୋଇ ଯାଇଥିବ ତ ତୁ ମୋଟାଏ ବଡ଼ ପାଛିଆ ଉଖାଡ଼ି ପକେଇବୁ—ତା ଉପରେ ଚଢ଼ି ପିକାରୁ ଧୂଆଁପଙ୍କ କାଢ଼ିବୁ । ସେଥିରୁ ଦୁଇଗୁଣ୍ଡ କାଢ଼ି ନେଇ ଛଡ଼ା ବାକ୍ସ ପିକାରେ ଥୋଇଦେବୁ । ଖଣ୍ଡଦାର ବେଶିଗୁଡ଼ାଏ ଅଣିବୁ ନାହିଁ । କାଲି ସକାଳେ ଯଦି ନ ଅଣିବୁ ଅନେଇଆ ଏ ବେଳକୁ । ଅବଧାନେ ଫେରି ଘରେ ଅନ୍ତ୍ରାକୁ ଅନେଇଲେ । ଅନ୍ତ୍ର ଧରି ବସି ଖୁବ ମନ ଦେଇ ଅକ୍ଷର ବୁଲାଉଛି । ଅବଧାନଙ୍କର ଜ୍ୱର ବସ୍ତା ହେଲା । କଅଁଳେଇ କହିଲେ—ରେ ବାପ ଅନ୍ତ୍ର ! ନେଉ—ଟୁକଣାଟା ନେଇ ଟୁକୁଣେ ପାଣି ଅଣ—ହେଦେଖ ଶିରୁଁ । ଅନ୍ତ୍ର ଭଲ ପିଲାଟି ପରି ଟୁକଣା ଧରି ପୋଖରୀକୁ ଜଳ ଅଣିବାକୁ ଗଲା ଅବଧାନେ ବସି ପିକା ଟାଣିଥାନ୍ତି । ଅନ୍ତ୍ର ଅସେ ନାହିଁ—ବଡ଼ ମଠ ଗଲା । ଅବଧାନେ ଆଉ ପଛ ପାରଲେ ନାହିଁ—ଦୁଇଥର ଡାକିଥର ପୋଖରୀଠୋଠ ଅଡ଼କୁ ଅନେଇଲେଣି । ସେଠାରୁ ଉଠି ପିକା ଉଡ଼ିଯ ଠୋଠ ଅଡ଼କୁ ଚାଲିଗଲେ । ଅନ୍ତ୍ର ଟୁକଣାଟି ଧରି ଅଡ଼ ଉଦାଡ଼ରେ ଲୁଚି ପଡ଼ି ଅବଧାନଙ୍କୁ ଅନାଉ ଥିଲା—ଆସ ଥିଲା ନାହିଁ । ଅବଧାନ ଉପରେ ସିମିତ ନଜର ପଡ଼ିଛି ଧୀରେ ପାତକୁ ଚାଲି ଆସିଲା । ଅବଧାନଙ୍କ ହାତକୁ ଟୁକଣାଟି ଉମିତ ବଢ଼େଇଦେଲା ସିମିତ ଟୁକଣାର ପାଣିକି ଅବଧାନଙ୍କର ନଜର ନ ପଡ଼େ । ଅବଧାନେ ଡେରେ ହାତ ପାଣି ଅଞ୍ଜଳିରେ ଟୁକଣା ପକାଇ ଧରି ଆକାଶ ହାତରେ ପିକା ଉଡ଼ିଯ ଗୋ ଶେଷ ମୁଣ୍ଡ ଗହର ଲେକୁ ଚାହିଁଦେଇ ଗଲେ । ଅଧସ୍ଥେ ହୋଇ ନାହିଁ ଅବଧାନେଙ୍କ ଲେଜୁ ଗୁଡ଼ିଯ ହାତ ଚଲ ମାର ଡେଇ ଛଡ଼ି ଧାଇଛନ୍ତି । ଲୁଣ୍ଠା ଉଠି ପଡ଼ିଲାଣି, ଲୁଟାଣ୍ଡ ପଡ଼ିଯାଇଥାନ୍ତି । ହାତରେ ଜାଉଡ଼ି ଧରିଛନ୍ତି, ହେଲେ ଅଧା ଲଙ୍ଗଳା । ରେ ଅଳଗାଇ-ଦିଆରେ ! ରେ ଦୁର୍ବନାଶିଆ ଅନ୍ତ୍ରାରେ ! ମାର ପକାଇଲରେ ! ସିମିତ ଗୁଡ଼ିଶାଳରେ ପଳାଇ ଗଲେ ଡେ—କାହିଁ ଅନ୍ତ୍ରା ? ଅଉ ଅନ୍ତ୍ରା ? ଅନ୍ତ୍ରା ଅନ୍ତ୍ରର୍ଦ୍ଧାନ !

ଅବଧାନେ ଗୁଡ଼ିଶାଳରେ ଏମିତି ଗୋମ୍ଭ ଗଡ଼ିଦେଇ କରୁଛନ୍ତି—ପାଣି ଧାଣି ଡେଇ ଛଡ଼ିଲେ । ଗୋଟାଏ ଟି ଧାଇଁଯାଇ ତାଙ୍କ ଦେହେଇ ଦେଇ ଗଠିଥିରୁ କିଛିଏ ପାଣି ଅଣିଦେଲା । ସେଇ ପାଣିରେ ହାତ ଧୋଇ ପକେଇ ସିମିତ ଗୋଟାଏ କୁଳକୁଆ କରିଛନ୍ତି କିଏ ଗଣ୍ଡ ପାଣିହାତ ଦୁଇକୁ ଫୋପଡ଼ି ଦେଇ—ବୋପା ଲେ ! ମା ଲେ ! ବୋଲି କହି ଡେଇଲେ । ଅଉ ଛଡ଼ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି—ଖାଲି ଗୁଁ ଗୁଁ ଗର୍ଜୁଛନ୍ତି । ମୁହଁରୁ ଝର ଫୁଲିଲାଣି—ଅଖିପତା ଫୁଲିଯାଇ ମାଡ଼ିପଡ଼ିଲାଣି—ଅଖିକୁ ଦିଶୁ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକ ଉଜାଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ । କଣ ହେଲା କଣ ହେଲା କହି ବି ଗୁରୁଜଣ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଧରି ପାଣିରେ ପକେଇଲେ । ସପ୍ତବେଳ ସମ୍ପର୍କ ଅବଧାନଙ୍କ ବଡ଼ ଗୀତ ଲାଗିଲା—ପାଣିରୁ ଉଠି ଅଣି ପ ଏ ଖସା ଢେଲ ଅବଧାନଙ୍କ ଦେହଯାକ ସରିଲେ । ଡେଢ଼େ-ବେଳେ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଣିରୁ କଥା ବାହାରିଲା । ହେଲେ ମୁହଁରୁ ଅଟିକା ପରି ଫୁଲିଯାଇଛି । ଭଲ କରି କଥା କହି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଅବଧାନେ ଜଣାଇଲେ ଜ୍ୱର ଭୋକ । ଅଉ ତ କିଛି ଖାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଗାଁ ଲୋକେ ଅଧସେରେଟେ ଗରମ ଦୁଧ ଅଣିଦେଲେ—ଭୁକ୍ୟ କରି ଡେଇକ ଟିକେ ଦେଇ ଅବଧାନେ ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଅଣ୍ଟା ପଡ଼ିଗଲା—ଖସା ଢେଲରେ ଗାଇଡ଼ଙ୍କ ଭଳି ହେଲେ । ଅବଧାନେ ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥ ହେଲେଣି । ଗାଁର ସରୁ ଲୋକ ଜମ ହୋଇଥିଲେ । ସୁରୁଣ୍ୟ ପ୍ରଜାଜଣ ଲୋକ ଡାକିବାକୁ ବସିଗଲେ । କଥା କଣ ?—କ୍ୟା ଅବଧାନ ଏପରି ହେଲେ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ ପ୍ରମାଣ ଏବଂ ଅବଧାନଙ୍କର ପୂର୍ବ ବ୍ୟବହାର ଆଲୋଚନା କରିବାରେ ସାଫ ଜଣାଗଲା ଏଟା ଗ୍ରହିସ୍ତ ଅନ୍ତ୍ରାର କାମ । ସାଫ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା କି—ଅବଧାନେ ଯେ ବଣ୍ଡିତ ଛଡ଼ରେ ପିଟିଥିଲେ ଚାଉଳରେ ଥିଲା ବିଷ । ଆଜି ସକାଳେ ସିମିତ ଅବଧାନେ ଟୁକଣାଏ ପାଣି ଅଣିବାକୁ ଦିଲେ ତୋ ଗୋଷ୍ଠିକୁ ଟୁକଣା

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେନ ଯଇ ଅଧିକୁକଣେ ଅଟାଳିଆ ଜାଦ ଲଗି । ଲୋକେ ଦେଖିଛନ୍ତି ପୋଖରୀ ଆଡ଼ ବଣ ଉପରେ ଯେ ବାଇଙ୍ଗ ଗଛ ମଡ଼ିଛି ସେଥିରୁ ଭୁଲୁଣ୍ଡା ଫଳ ଅଣି ଶରତ୍‌କାଳ ଶୁଣିବାରେ ଆଁଶୁ ସବୁ ଶୁଖିଛି । ଟୁକିଣାରେ ଅଧେ ଆଁଶୁ ମିଶେଇ ଦେଇ ଆହ୍ନ ଗୁଡ଼ାଏ ପକ ଖଣ୍ଡରେ ପୁରେଇ କରି ଅଗ୍ନିରେ ଗୋଦିଥିଲା । ଅବଧାନେ ସମିତ ଦିଆ ଅଡ଼େ ସାଇଛନ୍ତି ଲେଙ୍ଗ ଛୋଟରେ ଯେଉଁ ପାଣି ଜମେ ଥିଲା ସେଥିରେ ମିଶାଇ ଦେଇ ପଳାଇ ଯାଇଛି । ଅବଧାନଙ୍କ ମନରେ ତ ଥିଲା ଭୟ । ଛେଡ ଧରି ଉଠି ପଡ଼ିଲେ—ମୁଁ ଆଜି ରଣ୍ଡିପୁଅ ଅନ୍ତ୍ୟାକୁ ଦେଖିବି । ବାହାରିଲେ ଅନ୍ତ୍ୟା ଦୁଆରକୁ । ଗାଁ ଲୋକ ସମସ୍ତେ ମନା କରୁଛନ୍ତି—ରାତିବେଳେ ମଣିଷର ଥାନ ଶ୍ରୀଳ ଥାଏ ନାହିଁ—ଶତ୍ରୁ ବାଟରୁ ଡାକୁଚନ୍ତି—ଲୋ ଦେବତା ଗଡ଼ଜୁଣି ! ଲୋ ଦେବତା ଗଡ଼ଜୁଣି ! ଯେ ରଣ୍ଡି ପୁଅ ଅନ୍ତ୍ୟା ଅଳପାଇସିଆ କାହିଁ ? ସିଂହାଣୀ ଛେଡ଼ିଛେଡ଼ିଲେଲକୁ ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେଣି । ପୁଅକୁ ଘର ଭିତରେ ଲୁଗ୍ଧ ଦେଇ ଦାଣ୍ଡିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିଲେ । ଅବଧାନ କଥା କହିବାରେ ସିଂହ ପଡ଼ିଛି ଘରଭିତରୁ ବାହାର କଲେ ସେଇ ମର୍ଦ୍ଦିମୁଣ୍ଡ ଠେଙ୍ଗା । କୁହାଟେ ମାର ଡାକ ଦେଲେ—ଅରେ ଅଳପାଇସିଆ ! ମାହାନ୍ତି ଗୋଲମ ! ଡାକୁଣିଆ ! ନଇଶୁଆ ! ମୋ ଗିରସ୍ତ ଥିଲା ଗାଇବସର ଜମାଦାର—ମୁଁ ସିଂହାଣୀ—ମୋତେ କହିବୁ ଦେବତା ଗଡ଼ଜୁଣି ? ମ ପୁଅକୁ କହିବୁ ଅଳପାଇସିଆ ? ତ ରେ ତଳେ ସେ ଲାଗିଲେଣି ବି ? ରହିତ ମାହାନ୍ତିଙ୍କୋଳାକୁ ଦେଖେଁ । ସିଂହାଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନାହିଁ—ଜେମ୍ପ୍ରେ କେଶେକେଶ୍ ଲମ୍ବା ପାଚଲ ବାଳ ଫର ଫର ଉଡ଼ୁଛି । କାଳରେ ଠେଙ୍ଗା ; ସେଇ ଶଙ୍କଟାଳ ଉଡ଼ ଶୁଣି ଅବଧାନଙ୍କର ତ ପିଲ୍ଲେଇ ପାଣି ହେଲଣି ! ସିଂହାଣୀର ଦେହ-ବଳ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଭଲ ଜଣା । ଦିନେ କଣ ହେଲା ତ ସକାଳଠୁଲିଆ ସିଂହାଣୀ ଟାଁକୁ ନଇବନ୍ଧ ଉପରବାଟେ ବହି ବସି ଯାଉଛି । ଛେଡ଼ିଛେଡ଼ିଲେ ଶୋଭାବହାଗ୍ରାମର ମାରଣ୍ଡଶୁଣ୍ଡା ଶବ୍ଦଟାକୁ ଭଡ଼ ଅସିଲା—ସିଂହାଣୀ ଗୁମ ହର ଛିଡ଼ା ହୋଇଯାଇ ଧରିଲା ଶୁଣ୍ଡ ଶିଙ୍ଗ । ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ପଶରରେ ଭଗମାଠିଆ ସେ ଲ ଭାକୁ ଧରିବାକୁ ନାହିଁ । ଶୁଣ୍ଡ ଶିଙ୍ଗ ଧରି କଲେଇ କଲେଇ ବନ୍ଧଧାରକୁ ସେଇନଲା ; ସିନି ସେଲ୍ଲେଦେଇ ଶିଙ୍ଗ ଛାଡ଼ ଦେଇଛି ଶୁଣ୍ଡ ତ ପୁଟ୍ଟଳ ପର ଗଡ଼ ଗଡ଼ ଯାଇ ନଇ ଭିତରେ ପଡ଼ିଲା ସେଇଦିନକରୁ ଶୁଣ୍ଡ ଛେଡ଼ା ମାରଣ୍ଡଶୁଣ୍ଡିଆର ଛାଡ଼ିଲଣି । ଏହା ଅବଧାନଙ୍କ ଅଖି ଦେଖିବା କଥା । ବସ୍ତୁରେ ଅବଧାନଙ୍କ ପଳାଇବନ ! ବାସ୍ତୁଣୀ ମୁଖକୁ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ସେ ସିମିତ ପଳାଏ ଅବଧାନ ଗେଟପର ପଡ଼ି ଉଠି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଅଣ୍ଟା ଗେଣ୍ଡି ଛାଡ଼ି ଝର୍ ଝର୍ ଲୁଣ ବହୁଛି । ସିଂହାଣୀ କାନ୍ଧରେ ଠେଙ୍ଗା—ଗୁଲ୍ଲକାଣୀପର ଅବଧାନ ପଛରେ ଧସ୍ ଧସ୍ କରି ଧାଇଁଛନ୍ତି । ଧାଇଁବା ବେଳେ ସେଇ ଶିଆଳ ଷେଠିଟି ଦଳ୍ ଦଳ୍ ଶୁଭୁଛି ! ହାଇର ସେ ପିଛଳବାହି ବଳାଗୁଡ଼ାକ ପାଏ କାଟ ଯାଏ ଝମ୍ ଝମ୍ ଶୁଭୁଛି । ସିଂହାଣୀଙ୍କର ସେଇ ଉଡ଼ରେ ଗାଁ କମ୍ପି ଯାଉଛି । ଅଧୋଡ଼ିନ ଗାଁ ମଝିରେ କଣ୍ଠିଠି ଅଣ୍ଟାରେ ମିଶିଗଲେ ! ସିଂହାଣୀ ଡାକିଦେଲା—ଅରେ ବାଟଓଟିଆ ମାହାନ୍ତି ଗୋଲମ ! ମୋ ପୁଅକୁ ଲୁଆଡ଼େ ଲୁଚେଇଛୁ ଅଣି ଦେ—କାଣି ଥା କାଲ ସକାଳେ ପିଛଳବାହିରେ ତ ମୁଣ୍ଡ ଚୂନ: କରିବ । ହେଲେ ଅବଧାନଙ୍କୁ ଛାହିଁ ଅଦିନ ସକାଳ ଠାରୁ କେହି କେବେ ସେ ଗାଁରେ ଆଉ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ବ ପଛ ଛ ଉଦ୍ଦେଶ ଗଲଣି । ଅନ୍ତ୍ୟା ଲାଗି ଗାଁର ଅନେକ ଲୋକ ଅସ୍ଥିର । ଭାଇ ଆଉ କିଛି ଅଭ୍ୟାଗ୍ରର ନାହିଁ । ଗାଲ ବାହାର ବାଡ଼ରେ ମନା, କାକୁଡ଼ି, କୋଳ, ଅମ୍ବ, ବେଲ ଗଛ ରହିବ ନାହିଁ ; ଆହ୍ନ ସୁନା ଚୁପା ପଡ଼ି ଥାଉ ଅନାଇବ ନାହିଁ । ହେଲେ ସେ ପେଟର ଉତ୍ପାତ ସେଇପର ବ ଭଲଲୋକ । ତାକୁ ଛେଡ଼ିଲେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । ସେ ଆଗେ ଦୁମ୍ବଳ ଘରର ଖୁଣ୍ଟ ଅଉ କପାଟ ଭାଙ୍ଗେ । ମା ମନା କରୁଛି ବାହାର ଦେହରେ ହାତ ଦିଅ ନାହିଁ । ଏଣେ ପାକୁଲି ସୁକୁଲି ଛେକାଟେକି କରି ତାକୁ ବ କଥା କୁହ ମେ ଗୁହ କରିବ । ବାହାର ବାଡ଼ ହଣ୍ଡାଯାଉଛି ଅନ୍ତ୍ୟା ସେଠି ଦେଖୁଅଛି—ତାକୁ ଯଦି କହିବ—ବାପ ଅନ୍ତ୍ୟ ! ତୁ ନ ହେଲେ ବାହାର ଗାଁ ଚଳିବ ? ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ, ଧଲ୍ଲ କୋଡ଼ି । ଗୁରକଣ ମଣିଷେ ଧନକେ ଯାହା ପାରିବେ ନାହିଁ, ପହଲକ ଭିତରେ ଫୁଟେ ଗନ୍ଧରେ ବାଡ଼ଟାକୁ ତାଡ଼ ପକାଇବ । ମୁଲଆ ମିଳି ନାହିଁ—ବାହା ଘର ଉପରବନ୍ଧ ହୋଇ ପାରଲା ନାହିଁ ; ଧଲ୍ଲ ଅନ୍ତ୍ୟାକୁ—ପାକୁଲି ସୁକୁଲି କରି କହିଲେ ଦିନେ ଲାଗୁ ବ ଦିନ ଲାଗୁ ସେ ଏକଲ ଗୋଟାଏ ଘର ଛାଇ ପକେଇବ । ରାମ ଭଣ୍ଡାର ବାପ ମର

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରେ ପଡ଼ିଛି । ବାଡ଼ରେ ମଛ ବୋଲି ତାକୁ କେହି ହଠେଇବାକୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତ୍ୟ ଗତ ଛ ପଡ଼ି ବେଳେ ଗାଁ ପାଖ ଦେଇ ଯାଉଥିଲା—ତାକୁ ସବୁ କହିଲା । ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ—ଏକଲା ହୋଇନିଶା କରି ମଡ଼ାକୁ କାନ୍ଧେଇଲା—ଅନ୍ଧାର ରାତି ; ସେଇ ସମୟରେ ତ ଗାଁରେ ବାଡ଼ ପଡ଼ୁଛି । ଅଧକୋଶେ ଦୂରରେ ମଡ଼ାମଶାଣିରେ ମଡ଼ାଟାକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ନଈରେ ବୁଡ଼ି ପଡ଼ି ଯାହାର ଅଇଲା । ଅନ୍ତ୍ୟା ବାଘ, ଭାଲୁ, ଭୂତ, ପ୍ରେତ, ସାପ, ବେଙ୍ଗ, କାହାକୁ ଡରେ ନାହିଁ । ଅନ୍ତ୍ୟା ଲୋକଙ୍କ ବାଡ଼ରୁ ଫଳକନ ଲୁଚିଯାଇ ଖାଇବ ; ହେଲେ ତାକୁ କିଛି ଖାଇବାକୁ ଯାତ, ବୁଗି ଦରଦୁଆର ଭଙ୍ଗିଲ ।

ବଦଅଚନ ଜଣେ ଭଣ୍ଡ ମହାଜନ । ଆଠ ଦଶହଜାର ଟଣିଦେବା ଲୋକ । ଲୁଣା କାରବାର କରେ । ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଦୋକାନଘର ଭଅର କରୁଛି । ଗୁରଅଡ଼େ ଖୁମ୍ବ ପଡ଼ି ଭଙ୍ଗକ ଚୁଲ ଲେଣି । ମଝି ଗମ୍ବଯୋଡ଼ାକ ଅଠରହାତ ଭାର ମୋଟା ଶାଳଥେଲ । ଦଶଜଣ ଲୋକ କଣ୍ଡା କଣ୍ଡି କରି ମଝି ଗମ୍ବ ଛାଡ଼ାକରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଜଣେ ହସି କହିଲା—ଅମେ ଏତେ ଲୋକ ପାରୁ ନାହୁଁ, ଏଣ୍ଡିମୁଆ ଅନ୍ତ୍ୟା ହେଲେ ଏକଲା ଗମ୍ବଯୋଡ଼ାକ ଉଠେଇ ଛାଡ଼ା କରିଦେବ । ଦଣ୍ଡ ଦେଖ, ଚେତଣ ହେଲେ ଅନ୍ତ୍ୟା ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଥିଲା । ବଦଅ ଭଣ୍ଡ ଡାକିଦେଲା—ଅରେ ଅନ୍ତ୍ୟା, ଏ ଯୋଡ଼ାଏ ଗମ୍ବ ଉଠାଇ ଦେ, ତୋତେ ଦଶଟା ଟଙ୍କା ଖିଆ ଦେବ । ଆଉ ଯାଏ କାହିଁ ? ହଁରେ ଖଳା ଭଣ୍ଡ ! ମୁଁ ତୋର ଗୋଲାମ ?—ତୋର ମୂଳ ଲାଗିଛି ? ଧାଇଁଲା ମାରବାକୁ । ତିନିଥର ଜରରେ ଲୁଆଡ଼େ ପଳେଇଲେଣି । ଦଶଜଣ ଲୋକ କୋଡ଼ିଏଦିନ କାମ କରି ଯେତେ ଗମ୍ବ ଯୋଡ଼ ଛାଡ଼ା କରେଇ ଥିଲେ ସବୁଗୋଟାକ ଦିନକ ଭିତରେ ଉପାଡ଼ି ପକେଇଲା । ହେଲେ, ଜଣାଶୁଣା-ଲୋକେ ଅନ୍ତ୍ୟାଠାରୁ ତେବେ କାମ କରେଇ ନିଅନ୍ତି । ବେଳେ କାହାର ହେଲେ ଛି ପାଇଁ କରି ଦେଇ ଅସେ । ବଦଅ ଭଣ୍ଡ, ଗୌର ଲଲଲୋକ ଥାଉଥିରେ ଅନନ୍ତ୍ୟା ନାମରେ ଗୁହାର କରି ଉଲ୍ଲଙ୍ଗ ଜାଲ ଶୁଣିଲା ।

ବିନୋଦବସ୍ତ୍ରପୁର ହୁର୍ଗେ ନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳରେ । ନଦୀ ଗର୍ଭଠାରୁ ଗାଁଟା ଅତି ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚା । ଡ଼ିଏଶିରୁ ଗାଁ ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସରକାର ବାହାଦୁର ଗୋପାଳପୁର କଡ଼ରୁ ରମନଗରଯାଏଁ ଅଠର ମାଇଲ ଲମ୍ବା କୋଡ଼ିଏ ହାତ ଓଚ୍ଚ ଦରହାତ ଉଚ୍ଚା ଗୋଟାଏ କୂଳକ୍ଷେ ପକେଇଛନ୍ତି । ସେ କ୍ଷେ ଯୋଗୁଁ ନଈକୂଳଆ ଢେର ଗାଁ ଆଉ ଲେଗାଡ଼ ରକ୍ଷା ପାଏ । ବିନୋଦବସ୍ତ୍ରପୁର ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଧନନ୍ତ୍ୟ ଗାଁ । ଗାଁ ଭିତରେ କଳନ ଲେଖ ଢେର । ଗାଁରେ ପ୍ରାୟ ତୁଲସ ସର ଅଛି । ସମସ୍ତେ ଧନୀ ଲୋକ । କେହି କାହାକୁ ଅଦୁଷ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ସରକାରୀ ବଡ଼ ଅମଲା, ଇସ୍କୁଲ ମାଷ୍ଟର, କାରବାରଆ ମହାଜନ, କଲକତାଆ ଚାକରିଆ ଢେର ।

ଅଶିଣ ମାସ । ଦୁର୍ଗାପୂଜା ସମୟ । ବିଦେଶିଆ ସବୁ ଘରକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ନାଚ ତାମସା—ଶିଆଁଠିଆ ଦିନରାତି ଲାଗିଛି । ଗାଁଟା ଆନନ୍ଦରେ ଭାସୁଛି । ଏ ବର୍ଷ ଏଇ ସମୟରେ ଗାଁଟାରେ ବଡ଼ କାର ହୁଏ ।

ଷଷ୍ଠୀ ବେଳ ବରଣ । ସଂଧ୍ୟାଆ । ଭାଗ୍ୟବନ୍ତରୁ ଶେଷ ମେଘ ଦେଖାଗଲା । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଡୁବି ମେଘରେ ଢାଙ୍କିଗଲେ । ମେଘଟା ଦେଖି, ଆକାଶପାନ ଫୋଟିଗଲା । ସାଙ୍ଗେ ପବନ । ବୁଢ଼ା ଗୋବିନ୍ଦ ପଣ୍ଡେ କହିଲେ—ଅରେ ଗୋପ ! ଆକାଶବାଣୀ କହୁଛନ୍ତି—

ହସି ପଶେ—ଡୁବି ନ ଦିଶେ
ନାଗ ବୋଇଲେ ପୁଚା, ନିଶ୍ଚେ ବରଷେ,

ଅଳି କାଗ୍ରତ ଥାଅ, ନିଶ୍ଚେ ବର୍ଷା ହେବ । ପଣ୍ଡାଙ୍କ ମୁହଁ କଥା ମୁହଁରେ ଅଛି—ଟପ୍ ଟପ୍ ଟପର୍ ଟପର୍ କରି ପକେଇଲା ପାଣି ; ଯେ ବର୍ଷୁଛି ସେଇ ବର୍ଷୁଛି । ପଞ୍ଚମୀ, ସପ୍ତମୀ, ଅଷ୍ଟମୀ, ନବମୀ ସପ୍ତ ହେଲା ପାଣି ଛାଡ଼ିବାକୁ ନାହିଁ ; ଯେତେଦିନ ମଣିଷ ସେଠାରେ ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ଶହବର୍ଷର ବୁଢ଼ାମାନେ କହୁଛନ୍ତି—ଏପରି ବର୍ଷା କେବେ ଦେଖା ନ ଥିଲା । ଗାଁରୁ ପା ଭିଜା ସରେ କାନ୍ଥ ଧ୍ୱସ୍ତ ଧପ କରି ପଡ଼ି ଚାଲିଛି । ଢେର ଲୋକର ସର ଭାଙ୍ଗି ଚାଲିଛି ; ଧନ ଭାଗ ପାଣି ପକ୍ଷ ଖାଉଛନ୍ତି । ଦଶଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଗାଁ ପାଣ୍ଡୁ ଗାଁ ଗଲା, ଗାଁ ଗଲା, ଗାଁ ଗଲା ବହଳ ପଡ଼ିଗଲା । ଆଉ ଜଣ ଲୋକେ ସରେ ରହିବେ ? ପାଣ୍ଡୁଆ କୁଡ଼େଇ ସେମାନ ବନ୍ଧକୁ ଧଇଁଛନ୍ତି । ଡ଼ିଆଲ ବରଦ ନାହିଁ । ବାମୁଣ ପାଣ ଛୁଆଁ ଛୁଇଁ ନାହିଁ । ପାଣ୍ଡୁଆ କୁଣ୍ଡେଇ ଧରି ସମସ୍ତେ ବନ୍ଧ ଉପରେ ହାଜର । ନିଇଁ ଦକ୍ଷିଣକୂଳକୁ ଅଳେଇବାବେଳେ ଗୋଟା ସମୁଦ୍ର, ଆଉ ଛେ ନାହିଁ । ବଢ଼ି ପାଣି ବନ୍ଧ

Digitized by srujanika@gmail.com

କାନେକାନ । ନଈ ଭିତରୁ ପାଞ୍ଚଦାଳ ଉଚ ଗୋଡାଏ ଲମ୍ବଡ଼ ଅସି ଝଲକେ ଝଲକେ ପାଣି ବନ୍ଧ ଟପି ପଡ଼ୁଛି । ଝଟିଠି ଝଲକେ ପାଣି ଟପି ପଡ଼ୁଛି କେହ କାହାକୁ ଦେଖିବାକୁ ନାହିଁ—ଶବ ଗୋଟେ ମାଟି ପଡ଼ିଲଣି । ଦେଖିଲେ ଗୋଡାଏ ପୋଖରୀ କଣ ପକେଇଲେଣି । ଅଜ ଏଣେ କଣ ହେଲାକି ଗୁରୁକୋଣ ଭଳେ ଉମ୍ବରସୁଦ୍ଧାଣ ବାଟେ ପାଣି ବୁଲିଅସି ଗାଁ ମୂଳକୁ ଲାଗିଲଣି । ଗାଁ ଭଳ ଗହ୍ୱରଗୁଡ଼ାକ ସମୁଦ୍ର ସହ ଜଳମୟ । ଦେଖର ପାଣି ନ ଟପିଲେ ବି ଭଳ ପାଣି ଅସି ଗାଁକୁ ବୁଡାଇ ନେବ । ପାଣିଟା ଯିମିତି ହୁ ହୁ କରି ବଢ଼ୁଛି—ଗାଁ ଭିତରେ ପାଣି ପଶିଲା ବୋଲି ! ଘରେ ଅଜ ଦେଖାଚଡ଼ା କଣ ହେବ ? ଦିଷ୍ଟିଗୁଡ଼ାକ ଘରୁ ବାହାରି ଅସି ଝଙ୍ଗ ହୁଡ଼ୁହୁଡ଼ିଲ ପକେଇଛନ୍ତି । ଗୁଡ଼ାଏ ଛେଳି କଅଁଳା ଛୁଆଙ୍କୁ କାଖେଇ ଉଡ଼ି କରୁଛନ୍ତି । ଝଙ୍ଗ ହୁଡ଼ୁହୁଡ଼ିଲ, ହରବୋଲ, କାନମାରେ ଗାଁଟା ଉଛୁଲ ପଡ଼ୁଛି । ସୂର୍ଯ୍ୟ ଡୁବେ ଡୁବେ । ଗାଧୁଆ ଛୁଠ ବାଟେ ଗାଁକୁ ପଶିଲା ପାଣି । ଦେଖା ପାଞ୍ଚଦାଳ ଗହ୍ୱର ହୋଇଗଲା । ଉଡ଼ାଆ ବେଳକୁବେଳ ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ପିଇବା ମୁହଁରୁ ପାଣି ବାହାରିଲା ପରି ବେଗରେ ପାଣି ଗାଁକୁ ଧାଉଁଛି । ହରବୋଲ ହରବୋଲ ଗଲା ଲେ ! ଅଜ ଛେଡ଼ି କଥା ନାହିଁ । ଉଛୁଣି ସମୁଦ୍ରରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜାକଦେବ । ପାଣିଟା ବନ୍ଧ ପାଇଁ ଶକ୍ତ—ଶ ବୋଝ ମାଟି ପଡ଼ୁଛି ମାତ୍ର ମୁଠାଏ ଛେଡ଼ି ନାହିଁ ସବୁ ଭସାଇ ନେଉଛି । ଏତେ ଯେ କାଣ୍ଡ—ଅନ୍ତାର ହେଲେ କାହିଁରେ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଭଳି ଗାଁ ଗହଠି ବୁଲୁଛି । ଲୋକମାନଙ୍କ ବାଡ଼ରୁ ଗଛମିଶା ମଳା, କାକୁଡ଼ି ଭସି ଅସୁଛି, ତାହା ସବୁ କେବଳ ଅନ୍ଧାରେ ମୁରୁଛି । ଯେତେବେଳେ ଗାଧୁଆ ଛୁଠ କଡରେ ଭାସ ହୁଏ ପଡ଼ିଲା ସେତେବେଳେ ହସି କଣ ହେଉଛି ମଳା ଦେଖିବା ପାଇଁ ଧାଇଁଲା । ଦେଖିଲା ଯେ ଗାଁକୁ ଗୋଡାଏ ଭାସ ପାଣିଟା ଧାଇଁଛି । ଶୁଣିଲା ଯେ ଗାଁ ଭସିଯିବ । ଜଳ କରି ଅନେକ ଧାଇଁଲା ଗାଁ ଭିତରକୁ । ଏନେ ଦବଦବ୍ଦ ଠାକୁର ନିଂଦ୍ରଭୁଆର କଥାଟା ପାଞ୍ଚଦାଳ ଉଣ୍ଟା, ଗୁରୁଦାଳ ବଡ଼ଡ଼ା । ତାକୁ କାଢି ପକେଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଧରିଛି । ଦାଣ୍ଡଯାଗରେ ପାର୍ବତୀମାର ମେଲାରେ ଗୋଡାଏ ଡେଙ୍ଗୀ ପଡ଼ିଛି ତାକୁ ଜଣା । ଡେଙ୍ଗୀ କାଢ଼ି କାଖେଇଲା । ମୁହଁଣରେ କଥାଟାକୁ ଆଡ଼ କରି ଠିଆ କରି ଦେଇ ଡେଙ୍ଗୀଟା ଠେକାଇ ଦେଲା । ଆଉ ଦିଠି ଭଦ୍ରଦେଇ କଥାଟାକୁ ଯେଉ ଧରିଲା । ତା ବାଦ ପାଟି କଲା—ପଳାଅ ମାଟି, ପଳାଅ ମାଟି ; କେବଳ ଡାକୁଛି—ପଳାଅ ମାଟି, ପଳାଅ ମାଟି, ପଳାଅ ମାଟି । କଥାଟ ଦୁଇ ପାଖରୁ ଶ ଶ ମାଟି ଖସି ପଡ଼ୁଛି ; ଅନ୍ତା ଖସି ଯାଇ ମାଟି ହେଲାଣି ; ଡାକୁଛି । ଅନ୍ତା ବେଳ ପୋଡ଼ି ଗଲାଣି ; ସେଥିକ ଭାଷ ନକର ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଓଠ କଉରେ ମାଟି ପଡ଼ିଲା—ଦୁଇଥର ଭାକ ବେଳ-ହରବୋଲ ଦଅ, ମାଟି ପଳାଅ, ହରବୋଲ ଦଅ, ମାଟି ପଳାଅ । ଅଜ ଅନ୍ତା ପାଟି ଶୁଣିଲା ନାହିଁ । ମାଟି ସେଇପର ପଡ଼ୁଛି । ପାଣି ସୁଅଟା ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଲୋକମାନଙ୍କର ଭରସା ହେଲା—ଟିକିଏ ନିଶ୍ୱାସ ପକେଇଲେ । ତେତେବେଳେ ଶୋଚିଲେ ଯେ ଅନ୍ତା କାହିଁ । ଆଜ ଅନ୍ତା ? ତା ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ବ ହାତ ମାଟି । ଭାକ ପଡ଼ିଗଲା—ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବନ୍ଦି ପୁଅ ଅନ୍ତା । ପିଲା, ବୁଢ଼ା, ମାଇକିଆ, ମର୍ଦ୍ଦ ଗାଁର ହକାର ଲୋକ ; ସମସ୍ତେ ହରବୋଲ ଦେଉଛନ୍ତି—ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବନ୍ଦିପୁଅ ଅନ୍ତା । ଦଉଡ଼ ଯୋଗେ କଣ ହେଲାକି ଦର୍ପା ବନ୍ଦ । ନଈରୁ ଫୁଟେ ପାଣି ଖସି ପଡ଼ିଲାଣି । ଅନ୍ତା ମା ଡିଣ୍ଡିରେ ବସିଥିଲା । ହୁଳ ଅଳନ ଶୁଣି ଦୁହିଲା—କଣ ହେଲା ଦେଖେଁ ? ସୁଅଟାର ଅବିଲା ନାହିଁ ତାକ ଅଣେ । ତା ସ୍ୱାମୀର ଠେଙ୍ଗା କାନ୍ଧରେ ପକେଇଲା । ଘର କୁଅଠାରୁ ଜଳ ଦେଇ ବାହାରିଲା ଯେମିତି ଦାଣ୍ଡରେ ଯାଉଛି—ଶୁଣିଲା ଯେ ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ଅନ୍ତା, ସମସ୍ତେ ତା ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ି କହୁଛନ୍ତି, ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବୋ ପୁଅ । ହିଁ ହିଁ ସଲକ୍ଷ୍ୟ ଛୁଠ କଡକ ଗଲଗଲ । ସବୁ ଶୁଣିଲା କାହାକୁ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । ବନ୍ଧ ଗୁରୁପାଗ ଭୁଲି ଦେଖିଲା । ବନ୍ଧ ମଝିକ ଅନେଇଛି, ଗୁରୁପାଗ ଭୁଲୁଛି । ଛୁଠ ମଝିକ ନକର ଅଛି ; ନଈ ଅଙ୍ଗକୁ ପିଠି ବନ୍ଧ ତଳେ ଯେ ଦଶହାତ ପାଣି ଡାକୁଛି ସେ କଥା ଅଜଣା । ଯିମିତି ନଈ ଅଡ଼କୁ ଭୁଲି ଯାଉଛି ଧ୍ୟାନ୍ କରି ଗୋଡାଏ ଶବ୍ଦ ହେଲା । ହାଁ କଣ ହେଲା କଣ ହେଲା ବହୁ ଲୋକମାନେ ଦଉଡ଼ା ଗୁରୁଡ଼ା ମଗାଲ ଅଲୁଅ ଜଳାକୁ ଦେଖାଇଲେ, ଭୁଲିଠାରୁ ପଞ୍ଚ ହାତ ଦୂରରେ ପାଣି ଭିତରେ ଗୋଡାଏ ଗାଛରେ ମେଣ୍ଢାଏ ଫେଣ ଲାଗିଥାଇ ବୁଲୁଛି, ଦଶହାତ ତଳକୁ ଖଣ୍ଡିଏ ବାଉଁଶ ବାଡ଼ି ଭସି ଯାଉଛି— ।

ଶ୍ରୀ ଫକିରମୋହନ ସେନାପତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଳବ ଚିତ୍ର ।

(୨)

ସାହାଜାହାନଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟା ବେଗମସାହେବା ବା ଜାହାନାରା ବେଗମ ଅତିଶୟ ରୂପବତୀ ଥିଲେ; ତାହାଙ୍କର ଅସୀମ ରୂପଲାବଣ୍ୟ, ହାସ୍ୟପରିହାସରସାଭିଜ୍ଞତା ଓ ପିତୃଭକ୍ତି ଜଗଦ୍ବିଖ୍ୟାତ ; ମାତ୍ର ଡାକ୍ତର ବାର୍ଣ୍ଣିୟାରଙ୍କର ବିବରଣୀରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ପିତା ପୁତ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ସଦ୍ଭାବକୁ ସୁରକ୍ଷିତ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ପିତାଙ୍କର ସୁଖ-ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଓ ଜୀବନୈମିତ୍ତିକ ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା, ଏପରିକି ଆହାରାଦି ସମସ୍ତ ବିଷୟର ଭାର ବେଗମସାହେବାଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ଏହାହିଁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଉପରେ ବେଗମସାହେବାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ପ୍ରଭୁତ୍ୱର କାରଣ । ରାଜ୍ୟର ଯାବତୀୟ ନରନାରୀ ଏବଂବିଧ ଅବଗତ ଥିବାରୁ ବେଗମସାହେବାଙ୍କ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ଦେଶ-ଦେଶାନ୍ତରରୁ ଅମିତ ବହୁମୂଲ୍ୟ ସାମଗ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ରାଜଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାର୍ଥୀମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିଲା । ବେଗମସାହେବା ମୁକ୍ତହସ୍ତା ଉଦାର ହୃଦୟା ରମଣୀ; ସକାର୍ଯ୍ୟ ପକ୍ଷାଦାନରେ ସେ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିବାରେ କୁଣ୍ଠିତା ହେଉ ନ ଥିଲେ । ବେଗମସାହେବା ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ଦାରାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତିଶୟ ଅନୁରକ୍ତା ଥିଲେ । ସେ ଶାହାଜାହାନଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଦାରାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଥିଲେ । ଡାକ୍ତର ବାର୍ଣ୍ଣିୟାରଙ୍କ ମତରେ, ଏ ପ୍ରେମ ମୂଳରେ ନିଗୂଢ଼ ଗୂଢ଼ ପ୍ରେମର ଅଭାବ; ଦିନେ ଦାରା ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନର ଅଧୀଶ୍ୱର ପଦରେ ବରିତ ହେଲେ, ବେଗମସାହେବା ତାହାଙ୍କର ଅଙ୍ଗଭୂଷଣ ହେବେ—ଏହାହିଁ ତାହାଙ୍କର ଦୈବୋଷିତ ବାଞ୍ଛା ଥିଲା ।

ବେଗମ ସାହେବାଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟ ଭ୍ରାନ୍ତିହିଁ ତାହାଙ୍କର ଲୋକସମାଜରେ ଅପ୍ରିୟ ହେବାର ଏକମାତ୍ର କାରଣ । ମୋଗଲ ବାଦ୍‌ଶାହଙ୍କର ଅନ୍ତଃପୁର ବିବରଣୀ ଅତି ଦ୍ୱାଳକ । ଶତଶତ ପ୍ରହରୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ମୋଗଲ ଅନ୍ତଃପୁର ବାସିନୀ ରମଣୀଗଣ କପଟ ସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱ ପ୍ରଣୟୀ-ଜାତୀୟ ବର୍ଗଙ୍କ ସହ ମିଳିତ ହେଉଥିଲେ, ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ । ଏ ସମସ୍ତର ପରିଶେଷ ବିବରଣ ଆମ୍ଭେମାନେ ପରେ ଆଲୋଚନା କରିବୁ । କଥିତ ଅଛି, ଦିନେ ବେଗମ୍ ସାହେବା କୌଣସି ପ୍ରଣୟୀଜାତୀୟ ସହିତ ନିଭୃତରେ କଥୋପକଥନରେ ନିମଗ୍ନ ଥିଲେ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନ ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ । ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ପଳାୟନ କରିବାର କୌଣସି ଦ୍ୱାର ନାହିଁ । ଉପାୟାନ୍ତର ନ ଦେଖି, ବେଗମ ସାହେବା ସେ ହତଭାଗ୍ୟକୁ ଏକ ବୃହତ୍ କଳ ଗରମ କରିବା ପାତ୍ରରେ ଲୁକାୟିତ ଭାବରେ ରଖିଲେ । ଶାହାଜାହାନ ସେ ପ୍ରକୋଷ୍ଠ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି କ୍ରୋଧ ବା ଗୃହଣ୍ୟର ଚିହ୍ନ ମାତ୍ର ପ୍ରଦର୍ଶନ ନ କରି ସହାସ୍ୟ ବଦନରେ କନ୍ୟା ସହିତ କଥୋପକଥନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ, କଥାପ୍ରସଙ୍ଗରେ କନ୍ୟାର ଶାରୀରିକ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ବାତଜ୍ୱର ହେତୁରୁ ତାହାକୁ ଉଷ୍ଣ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ଏବଂ ସ୍ୱ ସମ୍ମୁଖରେ ଉକ୍ତ ପାତ୍ରରେ ଜଳ ଉଷ୍ଣ କରିବାକୁ ଭୃତ୍ୟବର୍ଗଙ୍କୁ ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସେହି ହତଭାଗ୍ୟ ଯୁବକ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରେ ପତିତ ହେବାର ଦୃଶ୍ୟ-ଜ୍ଞାନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେଠାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଲେ । ଏହି ଜଳ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସଂଜ୍ଞାର ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ନଜର ଖାଁ ନାମକ କୌଣସି ରୂପଲାବଣ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ, ସାହସୀ ଓ ଅଶେଷ ଗୁଣ ସମ୍ପନ୍ନ ସଦ୍ଭାବ ଥିଲେ । ବେଗମ ସାହେବାଙ୍କ ସହିତ ଏହାଙ୍କର ଗୁପ୍ତ ପ୍ରଣୟ ବିଷୟ ଅବଗତ ହୋଇ, ସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନ ଦିନେ ଔଚିତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପୂର୍ବକ ଏହାଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ତାମ୍ବୁଲ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ; ସେ ତାମ୍ବୁଲ ମଧ୍ୟରେ ବିଷ ଥିଲା । ସେହି ତାମ୍ବୁଲ ସେବନ କରି ହତଭାଗ୍ୟ ନଜର ଖାଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରିଥିଲେ ।

ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟା କନ୍ୟା ରୋଶେନାରା ବେଗମ୍ । ରୋଶେନାରା ମଧ୍ୟ ଅପୂର୍ବ ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ହେତୁରୁ ଜଗତ୍ ପ୍ରସିଦ୍ଧା ; କିନ୍ତୁ ଜାହାନାରା ବେଗମ୍ ବା ବେଗମ୍ ସାହେବାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ସୁନ୍ଦରୀ ନ ଥିଲେହେଁ, ରୋଶେନାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ହାସ୍ୟ କୌତୁକ ପ୍ରିୟା ଓ ଚିତ୍ତମୋଦାଭିଳାଷିଣୀ । ଏ ରମଣୀ ସର୍ବଦା ଅଓରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରୁଥିବାରୁ ଦାରା ଓ ଓ ବେଗମ ସାହେବାଙ୍କର ଅପ୍ରିୟ ପାତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲେ ; ବିଶେଷତଃ ପିତାଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ନ ଥିବାରୁ ବିକ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମନ୍ତ୍ରୀ, ସୋପରରେ ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ନିଯୁକ୍ତ ଗୁପ୍ତଚରମାନେ ଏହାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ବିବିଧ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିବାରୁ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଯଥାସମୟରେ ସେ ଅର୍ଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ପ୍ରତିସାଧନ କରୁଥିଲେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହାନଳ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନ ବିସ୍ମୃତ୍ ପରିମାଣରେ ସେମାନଙ୍କର ଦୁରଭିସନ୍ଧି ଜ୍ଞାତ ହୁଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିଥିଲେ । ସମ୍ରାଟ ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ଯେ, ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ତାହାଙ୍କର ଜୀବନ ନିରାପଦ ନୁହେଁ । ସେ ଦେଖିଲେ ଯେ, ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍ଭାବ ନାହିଁ; ପରସ୍ପର ପରସ୍ପର ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ଭାବ ପୋଷଣ କରି ରଖିଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ମଙ୍ଗଳସାଧନ ଛଳନାରେ ଆପଣା ଆପଣାର ବଳବୃଦ୍ଧିରେ ନିଯୁକ୍ତ । ସମସ୍ତେ ଭାରତ ସିଂହାସନ ପ୍ରତି ସଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନାଇ ରହି ଅଛନ୍ତି । ଗୋୟାଲିର ଦୁର୍ଗ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଶୈଳଶିଖରରେ ଅବସ୍ଥିତ ଓ ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ ମୋଗଲ ବଳକୁମାରଗଣଙ୍କ ଅବରୋଧ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲେହେଁ, ଏମାନଙ୍କୁ ସେହି ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଅବରୋଧ କରି ରଖିବା ଅସମ୍ଭବ ବୋଧ ହୋଇଥିଲା । ଏ ସମସ୍ତ ଚିନ୍ତା ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଏକାଏକେ ଏକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼ କରି ପକାଇଲା । ଅବଶେଷରେ ସେ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେଲେ ଯେ, ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସମକ୍ଷରେ ରଖି ସେମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ବିଦ୍ରୋହାଚରଣ ଦର୍ଶନ ଅପେକ୍ଷା ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ପ୍ରେରଣ କରିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ତଦନନ୍ତର ସେ ସୁଜା ସୁଲତାନଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଦେଶକୁ, ଅର୍ଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟକୁ, ଓ ମୁରାଦଙ୍କୁ ଗୁଜରାଟକୁ ଚରିତ୍ର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ରୂପେ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଦାରାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ମୁଲତାନର ଶାସନଭାର ଅର୍ପିତ ହେଲା । ଦାରାଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଭ୍ରାତୃଗଣ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଚିତ୍ତରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଶାସନଭାର ପ୍ରାପ୍ତ ପ୍ରଦେଶକୁ ଗମନ କରିଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଶାସିତ ପ୍ରଦେଶରେ ଅର୍ଥ ଓ ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷାର୍ଥ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ; ମାତ୍ର ଦାରା ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ରାଜଧାନୀରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନିକଟରେ ରହିଲେ । ଦାରାଙ୍କର ସିଂହାସନାରୋହଣହିଁ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଅଭିପ୍ରେତ ଥିବାରୁ, ସେ ରାଜ୍ୟର ବିବିଧକାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ତାଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହି ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତ ଦୁଇଜଣ ସମ୍ରାଟଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଶାସିତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଦାରା ପିତାଙ୍କର ଅନୁଗତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମୟ ସମୟରେ ପିତା ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମତାନ୍ତର ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ ଶାହାଜାହାନ ଅନେକ ବିଷୟରେ ଦାରାଙ୍କୁ ଅବିଶ୍ୱାସ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଜାଲେ ଦାରା ଶାହାଜାହାନଙ୍କୁ ବିଷ ପ୍ରଦାନ କରିବେ, ଏହି ଭୟରେ ସମ୍ରାଟ ଏକାନ୍ତ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କଥିତ ଅଛି ଏହି ସମୟରେ ସମ୍ରାଟ ଉଭୟପୁତ୍ର ଅର୍ଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ପତ୍ରାଦି ଲେଖିଥିଲେ । ଅର୍ଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଅସୀମ କ୍ଷମତା ଓ ରାଜ୍ୟଶାସନ ଦକ୍ଷତା ବିଷୟରେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ।

ଅର୍ଙ୍ଗଜେବ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ ହେଲା ପରେ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାରେ ଭୀଷଣ ବିପ୍ଳବ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ତତ୍ରତ୍ୟ 'ଉମରାଓ' ଓ ସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ମିରଜୁମ୍ଲାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରାଜକୀୟ ସୈନ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଗୋଲନ୍ଦାଜ ସେନା ଥିଲେ । ସେ ଏହି ସେନାମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରରୁ ଧନରତ୍ନ ଲୁଣ୍ଠନ କରି ଆଣୁଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ କର୍ଣ୍ଣାଟରାଜ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ବହୁ ପୁରାତନ ମନ୍ଦିର ଓ ମସଜିଦ ଧ୍ୱଂସ କରି ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ତଦ୍ବାରା ବାଣିଜ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥାଗମ ହେଉଥିଲା । ଗୋଲକୁଣ୍ଡାଧିପତି ତାହାଙ୍କର ବୀରତ୍ୱରେ ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ୱୀୟ ଜନମାନଙ୍କର ଅସ୍ୱାଭାବିକ ପ୍ରଣୟ ବିଷୟ ଅବଗତ ହୋଇ ଗୋପନରେ ତାହାଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନ କରିବାକୁ ଯତ୍ନବାନ୍ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରକୃତି ଏପରି ଏକ ଦୁର୍ଘଟଣା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଯେ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାଧିପତି ଆଉ ଅପଣାର ମନୋଭାବ ଗୋପନ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ରାଜମାତା ଅନତିବିଳମ୍ବରେ ତାହା କର୍ଣ୍ଣାଟପ୍ରଦେଶସ୍ଥ ମିରଜୁମ୍ଲାଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର କରାଇଲେ । ମିରଜୁମ୍ଲା ଆତ୍ମରକ୍ଷାର୍ଥ ବିଶେଷ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର ଗୋଲକୁଣ୍ଡାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଥିଲେ । ମିରଜୁମ୍ଲା ଶିକାର ଛଳନାରେ ସ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ର ଅମୀରଙ୍କୁ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆସିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ତନ୍ତୁ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାଧିପତିଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିକୌଶଳ ହେତୁରୁ ତାହାଙ୍କର ପଳାୟନ ଅସମ୍ଭବ ହେଲା । ମିରଜୁମ୍ଲା ଉପାୟାନ୍ତର ନ ଦେଖି ଅରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ । ମିର୍‌ଜୁମ୍ଲା କହିଲେ "ଆପଣ ମୋର ପରାମର୍ଶାନୁବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ, ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ନିଶ୍ଚୟ ଆପଣଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେବ । ମିର୍‌ଜୁମ୍ଲାଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ଅରଙ୍ଗଜେବ ୪୦୦୦ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନ୍ୟସହ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା-ଭିମୁଖେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା ଯେ, ସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ଦୂତ କୌଣସି ବିଶେଷ ମନ୍ତ୍ରଣା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାଧିପତି 'ବାଟ୍‌ନଗର' ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିବାକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି । 'ବାସ୍ତର' ନାମକ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାଧିପତିଙ୍କର ଜନୈକ ଅମାତ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଅରଙ୍ଗଜେବ ବାଗ୍ ନଗରରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ମାତ୍ରକେ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାଧିପତି ତାହାଙ୍କର ଦୁରଭିସନ୍ଧି ବୁଝି ନ ପାରି, ତାହାଙ୍କୁ ସସମ୍ମାନରେ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ଅଶ୍ରୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ଅରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତରେ ତାହାଙ୍କର ଦ୍ୱାଦଶସହସ୍ରାଧିକ ଗୁର୍ଜନଦେଶୀୟ ଭୃତ୍ୟ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାଧିପତିଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୁଅନ୍ତେ, ସେ ଆପଣାର ଜନୈକ ଅମାତ୍ୟଙ୍କ ସତର୍କତାରେ ହଠାତ୍ ଉଦ୍ୟାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱୀୟ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ଦୁର୍ଗରେ ଅଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଅରଙ୍ଗଜେବ ଆପଣାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନରେ ବିଫଳ କାମ ହୋଇ ଅବିଳମ୍ବେ ରାଜପ୍ରାସାଦ ଆକ୍ରମଣପୂର୍ବକ ସମସ୍ତ ଧନ ରତ୍ନ ଅପହରଣ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ଅନ୍ତଃପୁରସ୍ଥା ରମଣୀଗଣଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସି ଅତ୍ୟାଚାର ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦୂରେ ଥାଉ, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ରାଜଧାନୀକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ତଦନନ୍ତର ଦୁଇମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ କରି ରଖିଲେ; ମାତ୍ର ଦୁର୍ଗାଧିପତି ଦୁର୍ଗରକ୍ଷାର ଉପାୟ ନ ଦେଖି ହତୋତ୍ସାହ ହୁଅନ୍ତେ, ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଦୁର୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏ ଆଦେଶର ମୂଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଦାରା ଓ କନ୍ୟା ବେଗମସାହେବାଙ୍କୁ ଦେଖୁଁ । ଦାରା ଉତ୍ତମରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ ଯେ, ଅରଙ୍ଗଜେବ ଏ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ ତାହାଙ୍କୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦମନ କରିବା ଏକାବେଳକେ ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ପଡ଼ିବ । ଶାହାଜାହାନଙ୍କଠାରୁ ଆଦେଶପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଅରଙ୍ଗଜେବ ଗୋଲକୁଣ୍ଡା ନରପତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହି ସନ୍ଧିଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହେଲା ଯେ, ଗୋଲକୁଣ୍ଡାରେ ପ୍ରଚଳିତ ରୌପ୍ୟମୁଦ୍ରାରେ ସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନଙ୍କର ନାମ ଅଙ୍କିତ ହେବ, ମିର୍‌ଜୁମ୍ଲାଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟର୍ପଣ କରିବାକୁ ହେବ, ଅରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଯାବତୀୟ ସମସ୍ତ ବ୍ୟୟ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାଧିପତିଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ସନ୍ଧି ସଂସ୍ଥାପିତ ହେଲା ପରେ ମିର୍‌ଜୁମ୍ଲା ଓ ଅରଙ୍ଗଜେବ ଦୌଲତାବାଦ୍‌କୁ ଗମନ କରୁ କରୁ ପଥ ମଧ୍ୟରେ ବିକାପୁର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବିଦର ରାଜ୍ୟ ଆକ୍ରମଣ କରି ପରିଷ୍କାର ସଫଳତା ସୂଚନାରେ ଆବଦ୍ଧ ହେଲେ । ଏହା ସମ୍ଭବତଃ ଅରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଭାଗ୍ୟରବିର ପ୍ରଥମ ଉଦୟ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଚିନ୍ତାମଣି ଅଗ୍ରବାଳ ।

ମାନବ ।

ଜାମିଗା-ଜାଞ୍ଜନଦଳ ଦମ୍ଭୀ ଅଭିମାନୀ,
ପ୍ରଭୁତ-ଚତୁ-ସନ୍ଧାନେ ହେଉ ମହାଜ୍ଞାନୀ ।
ଜାଣୁଁ ଅବି ଏବ କରୁ ? ଯାଉ କେଉଁ ସ୍ଥାନ ?
ଏ ଛୁ, ଏ ଲକ୍ଷ ଭୋଗ ? ଜାଣୁ ଏ ଅଜ୍ଞାନ ?

ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ସାଳାସ୍ୱର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଚରିତାମୃତ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରରେ ଅବସ୍ଥାନ ଏବଂ ଶ୍ୟାମା ପୂଜା ।)

ବର୍ତ୍ତମାନ ଶ୍ୟାମାଙ୍କର ଏବଂ ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବିଗ୍ରହ ପୂଜକ ନିର୍ବାଚନର ସମସ୍ୟା । ପୁନର୍ବାର ସେହିପରି କୋଳାହଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । କେହି କହିଲେ କୈବର୍ତ୍ତର ଦେବାଳୟରେ ପୂଜକ ହେବା ଅନୁଚିତ, କେହି କହିଲେ ଦେବତାର ପୂଜାରେ ଜାତିର ସମ୍ପର୍କ କଅଣ ? ଜନ୍ମ ଏପରି ମଧ୍ୟ କେହି ସାହସୀ ହୋଇ ପୂଜାର ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ନାହିଁ । ରାମକୁମାର ସାନନ୍ଦ ଚିତ୍ତରେ ଶ୍ୟାମାଙ୍କର ପୂଜକ ହେଲେ ଏବଂ କ୍ଷେତ୍ରନାଥ ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ନାମକ ଜନୈକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୂଜକ ହେଲେ । ଏହିପରି କିଛିଦିନ ଚଳିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଦିନେ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ ଅଛନ୍ତି, ହଠାତ୍ ରାସମଣିଙ୍କର ଜାମାତା ମଥୁରନାଥଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ତାହାଙ୍କର ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ମଥୁରନାଥ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ରାମକୁମାରଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ "ଏ ତେଜସ୍ୱୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଟି କିଏ ?" ରାମକୁମାର କହିଲେ "ସେ ମୋର କନିଷ୍ଠ ସହୋଦର ।" ମଥୁରନାଥ କହିଲେ "ଅହା ! ସେ ଯଦି ଏଠାରେ ରହି ପୂଜକବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀ ହୁଅନ୍ତେ, ତେବେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ତ ଅନନ୍ଦର କଥା ହୁଅନ୍ତା !" ସାଧୁମାନେ କହିଅଛନ୍ତି 'ଯାଦୃଶୀ ଭାବନା ଯସ୍ୟ ସିଦ୍ଧିର୍ଭବତି ତାଦୃଶୀ'—ଯାହାର ଯେପରି ଭାବ, ତାହାର ସେହିପରି ଲାଭ । ମଥୁରନାଥ ଶାଶୁଙ୍କ ଉପରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ବୁଝାଇଲେ । ମଥୁର ନାଥଙ୍କ ହୃଦୟରେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପରି ପୂଜକ ଲାଭର ଇଚ୍ଛା ବାସନା ଉପସ୍ଥିତ । ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କୁ ନିଜେ କହିଲେ "ଆପଣ ଆମ ଏଠାରେ ଥାଆନ୍ତୁ । ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବେଶକାରୀ ହୋଇ ରହିବେ ।" ରାମକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଥମରେ ଅସମ୍ମତ ହୋଇ ସ୍ୱବା ପରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ପଡ଼ିଗଲେ । ରାମକୁମାର ତାହାଙ୍କୁ ବେଶକାରୀ ହେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ବଳିରୁ ସେ କହିଲେ " ମୋର ଏତେ ଦାୟିତ୍ୱ ନିଏ କିଏ ? ଗହଣାଗଣ୍ଠି କେଉଁଠାରେ ହରାଇବି, ମୁଁ ସେ ସବୁ ପାରିବ ନାହିଁ ।" କହିଲେ ବା ଅସୁବିଧା କିଏ ? ମଥୁର ନାଥ କହିଲେ "ଆପଣଙ୍କୁ କୌଣସି ବିଷୟର ଦାୟିତ୍ୱରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଆପଣ କେବଳ ଥରେ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତୁ ।" ରାମକୃଷ୍ଣ ଅଗତ୍ୟା ବେଶକାରୀ ହେବେ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ମନ୍ଦିରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଦିନେ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣ ବିଗ୍ରହ ପୂଜକ କ୍ଷେତ୍ରନାଥ ରାଧାକାନ୍ତଙ୍କର ବିଗ୍ରହଟି ଅସାବଧାନ ହୋଇ ଉଠାଉ ଉଠାଇ ପକାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ବିଗ୍ରହଟିର ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରୁ ସାମାନ୍ୟ ମାତ୍ର ଭାଙ୍ଗି ଗଲା । ଏକଥା ମଥୁର ନାଥଙ୍କର କାନକୁ ଗଲା । ସେ ନାନା ସ୍ଥାନରୁ ପଣ୍ଡିତ ଅଣାଇ ଗୋଟିଏ ସଭା କରି ବିଗ୍ରହର ବର୍ଜନ ବା ରକ୍ଷଣ ବିଷୟରେ ଗୋଟାଏ ମୀମାଂସା ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ପଡ଼ିଗଲା । ତର୍କର ଅନ୍ତ ଶେଷ ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ଷୋଡଶ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ଯୁବକ ରାମକୃଷ୍ଣ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପଚାରିଲେ "ଯଦି କାହାର ପୁତ୍ର ବା ସ୍ୱାମୀର ଅଙ୍ଗହାନି ହୁଏ, ତେବେ କି ସେ ତାହାକୁ ବର୍ଜନ କରେ ?" ଏ ସମସ୍ୟାର ମୀମାଂସା କରିବ କିଏ ? ପଣ୍ଡିତମାନେ ଅସ୍ପର୍ଦ୍ଧ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଡକୁ ଏକଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନାଇ ରହିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର କଥା ଓ କହିବାର ପ୍ରକାରରୁ ସେମାନେ ସ୍ଥିର କଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷ ହେବ । ଜନୈକ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଗ୍ରହ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସେହି ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କରି କହିଲେ "ଅଙ୍ଗହାନି ହେଲେ ଚିକିତ୍ସାର ପ୍ରୟୋଜନ, ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା ବିଧେୟ ନୁହେ ।" ସଭା ଭଙ୍ଗ ହେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଥୁର ନାଥ ଏ ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରଶ୍ନ ଏବଂ ତାହାର ଉତ୍ତର ଶୁଣି ସାନନ୍ଦ ଚିତ୍ତରେ କହିଲେ ' ରାମକୃଷ୍ଣ ଏହାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁସ୍ତର ହୁଅନ୍ତୁ । ' ରାମକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ମୁଗୁଳପଥଦ୍ୱାରା ସେ ବିଗ୍ରହର ଭଗ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ଏପରି ଭାବରେ ଯୋଡିଦେଲେ ଯେ ଆଉ ଭଗ୍ନ ସ୍ଥାନ ଜଣା ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂର୍ବବତ୍ ବିଦ୍ୟମାନ ।

ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପୂଜା ପରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ସ୍ୱହସ୍ତ ଗଠିତ ଗୋଟିଏ ଶିବମୂର୍ତ୍ତି ବିଭିରରେ ପୂଜା କରୁଥାନ୍ତି । ଦିନେ ଏହିପରି ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି, ମଥୁରନାଥ ଆସି ସେଠାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ଶିବ ଯେପରି ସାକ୍ଷାତ୍ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରୁ ପୂଜା ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି ! କି ଏକ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଭାବ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଅଧିକାର କଲା ତାହା କେ କହିବ ? ମନେ ମନେ ଭାବିଲେ ଏବଂ ଏମିତି ଭେଣେ କହିଲେ "ରାମକୃଷ୍ଣ ଯଦି ଶ୍ୟାମା ମାଙ୍କର ପୂଜା କରନ୍ତେ, ତେବେ ଶ୍ୟାମା ମା ଅଲ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଜାଗ୍ରତ ଦେବତାରୂପେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ସେବା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ ।" ମନର କଥା ମନରେ ଥାଏ । ସମସ୍ତ କଥା ସମୟ ସାପେକ୍ଷ । କ୍ଷେତ୍ରନାଥ ଗ୍ରେହ ଭୁଲିବା ଦିନରୁ ଉତ୍ସାହିତ ହୋଇ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଯାହାଙ୍କୁ ହୃଦୟର ପ୍ରେମଭକ୍ତି ଦେଇ ପୂଜା କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ, ଭୟରେ ତାହାଙ୍କର ପୂଜା ଅଜ୍ଞ କେତେଦିନ ଚଳିବ ? ପରିଶେଷରେ ସେ ରାଧାକୃଷ୍ଣ-ପୂଜକ-କାର୍ଯ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ଏବଂ ରାମକୃଷ୍ଣ ଉକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ବଳବତ୍ତ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ଯେ ତାହାଙ୍କର ଭାଗିନେୟ ହୃଦୟନାଥ ତାହାଙ୍କ ସହକାରୀରୂପେ ରହନ୍ତୁ । ମଥୁର ନାଥ ତାହାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କଲେ । ଏହି ହୃଦୟନାଥଙ୍କର ଜୀବନ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜୀବନ ସହିତରେ କି ସନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ତାହା ଏଥିପରେ ଦେଖା ଯିବ । ଶ୍ରୀଭବ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ପୂଜାରେ ବ୍ରତୀ ହେବା ପରେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ରାମକୁମାର ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ । ମା କାଳୀ ଏତେ ଦିନ ଅଣୋର ବରପୁତ୍ର ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୂଜକରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ମଥୁରନାଥଙ୍କର ହୃଦୟର ବଳବତ୍ତ ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ।

ରାମକୃଷ୍ଣ ପୂଜାନ୍ତେ ରାମପ୍ରସାଦଙ୍କ ଶ୍ୟାମାସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରି ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ ନୟନରେ ମା ମା ବୋଲି ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଡାକୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ସେ ମା ଡାକ ଯାହାର କାନରେ ପଡୁଥିଲା, ତାହାକୁ ଭାବବିଭୋର କରି ପକାଉଥିଲା ! ଯେତେବେଳେ ଅରତି କରୁଥିଲେ ମା ମା ବୋଲି କନ୍ଦନ କରି ଦୁଇସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅରତି କରୁଥାନ୍ତି । ଏମିତି ଯେଉଁ ମନେ ସନ୍ଧ୍ୟା କିର୍ତ୍ତନ ବଜାଉଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ଏକାବେଳକେ ନିରସ୍ତ ! ଭୋଗ ଦେବା ସମୟରେ ନୈବେଦ୍ୟ ସର୍ବସମକ୍ଷରେ ନିଜେ ଭକ୍ଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି ! କେତେବେଳେ ଅବା ମୁଖ ଚନ୍ଦନାଦି ନିଜ ଦେହରେ ଦେଉଅଛନ୍ତି ! କେତେବେଳେ ମା କାଳୀଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି କେତେ ଅଦର କରୁଅଛନ୍ତି । କୌଣସି କୌଣସି ଦିନ ମାଙ୍କୁ ଧରି ନାଚୁଅଛନ୍ତି ! କେତେବେଳେ ଅବା ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରି ମାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନୃତ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି ! କେତେବେଳେ ମାଙ୍କୁ ଅନ୍ନଭୋଗ ଦେଇ ପଚାରୁଅଛନ୍ତି "ରୁ କହୁଛ ମୁଁ ଖାଇବି ? ଅଛି ଦେଖ, ମୁଁ ଖାଉଛି"—ଏହି କଥା କହି ନିଜେ ଅନ୍ନ ସେବା କରୁଅଛନ୍ତି ! ଏହି ସବୁ ଦେଖି ମନ୍ଦିରର କର୍ମଚାରୀମାନେ ଅଜ୍ଞ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ନ ପାରି ସମସ୍ତ ମଥୁର ବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ । ମଥୁର ବାବୁଙ୍କର ଉଚ୍ଚୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ରାଜହୃଦୟ ! ଅତି ଗମ୍ଭୀର ! ସେ ମନ୍ଦିରର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି ମନ୍ଦିରକୁ ଆସି ତାହାଙ୍କର ପୂଜା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେଖିଲେ ସର୍ବଦା ଭାବୋନ୍ମତ୍ତ ଭାବବିଭୋର ଶିଶୁଭାବ ରାମକୃଷ୍ଣ ଜାଗ୍ରତଭାବରେ ମାଙ୍କର ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ ଏବଂ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ! ସେ ଦେବାଳୟର କର୍ମଚାରୀ ଏବଂ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର କହିଲେ "ଦେଖ, ସେ ଯାହା କରନ୍ତି, ତାହା ଉପରେ କେହି କୌଣସି କଥା କହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଯାହା ହେଉ, ସବୁ ମୋତେ କହିବ, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କୁ କେହି ସାମାନ୍ୟ କଥା କହିଲେ ମୁଁ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବି ନାହିଁ ।" ମନ୍ଦିରର କର୍ମଚାରୀମାନେ ଭାବିଲେ "ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କି ଦରକାର ? ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାବୁଙ୍କୁ କୌଣସି ଉପାୟରେ ବଶୀଭୂତ କଲାଣି । ନୋହିଲେ ବାବୁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଏତେ ଅପଚାର ଦେଖି ସୁଦ୍ଧା ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପଦେ ନ କହି ଓଲଟି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଶାସନ କରୁଅଛନ୍ତି ?" ଯାହା ହେଉ, ଅବିରାମ ଭାବସ୍ଥାରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରରେ ଏହି କେତେ ଦିନ ରହି ସର୍ବରି ଖେଳା ଖେଳିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରହ କଥା ।

ସମ୍ପାଦକ ଭାଇ,

କିଛି ଲେଖ ଲେଖ ବୋଲି ବଡ଼ ଭମି କରୁଅଛ, କିନ୍ତୁ କଥା କଣ କି, ଲେଖିବି ଯେ "ମୌଚାଟ୍" କାହିଁ ? ମୌଚାଟ୍ ନ ହେଲେ ଭୁଲସ୍ୱାରେ କିଏ କେବେ କିଛି କରିଅଛି କହି ପାରିବ ? ସେଇଥିଅର ହୁଅନ୍ତୁ ବା ଯାଜ୍ଞବଲ୍ୟଋଷି ହୁଅନ୍ତୁ ଅବା କମଳାକାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ "ମୌଚାଟ୍" ନ ଥାଇ କାହାର କଲମ ଚାଲିଥିଲା ? ଅସଲ କଥା ହେଉଛି "ମୌଚାଟ୍" ଗୋଟିଏ ଦରକାର,—ତରଳ ହେଉ ବା କଠିନ ହେଉ ଅଥବା ଗୁଣ୍ଡ (ଯଥା ନସ୍ୟ) ହେଉ । ସେଥିପାଇଁ ଜହୁଛି, ଭଲ ଗୋଟିଏ 'ମୌଚାଟର' ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର ବଥ ଭାବରେ ଏ ଡେଙ୍କିରେ ଯେତେ ଇଚ୍ଛା ଧାଳ କୁଟୁଥାଅ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା, ଭାଇ, ତୁମ୍ଭର ସମ୍ପାଦକ ପଣାରୁ ହରଦମ୍ କେତେ ବିଜ୍ଞାନ, କେତେ ଦର୍ଶନ, କେତେ ନ୍ୟାୟ, (ଅନ୍ୟାୟ କଥାଟି ଆଉ କହିଲି ନାହିଁ,) କେତେ ପୁରାତତ୍ତ୍ୱ, ଭୂତତ୍ତ୍ୱ, ଭାଷା-ତତ୍ତ୍ୱ, ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଇତ୍ୟାଦି ବାହାରୁଅଛି ; ସେଥିପାଇଁ ତୁମ୍ଭର ନଜର ଟିକିଏ ବଡ଼ ; ଏହି ଗରବ ବିଷ୍ଟରର ଥଳରୁ ଯଦି ସେପରି କିଛି ଗୋଟିଏ 'ତତ୍ତ୍ୱ' ବାହାର କରିବାର ଆଶା ଥାଏ ତେବେ ଏହିଭଳି କହ,—ତୁମ୍ଭକୁ ଦଣ୍ଡବତ୍ ପକାଇ ମୁଁ ଚାଟ ଦେଉଁ । ଆଉ ଯଦି ସେପରି କିଛି ଦୁରଣା ବା ଦୁରଦ୍ଧର୍ଷ ନ ଥାଏ ତେବେ ଟିକିଏ ଚୁପ୍ ହୋଇ ବସ, ଦେଖ କଣ ହେଉଛି । ମୋତେ ନିତାନ୍ତ ଭୀରୁ, କାପୁରୁଷ ମନେ କରିବ ନାହିଁ । ମନେ କରିବ ନାହିଁ—ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ସେହି ସବୁ ଚିତ୍ରର ଚମ୍ପାଷିକାରେ ଭୀତ । କାହିଁକି—କେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନର ମୀମାଂସା ମୁଁ କରି ନ ପାରେ ? ବିଫଳ ପୃଥିବୀକୁ ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛି କି ପୃଥିବୀ ବିଫଳକୁ ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛି ?—ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଅସମ୍ଭବ ନ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରର ଆଲୋ ଭୂମିରେ ପଡ଼ୁଛି । କି ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଝୁଲି ରହିଥାନ୍ତା ?—ବାଲ୍ମୀକିର ଚୂଡ଼ୀ ବଡ଼ ଥିଲା କି ବେଦବ୍ୟାସର ଚୂଡ଼ୀ ବଡ଼ ଥିଲା ?—କାଦମ୍ବରୀ ଲେଖିବା ସମୟରେ ବାଣଭଟ୍ଟ କେତେଥର ନାସ ସେଇଥିଲେ ?—ଶାଳିବାହନ ରାଜାଙ୍କର କେତେ ଶ୍ୟାଳୀ ଥିଲେ ?—ଚୋରା ଗୃହରେ ଚୋରର ଚିତ ଭଲ କି ପିଡ଼ିଆ ଭଲ ?—ଆଉ *last but not the least*—ତୁମ୍ଭର ଏହି ନୂଆ ଜମିଦାରୀ ଆଇନର ୨୪ଶ ଧାରା ରଖିବାକୁ ହେବ କି ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେବ ? ମୀମାଂସା କରି ନ ପାରିଲେ ସ୍ୱଭାବ ଅନ୍ତତଃ ଏହାର କେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ଧରି ମୁଁ ତୁଇ ଗୁରୁ ପୁସ୍ତୁ ବାଦାନୁବାଦ କରି ନ ପାରେ ? ତେବେ କଥା ହେଉଛି କଣ ଭାଇ "ଗତଂ ବସ୍ତୁଃ",—ବସ୍ତୁସ ଗଲାଣି । ଏବେ ଆଉ ଏହି ସବୁ ବଡ଼ ବଡ଼ କଥା ସେନ ହୋହା କରିବାର ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ, ଉତ୍ସାହ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ; ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ପୁରାତନ ଅଡ଼ୁଲ ମନ ବଳିଲାଣି,—ସେହି ଚିର ପରିଚିତ ପୁରାତନ । ପୁରାତନ ନେଇ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଚର୍ବଣ କରିବା ଏହିଭଳି ଭଲ ବୋଧହୁଏ,—ପୁରାତନର ସେହି ଅମୃତମଧୁର ରସ ଏହିଭଳି ସହଜରେ ହଜମ ହୁଏ । ସେଥିପାଇଁ କହୁଥିଲି ମୋଠାରୁ କିଛି ନୂଆ ଆଶା କରିବ ନାହିଁ,—ନୂଆକୁ ଦଣ୍ଡବତ୍ ।

ଆଜି ଏହି ସନ୍ଧ୍ୟାର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ "ଅଷାଢ଼ସ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଦିବସେ",—"ମେଘଦୂତ ମନ୍ଦର ମୋର" । ଭାଇ ପଡ଼ନାହିଁ ଭାଇ,—ମନେକର ନାହିଁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ନୂଆ କବିତା ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲି,—ବିରହ କଣ୍ଠାଳର ଆଘାତ ପାଇଲା ମାତ୍ରକେ ଗୋଟିଏ କବିତାର ଉତ୍ସର୍ଗ ଛୁଟିଲାଣି । ମୋର ମନଟିକୁ ସେପରି ପଥର ମନେ କରନାହିଁ ଯେ ସେଥିରୁ ଏତେ ସହଜରେ ଝରଣା ବହିବ । ଏ ସାହାରରେ ସହଜରେ ଫୁଲ ଫୁଟିବ ନାହିଁ । ପିଲାଦିନରେ ମେଘଦୂତ ପଢ଼ିଥିଲି । ଆଜି କେତେ 'ମଲ୍ଲିନାଥ', ଆଜି କେତେ କଣ ଗଳାଧଃକରଣ କରି ଭଦ୍ରନଦୀଟି ସମୁଦ୍ର ପାର ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏବେ ବୁଝୁଅଛି ତେତେବେଳେ ସେହି ମେଘଦୂତର ଧାଡ଼ିଏ ସ୍ୱରା ବୁଝି ନ ଥିଲି,—ଏକ ବର୍ଷ ସ୍ୱରା ନୁହେଁ । ଆଜି ଆଜି ଅସ, (*I challenge*), ତୁମ୍ଭର ମେଘଦୂତ କାହିଁକି ଯେ-କୌଣସି-ଦୂତ ଥାଉ ଆଣ ମୁଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ଦେବି ; ଏହି କେବଳ ବିରହର କଷ୍ଟରେ ମୁଁ ତୁଳନାଅ ସମସ୍ତ କାବ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଦ୍ୱାରା ଫିଟାଇ ଦେବି । ଆଜି ହୃଦୟର ପ୍ରତି-ଶିରରେ ବୁଝୁଅଛି କାହିଁକି ସେହି ମୁଗ୍ଧ ଯକ୍ଷ ସୁଦୂର ରାମଗିରିର ଶୈଳଶିଖରରେ ବସି ଆଷାଢ଼ର ଘନ ବାରିଧାରାର ସହିତ ଅବିରଳ ଅଶ୍ରୁଧାରା ମିଶାଇ ଥିଲା । ଶତଯୋଜନ ଦୂରରେ ରହି ସ୍ୱରା ସେ କିପରି ପ୍ରିୟାର ସ୍ପର୍ଶ ଅନୁଭବ କରିଥିଲା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାଇ ହେ, ମୋର ଅନ୍ତରଶିକାରୁ ବୋଧହୁଏ ବୁଝି ପାରିଥିବ ଯେ ମୁଁ ସଦ୍ୟ-ବିରହ-ବିଧୁର । କେବଳ କାବ୍ୟ-ନାଟକର ନାୟକମାନଙ୍କର ଯେ 'ବିରହ' ନାମକ ଚିଜଟିକୁ ବୋଧ କରିବାର ଅଧିକାର ଥିବ ଏପରି ତ କଥା ? ମୋର ସେହି "ଜନ୍ମୀଶ୍ୟମା ଶିଶିରଦଶିକା" ପ୍ରିୟତମା ଆଜି ବହୁଦୂରରେ । ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ପ୍ରତ୍ୟହରେ ବିରହୀ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଆପତ୍ତି କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । 'ବିରହ' ଶବ୍ଦଟି ଯଦି କିଛାନ୍ତ ପୁରୁଣା ହୋଇ ପୁଣି ବୋଧହୁଏ ଜୋଟେ ଅଛି ଯାହା ଇଚ୍ଛା କହିପାର ।

ମିଳନର ଶୃଙ୍ଖଳ କାଟି ସଦ୍ୟ ବିରହସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଅଛି, (କଥାଟା ବୋଧହୁଏ ବଡ଼ ଅଳଙ୍କାରିକ ହୋଇପଡ଼ିଲାଣି) ସେଥିପାଇଁ ଅଳ୍ପ-ଅଳ୍ପ ଅନ୍ଧାର ବୁଝିକୁ ଭଲରୂପେ ଦେଖିଲି ଏବଂ ଚିହ୍ନିଲି । ଲୋକେ କହନ୍ତି ମିଳନ ଅଳ୍ପଅ ଏବଂ ବିରହ ଅନ୍ଧାର । ମୁ କହେଁ, ମିଳନ ଅନ୍ଧାର ବିରହ ଅଳ୍ପଅ । ମିଳନର ନୈପଥ୍ୟରେ ଆଶଙ୍କା ଓ ଉଦ୍ବେଗର ବିଭୀଷିକା, ଅତୃପ୍ତି ଓ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାର ଅସ୍ଫୁଟ କ୍ରନ୍ଦନ, ମାନ-ଅଭିମାନର କଳରବ, ମୋହ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥର ଫଳୀର୍ଣ୍ଣତା । ବିରହର ସମ୍ମୁଖରେ ଆଶା ଓ ଆକାଙ୍କ୍ଷାର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଜ୍ୟୋତି, ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ସଂଯମ-ବେଳା ଏବଂ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ସ୍ୱାର୍ଥବିସ୍ମୃତି ଓ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମର ଅନନ୍ତ ନୀଳାକାଶ । ମିଳନ—ଚଞ୍ଚଳ, ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ ; ବିରହ—ଧୀର, ସ୍ଥିର, ପ୍ରଶାନ୍ତ । ମିଳନ ଦୁଇ ଦଳର, ବିରହ ଏକ ଦଳର । ମିଳନ-ଚିତ୍ରର ଚରମଗତି ବିରହସମୁଦ୍ରର ସେହି ଉଦାର ଅନନ୍ତ ବକ୍ଷ ।

ପ୍ରତି ପଦରେ ଯାହା ପାଇଁ ଭୟ, ଆଶଙ୍କା ଓ ଉଦ୍ବେଗ ତାହାକୁ ପ୍ରତି ଲୋକେ ଇଚ୍ଛା କରି ଭାବି ବସନ୍ତି କାହିଁକି ? ଯେ ଫୁଲ ଦେଖୁଁ ନ ଦେଖୁଁ ଶୁଖି ଝଡ଼ି ପଡ଼ିବ,—ଯେ କେବଳ ହୃଦୟର ଅନ୍ତସ୍ତଳରେ ସ୍ଫୁରିତ ଚକିତ ରଖିଥିବ ତାକୁ ପୁଣି ଏତେ ଆଦର କାହିଁକି ? ଆଖିର ପଲକ ମାତ୍ରକେ ଯେଉଁ ପକ୍ଷୀ ଫାଙ୍କି ଦେଇ ଉଡ଼ିଯିବ ତାହା ପାଇଁ ପୁଣି ଏହି ବକ୍ଷ ପଞ୍ଜରର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପିଞ୍ଜର କାହିଁକି ?

ମିଳନର ମୋହରେ କେହି କେବେ ଭୁଲି ଗଲେ କରି ଅଛି କହିପାରନ୍ତି ? ବିଦ୍ୟାପତିର କଥା ମନେ ଅଛିତ ? "ଲାଖ ଲାଖ ଯୁଗ ହିୟା ହିୟା ପର ରଖିନୁ ତବୁ ହିୟା ଜୁଡ଼ନ ନା ଗେଲ ।" ଲକ୍ଷ ଯୁଗ ଯାହାକୁ ହୃଦୟରେ ରଖିଲେ ସ୍ୱାଦ ହୃଦୟର ଜ୍ୱାଳା ଯିବ ନାହିଁ,—ଯେ କେବଳ ମାୟାମରୀଚିକାର ଛାୟାରେ ଭୁଲିଲା ଅଜ୍ଞାତ ମରୁଭୂମିର ପଥରେ ଟାଣି ନେଉଅଛି ତାହା ପାଇଁ ଏତେ କାହିଁକି ?

ବିରହ ବିଶ୍ୱ କବିତ୍ୱର ଅନନ୍ତ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭଣ୍ଡାର ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ଦେଇଅଛି ; ବିରହର କରସ୍ପର୍ଶ ନ ହେଲେ ବୋଧ ହୁଏ କବିତ୍ୱର ଜିହ୍ୱା ବାଜି ଉଠି ନ ଥାନ୍ତା ; ସେଇଁଠାରେ ବିରହ ସେହିଠାରେ କବିତ୍ୱ ; ବିରହରେ କବିତ୍ୱର ଉତ୍ପତ୍ତି । ସୌମ୍ୟ ଶାନ୍ତ ଉପୋଚନର ଅର୍ଦ୍ଧ ଜାଗ୍ରତ ପ୍ରଭାତ ଶ୍ରୀ,—ସବେ ସବେ ପ୍ରଭାତରବିର କାଞ୍ଚନ-କିରଣ ରେଖା, ଉଭୟେ ବିରହ ବିହଗୀର ମଧ୍ୟର ମିଳନ । ମହାପ୍ରାଣ ଋଷି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ପ୍ରଭାତର ଏହି ମିଳନ ଛବି ଦେଖୁଅଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କାହିଁ,—କିଛି କବିତ୍ୱ ବାହାରିଲା ନାହିଁ ! ହଠାତ୍ ଅଦୂର ବନାନ୍ତରାଳଲଜ୍ଜିତ ଅଦୃଶ୍ୟକର ନିଷ୍ପିଷ୍ଟ ଶବ୍ଦସାଗରରେ ବିହଙ୍ଗ ବୃନ୍ଦରେ ପଡ଼ିତ ହେଲା; ସେହିକ୍ଷଣି କବିତ୍ୱର ଚୌଦିକ ଉନ୍ମାଦ ! ଶୀତଳ ନିସ୍ତବ୍ଧ ଚପୋଚନ ମୁଖରିତ କରି ବିଶ୍ୱସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରଥମ ଝଙ୍କାର ବାଜି ଉଠିଲା । ବ୍ୟଥିତ ବିଗଳିତ ପ୍ରାଣ ମହର୍ଷି ଗାଇଲେ,—"ମା ନିଷାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।"—ଇତ୍ୟାଦି । ବିରହ ନ ହେଲେ କି ବୃନ୍ଦାବନର କଦମ୍ବ ମୂଳରେ ମୋହନ ମୁରଲି ବାଜିଥାନ୍ତା ? ବିରହ ନ ହେଲେ କି ବୃନ୍ଦାବନର ନିକୁଞ୍ଜ କାନନରେ ବଂଶୀ କରୁଣ ଲହରୀ ଉଠାଇ ଗାଇଥାନ୍ତା,—"କାହାଁ ବୃଥା ଡାକାର ?" ଯେତେବେଳେ ସେହି ପ୍ରେମ ଉଦ୍ଗାତା ଶ୍ୟାମ ବଂଶୀ ବିରହର ଗୀତ ଗାଉଥିଲା ତେତେବେଳେ କଳନାଦିନୀ ଯମୁନା ଉଜାଣି ବହୁଥିଲା, ତେତେବେଳେ ଶୁଷ୍କ ବୃକ୍ଷରେ ଫୁଲ ଫୁଟୁଥିଲା । କୁଞ୍ଜବନରେ କୁସୁମ ବାସର ରଚନା କରି ରାଜନନ୍ଦିନୀ ରାଧିକା ରସିକ ନାଗର କୃଷ୍ଣଙ୍କ ଆଶାରେ ରାତିପାକ ଜାଗି ରହନ୍ତେ ; ଶ୍ୟାମ ଆସିଲେ ନାହିଁ ; ଗୃହଦୀପ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ନିଭିଗଲା,—ବକ୍ଷର ପୁଷ୍ପହାର ବକ୍ଷରେ ଶୁଖି ଝଡ଼ି ପଡ଼ିଲା; ଏହି ଶ୍ରୀମତୀ-ବିରହହିଁ ଅନନ୍ତ କବିତ୍ୱର ଭଣ୍ଡାର । ଏହି ବିରହ ସଙ୍ଗୀତହିଁ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରାଣ ଆକୁଳ କରୁଅଛି । ଏହି ବିରହ ସଙ୍ଗୀତହିଁ ବିଶ୍ୱକୁ ପ୍ରେମ-ପ୍ରୀତିର ମୋହନ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଅଛି । ଜୟଦେବ, ବିଦ୍ୟାପତି, ଚଣ୍ଡୀଦାସ, ଘାନକୃଷ୍ଣ, ବନମାଳି, ଅଭିମନ୍ୟୁ ଏହି ବିରହ ସଙ୍ଗୀତରେହିଁ ଜଗତ୍ ମୁଗ୍ଧ କରିଅଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିରହ ଭକ୍ତ-ସେବକର ଚିରସହଚର । ଭକ୍ତ ସେବକ ତାହାର ପ୍ରାଣର ପ୍ରାଣ ଦେବତା ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ସର୍ବଦା ତାହାକୁ ଅଲଙ୍ଗନ କରେ ନାହିଁ । ଦୂରରେ ଥାଇ ବିରହକୁ ସେ ସ୍ପେଚ୍ଛାରେ ବରଣ କରି ନିଏ । ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ କଥା ଛାଡ଼ି ଦେଉ, ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କର କଥା ମନେ କର । କୌଣସି ଦୂର ବନରୁ ବିରହର ବଂଶୀ ବାଜି ଜଟିଳ ଆଉ ରାଜ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ତ୍ୟାଗ ଯୌବନ ପଦାର୍ଥାନ୍ତରେ ଦୂର କରି ତରୁଣ ଯୁବକ ଦୁହେଁ ଅଜ୍ଞାତ ପଥରେ ଛୁଟିଲେ । ଚୈତନ୍ୟ-ଙ୍କର ଜୀବନ ବିରହର ଏକ ବିରାଟ ଅଭିନୟ,—ତାହା ସାଧାରଣ ବିରହ ନୁହେଁ, ଉତ୍କଟ ବିରହ । ଭକ୍ତସେବକ ମିଳନର ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ ।

ଚନ୍ଦ୍ର ସୁଦୂର ନୀଳାକାଶର ପ୍ରାଣ ମୁଗ୍ଧକର ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ସାମଗ୍ରୀ । ତାହାର ଅନନ୍ତ ଯୋଜନ ଦୂରତାହିଁ ତାହାକୁ ଏହି ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ବିମଣ୍ଡିତ କରିଅଛି ; ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯନ୍ତ୍ର ଅଖିରେ ଲଗାଇ ଯେତେବେଳେ ତାହାକୁ ନିକଟରେ ପାଇବ ତେତେବେଳେ ଦେଖିବ ସେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣହୀନ ବିକଟ ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ତୂପ । ସେଥିପାଇଁ କବିମାନେ ବିରହରେହିଁ ଅକର୍ଷଣ ଏବଂ ଅଳ୍ପାଧାର ଗାଳ ନିହିତ । ବିରହ କୁରୂପ, କୁତ୍ସିତକୁ ସର୍ବା ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆବରଣରେ ଆବୃତ କରି ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଶକ୍ତି ଦିଏ ।

ମିଳନର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ମାଳ-ଅଭିମାନର ଭାଣ୍ଡାର ଅଭିନୟରେ କଟିଯାଏ । ବିରହର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କୋମଳ ମଧୁର ଆବେଶମୟ ; ସେ ଆବେଶରେ କ୍ରୋଧ ନାହିଁ କଳହ ନାହିଁ, ଅଛି କେବଳ ନନ୍ଦନବାରର ଧୀରପ୍ରବାହ ; ମିଳନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚିତ୍ତଚାଞ୍ଚଲ୍ୟର ବିକାରମୟ ; ବିରହ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଧୀର, ସ୍ଥିର, ନିର୍ବିକାର । ବିରହ ପ୍ରାଣମଧ୍ୟରେ ଅଭିନ୍ନ ମୂର୍ତ୍ତିର ଯେଉଁ ସଙ୍ଗୀତ ଅଣିଦିଏ ତାହା କରୁଣହେଲେ ସର୍ବା ମର୍ମ-ବେଧୀ ନୁହେ,—ତାହା ପୁଷ୍ପ-ଗନ୍ଧମୟ ବସନ୍ତପବନ ପରି ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ, କୋମଳ କରେ ବିନ୍ତୁ ଭାଙ୍ଗିଦିଏ ନାହିଁ । *Shelly* ର କବିତା ମନେ କର ଦେଖ "*Our sweetest songs are those that tell of saddest thoughts.*"

ମିଳନ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ଖେଳା । ସେ ଏବଂ ମୁଁ । ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଯେପରି ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ବିରହ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରାଣ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରିଦିଏ ; ସମ୍ମୁଖ ଜଗତକୁ ନିକଟ କରିଦିଏ । ମିଳନ-ବିରଳ, ବିରହ-ମୁକ୍ତି ; ମିଳନର ଗଣ୍ଡି ଖୁଦ୍ର ଗୃହ କକ୍ଷ, ବିରହର ସୀମା ଉଦାର ଅନନ୍ତ ; ସେଥିପାଇଁ କବିମାନେ ଉଭୟ ବଡ଼ ଖିଚିରେ ଏପରି ବିରହକୁ ବରଣ କରିଦେଇଅଛନ୍ତି । ଆଉ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଉଭୟ ତାକୁ ଚିରଜୀବନର ସଙ୍ଗୀ କରିଅଛ । ମୋର ବୁଝି ବସ୍ତୁତଃ ଏହି ଚିରଶିବିରହ ନ ହେଲେ ତୁମ୍ଭେ ବୋଧହୁଏ ଏ ପ୍ରବଳ ଟାଇ ନ ଥାନ୍ତ ।

ଶ୍ରୀ ଗିରିଜାନାଥ ବନ୍ଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ ।

ହୁସ୍‌ନାହେନା ।

ହେ ନନ୍ଦନ ଅଭ୍ୟାଗତ ହେ ଦୋଗ୍‌ଲାନାନ୍ଦା
ସତ ଏ ଦେଶର ଚଳେ ଫୁଲ ଫୁଟେ ନ ନା ।
ତଥାପି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କରେ ବହୁତ ଆଦର
ଉପଦେଷ୍ଟା ଗୁରୁ ଶେଷ ଜୀବନେ ମୋହର ।
ଆସିଛ ଯାପାନଦେଶୁ ବହୁଦେଶ ଭ୍ରମି
ତୁଚ୍ଛଙ୍କ ଯା ନିଶା ଚିତ୍ତ୍ୟାଂ ଜାଗିଛି ସଯନ୍ତ୍ରୀ ।
ରଜନୀ କୁସୁମଗଣ୍ଡି ଦେଲ ଏହ ଜ୍ଞାନ
ନିଶିଥେ କରନ୍ତି ଜ୍ଞାନୀ ଉପାସନା ଧ୍ୟାନ ।

ପରନ୍ତ ଯୌବନମୟୀ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ଜାଣେ
ଶୁଣ ତବ ଅନୁଭବେ ଜଳୁଥିବ ପ୍ରାଣେ ।
ଯେ ଅନନ୍ତ ସଜ୍ଜରତ୍ନ ପାଇଛ ଜଣିକା
ହୁଏ ତବ ସହଚରେ ସେ ଚରଣେ ବିକା ।
ନ ରହୁ ଜୀବନେ ମୋର ଜଳଙ୍କ କାଳିମା
ହେଉ ଗୋ ଆଦର୍ଶ ତବ ତବ ମାଧୁରିମା ।

ଶ୍ରୀ ଏକରମୋହନ ସେନାପତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରୋଗ ।

ବିଜ୍ଞମାନଙ୍କ ସୂକ୍ଷ୍ମଦୃଷ୍ଟିରେ ସମାଧି ଅବସ୍ଥାହିଁ ନୀରୋଗ ଅବସ୍ଥା, ନଚେତ୍ ଅପର ସମୁଦାୟ ଅବସ୍ଥାହିଁ ରୋଗାବସ୍ଥା । ସ୍ଥୂଳତଃ ଯାହା ଦଶଜଣଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଭଲ, ତାହାହିଁ ଭଲ । ଯାହା ଦଶଜଣଙ୍କର ନାହିଁ ଏଭଳି ଅବସ୍ଥା ସେବେ ତାହାର ହୁଏ, ତେବେ ତାହା ରୋଗ । ସମସ୍ତଙ୍କ ହାତରେ ପାଞ୍ଚଗୋଟି ଲେଖାଏଁ ଦଶଗୋଟି ଅଙ୍ଗୁଳି, ଏହି ଦଶ ଅଙ୍ଗୁଳି ସ୍ଥାନରେ ତାହାର ଏଗାର ଅଙ୍ଗୁଳି ହେଲେ ତାହା ଗୋଟିଏ ରୋଗ । ଫଳତଃ ସ୍ୱଭାବର ବିପର୍ଯ୍ୟୟହିଁ ରୋଗ ।

ଯେପରି ସର୍ବଦା ରୁଚି କରି ଗୋଟିଏ ଘରେ ବସି ରହି ତାହାର ସହିତ କଥା ନ କହିବା ଗୋଟିଏ ରୋଗ, ସେହିରୂପ ପୁଣି କେଶି କରିବା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରୋଗ । ଏପରି ବୁଝା ଯାଉଅଛି, ଆଗକୁ ଚାଲେ ଦୋଷ, ପଛକୁ ହଟିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୋଷ । ମଝି ମଝିଆ ଠିକ୍ ରହିବାକୁ ହେବ, ଏହାହିଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ମତ । ଯାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ମତ, ତାହାହିଁ ଉଦ୍ବେଗ, ନଚେତ୍ ରୋଗ !

ପାଞ୍ଚ ଟଙ୍କା ଅସୁର ଲୋକ ଋଣ କରି ଦଶ ଟଙ୍କା ଖରଚ କଲେ ଲୋକେ ଅମିତବ୍ୟୟୀ ବୋଲି ତାହାଙ୍କ ନିନ୍ଦା କରନ୍ତି । ଅମିତବ୍ୟୟିତା ଗୋଟିଏ ରୋଗ । ପୁଣି ଦଶ ଟଙ୍କା ଯାହାଙ୍କର ଅଛି, ସେ ଯେବେ ଏକ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରନ୍ତି ସେ ମଧ୍ୟ କୃପଣ ବୋଲି ଲୋକର ନିନ୍ଦାଭାଜନ ହୁଅନ୍ତି । କୃପଣତା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରୋଗ । ଫଳତଃ ଭଗବାନ୍ ଦୁଇଅଡ଼ ସମାନ ଦିଶିବାକୁ ହେବ, ନଚେତ୍ କେଉଁ ଅଙ୍ଗ ଝୁଙ୍କିଲେ, ତାହା ରୋଗ ବୋଲି ଜାଣିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରକୃତରେ ବିଜ୍ଞମାନେ ଯାହା କହିଅଛନ୍ତି ତାହାହିଁ ଠିକ୍ ! ଯେ ଅବସ୍ଥା ନିଦ୍ରା ନୁହେଁ, ଜାଗରଣ ନୁହେଁ, ମୃତ୍ୟୁ ନୁହେଁ, ଜୀବନ ନୁହେଁ, ଯେ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେହ-ଭାବକୁ ଠିକ୍ ରହେ, ଭୁଇ ପାଦ ସମାନ ରହେ, ମୂଳ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ତାହାହିଁ ନୀରୋଗ ଅବସ୍ଥା ।

ପ୍ରଥମରେ ଲୋକେ ରୋଗ ସକାଶେ ଅଳ୍ପ ପରିମାଣରେ ଅହିଫେନ ସେବନ କରନ୍ତି । ଶେଷରେ ସେ ରୋଗ ବଳି ହୋଇଯାଏ, ଏବଂ "ଅଫିମଖିଆ" ରୋଗ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ଅଫିମ ସକାଶେ ଅଫିମ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ସ୍ଥଳରେ ଭଳେଇ ତାହାର ଅନ୍ତ, ଏହି ତିନୋଟି ମଧ୍ୟରୁ ମଧ୍ୟଟି ନିରୋଗ, ଅପର ଦୁଇଟି ବୋଧହୁଏ ରୋଗ ।

ମିଥ୍ୟା କହିବା ଗୋଟିଏ ରୋଗ । ଏହି ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ସକାଶେ କେତେ ଅଦାଲତ ରହିଅଛି, କେତେ ଧର୍ମପୁସ୍ତକ ଅଛି, ତଥାପି ଏ ରୋଗ ପୃଥିବୀକୁ ଛାଡ଼ି ପାରିଲା ନାହିଁ ! !

ମଦ୍ୟପାନ ରୋଗର ପୂର୍ବ ଇତିହାସ କିମ୍ବା ଉତ୍ପତ୍ତିର କାରଣରୁ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଏହି ରୋଗ କେହି ପୂର୍ବପୁରୁଷଠାରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ଚିତ୍ତଦତ୍ତ ରୋଗ ସଂକ୍ରାମକଭାବରେ ପ୍ରବରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ । କେହି କେହି ସଙ୍ଗ ଦୋଷରେ ମଦ୍ୟପାଳ ହୁଅନ୍ତି, କେହି କେହି ଚିନ୍ତାରୁ ପରିତ୍ରାଣ ପାଇବା ସକାଶେ, କେହି କେହି ତା ଦୁର୍ବଳତା ସକାଶେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ମଦ୍ୟପାନ କରି ପରିଶେଷରେ ମଦ୍ୟପାଳ-ରୋଗଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଇଂରାଜୀ ଅନୁକରଣରେ ଅନେକ ଲୋକେ ମଦ ପିଇବାକୁ ଶିଖି ଥାଆନ୍ତି, ମାତ୍ର ଇଂରାଜ ସମାଜରେ ଏହାର ଯେଉଁ ଚିକିତ୍ସା ହୁଏ ତାହାର ଅନୁକରଣ ହୋଇ ନାହିଁ । ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ରୋଗକୁ *alcoholism* କହନ୍ତି । ଏହି ରୋଗ ତରୁଣାବସ୍ଥାରେ ଚିକିତ୍ସିତ ହେଲେ ଚିକିତ୍ସକମାନଙ୍କ ଚରେବଳାରେ ତାହାର ଫଳାଫଳ ସତତ ଶୁଭକର । ନଚେତ୍ ଏହି ରୋଗହାବି ହୁଇପ୍ରିଣ୍ଟ ପ୍ରଭୃତି ପନ୍ଥର ସାଂଘାତିକ ପୀଡ଼ା ହୋଇଥାଏ ।

ବେଶ୍ୟାଶକ୍ତି ଗୋଟିଏ ରୋଗ । ଏହି ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଅନେକ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥ ରହିଅଛି । ଏ ରୋଗ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବେଶି ବାଚାଳ୍ୟ ଅନାବଶ୍ୟକ ମାତ୍ର ତାହା ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଜଣା ।

ପରନିନ୍ଦା କିମ୍ବା କୁତ୍ସା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରୋଗ । ଲେଖାପଢ଼ା ନ ଶିଖିବାକୁ "ମୂର୍ଖ ରୋଗ" କହନ୍ତି । ପୁଣି ବେଶି ଲେଖାପଢ଼ା ଶିଖି ଯାଗ ନ କରି ପାରିବାରୁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବା କିମ୍ବା ଦେଶତ୍ୟାଗ କରିବା—ଏହା ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ରୋଗ । ଦୟାମୟ ଅମ୍ବମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ରୋଗରୁ ରକ୍ଷା କର ତାହାଙ୍କ ଅମୃତମୟ ବାକ୍ୟକୁ ଯେନ ଯାଆନ୍ତି, ସେତିକି ତାହାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଐକାନ୍ତିକ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ବସୁ ।

PRINTED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୮ମ ଭାଗ । } ଭାଦ୍ର ଓ ଆଶ୍ୱିନ, ୧୯୨୧ । { ୫ମ ଓ ୬ଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟା ।

ଚିନ୍ତା—ଚିତା ।

ଦେହ ସହ ନିତ୍ୟ ସହଚରୀ ଚିନ୍ତା—ଚିତା,
ଜୀବନ ମରଣେ ନିଶ୍ଚରୂପା ପଦ୍ମଚିତା ।
ଚିନ୍ତାର ପ୍ରଭାବ ଦେହେ ନିସ୍ପନ୍ଦ ଜୀବନେ
ଶବରଣ କରେ ନାନାରୂପେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ।
କି ଭାବରେ ଚିନ୍ତା ସଙ୍ଗେ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧ
ଅଣୁ ପରମାଣୁ ବ୍ୟାପ୍ତ କୁସୁମର ଗନ୍ଧ ।
ଚିନ୍ତା ମାତ୍ର ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜୀବନ
ଯଥା ଗନ୍ଧ ବିନା ପୁଷ୍ପ ଶୋଭା ଅକାରଣ
ଚିନ୍ତା ମାତ୍ର ପ୍ରଭାବରେ ଜୀବନ ଧାବିତ
ସବଳେ ବାରକ ଲଭସ୍ତଃ ଯଶ ଲଭ ।
ଚିନ୍ତା ଦୂର ଦେହ ଜୀବନର ଅବସାନେ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜ୍ୱଳଣମାଳା ରବି ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନେ
ଜୀବନାନ୍ତ କାଳେ ଚିତା ଶସ୍ତ୍ରର ସଙ୍ଗିନୀ,
ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି ଏ ପଞ୍ଚଭୂତ ସମ୍ମିଳନୀ ।

ଶ୍ରୀ ଅଳକରାମମୋହନ ସେନାପତି ।

ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମ ।

ଅନନ୍ତ ଅତିର ଏହି ବିଶ୍ୱ ପାରାବାରେ
ଚିର ପରିବର୍ତ୍ତନର ସ୍ରୋତ ଯାଏ ବହି
କାହିଁ ଆସେ କାହିଁ ଯାଏ କେବେ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରେ
ଏ ସୃଷ୍ଟି ରହସ୍ୟ କେହି ପାରିଲା କି କହି ?
କାହିଁ ସେ ଜନ୍ମିଲା ଦୁଃଖ ବିଷାଦୀ ସନ୍ତାନ
କରିବାକୁ ପ୍ରାଣୀଗଣେ ନିଷ୍ଠୁର ଦହନ,
ଏକ ସୁଖେ ଅନ୍ୟ ଦୁଃଖୀ ଲାଗି ପରି ପ୍ରାଣ
ଜୀବ ପାଏ ସୁଖ ପୁଣ୍ୟ କରିଲା ନନ୍ଦନ
ଏ ସଂସାର ମରୁଭୂମି ଅରଣ୍ୟ ମହାନ
ନାହିଁ ଦୟା ନାହିଁ ମାୟା ଘୋର ବିଡ଼ମ୍ବନା
ପ୍ରୀତି ପ୍ରେମ ବିଶ୍ୱାସର ଚିର ଅପମାନ
ପାପ ପୁଣ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ଭେଦ ପଡ଼େ ନାହିଁ ଜଣା
ସଂସାର ଭୀଷଣ ଅତି ହେଉ ହେଉ ହେଉ
ଏ ଜୀବନେ ଭାଙ୍କୁ କେବେ ନ ଛାଡ଼ିବ ଆଉ ।

ଶ୍ରୀ ମୋହନମୋହନ ସେନାପତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧର୍ମ୍ମବଳ (୧)

(୧) ଅଶ୍ୱିନ ମାସ କୃଷ୍ଣପକ୍ଷକୁ ପିତୃପକ୍ଷ ବା ଅପରପକ୍ଷ କୁହାଯାଏ । ଏହି ପନ୍ଦର ଦିନଯାକ ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ତର୍ପଣ କରିବାକୁ ହୁଏ । ମୁଁ ଗତ ଅଶ୍ୱିନ ମାସରେ ତର୍ପଣ କରୁଥିବା ସମୟରେ ପ୍ରରୋହିତ ମହାଶୟ ଜନ୍ମଲଗ୍ନିତ ଶ୍ଳୋକଟି ବୋଲି ମତେ ଜଳଦାନ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେବାରୁ ମୁଁ ଜଳଦାନ କଲି । ମାତ୍ର ଶ୍ଳୋକଟିର ସାର ମର୍ମ୍ମ କଣ ତାହା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲି ।

ଅଦ୍ରୁଗ୍ଧ ସ୍ତମ୍ଭ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତଂ ଜଗଦେତ ଚରାଚରଂ
ମୟା ଦତ୍ତେନ ତୋୟେନ ତୃପ୍ୟନ୍ତାଂ ଭୁବନତ୍ରୟଂ ।
ଅଖିଳଖିଳ କୋଟିନାଂ ସପ୍ତଦ୍ୱୀପ ନିବାସିନାଂ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉପରୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକମାନଙ୍କର ମର୍ମ୍ମ ଏହି ଯେ, ଯେ ଲୋକ ତର୍ପଣ କରିବ ସେ ସଂସାରର ଜୀବ ବର୍ଗ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ତର୍ପଣ କରିବ । ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣିଥିଲି ଯେ ଜଳର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କୁ ବଂଶଧରମାନେ ତର୍ପଣ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଉପରୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ଜାଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲି । ଭାବି ଭାବି ସ୍ଥିର କଲି ଯେ ହନୁମାନଙ୍କର "ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ" ମତର ଉପରୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରମାଣସ୍ୱରୂପ । ହନୁମାନେ ଯେ କେବଳ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଇ ନିଷ୍ଠନ୍ତି ଥିଲେ ତାହା ନୁହେ, ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଉପଦେଶଗୁଡ଼ିକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ସହିତ ଯେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ଏହାହିଁ ଉକ୍ତ ଶ୍ଳୋକ ପ୍ରମାଣ କରୁଅଛି ।

(୨) ସ୍କନ୍ଦ ପୁରାଣ ଶଙ୍କରସଂହିତାର ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ "ଜନ୍ମନା ଜାୟତେ ଶୂଦ୍ର ସଂସ୍କାରାଦ୍ୱିଜ ଉଚ୍ୟତେ, ବେଦପାଠେ ଭବେଦ୍‌ବିପ୍ର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନେଚ ବ୍ରାହ୍ମଣ" । ଏହାର ମର୍ମ୍ମ ଏହି ଯେ ଜନ୍ମ ପର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ଶୂଦ୍ର ଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଶୂଦ୍ରତ୍ୱ ମନୁଷ୍ୟର ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥା, କର୍ମ୍ମ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶୂଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ବିହୀନ କୌଣସି ଲୋକକୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ ।

(୩) ପୁରାଣରୁ ଶୁଣାଯାଏ ଯେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ମୁଖରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବାହୁରୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ, ଉରୁରୁ ବୈଶ୍ୟ ଏବଂ ପାଦରୁ ଶୂଦ୍ର ଜାତି ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଉପାଖ୍ୟାନରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଉଅଛି ଯେ ଉକ୍ତ ଚାରିବର୍ଣ୍ଣ ଏକ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଶରୀରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗ ଯୋଗିଏ ଗୋଟିଏ ପୃଥକ୍ ଜାତି ହୋଇ ନ ପାରେ । ସୁତରାଂ ଏ ଚାରିଜାତି ମଧ୍ୟରେ ରକ୍ତଗତ ପ୍ରଭେଦ କିଛି ନାହିଁ ।

(୪) ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନ୍ୟ ତିନିଜାତି ମଧ୍ୟରୁ କନ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବାର ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର କହୁଅଛି । ପୂର୍ବେ କ୍ଷତ୍ରିୟମାନେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣକନ୍ୟା ବିବାହ ହେଉଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ନାମୁଦ୍ରି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନାୟାର କ୍ଷତ୍ରିୟ କନ୍ୟା ବିବାହ କରୁଅଛନ୍ତି । କନ୍ୟା ରୂପବତୀ ଏବଂ ଗୁଣବତୀ ହେଲେ ଜାତିବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଗ୍ରହଣ କରା ଯିବାର ଦୃଷ୍ଟି ଅଛି ।

(୫) ମାନବଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଗୁଣ ବଳରେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆସନ ଲାଭ କରି ଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ମିଳୁଅଛି । ଯେଉଁ ବଶିଷ୍ଠ ମହର୍ଷି ସମାଜର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ସେ ଦାସୀପୁତ୍ର ଥିଲେ । ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ପ୍ରଭୃତି ପୁରାଣ ବିଦ୍ୟାଭିଜ୍ଞ ବ୍ୟାସ କେଉଁଠି ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ମହର୍ଷି ନାରଦ ଦାସୀ ପୁତ୍ର ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କର ନିଶ୍ଚୟତା ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଗୁଣଦ୍ୱାରା ଲୋକ ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ଲାଭ କରି ପାରେ । ଯେଉଁ ଲୋକର ଅନ୍ତଃକରଣ ଜ୍ଞାନାଲୋକଦ୍ୱାରା ଆଲୋକିତ ତାହାର ଜାତି ବର୍ଣ୍ଣ ବିଚାର କରାଯାଏ ନାହିଁ । ବ୍ୟାସ ବଶିଷ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ବ୍ରହ୍ମର୍ଷି ବୋଲି ପରିଚିତ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବିଦୁରଙ୍କ ଗୃହରେ ଶାକାନ୍ନ ଭୋଜନ କରିଥିଲା ବିଷୟ ଏବଂ ଯାଗ ଶରୀର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଭକ୍ଷଣ କରିଥିବା ବିଷୟ ତ କାହାରକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପର ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷ ଯେ କି ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଗୃହରେ ଦେବତା ହୋଇ ପୂଜା ପାଉଅଛନ୍ତି ସେ ମଧ୍ୟ ଗୁଣ ଏବଂ ଜ୍ଞାନର ଉପରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ତାହା ଉପରୋକ୍ତ ବିଷୟରୁ ଜଣା ଯାଉଅଛି । ଜାତି ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯେଉଁ ଲୋକର ଗୁଣ ଥିଲା ଈଶ୍ୱର ମଧ୍ୟ ତାହାର ଦାସାନୁଦାସତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ।

(୬) ସମାଜର ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା କରିବା ନିମିତ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଚାରିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଦେଇ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟକର୍ମ୍ମ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯାଇଥିବା ବିଷୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରମାଣରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ମ୍ମ;-ଯଜନ ଯାଜନ ଅଧ୍ୟୟନ ପ୍ରଭୃତି । କ୍ଷତ୍ରିୟମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷା, ବୈଶ୍ୟମାନଙ୍କର ଧନାର୍ଜ୍ଜନ ଏବଂ ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ସେବା ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ୍ମ ଥିଲା ।

(୨) ପ୍ରମାଣରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି ଯେ କର୍ମ୍ମବିଭାଗ ଜାତିବିଭାଗର ମୂଳକାରଣ । ଏକ କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବାଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହସହାନୁଭୂତି ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । କାଳକ୍ରମେ ସ୍ନେହସହାନୁଭୂତିବଶତଃ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହେବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏକ ବ୍ୟବସାୟ ଅବଲମ୍ବୀଲୋକମାନଙ୍କର ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ପରସ୍ପର ସରଳତା ମଧ୍ୟ ଏକପ୍ରକାର ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ସମକୁଟୁମ୍ବଶିଷ୍ଟଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିଆ ପିଆ ଚଳିବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ।

(୮) ଇତିହାସପାଠରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିଜର ଜ୍ଞାନ ବଳଦ୍ୱାରା ସମାଜର ଶୀର୍ଷସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ ଏବଂ ଶିଖର ଉଚ୍ଚତମ ସୋପାନରେ ଆସୀନ ହୋଇଥିଲେ । କି ରାଜନୀତି, କି ଧର୍ମ୍ମନୀତି, କି ସମାଜନୀତି ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିମାନ ଅଗୋଚର ନ ଥିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେମାନଙ୍କର ନିଜ ଜ୍ଞାନାଲୋକଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ସମାଜକୁ ଆଲୋକିତ କରି ରଖିଥିଲେ । ସମାଜ ପରିଚାଳନ କରିବାର ଭାର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ଥିଲା । ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସନ୍ତତ ସମସ୍ତ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣ ବାଞ୍ଛାକରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କର୍ମ୍ମ କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମ୍ବନ୍ଧରୁ "ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ" ନୀତି ପ୍ରସୂତ ହୋଇଥିଲା ସେମାନଙ୍କର ନିଃସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଏବଂ ସମଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଶେଷ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବା କେବଳ ଧୃଷ୍ଟତା ମାତ୍ର । ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ ନୀତି କେବଳ ଯେ ପୁସ୍ତକଗତ ବିଦ୍ୟା ଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ, ତତ୍କାଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଜୀବନୀ ପାଠକରେ ଏବଂ ତତ୍କାଳୀନ ଇତିହାସାଲାପ ଆଲୋଚନା କଲେ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବ ଯେ ଉକ୍ତ ନୀତି ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦେଖା ଯାଉଥିଲା । ସୁତରାଂ ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜାତି ବିଭାଗ କରା ଯାଇଥିଲା ତାହା ଯେ କେବଳ ମନ୍ଦ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏବଂ ସମାଜର ଅବନତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରା ଯାଇଥିଲା ଏହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନା କଲେ ଦେଖା-ଯିବ ଯେ କେବଳ କର୍ମ୍ମର ଶୃଙ୍ଖଳା ହେତୁ ଏକ ବ୍ୟବସାୟୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଆଖ୍ୟା ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେତେ ପ୍ରକାର ଜାତି ଦେଖାଯାଏ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ତାହାର ନାମୋପଯୋଗୀ କର୍ମ୍ମ କରିବାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅଛି । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ ଦେଖନ୍ତୁ ଯେ ହାଣ୍ଡି ମାଠିଆ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ତାହାକୁ କୁମ୍ଭକାର କହନ୍ତି, କାରଣ ମାଠିଆକୁ କୁମ୍ଭ କୁହାଯାଏ । ଭନ୍ତୁଦ୍ୱାରା ଲୁଗା ବୁଣୁଥିବା ଲୋକକୁ ତନ୍ତି କୁହାଯାଏ । ଗୃହ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିବା ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଚାକର କୁହାଯାଏ । ଏହିପରି ଭାବ୍ୟ କରି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ କର୍ମ୍ମହିଁ ଜାତିର ପରିଚାୟକ । ଯେ ଯେଉଁକର୍ମ୍ମ କରିବାକୁ ଚେତେବେଳେ ସକ୍ଷମ ଥିଲା ଏବଂ ଯାହାର ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବିଶେଷ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥିଲା ତାହା ପାଇଁ ସେହି ସେହି କର୍ମ୍ମମାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରା ଯାଇଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ସେହି ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ବଂଶ ପରମ୍ପରାକ୍ରମେ ସେହି ସେହି କର୍ମ୍ମମାନ କରିବାରେ ନିଯୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି । କର୍ମ୍ମ ବିଭାଗ ପୂର୍ବେ ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଛି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ମଧ୍ୟ ରହିବ । କର୍ମ୍ମ ବିଭାଗ ପ୍ରକାରର ଥିବାସ୍ଥଳେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦ୍ର କର୍ମ୍ମକାରୀ ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭାଗ ରହିବହିଁ ରହିବ ଏବଂ ପୃଥିବୀ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟରେ ଅଛି ଏବଂ ରହିବ ।

(୯) ପୁରାତନ ମୌଳିକ ଜାତିବିଭାଗ ଚତୁର୍ଦ୍ଦ ଆଲୋଚନା କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜଟି ଗୋଟିଏ ପରିବାର ସଦୃଶ ଥିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରର ମୁଖ୍ୟକର୍ତ୍ତା ପିତାର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର, କ୍ଷତ୍ରିୟ ବଡ଼ ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର, ବୈଶ୍ୟ ସାନ ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର ଏବଂ ଶୂଦ୍ରମାନେ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ରର ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଭାବର ଚିତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବଡ଼ ଭାଇ ସରବ ମାମଲତକାର ସେ ଗୃହକର୍ମ୍ମ ପରିଚାଳନ କରିବ, ଅନ୍ୟ ଭାଇମାନଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟକର୍ମ୍ମର ଉପଦେଶ ଦେବ ଏବଂ କନିଷ୍ଠ ଭାଇ ପରିବାରର ସମସ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷା କରିବ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଯେଉଁ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଟି ବିଶେଷ ଚାଲାକ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧିମାନ ସେ ମୋକ୍ଷକର୍ତ୍ତାର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥାଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାଇମାନେ ମଧ୍ୟ ତାହା କଥା ମାନନ୍ତି ଏବଂ ତାକୁ ଦାଣ୍ଡକୁ ମାମଲତକାର କରି ଛାଡ଼ି ଦେଇଥାନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ଗୁଣପୂର୍ଣ୍ଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରସ୍ପରକ । ଯେଉଁ ପରିବାରର ଲୋକମାନେ ପୂର୍ବ ବୟ ମାନ୍ୟ ସହକୁକୁ ଅବମାନନା ନ କରି ଶ୍ରଦ୍ଧାରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ଅଛନ୍ତି ସେ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିବାଦ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ; ସେମାନେ ସୁଖ ଶାନ୍ତିରେ କାଳଯାପନ କରୁ ଅଛନ୍ତି । କାହାର ମନରେ ଦ୍ୱେଷ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ । ଯେ ପରିବାରିଏ ଉପାର୍ଜନ କରି ଅଣିଲା ସେ ପରିବାରିରେ ତାହାର ନିଜର କିଛି ସ୍ୱାର୍ଥ ନାହିଁ ସେ ପରିବାରି ସମସ୍ତ ପରିବାରବର୍ଗଙ୍କର । ପୃଥକ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ମୋର ଆପଣ କି ଗ୍ରହଣ ଭାଗ ଅଛି ବୋଲି କୌଣସି ଭାଇ ଦାବି କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଜନ୍ମ ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଅଂଶ କରିଯିବ ଏବଂ ମୃତ୍ୟୁ ସଂଖ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଅଂଶ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ଏହାହିଁ ଭାରତୀୟ ପରିବାରର ନିୟମ । ମିତାକ୍ଷରା ଅଇନ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭିତ୍ତି ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । "ବସୁଧୈବ କୁଟୁମ୍ବକଂ" ମାତ୍ର ଜଣେ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମରୁ ଶିକ୍ଷା କରିବାର ସୁବିଧା ଏବଂ ସୁଯୋଗ ଯେପରି ହିନ୍ଦୁପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସମାଜରେ ସେପରି ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ପରିବାରରଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱେଷ ଭାବ ଦେଖା ହେଲା ସେ ପରିବାରିଟି ଛାରଖାର ହୋଇ ଯାଉଥିବାର ଭୂରି ଭୂରି ପ୍ରମାଣ ପ୍ରତିଦିନ ନୟନଗୋଚର ହେଉଅଛି । ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ମାମଲା ମକଦମା ମାରପିଟ୍ ଫୌଜଦାରୀ ହତ୍ୟା-ହତ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହେବାର ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ସୁତରାଂ ଭାରତୀୟ ପରିବାର ସୁଶୃଙ୍ଖଳାଭାବେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ କାଳ କଟାଇବା ନିମିତ୍ତ ଯେଉଁ ନିୟମସମାଜ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା ଜାତି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହିନ୍ଦୁସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ଉଦ୍ଭୂତ । ପରିବାରବର୍ଗମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ପରସ୍ପରର ସ୍ନେହ ମାନ୍ୟ ମାର୍ଯ୍ୟାଦା ନ ଥିଲେ ପରିବାରିଟି ଛାରଖାର ହେବ ଏବଂ ଅବନତି ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ ସମାଜ ସମ୍ବନ୍ଧେ ମଧ୍ୟ ସେହି ନିୟମ । ସୁତରାଂ ଶାନ୍ତି ରକ୍ଷା ଏବଂ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଜଗାଟିଏ ପରିବାରର ସମସ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧ ଏବଂ ସମାଜର ବିଭିନ୍ନ କର୍ମ୍ମକାରୀ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧ । ଏହା ନୈସର୍ଗିକ ସତ୍ୟ । ଏହି ଉଦାରଭାବ ମନରେ ପୋଷଣ କରି ପୂର୍ବକାଳୀନ ହିନ୍ଦୁମାନେ ସମାଜରେ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପନ ଏବଂ ସମାଜର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଜାତିବିଭାଗ କରିଥିବାରୁ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଦିନେ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଆଦର୍ଶସମାଜ ବୋଲି ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଉନ୍ନତିର ଉଚ୍ଚତମ ସୋପାନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ ।

୧୦ ବର୍ଣ୍ଣମାନ ଅଛି ଗୋଟିଏ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଜାତିଭେଦ ପ୍ରଥା ସମ୍ବନ୍ଧେ ବୈଦେଶିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ କଣ କହୁଛନ୍ତି ଦେଖାଯାଉ । ଜଣେ ସଭ୍ୟ ଯୁରୋପୀୟମାନେ ବ୍ୟାସ, ବଶିଷ୍ଠ, ପରାଶର, ମନୁ, ଯାଜ୍ଞବଲ୍କ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିମାନଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଲେ ନାକ ଟେକି ଦିଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ସେ ଋଷି-ମାନେ ଗରିମୂଳେ ବସି ଚାଷ ଚାଷ ଗାଈବାଛୁରୀ ଚରାଇବାବେଳେ ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ାକ ଲେଖିଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ କାରଣ ନାହିଁ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ କେବଳ କୁସଂସ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ । ଗ୍ଲାଡ୍‌ଷ୍ଟୋନ ହକ୍‌ଲି ପ୍ରଭୃତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଯାହା ଲେଖି ଯାଇଛନ୍ତି ତାହାହିଁ ବେଦ । ବାଲ୍ୟକୁସଂସ୍କାର ହେତୁ ହେଉ ମୋ ପଣ୍ଡିତ୍ୟର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଦୋଷରୁ ହେଉ କିମ୍ବା ଅଳ୍ପ କାଶି ବହୁତ ବଣ୍ଡାଣିବା ଦୋଷରୁ ହେଉ ମୋ ଅପଢ଼ଣାମତିରୁ ହେଉ ସେମାନେ ଯେ ଏପରି ସମସ୍ତଙ୍କରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଆନ୍ତି ଏହା ମୋ ମତରେ ସେମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷାର ଦୋଷ । ସେ କଥା ପଛକୁ ଥାଉ ପାଠକମାନେ କ୍ଷମା କରିବେ । ଜଣେ ଦିଜଣ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତ ଏଠାରେ ଉଦ୍ଧୃତ କରିଲି । " I firmly believe caste to be a marvellous discovery—a form of socialism which through ages has protected Hindu Society from anarchy and from the worst evils of industrial and competetive life--it is an automatic poor law to begin with and the strongest form known of trade's union; (Meridith Townsend). "There is no doubt that it is the main cause of the fundamental stability and contentment by which Indian Society has been braced for centuries against the shocks of politics and cataclysm of nature. It provides every-man with his place,

Digitized by srujanika@gmail.com

his career, his occupation, his circle of friends. It makes him at the outset a member of a corporate body; it protects through life from the canker of Social jealousy and unfulfilled aspirations; it ensures him companionship and a sense of community with others in like case with himself. The caste organisation to the Hindu is his club, his trade union, his benefit society, his philanthropic society There are no work-houses in India and none are yet needed. The obligation to provide for kinsfolk and friends in distress is universally acknowledged. Nor can it be questioned that this is due to the recognition of the strength of family ties and of the bonds created by association and common pursuits which is fostered by the caste principles. An India without caste as things stand at present is not quite easy to imagine. (Sidney Low's vision of India). ଉପରୋକ୍ତ ଦୁଇ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଇଂରେଜ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ମତରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଜାତି ବିଭାଗ ନିୟମଟି ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କର୍ମ୍ମ । ଶତାବ୍ଦି-ବ୍ୟାପୀ ଜୈବନୈତିକ ଏବଂ ପ୍ରାକୃତିକ ଆଘାତ ପ୍ରତିଘାତ ସତ୍ତ୍ୱେ ହିନ୍ଦୁମାନ ଯେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୃଢ଼ଭାବେ ଜୀବିତ-ମାନ ହେବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଅଛି ଜାତିବିଭାଗ ତାହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ଏହି ଜାତିବିଭାଗ ରୂପ ସମାଜ ବନ୍ଧନହେତୁ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କରେ ଅରାଜକତା କେବେ ପ୍ରବେଶ କରିନାହିଁ ମୋ ଜୀବନ ସଂଗ୍ରାମର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ହିନ୍ଦୁସମାଜକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ । ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଥମିକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଗଠିତ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ନିବାରିଣୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟ ବାଣିଜ୍ୟର ସୁଦୃଢ଼ ସମ୍ମିଳନସ୍ୱରୂପ । ଜାତିବିଭାଗ ପ୍ରଥାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ନିଜ ନିଜ ସମାଜରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅଛି, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜୀବନଯାତ୍ରା ନିର୍ବାହ କରିବାର ଉପାୟ ଅଛି, ପ୍ରତ୍ୟେକର ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟର ପନ୍ଥା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । କୌଣସି ସମାଜର ସଭ୍ୟ ହେବାପାଇଁ ଯେ ଅକାଟ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କର ଥାଏ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ତାହା ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କର୍ମ୍ମମନ୍ଦିର ବା କ୍ଷେତ୍ର କୁହାଯାଇ ପାରେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶପରି ଭାରତବର୍ଷରେ ପୃଥକ୍ କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ର ଉଦ୍ଭାବନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶପରି ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ରମାନଙ୍କପାଇଁ ପୃଥକ୍ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାର ଭାରତବର୍ଷରେ ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ । ଅଭାବ ସମୟରେ ବନ୍ଧୁ, ବାନ୍ଧବ, ଆତ୍ମୀୟ, ସ୍ୱଜନ, ପ୍ରତିବାସୀ, ଗ୍ରାମବାସୀ, ଏବଂ ଦେଶବାସୀମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମ ବୋଲି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଗଠିତ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମିତିସ୍ୱରୂପ । ଜାତିଭେଦ ସୃଷ୍ଟି ବାଦ୍ ଦେଲେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଭାରତବର୍ଷ କୁହାଯିବ କିମ୍ବା ସନ୍ଦେହ କିମ୍ବା କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ମୁଁ ଉପରୋକ୍ତ ଇଂରେଜି ବାକ୍ୟ-ଗୁଡ଼ିକର ଅକ୍ଷରକ ଅର୍ଥ ନ ଦେଇ କେବଳ ସାରମର୍ଦ୍ଦ ଲେଖି-ଅଛି । ଏସବୁ କୌଶଳରେ କର୍ମ୍ମବିଭାଗ କରାଯାଇ ଅଛି ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ, କୌଣସି ଜାତି ଅନ୍ୟ ଜାତିକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ସୁଖ ଚଳିପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି କର୍ମ୍ମପୃଥକ୍ତ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ସମାଜ ସହିତ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ଥିବାରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ପ୍ରତି ମାୟାମମତା ସ୍ନେହ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ପରସ୍ପରର ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ପରସ୍ପରର ଦୃଷ୍ଟି ରହିବା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଶରୀରର କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ପୀଡ଼ିତ ହେଲେ କିମ୍ବା ଶରୀରର କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶର ରକ୍ତ ଦୂଷିତ ହେଲେ ଯେପରି ସମସ୍ତ ଶରୀରର କ୍ଷତିକାରକ ହୁଏ ତଦ୍ରୂପ କୌଣସି ଗୋଟିଏ କାରଣ ଅବନତିଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁସମାଜର ଅବନତି ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ।

ଅତଏବ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଜାତିବିଭାଗର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ପୂର୍ବକାଳରେ ଯେପରି ବିଧିରେ କାର୍ଯ୍ୟ ହେଉଥିଲା ତାହା ଉପରେ ଲେଖାଗଲା ଏବଂ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମତ ମଧ୍ୟ ଲେଖା ଯାଇଅଛି । ଏ ସମସ୍ତ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିଲେ ଜାତିବିଭାଗରେ କୌଣସି ଆପତ୍ତିଜନକ କାରଣ ବା ଅନ୍ୟ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ବିଷ ଥିବାପରି

Digitized by srujanika@gmail.com

କଣା ଯାଉନାହିଁ । କୌଣସି ମନ୍ଦ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏହା କରା ଯାଇ ନ ଥିଲା ବା ପରକାଳରେ କୌଣସି ମନ୍ଦ ଫଳ ଜାତ କରି ନ ଥିଲା । ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଯେ ଆଦର୍ଶ ସମାଜ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ହିନ୍ଦୁ-ମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶସମାଜର ପ୍ରମାଣସ୍ୱରୂପ । ଏଠାରେ କେହି ପ୍ରଶ୍ନ କରିପାରେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଯଦି ଆଦର୍ଶସମାଜ ତେବେ କଣ ପାପର ଭୟ ନ ଥିଲା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କଣ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଅସତ୍ୟବାଦୀ ନ ଥିଲା ? ଏ କଥା ଅବଶ୍ୟ ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ । ଶବ୍ଦଟା ଆବହମାନ କାଳରୁ ପାପ, ପୁଣ୍ୟ, ସତ୍ୟ, ଦୁଃଖ, ସାଧୁ, ଅସାଧୁ, ସତ୍ୟ, ଅସତ୍ୟ, ଅହଙ୍କାର, ଅଲୋକ ଭାବସବୁ ସୃଷ୍ଟି କରିଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ଭାବସବୁ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଅଛନ୍ତି । ଏକର ଅଭାବରେ ଅନ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷତା ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇ ନ ପାରେ, ପାପ ନ ଥିଲେ ପୁଣ୍ୟର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ନ ପାରେ, ଅସତ୍ୟ ନ ଥିଲେ ସତ୍ୟର ତେଜ ବିକାଶ ହେବ କିପରି ? ଯଦି ଏହା ହେଲା ତେବେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜକୁ ଆଦର୍ଶସମାଜ କୁହାଯିବ କିପରି ? ମାତ୍ର ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଯେ ସମାଜ ପାପୀକୁ ଆଦର କରୁ-ଥିଲା ବା ପୁଣ୍ୟବାନକୁ ଆଦର କରୁଥିଲା ସାଧୁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଉଥିଲା ବା ଅସାଧୁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଉଥିଲା ? ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଲେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଯେ ଆଦର୍ଶ-ସମାଜ ଏଥିରେ ଦ୍ୱିରୁକ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆବର୍ଜନା ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି । କ୍ରମେ ଉଦାର ଭାବ ହ୍ରାସ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବ ବଳବତ୍ତର କରୁ-ଅଛି । ଲୋକମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥ ସର୍ବସ୍ୱାରଣ ଭାବ ଭୁଲିଯାଇ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ଧ ହୋଇଅଛନ୍ତି ଫଳତଃ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରକୁ ଘୃଣା-ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଅଛି । ସ୍ୱାର୍ଥ ପରଶ୍ରୀକାତରତାର ଜନ୍ମଦାତା ଏବଂ ଏହି ହେତୁ ବିଭିନ୍ନ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଘୃଣାର ଆବର୍ଭାବ । ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ହେତୁ ସମାଜର ଉନ୍ନତିକଳ୍ପେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ଯେ ଆବଶ୍ୟକ ତାହା କେହି ଦେଖିପାରୁ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନାଲୋକ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ସମସ୍ତ ସମାଜକୁ ଆଲୋକିତ କରିଥିଲା ସେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ମସ୍ତିଷ୍କ ଦ୍ରୋହମାନ ଅଜ୍ଞାନତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ଅହଂକାରର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବଚକ୍ରରେ ଘୃଣାର ମାତ୍ରା ବୃଦ୍ଧି ହେଉଅଛି । ଫଳତଃ ସମାଜ ବନ୍ଧନ ଶିଥିଳ ହୋଇ ଯିବାରୁ କ୍ରମେ ସମାଜର ଅବନତି ହେଉଅଛି ଏବଂ ଲୋକମାନେ ମୂର୍ଖତାବଶତଃ ଶାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥମାନ ନ ବୁଝି ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ ହୋଇ ଜଡ଼ସ୍ପର୍ଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛନ୍ତି । କର୍ମ ଶବ୍ଦ ବିକୃତ ଅକୃତ ଧାରଣ କରିଅଛି । କର୍ମ ଅର୍ଥ କପାଳ ବୁଝି ଲୋକେ ଦୈନ୍ୟ-ନ୍ତରେ ବସିଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଯେ ଆବଶ୍ୟକ ଏଥିରେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ମାତ୍ର କି ଉପାୟରେ କରାଯିବ ଏବଂ କେଉଁ ସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରାଯିବ ଏହାହିଁ ପ୍ରଧାନ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଚ୍ୟ ପ୍ରତୀଚ୍ୟର ସମ୍ମିଳନରେ ଭାରତ ନୂତନ ଆକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ପୁରାତନ ଭାରତ ଏବଂ ନୂତନ ଭାରତର ବର୍ତ୍ତମାନ ସନ୍ଧି ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ପୁରାତନ ଭାରତୀୟ ଭାବ ଏବଂ ନୂତନ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭାବ ମଧ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଦୋଦୁଲ୍ୟମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି । ଏକଦିଗରେ ଲଜ୍ଜାବତନମୁଖୀ, ପତି-ପରାୟଣା, ସତ୍ୟଧର୍ମିଣୀ, ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀ, ସତୀ, ସୀତା, ସାବିତ୍ରୀ, ଦମୟନ୍ତୀ ପ୍ରଭୃତି ଭାରତୀୟ ପ୍ରାତଃ ସ୍ମରଣୀୟା ରମଣୀମାନଙ୍କର-ଚିତ୍ର ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଲଜ୍ଜାବିହୀନା, ସ୍ୱାଧୀନା, ସ୍ୱାମୀସହ ଏକାସନୋପରି ଉପବିଷ୍ଟା, ବହୁମୂଲ୍ୟ ଜୋହାରଣା, ବିଳାସ ବାସନାପ୍ରିୟା, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମହିଳାମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ୁଅଛି । ଏକଦିଗରେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ କଠୋର ନିୟମବିଶିଷ୍ଟ ବିବାହପ୍ରଣାଳୀ ଅନ୍ୟଦିଗରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟଲୋକମାନଙ୍କର ସ୍ୱେଚ୍ଛାବିବାହପ୍ରଣାଳୀ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଅଛି । ଏକଦିଗରେ ହିନ୍ଦୁସମାଜର କଠୋର ସାମାଜିକ ବିଧିର ଅଧୀନତା ଅନ୍ୟଦିଗରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଏବଂ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ, ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଅଛି । ଏକଦିଗରେ ଧୋତି ଚଦର ଜାମୁସ୍ତ ; ଅନ୍ୟଦିଗରେ କୋଟ, ପେଣ୍ଟାଲୁନ, ହାଟକୋଟ, ହାଟ, କଲର, ନେକଟାଇ ; ଏକଦିଗରେ ଡାଲିଭାତ, ଅନ୍ୟଦିଗରେ ଟୋଷ୍ଟ ବାସିଗ ସ୍ପଞ୍ଜଟିକ ଜାନ୍ତିଧାରଣୀ ସୁପେସ୍ୟ ସୁସ୍ୱାଦେଷ୍ଟ, ବିଫ, ମଟନ, କଟଲେଟ ପ୍ରଭୃତି ନାନାପ୍ରକାର ମନମୁଗ୍ଧକାରୀ ଲେହ୍ୟପେୟ ଭକ୍ଷ୍ୟଭୋଜ୍ୟ ପ୍ରଭୃତି ; ଏକଦିଗରେ ପୁରୁଷର ସ୍ୱାଧୀନତା ଅନ୍ୟଦିଗରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ; ଏକଦିଗରେ ବେଦୋପନିଷଦ ପାଠକ ଗୈରିକ ବସନ ପରିଧାନ କରି କନ୍ଦମୂଳ ଫଳ ଭକ୍ଷଣ-ପୂର୍ବକ ସନ୍ତତ ଈଶ୍ୱରଲାଭ କାମନାରେ ବ୍ୟସ୍ତ, ଅନ୍ୟଦିଗରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କେବଳ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରି ଏକାଙ୍ଗ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ହେବାର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା; ଏକଦିଗରେ ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଶାନ୍ତିଃ ଅନ୍ୟଦିଗରେ ନୃଶଂସ ଉପାୟରେ ଧନାର୍ଜ୍ଜନ ପାଇଁ ହାଣ କୁଟ ମାର ମାର ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ; ଏକଦିଗରେ ପ୍ରତିମା ପୂଜା ଅନ୍ୟ-ଦିଗରେ ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ନିରାକାର ଭଜନ; ଏକଦିଗରେ ଜାତିଭେଦ ଅନ୍ୟଦିଗରେ ଏକାକାର; ଏହି ଉଭୟ ଚିତ୍ର ଦେଖି ନବ୍ୟଭାରତ କଣ ବିଷ୍ମିତ କରୁଅଛି ? ଅହୋ କିମାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସତଃପରଂ—ମୁଁ ବିବାହ ହେବ ମୋର ଭବିଷ୍ୟତ ସୁଖ ଦୁଃଖ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ମୁଁ ନିଜେ ଦେଖି ଶୁଣି ମୋର ମନମୁତାବକ ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ ବାଛିନେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ! ସମାଜ, ପିତା, ମାତା, ବନ୍ଧୁ ବେକରେ ସ୍ତ୍ରୀ ବାନ୍ଧିବା ପରି ମୋ ବେକରେ ଗୋଟିଏ ଯେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀଟିଏ ବାନ୍ଧିଦେବେ ! ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ସେମାନଙ୍କର କି ଅଧିକାର ଅଛି ? ପୁରାତନ ଭାରତ ଏ କଥା ଦେଖି ହାସ୍ୟସମ୍ବରଣ କରି ନ ପାରି କହୁଛି, ରେ ମୂର୍ଖ ବିବାହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଣ ବିଳାସବାସନା ତୃପ୍ତି ? ବିବାହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବଂଶ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ । ସମାଜର ଉପକାରାର୍ଥେ ତୋତେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ; ତୋର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ସମାଜର ଭବିଷ୍ୟତ ଭାବ ମନ୍ଦପାଇଁ ଦାୟୀ । ସୁତରାଂ ତୁ କାହାକୁ ବିବାହ କରିବୁ କାହାକୁ ନ କରିବୁ ତାହା ସମାଜ ନିର୍ବାଚନ କରିବା ପାଇଁ ସମାଜର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ଅଛି । ପରାର୍ଥେ ନିଜସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ସମାଜର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ତୁ ଚଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ପୁରାତନ ଭାରତର କଥା ଶୁଣି ନବ୍ୟଭାରତ ବିରକ୍ତ; ଛି ଛି କେତେକାଳ ସମାଜ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ପଡ଼ିଥିବା ! ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ଯାହା କହୁଛନ୍ତି, ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି, ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ଖାଉ ଅଛନ୍ତି ଯେଉଁ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧୁଅଛନ୍ତି, ସେଇଁ ଭାଷାରେ କଥା କହୁ ଅଛନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତ ଉତ୍ତମ; ତଦନୁଯାୟୀ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉନ୍ନତି ହେବ ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରିବା ଏବଂ ସାହେବ-ମାନଙ୍କ ପରି ହୃଷ୍ଟ ପୁଷ୍ଟ ବଳିଷ୍ଠ ଧନବାନ ହେବା । ସାହେବମାନଙ୍କ ପରି ସମସ୍ତେ ବସି ଏକାଙ୍ଗ ସ୍ଥାନ ଭୋଜନ କରିବା । ଜାତିଭେଦ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସର୍ବନାଶ କରି ପକାଇଲା ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବନତିର ଶେଷସୀମାରେ ପହଞ୍ଚିଲୁଁ । ଜାତିଭେଦ ଉଠାଇ ଦିଅ, ବିବାହ ବନ୍ଧନ ଶିଥିଳ କରିଦିଅ, ବିଧବାମାନଙ୍କୁ ଆଉ ଥରେ ଲେଖାଏଁ ବିବାହ କରିଦିଅ; ଦିଅ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ବଙ୍ଗୋପସାଗରକୁ ପକାଇ ଦିଅ; ବେଦ ଉପନିଷଦ୍ ପୁରାଣ ସ୍ମୃତି ପ୍ରଭୃତି ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଗଙ୍ଗାଜଳରେ ଉଠାଇ ଦିଅ; ବାଲ୍ୟବିବାହ ଉଠାଇ ଦିଅ; ସାହେବମାନଙ୍କ ପରି ଖାଳା ଖାଅ ପୋଷାକ ପିନ୍ଧ ତେବେ ଦେଖିବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥାରେ ଉନ୍ନତି ହେବ; ଆମ୍ଭେମାନେ ସଭ୍ୟ ଜଗତରେ ମାନ୍ୟ ପାଇବା ଏଥିରେ ଏତିକି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହାହିଁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ମତ ଏବଂ ଏହି ମତ ବେଦ, ଆମ୍ଭ ବେଦ-ଗୁଡ଼ାକ ପୁରୁଣା ହୋଇଗଲାଣି କେଉଁକାଳେ ଋଷିମାନେ ଜଙ୍ଗଲରେ ବସି ଗଣ୍ଡାଇ ଗାଇ ଲେଖିଥିଲେ, ସେଗୁଡ଼ାକ ଗଡ଼, ସେଗୁଡ଼ିକ ଆଉ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେ ।

ପୁରାତନ ଭାରତ ନବ୍ୟ ଭାରତର ଏକଥା ଶୁଣି ମୃଦୁହାସ କରି କହୁଅଛି "ତା ନୁହେ କଣ; ନୋହିଲେ ସାହେବମାନେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଶିକ୍ଷିତ, ଉନ୍ନତ, ଧନୀ, ମାନୀ, ବଳ-ବାନ ହୋଇ ଆମ୍ଭ ଉପରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥାନ୍ତେ ! କିନ୍ତୁ ଭାଇ ସାବଧାନ କେବଳ ବାହ୍ୟ ଚାକଚକ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ ଜିନିଷ ସୁଖରେ ଭୁଲ ନାହିଁ । ବିଦ୍ୟୁତର ଜ୍ୟୋତି ବଡ଼ ପ୍ରଖର, ଦେଖିଲେ ଚକ୍ଷୁ ଝଲସି ଯାଏ ଦେହ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୁଏ ମାତ୍ର ଭାଇ କେତେକାଳ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ହୁଏ ? ଭାବ ଦେଖି ଅନୁ-କରଣ କରି ଏକର ଭାବ ଅନ୍ୟର ହୋଇ ନ ପାରେ । ଯାହା ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱୋପାର୍ଜ୍ଜିତ ବା ପୈତୃକ ନୁହେ ତାହା ତୁମ୍ଭର ନୁହେ । ଚରବଡ଼ ବ୍ୟାଘ୍ର ଚର୍ମ୍ମ ପରିଧାନ କଲେ କି ବ୍ୟାଘ୍ର ହୋଇଯିବ ! କାକ ହଂସପକ୍ଷୀ ଧାରଣ କରି କି ହଂସ ହୋଇପାରେ ?

ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ ଯେ ତେବେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ-ମାନଙ୍କଠାରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କଣ କିଛି ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ନାହିଁ ? ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମାଜ କଣ ନିଷ୍ପଳଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରମା ? ମୁଁ ଏକଥା କହୁ ନାହିଁ ଶିକ୍ଷାର ଶେଷ ସୀମା ସ୍ଥିର କରିବା କଠିନ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ ଦିନ ଜୀବନଧାରଣ କରିଅଛି ଏମ୍ଭ ସମାଜର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଯେତେ ଦିନ ଅଛି ସେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ଏକା ମାହେବ କାହିଁକି ଯେ କୌଣସି ଲୋକଠାରୁ ଶିକ୍ଷଣୀୟ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଆବାଲବୃଦ୍ଧବନିତା ଓ ଆମ୍ଭୁଣ୍ଡଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସମସ୍ତରେ ଗୁରୁ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ବା ଯେଉଁ ସମାଜର ଶିକ୍ଷା କରିବାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ନାହିଁ ସେ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମାଜ ମୃତ ଜଡ଼ପିଣ୍ଡ ସଦୃଶ । ସୁତରାଂ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର କୌଣସି ବିଷୟ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ସେ ନାହିଁ ମୁଁ ତାହା କହୁ ନାହିଁ ; ମୋର କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ କେବଳ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନେ ଯେଉଁ କଥାକୁ ସତ୍ୟ ପାଆନ୍ତି ତାହାହିଁ ଉତ୍ତମ ଏବଂ ସେମାନେ ଯେଉଁ କଥାକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି ତାହା ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟେ ଏପରି ଭାବ ମନରେ ପୋଷଣ କରିବାଟି ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ନିର୍ବୋଧତା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନୁହେ । କେବଳ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ମହିଳାମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବେ ଏଣେତେଣେ ବୁଲନ୍ତି ସୁତରାଂ ତାହାହିଁ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ; ସେମାନେଂ ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ସେମାନଙ୍କର ପତି ନିର୍ବାଚନ କରନ୍ତି ତାହାହିଁ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣୀୟ ; ଅମ୍ମମାନଙ୍କ ବେଶଭୂଷା ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ଖାଦ୍ୟ ଯେସବୁ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପସନ୍ଦ ହେଉଥାଏ ନାହିଁ ସୁତରାଂ ତାହା ତ୍ୟାଜ୍ୟ ; ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ-ମାନେ ପ୍ରତିମାପୂଜାକୁ ପାପ ବୋଲି କହନ୍ତି, ଅତଏବ ପ୍ରତିମା-ପୂଜା ଅମ୍ମମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେବ ଇତ୍ୟାଦି ଭାବମାନ ଯେ ନବ୍ୟ ଭାରତ ମନରେ ଦୃଢ଼ଭାବେ ପରିପୋଷିତ ହେଉଅଛି ଏହାଟି ବଡ଼ ଅନିଷ୍ଟଜନକ । ଅନ୍ୟ କିଛି କାରଣ ନାହିଁ, ଯୁକ୍ତି ନାହିଁ, ବିଚାର ନାହିଁ କେବଳ ସାହେବମାନେ ଯାହାକୁ ନାପସନ୍ଦ କରନ୍ତି ସେଥିପ୍ରତି ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଘୃଣାଜାତ ହେବା ବଡ଼ ଶୁଭସୂଚକ ନୁହେ । ଅନ୍ୟ ଜାତିରୁ ବା ଅନ୍ୟ ଦେଶରୁ ଯାହା ଶିକ୍ଷା କରିବାର ବିଷୟ ଅଛି ଶିକ୍ଷା କର ଏହା ବୋଲି ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କୁ କଣ ସାହେବ ଖୋଲ ଶବ୍ଦରେ ଦେଇ ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକ ନୁହେ । ନବ୍ୟ ଭାରତ ଯେପରି ଦ୍ରୁତଭାବେ ସାହେବ ସାଜିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି କେତେ କଣ ସାହେବ ଭାରତୀୟ ସାଜିବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି କହିଲ ଭଲ ? ଏହା ବୋଲି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ନବୀନମାନେ ଭାବିରୁ ଯାହା ଶିକ୍ଷା କରିବାର ଅଛି ତାହା କଣ ଶିକ୍ଷା କରୁ ନାହାନ୍ତି ? ମାକ୍ସମୁଲର ଜଣେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପଣ୍ଡିତ ତାହାଙ୍କ ପରି କେତେ ଜଣ ଭାରତବାସୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଦୋପନିଷଦର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମାରଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ପରି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପ କେତେ ଜଣ ଭାରତରେ ମିଳିବେ ? କେତେ ଅମେରିକାବାସୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ାକ ଯେବେ କୁସଂସ୍କାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା ଗାଳିଗଳ୍ପ ତେବେ ତାହା ଅତି ସଭ୍ୟତମ କିରାତବାସୀମାନଙ୍କ ମନ ଆକର୍ଷଣ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଲା କିପରି ? ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ଯଦି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ କରି ପାରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଅଛନ୍ତି ସେ କେବଳ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବେଦାନ୍ତ ବଳରେ ନୁହେ କି ? ମୁଁ ସ୍ୱଚକ୍ଷରେ ଦେଖିଅଛି କେତେକ ଜଣ ସାହେବାଣୀ ପୁସ୍ତକକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କଲେ । ସେମାନେ ଅମେରିକା ନିବାସିନୀ ଏବଂ ବାବା ପ୍ରେମାନନ୍ଦ ଭାରତୀଙ୍କ ଶିଷ୍ୟା । ସେମାନଙ୍କର ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ସମସ୍ତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟବାସୀମାନଙ୍କ ସଦୃଶ କିନ୍ତୁ ମୁଖରେ ହରେକୃଷ୍ଣ, ହରେକୃଷ୍ଣ, କଣ୍ଠରେ ତୁଳସୀମାଳା । ଏ ଅଭିନବ ବ୍ୟାପାର ଦେଖି ମନରେ ସ୍ୱତଃ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଦିତ ହୁଏ । ଅମ୍ମ-ମାନଙ୍କର ପୁରାତନ କଥାଗୁଡ଼ିକ ସେମାନେ ଆଦର ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ଅମ୍ମେମାନେ କୁସଂସ୍କାର ବୋଲି ଘୃଣା କରୁଅଛୁଁ । ଅତଏବ ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ସାର ମର୍ମ ଅଛି ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଧର୍ମର କି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅଛି ତାହାର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା ନ କରି, ସମ୍ୟକ ବିବେଚନା ନ କରି ଆମ୍ମେମାନେ ଦେଲ ସ୍ୱଚ୍ଛାକୁ ଦଲ ସ୍ୱଚ୍ଛା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛୁଁ ଏବଂ ଦଲ ସ୍ୱଚ୍ଛାକୁ ଦେଲ ସ୍ୱଚ୍ଛା ବୋଲି ତ୍ୟାଗ କରୁଅଛୁଁ ବା ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଉଅଛୁଁ ଏ ବଡ଼ ପରିତାପର ବିଷୟ ଏବଂ ଶୁଭଲକ୍ଷଣ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । ଏପରି ଭାବ ଯେ ନବ୍ୟ ଭାରତ ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଉଅଛି ଏ କେବଳ ପଶ୍ଚାତ୍ତାପ୍ରିୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ଲକ୍ଷଣ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ପ୍ରଣାଳୀରେ ନବ୍ୟ ଯୁବକମାନେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି ଏ କେବଳ ତାହାରହିଁ ଫଳ ।

ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ପୃଥିବୀର ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜାତିରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର-ମାନଙ୍କରେ ତାହାଙ୍କର ଅସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଥିଲା । ଇଂରେଜି ଭାଷାରେ ତାହାଙ୍କର ଯେପରି ଦଖଲ ଥିଲା ସେପରି ଅତି ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯାଏ । ସେ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ କଣ କହି ଯାଇଅଛନ୍ତି ପାଠକ ମହାଶୟମାନେ ଶୁଣନ୍ତୁ । "The child is taken to the school and the first thing that he learns is that

Digitized by srujanika@gmail.com

his father is a fool, the second his grandfather was a crazy lunatic, the third that all his teachers are hypocrites, the fourth that all the sacred books were lies ! By the time he is 16 he is man of negation lifeless and boneless. This is not education. Education is not the amount of information that is put into your brain and running riot there, undigested, making a battle of Waterloo all your life. We must have life building, man making, character making, assimilatian of ideas The ass carrying its load of sandal-wood knows only the weight and not the value of the sandal wood. If education means information the libraries are the greatest sages in the world and encyclopædias are Rishis. This education that you are getting now has some good points but it has tremendous evils at its back and this evil is so great that all the good things are weighed down. In the first place it is not a man making education it is merely and entirely a negative education. We must have education on national lines." ଏହାର ଖାଲି ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ ପିଲାମାନେ ଆଜିକାଲି ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇ କଣ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି ? ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷା—ପିତା ନିର୍ବୋଧ, ଦ୍ୱିତୀୟ ଶିକ୍ଷା—ପିତାମହ ବିକୃତ ମସ୍ତିଷ୍କ ପାଗଳ, ତୃତୀୟ ଶିକ୍ଷା—ଶିକ୍ଷକମାନେ ଭଣ୍ଡ କପଟୀ ଏବଂ ଚତୁର୍ଥ ଶିକ୍ଷା—ପବିତ୍ର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମିଥ୍ୟାପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ୧୬ ବର୍ଷ ବୟସକୁ ପିଲାଟି କେବଳ ଅସ୍ଥି-ମଜ୍ଜା-ଶୂନ୍ୟ ନାସ୍ତିବାଦର ଗୋଟିଏ ସ୍ତୂପରୂପ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଏହାକୁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା କୁହାଯାଏ ନାହିଁ । କେବଳ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ସମ୍ବାଦ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ରଖିଲେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ହୁଏ ନାହିଁ । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଏହି ଫଳ ହୁଏ ଯେ ସମ୍ବାଦଗୁଡ଼ିକ ଅପକ୍ୱାବସ୍ଥାରେ ରହି ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନଯାକ ଓଲଟପାଲଟ ଯୁଦ୍ଧ ଜାରିକରେ । ଭାବଗୁଡ଼ିକ ପରପକ୍ୱ ହୋଇ ଭାବାନୁସାରେ ଜୀବନକୁ ଗଠନ କରିବା ଏବଂ ଚରିତ୍ରଗଠନ କରିବାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା । ଚନ୍ଦନଭାରବାହୀ ଗର୍ଦ୍ଦଭ ଯେପରି ନିଜେ ଚନ୍ଦନର ସୁଗନ୍ଧ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରେ ନାହିଁ ତଦ୍ରୂପ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷାର ଫଳ "ପୋଥି ପଢ଼ି ପଢ଼ି ଧୋତ ମରମ ନ ଜାଣେ କେହି" । ଶିକ୍ଷା ଅର୍ଥ ଯଦି କେବଳ ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ ହୁଏ ତେବେ ପୁସ୍ତକ ଲାଇବ୍ରାରିକୁ ପୃଥିବୀର ପ୍ରଧାନ ଜ୍ଞାନୀ ଏବଂ ବିଶ୍ୱକୋଷ ନାମଧେୟ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ଋଷି କହିଲେ ଚଳେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ହେଉଅଛି ସେଥିରୁ ଅନେକ-ଗୁଡ଼ିଏ ଉତ୍ତମ ବିଷୟ ଛଡ଼ା ତା ପରରେ ଯେଉଁ ମନ୍ଦ ବିଷୟ-ଗୁଡ଼ିକ ଅଛି ତାହାର ମାତ୍ରା ଏତେ ବେଶି ଯେ ତାହା ଭଲ ବିଷୟଗୁଡ଼ିକୁ ଏକାବେଳକେ ଡୁବାଇ ଦିଏ । ସ୍ଥୂଳତଃ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତା ଦେବା ଉପଯୋଗୀ ନୁହେ । ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତା ଦେବାପାଇଁ ଜାତୀୟ ଭାବରେ ଶିକ୍ଷାଦେବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସେହିଭଳି ଶିକ୍ଷାବିଭାଗର ଡାଇରେକ୍ଟର ଶ୍ରୀଯୁତ ହଳଦାର ସାହେବ ମହୋଦୟ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲର ପୁରସ୍କାର ବିତରଣ ସଭାରେ ସଭାପତି ବକ୍ତୃତାରେ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଣାଳୀର ଦୋଷ ଦେଖାଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ "ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ପିଲାମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତା ହେଉ ନାହିଁ ।

ଓଡ଼ିଶାର କୃତି ସନ୍ତାନ ମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟସୂଦନ ଦାସ ସି, ଆଇ, ଇ, ମହୋଦୟ ବିହାର ମଜିହାର ଯୁବକ ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ବକ୍ତୃତାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଅଜୀର୍ଣ୍ଣରୋଗୀ ବା "Dispeptic animals" ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ଯାହା ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ତାହା ଜୀର୍ଣ୍ଣ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ବିଷୟଟି ପୁସ୍ତକରେ ପଢ଼ୁଛନ୍ତି ତାହା ନିଜ ଅନୁଭବରେ ଆଣିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ପଠିତ ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଜୀବନ, ପ୍ରକୃତି, ଦେଶ-କାଳ ପାତ୍ର ସହିତ ମିଳାଇ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସେକ୍ସପିଅର ଏହା କହିଛନ୍ତି, ମିଲ୍‌ଟନ ତାହା କହିଛନ୍ତି ବୋଲି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବାକ୍ୟ ମୁଖସ୍ଥ କରି ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ଆବୃତ୍ତି କରୁଅଛନ୍ତି ମାତ୍ର । ମୋର ଏହାହିଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ । ପାଠକ ମହାଶୟମାନେ ବିରକ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ ସ୍ୱାଧୀନ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅତଏବ ଉପର ଠାରୁ ସ୍ୱୀ ଶିକ୍ଷା ଦୋଷରୁ ନବ୍ୟ ଭାରତରେ କେବଳ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ଦେଖା ଯାଉଅଛି । ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତାଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଯୁଗରେ କିଛି କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ କିମ୍ବା ହେବ ନାହିଁ । ସମାଜ ସଂସ୍କାର ପ୍ରଶ୍ନ ବଡ଼ କଠିଣ ଭ୍ରମ । ମୁଁ ଜଣେ ଲୋକ ଗୋଟିଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ କଲି ବୋଲି ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତାହାହିଁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବାକୁ ହେବଇଁ ହେବ ନଚେତ୍ ଅନ୍ୟମାନେ ଅସଭ୍ୟ ମୂର୍ଖ, କୁସଂସ୍କାରପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ମୋର ଘୃଣ୍ୟ, ଏପରି ଧାରଣା କରିବା ନିତାନ୍ତ ଧୃଷ୍ଟତାର କାର୍ଯ୍ୟ । ମୋର ଯାହା ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ମୁଁ ତାହା କରିପାରେଁ ଏଥିପାଇଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୃଣା ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବା କିମ୍ବା ନାନାପ୍ରକାର ବ୍ୟଙ୍ଗୋକ୍ତିରେ କଟୂକ୍ତି ବ୍ୟବହାର କରିବା ନିତାନ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ । ଏପରି ସଂସ୍କାରକମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମାଜର ଲାଭ ନ ହୋଇ ବରଂ ଅନିଷ୍ଟ ହେବ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବ୍ରତିପ୍ରାଣ ପ୍ରାତଃସ୍ମରଣୀୟ ରାମ ମଧୁସୂଦନ ରାଓ ବାହାଦୁର କହୁଛନ୍ତି "Respect the feelings of others." ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମ୍ଭର ମତ ଯାହାହେଉ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମତ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ କର । ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି "Do not destroy" ଅର୍ଥାତ୍ ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କର ନାହିଁ । ଅତଏବ କାଳ କଳିଆ ନ କର, ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ବିଦ୍ୱେଷ ଭାବ ମନରେ ପୋଷଣ ନ କର, ଅନ୍ୟ ମତ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ-ପୂର୍ବକ ନିଜ ଜୀବନରେ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ କର । ତୁମ୍ଭ କାର୍ଯ୍ୟଟି ଯେବେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ତହିଁରେ ଯେବେ ସତ୍ୟର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଥାଏ ତେବେ ଲୋକମାନେ ଅବଶ୍ୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରିବେ । ଠେଙ୍ଗା ବାଡ଼ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭ ପଥକୁ ଅଣି ପାରିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା କେହି କେବେ ଅଣିପାରି ନାହିଁ । ବରଂ ଗାଳିଗୁଣ ମାତ୍ର ଗାଳି ଦିଅନାହିଁ । ଯେତେ ସଂସ୍କାରକଙ୍କର ଅଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବିର୍ଭାବ ହୋଇଅଛି ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଚରିତ ପଠକରେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ସେମାନେ ଅନ୍ୟର ମତ ପ୍ରତି ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ପ୍ରକାଶ ନ କରି ନିଜର ସତ୍କର୍ମ୍ମବଳଦ୍ୱାରା ସମାଜରେ ସଂସ୍କାର ସ୍ଥାପନ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସତ୍ୟର ଜୟ ଅବଶ୍ୟ ହେବ । ସ୍ୱଧର୍ମ୍ମ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ରଖି ସତ୍କର୍ମ୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ କଲେ ପରମପିତା ପରମେଶ୍ୱର ଅବଶ୍ୟ ସହାୟ ହେବେ ଏବଂ ସତ୍କର୍ମ୍ମକୁ ସମାଜ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିବ । ଏହି ମହାମନ୍ତ୍ରକୁ ଦୃଢ଼ରୂପେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଅମ୍ଭେମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ସମାଜରୁ ବିଷବୃକ୍ଷଗୁଡ଼ିକ ଛେଦନ କରି ପାରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା ।

କେତେକ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକଙ୍କର ମତ ଏହି ଯେ ସମସ୍ତେ ବସି ଏକତ୍ରରେ ଭୋଜନ କଲେ ଅମ୍ଭ ଜାତିଟି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଉଠିଯିବ ଏବଂ ଉଲଟ ଅମ୍ଭର ପଦାଙ୍କ ହେବ । ଏହି ମତ ଯେ କେତେଦୂର ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ତାହା ଦେଖାଯାଉ । ଶାସ୍ତ୍ରଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୁଚି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସମ୍ବୁଦ୍ଧବିଶିଷ୍ଟ ନ ହେଲେ ଦୁଇଜଣଲୋକ ଏକପାତ୍ରରେ ଭୋଜନ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ଏବଂ ଅନୈସର୍ଗିକ । ଯେ ସେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜଣେ ଶାଇସିଲା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ।

ଜାତିଭେଦ କଥା ମୁଁ କହୁନାହିଁ କେବଳ ବୈଜ୍ଞାନିକ କାରଣରୁ ମଧ୍ୟ ଏପରି ପ୍ରଥା ସମୀଚୀନ ନୁହେ । ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନର ନିର୍ମଳତା ଅତି ଆବଶ୍ୟକ । ମନରେ କୌଣସି ବିକାର ନ ଥିଲେ ଯେ କୌଣସିଲୋକ ସଙ୍ଗେ ଏକତ୍ରରେ କିମ୍ବା ଯେ ସେ ଲୋକ ରାନ୍ଧିଦେଲେ ଖାଇବେ କୌଣସି ଦ୍ୱିଧା ଥିଲାପରି ଜଣା ଯାଉନାହିଁ । ଅନ୍ନର ଶୁଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ମନର ଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ । ମନ ବିଶୁଦ୍ଧ ଥିଲେ ପରବ୍ରହ୍ମର ମନରେ ଜାତ ହୁଏ । ପରବ୍ରହ୍ମ ନିର୍ମ୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ଦାନ କରେ । ନିର୍ମ୍ମଳ ଜ୍ଞାନ ହେଲେ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ । ଏହି ନିୟମ ବର୍ତ୍ତାଭୂତ ହୋଇ ହନୁମାନେ ଅନ୍ନର ବ୍ୟବହାର ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ଉପରେ ଏତେ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇଥିଲେ । ଈଶ୍ୱର ସତ୍ ଏବଂ ସତ୍ୱବସ୍ତୁ ପ୍ରାପ୍ତ୍ୟର୍ଥେ ସର୍ବଦା ସତ୍କର୍ମ୍ମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ହନୁମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କର୍ମ୍ମ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ନିବେଦିତ ସୁତରାଂ ଅନ୍ନର ବ୍ୟବହାର ସ୍ୱାତ୍ତ ନିତ ଖାଦ୍ୟ ପେୟ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ଯେପରି ବିଶୁଦ୍ଧତା ଏବଂ ସତ୍ଭାବ ରହେ ଏହାହିଁ ହନୁମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯେ ଲୋକ ସମ ବା ଉଚ୍ଚିଷ୍ଟ ଅନ୍ନର ବ୍ୟବହାରବିଶିଷ୍ଟ ନୁହେ ତାହା ସଙ୍ଗେ ଖାଇବା କିମ୍ବା ତାହାଦ୍ୱାରା ରନ୍ଧନ ହୋଇଥିବା ଜିନିଷ ଖାଇବାକୁ ହନୁମାନେ ଅନୁମୋଦନ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଷ୍ଠାବାନ ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ ପକ୍ଷରେ ଦେବାହିଁ ହନୁମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ । କାଳେ ଯେ ସେ ଲୋକ ସଙ୍ଗେ ଖାଇଦେଲେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଧର୍ମ୍ମ ଉପରେ ବ୍ୟାଘାତ ହେବ ଏହାହିଁ ହନୁମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଭୟ । ଏହି ଭୟ କ୍ରମେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଶେଷରେ ମନୁଷ୍ୟ ଘୃଣାରେ ପରିଣତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇଅଛି । ଉଦାରମତ ପରବର୍ତ୍ତେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ସ୍ଥାନ ପାଇ ଅଛି । ସୁତରାଂ ଏକଦା ଭୋଜନ ସହିତ ଯେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା ଏକାବେଳକେ ଲୋପ ହୋଇଯିବ ଏହା ବୁଝାଯାଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ଏକ ଜନମ ଧର୍ମରୁ ଜାତି ହୋଇଥିବାର ଭାବମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ପ୍ରକାର ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ଅନୈକ୍ୟତା ଦେଖାଯାଏ ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଅଛି ଯେ ଏକଦା ଭୋଜନ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ ସ୍ଥାପିତ ହେବ ନାହିଁ । ଯାହାର ଯେଉଁଠାରେ ଆସ୍ଥା ମିଳିଲା ବା ଯେ ଜଣେ ଜଣେ ଜାତିର ଶିଷ୍ୟରେ ଜାତ ପାଇଲା ସେ ଜାତ ଜନ୍ମ ଏଥିଲାଗି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ବିବାଦ କରିବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ନୁହେ । ଏ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଯେ ନାହାନ୍ତି ତାହା ବୁଝାଯାଇ ନ ପାରେ । ଅଘୋର ପନ୍ଥରେ ଦୀକ୍ଷିତ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ମଧ୍ୟ ଯେ ସେ ଲୋକ ହସ୍ତରୁ ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ମହାପ୍ରସାଦ ଭୋଜନ ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥକ୍ଷେତ୍ରରେ ଜାତ ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସକଳ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକେ ଏକଦା ଭୋଜନ କରନ୍ତି । ଚୈତନ୍ୟ-ଭକ୍ତମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରସାଦ ଖାଇବାବେଳେ ଜାତିଭେଦ ବିଚାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବୈଷ୍ଣବମାନେତ ଜାତିଭେଦ ବିଚାର କରନ୍ତି ନାହିଁ, କଥାରେ ଅଛି "ଚାରି ଜାତି ଛେଡ଼ି ଗୋଲ ବୈଷ୍ଣବ ହେଲେ ସବୁ ଗଲା" । ସୁତରାଂ ଯାହା ଦେଖାଯାଉ ଅଛି ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଉଅଛି ଯେ ଏକମତାବଲମ୍ବୀ ଲୋକ ହେଲେ ଜାତିଭେଦ ସ୍ୱତଃ ଲୋପ ହୋଇଯାଏ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ୍ମର ନାନା ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ଅଛି । ଯଦିଚ "ସର୍ବଦେବ ନମସ୍କାରଂ କେଶବଂ ପ୍ରତିଗଚ୍ଛତି" ସଦୃଶ ସମସ୍ତ ଶାଖା ପ୍ରଶାଖାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକମାତ୍ର ସେହି ଏକ ମୁଖ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ମହାତ୍ମାମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପନ୍ଥା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହିପରି ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେଉଁ ମହାତ୍ମାମାନେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବେ ସେମାନଙ୍କର ମତ ମଧ୍ୟ ପୃଥକ୍ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ବହୁ ଅନୁଭବସିଦ୍ଧ ଯୁଧିଷ୍ଠିର କହିଥିଲେ ଯେ "ନାନା ମୁନିନାଂ ମତଯସ୍ମ ଭିନ୍ନା" । ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ମତ ଏକ ହେବ ଏବଂ ସମସ୍ତେ ଏକମତା-ବଲମ୍ବୀ ହେବେ ଏପରି ଆଶା କରିବା ବୃଥା, କାରଣ ତା' ହେଲେ ସୃଷ୍ଟିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେବ । ସେହି କାରଣରୁ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ କହିଛନ୍ତି ତାହାର ମତ ବା ବିଶ୍ୱାସକୁ ସମୂଳେ ବିନାଶ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ନାହିଁ । ଯାହାର ଯେପରି ମତ ବା ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ତାକୁ ସେହି ମତ ପୋଷକତା ଉପଯୋଗୀ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଅ ତା ହେଲେ ଉପକାର ଅଛି । କାରଣ ବି ପ୍ରତିମାପୂଜା ବି ନିରାକାର ଭଜନ ସମସ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏକ—ଈଶ୍ୱରପ୍ରାପ୍ତି ବା ମୋକ୍ଷ । ଅତଏବ ଜଣେ ବି ଜଣ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ "ଅସ ହୋ ଏକଜାତି ହୋଇଯିବା, ଏକାଠି ବସି ଖାଇବା, ଯାହା ତାହା ସଙ୍ଗରେ ବୈବାହିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିବା ବୋଲି ଭଳା ପକାଇବା ଏବଂ ଯେ ଏହା ନ କରିବ ସେ ମୂର୍ଖ ନିର୍ବୋଧ ବୋଲି ଗାଳିଦେବା ଦ୍ୱାରା ସମାଜର କିଛିମାତ୍ର ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ । ବେଳେ ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ଅକାରଣ କଷ୍ଟ ଦେବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ଫଳ ହେବ ନାହିଁ । ଏପରି ସଂସ୍କାରକ-ମାନେ ଯେଉଁମାନଙ୍କୁ ଗାଳି ଦେଉଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କାରକମାନଙ୍କୁ ଘୃଣାକରିବାରେ ଦେଖୁ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଇଂରେଜି ପାଠ ପଢ଼ିବାରେ ଏ ଗୋଟିଏ ଦୋଷ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ଅଛନ୍ତି । "ଲାଉପରୁ ଗୋବିନ୍ଦ" ନ୍ୟାୟରେ ସୃଷ୍ଟି ଦୁଇଗୋଟି ଦଳ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାରତବର୍ଷ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ଋଷିଙ୍କର ନାନା ମତ ଏବଂ ଯେତେ ମତ ସେତେ ଦଳ । ସୁତରାଂ ଯେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧର୍ମ୍ମର କେବଳ ଗୋଟିଏ ପନ୍ଥା ସ୍ଥିର ହୋଇ ନାହିଁ ଏବଂ ସେହି ପନ୍ଥାରେ ସମସ୍ତେ ଚାଲି ନାହାନ୍ତି ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହିପରି ବିଭିନ୍ନତା ରହିଥିବ । ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯାହା ଯେଉଁଗୋଟି ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା ମାତ୍ର ଏତେ ବାଧା ବିଘ୍ନ ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସଂସ୍କାର କରିବାକୁ ହେବ । ଯେଉଁ କଥାଗୁଡ଼ିକ ଦେଶକାଳପ୍ରତି ଅଚଳ ହେଉଅଛି ଅଥଚ କୌଣସି ଆପତ୍ତିଜନକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣ ନାହିଁ ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବାଧ ହୋଇ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖନ୍ତୁ "ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା" । ବେଦରେ ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା ନିଷେଧ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ମିଳୁ ନାହିଁ ବରଂ ନାନା ପ୍ରକାର ଯାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସମୁଦ୍ରଯାତ୍ରା କରିବାର ବିଧି ଅଛି । ପୁନଶ୍ଚ "ଦେଶାଟନ" ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଲାଭ କରିବାର ଉପାୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ଦେଶ ବିଦେଶକୁ ଗଲେ ନାନା ଦେଶର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସଂସର୍ଗରେ ଆସି ନାନା କଥା ଶିକ୍ଷାଲାଭ ହେବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେବାର ସୁବିଧା ନାହିଁ ତାହା ବିଦେଶରେ ଯାଇଁ ଶିକ୍ଷା କରି ଅସିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସ୍ୱଳ୍ପ ସମୁଦ୍ର ପରପାରରେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ରାଜାଙ୍କର ଘର । ରାଜାଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁମାନେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ପ୍ରତିନିଧି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା-ନୁସାରେ ଯେତେବେଳେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ରାଜାଙ୍କ ଘର ସମୁଦ୍ର ପରପାରରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ରାଜଦ୍ୱାରକୁ ଅବଶ୍ୟ ଯିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସୁତରାଂ ରାଜଦ୍ୱାରକୁ ଯିବା କିମ୍ବା ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାରେ ବିଦେଶକୁ ଯିବାରେ କୌଣସି ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କାରଣ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ, ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ନ ଚଳେ ନ ଚଳେ । ତେବେ ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ମତ ଯେ ଚଳିତ ଚଳେ ଗୋମାଂସ ଖାଇବାକୁ ପଡ଼େ ଅତଏବ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକ, ଅନ୍ୟଥା ସେ ପତିତ ହେବ ।

ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ଅର୍ଥେ ଅନ୍ତଃକରଣ ଶୁଦ୍ଧି, ଗାୟତ୍ରି ଜପ କରେ ଅନ୍ତଃକରଣ ଶୁଦ୍ଧି ହୁଏ ଅତଏବ ଅନ୍ତଃକରଣ ଶୁଦ୍ଧି ଗୋଟିଏ ଭଲ ଜିନିଷ, ଏଥିରେ ତ ମାନଅପମାନର କିଛି କାରଣ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ଜିନା ଆପତ୍ତିରେ ଗାୟତ୍ରି ଜପ କରେ ହେଲା ।

ଦ୍ୱିତୀୟ କଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଯେ ନାନାପ୍ରକାର ଶାଖାପ୍ରଶାଖା ଜାତି ହୋଇଅଛି ସେଗୁଡ଼ିକ ଛାଡ଼ିବା ଆବଶ୍ୟକ, ନୋହିଲେ ଏହା ସୁଦ୍ଧା କାଳକ୍ରମେ ହୋଇ ଯାଉଥିବାର ଦେଖା ଗଲାଣି । ପଣ୍ଡାଙ୍କ ଘରେ ସାମନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଭାଇବାନ୍ଧବ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିଲେଣି । ସାମନ୍ତମାନେ ବୈଦିକଙ୍କ ଘରେ ଖାଇଲେଣି । ପଣ୍ଡା ଜିନି ହେଲେ ଶ୍ରୋତ୍ରିୟମାନେ ଖାଇଲେଣି ।

ତୃତୀୟ କଥା ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧେ କୌଣସି ଜାତିବାଚକ ଆପତ୍ତି ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଯେ ଗୁଣୀ ହୋଇ ପାରିଲା ତାହାର ଉଚିତ ସମ୍ମାନ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯାହାର ବିଦ୍ୟା-ଭ୍ୟାସ କରିବାକୁ ମନ ବଳୁଅଛି ସେ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ କରୁ ତତ୍ସମ୍ବନ୍ଧେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି କର ନାହିଁ । ସର୍ବସ୍ୱତ୍ୟାଗ ତାହାର ଶ୍ରୋତ୍ରାଳିକ ଦେବତା ନୁହନ୍ତି, ଯେ ତାହାଙ୍କୁ ପୂଜା କର ତାହାଙ୍କଠାରୁ ବର ନେଲା ନେଉ ସେଥିରେ ବି ଆପତ୍ତି ଅଛି ।

ଚତୁର୍ଥ କଥା ସମସ୍ତ ଜାତିସ୍ଥ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଘୃଣାଚକ୍ଷୁରେ ନ ଦେଖି ସ୍ନେହଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ହିନ୍ଦୁସମାଜ ଯେପରି ଜନ୍ମମୂଳରେ ଅବିଦ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ସାହାଯ୍ୟ ନ ଲେଉଡ଼ିଲେ ଦଣ୍ଡେ ସୁଦ୍ଧା ଚଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ଯେ ଯାହାର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ ଯେ ଯାହାଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇବ ସେ ତାକୁ ଘୃଣା କରିବା ଅମନୁଷ୍ୟତାର କାର୍ଯ୍ୟ । ସୁତରାଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ଉଚ୍ଚତା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବାହିଁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଭୁଲି ହେଲେ ଜାତି ଯିବ, ଛଳ ପଡ଼ିଗଲେ ଜାତି ଯିବ, ଖାଇ ବସିଥିବା-ବେଳେ ଶୂଦ୍ରର କଥା କର୍ଣ୍ଣରେ ପଡ଼ିଗଲେ ଜାତି ଯିବ ଏସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଘୃଣା ଏ ଯୁଗରେ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଅବସ୍ଥା ରକ୍ଷାର ହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ରହିବା ମଧ୍ୟ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ନୁହେ । ଅତଏବ ଦେଶକାଳପାତ୍ର ବିବେଚନାରେ ଉପରୋକ୍ତମତେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ସଂସ୍କାର ଆବଶ୍ୟକ । ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରେ ଯେପରି ଏକତାତ୍ମକ ଭାବ ଜାଗରିତ ହୁଏ ତତ୍ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଏ ସମସ୍ତ କଥା ମୂଳରେ ଶିକ୍ଷାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଅଛି । ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ହେଲେ ଲୋକମାନେ ସୁଖ ପରିଣାମକୁ ଚିନ୍ତିବେ ଦିନେ ମଧ୍ୟ ଚିନ୍ତିଥିଲେ, ସୁତରାଂ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ଯଦ୍ୱାରା କି ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ହେବ ବିସ୍ତୃତ ଭାବେ ହେଉଛି ଲୋକମାନେ ଆପଣା ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ଅପେ ବାଛି ପାରିବେ, ଏବଂ ନିଜକୁ ନିଜେ ସଂଶୋଧନ କରି ନେଇ ପାରିବେ । ଯେପରି ନିଜର ଜାତୀୟତ୍ୱ ରକ୍ଷା ହେବ ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ ହେବ ତହିଁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ଛାଡ଼ି ପ୍ରକୃତ ପଥଗାମୀ ହୁଅ । ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ କହିଛନ୍ତି "You will find one set rise up and begin to denounce it in vindictive fashion. These sometimes degenerate into fanatics. Every fanatic who gets up and denounces something gets a following. It is very easy to break; a maniac can break anything he likes but it would be hard for the maniac to build anything in this work. They do some good according to their light, but much more evil beacuse things are not done in a day. Suppose there is evil here; denouncing it will not do anything but you must

Digitized by srujanika@gmail.com

go to work at the root. First find out the cause then remove it and all the effect will be removed by itself. All this crying will not produce any effect unless indeed it produces misfortune.

* * They knew how human society would grow and patiently, slowly, surely, went on applying their remedies not by denouncing and not by frightening people but gently and kindly leading them step by step. Those men who want to sever the thread that binds the beads want to build a new society upon the air and they will entirely fail.

ଏହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ସଂସ୍କାରକର ଲକ୍ଷଣ, ଉପରେ ଯେଉଁ ଇଂରେଜି ବାକ୍ୟମାନ ଲେଖାଗଲା ତାହାର ସାଙ୍କେତିକ ଲେଖା ଯାଉଅଛି । "ଦଳେ ଦଳେ ସଂସ୍କାରକ ତାହାର ପୁରାତନ ସ୍ୱାଭାବିକ ଗୁଡ଼ିକୁ ନିନ୍ଦା କରି ବୁଝାନ୍ତି ଏବଂ ସମୟରେ ସେହି ସବୁ ଯେପରି ଥାଇଲା ପରି ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ପାଗଲମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଶିଷ୍ୟଦଳ ସୃଷ୍ଟିଯାନ୍ତି । ଉଙ୍କି ଦେବା ବଡ଼ ସହଜ । ଏହି ପାଗଲମାନେ ଯାହାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ତାକୁ ଉଙ୍କି ପକାନ୍ତି ଏବଂ ଯୋଡ଼ି ଦେବା ବଡ଼ କଠିନ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ପାଗଲ-ମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଯୋଡ଼ିବା କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କ ମନେ ମନେ ଭୋମାନେ ଭଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ବହୁତ ମନ୍ଦ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ । ସ୍ୱୀକାର କରାଗଲା ଯେ କେତେ-ଗୁଡ଼ିଏ କୁସଂସ୍କାର ଅଛି ଏବଂ ନିନ୍ଦା କରିବାଦ୍ୱାରା, ଭର୍ତ୍ତନା କରିବାଦ୍ୱାରା କିଛି ଭଲ ଫଳ ହେବ ନାହିଁ । ମୂଳରୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ, କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ହେବ, ତହିଁରେ ସେହି କାରଣଗୁଡ଼ିକର ଜଡ଼ସହ ବିନାଶ ହେବ ତାର ଉପାୟ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସବୁ କଥାଗୁଡ଼ିକ ସବୁକୁ ଲୋପ ହୋଇଯିବ । ଉଚ୍ଚ ସମାଲୋଚନା କରିବାଦ୍ୱାରା କିମ୍ବା ଉତ୍ତେଜିତ କରିବାଦ୍ୱାରା ଭଲ ନ ହୋଇ ମନ୍ଦ ହେବାର ସମ୍ଭବ । ପୂର୍ବସଂସ୍କାରକମାନେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ? ମାନବସମାଜର କି ପ୍ରକାରରେ ଉନ୍ନତି ହେବ ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣା ଥିଲା ସୁତରାଂ ସେମାନେ ଧୀର-ଭାବେ, ଧୈର୍ଯ୍ୟାବଲମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଭାବେ ଉନ୍ନତି-ମୂଳକ ସଂସ୍କାର କରୁଥିଲେ । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ତିରସ୍କାର ନ କରି ଏବଂ ଭୟ ନ ଦେଖାଇ କେବଳ ନିଜର ନିଷ୍ଠତା ଏବଂ ବଶ୍ୟତାଦ୍ୱାରା ଲୋକମାନଙ୍କୁ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଉନ୍ନତିଅଡ଼କୁ ଯେପରି ଯାଉଥିଲେ । ଯେଉଁ ସୂତାରେ ମାଳିଟି ଗୁନ୍ଥା ହୋଇଥାଏ ସେହି ସୂତାଟିକୁ କାଟି ଦେଇ ଯେଉଁମାନେ ସବୁ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ସମାଜ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ନିଶ୍ଚୟ ବିଫଳ ହେବ । ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କ ସଦୃଶ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମହାତ୍ମାଙ୍କ ଉପରୋକ୍ତ ବାକ୍ୟରେ ଯେ କୌଣସି ସାର ନାହିଁ ଏହା କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ, କେବଳ କୁସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଦେଇ ଉନ୍ନତିସମାଲୋଚନା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ, କାରଣ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଋଷିପ୍ରାଣ ଶ୍ରୀ ମଧୁସୂଦନ ଗୁପ୍ତ ମହାଶୟ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ କୁସଂସ୍କାର ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଏ ।

ଅତଏବ ସଂସ୍କାରକ ଏବଂ ସଂସ୍କାର ବିରୋଧୀ ଉଭୟଙ୍କର ସତର୍କ ହେବା ଅତ୍ୟନ୍ତ । ଉଭୟପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସାମ୍ୟ ରହିଲେ ଶୀଘ୍ର ଅନେକ ଉନ୍ନତିମୂଳକ ସଂସ୍କାର ହୋଇପାରେ । ଦେଶ-କାଳପାତ୍ର ବିବେଚନାରେ କିପ୍ରକାର ସଂସ୍କାର ସମାଜର ହିତ-କାରୀ ତାହା ସ୍ଥିର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଉଭୟପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ । କେବଳ ମୁଁ ମୁଁ ହୋଇ ସମାଜର ଅନିଷ୍ଟ କରି ନାହିଁ । ରକ୍ଷଣଶୀଳ-ମାନଙ୍କର ସବୁ ପୂର୍ବ କଥାରୁ ଭାବିଲେ ଭ୍ରମ ହେଲେ ସମାଜ ବିପାତଳକୁ ଯିବ । ସଂସ୍କାରକମାନଙ୍କର ସବୁ ଦ୍ରୁତ ସମାଜ ବିଲାତ ଗତିରେ ଚଢ଼ା ନ ହେଲେ ସମାଜ ବିପାତଳକୁ ଯିବ । ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତିରେ ମୁଁ ଯାହା ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖୁଅଛି ଏ ଉଭୟ ମତ ଭୁଲ । ରକ୍ଷଣଶୀଳମାନେ ଯଦିବ ବାକ୍ୟରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହେବାର ଅଭ୍ୟାସ ଦେଖାଉଅଛନ୍ତି, ତନ୍ତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର । ଏହା ଯେ ସେମାନେ ଜାଣି ଶୁଣି କରୁଅଛନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ ସମସ୍ତ ତାହା କରି ଦେଖିଅଛି । ସୁତରାଂ ପୂର୍ବ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ଅଶ୍ଳୀଳ ବ୍ୟବହାର ରକ୍ଷା କରି ପାରିବା ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି କଠିନ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ପୂର୍ବେ ଶ୍ରେଷ୍ଠମାନେ ବିକ-ବୃତ୍ତିଭୋଗୀ ଥିଲେ, ଯେଉଁ ଚିନ୍ତା ସେମାନଙ୍କୁ କଲବଲ କରୁ ନ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଅଛି । ସୁତରାଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ, ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ସ୍ୱଭାବତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ କେହି ବାରଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟଜଗତର ଇତିହାସ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିଲେ ଏହାହିଁ ଦେଖାଯାଏ । ସୁତରାଂ ହିନ୍ଦୁସମାଜକୁ ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରିବାକୁ ଯେଉଁମାନେ ମତ ଦିଅନ୍ତି ମୁଁ ତାହାର ସମର୍ଥକ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ମୋ ମତରେ ଦେଶକାଳପାତ୍ରୋଚିତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ହିନ୍ଦୁସମାଜ ତାହାର ବିଶେଷତ୍ୱ ସହିତ ଉନ୍ନତ ଅବସ୍ଥାରେ ରହିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଉନ୍ନତିମୂଳକ ତାହା ସଂଘଟିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନତିର କୌଣସି ଆଶା ବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ କେବଳ ଅନ୍ୟ ବୈଦେଶିକ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ଅକାଣ୍ଡା ନକଲ ଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ । ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତସ୍ୱରୂପ ଦେଖ, ମଦ୍ୟପାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହିତକାରୀ ନୁହେଁ । ଭାରତୀୟ ଜଳବାୟୁରେ ମଦ୍ୟପାନ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକାରୀ ଏବଂ ନାନା ପ୍ରକାର ଉତ୍କଟ ରୋଗୋତ୍ପାଦନକାରୀ । ଶୀତପ୍ରଧାନ ଦେଶ ପ୍ରତି ଏହା ଉପକାରୀ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଧାନ ଦେଶରେ ଏହା ଅନିଷ୍ଟକାରୀ । ମଦ୍ୟପାନ କରେ ଉନ୍ନତିର ଆଶା ଦୂରେ ଥାଉ ଅବନତିର ତଳସୀମାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହେବ । ମଦ୍ୟପାନ ଦୋଷାବହ ଏବଂ ପାପମୂଳକ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ର କହୁଅଛି ଅତଏବ ଏ ଧର୍ମରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ହେବା ଉଚିତ୍ ଆବଶ୍ୟକ । କୁସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଦେଇ ଅନ୍ୟମାନେ ଗାଉଛନ୍ତି ବୋଲି ଆମ୍ଭେ ଶିଖିଏ ଗାଇ ଦେବାର ମତ ଯେଉଁମାନେ ପୋଷଣ କରନ୍ତି ସେମାନେ ଯେ ସମାଜର ଅନିଷ୍ଟକାରୀ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖିଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ଅନେକ ଶ୍ରେଣୀରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳମାନଙ୍କର ମତ ପାଳନୀୟ ଏବଂ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସଂସ୍କାରକମାନଙ୍କର ମତ ପାଳନୀୟ । ଅତଏବ ସମୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଜ୍ଞଦର୍ଶୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଉଭୟମତର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରକ୍ଷା କରି ନୂତନ ମତ ଲେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ତାହାରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ହେବା ତାହାନାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରକ୍ଷଣଶୀଳତାର ଅଭାବ ନ ଥିବାର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ମଧ୍ୟରେ ଉନ୍ନତିସମ୍ପନ୍ନ ପାଇ ଅଧିକ କଲା ବଲିଆ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ଏବଂ ସେପ୍ରକାର ଲୋକର କଥାରେ ଆଧୁନିକ ନବ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ରହିବ ନାହିଁ । ହିନ୍ଦୁସମାଜ ରକ୍ଷା ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ରକ୍ଷା କିନ୍ତୁ କାଳୋଚିତ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉ ଏହାହିଁ ମୋର କହିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଉକ୍ତ ଭାବ ଅବଲମ୍ବନ କରି କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କର୍ମ କରିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଥମେ ରୋଗର ନିଦାନ ସ୍ଥିର କରି ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ । ଆମ୍ଭ ମତରେ କେବଳ ଭୁଆ ଅହଙ୍କାର, ଅଶ୍ରୋତ ଅଭିମାନରେ ସମୟ ନ କଟାଇ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶୀଘ୍ର ଉନ୍ନତି ହେବ ତାହା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗବନ୍ଧୁ ଦାସ ।

ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଳବ ଚିତ୍ର ।

(୩)

ଏଣେ ଦାରା ସମ୍ରାଟଙ୍କର ପ୍ରିୟ ସଚିବ ସାଦୁଲ୍ଲାଖାଁଙ୍କ ସହିତ ଅଦ୍ୟାବଧି ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର କରି ଆସୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ, ସାଦୁଲ୍ଲାଖାଁଙ୍କ ଅନୁକୂଳ ସୂଲତାନ ସୁଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଏକାନ୍ତ ଅନୁରକ୍ତ ଓ ତାହାଙ୍କର ସଙ୍ଗଲାଳାସୀ । ଦାରା ଏଣ ପ୍ରୟୋଗ କରି ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୁଇଟି କାରଣରୁ ସାଦୁଲ୍ଲାଖାଁର ପ୍ରାଣସଂହାର କରିଥିଲେ ;—ପ୍ରଥମତଃ ଦାରାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ସାଦୁଲ୍ଲାଖାଁ ଏପରି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ ଯେ, ଯେ ସ୍ଥଳାଙ୍କର ପକ୍ଷାବଲମ୍ବନ କଲେ ଦାରାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋଗଲ ସିଂହାସନ ଲାଭଶା ଆକାଶକୁସୁମବତ୍ ହେବ । ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଦାରାଙ୍କର ଭ୍ରାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ, ସାଦୁଲ୍ଲାଖାଁ ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଭାବ ହେତୁରୁ ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟକୁ ସୁକ୍ଷ୍ମ ପଠାଣମାନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତୁତଃ ସାଦୁଲ୍ଲାଖାଁଙ୍କ ପ୍ରଲୋଭନ ହେତୁରୁ ଦାରାଙ୍କର ଅନେକଗୁଡ଼ିକ ଶତ୍ରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ ସାଦୁଲ୍ଲାଖାଁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସମ୍ରାଟ ସଦନରେ ବହୁ ଶତ୍ରୁ ଥିଲେ । ମୋଗଲଙ୍କ ଜଣ୍ଟିକ ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଦାରା ସାଦୁଲ୍ଲାଖାଁଙ୍କ ପ୍ରାଣ ସଂହାର କରିବାରୁ ସମ୍ରାଟ୍ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ଦାରାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶାହାଜାହାନଙ୍କର ବିରକ୍ତି ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ମିରଜୁମ୍ଲା ଅର୍ଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଜଣ୍ଟିକ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାରୁ ଅଢ଼ୁଇ ଏବଂ ପ୍ରେରିତ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉପଢୌକନ ସେନ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସେହି ଉପଢୌକନ ସାମଗ୍ରୀ ମଧ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବୃହତ୍ ବହୁମୂଲ୍ୟ ମୁକୁର ଥିଲା ; ଶାହାଜାହାନ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଧନରତ୍ନ ଲୋଭରେ ହେତୁ ବା ଦାରାଙ୍କ ପ୍ରତି ବିରକ୍ତି ହେତୁରୁ ହେତୁ, ମିରଜୁମ୍ଲାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାମତେ ଗୋଲକୁଣ୍ଡାରୁ କୁମାରିକା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶ ଅଧିକାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ମିରଜୁମ୍ଲାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟାର୍ଥ ଏକଦଳ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରିତ ହେବାର ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ଦାରା ଦେଖିଲେ ଯେ, ଏ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ ଅର୍ଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ବଳବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦାରାଙ୍କର ସିଂହାସନଲାଭାଶା ଉଣା ହୋଇଯିବ ସୁତରାଂ ସେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଆଦେଶର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ ଅମ୍ବେ କଲେ ; କିନ୍ତୁ ସମ୍ରାଟ ସେଥିରେ ଅଦୌ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେଲା ଯେ, ଅର୍ଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଏହି ସୈନ୍ୟ ପରିଚାଳନର ଆଦୌ କ୍ଷମତା ରହିବ ନାହିଁ । ସେ ଯୁଦ୍ଧବିଗ୍ରହାଦିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ନ କରି, କେବଳ ଦୌଲତାବାଦର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ସ୍ୱରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ମିରଜୁମ୍ଲାହିଁ ସେନାନାୟକ ପଦରେ ବରିତ ହେବେ ;— ବିଦ୍ୟାମଲ୍ଲିଗି ମିରଜୁମ୍ଲାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରଗଣ ସମ୍ରାଟଭବନରେ ରହିବେ । ମିରଜୁମ୍ଲା ପ୍ରଥମେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତି ହେଲେ ନାହିଁ ; ମାତ୍ର ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅବଶ୍ୟ ବାଣୀ ଶ୍ରବଣ କରି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶକୁ ଗମନ କଲେ । ସମ୍ରାଟ ତାହାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଅନତିବିଳମ୍ବେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରେରଣ କରିବେ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ ମିରଜୁମ୍ଲା ବିଜାପୁରର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସ୍ଥାନ ଫଲନା ଆକ୍ରମଣ କଲେ ।

ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ଏତାଦୃଶ ଦୁରବସ୍ଥାପନ୍ନ, ଯେତେବେଳେ ବିଦ୍ୱେଷ-ବହ୍ନି ସମ୍ରାଟଙ୍କ ତନୟଗଣଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଭୀଷଣରୁ ଭୀଷଣତର ହେଉଥିଲା, ସେତେବେଳେ ବୃଦ୍ଧ ସମ୍ରାଟ ସହସା ଭୀଷଣ ପୀଡ଼ାଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଏ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ମୁହୁଁ ମୁହୁଁ ଦେଶଦେଶାନ୍ତରରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା । ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ବିପଦାଶଙ୍କା ଓ ଭୟରେ ଅସ୍ଥିର । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପୁତ୍ରମାନେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଶିବିର ପ୍ରଦେଶରେ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଓ ଦଳପୁଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସୁଦୂର ବଙ୍ଗଦେଶଠାରୁ ମୁଲତାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଦକ୍ଷିଣ ନର୍ମଦାଠାରୁ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବତ୍ର ଅସ୍ତ୍ର ଝଣ୍ଝଣ ଶବ୍ଦ, ଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସ୍ୱାର୍ଥ ସଂଘର୍ଷଣରେ ଭୀଷଣ ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଭ୍ରାତୃବର୍ଗଙ୍କର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ରମୂଳକ କଳହପ୍ରିୟ ଚକ୍ର ଦାରାଙ୍କର ହସ୍ତଗତ ହୁଅନ୍ତେ, ସେ ଓ ବେଗମସାହେବା ସେଗୁଡ଼ିକ ପୀଡ଼ିତ, ବେଗମଯାଶାସ୍ୱୀ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଇ, ତାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ ; କିନ୍ତୁ ବୃଦ୍ଧ ସମ୍ରାଟ ସେଥିରେ ଆଦୌ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି ବରଂ ଦାରାଙ୍କୁ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସନ୍ଦେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କାଳେ ଦାରା ବିଷ ପ୍ରୟୋଗ କରି ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣସଂହାର କରିବେ, ଏହିନିମନ୍ତେ ତାହାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସତର୍କ ରହିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏହି ବିପଦପାତ କାଳରେ ସମ୍ରାଟ ଅର୍ଙ୍ଗଜେବଙ୍କୁ କେତେକଙ୍କଣ୍ଠି ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ ; ଭଲିମିନ୍ତ୍ରି ଦାରା ମର୍ଯ୍ୟାଦାଲଙ୍ଘନପୂର୍ବକ ପିତାଙ୍କୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ଦ୍ଦନ ହୃଦୟବିଦାରକ ଭାଷାରେ ତିରସ୍କାର କରିଥିଲେ । କ୍ରମେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ପୀଡ଼ା ବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦିନେ ହଠାତ୍ ନଗରମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା ଯେ, ସମ୍ରାଟ ଇହଧାମ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ଏ ସମ୍ବାଦ ଅଳୀକ ଏବଂ ବୋଧହୁଏ ଦାରାଙ୍କ ଜଣ୍ଟିକ ପ୍ରଚାରିତ । ସେ ଯାହାହେଉ, ସହସା ଗୃହେ ଗୃହେ କ୍ରନ୍ଦନ ରୋଳ ଶ୍ରୁତିଗୋଚର ହେଲା ; ହିନ୍ଦୁ ଦିକ୍ଦୁ, ଅମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହେଲା । ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ରକ୍ତଗଙ୍ଗା ପ୍ରବାହକୁ ଅପେକ୍ଷା କଲା । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପୁତ୍ରଗଣ ରାଜଧାନୀ ଅଭିମୁଖରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ, ସେମାନେ ଉତ୍ତମରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ଅଦୃଷ୍ଟଲିପି ଅତି ଭୟଙ୍କର ;—ହୁଏତ ସେମାନଙ୍କୁ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୟୂରସିଂହାସନ ମଧ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରିବାକୁ ହେବ, ନଚେତ୍ ଅଭିଭାବୀର ଶାଶ୍ୱତ କ୍ଲ୍ୟାଣ ସେମାନଙ୍କର ଶିରମ୍ପନ୍ନ ହେବ ।

ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପୁତ୍ରଗଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସୁଜାଙ୍କ ସୁଜା ପ୍ରଥମେ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ସୁଜା ବଙ୍ଗଦେଶର ଶାସନ-କର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରକୃତ ବୀର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ହୋଇଥିଲେ । ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରକୃତ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ସାରସ୍ୟଦେଶୀୟ ଅମାତ୍ୟବର୍ଗ ସୁଜାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଧନ-ଜନ-ଗର୍ବିତ ସୁଜା ପ୍ରବଳ ଉଦ୍ୟମରେ, ମହାନ ଉତ୍ସାହରେ ଅଗ୍ରାନଗଡ଼ ଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ଓ ପଥି ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରଚାର କଲେ ଯେ, ସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନ ଦାରାଙ୍କୁ ନିହତ ହୋଇଥିବାରୁ, ସେ ଏହି ଭୀଷଣ ଯାପର ପ୍ରାଣ୍ଟ ଉତ୍ସବଧାନାର୍ଥ ରାଜଧାନୀ ଅଡ଼କୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି । କ୍ରମେ ଏ ସଂବାଦ ସମ୍ରାଟଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେଲା ; ସେ ଦାରାଙ୍କ ଅନ୍ତିମାଜ୍ଞାନୁସାରେ ସୁଜାଙ୍କର ଚିଠିଲେଖ କରିବା ନିମନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଜଣେ ଆଦେଶଲିପି ପ୍ରେରଣ କଲେ । କଥିତ ଅଛି ଯେ, ସମ୍ରାଟ ସ୍ୱୀୟ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅସ୍ୱସ୍ଥତା ଭିତ୍ତିରେ ଗୋପନ କରି ସୁଜାଙ୍କୁ ବଙ୍ଗଦେଶରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ; ମାତ୍ର ସୁଜା ଆପଣାର ଅଗ୍ରାନଗଡ଼ସ୍ଥିତ ସୁଜନଗଣଙ୍କ ଉପଦେଶାନୁସାରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଯେ, ସମ୍ରାଟ ନିଜେ ଜୀବିତ ଥାଇ ଆଦେଶଲିପି ଲେଖିଅଛନ୍ତି ତ ନାହିଁ ଏବିଷୟରେ ମୋ ସନ୍ଦେହ ; ତେଣୁ ରାଜଧାନୀକୁ ଗମନ କରି ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଚରଣ ଦର୍ଶନ ଓ ତାହାଙ୍କ ମୁଖରୁ ଆଦେଶ ଶ୍ରବଣ କରି ମୋ ଚିତ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ।

ଏଣେ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳରେ ସମରସଜ୍ଜାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ସୁଜାଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ସେ ଅତୁଳ ଧନଶାଳୀ ବା ଅମାତ୍ୟଗଣ ଲୋକ ବଳରେ ବଳୀୟାନ ନ ହେଲେହେଁ, ତାହାଙ୍କର ଅସାମାନ୍ୟ ଚିତ୍ତକୃତ୍ତ ବୁଦ୍ଧି ତାହାଙ୍କର ଅଭୀଷ୍ଟ ଲାଭରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ସେ ଭ୍ରାତା ମୁରାଦଙ୍କର ଅସୀମ ସାହସ ଓ ଶୌର୍ଯ୍ୟବତ୍ତା ବିଷୟ ପୂର୍ବରୁ ଅବଗତ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱାସ୍ତ୍ରଭୁକ୍ତ ଅନୟନ କରିବା ଲାଗି ବିଶେଷ ଅନୁକୂଳ ହେଲେ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଔରଙ୍ଗଜେବ ତାହାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ପତ୍ର ଲେଖିଥିଲେ; ସେଥିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଂକ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷର ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ବିଷୟ ବୁଦ୍ଧିର ଚମତ୍କାରିତା ପ୍ରକାଶନାର୍ଥ ପରିଚୟ ଦେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଅତି ସରଳ ବୁଦ୍ଧି ମୁରାଦ ତାହାର ଯଥାର୍ଥ ଅର୍ଥ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମୁରାଦ ତାହାକୁ ଯଥାର୍ଥତଃ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ହୃଦୟନିଃସୃତ ସତ୍ୟବାଣୀ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବ ଲେଖିଥିଲେ ଯେ, ପ୍ରକୃତରେ ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ବିଷୟ ଭୋଗ ବାସନା ନାହିଁ; କେବଳ ମୁରାଦଙ୍କ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ଅକୃତ୍ରିମ ସ୍ନେହ ତାହାଙ୍କୁ ଅର୍ଯ୍ୟାଦିସ୍ତରେ ସମର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରୁଅଛି । ପୁନଶ୍ଚ ଦାରା ଓ ସୁଜା ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗୀ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କର ପରକ୍ଷ ମୋଗଲ ସିଂହାସନାରୋହଣ ତାହାଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେଁ । ବିଶେଷତଃ ମୁରାଦଙ୍କର ଅଦମ୍ୟ ସାହସ ଲୋକପ୍ରସିଦ୍ଧ ; ସେହି ହେତୁରୁ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷ ସଙ୍ଗେ ଔରଙ୍ଗଜେବ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନରେ ଇଚ୍ଛୁକ ଏବଂ ଆପଣାର ସମଗ୍ର ଧନଲବ୍ଧ ଓ ଅନୁଚରବୃନ୍ଦଦ୍ୱାରା ମୁରାଦଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାରେ ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞ । ତାହାଙ୍କୁ ନିରାପଦରେ ମୋଗଲ ସିଂହାସନାଧିରୂଢ଼ ଦେଖିଲେ ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ ଶାନ୍ତ ହେବ ଏବଂ ଦୀନାନ୍ତର ସେ ନିଜନ-ପ୍ରଦେଶକୁ ଗମନ ପୂର୍ବକ ସେଠାରେ ଈଶ୍ୱରାରାଧନାରେ ଜୀବନର ଶେଷାଂଶ ଯାପନ କରିବେ ।

ପ୍ରକୃତରେ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଯେ କେବଳ ପତ୍ର ପ୍ରେରଣ କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହିଲେ ସେପରି ନୁହେଁ ; ମୁରାଦଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଉତ୍ପାଦନାର୍ଥ ପତ୍ରସହ ଲକ୍ଷାଧିକ ମୁଦ୍ରା ତାହାଙ୍କ ନିକଟ ପ୍ରେରଣ କରି ସ୍ୱକୀୟ ଦୁର୍ଗ ଅକ୍ରମଣାର୍ଥ ତାହାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ମୂର୍ଖ ଅତି ସରଳ ମୁରାଦ 'ବିଷକୁମ୍ଭ ପୟୋମୁଖମ୍' ତୁଲ୍ୟ ଭ୍ରାତାଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନ ପାରି ତାହାଙ୍କ ଚକ୍ରାନ୍ତ ବିସ୍ତାରିତ ମାୟାଜାଲରେ ନିପତିତ ହେଲେ । ଯଥାନ୍ତରେ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ସୁଦର୍ଶ ପତ୍ର ଓ ମୁଦ୍ରା ନିଷ୍ଫଳପ୍ରସୂତ ମୁରାଦଙ୍କର ଉପକାର ସାଧନ କରିଥିଲା । ଜଳସ୍ଥ ଭ୍ରାତାଙ୍କର ସମ୍ମିଳନ ହେତୁରୁ ପୂର୍ବରୁ ସୋତ୍ସାହ ମୁରାଦଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ମିଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଧନକୁବେର ପରିଜନଗଣ ମୁରାଦଙ୍କୁ ଧନ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ନାହିଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି କର୍ମଗୁପ୍ତ ଓ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବଙ୍କ ନାନାବିଧ ଉତ୍ସାହ ଓ ଅଶାମାନ୍ୟ ବାଣୀରେ ଉତ୍ସାହିତ ଓ ଅଶାନ୍ତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଥ ଓ ସେନା ମଧ୍ୟରୁ ସେ ଭିନ୍ନସ୍ଥ ସେନା 'ଅକାଗ' ନାମକ ଜଣେକ ସ୍ୱଦକ୍ଷ ରଣନିପୁଣ ସେନାପତିଙ୍କ ଅଧୀନରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱୟଂ ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ ଲାଗି ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କିଛିପରିମାଣରେ ସାଧିତ ହେଲା । ସେ ସୁଗ୍ରନ୍ଥ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର ସଙ୍ଗେ ମୁରାଦଙ୍କର ହୃଦୟସ୍ଥ ଦୁର୍ଗକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ ।

ତଦନନ୍ତର ସେ ତାହାଙ୍କର ଦ୍ରୁତାକାଙ୍କ୍ଷୀ ସୁହୃଦ୍ ମିର ଜୁମଲାଙ୍କର ହୃଦୟସ୍ଥ ଅଧିକାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଅମ୍ଭେମାନେ ପୂର୍ବରୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଅଛୁଁ ଯେ, ମିର ଜୁମଲା ସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ସୁଚତୁର ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସହିତ ସେ ମିଳିତ ହେବେ ନାହିଁ ଏବଂ ତନ୍ନିମିତ୍ତ ତାହାଙ୍କୁ ଆପଣାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଦାରାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆବଦ୍ଧ ରଖିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଔରଙ୍ଗଜେବ ସ୍ତ୍ରୀସୁତ ସୁଲତାନ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ମିର ଜୁମଲାଙ୍କ ନିକଟ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ; ମାତ୍ର ମିର ଜୁମଲା ଦାରାଙ୍କ ଭୟରେ ଓ ଆପଣାର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ଆଶଙ୍କାରେ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ସହିତ ମିଳନ ପ୍ରସ୍ତାବ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବ କୌଣସି ବିଷୟରେ ନିରୁଦ୍ୟମ ହେବାର ଲୋକ ନୁହନ୍ତି ! ସେ ପୁନର୍ବାର ଆପଣାର ଦ୍ରୁତାକାଙ୍କ୍ଷୀ ପୁତ୍ର ସୁଲତାନ ମହମ୍ମଦଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ମହମ୍ମଦ ପିତୃ ହୃଦୟ ସହ ମିର ଜୁମଲାଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କଲେ । ସେ ପକ୍ଷରେ ଏତେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ, ଏତେ ପ୍ରେମ ଓ ଏତେ ପ୍ରଣୟ ସମ୍ଭାଷଣ ଥିଲା ଯେ, ମିର ଜୁମଲା ହଠାତ୍ ସୈନ୍ୟ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ଦୌଲତାବାଦରେ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ସସୈନ୍ୟରେ ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବାରେ ଅବହେଳା କଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ ପିତୃ ସମ୍ଭାଷଣ ଓ ଗାଢ଼ାଲିଙ୍ଗନଦ୍ୱାରା ଅପ୍ୟାୟିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏହି ପରି ଚାରିଦିନ ଅତୀତ ହେଲାପରେ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଏକ ନିର୍ଜନ କକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ମିର ଜୁମଲାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକ ରହସ୍ୟର ପ୍ରସ୍ତାବ ଉତ୍ଥାପନ କରିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଦୁଇ ଓ ତ୍ରିକ୍ରମ ପୁତ୍ରମାନେ ସଶଙ୍କ ହୋଇ ମିର ଜୁମଲାଙ୍କର ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସେମାନଙ୍କର ଭୀଷଣ ଭ୍ରୂକୁଟୀ ଦେଖି ମିର ଜୁମଲାଙ୍କର ବୁଝିବାକୁ ଅଳ୍ପ କିଛି ବାକି ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ସମ୍ବିତ୍‌ହରା ଓ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଆଶାସନ୍ତୀପନକାରୀ-ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରଙ୍କ ଉଦ୍ଧାର ମାନସରେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତି ହେଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ହସ୍ତରେ ତାହାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ ହେବାକୁ ହେଲା । ସେ ସଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରହରିବୃନ୍ଦ ବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଦୌଲତାବାଦ ଦୁର୍ଗକୁ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଯଥାସର୍ବସ୍ୱ ଓ ଯୁଦ୍ଧୋପକରଣ ସାମଗ୍ରୀ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା । ସୁଲତାନ ମହମ୍ମଦ ଓ ସୁଲତାନ ମଜମ୍ମ ସେ ସମୁଦାୟର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ବିପ୍ରତ ଅଛି ଦାରାଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ମିର ଜୁମଲାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଏ ଅଭିନୟ କରିଥିଲେ ।

ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଏ ଅବରୋଧ ବାର୍ତ୍ତା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରସ୍ଫୁରିତ ହେଲା । ମିର ଜୁମଲାଙ୍କ ସୈନ୍ୟବର୍ଗ ଦୁଃଖରେ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣପୂର୍ବକ ମିର ଜୁମଲାଙ୍କର ଉଦ୍ଧାର ସାଧନରେ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଅତଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା; କାରଣ ତାହାଙ୍କର ସୈନ୍ୟବର୍ଗ ମିର ଜୁମଲାଙ୍କ ସୈନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ନିକଟରେ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ମାତ୍ର । ସେ ନିରୁପାୟ ହୋଇ ସ୍ୱୟଂ ପୁତ୍ରଚତୁଷ୍ଟୟ ସେମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ନାନାବିଧ ପ୍ରଲୋଭନ ଓ ଉପଭୋକନଦ୍ୱାରା ବଶୀଭୂତ କଲେ । ମିର ଜୁମଲାଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ସୈନ୍ୟଗଣ ଲବ୍ଧ ପୂର୍ବରୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ମିଥ୍ୟା ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦରେ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ; ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ ଅଧିକାଂଶ ଅଭାବରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧକାର ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଅବଶେଷରେ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ସସ୍ନେହ ବ୍ୟବହାରରେ ଓ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ଉତ୍‌କୋଚ ଓ ଅତ୍ରିମ ବେତନରେ ତାହାଙ୍କ ଅନୁଗତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ମୁରାଦବକ୍ସଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ସୁରାଟଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଅତିଶୟ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେ ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟସ୍ଥ ପ୍ରୀତି ଓ ମିର-ଜୁମଲାଙ୍କର ଆନୁପୂର୍ବିକ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଜ୍ଞାପନ କରାଇ ଅତ୍ୟାନନ୍ଦରେ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେବାଲାଗି ତାହାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ମୁରାଦ ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମ ସହକାରେ ସୁରାଟ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କରି ମଧ୍ୟ ଆଶାନୁରୂପ ଅର୍ଥଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲେ ନାହିଁ । ସମ୍ଭବତଃ ଦୁର୍ଗାଧିପତି ଇତିପୂର୍ବରୁ ଦୁର୍ଗସ୍ଥ ସାମଗ୍ରୀଗୁଡ଼ିକ ଅପସାରିତ କରାଇଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ପରିତୃପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ଦୁର୍ଗାଭ୍ୟନ୍ତରରୁ ପ୍ରାପ୍ତ ସମସ୍ତ ଧନରତ୍ନାଦି ବ୍ୟୟିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ବହୁପରିଶ୍ରମ ଓ ସାର୍ବକାଳବ୍ୟାପୀ ଚେଷ୍ଟାରେ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କରି ଅଧିକ ଲାଭବାନ୍ ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ଯଶୋରୀତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପଡ଼ିଲା । ଡାକ୍ତର ବାର୍ଣ୍ଣିୟାରଙ୍କ ମତରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ପୂର୍ବେ ଦୁର୍ଗ ବା ପ୍ରାଚୀର ଉଡ଼ାଇ ଦେବାର ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିବାରୁ ଏବଂ ମୁରାଦଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ଓଲନ୍ଦାଜ ସେନାମାନେ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ଓ ଉଚ୍ଚିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଖଣି ଉଡ଼ାଇ ଦେବାରୁ ଭାରତୀୟମାନେ ବିସ୍ମିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମୁରାଦଙ୍କ ସେନାପତି ସାହା ଅବାସ ତାହାଙ୍କୁ ସେହି ସମୟରେ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଦୁର୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅନ୍ୟତ୍ର ପ୍ରସ୍ଥାନ ନ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ସେ କହିଲେ, "ସୁଚତୁର ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରୀତି ବାକ୍ୟରେ ଆଶ୍ୱାସ ପ୍ରଦାନ କରି ଏବଂ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉକ୍ତ ଦୁର୍ଗରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ପ୍ରଦେଶର ଦ୍ୱାର ସ୍ୱରୂପ ଚମ୍ବଲର ଅଧିକାର କରିନେବା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ପରେ ଔରଙ୍ଗଜେବ ଅଗ୍ରାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ଥ ଅବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ସିଂହାସନ ଲାଭରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବା ଉଚିତ ।" ସାହ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଚତୁରତାରେ ମୁରାଦ ଏପରି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ସାହା ଅବାସଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ପ୍ରତି କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ । ଅହମଦାବାଦଠାରେ ବନ ମଧ୍ୟରେ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ସହିତ ଶୀଘ୍ର ମିଳିତ ହେଲେ । ପରସ୍ପର ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସ୍ନିଗ୍ଧ ବ୍ୟବହାର ଓ ପ୍ରୀତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବ ପୁନର୍ବାର ତାହାଙ୍କୁ ଅଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ଣ୍ଣ ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଥିଲେ । ଏ ସମୟରେ ମୁରାଦଙ୍କ ପ୍ରତି ତାହାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ବାସ୍ତବରେ ଶଠତା-ପୂର୍ଣ୍ଣ । ସେ ସର୍ବଦା ମୁରାଦଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ରାଟୋଚିତ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ 'ପ୍ରଭୁ' ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଥିଲେ । ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ସଦ୍ଭାବ ଦର୍ଶନ କରି, ମୁରାଦ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ "ଗୋଲକୁଣ୍ଡାଧିପତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କର ଅବମାନନା ପ୍ରଦର୍ଶନ ବିଷୟ ନିତାନ୍ତ ମିଥ୍ୟା" । ସେ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ କପଟତା ଆଦୌ ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଲୋଭ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥ ମାନବ ଚକ୍ଷୁକୁ ଏକାବେଳକେ ଅନ୍ଧୀଭୂତ କରି ପକାଏ । ମୁରାଦ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ ଯେ, ଗୋଟାଏ ସାମାନ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର ନିମିତ୍ତ ସେ ଏତେ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିବାର ଅବଶ୍ୟ କିଛି ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ ଅଛି ।

ଉଭୟ ମିଳିତ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରବଳ ଉତ୍ସାହରେ ଆଗ୍ରାଥଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମ୍ରାଟ ଶାହାଜାହାନ ଓ ଦାରା ଏକାନ୍ତ ଭୀତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ବିଶେଷତଃ ଶାହାଜାହାନ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ, ମୁରାଦଙ୍କ ଭାଇ ଓ ଔରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଚତୁରତା ଏକତ୍ର ହେଲେ ସେଇ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେବ, ତାହା ନିର୍ବାପିତ ହେବା ସହଜ ନୁହେଁ । ସେ ଉଭୟ ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ସ୍ଥାନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଲାଗି ବାରମ୍ବାର ପତ୍ର ଲେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ, ମାତ୍ର ସେମାନେ ସେ ଆଦେଶରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କରିବା ଦୂରେଥାଉ ବରଂ ସ୍ୱକାର ପତ୍ର ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଜୀବିତ ଥିବା ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସନ୍ଦେହ ମୋଚନାର୍ଥ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପଦ ଦର୍ଶନ ଆକାଙ୍କ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ।

ହତଭାଗ୍ୟ ବୃଦ୍ଧ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ହୃଦୟର ଅବସ୍ଥା ଏ ସମୟରେ କି ଶୋଚନୀୟ ! ସେ ସ୍ୱୟଂ ପୀଡ଼ିତ, ତନୟଗଣ ଦୁର୍ବିନୀତ ଓ ଅବାଧ୍ୟ; ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସମର ଘୋଷଣା କରିବା ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସୃଗାଳବାଦ୍ ବୋଧ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଦାରା ସହୋଦରମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତିଦେବା ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟତ ।ସମସ୍ତ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାଙ୍କ ହସ୍ତରେ । ସେହିହିଁ ସର୍ବମୟ କର୍ତ୍ତା । ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସମ୍ରାଟଙ୍କୁ ଯୁବ ଅନୁମୋଦନ କରିବାକୁ ହେଲା । ସେହିଦିନୁ ଭାରତର ଭାଗ୍ୟରବି ଏକାବେଳକେ ଅସ୍ତମିତ ହୋଇଅଛି ।

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଅରସିଂ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଭୃତନିଳୟ । *

୨୭ । ୫ । ୧୯୧୨

ଯାଉଛି ପ୍ରାଚୀନ ନେତାକୁ ବିଦାୟ
ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଗଣି ପଦ୍ମରୁ,
ଆସଉ ଶରଦ ଜହ୍ନ ଚମ୍ପିବାକୁ
ବଜାଇ ଜୟ ଡମରୁ । ୧ ।

କାହାର ବିଦାୟ କାହା ଆଗମନ
ନ ପଡ଼ଇ ଭଲେ ଜଣା
ଦୋସିମାଳ କାଳ ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ
ଭାବୁକ ହୁଅଇ ବଣା । ୨ ।

ଆବଳତା ଦୋଷ ଛଡ଼ି ନାହିଁ ଏବେ
ଚିତ୍ରୋତ୍ପଳା ଗୁରୁପଦ୍ମ,
ଗାଉଛି ସଙ୍ଗୀତ ସୁଦୂରେ ନାବିକ
ଧରି ତାନମାନ ଲୟ । ୩ ।

ନୀରଦମାଳାର ସଙ୍ଗେ ଅଂଶୁମାଳୀ
ଲଗାଇଛନ୍ତି ସମର,
କେବେ ହୁଏ ଶରତ କେବେ ବା ବରଷା
ବାୟୁ ବହେ ଶରତର । ୪ ।

ଦୂର ଗିରିଚୂଡ଼ା ଯଉଳେ ମଣ୍ଡିଛି
ଶୁଭ୍ର ବଳାହକ ପଣ୍ଡ,
ଇନ୍ଦ୍ର ନୀଳଚୂଡ଼େ ସ୍ମାରକ ଉତ୍ପାଟ
ବିଧି ଚିତା ସ୍ଥାପିଛନ୍ତି । * ।

ଠୋଡ଼ରୁ ଚୂଡ଼ା ରଙ୍ଗେ ମଣ୍ଡିଅଛି
ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ମାଳତ ମଳ,
ସୁଖରସ ଲୋଭେ ଦେଉଛନ୍ତି ଆସି
କୁଣ୍ଡ ମଧୁବ୍ରତ ଦଳ । ୬ ।

ଶେଫାଳିକା ତଳେ ତୃଣ ଦିଶୁ ନାହିଁ
ପତିତ ପୁଷ୍ପ-ଗହଳେ,
ଆହା ବି ଗୌରବ ଯା'ପରଶେ ପ୍ରାଣ
ବିଧାତା ମହିମା ଭୁଲେ । ୭ ।

ଭାବଙ୍ଗ, କର୍ଦ୍ଦମ ଆଦି ଦେଖେ ଲତା
ଦେଖାନ୍ତି ଫଳ ଶିରେ,
ଉମ୍ବା ତରୁ ଶୋଭା ହରୁଛି ନୟନ
ଗୁରେ ନଦୀ-କଳରବ । ୮ ।

ଏ ଶୋଭା ପକ୍ଷରେ "ନିଭୃତ-ନିଳୟ" †
ଧରିଅଛି ନବ ବେଶ,
ଭକ୍ତି ରସାପ୍ଲୁତ ଭାବୁକ ହୃଦୟେ
ଉଠଇ ଭାବ ଅଶେଷ । ୯ ।

ନାଉରି ଭାଇଙ୍କ ବନ୍ଧୁତ ନେହରେ
ହୁଅଇ ଦର୍ଶନ ଜନ,
ଧର୍ମ ପାଟେ ଯାଇ ଅନୁତପ୍ତ ପାପୀ
ହୁଏ ବିକଳ ଯେମନ । ୧୦ ।

ଭବ କର୍ଣ୍ଣଧାର ଦସ୍ୟୁ ପାରିବାର
ପ୍ରଭୁ ବକତବସ୍ତଳ,
ଧର୍ମ-ନାବେ ଭାକୁ ସଦା ଦେଇ ସ୍ଥାନ
ତରନ୍ତି ଅକୂଳ ଜଳ । ୧୧ ।

ହେଉଛି ମେଲାଣି ନିଭୃତ ନିଳୟ !
ଭାକୁଛି ମାୟାସଂସାର,
ଏ ପବିତ୍ର ସ୍ଥଳେ ବସି ଭାବିବାକୁ
କାହିଁ ଲଲାଟେ ମୋହର ? ୧୨ ।

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ ।

---

* ଏହି ଚିତ୍ରର ସମ୍ଭବତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ଲାଗି ଏହାର ପୂର୍ବରୁ ଥିବେ ଖଣ୍ଡଗିରିର ଚିତ୍ର ବାହାରିଛି ।

† ଶ୍ରୀମତୀ ଦେବ ଭ୍ରାତାଙ୍କରେ ଖଣ୍ଡଗିରିସ୍ଥିତ ଆବାସର ନାମ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ ।

ମାର୍ଚ୍ଚମାସରେ ମେଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ ଇଣ୍ଟରମିଡିଏଟ୍, ଣ, ଏ, ସର୍ଭେ, ଲାଭର ପ୍ରଭୃତି ସବୁ ପରୀକ୍ଷା ସରି ଯାଏ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଯାକ ପରୀକ୍ଷା ଏହି ସମୟଟାରେ ହୁଏ । ଠିକ ଲହାର ସରେ ଚରହନ । ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀମାନେ ପରୀକ୍ଷା ଚିନ୍ତାରୁ ଖଲାସ ପାଇ ଟିକିଏ ଦ'ପହର ବେଳେ ଓଦାଗାମୁଣ୍ଡ ପକେଇ ଆସନ ଉଡ଼ି ଆସକ ମେଘାନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀଷ୍ମାବକାଶ ଛୁଟିରେ ଇସ୍କୁଲ କଲେଜର ଘୋଷର ଟଣାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ଦପହର ବେଳେ ଖାଟିଏଟା ଉଲ୍ଲାସ ମାରିବାକୁ ଅବସର ପାଆନ୍ତି । ଆଜି ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମଜାର କଥା ଏହି ଯେ ଠିକ ଏହି ସମୟଟାରେ ବାହାଳଗ ପଡ଼େ । ବୋଧହୁଏ ପାଞ୍ଜିକାର-ମାନେ ପରୀକ୍ଷା ଆଗରୁ ଜାଣି ପାଞ୍ଜି ଲେଖିଥାନ୍ତି ଅଥବା ସରକାର ବାହାଳଗ କଥା ଜାଣି ପରୀକ୍ଷା ଦିନମାନ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଯୋଗେ, ପାର୍ବତୀପୁର ସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କ ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଏବର୍ଷ ଇଣ୍ଟରମିଡିଏଟ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଛି । ଆଗରୁ କଥା ସାର ହେଇଛି ଯେ ଏହିବର୍ଷ ବୈଶାଖ, ଜ୍ୟେଷ୍ଠମାସ ତାର ବାହାଘର ହେବ । କନ୍ୟା ଘର ବାଲେଶ୍ୱର ସହର । କନ୍ୟାର ବାପ ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁ କଲେକ୍ଟର ଠୌକି ଅଫିସରେ କିରାଣି ଚିହ୍ନ କର ବୁଢ଼ା ହେଲେଣି । ଘରେ ବେଶ୍ ବିଷୟୀ ବାଡ଼ି, ବାହାରେ ବେଶ୍ ମାଳ, ଶାତର । ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁ ବଡ଼ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ଅଚାଡ଼ ମଣିଷ । ସେ ଯାହା ବୁଝିଥିବେ ଆଜି ବ୍ରହ୍ମା ବସ୍ତୁ ଅସିଲେ ବି ସେଥିରୁ ଭଲେ ଟଳିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଠିକ ମହଦ୍ଦି ଜାତି । ତାଙ୍କର ଚିରକାଳ ଗୋଟିଏ ଧାରଣା ଯେ ମଣିଷ ଅନ୍ତତ ଗୋଟାଏ ଶ୍ରେଣୀ ପାସ୍ ନ କଲେ ସେଉଁଟା ମଣିଷ ନୁହେ । ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ ପଡ଼ି ସେ ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଜେଠାଝିଅ ଭଲପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପାଶକରା ଯୋଇଁଟିଏ ଅନ୍ୱେଷା କରୁଥାନ୍ତି । ଦୁଇବର୍ଷ ପୂର୍ବେ, ଯେଉଁବର୍ଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରୁ ମେଟ୍ରିକ୍ୟୁଲେସନ ପରୀକ୍ଷା ଦେଲା ସେହିବର୍ଷ ବିଶୁ ବୋଲି ଆଜି ଗୋଟିଏ ପିଲା ମଧ୍ୟ ତାହାର ସାଙ୍ଗରେ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲା । ବିଶୁ ଭଲପିଲା, ତାର ପାଶ କରିବାର ଖୁବ ଆଶା । ଅତଏବ ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁ ସେହି ବିଶୁଟିକୁ ଯୋଇଁ କରିବେ ବୋଲି କଥା ବାର୍ତ୍ତା ଠିକ କରିଥିଲେ । ତାହାପରେ ସବୁ ଠିକ ଠାକ୍ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ-ଦିନ ମିଡ୍ଲିଟର ଚିଠାଟି ଯିଏ ସେହିଦିନ ଦିଶାଇଥିଲା ପରୀକ୍ଷା-ଫଳ ବାହାରିଲା ଯେ—ବିଶୁ ଫେଲ । ଆଜି ଚିଠାଟି ଗଲା ନାହିଁ । ତେଣେ ବରପକ୍ଷ ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ଚାହିଲେ । ବିଶୁ ବିଶ୍ୱାସ ଏଣେ ଫେଲ୍ ଦୁଃଖ ତେଣେ ବାହାଘରର ଦୁଃଖରେ ସଢ଼ିଗଲା । ତାର ବଡ଼ ଧିକ୍କାର ଅସିଲା । ସେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥାଏ ଆଜ୍ଞା "ଶ୍ୟାମସୁନଲୁ ଅରେ ଦେଖିବି" । ଚଳି ଆଉବର୍ଷ ସେ ପାଶ କଲା । ବିଶୁ ଯେଉଁ ବର୍ଷ ଫେଲ୍ ହେଲା ତାହାର ସାଙ୍ଗରେ ଚନ୍ଦ୍ର ପାଶ୍ କଲା । ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁ ଚିଲ ପର ଯାଇଁ ଚନ୍ଦ୍ର ବାପଙ୍କୁ ଧରିଲେ । ସେ କହିଲେ ବି ତାଙ୍କ ପୁଅ ଟିଲା—ଯଦି ହେବ ତ ଇଣ୍ଟରମିଡିଏଟ୍ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ଦେଖିବା । ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ଭଲ ବି ଥିଲା; ଆଉ ଦୁଇବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା କଲେ କିଛି କ୍ଷତି ନାହିଁ । ସେଇଥିରୁ ସେ 'ହୁଁ' ମାରି ଥାଇଲେ । କିନ୍ତୁ ସେହିଦିନରୁ ଅଜିଯାଏ ସମୟ ସମୟରେ କଥାଟା ପକେଇ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ମାଜି ନିଅନ୍ତି ।

ଏହିସମସ୍ତ ଘଟଣା ଯେବେ ହୋଇଥିଲା ତାପରେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ବତି ଗଲାଣି । ଏହାଭିତରେ ଦେଶରେ ପାଠ୍ୟ ଡେର ବଢ଼ିଲେଣି । ବୁଢ଼ାକାଳେ ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ କଥା ଦେଖିଲେଣି ଶୁଣିଲେଣି । ଏବେ ସେକଥା ପଡ଼ିଲେ କହନ୍ତି ଯେ ଏଆମ୍ଭ ପାଶକରା ତ ଲୋକଙ୍କ ଚଉଦ୍ଦଟି କାମ ମିଳୁ ନାହିଁ—ବିନା ଏଫ୍, ଏ ପାଶ ନ କଲେ ମଣିଷ ମଣିଷ-ପଣି-ଆରେ ଲେଖା ନୁହେ । କାଳର ଗତି ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ଧାରଣାଟା ମଧ୍ୟ ଉପରକୁ ଚାଲିଛି । ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ଏଫ୍ ଏ ପାଶ କରିବ, ସେଥିପାଇଁ ସେ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ ନ ବାହାରୁଣ ବାହାଘରର ଦିନ ଠିକ କରି ସାରିଲେଣି । ତେବେ ବେଳେ ଇଚ୍ଛାଟା ହେଉଥାଏ ଯେ ଦିନଟାକୁ ଅଷାଢ଼ ମାସ ସରକ ସୁଦ୍ଧାଏ ଦେବା, ତାହା-ହେଲେ ଫଳଟା ଦେଖି ଯାହା ହବାର ଗୋଟାଏ ..... । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ର ବାପା ସେଥିରେ ରାଜି ନୁହନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଜ୍ୟେଷ୍ଠ-ମାସ ଶେଷ ଅଞ୍ଚଳୁ ହେଉ । ଦର ପକ୍ଷର କଥାରେ ବେଶୀ ଜୋର । ସ୍ୱାଙ୍କର କଥା ରହିଲା । ମାସର ଦ ୨୮ ତାରିଖ ନିଗ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧନ୍ୟ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଆସର ବରଘର ଦୁଇହିଁଯାକ ଯେ ଯାହାର ସକଳିରେ ରହିଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦିନ କଟି ହୋଇ ଆସିଲା ଅଠଦିନ ଅଳରୁ ସ୍ୱୀକାର ଆସିଲା, ଫେରିଲା । ଦୁଇ ଘର-ଫର ବନ୍ଧୁବାସ, ନିର୍ଯ୍ୟଂଦେଶ, ପ୍ରିୟାପ୍ରୀତିଙ୍କ ଘରକୁ ଗୁଆ ଚାଉଳ ଗଲା । ଲାଉ ମଙ୍ଗଳା ହେଲା, ବଡ଼ ପରଗଲା । ଝିଅ ଜାଇଲା । ମଙ୍ଗଳ ପରିଦିନ ବରଘରେ ବର; କନ୍ୟା ଘରେ କନ୍ୟା ମଙ୍ଗଳ ହେଲେ, କୋଇଲି ବୁଢ଼ି ଗାଲିଲେ । ତହିଁ ଆଉଦିନ ବରଯାତ୍ରା ହେବ ବୋଲି ବନ୍ଧୁବାସମାନେ ଅସି ପହଞ୍ଚିଲେଣି, ରେଗେଇବାସ ଲାଗିଛି, ଛାପ୍ପ ଛାତ ସ ଏ ଶ୍ରୀ ସରକ ଏଇ କହିଲା ଯେ ମୋରରୁ ଜାଇବାଲା ଗଣ୍ଡେ ଟେଲିଗ୍ରାମ ଆଣିଛି । ଟେଲିଗ୍ରାମ ନା' ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଧାଇଁଗଲେ । ନାନ୍ଦ ବାପାଙ୍କ ନାମରେ ଟେଲିଗ୍ରାମ । ଚନ୍ଦ୍ର ଟେଲିଗ୍ରାମ ଖଣ୍ଡିକ ନେଇ ଖୋଲି ଦେଖିଲା । ସେଥିରେ ଲେଖା ଅଛି, 'Dont start bride-groom marriage stopped.'

Shyamghana.

ବରପିତା ଭିତରେ ଥିଲେ, ଖବର ପାଇ ଧାଇଁଆସି ପଚାରିଲେ "ଟେଲିଗ୍ରାମ କିଣ" ? ଚନ୍ଦ୍ର ଭଳି ମୁହଁ ଖୋଲି କହିଲା "ଶ୍ୟାମଘନବାବୁ ଟେଲିଗ୍ରାମ କରିଛନ୍ତି ବି ବର ଯାତ୍ରା କର ନାହିଁ, ଚିଠିଖିଡ଼ି ବନ୍ଦ ହେଲା ।" ସମସ୍ତେ ପଡ଼ିଲେ କାଳ ଚୁପ ହେଲେ । ବରକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଥମତଃ କଥାଟା କଣ ହେଲା ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଅପମାନ, ତୃତୀୟତଃ ସୁଖ ମଙ୍ଗଳ ହେଇ ସରିଲାଣି, ସ୍ଥିତି ହେଲେ ବିଭା ହେବ,—କନ୍ୟା କାହିଁ ? ଏହିପରି ସାତପଞ୍ଚ ଭାବି ଯେ ଏଇ ବେଳକେ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ ହେଇଗଲେ । ସେତିକ ବାହାଘରଆପାକ ସମସ୍ତେ ଆସି ଭୁଣ୍ଡିହେଲେ । ଗୁରିଆଡ଼େ ଫୁସୁର ଫାସର ଲାଗିଗଲା । କିଏ କହିଲା ଶ୍ୟାମଘନବାବୁଙ୍କ ଜାତିଭାଇ ଚୋଧରୁ ଏ ମନା କଲେ । ଅଥବା ଜଣେ କହିଲା "ହଁ, ସହରଆ ମାହାନ୍ତି ଭାଇତ ଜାତିଆ !" ଆଉ କେହି କହିଲା ଆଜି କାଲିକା ପାଠପଢ଼ା କନ୍ୟା, କୌଣସି ବାଗରେ ନାହିଁ ବରପ୍ରବ । ଅନ୍ୟ ଜଣେ କହିଲା "ଅମ ଚନ୍ଦ୍ର କଣ ଜଡ଼ା ନା ହାଡ଼ଡ଼ା ନା ମୂର୍ଖ ନା ଅସୁନ୍ଦର ଯେ—" ଏହିପରି କେତେଲୋକ କେତେପ୍ରକାର କଳ୍ପନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବନ୍ଧୁବାସଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ବାହାର କହିଲା କି "ଯେ ଯାହାହଉ, ଶ୍ୟାମ-ଘନ ବାବୁର ଭଲା କି ଅକଲ ! କିବାର ଦେଇ କାମ ବେଳକୁ ଇମିତିକା କଲା ! ଆମ ମୁଣ୍ଡ କଣ ଯତ ଯାଉଥିଲା ନା ପଡ଼ି ଯାଉଥିଲା ? ଗୋଡ଼ଧରି କରି କିବାର ଦେଲା,—ସହରଅଙ୍କର ସେହିଆ ପଣ୍ଡା । ତାଙ୍କୁ ଆଉ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ । ବାଗରେ ପାଇଲେ ଚେକରେ ଛୁରି ମାରିଦେବେ । ସେହି-ଥିରୁ ଆଉ ଜଣେ ବାହାର ପଡ଼ି କହିଲା, "ଆରେ ଶାଳ ଗୁଡ଼ାଏ ବକ ହଉଛ କାହିଁକି ? ଯେ 'ସୁ ସୁ' ଦେଖିଛି ପାଦ ଦେଖି ନାହିଁ । ଆଉ ବେଳ ଉଚ୍ଚୁର କର ନାହିଁ । ଆସିଲ କିଏ ବାହାରୁଛି ମୋ ସାଙ୍ଗରେ ଚାଲାଚାଲ ବାହାର ଯାଉ କାଲି ସକାଳିଆ କଟକରେ ଗଣ୍ଡେ ଲଣ୍ଡକଟାରେ ଫୌଜଦାରୀ ଆଉ ଗଣ୍ଡେ ଜେଯାରଙ୍କରେ ଅଦାଲତରେ ଦରଖାସ୍ତ କରିବା, ଭଗଣ୍ଡ ଅରଜି ଚିଠା କର ସାଙ୍ଗ କର ଉକିଲ ପରାମର୍ଶ କର ପହଲି କଟେଗରେ ପେଶ୍ କରିବାକୁ ବେଳ ହେଲେଣି ନୁଏ । ଦେଖିବ ସିଏ କେଡ଼େ ସହରିଆ ଆଉ ଆମର କେଡ଼େ ସୁରିଆ ମାହାନ୍ତି । ଗେରର ସରଭଳ ସହରେ ପଦ ଜୋରକରେ ନ ଆଣିଛି ।" ଚନ୍ଦ୍ରର ବାପା ଆଉ ରୁଚ-ହୋଇ ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏଥର ମୁହଁ ଫିଟେଇ କହିଲେ କି "ତମର କଣ ଏତେ ବେଳକୁ ଗୁରୁ ବାକେ ପରାମର୍ଶ କରିବାକୁ ଥିଲା ! ଏଇସିଣି କାମ କିମିତି ଭୁଲିଣା ହେଉଛି ଦେଖ । ଯାହା କରିବାର କର, ମୋତେ ଆଉ କିଛି ବୁଝି ଦିଅ ନାହିଁ । ଏହିକଥା ଶୁଣି ଦୁରମ୍ବର ଜଣ ବାହାର କହିଲେ କି "ବରସର ମୁଣ୍ଡ ଟେକ, ତୁମେ ବେଶ୍ ପାଇ ଭାବନା କରୁଛ କାହିଁକି । ମାହାନ୍ତି ଜାତି, ପଡ଼ାଶୁଣା ପଢ଼ିକେ ଏଇସିଣି ବାହାଣେ କଳିଆ ମିଳିବେ । ଗୁହିଁ-ଦେଲେ ନାହିଁ,—କଣ କରୁଛ ।"

ସେହିଦିନ ରାତ୍ରିରେ ଗଣ୍ଡିବେଡ଼ରେ କଳିଆ ଠିକଣା ହେଲା । ମଙ୍ଗଳ ହେଲା ସୁଆରତ ବାହାଘର ରହିବ ନାହିଁ । କାଲି ସ୍ଥିତି ହେଲେ ହେବ ।

ପାଠକେ ଏବେ ବରସର ଛାଡ଼ ବନ୍ୟାଘରେ ହାଲ କଣ ଦେଖିବା ଶୁଣନ୍ତୁ ।

ଶ୍ୟାମଘନବାବୁ ମଙ୍ଗଳନନ୍ଦନ ଦିନ ସଂଧ୍ୟା ବେଳେ ବରେରରୁ ଫେରି ଆସିଲା ବେଳକୁ ଝିଅର ଢଳଢଳିଆ ଲାବଣ୍ୟ ସରିଲାଣି । ଯେ ଘରକୁ ପଶିଗଲା ଖାଲି ଭଲ ଅସି

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କୁ ଧରି ବାହୁନ କାନ୍ଦିଲା । ଶ୍ୟାମସୁନ ଭାବିଲେ ଆଜି ବୁଧବାର, କାଲି ଗୁରୁବାର ବାହାଘର, ପହରଦିନ ଶୁକ୍ର-ବାର, ଝିଅଟିଦା'—ଏତିକି ଭାବିଲା କ୍ଷଣି ଟିକିଏ କାନ୍ଦ ପକାଇଲେ । ଏତେ ସରଧାରେ ଝିଅଟିକି ବଢ଼େଇ ଥିଲେ, ଆଜି ଦିନକ ପରେ ସବୁ ମାୟା କାଟିଦେଇ ସେ ପରଘରକୁ ଚାଲିଯିବ ! ମୁହଁ ଫିଟେଇ କହିଲେ "ନା, ମା, କାନ୍ଦନା, ଅଷ୍ଟମଙ୍ଗଳା ଗଲେ ତୋତେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚେ ସେନ ଆସିବି । ତା ପରେ ମାସରେ ୨ଥର ଲେଖାଏଁ ଯାଇଁ ଦେଖି ଆସିବି । ତୁ ଆଜି କାନ୍ଦନା ।" ଜଣେ ଜଣ ଆସିକ ଏତିକି ବେଳେ କହିଲା ଯେ "ଡାକବାଲା କଣ ଆସିଛି, ଡାକୁଚ ।" ଶ୍ୟାମ-ସୁନ୍ଦରବାବୁ ବାହାରକୁ ଗଲେ । ଡାକ-ଅଫିସର ଟିଅନ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲା । ସେ ତାହା ହାତରୁ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଖଣ୍ଡିକ ନେଇ ବହିରେ ସହି କରିଦେଲେ । ଲିଫାଫା ଖୋଲି ଦେଖିଲେ—

"Chandru unfortunately got plucked."

ଭଲେ ବାହାର ଦସ୍ତଖତ ନାହିଁ । ଟେଲିଗ୍ରାଫ ପଢ଼ି ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ଲାଲ ହୋଇଗଲେ, କାନଗଳ ଖଣ୍ଡ ଟିକି ଟିକି କରି ଚିରିପକାଇ ସର ଭିତରକୁ ହୁମହମ କରି ପଶିଗଲେ । ସର ଭିତରେ ବାହା ସରଜାମ ଯାହା ଆଗରେ ଥାଇଲେ ଗୋଇଠାଏ ଲେଖାଏ ଦେଇ ଛାଡ଼େଇ ଚାଲିଗଲେ । ଭଳିବଡ଼ ଆଖି କହିଲେ "କିହୋ ଆଜି ଖୁବ ଦିନଟାରେ ଜମକୁ କିଛି ଝୁଙ୍କ ଦେଲାଣି କି !" ଶାମବାବୁ ଆଖି କାଢ଼ି କହିଲେ "ବୁଢ଼ିବହ, ତୋ ବାହାଘରରେ ଜଥିଁ ଲାଗୁ । ତ ବାହାଘର—ନାହିଁ, ବାହାଘର ଫାହାଘର ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ । ସବୁ ବନ୍ଦ । ବାସ୍ । ଫେର ପାଟି କରିବତ ମୋ କଥା ଜାଣ ।" ଏତିକି କହି କାନିକ ଖଣ୍ଡ ଚାଲେଇ ଜୋତା ମାଡ଼ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ କରି ବାହାର ଚାଲିଗଲେ । ତାଙ୍କ ଭାବ କଥା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି—ମୁଁ କିଛି ହେବାକୁ କେହି ସାହସ କରେ ନାହିଁ । ଭଳିବଡ଼କୁ ପଚାରିବାରେ ସେ କହିଲେ କି " ଏଇଷଣି ପଚାରିଲେ ଟେଲେ ମାଡ଼ ଖାଇବ ସିନା । ସେ ଜଣ କାହାର କଥା ମାନିବେ । ତାଙ୍କ ଝୁଙ୍କକଥା କିଏ ଜାଣିଛି କି ? ସେ ବୁଲି ଜାଇ ଅଗ୍ରାହୋଇ ଆସନ୍ତୁ,—ଅଜ୍ଞ ଜଣ କରିବା ! "

ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ବାବୁ ଏକା ଜଣ୍ଟାସକେ ଯାଇ ଟେଲିଗ୍ରାଫ ଅଫିସରେ ବସିଲେ । ସେଠାରେ ସେଇଁ ଟେଲିଗ୍ରାମ କଲେ ତାହା ପାଠକେ ପାର୍ବତୀପୁର ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଘରଠାରେ ଦେଖିଛନ୍ତି । ସୋରେ ଅଫିସରୁ ପାର୍ବତୀପୁର ଖିଚାକୁ ଲୋକ ହୋଇଗଲା ।

ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ଡାଳରୁ ଫେରିଆସି ଘରେ ଟିକିଏ ଥଣ୍ଡା ହେଲେ । କେବଳ ଏତିକି କହିଲେ ଯେ ସେଠି ମୁଁ କେବେ ଝିଅକୁ ଦେଇ ନାହିଁ । ବିଭାଘର ନ ହେବତ ନାହିଁ ପଛକେ । ସମସ୍ତେ ଛି-ଛି-କାର କଲେ । ମଙ୍ଗଳ ହେଲା ଝିଅଟାକୁ ବିଭା ନ ଦେବ ଜିପରି ? କୁଳକୁ ନିନ୍ଦା ! ଜାତିକ ନିନ୍ଦା ଦେଶ ସମ୍ବାରକୁ ନିନ୍ଦା ! ସେତେବେଳେ ଶ୍ୟାମବାବୁ କହିଲେ ତ "ହଉ ଅନ୍ୟ ବର ଠିକିକର, ବିଭାଦିଅ—କିନ୍ତୁ ସେଠି ହେବ ନାହିଁ । ଯେ ଯେତେକଥା କହିଲେ, ଯେତେ ବୁଝାଇଲେ ତେବେକ ସେ ଅଟଳ । ସେହି ଏକ ବାହା ଧରି-ଥାନ୍ତି "ନା" । ବର ବା ଇମିତ କୋଉଠି ମିଳୁଛି, ତିଏ ସ୍ୱାଙ୍କଲାଗି ପାଲିଙ୍କି ସଜାଡ଼ ଷ୍ଟୋପର ଚଢ଼େଇ ଗେଡ ଇମ୍ବେଇ ଦେଇ ବସିଛି ଯେ କହିଲା କ୍ଷଣି ଧାଇଁ ଆସିବ ! ଯାହାହଉ ବର ଖୋଜା ଲାଗିଲା ।

ପାଠକେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ବଣ୍ଣ କଲେଜରେ ପଢ଼େ । ତାର ଏଥର ଫାଷ୍ଟଇୟର ; ଛାତ୍ରଛାତ୍ରୀରେ ଯେ ସରେ ଅଛି । ବଣ୍ଣ ଏଥର ଛାତ୍ର ଥିଲାସର ନୁହେ—ତେବେ ତାର ବାପା ଖିଚା ବେଳକୁ ଯାହା ଛାତ୍ର ରଖିଯାଇଅଛନ୍ତି ସେଥିରେ ତାର କିଛିକ ଖରଚ ଯାଇ ସରେ ଏକରକମ ଚଳେ । ସରକୁ ସେ ନିଜେ ମୁରବ୍ବି । ସରେ ମା, ଦାଦା ହେବାକା ଅଛନ୍ତି, ତେବେ ବଣ୍ଣ ଆଜି କାଲିକା କଲେଜପଢ଼ା ଛୋକରା—କୌଣସି କଥାରେ ସେ କାହାର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ନା । ନିଜ ମାମଲାରେ ନିଜେ ଥାଏ ।

ସମସ୍ତେ ଖରୁ ସ୍ଥାନରେ ଚେଷ୍ଟା କରେ କିନ୍ତୁ ବଣ୍ଣ କଥା ଥରେ ହେଇ ଭଙ୍ଗ ଯାଉଥିଲା ବୋଲି ସେ ଆଡ଼କୁ ଚେହ ଗଲେ ନାହିଁ । ବର କାହିଁ ସଜିଲ ହେଲା ନାହିଁ । ସଜ୍ଜ ବାଜି ଗଲା । ରାତି ଯାହିଲେ ବାହାଘର । ବଣ୍ଣଙ୍କ ଘର ବାଲେଶ୍ୱର ସହର ଭିତରେ ; ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କ ଘରଠାରୁ ଏଥର କିଛି ଦୂର ନୁହେ । ଏସବୁ କଥା ଶୁଣି ବଣ୍ଣ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କଠାକୁ ଜଣେ ଲୋକ ପଠାଇଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୋକ ଅସ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କୁ କହିଲା କି "ଅରସାହ—ଙ୍କ ପୁଅ ବିଶ୍ୱନାଥ ଆପଣଙ୍କ ଏ ବିପଦ କଥା ଶୁଣି ଭାରି ଅବସୋଷ କରୁଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ପାଖକୁ ମୋ ହାତରେ କହୁଛନ୍ତି କି ଆପଣ ଯଦି ଜାଣନ୍ତି କୋଉଠି ବର ନ ପାଆନ୍ତି ତେବେ ସେ ଜଣେ—ତାକୁ ଆପଣ ଯାହା କହିବେ ସେ ତାହା କରିବେ ।" ଏ କଥା ଶୁଣି ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ମନୁଆ ହଠାତ୍ କମିଲିକା ହେଇଗଲା । କିନ୍ତୁ ଏତେ ବିପଦ ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ଟିକିଏ ଅଲୁଅ ପାଇ ସେ ବଡ଼ ଆରାମ ପାଇଲେ । କ୍ରମେ ସେ କ୍ଷୀଣ ଅଲୁଅ ଟିକିକ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ମନର ପ୍ରଥମ ସନ୍ଦେହ ଭକ କୁଆଡ଼େ ଦୂର କରିଦେଲା । ସେ କହିଲେ "ବିଶ୍ୱଟି ବେଶ ପିଲା । ତା ବାପା ଯେତେବେଳେ ଥିଲା—" । ଲୋକଟି ଅଙ୍ଗୁଳି ପାଇ ବାହା ଗିଳିବାକୁ ବସିଲା । ଶ୍ୟାମବାବୁଙ୍କ କଥା ମଝିରେ ପାଟି କରି ବାଧା ଦେଇ କହିଲା "ବିଶ୍ୱବାବୁ ଆହୁରି କହିଅଛନ୍ତି ଆପଣ ତାଙ୍କ ମୁରବ୍ବି । ଆଉ କହିଲେ କି ସର କରି ଭଲ ମନ୍ଦ, ବିପଦ ଅପଦ କାହାର ନ ଅଛି ଯେ ଯାହା ହାତ ଲାଗ, ନିରବଦ୍ଦରେ—" ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ବାଧା ଦେଇ କହିଲେ "ମୁଁ ଜାଣେ ସବୁ ବିଶ୍ୱକୁ ।" ଲୋକ ପୁନର୍ବାର କହିଲା "ସେ କହିଲେ କି ଆପଣଙ୍କ ବିପଦ କଣ ତାଙ୍କର ବିପଦ ନୁହେ ନା, ଆପଣଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା ନୁହେଳା ?" ଶ୍ୟାମବାବୁ କହିଲେ "ତେବେ—ହଁ, ଈଶ୍ୱରଚ ଇଚ୍ଛା ପଳିଲ ନ ପ୍ରଚ, ମୁଁ ନିଜେ ଯାଇ କଥା ସାରି କରି ତାକୁ "ଧରି" ଅଣିବ । ଆଜି ଆମର ଘରେ ଆଜି ବ୍ରତଉତ୍ସବେ ମଙ୍ଗଳ ଦିନ କାଲି ତ ବାହାଘର ।" ଲୋକ କହିଲା କି ସେ ଆହୁରି ଗୋଟିଏ କଥା କହିଅଛନ୍ତି ଯେ ତାଙ୍କର ଏବର୍ଷ ବାହାହବା ପଡ଼ା ପଡ଼ିବେ ଅସୁବିଧା, ପଇସା କଉଡ଼ିରେ ବେଶ ଖୁସି, ଇଚ୍ଛାବ ନାହିଁ, ସବୁରକମ—ଖାଲି ଆପଣଙ୍କର ଏ ବିପଦ କଥା ଶୁଣି ସେ ଜଳର ଯାହା ହେଉ ପଛକେ—"

ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ଏକାବେଳକେ ଉଛଳିଯାଇ ଗଦ୍ଗଦ ହୋଇ କହିଲେ "ତାର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ଅସୁବିଧା ସବୁ ମୁଁ ଜାଣେ । ପଇସା କଉଡ଼ି ଲାଗି ଇଚ୍ଛା ନ୍ତ୍ରୋ ନାହିଁ । ସବୁ ତାର । ଦ୍ୟୋର ଗୁଣ ପରି । ଆଜି କାଲି କଲେଜ ପିଲାମାନେ ଭାରି ଦେଶହିତୈଷୀ ହେଲେଣି । କୋଉଠି ବଢ଼ିରେ ଭାସିଗଲା, କୋଉଠି କାଳ ପଡ଼ିଲା, କୋଉଠି ଝଡ଼ାକରି ଲାଗିଲା, ଏହି ସବୁ ଖୋଜି ନିଜେ ଭଗ ମାଗି ପରର ଉପକାର କରୁଛନ୍ତି । ନିଜର ପଛକେ ଯେତେ କ୍ଷତି ହେଉ, ଜୀବନ ଯାଉ ପରର ଉପକାର, ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ଏଥିରେ ସେମାନେ ଭାସିଗଲେଣି । ଏବେ ଶୁଣିଥିଲ ପିଲାଏ ସବୁ ସଙ୍କଳ୍ପ ନିୟମ କରିଅଛନ୍ତି କି ବାହାଘରରେ ଆଉ ପଣ କରିବେ ନାହିଁ କି ଜାବରଦସ୍ତ କରିବେ ନାହିଁ ।"

ସମସ୍ତେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସହି ବସିଥିବାରେ ଭ୍ରମିଥିଲେ ; ଏହି କଥାରେ କୂଳ ଜାଣିବା ମିଳିଲା । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ନିଜେ ଯାଇ ବିଶ୍ୱକୁ କେତେ ପ୍ରଶଂସା କରି କଥା ବୁଝି ଆସିଲେ । ସଙ୍ଗେ ଶୁଆର ପଠାଇ ବିଶ୍ୱକୁ ଘରକୁ ସେଇ ଆଣିଲେ । ଉଭୟ ଉଭୟ ମଙ୍ଗଳନ ଶେଷ ହେଲା । ସକାଳ ହେଲା ବେଳକୁ ବିଶ୍ୱ ହଳଦି ଲଗେଇ, ଗହଣାଳାଇ ବର ହେଇ ବିରାଜମାନ ।

ଗୁରୁବାର, ବାହାଘର । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦର ବାବୁ ଖୁବ୍ ଲୋକ । ଯାଙ୍କ ଏକାଗ୍ରିଥ ଖୁସ୍ତ ଦୋଷରୁ ସେବସ୍ତ୍ରାଦାର ସଙ୍କରେ ଅପଡ଼ । ବାହାଘର ପାଇଁ ଛୁଟି ଦରଖାସ୍ତ ନାମଞ୍ଜୁର ହେଇଛି । ଏଡ଼େବଡ଼ ବାହାଘରଟାରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କରେଇ ବାହାରିଲେ । ସକାଳଥ କରେଇ । ଏଣା ବେଳେ ସବୁ ବାହାରିବା ବେଳକୁ କହି ଆସିଲେ ଯେ ସେ ଜଲ୍ଦି ଫେରି ଆସିବେ ।

ବେଳ ୯ ଟା ବେଳକୁ କରେଇରୁ ବାହାର, ହଠାତ୍ ମନରେ ହେଲା "ଆଜି ତ ଗେଜେଟ୍ ପାଲ, ଟିକିଏ ଦେଖି-ଆସେ କଣ ଦେଇଛି ।" ଯେଉଁ କର୍ମ୍ମଚାରୀ ପାଖରେ ଗେଜେଟ୍ ଥିଲା ସେ ଦେଖି ପଚାରିଲେ "କି ଶ୍ୟାମବାବୁ, ଆଜିଠାରୁ ଆପଣଙ୍କ ଝିଅର ବାହାଘର ? ଯୋଇଁଟି ଆଉ, ଏ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଛି ପରି ? କଣ ହେଉଛି ? ଭା' ନା' କଣଟି ? ଫଳ ବାହାରିଛି ଦେଖିଲା ।" ଏହି ଅଫିସରଟି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ଶ୍ୟାମବାବୁ ଭିତ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ କାଣ୍ଡ କରି ସାରି-ଲେଣି । ବାବୁ ଟିକିଏ ଅପଦସ୍ତ ହେଲା ପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପରେ ଧୀରେ କହିଲେ କି "ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣର ଦାସ" ଅଫିସର ଗେଜେଟ ଖୋଲି ଦେଖିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ କାଗଜକୁ ଗୁଡ଼ି କହିଲେ "କାହିଁ ପାଶ୍ ଡିଭିଜନରେ ତ ନାହିଁ !"

ଶ୍ୟାମ—କୋଉ ଡିଭିଜନରେ ନାହିଁ ।

ଅଫିସର ନ ଶୁଣିଲା ପରି ଗେଜେଟ୍ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଚୌକିରେ ସିଧା ହୋଇ ବସିପଡ଼ି କହିଲେ,

Digitized by srujanika@gmail.com

"ହଁ—ଦାସ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର, ରେଭେନ୍ସା କଲେଜ, କଟକ ।" ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ପ୍ରସନ୍ନିତ ହୋଇ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲେ । ଅପିସର କହିଲେ "ବେଶ୍ ବେଶ୍, ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର କଥା" । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘନିଶ୍ୱାସ ସମ୍ବରି "ହୁଁ" ଟିଏ ମାତ୍ର ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ସବୁ ଗୁଳି ଅସିବା ବେଳେ ଅପିସର ଚକିତ ଭାବରେ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । କଚେରୀରୁ ବାହାର ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ବହିର ପଛ ମମ୍ବଲା ଷ୍ଟେସନ ଅଡ଼ିକୁ ଚାଲିଲେ । ଦଶଟା ବେଳ ପାସେଞ୍ଜରରେ ସୋରେକୁ ଗଣ୍ଡିଏ ଟିକିଟ୍ କାଟି ବସିଲେ । କେହ ଜାଣିଲେ ନାହିଁ । ଗାଡ଼ି, ବେଳ ଏଗାରଟା ସରିବ ସୋରେରେ ପହଞ୍ଚିଲା । ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ବରାବର ପାର୍ବତୀପୁର ସଡ଼କରେ ଚାଲିଲେ । ପ୍ରାୟ ଦଳ ଗୋଟାକ ବେଳକୁ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଘରେ ହାଜର । ଚନ୍ଦ୍ରର ବାପା ଦାଣ୍ଡ ବଙ୍ଗଳାରେ ବସିଥିଲେ । ଶ୍ୟାମବାବୁ ଏକାନ୍ତବେଳକେ ଯାଇ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ଧରି କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । ଯେତେ ପଚାରିଲେ କିଛିକ୍ଷଣ ସେ କଥା କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ କହିଲେ ଯେ "ଗୁରୁ ମୋର ଦୋଷ,—ଏତେ ଜାଣ୍ଡ ମୁହଁ କଲି । ମୋହର କପାଳର ଦୋଷ, ମୋହର ଜିଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିର ଦୋଷ । ତମେ ମୋତେ କ୍ଷମାକର, କ୍ଷମା କର । ମୋ ଅପରାଧ ଧରନା ମୁଁ ଗୋଡ ଧରି ମାଗି ନଉଛି ।" ଚନ୍ଦ୍ରର ପିତା କହିଲେ "ଛି, ଛି, ଏ କି କଥା ! ଅପଣ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ । କଥା କଣ କହନ୍ତୁ ।" ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ କହିଲେ କଥା ଆଜ କଣ କହିବି ଭାଇ ଆଜ ଯାଉଁଶ । ମୋତେ ଏତେ ହାଲ କରିବା ଲାଗି କିଏସେ ନିଛ ଟେଲିଗ୍ରାମ ଦେଇ ଦେଲା, ହଠାତ୍, ବେଳେରେ ମୁଁ ତମପାଖକୁ ଟେଲିଗ୍ରାମ କରିଦେଲି ।" ଏହି କଥା ଶୁଣି ସେହିଠାରେ ଥିବା କରଣସାଥନ୍ତ୍ରମାନେ କହି ଉଠିଲେ "ଓହୋ ! ଶ୍ୟାମର ଏତେ ରାଗ, ଆମର ଆଜ ଗେଲ ନାହିଁ !" ଏବେ କହିଲା, "ବାହାରେ ବନ୍ଧକର ଦ୍ୱାରରେ ଅମ ଚୁଲିରୁ ହାଣ୍ଡି ଚଢ଼ି ପଡ଼ିଲା !" ଏବେ କହିଲା "ତମ ଝିଅ ଦେଖିବାକୁ ନାହ ସଜ୍ଜିତ, ଅମକୁ ଆଜ କଳିଆ ମିଳିଲା ବି !" ଏବେ କହିଲା ଅମ ପୁଅ ଅବେଳା ରହିବଳି ସିନା ।" ସାମଲଭ୍ରାର ଗାଆନ୍ତ୍ର କହିଲେ ବି ଅଦାଲତରୁ ସମନ ଯାଇଲେ ଭାଗି ଜାଣିବ ।" ଏହିପରି ଯାହା ମନକୁ ଯାହା ଅସିଲା ସେ ତାହା କହିଚାଲି । ଶେଷରେ ଚନ୍ଦ୍ରର ବାପା ସମସ୍ତ ହାଲ ବୁଝି ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କର ଦୋଷ ନ ଥିବାର ଜାଣି ଏବଂ ତାଙ୍କ କାକୁତିରେ ବିଷାର୍ତ୍ତ ହୋଇ ପୁନର୍ବାର ବାଲେଶ୍ୱରକୁ ବାହାରିବାର ଠିକ କଲେ । ଭରଯାତ୍ରୀମାନେ ପ୍ରଥମେ ଖୁବ୍ ଆପତ୍ତି କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ବରକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଓ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କର ଗୋଡ଼ଧରି ଧରି ଦେଖି ସମସ୍ତେ ରାଜି ହେଲେ । ସମସ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଜିଲା ଥିଲା । ବେଗାବେଗି ସମସ୍ତେ ବାହାର ପଡ଼ିଲେ । ଗୋରରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ମୁହଁସନ୍ଧି ହୋଇଗଲା କିନ୍ତୁ ଟ୍ରେନ ପାସେଞ୍ଜର ଗାଡ଼ି ଧରିବାକୁ ତ୍ରେର ସମୟ ଥିଲା ।

ଏଣେ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ଗୋରେ ଅସିଲେ ବୋଲି କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଦଳ ଗୋଟାକ ବେଳକୁ ସମସ୍ତେ ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ ହୋଇ ଖୋଜା ଖୋଜି କଲେ । କଚେରୀ ବନ୍ଦ ହେଉ ଥାଇଲାଣି । ବଜାର, ସାହ, ଅମଲା, ଫରଲାଙ୍କ ବସା, ସାଇ, ସହର କୁଆଡ଼େ ନାହାନ୍ତି । ଶେଷରେ ଥକି ରହିଲେ । ରାତିରେ ବାହାଘର, ବର ଆସି ବସିଛି, କନ୍ୟାକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଦେଖା ନାହିଁ । ଏଣେ ଘରେ ସଜ୍ଜ ବସିଲା, ଶଙ୍ଖ ବାଜିଲା । ବାହାଘରଥି ସବ ଶଙ୍ଖ ଟିଏ ବି ମନ୍ଥରଟିଏ ବି ବାଜିବାକୁ ନାହିଁ । ଠାକୁରବାଡ଼ିମାନଙ୍କରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆରତି ସମ୍ଭା ବାଜିଲା ଛେଳେକ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ବେଦ ଛୋ ସରିଛି ; ନାହାକ, ପୁରୋହିତ ଆସି ବୁଢ଼ି ବସିଛନ୍ତି । ସବୁ କିଛିମାତ୍ର ଗୋଳମାଳ ହବାକୁ ନାହିଁ । ଛଡ଼ିଆ ବି ଜାଣ ନାହିଁ କେବଳ ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ଦୂରସ୍ଥ କରପର ହେଉଛନ୍ତି ।

ବଧୂର ମନରେ ନାନାରୂପ ସନ୍ଦେହ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଜଣେ ଯାଇ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିଲା ଯେ "ବାବୁଜ ଅସିଲେ ନାହିଁ, ଏଣେ ବେଳ ଉଛୁର ହେଇ ଯାଉଛି—ପୁରୋହିତ ବାଉଣ ଅସିଲେଣି, କାମ ଆରମ୍ଭକରି ଦିଅନ୍ତୁ ।" ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ "ମୁଁ କଣ କରିବି, ସିଏତ ତାଙ୍କର କୁଆଡ଼େ ରହିଲେ, ମୁଁ—।" ବଧୂ ବାଧା ଦେଇ କହିଲା "ତେବେ ମୋତେ କଣ ଅପମାନ ହବାକୁ ଆଣିଥିଲେ ? ମୁଁ ଆଜ ଏଥିରେ କଣ କରିବି ! ଝିଅ ତମର ଆଜ । ରାତି ଯାଉଛି ! ଆଜ କିଏ ବାହାହେବ ? ରାତିରେ ବି ଆଜ କିଏ ଆସିବ ? ମୁଁ ତମର ଲାଗି ଏକା—ଏ ବିପଦ ଦେଖି ଉପକାର କରିବାକୁ ଅସିଥିଲି—ତା—ତମର ଇଚ୍ଛା—ମୋତେ ଆଜ ଦୋଷ ଦେବ ନାହିଁ ।" ବିପଦ ଉପରେ ବିପଦ, ଉଦ୍‌ବେଗ ଉପରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉଦ୍ୱେଗ, ମାଣ୍ଡବଳଆ ଲୋକ । ବିଶୁର ଏପରି କଥା ଶୁଣି ଉଠିଗଲେ । କହିଲେ "ହଉ, ସେ ଆଜ୍ଞ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ନାହିଁ, ଝିଅର ନାନ୍ଦିମୁଖୀ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ହେଉଛି ଆରମ୍ଭ ହେଉ; ଏହା ଭିତରେ ବାବୁ ଆସିଲେ ତ ଆସିବେ, ନୋହିଲେ ଯାହା ହବ ଦେଖିବା । ଝିଅତ ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ !" ବିଶୁ ଝିଅକୁ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଲା, କିନ୍ତୁ ମନଟା ଗୋଳାଇ ପାଣ୍ଡି ହେଉଥାଏ ।

ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁ ବର ଓ ବରଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ରାତି ଘଣ୍ଟା ଦେଢ଼ଟାରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଷ୍ଟେସନରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଗାଡ଼ି କରିଇ ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସତ୍ୱରେ ଆସିବାକୁ କହି ନିଜେ ଶୀଘ୍ରେ ଗାଡ଼ିରେ ଆଗେ ବାହାରି ଗଲେ । କଥା ହେଲା ବରଯାତ୍ରୀମାନେ ବରକୁ ସେନ ମୋତିଗଞ୍ଜ ବଜାର ବାଟେ ଆସିବାବେଳକୁ କିଛି ଘାସ ବତି ବଢ଼ା କରି ଆଣିବେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ୟାମବାବୁ ଘରକୁ ଯାଇ ଆଉ ସବୁ କଥା ସଜିଲି କରିଥିବେ ।

ଶ୍ୟାମ ବାବୁ ଘରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି କାହାରକୁ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ବିଶୁ ବର ହୋଇ ବସି ଥିଲା—ତାହାର ପାଖ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ । କେବଳ ଭଲର ବଉକୁ କଣ ଫୁସ ଫୁସ କରି କହିଦେଲେ ଓ ବେଦ ପାଖରେ ଯାଇ ପୁରୋହିତ କାନରେ କଣ କହି ଆସିଲେ । ସଞ୍ଜ ବେଳି ପ୍ରାୟ ନାନ୍ଦିମୁଖୀ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ହେଲାଣି । ରାତି ବାଜିଲା ତେବେକ ସରିଲା ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମ ବାବୁ ଘର ଭିତରେ ଥାଆନ୍ତି । ବିଶୁ ବାହାରୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଯାହା ହାତରେ କହି ପଠାଏ ସେ ଆସି କହେ ଯେ କନ୍ୟାର ବେଦ ପାଖରେ କାମ ସରିନାହିଁ । ବିଶୁ ଲେପ ଚୋବାଇ ବସି ରହିଥାଏ ।

ବରଯାତ୍ରୀମାନେ କନ୍ୟାର ଅନାଘରେ ମୋତିଗଞ୍ଜରୁ ଘାସ ଅଲୁଅ ବଢ଼ା କଲେ । ଅଲୁଅ ଜଳିବା ଘାଇ ଦେଇ ହେଲା; ବର ବସି ରହିଲା ! ଇତି ମଧ୍ୟେ ବେଣ୍ଟା କରି କିଛି ଢୋଲ ମଧ୍ୟ ଯୋଗାଡ଼ ହୋଇଗଲା । ପାଲକି, ଶବାର କିଛି ମିଳିଲା ନାହିଁ; ବର, ବରଯାତ୍ରୀ ସମସ୍ତେ ଗାଡ଼ିରେ ବସି ବାହାରିଲେ । ପ୍ରାୟ ୧୨ ଟା ରୁ ୧୨ ଟା ବେଳକୁ ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁଙ୍କ ଘର ପାଖରେ ଡାକା ଶୁଣିଲା । ସମସ୍ତେ ଧାଇଁ ଆସି ଦେଖିଲେ ବର ଆସିଛି । ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁ ଏକାବେଳେ ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ସେନ ବାଟ ବରଣ କରିବା ପାଇଁ ବାହାର ଆସିଲେ । କନ୍ୟା ତରଫ ଯେତେ ଲୋକ କେହି କିଛି ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ—ଭିତର ଗୋଟିଏ ଧନ୍ଦାରେ ପଡ଼ିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଏତିକି ବୁଝିଲେ ଯେ ଏ ସାବେକ ବର—ଏହାର ସାଙ୍ଗରେ ଝିଅର ବାହାଘର ହେବ । ଆଉ କିଛି ଗୋଳମାଳ ରହିଲା ନାହିଁ । ଶ୍ୟାମସୁନ ବାବୁ ଯେତେବେଳେ ବାଟ ବରଣ କରୁଥିଲେ କନ୍ୟା ପକ୍ଷୀୟମାନେ ବରଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ସେନ ଗୋଡ଼ ଧୁଆଇ ଘରେ ବସାଇଲେ । ବର ଆସି ନିଜ ଆସନରେ ବସିଲେ । ସେ ଦିନ ଅସୁବିଧାରେ ବରଯାତ୍ରୀ-ମାନଙ୍କୁ ଅଲ୍ପ ବ୍ୟଞ୍ଜନ ଚର୍ଚ୍ଚା ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ଜଳଖିଆ ଖାଇ ସମସ୍ତେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ । ଏ ଗୋଳମାଳ ଭିତରେ ବିଶୁଙ୍କୁ କେହି ଲକ୍ଷ ସୁଦ୍ଧା କରିନାହିଁ । ବିଶୁ ଯେ କେତେବେଳେ କୁଆଡ଼କୁ ଗଲେ ତାହା କେହି ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ରାତି ଭିତରେ ଚନ୍ଦ୍ର ସହିତରେ ଭଲର ଯଥା ବିଧି ହାତ ଗଣ୍ଠି, ସମର୍ପଣ, ହୋମ ଆଦି ହୋଇଗଲା । ରାତି ପାହିଲା ବେଳକୁ ସାଇ ପଡ଼ିଥା କହିଲେ "ଦେଖିଲ ଗୋ, ଯେ ଯାହାର ସେ ତାର" । ଶୁଣି ଭଲ ବଉ ସକ ସକ ହୋଇ କହିଲେ "ଯେ ଆର କନ୍ଦୁରେ ପାହା ଦାଣ୍ଡିରେ ଶୁଇଲ ସେକେଇଛି ତାର ନ ହେଇ ଆଉ କାହାର ହବ !"

ଯଥାସମୟରେ ବର କନ୍ୟା ପାଣିଗ୍ରହଣକୁ ସେନ ବିଦା ହୋଇଗଲେ । ଏ ବିବାହର ରହସ୍ୟଟା ସହରମୟ ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଯେ ଶୁଣିଲା ସେ କହିଲା ଚନ୍ଦ୍ରର ଫେଲ ବିଷୟରେ ନିଛ ଟେଲିଗ୍ରାମଟା ବିଶୁଙ୍କ କାରଧାନ । ଏଣିକି ବିଶୁକୁ ଦେଖିଲେ ଲୋକେ ଆଙ୍ଗୁଳି କରେଇ ଗୁହି ଟୁପର ଟାପର ହୁଅନ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ବିଶୁ ଦୁହେଁ ଯାକ ଯେ ଯାହାର ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ ଆଜ୍ଞା କରି ପାଇଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୈଦିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ।

ନାରଦ—ସନତ୍କୁମାର ସମ୍ବାଦ ।

ଏକଦା—ମହର୍ଷି ସନତ୍କୁମାର ପାଖରେ—
ମିଳିଲେ ନାରଦ ଅସି ଭକ୍ତି ବିନମ୍ରରେ ।
ବିନୟ ଭାବରେ କର ତାହାଙ୍କୁ ବନ୍ଦନା—
ବ୍ରହ୍ମ ବିଦ୍ୟା ଉପଦେଶ କରିବେ କ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ପୃଚ୍ଛାକଲେ ପୁଣି ସନତ୍କୁମାର ମହର୍ଷି—
ହେ ନାରଦ ! କି କି ବିଦ୍ୟା ଅଛି ତୁମ୍ଭେ ଯୋଗି ?
ବୋଲେ ନାରଦ—ଅହେ ମହାଋଷି ଶୁଣ—
ଋଗ୍‌ବେଦ, ଅଥର୍ବ ବେଦ, ସାମବେଦ ପୁଣ,

ଯଜୁର୍ବେଦ, ଇତିହାସ, ପୁରାଣ ଗଣିତ,
ପିତୃଲୋକ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ ବିଦ୍ୟା କଥିତ,
ତର୍କ ଶାସ୍ତ୍ର, ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର, ଅସ୍ତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ,
ସର୍ପାଦି ଚିକିତ୍ସା ନୃତ୍ୟବିଦ୍ୟା କଳାମାନ,

ଜ୍ୟୋତିଷ ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ର ବିଜ୍ଞାନ କଳନା,
ଏ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର କରିଅଛି ଆଲୋଚନା ।

ଏ ସବୁ ବିଦ୍ୟା ତ ସବୁ କରିଛି ଆୟତ୍ତ—
ମାତ୍ର ଜାଣେ ନାହିଁ ପରାବିଦ୍ୟା ମୂଳ ତତ୍ତ୍ୱ ।
ନାରଦଙ୍କୁ ଗୁହି ସନତ୍କୁମାର ମହର୍ଷି
ବୋଲେ ଦିଅନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟା ଅମ୍ବଠାରେ ବସି ।

ବୈଦିକ ବିଦ୍ୟା କରିଅଛ ଅଧ୍ୟୟନ—
ପରାବିଦ୍ୟା ଦେବୁ ଶିକ୍ଷା ଶୁଣ ଦେଇମନ ।

ନାନାରୂପାତ୍ମକ ଏହି ବିକାରୀ ଜଗତ
ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ଅବିଭକ୍ତ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ଗତ ।
ତାଙ୍କ ସତ୍ତାରେ ଏହି ଜଗତର ସତ୍ତା,
ତାଙ୍କଠାରୁ ନାହିଁ କିଛି ଜଗତ ଭିନ୍ନତା ।

ନାମ ମାତ୍ର ଅଟେ ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ଯେତେକ
ନାମ ଅଟେ ବସ୍ତୁ ପରିଚୟକ ମାତ୍ରକ ।
ନ ଥିଲେ ପଦାର୍ଥଜ୍ଞାନ କି ହେବ ନାମରେ ।
ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହୋଇ ଥାଏଁ ନାମରେ ।

ବସ୍ତୁ ଗୋଟିକର ଜାଣ ନାମ ପ୍ରତିନିଧି—
ନାମ ଅଛି ବସ୍ତୁ ନୁହେ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ସିଦ୍ଧି ।

ନାମ, ବସ୍ତୁ—ଯାହା ବୋଲ ସମସ୍ତ ବିକାର ;
ନୁହନ୍ତି ବିକାରୀ ବ୍ରହ୍ମ—ଜାଣ ଏହା ସାର ।
ବିକାରୀ—ମାତ୍ରକେ କାର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମହିଁ କାରଣ—
ବିକାର-ଅତୀତ ବ୍ରହ୍ମ କର ନିରୂପଣ ।

ନାମକୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମବୋଲି କରୁଥିବ ଧ୍ୟାନ,
ନାମଧର ବ୍ରହ୍ମ ବସ୍ତୁ କର ସମାଧାନ ।
ଶଶାଙ୍କ ଆବୃତ ହେଲେ ବୃକ୍ଷ ଅନ୍ତରାଳେ—
ତା—ସ୍ଥାନ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହୁଏ ଧର ଏକଭାଳେ—

ସେହିରୂପ ଜ୍ଞାନକର ନାମ ସହାୟରେ
ବ୍ରହ୍ମ ପରିଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି ସହଜରେ
ଅସତ୍ୟ ବସ୍ତୁ କୁ ଧର ସତ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଜ୍ଞାନ
ହୋଇପାରେ ସହଜରେ ଏହା ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ ।

ଯେତେକ ବିକାରୀ ବସ୍ତୁ ଅଛି ଜଗତରେ—
ତହିଁରୁ ଆରମ୍ଭ କର କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣରେ—
ବିଶେଷ ଭାବରେ କଲେ ହେତୁ ଅନ୍ୱେଷଣ,
କ୍ରମେ ଅତିସୂକ୍ଷ୍ମେ କରିପାର ଆରୋହଣ ।

ନାମ ରୂପ ଯେ ସତ୍ୟତା ଆପେକ୍ଷିକ ଧାର—
ବ୍ରହ୍ମହିଁ ପରମ ସତ୍ୟ ବୁଝ ଏହି ମାତ୍ର ।

ଏକ ମାତ୍ର ପରଂବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟତା ଉପର
ନାମରୂପ ସତ୍ୟତା ଯେ କରଇ ନିର୍ଭର ।
ବ୍ରହ୍ମ ମାତ୍ର ନିରପେକ୍ଷ ବସ୍ତୁର ସତ୍ୟତା
ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ନାହିଁ—ଜାଣ ଏହିକଥା ।

ଯାହାକିଛି ଦେଖ ତୁମ୍ଭେ ନାମ ରୂପ ଜ୍ଞାନ—
ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପ ବୋଧର ନାମ ମାତ୍ର ଜାଣ ।
ଏହି ନାମରୂପ ଏକ ମାତ୍ରହିଁ ସହାୟ—
ବ୍ରହ୍ମମାର୍ଗେ ପ୍ରବେଶିବା ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ।

ନିଷ୍ଠସ୍ୱ ନିଷ୍ଠସ୍ୱ ନାମ ରୂପାଦି ବିକାର—
ସବୁ ମିଥ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ ଜାଣ ଏହି ସାର ।
ନାମ ଠାରୁ ବାକ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ବାକ୍ୟରେ ଅକ୍ଷର—
ଉଚ୍ଚାରିତ ହୁଏ ଏହା ଜାଣ ମୁନିବର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

କାର୍ଯ୍ୟ ଠାରୁ କାରଣକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଜାଣ,
ତେଣୁ ନାମ ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ—ବାକ୍ୟ କର ଜ୍ଞାନ ।
ବାକ୍ୟ ଯୋଗେ ଋଗ୍‌ବେଦର ଶବ୍ଦ ଯାବତୀୟ—
ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଥାଏ—ଏହା ଦର୍ଶନୀୟ ।
ଜଳ, ପୃଥ୍ୱୀ, ସ୍ୱର୍ଗ, ଦ୍ୟୁଲୋକ, ଆକାଶ, ପବନ,
ବାକ୍ୟ ଯୋଗେ ଶବ୍ଦ ସର୍ବ କର ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ବାକ୍ୟ ବିନା କେହି ପଦାର୍ଥର ପରିଚୟ—
ହୋଇ ନ ପାରିବ ଏହା ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ଉନ୍ନ କରିବା ଗୋଚର—
କେବଳ କରଇ ବାକ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର ।
ସେ ବାକ୍ୟ ଗୋଟିକୁ ତୁମ୍ଭେ ଅହେ ମହାମନା ।
ହୃଦୟରେ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ କରିବ ଭାବନା ।
ଯେଉଁମାନେ ନାମ ଆଉ ବାକ୍ୟ ଉପାସକ—
ଜିଣନ୍ତି ଯେ ନାମ ଆଉ ବାକ୍ୟାତ୍ମକ ଲୋକ— ।
ବାକ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅନ୍ତଃକରଣର ଚିନ୍ତା-ବୃତ୍ତି,
ଚିନ୍ତା-ବୃତ୍ତିଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ଇଚ୍ଛା-ବୃତ୍ତି,
ସ୍ତ୍ରୀପୁରୁଷେଚ୍ଛାବୃତ୍ତି ଯୋଗେ ଏ ଅନ୍ତଃକରଣ,
ବାକ୍ୟର ଚାଳନା କରିଥାଏ ଅନୁକ୍ଷଣ ।
କରିବ କି—? କରିବା କି ନାହିଁ—? ଏହିକାର୍ଯ୍ୟ
ଏରୂପ ବିଷୟ କର ପ୍ରଥମେ ନିର୍ଧାର୍ଯ୍ୟ—
ହେବେ ବିନା ଚିନ୍ତା କରିଥାନ୍ତି ଲୋକମାନେ—
କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଚିନ୍ତା ନେବେ ସାବଧାନେ
ବାକ୍ୟଟିର ନାମ କରି ଥାନ୍ତି ଉଚ୍ଚାରଣ,
ନାମରୁ ସଙ୍କଳ୍ପ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ନିରୂପଣ ।
ଏ ପୁସ୍ତକ ଜଣି ମୁହିଁ ପଢିବି ନିଶ୍ଚୟ—
ଏପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ହେଲେ ମନରେ ଉଦୟ—
ପୁସ୍ତକର ପୃଷ୍ଠା ହେବେ କର ଉଦ୍‌ଘାଟନ—
ସେଥିରେ ଲିଖିତ ଶବ୍ଦ କରେ ଉଚ୍ଚାରଣ ।
ଏଥିରୁ ଜାଣୁଛୁଁ ନାମ ପ୍ରଭୃତି ସକଳ—
ସଙ୍କଳ୍ପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହୁଛି କେବଳ ।
ସେମାନେ ଯେ ସଙ୍କଳ୍ପକୁ କରିଣ ଆଶ୍ରୟ—
ପ୍ରକାଶେ ସମର୍ଥ ଅଭିଳାଷିଣୀ ବିଷୟ ।

ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ଆଦି ଯେତେକ ପଦାର୍ଥ—
ସମସ୍ତ କଳ୍ପନାତ୍ମକ * ଜାଣିବ ଯଥାର୍ଥ—
ଆକାଶ ପୃଥିବୀ ବାୟୁ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ ଜଳ—
ତେଜଃ ଆଦି ଜାତ ବ୍ରହ୍ମ ସଙ୍କଳ୍ପ କେବଳ ।
ଏ ସମସ୍ତ ଏକତ୍ରରେ ହୁଏ ବୃଷ୍ଟିଯାତି—
ସେହି ବୃଷ୍ଟି ଯୋଗେ ହୋଇଥାଏ ଅନ୍ନ ଜାତ—
ଶୁକ୍ର ଶୋଣିତ ଯେ ଅନ୍ନରସ ପରିଣତ,
ଯେ ଶୁକ୍ର ଶୋଣିତୁଁ ହୁଏ ଜୀବର ଉତ୍ପତ୍ତି ।
ସେ ଜୀବରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ଆଦି କ୍ରିୟାମାନ—
କ୍ରିୟା ଫଳ ସ୍ୱର୍ଗ ଆଦି ଲୋକମାନ ଜାଣ ।
ସଙ୍କଳ୍ପହିଁ ସର୍ବ ମୂଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅସ୍ମିତନ—
ସଙ୍କଳ୍ପକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି କର ନିରୂପଣ ।
ଏରୂପ ଭାବନା ଧ୍ୟାନ ଯେମାନେ କରନ୍ତି,
ସେମାନଙ୍କ ହୋଇ ଥାଏ ଧ୍ରୁବଲୋକେ ଗତି ।
ଏ ଚିତ୍ତକୁ ସଙ୍କଳ୍ପରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କରି ଜାଣ,
କରନ୍ତି ଚିତ୍ତରେ ଲୋକେ ସକଳ ସନ୍ଧାନ ।
ଏହି ଚିତ୍ତ ସର୍ବ ରୂପ ବୋଧର ଅଶ୍ରୟ—
ଚିତ୍ତ ଯୋଗେ ଯାଏ ଜଣା ସକଳ ବିଷୟ ।
ନ ଥିଲେଟି ପୂର୍ବାପର ସନ୍ଧାନ ସାମର୍ଥ୍ୟ—
ତାହାର ସକଳ ଜ୍ଞାନ ଅଟେ ଜାଣ ବ୍ୟର୍ଥ ।
ଏଥି ଜାଣ ସଙ୍କଳ୍ପାଦି ସକଳବିଷୟ—
ଅବସ୍ଥାନ ଲୋଡ଼ି ଥାନ୍ତି ଚିତ୍ତର ଅଶ୍ରୟ ।
ବହୁଜ୍ଞ ହେଲେହେଁ ଯେବେ ନୁହେ ଚିତ୍ତବାନ—
କେଉଁ ଲୋକ କରିଥାଏ ତାହାକୁ ସମ୍ମାନ ?
ଅଜ୍ଞକ ହେଲେହେଁ ଚିତ୍ତବାନ ଲୋକ କଥା—
ଶୁଣି ଥାନ୍ତି ଲୋକେ ଏହା ଜାଣିବ ସର୍ବଥା ।
ଏ ଚିତ୍ତକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ କଲେକ ଭାବନା—
ଲଭିବା ଅଶ୍ରୟ ଲୋକ ଅଟେ ସମ୍ଭାବନା ।
ଏ ଚିତ୍ତରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାଣ ଧ୍ୟାନ ଏକାଗ୍ରତା—
ଲଭି ପାରେ ସେହି ଦୈବୀ ସମ୍ପଦ ସର୍ବଥା ।
ମହତ୍ତ୍ୱ ଲାଭର ହେତୁ ଜାଣ ଏକାଗ୍ରତା—
ଯାହାର ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ ବାହିଁତା ଭଦ୍ରତା ।

* ପରମାତ୍ମା ସଙ୍କଳ୍ପରୁ ବିଶ୍ୱସୃଷ୍ଟି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବଦ୍ର ଯେ କରିଥାନ୍ତି ବିବାଦ କଳହ—
ପରସ୍ପର ଦ୍ୱେଷ ହିଂସା ଆଦି ଅନ୍ତରଦାହ ।
ଅଛନ୍ତି ସୁଶୀଳ ଧୀର-ସ୍ଥିର-ଚିତ୍ତ ଲୋକ,
ଶିଷ୍ଟସ୍ୱ ସଦ୍ଭାବର ଦେଖୁଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।
ପୃଥିବୀ, ପର୍ବତ, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ, ବସ୍ତୁମାନ
ସ୍ଥିରଚିତ୍ତେ ଭାବେ ଯେହେ କରୁଛନ୍ତି ଧ୍ୟାନ ।
ଏ ଧ୍ୟାନକୁ ବ୍ରହ୍ମବୋଧେ କଲେକ ଭାବନା ।
ତେବେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ହେବେ ସମ୍ଭାବନା ।
ଏହି ଏକାଗ୍ରତାଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଯେ ବିଜ୍ଞାନ—
ଜ୍ଞାନ ଚିନ୍ତା ଏକାଗ୍ରତା ବିଚାରଣା ଜ୍ଞାନ ।
ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭା ଯୋଗୁଁ ବେଦ ଆଦି ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର—
ସ୍ୱର୍ଗ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରି ଅତି ମାତ୍ର ।
ବିଜ୍ଞାନକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ କଲେ ଉପାସନା—
ସକଳ ସମାଧି ଛାଡ଼ି ଜିତି ତେବେ ଜଣା ।
ସେ ବିଜ୍ଞାନ ଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାକୃତିକ ବଳ—
ଅନ୍ନ ଗ୍ରହଣରୁ ଜାତ ହୁଏ ତା ବେବଳ ।
ଜ୍ଞେୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ବୋଧ ଶକ୍ତି ଜାତ ସେହି ବଳେ—
ଦେହ ସଞ୍ଚାଳନ କ୍ରିୟା କରୁଁ ଯେ କୌଶଳେ ।
ପ୍ରକୃତିର ଶକ୍ତିଠାରେ ଜ୍ଞାନ ପରାଭବ—
ପ୍ରକୃତି ଅଙ୍ଗସ୍ୱେ ଜ୍ଞାନ ବିକାଶ ଯେ ସର୍ବ ।
ଜଗତରେ ତିନି—ଚିତ୍ତ, ଚୈତନ୍ୟ, ପ୍ରକୃତି—
ମିଶ୍ରିତରେ ଥାଇଛନ୍ତି ସକଳ ଅକୃତି ।
ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ଜାତ ଅଲଙ୍ଘ୍ୟ ଅଳଙ୍ଘ୍ୟ—
ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣ କ୍ରିୟା ତହିଁ ସମ୍ଭାବିତ ।
ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି ବଳେ ପୃଥିବୀ ଆକାଶ—
ଚିତ୍ତ ସିନ୍ଧୁ ଯାଇଅଛି ଧ୍ୟେୟ ବିକାଶ ।
ଅନ୍ତରିକ ଶକ୍ତି ହେଉ ଅବା ବାହ୍ୟ ଶକ୍ତି —
ଦେହ ଶକ୍ତି ବଳ ନାମେ କଥିତ ହୁଅନ୍ତି ।
ଏହି ଶକ୍ତି ଉପରେ ହିଁ ଜ୍ଞାନ ଚିତ୍ତନ୍ତର—
ଜ୍ଞାନ ଶକ୍ତି କ୍ରିୟା ଗୋଟି ଦେଖେକ ନିର୍ଭର ।
ଶକ୍ତିହିଁ ସକଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜାଣ ଏଥି ଜଣା—
ଏ ଶକ୍ତିକୁ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ କରିବ ଭାବନା । *

ଏକ ମାତ୍ର ଅନ୍ନ ଅଟେ ବଳର କାରଣ—
ଏଥି ଜାଣ ବଳଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ଅନ୍ନ ।
ତାପ—ଏକ ବଳ ଜ୍ଞାନ ତାପର ବର୍ଦ୍ଧନ—
ନିମନ୍ତେ ଜାଣିବ ଉପାଦାନ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ଜାଷ୍ଠାଦି ନ ଦେଲେ ତାପ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ନାହିଁ—
ପ୍ରୟୋଜନ ଅନ୍ନ—ଦେହ ତାପ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ।
ମନଃଶକ୍ତି—ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧନ କାରଣ—
ଅନ୍ନ ଜଳ ଦୁଇ ଦ୍ରବ୍ୟ ହୁଏ ପ୍ରୟୋଜନ ।
ବାହ୍ୟରେ ଦେଖୁଛୁ ଯେତେ ପ୍ରାକୃତିକ ଶକ୍ତି—
ଉପାଦାନ ଯୋଗେ ହୋଇ ଥାଏ ଅଦ୍ଭବଶକ୍ତି ।
ଏଥିକୁ ଜାଣିବ ଅନ୍ନଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶକ—
ପୁଣି ଦେହ ଅବୟବ ପୋଷଣ କାରକ ।
ମାନବ ଯଦ୍ୟପି ଅନ୍ନ ନ କରେ ଆହାର—
ଦର୍ଶନ ଶ୍ରବଣଶକ୍ତି ନଥାଏ ତାହାର ।
ଅନ୍ନକୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମବୋଲି କଲେ ଉପାସନା—
ସର୍ବଶକ୍ତି ତାହା ବଣ୍ଟିବୁ ସମ୍ଭାବନା ।
ଅନ୍ନଠାରୁ ବଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ—
ପାଟିବ ସକଳ ଶକ୍ତି— ବଳହିଁ କାରଣ ।
ଶକ୍ତିର ଆଧାର ଶକ୍ତି ଯେକାଳେ ଉଦୟ—
ଦମ୍ଭଭୂତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଜଳ ଭାବୋଦୟ ।
କଠିନ ହୁଏଣି ଜଳ ଭାବ ଯେ କାଳରେ—
ସମ୍ଭୂତ ହୁଏ ତହିଁ ପାଟିବ ରୂପରେ ।
ଅନ୍ନର କାରଣ ଜଳ ଜାଣିବ ନିଶ୍ଚୟ—
ବୁଦ୍ଧିର ଅଭାବେ ଜାଣ ଦୁର୍ଦ୍ଦିଷ ହୃଦୟ ।
ଜଳ ପରମାଣୁ ସର୍ବ ହେଲେକ ସମ୍ଭବ—
ପୃଥ୍ୱୀ ପରମାଣୁ ରୂପେ ହୁଏ ପରିଣତ ।
ପୃଥିବୀ, ଆକାଶ, ଦେବ ଦାନବ ଦକ୍ଷତ—
ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, କୀଟ ଆଦି ତୃଣ, ବନସ୍ପତି ।
ସମସ୍ତ ଜଳୀୟ ପରମାଣୁର ବିକାର—
ଏହି ଭାବେ ସୃଷ୍ଟି ସର୍ବ ଜାତ ସଂସାର ।
ଅନ୍ନ ଶକ୍ତିକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ କଲେ ଉପାସନା—
ଦୂର ହୁଏ ସର୍ବଭୂତ ଦୈହିକ ଯାତନା ।

* ମାନବ ଦେହ ଏବଂ ଜଡ଼ଜଗତରେ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲେ ଜ୍ଞାନ ବିକାଶିତ ହୁଏ ନାହିଁ ଏଥିରୁ ଶକ୍ତିହିଁ ମୂଳ ଅଟେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଳ ଠାରୁ ତେଜଃ ଶକ୍ତି ଶ୍ରେଷ୍ଠବୋଲି ଜାଣ,
ତେଜଃ ଶକ୍ତିଠାରୁ ବାୟୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବରଜ୍ଞାନ।
ବାୟୁଠାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠହେ ଯେ ଅଛି ଆକାଶରେ,
ପରସ୍ପରେ ଧୃତ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସୂତ୍ରରେ।
ଆକାଶ ଶକ୍ତି ଯେ ବାୟୁଶକ୍ତି ପରିଣତ,
ଉଭୟଙ୍କ ଅଦୃଶ୍ୟ ରୂପ ଜାଣିବ ଏମନ୍ତ।
ଶକ୍ତିକର ଥାଏ ଅଳ୍ପ ପ୍ରକାଶ ଯେକାଳେ,
ଘନେ ରୂପରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଯେ ସେକାଳେ,
ଘନେ ହେଲେଣି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଶବ୍ଦାକାରେ।
ଶବ୍ଦାକାର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୁଏ ଧ୍ୱନିକାରେ।
ଅଣୁରକ ଗତିଯେଗୁଁ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ତେଜ,
ସେଥିର ଅବସ୍ଥାନ୍ତର ଜଳ ନାମେ ହେଜ।
ଯେ କାଳରେ ହୁଏ ଚାପ ହ୍ରସ୍ୱ ଅବା ଛସ୍ୱ,
ତାହାର ଗୁଣରେ ଜାତ ଜଳର ଉଦସ୍ୱ।
ଜଳର ସହଜାବସ୍ଥା ପୃଥିବୀକୁ ଜାଣ,
ଏହିରୂପେ ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ କର ପରିମଣ।
ଏକ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଆକାଶଟି ହୋଇ ଅନ୍ୟଭୂତ,
ସ୍ଥୂଳ ପୃଥ୍ୱୀ ଅଣ୍ଡ ଅବ କରେକ ପ୍ରସୂତ।
ଆକାଶାଦି ପଞ୍ଚଶକ୍ତି କଥା ଗଲ ଜଣା,
ଏ ସର୍ବ ମୂଳରେ ବ୍ରହ୍ମ କର ଉପାସନା।
ଏହି ଉପାସନା ଫଳେ ଏ ଶକ୍ତି ସକଳ,
କରିବେ ତୁମ୍ଭର ଜାଣ ବିଧାନ ମଙ୍ଗଳ।
ନାରଦ ଶ୍ରବଣ କରି ଏତେ ଉପଦେଶ,
ମନମଧ୍ୟେ ଆଲୋଚନା କଲେକ ବିଶେଷ।
ପୁଚ୍ଛା କଲେ ପୁଣି ସନତ୍କୁମାରକୁ ଚାହିଁ,
ଆକାଶରୁ ବଳ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦାର୍ଥ କି ନାହିଁ।
ଥାଏ ଯେବେ ଦିଅ ମୋତେ ସେହି ଉପଦେଶ,
ବୋଲିବା ହେଉନ୍ତୁ କର ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ବିଶେଷ।
ବୋଲିଲେ ମହର୍ଷି ସନତ୍କୁମାର ସ୍ମିତ—
ଅଛି ଶ୍ରେଷ୍ଠବସ୍ତୁ—ତାହା ନାମ, ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି।
ସେହି ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ଥିବା ଯୋଗୁଁ କର ଜ୍ଞାନ,
ବିଶ୍ୱସ୍ଥ ଯାବନ୍ତ ବସ୍ତୁ ଅଛି ବିଦ୍ୟମାନ।
ଅହେ ସୌମ୍ୟ ଜାଣ ଅନ୍ତର୍ଜାତ ଉପର,
ବାହ୍ୟ ଜଗତର କରେ ପରିଚୟ ନିର୍ଣ୍ଣୟ।
ବିଶ୍ୱସ୍ଥୀର ଜ୍ଞାନେ—ଜ୍ଞେୟ ବିଶ୍ୱସ୍ଥ ଅସ୍ତିତ୍ୱ,
ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ବିଶ୍ୱସ୍ଥର ଶକ୍ତି ଅନୁମିତ।
ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ବିନା କେହି ନ ବୁଝିବ କଥା,
ସବୁ ଚିନ୍ତା ମନ ମଧ୍ୟେ ହୁଅନ୍ତା ଅନ୍ୟଥା।
ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ବିନା ବାହୁଁ ଉତ୍ପତ୍ତିର ଜ୍ଞାନ,
ଜ୍ଞାନ ଉପାର୍ଜନେ ଯାହା ସ୍ମୃତିହିଁ ପ୍ରଧାନ।
ତରୁ, ଲତା, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ସ୍ୱକ ଜ୍ଞାତମାନ,
ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ବଳେ ଜାତ ଏ ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ।
ପୃଥିବୀସ୍ଥ ଆକାଶସ୍ଥ ଦ୍ରବ୍ୟ ସମୁଦାୟ,
ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି କରାଏ ଯେ ସେହି ପରିଚୟ।
ଚିନ୍ତେ ହୁଁ ପୃଥକରୂପେ ଜଗତସ୍ଥ ପ୍ରାଣୀ,
ନ ଥିଲେ ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ପାରନ୍ତି କି ଜାଣି।
ସମ୍ପ୍ରତି ଦେଖିଲ ଏକଲୋକ ରୂପବାନ,
ପାଳିଲ ଗୋଟିଏ ପୁଷ୍ପଟିକି ବର୍ତ୍ତମାନ,
ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳେ ଏହା ଜଳ ଅନୁଭବ,
ଚିନ୍ତିଲେ ଅମୁକ ପୁଷ୍ପ ଅମୁକ ମାନବ।
ଗତକାଳ କଥା ଯେବେ ନ ଥାନ୍ତା ମନରେ,
ଜାଣି କି ପାରନ୍ତି ଏହି କଥା ସହଜରେ।
ଗତକଥା ଅଣି ଦେଲା ଭାବ ବର୍ତ୍ତମାନେ,
ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ମୂଳାଧାର ଜାଣ ଏହିସ୍ଥାନେ।
ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ଜାଣ ସର୍ବ କାଳେ ବିଷୟରେ—
କରିଛନ୍ତି ଭାବ ଚିତ୍ର ମାନସ ପଟରେ।
ବାହ୍ୟିକ ବା ଆନ୍ତରିକ ଯାବନ୍ତ ବିଷୟ,
ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ବଳେ ସର୍ବ ପାଉଁ ପରିଚୟ।
ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ବୋଲି ମଣ ଏହି ସ୍ମୃତି ଶକ୍ତି—
ଭାବନା ତାହାକୁ କର ମନେ ରଖି ଭକ୍ତି।
ଏହି ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନବ ମନରେ,
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥାଏ ଆଶା କାମନା ଉପରେ।
ଆଶା କାମନା ହିଁ କରେ ସ୍ମୃତିକୁ ପୋଷଣ,
କାମନା ହିଁ କରେ ସ୍ମୃତି ଶକ୍ତି ଜାଗରଣ।
କାମନାକୁ କର ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧେ ଉପାସନା—
ତେବେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ ତବ ସକଳ କାମନା।
ସ୍ମୃତି ବା କାମନା ଯାହା ଛନ୍ତି ଅନୁମିତ—
ସମସ୍ତହିଁ ଅଛି ପ୍ରାଣଶକ୍ତିରେ ପ୍ରଥିତ।
ଏଥିକୁ ଜାଣିବ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଅଧିନରେ ସମସ୍ତେ ଅଛନ୍ତି।
ଅହେ ବତ୍ସ ନାମଠାରୁ କାମନା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ।
ଯାହା ଛନ୍ତି ବୋଲିଅଛୁଁ ଜାଣ ସେ ସମସ୍ତ।
ସମସ୍ତ ବିଧିର କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସୂତ୍ରରେ,
ସକଳ ସମ୍ବନ୍ଧ ରହିଅଛି ପରସ୍ପରେ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏଥ ଚନ୍ଦ୍ର ଅର ସର୍ବ ମେରୁଦଣ୍ଡେ ଯଥା,
ଗ୍ରଥିତ ଥାଅନ୍ତି ଜାଣ ସେହିରୂପ କଥା ।
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ମେରୁଦଣ୍ଡ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କର,
ନାମାଦି ଯାବତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଅଛେ ଏଥି ଅର ।
ବ୍ରହ୍ମ ଚେତନର ଅନୁକଲ୍ପନ ଯୋଗରେ,
ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ସ୍ୱରୂପରେ ।
ଏହାହିଁ ଆକାଶ ଶବ୍ଦ ଜଳର ଯେ ଗନ୍ଧ,
ଉଦ୍‌ଭିଦର ପ୍ରାଣକ୍ରିୟା ବୃକ୍ଷେ ସ୍ପନ୍ଦ ।
ଏହାକୁହିଁ ଜାଣ ପ୍ରାଣରାଜ୍ୟେ ଜ୍ଞାନଶକ୍ତି,
ଏହି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ଜାଣ ଶେଷ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ।
ସୃଷ୍ଟି ମୂଳେ ଯାହା ହେଲା ଜ୍ଞାନର କଳ୍ପନା,
ଚେତନ ସ୍ୱରୂପେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ଚଳି ଜଣା ।
ଏହି ପ୍ରାଣ ଶକ୍ତି ଅନୁକମ୍ପନ ରୂପରେ,
ଶରୀର ସମସ୍ତ କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ କରେ ।
ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଜୀବ ସୁଷୁପ୍ତି କାଳରେ,
ଦୈହିକ ସମସ୍ତ କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ କରେ ।
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କ୍ରିୟା ନୁହେ ଜୀବର ଅସ୍ତିତ୍ୱ,
ଜୀବର ଅଜ୍ଞାତେ କ୍ରିୟା କରେକ ସମସ୍ତ ।
ଦେହର ବର୍ଦ୍ଧନ କ୍ରିୟା ପୋଷଣ ଧାରଣ—
ରସ ଶୋଣିତାଦି ଜୀବ ଦେହେ ସଞ୍ଚାଳନ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଅଧିଷ୍ଠାନ ସ୍ଥାନକୁ ନିର୍ମାଣ
ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣଶକ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଜାଣ ।
ଏହି ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ଯୋଗେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ଶକ୍ତି,
ପ୍ରାଦୁର୍ଭୂତ ହୋଇଥାନ୍ତି ଜାଣ ମହାମତି ।
ପ୍ରାଣହିଁ ଆଦିତ୍ୟ ଅଗ୍ନ୍ୟାଦିର ଶକ୍ତିରୂପେ,
କ୍ରିୟା ସମ୍ପାଦନ କରେ ଜାଣ ଏହିରୂପେ ।
ଜଡ଼ୀୟ ବୈଦିକ ସମୁଦାୟ କ୍ରିୟା ମୂଳେ,
ପ୍ରାଣ ଅନୁକମ୍ପନର ଶକ୍ତିଥାଏ ସ୍ଥୁଳେ ।
ଶବ୍ଦ ପଦାର୍ଥମାନ ବିଧ ଆକାରେ,
ପ୍ରାଣର ଫଳଭାବସ୍ଥା ଯେ ଗୁଣ ଧରିବାରେ ।
ଦେହ ଜ୍ୟୋତି ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ଯେବେ ପ୍ରାଣ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସମସ୍ତକ୍ରିୟା ଲୋପ ହୁଏ ଜାଣ ।
ଦେହର ସମସ୍ତଶକ୍ତି ମରଣ କାଳୀନ,
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ମଧ୍ୟେ ହୋଇଥାଏ ଯେ ଲୀନ ।
ପ୍ରାଣବ୍ରହ୍ମ ଏ ଧାରଣା ରଖେ ଯେ ସମ୍ପାଦ,
ବୋଲନ୍ତି ଯେ ମାନବକୁ ଲୋକେ ଅଭିବାଦ ।

ନାରଦ ଯେ ଶୁଣି ସନତ୍କୁମାର ବର୍ତ୍ତନା
ପ୍ରାଣଶକ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବୋଲି ଚଳି ତାଙ୍କୁ ଜଣା ।
ବିଶ୍ୱରକେ ଚାହିଁ ସନତ୍କୁମାର ମନରେ
ନାରଦ ଅଜ୍ଞାତ ବ୍ରହ୍ମତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ।
ଅଛନ୍ତି ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବ ଶବ୍ଦାର ଅତୀତ;
ନିତ୍ୟ-ସତ୍ୟ-ଅବିନାଶୀ-ଆକାର ରହିତ ।
ପ୍ରାଣ ପରମାଣୁଠାରୁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ପନ୍ଦଶୀଳ—
ବ୍ରହ୍ମ ଯେ ଅପରିଣାମୀ ସତ୍ୟ ଅନାବିଳ ।
ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦାତୀତ ଅଛନ୍ତି ଯେ ସତ୍ୟ,
ପରିଣାମୀ ଅନିତ୍ୟ ଯାବନ୍ତି ଅସତ୍ୟ ।
ପରିଣାମୀ ବସ୍ତୁ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରହ୍ମର ତୁଳନା,
ହେବାକୁ ନ ପାରେ କଦାଚିତ ସମ୍ଭାବନା ।
ପ୍ରାଣବ୍ରହ୍ମ ଆମ୍ଭେ ଏହା ବୋଲିଅଛୁଁ ସତ୍ୟ—
ନାରଦ ବୁଝିଲେ ନାହିଁ ଏଥି ପୃଥକତ୍ୱ ।
ବ୍ରହ୍ମଶକ୍ତି ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହେବା ଯୋଗୁଁ ଜ୍ଞାନେ,
ପ୍ରାଣକୁ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଏହି ଅନୁମାନେ ।
ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷରେ ବ୍ରହ୍ମ ନୁହନ୍ତି ଯେ ପ୍ରାଣ,
ଆଲୋଚନା କର ସନତ୍କୁମାର ଏ ମାନ,
ବୋଲକେ ନାରଦେ ପୁଣି କର ସମ୍ବୋଧନ,
ହେ ନାରଦ ! ବୋଲୁଁ ଶୁଣ ତତ୍ତ୍ୱ ବିବରଣ ।
ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନୀ ଲୋକ ସର୍ବବିକାରଅତୀତ,
ନିତ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ତତ୍ତ୍ୱ ଅଛି ବିଶେଷ ବିଦିତ,
ବିକାରୀ ପଦାର୍ଥେ ସେହି ନ ଲଭେ ସନ୍ତୋଷ,
ଯେଣୁ ତ ଅନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁ ହୋଇଯାଏ ଧ୍ୱଂସ ।
ପରମ କାରଣଠାରୁ ପୃଥକ ଭାବରେ,
ବିକାରୀ ପଦାର୍ଥ ରହିବାକୁ ଯେ ନ ପାରେ ।
କାରଣ କେବଳ ପରବ୍ରହ୍ମ ଯେ ସ୍ୱାଧୀନ,
ଯାବନ୍ତି ବିକାରୀ ବସ୍ତୁ ତାହାଙ୍କ ଅଧୀନ ।
ବିକାରୀ ପଦାର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ତା ପରିଚୟ
ଦେଉଥାନ୍ତି—ଦେଖୁଛ ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବିଷୟ ।
ପୁଣି ବ୍ରହ୍ମ ବୋଧ ମାର୍ଗ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱରୂପରେ,
ଅଛନ୍ତି ବିକାରୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ସର୍ବ ଜଗତରେ ।
ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲଭିବାକୁ ଏମାନେହିଁ ସାକ୍ଷ,
ଏମାନଙ୍କ ସତ୍ୟତା ଯେ ଅପେକ୍ଷିତ ମାତ୍ର ।
ବ୍ରହ୍ମହିଁ ପରମ ସତ୍ୟ ନିଶ୍ଚେ ଶ୍ରବ ଜାଣ,
ନିତ୍ୟବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଯେ ଜାଣେ ସେହି ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଲାଭ ପାଇଁ ହୁଅ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଗ୍ରହୀ,
କାହିଁ ସେ ଜାଣିବ ତତ୍ତ୍ୱ ଯେ ନୁହେ ତ୍ୟାଗୀ ।
ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଯେ ଲୋକ ଜଗତରେ ସମ୍ଭବ ମନନ,
ସେହି ଲୋକ ଅଟେ ଜ୍ଞାନୀ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ।
ଆପଣା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କ୍ରିୟା କରି ସମ୍ପାଦନ,
ବନ୍ଧୁରେ ଅର୍ପଣ ପାଶେ କରେ ଗମନ ।
ଗୁରୁଙ୍କ ପାଶରେ ବସି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ,
ଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ କର ଯତ୍ନ ଯଥୋଚିତ ।
କରନ୍ତି ମନରେ ଯତ୍ନ ସୁଖଲାଭ ପାଇଁ ।
ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ବିନା ସୁଖ ଜଗତରେ ନାହିଁ ।
ଚେତନ ଆନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବ ସୁଖାଧାର—
ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରେ ମଣିବ ଅସାର ।
ଅକ୍ଷୟ ଅବ୍ୟୟ ସୁଖ ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ,
କରିବ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ ।
ମାତ୍ର ଦେଖି ପରିମିତ ସୁଖ ଲାଭ ପାଇଁ,
ଅଜ୍ଞ ଲୋକମାନେ ଦିବାରାତ୍ରି ଛନ୍ଦି ଥାଇଁ ।
ତୃଷ୍ଣା ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ମାତ୍ର ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥେ,
ନିତ୍ୟ ଭୂମାନନ୍ଦ ଲାଭ ହୁଏ ପରମାର୍ଥେ ।
ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥେ ତୃଷ୍ଣା ଦୁଃଖର କାରଣ,
ପରତତ୍ତ୍ୱ ଆତ୍ମା—ଲାଭେ ବ୍ରହ୍ମ ସନାତନ ।
ବ୍ୟାପ୍ତ ଯେବା ଜଗତସ୍ଥ ପଦାର୍ଥ ଯାବନ୍ତି,
ତାହାଙ୍କ ଅନନ୍ତ ଭୂମା ତାହାହିଁ ଅନନ୍ତ ।
କର୍ତ୍ତାସ୍ୱ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଯୋଗେ ଯାହା ଅନୁଭବ,
ଅଟେ ଯେ ପଦାର୍ଥ କ୍ଷୁଦ୍ର ପୁଣି ପରିମିତ ।
ଭୂମାପଦାର୍ଥକୁ ଜାଣ ଅସୀମ ଅମୃତ—
ବିକାରୀ ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରେ ଅଳ୍ପ ପୁଣି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ।
ଅତ୍ର ମହିମାରେ ଭୂମା ନିତ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ନ୍ୟାୟ ଅବିଦ୍ୟା ଯୋଗେ ସେହି ପରିଚିତ ।
ଯେକାଳେ ଅଦ୍ୱୈତ ବୋଧ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ,
ଜଣାଯାଏ ତହିଁ ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମେ ଅଭିହିତ ।
ସେକାଳେ ମନରେ ହୁଏ ଭାବନା ଉଦୟ,
ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରେ ଦିଏ ବ୍ରହ୍ମ ପରିଚୟ ।
ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱ ଏହି ବିଶ୍ୱ ଭେବେ ଯାଏ ଜଣା,
ଅନ୍ୟ କିଛି ହୁଏ ନାହିଁ ଅସ୍ତିତ୍ୱ କଳ୍ପନା ।
ମାନବ ମହିମା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୋ—ଅଜରେ,
ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବା ଜଣାଯାଏ ଧନ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟରେ ।
ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମହିମା ଅନ୍ୟରୂପେ ପରିଚିତ,
ସ୍ୱକୀୟ ତେଜରେ ଥାଏ ସଦା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ଅନନ୍ତ ପରମବ୍ରହ୍ମ ଶାନ୍ତ ପଦାର୍ଥରେ—
ଓତପ୍ରୋତ ଭାବେ ରହିଛନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ।
ପୂର୍ବେ ବା ପଶ୍ଚିମେ କିମ୍ବା ଦକ୍ଷିଣ ଉତ୍ତରେ,
ସର୍ବତ୍ର ସେ ବିଦ୍ୟମାନ ସମାନ ଭାବରେ ।
"ସ୍ୱହିଁ" ଏହି ଶବ୍ଦର ଅଟଇ ଯେ ଅର୍ଥ—
ଜାଣିବ ତାହାକୁ ବ୍ରହ୍ମସ୍ୱରୂପ ପଦାର୍ଥ ।
ତେଣୁ 'ସ୍ୱହିଁ' ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଅଧ୍ୟେ ଦକ୍ଷିଣେ ଉତ୍ତରେ
ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି ପୂର୍ବ ପଶ୍ଚିମରେ ।
ଏହି ଭୂମା ଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ଅତ୍ମା ବୋଲି ଜାଣ,
ସେ ଅତ୍ମାସ୍ୱରୂପ ସର୍ବସ୍ଥାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ଆତ୍ମା ଜଳବିଯେତ୍ର ଭାବେ ପୃଥକ୍ ଭାବେ ସତ୍ତ୍ୱ,
ନାହିଁ ତାହାର କ୍ରିୟାକଳାପ ଭଲଭା ।
ଏହିଭାବେ ବିଶେଷରେ ଆତ୍ମାକୁ ଯେ ଜାଣେ,
ପଦାର୍ଥ ମାତ୍ରକେ ଆତ୍ମରୂପ ତାହା ଜ୍ଞାନେ ।
ତାହାଙ୍କ ସମସ୍ତ ପ୍ରୀତି ଅତ୍ମାରେ ସ୍ଥିତିତ,
ଜାଣନ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ ବସ୍ତୁ ଅତ୍ମାରେ ଜଡ଼ିତ ।
କାମନା କାଞ୍ଚନେ ଅନୁରକ୍ତ ମର୍ତ୍ତଗଣ,
ଧ୍ୱନ୍ତ ଅଟଇ ଜ୍ଞାନୀଗଣ ଆଚରଣ ।
ପାର୍ଥିବ ସକଳ ଦ୍ରବ୍ୟ ତ୍ୟାଗେ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ,
ତାଙ୍କ ସର୍ବ ପ୍ରୀତି ଅତ୍ମାରେହିଁ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ।
ବିଷୟ ଅଜ୍ଞାନେ ରତ ଲୋକ ସାଧାରଣ,
ଜ୍ଞାନୀ ଏ ଜଗତ୍ରେ ମାତ୍ର ଅତ୍ମାରେ ରମଣ ।
ଜ୍ଞାନଙ୍କ ଯାବତ ଥାଏ ଦେହ ବର୍ତ୍ତମାନ,
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ସେ ଇହଲୋକେ ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖମାନ ।
ଦେହ ତ୍ୟାଗେ ଜନ୍ମନ୍ତି ସେ ଆନନ୍ଦ ବିଭୂତି,
ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି ଉଭୟକାଳେ ଆନନ୍ଦ ବିଭୂତି ।
ଦେହ ଛାଡ଼ି ଲଭନ୍ତି ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା ମୁକ୍ତି,
ଦ୍ୱୈତବୋଧ ଥିଲେ ଅତ୍ମା ନ ଭୁଞ୍ଜେ ବିଭୂତି ।
ପ୍ରୀତି ଯାତ ବର୍ତ୍ତମାନ ବିକାରୀ ପଦାର୍ଥେ,
କପର କଳ୍ପିତ ଭାବ ପ୍ରୀତି ପରମାର୍ଥେ ।
କର୍ତ୍ତାସ୍ୱ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରତି ଧାବିତ ଯା ମନ,
ସେହି ଦ୍ରବ୍ୟକରେ ତାହା ଆତ୍ମା ଆକର୍ଷଣ ।
ନ ଲଭିଲେ ସେହି ମୁକ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନତା,
ନାରଦ ! ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣିଥିବ ଏହି କଥା ।
ଏତ୍ରୁ ଅଦ୍ୱୈତ ଜ୍ଞାନ—କଳ୍ପିତ ଯାହାର—
ଜାଣିପାରେ ସେହି ଲୋକତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନସାର ।
ଅତ୍ମାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ ଯାବନ୍ତି ପଦାର୍ଥ—
ଅତ୍ମାରେ ବିଲୀନ ହୁଏ ଜାଣେ ସେ ଯଥାର୍ଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବୋଧ ମାନବେ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି ଏସନ,
ଅଳ୍ପ ପଦାର୍ଥରୁ ହୁଏ ଅସ୍ମାର ଉତ୍ପତ୍ତି ।
ଅସ୍ମାର ବିନାଶ ହୁଏ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥରେ,
ଅଜ୍ଞାନ ମାନବେ ଏହା ଭାବନ୍ତି ମନରେ ।
ଅସ୍ମାରୁ ଜନ୍ମିଛି ପ୍ରାଣ ଜ୍ଞାନଏ ଜାଣନ୍ତି,
ଅସ୍ମାରୁ ଯେ ଜାତ ଅଗ୍ନି, ଅସ୍ମାରୁ ଯେ ମୃତ୍ତି ।
ଅସ୍ମାରୁ ଜନ୍ମିଛି ଚେତ୍ତ ସକଳ ଅକାଶ,
ଅସ୍ମାରେ ସେ ସର୍ବ ପୁଣ ହୋଇଯିବେ ନାଶ ।
ଅସ୍ମାରୁ ହିଁ ଜାତ ଅଛି ପୁଣି ବଳମାନ,
ଅସ୍ମାରୁ ହିଁ ଜାତ ଧାନ ସଙ୍କଳ୍ପ ବିଧାନ ।
ଅସ୍ମାରୁ ଜନ୍ମିଛି ଚିତ୍ତ, ବାକ୍ୟ-ନାମ-କର୍ମ,
ଅସ୍ମାରୁ ଯେ ଜାତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜ ସର୍ବ ଧର୍ମ ।
ବିଶେଷରେ ଏହିକଥା ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଲୋକ,
ଜାଣନ୍ତି ସେ ଅସ୍ମା—ବ୍ରହ୍ମ ନୁହନ୍ତି ପୃଥକ ।
ସ୍ୱପ୍ନ, ଭୁଖ, ରୋଗ, ତାପ, ଜ୍ଞାନକ ଲେଖରେ,
ଜଣାଯାଏ ଏ ସମସ୍ତ ସମାନ ଭାବରେ ।
କରନ୍ତି ସକଳ ସର୍ବ ବସ୍ତୁ ସେ ଅସ୍ମାରେ,
ତେହିଁ ଅପ୍ରାପ୍ତ ରହେ ନାହିଁ ଭାଣ୍ଡାରେ ।
ଏକମାତ୍ର ଅସ୍ମା ଥିଲେ ସୃଷ୍ଟିର ପୂର୍ବରେ—
ସୃଷ୍ଟି ଅନ୍ତେ ଭୁଷ୍ଟ ହେଲେ ବିଧେ ରୂପରେ ।
ଯେଉଁ ସମୟରେ ହେବ ପ୍ରଳୟ ଜାଗତ,
ଅସ୍ମା ପୁଣି ହେବେ ଏକରୂପରେ ପରିଣତ ।
ବିଷୟ ପାର୍ଥକ୍ୟ ବୋଧ ଅବିଦ୍ୟା ପ୍ରଧାନ,
ବିଷୟ କାମନା ଅସ୍ମା ପ୍ରାପ୍ତି ବିଘ୍ନ ଜାଣ ।
ମନର ଅବିଦ୍ୟା କିମ୍ବା ବିଷୟ ବାସନା
ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ଯାଏ ଜଣା ।
ଅସ୍ମପ୍ରାପ୍ତି ବିଘ୍ନ ଦୂର ହୁଏ ସେ କାଳରେ,
ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନ ମନେ ଉଦେ ହୁଏ ସହଜରେ ।
ମନମଧ୍ୟ ଦୂରକରି ବିଷୟ କାମନା—
ଅନୁଧ୍ୟାନ କଲେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି ସମ୍ଭାବନା ।
ମନମଧ୍ୟ ମଳିନତା ହୋଇଯାଏ ଦୂର,
ଉଦୟସ୍ତ ସହଜେ ହୁଏ ସୁଜ୍ଞାନ ପ୍ରଚୁର ।
ବିଷୟ କାମନା ରାଗ ଦ୍ୱେଷରେ ଗ୍ଲାନି,
ସେହି ଗ୍ଲାନିରେ ମନ କଲେ ନ ଯୋଜିତ ।
ସେହି କର୍ମ ଯେବେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି କାମନାରେ—
ଗ୍ଲାନିଛ ହୁଏ, ମିଳି ଯାଏ ଅସ୍ମାରେ ।

ଅବିଦ୍ୟା ଓ କାମ, କର୍ମ ଭିନ୍ନ ମଳିନତା,
ଏ ଉପାୟେ ହୁଏ ଦୂର ବୁଦ୍ଧିର ସର୍ବଥା ।
ଅବିଦ୍ୟା କାମ ଓ କର୍ମ ହୃଦୟସ୍ଥ ଚିତ୍ତି,
ଅଣ୍ଡ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତି ମାର୍ଗେ ପରପନ୍ଥୀ ।
ଏ ହୃଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥି ଯେବେ ହୁଏ ବିଦୂରିତ,
ସେକାଳେ ବ୍ରହ୍ମାତ୍ମ ବୋଧ ହୁଏ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।
ଏହିରୂପ କଲେ ଅନ୍ତଃକରଣ ବିଶୁଦ୍ଧ,
ଯେ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ହୁଏ ଅନ୍ୟରୂପ ବୋଧ ।
ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦାର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମରୂପେ ଯାଏ ଜଣା,
ପ୍ରତି କର୍ମ ଦ୍ୱାରେ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରାପ୍ତିର ସୂଚନା ।
ସେକାଳରେ ଶବ୍ଦ ସ୍ପର୍ଶ ଏ ବିଷୟ ସର୍ବ,
ପୃଥକ ଭାବରେ ହୁଏ ନାହିଁ ଅନୁଭବ ।
ସହଜରେ ରାଗ ଦ୍ୱେଷ କାମନା ଗ୍ଲାନିତ,
ନ ହୁଅନ୍ତି ତୁଚ୍ଛ ଲୋଭ କ୍ରୋଧେ ବିମୋହିତ ।
ଯେ କାଳରେ ହୁଏ ଜ୍ଞାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସ,
ହୁଏ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଅବିଦ୍ୟା ବିନାଶ ।
ମନ ପଙ୍କିଳତା ସେବେ ହୋଇଯାଏ ଦୂର,
ଅନ୍ତଃକରଣ ଯେ ହୁଏ ନିର୍ମଳ ରୁଚିର ।
ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତିବିମ୍ବ ତେବେ ନିର୍ମଳ ମନରେ,
ପ୍ରତିଣ ଚିତ୍ରିତ ହୋଇଯାଏ ସହଜରେ ।
ସେହି ଚିତ୍ରଗୋଟି ଅଟେ ଯେତିଣ ଆକାର,
ଏହାହିଁ ହୁଏତ ଜ୍ଞାନ ଜ୍ଞାନ ସମାସ୍ତର ।
ଲେଉଥିଲ ଯେଉଁ ଅସ୍ମ ବିଦ୍ୟା ଉପଦେଶ,
ଏହାହିଁ ଯେ ବିଦ୍ୟା ବୋଲି ଜାଣିବ ବିଶେଷ ।
ନିୟତ ଅଭ୍ୟାସ ଧ୍ୟାନ ବୈରାଗ୍ୟ ଯୋଗରେ,
ଏହି ବିଦ୍ୟା କର ଅନୁଶୀଳନ ମନରେ ।
ମନ ଦୂର ହୋଇଯିବ ଅବିଦ୍ୟାନ୍ଧକାର,
ସହଜେ ପାଇବ ଲଭ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ଅପାର ।
ନାରଦ ମହର୍ଷି ସନତ୍କୁମାରଙ୍କ ଠାରୁ—
ଏହିରୂପ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିବାରୁ ।
ଆଲୋଚନା କରି ପୁଣ ହେଲେକ ନିପୁଣ,
ବୁଝିଲେ ସେ ବସ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଗୁଣ ।

ଶ୍ରୀ ପଦ୍ମଲୋଚନ ଦେବାଚାର୍ଯ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭାରତରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଚାର ।

(୨ୟ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତରାଂଶ)

ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟର ଅବସ୍ଥା ସହିତ ତୁଳନା କରି ଦେଖିଲେ, ସେ ସମୟର ଭାରତୀୟ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସବୁ କଠୋରତର ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ । ଏହା ବୋଲି ଯେ ଅଧୁନିକ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ନିୟମକ ବିଧି ସବୁ ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ନାହିଁ ଏହା କହାଯାଇ ନ ପାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେସ ଆକ୍ଟେଯୁଗି ଅଛି, ମୁଦ୍ରାକରର କାରାବାସ ବିଧାନ ଅଛି ଓ ସମ୍ପାଦକ ପ୍ରତି କଠିନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ଏପରି ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ରାଜନୈତିକ ବିଧି ପ୍ରଣେତାମାନେ ଏହି ଧରଣର କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀର ଅନୁମୋଦନ କରି ପାରନ୍ତି— ଏହା ମଧ୍ୟରେ ସଂପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତିର ଅବତାରଣା କରି ପାରନ୍ତି । ସେମାନେ କହି ପାରନ୍ତି ଏପରି ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ ସେମାନଙ୍କର ମଧୁର ସ୍ମୃତିର ଫଳ ନୁହେ କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କର ଜାତିପ୍ରଣୟନ-ଜନିତ ସ୍ୱଭାବର ବିକାଶ ନୁହେ— ଏହା ଦେଶକାଳପାତ୍ର ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି କରା ଯାଇଅଛି—ସେମାନେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତେଜନା-ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୟରେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ମାର୍ଗ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ ତାହା ବରଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି କଠୋର ନିୟମ ଗଠନ ପକ୍ଷରେ ଅହ୍ୱାନ କରିଥିଲା ଏବଂ ଏପରି ବିଧି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସମୟର ସ୍ୱାଭାବିକ ଅନୁପାତରେ ମୃଦୁଭାବ ଧାରଣ କରିପାରେ । ଏପରି ଯୁକ୍ତିରେ ଯେ କିଛି କାରଣ ନିହିତ ନାହିଁ, ଏହା ଯେ କେବଳ ସାଧାରଣଙ୍କର ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ ନିମିତ୍ତ ଦର୍ଶିତ ହୁଏ ; ଏପରି କହିବା ଅମ୍ମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ ; ଅଥଚ ଏପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୋଷଣ କରିବା ନ୍ୟାୟାନୁ-ମୋଦିତ ନୁହେ । ତେବେ ଏହା ବୋଲି ଯେ ଏପରି କର୍ତ୍ତବ୍ୟବ୍ୟାଖ୍ୟା ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ରହିଅଛି, ନୀତି (*Policy*) ଜ୍ଞାନ ନିଜର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଦେଖାଇ ନାହିଁ ଏହା କହାଯାଇ ନ ପାରେ । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଆଇନ ଚର୍ଚ୍ଚା ବିଷୟ ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ଅବତାରଣା କରିବାକୁ ହେଲା, ତାହା ଅମ୍ମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ ; କେବଳ ସୁପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରଥାର ଆଲୋଚନା ସ୍ଥଳରେ ନୂତନ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ ଏହା ତାହାର କ୍ଷୀଣ ପ୍ରମାଣ ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଯୁଗର—ସେହି ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ବିଧିର ଅମ୍ମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଷୟର ଆଲୋଚନା କରାଯାଉ । ସେ ସମୟରେ ଭାରତ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ବିବିଧ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ସବୁ ବିଷୟର ଚର୍ଚ୍ଚା ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ଏହି ନିୟମର ଲକ୍ଷଣକାରୀ ଦେଶୀୟ ହେଲେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅର୍ଥ ଓ କାରାଦଣ୍ଡର ଓ ବିଲାତୀୟ ଇଂରେଜ ହେଲେ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲା । ସେ ସମୟର ଅବସ୍ଥାନୁସାରେ ଏହି ସମସ୍ତ ନିଷେଧ ବିଧିର ଆବଶ୍ୟକତା ହୋଇଥିଲା, ଅଥବା ତାତ୍କାଳୀନ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷମାନଙ୍କର ସଂପେକ୍ଷାତ୍ମକତାରୁ ଏହାର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥିଲା, ଏକଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରମାଣ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେ । କିନ୍ତୁ ଏହା କୌତୂହଳର ବିଷୟ ଯେ, ଦେଶୀୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଦଣ୍ଡର ପ୍ରୟୋଗ ହେଉଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ପରିଚାଳନ ଭାର ସାଧାରଣତଃ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ହସ୍ତରେ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ, ସମ୍ଭବତଃ ୧୮୧୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ, ଭାରତବର୍ଷୀୟ ଲୋକମାନେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପ୍ରଚାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି ।

ସୁପ୍ରସିଦ୍ଧ ଜେମ୍ସ୍ ସିଲ୍ କ୍ରିଂହମ କର୍ତ୍ତୃକ ସମ୍ପାଦିତ "କଲିକତା ଜର୍ଣ୍ଣାଲ" ନାମକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜନ୍ ଆଡାମସାହେବ ଅସ୍ତ୍ରର ଅପ୍ରୀତି ଉତ୍ପାଦନ କରିଥିଲେ । ମାନନୀୟ ଜନ୍ ଆଡାମ ଚିତ୍ତବିକାର ପ୍ରକାଶ ଗବର୍ଣ୍ଣର ହୋଇଥିଲେ । ସମ୍ପାଦକ ଅତି ଉତ୍କଟ ଓ ବିଦ୍ୱେଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଗବର୍ଣ୍ଣରଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚରିତ୍ର ଆକ୍ରମଣ କରି ଦୋଷଯୁକ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଅତି ମଧ୍ୟ ଏହା ସଙ୍ଗେ ଏହା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ନିର୍ବାସନ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରୟୋଗ କରା ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ ଯେପରି କଷ୍ଟ ଦିଆ ହୋଇଥିଲା, ତାହା ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ହୋଇ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବିକ ଦେଶୀୟମାନେ ବଳେ ସମ୍ପାଦକପଦ-ରୂପ ଗୁରୁଭାର ବହନ କଲେ ଓ ଜଣେ ଜାତୀୟ ବୁଦ୍ଧିଯୁକ୍ତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ବିବେଚନା ଯେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଦ୍ୱାରଦେଶରେ ଘାତ ପ୍ରତିଘାତ କରିବାର ଭୟ ଦେଖାଇବ ଓ ସମୟେ ସମୟେ ନିଜର ଭାଗ୍ୟବିପର୍ଯ୍ୟୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବ ଏହା ନିଶ୍ଚିତ କଥା । ଏଥିପୋଷୁଁ ସେ ସମ୍ପାଦକର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରେଦର ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ଅଲଙ୍ଗନଠାରୁ କିଛି ଭଲ ନୁହେ ଏହା କଦାପି ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ସେ ଗୌରବମୟ ପଦର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅତି ମହତ୍, ସେ ଶ୍ଳାଘ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଅତି ଉଚ୍ଚ ଧରଣର, ସେ ପରମ ସାଧନାର ସିଦ୍ଧି ସେଉଁମାନେ ଜୀବନରେ ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି ସେମାନେ ଧନ୍ୟ—ସେମାନେ ସଂସାରର କୃତି ପୁରୁଷ । ସେମାନେ ଯେଉଁ ମହାତ୍ମାଙ୍କର ସେବକ ତାହାଙ୍କର ସମୟରେ ଶ୍ରମ୍ବଳକାରୁଥ ଉପାଦେୟ ଅନୁଷ୍ଠାନର —ଯାହା କବିଙ୍କର ସୁଷ୍ମ୍ମ ବା ଆକାଶକୁସୁମ ବୋଲି ଅନେକେ କହୁଥାନ୍ତି—ସୂଚନା ହୋଇପାରେ ଏବଂ ସେହି ସୂଚନାର ମୂଳରେ କିଛି ଶୁଭଫଳ ନିହିତ ଥାଇପାରେ, ସେମାନେ ଯେଉଁ ମଙ୍ଗଳମୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନ ନିୟୋଜିତ କରନ୍ତି ତାହା ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ଓ ଜଗତର ଉତ୍ତାନସ୍ଥାନ ପକ୍ଷରେ ଅତି ପ୍ରଶସ୍ତ, ସେମାନେ ଯେଉଁ ଦାୟିତ୍ୱର ଭାର ମସ୍ତକରେ ବହନ କରି ଏ ଶ୍ରମମୟ ମାର୍ଗର ପଥିକ ହୋଇଛନ୍ତି ସେ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଯେଉଁ ପୁଣ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ନିହିତ ଅଛି ଓ ଯେଉଁ କମଳ ସୁଖର ଉତ୍ସ ପିଟିଅଛି ତାହା ଏ ପାପତାପଦଗ୍ଧ ସଂସାରରେ ଦୁର୍ଲଭ ଓ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏପରି ଗୌରବାନ୍ୱିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରି ଯଦି ଶ୍ରେଦ ଓ ବାଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସେଥିରେ ଅପରାଧ ବା କଣ ? ଏପରି ପରମ ମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇ ଜୀବନପଥରେ ଗୁଲ୍ମ ଗୁଲ୍ମ ଯଦି ଅସମ୍ଭାବିତ ବିପଦ ଓ ଆଶଙ୍କା ପ୍ରାଣର ଶାନ୍ତିସମ୍ଭୋଗରେ ବାଧା ଜନ୍ମାଏ ତାହାହେଲେ ସେଥିରେ ପ୍ରକୃତପକ୍ଷରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଷ୍ଟର ସମ୍ଭାବନା କରାଯାଇ ପାରେ କି ? ଗୌରବର ମାର୍ଗ କଣ୍ଟକଶୂନ୍ୟ ନୁହେ, ଶୁଭଦିନରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଅଶୁଭର ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇ ଥାଏ । ଗୌରବମୟ ଜୀବନ ଶ୍ରେଦରେ ପଡ଼ିଯାରେ ଓ ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହୋଇପାରେ ମାତ୍ର ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଗୌରବ ଓ ସୁଷମା ଥାଏ ତାହା ସହଜରେ ମଳିନ ହେବାର କଥା ନୁହେ—ତାହା କୌ[illegible] ଲକ୍ଷ୍ୟପ୍ରସ୍ତ ଜୀବନର ସାର୍ବକାଳିକ୍ୟାଗ୍ନି ଅନ୍ଧଦିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାନ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଗୌରବର ପରିଚାୟକ ; ଏହି ହେତୁରୁ କବି ତାଙ୍କର ସ୍ମୃତିବିଜଡ଼ିତ ଉତ୍ତେଜନାରେ କହିଅଛନ୍ତି,—

"One crowded hour of glorious life
Is worth an age without a name."

ଲର୍ଡ ହେଷ୍ଟିଂସ୍ ଭାରତୀୟ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରକୁ ସର୍ବଦା ଉତ୍ସାହ ଦେଉଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଇଂଲଣ୍ଡର କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟମାନେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ନିଜ କାଉନ୍ସିଲର ସଦସ୍ୟମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାର ବାଧା ଦେଉଥିଲେ । ସେ ଭାରତବର୍ଷକୁ ଆସିବା ସମୟରେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅତି ଉଦାର ମତ ନେଇ ଆସିଥିଲେ । ଭାରତ ଇତିହାସର ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଏହା ବିଦିତ ଥିବ ଯେ, ୧୭୯୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଯେଉଁ ସମୟରେ ଟିପୁ ସୁଲତାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲୁଥିଲା, ସେହି ସମୟରେ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପ୍ରକାଶର କଠୋର ନିୟମାବଳୀ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ସେନ୍ସର ପ୍ରଥାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ନିୟମ ହୋଇଥିଲା ଯେ, "ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରିଣ୍ଟରଙ୍କୁ ନିଜ କାରଖାନାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆପଣାର ନାମ ସଂଲିଖିତ କରିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତାହାର ଖଣ୍ଡେ ଅନୁଲିପି ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ସେକ୍ରେଟରୀଙ୍କର ପରିଦର୍ଶନାର୍ଥ ପ୍ରେରଣ କରିବାକୁ ହେବ, ଅନ୍ୟଥା ତାହାଙ୍କୁ ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ପ୍ରତିବନ୍ଧନରୂପ ଦଣ୍ଡ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ।" ସେନ୍ସର (ପାଣ୍ଡୁଲିପିପରୀକ୍ଷକ) ଯେଉଁ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କର ବା ସମାଜର କ୍ଷତିକର ହୋଇପାରେ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ, ତାହା ସେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାନୁକ୍ରମେ କାଟି ଦେଉଥିଲେ । ଏହି ହେତୁରୁ ସେ ସମୟରେ ସମ୍ବାଦପତ୍ରକୁ ପ୍ରାୟ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଗୋଟି କଲମରେ ତାରକା ଚିହ୍ନର (*) ଶୋଭା ଧାରଣ କରି ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଥିଲା । ଲର୍ଡ ହେଷ୍ଟିଂସ ତାଙ୍କର କାଉନ୍ସିଲର ପ୍ରତିବାଦ ଶୁଣିକରି ମଧ୍ୟ ୧୮୧୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦର ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ତା ୧୯ ତାରିଖରେ କୌଣସି କାରଣ ନ ଦେଖାଇ ଉକ୍ତ ପ୍ରକାର ପାଣ୍ଡୁଲିପି ପରୀକ୍ଷାର ପ୍ରଥା ରହିତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସମ୍ପାଦକମାନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ସେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନିୟମ ମଧ୍ୟ ନିବଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଇଂଲଣ୍ଡୀୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟମାନଙ୍କର ଦ୍ୱିଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରତିକୂଳ ମନ୍ତବ୍ୟ, ସ୍ଥାନୀୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କର ରାଜନୈତିକ କାର୍ଯ୍ୟର ଅଲୋଚନା, ଏବଂ କାଉନ୍ସିଲର ସଦସ୍ୟ, ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟର ଜଜ, ବା ଲର୍ଡ ଶେଫଙ୍କର ସରକାରୀ କାର୍ଯ୍ୟର ଉଚ୍ଚ ସମାଲୋଚନା ପ୍ରକାଶ କରିବା ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ନିଷିଦ୍ଧ ହେଲା । ଏହା ଭିନ୍ନ, ଦେଶୀୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମନରେ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ-

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିଶ୍ୱାସ ବା ଧର୍ମକର୍ମରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାର ସଙ୍କଳ୍ପ ହୋଇ-ଅଛି ଏହି ପ୍ରକାର ଆଶଙ୍କା ବା ସନ୍ଦେହ କିଛି ପାରେ ଏପରି ବିଷୟର ଆଲୋଚନା କରିବା, ଅଥବା ଇଂଗ୍ଲଣ୍ଡ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମ୍ବାଦପତ୍ରରୁ ଏ ଶ୍ରେଣୀର ପ୍ରବନ୍ଧ ସଙ୍କଳନ କରି ପୁନଃ ପ୍ରକାଶ କରିବା, ଏବଂ ତାହାଦ୍ୱାରା ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ଓ ଅନେକ୍ୟ ଜନ୍ମାଇବାରେ, ଏପରି ଶ୍ରୀଭର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କୁତ୍ସା ବା ତରଙ୍ଗ ସମାଲୋଚନା ପ୍ରଚାର କରିବା ମଧ୍ୟ ନିଷିଦ୍ଧ ହେଲା । ଅଦ୍ୟାବଧି ମଧ୍ୟ ନିୟମ ହୋଇଥିଲା ଯେ, କେହି ଏହି ସମସ୍ତ ନିୟମ ଲଙ୍ଘନ କଲେ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ତାହାଙ୍କ ନାମରେ ସୁପ୍ରୀମ କୋର୍ଟରେ ମୋକଦ୍ଦମା ଉପସ୍ଥିତ କରି ପାରିବେ, ଅଥବା ଅପରାଧୀ ଲାଇସେନ୍ସ (ଅନୁମତି ପତ୍ର) ରହିତ କରି ତାହାଙ୍କୁ ଇଙ୍ଗ୍ଲେଣ୍ଡକୁ ଫେରି ଯିବାର ଆଦେଶ କରି ପାରିବେ । ଫଳତଃ ଏହି ସମସ୍ତ ନିୟମ ଏପ୍ରକାର କଠୋର ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସେସବୁ ଯଥାପଥ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ସବୁପ୍ରକାର ସ୍ୱାଧୀନ ସମାଲୋଚନା ଏକ ପ୍ରକାର ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଭୁଲ ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସୁପ୍ରୀମ କୋର୍ଟର ବିଚାରପତିମାନେ ସାଧାରଣତଃ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଥିଲେ, ଏବଂ ଏ ସବୁ ନିୟମ ଜାରି ହେବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଥରେ ଗୋଟିଏ ଫୌଜଦାରୀ ମୋକଦ୍ଦମା ଅନୁମୋଦନ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ଲର୍ଡ ହେଷ୍ଟିଂସ୍ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ଶାସନ ସମୟକୁ ସମ୍ବାଦପତ୍ର-ପକ୍ଷପାତିତ-ନିର୍ବାସନରୂପ କଳଙ୍କରେ କଳଙ୍କିତ କରିବାକୁ ନିତାନ୍ତ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଥିଲେ । ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣ ହେତୁରୁ ନିୟମସବୁ ଶୀଘ୍ର ମୃତପ୍ରାୟ ଅକାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଏବଂ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ସ୍ୱାଧୀନ ହେବାର ପଥ ଟିକିଏ ପରିଷ୍କୃତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଲର୍ଡ ହେଷ୍ଟିଂସ୍‌ଙ୍କ ଶାସନକାଳରେ କେବଳ ଇଂରେଜ-ମାନେହିଁ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପରିଚାଳନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଅଶାନୁରୂପ ଉତ୍ସାହ ଓ ଅନୁଗ୍ରହ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଥିଲେ । ମଦ୍ରାଜର ଅଧିବାସିମାନେ ଏ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଅଭିନନ୍ଦନ ପତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ତାହାର ଉତ୍ତରରେ ସେ କହିଥିଲେ,—"ମୁଁ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତା-ସଙ୍କୋଚନ ବିଧି ସବୁ ଅପନୀତ କରିଅଛି ଏବଂ ଭାରତସ୍ଥ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ମତାମତ ପ୍ରକାଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରଦାନ କରିଅଛି, କାରଣ ମୋ ବିବେଚନାରେ ଏହା ଇଂରେଜ ଜାତିର ପ୍ରାପ୍ୟ ଅଧିକାର" । ଅନ୍ୟ ଏକ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ମହାଶୟ କହିଥିଲେ,—"କିଛିର ସାଧୁତାର ବିଷୟରେ ସତର୍କ ଥିଲେ, ସାଧାରଣଙ୍କର ସମାଲୋଚନାଦ୍ୱାରା କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟମାନଙ୍କର ଅମୂଳକ ଭୁଲ ହ୍ରାସ ହୁଏ ନାହିଁ ; ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ, ତାହାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ପ୍ରବଳ ପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥାଏ ।" ସ୍ୱୀକାର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ସେ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷୀୟମାନେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ସମାଲୋଚନାର ଶକ୍ତି ଓ ଉପକାରିତା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ତେବେ ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ଯେ, ସେ ସମୟରେ ଉଚ୍ଚପଦସ୍ଥ କ୍ଷମତାପନ୍ନ ରାଜପୁରୁଷମାନଙ୍କର କ୍ରିୟାକଳାପ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ସମାଲୋଚନା କରିବା ଅତି ଗୁରୁତର ବ୍ୟାପାର ଥିଲା, ଏବଂ ଗଭର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟ ଯେ ସମୟେ ସମୟେ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅଭିଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ କରୁଥିଲେ, ତାହାର ମଧ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଅଭାବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭାରତସ୍ଥ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ର ପରେ ଯେଉଁ କ୍ଷମତା ଲାଭ କରିଥିଲା, ତାହା ଯେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ଆସୁଅଛି, ସେ ବିଷୟରେ ଅଣୁମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଉଦାର ହୃଦୟ ଗଭର୍ଣ୍ଣର କେନେଲ୍ ଲର୍ଡ କ୍ୟାନିଂ ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ମହିମା ସ୍ୱଦରୂପେ ବୁଝିଥିଲେ ; ଏପରି କି ସିପାହୀ-ବିଦ୍ରୋହର ସେହି ବିଷମ ସଙ୍କଟକାଳରେ ମଧ୍ୟ ସେ ତାହା ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ : ଉକ୍ତ ମହାତ୍ମା କହି ଅଛନ୍ତି,—"ମୁଦ୍ରାଯନ୍ତ୍ରର ସ୍ୱାଧୀନତା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଇଷ୍ଟ ସାଧିତ ହୁଏ, ତାହା ଏପରି ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଓ ସର୍ବଜନସ୍ୱୀକୃତ ଯେ, ଏହାର ଅପବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଅନିଷ୍ଟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଇଷ୍ଟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଅଧିକ—ଅନିଷ୍ଟ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ, କିନ୍ତୁ ଇଷ୍ଟ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ।" କ୍ୟାନିଂ ମହୋଦୟଙ୍କର ଉକ୍ତି ଯେ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ଏହା ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ମାତ୍ରଙ୍କେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ବିବେକ ଯାହାର ଜୀବନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ସତ୍ୟ, ନ୍ୟାୟ ଓ ସାଧୁତାର ଆଶା କରିବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ମାତ୍ର । ବିବେକର ବାସ ସତ୍ୟ ଓ ନ୍ୟାୟର ମଣ୍ଡଳରେ (*environment*) ବାସ କରେ ଏବଂ ସେହି ନିମିତ୍ତ ଜୀବନସଂଗ୍ରାମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ବିବେକ ତାହାର ଜୀବନକୁ ଗୋଟିଏ ନିଜସ୍ୱ ପ୍ରଦାନ କରେ, ତାହାର ଜୀବନର ଗତି ଏକ ଦିଗରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଫେରାଇଦିଏ ଓ ତାକୁ ସତ୍ୟର ଦୃଢ଼ବଳରେ ବଳୀୟାନ୍ ଓ ଜୟମଣ୍ଡିତ କରିବାକୁ ନିରନ୍ତର ଚେଷ୍ଟା କରେ । ଏ ଅନ୍ଧ ସଂସାର ସେ ମହତ୍ତ୍ୱ ବୁଝିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏ ସ୍ଥାନ ବିଶ୍ୱସଂସାର ସେ ଗାରମାର ଇସ୍ତ୍ରୀ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରବଞ୍ଚକ ସଂସାର ସେ ଗୌରବକୁ ନିଜର ପ୍ରବଞ୍ଚନା ବସ୍ତୁରେ ଦେଖେ ଓ ତାହାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଅବଗତ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ମହାତ୍ମା କ୍ୟାଲଂ ଯାହା କହିଗଲେ ତାହା ତାଙ୍କର ବିବେକଜନିତ ପ୍ରାଣର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ମାତ୍ର । ତାଙ୍କର ପ୍ରବୃତ୍ତି ତାଙ୍କର ବିବେକବାଣୀର ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନା ମାତ୍ର । ତାଙ୍କର ଦୂରଦର୍ଶୀ ଓ ବଜ୍ର ମନ୍ତବ୍ୟ ତାଙ୍କର ବିବେକର ଗଳନା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ । କିନ୍ତୁ ସଂସାର ଯେ ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ଭାବରେ ଭାବିଥିଲା ଏହା କହାଯାଇ ନ ପାରେ । ସଂସାରର ବନ୍ଧଦୃଷ୍ଟି ସେ ସତ୍ୟ ପ୍ରତି ଧାବିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା —ସଂସାରର 'ବିଶ୍ୱବିଶ୍ୱ' ଦଳ ବସ୍ତୁ ଯେ ମହାତ୍ମାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅନ୍ୟଭାବରେ ଦେଖିଥିଲା ଓ ତାଙ୍କର ନିନ୍ଦାବାଦ କରିବାରୁ ମଧ୍ୟ ବିରତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ନିର୍ଦ୍ଦୟ ସଂସାର ! ତୁ ସାରସତ୍ୟ ଯେ କେବେ ବୁଝିବୁ ତାହା ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜଣା !

କ୍ରମଶଃ

ଶ——

ସ୍ତୁତି-ସଙ୍ଗୀତ ।

କାହିଁ ଅଛ ଦେବତା ଦିଅ ହେ ବାରେ,
ନୀଳଚଞ୍ଚଳ ତୁମ୍ଭେ କେଉଁ ଶୟନେ । (ଯୋଷା)
ଦୁଃଖ ପରେ ଦୁଃଖ, ଦୁଃଖ ଛାଡ଼ି ପରେ,
ଦୋଳୁ ଦୋଳଭର ଏହି ନିରନ୍ତରେ
କି ଶୁଦ୍ଧ ସାଧୁତ୍ୱ ତୁମ୍ଭର ଗୋଚରେ—
ଶୁଭମସ୍ତୁ ବୋଲି ବନ୍ଦିତ ସଂସାରେ । ୧ ।

ମିଛ ଶାସ୍ତ୍ର-ଯାଗ, ମିଛ ସେ ସ୍ତବନ,
ମିଛ ସେ କୀର୍ତ୍ତନ, ପୂଜନ, ଜପାଣ,
ମିଛ ଜଟା-ବ୍ରତ, ହୋମ-ଯଜ୍ଞମାନ,—
ଧର୍ମ୍ମ-ଅଭିମାନ ଲୋକ ଠକିବାରେ । ୨ ।

ଲୋକ କି ହେ ତୁମ୍ଭେ ବସ୍ତ୍ର-ଅଳଙ୍କାର,
ନାନା ଭୋଗ-ରାଗ, ଧୂପ ପୁଷ୍ପଭାର,
ଗୀତ-ବାଦ୍ୟ ଅବ ଯାହାର ବୈଭବ,
ଲଭି କି ଶ୍ରୀଆ ଶରଣାର୍ଥୀଠାରେ । ୩ ।

ମନ୍ତ୍ର ଚିନ୍ତ ଦେବ ! ଜାଣେନାହିଁ ଚିତ୍ତ,
ଜନମରୁ ଦିନ-ଛାନ୍ଦ ହିଁ ଚିତ୍ତିଛି ।
ଦ୍ୱାରାଭାଗ ସହ ହସେ ରାଜା ଅଛ,
କମାଉଛ ବୋଲି କାନ୍ଦେ ଅଳାରେ । ୪ ।

ଜିଭରେ ଗୋଳିଛି ଅରଣ୍ୟ-ପଙ୍କ [illegible]
ଅଗ୍ନେ ଜରେଖିଛି ଚନ୍ଦ୍ର-ଛାୟାପଥ,
ମର୍ମ୍ମରେ ଢାଳିଛି ସର୍ପଶ୍ୱାସ ଶତ,
ନିଗାଇଛି ଅଶ୍ରୁ ସିନ୍ଧୁ ଉତ୍ସିହାରେ । ୫ ।

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପାଣିଗ୍ରହୀ ।

ଆଶ୍ୱାସ-ସଙ୍ଗୀତ ।

ତାକ ଚରଣରେ ମୋର କରୁଣାସ୍ୱରେ
ନିଜ ସ୍ୱରେ ନିରନ୍ତରେ । (ଯୋଷା)

ହେଲେ ହୁଅ ଛଳ-ଛାର,
ନ ଛୋଳ ନାହିଁ ଝଙ୍କାର,
ଅବହେଳେ ରହିବା ତୁ ଅବସାଦରେ ।

ଢେଉ ଭାଙ୍ଗି ଢେଉ ଉଠେ,
ଫୁଲ ଝଡ଼ି ଫୁଲ ଫୁଟେ,
ବସନ୍ତ ଆସେ ଫେରି ନବ ରାଗରେ !

ପ୍ରତ୍ୟହ, ପ୍ରତ୍ୟହ-ଭାର
ବହିଣ ଅମୃତ-ଧାର
ଚେତାଏ ଜଗତେ ସୁପ୍ତି ସୁଷୁପ୍ତି ପରେ ।

ନାହିଁ ଆସ୍ଥ, ନାହିଁ ଶେଷ,
ଅବସାଦ ନାହିଁ ଲେଶ,
ଅବୁଝ ନୁହ ମୋ' ଚିନ୍ତା ବୃଥା ମୋହରେ ।

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣମୋହନ ପାଣିଗ୍ରହୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିଶୀଥସ୍ୱପ୍ନ ।

(ମହାକବି ସେକ୍ସପିୟରଙ୍କ ମିଡ୍‌ସମର ନାଇଟ୍‌ସ୍‌ଡ୍ରିମ ନାମକ ନାଟକ ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ)

ଗ୍ରୀସଦେଶର ଅଥିନ୍ସ ନଗରରେ ଏହିପରି ଏକ ବିଧି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ଯେ ପିତା ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ପାତ୍ର ମନୋନୀତ କରିବେ କନ୍ୟା ସେହି ପାତ୍ରକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଯେଉଁ କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବା ଅଜ୍ଞାତରେ କୌଣସି ଯୁବକକୁ ପତିତ୍ୱରେ ବରଣକରିବ ତାକୁ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ, କିମ୍ବା ଲୋକାଳୟ ପରିତ୍ୟାଗକରି ଚିର-କୁମାରୀ ହୋଇ କୌଣସି ଏକଆଶ୍ରମରେ ବାସକରିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଏ ବିଧି କେବେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଉ ନ ଥିଲା । କେଉଁ ପିତା ଏଡ଼େ ନିଷ୍ଠୁର ଯେ ସ୍ୱୀୟ କନ୍ୟାର ଅମଙ୍ଗଳ ଚିନ୍ତା କରିବ । ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ପିତାଙ୍କର ଦମ୍ଭ ପ୍ରଦର୍ଶନହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା ; ସେଥିନିମନ୍ତେ କେବେ କାହାରକୁ ବିବାହକୁ ଯିବାକୁ ହେଉ ନ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଇଜିୟସ୍ ନାମକ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ଦିନେ ସତ୍ୟ ବିଚାରସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପ୍ରୋକ୍ତ ବିଧି ଅନୁସାରେ ସ୍ୱୀୟକନ୍ୟା ବିରୁଦ୍ଧେ ନ୍ୟାୟ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । ବୃଦ୍ଧର କନ୍ୟାର ନାମ ହାରମିୟା । ହାରମିୟା ଗୁଣବତୀ ଓ ରୂପବତୀ । ବୃଦ୍ଧ ଅନେକ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ନାମକ ଜନୈକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ-ବଂଶୀୟ ଯୁବକ ସଙ୍ଗେ କନ୍ୟାର ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର କଲେ, କିନ୍ତୁ ହାରମିୟା ପିତାଙ୍କୁ କିଛି ନ କହି ଲିସେଣ୍ଡର ନାମକ ଅନ୍ୟ ଏକ ଯୁବକର ପ୍ରେମରେ ମୁଗ୍ଧହୋଇ ତାଙ୍କୁ ହୃଦୟ ସମର୍ପଣ କରିଥିଲେ ସୁତରାଂ ପିତାଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତି ହେଲେ ନାହିଁ । ବୃଦ୍ଧ କନ୍ୟାକୁ ଅନେକ ପ୍ରକାର ବୁଝାଇଲେ, ଅନେକ ଦମ୍ଭ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ; କିନ୍ତୁ ତାହାଁରେ କିଛି ଫଳ ନ ହେବାରୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ରାଜଦ୍ୱାରେ ବିଚାରପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ ।

ହାରମିୟାର ଏକ ବାଲ୍ୟ ସଖୀ ଥିଲେ, ତାଙ୍କର ନାମ ହେଲେନା । ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ସଙ୍ଗେ ହାରମିୟାର ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର ହେବାପୂର୍ବରୁ ହେଲେନା ଦମିତ୍ରିଅସର ପ୍ରଣୟାକାଂକ୍ଷିଣୀ ହୋଇଥିଲେ । ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ମଧ୍ୟ ହେଲେନାର ପାଣି-ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇଥିଲେ ; କିନ୍ତୁ ହାର-ମିୟା ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ବିବାହ ହେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ହେବାରୁ ସେ ହେଲେନାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ହାରମିୟାର ପ୍ରଣୟ ପ୍ରାର୍ଥୀହେଲେ । ଏଥିରେ ହେଲେନା ଅତିଶୟ ମର୍ମାହତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଦମିତ୍ରିଅସ ତାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଦମିତ୍ରିଅସକୁ ଭୁଲି ନ ପାରି ସର୍ବଦାସେ ତାଙ୍କ ପରେ ଗୋଡ଼ାଇ ଥିଲେ । ଏହା ମଧ୍ୟ ହାରମିୟାର ଦମିତ୍ରିଅସ୍‌କୁ ବିବାହ ହେବାକୁ ନାରାଜ ହେବାର ଅନ୍ୟ ଏକ କାରଣ ।

ରାଜାଦେଶମତେ ହାରମିୟା ଓ ଲିସେଣ୍ଡର ଧୃତହୋଇ ରାଜ ସଭାକୁ ନୀତ ହେଲେ । ବୃଦ୍ଧ ଇଜିଅସ୍ ମଧ୍ୟ ଦମିତ୍ରି-ଅସକୁ ସଙ୍ଗେ ସେଇ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ, ବିଚାର ଆରମ୍ଭ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ହାରମିୟାକୁ ଦେଖି ରାଜାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଦୟା ଜାତ ହେଲା, ଏପରି ରୂପବତୀ ବାଳିକା ପ୍ରତି ସେ ଚରୂପେ କଠୋରଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରିବେ ତାହାହିଁ କେବଳ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯଦି କୌଣସି ଉପାୟରେ ହାରମିୟାର ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇ ପାରନ୍ତି ସେହି ଆଶାରେ ହାରମିୟାକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, ବତ୍ସେ, ପିତାଙ୍କ ଆଦେଶ ମତେ କାର୍ଯ୍ୟ କର । ପିତା ତୁମ୍ଭର ଦେବତା, ପିତା ତୁମ୍ଭର ଜନ୍ମଦାତା, ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରା ତୁମ୍ଭର ଦେହ ଗଠିତ ହୋଇଅଛି, ତୁମ୍ଭର ଜୀବନ ମୃତ୍ୟୁ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛାଧୀନ ଅଟେ । ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ଭଦ୍ର ବଂଶୀୟ ଯୁବକ ଏବଂ ସର୍ବ ପ୍ରକାରେ ତୁମ୍ଭର ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ର ଅଟନ୍ତି ।

ହାର—ଲିସେଣ୍ଡର ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ ଯୋଗ୍ୟ ଅଟନ୍ତି ।

ରା—ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ତୁମ୍ଭର ପିତା ଯାହାଙ୍କୁ ମନୋନୀତ କରିଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

ହାର—ପିତା ଯଦି ମୋ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟ ଦେଖିଥାନ୍ତେ ତାହା-ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

ରା—ପିତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ତୁମ୍ଭର ଚକ୍ଷୁକୁ ପରିଚାଳିତ କରିବା ଉଚିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହା—ମହାରାଜ ସମା କରନ୍ତୁ—ଦମିନିଅସକୁ ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ ମୋତେ କେଉଁଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ତାହାହିଁ ଆଦେଶ କରନ୍ତୁ ।

ରା—ମୃତ୍ୟୁ କିମ୍ବା ଚିର କୌମାର୍ଯ୍ୟ ! ହାରମିନ୍ୟା, ତୁମ୍ଭର ଅବସ୍ଥା ବଳରୂପେ ଚିନ୍ତିତ, ଯାହା ସ୍ଥିର କରିବାର କର । ତୁମ୍ଭେ ଉଚ୍ଚ ବଂଶୀୟା ଓ ନବଯୌବନସମ୍ପନ୍ନା, ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସଂସାରର ସବୁ ସୁଖ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଚିର କୁମାରୀ ହୋଇ ରହିବା କି ବାଞ୍ଛନୀୟ ଅଟେ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଚିନ୍ତନ ପାଇଁ ଅବକାଶ ଦେଇ । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ତୁମ୍ଭର ଯାହା କରିବାର ସ୍ଥିରକର । ଚିନ୍ତନ ପରେ ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ଦମିନିଅସକୁ ବିବାହ ହେବାକୁ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ ନ କର ତାହାହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏହା କହି ରାଜା ସଭାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ହାରମିନ୍ୟା ଓ ଲିସେଣ୍ଡର ରାଜସଭା ପରିତ୍ୟାଗ କରି କି ଉପାୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବେ ସେହି ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଥେନସ୍ ନଗରର ବହିର୍ଭାଗସ୍ଥ ଅନ୍ୟ ଏକ ନଗରରେ ଲିସେଣ୍ଡରଙ୍କର ଜଣେକ ଆତ୍ମୀୟ ବାସ କରୁଥିଲେ ; ତାଙ୍କର ସ୍ୱକୀୟ କନ୍ୟା ନ ଥିବାରୁ ସେ ଲିସେଣ୍ଡରକୁ ସୁତବତ୍ ସ୍ନେହ କରୁଥିଲେ । ସେଉଁ ବିଧାନାନୁସାରେ ହାରମିନ୍ୟା ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଅଭିଯୁକ୍ତା ସେ ବିଧି କେବଳ ଏଥେନସ୍ ନଗର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଏଥେନସ୍ ନଗରର ବହିର୍ଭାଗସ୍ଥ ଅନ୍ୟ କୁତ୍ରାପି ସେପରି ବିଧି ପ୍ରଚଳିତ ନ ଥିଲା । ଲିସେଣ୍ଡର ଭାବିଲେ ଯଦି ତାଙ୍କର ସେହି ଆତ୍ମୀୟଙ୍କ ଗୃହକୁ ଯାଇ ହାରମିନ୍ୟାର ପାଣିଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଏଥେନସର ଧୋନ ଅନୁସାରେ ଦଣ୍ଡନୀୟ ହେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଏହା ଭାବି ହାରମିନ୍ୟାକୁ ସବୁକଥା ବୁଝାଇ କହିଲେ । ହାରମିନ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଲିସେଣ୍ଡରଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତା ହେଲେ । ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହିପରି ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ ଦୁହେଁ ସେହି ରାତ୍ରିରେ ଗୋପନ ଭାବରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନଗରର ବହିର୍ଭାଗସ୍ଥ ଏକ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମିଳିତ ହେବେ ଏବଂ ସେଠାକୁ ଉକ୍ତ ଆତ୍ମୀୟଙ୍କ ଗୃହାଭିମୁଖରେ ଗମନ କରିବେ । ଏହି ପରାମର୍ଶ ସ୍ଥିର କରି ଦୁହେଁ ଯାଉଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ହେଲେନା ଆସି ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ହେଲେନାକୁ ଦେଖି ହାରମିନ୍ୟା ଚମତ୍କୃତ ହେଲେ, ସଦସ୍ୟ ! କେଉଁ ଆଡ଼େ ଗମନ ହେଉଅଛ ?

ହେ—ମୋତେ ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରୁଅଛ ? ଛି, ଛି, ଏପରି କଥା ଆଉ କୁହନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତ ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମ୍ଭର ନୟନଦ୍ୱୟ ନକ୍ଷତ୍ର ପ୍ରାୟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ତୁମ୍ଭର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଅତି ମଧୁର । ହାୟ, ମୁଁ ଯଦି ତୁମ୍ଭପ୍ରାୟ ସୁନ୍ଦରୀ ହୋଇଥାନ୍ତି, ଯଦି ତୁମ୍ଭର କଣ୍ଠପ୍ରାୟ ମୋର କଣ୍ଠ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇଥାନ୍ତା, ତୁମ୍ଭର କଣ୍ଠସ୍ୱର ପ୍ରାୟ ମୋର କଣ୍ଠସ୍ୱର ମଧୁର ହୋଇଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ କି ଦମିନିଅସ୍ ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥାନ୍ତେ ! କେଉଁ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ତୁମ୍ଭେ ଦମିନିଅସ୍‌କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିଅଛ ତାହା ମୋତେ ଶିଖାଇ ଦିଅ ।

ହାର—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ଭ୍ରୂକୁଞ୍ଚିତ କରେଁ ।

ହେ—ତେବେ ମୋତେ ସେହିପରି ଶିଖାଇ ଦିଅ ।

ହା—ମୁଁ ତାକୁ ତିରସ୍କାର କରେଁ ତହିଁ ବିନିମୟରେ ସେ ମୋତେ ପ୍ରେମ ପ୍ରଦାନ କରେ ।

ହେ—ତିରସ୍କାର କରିବାକୁ ହୁଏ ତାହା ମୋତେ କହିଦିଅ ।

ହା—ମୁଁ ତାକୁ ଯେତେ ଘୃଣା କରେଁ ସେ ମୋତେ ସେତେ ଆଦର କରେ ।

ହେ—ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେତେ ଆଦର କରେଁ ସେ ମୋତେ ସେତେ ଘୃଣା କରନ୍ତି ।

ହା—ତହିଁ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ଦୋଷୀ ନୁହେ । ସେହା ଦମିନିଅସ୍‌ର ମୂର୍ଖତା ।

ହେ—ତୁମ୍ଭର ଅନୁରାଗ—ତୁମ୍ଭେ ସୁନ୍ଦରୀ ।

ହା—ସଖି, ଧୈର୍ଯ୍ୟଧର । ମୋ ସଙ୍ଗେ ଦମିନିଅସ୍‌ର ଆଉ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବ ନାହିଁ ; ମୁଁ ଓ ଲିସେଣ୍ଡର ଦୋହେଁ ଅଦ୍ୟ ରାତ୍ରିରେ ଏ ନଗର ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କରିଅଛୁଁ । ହାୟ ! ଲିସେଣ୍ଡର ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା ପୂର୍ବେ ଏଥେନସ୍ ମୋତେ ସ୍ୱର୍ଗପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମର କି ଶକ୍ତି ! ସେହି ସ୍ୱର୍ଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ନରକପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେଉଅଛି ।

ଲିସେଣ୍ଡର ମଧ୍ୟ କିଛି କଥା ଗୋପନ ନ କରି ହାରମିନ୍ୟାକୁ ସେହି ଏଥେନସ୍ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାର ଯେଉଁ ପରାମର୍ଶ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ ତାହା ହେଲେନା ନିକଟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରକାଶ କଲେ । ପରେ ଦୋହେଁ ହେଲେନା ଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗୃହାଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲେ ।

ହେଲେନା ଦମିତ୍ରିଅସ୍‌ର ପ୍ରେମ ସ୍ୱୀକୃତ ହେତୁ ଉନ୍ମାଦିନୀ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲେ । ଦମିତ୍ରିଅସ୍‌କୁ ପାଇବା ଦୂରେ ଥାଉ ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ହେଲେନାର ଥରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା ହୋଇପାରୁ ନ ଥିଲା । ହେଲେନା ତାଙ୍କୁ ଆଦର କରି ଦୁଇଟି କଥା କହିବାର ଅବକାଶ ପାଉ ନ ଥିଲେ, ହେଲେନା ସଙ୍ଗେ କଥା କହିବା ଦୂରେ ଥାଉ ତାକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ପଳାୟନ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ହାରମିୟାର ଗୁପ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବର ରହସ୍ୟ ଅବଗତ ହୋଇ ହେଲେନା ଭାବିଲେ ଏ ରହସ୍ୟ ଦମିତ୍ରିଅସ୍‌କୁ ଜଣାଇଲେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବେ ଏବଂ ତାଙ୍କସଙ୍ଗେ ଦୁଇଦଣ୍ଡ କଥୋପକଥନ କରିବେ । ଅଧିକ କିଛି ନ ମିଳୁ ଅନ୍ତତଃ ଦମିତ୍ରିଅସ୍‌ର ଦର୍ଶନ ମିଳିବ ; ଏହି ଆଶାରେ ହେଲେନା ଦମିତ୍ରିଅସର ଗୃହାଭିମୁଖରେ ଗମନ କଲେ ।

ପ୍ରେମର କି ଚମତ୍କାର ବିଧାନ ! ଏଥେନସ୍ ନଗରରେ ହେଲେନା ଓ ହାରମିୟା ଭଳି ସମାନ ସୁନ୍ଦରୀ ବୋଲି ଗଣ୍ୟମାନ୍ୟ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଉଭୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହେଲେନାର କି ଲାଭ? ସମସ୍ତ ନଗରବାସୀ ଯାହା ବୁଝି ଅଛନ୍ତି, ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ତାହା ବୁଝୁ ନାହାନ୍ତି ତାଙ୍କ ବିବେଚନାରେ ଏକା ହାରମିୟା ଭଳି ଏଥେନସ୍ ନଗରରେ ଆଉ କେହି ସୁନ୍ଦରୀ ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରେମର କି ଅଦ୍ଭୁତ ଶକ୍ତି ! ସେ ଯାହା ବସ୍ତୁକୁ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଦାନ କରିପାରେ, ନିରାକାର ପଦାର୍ଥକୁ ସୁନ୍ଦର ଆକାର ପ୍ରଦାନ କରିପାରେ ? ପ୍ରେମ ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱାରା ଦେଖେ ନାହିଁ, ମନଦ୍ୱାରା ଦେଖେ । ସେହି କାରଣରୁ ପ୍ରେମକୁ ଅନ୍ଧ ବୋଲି କହନ୍ତି । ପ୍ରେମର ଦ୍ୱିତୀୟ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ; ସେଥି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରେମକୁ ଶିଶୁ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଶିଶୁମାନେ କ୍ରୀଡ଼ା ସମୟରେ ଯେପରି ମିଥ୍ୟା କଥା କହନ୍ତି, ପ୍ରେମ ମଧ୍ୟ ସବୁବେଳେ ମିଥ୍ୟାକଥା କୁହେ—ପ୍ରେମ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ । ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ଥରେ ହେଲେନାକୁ କେତେ ଆଦର କରୁଥିଲେ କେତେ ପ୍ରକାର ଅନୁରାଗ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ, କେତେ ଚାଟୁବାକ୍ୟ କହି ତାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ହାରମିୟା ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କର ଭାବ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଗଲା । ହେଲେନା ଘୃଣାର ପାତ୍ରୀ ହେଲେ, ତାପନ ତାପ ଲାଗି ଶିଶିର ଭଳି ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ଯିବା ପ୍ରାୟ ହାରମିୟାର ରୂପ ଜ୍ୟୋତି ଲାଗି ହେଲେନା ପ୍ରତି ଦମିତ୍ରିଅସ୍‌ର ଅନୁରାଗ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲା, ହେଲେନା ଦମିତ୍ରିଅସ୍ କର୍ତ୍ତୃକ ପରିତ୍ୟକ୍ତା ଓ ପ୍ରତାରିତା ହେଲେ ।

ସେହି ରାତ୍ରିରେ ହାରମିୟା ଓ ଲିସେଣ୍ଡର ପୂର୍ବ ପ୍ରସ୍ତାବମତେ ନଗର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନଗରର ଦକ୍ଷିଣାଂଶସ୍ଥ ଏକ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମିଳିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନାଭିମୁଖରେ ଚାଲିଲେ । ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ହେଲେନା ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ହାରମିୟା ଓ ଲିସେଣ୍ଡରର ଗୁପ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବମାନ ପ୍ରକାଶ କରି ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ତାଙ୍କପ୍ରତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ, ବରଂ ହାରମିୟାର ପଳାୟନ ସଂବାଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଉତ୍କଣ୍ଠାରୁ ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସେହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅରଣ୍ୟ ଅଭିମୁଖରେ ଧାବିତ ହେଲେ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଲିସେଣ୍ଡରକୁ ହତ୍ୟା କରି ହାରମିୟାକୁ ବଳପୂର୍ବକ ସେନି ଆସିବେ । ହେଲେନା ହତାଶ ହୋଇ ତାଙ୍କ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଲେ ।

ଲିସେଣ୍ଡର ଓ ହାରମିୟା ସେହି ଅନ୍ଧକାର ରଜନୀରେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଯାଉ ଯାଉ ପଥଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ । ହାରମିୟା ଅତିଶୟ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ଆଉ ଚାଲି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ସେହି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ନିଶା ଯାପନ କରିବାର ସ୍ଥିରକରି ଦୁହେଁ ଏକ ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ଉପବେଶନ କଲେ । ହାରମିୟା କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ଅଧିକକ୍ଷଣ ବସି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ସେହି ବୃକ୍ଷର ପାଦ ଦେଶରେ ଶିର ସ୍ଥାପନ କରି ଶୟନ କଲେ ଏବଂ ଅଳ୍ପକ୍ଷଣ ମଧ୍ୟରେ ଗାଢ଼ନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତା ହେଲେ । ଲିସେଣ୍ଡର ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଏକ ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ନିଦ୍ରା ଗଲେ ।

କ୍ରମଶଃ—

ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଚନ୍ଦ୍ରର ଘୋଷ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଚରିତାମୃତ ।

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ବିବାହ ।)

ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଏହିପରି ଉନ୍ମତ୍ତାବସ୍ଥା ଦେଖି ପିତାମାତା ତାହାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଲେ । ପାଠକ ମନେ କରି ପାରନ୍ତି ଉତ୍କଳନୁରାଗୀ ୧୩।୧୪ ବର୍ଷ ବାଳକ ପକ୍ଷରେ ବିବାହ କିପରି ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ବିବାହର ପ୍ରସ୍ତାବ ଶୁଣି ସେ ଚକିତ ଏବଂ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ଅନେକାନେକ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ କୌଣସି କୌଣସି ଦୋଷ ଥିବାଯୋଗୁଁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରି ହେଉଥିଲା, ରାମକୃଷ୍ଣ ଜଣେ ବଳେ ଚଳିଲେ ଜୟରାମ ବାଟୀରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ କନ୍ୟା ତାହାଙ୍କ ସକାଶେ 'ଭୁଣ୍ଡା ବଳା' (୧) ହୋଇଅଛି ।

ତାହାଙ୍କର ବିବାହର କଥା ଶୁଣି ମଥୁରବାବୁ ମଧ୍ୟ ଆପ୍ୟାୟିତ କରେ ନାହିଁ । ପାଟଲୁଗା, ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଖାଦ୍ୟ ଭକ୍ଷ୍ୟାଦିସହ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ପାଲଙ୍କିରେ ବିଦାୟ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ସମାରୋହ ସହିତରେ ଜୟରାମବାଟୀ ନିବାସୀ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କ କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ସାରଦାମଣି ଦେବୀଙ୍କ ସହିତ ତାହାଙ୍କର ଶୁଭପରିଣୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାହିତ ହେଲା । ଶ୍ୱଶୁର ଘରେ କିଛି କାମାତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀଶ୍ରୀ ହେବା ଭଳିକି ଥାଉ, ବାସର ଘରେ ଶ୍ୟାମା ବିଷୟକ ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ମନରେ ଗାଇ କରି ସମସ୍ତଙ୍କର ମନ ପ୍ରାଣ ହରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯେଉଁ ରାତିରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ତାହାଙ୍କୁ ଅଭିବାହିତ କରିବାକୁ ହେଲା, ସେ ରାତି କେବଳ ଭଗବତ୍ ବିଷୟକ ସଙ୍ଗୀତ ଏବଂ ଧ୍ୟାନ ଧାରଣାରେ ଅତିବାହିତ ହେଲା । କାମାତା ଫର୍ଯ୍ୟାରର କଥା କିଛି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ବୋଲି ବହୁତ ପ୍ରତିବେଶୀମାନେ ଶୀଘ୍ର ଜାଣି ପାରିଲେ ଏବଂ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶ୍ରୀଦେବୀ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ ! ତାହେଉ ବର୍ତ୍ତମାନ ବହୁତ ପ୍ରତିବେଶୀମାନେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଆପଣା ଆପଣାର ବାକ୍ୟାସ୍ତ୍ର ନେଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ କଥା କହି ଦେଖିଲେ ଯେ ଏ ସାମାନ୍ୟ ରସିକ ନୁହନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ରସିକତା ଅନ୍ୟରୂପ—କାମ ଗନ୍ଧଜଡ଼ିତ ନୁହେ, 'ପ୍ରେମାର୍ଦ୍ର' । ରମଣୀମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ପୂର୍ବ ରାତିର ବିବରଣ ପଚାରିଲାରୁ ସେ ଏପରି ମଧୁର କଣ୍ଠରେ ଶ୍ୟାମା ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ ସମସ୍ତେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସକାଶେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ଜଜ୍ଜର ଶକ୍ତି ସାମାନ୍ୟ କାଣି ସମସ୍ତେ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଫେରିଗଲେ ଏବଂ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ "ଆମ୍ଭେମାନେ ତ କେତେ କୋଇଁ ଦେଖିଲୁଁ, କିନ୍ତୁ ଏପରି ପାଗଳ କୋଇଁତ ଆଉ କେବେହେଁ ଦେଖି ନ ଥିଲୁଁ । ସାରଦାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ—ନୋହିଲେ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପାକ୍ରମାନେ ଥାଉଁ, ଏପରି ପାଗଳ ସଙ୍ଗରେ ତାହାର ବିବାହ ହେବ କାହିଁକି ?" ସାରଦାଙ୍କ ମାତା ଠାକୁରାଣୀ ଏହିପରି ମନ୍ତବ୍ୟମାନ ଶ୍ରବଣ କରି ଅଧିକରୁ ଅଧିକତର ଦୁଃଖିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଜ ଉପାୟରେ କାମାତା 'ମନୁଷ୍ୟ' ପରି ହୁଅନ୍ତି ତାହାର ଭାର ପ୍ରତିବେଶିମା ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରେ ।

ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ପରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଜଜ ଗ୍ରାମ କାମାରପୁକୁରକୁ ଫେରିଆସି ସେଠାରେ 'ଭୂତବୃଣାଇ' ନାମକ ଗୋଟାଏ ଶ୍ମଶାନରେ ଗଭୀରଧ୍ୟାନରେ ମଗ୍ନ ହେଲେ । ସେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବିଲ୍ୱବୃକ୍ଷ ରୋପଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହା ଅଦ୍ୟାପି ବର୍ତ୍ତମାନ ।

ଏଠାରେ ଏତିକି କହିଲେ ତଥାପି ଯେ ରାମକୃଷ୍ଣ ବିବାହ କରି ଆଜୀବନ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ସକାଶେ ଶରୀର ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖି ନ ଥିଲେ । ତେବେ ଏପରି ବିବାହର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ? ସେ କଅଣ ଗୋଟାଏ ଅବଳାକୁ ଆଜୀବନ ଦୁଃଖ ଦେବାକୁ ବିବାହ କଲେ ? ନା, ତାହା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭେମାନେ କହି ନ ପାରୁଁ । କାରଣ ଯେ ସାମାନ୍ୟ ଜୀବର ଦୁଃଖ ଦେଖି

(୧) ଦେବତା ଯଦିବି ସେ ଫରିଷ୍ଟ ମାନଙ୍କିର ବର ଉପାସାଏ, ତାହାକୁ ସେପରି ଭୁଣ୍ଡା ବାଳ ବଳିତ ବର ଉପରେ, ଏ ଉପମାଟି ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସକାଶେ ସେହିପରି ଉଚିତ ବା ଅବଶ୍ୟକ ହୋଇ ପାରିଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଧୀର ହୋଇ ଭାବୁଥିଲେ, ଯେ ପୁଣି ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦୁଃଖରେ ପକାଇବା ପାଇଁ ବିବାହ କରିବେ ? ତେବେ କି ନ ଜାଣି ନ ଶୁଣି ବିବାହ କରି ପକାଇଲେ ? ନା, ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେ । କାରଣ ବାଲ୍ୟ କାଳରୁ ସେ ନ ବୁଝି ନ ଶୁଣି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ଯାହା କରିବେ ବୋଲି ମନସ୍ଥ କରି ଅଛନ୍ତି ତାହା ନ କରି ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ତେବେକି 'ଯୁକ୍ତାର୍ଥେ କ୍ରିୟତେ ଭାର୍ଯ୍ୟା' ମନେକରି ବିବାହ କରିଥିଲେ ? ତାହାମଧ୍ୟ କୌଣସି ରୂପେ ସଙ୍ଗତ ହୋଇ ନ ପାରେ । କାରଣ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତରେ ଯେ ଏକାବେଳକେ ଶାସ୍ତ୍ରର ସମ୍ବନ୍ଧ ବିବର୍ଜିତ, ସେ ପୁଣି ପୁତ୍ର କାମନା କରିବେ କିରୂପେ ? ପାଠକ ! ଆପଣମାନେ ଏହି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ରହସ୍ୟ-ମୟ ବିବାହର ରହସ୍ୟ ଉଦ୍‌ଘାଟନ କରନ୍ତୁ ; ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ମନକୁ ଯେଉଁ କଥାଟି ଲାଗିଅଛି ତାହା ଏଠାରେ କହିବା ମୋର ଉଚିତ । ଯଦି ରାମକୃଷ୍ଣ ବିବାହ ନ କରିଥାନ୍ତେ ଏବଂ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ଦାକାଉଲାଣୀ ମଥୁର ବାବୁଙ୍କ ଆପଣାର ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭକ୍ତରୂପେ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତେ, ତେବେ ତାହାଙ୍କର ଅଜୀବନ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷା 'କାମିନୀ କାଞ୍ଚନ ତ୍ୟାଗ' କଥାଟା କେବଳ ଶୂନ୍ୟ କଥାରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଥାନ୍ତା ନାହିଁ କି ? ରୂପଲାବଣ୍ୟସମ୍ପନ୍ନା ଯୁବତୀ କାମିନୀ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ଲାଭ କରି ତାହାକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଏବଂ ଅତୁ-ଲୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ମଥୁର ବାବୁଙ୍କ ବହୁ ପ୍ରାର୍ଥନା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାହାଙ୍କ ଅଙ୍ଗୀକୃତ କାଞ୍ଚନ ବର୍ଜନ କଲେ ବୋଲି ଆଜି ସମସ୍ତ ସଂସାର ତାହାଙ୍କର କାମିନୀ କାଞ୍ଚନ ତ୍ୟାଗ କଥା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଶୁଣୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଭାଗ୍ୟବାନ କେତେପରି ତାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯଦି ସେ ଅଜୀବନ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ହୋଇଥାନ୍ତେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର କାଞ୍ଚନ ଲାଭର କୌଣସି ଆଶା ନ ଥାନ୍ତା, ତେବେ ଲୋକେ କହନ୍ତେ 'ହଁ ହେ ବାବୁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ନ ପାଇ ଅନେକେ କାମିନୀ ତ୍ୟାଗ କଥା କହି ପାରନ୍ତି ଏବଂ ଟଙ୍କା କଉଡ଼ି ନ ପାଇଲେ *"Grapes are sour"* କହିବା ପରି ଅନେକେ କାଞ୍ଚନ ତ୍ୟାଗ ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।' କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେପରି କାହାର କହିବାର ସୁଯୋଗ ନାହିଁ ।

ପୁଣି ଯଦି ସେ ବିବାହ ନ କରି ଧର୍ମର ସର୍ବକାଷ୍ଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଥାନ୍ତେ, ସଂସାରୀମାନେ ସ୍ଥିର କରନ୍ତେ ଯେ ବିବାହିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରାମକୃଷ୍ଣ ଅସି ନ ଥିଲେ ସେ କେବଳ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବିଲ୍ଲ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ମତରେ ବିବା-ହିତମାନେ ଉନ୍ନତ ଧାର୍ମିକ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ କେବଳ ଅଜୀବନ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀମାନେ ହିଁ ଧର୍ମର ଏକ ମାତ୍ର ଅଧିକାରୀ । କିନ୍ତୁ ରାମକୃଷ୍ଣ ବିବାହ ଦ୍ୱାରା ଆଜି ଏ କଥା ମଧ୍ୟ କହିବାର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

ବାସ୍ତବିକ, ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯୁଗରେ ବୁଦ୍ଧ, ରାମଚନ୍ଦ୍ର, ଚୈତନ୍ୟ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସମୟରେ ଯାହା ଦରକାର ହୋଇ ନ ଥିଲା, ଏହି ଯୁଗରେ—ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମୟରେ—ବିବାହ କରି ସ୍ୱୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଈଶ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧ ତ୍ୟାଗରୂପ ଅଭୁଲ କାର୍ଯ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକତା ହୋଇଅଛି । *

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଏବଂ ସାଧନା ।)

ମାତୃପ୍ରେମରେ ଉନ୍ମାଦଗ୍ରସ୍ତ ରାମକୃଷ୍ଣ ଶ୍ୟାମା ମାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ବିବାହିତ ହେବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ ହେବା ପରେ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଏହି କେତେଦିନ ମାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ରହିବାରୁ ତାହାଙ୍କର ବିରହବେଦନା ଏତେ ବଳବତ୍ତର ହୋଇଥିଲା ଯେ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚି "ମା, ମୋତେ ଦେଖା ଦେ; ମା ତୁ ରାମପ୍ରସାଦଙ୍କୁ ଦେଖା ଦେଲୁ, ବ୍ରହ୍ମାଦଙ୍କୁ ଦୟା କଲୁ, ଧ୍ରୁବଙ୍କୁ ଦୟା କଲୁ, ମୋତେ କାହିଁକି ଦୟା ନ କରୁ ମା" ଏହିପରି କହି ବ୍ୟାକୁଳ-ଭାବରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରି ମାଙ୍କୁ ଅହୋରାତ୍ର ଡାକିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କରେ ମାଙ୍କୁ ଡାକୁ ଡାକୁ ଭୂମିରେ ଏହିପରି ଭାବରେ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ଦରଧାରରେ ଶୋଣିତ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ! ସେହି ସବୁ ଦେଖି ଲୋକେ କହନ୍ତି "ଆହା, ଶୂଳ-ବେଦନାରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ଏ ଲୋକଟିର କିଛି ହେଉଅଛି, ନୋହିଲେ ମାଟିରେ ଏପରି ଭାବରେ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଯାଉଛି କାହିଁକି ?" ଅନେକ ସମୟରେ ପୁଣ୍ୟବୋଧ୍ୟା ଭାଗୀରଥୀ ତଟରେ ବସି "ମା, ମୁଁ ତୋତେ କେତେ ଦେଖି ପାରିବି ମା ! ତୁ ମୋତେ ଦେଖା ନ ଦେଇ ରହିପାରୁ ଅଛୁ ମା ?" ଏହିପରି କହି କାନ୍ଦୁଥାନ୍ତି । ସ ବ୍ୟ ଆଖିର ପାଣିଝରାଇ ବାକିଲେ ଆଉ ତାହାଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ସାଧ୍ୟ କାର ? ସେତେବେଳେ ଏପରି ବ୍ୟାକୁଳତା ହୁଅନ୍ତି ଯେ ଉପସ୍ଥିତ ଦର୍ଶକର ଅଶ୍ରୁଧାର ସମ୍ବରଣ କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ । "ମା, ତୋଷାଣ ଦିନ

* ଯେଉଁମାନେ ଏହିବିଷୟରେ ଅଧିକ ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସୁଲ୍ଲେଖକ ସ୍ୱାମୀ ସାରଦାନନ୍ଦ ପ୍ରଣୀତ "ରାମକୃଷ୍ଣ ଲୀଳା" ପ୍ରସଙ୍ଗର ପୂର୍ବାର୍ଦ୍ଧ ପାଠ କରନ୍ତୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଚାଲିଗଲା, ବିଦି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା, ତେବେ ସ୍ୱାମୀ ତୁ ମୋତେ ଦେବା ଦେଲୁ ନାହିଁ । ଅଜ ଏ ଦୁଆ ଜୀବନରେ ମୋର କି ପ୍ରୟୋଜନ !" ଇତ୍ୟାଦି କହି ଏପରି ଛଟପଟ୍ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ଦେଖିବା ଦୂରେ ଥାଉ, ୧ରେ କଲ୍ପନାକୁ ଅଟକେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼େ ।

ଏହିପରି ବ୍ୟାକୁଳାବସ୍ଥାରେ ତାହାଙ୍କର ଛମାସ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ଏ ସମୟରେ ଶୟନ, ସ୍ନାନ, ଭୋଜନ ଓ ଚେତନା ସମୟରେ ଜରଜରିତ ଭାବରେ ଈଶ୍ୱର ଚିନ୍ତା ! ସେ ଚିନ୍ତାର ଅଜ ବିରାମ ନାହିଁ । ଖାଇବାକୁ ବସିଲେ ମୁଣ୍ଡାଏ ଭାତ ଖେଳକୁ ନ ଯାଉଣ୍ଡ ଏପରି ଚୋହମାଡେ ଯେ "ମା କେବେ ଅଉ ଦେଖା ଦେବୁ" ବୋଲି କାନ୍ଦ ଗଡ଼ନ୍ତି, ଅଉ ଖାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ବା କେହି ତାହାଙ୍କୁ ଖୁଆଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ "ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ ଅଉ ବଞ୍ଚି ପାରିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁକୁଡ଼ ଭାଉ ଗଲା ନାହିଁ, ବଞ୍ଚିବ କିପରି ?" ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ସାଧୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ବଳପୂର୍ବକ ଖୁଆଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ବାଛୁର ଛୋଟିଣି ନ ପିଇଲେ ତାହାର ପାଟି ଚିରି ତାହାକୁ ଯେପରି ଛୋଟିଣି ପିଆଇବାକୁ ହୁଏ, ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସେହିପରି ଜୋର କରି ସାଧୁ ଖୁଆଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦିନେ ଦିନେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୋକରେ ଦେଖି ସେ ପ୍ରହାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କରି ତାହାଙ୍କୁ ଖୁଆନ୍ତି ଏବଂ କହନ୍ତି ଯେ "ଏପରି ନ କଲେ ତୁଚ୍ଛଭୂମିରୁ ଏହାଙ୍କ ମନ ତଳକୁ ଆସିବ ନାହିଁ, ଏବଂ ଏ ଜେଣ୍ଟିଲମାନ ଚିହ୍ନି ପାରିବେ ନାହିଁ ।" ସାଧୁଙ୍କୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଜେଉ ଜେଉଁଥିଲେ କହନ୍ତି "ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଲୋକକଲ୍ୟାଣ ହେବ ।" ବୋଲିକା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ଏହି ସମୟରେ ୨ ସାଧୁ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ହେବା ନାହିଁ ।

ପଞ୍ଚବଟୀରେ ଯେଉଁ ଅମଳକୀ ବୃକ୍ଷ ଅଛି, ରାମକୃଷ୍ଣ ସେଠାରେ ଗଛିଆ ହେବେ ଉଲଙ୍ଗ ହୋଇ ସାଧନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହୃଦୟ (ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଭାଇନେପୁ) ଜଣେ ଅମି ତାହାଙ୍କୁ ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖି ଉପହାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉପହାସ ନିଷ୍ଫଳ ଦେଖି ଲୋଷ୍ଟ୍ର ନିକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଭଙ୍ଗ ହେଲା । ସେ ହୃଦୟଙ୍କୁ କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ଥରେ ଧ୍ୟାନରେ ବସ, ଦେଖ ଏଥିରେ କିଛି ଅଛି କି ନାହିଁ ।" ହୃଦୟ କୌତୂହଳାକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ କିଛି ସମୟ ଧ୍ୟାନ କରିବା ପରେ "ଯୋଡ଼ାଗଲା ଯୋଡ଼ାଗଲା, ମାମୁ ମୋତେ ଦେଖାଇବ, ମୋତେ ଦେଖାଇବ" ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କ ବକ୍ଷରେ ହସ୍ତ ଦେଇ ସାନ୍ତ୍ୱନାବାକ୍ୟପୂର୍ବକ କହିଲେ 'ଭାବନା ନାହିଁ, ଯେତେ ପାପ କରିଥିଲ ସେଗୁଡ଼ାକ ପୋଡ଼ିଗଲା । ଏବେ ତୁଲ ପବିତ୍ର ହୁଅ ।" କହିବା ଅନୁଯାୟୀ ମାତ୍ର ୫ଟି ହୃଦୟ ଏହି ଦିନରୁ ଶାନ୍ତ ହୋଇଗଲେ, ମାମୁଙ୍କ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଅଉ ତାହାଙ୍କର ସାଧକାରେ ବିଘ୍ନ ପ୍ରଦାନ କଲେ ନାହିଁ ।

ଅଶ୍ୱତ୍ଥ, ବିଲ୍ୱ, ବଟ, ଅଶୋକ ଏବଂ ଆମଳକୀ ଗଛତଳିସ୍ଥ ପଞ୍ଚବଟୀରେ ଧ୍ୟାନ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍‌ଯୋଗ କଲେ । ପଞ୍ଚବଟୀର ଚାରିଅଞ୍ଚଳରେ ବାଡ଼ ଦେବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି ଏହି ସମୟରେ ଗଙ୍ଗାର କୂଅର ସଙ୍ଗେ ଶିଳାଦି ଗାଡ଼ିଶ, ଦଉଡ଼, ଏବଂ ଖଣ୍ଡିଏ କଛୁରି ମଧ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱର ପାଟରେ ଲାଗିଲା । ରାମକୃଷ୍ଣ ତାହା ଦେଖି ଅତ୍ୟର୍ଥ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଭିମୁଖ ନାମକ ଜନୈକ ଉଦ୍‌ଯାନ ରକ୍ଷକକୁ ଡାକି ଦେଖାଇଲେ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଭିମୁଖ ଦେବାଳୟର ମୂର୍ଖ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ହୋଇ ସ୍ୱାମୀ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଇଚ୍ଛାମାନେ— ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ମୂର୍ଖରୁ ବାଡ଼ ଦେବାର ଇଚ୍ଛା ତାହା ନିକଟରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥିଲେ—ବାଡ଼ର ସମସ୍ତ ସରଞ୍ଜାମ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଦେଖି ବିମୁଗ୍ଧ ହେଲେ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସେହି ଦିନଠାରୁ ତାହାଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥ ମହାପୁରୁଷ ମନେ କରି ତାହାଙ୍କର ସେବା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଧନ୍ୟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଭିମୁଖ, ଆଜି ଶତାବ୍ଦୀ ଉତ୍ତର ହୁମ୍ବର ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ଈର୍ଷା କରୁ ଅଛନ୍ତି ! ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାଭିମୁଖ ସାହାଯ୍ୟରେ ପଞ୍ଚବଟୀର ଚାରିଅଞ୍ଚଳେ ବାଡ଼ ଦିଆଗଲା ଏବଂ ତୁଳସୀବୃକ୍ଷ ରୋପଣ କରାଗଲା । ରାମକୃଷ୍ଣ ବୃନ୍ଦାବନରୁ ଯେ ଜଳ ଆଣିଥିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ପବିତ୍ର ପଞ୍ଚବଟୀକୁ ପବିତ୍ରତର କଲା ।

ପଞ୍ଚବଟୀକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ସକାଶେ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ହେଲା । ମଥୁରବାବୁ ତାହା ଜାଣିପାରି ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କଲେ । ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ସହସ୍ର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହି ଉତ୍ସବ ଦିନ ପରିତୋଷପୂର୍ବକ ଭୋଜନ କଲେ । ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବା ପରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ପ୍ରତିଦିନ ରାତ୍ରିର ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ପଞ୍ଚବଟୀରେ ଧ୍ୟାନରେ ଅତିବାହିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାଙ୍କର ଏହିପରି ଭାବୋନ୍ମତ୍ତାବସ୍ଥାରେ ଦିନେ ସେ ଶ୍ୟାମାସୁନ୍ଦର ଅଙ୍ଗଣରେ ବସିଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଦେବାଳୟର କର୍ତ୍ତ୍ରୀ ରାଣୀ ରାସମଣି ଉପସ୍ଥିତ । ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଶ୍ୟାମାସଙ୍ଗୀତ ଅତିଶୟ କର୍ଣ୍ଣମଧୁରାତ୍ମା ବୋଲି ରାଣୀ ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ମାତ୍ରେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରିବାପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ସାନନ୍ଦଚିତ୍ତରେ ଗାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଗାନ କରୁ' ହଠାତ୍ ରାଣୀଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଚପେଟାଘାତ କରି କହିଲେ "ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଚିନ୍ତା !" ଏ ଭୀଷଣ କାଣ୍ଡ ! ଯାହାଙ୍କୁ ପଦେ 'ତୁ' କହିବାର କାହାର ଅଧିକାର ନାହିଁ, ସେପରି ଧନ ମାନ ଏବଂ ବିଦ୍ୟା ବିଭୂଷିତା ରାଣୀଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ଅଧୀନସ୍ଥ ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ପୂଜକ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ଚପେଟାଘାତ—! ଦେବାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ତୁମୁଳ ବ୍ୟାପାର ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ମନ୍ଦିର କର୍ମଚାରୀ ଏବଂ ଭୃତ୍ୟମାନେ ରାଣୀଙ୍କର ଆଦେଶମାତ୍ରେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରିଦେବେ ବୋଲି ପ୍ରସ୍ତୁତ ! ଏକଦିଗରେ "କଣ ହେଲ, କଣ ହେଲ" ଡାକ ପଡ଼ିଅଛି, ଅନ୍ୟଦିଗରେ "ଧର, ମାର" ଇତ୍ୟାଦି କୋଳାହଳ ପଡ଼ି ଯାଇଅଛି ! ଏଣେ ରାମକୃଷ୍ଣ ମୃଦୁ' ହାସ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି ! ରାଣୀ "ମୁଁ ଏ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନିକଟରେ ସମ୍ପଦମା କଥା ଭାବିଲି କାହିଁକି" ବୋଲି ଅନୁତାପାନଳଦଗ୍ଧା ଏବଂ ମ୍ଳାନ ଭାବରେ ଉପବିଷ୍ଟା । କିନ୍ତୁ କାଳେ ଅପରିଣାମଦର୍ଶୀ ମୂର୍ଖ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବହୁ ଅତ୍ୟାଚାର କରନ୍ତି, ଏହି ଭୟରେ ରାଣୀ ଗାଡ଼ିବୋଝାଇ କରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ "ମୋର ଦୋଷରୁ ମୁଁ ପ୍ରହାର ଖାଇଅଛି । ମୁଁ ପ୍ରହାର ଖାଇ ଯେ ମୋତେ କେତେଦୂର ଭାଗ୍ୟବତୀ ମନେ କରୁଅଛି, ତାହା ଆଜି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ କଅଣ କହିବ ! ଦେଖ, ସାବଧାନ, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ଯେପରି ପଦେ କେହି କଟୁକଥା ନ କହେ ।" ଅଗ୍ନିରେ ଜଳ ବର୍ଷଣ ହେବା ପରି କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ କ୍ରୋଧାଗ୍ନିରେ ରାଣୀଙ୍କର ଏହି ବାକ୍ୟବାରି ବର୍ଷିତ ହେଲା । ଜ୍ୱଳନ୍ତାଗ୍ନିରେ ପାଣି ପଡ଼ିଲା ମାତ୍ରେ ଯେପରି ଫସ୍ ଫସ୍ ଶବ୍ଦ କରେ, ରାଣୀଙ୍କର ଏହି କଥା ଶୁଣି ମନ୍ଦିରସ୍ଥଲୋକେ "ଦେଖ ହେ, ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ କଣ ଏଙ୍କୁ ଔଷଧ କରିଛି ? ଯାରେ ବାଲୁ ବଜ୍ରଲୋକଙ୍କ ବଳ କଥା—କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ।" ଏପରି ଫୁସ୍ ଫାସ୍ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି କଥା ଲେଖୁଁ' ଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ଅଦ୍ୱୈତ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତି ଶିକ୍ଷାଦାନ ଏବଂ ଈଶାଙ୍କର ନ୍ୟାୟେ ଦେବାଳୟବାସୀ ଦୋକାରୀ ଓ ପଣ୍ଡାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରହାରଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତି ଶିକ୍ଷାଦାନ କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଅଛି ! ପାଠକ, ରାମକୃଷ୍ଣ ଜଣେ ଦରିଦ୍ର, ଜରଠର, ପୂଜକବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ରାଣୀ ରାସମଣି ଜାଣିଲେ ବିଭ ନ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେତେବେଳେ କଲିକତାରେ ଧନ, ମାନ, ବିଦ୍ୟା ଏବଂ ସମ୍ଭ୍ରମରେ ଉନ୍ନତ ଅସମୋପବିଷ୍ଟା ! ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପୂଜକ ବ୍ରାହ୍ମଣ କେଉଁଠି ଗୃହକାର ଗୃହ୍ରି କରି ରାଣୀଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରି ଧନଲାଭ କରିବେ ନା ଚିନ୍ତାବିଷ୍ଟ କଥା ! ଧନ୍ୟ ରାଣୀ ! ତୁମ୍ଭେ ଯେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଗୁରୁରୂପେ ଲାଭ କରି ନିଜର ଧନମର୍ଯ୍ୟାଦାଦି ସମସ୍ତ ଭୁଲିଯାଇ ଯଥାର୍ଥ ଶିଷ୍ୟାରୁପେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ, ଏହା ଅଳ୍ପ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ନୁହେ । ଭାବୁକ, ଠିକିଏ ସ୍ଥିରଚିତ୍ତରେ ଏ କଥାର—ଏ ସଂକାର—ମର୍ମ ଅବଧାରଣ କରନ୍ତୁ ।

ସାଧନ ସମୟରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଯାନହାଟିର ଜୟକ ଦେଗ୍ରିକାକୁ ଶିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବାନୁଯାୟୀ ମଥୁର ବାବୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କ କତିପୟ ଭକ୍ତ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ସେ ଜୟକ-ଶେତ୍ରକୁ ଗମନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଜୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି କାର୍ତ୍ତିକରେ ଯୋଗଦାନ କଲେ । ସେତେ-ବେଳେ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଚରମଗୁଣରେ ବୃଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଉଦ୍ବେଳିତ କରି ପକାଇଲା । ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନର ସେ ଧ୍ୱନି ଶ୍ରବଣ କରି ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ଲାମରେ ଜଣେ ସୈବ ବ୍ୟକ୍ତି "ଏଠାରେ କୌଣସି ଅସାମାନ୍ୟ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଅଛି" କହି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଶ୍ୱାସରେ ଦଉଡ଼ି ଆସିଲେ ଏବଂ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରି-ଚରଣ ଧୂଳି ମସ୍ତକରେ ଧାରଣ କଲେ । ମହାସମାରୋହରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତନର କାର୍ଯ୍ୟ ସମାହିତ ହେଲା । ଏହିଠାରୁ ବୈଷ୍ଣବ-ଚରଣ ପଳ ପଳ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରକୁ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଯାହାହେଉ ରାମକୃଷ୍ଣ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାବ' ସାଧନାରେ ନିମଗ୍ନ ହେଲେ । ସେ ଏକ ଅଲୌକିକ କାଣ୍ଡ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହା ପରେ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିବୃତ କରିବୁଁ । ଅମଶଃ—

ଶ୍ରୀ କ୍ଷିତିନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ।

ରାଜା–ନୃପତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ–ନୃପେ
ଜଳଉଛି ଉଦ୍ୟାନରେ ;
ସମର–ସଜ୍ଜା ଚଳିଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ
ବାଜୁଛି ଯୁଦ୍ଧ ବାଜଣା ।

ନଗର ଭିତରେ ବୁଲିଲା ଭଗର
ଜଳଉ ସମର ଘୋଷଣା,
ଦୂତର ଦୂତେ ଏ ଏସିଲା ଦୂତ
ସାମନ୍ତଗଣଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣା ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ପତ୍ନୀ ବୁଲିଲା ପ୍ରଧାନ
ଦ୍ୱାରେ ଧାଇବାଦାଳ ;
ଚମ୍ପାଚମ୍ପା ବାଜେ ଘୋଷଣା ଜୁଗ୍ରିମ,
ଚଳେ ଜଲଧି ଧମଳା ।

ରାଜା ନୃପତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୃପେ
ଜଳଉଛି ଅବମାନନା ;
ସମର ସଜ୍ଜା ଚଳିଛି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେ
ବାଜୁଛି ଯୁଦ୍ଧ ବାଜଣା । (୧)

ଚଳା ପେଦଳ ଖଡ୍ଗାସତଗଣ
ଜନ୍ମିଲା ଜଳ ଗୌରବେ,
ଚ୍ଛେ ପ୍ରଳୟ ଜଳ ବାମାଣେ
ତୁଳାନ୍ତିଳ ପେଲେ ସରବେ ।

ଅଶ୍ୱ–ହଣହଣ ହସ୍ତି–ବ୍ଳଂହଣ
ଅଶ୍ୱର ହେଷା ଚହଳ,
ଚାଲ ଚଳୁଅଳ ଜଳ ମଣ୍ଡଳାଳ
ଝଟି ଉଡେ ଧୂଳ ପଟଳ ।

ଚଢ଼ି ଚପଳ ଝଟି ଧୂଳାବଳୀ
ଫର୍ଫର ଉଡ଼େ ପବନେ ;
"ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ" ଗମ୍ଭୀର ଗର୍ଜନ
ପ୍ରାସର ଦିଗ୍ ଗର୍ଜିଲେ ।

ରାଜା–ନୃପତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୃପେ
ଜଳଉଛି ଅବମାନନା,
ଚଳୁଛି ବାହୁଳ ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା
ବାଜୁଛି ଯୁଦ୍ଧ ବାଜଣା । (୨)

ରାଜା ନୃପତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୃପେ
ଜଳଉଛି ଅବମାନନା,
ଚଳୁଛି ବାହୁଳ ଯୁଦ୍ଧ ଯାତ୍ରା
ଶୁଣୁଛି ସନ୍ତ୍ରାଣ ବାଜଣା ।

ଫଳନ ଭୂଗ ଉଡ଼େ ଦ୍ରୁତ୍ରାଣ
ମନ୍ଦାରପେ ଯାନ୍ତ ବାଦ୍ୟାଣ ;
ଚଳୁଅଳ ସେଣ୍ଟା ସହ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳେଶ
"ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ" ଉଚ୍ଚାରି ।

ଭକ୍ତ ବତ୍ସଳ ପ୍ରଭୁ ଜଗନ୍ନାଥ
ନୃତ୍ୟ ଲୁଚ ସଙ୍ଗେ ଚଳିଲେ ;
ପ୍ରଥମେ ଚାଲିଲେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ,
ଭକ୍ତିରୁ ପ୍ରଭୁ ବଳିଲେ ।

ରାଜା ନୃପତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୃପେ
ଜଳଥିଲା ଅବମାନନା ;
ସମରେ ହରିଲ ଜିତା ସେ ବେଦ,
ଗାଇବ ସମର ବାଜଣା । (୩)

"ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ଯାହାଙ୍କୁ ମନ
ଜାଣିବେ ଭଜେ ମୁଁ ନିଶ୍ଚିତ ;
"ମାର୍ଗେ ଅଛା ମର୍ତ୍ତେ ମାହିଁ ଅନ ଜାହା
ମୁଁ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ନୃପତି" ।

ଲକ୍ଷ ପ୍ରଧାନେ ଗର୍ଜି ବଳାପେ
ଚୁଁ ବାଦ୍ୟ ଫଳଗର୍ଜନେ,
ରାଜା ପଳାଇଲେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଆଣ୍ଠ
ଦେଖିଲେ ସମ ସରବେ ।

ରାଜା ଦୂତଙ୍କ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନପୁଣ
ପଦ୍ମାଦେଶ ଘନବ୍ରାଜ,
ଜେଲା ଜଳ ଦ୍ୱିତ୍ରେଣ
ଜଳ୍ପ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଡକାଇ :—

"ଚିତ୍ରାଳ–ଜଳେ ଚିତ୍ରୀ ଅଭିଯ
"ଦେଖେ ମୋ ଅବମାନନା,
"ଚୋଟେ ଯୋଧା ଯୋଧା ଯୋଜନା ଜଳ
ଦୂରେ ଯାଉ ଦ୍ରୁତ ଯାତନା ।"

"ଯେ ଯାଉ ଶ୍ରୀଗମ୍ଭ" ବୋଲିଲ ମନ୍ତ୍ରୀ
ଚିନ୍ତା ଭ୍ରୂ ଭ୍ରୂଟୀ—ଭପାଳେ,
ପ୍ରଥମ ଜଳେ ଘନସ୍ପର୍ଶ ବାଳେ
ଚିଣ୍ଟିଲେ ଜେମାଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶେ ।

ରାଜା ନୃପତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନୃପେ
ଜଳଥିଲା ଅବମାନନା,
ଚୁଟେ ଚଳନ୍ତି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ–ଆର୍ମି,
ପ୍ରଚାରିଛି ମହାସାନନା । (୪)

ସ୍ୱର୍ଗ ମାର୍ଗରେ ନୃପତି ନୃପତି
ଚଳୁଥିଲେ ଛେଡ଼ି ପ୍ରଚ୍ଛ,
ପଦ୍ମାଦେଶଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରୀ–ଅଦେଶେ
ଅଣ ଜଳ ବଳ ଜଳ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ ଚତ୍ରଣ "ଜଳଚ୍ଛ–ଅଜ୍ଞା
"ଶୁଣନାହିଁ ବେଳେ ଭ୍ରବ୍ଦ,
"ଚିନ୍ତାର ଚନ୍ତ୍ର ଭ୍ରଳ୍ପ ଚିନ୍ତା—
"ଚୁଣେ ପଣି ନାହିଁ ସେଷ୍ଟନେ ।

"ନୃପତି ନିଦେଶ ଚିତ୍ରାଳ ଜେଶୀ
ନୃପେ ଜଳ ଜେମ୍ବ ଅପଣ" ;
"ଜୟ ଜଗନ୍ନାଥ" "ଅଜ୍ଞ ହେ ମନ୍ତ୍ରୀ"
ବଢ଼ାଇଲେ ଗୁଣେ ବଚନ ।

ଚିତ୍ରାଳ ଜଳେ ଚିତ୍ରୀ ଅଭିଯ
ଦେଖେଲ ଅବମାନନା,
ଯୋଦ୍ଧେ ଯୋଧା ଦ୍ରୋଣା ଦ୍ରୋଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ
ଦୂରେ ଗଲ ସ୍ୱକ୍ଷସାଭନା । (୫)

ଶ୍ରୀ ଜଳଦୋର ବଳ ।

Printed By B. S. Das, Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୮ମ ଭାଗ । | କାର୍ତ୍ତିକ, ୧୯୨୧ । | ୨ୟ ସଂଖ୍ୟା ।

ଭାମିନୀକୁସୁମ ।

କହ ଲୋ କାମିନ ! କାହିଁକି ବାସର–
ଯୌବନ ରସେ ଉନ୍ମତ୍ତ,
ଯାମିନୀ ଜାଟିରେ ହସି ହସି ଖେଳୁ
ତୋ ସ୍ୱଧା ମସୃଣ ମୁଖ ?
ପଦ୍ମିନୀ ସ୍ୱନରେ ନ ମେଳୁଁ ନୟନ
ନ ଶୁଣୁଁ ଖଞ୍ଜନ ଗୀତ ।
କେଡ଼େ ଭରତରେ ସାଗ୍ରୁ ସ୍ୱଲୋଚନେ
ଦେଖୁ ଅବନୀଲ୍ଲଣ୍ଠିତ ?
ପଲକେ ସ୍ୱବାସେ ମୋହ କେଉଁଥିଲ
ଜଗତ–ଜନ–ମାନସ,
ପଲକେ ତୋ ଶୁଭ୍ର ଗୋଲ ଉଦରରେ
କରୁଥିଲ ରୁ ଅବଶ ।
କଳାମେଘି ତୋର ଭନ୍ନୁଛଦେ ଆହା
ଗୁରୁ ଉଦ୍ଦୋତକା ଅଳୀ ।
ଉକୁଟାଇ ସ୍ନିଗ୍ଧ ନଖଣ୍ଡ ଗୋଲାକୁ
ଭସ୍ମ ଦେଉଥିଲେ ଜାଳ ।
ହୃଦୟ ଉଦ୍ୟାନ ବନ୍ଦିକା ରୁ ମୋର
ମାନସ ଲୋଚନ କାଗ୍ର ।
କାନ୍ଦେ ମନ ଯେବେ ମୋର ଦୁଃଖଭରେ
ଭାଡ଼ି ରୁ ଅନିସ୍ତ ଧାଗ୍ର ।

ଉହ ଉହ ଖଣେ ଗୃହାଁ ମୋତେ ଝିଙ୍କେ
ନ ଭାଙ୍ଗ ସ୍ୱପ୍ନ ସ୍ୱପ୍ନନ !
ତୋ ବଦନେ ଅସି ଦୁଃଖ ଗଲେ ମିଶି
ଉତ୍ତରଦିଶ ଜୀବନ !
ପ୍ରସବ ମାତ୍ରେ ମାଲମଣି ଯୁଗ (୧)
କାଟି ସ୍ନେହ ଦସ୍ୱା ମାସ୍ୱା ।
ଯାଉଛୁ ଚପଳ ? କହ କହ ଗୋଟ
ଭେଟି ରୁ ଏ ମରକାସ୍ୱା ।
ନାହିଁ ! ନ ଉହଲ୍ଲ ଉସ୍ୱତ ପାଲଲ୍ଲ
ଜାଣିଲ ତାହାର ହେତୁ ।
ଏହି ଶିକ୍ଷାଦାନେ ତୋର ଲୋ ଜନମ
ମୋହ ପ୍ରବାହନୀ ସେତୁ ।
କାମିନୀ ଜୀବନ ଖଣ୍ଡିତ ଶ୍ରେସ୍ୱତ
ଗୁଣ ଯେଣ୍ଣ ଅବନାଶୀ ।
ସ୍ୱଫଳ ତାହାର ଉଭନ ମାଭର
ଦିଲୋକ ମୂର୍ଦ୍ଧାବଳାସୀ ।
ଜିଉ ଲୋ ତ ଫଳ ଯୁଗ ଯୁଗାନ୍ତର
ନ ଶ୍ରବ ଯାର ଅବର ।
ପ୍ରସବିତ ଯେବେ ଉଷମ୍ବ ଫଳ
ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣ ନାଶ ଭର ।

ଶ୍ରୀ ରାମୋଦର ମହାନ୍ତି ।

(୧) କାମନାଫଳ ପ୍ରଥମେ ଲାଲ ଓ ପରେ ଉତ୍ତମବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୀଳା । *

ଅମ୍ଭେମାନେ ଏପୂର୍ବେ(୧)ଆପଣମାନଙ୍କୁ ବାଲ୍ୟ କ୍ରୀଡ଼ାର ସେହି 'କା' ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଗଭୀର ରାଜନୀତି ଓ ଦର୍ଶନତତ୍ତ୍ୱ ନିହିତ ଅଛି ତାହାର ଯତସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଥିଲୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ପୁନର୍ବାର ଆପଣମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାକୁ ଅବରୋହଣ କରାଇବାର ଚେଷ୍ଟା ପ୍ରୟାସ ପାଇଅଛୁଁ । ଶିଶୁଜୀବନର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ଆପଣମାନେ କା' ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥିଲେ, ଏବଂ ଜନ ଜୀବନର ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ସେହି କା' କୁ ଅଙ୍କେ ନିଭାଇ ଥିଲେ ଓ ତାହାର ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ଅନୁରକ୍ତ ଥିଲେ; ଜୀବନର ସେହି ଅବସ୍ଥା ନା ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ସାମାନ୍ୟ ଅଧିକ ଶୈଶବାବସ୍ଥାକୁ ଅବରୋହଣ କଲେ, ଆପଣମାନେ ଲୀଳା ଅନୁଭବ କରିବାର ସ୍ମରଣ କରି ପାରିବେ; ଏବଂ ସେହି ଲୀଳାର ମର୍ମ ମଧ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରିବେ । ପୂର୍ବେ ଯେଉଁ ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ସାମାନ୍ୟ କ୍ରୀଡ଼ାରୁ ଗଭୀର ରାଜନୀତି ଓ ଦର୍ଶନତତ୍ତ୍ୱ ଚେଷ୍ଟା ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇଥିଲା; ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥାରୁ ଗଭୀର ଦର୍ଶନତତ୍ତ୍ୱ ଚେଷ୍ଟା ପରିସ୍ଫୁଟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆପଣମାନଙ୍କର ମନୋଯୋଗ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛୁଁ ।

ପୂର୍ବ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅମ୍ଭେମାନେ କହିଥିଲୁଁ ଯେ ବାଲ୍ୟକାଳ "କ୍ରୀଡ଼ାମୟ" ଏବଂ ଅଙ୍କୁର ଚେଷ୍ଟା ଶୈଶବାବସ୍ଥାକୁ ଗଲେ ଆପଣମାନେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବେ ଯେ ବାଲ୍ୟକାଳ ଲୀଳାମୟ-ଜନ୍ମାବଧି ବହୁଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିଶୁଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଲୀଳାବିଳାସ ଦେଖାଯାଏ, ତାହା ପିତାମାତାଙ୍କର ଅଶେଷ ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ କରୁଥାଏ; ଏବଂ ଶିଶୁମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଲୀଳା ବିଳାସରେ ଆପେ ଆପେ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରୁଥାନ୍ତି । ଏହି ଲୀଳାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଗଲେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭାଷାରେ କୁହାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଏହା କେବଳ ଶିଶୁଜୀବନରେ ଚଳିତ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଶକ୍ତିର ସ୍ୱତଃ ପରିସ୍ଫୁଟନ, ଅଥବା ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶକ୍ତିର ସ୍ୱତଃ ବ୍ୟକ୍ତତା । ଶିଶୁ କ୍ରମେ ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତହେଲେ ଅବଶ୍ୟ ତାହାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତିର ବହିଃପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ । ସେତେବେଳେ ସେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ସେହି ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ସେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ । ଯେ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ, ସେପ୍ରକାରମନ୍ତ୍ରେ ତାହାମଧ୍ୟରେ ଶକ୍ତି ଚଳିତ ଥିବା ପ୍ରୟୋଜନ । "ପିପୁଡ଼ି ହୋଇ ପାଉଁଷାକୁ ଉଠନ୍ତି" "ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଉଛି" "ଶିଳ ଶିଳପା ଗଗନମାର୍ଗରେ ଉଡ଼ୁଛି ନା ଭୁଲା କହେ ମୁଁ କେଉଁ ଠାରେ ରହିବ" ଇତ୍ୟାଦି ଯେଉଁ ପ୍ରବଚନ ଆମ୍ଭ-ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ତାହାର ଅର୍ଥ ଏହି ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ସଫଳବୋଧ । "ପାଉଁଷାକୁ" ଉଠିବା ନିମନ୍ତେ ପିପୁଡ଼ିର ଶକ୍ତି ଚାହିଁ; ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ବାମନ ହାତ ଉପଯୁକ୍ତ ବଳବରହିତ; ଏବଂ ଘୋର ପ୍ରଭଞ୍ଜନ ବେଗରେ ଶିଳ ଶିଳପା ଗଗନମାର୍ଗରେ ଉଡ଼ିବାବେଳେ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ରହିବା ନିମନ୍ତେ ଭୁଲା ପ୍ରାୟ ଲଘୁ ପଦାର୍ଥର ଶକ୍ତି ପକ୍ଷରେ ଏକାନ୍ତ ଅସମ୍ଭବ । ଉପଯୁକ୍ତ ଶକ୍ତି ନ ଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ; ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱ ଶକ୍ତିର ବାହୁଲ୍ୟ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ଅତଏବ ଶୋଭାବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱକ୍ଷ୍ୟ ମାନବ ଯାହା କିଛି ଆପଣାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ-ଶକ୍ତିର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି କରିଥାଏ ମାତ୍ର ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ—ଯଦି ବାଲଲୀଳା ଶିଶୁ ଜୀବନରେ ଚଳିତ ଶକ୍ତିର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି, ଏବଂ ଯଦି ଦ୍ରୋଡ଼ାର କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତିର ପରିସ୍ଫୁଟନ ତାହାହେଲେ ଏହି ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ କଣ ? ଗୋଟିଏ ଘଟଣାରେ ବାହାରି ସେହି ଶକ୍ତିର ଅଭି-ବ୍ୟକ୍ତି ଲୀଳାଲାସରେ କଥିତ ହେଲା; ଏବଂ ପ୍ରୌଢ଼ ପକ୍ଷରେ ତ ହେଉଛି ନ ହେଲା ? ଏହି ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ଲୀଳା ଶବ୍ଦର ଯଥାର୍ଥ ଅର୍ଥ ବୁଝିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଚଳିତ ଶକ୍ତିର ସ୍ୱତଃ ବହିଃ ପ୍ରକାଶ (Sponteneous manifestation) କୁ ଲୀଳା କୁହାଯାଏ । ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଶକ୍ତିର ବହିଃ ପ୍ରକାଶ ଦୁଇ ପ୍ରକାରେ ହୋଇଥାଏ—

(୧) "ମୁକୁର", ୭ମ ଭାଗ ୫ମ ସଂଖ୍ୟାରେ "କା" ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧ ।

* (ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାମନ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ପାଦିତ "ଓଡ଼ିଶା ଭାରତ ଅନୁଶୀଳନ" ଗ୍ରନ୍ଥ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ପଠିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋଟିଏ କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟବିଶିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏବଂ ଅପରଟି କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ କାର୍ଯ୍ୟରେ । ମୁଁ ଅମୁକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବି ବୋଲି ମନୋବିଜ୍ଞାନରେ ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବା ଅର୍ଥ ଭାବି ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ ତାହା ଲୀଳା ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେଁ; ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ସେହି ଅର୍ଥ ପ୍ରତି ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ବା ଏକବାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲାବେଳେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତିର ଯେଉଁ ନିର୍ବାଧ ବିକାଶ ହୁଏ ତାହାର ନାମ ଲୀଳା । ଲୀଳାବିଳାସରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ଜ୍ଞାନ ରହିଥାଏ, ଏବଂ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଅର୍ଥ ପ୍ରତି ଲୀଳା ଧାବିତ ହୁଏ ସେତେବେଳେ ସେ ଅର୍ଥ ଏତେ ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ଥାଏ ଯେ ଲୀଳାରସରେ ନିମଗ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ଅର୍ଥର ଜ୍ଞାନ ପାଇବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁଁ ଅର୍ଥବିହୀନ ନିର୍ବାଧ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ଲୀଳା ଶବ୍ଦ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ । ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ଉଦାହରଣ ଦ୍ୱାରା ଏହା ଭଲରୂପେ ଜଣାଯିବ । ମାନବ-ରାଜ୍ୟରୁ ଅବତରଣ କରି ପଶୁରାଜ୍ୟକୁ ଗଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଲୀଳାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । ଗୋରୁ ପ୍ରସବ କରିବାର ଏକ ବା ଦୁଇଦିନ ପରେ ଗୋବତ୍ସଟି ନାଲା ଦଗରେ ଓ ଅବଲୀଳାକ୍ରମେ ଲମ୍ଫପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ ! ସେ ନିର୍ବାଧ ଲମ୍ଫନରେ ଗୋବତ୍ସର ମନୋରାଜ୍ୟରେ କୌଣସି ଅର୍ଥର ଭାବ ଏକାବେଳେକେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ନ ଥାଏ; ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାତଭାବରେ କେବଳ ଜୀବର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତିର ବହିଃପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ ମାତ୍ର । ଏହାକୁହିଁ ସେହି ଗୋବତ୍ସର ଲୀଳା କୁହାଯାଏ; ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁଁ ଯେ ସେହି ଗୋବତ୍ସର ଜୀବନ ଲୀଳାମୟ ।

ଉପରଲିଖିତ ବିଷୟରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ଲକ୍ଷ୍ୟବିହୀନ ଶକ୍ତିର ନିର୍ବାଧ ବିକାଶକୁ ଲୀଳା କହନ୍ତି । ଶିଶୁ ଜୀବନର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥାଏ; ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ହୋଇ ଶିଶୁ ନିର୍ବାଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରୌଢ଼ର କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଧାବିତ । ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଅଜ୍ଞାତ ଥାଏ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ସେ ଅଜ୍ଞାନ ଅଭ୍ୟାସବଶତଃ କରି ଥାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଶୁଏଁଆଇ ଜଣେ ଅତିଥିଙ୍କୁ ଆହାର ପରିବେଷଣ କରିବେଳେ ତାହାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥୋପକଥନ କରୁଁ କେହି ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅତିଥିଙ୍କର ଆହାର ଦ୍ରବ୍ୟ ଭାବି ପୂର୍ବରୁ ଅପେ ସମସ୍ତ ଶେଷ କରି ଦେଇଥିବେ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଉକ୍ତ ଦ୍ରବ୍ୟକୁ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ କରି ପାରେ ସତ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ନିଜ ଜୀବନର ଶୈଶବରେ ଆହାର କରିବାର ସେ ଶିକ୍ଷା କରିଥିବେ ଓ ଆହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିଥିବେ ଏବଂ ସେତେବେଳେ ସେ ଅଭ୍ୟାସବଶତଃ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଆହାରର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନୁସରଣ କରିଥିବେ । ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ ଶିଶୁର କାର୍ଯ୍ୟ ସମୁଦାୟ ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଏବଂ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିଶୁପ୍ରାଣରେ ଗଚ୍ଛିତ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଶକ୍ତି ସ୍ୱତଃ ବିକାଶ ପାଏ । ସେଥିରେ ଶିଶୁର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ଏକାବେଳକେ ନ ଥାଏ । ନିର୍ବାଧରେ ଶିଶୁ ଜୀବନ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ ।

ଯେଉଁମାନେ "ଯାବଜ୍ଜୀବେତ୍ ସୁଖଂ ଜୀବେତ୍ ଋଣଂ କୃତ୍ୱା ଘୃତଂ ପିବେତ୍",—ଏହି ମତର ପୋଷଣ କରନ୍ତି; ସେହି ଦର୍ଶନାଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ ସ୍ୱମତ ସମର୍ଥନାର୍ଥ କହନ୍ତି ଯେ ଲକ୍ଷ୍ୟ-ବିହୀନ କାର୍ଯ୍ୟ ଏକାବେଳେକେ ଅସମ୍ଭବ; କୌଣସି ଅର୍ଥ ନ ଥିଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରେ କାହିଁ । ସୁଖବାସନା ମନୋମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମାଏ । ବାଷ୍ପୀୟଚକ୍ରେଇର ବଷ୍ପ ନିର୍ଗମଣଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମହାତ୍ମା ଜଉଟନଙ୍କର ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ତତ୍ତ୍ୱ ଆବିଷ୍କାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ନବଦ୍ୱୀପ ଗୌରାଙ୍ଗର ଲମ୍ଫ ପ୍ରଦାନଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମହାତ୍ମା ପ୍ରତାପସିଂହଙ୍କ ରାଜ୍ୟ ଧନ ପରିତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ସୁଖ ଭଜନା ସେନ ରୌଦ୍ରତପ୍ତ ଆରାବଲୀ ପର୍ବତରେ ବାସ କରି କଠୋର ସାଧନା ସାଧିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସୁଖ ବାସନାରୁ ଜନ୍ମି ଥାଏ । ବାସ୍ତବ ରାଜ୍ୟରେ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିଯାଉ ବା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସୁଖ ପ୍ରାପ୍ତି କଳ୍ପନାରେ ଅନୁଭବ କରିଯାଉ, ଯେ କୌଣସିମତେ ସୁଖ-ବାସନା ମନୋରାଜ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ନ ପାଇଲେ କୌଣସି କର୍ମ ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ଏ ମତ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଟିକିଏ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖିଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଏହି ମତ— ଅର୍ଥାତ୍ ସୁଖ-ବାସନା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜନ୍ମାଏ— ତିନୋଟି ଅଂଶରେ ବିଭକ୍ତ କରି ଯାଇପାରେ; ଯଥା ପ୍ରଥମରେ ସୁଖ; ଦ୍ୱିତୀୟରେ ମନରେ ସୁଖର ଭାବ; ତୃତୀୟରେ, ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ ସ୍ୱତଃ ଉଦିତ ହୁଏ ପ୍ରଥମ ଅଂଶର (ସୁଖର) ଜ୍ଞାନ କିପରି ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଥମେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାଇଲୁଁ ? ସୁଖ କଣ ତାହା ଜାଣିବା ପୂର୍ବରୁ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଚିନି ଯେ ଅସ୍ୱାଦନ କରି ନାହିଁ, ସେ ଚିନିର ମିଷ୍ଟତା ଜ୍ଞାନ କିପରି ପାଇପାରେ ? ଚିନିର ମିଷ୍ଟତା ଛଡ଼ା ତାହା ଜାଣିବା ପୂର୍ବରୁ ଚିନିର ମିଷ୍ଟତା ଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଜ୍ଞାନ ଥାଇ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ଚିନି ଆସ୍ୱାଦନ କରିବାକୁ ଯାଇଥାନ୍ତି । ଶିଶୁମାନଙ୍କଠାରେ ଅହାର କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏତେ ବେଶୀ ଯେ ସେମାନେ ଯାହା କିଛି ଦେଖନ୍ତି ତାହା ମିଷ୍ଟ ହେଉ ବା ତିକ୍ତ ହେଉ, ଅମୃତ ହେଉ ବା ବିଷ ହେଉ, ଯାହା କିଛି ହେଉ ହଠାତ୍ ପାଟି ମଧ୍ୟରେ ପୂରାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି ; ଏବଂ ଚିନି ଖାଇଥିବାରେ ଚିନିର ମିଷ୍ଟତା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ପରେ ପୁନର୍ବାର ଯେତେବେଳେ ସେହିପରି ଧଳା ଗୁଣ୍ଡାଗୁଡ଼ିଏ ଦେଖନ୍ତି ତାହା ଚିନି ହେଉ ବା ପଟାଳୁଣ ହେଉ ତାହା ଆହାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଆଗ୍ରହୀ ହୁଅନ୍ତି । ସେହିପରି ସୁଖ କଅଣ ତାହା ନ ଜାଣିବା ପୂର୍ବରୁ ସୁଖ-ବାସନା ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ପାରେ । ଏହି ସୁଖର ଅନୁଭୂତି ପୂର୍ବରୁ ସୁଖ ବାସନା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ମାନବ ଚିତ୍ତସ୍ଥ ପରିଚାଳିତ ହୋଇଥାଏ ; ଏବଂ ସେହି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପରିତୃପ୍ତି ପରେ, ସେ ସୁଖ କଣ ତାହା ଅନୁଭବ କରେ ।

ଯଦି ଏହା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ; ଏବଂ କହନ୍ତି ଯେ ସୁଖବାସନା ବ୍ୟତୀତ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜାତ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ; ତେବେ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ସୁଖ ମନୁଷ୍ୟର ବୋଧ ବା ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ନାହିଁ ; ମନୁଷ୍ୟର ଅନୁଭବ ଉପରେ ନିର୍ଭର ନ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ ବୋଲି ଗୋଟାଏ ବସ୍ତୁ ଅଛି । ତାହା ସର୍ବଦା ନିର୍ଦ୍ଦେଶରୁ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ; ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱତଃ ସୁଖଅଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ସୁଖ ଅଥବା ଅସି ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସେହି ସୁଖ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ନିଜର କିଛି ନାହିଁ ଯାହାଦ୍ୱାରା ତା ପ୍ରବୃତ୍ତିମାନେ ପରିଚାଳିତ ଓ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେବେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁନର୍ବାର ଯଦି ଶୈଶବାବସ୍ଥାକୁ ଯିବା ତାହାହେଲେ ଦେଖି ପାରିବା ଯେ ସୁଖ କେବଳ ଶିଶୁ ମନକୁ ଆକର୍ଷଣ କରେ ନାହିଁ । ଶିଶୁର ଏକାବେଳେକେ ସୁଖ ଜ୍ଞାନ ନ ଥାଏ ; ସୁଖ କଣ ସେ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଶିଶୁ ଏମନ୍ତ ବି ମଳ ମୂତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ଭକ୍ଷଣ କରେ । ପାଟିକୁ ଯିବା କଥା ତେଣିକି ଥାଉ ଯାହା ଦୂରରୁ କେବଳ ଦୃଷ୍ଟିପଥରେ ପତିତ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଜାସିକାରକ୍ତ ହସ୍ତ ବଢ଼ାଇ ପଳାୟନ କରେ, ତାହାଠାରେ ଏପରି ତ ସୁଖ ଗୁଣ ଅଛି ଯେ ତାହା ଶିଶୁର ମନ ଆକର୍ଷଣ କରେ ? ଏବଂ କ୍ରମେ ଜ୍ଞାନ ସଞ୍ଚୟର ସଙ୍ଗେ ସେହି ଶିଶୁ ପୁଣି ତାହାଙ୍କ ସେହି ମନ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ନ ହୋଇ, ତାହା ପାଖରୁ ପଳାୟନ କରେ ? ଶିଶୁ ଜୀବନରୁ ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥାକୁ ଆସିଲେ ଉପରୋକ୍ତ ମତର ଅସତ୍ୟତା ସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଜଣାଯାଏ । ଯଦି ସୁଖ ମନୁଷ୍ୟର ବୋଧଗତଭାବରେ ରହି ମନୁଷ୍ୟକୁ ନିଜ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ସତ୍ୟ ହୁଏ ; ତାହାହେଲେ ଖାଦ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟଠାରେ କ୍ଷୁଧା ଜନ୍ମାଇ ଅଥବା ଅସି ସୁଖରେ ପତିତ ହେଉଥାନ୍ତା, ଜଳ ପିପାସା ଜନ୍ମାଇ ଅଥବା ପିପାସିତ ମନୁଷ୍ୟର କଣ୍ଠ ସୁଶୀତଳ କରୁଥାନ୍ତା, ଏବଂ ଶୈତ୍ୟ-ଜନିତ ଶୀତବସ୍ତ୍ର ନିଜେ ଅସି ଶୈତ୍ୟାନ୍ତରଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ଦେହ ଆଚ୍ଛାଦନ କରୁଥାନ୍ତା । ମନୁଷ୍ୟକୁ ଖାଦ୍ୟ ପେଟ ଓ ଆବରଣ ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ କାହିଁକି ପଡ଼ନ୍ତା ? ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ, ମାନବପ୍ରକୃତି ଏବଂ ସେହି ପଦାର୍ଥ ପ୍ରାପ୍ତିରେ ସେ ପ୍ରକୃତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଏ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଏହିପରି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ଯେ ମାନବପ୍ରକୃତି ସନ୍ତୋଷ-ଦାୟକ ପଦାର୍ଥ ଅନ୍ୱେଷଣ କରେ ; କିନ୍ତୁ ସେ ପଦାର୍ଥ ନିଜେ ଅସି ତାହାର ପ୍ରକୃତିର ସନ୍ତୋଷ ବିଧାନ କରେ ନାହିଁ । ସୁଖ-ଦୁଃଖ ବୋଧ ବା ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ମନୁଷ୍ୟର ମାନସାଗତଭାବରେ ସୁଖ ଦୁଃଖ କିଛି ନ ଥାଏ । ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭେମାନେ ସାଧାରଣତଃ ସୁଖ ପାଇଥାଉଁ ସେହି ଖାଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ଦୁଃଖଦାୟକ ଜ୍ଞାନ ନିଜ ପରିହାର କରିଥାଉଁ । ଏହାର କାରଣ ଏହି ଯେ ସୁଖ-ଦୁଃଖଭାବ ଖାଦ୍ୟରେ ନ ଥାଏ, ତାହା ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରଥମତଃ କ୍ଷୁଧା ବୋଧ ନ ହେଲେ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥର ଆବଶ୍ୟକତା ନ ଥାଏ ; ଏବଂ ସେତେବେଳେ ତାହା ବରଂ ଦୁଃଖଦାୟକ । କ୍ଷୁଧା ଶକ୍ତି ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ବଳବତ୍ତର, ଖାଦ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ସୁଖଦାୟକ ହୁଏ । ଅତଏବ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଖାଦ୍ୟର ଅସଲ ଗୁଣ (*Intrinsic*

Digitized by srujanika@gmail.com

quality) ନୁହେଁ; ଏହା ପ୍ରବୃତ୍ତିର ସନ୍ତୋଷ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ସୁଖର ସମ୍ଭାବନା ପୂର୍ବରୁ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ; ସୁଖ ନିଜେ ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅବଦାରଣ ହୋଇ ନ ପାରେ । ସୁଖ ପାଇବାକୁ ସୁଖ ନିଜେ ସୁଖ ଦେଇ ନ ପାରେ; ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଉଦ୍ରେକ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ ।

ଅତଏବ ଉପରୋକ୍ତ ଉଦାହରଣରୁ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ କୌଣସି ଅର୍ଥ ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । ଶିଶୁମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଶ୍ରୁଧା ବୋଧହେଲେ ଶିଶୁ କୌଣସିମତେ ଭଲ ମନ୍ଦ ନ ବିଚାରି ଯାହା ହାତ ପାଇ ପକାଏ । କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ କଳ୍ପନାରେ ରଖି କାମନା ଦମନ କରି ରଖିବା ଶିଶୁ ଜୀବନରେ ଅସମ୍ଭବ । କବି ଯଥାର୍ଥରେ କହନ୍ତି—

"———A simple child
That lightly draws its breath,
And feels its life in every limb
What should it know of death?"

Wordsworth.

ସରଳପ୍ରାଣ ଶିଶୁ ସରଳ ଜୀବନମାର୍ଗରେ ଧାବିତ; ସେ ମୃତ୍ୟୁ କଥା ବା କଣ ଜାଣିପାରେ ?

ମାତୃବକ୍ଷରେ ସ୍ତନ୍ୟପାନ କଲାବେଳେ ସେ ସ୍ତନ୍ୟପାନ ବ୍ୟତୀତ ଶିଶୁ ଅନ୍ୟ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ; କାହିଁକି ବା ସେ ସ୍ତନ୍ୟପାନ କରୁଅଛି, ସେ ସ୍ତନ୍ୟ ସହିତ ତାହା ଜୀବନର ବା କି ସମ୍ବନ୍ଧ ତାହା ଜାଣିବା ଶିଶୁ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ନୈତିକ ଜୀବନରେ ନୈତିକତାର ସଞ୍ଚାର ନିମନ୍ତେ ଭୁଲ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ତାହା ଶିଶୁ ପ୍ରାଣକୁ ଏକାବେଳେକେ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନ ଥାଏ । ଶିଶୁ କେବଳ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଦାସ; ଏବଂ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯେଉଁ ଭାବ ତାହାର ମନ ଆକର୍ଷଣ କରେ ସେ ସେହି ଭାବ ପ୍ରତି ଧାବିତ ହୁଏ; ସେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟାକର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଶ୍ଳୀଳାଶ୍ଳୀଳ ଧର୍ଶ୍ମାଧର୍ଶ୍ମ ବିଚାର କରେ ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ବିଚାର ପ୍ରତି କୌଣସି ମାନଦଣ୍ଡ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ୱରୂପ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ; ଶିଶୁ ଜୀବନରେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନ ଥାଏ । ଏକ ପ୍ରବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ସେ ସରଳଭାବରେ ନିର୍ବାଧରେ ଜୀବନମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଏ । ଏହିପରି ଯେ ଶିଶୁ ସାଂସାରିକ ଜୀବନର ସଂଘଟଣା, ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ, ଲାଭ ବା କ୍ଷତି, ସମ୍ପଦ ବା ବିପଦ, ଯୌବନ ବା ଜରା, ଜନ୍ମ ବା ମୃତ୍ୟୁ କୌଣସି ଭାବ ତାହା ମନରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ । ସାମାଜିକ ଜୀବନର ଯାହା କିଛି ସମ୍ବନ୍ଧ ତାହା ଶିଶୁ ପ୍ରାଣ ପ୍ରତି ସ୍ପର୍ଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ନୁହେଁ । ଶିଶୁ ତାହାର ପାଇ ପାର୍ଥିବ ବେଷ୍ଟନୀର ଦାସାନୁଦାସ; ସ୍ଥୂଳତଃ କହିବାକୁ ଗଲେ ଶୈଶବରେ ମାନବ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରାୟ ସମାସୀନ । ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ଯେପରି ସହଜ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଅନ୍ତି, ଶିଶୁ ସେହିପରି ଜାତି ଅଜାତିର ବିଚାର ନ କରି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଶୂନ୍ୟଭାବରେ ସ୍ୱୀୟ ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ହେଲାକ୍ଷଣି କୁକୁଡ଼ା ଯେଉଁ ପ୍ରବୃତ୍ତିବଶତଃ ସ୍ୱୀୟ ଖାଦ୍ୟ ଅନ୍ୱେଷଣ କରେ; ମାଛିମାଛେଇ ଯେପରି ନାନାସ୍ଥାନରୁ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କରି ବା ଅଦ୍ଭୁତ କୌଶଳରେ ବସା ନିର୍ମାଣ କରେ, ପକ୍ଷୀଶାବକ ଉଡ଼େଇ ଯେପରି ଠିକ୍ ପକ୍ଷରେ ପରେ ଚାଲିବାରେ, କୋକିଳ ଯେପରି ବସନ୍ତାଗମନ ଜାଣିପାରି ବାଣାଳୀ ପଞ୍ଚମସ୍ୱରରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବିମୋହିତ କରେ; ଭ୍ରମର ଜାତୀୟପକ୍ଷୀ ଯେପରି ଯଥା ଋତୁରେ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ ନାନାସ୍ଥାନରେ ସ୍ୱୀୟ ବାସ୍ତବ ଯଥା ସମୟରେ ବାସକରେ; ମାନବ ଶିଶୁ ସେହିପରି ସହଜ ପ୍ରବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଲକ୍ଷ୍ୟହୀନ ଭାବରେ ନିର୍ବାଧରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଏହିପରି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଲୀଳା କୁହାଯାଏ । ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଯେପରି ଲୀଳାମୟ, ଶିଶୁର ଜୀବନ ସେହିପରି ଲୀଳାମୟ । ତେବେ ଶିଶୁ ଓ ଇତର ପ୍ରାଣିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଭେଦ ଏହି ଯେ ସେ ସେମାନଙ୍କ ପରି ବର୍ତ୍ତମାନରେ ଆବଦ୍ଧ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ଯେଉଁ ଭାବ ଫଳ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ରଖିଥାଏ ତାହା ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ଏକାବେଳେକେ ନ ଥାଏ । ଶିଶୁ ପଶୁପକ୍ଷୀ ମାନଙ୍କୁ ବିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଚିରକାଳ ଏକପ୍ରକାର । ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଆଧାର; ସେମାନେ କିନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟିବେଳେ ଯେପରି ଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଏବଂ ଅନନ୍ତକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହିପରି ଥିବେ । ସାନ୍ତ ଶିଶୁଠାରେ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛି, ଏବଂ ଶିଶୁର ଆତ୍ମା ଅନନ୍ତକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଜଲକ୍ଷ୍ୟକୁ ଚାଲିବା ନିମନ୍ତେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଶିଶୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭଗବାନଙ୍କର ଅଧାର, ଏବଂ ସେହି ଭଗବତ୍ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଭଳିକା ଶିଶୁଜୀବନର ଅଜ୍ଞାତ ଓ ଅନନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ସ୍ଥୂଳତଃ ଶିଶୁ ଯଦିର ଅଜ୍ଞାନୀ, ତଥାପି ମାନବ ଜୀବନ ବିବର୍ତ୍ତନର ଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବାତ୍ମାର ବିଭିନ୍ନ ବିକାଶ ଶିଶୁଠାରେ ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ନିହିତ ଥାଏ । ଏହି ହେତୁରୁ କବି ଉଡ୍‌ସ୍ୱର୍ଥ—

"The child is father of the man."

ଅତଏବ ଏହି ଐଶିଶକ୍ତିର ଅନନ୍ତ ପ୍ରବିବର୍ତ୍ତନର ଅଧାର ହେତୁରୁ ଶିଶୁଜୀବନ ଭାବର ପ୍ରାଣିଙ୍କ ଜୀବନଠାରୁ ପୃଥକ୍ । ଟିକିଏ ବିଚାର କରି ଦେଖି ବିଚାରେ ବୁଝାଯିବ ଯେ ଏହି ପାର୍ଥକ୍ୟହିଁ ଶିଶୁଜୀବନର ଲୀଳାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ଥାଏ । ମାନବ ଚରିତ୍ରରେ ଶିଶୁଲୀଳା ଯେପରି ମଧୁମୟ, ଅପୂର୍ବ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟର ଆଧାର ସ୍ୱରୂପ ଦେଖାଯାଏ (୧) ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଜୀବନ ସେପରି ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ କଥା ଏହି ଯେ ଶିଶୁର ଭବିଷ୍ୟତ ଶିଶୁଲୀଳାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ଥାଏ, ଏବଂ "ନିଜ ଦେହସ୍ପର୍ଶେ" ସ୍ୱର୍ଗ ଭାହା ନୂଆ ନୂଆ ଦେଖା ଯାଇ ଥାଏ । ଭବିଷ୍ୟତ ବର୍ତ୍ତମାନର ମୂଲ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ଥାଏ । ଏହି ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶାରେ ଆଶାନ୍ୱିତ ହୋଇ ମାନବ ବର୍ତ୍ତମାନର ମୂଲ୍ୟ ନିରୂପଣ କରେ । ସେ ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ଭାହା ମାନବ ଚରିତ୍ରରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ବିଶେଷତ୍ୱ ଢ଼ାଇ ଥାଏ । ଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତା କୌଣସି ଆଇନ ପାଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଦେଖନ୍ତି ଯେ ସେ ଆଇନ ପାଶର ଭବିଷ୍ୟତ କଣ ; ଯଦି ଭବିଷ୍ୟତ ମନ ଦେଖାଯାଏ ତେବେ ସେ ଭାହା ପରିହାର କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଯଦି ଭବିଷ୍ୟତ ଭଲ ଦେଖା ଯାଏ, ଭାହା ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ପାଶ ହୁଏ ; ଏବଂ ସମସ୍ତସମୟରେ ଭାଷା ଭାହା ଉପରେ ଏତେ ମୂଲ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ଭାଷାବିଜ୍ଞାନ ଭାହାର ମୂଲ୍ୟର ସମାନ ହୁଏ ନାହିଁ ; ଏବଂ ଅଧିକନ୍ତୁ ଭାଷାଙ୍କର ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଭାହାପାଇଁ ମୂଲ୍ୟରେ ହୀନ ହୁଏ । ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଭଭିଷ୍ୟ ପ୍ରାଣିଟିକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବା ଭବିଷ୍ୟତ ସବୁବେଳେ କେବଳ ଭାହାର ପରି ଦେଖେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଭାହାର ଲୀଳାରେ ସେତେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରେ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ଯେତେବେଳେ ଶିଶୁପ୍ରାଣୀକୁ ଏକ ମହାଶକ୍ତିର ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅନନ୍ତ ପ୍ରବିବର୍ତ୍ତନର ଅଧାର କରି ଦେଖେ ସେତେବେଳେ ଶିଶୁର ଲୀଳାବିଳାସ ଭାହା ମନରେ ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱର୍ଗମୟ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରେ ଏବଂ ସେତେବେଳେ ସେହି ଆନନ୍ଦରସରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇ ସେ ଯଥାର୍ଥତଃ କହେ—

"Heaven lies around us in our infancy"
(Wordsworth)

ଶିଶୁ ଯେପରି ଭାହା ଦୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମଧୁଷ୍ୱରୂପ ବେଷ୍ଟିତ ଥାଏ ; ଏବଂ କ୍ରମେ ଶିଶୁର ଲୀଳାବିଳାସ ଅପସୃତ ହେଲେ—ବୟଃପ୍ରାପ୍ତି କ୍ରମେ ଉଦ୍ଦାମ ଶିଶୁହି ସଂସାର କାରାବଦ୍ଧ ମନୁଷ୍ୟରୂପରେ ପରିଣତ ହେଲେ—କ୍ରମେ ସେହି ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶାର ଆଧାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶିଶୁଜୀବନ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପାର୍ଥିବବସ୍ତୁରେ ଜଡ଼ିତ ହେଉଛି ବଳିଲେ, ମାନବ ବି ଦୁଃଖରେ ବି କାତର ସ୍ୱରରେ କହେ—

"Shades of the prison-house begin to close upon the growing boy"

ଅବଶ୍ୟ ଶିଶୁ ଲୀଳାବିଳାସରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ମାନବ ମାତ୍ରେ ଯେ ଜ୍ଞାତସାରରେ ଏହି ଭବିଷ୍ୟରେ ଅନନ୍ତ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି, ଭାହା ନୁହେଁ ସତ୍ୟ ; କିନ୍ତୁ ଏହି ଭାବ ମନୋରାଜ୍ୟରେ ଅଜ୍ଞାତଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥାଏ । ଏହାକୁ ମାନବର ସହଜବୃତ୍ତି କହିବେ ଭଲ । ଏହି ହେତୁରୁ ମାନବ ଏହି ବିଷୟ ଭାବିବସିଲା ବେଳେ ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟର ଜ୍ଞାନ ପାଇଲେ ସ୍ୱର୍ଗ, ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଲୀଳାତରଙ୍ଗରେ ଉପସ୍ଥାନ ହେଲାବେଳେ ସେ ଏହି ସହଜ ବୃତ୍ତିହ୍ୱାରା ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ସାମାନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦ୍ୱାରା ଏହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ହୋଇପାରେ । ଏହା ଗୋଟିଏ ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟିତ ଏବଂ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବୟସ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଅନୁଭବର ବିଷୟ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ସ୍ତ୍ରୀୟ ପୁତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ପୁତ୍ରର ସନ୍ତାନ ଅର୍ଥାତ୍ ନାତି ନାତୁଣୀଙ୍କୁ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତି । ଯଦି କେବଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଖ ଓ ଲାଭ ଭାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତା ଭାହାହେଲେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀୟ ପୁତ୍ରକୁ ଅଧିକ ସୁଖ ପାଇଥାନ୍ତା, ଏବଂ ପୌତ୍ର

(୧) ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭବତାରଣ ମଧୁସୂଦନ "ଉଚ୍ଚମାଳା" ୧୨ଭାଗ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପେକ୍ଷା ପୁନଃଠାରୁ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରୁଥାନ୍ତି । କାରଣ, ତାହାର ଦୁର୍ବଳ କରଗ୍ରସ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି କେବଳ ତାହାର ସ୍ୱଭାବଜନ୍ୟ ବନ୍ଧନ କରାଯାଏ; ପୌରୁଷ ଦ୍ୱାରା ତାହା କରିବାକୁ ଏକପ୍ରକାର ଅସମର୍ଥ । ପୁଣି, ପ୍ରବୃତ୍ତି ତାହାର ଯେତେ ଅପ୍ରତିହତ, ପୌରୁଷ ସେତେ ପରିମାଣରେ ନୁହେଁ; ପ୍ରକୃତରେ ତାହାର ନିକଟରେ ସେ ଦେଖି ଦେଖିବାର କଥା । ଏହା ସତ୍ତ୍ୱେ, ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ପୌରୁଷକୁ ଅଧିକତର ଆଦରରେ ଦେଖେ, ତାହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ କେବଳ ଏହି ଯେ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଭବିଷ୍ୟତ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି ନାହିଁ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ହୋଇ ନାହିଁ (୧) । ପ୍ରବୃତ୍ତିର ସମ୍ଭାବନା ଯାହା ତାହା ବାସ୍ତବ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଦେଖି ଗଲାଣି କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପୌରୁଷର ଭବିଷ୍ୟତ ସମ୍ଭାବନା କଳ୍ପନା ରାଜ୍ୟରେ ନିହିତ । ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିବା ବିଷୟରେ ବାସ୍ତବ ରାଜ୍ୟ ଓ କଳ୍ପନା ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ପ୍ରଭେଦ ; ବସ୍ତୁ ସମ୍ପୃକ୍ତ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡି ଓ କବି ବର୍ଣ୍ଣିତ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରେ ଯେ ପ୍ରଭେଦ; ବୃଦ୍ଧମନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସ୍ୱଗ ଓ ପୌରୁଷ-ସ୍ୱଗ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ପ୍ରଭେଦ । ବୃଦ୍ଧ ମନରେ ପୌରୁଷର ଭବିଷ୍ୟତ ଆଶା ଅଜ୍ଞାତ ସାରରେ ଥାଇ ପୌରୁଷ ଲୀଳାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦ ଅଶେଷ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଥାଏ ।

ଅତଏବ ଏହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ଉଭୟ ଜୀବ ଓ ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ପାର୍ଥକ୍ୟ ତାହାହିଁ ମାନବଶିଶୁର ଲୀଳାର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବଢ଼ାଇ ଥାଏ । ନବଜାତ ଗୋବତ୍ସର ସ୍ୱତଃ ଲମ୍ଫପ୍ରଦାନ ଅପେକ୍ଷା ଶିଶୁର ମଧୁରହାସ୍ୟ ଓ ଉପହାସ୍ୟ-କ୍ରୀଡ଼ା ମାନବହୃଦୟକୁ ଅଧିକ ସ୍ପର୍ଶ କରେ । ଜୀବମାନଙ୍କ ଲୀଳା ଓ ମାନବର ଶୈଶବୀୟ ଲୀଳାମଧ୍ୟରେ ଏହି ପ୍ରଭେଦ । ମାନବ କ୍ରମେ ବୟସ ପ୍ରାପ୍ତହେଲେ ତାହାର ଶୈଶବ ଲୀଳା ହ୍ରାସ ଲାଭକରେ ଏବଂ ଏହି ଶୈଶବଲୀଳା ଯୌବନରେ ବଡ଼ ଦୁର୍ଲଭ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଲୀଳା ଯେ ଶୈଶବ ସଙ୍ଗେ ଏକାବେଳେକେ ତିରୋହିତ ହୁଏ, ମାନବର ଅନ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଏକାବେଳେକେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ନାହିଁ ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶୈଶବଲୀଳା ଛାଡ଼ିଲେଇଁ, ମାନବର ବୟସ ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଭ ଅଗ୍ରସର ହେବା, " ଦେଖିବା ଅନ୍ୟ କେଉଁଠାରେ ପୁନର୍ବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଲୀଳାର ଅନନ୍ତମୟ ବିଳାସରେ ଆନନ୍ଦିତ ହେବା—କେତେବେଳେ ପୁଣି ସେହି ଲୀଳାବିଳାସ ତରଙ୍ଗରେ ଆପଣାକୁ ସମର୍ପଣ କରିବା । ଏଥିନିମନ୍ତେ ମାନବଜୀବନର କ୍ରମବିକାଶ ବା ବିବର୍ତ୍ତନ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ।

ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଲୀଳା ଓ ମୁଣ୍ଡିପହଁରି ।

ଘର ଘରି ମାଳ ଘର ଘରି ଧନ ତାହାଠାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀମାନ
ଅଦ୍ରେଇବନଅ ଦେଇ ସରବନ ନିତ ନିତ ବଣ ପାନ ।

ଦ୍ୱାରାଦିବା ବ ପଣ୍ଡାରେ ଗୁମାଇ ବାଣ୍ଡ ସ୍ୱରେର ଗୋଳ
ଚାଉଳି ମାଣ୍ଡିକୁ ଭୁଦବନ୍ତୀ ସବ ଉଣ୍ଡେ ବାଇଦଙ୍କ ମାଳ ।

ଚଳ ଚଳ ଥାଏ ଉଳାର ମସ୍ତକେ ଶବ୍ଦେ ବହନ୍ତ ଭୟ
ସେହି ପଳ ପୁଣି ଚଳକୁ ଶେଷିରେ ମାଡ଼ୁଅ ମୁହିଁ ଦ୍ୱାର ।

ଉଳକୋଳ ଲତା ଦେଖେ ସୁକୁମାର ଛୁଇଁଲେ ମଳିତ ଯେତେ
ଯେତେ ମାଳୁଥିବ ନିବାରୁଣ ହୋଇ ଚୁମ୍ବିବ ପ୍ରାଣ ନ ଯେତେ ।

---

(୧) ଫ୍ରାନ୍ସର ଅମର୍ଷ ହେଲଭେଟିଅସ (Helvetius) ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ୱାର୍ଥପର ବୋଲି ମନେକରି ତାହାର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅତ୍ମସ୍ପୃହା ଅନୁପ୍ରେରିତ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଏହି ସମ୍ପର୍କରେ ତାଙ୍କ ପରିବାରେ 'ମନୁଷ୍ୟ ସ୍ୱୟ ଠାରୁ ଚାହାଁକ ବାହାଁକ ଦେଖି ସ୍ୱୟ ପାଏ ? ଅତ୍ମସ୍ପୃହା ସବ କାର୍ଯ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ତ ମନୁଷ୍ୟ ତାଠାରୁ ସ୍ୱଅକୁ ଦେଖି ସ୍ୱୟ ପାଇଥାନ୍ତା ? ବରଞ୍ଚେ ହେଲଭେଟିଅସ କହୁଛନ୍ତି, " he sees in his grand-child the foe of his own foe," ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟ ତାହାର ନାତିକୁ ଶତ୍ରୁ ଓ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜ ମନେକରେ । ପୁତ୍ର ପିତାର ଶତ୍ରୁ, କାରଣ ପିତାର ସମ୍ପତ୍ତି ପୁତ୍ର ଅଧିକାର କରେ ଏବଂ ନାତି ନିଜଦାଦାର ବ ଶତ୍ରୁ, କାରଣ ପୁତ୍ରର ସମ୍ପତ୍ତି ନାତି ଉପଭୋଗ କରିବ । ମୋର ଶତ୍ରୁ (ପୁତ୍ରର) ଯେ ଶତ୍ରୁ (ନାତି) ସେ ମୋର ସ୍ୱଟ ନିଜ । ଅତଏବ ମନୁଷ୍ୟ ପୁତ୍ରକୁ ଶତ୍ରୁ ମୋର ସ୍ୱଗ ବ ପାଇ ନାତିକୁ (ଶତ୍ରୁର ଶତ୍ରୁ)—ନିଜ—ମୋର ଅଧିକ ସ୍ୱଗ ପାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଳତୀ।

ଆଜି ଦଶମଦିନ, ରାତି ପ୍ରାୟ ଏକପ୍ରହର ହେଲାଣି। ନିର୍ମଳ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଧଉଳୀ ପାହାଡ଼ ଓ ତାହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପଡ଼ି ଅତି ମନୋହର ଦିଶୁଅଛି। ଧୀର ସମୀର କୋମଳ ପଲ୍ଲବ ଦୋଳାଇ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ କରୁଛି। ସ୍ୱଚ୍ଛସଲିଳା ଦୟା ନଦୀ ପାହାଡ଼ର ପାଦଦେଶ ଚୁମ୍ବନ କରି ଧାବମାନା। ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ମଧୁର କାକଳିରେ ଧଉଳୀ କୂଳିତ ହେଉଅଛି। ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗସ୍ଥ ଶସ୍ୟକ୍ଷେତ୍ର ପଶ୍ଚାତ୍‌ରେ ପରେ ଦେଖା ଯାଉଅଛି। କୌଶଲ୍ୟା ଭଣ୍ଡାର ଶୋଭା ବର୍ଣ୍ଣନୀୟ ନୁହେ। ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦର ଏପରି ଦୃଶ୍ୟ; ତା ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ଏକାକିନୀ ଗୋଟିଏ ପଞ୍ଚଦଶ ବର୍ଷୀୟା ସୁନ୍ଦରୀ ବିଦ୍ୟମାନ। ସିଦ୍ଧିଦାତା ଗଣେଶଙ୍କ ଠାରେ ମନୋଦୁଃଖ ଜଣାଇବାକୁ ହେଉ, ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାରଣରୁ ହେଉ, ଯୁବତୀ ଆସିଅଛନ୍ତି। ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ଶୋଭା କାଳିମା ପଡ଼ିଅଛି। ସେ କେତେବେଳେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ କେତେବେଳେ ଗଣେଶଙ୍କ ଆଡ଼କୁ, କେତେବେଳେ ଅବା ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଚାହିଁ ଅଛନ୍ତି। ଚକ୍ଷୁଦ୍ୱୟରୁ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଅଶ୍ରୁଧାରା ଝରୁଅଛି; କ୍ଷଣ କ୍ଷଣକେ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ, କିନ୍ତୁ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ଯୁବକ ସେଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ। ବୟସ ଚବିଶ ହେବ, ରୂପ କାନ୍ତି ଦେଖିଲେ କୌଣସି ଉଚ୍ଚକୁଳୋଦ୍ଭବ ବୋଲି ମନେ ହୁଏ। ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ; କାହାରି ମୁଣ୍ଡରେ କଥା ନାହିଁ। ଯୁବକଟି ଷ୍ଟେଜ୍ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଯୁବତୀଙ୍କ ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ବାମହସ୍ତ ଏବଂ ପୃଷ୍ଠରେ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ୍ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ। ଚାରିଚକ୍ଷୁ ଏକତ୍ର ହେଲା, ଏଥିରେ ଯୁବତୀଙ୍କ ଶୋକ ଦ୍ୱିଗୁଣ ବଢ଼ିଲା। ଏପରି ଭାବରେ କେତେକ ସମୟ ଗତ ହେଲା ପରେ, ଯୁବକଟି ତାଙ୍କ ପୃଷ୍ଠ ଦେଶରେ ହସ୍ତ ସଞ୍ଚାଳନ ପୂର୍ବକ, ଅତି ମୃଦୁସ୍ୱରରେ କଣ କହି ଚାଲିଗଲେ। ନାରୀ ଅନିମେଷ ନୟନରେ ଚାହିଁ ରହି ଥାଆନ୍ତି। ଯୁବା ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ, ସେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ—ଆହା ସେହି ଅବୟବ ସ୍ୱଭାବ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ରହିଅଛି! ଭାଇପରି, ଲୁକୁଚାଳି ଖେଳିଲା ବେଳେ ମୋ ପ୍ରତି ଯେପରି ସ୍ନେହ ଦେଖାଉ ଥିଲା, ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେପ୍ରକାର ଭାବ ଉଣା ଦେଖି ପାରିଲି ନାହିଁ। ଭାବର ପାଇଲା ଖଣି, ଦଶ ବାର କୋଶ ବାଟ ଚାଲି ଆସିଅଛନ୍ତି। ଯେଉଁ ସମୟକୁ କହି ପଠାଇଥିଲି, ଠିକ୍ ସେତିକି ବେଳକୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ! ଆହା, ବାଟରେ ଅବଶ୍ୟ କେତେ କଷ୍ଟ ପାଇ ନ ଥିବେ! କେତେ ଚଢ଼ିଲେଖାରେ ଚଢ଼ିଥିଲେ; ମୋ ଖାତିର ପାଇଁ କେତେକଷ୍ଟ, କେତେ ଚିନ୍ତା ସହିଲେ! ଧନ ସମ୍ପଦ ମନୁଷ୍ୟକୁ କେତେ-ବେଳେ ହେଉଛି ସୁଖ ଦେଇନାହିଁ। ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ହେବେ ବୋଲି ବାପା ଧମକାଇ ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ। ଆଜି ସମ୍ପଦ ଗଲା ବୋଲି ସିନା! ମୋରତ୍ନ ସମ୍ପତ୍ତି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ। କଣ କରିବ? ବାପା ବୋଉଙ୍କ ମନ୍ଦଭାଗ୍ୟ ବୋଲି କେତେଥର ଭାବିଲିଣି! ପାଖକୁ ଗଲା ବେଳକୁ ମନ ଚମତ୍କୃତ ହୁଏ। କେତେଥର ଚେଷ୍ଟା କଲିଣି, କହି ପାରୁନାହିଁ। କ'ଣ କରିବ?

ଦକ୍ଷିଣ ନୂଆଗାଁରେ ଦନାର୍ଦ୍ଦନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ଜମିଦାରଙ୍କ ଘର, ସମ୍ପତ୍ତି ବାହୁଲ୍ୟ କମ୍ନୁହେ; ଆଡ଼େ ପାଇଁ ଗୃହ ହୋଇଛି ମାଲିକ। ଟଙ୍କା ପଇସା ଧାନ ମହାଜନୀ ମଧ୍ୟ ଖୁବ ଅଛି। ତାଙ୍କ କନ୍ୟା ମାଳତୀଙ୍କ ବିବାହ ଆସନ୍ତା ମାର୍ଗଶିର ଶୁକ୍ଳ ଦ୍ୱିତୀୟା; ଆଉ ପନ୍ଦର ଦିନ ବାକି ଅଛି। ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଆଜିକାଲି ଅବସର ନାହିଁ। ସମସ୍ତେ ବିବାହ ଜିନିଷପତ୍ର ଯୋଗାଡ଼ରେ ବ୍ୟସ୍ତ। ଆଜିଠାରୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ବାଜା ଗମି ଦକ୍ଷିଣ ନୂଆଗାଁର ସମସ୍ତେ ଆଜିକାଲି ଖୁସି ଅଛନ୍ତି। ଯେଉଁ ଆଡ଼େ ଯାଅ ତାଲି ସେହି ବିବାହର କଥା। ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଶ୍ରୀ ଧନବାନ ଜାମାତା ଠିକ କରିଅଛନ୍ତି। ସ୍ତ୍ରୀକାର ସମ୍ମତି ଆସିଲାଣି, ସ୍ତ୍ରୀକାର ଆସିଲା ଦିନ ଠାରୁ କନ୍ୟା ପିତାଘରେ ବାହୁଡ଼ି ବାଜି ଥାଏ। ଏତେଦିନର ସମ୍ପର୍କ ବାପ, ମାଆ, ଭାଇ ଭଉଣୀମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଗୃହଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ଦେଇ, ସେପ୍ରକାରିଣୀ ଦେହ ନିଜକୁଟୁମ୍ବ ସାରା ପଡ଼ିସାଙ୍କ ଭୁଆରେ ମଧ୍ୟ ପାଳିକରି ଚାଲିଥାଆନ୍ତି। ଚାହିଁକି ଦେ ଜାଣି, ମାଳତୀଙ୍କୁ ଯେପରି ଚାହିବାର କେହି ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ଏପରି ଚାହିଣୀ ସ୍ୱରର ଚି ଦୁଃଖର ଚାହାଣ ଠିକ୍‌କି କହିବାର ଶକ୍ତି ଅମ୍ମ-ମାନଙ୍କର ନାହିଁ। ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏହାଦେଖି କାନ୍ଦିବାପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଯଥାବିଧି ଅନୁରୋଧ କରି ବିଫଳମନୋରଥ ହୋଇଥିଲେ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ ବିଷୟ ନେଇ ସାଇମାଇଙ୍କ ଘରିଲାରେ ଭାରି ସମାଲୋଚନା ଓ କେତେ କଳ୍ପନା ଜଳ୍ପନା ହୋଇ ପାରି ଥାଆନ୍ତା; କିନ୍ତୁ ମାଳତୀଙ୍କ ଗୁଣରେ ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତ ପରିଣତ ଥିଲେ । ସେଥି ଯୋଗୁଁ ବୋଧହୁଏ ଯେପରି କିଛି ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ପାରି ନାହିଁ । ବିବାହ ଦିନଯେତେ ନିକଟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ମାଳତୀଙ୍କ ମନସ୍ତାପ ବେଶିକ ବଢ଼ିଲା । ନିଦ୍ରା, ଆହାର, ବିଶ୍ରାଳାପ ପ୍ରାୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, କହିଲେ କଲେ । ବେଳ କିଛି କାଣେ ଅନୁରୋଧ ନେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ କହୁ ଥାଆନ୍ତି— ବିବାହ ପରେ ମାଳତୀ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରିଯିବ ବୋଲି ଏପରି ଶୋକ କରୁଅଛନ୍ତି । କ୍ରମେ ବିବାହ ଦିନ ଆସି ନିକଟ ହେଲା, ଅସନ୍ତା ପରିଜନ ବିଭବର ହେବ । କେତେ ବାଦ୍ୟ, ବଡ଼କାଠ ବାଜିଲାଣି । ଗାଁପିଲାଗୁଡ଼ାକ ନ ଖାଇ ନ ପିଇ ଆସି ବିଜୁଧୁସ୍ତଙ୍କ ଦୁଆରେ ଜମା । କେତେ ଥାଳି କେତେ ଭୁରଥୋର ଆସୁଅଛି କିଛି ସୀମା ନାହିଁ । କୌଶଲ୍ୟା ଗାଙ୍କରୁ ଶବ୍ଦପତ୍ର ବୁହା ଲାଗିଥିଛି । ଆଜି ସକାଳୁ ମାଳତୀ ଉଠି ଗାଧୋଇ ଗାଧୋଇ ଆସି ଅଛନ୍ତି, ସେ ଆଜି ନାହିଁକି ସବୁଦିନ ଠାରୁ ଟିକିଏ ଶୁଣି ଅଛନ୍ତି । ବେଳ ଦୁଇପହର କି ପହରେ ହେଲାଣି । ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ବିଜୁଧୁସ୍ତ ଭାଇ ଶ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ କଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉ ଅଛନ୍ତି । ହଠାତ୍ ମାଳତୀ ସେ ଘରେ ପ୍ରବେଶ ହେଲେ । ପିତାଙ୍କ ଚରଣ ତଳେ ପଡ଼ି କହିଲେ—"ବାପା, ଆଜିଯାଏ ବିଚ୍ଛ କହ ନ ଥିଲ; ଅପଣ ଯେଉଁ ବିବାହ ଯୋଗାଡ଼ କରୁଅଛନ୍ତି ମୁଁ—ମୁଁ ବିଭା ହେବ ନାହିଁ, ବିଜୁଧୁସ୍ତ ଭାଇ ହାତଧରି ଉଠାଇ କହିଲେ—"ମା, ତୋର ଯଦି ବିଚ୍ଛ କହିବାର ଥିଲା "ମହାପ୍ରସାଦ ଦର୍ବିଛ" ଆଗରୁ କହିଲୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଜର୍ତ୍ତମାନ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇ ଗଲାଣି, ଏତେବେଳେ ତୁ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ତଳେ ପକାଇବୁ ? ମୁଁ କିଣ ମହାପ୍ରମାଦ ଦୋଷେହା ହେବ ? ମୋ ମା ପରି ! ବର ସରର ସବୁ ଭଲ, ଯା, ମୋ ମା, ତୁ କଣ ବାଇସ୍ତାଣୀ ହୋଇ ଗଲୁ କି ?

ଅଳି ବିଭାସର । କେତେ ଭୁଣିଆ ମଇବ ଆସି ଗଲେଣି ; ପଦାରେ ବାଦ୍ୟର [illegible], ଘର ମଧ୍ୟରେ ହୁଳହୁଳ ପଡ଼ିଅଛି । ପ୍ରଗ୍ରହିତ [illegible] ଗଲେଣି । ବେଡେଲୋକ କେତେ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗି ଅଛନ୍ତି । ଠିକ କିଛି ହେବ ନାହିଁ । ତାଁ ସାଇପେ ଆସି ବିଜୁଧୁସ୍ତଙ୍କ ଘରେ ଚୁଣ୍ଡ ହେଲେଣି । ଆଜି ଗାଁର କେହି ବାହାଘରେ ନାହିଁ । କେତେ ବିଜୁଧୁସ୍ତଙ୍କ ଘରକୁ ଆସି ଅଛନ୍ତି, ଅଳ୍ପ ଲୋକେ ବାଣ୍ଡୁଆରେ ଠିଆ ହୋଇ ଘରକୁ ଦେଖିବାର ଅପେକ୍ଷାରେ ଅଛନ୍ତି । ଦୂରରେ ଭୋପ ବାଜିର ଢୋ ଢୋ ଶବ୍ଦ ହେଲା । କ୍ରମେ ଫୁଲଗନ୍ଧ, ଫାନସ, ମଶାଲଟିଚ୍ଛା ଦେଖାଗଲା । ସମସ୍ତେ ସେଇ ଅଡ଼କୁ ଧାଇଁଲେ । ଭୋପବାଜା, ଆତାସ ବାଜିର ଶବ୍ଦରେ କାନ ବଧିର ହୋଇଗଲା । ଅକାଶମଣ୍ଡି, ଭମ୍ପା, ଇତ୍ୟାଦି ବାଣର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନ ଥିଲା । କେତେ ଘୋଡ଼ା ହାତ ମଧ୍ୟ ଅସିଥିଲେ ; ସବାସ୍ତ ପ୍ରାୟ ଗୁଳିଶ ପଗ୍ରଶ ଖଣ୍ଡ ହେବ । ସେଇଠରେ ବରସଙ୍ଗରେ ଲୋକ ଭଳି ଭଳାର ହେବ ଅସିଥିଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ନଅଟା ଖଣ୍ଡ କଳି ଉଠିଲା । ଏପରି ଗ୍ରେଷଣୀ ଓ ଏ ଦେଖିବାର ଭେଣିକ ଥାଉ, ଅଜିଯାଏ କେହି ଶୁଣି ନ ଥିଲେ । ବର ପାଲକୀ ଅସି ନିକଟ ହେଲା । ବର ଗାଉ ବେଶରେ ଅସିଲା, ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସୁଶ୍ରୀ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବାଟ ବରଣ ବରସାଥୀମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତା ହୋଇଗଲା । ବର ବେଦୀ ଉପରେ ବସିଲେ । ସ୍ୱବେହିତ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ହୋମର ଯୋଗାଡ଼ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବେଦୀ ଉପରକୁ ଅଣିବା ଆବଶ୍ୟକ ହେଲା । ବାଇକାଣୀମାନେ ସବୁଭିତରକୁ ଗଲେ, ମାଳତୀଙ୍କୁ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ସାଇ ସାଥୁଣ୍ଡାଣୀଙ୍କୁ କହିଲେ । ସବୁଘର ଖୋଜା ହେଲା । କନ୍ୟା ଅସିବାର ବିଳମ୍ବ ଦେଖି ଜଣେ ବିଜୁଧୁସ୍ତ ଘର ଭିତରକୁ ଗଲେ । ଘରେ ମହାରୋଳ ଲାଗିଅଛି । ଓ ଏ କହୁଅଛି —"ମୁଁ ଦେଖିଲି ଭଳେ ଦେଖିଥିଲି । ଏଇଠି ଥିଲେ, ବର ଦେଖିବାକୁ ବାଣ୍ଡକୁ ଗଲ, ଅସି ନାହିଁ ଅଜି ଦେଖି ନାହିଁ । ବିଜୁଧୁସ୍ତ ମହା ଚିନ୍ତାରେ ପଡ଼ିଲେ । ଭାଇଆ ଯୋଗସ୍ତ ଖୋଜିବାକୁ ସଲ୍ଲାଷ ପଠାଗଲେ । ସମସ୍ତ ଘର ଖୋଜି ଜଣେର କିଛି ଭିତରୁ ଜଳା ହୋଇଥିବାର ବାଇକାଣୀ କହିଲା । ସମସ୍ତେ ସେ ଅଡ଼କୁ ଗଲେ । ମାଳତୀ ମାଳତୀ ବୋଲି କେତେ ଡାକିଲେ ; କିଛି ସୋର ଦେଇ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ଦ୍ୱାର ଭଙ୍ଗା ଗଲା । ଦେଖିଲିବେଳକୁ ମାଳତୀ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ଶୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଘରସାରା ଜହ୍ନଅଛି । ବିଜୁଧୁସ୍ତ ଝିଅକୁ ସକାଳର ଶୀଘ୍ର ବେଦୀକୁ ପଠାଇବାର ଆଦେଶ ଦେଇ ବାଣ୍ଡ ଦୁଆରକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାଲଗଙ୍କର ଗୁଳିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ; ବାରବାଣୀମାନେ ଏକକରେ ବେଦା ଉପରକୁ ନେଲେ । ସମସ୍ତେ ବନ୍ଦୁକେ —ସକୁମାରୀ କନ୍ୟା । ଆଜି ଉପବାସରେ ଗୁଳି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବନ୍ଦୁକର ଅବମ୍ବ ହେଲା । କେତେ ମନ୍ତ କେତେ ଆହତ ହେଲା । ହଠାତ୍ କାହିଁକି ମାଲଗ ଢଳି ପଡ଼ିଲେ । ଜଣହେଲା ଜଣହେଲା ବୋଲି ସମସ୍ତେ ଡକା ପକାଇଲେ ; ମହାକୋଳାହଳ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏଣେ ନାଡ଼ୀ ଦେଖା ଠାରୁ ଜାନପୁଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ଗଲା । ବର ଦେହ ଉପରୁ ଜିଠି ପଡ଼ିଲେ, ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କରୁଣ ସ୍ୱରରେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିବାହର ସମସ୍ତ ଜାକଜମକ ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ବିଳାପ ହେଲା । ବର ଭାଇ ଅପମାନ ବୋଧ କଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ପକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ— "ମାର, ଯାହାଙ୍କୁ ପାଉଛ ମାର" । ତୁମୁଳ ମାଡ଼ଗୋଳ ଲାଗିଲା । ବର ପାଲିଙ୍କୀରେ ବସି ଗୁଲଗଲେ ।

ମାଲଗଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଦିନଠାରୁ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ସବାକୁ ବାହାର ନାହାନ୍ତି । ସେ ମାଲଗଙ୍କୁ ପ୍ରାଣରୁ ଅଧିକ ବଳ ପାଉଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଯେଉଁ ମାରପିଟ୍ ହୋଇଥିଲା, ତହିଁରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ଲୋକ ଆହତ ହୋଇଥିଲେ । ବର ପକ୍ଷୀୟ ଦୁଇଜଣଙ୍କର ହାଡ଼ ଫାଟି ଯାଇ ଥିଲା, ସେମାନେ ମୋକଦ୍ଦମା ଅମ୍ବେ କଲେ । ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ମୋକଦ୍ଦମାର କୌଣସି ତୋଡ଼ାଡ଼ କରି ନାହାନ୍ତି । ଫଳରେ ତାଙ୍କର ଦୁଇବର୍ଷ କାରାବାସର ଆଦେଶ ହେଲା । ସେ କାରାଗୃହରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାସ ଉଚ୍ଚ ଫାଟାର ଲୀଳା ଶେଷ କଲେ । ଦକ୍ଷିଣ ନୂଆଗାଁର ପ୍ରାୟ ଦଶକୋଶ ଦୂରରେ ଚେଗୁ-ଆଁ ବୋଲି ଗଣ୍ଡିଏ ଗ୍ରାମ ଅଛି । ସେ ଗ୍ରାମର ଜମିଦାରର ନାମକ ଜଣେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବଂଶୀୟ ଯୁବକ ମାଲଗ ବିବାହ ଦିନ ଠାରୁ ପାଗଳ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଗୁଳିଅଡ଼େ ବୁଲି କାହାକୁ କଣ କହୁଥିଲା ଠିକ୍ ନାହିଁ, ନିଖାଇ କରିଦେ ଉଚ୍ଚାନ୍ତ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ଆଜିକାଲି ତାକୁ ଅଳ୍ପ କେହି ଦେଖୁ ନାହାନ୍ତି । ଅନେକ ଦିନ ହେବାରୁ ଭାଇ କୁଟୁମ୍ବ ଶୁଦ୍ଧଭାବ ହୋଇ ସାରିଲେଣି ।

ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ର ପଟ୍ଟନାୟକ

ତୈମୁରଲଙ୍ଗ ଓ ଭାରତବର୍ଷ ।

ତୈମୁରଲଙ୍ଗଙ୍କର ଯେଉଁ ଅମାନୁଷିକ ପ୍ରଚଣ୍ଡତା ପୃଥିବୀ ବକ୍ଷରେ ଉତ୍ପାତ ଓ ପ୍ରଳୟର ଭୀଷଣତାଣ୍ଡବ କରି ମାନବ ସମାଜକୁ ଚକିତ, ଭୀତ ଓ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ କରିପକାଇଥିଲା, ତହିଁର ଇତିବୃତ୍ତ ଦୁର୍ବଳ ମାନବମଣ୍ଡଳୀର ବେଦନା-ଜନିତ ଅଶ୍ରୁପାତର ଇତିହାସ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ଏକଆଡ଼େ ଧର୍ମୋନ୍ମତ୍ତ ମୁସଲମାନର ଅଦ୍ଭୁତ ବୀରତ୍ୱ, ଅଲୌକିକ ସହିଷ୍ଣୁତା, ପ୍ରଗାଢ଼ ରଣନୈପୁଣ୍ୟ ଓ ପ୍ରାଣପଣ-ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ଅନ୍ୟଆଡ଼େ ବିପକ୍ଷପକ୍ଷର ଅତ୍ୟଦ୍ଭୁତ ଦୋଷଜ୍ଞା, ଅତିମାତ୍ର ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଏକାନ୍ତ ଉତ୍ତେଜନା ଇତିହାସରେ ଏତାଦୃଶ ବୈଚିତ୍ର୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରି-ଅଛି ଯେ, ତାହା ଉପନ୍ୟାସ ତୁଲ୍ୟ ସୁଖପାଠ୍ୟ । ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଶୋଣିତରେ ସେ ଇତିହାସର ପ୍ରତି ପୃଷ୍ଠା ରଞ୍ଜିତ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ତଥାପି ତାହା ଉପେକ୍ଷଣୀୟ ନୁହେଁ । ତାହା ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ବହୁଶତାବ୍ଦୀ-ଅର୍ଜିତ ମାନବ ନିଷ୍ଠୁରତା ଓ ଅକ୍ଷମତାର ନିଦର୍ଶନ । ସେ ଦୁର୍ବଳତାର କଳଙ୍କ ଚିତ୍ରରେ ଅମ୍ମମାନଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ତୈମୁରଲଙ୍ଗଙ୍କର ଯେଉଁ କେତେକଖଣ୍ଡ ଜୀବନୀ ପୁସ୍ତକର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ 'ମାଲଫୁଜାତ-ଇ-ତାଇମୁର' ଓ 'ଜାଫରନାମା' ପ୍ରଧାନ । ପ୍ରଥମଖଣ୍ଡି ତୁର୍କୀଭାଷା ଲିଖିତ । ତାହାଙ୍କର ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ତାଙ୍କର ସଭା-ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସାମୟିକ ତାହାଙ୍କର ବୀରତ୍ୱ-କାହାଣୀ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ନାନାବିଧ ରଚନା ଲିଖିବା କରି ସମ୍ରାଟ ସମକ୍ଷରେ ପାଠ କରୁଥିଲେ । ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟଣା ସମ୍ରାଟଙ୍କର ପ୍ରୀତିପ୍ରଦ ହେଲେ, ତାଳକୋଷରୁ ଅର୍ଥବିନିଯୋଗ ହୋଇ ପୁସ୍ତକ ରକ୍ଷିତ ଓ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲା । ପରେ ସମ୍ରାଟ ସାହାଜାହାନଙ୍କର ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଅବୁଲାଲ ଏହା ପାରସ୍ୟ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଥିଲେ ।

ତୈମୁରଲଙ୍ଗଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁର [illegible] ଉତ୍ତାରୁ ଦ୍ୱିତୀୟ-ଗ୍ରନ୍ଥ 'ଜାଫରନାମା' ଲେଖା ହୋଇଥିଲା । ଜନସମାଜରେ ତାହାଙ୍କର ବୀରତ୍ୱ କାହାଣୀର ପ୍ରସାରହିଁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ମୁଖ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜ୍ଞାତବ୍ୟ । ସୁତରାଂ ନରଶୋଣିତ ରଞ୍ଜିତ ଘଟଣାବଳୀହିଁ ଏଥିର ମୂଳ ଉପାଦାନ । ଗ୍ରନ୍ଥଦ୍ୱୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବିଷୟ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ବୈଷମ୍ୟ ଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେଥିର ଗୋଟିଏ କାରଣ ଏହି ଯେ 'କାଫରନାମା'ର ପ୍ରଣେତା 'ମାଲଫୁଜାତେ ତୀମୁର' ରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟଣାସମୂହର ଅବଲମ୍ବନରେ ଆପଣାର ଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହା ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ୱୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥର ଭୂମିକାରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଥାଇଅଛନ୍ତି ।

ଚୈତ୍ରୁରଲଙ୍ଗଙ୍କର ଭାରତ-ଆକ୍ରମଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନମାନ ସ୍ୱତଃ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଉଦିତ ହୁଏ, ଉଲ୍ଲିଖିତ ଗ୍ରନ୍ଥ-ଦ୍ୱୟ ପାଠ କଲେ, ସେ ପ୍ରଶ୍ନସମୂହର ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ମିଳେ । ଜଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥଦ୍ୱୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଘଟଣାସମୂହ ସଂକ୍ଷେପରେ ନିମ୍ନରେ ବିବୃତ ହେଲା ।

ଚୈତ୍ରୁରଲଙ୍ଗର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣର କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁଠାରେ ଅବଗତ ହେଉଁ, ସେଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହୁଏ ଯେ, 'କାଫେର'ମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରେ ସ୍ୱୀୟ ଜୀବନ ସବକ କରିବା ସେଥିର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ସମର-ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ 'କାଫେର'ର ଶୋଣିତ ବନ୍ଦ୍ୟାତ ମୁସଲମାନ ପକ୍ଷରେ ବଡ଼ ସମ୍ମାନର ବିଷୟ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରତ ଉପାଚନ କରି ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ, ଯଥାର୍ଥତଃ ସେ ସମ୍ମାନାର୍ହ । ସୁତରାଂ ଧର୍ମୋନ୍ମତ୍ତତା ଯେ ଚୈତ୍ରୁରଲଙ୍ଗର ଭାରତ ଆକ୍ରମଣର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଧର୍ମାବରଣାବୃତ ନ ହେଲେ ଅଧର୍ମ କଦାପି ଜନ୍ମତ ଲାଭ କରି ନ ପାରେ । ଏକଦା ଇଉରୋପୀୟ ସମାଜ ପୃଥିବୀଗ୍ରାସୀ ନରଶୋଣିତାକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା; ସେହି ଶୋଣିତପାତ ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମର ନାମ ଜଳନ୍ତ ଥିଲା । ପୁନଶ୍ଚ ଧର୍ମର ଦ୍ୱାହ୍ନ ଶୁଣି ସୈନ୍ୟଗଣ ନଭୋଦଳ ନଭୋଗ୍ରାହରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ । ଚୈତ୍ରୁରଲଙ୍ଗର ସାରଜ୍ଞ ଏଭାବୁଗ ବର୍ତ୍ତିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଯେ, ତାହା ସମ୍ପ୍ରତି ଅସିଆଖଣ୍ଡର ଗୌରବର ସାମଗ୍ରୀ ହୋଇପଡ଼ିଲା; ଅନ୍ତ୍ୟ ପରିତାପର ବିଷୟ ଯେ ସେ ସାରଜ୍ଞ ଗାଢ଼, ଉଦାର ବା ବ୍ୟାପକ ନୁହେଁ; ପକ୍ଷାନ୍ତରେ ତାହା ଅନୁଦାର, ଓ ବିଦ୍ୱେଷର ହେତୁ । ତେଣୁ ତାହାଙ୍କର ଇତିହାସ ସାରଜ୍ଞର ଇତିହାସ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମହତ୍ତ୍ୱର ଇତିହାସରୂପେ ପୂଜିତ ବା ଆଦୃତ ନୁହେଁ । ସେ କାଳାନ୍ତକ ଯମଦୂତ୍ୟ ବିଚାର; ସୁତରାଂ ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ଜନସମାଜର ବିଶ୍ୱସ୍ତ-ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଷ୍ଟି ପତିତ ହୁଏ; ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ତାଙ୍କୁ କାଳକ୍ରମୀ ସାରଜ୍ଞରୂପ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ-ମୌନ ହୃଦୟର ସର୍ବଭୁଷ୍ଟୀରର ଉଚ୍ଚତ କୋଣରେ ଭକ୍ତି-ପୁଷ୍ପହାର ପୂଜାଳାଭ ନ ପାରୁଁ ।

'କାଫର ନାମା' ପାଠ କଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବଗତ ହେଉଁ ଯେ, ଚୈତ୍ରୁରଲଙ୍ଗର ଯୌବନ ପୀରମହମ୍ମଦନାମାଙ୍କର କାବୁଲ, ଗଜନୀ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଦେଶର ଶାସନକର୍ତ୍ତା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱକ୍ଷେତ୍ରର ସହିତ ଶାସନ ପରିଚାଳନାରେ ମୁଲତାନ ଆକ୍ରମଣାର୍ଥ ପିତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ରାଜ୍ୟବିସ୍ତାର ଇଚ୍ଛାହିଁ ମୁଲତାନ ଆକ୍ରମଣର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ପୀରମହମ୍ମଦ ମୁଲତାନ ଆକ୍ରମଣ କରନ୍ତେ ଭବିତ୍ୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତା 'ସାରଜ୍ଞ' ଅସାଧାରଣପୂର୍ବକ ସାର ସମ୍ବନ୍ଧମରେ ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଶତ୍ରୁର ଗତିରୋଧ କଲେ । ସାର ସାରଜ୍ଞଙ୍କର ସୈନ୍ୟ ପରିଚାଳନାରେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ମହମ୍ମଦ ପିତାଙ୍କ ନିକଟ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ଚୈତ୍ରୁରଲଙ୍ଗର ଆଦେଶରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରଦେଶରୁ ସୈନ୍ୟ ସମୁଚ୍ଚିତ ହୋଇ ସୈନ୍ୟଦଳ ସଂଗଠିତ ହେଲା । ସ୍ୱୟଂ ଚୈତ୍ରୁର ଏହି ବୃହତ୍ତ ସେନାର ନେତା । ଶ୍ରାବଣ ବାରଧାରବିଜ୍ ଗ୍ରାମ ନଗର ପ୍ରାନ୍ତର ବସାଇ ସୈନ୍ୟଦଳ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେପରି ଜନ୍ମଲାମୀ ଜଳସ୍ରୋତ ବହୁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଲଙ୍ଘନ କରି ସାଗର ସଙ୍ଗମ ଲାଗି ଧାଇଁ ଯାଏ, ସେହିପରି ଚୈତ୍ରୁରଲଙ୍ଗର ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ସାହସୀ ସୈନ୍ୟସମୂହ ପଥିମଧ୍ୟରେ ବହୁବିଧ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନ ମାନି ଶତ୍ରୁସୈନ୍ୟାଭିମୁଖରେ ପ୍ରଧାବିତ ହେଲେ ।

ଭରଙ୍ଗାନ୍ୱିତ ସିନ୍ଧୁନଦୀରରେ ଚୈତ୍ରୁରଲଙ୍ଗର ସୈନ୍ୟ ସମୂହ ପଟ୍ଟଯାଳ ପରି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୩୯୮ ଅବ୍ଦର ମାର୍ଚ୍ଚମାସରେ ସମରଶସ୍ତ୍ର ଭାଗରେ ଏହି ସୈନ୍ୟଦଳ ଭିନମାସକାଳ ଅବ୍ଦ୍ଧ, ଅର୍ଦ୍ଧବ୍ଦ୍ଧ ବା ଅନିଶ୍ଚିତରେ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ୟଅଡ଼କୁ ଧାବିତ, ଆଜି ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଭାରତ-ଦ୍ୱାରରେ ଉପନୀତ । ସମ୍ମୁଖରେ ଦ୍ୱିକୂଳ ପ୍ଲାବୀ, ବିଶାଳ ହୃଦୟ ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗ-ମୟୀ ଚଞ୍ଚଳା ସିନ୍ଧୁ; ସେ ତରଙ୍ଗର ବିରାମ ନାହିଁ । ଦକ୍ଷିଣରେ, ବାମରେ, ଓ ପଶ୍ଚାତରେ ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ଶୈଳ ଅମ୍ଳାନ ଅଟଳ । ଅଥବା ଦ୍ରୋଣାଚଳରେ ଭଗ୍ନ ଦ୍ୱିଖଣ୍ଡ ହେଉଅଛି । ଚତୋଷ୍ଟୋଲ୍ଲଙ୍ଘିତସେନା ସମୂହର ପଦୋତ୍ଥିତ ଧୂଳିରାଶିରେ ନଭୋମଣ୍ଡଳ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ ; ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ ଭାରତବାସୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସୋର ଶବ୍ଦର ସୂଚନା କର ପ୍ରମୀତ ! କିନ୍ତୁ କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ସିନ୍ଧୁ ତଥାପି ଆପଣାର ଶୀତ ଦେହ ସଙ୍କୁଚିତ କରୁନାହିଁ । ତଥାପି ସାଧୁହୃଦୟ ଅଟଳ ! ତୈମୁର ସିନ୍ଧୁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି କୁଟିଳ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କଲେ ! ଉତ୍ସାହ-ରକ୍ତ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧମନୀରେ ପ୍ରବାହିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାହାଙ୍କର ଅଦମ୍ୟ ଉତ୍ସାହ ସମସ୍ତରେ ସର୍ବଥା ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ତୁଚ୍ଛ ବୋଲି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଲା । ଦେଖିଦେଖି ସିନ୍ଧୁ-ବକ୍ଷରେ ସେତୁବନ୍ଧନର ଆଦେଶ ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା ! ଦୁଇଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦୁର୍ଗମସିନ୍ଧୁ ସୁଗମ ହେଲା । ତୈମୁର ସୈନ୍ୟ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ମଗଧରେ ସିନ୍ଧୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଗଲେ । ସିନ୍ଧୁ ! ତୁ ଚିର ସ୍ୱାଧୀନତାପ୍ରିୟ; ଆଜି ତୋର ପ୍ରଶାନ୍ତ ଅନନ୍ତ ହୃଦୟର ଉଦାରତା କାହିଁ ଲୁଚିଗଲା ? ଯେତେବେଳେ ତୈମୁର ଅଭିଳାଷୀ ଦୁଃଖିନୀ ଭାରତର ସ୍ୱାଧୀନତା-ଧନ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବାକୁ ତୋର ବକ୍ଷ ଦଳନକରି ଚାଲିଗଲା, ସେତେବେଳେ ତୋର ଭୀଷଣତା କେଉଁଠାରେ ଲୁଚିଗଲା ? ତୁ କୌଣସି ପ୍ରତିକାର ଧ୍ୟାନ କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ !*

ବର୍ଷାକାଳରେ ପ୍ରବଳବନ୍ୟା ପୃଥିବୀ ବକ୍ଷରେ ଧ୍ୱଂସର ଯେଉଁ ଚିହ୍ନ ରଖିଯାଏ, କାଳ ସ୍ରୋତରେ ତାହାକୁ ସ୍ନେହାଦରରେ ଦୋଳାଇଦିଏ; କୌଣସିଠାରେ ସେପ୍ରତି ଘୃଣା ରଖିଥାଏ ନାହିଁ । ତୈମୁର ଭାରତରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ପ୍ରତିହ ପ୍ରତିହ ଯେଉଁ ଗଗନ-ଦୋଳା କ୍ରନ୍ଦନ ରୋଳ ଉଠିଲା, ଆଜି ଇତିହାସ ପାଠକଲେ, ଆମ୍ଭେମାନେ କ୍ରନ୍ଦନ ରୋଳର ଧ୍ୱନି ଯଥାର୍ଥତଃ ଅନୁଭବ କରୁଁ । ଅଳଙ୍କାରିକ ଭାଷାର କଥା ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ସରଳ ଭାଷାରେ—ଶତଶତ ଗୃହ ଦଗ୍ଧୀଭୂତ ହେଲା, ଶତଶତ ନଗର ନଗରୀ ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ହେଲା, ଓ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ନର ନାରୀ ନୃଶଂସ ଭାବରେ ନିହତ ହେଲେ । * ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦେଶରେ ଏପରି ଘଟଣା ଘଟିଥିଲେ ହିତ ବନ୍ଧୁ ଦେଖି ଭସ୍ମ ହୋଇଯାଇଥାନ୍ତା ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଏତାଦୃଶ ଉଷ୍ମ ହୁଅନ୍ତା ଯେ, ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତରେ ମାନବ ମଣ୍ଡଳୀକୁ ଏହା ଦଗ୍ଧ କରୁଥାନ୍ତା । ଭସ୍ମ ହାସ୍ୟ ! ଭାରତ-ବାସୀର ସର୍ବନାଶ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧରେ ତୈମୁରଙ୍କ ଯାବତୀୟ ଅତ୍ୟାଚାର-କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ସଂକ୍ଷେପରେ ଏତିକିମାତ୍ର ବୋଲିପାରିପାରେ ଯେ, ସେ 'ଦୋଲାର' ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଯେପରି ପାଶବିକତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ, ଦୁର୍ବଳ ଲେଖନୀ ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାରେ ଅସମର୍ଥ । ଗୃହରେ ଅଗ୍ନିସଂଯୋଗ ତାହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଜରୁରିଆ ହୋଇପଡ଼ିଲା । 'ଭିଓନାର' ଦୁର୍ଗ ଜୟ ପରେ ଦଶସହସ୍ର ହିନ୍ଦୁଙ୍କୁ ଜୀବନ୍ତାବସ୍ଥାରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ କରାଯାଇଥିଲା । ଏପରି ପୈଶାଚିକତାର ଅଭିନୟ 'ମିରଟ' ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇଥିଲେ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଘଟଣା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ଆମ୍ଭେମାନେ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧର ଉପସଂହାର କରିବୁଁ ।

'ଓଲ୍ଲଗ' ନଦୀର ଉତ୍ତର ସୈକତ ଭୂମିରେ ତୈମୁରଙ୍କର ଶିବିର ସ୍ଥାପିତ । ସାମନ୍ତଗଣ ରକ୍ତପରିପ୍ଲୁତଦେହରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ତୈମୁର ସ୍ୱୟଂ ସେମାନଙ୍କୁ ସମର କୌଶଳ ଶିକ୍ଷା ଦେବାରେ ବ୍ୟାପୃତ । ସୈନ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ଅଲନମଣ୍ଡଳ ଉତ୍ସାହ-ଆଲୋକରେ ଦୀପ୍ତ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଅମୀର-ଜାହାଲସା ସମ୍ରାଟ ସମୀପରେ ନିବେଦନ କଲେ ଯେ, ସିନ୍ଧୁ-ନଦୀ ପାର ହେବା ସମୟରୁ ଅଦ୍ୟାବଧି ଲକ୍ଷାଧିକ ହିନ୍ଦୁ ଶିବିରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏତେଗୁଡ଼ିଏ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷୀୟ ଲୋକ ଶିବିର ମଧ୍ୟରେ ରହିବା ସର୍ବଦା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଶତ୍ରୁ ସଙ୍ଗେ ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ସଂଯୁକ୍ତ ହେଲେ ସେମାନେ ଶତ୍ରୁର ଦଳ ବୃଦ୍ଧି କରିବେ । ତୈମୁର ସ୍ଥିର ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ଶୁଣିଲେ । ତଦନନ୍ତର ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସେମାନଙ୍କର ହତ୍ୟାର ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରି ଦରବାର କକ୍ଷ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ଲକ୍ଷାଧିକ ନିରପରାଧୀ ନୃଶଂସ ସମ୍ରାଟାଦେଶରେ ଯବନଅସିରେ ଜୀବନ ବିସର୍ଜନ କଲେ—ଏପରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଭାରତ ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ ଦେଶର ଇତିହାସରେ କଦାଚିତ୍ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ।

ତଦନନ୍ତର ସର୍ବୈନ୍ୟେ ତୈମୁରଙ୍କର ଦିଲ୍ଲୀ ଯାତ୍ରା । 'ଜାଫରନାମା'ରୁ ଜଣାଯାଏ ଯେ, ସେ ସମୟରେ ଦିଲ୍ଲୀ ଭିନ୍ନ

* The soldiers entered the town on the pretext of seeking for food-grain, and a great calamity fell upon it. They set fire to houses and plundered whatever they could lay their hands on. The city was pillaged and no houses escaped. *Elphinstone's History of India.*

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭିତରେ ଶବ୍ଦ ଥିଲା ; ଯଥା ;—ସିନ୍ଧ, ସ୍ପର୍ଶନ ଦିଲ୍ଲୀ, ଜାହାନପାନା । ସିନ୍ଧ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଦିଲ୍ଲୀ ଗୋଲାକାର ପ୍ରାଚୀର ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇଥିଲା ; ସିନ୍ଧର ସାତଗୋଟି, ପ୍ରାଚୀନ ଦିଲ୍ଲୀର ଦଶଗୋଟି ଓ ଜାହାନପାନାର ତେରଗୋଟି ଦ୍ୱାର ଥିଲା । ତୈମୁର ଦିଲ୍ଲୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ, ଜଗଦ୍ଦ୍ୱାର ରୁଦ୍ଧ ହେଲା ; ଏବଂ ଦିଲ୍ଲୀର ତତ୍‌କାଳୀନ ସୁଲତାନ 'ମାମୁଦ' ୧୨,୦୦୦୦୦ ବାରଲକ୍ଷ ପଦାତିକ ଓ ୪୦,୦୦୦ ଚାଳିଶ ହଜାର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନା ରକ୍ଷେକ୍ଷେତ୍ରରେ ତୈମୁରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସାକ୍ଷାତ କରେ । ଏତେ ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ ଦର୍ଶନ ତୈମୁରଙ୍କ ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମ । ଏତାଦୃଶ ଅଗଣ୍ୟ ସୈନ୍ୟସମାବେଶ ଦର୍ଶନ କରି ସେ ଆପଣାର ସୈନ୍ୟଗଣଙ୍କୁ ପରାଣ ଗଳନ କରି ଷଣକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରି, ସ୍ୱୟଂ ଅଶ୍ୱାରୋହଣପୂର୍ବକ ଦୂରରୁ ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟର ଗତିବିଧି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ; ଦେଖିଲେ ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱ ଅରକ୍ଷିତ । ଏହା ଦେଖି ସେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଦେଇ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନପୂର୍ବକ ଆଲିଜ୍‌ସ୍ପୋଲଙ୍କ ଅଧୀନରେ, ଶତ୍ରୁର ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଅଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ମାମୁଦ, ତୁମ୍ବର ସୈନ୍ୟରଚନା ବୃଥା । ଭାରତର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଦୂର କରିବାର କ୍ଷମତା ତୁମ୍ବର କାହିଁ ? ତାହା ସେ ଜାଣନ୍ତି ଦର୍ଶନୀୟ ! କ୍ଷୁଧିତ ଶାର୍ଦ୍ଦୁଳ ଯେପରି ମୃଗଯୂଥକୁ ଛିନ୍ନଭିନ୍ନ କରିପକାଏ, ଆଲିଜ୍‌ଓସ୍ପୋଲ ସେହିପରି ଅମିତ ତେଜରେ ଶତ୍ରୁଗଣଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟ ସେ ଆକ୍ରମଣ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି ଛତ୍ରଭଙ୍ଗ ଦେଇ ପଳାୟନ କଲେ ।

ସୁଲତାନ ଏ ପରାଜୟସମ୍ବାଦ ଶ୍ରବଣ କରି ଭୀତ ହୋଇ ପଳାୟନ କଲେ । ତନ୍ତ୍ର ତୈମୁରଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁସୃତ ହୋଇ ପରେ ତାଙ୍କୁ ନାନାବିଧ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା ।

ଏପରିଭାବରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଶୋଚନୀୟ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ—ତୈମୁର ନଗରବାସୀମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଦିଲ୍ଲୀନଗରକୁ ନର-ଶୋଣିତ କର୍ଦ୍ଦମାକ୍ତ କରାଇଲେ । ଦିବାରାତ୍ର ନର-ଶୋଣିତ ଗଙ୍ଗା ପ୍ରବାହିତ ହେଲା ; ଅମଗ୍ରବର୍ତ୍ତ ଦିଲ୍ଲୀନଗର ନରକଙ୍କାଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ; ଭାରତ ରତ୍ନଧାନୀ ଶ୍ମଶାନରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଜଣେ ଅଛି ନରନାରୀଙ୍କ ମସ୍ତକ ଏକତ୍ର ସଙ୍କଳିତ ହୋଇ ଏକ ବିଶାଳ ସ୍ତୂପାକାର ଧାରଣ କଲା । ଶତସହସ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀକରି ତୈମୁର ଭାରତର ନାନା-ସ୍ଥାନରେ ପର୍ଯ୍ୟଟନ କରି ପ୍ରାୟ ୧୧ ମାସ ପରେ ସ୍ୱଦେଶ-ଭୂମିକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ଜଣାଯାଉଛି ଯେ, ସ୍ୱଦେଶରେ ସେଇ ବିଶାଳ ମସଜିଦ ନିର୍ମାଣ ତୈମୁରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା, ସେଥି ନିମନ୍ତେ ବିଂଶସହସ୍ର ଶିଳ୍ପୀ ଭାରତରୁ ବନ୍ଦୀଭାବେ ପାଇ-ଥିଲେ । ଏହି ସୁଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ ସେଇ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଭାରତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେଉଥିଲା, ଆଜି ତାହାର ଅବସାନ ହେଲା । ତୈମୁର ଏହି ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାର ନାମଖ୍ୟାତି ରକ୍ଷିପାରିଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ହତ୍ୟାବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶ୍ରବଣ କରି ଆଜିପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେହି ତାହାଙ୍କର ସୁଖ୍ୟାତି କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ବୀର, ସାହସୀ, ରଣନିପୁଣ ଯୋଦ୍ଧା ଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ହୃଦୟର ଯେଉଁ ମହତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ପ୍ରଭାବରେ ମାନବ ଦେବତା ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହୁଏ, ତାହାଙ୍କ ବିପୁଳ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ସେପରି କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରମଣି ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ।

ଟିପ୍ପଣୀ ।

ପ୍ରିୟ ପାଠକେ, ଗତ ଦଶମାସ ଅବକାଶରେ ଦଶଗଣ୍ଡାର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟଗଣଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭେଡ଼ିମୁଲାପାଟି ଓ ସପ୍ତକୋଣୀ-ଗଣ୍ଡର ଦର୍ଶନ ମନରେ ଥାଇ କଟକରୁ ତାହାର ଆଠମଣ୍ଡି କରି ପଣ୍ଡାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛୁ । ମହାନଦୀତୀର୍ଥରେ ନୌକାରେ ପଶି ସୌଖ୍ୟରେ ଷପଣ କରି ଯାହା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିଅଛୁ ତାହା ସଂକ୍ଷେପରେ ଏଥିରେ ପ୍ରକାଶନ କରୁଅଛୁ । ଆଶାକରେଁ ଏହା କ୍ଷମାଶୀଳ ପାଠକଗଣଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଉପେକ୍ଷିତ ହେବ ନାହିଁ ।

,,—ରତ୍ନାକର ।

ସ୍ୱବଦ୍ଧ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁରର ଅଦୂର ପଶ୍ଚିମରେ ଏହି ଟିକିଲ୍ଲୁଲ୍ଲ ମହାନଦୀ ଉପରେ କୋଣବ୍ୟାପୀ ଗୋଟିଏ ସେତୁ ପରମ ସୁନ୍ଦର ଦିଶେ । ଏଠାରେ ଶରଣ୍ଡା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗୋଟିଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାଚୀନ ଦୁର୍ଗ ଥିଲା । ଶରଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟର କଥା ବହୁବାକୁ ହେଲେ, ତତ୍ପୂର୍ବେ ବାଙ୍କିର ଅତୀତ ଇତିହାସର ଟିକିଏ ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ହେବ । ଅନେକଙ୍କୁ ବିଦିତ ଯେ ବାଙ୍କି ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଉତ୍କଳର ଗୋଟିଏ ଗୌରବମଣ୍ଡିତ ସ୍ଥଳୀ ଥିଲା । ଏହି ଗୌରବଭୂମି ମୁକୁନ୍ଦଙ୍କ (ମୂଳ ଧଳ) ପର ମହାବୀର ଏବଂ ଶୁର ଦେଉଙ୍କ ପର ବୀର ରମଣୀ ପ୍ରସବ କରିଥିଲା । ତେଣୁ ଏହାର ଅତୀତ ଇତିହାସ ଅତି ଉତ୍କୃଳ ଓ ମହାହର୍ଷମଣ୍ଡିତ । ମାଟ୍ଟ ଦୁଃଖଜନକ ସ୍ୱଦେଶଗୌରବ ମୁକୁନ୍ଦ ଧଳ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରବଳ ଗୋବାରାଜ କବଳରୁ ବାଙ୍କିକୁ ଝାଙ୍କି ଅଣି ସିଂହାସନରେ ବସିଥିଲେ, ସେକାଳର ଜାତୀୟ ରକ୍ତ ଏକାଳର ବଂଶଧରଙ୍କଠାରେ ଲେଶମାତ୍ର ନ ଥିଲେହେଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଲ୍ପନାମାନ୍ୟ ଜାତିଯାଇ ପାରେ । ମୂଳଧଳଙ୍କର ଭିନ୍ନ ପ୍ରବଂଶସନ୍ତାନ ହେବାରୁ ସେ ଭିନ୍ନଶ୍ରେଣୀ ରାଜ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଦାନ୍ତି ଦେଲେ । ତତ୍ପରେ ତିନିଭାଗ ବାଙ୍କି, ଉମପଡ଼ା ଓ ଶରଣ୍ଡାର ଭିନ୍ନ ହେଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ତିନି ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଶରଣ୍ଡା ରାଜ୍ୟ ଅଛି ନାହିଁ । ରାଜସିଂହାସନ ଅତି ଉଚ୍ଚପଦ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଅତି ଗୌରବପଦ ସ୍ଥାନ୍ ଥାଏ । ରାଜ୍ୟ ଲାଗି କେତେ ଅକର୍ମ ଅଧର୍ମର ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏ ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ଚାଲେ ଚାଲେ ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ବହୁ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଯାଉ ଅଛି ଯେ ଏଥିଲାଗି କେତେ ଜ୍ଞାତିକୁଟୁମ୍ବ କ୍ଷୟ, କେତେ ଭାଇ ସହୋଦର ବଧ ଏବଂ କେତେ ଗୁରୁଦ୍ରୋହ ହତ୍ୟା ମଧ୍ୟ ହୋଇଚାଲିଛି । ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଚରିତ୍ରର ଖେଳ ଅନୁସୃତ ହୋଇଅଛି । ଇତିହାସରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ଯେ ବାଙ୍କିର ଅଧିପତି ଏକଦା ସ୍ୱ ଭ୍ରାତା ଶରଣ୍ଡାପତିଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରି ତାଙ୍କ ସହିତ ଜଳକ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ନୌକାରେ ବିହାର କରୁ କରୁ ଶେଷରେ ଶେଷଦେବଙ୍କ ଅଭିମତରେ ନୌକାବାସୀ ସୋଦରକୁ ବିପାଳରୁ ପ୍ରେରଣ କରିଥିଲେ । ଶରଣ୍ଡାରାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ସେଥି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅତଳ ଜଳ ଗର୍ଭରେ ବୁଡ଼ିଗଲା । ଶରଣ୍ଡାରାଜ୍ୟ ଲୁପ୍ତ ହେଲା ସତ୍ୟ ; କିନ୍ତୁ ବାଙ୍କି ଅଦ୍ୟ ଚିରକାଳ ସେ ପ୍ରତାପ ଦେଖାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଶରଣ୍ଡାପତି ବାଙ୍କି ହସ୍ତରେ ସେହି ଅଗାଧ ଗର୍ତ୍ତରେ ମୁଣ୍ଡ ଲୁଚାଇ ଥିଲେହେଁ କିଛିକାଳଯାଏ ଲୋକଚକ୍ଷୁରେ ସମ୍ମାନିତ ହେଉଥିଲେ—ଇତିହାସର ପୃଷ୍ଠାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ଯୋଗ ଛିଡ଼ି ନାହିଁ । ସମ୍ମାନର ଉପରେ ସଦର୍ପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଗଣ୍ଡଶୈଳମୟ ଏହି ଲତାଗଡ଼ ଶରଣ୍ଡାରାଜାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଗ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଗଡ଼ର ଯେଉଁ ଭଗ୍ନାବଶେଷ ଅଛି ସେଥିରୁ ଅନୁମାନ ହୁଏ, ଏହାର ଭିତର ବାହାରେ ଦୁଇଟି ସୁଉଚ୍ଚ ପ୍ରାଚୀରନିର୍ମିତ ଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗମ ପ୍ରାଚୀର ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏଠାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼ ପର ଗଡ଼ବାସୀ ପାଇକଙ୍କ ବଂଶଧରମାନେ ବାସ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ଧ୍ୱଂସାବଶିଷ୍ଟ ଗଡ଼ର ସନ୍ନିହିତ ସ୍ୱପ୍ନେଶ୍ୱର ଶିବ ମନ୍ଦିର ଅତି ଦୂରରୁ ନୌଚରମାନଙ୍କୁ ଅବ୍ୟର୍ଥନା କରେ । ମନ୍ଦିରଟି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗର ନ ହେଲେହେଁ ଏବେ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଇତିହାସପ୍ରସିଦ୍ଧଟି ଅତି ଉଚ୍ଚ ନୁହେ । ଏହା ଶିଖରେ ଠିଆ ହେଲେ ପୂର୍ବୋତ୍ତରମୁଖରେ ରାଜକୀର୍ତ୍ତିମଣ୍ଡିତ ଶରଣ୍ଡାମୁଣ୍ଡିଆ ଏବଂ ଉତ୍ତରାଦବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ୱରୂପା ଅଂଗୁଠା ହ୍ରଦର କାମ୍ୟବଂଶ ଦର୍ଶକର ମନୋନେତ୍ର ଆକର୍ଷଣ କରେ । ବାମ୍ୟବ୍ୟ ଦିଗରେ ଚିତ୍ରିତ୍ରାଜ୍ୟର 'ଦେଉଳ ଛାଟୀ' ରାଜଧାନୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ପଶ୍ଚିମମୁଖରେ ଗୃହିଲେ ନାଭିଦୂରରେ ମହାନଦୀଗର୍ଭବର୍ତ୍ତୀ ବଡ଼ମ୍ବାର ଶ୍ୟାମାଙ୍ଗ ହାଉସର ମୁଣ୍ଡିଆ ଦୃଷ୍ଟିବେଗାକୁ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୁଏ । ଏହି ଲତାଗଡ଼ ମୁଣ୍ଡିଆରେ ଦୁଇଟି ଗୁମ୍ଫା ଅଛି । ଶିଖରଦେଶର ଗୁମ୍ଫାଟି ଅନତି ବିସ୍ତୃତ; ନରାଜଗୁମ୍ଫାଠାରୁ ଆକାର ପ୍ରକାରରେ ଅବଶ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏ ସ୍ଥାନଟି କେବଳ ଗଡ଼ ପ୍ରବାରୁ ଏଥିରେ କେବଳ ଗଡ଼ଯୋଗ୍ୟ ଗଡ଼ନାୟକ ପାଇକ ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ; ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ସେବାଲାଗି ଗଡ଼ଜ ଭଣ୍ଡାରୀ ଧୋବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଜାତିର ବାସ ପ୍ରାୟ ନାହିଁ ।

୨ଙ—ଚର୍ଚ୍ଚିକା ।

"ନାଚକ ଅର୍ଚ୍ଚିତ ଚର୍ଚ୍ଚିକା ଦେବୀ ବାଙ୍କି ଭଗବତୀ । ମହାନଦୀ କୂଳେ ଯାହାଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାନ ଶିଖରେ" ଦେବୀଙ୍କ ଅଧିଷ୍ଠାନ ଯୋଗୁଁ ଏ ସ୍ଥାନର ନାମ ଚର୍ଚ୍ଚିକା । ଏହାର ରାଜକୀୟ ନାମ ବାଙ୍କି କହିଲେ ଅନ୍ତର ଅଧିକ ଲୋକ ବୁଝି ପାରନ୍ତେ । ବାଙ୍କି ଚର୍ଚ୍ଚିକା ପୃଥକ ସ୍ଥାନ ନୁହେ । ଏହା ବାଙ୍କି ଜିଲ୍ଲାର ରାଜଧାନୀ । ଏଠାର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଚର୍ଚ୍ଚିକା ଦେବୀ ଉତ୍କଳର ଅଷ୍ଟଚଣ୍ଡୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ । ମନ୍ଦିରଟି ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡିଆ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । ମନ୍ଦିରରୁ ଶିବାପାଠି ଭିତରେ ଭଲୋଟି ସୋପାନ ପରମ୍ପରା ଅଛି । ଏବେ ଅନ୍ୟ ଦିଗ (ପଶ୍ଚିମ)ରେ ବାଙ୍କିର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାସନ ରାଜପୁରୁଷଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯତ୍ନରେ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଗୋପାଳ ପଦ୍ମେଶ୍ୱର ନିର୍ମିତ ହେଉଛି । ସୁଗର କଥା ଯେ ଏହି ଗୋପାଳଟିଲୀ ଉପରେ ଅଥବା ମନ୍ଦିର ପୃଷ୍ଠଦେଶରେ ଦର୍ଶିକାମାନଙ୍କର ଅବସର ବାସ ନିମିତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଦେଗାଙ୍କର ସପ୍ତ ତଳ ଅଟ୍ଟାଳିକାମଣ୍ଡପ କାଷ୍ଠନିର୍ମିତ । କାଷ୍ଠମସ୍ତ୍ରମଣ୍ଡପ ଉତ୍କଳର କୌଣସି ଦେବମନ୍ଦିର ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଗଲେହେଁ ଏପରି ଶିଳ୍ପକଳା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ମଣ୍ଡପ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ । ଉତ୍କଳର ଶିଳ୍ପିକୁଳ କାଷ୍ଠଶିଳ୍ପରେ ମଧ୍ୟ ପାରଦର୍ଶୀ ଥିଲେ । କେବଳ ତାହାର ଅବେଷ୍ଟନ୍ତ୍ରୀଦ୍ୱାରେ ଅଶଙ୍କିତ ହୋଇ ବୋଧହୁଏ ସ୍ଥାନୀୟ ଶିଳ୍ପୀମାନେ ଏହା ବର୍ଜନ କରି ଶିଳାଶିଳ୍ପକୁ ଅଧିକ ଅଗ୍ରସର କରିଥିଲେ । ତଥାପି ଅନେକଙ୍କ ଏବଂବିଧ ବହୁକାଷ୍ଠମଣ୍ଡପ କାଳର ବିଧ୍ୱଂସୀ ଗର୍ଭରେ ଅଗ୍ରସର ପାଇଥିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଦେଶରେ କାଷ୍ଠଶିଳ୍ପର ଯେପରି ଆଦର ଓ ପ୍ରଚାର ଦେଖାଯାଏ, ଅନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେପରି କହେ ବୋଲି ଶୁଣାଯାଏ । କଲିକତାର ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପଶାଳାର *(Museum)* ଦର୍ଶକମାନେ ଏହାର ସ୍ପଷ୍ଟ ପରିଚୟ ପାଇଥିବେ । ପୁରୀର ଚମ୍ପଳା ବା ଝଙ୍କଡ଼ର ଶାରଳାଙ୍କ ପରି ଏହି ଚଣ୍ଡୀ ମଧ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବୀ । ତେଣୁ ମହାଷ୍ଟମୀରେ ବିଧିବତ୍ ବଳିଦାନଦ୍ୱାରା ଚଣ୍ଡୀତ୍ୱ ଏବଂ କାର୍ତ୍ତିକପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ହରିଙ୍ଗାର୍ତ୍ତ୍ୱ ନିଦ୍ୱାରା ବୈଷ୍ଣବୀତ୍ୱ ବଜାୟ ରଖାଯାଏ । ବିଭିନ୍ନ ପର୍ବାହରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବିବିଧ ବେଶ ପ୍ରାୟ ଏହାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଦିବସରେ ବେଶ ବିନ୍ୟାସ ହୋଇଥାଏ । କୁମାର-ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ଏ ଦେବୀ କୁମାରୀ, ଅଷ୍ଟମୀରେ ଅଷ୍ଟଭୁଜା ଦୁର୍ଗା ଏବଂ ବିଷୁବସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ଚତୁର୍ଭୁଜା ବେଶ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ଶେଷୋକ୍ତ ଦିବସରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଝାମଯାତ୍ରା ଓ ମହାମେଳା ହୋଇଥାଏ । ଏଠାର ଝାମଯାତ୍ରା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥଳ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ହୁଏ ବୋଲି ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ କହନ୍ତି । ଏ ଦିନ ଅନେକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନିରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୀଠ ସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦିନ ଅଳ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ଝାମଯାତ୍ରା ହୋଇଥାଏ । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ସାଧକମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନପ୍ରକାର ସାଧନା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ଉତ୍କଳର ଏହି ଝାମଯାତ୍ରାର ମୂଳ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଗଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ସ୍ଥଳକୂଳ ନ ପାଇ ଅନୁମାନକୁ ସମ୍ବଳ କରୁଁ । ମହା ନିବାସ ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଏତେ କଠୋର ସାଧନା ! !

ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ଲଭ୍ୟବୃତ୍ତ ଆଲୋଚନା କରେ ଜଣାଯାଏ ପୂର୍ବେ ବର୍ଷକୁବର୍ଷ ମହାମେଳା ସମୟରେ ସାଧକମାନଙ୍କୁ ଏହିପରି କଠିନ ସାଧନାର ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେଉଥିଲା । ଉତ୍କଳ ଯେ ଦିନେ ବୌଦ୍ଧଦଳର ଥିଲେ ଏହା କାହାରକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । ସେଠୀ (ଶ୍ରେଷ୍ଠୀ) ଭୋଲ (ଗୋଧୀ) ମହାଧ୍ୟାନ ଉପାଧ୍ୟ ଧୋବା ଚାଉଳ ମାଳୀ ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁ ଜାତିରେ ଅଦ୍ୟାପି ବୌଦ୍ଧ ଅବେଦଗତର ସ୍ମୃତିମାତ୍ର ଅଛି ସେହିମାନେ ବର୍ଷକୁବର୍ଷ ଏହି ସାଧନା ଦେଖାଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ଏହି ସାଧକମାନଙ୍କୁ ସାଧାରଣତଃ ପାଣ୍ଡୁଆ କୁହାଯାଏ । ପାଣ୍ଡୁଆମାନେ ଏହି ଦିବସ ପୂର୍ବରୁ ଉପବାସ କରି ବ୍ରତ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଉପଶୁଦ୍ଧ ଦେହରେ ଏହି ସବୁ ସାଧନା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । କେହି ସ୍ଫୁରୀକୃତ ଦୀର୍ଘ ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଅଙ୍ଗାର ଉପରେ ନିର୍ବିକାର ଭାବରେ ଅନାବୃତ ପଦରେ ଚାଲିଯାଏ । କେହିବା ଲମ୍ବିତ ଜଳାତ୍ମ କେଶଗୁଚ୍ଛ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଗ୍ନିଶିଖା ଉପରେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ପାଦ ବନ୍ଧନରେ ଝୁଲିଥାଏ, ଏ ସାଧନାକୁ ଲୋକେ ଅଘୋର ତପ କହନ୍ତି । କେହିବା କାଠଗୋଡ଼ରେ ଠିଆ ହୋଇ ମସ୍ତକରେ ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟ ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ବାଦ୍ୟ ଭାଲେ ଭାଲେ ନୃତ୍ୟ କରେ । କେହି ପୃଷ୍ଠ ଚମ୍ପାଳ ଉପରେ ସ୍ଥାପିତ ଖଡ଼ୁଦ୍ୱୟ ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ବାହକଗଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାହିତ ହେଉଥାଏ । କାହାର ପୁଣି ବାହାରେ କଣ୍ଟା ବା ଜଳ୍ଲାଙ୍କ ବିଦ୍ଧ କରି ଦଉଡ଼ିରେ ବାନ୍ଧି ଝୁଲାଇ ଦିଆଯାଏ । ଏହିସବୁ ନାନାପ୍ରକାର ଲୋମହର୍ଷଣକାଣ୍ଡର ଭାଣ୍ଡିତ ଉକ୍ତ ଦିବସ ଅତିବାହିତ ହୋଇଯାଏ । ସୁଗର କଥା ଏଣିକି ସେସବୁ କଠୋର ସାଧନା ଉଣା ହୋଇ ଆସୁଅଛି । ସାଧନାଭେଦରେ ସାଧକମାନଙ୍କର ଘଟପାଣ୍ଡୁଆ, ଖଣ୍ଡାପାଣ୍ଡୁଆ, ନିଆଁପାଣ୍ଡୁଆ, କଣ୍ଟାପାଣ୍ଡୁଆ ପ୍ରଭୃତି ବିବିଧ ନାମ ଅଛି । ବ୍ରିଟିଶଶାସନରେ ଏସବୁ ନୃଶଂସ କର୍ମ ନିଷିଦ୍ଧ ହୋଇଥିବାରୁ ଲୋକେ ଆଜି ବରୁ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି କୈଫିୟତ ଦେଇ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକେ ଆତ୍ମଗୌରବ ଜ୍ଞାପନ କରନ୍ତି । ଭିନ୍ନ ଫଳରେ ଦେଖାଯାଉ ଅଛି ଯେ—ଅନେକ ସାଧନା ଅନବଧାନ ଓ ଅସମ୍ଭାବନାବଶତଃ ଏଣିକି ଲୋପ ପାଇ ଆସିଲାଣି । ଶେଷକରେ ଯାହା ଦେଖା ଯାଇ ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ତାହା ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ପାଣ୍ଡୁଆମାନେ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଯେ ଆଉ କେହି ସେପରି କରି ପାରିବେ ଏପରି ଆଶା ଅତି ଅଳ୍ପ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ କାଳରେ ଏ ସାଧନାର ସୃଷ୍ଟି ଓ ପୁଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ସେକାଳରେ ସାଧକଙ୍କର ଯୋଗବଳ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ବଳ ଥିଲା । ଯେଉଁ ଦିନ ସେ ଯୋଗର ବିଯୋଗ ହେଲାଣି ସେହି ଦିନୁ ଏ ଶକ୍ତିର କ୍ରମଶଃ ବିଲୋପ ହେଉଅଛି । ସୁତରାଂ ଯୋଗୀର କର୍ମ ଏବଂବିଧ ଦୁଷ୍ଟରଦଙ୍ଗେଗୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହେବା ଭଳି ହେବେ ସମ୍ଭବ କି ? ଅଭ୍ୟାସଯୋଗ ବଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହା କିଛି ସମ୍ଭାର ମାତ୍ରାରେ ରହିଅଛି, ତାହା ଚିରକାଳ ଏହିପରି ସ୍ଥିତିରେ ରହିବ ଏହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଚୌକାରେ ଦେଖାଯାଉ ୨।୮ ହାତ ଦୀର୍ଘ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଙ୍ଗାର ରେଖା ଉପରେ ଚାଲିଯିବାପାଇଁ ଯଦି ୫୦ ଜଣ ପାଣ୍ଡୁଆ ଦାହାରନ୍ତି, ତାହାର ଦ୍ୱିଗୁଣ ବା ତ୍ରିଗୁଣ ଦୀର୍ଘ ଅଙ୍ଗାରେଖାରେ ପ୍ରବେଶକ୍ଷମ ପାଣ୍ଡୁଆର ସଂଖ୍ୟା ଚାରିଭାଗ ଦ୍ୱି ତ୍ରିଭାଗ ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ ସପ୍ତମ ବା ଅଷ୍ଟମାଂଶ ହେବ କି ନାହିଁ । ଚୌକାର ବାର୍ଷିକ ଯାତ୍ରା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଏଣିକି ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଙ୍କିର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇକଥା କହିବାକୁ ଯାଉଅଛୁଁ । ଆଶା କରୁଛୁ ପାଠକଙ୍କୁ ଏହା ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ବୋଧ ହେବ ନାହିଁ । ବାଙ୍କି ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଏବଂ ସୁଖକାସ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥାନ । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ପଶ୍ଚିମ ଅବସ୍ଥାରୁ ନଗର ଅଭିମୁଖରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି । କାର୍ଯ୍ୟକୁଶଳ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବାଳମୁକୁନ୍ଦ ଜାନୁଳଗୋଙ୍କ ଅମଳରେ ଏହାର ଅନେକ ସ୍ଥଳ ସୌଧ ଧବଳ ହୋଇ ଏ ଜିଲ୍ଲାର ଶ୍ୟାମଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଶ୍ୱେତ ଶବଳ କରିଅଛି । ଏହାଙ୍କ ନବ ବର୍ଷ ଶାସନରେ ବାଙ୍କି ନବୀନତ୍ୱ ଧାରଣ କଲାଣି ନବନିର୍ମିତ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଡାକ୍ତରଖାନା ଓ ସମ୍ବୁଦ୍ଧ ଷ୍ଟୋଲ ବାଳମୁକୁନ୍ଦଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତିର ସୁନ୍ଦର ନିଦର୍ଶନ ।

ଏପୂର୍ବରେ ବୋଲାଯାଇଅଛି ଚଉଁରାପାଠ ଗୋଟିଏ ମଣ୍ଡିସ୍ଥା ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଏହାର ପ୍ରଚଳିତ ନାମ ଚୁଚକ । ଏହାର ପାଦତଳେ ମହାନଦୀର ଯେଉଁ ଧାରଟି ବହିଯାଉଅଛି, ତାହାର ପୌରାଣିକ ନାମ ରେଣୁକା । ରେଣୁକା ଭଟ୍ଟସ୍ତ ଏହି ଚୁଚକର ମୂଳ ବା ପୂର୍ବ ନାମ କଣ ଥିଲା ତାହା ଜାଣିବାର କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେହେଁ ତାହା ଯେ ଋଷିପୂର୍ବ କୌଣସି ନାମରୁ ଆସିଅଛି ଏହା ଲିଖିତଭାଷାକୁ ଅନାୟାସରେ ଜଣାଯାଏ । ରେଣୁକା ବର୍ତ୍ତମାନ ରୁକ୍ଷମୂର୍ତ୍ତି ଏବଂ କ୍ଷୀଣଜୀବନା ହୋଇପଡ଼ିଥିଲେହେଁ ଯେତେବେଳେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣଜୀବନ ଯୌବନରେ ଉଚ୍ଛଳମାନା ଥିଲା ସେତେବେଳେ ତାହାର ରମ୍ୟଘରରେ ଏହି ରମଣୀୟ ଶୈଳଟି ଶୈଳପ୍ରିୟ ବୌଦ୍ଧଜାତି ବା ଋଷିମାନଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ଅଭିପ୍ରିୟ ବା 'କାମ୍ୟ' ସ୍ଥାନ ହୋଇ-ଥିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଅଜ୍ ସେହି 'ଋଷିକାମ୍ୟ' ନାମର ଯୋଗ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ନାହିଁ । ବହୁଦିନରୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ମ୍ଲେଚ୍ଛର ଯୋଗ ହୋଇଥିବାରୁ ତାହା ନିଜର ଶ୍ରୀ ଧାରଣ କରିଅଛି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ରେଣୁକାର ଶ୍ରୀଣତା ବା ଲୁପ୍ତତା ଯୋଗେ ଏହାର କଳ୍ପନାଗମ୍ୟ ସେହି ପୂର୍ବ ଶ୍ରୀ ବହୁପରିମାଣରେ ମ୍ଳାନ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ଏକ ସମୟରେ ଏହି ସ୍ଥାନ ଯେ ବୌଦ୍ଧବହୁଳ ବା ବୌଦ୍ଧସ୍ୱରରେ ଗୋଟିଏ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ ଥିଲା, ତାହା ପ୍ରଭବର୍ଦ୍ଧ-ଲ୍ଲିତ ଏହି ଶ୍ରୀମାଯାଧାର ଚାନ୍ଦୁଲ୍ଲୁରୁ ସୂଚିତ ହେଉଅଛି ।

୨୪-ସିଂହନାଥ ।

"ଗ୍ରୋତେ ଶୈଳଶୃଙ୍ଗେ ଶଶାଙ୍କଶେଖର । ସିଂହନାଥ ପୁଣି ଧବଳଶୃଙ୍ଗର" ଅବଚଳ ଧବଳଶୈଳର ପର ମହାନଦୀ ଗର୍ଭରେ ସିଂହନାଥଙ୍କର ଉଲ୍ଲତ ସୁଶ୍ରୀଅଟ୍ଟ ମୁଣ୍ଡ ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସିଂହନାଥ ଶିବଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଏହି ଶୈଳର ପାଦଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଶୈଳର କଳେବର ଯେପରି ବିଭୁମ ସେଥିରେ ଶୃଙ୍ଗ ଉପରେ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମିତ ହୋଇ ପାରିବା ଅସମ୍ଭବ । ଯେଉଁଅଡ଼େ ଦେଶନ୍ତ, କେବଳ ଯେ ବିଭୀଷିକା-ମୟୀ 'କାଳୀ କରାଳୀ ବିକଟଟୋଳା ଅନ୍ୟୋନ୍ୟଗନ୍ଧିନୀ' ଭାବରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଅଛି । ଉଭୟଙ୍କରଭାବେ ନରାକର ଭାଦୃଶ ଶିଳା ଅପେକ୍ଷା ଏଗୁଡ଼ିକ ଛୋଟ । ଠାରେଠାରେ କଠିନ ସ୍ତମ୍ଭାକାର ଭୂସ୍ତରଶିଳାର ଦୁରାରୋହ ବିଶାଳ ଅସ୍ତରଣ । ଜାଙ୍ଗି ଜାଙ୍ଗି ଡରୁଡ଼ି ଦୁର୍ଗମ୍ୟ । ଏପରି ବୃହତ୍ ଶିଳା ଯେଉଁଠାରେ ସେଠାରେ ଗୁମ୍ଫା ଥିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏଥିରେ ସାନ ବଡ଼ ଅନେକ ଗୁମ୍ଫା ଅଛି । ଉଭୟଧରେ ମହାନଦୀ କଲୋଲମୁଖର ଏହି ଶୈଳ କଟକସ୍ଥ 'ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱ ଗୁମ୍ଫା' ଅତି ଗଭୀର ଏବଂ ପ୍ରଶସ୍ତ । ଏହାର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ଯେଉଁ ଗୁହାଟି ଅଛି ତାହା ଧଉଳଗିରିର ଗୁହା ଅପେକ୍ଷା ପ୍ରସ୍ଥରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଧିକ ହେଲେହେଁ ଉଚ୍ଚତାରେ ଅତି ଅଳ୍ପ । ଏହାର ମୁଖଦେଶ ବା ପ୍ରବେଶପଥ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୋ ମୃତ୍ତିକାସ୍ତରରେ ପ୍ରୋତ୍ଥିତ ପ୍ରାୟ । ତଥାପି ଯେ ଗୁହା ଯେ ଉପ୍ରକାଶ ହୋଇ କ୍ରମଶଃ ପାତାଳମୁଖୀ ହୋଇଅଛି, ତାହା ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ । ସେଦେଶମାନେ ଦୃଢ଼ତା-ବ୍ୟଞ୍ଜକ ସ୍ୱରରେ କହନ୍ତି ଯେ ଏଥିରେ ଅଦ୍ୟାପି ଋଷି ଅଛନ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

ସେମାନେ ସିଂହନାଥ ଦର୍ଶନାର୍ଥ ପ୍ରତିନିଶୀଥରେ ଗୃହାରୁ ବାହାର ଆସନ୍ତି । ବର୍ଷକି କେହି ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ବର୍ଷରେ ଦୁଇ ଚାରିଥର ଅପୂର୍ବ ବର୍ତ୍ତର ମାର୍ଜାର ସବୁ ବାହାରନ୍ତି-ସେସବୁ ଦ୍ୱିଜିଙ୍କର ମାର୍ଜାର । ସେମାନଙ୍କର ଆଜି ଏକବର୍ତ୍ତ ହେଲେ-କାଲି ଅଜ୍ଞ ଏକବର୍ତ୍ତ, ତତ୍ପରଦିନ ପୁଣି ଅନ୍ୟ ବର୍ତ୍ତ । ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ମୁଖରେ 'ଅବିଶ୍ୱାସ ବ୍ୟଞ୍ଜକ୍ରିତ' ଦେଖି ଜଣେ ଭକ୍ତଶିରୋମଣି ଶପଥ କରି ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଥିବାର କହିଲା । ସେ ଯାହା କହୁ, ଏହା ଯେ ପୂର୍ବେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଥିଲା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ସିଂହନାଥ ମନ୍ଦିର ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ ସଂଶୟ ଦୂର କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେବୁଁ । ଏହି ଗୁମ୍ଫାଦ୍ୱାରରୁ ଗୃହଁରେ ସମ୍ମୁଖରେ ସମାନ ଦୂରରେ ଦୁଇଟି ମନ୍ଦିର ଶୈଳଦେହରେ ଦେଖାଯାଏ । ମହାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ତଟରେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଶୈଳ-ଶିଖରେ ରାମନାଥ ମନ୍ଦିର ଏବଂ ପଶ୍ଚିମସ୍ଥିତ ବୈଦ୍ୟେଶ୍ୱର ଶୈଳ ମୂଳରେ ବୈଦ୍ୟନାଥ ମନ୍ଦିର ବିଦ୍ୟମାନ । ଏ ତିନିଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟିରେଖାଦ୍ୱାରା ଯୋଗ କଲେ ଗୋଟିଏ ସମବାହୁ ତ୍ରିଭୁଜ ହେବ । ନଦୀ ଗର୍ଭସ୍ଥିତ ଏହି ସିଂହନାଥ ମନ୍ଦିର ସେହି ତ୍ରିଭୁଜର ଶୀର୍ଷବିନ୍ଦୁ ଏବଂ ଅପର ମନ୍ଦିରଦ୍ୱୟ ତ୍ରିଭୁଜର ଭୂମିର ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ପ୍ରାନ୍ତବିନ୍ଦୁ ହେବ । ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ ଓ ସୀତା ଦେବୀଙ୍କ ନାମରେ ଏହି ତିନି ମନ୍ଦିରର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଉଅଛି । ସିଂହନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ଅଷ୍ଟଶମ୍ଭୁ ଅଛନ୍ତି । ସିଂହନାଥ ଶିବଲିଙ୍ଗ ଉପରେ ମାଳୀ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କ ବର୍ଚ୍ଛା ଭେଦ ଦୃଢ଼ତା ସହକାରେ ଦେଖାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟକ୍ରମେ ତାହା ସେହି ପୋରକମର୍ତ୍ତ୍ତ ଗମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିହେଲା ନାହିଁ । ମନ୍ଦିରଟି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ, ତାହା ଏହାର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ବିଚିତ୍ରଚିତ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମ କାରୁକର୍ମ ଗୋଦିତ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିରୁ ଦେଖାଯାଏ । ମନ୍ଦିରଦ୍ୱାରସ୍ଥ ବଡ଼ମ୍ବାପତ୍ର ବହଳ ଚୂନ ଲେପରେ ଏହାର ସଂସ୍କାର କରାଇ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ସେ ଚାରୁ କାରୁକର୍ମକୁ ତାହା ଭିତରେ ଲୁକାଇ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ବର୍ତ୍ତଟି ସ୍ଥାନରୁ ଚୂନର ଆବରଣ ଉଠି ନ ଥିଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହାର ପ୍ରାଚୀନତାର ପ୍ରମାଣ ପାଇ ନ ଥାନ୍ତି । ଅନେକ ସ୍ଥଳେ ମୂର୍ତ୍ତି ଏହି ଚୂନ ବାଡ଼ ଉପାଡ଼ିରେ ଛାଡ଼ି ରହିଅଛି । ମନ୍ଦିରର ଚାଣ୍ଡିକେଶ୍ୱର ଏବଂ ପାର୍ଶ୍ୱଦ୍ୱୟର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ଥାପତ୍ୟଶିଳ୍ପ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ମନ୍ଦିର ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଲଭ । ମନ୍ଦିର ପୃଷ୍ଠଭାଗରେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଚୀରଟି ଅଛି, ତାହା ସମ୍ଭବତଃ ଅଳ୍ପକାଳ ହେଲା ପୁରୁଣା ପଥରମାଳ ଗଞ୍ଜି ନିର୍ମାଣ କରା ଯାଇଅଛି । ଏଥିରେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ଶିଳାରେ ସୁନ୍ଦର ବୁଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଦେଖି ବିସ୍ମୟ ଉଦିତ ହେଲା । ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ସଦୃଶ ନୁହେ ଏଥିରେ ବୁଦ୍ଧ ମେଖଳାସନରେ ଆସୀନ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସଙ୍ଗୋପନୀତ ଗ୍ରହଣ କଲା ବେଳେ ଦୁଇ ଜାନୁରେ ଯେପରି ସୂତ୍ର ଗୁଞ୍ଜାଇ ଥାନ୍ତି, ଅବିକଳ ସେହି ଭଳି ମେଖଳା ବନ୍ଧନରେ ଜାନୁ-ଦ୍ୱୟ ବଦ୍ଧ । ଗୋଟିଏ ଜରତଳ ଦକ୍ଷିଣ ଜାନୁ ଉପରେ ପ୍ରସାରିତ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ନାଭି ଦେଶରେ ଉତ୍ତାନିତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧ୍ୟାନବ୍ୟଞ୍ଜକ । ଦେଉଳର ଉତ୍ତରାଂଶରେ ଏ ଅଞ୍ଚଳ ଦୁର୍ଲଭ ନାରିକେଳ ଏବଂ ବକୁଳ ଉପାଳର ମାଳ ମହାନଦୀକୂଳରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଅଶ୍ରମ ସମାନ ଭାସେ । ଏହି ମନ୍ଦିରଟି ବଡ଼ମ୍ବା ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅଥଚ ଅପରପାର ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟ ମନ୍ଦିର ଦୂର ବାଲି ଚରର ସୀମାନ୍ତରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏ ସ୍ଥାନର ପ୍ରଥମ ଜୀର୍ଣ୍ଣୋଦ୍ଧାର ଏବଂ ଗୁମ୍ଫା ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣାଦି ଯେ ବୌଦ୍ଧାନୁସାରେ ହୋଇଥିଲା ସେଥିରେ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରିବାପାଇଁ ଆମ୍ଭେମାନେ ସର୍ବଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁଁ ।

କ୍ରମଶଃ

ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ।

---

* ଏହା ମୂର୍ତ୍ତି ବୁଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତି ନୁହେ, ଜୈନମୂର୍ତ୍ତି । ଜୈନ ବୌଦ୍ଧମୂର୍ତ୍ତିର ସ୍ଥଳେ ଦୂର ପ୍ରସ୍ତର ଅବସ୍ଥାନକୁ ଜଣାଯାଏ । ତେବେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଗଠନ ପ୍ରାୟ ସମାନ । ମୁଃ ସଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିକ୍ଷା ।

ପକ୍ଷାଦକ ମହାଶୟ ଅଜି ଦଶହରା ବେଳି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ଦଶହରା ପର୍ବରେ ଆମ୍ଭ ଦେଶରେ ବେଳିର ପ୍ରଥା ଅନେକଦିନ ଚାଲି ଆସୁଅଛି । ଦଶହରାରେ କାରିଗରମାନେ କାରିଗରି ଜିନିଷ ବେଳି ଦିଅନ୍ତି । ଲାଗୁଆ ସେବାଏତମାନେ ନିଜ ନିଜ ଲାଗୁଆ ଜିନିଷ ବେଳି ଦିଅନ୍ତି । ବେଳି ଗ୍ରହଣକଲେ ବରଷକଯାକ ତାହାରଠାରୁ ଜିନିଷପତ୍ର ଖରିଦ କରିବାକୁ ହେବ । ସୁତରାଂ ମୋର ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କଟା ବଜାଏ ରଖିବା ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ବେଳି ଦ୍ରବ୍ୟ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ, ଏହି ଆଶାରେ କଲମ ଧରିଛି, ଅବଶ୍ୟ ଆପଣ ମୋଠାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଚକଚକିଆ ମାଲମସଲା କିଛି ପାଇବେ ବୋଲି ଆଶା କରିବେ ନାହିଁ କାରଣ ସେପରି ଲେଖାରେ ମୁଁ ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ଅତି ବିରଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଲୋକ ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ କେବଳ ହେବାର ଉପକ୍ରମ ମାତ୍ର ହେଉଅଛି, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମାଜ କ୍ରମେ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି ଯେ ଲୋକ ଶିକ୍ଷିତ ସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ନ ହେବାଯାଏ ଭାରତର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ସୁଦୂରପରାହତ । ଅତଏବ ଶିକ୍ଷାର ଉନ୍ନତି ଚେଷ୍ଟା ହେବ, ଲୋକସାଧାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାର ବହୁଳଭାବେ ପ୍ରଚାର ହେବ, ତହିଁ ସକାଶେ ସମସ୍ତେ ଚେଷ୍ଟିତ ଅଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ କଣ, ଶିକ୍ଷା କାହାକୁ କହନ୍ତି ଶିକ୍ଷାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଣ, ଏ ତିନିଗୋଟି ପ୍ରଶ୍ନ ମିମାଂସା ଆଗେ ହେବା ଉଚିତ ।

କଥାରେ ଅଛି "ଯାହା ନାହିଁ ଚାଲ କାଳେ ତାହା ନାହିଁ ଚାଲେ କାଳେ" ଅଙ୍କୁର ମଧ୍ୟ କହନ୍ତି "ସାନଦିନୁ ଜାନ ଗଢ଼ିବେ ବଡ଼ଦିନକୁ ଜଡ଼ିବା" ଏ ଉକ୍ତିମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ନିହିତ ଅଛି । ପିଲା କାଳରେ ଯେପରି ଶିକ୍ଷା ଲାଭକରେ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଜୀବନଟା ତଦନୁସାରେ କଟି ଯିବ । ପିଲା କାଳର ଶିକ୍ଷାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ସୁତରାଂ ଅତି ଶୈଶବାବସ୍ଥାରୁ ହେଁ ତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ମୁଣ୍ଡେ ଆମ୍ଭ ଦେଶର ମା ବାପମାନେ ଓଲଟା ବୁଝନ୍ତି । ବହନ୍ତି କପାଳେ ଥିବେ ଚଉଦୋରେ ଦହ ଫୁଟେ । ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗୋଲ ବସର କରିବାଟା ମା ବାପମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ଫଳତଃ ପିଲା ଗୁଡ଼ାକ ବାଲ୍ୟତ୍ୱ ବହୁଥିବା ପରି ବଡ଼ ଦଳକୁ ଚାଲନ୍ତି । ସମାଜ ମଧ୍ୟ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତି ଗୁଡ଼ାକୁ ସେଭଳି ଯେ ଆକାର ଧାରଣ କରେ ତାହା ସହଜରେ ଅନୁମେୟ ।

ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାର ଅର୍ଥ ବଡ଼ କଠିନ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ବଡ଼ କଠିନ ହୁଏ ତାହାକୁ ଶିକ୍ଷା କୁହାଯାଏ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷାଦ୍ୱାରା ବଡ଼ କଠିନ ହାଲ ହୁଏ ତାହାକୁ ଶିକ୍ଷା କୁହାଯାଏ ନାହିଁ । ଆଜିକାଲି ସ୍କୁଲରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆ ଯାଏ ତାହା ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାର ଏକ ଅଙ୍ଗ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଅଙ୍ଗ, ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ବାଞ୍ଛିତ ଫଳର ଉପାୟ ସ୍ୱରୂପ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ନୁହେ । ସ୍କୁଲ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାର ମୂଳଭୂତ ସ୍ୱରୂପ କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହାଦ୍ୱାରା ସାଧିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ପିଲାର ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାସ୍ଥଳ ଜନ୍ମସବ, ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ବୟସ ମଧ୍ୟରେ ପିଲାର ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ତାହା ସର୍ବାପେକ୍ଷା ବେଶି ଏବଂ ବଡ଼ ବଳିଷ୍ଠ ହୁଏ, ଏହି ପାଞ୍ଚବରଷ ପିଲା ଉପରେ ମାତ୍ର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର । ସୁତରାଂ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ପିଲା କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ବା ଅକୃତ-କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ମାତା ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ ।

କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ବୁଝିବାର ଅଛି । ପିଲାର ଗଠନଭାର ନ୍ୟସ୍ତ ବୋଲି କଣ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ମା ଟିଏ ବଡ଼ା ହେଲେ ଯେପରି ଇଚ୍ଛା କରିବ ପିଲାକୁ ସେପରି ଛାଞ୍ଚରେ ଢାଳି ଦେବ ? ଏପରି ମନେ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେ, ପିଲା ମୋଟିଏ ଜଡ଼ପିଣ୍ଡ ନୁହେ ଯେ ତାକୁ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରିବ । ପିଲାଟିଏ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ପିଠି ଅଜିତ ଚଳନ୍ତି ବା ଅଚଳନ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତି ନୁହେ ଯେ ତାକୁ କ୍ରୀଡ଼ା କନ୍ଦୁକ ତୁଲ୍ୟ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ବ୍ୟବହାର କରିପାରିବ, ଜଗତପାତା ପିଲାଟିକୁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାରଫତରେ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଏ ମାରଫତଦାର ବଡ଼ ପବିତ୍ର ଏବଂ ମୂଲ୍ୟବାନ ଅଟେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପିଲାଟିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆତ୍ମା ଅଛି ସୁତରାଂ ପିଲାଟିର ଜୀବନ ତାହାର ନିଜ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁସାରେ ଗଠିତ ହେବ । ଅତଏବ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅର୍ଥାତ୍ ପିତା ମାତାମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କଣ? ପିଲା କଣ କଣ ଆବଶ୍ୟକ କରୁଅଛି ସେସବୁକୁ ବୁଝି-ବାକୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାହିଁ ପିତା ମାତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । ପିଲାଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଲୁକ୍କାୟିତଭାବେ ଥାଏ । ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଯେପରି ପରିସ୍ଫୁଟଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ, ତାହାର ଚେଷ୍ଟା ଓ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପିତାମାତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଯେପରି ଅବସ୍ଥା-ପନ୍ନ ହେଲେ ପିଲାର ସତ୍ୟ, ନମ୍ରତା ପରିବାରର ଲୋକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମାନ୍ୟ, ଦୟା, ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ସହିଷ୍ଣୁତା, ପରିଶ୍ରମ ପ୍ରତି ସ୍ନେହ ଜାତ ହୋଇ ତଦନୁରୂପ ଗଠନର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହେବ ତହିଁପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ପିଲାକୁ ତଦନୁରୂପ କରାଇବା ପିତାମାତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏହିପରି ଭାବରେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ମୂଳରୁ ଗଢ଼ିଲେ ପିଲାଟି ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଜୀବନରେ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତା ଶିକ୍ଷାର ସମାଜର ଏବଂ ନିଜର କଲ୍ୟାଣ ବିଧାନ କରିବ ।

କଥାଟି ଆଜି ଟିକିଏ ବିଶଦଭାବେ ବୁଝାଇଦେବା ଆବ-ଶ୍ୟକ, ପିଲାମାନେ ପ୍ରାୟ ମାତାର ଚରିତ୍ର ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ଅନୁକରଣ କରନ୍ତି । ସୁତରାଂ ମାତାର ଦାୟିତ୍ୱ ଯେ କେତେ ତେଗି ତାହା ସହଜରେ ବୁଝିପାରିବ । ମାତାର ଚରିତ୍ର ଯଦି ବିଶୁଦ୍ଧ ନ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ସୁନ୍ଦର ଚରିତ୍ର ଗଠନ ଏକା-କେଳିରେ ଅସମ୍ଭବ । ମାଆ ଯେବେ ଶିଶୁ ସମୟରୁ ପିଲାଆଗରେ ମିଥ୍ୟା କଥା, ମିଥ୍ୟା ଗଳ୍ପ, ମିଥ୍ୟା ବସ୍ତୁ କହେ ବା ଦେଖାଏ ପୁତ୍ରର ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ମିଥ୍ୟା ଯେ ମହାପାପ ଏ ବିଶ୍ୱାସ ଅଦୌ ରହିବ ନାହିଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ମାଆମାନେ ଅନ୍ଧାର ଗୁଜୁ ଗୁଜୁ, ବାଘ, ଭାଲୁଆଣି, ଚରଗୁଣି ପ୍ରଭୃତି ମିଥ୍ୟା କଥା କହି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବୋଧସୋଧ କରନ୍ତି ଫଳତଃ ପିଲା ଅଜାନତ ସେହି ବସ୍ତୁ ଛାଡ଼ିଯାଏ ନାହିଁ । ଏହିପରି ଦେଖିଲେ ମାତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ ପିଲାର ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ କେବଳ ଜନ୍ମଦିଏ ମାତାରେ ଯେ ମାଆର କାମ ଶେଷହେଲା ତାହାନୁହେ ମାତାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଯେପରି ପିଲାର ଜୀବନ ଉପରେ କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର କରେ ତାହାହିଁ ମାତାର ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ, କେବଳ ବସ୍ତ୍ର ବା ଧନକ ଦେଖାଇ ଯେ ପିଲାକୁ ଆପଣା ବଶୀଭୂତ କରିବାକୁ ହେବ ତାହା ନୁହେ । ଉତ୍ତମ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ ଦ୍ୱାରା ପିଲାକୁ ନିଜ ଆୟତ୍ତକୁ ଅଣିବାହିଁ ମାତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ସୁତରାଂ ମାତାର କାର୍ଯ୍ୟ ଯେ ବି ଗୁରୁତର ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ତଦନୁଯାୟୀ ନିଜର ଜୀବନ ଗଠନ କରିବା ଅବଶ୍ୟକ ।

ପିଲାର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିଲାଣି ଆମ୍ଭେମାନେ ପିଲାର ଭୁଲ ବୋଲି ମନେକରୁଁ । ପିତାମାତାମାନଙ୍କର ସ୍ୱକୃତ ବା କାର୍ଯ୍ୟକଳାପର ବିକୃତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ବା ସ୍ୱକୃତ ପିଲାଠାରେ ଦେଖାଗଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମନେକରୁଁ ଯେ ପିଲାଟା ଖରାପ ହୋଇଗଲା, ପିଲାଟା ଅବାଧ୍ୟ, ଦୁଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରେ ଏପରି ଧାରଣା ବଡ଼ ଭ୍ରମାତ୍ମକ । ଯାହା ମୁଁ ବଳ ବୋଲି ବୁଝିଲି ତାହାହିଁ ବଳ ପିଲା ଯାହା ବୁଝିଲା ତାହା ସମସ୍ତ ସତ୍ୟ ଏପରି ବିଶ୍ୱାସକରିବା ଅନ୍ୟାୟ ଏବଂ ଅଯୌକ୍ତିକ ଅଟେ । ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ପିଲାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଉପରେ ଆଦୌ ଆସ୍ଥା ରହେ ନାହିଁ । ପିଲାର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପ୍ରତି ଗଭୀରଦୃଷ୍ଟି ଓ ଓ ମନଯୋଗ ଦେଇ ପିଲାର ଭାବଗୁଡ଼ିକ ଏପରି କ୍ରମ ବିକାଶ ହେଉଅଛି ତାହା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶଙ୍କର ସମୟ ସୁବିଧା, ସୁଯୋଗ, ଏବଂ କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ କେବଳ ମୋଟାମୋଟି ଦେଖୁଁ ପିଲାଟା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥା ମାନିଲା ବା ନାହିଁ ଯେବେ ନ ମାନିଲା ମାଡ଼ ତାଡ଼ନା ଦେଇ ତାକୁ ମନାଇବାକୁ ହେବ, ଯେବେ ମାନିଲେ ଭଲ ଏବଂ ତାହାର ନିଜର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରକାଶ ନ କଲା ତେବେ ପିଲାଟି ଖରାପ ।

ଏହି ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ି ସମୟ ସମୟରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନେକ ଅନ୍ୟାୟ କରି ପକାଉଁ । ପିଲାଟି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲା ମାତ୍ର ଯେ ସମୟରେ ଆମ୍ଭର ସେପରି ଇଚ୍ଛା ନୁହେ । ପିଲା ଯେ ତା ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ତାହିଁକି କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବ ଏହାର କୌଣସି ପ୍ରକୃତ କାରଣ ନାହିଁ ମାତ୍ର ପିଲାର ଇଚ୍ଛାଟି ଆମ୍ଭ ଇଚ୍ଛା ସହିତ ମେଳ ଖାଇଲା ନାହିଁ ସେହି କାରଣରୁ ଆମ୍ଭେ ପିଲାର ଇଚ୍ଛାକୁ ବାଧା ଦେଉଁ, ବାଧା ସହେ ପିଲା ପୁନଶ୍ଚ ତାର ବାଞ୍ଛିତ କାର୍ଯ୍ୟଟି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ ମାତ୍ର ଗାଳିଖାଏ । ଗାଳି ସହେ ପୁନଶ୍ଚ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା ତାକୁ କୁହାଗଲା ଯେ ତାର ଆମ୍ଭ କଥା ଅବମାନନା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ପିଲା ସେ କଥା

Digitized by srujanika@gmail.com

ନ ଶୁଣି ଯେବେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲା ତେବେ ମାଡ଼ ଖାଇଲା, ଦଣ୍ଡ ପାଇଲା। ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ହୋଇଥିଲା ବେଳେ ପିଲା ମନେ ମନେ କଣ ଭାବୁଥିବ ପାଠକେ ବୁଝି ପାରୁଛନ୍ତି କି? ଯଦି କେହି ଅଜ୍ଞାନ ବାଳକର ମନକୁ ଭଲ ଭଲ କରି ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖେ ଯେ ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖିପାରିବ ଯେ ପିଲାଟି ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରୁଥିବ "ମା ଯାହା କହୁଛି ତାହା କରୁଛି ମୁଁ କଲାବେଳକୁ ମନାକରୁଛି କାହିଁକି? ମୁଁ ନ କରିବି କାହିଁକି? କଲାରୁ ମା ମତେ ଦର୍ଦ୍ଦୟ ହୋଇ ମାରୁଛି କାହିଁକି? ମୁଁ ଯେପରି ଚଞ୍ଚଳ ବଡ଼ ହୋଇଯାଉ; ବଡ଼ ହେଲେ ଯେପରି ବଡ଼ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ମୁଁ ସେପରି କରିବି ଏବଂ ମାଆର ଗାଲ ମାଡ଼ରୁ ରକ୍ଷାପାଇବି।" ଏପରି ଭାବ ପିଲା ମନରେ ଉଦିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶରୀର ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶରୀର ଅପେକ୍ଷା ସରଳ ଏବଂ ଦୋଷଶୂନ୍ୟ। ନ ବୁଝି ନ ଶୁଣି ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଚିତ୍ତରେ ପିଲାକୁ ତାହାର ଚିନ୍ତିତ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରତ କରି ଅମ୍ଭେ ମନେକରୁଁ ଯେ ପିଲାକୁ ଏହା-ଦ୍ୱାରା ବାଧ୍ୟତା ଶିକ୍ଷା ଦିଆଗଲା। କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ତାହା ନୁହେଁ ପିଲା ଯଦି ତାହାର ଚିନ୍ତିତ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିରସ୍ତ ହେବାର କାରଣ ବୁଝିପାରେ ଯଥା;—ପ୍ରଥମ ଭୀରୁତା ଦ୍ୱିତୀୟ ଭୟ। ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦଳ ଦେଖି ତା ଉପରେ ପୁଣି ଗର୍ଜନ ଗର୍ଜନ ଏ ସମସ୍ତ ଦେଖି ପିଲା ତ୍ରସ୍ତ ଓ ଭୀତ ହୋଇ ତାହାର ଚିନ୍ତିତ କାର୍ଯ୍ୟଟି କରିପାରେ ନାହିଁ। ତିନ୍ତୁ ଶେଷରେ ଏଥିରୁ ଦୁଇଟି ବିଷମୟ ଫଳ ଫଳେ। ଯଦି ପିଲାଟି ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ କରେ ତେବେ ବଡ଼ ହେଲେ ପିତା ମାତାଙ୍କର ଦୋଷ ସବୁ ସହ୍ୟ କରେ ଯେବେ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ସ୍ନେହ ନ କରେ ତେବେ ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ। ଏହି ହେଲା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା।

ତେବେ ପାଠକେ ଆପଣମାନେ ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ କରି ପାରନ୍ତି ଯେ "ପିଲାମାନେ ତେବେ କଣ ମା ବାପମାନଙ୍କୁ ମାନିବେ ନାହିଁ? ଏହା ଅବଶ୍ୟ ନୁହେଁ। ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ କରିବା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ବାଧ୍ୟ ରହିବା ପିଲାମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ। କିନ୍ତୁ ଏପରି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ଯେ ପିଲାଗୁଡ଼ାକ ପିତାମାତାମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟାୟ ଇଚ୍ଛା, ଅଯୌକ୍ତିକ ଆଜ୍ଞା, ଏବଂ ଭ୍ରାନ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ କଥାରେ ବଶୀଭୂତ ହେବେ। ପିଲା ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ପିତାମାତା ଗୁରୁଜନ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଠାରେ ବାଧ୍ୟ ରହିବାହିଁ ପିଲାମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ। ପିଲାହେଉ ବା ବଡ଼ ହେଉ ଆପଣା ଅପେକ୍ଷା ବୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ ଭକ୍ତି କରିବା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ଭକ୍ତି ସହିତ ବାଧ୍ୟ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ। ଆମ୍ଭେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅଭ୍ୟାସ ପଡ଼ିଗଲାଣି ଯେ ପିଲା ଯେ ଦୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକରେ ତାକୁ ମନଭାବରେ ବୁଝିବା ବିନା ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଅଭ୍ୟାସ୍ତ ହେବାରେ ଜଣାଯିବ ଯେ ପିଲାର ସେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରେ। ପିଲାକୁ ଅସ୍ଥିର ଏବଂ ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ୱଭାବପ୍ରବ ଦେଖିଲେ ଅମ୍ଭେମାନେ ତାକୁ ଶାନ୍ତକରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକରୁଁ ମାତ୍ର ସେଗୁଡ଼ିକ ଶାନ୍ତିପ୍ରବ ଶକ୍ତିର ପ୍ରକାଶ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେ। ମାନସିକ ଶକ୍ତି ଯେତେବେଳେ ଅତି ପରିସ୍ଫୁଟ ଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ ହୁଏ ପିଲା ତେତେ-ବେଳେ ବେଗ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରେ ଏବଂ କ୍ରୋଧାନ୍ଧ ହୁଏ, ଏସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ବିକାଶ ପାଇଁ ପିଲାକୁ ଦଣ୍ଡଦେବା ବୃଥା।

ଉପଯୁକ୍ତ ମାତା ହେଲେ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ କଣ କରେ ଏକ ଉପରୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବ? ସେ ତାହାର ନିଜର ଭାବ ଗୁଡ଼ିକ ଏକପାଖରେ ରଖି ପିଲାର ଭାବ ସହିତ ତୁଳନା କରିବ ଏବଂ ପିଲା ପ୍ରକୃତରେ କଣ ଆବଶ୍ୟକ କରୁଛି ତାହା ସ୍ଥିର କରିବ ଏବଂ ତାହାର ବାଞ୍ଛା ପୂରଣ କରିବ, ତାହାହେଲେ ପିଲାଟି ସନ୍ତୋଷ ଲାଭକରି ଚୁପ୍ ହେବ, ଅବଶ୍ୟ ଏଥିରୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ଯଥେଚ୍ଛାଚାରୀ କରିବାକୁ ହେବ ଅଥବା ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଣି ଦେବାକୁ ହେବ। ପିଲାକୁ ଯେତେ କମ ବାଧା ଦେଇ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ପନ୍ଥା ଜରୁଯଣ କରିବାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାହିଁ ମାତାର ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମ।

ପ୍ରଶ୍ନ ଯେପରି କ୍ରମବିକାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ବାଳକ ତଦ୍ରୂପ ପୁଷ୍ଟି ତା ମନକୁ ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୁଏ ମାତ୍ର ତାହାର ଅଭିବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ମୃତ୍ତିକା, ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ବା ଛାୟା ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ପୁଷ୍ପକୁ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗାଇ ନ ଦେଲେ ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣବିକାଶ ହେବ ନାହିଁ। ଗଛ ମୂଳରେ ପାଣି ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ଗଛ ବଦେଇଗରେ ହେଲା ଦେଇ ସଳଗ କରି ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ। ଗଛମୂଳରୁ ଅଳିଆ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଳକମାନଙ୍କ ଛାଡ଼ି ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ, ଏ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରୂପ ଜଳପ୍ରବାହକୁ ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ଯାଇପାରେ ? ତାହା ନୁହେ ! ଗୋଲାପ ଗୋଲାପରେ ହେବ, କୁସୁମ କୁସୁମ ହେବ, ମଲ ମଲ ହେବ ; ଫଳରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଉପରୋକ୍ତ ଅନୁସଙ୍ଗିତ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା ଦ୍ୱାରା ମଳିନତାଟି ଉତ୍ତମ ହୁଏ ସ୍ୱଚ୍ଛ ସ୍ୱଚ୍ଛ, ଏବଂ ସ୍ୱଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ ପରି ହେବ । ପିଲାର ଲାଳନପାଳନ ଏବଂ ଶିକ୍ଷା ଠିକ୍ ଏହିପରି ।

ଏପରି ଭାବରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ଭାବନ୍ତି ! କେତେଜଣ ପିଲାଟିର ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷଣ ବୁଝି ତାହାର ଉପଯୋଗୀ ଶିକ୍ଷାଦେବାର ଯତ୍ନ କରନ୍ତି ! କେତେଜଣ ଅଛନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ପିଲାମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖି ଜ୍ଞାନ କରି ପିଲାମାନଙ୍କୁ କେବଳ ପିଲାକରେ ରଖିଦିଅନ୍ତି ; କେତେକ କହନ୍ତି "ଛଡ଼ ଯା ପିଲାତ କରି ପଢ଼ାଇଲାଣି କଣ କରିବା ତା ଜପାଳେ ଯାହା ଥିବ ସେ ତାହା ଭୋଗ କରିବ," କେତେକ କହନ୍ତି "କଣ କରିବା କଳିକାଳ ପିଲାଗୁଡ଼ାକୁ ଆଉ ପାରିବା ନାହିଁ ।" ଆଉ କେତେକ ଅଛନ୍ତି ସେମାନେ କହନ୍ତି "ମୁଁ ଆଉ କଣ କରିବି ଗୋଟାଏ ମାଷ୍ଟରକୁ ରଖିଛି, ତାକୁ ଭାତ ଲୁଗା ବର୍ତ୍ତନ ଦେଇ ଦେଇ ମୋ ପାଖି ସରିଲାଣି ; ତେବେ ସୁଦ୍ଧା ଯଦି ପିଲାଟା ବିଗଡ଼ିଯାଉ ହେଲା ସେ ଆମ୍ଭ ଅଦୃଷ୍ଟ" ଏହି କଥା କହି ଆମ୍ଭେମାନେ ଛାଡ଼ିଦିଅନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ଜାଣୁ ନାହିଁ ମୋ ମାନବ ଜୀବନ ଏପରି ଭାବରେ ପଥାରୁଡ଼ି ହେବ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଭବିଷ୍ୟଯୋଗୀ ସାହାଯ୍ୟ ପିଲାକୁ ଦେଇ ନାହିଁ ।

ପିଲାଟି ମୋପରି ନ ହେଲେ ଯଥାର ସରଳ ଏହାଦ୍ୱାରା ଯଥାରେ ଛଳ ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ମୋ ପୁଅଟି ମୋ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ପରି ହେଲା ମନୁଷ୍ୟ ହେବ ତାହାର ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଅବଶ୍ୟକ ଏବଂ ଏହି ଭାବ ମନରେ ପୋଷଣ କରି ପିଲାକୁ ଶିକ୍ଷାଦେବା ଉଚିତ । ପିଲାଠାରେ ଛନ୍ଦ ନୂତନତ୍ୱ ଦେଖିଲେ ତାହା ତ୍ୟାଗ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ, ତାହାକୁ ସୁଲୋକ୍ଷାଳନ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ ମୋ ତାହାକୁ ଦେଖିଜ୍ଞାନରେ ଉପେକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ସେହି ନୂତନତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଆମ୍ଭର ଅଜ୍ଞାତ ମହତ୍ତ୍ୱର ସତ୍ୟ ନ ଥିବ ଏହା କିଏ କହିପାରେ ! ପିଲାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପ୍ରକୃତିକୁ ଏକାବେଳକେ ଉପେକ୍ଷା କରିବା ମହାପାପ । ବରଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନିଜ ନିଜ ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ସେଗୁଡ଼ିକ ପରିହାରପୂର୍ବକ ପିଲା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦ୍ୱାରା ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଇବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ଯେବେ ମିଥ୍ୟା କହୁଁ ପିଲା ସତ୍ୟକଥା କହିବାକୁ ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ମାତ୍ର । ବାଇବଲ୍ ନାମକ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ ଲେଖାଅଛି "ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ଯେପରି ବ୍ୟବହାର କରିବ ଅନ୍ୟଠାରୁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ସେହିପରି ବ୍ୟବହାର ଆଶା କରିବ" ଏହି ବାକ୍ୟଟି ଶିଶୁ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସର୍ବତ୍ର ମନେ ରଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଓଡ଼ିଆରେ ମଧ୍ୟ କଥା ଅଛି "ଆପେ ବଳିଲେ ଜଗତ ବଳି" ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେପରି ବ୍ୟବହାର କରିବ ଅନ୍ୟମାନେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ସେହିପରି ବ୍ୟବହାର କରିବେ । ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ଜ୍ଞାନ କରେ ଅନ୍ୟମାନେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନ କରିବେ । ତୁମ୍ଭେ ଅନ୍ୟ-ମାନଙ୍କୁ ମିତ୍ର ଭାବରେ ଦେଖିବେ ଅନ୍ୟମାନେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମିତ୍ର ଭାବରେ ଦେଖିବେ, ସୁତରାଂ କହନ୍ତି କେହି କାହାର ଶତ୍ରୁ ବା ମିତ୍ର ହୋଇ ଜନ୍ମ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି ବରଂ ନିଜେ ନିଜର ଶତ୍ରୁ ଏବଂ ମିତ୍ର କରିପାରେ । ଅତଏବ ପିତା ମାତା ପିଲାମାନଙ୍କ ସହିତ ଯେପରି ବ୍ୟବହାର କରିବେ ପିଲା ତାହା ଶିକ୍ଷା କରିବ ।

ବୀଜରୁ ଅଙ୍କୁର ହୁଏ ଏବଂ ଅଙ୍କୁରରୁ ମହାଦ୍ରୁମ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ବୀଜରେ ବୃକ୍ଷର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ନିହିତ ଥାଏ । ତଦ୍ରୂପ ଶିଶୁଠାରେ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛି । ସେହି ନିହିତ ଶକ୍ତି-ଗୁଡ଼ିକ ଉପଯୁକ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ପ୍ରକାଶିତ ହେବ ତାହାର ସାହାଯ୍ୟ-କରିବା କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ପିଲାମାନଙ୍କ ମାର ଧରି, କାନମୋଡ଼ି ଧମକ ଚମକ ଦେଇ, ଭର୍ତ୍ତନ ଗର୍ଜନ ଦ୍ୱାରା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛାନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କୁ କରାଇବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜିତ୍ରୀ ବୋଲି ମନେକରୁଁ । ମନେକରୁଁ ଭୁଲ୍ ପିଲାଟିର ଦମନ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ଏ ଭାବଟି ଭ୍ରମମୂଳକ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବଠାରେ ଶକ୍ତି ନିହିତ କରି ଅଛନ୍ତି । ଜୀବଠାରେ ତ ଶକ୍ତି ଅଛି ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନ କରି,

Digitized by srujanika@gmail.com

ନମ୍ବ। ସେ ଶକ୍ତିର ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ଉପଯୁକ୍ତ ମାଲମସଲା ଦ୍ୱାରା ପିଲାଟିର ଚରିତ୍ର ଗଠନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନ କରି କେବଳ ଅକ୍ଷରଜ୍ଞାନରେ ପିଲାମାନଙ୍କ ସହିତ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ ମାତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେ। ପିଲାଟିକୁ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟ କରିବା ବଡ଼ ସହଜ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ ଏବଂ ଅମ୍ଭେମାନେ ଯେତେ ସହଜ ମନେକରୁଁ ତେତେ ସହଜ ନୁହେ। ମାତାର ଦାୟିତ୍ୱ ବଡ଼ ଶକ୍ତ, ବଡ଼ ଗୁରୁ, ଏବଂ ବଡ଼ ବିଚକ୍ଷଣତା ଆବଶ୍ୟକ। ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ଶିଶୁପାଳନ ଏବଂ ଶିକ୍ଷା। ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଉପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଶିକ୍ଷାର ଭାର ନ୍ୟସ୍ତ ଅଛି ସେମାନେ ବାଳକାମାନଙ୍କୁ ମାତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ଶିକ୍ଷାଦେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ। ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାଆମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷାଦେଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି ତେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକର ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ହେବା ଅସମ୍ଭବ। ଶିକ୍ଷିତ ଅର୍ଥରେ କେବଳ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ; ଏଫ୍,ଏ; ବି,ଏ; ଏମ୍,ଏ; ପାଶ କରିବା କଥା ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ; ମୁଁ କହୁଛି, ଭଦ୍ରବୋଧ ଲୋକ। ଯେତେବେଳେ ଯାଏ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଜାତିସ୍ୱ ଚରିତ୍ର ଠିକ ହୋଇ ନାହିଁ ତେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅମ୍ଭେମାନେ ଗୋଟିଏ ଜାତି ବୋଲି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ପାରିବା ନାହିଁ ଏବଂ ତେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ସୁଦୂରପରାହତ। ଚରିତ୍ର ଗଠନ ଜାତିର ପ୍ରଧାନ ସମ୍ବଳ। ଜାତି ଉଠିଲେ ସେହି ଦେହାରା ଉଠିବ ଏବଂ ପଡ଼ିଲେ ସେହିପରି ଅଜ୍ଞାନରେ ପଡ଼ିବ ଏହା ଧ୍ରୁବସତ୍ୟ। ଏହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ମନରେ ରଖି ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ।

ଶ୍ରୀ ନରେନ୍ଦ୍ର ସିଂହ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଚରିତାମୃତ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ।

(ଦ୍ୱାଦଶ ଭାବରେ ସାଧନା।)

ପ୍ରଥମ ପରିଚ୍ଛେଦ।

(ଶକ୍ତି ସାଧନା।)

ରାମକୃଷ୍ଣ ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷବ୍ୟାପୀ କଠିନ ତପସ୍ୟାରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ। ହେ ଏ ତପସ୍ୟା କେବଳ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତକରଣ। କାହିଁକି ନା ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ଏଗାର ବର୍ଷ କଠିନ ତପସ୍ୟା ପରେ ଭଲ' ଭାବରେ ସାଧନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଜେଲ ଭଦ୍ରଦଳରେ ସିଦ୍ଧ ହେଉଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ପୂର୍ବ ଏଗାର ବର୍ଷକୁ କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ ସମୟ ନ କହି କଣ କହିବା ? ହେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କଥା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ! ଅମ୍ଭେମାନେ ସତ୍ୟର ପରିଚୟ ନ ହୋଇ ଅନେକ କଥା କହିଥୁଁ। ପାଠକ ଟିକିଏ ଧୀରେ ସ୍ଥିରେ ଆଲୋଚନା ଏବଂ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ସେ ଗୁଡ଼ିକ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତେ।

ରାମକୃଷ୍ଣ ଯେତେବେଳେ ମା ମା ବୋଲି ପାଗଳ, ଯେତେ ବେଳେ 'ମା' ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କଥା ତାହାଙ୍କ ମୁହଁରେ ନାହିଁ, ଯେତେବେଳେ ମା' ଙ୍କର ପୂଜା କରୁ' ତାହାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ସେ ନିଜକୁ ସମୟ'ରେ ପୂଜା କରୁଅଛନ୍ତି, ବକ୍ତାମାନେ ସେହି ସମୟକୁ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଶକ୍ତି ସାଧନାର ସମୟ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରନ୍ତି। ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର କାଳୀ ବା ଶକ୍ତି ଯେ ସାଧାରଣ ଅର୍ଥରେ ବୋଧ୍ୟ ନୁହେ, ଏକଥା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବନୀପାଠକ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବେ। ତାହାଙ୍କର ମା ଅଖଣ୍ଡ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଚିନ୍ମୟ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହନ୍ତି। ତାହାଙ୍କର ଗୋଟିଏ କଥାରୁ ଅମ୍ଭେମାନେ ତାହା ସହଜେ ଜାଣି ପାରୁଁ। ସେ କହନ୍ତି "ଗୋଟାଏ ପୁଷ୍କରିଣୀର ଭଲ' ଉପରେ ବହଳ ଜାତ ବହଳ ନାମ ଦେଇ ସେହି ଏକ ଜଳକୁ ପାନ କରୁଥିଲେହେଁ ଜଳ ଭଲ' ନୁହେ, ବସ୍ତୁ ଏକ। କେବଳ ନାମଭେଦ ମାତ୍ର"। ସେହିପରି ଭଗବାନଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣ, କାଳୀ, ଈଶା, ଆଲ୍ଲା ଭଲ' ନାମ ଦେଇ ସାଧକ ସାଧନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେହେଁ ସେମାନଙ୍କର ଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକ, ଗନ୍ତବ୍ୟସ୍ଥାନ ଏକ, କେବଳ ମାର୍ଗ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ। "ମମ ବର୍ତ୍ମାନୁବର୍ତ୍ତନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟାଃ ପାର୍ଥ ସର୍ବଶଃ" ଯାହାଙ୍କର ଭାବ, ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଭଲ' ନାମ ଯେ କେବଳ ଅବଲମ୍ବନ ମାତ୍ର, ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ। ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏତିକି ଜାଣି ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ରାମକୃଷ୍ଣ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ଦେବ ଦେବୀର ଅନୁଗାମୀ ନୁହନ୍ତି, ବରଂ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ, ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ବ୍ୟଷ୍ଟିର ଅନୁଗାମୀ ନୁହନ୍ତି, ସମଷ୍ଟିର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅନୁଗାମୀ; ଅର୍ଥାତ୍ ଯେ ରାମ, କୃଷ୍ଣ, କାଳୀ, ଶିବ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଶେଷଭାବରେ ତାହାର ଉପାସକ ନୁହନ୍ତି, ସେହି ସେହି ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ଚିଦାନନ୍ଦ ଭଗବାନଙ୍କର ପୂଜାର ପକ୍ଷପାତୀ । ପୁଣି ଏ କଥା ମନେ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ଯେ ସେ କୃଷ୍ଣ, କାଳୀ, ଯୀଶୁ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ବରଂ ଏହି ଗୁଡ଼ିକ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦେବତା ଭାବେ ' ନାମ ବୋଲି ଏହି ନାମମାନ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ମାତ୍ରକେ ତାହାଙ୍କର ସମାଧି ଅବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଥିଲା । ଏ ମହାପୁରୁଷ କିଏ ? ଯେ କି ସମସ୍ତଙ୍କର ଭକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି, ସମସ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟ କାଶି, ଏକ ଜଗତ-ବିସ୍ତୃତ-ଛାୟା-ପ୍ରଧାନ ବିଶ୍ୱରୂପ ରୂପେ ବିରାଜିତ ଥାଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଛାୟା ପ୍ରଦାନରେ ଉଦ୍ଧାର ! ଏଠାରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା କାହିଁ ? ଦଳ କାହିଁ ? ଅନୈକ୍ୟ କାହିଁ ? ଏକଦେଶିତା କାହିଁ ? ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣତା କାହିଁ ? ତୁଭ, ତୁମ୍ଭେ ଧନ୍ୟ ! ତୁମ୍ଭର ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରକୃତ ପଥାନୁସାରୀ ସେମାନେ ଶତସହସ୍ରବାର ଧନ୍ୟ ! ଏ ଉଦାର ମହାନ୍ ଏବଂ ସତ୍ୟଭାବର ଗୋଟାଏ ମୂର୍ତ୍ତି କଳ୍ପନା କଲେ ବୋଧହୁଏ, ତୁମ୍ଭର ଭବରୂପୀ ମାତା ଅସଂଖ୍ୟ ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ହୋଇ କ୍ରୋଡ଼ ପ୍ରସାରଣ କରି ବସିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ଦେଶ ଜାତି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିର୍ବିଶେଷରେ ମାନବ ମାତ୍ରେ ସେହି କ୍ରୋଡ଼ରେ ବସି ସ୍ତନ୍ୟପାନକରି ପ୍ରାଣର ପିପାସା ନିବୃତ୍ତି କରିବେ ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଭାବରେ ଉପବିଷ୍ଟ କରିଅଛ ତା ସେମାନେ ଯଦି ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଛି ।

ଶକ୍ତି ଉପାସନା ସମୟରେ ସର୍ବଦାଲେ ମା କାଳୀଙ୍କ ଚରଣରେ ବସିବା, ସେହିଠାରେ ରାମପ୍ରସାଦଙ୍କର ଶ୍ୟାମା-ସଙ୍ଗୀତ କୀର୍ତ୍ତନ କରିବା, ମା କାଳୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନୃତ୍ୟକରିବା, ଅର୍ଦ୍ଧବାହ୍ୟରେ ଜଗନ୍ମାତାଙ୍କ ଧ୍ୟାନ କରିବା, ପାଗଳପରି ତାହାଙ୍କ ସହିତରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବା ଏହି ମତ୍ତ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା । ରାମକୃଷ୍ଣ ସର୍ବଦାଲେ "ମା, ମୋତେ କେବେ ଦେଖା ଦେବୁ ମା, ଦେଖା ନ ଦେଲେ ଏ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷିବ ନାହିଁ ମା" ଏହିପରି କହି' ଦଳେ ଶୁଣିଲେ, ମା କହିଅଛନ୍ତି "ତୁ ସର୍ବଦା ଭାବମୁଖରେ ଥା, ତୋର ଶୁଦ୍ଧ 'ମୁଁ' ଟା ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା, କିନ୍ତୁ ସେହି ବିଶୁଦ୍ଧ 'ମୁଁ' ଟା ରହିଲା । ତାହା ପୋଗେ ତୋଦ୍ୱାରା ସଂସାରର ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ ।" ବାସ୍ତବିକ ଏହିଦିନଠାରୁ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସର୍ବଦା ଭାବଚାଳାଳ୍ପା । ଭାବର ଅନ୍ତ ବିରାମ ନାହିଁ । ଯେ ସମାଧି ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ କେବେ କେବେବେଳେ ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଚର ହୁଏ, ସେ ସମାଧି ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ବ୍ୟାପାର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ! ନା ତାହା ମଧ୍ୟ ନୁହେ—ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ୧୦।୧୦ ବାର !!

ବିଧିର ବିଧାନ ଅଛି । ଶକ୍ତି ସାଧନା ପରେ ତାହାଙ୍କ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ହେଲା ଯେ ଇଭଳି' ମତର ସାଧନାରେ ପ୍ରକୃତ କିଛି ସତ୍ୟ ନିହିତ ଅଛି, ନା ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମାତ୍ମକ— ଏହି ସନ୍ଦେହ ନିବାରଣାର୍ଥେ ଯେ ଭିଳ' ମତରେ ସାଧନା କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଅମ୍ବାମାନଙ୍କର ମନରେ ଗୋଟାଏ କଥା ସ୍ୱତଃ ଉଦିତ ହୁଏ । ଯେ ଭିଳ' ଭାବରେ ସାଧନ କରନ୍ତି ଭଗବାନଙ୍କର ଏପରି ଇଚ୍ଛା ହେଲା କାହିଁକି ? କୌଣସି ଧର୍ମଗୁରୁଙ୍କ କୌଣସି ବିଭିନ୍ନ ' ବିଭାଗ ବିଶିଷ୍ଟ ଶ୍ରେଣୀରେ ଅଧିଷ୍ଠାନ ହେବାକୁ ହେଲେ ଯେପରି ତାହାଙ୍କ ପ୍ରଥମେ ଭିଳ' ବିଭାଗରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ, ରାମକୃଷ୍ଣ ସେହିପରି ଭିଳ' ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଏକଜଣ ସମ୍ରାଟ୍ ହେବେ ବୋଲି ବିଧାତାଙ୍କର ଏପରି ବିଧାନ କି ? ଭାବୁକ ସମସ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାନୁଭୂତ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରନ୍ତୁ, ଆମ୍ଭେମାନେ ନୀରବ ରହିଲୁଁ ।

———

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ତନ୍ତ୍ର ସାଧନା ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସହିତ ଦେଖା ।)

ଏହି ଅଲୌକିକ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଅଲୌକିକ ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାର ପ୍ରୟାସ ମର୍ତ୍ତଠାରେ ବିଡ଼ମ୍ବନା ଦେଖାଇ ପ୍ରୟାସ ମାତ୍ର । ଦିନେ ଅଲ୍ପଲାମ୍ବିତକେଶା ଗୈରିକବସନଧାରିଣୀ ଜନୈକା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱର ଉଦ୍ୟାନରେ ଭାଗୀରଥୀ ତଟରେ ଉପବିଷ୍ଟା ; ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ହୃଦୟକୁ କହିଲେ "ହୃଦୟ, ଶୀଘ୍ରଯାଇ ସେହି ସନ୍ନ୍ୟାସିନୀଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ନେଇଆ ।" ହୃଦୟ ମାତୁଳଙ୍କର ଏପରି ଆଦେଶରେ ଚକିତ ବିସ୍ମୟାପନ୍ନ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା ଦ୍ୱିଧା ନକରି ତତ୍ଷଣାତ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ଆସିଲେ । ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଏକ ଅସାମାନ୍ୟା ନାରୀ । ବେଦ, ବେଦାନ୍ତ, ପୁରାଣ, ଗୀତା, ତନ୍ତ୍ର ଏବଂ ବୈଷ୍ଣବ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳିରେ ତାହାଙ୍କର ସମାନ ଅଧିକାର ଥିଲା । ପୁଣି ଅଧୁନିକ ପଞ୍ଚଳାମୀ, ବାଉଳ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ନବଦ୍ୱୀପର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମପ୍ରଣାଳୀ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ସମ୍ୟକ୍ ଜଣାଥିଲା ।

ଇତିପୂର୍ବେ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କର ଭାବାବସ୍ଥା ଦେଖି ଲୋକେ ତାହାକୁ ମୃଗୀରୋଗ ବା ଉନ୍ମାଦାବସ୍ଥା ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ, ବହୁଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ତାହାକୁ ମହାଭାବ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଲେ । ଯେତେବେଳେ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ଅହର୍ନିଶି ଏହି ମହାଭାବରେ ଆତ୍ମହରା, ଯେତେବେଳେ ସେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଦେବଙ୍କ ଅବତାର, ଯେତେବେଳେ ଏ କୌଣସି ଉଦ୍ଭଟ ରୋଗ ନା ଭାବସମାଧି ବିଷୟ ସ୍ଥିର କରି ନ ପାରି ଲୋକେ ସନ୍ଦେହାକୁଳ, ଭଗବାନ ସେତେବେଳେ ଏହି ଅସାମାନ୍ୟ ଲୀଳାବିଳାସୀଙ୍କୁ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଜଗତ୍ ନିକଟରେ ଚିହ୍ନାଇ ଦେବାପାଇଁ ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ତାହାଙ୍କୁ ଅବତାର ବୋଲି ଜାଣି ପାରିଲେ ଏବଂ କହିଲେ "ଲୋକେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାବସ୍ଥା ଭକ୍ତି ମୁକ୍ତି ପାଇବେ । ତୁମ୍ଭେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଶରୀରରେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ । ଭାରତରେ ତିନ ମହାପୁରୁଷଙ୍କୁ ମୋହର ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦିଶା ବିଷୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାର କଥା । ସେଥିରୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଗିରିଜା ନାମକ ପୂର୍ବବଙ୍ଗଦେଶୀୟ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭନିକଟକୁ ଅତିଥିଅଛି ।" ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଗିରିଜା ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଅତିଥିଲେ । ଅମ୍ଭେମାନେ ଗିରିଜାଙ୍କ କଥା ସବିଶେଷ ଅବଗତ ନୋହୁଁ । କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ଆସି ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ "ଆପଣ ସାକ୍ଷାତ୍ ଈଶ୍ୱର ହୋଇ ଦୟା କରୁ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?" ବୋଲି ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରି କହିଲେ "ଦେଖ, ସବୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଲୀଳା ।" ଚନ୍ଦ୍ର ପୁନଶ୍ଚ କହିଲେ "ଆପଣ ଯେ ନିଜେ ଈଶ୍ୱର, ଆପଣ ଏକଥା ଭୁଲିଯାଆନ୍ତି କାହିଁକି ?" ଉତ୍ତରରେ ରାମକୃଷ୍ଣ କହିଲେ "ଦେହଧାରଣ କଲେଇ ଭୁଲିଯିବାକୁ ହୁଏ ।"

ଯାହାହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସ୍ୱହସ୍ତରେ ପାକକରି ଖାଆନ୍ତି ବୋଲି ରାମକୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କୁ ସ୍ୱିକାର ଯୋଗାଡ଼ କରିଦେଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ପଞ୍ଚବଟୀ ମୂଳକୁ ଯାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିପାଟିର ସହିତ ରନ୍ଧନ କରନ୍ତି ଏବଂ ରାମକୃଷ୍ଣ ଯେ ସମସ୍ତରୁ ଭୋଜନ କରିବାର ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଅପଣାର ଭାଗ୍ୟକୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ନ କରି ରହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ରାମକୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ କହିଥାନ୍ତି "ମା, ତୁ ଶିଖାଇଲେ ଶିଖିବି ।" ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ତାହାଙ୍କର ସଲୋଭାସଳା ପୂର୍ତ୍ତ କଲେ । ଏହିସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତିଶୟ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଚରିତାମୃତ ପାଠ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରଥମେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କୁ ଅବତାର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁ ନ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦିନେ ତାହାଙ୍କୁ ଭାବସମାଧିରେ ଦେଖି ଦେବେ ଅବତାର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କଲେ ।

ତନ୍ତ୍ରସାଧନା ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସମସ୍ତ ଯୋଗାଡ଼ କରି ଦିଅନ୍ତି । ସେଥିଠାରେ କାରଣପାତ୍ର (ମଦ୍ୟପାତ୍ର) ରଖି, ରାମକୃଷ୍ଣ ସେଠାରେ ତାହା ଅଙ୍ଗୁଳି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାରକରି ମସ୍ତକରେ ଫୋଟା କରନ୍ତି । କେତେବେଳେ ଅବା ପୂଜାର ସାମଗ୍ରୀ ଦୃଷ୍ଟେ ତାହାଙ୍କର ଭାବସମାଧି ହୋଇଯାଏ । ଏହିସବୁ ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣୀ କହିଲେ "ବାପ ! ଯେ ଭାବସମାଧି ଲାଭ କରିବା ସକାଶେ ସାଧନର ପ୍ରୟୋଜନ, ସାଧନର ସାମଗ୍ରୀ ଦେଖି ଯେତେବେଳେ ତୁମ୍ଭର ସେ ଅବସ୍ଥା ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଅଛି, ସେତେବେଳେ ଆଉ ସାଧନାର ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ବାସ୍ତବିକ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଉ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ସାଧନା କରିବାକୁ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଦିନେ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ମଥୁରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ପଞ୍ଚବଟୀରେ ବସି ଅଛନ୍ତି, ଏପରି ସମୟରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କୁ କହିଲେ "ଦେଖ, ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ମୋତେ ଅବତାର ବୋଲି କହେ । ଦେଖ ଦେଖ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ମଥୁରନାଥ ତାହାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ "ଅଚ୍ଛା, ରାମକୃଷ୍ଣ ଯେ ଅବତାର, ତାହାର ପ୍ରମାଣ କଣ ? ସମସ୍ତ ଭକ୍ତିଭାଜନ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କର କଥା । ସେ ଭକ୍ତିଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପ୍ରମାଣ କରିଦେଲେ ଯେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଅବତାର । ସେହିଦିନ ଠାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଯାହାକୁ ଦେଖନ୍ତି, ତାହା ନିକଟରେ କେବଳ ରାମକୃଷ୍ଣ-କଥା । ଏପରି କି କେହି କେହି କହିଲେ 'ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କୁ "ରାମକୃଷ୍ଣ ବାଇ" ଧରିଲା କାହିଁକି ?' ଯାହାହେଉ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଯେଉଁଠାକୁ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ ସେହିଠାରେ ରାମକୃଷ୍ଣ-ଭକ୍ତିର ସୃଷ୍ଟି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ସ୍ୱୟଂ ଧନକୁବେର ମଥୁରବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଭକ୍ତ ସାଧାରଣ ସମସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କ କଥାରେ ମୁଗ୍ଧ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲାଗିଲେ ଏକ କେହ କେହ ଏପରି ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବିଷୟ କଲେ ଯେ "ସେତେବେଳେ ଏପରି ଅମାମାନ୍ୟ ବିଦୁଷୀ ହେବାଶକ୍ତି ମଧ୍ୟମା ସରସ୍ୱତୀଙ୍କ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସେବୁଷ୍ଣଙ୍କ ଅବତାର ବୋଲି, କେବଳ ବିଶ୍ୱାସ ନୁହେ, ଯଥାର୍ଥରୂପେ ଧାରଣା କରିଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସର୍ବଦା ସମ୍ପର୍କ ଥାଉଥିବେ ମଧ୍ୟ ଦେବୀଶକ୍ତିପାଇଥିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କି କଥା ?" ଆମ୍ଭେମାନେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ବୈଷ୍ଣବଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହୁଥିବାବେଳେ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ଠିକିଏ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବୁଁ । ଏହି ଅସାମାନ୍ୟା ନାରୀ ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷକାଳ ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କ ନିକଟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଦ୍ୱାଦଶ-ବର୍ଷକାଳ ର ଅନାବିଳ ଲୀଳାର ପ୍ରସଙ୍ଗ । ତାହା ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମୟ, ସୁବିଧା ବା ସାଧ୍ୟ କାହିଁ ? ପାଠକ ପାଠିକା ! ଅଳ୍ପେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କର ଏପରି ସମ୍ବାଦ ପାଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଉନ୍ତୁ, ନିଜେ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସମ୍ବାଦ ଜାଣି ପାରିବେ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ।

ନିର୍ଣ୍ଣୟ ସ୍ୱପ୍ନ ।

(ସ୍ୱକ ପ୍ରକାଶର ଉତ୍ତର)

ଦମିତ୍ରିଅସ୍ ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଲିସେଣ୍ଡର ଓ ହାରମିଆର ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ କିନ୍ତୁ କାହାର ସାକ୍ଷାତ ମିଳିଲେ ନାହିଁ । ଅବଶେଷରେ କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ଏକ ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଉପବେଶନ କଲେ । ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ହେଲେନା ଯାଇ ଠାକ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଦମିତ୍ରିଅସ୍, ହାରମିଆ ବା ଲିସେଣ୍ଡରକୁ ନ ପାଇ ସନ୍ଦେହ ହେଲେନା ପ୍ରତି କୁପିତ ହୋଇଥିଲେ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ହେଲେନାକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ଅଧିକ ବିରକ୍ତି ହୋଇ କହିଲେ "ହେଲେନା, ଏବେ ସମ୍ମୁଖରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କର, ତୁମ୍ଭପ୍ରତି ମୋହର କିଛି ସ୍ନେହ ଅଳପରି ନାହିଁ, ସୁତରାଂ ବୃଥାରେ କାହିଁକି ମୋ ପଛରେ ଘୋଡ଼ାଉ ଅଛ ।"

ହେ—ତୁମ୍ଭେହିଁ ମୋତେ ଆକର୍ଷଣ କରୁଅଛ । ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ସେହି ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ କର ତାହାହେଲେ ଆଉ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପଶ୍ଚାତ୍‌ଗମନ କରିବି ନାହିଁ ।

ଦ—ମୁଁ କି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆଦର କରି ଡାକୁଅଛି ? ବରଂ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଘୃଣାଭାବେ କହୁଅଛ ମୋର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆଶା ପରିତ୍ୟାଗ କର । ତେବେ କାହିଁକି ମୋତେ ବିରକ୍ତ କରୁଅଛ ।

ହେ—ସେହି କାରଣରୁ ତୁମ୍ଭପ୍ରତି ମୋହର ଅଧିକ ଅନୁରାଗ ଜାତ ହେଉଅଛି, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କୁକୁର ? ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଯେତେ ପ୍ରହାର କରିବ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଚରଣକୁ ସିଆକୁ ତେତେ ଚେଷ୍ଟା କରିବି । ପ୍ରଭୁ, ମୋତେ ପ୍ରହାର କର, ପଦାଘାତ କର, ଅନାଦର କର କିନ୍ତୁ ଛାଡ଼ିଦିଅ । କେବଳ ଏତିକିମାତ୍ର ଭିକ୍ଷା, ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗମନ କରିବାର ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କର । ତୁମ୍ଭ ନିକଟରେ କୁକୁର ପ୍ରାୟ ହୋଇ ରହିଲେ ସୁଖ ତାହା ମୋହ ପକ୍ଷେ ଗୌରବର ବିଷୟ ହେବ ।

ଦ—ବୃଥାରେ କାହିଁକି ମୋର ଘୃଣା ବୃଦ୍ଧି କରୁଅଛ, ତୁମ୍ଭକୁ ଦେଖିଲେ ମୋର ହୃଦୟ ଦଗ୍ଧ ହୁଏ ।

ହେ—ତୁମ୍ଭଙ୍କ ନ ଦେଖିଲେ ମୋହର ହୃଦୟ ଦଗ୍ଧ ହୁଏ ।

ଦ—ଏ ଅନ୍ଧକାର ରଜନୀରେ ନିଜର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଏକା ଏଠାକୁ ଆସି ମୋ ସଙ୍ଗେ ବାକ୍ୟାଳାପ କରୁଅଛ ଏଥିରେ ତୁମ୍ଭର ଚରିତ୍ର ପ୍ରତି ସମସ୍ତଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ଜାତ ହୋଇ ପାରେ ।

ହେ—ତୁମ୍ଭର ଧର୍ମହିଁ ମୋହର ସହାୟ, ମୋହର ସକଳ କଳଙ୍କ ଦୂର କରିବ । ତୁମ୍ଭର ମୁଖ ଦର୍ଶନ କଲେ ରଜନୀ ମୋତେ ଦିବସ ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ମୋ କାର୍ଣ୍ଣିକାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି, ରାତି ନୁହେ । ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ଏକା ନୁହେ । କାରଣ ମୋ କାର୍ଣ୍ଣିକାରେ ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ସଂସାର, ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ବନ୍ଧୁ, ତୁମ୍ଭେ ମୋହର ସତୀ, ସୁତରାଂ ତୁମ୍ଭେ ଯେତେବେଳେ ମୋ ନିକଟରେ ଅଛ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଏକା ଅଛି ବୋଲି ଭାବିବ କିପରି ?

ଦ—ଦେଖ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏକା ଛାଡ଼ି ପଳାୟନ କଲେ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେ—ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟ ପଛ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ହୃଦୟ କଠିନ ନୁହେଁ । ଯଥା ଇଚ୍ଛା ପଳାୟନ କର । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ କରିବ । ସଂସାରରେ ଯାହା କେବେ ଘଟି ନାହିଁ ତାହା ମୁଁ ଆଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖାଇବ । ଦେଖିବ ଜଣେ ଯୋଗ ବସ୍ତ୍ରରେ ଛଦ୍ମବେଶ ପକ୍ଷୀ ପଳାୟନ କରୁଅଛି, ସିଂହ ପଳାୟନ କରୁଅଛି ଶଶା ତା ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଅଛି, ଗଜସ୍ତରୁଷ ପଳାୟନ କରୁଅଛି, ଗୃଧ୍ରୁ ରମଣୀ ତା ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ଅଛି ।

ଦ—ତୁମ୍ଭର ଉପଦେଶ ଶୁଣିବାର ମୋର ସମୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯାଉଅଛି, କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ ଯଦି ମୋର ପଶ୍ଚାଦ୍ଗାମୀ ହେବ ତାହାହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମ୍ଭର ଅନିଷ୍ଟ କରିବ ।

ହେ—ଅନିଷ୍ଟ ଆଉ ତାକ କଣ ଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ଯେ କେବଳ ମୋର ଅନିଷ୍ଟ କରିଅଛ ତାହା ନୁହେ, ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ବ୍ୟବହାର ଦ୍ୱାରା ରମଣୀକୁଳ କଳଙ୍କିତ ହୋଇଅଛି । ପୁରୁଷମାନେହିଁ ରମଣୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରେମ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି, ରମଣୀମାନେ ପୁରୁଷ ନିକଟକୁ ଯାନ୍ତି ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ତହିଁର ବିପରୀତ କାର୍ଯ୍ୟ କଲ । ଯାହା ହେଉ ତୁମ୍ଭର ସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭ ହସ୍ତେ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ନିଶ୍ଚୟ ମୋହର ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ ହେବ ।

ଦମିନିଅସ ଆଉ କିଛି ନ କହି ସେଠାରୁ ପଳାୟନ କଲେ । ହେଲେନା ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଦୌଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦମିନିଅସ ବେଗ୍ରେ ଦଉଡ଼ିକୁ ଗଲେ ଅନ୍ଧକାର ଯୋଗୁଁ ହେଲେନା ତାହା ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେହି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକା ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଦମିନିଅସ ହାରମିୟାକୁ ଖୋଜୁଅଛନ୍ତି, ହେଲେନା ଦମିନିଅସଙ୍କୁ ଖୋଜୁଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାହାର ସଙ୍ଗେ ତାହାର ସାକ୍ଷାତ ହେଉ ନାହିଁ ।

ଏହି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଉଦ୍ୟାନ ଅଛି । ବିଦେଶରେ ପକ୍ଷୀମାନେ ଆସି ସେହି ଉଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ କରନ୍ତି । ପକ୍ଷୀମାନଙ୍କର ଏକ ରାଜା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ନାମ ଓବେରନ୍ । ରାଣୀଙ୍କର ନାମ ଟିଟେନିୟା । ରାଜାଙ୍କର ଏକ ଭୃତ୍ୟ ଥିଲା ତାର ନାମ ପକ୍ । ପକ୍ ଏକ ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରକୃତିର ଦୈତ୍ୟ ଥିଲା । ଅନ୍ୟ କାହାରି ଅନିଷ୍ଟ କରି ପାରିଲେ ସେ ଅତିଶୟ ଆନନ୍ଦିତ ହେଉଥିଲା । ତାହା ବ୍ୟତୀତ ଅରଣ୍ୟବାସୀମାନେ ସଦା ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ଥିଲେ । ସେଦିନ ରାତିରେ ଓବେରନ୍ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ସେଉଁଠାରେ ହେଲେନା ଓ ଦମିନିଅସର କଥୋପକଥନ ହେଉଥିଲା ସେହିଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି ସେମାନଙ୍କର ସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ । ହେଲେନାର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ ଦୟା ଜାତ ହେଲା । ହେଲେନାର କଷ୍ଟ ଦୂର କରିବା ମାନସରେ ସେ ପକ୍‌କୁ ଡାକି ତାକୁ ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ଦେଇ କହିଲେ "ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ଏଥେନସ୍‌ବାସୀ ଯୁବକ ଓ ଜଣେ ଯୁବତୀ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରବଳରେ ମୁଗ୍ଧ କରାଇ ଯୁବକ ଚକ୍ଷୁରେ ଏହି ଫୁଲର ରସ ଲଗାଇ ଦେବୁ ।" ପକ୍ ଫୁଲ ସେନେ ସେହି ଯୁବକ-ଯୁବତୀଙ୍କର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ଲାଗିଲା ।

ରାଜା ପକ୍‌କୁ ଯେଉଁ ଫୁଲ ଦେଲେ ସେ ଫୁଲର ନାମ ପ୍ରଣୟ-ପୁଷ୍ପ । ଯାହା ଚକ୍ଷୁରେ ସେ ଫୁଲର ରସ ଲାଗିଥିବ ସେ ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଯାହାକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖିବ ତାହାର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହେବ । ରାଜା ସ୍ୱାଦିଷ୍ଟଲେ ନିଦ୍ରିତ ଦମିନିଅସ ଚକ୍ଷୁରେ ଫୁଲର ରସ ଲଗାଇ ଦେଲେ ସେ ଜାଗରିତ ହୋଇ ହେଲେନା ଭିନ୍ନ ଆଉ କାହାରିକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖିବେ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ତାଙ୍କର ରୂପରେ ମୁଗ୍ଧ ହେବେ, ହେଲେନାର ସକଳ ଦୁଃଖ ଦୂର ହେବ । କିନ୍ତୁ, ପକ୍ ଭ୍ରମବଶତଃ ତହିଁର ଠିକ ବିପରୀତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ବସିଲା । ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଏଥେନସବାସୀ ଯୁବକ ଓ ଯୁବତୀ ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁ ଯେଉଁଠାରେ ଲିସେଣ୍ଡର ଓ ହାରମିୟା ଶୟନ କରିଥିଲେ ସେହିଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଲିସେଣ୍ଡର ଏଥେନସ୍ ନଗରର ପ୍ରଚଳିତ ପରିଚ୍ଛଦ ପିନ୍ଧିଥିଲେ ସୁତରାଂ ପକ୍ ତାଙ୍କୁହିଁ ରାଜାଙ୍କ କଥିତ ଯୁବକ ମନେ କରି ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁରେ ପ୍ରଣୟପୁଷ୍ପର ରସ ଲଗାଇ ଦେଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲା ।

ହେଲେନା ଦମିନିଅସ୍‌ର ସାକ୍ଷାତ ନ ପାଇ ଅତିଶୟ ବ୍ୟଥିତା ହେଲେ ଏବଂ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏକା ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ନିଦ୍ରିତା ଲିସେଣ୍ଡର ନିକଟରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଲିସେଣ୍ଡର ଗାଢ଼ ନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତ, ତାଙ୍କୁ ଦେଖି ହେଲେନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିମ୍ବିତ ହୋଇ ଭାବିଲେ "ଲିସେଣ୍ଡର ମୃତ କି ଜୀବିତ" । କିନ୍ତୁ ଶରୀରର କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଜୀବନ ବା ଆସାରର ଚିହ୍ନ ନ ଦେଖି ତାଙ୍କୁ ଜୀବିତ ନିଶ୍ଚୟ କରି ତାଙ୍କର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ କହିଲେ "ବନ୍ଧୁ ଏଠାରେ ଏପରିଭାବରେ ନାହିଁକି ଶୟନ କରିଅଛ, ଉଠ" । ଲିସେଣ୍ଡରର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଲାଟିଥିବା ରସର ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ହେଲା । ସେ ହାରମିୟାକୁ ବିସ୍ମୃତା ହୋଇ ହେଲେନାର ରୂପରେ ମୋହିତ ହେଲେ ଏବଂ ହେଲେନାକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ "ସୁନ୍ଦରୀ ହେଲେନା, ପ୍ରକୃତିର ଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଶକ୍ତି ! ସେହି ଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ହୃଦୟାଭ୍ୟନ୍ତର ଦେଖିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଅଛି । ଦିମିତ୍ରିୟସ୍ କାହିଁ ? ସେ ଦୁରାତ୍ମାକୁ ଏହିକ୍ଷଣି ହତ୍ୟା କରିବି" । ହେଲେନା ଚମ୍ପିତା ହୋଇ କହିଲେ "ଛି, ଛି, ସେପରି କଥା କୁହ ନାହିଁ । ସେ ହାରମିୟାର ପ୍ରଣୟପ୍ରାର୍ଥୀ ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ହାରମିୟା ତାଙ୍କୁ ଘୃଣା କରେ । ସୁତରାଂ ହାରମିୟା ତୁମ୍ଭର ହେବେ" ।

ଲି—ଛି, ଛି, ହାରମିୟାର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରନାହିଁ । ମୁଁ ତାର ପ୍ରଣୟପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିଲି ସତ୍ୟ କିନ୍ତୁ ତାହାଁ ନିମନ୍ତେ ମୋତେ ଅନୁତାପ କରିବାକୁ ହେଉଅଛି । ମୁଁ ହାରମିୟାର ପ୍ରେମପ୍ରାର୍ଥୀ ନୁହେ । ହେଲେନାର ପ୍ରେମପ୍ରାର୍ଥୀ ଅଟେ । ବାଦୁଡ଼ିକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସୁନ୍ଦର କପୋତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କାହାର ଇଚ୍ଛା ନ ହେବ ? ମନୁଷ୍ୟର ଇଚ୍ଛା ବିବେକର ଅଧୀନ ଅଟେ ; ବିବେକ କହୁଅଛି ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରକୃତ ସୁନ୍ଦରୀ । ଏପୂର୍ବେ ମୋର ଭଲ ମନ ଠିକ୍ କରିବାର ଶକ୍ତି ଥିଲା ନାହିଁ । ସେହି କାରଣରୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖିଲା ନ ଥିଲି । କିନ୍ତୁ ଏବେ ମନ ମୁଁ ସେ ଶକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଲାଭ କରିଅଛି ଏବଂ ସେହି ଶକ୍ତିବଳରେ ଦେଖୁଅଛି ତୁମ୍ଭେ ଯଥାର୍ଥ ସୁନ୍ଦରୀ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଦାସ ହୋଇ ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କରିବି । ମୋର ସକଳ ଅପରାଧ ମାର୍ଜ୍ଜନାକର, ବିଶ୍ୱାସ କର ନାହିଁ ।

ହେଲେନା ଅବାକ୍ । ଲିସେଣ୍ଡର ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରେମ କରୁଅଛନ୍ତି ଭାବି କହିଲେ "ବନ୍ଧୁ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି, ଅଧିକ କହିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ହାୟ ! ମୁଁ କି ସମ୍ପତ୍ତିଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦାର ପାତ୍ର ହେଲି, ଦିମିତ୍ରିୟସ୍ ମୋତେ ଘୃଣାକରନ୍ତି ବୋଲି ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ସେହିପରି ଘୃଣାର ପାତ୍ରୀ ବୋଲି ମନେ-କଲ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅତି ଭଦ୍ର ବୋଲି ଜାଣିଥିଲି କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭର ବ୍ୟବହାରରୁ ଜାଣିଲି ତୁମ୍ଭେ ଅତି ଅଭଦ୍ର" । ଏହାକହି ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଲିସେଣ୍ଡର ନିଦ୍ରିତା ହାରମିୟାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ହେଲେନାର ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବମାନ କଲେ ।

ହାରମିୟା ନିଦ୍ରାଭାବସ୍ଥାରେ ସ୍ୱପ୍ନଦେଖିଲେ ପେମନ୍ତ ବ ଗୋଟିଏ ବିଷଧର ସର୍ପ ତାଙ୍କୁ ଦଂଶନ କରିବାକୁ ଆସିଅଛି ତାହାଦେଖି ଲିସେଣ୍ଡର ହାସ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ହାରମିୟା ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ "ଲିସେଣ୍ଡର ରକ୍ଷାକର, ଲିସେଣ୍ଡର ରକ୍ଷାକର !" ତାଙ୍କର ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା, ଚକ୍ଷୁ ଦେଖିଲେ ସେଠାରେ ଲିସେଣ୍ଡର ନାହାନ୍ତି । ସେ ଅନେକ ଡାକିଲେ କିନ୍ତୁ ଲିସେଣ୍ଡରର ଉତ୍ତର ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଲିସେଣ୍ଡର ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟକୁ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଭାବି ତାଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ଅରଣ୍ୟମଧ୍ୟକୁ ଗଲେ କିନ୍ତୁ ଲିସେଣ୍ଡରକୁ ଖୋଜି ଦିମିତ୍ରିୟସ୍ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍ ହେଲା । ଦିମିତ୍ରିୟସ୍ ହାରମିୟାକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଥିଲେ ସୁତରାଂ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ପାଇ ଅତିଶୟ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ଏବଂ ବାହୁ ପ୍ରସାରଣପୂର୍ବକ ତାଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ହାରମିୟା ଭୀତରେ ଦିମିତ୍ରିୟସ୍ ଲିସେଣ୍ଡରକୁ ହତ୍ୟା କରି ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଅଛି । ସୁତରାଂ ତାଙ୍କୁ ନାନା ପ୍ରକାର ତିରସ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦିମିତ୍ରିୟସ୍ କହିଲେ "ସୁନ୍ଦରୀ, ଯେ ତୁମ୍ଭଙ୍କିନ୍ତେ ଗୃହ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅରଣ୍ୟବାସୀ ହୋଇଛି ଯେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମନ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରିଅଛି, ତାକୁ ଏପରି ତିରସ୍କାର କରିବା କି ଉଚିତ ? ହାରମିୟା ଅଧିକ କୁପିତ ହୋଇ କହିଲେ "ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ତିରସ୍କାର କରୁଅଛ କିନ୍ତୁ ତୁ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛୁ ତହିଁ ନିମନ୍ତେ ତୋତେ ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଦାନ କରିବି । ଲିସେଣ୍ଡରକୁ ହତ୍ୟା କରିଅଛୁ ମୋତେ ମଧ୍ୟ ହତ୍ୟାକର । କହ ଲିସେଣ୍ଡର କାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କୁ ଅଣିଦେ ।"

ଦ—ବରଂ ତାର ଶବ ଅଣ୍ଟି କୁକୁରକୁ ଦେବି ।

ହା—ଦୂର ହୋ କୁକୁର, ତୁ କିପରେ ତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ହତ୍ୟା କରିଅଛୁ ? ତାହାହେଲେ ଅତଠାରୁ ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେବୁନାହିଁ ।

ଦ—ସୁନ୍ଦରୀ, ବୃଥାରେ ମୋତେ ତିରସ୍କାର କରୁଅଛ । ମୁଁ ଲିସେଣ୍ଡରକୁ ହତ୍ୟା କରିନାହିଁ କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇ ନାହିଁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦା—ଲିସେଣ୍ଡର କୁଶଳରେ ଅଛନ୍ତି ?

ଦି—ତାଙ୍କର କୁଶଳ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରଦାନ କଲେ ମୋତେ କି ପୁରସ୍କାର ମିଳିବ ?

"ଏହି ପୁରସ୍କାର ଯେ ତୋର ମୋର ଅଜ୍ଞ ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବ ନାହିଁ" ଏହା କହି ହାରମିୟା ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଦମିତ୍ରିଅସ ହତାଶ ହୋଇ ପଥଶ୍ରମଜନିତ କ୍ଳାନ୍ତି ଦୂର କରିବା ଆଶାରେ ସେହିଠାରେ ଶୟନକଲେ ଏବଂ ଅଲ୍ପକ୍ଷଣ-ମଧ୍ୟରେ ଗାଢ଼ନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତ ହେଲେ ।

ଓବରନ୍ ଓ ପକ୍ ଅନ୍ତରାଳରେ ଥାଇ ହାରମିୟା ଓ ଦମିତ୍ରିଅସର କଥୋପକଥନ ଶୁଣିଥିଲେ । ଉଭୟଙ୍କର କଥା ଶୁଣି ଓବରନ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝି ପାରିଲେ ଯେ ପକ୍ ଭୁଲ କରିଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ବିରକ୍ତହୋଇ ପକ୍‌କୁ ଡାକି କହିଲେ "ବଣ କରିଅଛୁ ! ପ୍ରକୃତ ହେମିକ ଟ୍ରେମିକା ମଧ୍ୟରେ ବିଚ୍ଛେଦ ଘଟାଇ ଅଛୁ ! ଯା ଶୀଘ୍ର ଯା, ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହେଉ ହେଲେନାକୁ ଏଠାକୁ ଆଣ ।" ପକ୍ ହେଲେନାକୁ ଖୋଜିବାକୁ ଗଲେ । ଓବରନ ଟ୍ରେମପୁଲର ଇସ ଦମିତ୍ରିଅସଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଲଗାଇ ଦେଇ ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ପରିଣାମରେ ଲିସେଣ୍ଡର ଓ ହେଲେନା ସେଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ହେଲେନା ବଡ଼ କ୍ଳାନ୍ତ 'ହୋଇଥିଲେ, ଅଧିକ ଚାଲି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଲିସେଣ୍ଡର ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅନୁନୟରେ କହିଲେ "ସୁନ୍ଦରୀ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ମୁଁ ଜଣାକରେ ବା ତୁମ୍ଭ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ରୂପ କରୁଅଛି ଏକଥା ମାନ କାହିଁକି ଭାବୁଅଛ । ଦେଖ ତୁମ୍ଭ ନିମନ୍ତେ ମୁଁ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ବେଦନ କରୁଅଛି ? ଅଗ୍ନି ବି ଜାଣ ଓ ବିଦ୍ରୂପର ଛେ ଅଟେ ? ଶପଥପୂର୍ବକ କହୁଅଛି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର !"

ହେ—ତୁମ୍ଭେ ହାରମିୟାର । ହାରମିୟାକୁ ସେକଥା ମାନ କହିବ ଯାଅ !

ଲି—ହାରମିୟାର ପ୍ରେମପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିବା ସମୟରେ ମୋହର ତାଦୃଶ ଜ୍ଞାନ ଥିଲା ନାହିଁ ।

ହେ—ମୋ ଚରିତ୍ରନାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ ।

ଲି—ଦମିତ୍ରିଅସ ହାରମିୟାର ପ୍ରେମପ୍ରାର୍ଥୀ । ତୁମ୍ଭର ନୁହେ ।—

ଏମନ୍ତେ ସମୟରେ ଦମିତ୍ରିଅସର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା; ସେ ଗୃହିଣୀ ମାନଙ୍କେ ହେଲେନା ଉପରେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରେ ଲାଗିଥିବା ଇସର ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ହେଲା । ସେ ହେଲେନାକୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, ସୁନ୍ଦରୀ ହେଲେନ୍, କେଉଁ ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ତୁମ୍ଭର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚକ୍ଷୁ ଦ୍ୱୟର ତୁଳନା କରିବି । ସ୍ୱଚ୍ଛ କାଚଖଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ମଳିନ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ତୁମ୍ଭର ଚକ୍ଷୁ ମଳିନତା ଶୂନ୍ୟ, ତୁମ୍ଭର ଓଷ୍ଠାଧର ପକ୍ୱବିମ୍ବଫଳ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର, ହସ୍ତଦ୍ୱୟ ବି ସୁନ୍ଦର—ଦେହ, ଅରେ ମାନ ସେହି ପରିଷ୍କାର ହସ୍ତ ଦ୍ୱୟ ତୁଷାର ଧବଳ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ପ୍ରଦାନ କର ।

ହେଲେନା ଅଧିକ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ କହିଲେ "ଛି ଛି, ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ବି ମୋସଙ୍ଗେ ଏହିସବ ବିଦ୍ରୂପ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଆସିଅଛ । ଯଦି ଭଦ୍ରତା ଜ୍ଞାନ ଥାଏ ତାହାହେଲେ କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ । ମୁଁ ଜାଣେ ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଘୃଣା କରି । ତହିଁ ଉପରେ ପୁଣି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ମୋତେ ବିଦ୍ରୂପ କରୁଅଛ । ଯଦି ତୁମ୍ଭେମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ହୋଇ ଥାଅ ତାହାହେଲେ ଜଣେ ଜଣହି ମୋଙ୍ଗେ ଏପରି ବ୍ୟବହାର କରି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଦୋହେଁ ହାରମିୟାର ପ୍ରେମପ୍ରାର୍ଥୀ । ହାରମିୟାର ପ୍ରେମ ନିମନ୍ତେ ଯେପରି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରୁଅଛ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋତେ ଦେଖି ବିଦ୍ରୂପ କରିବାରେ ସେହିପରି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରୁଥିବାର ଜଣାଯାଏ" ।

ଲିସେଣ୍ଡର ଦମିତ୍ରିଅସ୍‌କୁ କହିଲେ ଦେଖ ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ନିଷ୍ଠୁର ଏପରି କଥାମାନ କହି ହେଲେନାର କୋମଳ ହୃଦୟରେ ବ୍ୟଥା ଦିଅ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ହାରମିୟାର ପ୍ରେମ ପ୍ରାର୍ଥୀ ଏକଥା ମୁଁ ଜାଣେ, ତୁମ୍ଭେ ଜାଣ, ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ସେହି ହାରମିୟାକୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ କଲି ତୁମ୍ଭେ ହେଲେନ୍‌ଙ୍କୁ ମୋତେ ପ୍ରଦାନ କର । ଦମିତ୍ରିଅସ କୁପିତ ହୋଇ କହିଲେ "ଲିସିଡିଅସ ତୁମ୍ଭର ହାରମିୟା, ମୁଁ ତାକୁ ମାଗୁ ନାହିଁ । ତା ପ୍ରତି ମୋର ଯେ ଥିଲା ଅନୁରାଗ ଥିଲା ତାହା ଦୂର ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହାର ପଦାର୍ଥ ତାହା ପାଖକୁ ଫେରି ଆସି ଅଛି ଏବଂ ଚିରକାଳ ସେହିଠାରେ ଥିବ" । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ନଗେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଘୋଷ ।

PRINTED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୮ମ ଭାଗ । } ମାର୍ଗଶିର ଓ ପୌଷ, ୧୩୨୧ । {୮ମ ଓ ୯ମ ସଂଖ୍ୟା ।

ନବବର୍ଷର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ।

୧

ଦୂରେ—ଯମୁନାତଟେ
ନିଲବ ମୁଁ ଅବଶେଷେ,
ଶୂନ୍ୟେ—ବାଲୁକା ଶଯ୍ୟା
ବରାବର ନିଶିବାସେ ।
ଶୁଭ୍ର—ଜୋତ୍ସନାଧାରା
ନେବ ମୁଁ ହରଷେ ବହି ;
ମାଳ—ନବ—ମେଖଳା
ଦେବ ମୋତେ ନବଶିଶୁ ।
ଡୋର—ଡୋରକା—ମେଳେ
ଖେଳିବ ମୁଁ ପୁଣିଖେଳ,
ରମଧନୁ—ରମଣେ
ମେଲିଦେବ ମାୟାଜାଲ ।
ପ୍ରେମ—ନନ୍ଦନବନେ
ଫୁଟିବ ଶିରିଷବଂଶୀ,
ପାରିଜାତ—ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ
ଜ୍ୱଳିବ ପୂର୍ଣ୍ଣ—ଶଶୀ ।

୨

ଜଳୁଣ—ଜଳଧିରେ
ହସିବ ଅରୁଣ—ପ୍ରାଣେ
ମାନସ—ଅପସରା
ଭାସିବ ମଧୁନିଲୟେ ।
ଫୁଟନ୍ତୁ—ଯଜ୍ଞବନ—
ଜବତା—ସୁରଭି—ହାର
ସମନ୍ତ—ଧରାବକ୍ଷେ
ସ୍ଫୁରିବ ପ୍ରେମସର ।
ସ୍ନିଗ୍ଧ—ଶିଶିର—ସ୍ନାତ
ଶୁଭ୍ର—ଶେଫାଳୀ—ମାଳା
କଳ—ମର୍ମର—ଗାଥା
ଗ୍ରସିବ ଏ ସୃଷ୍ଟିସାରା ।
ଗେହ—ବସନ୍ତ—ଗୀତି
ପ୍ରସରିବ ନବତାନେ
ନବ—ଚେତନା—ଭାବ
ଦେଖାଦେବ ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣେ ।
ଅଂଶୁମାଳ—ଅଲୋକେ
ଭୁଷଣ୍ଡିର ମୋହଭ୍ରାନ୍ତି ;—
ଅମାବାସୀ—ଜଣାନ୍ତେ
ଆସିବ ଜନକକାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ନବକିଶୋର ପାଣିଗ୍ରହୀ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଲୀଳା ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତର)

ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ କହି ଅଛନ୍ତି ଯେ କାମ ଅର୍ଥ ଧର୍ମ ମୋକ୍ଷ ମାନବ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ କେହି ଏହି ଚତୁର୍ବର୍ଗର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି କହିଥାନ୍ତି ଯେ ମାନବର କାମନା ପୂରା, ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରିବା, ଧର୍ମାଚରଣ କରିବା ଏବଂ ମୋକ୍ଷ ପାଇବା ଦରକାର । ଜଣେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଏହିପରି ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାର ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣିଅଛୁଁ ଯେ ସେ ମୋକ୍ଷ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଧର୍ମ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ; ଧର୍ମାଚରଣ ନିମନ୍ତେ ଅର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ, କାରଣ ଅର୍ଥ ନ ଥିଲେ ଦାନ ଯଜ୍ଞାଦି କାର୍ଯ୍ୟ ଅସମ୍ଭବ; ପୁଣି ମନରେ କାମନାଶକ୍ତି ବଳବତ୍ତର ନ ଥିଲେ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ବା କେଉଁ ହୋଇପାରେ ? ଅତଏବ କାମ ଅର୍ଥ ଧର୍ମ ମୋକ୍ଷ ଏହି ଚତୁଷ୍ଟୟ ମାନବ ଜୀବନର ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ଚତୁର୍ବର୍ଗ ଯାହାର ନାହିଁ ସେ ମନୁଷ୍ୟ ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେ ।

ଏହି ଚତୁର୍ବର୍ଗର ଉପଦେଷ୍ଟା ଧର୍ମ ପ୍ରାଣ ମହର୍ଷିମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଚର୍ଚ୍ଚା କଲେ, ସେମାନେ ଏହିଚାରି ଅର୍ଥରେ କାମ ଅର୍ଥ ଧର୍ମ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ପାରେ, ଏହି ଚାରିଟିକୁ ଜୀବନର ଚାରିଟି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବି ଧରି ମାନବ ପରିଚାଳିତ ହେବା ଉଚିତ୍ ବୋଲି ଉପଦେଶ ଦେଇଥିବା ଅସମ୍ଭବ ବୋଧହୁଏ । ଯେଉଁ ଅସ୍ୟ ଋଷିମାନେ ସଂଯମିତ ଜୀବନକୁ ଠିକ ହାତାମୟ ମନେ କରୁଥିଲେ ; କାମନାର ବିନାଶ ନ ହେଲେ ମୋକ୍ଷ ଦ୍ୱାର ଉଦ୍‌ଘାଟିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ—ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଜଯଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଯେଉଁମାନେ କାମନାର ବିନାଶ ନିମନ୍ତେ ଫଳମୂଳାହାରୀ ବନବାସୀ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଅନାହାରରେ, ଅନିଦ୍ରାରେ ପଞ୍ଚତ୍ୱରେ ଲେଉଟି କେତେ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କରୁଥିଲେ; "ଅଜ୍ଞାତ ଦିଶିଦ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ, ବିଷୟ-ବିମୁଖ ହୋଇ , ଯେ ସଦା ସ୍ୱଳ-ବୃଦ୍ଧି ବୃଷ୍ଣାଷ୍ଟମ୍ଭ, ବୃଷ୍ଣାଳୟ ପୁଣି ଗିମାଚେତ ସୁଖଦ୍ରବ୍ୟେ ଦେହିନ୍ତ୍ର ମୁଦ୍ରେ" ଏହି ଦର୍ଶନ ଦ୍ୱାପାଳକ, ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ, ଉଦ୍ୟୋଗୀ ବିଦ୍ୟାଦ୍ ବୃଦ୍ଧିଶ୍ରେଣୀ ଏହି ସର୍ବରେ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିବା କିମ୍ବା ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ ଓ ଅଯୋକ୍ତିକ ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଧର୍ମ ଓ ମୋକ୍ଷର ଉପଦେଶ ସେମାନେ ଦେଇ ପାରିଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ କାମନା ଓ ଅର୍ଥ ସମ ମାନବ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୋଲି ସେମାନେ କଦାପି ଉପଦେଶ ଦେଇ ନ ଥିବେ । ମହର୍ଷିମାନେ କହି ଅଛନ୍ତି "କାମାତ୍ମକା ନ ପ୍ରଶସ୍ତା"—ଅର୍ଥାତ୍ କାମନାହୀନ ସର୍ବଗୁଣଲବ୍ଧ ହୋଇ ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ ତାହା କଦାପି ମୋକ୍ଷ ପ୍ରତି ଅନୁକୂଳ ନୁହେ । ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଗୀତାରେ କହି ଅଛନ୍ତି—

"ଆପୂର୍ଯ୍ୟମାଣ ମଚଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠଂ
ସମୁଦ୍ରମାପଃ ପ୍ରବିଶନ୍ତି ଯଦ୍ୱତ୍ ।
ତଦ୍ୱତ୍ କାମା ଯଂ ପ୍ରବିଶନ୍ତି ସର୍ବେ
ସ ଶାନ୍ତିମାପ୍ନୋତି ନ କାମକାମୀ ।
ବିହାୟ କାମାନ୍ ଯଃ ସର୍ବାନ୍ ପୁମାଂଶ୍ଚରତି ନିସ୍ପୃହଃ
ନିର୍ମମୋ ନିରହଙ୍କାରଃ ସ ଶାନ୍ତିମଧିଗଚ୍ଛତି ।"

ନାନା ନଦୀଜଳ ସମୁଦ୍ରରେ ପତିତ ହୋଇ ଯେଉଁପରି ସମୁଦ୍ରଜଳରେ ବିଲୀନ ହୋଇ ଯାଏ ସେହିପରି ଯେଉଁ ନିର୍ବିକାର ସାଧକଙ୍କଠାରେ ସମସ୍ତ କାମନା ବିଲୀନ ହୁଏ, ସେହି କେବଳ ଶାନ୍ତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭୋଗ କାମନା-ଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ଶାନ୍ତିର ବହୁ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କାମନା-ସକଳ ଉପେକ୍ଷା କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିସ୍ପୃହ, ନିରହଙ୍କାର ହୁଅନ୍ତି ସେହି କେବଳ ମୋକ୍ଷାନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଅତଏବ ଏହିପରି ଅବିରୋଧ ସ୍ଥଳରେ କାମ ଅର୍ଥ ଧର୍ମ ମୋକ୍ଷକୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବସ୍ତୁ କରି ଧରିବା ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧ ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ଚାରିଟି ମାନବାତ୍ମାର ବିଶ୍ୱ-ଦେଶ୍ୟର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଦାର୍ଥ ନୁହେଁ ବରଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କରେ ଏହି ଗୁଡ଼ିକ ମାନବୀୟ ଲୌକିକ ଜୀବନର କ୍ରମ ବିକାଶର ସହଜ ଅବସ୍ଥା ମାତ୍ର ଏହି ଚାରିଟି ମାନବର ଲୌକିକ ଜୀବନରୁ ଉଦ୍ଭୂତ । ମୋକ୍ଷ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ କାମନା ବିଲୀନ ପ୍ରତିକୂଳ; କାରଣ କାମନାର ବିନାଶ ନ ହେଲେ ଅର୍ଥ ମୋକ୍ଷ ପାଇପାରେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥ ଅଥାତ୍ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ମୋକ୍ଷର ଅନ୍ତରାୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାର ମୀମାଂସା ସ୍ୱରୂପ ଶାନ୍ତିମୟ ସ୍ୱାଭାବିକ ପରିଣାମ କରି ଶାସ୍ତ୍ରବିରୁଦ୍ଧ କରିବା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅରଣ୍ୟରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଧର୍ମର ଅର୍ଥ କେବଳ ଭଗବାନ ନୁହେଁ । ଇଉରୋପୀୟ ଦର୍ଶନରେ ଧର୍ମ ଯେଉଁ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଭାରତରେ ସେହି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଇଉରୋପରେ ଧର୍ମକୁ Religion କହନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଭାରତରେ ଧର୍ମର ଅର୍ଥ Righteousness, piety, duty etc. ଇଉରୋପରେ ଧର୍ମର ଅର୍ଥ ଈଶ୍ୱରପୂଜା— ସେ ଈଶ୍ୱର ଜୀବ୍ୟ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ଜଡ଼ିତ ହୁଅନ୍ତୁ, ଏକ ହୁଅନ୍ତୁ ବା ଏକାଧିକ ହୁଅନ୍ତୁ; କିନ୍ତୁ ଭାରତବର୍ଷୀୟଙ୍କ ମତରେ ଧର୍ମର ଅର୍ଥ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ; ଏବଂ ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ-ଦ୍ୱାରାହିଁ ଭଗବାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ଓ ତାହାଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ ଉପାସନା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ (Duty and Religion) ଯେତେ ପ୍ରଭେଦ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦର୍ଶନରେ ତାହା ନାହିଁ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦର୍ଶନରେ କର୍ଣ୍ଣାଲର ଆଗ୍ନେୟ ମହାତ୍ମା ହେଗେଲଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପ୍ରଭେଦ ଅଲ୍ପାଧିକ ପରିମାଣରେ ସମସ୍ତେ ଅନୁସରଣ କରି ଆସିଥିଲେ । ହେଗେଲଙ୍କ ମତରୁ ସେହି ପ୍ରଭେଦ କ୍ରମେ ଅପସାରିତ ହୋଇଅଛି; କର୍ତ୍ତବ୍ୟକୁ ଯଥାର୍ଥ ଧର୍ମ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜାନ୍ତ ଅଜ୍ଞାନବଶତଃ ନାନା ଦେବ ଦେବୀଙ୍କର ଉପାସନାରେ କେବଳ ଧର୍ମକୁ ଆଦର କରିଥିଲେହେଁ, ପୂର୍ବ ଆଗ୍ନେୟମାନେ ଧର୍ମକୁ କୌଣସିଭାବର ପରିଣାମ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ନିଜ ମଧ୍ୟରୁ ଅନନ୍ତ ଜୀବୀଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଜନ୍ୟ ଯେଉଁ ସାଧନା କରିଥିଲେ ତାହାର ଫଳରେ ମାନବ ଧର୍ମଜୀବନ ଲାଭ କରେ । Religion ର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଅମ୍ଭ ଉପାସ୍ୟ ନୁହଁ; Religion କୁ ଆମ୍ଭେ ଉପାସନା କରିଥାଉଁ; କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ "ଧର୍ମ" ସଙ୍ଗରେ ତାହା ଏକ ହୋଇଯାଇ ନାହିଁ । ଧର୍ମର ଅର୍ଥ—ଯାହା ଜୀବାତ୍ମାକୁ ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଧରି ରଖେ । କେବଳ ଉପାସନାଦ୍ୱାରା, ଯୋଗାଚାରଦ୍ୱାରା ଏହା ନୁହେଁ ଯେତେ ଦୃଢ଼ ନ ହୁଏ, ବିବେକାନୁମୋଦିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପାଳନରେ ଅନୁଲିଖିତ ଜୀବୀଶକ୍ତିର ବିକାଶ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅଧିକ ହୁଏ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ତାହାର ପାରମାର୍ଥିକ ଜୀବନ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରେ ସେତେ ପରିମାଣରେ ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଜୀବାତ୍ମାର ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ ହୁଏ । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମରେ ଏହି ଭାବ ବହୁ ପ୍ରବଳ ଥିବାରୁ ତାହାର ମୂଳ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ବୋଲି କେହି ଚିନ୍ତାଶୀଳ ପଣ୍ଡିତମାନେ ବ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି ।

ଅତଏବ କାମ ଅର୍ଥ ଧର୍ମ ମୋକ୍ଷ ମାନବର ଅଭିଳାଷ ଯୋଗ୍ୟ ବିଷୟର ସ୍ୱରୂପ ବସ୍ତୁ ନୁହେଁ; ତାହା ମାନବର ପାରମାର୍ଥିକତାର କ୍ରମବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥା ମାତ୍ର । ମାନବ ଆତ୍ମା କାମ ଅବସ୍ଥା ପାର ହୋଇ ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥା, ଅର୍ଥରୁ ଧର୍ମ ଓ ଧର୍ମରୁ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଆମ୍ଭମାନେ ପୂର୍ବରେ କହିଅଛୁଁ ଯେ ମାନବ ମଧ୍ୟରେ ଭଗବାନଙ୍କର କଳା ନିହିତ ଅଛି । ବାସ୍ତବରେ ମଧ୍ୟରେ ମାନବ ଭଗବାନଙ୍କର "*image*" ପ୍ରତିଭୂତ । ଗୀତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି ।

"ସର୍ବସ୍ୟ ଚାହଂ ହୃଦି ସନ୍ନିବିଷ୍ଟଃ ।"

"ଈଶ୍ୱରଃ ସର୍ବଭୂତାନାଂ ହୃଦ୍ଦେଶେଽର୍ଜୁନ ତିଷ୍ଠତି ।"

(ଭଗବାନ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନଭାବରେ ନିହିତ ଅଛନ୍ତି । କର୍ଣ୍ଣାଲର ଆଗ୍ନେୟ ନୋଭାଲିସ୍ (Novalis) ଶରୀରକୁ "tabernacle of god" ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବତ୍-ମନ୍ଦିର ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାପକ ଜନ କେୟାର୍ଡ୍ ମଧ୍ୟ କହି ଥାଇନ୍ତି—"When in the language of religion we say, 'I live, yet not I but Christ liveth in me, it is God that worketh in me to will and to do of His good pleasure', pious feeling is only giving expression in its own way to that which philosophy shows to be in strict accordance with the principle of man's spiritual nature. For whilst in one sense we give up self to live the universal and absolute life of reason, yet that to which we thus surrender ourselves is in reality our truer self. The Life of absolute truth or reason is not a life that foreign to us. If it is above us, it is also within us. (Page 237, introduction to the Philosophy of Religion.)

(ଉପାସନାର ଭାଷାରେ ଯେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ କହୁ "ମୁଁ ଅଛି, ତଥାପି ମୁଁ ନୁହେଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ମୋ ଅନ୍ତରରେ ଅଛନ୍ତି", "ମୋହର ଅନ୍ତରରେ ରହି ଈଶ୍ୱର ତାହାଙ୍କ ଇଚ୍ଛାମତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି", ଇତ୍ୟାଦି ବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେତେବେଳେ ଯାହା ପ୍ରକାଶ କରେ ତାହା ମନୁଷ୍ୟର ପାରମାର୍ଥିକ ଜୀବନର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ମାତ୍ର । କାରଣ ଯେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ କାମନା ସକଳ ଦମନ କରି ପାରମାର୍ଥିକ ଜୀବନ ପାଇବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଁ, ସେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରକୃତିର ସତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ତାହାହିଁ ପାଉଁ । ଉପାଧିସ୍ଥିତ ସତ୍ୟ ବା ପାରମାର୍ଥିକ ଜୀବନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବହିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ନ ଥାଏ; ଯଦିଓ ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଥାଏ, ତଥାପି ତାହା ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଥାଏ ।)

ମାନବ ଯଦିଓ ସାନ୍ତ; ତଥାପି ମଧ୍ୟ ସେ ଅନନ୍ତ; ମାନବାତ୍ମାରେ ସାନ୍ତତା ଓ ଅନନ୍ତତା ଏକାଧାରରେ ସମାବିଷ୍ଟ । ଏହି ସାର୍ବଦିକ୍ସ ସମ୍ବନ୍ଧିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ପିପାସାରେ ଆକୁଳ ହୋଇ ସାରା ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଚିନ୍ତା ଆରମ୍ଭ କରେ, ଏବଂ ସେଥିରେ ସେ ତୃପ୍ତ ନ ହୋଇ ନିଜଠାରେ ଭାବେ "ମୁଁ ବେଳାଭୂମିରୁ ଉପକଣ୍ଠେ ମାତ୍ର ସଂଗ୍ରହ କରିଅଛି, ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ସମୁଦ୍ର ମୋର ଜ୍ଞାନାଗାରଭିତରେ ରହିଅଛି", ଯେତେବେଳେ ଏହି "ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ସମୁଦ୍ର" ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରେ ସ୍ୱର୍ଗ, ତାହା ମଜ୍ଜନ କରିବାରେ ହତାଶ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ସନ୍ଦେହିସଙ୍କ ଭାଷାରେ ନିଜଶିଷ୍ୟଙ୍କରେ କହେ "ମୁଁ କିଛି ଜାଣେ ନାହିଁ;" ଯେପରି ବି ଏହି ଅଜ୍ଞାନତାହାରା ସେ ଜ୍ଞାନରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାଇ ପାରିବ; ଭଗବାନଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ଦର୍ଶନ କରି, ତାହାଙ୍କର ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ଓ ଚାତ୍ୟକଳାପର ପରିଚୟ ପାଇ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର "ଈଶ୍ୱରତ୍ୱ" ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦର୍ଶନ କରି ସ୍ୱର୍ଗ ଲାଭ ଯେତେବେଳେ ଅକ୍ଳିନିଙ୍କ ଭାଷାରେ କହେ "ଜ୍ଞାତ୍ୱା ତ୍ୱାମିହାମି ବିଦିତ୍ୱାମଦ୍ୟଂ, ଜହି ପ୍ରକାଶାମି ଭବ ପ୍ରସନ୍ନଃ", 'ହେ ଅଧମପୁରୁଷ, ଉତ୍ତମପୁରୁଷ, ତୁମ୍ଭେ କିଏ? ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଜାତିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେ; କାରଣ ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ମୋତେ ଅବଗତ ନାହିଁ।' ସେତେବେଳେ ସେ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ସାର୍ବଦିକ୍ସ ପରିମିତ ପ୍ରାଣୀ ନୁହେଁ; ସେତେବେଳେ ତାହାର ଅନ୍ତରରେ ଯେଉଁ ଅନନ୍ତ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର କଳା ନିହିତ ଅଛି ତାହାହିଁ ତାହା ମଧ୍ୟରୁ ଏହି ଜିଜ୍ଞାସାବାଣୀ, ଏହି ଅନନ୍ତ ଅକାଙ୍କ୍ଷା ବ୍ୟକ୍ତ କରିଥାଏ । ରୂପଣ ଅସୀମ ଧନରାଶି ସଞ୍ଚୟ କରି ସ୍ୱର୍ଗ, ଅଫୁରନ୍ତ ଧନ ସଞ୍ଚୟରୁ ଜଣେ ମାତ୍ର ଚରିତ୍ରୀ ହୁଏ ନାହିଁ, ଏମନ୍ତ କି ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ଶାୟିତ ହେଲାବେଳେ ସ୍ୱର୍ଗ ସେ ଏକ ଅଚଞ୍ଚଳ ଚରିତ୍ରର ସନ୍ତୋଷ ନ ଥାଏ; ପ୍ରେମିକାର ପ୍ରେମରେ ହତାଶ ହୋଇ ପ୍ରେମିକ ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସର୍ଜନ କରେ, ତଥାପି ତାହାର ପ୍ରେମାକାଙ୍କ୍ଷାର ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । କାହିଁକି ଏହି ଅକାଙ୍କ୍ଷା? ବାସନା ହୋଇ ସେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢ଼ାଇବାପାଇଁ ଏତେ ପ୍ରୟାସ କାହିଁକି? ଏହି ସେଉ ଅଶାନ୍ତି, ଅସନ୍ତୋଷ, ପ୍ରାଣର ବ୍ୟାକୁଳତା, ଯେଥିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଜଡ଼ଜୀବୀ ନରରୂପଧାରୀ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଦେଖି ନାହିଁ; ସେହି ନରର ମରଦେହ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଅମର ଚରିପାଳିତ ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନ ନିହିତ ଅଛି ଆମ୍ଭେମାନେ କେବଳ ତାହାର ପରିଚୟମାତ୍ର ପାଇଥାଉଁ । ଏହି ଅନନ୍ତ ଐଶୀ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ କରିବା ଦ୍ୱାରା ମାନବର ଅମ୍ବିକାଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମ ହୁଏ । ଏହି ପାରମାର୍ଥିକ ଜୀବନର ବିକାଶ କରିବା, ଜୀବାତ୍ମାକୁ ପରମାତ୍ମାପ୍ରତି ଧାବିତ କରାଇବା, ମାନବଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହି ଅମ୍ବିକାଜ୍ଞାନ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ, ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଜୀବାତ୍ମାର ମିଳନ ନିମନ୍ତେ, ମାନବର ନୈତିକଜୀବନ କାମ ଅର୍ଥ ଧର୍ମ ଅବସ୍ଥା ପାର ହୋଇ ମୋକ୍ଷ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅତଏବ ଏହି ବିବର୍ତ୍ତନର ଅବସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକ ଆଲୋଚନା କରି ପୁନର୍ବାର ଜ୍ଞାନର ପରିଣତି ମିଳିପାରେ ।

କାମ ଅବସ୍ଥା—ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ କେବଳ କାମନାଦ୍ୱାରା ସକଳମାର୍ଗରେ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ପୂର୍ବରେ ଶିଶୁଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନା ସ୍ଥଳରେ, ଏହି ଅବସ୍ଥାର କିଛି ପରିଚୟ ପାଇଥାଇ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ନୈତିକ ଜୀବନର ସମ୍ଭାବ ସଂଗଠିତ ହୋଇ ନ ଥାଏ । କାରଣ ଯେତେବେଳେ ମାନସ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ କାମନାର ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ, ଏବଂ ଏହି ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ମାନବ ବିବେକଶକ୍ତିବଳରେ ଗୋଟିଏ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅପରଟିର ଅନୁସରଣ କରେ, ସେତେବେଳେ ମାନବ ଜୀବନରେ ନୈତିକତାର ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । ଗୋଟିଏ ନିରୀହ ଯାତକ ଦେଖିଲେ ମାନବ ମନରେ ସ୍ୱତଃ ଦୁଇଟି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଉଦ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ—ଗୋଟିଏ ଦୟା ଲଜ୍ଜା, ଓ ଅପରଟି ନିଷ୍ଠୁରତା ବା କାର୍ପଣ୍ୟ, ବା ଯାତକର ଅପକାରିତା । ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରୁ ମାନବ ଯେଉଁଟିର ଅନୁସରଣ କରେ ତାହାର ଅନୁସାରେ ତାହାର ନୈତିକତା

କାମ ଅବସ୍ଥା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ନିୟାମ୍ୟ ଅନ୍ୟାମ୍ୟ ସ୍ତ୍ରିଷ୍ଟକ୍ଷ ହୁଏ । ଅତଏବ ନୈତିକତାର ଉଦ୍ଦାର ନିମନ୍ତେ ମାନବ ମନରେ ସମ୍ବାଳୀନ ଦୁଇଟି ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ, ବସ୍ତୁ କାମ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ଚେତନରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ପ୍ରତିଯୋଗିତା ହୋଇ ନ ଥାଏ । ମନରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଉଦ୍ଦୟ ହେଲା ମାନବ ତାହାରହିଁ ଅନୁସରଣ କରିଥାଏ । ତାହାର ଦାସାନୁଦାସ କହିଲେ ଚଳେ । କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା—କୌଣସି ଆଦର୍ଶରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବା—ମାନବ ଜୀବନର କାମ ଅବସ୍ଥାର ବହିର୍ଭୂତ । ମାନବ ନିର୍ବାଧରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ (homogeneous) ଜୀବନ ପରିଚାଳନା କରେ । ତେଣୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି କାମ ଅବସ୍ଥାରେ ଲୀଳାବିଳାସ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ ।

ଅର୍ଥର ପ୍ରକୃତାର୍ଥ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଅର୍ଥ କେବଳ ଟଙ୍କା ପଇସାରେ ଆବଦ୍ଧ ନୁହେ । ଅର୍ଥର ଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ପ୍ରୟୋଜନ ଇତ୍ୟାଦି । ଶରୀର ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଏବଂ ନୈତିକତାର ସଂସ୍କାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନୁଷ୍ୟ ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ହୁଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ପ୍ରକୃତ ନୈତିକ ଜୀବନରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରେ । ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇ ଅଛି ଯେ ନୈତିକତାର ସଂସ୍କାର ନିମନ୍ତେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଉଦ୍ଦୟ ହେବା ପ୍ରୟୋଜନ । ମାନବାତ୍ମା ଏକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଉପେକ୍ଷା କରି ଅପରଟିର ଅନୁସରଣ କରେ ; ଏବଂ ସେହି ଅନୁସରଣର ଫଳାଫଳସ୍ୱରୂପ ମାନବ ଧର୍ମ ବା ଯାଯାବରତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଅତଏବ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଚାଲିବେଳେ ଦୁଇଟି ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁର ବିକାଶ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଶରୀର କିମ୍ବା—ଅର୍ଥାତ୍ ଦୁଇଟି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଫଳ ମନ୍ଦଗୁଣ ବିଚାର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏକ ଶରୀରପଟ୍ଟ, ତାହା ମାନବାତ୍ମା ଏବଂ ଅପରଟି ଗୋଟିଏ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଅର୍ଥ, ଆଦର୍ଶ (Ideal, standard) ଦୁଇଟି ବସ୍ତୁର ଫଳ ମନ୍ଦଗୁଣ ବିଚାର କଲାବେଳେ ମାନବ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ବିଚାର କରେ । ଯେଉଁଟି ସେ ଆଦର୍ଶର ଅନୁରୂପ ନୁହେଁ ତାହାକୁ ମନ୍ଦ ଏବଂ ଯାହା ତାହାର ଅନୁରୂପ ତାହାକୁ ଭଲ ବୋଲି କହିଥାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେଳେ କହୁ ଅମୁକ ଲୋକ ଉତ୍ତମ ଓ ଅମୁକ ଅଧମ, ଆମ୍ଭେମାନେ ସେତେବେଳେ ଉତ୍ତମ ମନୁଷ୍ୟତାର ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ସମ୍ମୁଖରେ ରଖି ତାହାଙ୍କ ଚରିତ୍ର ବିଶ୍ୱରେ ବିଚାର କରୁଁ । ଅତଏବ ମାନବ ଜୀବନରେ ନୈତିକତାର ବିକାଶ ସଙ୍ଗେ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ନୈତିକତା ମାନବ ମନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଧାର୍ମିକ ହେବାର ପ୍ରୟାସ କରେ, ସେ ଧାର୍ମିକ ଜୀବନର ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ବା ଅର୍ଥ ଦୃଢ଼ରୂପେ ରଖି ତାହା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଜୀବନର ଧାରଣ କରେ । ତାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏହି ଆଦର୍ଶ ଧର୍ମଜୀବନ ଦ୍ୱାରା ସେ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ସେ ଦାନବୀୟ ହେବାର ପ୍ରୟାସ କରେ, ଯେବେ କୌଣସି ସମୟରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରଲୋଭନ ତାହାର ସମ୍ବୋଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ ତେବେ ସେ ଉତ୍ତେଜିତ ତାହାର ଦମନ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ୟତ ହୁଏ । କାମ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ଶ୍ରେୟ ଓ ପ୍ରେୟ ବିଚାର ନ କରି କେବଳ ପ୍ରିୟ ବସ୍ତୁର ଅନୁସରଣ କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଶ୍ରେୟ ଓ ପ୍ରେୟ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଧର୍ମପ୍ରାଣ ପ୍ରୟାସୀ ମାନବ ପ୍ରେୟର ଉପେକ୍ଷା କରି ଶ୍ରେୟର ଅନୁସରଣ କରେ—ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭ୍ରଷ୍ଟ ପରିହାର କରି ଦେବତ୍ୱକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାର ଯତ୍ନ କରେ । ଏହି ହେତୁରୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବର ଜୀବନ ସଦୋଷ (heterogeneous) ମାନବ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ନୈତିକ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ତାହାରୁ ପାର ହେବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ବା ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୁଏ ବୋଲି ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଜୀବନର ଏହି ଅବସ୍ଥାକୁ ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥା ବୋଲି କହି ଅଛନ୍ତି । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବଜୀବନ ସରଳମାର୍ଗରେ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଏକପଦ ଅଗ୍ରସର ହେଲାସରି ଅପସରିଯାଇ ଆରମ୍ଭ କରେ । ଏହି ହେତୁରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି ବିପଦ-ସଙ୍କୁଳ ସଦୋଷ ଜୀବନରେ ଲୀଳାର ବିକାଶ ଦେଖିବାକୁ ପାଉନାହିଁ ।

ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥା—

ନିମ୍ନବିକାଶର ନିୟମାନୁସାରେ ମାନବର ନୈତିକଜୀବନ ଯେପରି କାମ ଅବସ୍ଥାରୁ ବିବର୍ତ୍ତିତ ହେଲା ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ହୁଏ, ସେହିପରି ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ମାନବ ଧର୍ମ-

ଧର୍ମ ଅବସ୍ଥା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କରେ । ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ସର୍ବଦା ଶ୍ରେୟ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଶ୍ରେୟ ପରହାର କରୁ' ପରଶେଷରେ ଶ୍ରେୟ ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରେୟ ଆକାର ଧାରଣ କରେ, ମାନବ ସେତେବେଳେ ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ଯଥାର୍ଥରେ ଧାର୍ମ୍ମିକ ପଦବାଚ୍ୟ । ସାନ୍ତ୍ର ମାନବ ପ୍ରାଣରେ ଯେଉଁ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛି, ଏବଂ ଯେଉଁ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ସାଧନ କରିବା ମାନବ ଜୀବନର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ; ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ସେହି ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ପାରମାର୍ଥିକତାର ବିକାଶ କରି ଉହାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୁଏ । ବିଶ୍ୱର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ମାନବ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନରେହିଁ ନିଜ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଦେଖିପାରେ । କାମନା ପରେ କାମନା ଦମନ କରୁ' ମାନବ ପରଶେଷରେ ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ କାମନା ବିକାରରୁ ଏକାବେଳେକେ ବିମୁକ୍ତ ହୁଏ; ସେତେବେଳେ ସେ "ନିର୍ମ୍ମମୋ ନିରହଙ୍କାରଃ" "ତୁଲ୍ୟଦୁଃଖସୁଖଃ କ୍ଷମୀ ସନ୍ତୁଷ୍ଟଃ ସତତଂ ଯୋଗୀ ଯତାତ୍ମା ଦୃଢ଼ନିଶ୍ଚୟଃ ମୟ୍ୟର୍ପିତମନୋବୁଦ୍ଧିର୍ଯୋ ମଦ୍ଭକ୍ତଃ ସ ମେ ପ୍ରିୟଃ" ହୋଇଥାଏ । ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ନ ଥାଏ, କାରଣ ସେତେବେଳେ ମାନବାତ୍ମାରେ ଏକମାତ୍ର ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଉଦୟ ହୁଏ—ମାନବଜୀବନ ସେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ (homogeneous) ହୁଏ । କାମ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ଯେପରି ଅତିଦୀର୍ଘରେ କୌଣସି ଏକ ପ୍ରବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ତାହା ସହିତ ନିଜକୁ ଏକ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରେ, ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ସେହିପରି ଏକାଧିକରେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀରେ ଆପଣାକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ ଦେଖେ । ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବା ଆଦର୍ଶକୁ ଦୂରଦେଶରେ ଅନୁମାନ କରି ତାହାଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଏ, ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ସେହି ଆଦର୍ଶ ମାନବ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ—ମାନବଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ ବିକାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ନୈତିକ ସଂଗ୍ରାମରେ ପଡ଼ି ମାନବକୁ ସେତେବେଳେ ଆଉ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ;—

"ଜଳେ ପଡ଼େ ଯାଉ ଜୀବ
ଯାହା ହେବ ଦେଖାଯିବ
ତିଳିଶେ ଜୟିବଶି ଗୁଲିବ ମୁକୁର ।"

(ଶ୍ରୀ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାଶ)

ସେତେବେଳେ ସେହି ତିଳିଶେ ମାନବଜୀବନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୁଏ, ସେଥିପାଇଁ "ଯାହା ହେବ ଦେଖାଯିବ"—ଏ ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିବା ତାହା ପକ୍ଷରେ ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସେ ଯେ କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଉ, ସେ ତିଳିଶେରୁ ସ୍ଖଳିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେ ସେତେବେଳେ ଯାହା କରେ ତାହା ତାହାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ; ତାହା ତାହା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱକୀୟ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିର ବିକାଶର ଉପଯୁକ୍ତ ଉପକରଣ, ତାହା 'ତାହାର ଶ୍ରେୟ ଓ ପ୍ରେୟ ଉଭୟ । ଏହିରୂପେ ଧର୍ମ୍ମପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଆଦର୍ଶ ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଣତ ହୁଏ, ମାନବ ସେତେବେଳେ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ସ୍ଥୂଳରେ ଦେଖାଗଲା ମାନବ ଯେପରି କାମ ଅବସ୍ଥାରୁ ଅର୍ଥ, ଓ ଅର୍ଥରୁ ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାକୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇ ପରଶେଷରେ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । କାମ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ସ୍ୱାଧୀନ, କିନ୍ତୁ ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତାର ନାମାନ୍ତର ମାତ୍ର । ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରବେଶ ମାତ୍ରେ ସେ ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା କ୍ରମେ ସଂଯତ ହୋଇ ଆସେ, ଏବଂ ସେହି ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳତା ସଂଯତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ମାନବର ସ୍ୱାଧୀନତାର ବିକାଶ ପାଏ । ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତା ଥାଇବା ମାତ୍ରେ ମାନବ ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ହୁଏ । ଏହି ଧର୍ମ୍ମ ଜୀବନରେ ମାନବ ଯଥାର୍ଥରେ ସ୍ୱାଧୀନ—ମାନବଜୀବନ ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ପାରମାର୍ଥିକତାର ଅବତାର ସ୍ୱରୂପ । ଏହି ସ୍ୱାଧୀନତାର ଅର୍ଥ ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ଜାଣିବା; ଏହାର ନାମାନ୍ତର ଆତ୍ମ-ଜ୍ଞାନ । ଏହି ଆତ୍ମ-ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ମାନବ ପରମବ୍ରହ୍ମଙ୍କଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରେ ।

ହୃଷୀକେଣ ହୃଷୀକେଶ ହୃଦିସ୍ଥିତେନ
ଯଥା ନିୟୁକ୍ତୋଽସ୍ମି ତଥା କରୋମି ।

"ଯଥା ନିୟୁକ୍ତୋଽସ୍ମି ତଥା କରୋମି"—ଏହାହିଁ ତାହାର ନିର୍ଭଳ ନିର୍ଗ୍ରହ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟର ଉକ୍ତି । କାମ ଅବସ୍ଥାରେ ସାମୟିକ ବାସନା ଚରିତାର୍ଥ କରି ମାନବ ଯେଉଁ ସୁଖ ପାଏ ତାହା କ୍ଷଣିକ ଓ ବ୍ୟାଯ୍ୟ, ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଏକ ବାସନା ମନୋରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କଲେ ସେହି ସୁଖ ତତ୍କ୍ଷଣାତ୍ ଦୁଃଖରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ଆପଣାର ପାରମାର୍ଥିକତାର ବିକାଶ ସଙ୍ଗେ ମାନବ ଯେଉଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅବଶ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରେ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ଏବଂ ବ୍ୟାପକ । ସ୍ଥୂଳ ମାନବପ୍ରାଣର କୋଟିଏ ଗୁଣ (aspect) କେବଳ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ; କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ଅନୁଭବ କରେ । ସ୍ଥୂଳ ପାର୍ଥିବ, ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ । ଆନନ୍ଦ ସମସ୍ତ ସ୍ୱଗୁଣର ସ୍ପର୍ଶଗୁଣ ବା ସମଷ୍ଟି ଉଦ୍ଭବ ହେଲେ ତଳେ । ମାନବର ଏକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ସ୍ୱର୍ଗ ଜନ୍ମ ହୁଏ ; କିନ୍ତୁ ଆନନ୍ଦ ସକଳ ପ୍ରବୃତ୍ତିମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଅସ୍ଥାର ସନ୍ତୋଷର ଫଳ । ସେହି ଅସ୍ଥାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ହେଲେ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଏକାବେଳେକେ ଅପସାରିତ ହୋଇଯାଏ, ମାନବ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଆନନ୍ଦ ତରଙ୍ଗରେ ଭାସମାନ ହୁଏ । କବି ଯଥାର୍ଥତଃ କହିଅଛନ୍ତି—

"Resolve to be thyself ; and know, that he
Who finds himself, loses his misery."

ସ୍ଥୂଳତଃ ଗତିଦାନକ ପ୍ରବୃତ୍ତିଟାରେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦ ଥାଏ, ଧର୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ ସେହି ଆନନ୍ଦର ଅଭାବ ପ୍ରାଣରେ ଉପଲବ୍ଧ କରେ ।

ମାନବଜୀବନର ବିବର୍ତ୍ତନ ଅନୁଶୀଳନ କରି ଆମ୍ଭେମାନେ ନୈତିକଜୀବନର କାମ, ଅର୍ଥ, ଧର୍ମ ଓ ମୋକ୍ଷ—ଏହି ଚାରି ଅବସ୍ଥା ସ୍ଥୂଳରେ ଆଲୋଚନା କଲୁଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଶ୍ନ ଏହି-ମାନବର କାମ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେଉଁ ଲୀଳାବିଳାସ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥିଲୁଁ, ସେହି ଲୀଳାର ଅଭାବ ପୁନର୍ବାର କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ପାଇବା ? ଲୀଳାମୟ ଜୀବନ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଏବଂ ଏହା ନିର୍ବାଧରେ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ । ଅଥ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବଜୀବନ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବା ନିର୍ବିଶେଷ ନୁହେଁ, ବରଂ ଏହା ସଦୋଷ ବା ସବିଶେଷ (heterogeneous) ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବ "ଭକ୍ତବ୍ୟେନୈକ ପାଦେନ ଭକ୍ଷବ୍ୟେକେନ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍" ; ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଧର୍ମପ୍ରବୃତ୍ତାଧୀ ମାନବ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଶାନ୍ତ ହେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟଟି ତାହାର ଅଥର ଅନୁକୂଳ ବା ପ୍ରତିକୂଳ ଭାବିବାକୁ ଅରମ୍ଭ କରେ ; ତେଣୁ ମାନବର ପ୍ରକୃତ ଶକ୍ତି ନିର୍ବାଧରେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଏହି ହେତୁରୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଲୀଳା କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ । କିନ୍ତୁ ମାନବ ଧର୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ପୁନର୍ବାର ଲୀଳାର ଅଭିନୟ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବଜୀବନ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଏବଂ ତାହାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ନିର୍ବାଧରେ ସ୍ୱତଃ ବିକାଶ ପାଏ । କାରଣ ପୂର୍ବେ କୁହାଯାଇ ଅଛି ଯେ ଅର୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ଶ୍ରେୟ ଓ ପ୍ରେୟ ମଧ୍ୟରେ—ଦେବଭାବ ଓ ରକ୍ଷଭାବ ମଧ୍ୟରେ—ଯେଉଁ ବିବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ, ଧର୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ତାହା ଏକାବେଳେକେ ତିରୋହିତ ହୋଇଯାଏ—ଶ୍ରେୟ ପ୍ରେୟ—ଏକ ବସ୍ତୁ ହୋଇଯାଏ—ରକ୍ଷସଭାବ ଦେବଭାବରେ ପରିଣତ ହୁଏ । ତେଣୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବଜୀବନ ପୁନର୍ବାର ଲୀଳାମୟ ହୁଏ । ମହର୍ଷି ବିଶ୍ୱାମିତ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତରେ ସର୍ବାଗରାଧିପ ସମସ୍ତ ବିଭବ ଅର୍ପଣ କରି ଦକ୍ଷିଣା ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ବିକାଧିପତି ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ଯେତେବେଳେ ଚଣ୍ଡାଳ ଗୃହରେ ଅଜ୍ଞାତରୂପରେ ଦାସତ୍ୱ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଲୀଳାର ପୂର୍ଣ୍ଣବିଳାସ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥିଲୁଁ । "ପର-ହିତେ-ପ୍ରାଣ-ପ୍ରଦାନ-ପ୍ରଣ" ଦଧୀଚି ଯେତେବେଳେ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ଅନୁମାନ କରି ନିର୍ଲୋଭରେ ଅମାନୁଷିକଭାବରେ ସ୍ୱହସ୍ତ ବିଦାରଣ କରି ଅସ୍ଥିଖଣ୍ଡ ତାହାର କରି ଦେଇଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଲୀଳାର ଅପୂର୍ବ ବିଳାସ ଜଗତ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥିଲା । ଦାନବୀର କର୍ଣ୍ଣ ଯେତେବେଳେ ଛଦ୍ମବେଶୀ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କର ଯାଚଞ୍ଚା ପୂରଣ କରିବାକୁ ସ୍ୱୀୟ ପୁତ୍ରକୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ରନ୍ଧନ କରିଥିଲେ, ଏବଂ ଉକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ କଥାନୁସାରେ ତାହାଙ୍କ ସହିତ ସେହି ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ବସିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ସେ ଏକବାରେ ନିର୍ବିକାର—ସେତେବେଳେ ଲୀଳାର କି ସୁନ୍ଦର କି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ବିଳାସରେ ବିଭୁବନ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା ! ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତବର୍ଷ ଲୀଳାର ପ୍ରଧାନ କ୍ଷେତ୍ର ଥିଲା । ଭାରତୀୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଦ୍ୱାନମାନେ ଜୀବନକୁ ଲୀଳାମୟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜଗତରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଲୀଳା ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଆମ୍ଭେମାନେ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାନବଜୀବନର ଯେଉଁ ଆଲୋଚନା କଲୁଁ, ତାହା ଆଂଶିକ ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ ନୈତିକ ଜୀବନର କ୍ରମବିକାଶର ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ଲୀଳାର କିଞ୍ଚିତ୍ ପରିଚୟ ମିଳିଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଏତଦ୍ବ୍ୟତୀତ ମାନବଜୀବନର ଅନ୍ୟ ବିଭବ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଉ ଶିଶୁ ଓ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧାର୍ମିକମାନଙ୍କ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଲୀଳାବିଳାସ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ମାନବଜୀବନର ଅନ୍ୟତ୍ର କେଉଁଠାରେ ତାହା ମିଳିଯାଏ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଗଲା ମାନବର ଦୈବ ଲୀଳାମୟ ; ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମ ଅବସ୍ଥାରେ ମାନବଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଲୀଳାମୟ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିବୁ, କବି ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଲୀଳାମୟ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଇତିପୂର୍ବେ (ମୁକୁର ୭ମ ଭାଗ, ୨ମ ସଂଖ୍ୟା, "କବିତା") କବି ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଭାସ ଦେଇଥିଲୁ । ସେଥିରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଥିଲୁ କବି କାବ୍ୟ ନାଟ୍ୟକାବ୍ୟ ଲେଖିଲାବେଳେ କବିଙ୍କ ମନରେ କୌଣସି ଅର୍ଥ ନ ଥାଏ । କୌଣସି ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା କବି ପରିଚାଳିତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ହସ୍ତ ଦେଲେ ତାହା ମଧ୍ୟରୁ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର ସ୍ୱତଃ ବାହାରି ଥାଏ, ସେହିପରି କବିମାନଙ୍କର ସଂଗୀତକ୍ୟରେ କୌଣସି ଭାବର ଉଦୟ ହେଲେ ତାହା ଅପୋ ଆପଣାରେ ବାହାରି ପଡ଼େ । କବିର ଜୀବନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ; ଏବଂ କବିତ୍ୱ ନିର୍ବାଧରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଥାଏ । "ବୀଣାପାଣିଙ୍କର ଚିର ସହଚରୀ" କଳ୍ପନା ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦରେ କବି ଯେଉଁ ଭାବ ବ୍ୟକ୍ତ କରନ୍ତି ତହିଁରେ କବିଙ୍କର ଲୀଳାବିଳାସ ଅପୂର୍ବରୂପେ ପ୍ରକଟିତ ହୋଇଥାଏ । କବି କଳ୍ପନା ପ୍ରଭାବରେ ଏହି ସାନ୍ତ ସଂସାର-କାରାରୁ ଏକାବେଳେକେ ମୁକ୍ତ ହୋଇ କି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ, କି ଅକୁଣ୍ଠିତଭାବେ ଅନନ୍ତଅଙ୍କୁ ଧାବମାନ ହୁଅନ୍ତି, ତାହା ସଂସାରବଦ୍ଧ ମାନବ ପକ୍ଷରେ ବୁଝିବା ସହଜ ନୁହେଁ । କି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଧାରେ ମତ୍ତ ହୋଇ, କି ଆନନ୍ଦରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ଗାଳା ଭାବ କବି ଏହି ସରଧାମକୁ ଅମୃତ ସେରେ ପ୍ଲାବନ କରି ଦିଅନ୍ତି, ତାହା କବିତାପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତିହିଁ ଉପଭୋଗ କରିଥାଏ । କଳ୍ପନାସ୍ରୋତରେ ଭାସିଚାଲିବେଳେ, କବି ସ୍ୱାଧୀନଭାବରେ ନିର୍ବାଧରେ ବିଚରଣ କରି ଦିଅନ୍ତି । କବିଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ନ ହେଲେ କବିତା ଅସମ୍ଭବ ; କବି ପ୍ରାଣରେ ଯାହା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ତାହା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସିତ ହୋଇ କବିତା ଆକାରରେ ବାହାରି ପଡ଼େ । କବିତା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସର ବାହ୍ୟାକାରେ ମାତ୍ର । କବିଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତରେ ଯେ କି ଅପୂର୍ବ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ, ତାହା ସ୍ୱର୍ଗୀୟଭାବ ବିକାଶ ପାଇଥାଏ, ସେଥିରେ କବି ଯେ କେବଳ ନିଜ ଜୀବନକୁ ଲୀଳାମୟ କରିଥାନ୍ତି ଓ କବିତା ରସଗ୍ରାହୀର ଜୀବନକୁ ଲୀଳାମୟ କରି ଦିଅନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ଯେ ତାହାଙ୍କ କବିତା ସ୍ପର୍ଶକରେ ଅବେମୋହ ଅନିଥାନ୍ତି ତାହାର ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଲୀଳା ତରଙ୍ଗରେ ପ୍ଲାବନ କରି ଦିଅନ୍ତି । "ଜଳକୁଳର ମରୁ ଅଳଙ୍କାର" "ଗଳାମୁ ଚଳିବା" ଉପରେ କବିତାବାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟକ୍ଷରାମାନଙ୍କ ମୁଖରେ କବିପୂର୍ଣ୍ଣଙ୍କ ଅସର ସଙ୍ଗୀତଧ୍ୱନି ଶ୍ରବଣ କରି ବିଧାତା ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣର ଅନୁଭୂତ ଯଥାର୍ଥତଃ କେଉଁ ଅବସ୍ଥା—

"ସଙ୍ଗୀତ ଆବେଶେ ନାନାରୂପେ ମନ
ଅଭିନ୍ନସ୍ୱ ଦେଶେ କରେ ବିଚରଣ,
ଗଳିଯାଏ ଶୂନ୍ୟେ ଶୂନ୍ୟେ କେଉଁ ସ୍ଥାନେ
କି ଲୋଡ଼ିବା ଆଗେ ତାହା ସେ ନ ଜାଣେ" ।

କେବଳ ଯେ ମାନବଜୀବନ କବିତା ରସରେ ଲୀଳାମୟ ହୁଏ ତାହା ନୁହେଁ ; ଉଚ୍ଚତର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ କବିତାର ପ୍ରଭାବ ବିଶେଷ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ନୂତନ ଶିକାଗୋର ରେଣୁନାଦରେ କଳପ୍ରାଣ ଭୁଜଙ୍ଗ ଏତେ ବିମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଏ ଯେ ଆସନ୍ନ ମୃତ୍ୟୁ ପ୍ରତି ସ୍ୱତ୍ତା ଅଦୌ ତାହାର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼େନାହିଁ । "ଦେବୋଳା" ର ମଧୁର ସ୍ୱରରେ ଭୁଜଙ୍ଗ ବିଷଧାରୀ ସର୍ପ କି ଅପୂର୍ବରୂପେ ବିହ୍ୱଳିତ ହୋଇ ସ୍ୱୀୟ ଗର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ପଡ଼େ ! ସଙ୍ଗୀତ ଲୀଳାରେ ଏତେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ! ସଙ୍ଗୀତରେ ଲୀଳାର ଯଥାର୍ଥ ବିଳାସ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ-ସଙ୍ଗୀତ ଲୀଳାର ଖଣ୍ଡାର । ଗଗନଚୁମ୍ବିକର ପ୍ରାସାଦଠାରୁ ଆମ୍ଭେ କବି ଦରିଦ୍ରର କୁଟୀର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାନ୍ତିମୟ ଗୃହ କୋଣରୁ ଆମ୍ଭେ କବି ଘୋର ଘନାନ୍ଧକାରମୟ ଜଙ୍ଗଲୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସର୍ବତ୍ର କବିତା ଜୀବନକୁ ଲୀଳାମୟ କରି ପକାଏ । ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୃତ୍ୟୁର କରାଳବଦନ ସମ୍ମୁଖରେ ସ୍ୱତ୍ତା ସଙ୍ଗୀତ ତାନ ଲହରରେ ମାନବ ଚିତ୍ତକୁ ଆପଣାକୁ ସମର୍ପଣ କରିଦିଏ । କବିତାର ଅପୂର୍ବ ଲୀଳାବିଳାସରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ଅସାର ସଂସାରର ଦୁଃଖ ଦୁଃଖିନ୍ତା ମୃତ୍ୟୁ ସମସ୍ତ ଅତିକ୍ରମ କରି ମାନବ ମଧ୍ୟସ୍ୱ ଅନନ୍ତଧାମଅଡ଼କୁ କି ନିର୍ଭିକ୍ରମେ ଅଗ୍ରସର ହୁଏ ! ଏହି ହେତୁରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଭକ୍ତଙ୍କ ଭାଷାରେ କହୁଁ—

"ଧନ୍ୟ ସେହି ଯାର ଆଜ୍ଞା ଶିରେ ଧର
ଏ ଲୀଳା ଉତ୍ତମ ଦେବା ବାଗୀଶ୍ୱର ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

କେବଳ ଯେ ମାନବଜୀବନରେ ଲୀଳାର ବିକାଶ ଦେଖାଯାଏ ତାହା ନୁହେଁ, ସାମାନ୍ୟ ଭାବ ଭିତରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଏହି ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଲୀଳାମୟ । କ୍ଷୁଦ୍ରାତି କ୍ଷୁଦ୍ର କୀଟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବୃହତ୍‌କାୟ ଜନ୍ତୁ ଜିରାଫ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ପତଙ୍ଗ ଜୀବଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଶ୍ୱର ଅସ୍ଥି-ଚର୍ମ୍ମଶାଳୀ ମାନବଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ; ଦିବ୍ୟ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଅପୂର୍ବ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଧାର ମାନବମନ୍ତ୍ରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶେଷ ଜଗତ କର୍ମମୟ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେମାନେ ସର୍ବତ୍ର ଲୀଳାର ବିକାଶ ଦେଖ—ଲୀଳାର ମଧ୍ୟମସ୍ତ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ସମସ୍ତ ଭୁବନ ଜିବଜାୟିତ—ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ସୃଷ୍ଟି ଅପୂର୍ବ ଲୀଳାର ଆଧାର । ଚ୍ଛନ୍ଦ ଅଚ୍ଛଲୀଳାକ୍ରମେ ଏ ବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି କରି ଅଛନ୍ତି—ଏ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଲୀଳାର ନୃତ୍ୟ ସର୍ବଦା ଅବିରତ ହେଉଅଛି । ଭଗବାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ଅନନ୍ତ ଏହି ବିଶ୍ୱଲୀଳାରେ ସେହି ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଅଛି । ବୁଢ଼ୀଅଣୀ • ଯେପରି ସ୍ୱୀୟ ଉଦର ମଧ୍ୟରୁ ଅନଲ୍ଲୀଳାକ୍ରମେ ଜନ୍ମ ବାହାର କରି ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦର ବସ୍ତ୍ର ନିର୍ମ୍ମାଣ କରେ ; ଭଗବାନ ସେହିପରି ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରକୃତିରୁ ଏହି ବିଶ୍ୱ ବିଶ୍ୱ ବାହାର କରି ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ବୁଢ଼ୀଅଣୀ ଯେପରି ସ୍ୱୀୟ ଜନ୍ମ ନିର୍ମିତ ବସ୍ତ୍ରରେ ଆପଣାର ବିଶ୍ଳେଷଣ କରେ ଏବଂ ତାହାର ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ଅନୁଭବ କରେ, ଭଗବାନ ସେହିପରି ଏହି କର୍ମମୟ ବିଶ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି କରି ଏହାର ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି (realises Himself) । କରି ଯେପରି ନିଜ କବିତାରେ ଆପଣାର ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି ; ଭଗବାନ୍ ସେହିପରି ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ଅସ୍ଥାୟୀ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାଣୁ, ସନାତନ ନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ରୂପରେ ଆପଣାକୁ ବିକାଶ କରନ୍ତି । "ଏ ସୃଷ୍ଟି ଅମୃତମୟ" । ଅନନ୍ତ ଆକାଶର ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କରେ ଲୀଳାବିଳାସର ଆଭାସ ପାଇ ଗ୍ରୀଷ୍ମୀୟ ଅପୂର୍ବ୍ୟ ପାଇଥାଉଥିବା କଳ୍ପନା କରିପାରେ ଯେ ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦି ନିଜ ନିଜ କକ୍ଷରେ ଭ୍ରମଣକାଳରେ ଏକ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ, ଗ୍ରହ ନକ୍ଷତ୍ରାଦି ବାସ୍ତବରେ ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରନ୍ତି ବା. ନ କରନ୍ତି ; ଯେମାନଙ୍କର ଯଥା ନିୟମ ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭ୍ରମଣରେ ଯେ ଭଗବାନଙ୍କ ସଙ୍ଗୀତର ଲୀଳାବିଳାସ ଉଦ୍ଭାସିତ, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନୁଭବ କରି ପାରିବେ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଦି କେତେବେଳେ ସେହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସଙ୍ଗୀତ ଲୀଳ ବିକାଶରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ, ସେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ କହି ଉଠେ—

"O may we soon again renew that Song,
And keep in tune with Heaven, till God ere long
To his celestial consort us unite
To leave with him, and sing in endless morn of light !"—Milton.

ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିଲୁ ଯେ ଶୈଶବୀୟ ବାଳଲୀଳାରେ ଏତେ ଯେ କୌତୂହଳପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତାହାର ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଚାହୁଁ, ତାହାର ଫଳରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ କେବଳ ଯେ ଶିଶୁଜୀବନ ଲୀଳାମୟ, ଧର୍ମିକର ଜୀବନ ଲୀଳାମୟ, କବି ଓ କବିତା ପ୍ରାଣର ଜୀବନ ଲୀଳାମୟ ତାହା ନୁହେଁ ; ଏହି ସାରା ବିଶ୍ୱବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡହିଁ ଲୀଳାମୟ—ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯେପରି ଭଗବାନଙ୍କ ଲୀଳାର ଆଧାର । ଏହି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗବ୍ୟାପୀ ଲୀଳାର ବିକାଶରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆହୁରି ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ । ଲୀଳାର ଗୋଟିଏ ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହି ଯେ ମାନବ ଲୀଳାବିଳାସରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାବେଳେ ଯଦି ବିଶ୍ଳେଷଣ ସଂଶ୍ଳେଷଣ ପ୍ରଭୃତି ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଲୀଳା ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଯାଏ, ତାହାହେଲେ ସେ ସେହିଠାରେ ଲୀଳାର ମଧୁର ଭାବରୁ ଏକାବେଳେ ବଞ୍ଚିତ ହୁଏ । ସାନ୍ତ ମାନବ ଲଙ୍ଘା ସଙ୍ଗୀତ ଲହରୀରେ ଭାସମାନ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଶୂନ୍ୟେ କେଉଁ ଅନନ୍ତଅଭିମୁଖେ ନିରୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭାବରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥାଏ, ସେତେବେଳେ ଯଦି ସଲୋଚନାଳର ମୂଷ୍ଟାତ୍ ସୂକ୍ଷ୍ମତର ଚକ୍ଷୁଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ନିଜ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ପରୀକ୍ଷା ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ବସେ, ତାହାହେଲେ ସେହିକ୍ଷଣି ସେ ନକ୍ଷତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତ ଅନନ୍ତଗର୍ଭରୁ ଅଧଃପତିତ ହୁଏ--ସେତେବେଳେ ଲୀଳାର ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଧାପାନରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଅସାର ସଂସାରର ବିଷମୟ ଜଞ୍ଜାଳ ମଧ୍ୟରେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୁଏ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଲୀଳାର ଅଧାର ଯେତେବେଳେ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣାଦି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଦ୍ଧ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ମାନବ ଜୀବନରେ ଜଳୀୟ ମୃଣ୍ମୟ ବୁଦ୍ଧି କଳ୍ପନାର ସଦୃଶ ଦେଖାଯାଏ । ଅତଏବ ଲୀଳାର ପୂର୍ଣ୍ଣବିକାଶ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ଆମ୍ଭମାନେ ବିଜ୍ଞାନର ବହିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ନିଜକୁ ସ୍ଥାପନ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରନ୍ତେ—ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସ୍ୱପ୍ନମାଳିତ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁରେ କଳରବର ରୂପାନ୍ତର ନ ଦେଖି ; ଭଗବାନଙ୍କର ଅନନ୍ତଲୀଳାର ଅପୂର୍ବ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଭବ କରନ୍ତେ—କୋକିଳର ଚିତାନନ୍ଦୀ ପଞ୍ଚମ ତାନରେ, ସୃଷ୍ଟି କର୍ଣ୍ଣନାଳୀରେ ବାୟୁ ଗମନାଗମନ ନ ଦେଖି, କର ପ୍ରାଣ ମୁଗ୍ଧକାରୀ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସଙ୍ଗୀତର ଅଭ୍ୟାସ ଦେଖିବେ—ମୁକ୍ତିକୁ ଜଡ଼ଶିଳ୍ପର ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆବଦ୍ଧ ନ କରି ଅଲୌକିକ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଅଧର ଏବଂ ଭଗବତ୍ ପ୍ରେମରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ଦେଖିବେ—ସ୍ଥୂଳତଃ ସର୍ବତ୍ର କେବଳ ଜଡ଼ସ ଶିଳ୍ପର ନ ଦେଖି, ରସମୟ କବିତା ଗ୍ରୋତରେ ସେ ଶିଳ୍ପକୁ ଧୌତ କରିଦେବେ । ତାହାହେଲେ ଏହି ଅପୂର୍ବ ଲୀଳାବିଳାସ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବେ ଏବଂ ଏହି ଲୀଳା ତରଙ୍ଗରେ ଆତ୍ମାକୁ ନିର୍ବାଧରେ ସମର୍ପଣ କରି ଜୀବନକୁ ଜଡ଼ସତା, ଜଳୀକତା, ଜଡ଼ତା ଓ ଜାଟିକ୍ୟରୁ ଉନ୍ନତକରିପାରିବ ସରସ, ସଜୀବ, ପ୍ରାଣମୟ ଓ ଲାବଣ୍ୟ କରି ପାରିବେ ।

ଶ୍ରୀ ବୃଗାଙ୍କ ମିଶ୍ର ।

ସାଧନା ଓ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତିପୂର୍ବକ ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଉପାସନାରେ ଜ୍ଞାନରେ ଅଦ୍ୱୈତ୍ୟ ଓ ବ୍ୟବହାରରେ ଦ୍ୱୈତ୍ୟଭାବ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ, ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ଭାବର ସହିତ ସତ୍ୟର ଉପାସକ ହୁଏ । ଏକ ଦିଗରେ ମଣ୍ଡିତ୍ୱ ପରମାତ୍ମା ଯେପରି ଦ୍ୱିତୀୟ ରହିତ, ଅପର ଦିଗରେ ଜୀବାତ୍ମାମାନ ଭାବରେ ସେ ସର୍ବପ୍ରକାର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ଜଳରେ ଔଷଧ୍ୟ, ମାତା ପିତା, ଭ୍ରାତା ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ପ୍ରଭୃତି ଯେପରି ଭୋଗ, ଜଗତ୍ ଗୁରୁ ମାତା ପିତା ପ୍ରଭୃତି ଭାବରେ, ସେହି ପ୍ରକାର ପରମାତ୍ମା ମଧ୍ୟ ଜୀବାତ୍ମାର ଭୋଗ୍ୟ । ଯେପରି ଭୋଗ ମଧ୍ୟରେ ରହି, ଜୀବସକୁ ଭାବରେ ଜୀବନ ଭାବର ଉପଯୋଗ ମାତ୍ର ଭୋଗାଭୋଗ କରି ନିଷ୍ପାପ ହେବାକୁ ହୁଏ, ସେହି ପ୍ରକାର ଅଦ୍ୱୈତରେ ସ୍ଥିତି ହେବା ନିମନ୍ତେହିଁ ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତି ପୂର୍ବକ ଦ୍ୱୈତ୍ୟ ଓ ଆନନ୍ଦଆସ୍ୱାଦ ଭାବର ମଧ୍ୟ ଦେଇ, ଆପଣା ସ୍ୱରୂପରେ ସ୍ଥିତିହେବାହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ନିୟମ । ଯେପରି ଜାଗତିକ ଆସକ୍ତି ଜୀବକୁ ଅନ୍ଧ କରେ, ସେହି ପ୍ରକାରେ ପରମାର୍ଥ ବିରହ ଜୀବାତ୍ମାର ଦ୍ୱୈତ ଭାବ ହରଣ କରେ । ଅତଏବ ଜ୍ଞାନ୍ୟମନୋବାକ୍ୟରେ, ଭକ୍ତି ପୂର୍ବକ ଭଗବଦ୍‌ବିରହ ଅନ୍ତରେ ଦେଖିଲେ, ସିଦ୍ଧି ଲାଭ ହୁଏ । ନଚେତ୍ ସିଦ୍ଧିର ଆଶା ଦୁରାଶା ମାତ୍ର ।

ଭଗବାନ ଜୀବର ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରମା ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାନାବର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅର୍ଚ୍ଚି ରୂପରେ ପ୍ରକାଶମାନ ରହି ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବ୍ୟବହାର ନିମନ୍ତେ, ଜୀବ ପକ୍ଷରେ ପରମାତ୍ମାଙ୍କର ଏହି ରୂପହିଁ ଉପଯୁକ୍ତ । ଏହି ରୂପରେହିଁ ପରମାତ୍ମା କି ବ୍ୟବହାରିକ କି ପାରମାର୍ଥିକ ଉଭୟ ପ୍ରକାର ଫଳ ଦାନ କରନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବ୍ୟବହାରରେହିଁ ସୁଖ ଦୁଃଖ । ଭଗବାନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରହି ଅଛନ୍ତି, ତଥାପି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହିତ ଯେପରି କୌଣସି ପ୍ରକାର ଭଗବତ୍ ବ୍ୟବହାର ନାହିଁ, ଏହି ଭାବ ଅନ୍ତରେ ଉଦୟ ହେଲେ ଭଗବତ୍ ବିରହର ଅସ୍ୱାଦରୂପ କଷ୍ଟ ଭୋଗ ହୁଅଇ । ଏହି କଷ୍ଟହିଁ କ୍ରମେ ଭଗବତ୍ ମିଳନ ସ୍ପୃହାର ଆକାଙ୍କ୍ଷାକୁ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧି କରେ । ଅପର ଭଗବଦ୍‌ଦର୍ଶନ ଅସମ୍ଭବ, ଏପ୍ରକାର ଭାବ କେଉଁଣସି ପ୍ରକାରେ ମନେ ଉଦୟ ହେବାକୁ ଦିଅଇ ନାହିଁ । ଏ କାରଣ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ୟୋତିଃ ସୂର୍ଯ୍ୟ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରି ଭଗବତ୍ ବିରହ ଅନୁଭବ କଲେ ମନୁଷ୍ୟ ବାହ୍ୟଦୃଷ୍ଟିରେ ଜଗତ ହେଲେହେଁ ମଧ୍ୟ ଭଗବତ୍ ପ୍ରାପ୍ତିର ଭାବ ଏକା ବେଳକେ ନଷ୍ଟ ହୁଅଇ ନାହିଁ । ଭାବ ପ୍ରବା ହେତୁ ଏକ ସମୟରେ ବୃଷ୍ଟିର ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭାବନା ରହିଲା । ଏ କାରଣ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ସାକାର ଭାବର ପ୍ରତି ବିଶେଷ ରୂପରେ ଆଲମ୍ବନ ହେବାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ । ଅପରପକ୍ଷେ ସବୁ କେବଳ ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷକୁହିଁ ସତ୍ୟ ବୋଧେ ସମସ୍ତହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ହୋଇ ଅଛ ମନେ ହୁଏ, ତାହା ହେଲେ, ବୃଥା ଅହଙ୍କାରରେ ମତ୍ତ ହୋଇ, ଯାହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେତୁ ନାହିଁ, ଯେପରି ତାହା ସ୍ୱକ୍ଷ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବସ୍ତୁ ହୋଇଅଛି ମନେ କରି, ଅସଦ୍ଧାରଣା ବଶତଃ ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବାହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଏକାରଣ, ଏହା ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଧାରଣାରେ ରଖା ପ୍ରୟୋଜନ ଯେ, ଏହି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ୟୋତିର ସହିତ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଯାହା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୋଲନ୍ତି ହେଉ ଅଛନ୍ତି, ଏପରି ଅସୀମ ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତ ଯେ କେତେ ପ୍ରକାର ଭାବ ଅଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଜୀବର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜ୍ଞାନର ବହିର୍ଭୂତ । ଏହି ଭାବ ରଖିବା ନିମନ୍ତେହିଁ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥାତ୍ ଅଖଣ୍ଡ ଭାବର ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତରର ଭକ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ରଖି ସେହି ଭାବର ଅସ୍ୱାଦ ଲାଭ ନିମନ୍ତେ ଚିନ୍ତା ରଖିବା ପ୍ରୟୋଜନ । ଏବଂ ଏକ ପରମାତ୍ମାହିଁ ଯେପ୍ରକାର ପ୍ରକାଶ ଅପ୍ରକାଶ ଓ ଭାବକାର ସାକାର ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପରେ ଅଛନ୍ତି, ତହିଁରେ ଭକ୍ତକାର ସାକାର କରୁହିଁ ନାହିଁ, ଜୀବର ବ୍ୟକ୍ତିଭାବ ନିମନ୍ତେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅନୁଭବ ମାତ୍ର, ଏହା ମନେ ରଖି ଯେତେବେଳେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବା ଯେ ଭାବର ସହିତ ବ୍ୟବହାର ପଡ଼ି, ବା ଯେ ଭାବର ସହିତ ବ୍ୟବହାର ନ ପଡ଼ି ସର୍ବଦା ତାଙ୍କର ସହିତହିଁ ବ୍ୟବହାର ହେଉଅଛି ଏବଂ ତାଙ୍କର ସହିତହିଁ ବ୍ୟବହାରର ଅଭାବ ରହିଅଛି ଏହାହିଁ ଧାରଣାରେ ରଖିବାର ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି ଭାବରେ ଧାରଣା ରଖିଲେ, ଧାରଣାକାରୀ ସର୍ବଭୋଭାବେ ଭଗବତ୍ ମିଳନ ସୁଖ ଭୋଗ କରିବେ । ଏହି ଭୋଗ କି ଇହକାଳ କି ପରକାଳ, ସର୍ବସମୟ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରାର୍ଥନୀୟ ଓ ସୁଖ ଶାନ୍ତିକର । ନିରହଙ୍କାର ଚିତ୍ତରେ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଜ୍ୟୋତିରେ ସଙ୍କଳ୍ପର ଓ ଅଗ୍ନି ଚନ୍ଦ୍ରରେ ଅନୁଭବ ବ୍ୟବହାରରେ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଖଣ୍ଡ ଭାବ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ ହୁଅଇ ଏବଂ ଜୀବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ମିଳନ ସୁଖର ଆସ୍ୱାଦ ଲାଭର ନ୍ୟାୟ ଜ୍ୟୋତିର ମିଳନ ସୁଖ ଘଟେ; ଏ କାରଣ ଯୋଗିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଜ୍ୟୋତିଃ ଦର୍ଶନର ପ୍ରଥା ଅଛି । ଏହା ଗୋଟିଏ ସର୍ବପ୍ରକାର ଶାନ୍ତିର ଉତ୍ସସ୍ୱ ଓ ଅଗ୍ରସ୍ୱ । ଯେମନ୍ତ ଜୀବଭାବରେ ଜୀବର ସହିତ ମିଳନରେ ଜୀବର ସୁଖ ଉତ୍ପନ୍ନ ଓ ପ୍ରୀତି ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ, ସେହିରୂପ ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପ୍ରକାଶଭାବର ସହିତ ମିଳନରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପରମସୁଖ ଓ ପ୍ରୀତି ବୃଦ୍ଧି ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇ, ଜୀବ ଶାନ୍ତି ହୁଏ । ଏପ୍ରକାରମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ର କହନ୍ତି ଯେ ସୂର୍ଯ୍ୟନାରାୟଣ ଜ୍ୟୋତିରେ; ଜ୍ୟୋତି ବ୍ୟକ୍ତି ସାଧକକୁ ଅହ୍ୱାନ କରନ୍ତି । ଏପ୍ରକାର ଯଥାର୍ଥ ଭାବ ଜ୍ୟୋତିହିଁ ଜୀବ-ଜ୍ୟୋତିକୁ ପ୍ରୀତିର ଆସ୍ୱାଦ ଦିଅନ୍ତି ବା ଅପଣା ମଧ୍ୟକୁ ଆକର୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଏହି ଆକର୍ଷଣ ବୋଧ ହେଲାମାତ୍ରକେ ସାଧକର ଭକ୍ତିର ପଥ ଉଦ୍‌ଘାଟନ ହୋଇ ଯାଏ, କ୍ରମେ ସାଧକ ଭକ୍ତିକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଜ୍ୟୋତିଃ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଜ୍ୟୋତିଃରୂପରେ ସମାଧି ଲାଭ କରିଥାନ୍ତି ।

ବଡ଼ ହେବାକୁ ସମସ୍ତେହିଁ ଚାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ରହିବାର ଯେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି, ତାହା ଯଦି ଥରେ କେହି ବୁଝନ୍ତି ତାହାହେଲେ ସେ ଆଉ କେବେହେଁ ବଡ଼ ହେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଦି ଏକବାର ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ, ତାହା ହେଲେ ବୁଝାଯାଏ ଯେ ବଡ଼ହେଲେ ଯଦି ସୁଖ ଥାଆନ୍ତା, ତାହାହେଲେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭଗବାନ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରେ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଯଦି ତାହା-ଦ୍ୱାରାରେ ଶାନ୍ତି ହୁଅନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ଭଗବାନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନିର୍ବାକ୍ । ଅତଏବ ଯଦି ବଡ଼ହେବାର ସୁଖ ଶାନ୍ତି ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ ତାହାହେଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେବାହିଁ ପ୍ରୟୋଜନ ନଚେତ୍ ବଡ଼ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା କେବଳ କଷ୍ଟ ମାତ୍ର ।

ଅମ୍ଭେମାନେ ଜୀବମାତ୍ରେହିଁ ଏକ ମାତା ପିତାଙ୍କର ସନ୍ତାନ । ଏବଂ ବଡ଼, ଏବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେବ, କେବଳ କାର୍ଯ୍ୟ ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବଡ଼ ବ୍ୟବହାରର ପ୍ରୟୋଜନ । ଅମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେହିଁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଚାହୁଁ । ଅଥଚ ଯଦିହେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ଲାଭ ହୁଏ, ସେ ଦିଗକୁ ଯିବାକୁ ଚାହୁଁ ନା କାହିଁକି ? କିହେତୁ ଅମ୍ଭେମାନେ ନିଆଁ କଲ୍ପିତ ନାନାପ୍ରକାର ଜାତି, ଧର୍ମ୍ମ ଓ ଉପାସ୍ୟ ଭେଦ ବିବାଦ କରି ଚାଲୁଅଛୁଁ ? କେଉଁଠାରେ ଐହିକ ବିବାଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ, ଧର୍ମ୍ମ ପ୍ରାତିଷ୍ଠିକ ହେବ, ତାହା ନ ହୋଇ ଧର୍ମ୍ମହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସର୍ବପ୍ରକାର ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ, ପାପ, କୁକର୍ମ୍ମ, କୁଅଭ୍ୟାସ, ଅଶାନ୍ତି ଓ ବଳିଷ୍ଠ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ସର୍ବଜୀବଙ୍କର କଷ୍ଟର କାରଣ ହୋଇଅଛି । ଧର୍ମ୍ମ କଣ ଜୀବର ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ନିମନ୍ତେ ? ଯଦି ତାହାହିଁ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଅଧର୍ମ୍ମ କାହାର ନାମ ? ଯଦି ଜୀବର ଶାନ୍ତିର ନିମନ୍ତେ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ଦ୍ୱେଷ ହିଂସା, କେଉଁଠାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବେ, ଦୁଃଖ ଅହଙ୍କାରର ପ୍ରଶ୍ରୟହିଁ ବା କିରୂପେ ହେବ ? କାରଣ ଶାନ୍ତି ପ୍ରାତିଷ୍ଠିକ ହୋଇ ଜୀବର ମଙ୍ଗଳାର୍ଥେ ଧର୍ମ୍ମର ପ୍ରୟୋଜନ ହେଲେ, ସମସ୍ତେହିଁ ଆପଣା ଆପଣା ଧର୍ମ୍ମ କାର୍ଯ୍ୟ ଅପକ୍ଷପାତରେ ବିଚାର କରି, ସେଇ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଜୀବର ଅହିତ ତ୍ୟାଗ ଏବଂ ଯେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜୀବର ହିତ, ତାହା ଗ୍ରହଣ କଲେହେଁ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ପାରେ । ଯେ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ଜୀବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସୁଖ ଓ ଶାନ୍ତିକର, ତାହାହିଁ ଗୋଟିଏ ଜୀବାତ୍ମାର ପକ୍ଷେ ଅନନ୍ତକାଳର ଜନ୍ୟନ୍ତେ ନ୍ୟାୟ ମଙ୍ଗଳକର ହେବ । ଅତଏବ ସର୍ବପ୍ରକାର ଶତ୍ରୁତା ତ୍ୟାଗ କରି ସର୍ବଦା ଜୀବମାତ୍ରଙ୍କର ସୁଖ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତା ହେଉ ଯେ ଚେଷ୍ଟାରେ ମନୁଷ୍ୟ ମାତ୍ରଙ୍କରହିଁ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ବସ୍ତୁ ଯାହା ଅଛି, ତରକାଳହିଁ ଅଲ୍ପ ଓ ରହିବ, ରୂପ ଗୁଣ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୃତିର ମଧ୍ୟ କେହିଏହି କାଳେ ଅଧିକ ନାହିଁ । ତେବେ କାହାର ଜନ୍ମ ? ପୂର୍ବରୁ ନ ଥିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନାହିଁ । ଏହି ମୁଁ କିଏ, କେଉଁଠାରେ ଥିଲି, ପରେ ବା କେଉଁଠାରେ ରହିବ ? ଏରୂପ ପ୍ରଶ୍ନ କର୍ତ୍ତା ମନ । ମନ ନ ଥିଲେ ପ୍ରସ୍ତର ସମ୍ବାଦନା ମଧ୍ୟ ରହିବାର ନାହିଁ । ଅତଏବ ମନହିଁ ଅସେ, ଯାଏ ଓ ରହେ । ମନହିଁ ରାଜା ବାଦସାହ, ଧନୀ ଦରିଦ୍ର, ସୁଖୀ ଦୁଃଖୀ, ଜ୍ଞାନୀ ଅଜ୍ଞାନ, ସାଧୁ ଅସାଧୁ, ପାପୀ ପୁଣ୍ୟ ତ୍ମା, ରୋଗୀ ନିରୋଗୀ ପ୍ରଭୃତି ସାଜି ସାଜିକରି ଭୋଗାଭୋଗ କରେ । ଜନ୍ମ ଯେପରି ମନରହିଁ ହେଉ ସେହିରୂପ ମନହିଁ ଅକାଳ୍ପ ଏବଂ ଜନ୍ମହିଁ ଯେପରି ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିଦାତା, ସେହିରୂପ ମୃତ୍ୟୁହିଁ ଏହି ସମସ୍ତ ପକ୍ଷଦର ସହିତ ମନର ହରଣକର୍ତ୍ତା । ଯେପରି ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣର ପୂର୍ବେ କେହି ସମ୍ପଦ ନେଇ ବସି ନ ଥାନ୍ତି, ସେହିପରି ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ମଧ୍ୟ କେହି ଭଲ ମନ୍ଦ କେଉଁଠି ଷେଷ୍ଟହିଁ ନେଇ ଯାଇ ନ ପାରନ୍ତି । ସୁଖ ଦୁଃଖ, ସମ୍ପଦ ବିପଦ, ମାନ ଅପମାନ, ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନ, ସ୍ୱାଧୀନତା ପରାଧୀନତା, ଧନଶାଳିତା ଦରିଦ୍ରତା ପ୍ରଭୃତି ଯେଉଁଠାରେ ଚିରକାଳ ଅଛି, ସେହିଠାରେହିଁ ରହି ଥିବ । କେବଳ ଯେ ମନ ଅଛି ଅଛି, ସେହି ମନହିଁ ଚାଲିଥିବ । ମନ ଚାଲି ଯାଏ ଅସେ, ସାମାନ୍ୟ ଚିନ୍ତାକଲେ ବୁଝାଯାଏ ମନ ପରକୁ ଚାହେଁ, ଅଥଚ ଅପଣାକୁ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ି ପାରଇ ନାହିଁ, ତଦ୍ଦ୍ୱେତୁ ମନ ଅସେ ଓ ଯାଏ ।

ଅମ୍ଭଙ୍କହିଁ ପରକୁ ପ୍ରୟୋଜନରେ ଅଣେ । ପର ନ ଥିଲେ ମନ କାହାଠାରେ, ଅହଙ୍କାର ରୂପ ଜନ୍ମ ନେବ; କାହାଠାରେ ଅସ୍ତ୍ର ଭିମାନ ଚେଷ୍ଟା ହେବ, ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମାଧର୍ମ, ଜ୍ଞାନହି ବାଦସାହୀ,, ଧନଶାଳିତା ଦରିଦ୍ରତା, ସାଧୁତା ଅସାଧୁତା ପ୍ରଭୃତି ଭାବ ଦେଖାଇବ । ଅତଏବ ମନ ପରକୁ ଚାହେଁ । ଏହି ମନ ଏକବାର ଯଦି ଭାବ ଦେଖେ ଯେ, ଯେ ସୁଖର ଆଶାରେ ପରକୁ ଚାହିଁ ଅଛି, ସେ ସୁଖ ମୃତ୍ୟୁର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେହିଁ ଚାଲି ଯିବ । ଏସ୍ଥଳେ ନିଜା ପ୍ରକାର, ମାନ ଅପମାନର, ସୁଖୀ ଦୁଃଖୀର ସମାନ ଅସନ । ଏଠାରେ ମନ ଅସ୍ୱାହାନ୍ତ, ସେହେତୁ ପରକୁ ଏକଦିନ ନିଶ୍ଚୟ ତ୍ୟାଗ କରି ଜାଣିବ ! ଏହି ମୃତ୍ୟୁହିଁ ମୁମୂର୍ଷୁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ତାହା ଜଗତର ଭୋଗର ଶେଷ ଦିନହିଁ ଅସ୍ୱାଦ ଦେଇ ଥାଏ; ଏଥିନିମନ୍ତେ ବୁଦ୍ଧି ପରର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ତ୍ୟାଗ କରି ଅପଣା ଭିତ୍ର ସ୍ୱରୂପ ପରମାତ୍ମା ବା ବ୍ରହ୍ମକୁହିଁ ଆକାଙ୍କ୍ଷା କରେ । ଏବଂ ପରକୁ ଚାହୁଁ ଅନ୍ତକାଳ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଜଗତର ସହିତ ଅପଣାକୁ ବ୍ରହ୍ମରେ ଅର୍ପଣ କରି ସମସ୍ତ ଆଶାର ଅବସାନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସ ପାଏ । ଏଠାରେ ମନର ବୀରତ୍ୱ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏକଅଡ଼େ ମନ ପରକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ, ଅପର ଆଡ଼େ ବୁଦ୍ଧି ମନକୁ ଅପଣାର କରି ନେବ । ସତ୍ୟର ବଳ ପ୍ରବଳ, ବସ୍ତୁତଃ ମନ ଅସ୍ୱାହାରା ହୋଇ ବୁଦ୍ଧିର ସହିତ ଏକହୋଇ ଯାଏ । ମନ ନ ଥିଲେ ବୁଦ୍ଧିର ଅଜ୍ଞ ପୃଥକ ଅବସ୍ଥାନ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ, କାରଣ ମନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କଲେ ତେବେହିଁ ବୁଦ୍ଧିକୁ ବୁଦ୍ଧିହିଁ ତ୍ୟାଗ କରି ବୁଦ୍ଧିରୂପେ ଜନ୍ମ ନେବାକୁ ହୁଏ । ଏ ନିମନ୍ତେ ଶରୀର ରୂପ ବିଷୟ ସହିତ ମନବୁଦ୍ଧିର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଲେ ଅଜ୍ଞ କିଏ ମନ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଜନ୍ମ ଦେବ ? ଏବଂ କିହେତୁବା ଓ କେଉଁଠାରେ ମନବୁଦ୍ଧି ଯିବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ? ଅତଏବ ଏହାହିଁ ମନରୂପ ଜୀବାତ୍ମାର ନିର୍ବାଣ ।

ବେଦ ପୁରାଣାଦି ନାନାଶାସ୍ତ୍ର ନେଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିବାଦ । କିନ୍ତୁ ଯଦି ଭାବ ଦେଖିବାକୁ ହୁଏ ଯେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବେଦ ପୁରାଣାଦି ଗ୍ରନ୍ଥ କିମ୍ବା ଶାସ୍ତ୍ରସ୍ୱ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚାହୁଁ? ଯଦି ଏମନ୍ତ ହୁଏ ଯେ କେବଳ ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକ ଚାହୁଁ ତାହାହେଲେ ମଧ୍ୟ ବିବାଦ ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ଯାହାର ଯାହା ଭଲ, ତାହାହିଁ ଏକଖଣ୍ଡ ରଖି ପାରନ୍ତି । ଅଜ୍ଞ ଯଦି ଭଗବାନଙ୍କୁ ଚାହୁଁ ଏବଂ ଉକ୍ତ ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକମାନ ତହିଁର ଅନୁସନ୍ଧାନ ଦିଅନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ହୁଏ, ତାହାହେଲେ ସମସ୍ତଙ୍କରହିଁ ସମସ୍ତ ଧର୍ମ ପୁସ୍ତକ ଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରୟୋଜନ ହେବ । ତେବେ ତ ନିମନ୍ତେ ଅହଙ୍କାରକର ଆଉ ବଡ଼ ଅମୁକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏ ସମସ୍ତ ନେଇ ବିବାଦ କରୁ । ବିବାଦ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନ୍ତଃକରଣରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଧିକ ହୋଇ ଅଛି । ବୋଧାବେଶ ଅମ୍ବମାନଙ୍କ ଜଗତର ; ତେଣୁହେତୁ ଜେଉଁଣ୍ଟି ପ୍ରକାରେ ଜଗତର ସୁବିଧା ଲାଭରେ ଜଗତିକର ଆଶ୍ରୟ । ଅନ୍ଧକାର ଯେ ସ୍ଥଳେ ଅଜ୍ଞାନର ଦ୍ୱାରା ଜଗତ ନ ହୁଏ, ସେହିଠାରେହିଁ ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଥାଏ । ତତ୍ତ୍ୱହେତୁ ଅଧିକାଂଶ, ଧର୍ମ ନାମେ ଅଭିହିତ କରି କୁଟାଚାରକୁ ସତ୍ୟାର୍ଥ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରୁଁ । ତାହାରେ ବିବାଦ ବିବାଦହିଁ ନୁହେଁ । ଅନ୍ତରରୁ ବିବାଦର ଶାନ୍ତି ନ ହେଲେ ଶାନ୍ତିର ଆଶା ନାହିଁ । ଅତଏବ ଯଦି ଶାନ୍ତି ଚାହୁଁ, ଆଗେ ଅନ୍ତରକୁହିଁ ଶାନ୍ତି କରିବା ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଜନ, କାରଣ ଶାନ୍ତି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେହିଁ ରହିଛି । ଏ ଜଗତରେ ଆପୁରିକ ଧନ କେହି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକମାତ୍ର ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ରୂପ ବା ସନ୍ତାନ । ଯେପରି ମାତା ପିତା ସନ୍ତାନକୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଥାନ୍ତି ବୋଲି ଚିହ୍ନନ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ପରମାତ୍ମା ଅମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରି ଥାଆନ୍ତି ବୋଲି, ଅମ୍ବମାନଙ୍କର ଦୁଃଖ ଉଦ୍ଭବ ହୁଏ । ପୁନଶ୍ଚ ଯେପରି ମାତା ପିତାଙ୍କର ବାଧ୍ୟ ସନ୍ତାନର ଭାଙ୍ଗିଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ, ସେହିପ୍ରକାର ଅମ୍ବମାନେ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଅଜ୍ଞା ପାଳନ କରେ ଜଗତର ଦୁର୍ଦ୍ଦାଶାର ପ୍ରୟୋଜନ ଥାଆନ୍ତା ନାହିଁ । ଅତଏବ ଯଦି ମନୁଷ୍ୟକୁଳ ଅମ୍ବମାନେ ଅପରର ସହିତ ଜୀବକୁଳର ମଙ୍ଗଳ ଚାହୁଁ, ତାହାହେଲେ ଅମ୍ବମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ପକ୍ଷପାତ ତ୍ୟାଗ କରି ସତ୍ୟକୁ ପ୍ରୀତିପୂର୍ବକ ଗ୍ରହଣ କରିବା । ତାହାହେଲେହିଁ ଜଗତ୍ ଶାନ୍ତିମୟ ହେବ । ଏପରିକି ଶାନ୍ତି ଦେବା ଜନ୍ୟରେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତହିଁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କଠାରେ କାର୍ପଣ୍ୟ ନାହିଁ । କେବଳମାତ୍ର ଅନ୍ଧକୁକ ଦେଖିଲାପ୍ରତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୂପ ଧାରଣ କରିଥାଆନ୍ତି ଯେ କୁଟିଳ । ଅତଏବ ଶାନ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥନାରେହିଁ ଅପେକ୍ଷା କରେ । ଅମ୍ବମାନେ ଚାହୁଁ ଦେହିଁ ଶାନ୍ତିମୟ ପରମେଶ୍ୱର ଅମ୍ବମାନଙ୍କର ହେବେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ସର୍ବ ପ୍ରକାର ଦୁଃଖ, ଦାରିଦ୍ରତା, ଦ୍ୱେଷ ଓ ହିଂସାର ଅବସାନ ହୋଇ ପରମାନନ୍ଦ ପ୍ରବାହିତ ହେବ, ଏତଦ୍ଵିଷୟରେ କେହିଏହି ସନ୍ଦେହ ମାତ୍ର ନାହିଁ ।

ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ଓ ଶାନ୍ତିଃ ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ ।

ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ହେ କ୍ଷୋଭାଧିରୂପ ଗୁରୁ ମାତା ପିତା ପରମାତ୍ମା, ଆପଣ ଏକମାତ୍ର ହୋଇ ସ୍ଥିତି ବହୁ ରୂପରେ ପ୍ରକାଶ ରହି ଅଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଚରଣ ଓ ଭଲ ଭଲ ଜନ୍ମ ଭଲାଭଲର ଅଜ୍ଞାନ, ସମସ୍ତ ଜୀବହିଁ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛୁଁ । ଅତଏବ ହେ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଆପଣ ଯାହା ଅଛନ୍ତି, ତାହା ଆପେହିଁ ଜାଣନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କ ଚରଣମାନ ପ୍ରଣାମ କରି, ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛୁଁ ଯେ ଆପଣଙ୍କର ଭଲ ଭଲ ଭାବରେ ଅମ୍ବମାନେ ଯେ ଜୀବ ଆପଣଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଅନୁଭବ କରିଛୁଁ ନାନା-ପ୍ରକାର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର କରୁଅଛୁଁ, ଏହା ଦୟା କରି ନିବାରଣ କରନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କ ଭଲ ଦୀପ୍ତି ଦେହ ନାହିଁ, ଯେ ତ ଜଗତକୁ ଏହି ଜ୍ଞାନରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ । ହେ ମାତା ପିତା, ଜଗତ୍‌ବାସୀ ଯେଉଁ ଅନ୍ଧକାର ବଶତଃ ଆପଣଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ, ପରାଧୀନ ମୃତ୍ୟୁ ଅଥବା ପ୍ରକୃତ ବୋଧେ ଦୁଃଖ, ପ୍ରକାଶ ପ୍ରକୃତ କରୁଅଛନ୍ତି, ତହିଁ ନିମନ୍ତେ ଯେ ଅବରୁଦ୍ଧ ଭାବ ଆପଣ ଦିଆ ଦେଇଛନ୍ତି । ଜୀବ ଜଳକୁହିଁ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ, ଆପଣଙ୍କ ଜ ପ୍ରକାରରେ ଛାଡ଼ି ସମ୍ଭବ ହେବ ? ଅଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ, ଆପଣ ଜୀବକୁ, ଅଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତି, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ସ୍ଥିତି ନ ଦେଲେ, ସେମାନେ ବା କେଉଁଠାରୁ ପାଇବେ ? ଆପଣ ଜଳ ଗୁଣରେ ଜ୍ଞାନପ୍ରକାଶ ହୋଇ ସେହି ସମସ୍ତ ଦେବତା ଜୀବରେ ପ୍ରକାଶ ରଖିଛନ୍ତି ହେଉଛନ୍ତି, ଯହିଁରେ ଜୀବ ଭକ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧାଦ୍ୱାରା ଆପଣଙ୍କୁ ମାତା ପିତା ବୋଧେ ଆପଣଙ୍କର ଅଜ୍ଞା ପାଳନ କରି ସତ୍ୟ ଜୀବନ ଚରିତାର୍ଥ କରନ୍ତି । ହେ ମାତା ପିତା ଜୀବ ଆପଣଙ୍କୁ ନ ଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ଜୀବ ଆପଣଙ୍କରହିଁ ପୁତ୍ର ଜନ୍ୟ ବା ଆପଣଙ୍କରହିଁ ରୂପ ଏବଂ ଜୀବ ନିଜକୁ ଜ୍ଞାନୀ ମନେ କରେହେଁ ମଧ୍ୟ ଆପଣ ଜାଣୁଅଛନ୍ତି ଯେ, ଜିଗ୍ରେ ଜ୍ଞାନାଭିମାନର ନ୍ୟାୟ, ଜୀବ ବ୍ୟର୍ଥ ଅହଙ୍କାରରେ ମତ୍ତ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଆପଣ ଯଦି ଅମ୍ବମାନଙ୍କ ବସ୍ତୁର ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ ନ କରି ଅପରପକ୍ଷ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଅମ୍ବମାନଙ୍କର ନିସ୍ତାର ନାହିଁ, ଅତଏବ ହେ ମାତା ପିତା, ଜୀବଙ୍କୁ ଆପଣଙ୍କର କରୁଣା ଜଳର ଅଭିଷେକ କରନ୍ତି, ଯହିଁରେ ଜୀବର ପାପ ତାପ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ମାର୍ଜ୍ଜିତ ହୁଏ, ଏବଂ ଜୀବ ଆପଣଙ୍କୁ ନେଇ ଅନନ୍ତକାଳ ଅନନ୍ତ ଏବଂ ଆପଣ ମଧ୍ୟ ଜୀବମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଅନନ୍ତରେ ରହନ୍ତୁ । ହେ ମାତା ପିତା, ଜୀବ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ଆପଣ ଯେ ଜୀବରେହିଁ ଥାଆନ୍ତି ତାହାର ଅଛନ୍ତି, ଆପଣଙ୍କର ଦେଖିବାର ଜୀବରେହିଁ, ଜ୍ଞାନତା ବା ମାହାତ୍ମ୍ୟ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅପଣଙ୍କଠାରେ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଭାବରେହିଁ ଅପଣଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ, ପବିତ୍ରତା, ଜୀବରେ ମହତ୍ତ୍ୱ ଲାଭ ନେବାର ଅର୍ହତା ଅଛି ବୋଲି, ଅପଣଙ୍କର ଏକଭାବର ମହତ୍ତ୍ୱ ଅନ୍ୟ ଭାବର ଗର୍ବିତା କରି ଥାଏ । ଅତଏବ ହେ ମାତା ପିତା, ଅଜ୍ଞାନତା ବଶତଃ ଜୀବ ଯେ ଅପଣଙ୍କୁ ଅନ୍ୟଭାବେ ଅପମାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେ ଅପରାଧର ପ୍ରତି ଭ୍ରାଦାସୀନ ହୋଇ ଯାହାଁରେ ଜୀବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅହଙ୍କାର ତ୍ୟାଗକରି ଅପଣଙ୍କର ଅନନ୍ତମୟ କୋଡ଼ରେ ଅଶ୍ରୟ ପାଆନ୍ତି, ତହିଁର ଉପାୟ ବିଧାନ କରିବା ହେତୁସ୍ତ, ଏହା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା । ହେ ମାତା ପିତା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅପଣଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ସିଦ୍ଧ ହେଉ । ଅପଣଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ପ୍ରଣାମ କରୁଅଛୁ । ଅପଣଙ୍କର ସତ୍ ଉପଦେଶ ଏକମୁଖେ ଅପଣଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶ କରି ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ହୃଦୟ ଅପଣଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତୁ । ଜୀବ ସେମାନଙ୍କର ମାତା ପିତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ ଓ ଅଶ୍ରୟ ଲାଭକରି ଶାନ୍ତି ସୁଖ ପରମାନନ୍ଦେ ଅନନ୍ତରୂପେ ବିରାଜ କରନ୍ତୁ । ଦ୍ୱେଷ ହିଂସା ଦୂରେ ଯାଉ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାପିତ ହେଉ । ଅପଣଙ୍କ ପ୍ରେରଣାନୁସାରେ ଜୀବର ମଙ୍ଗଳ ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ତ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅପଣଙ୍କଠାରେ ପାଦପଦ୍ମେ ନିବେଦିତ ହେଉ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରମବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ୟୋତିଃ ସ୍ୱରୂପାୟ ନମୋ ନମୋଃ ।

ଶ୍ରୀ ସଦାନନ୍ଦ ଦାସ ।

ଯାତ୍ରା-ସଂସ୍କାର ।

ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟର ଶ୍ରୀଯୁତ ନିଷ୍ଠ ସଂଖ୍ୟାରେ ବାବୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରସାଦ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ଲିଖିତ "ଶାରଦୋତ୍ସବହୋତ୍ସବ ଓ ସାମାଜିକ ଅମୋଦ" ପ୍ରବନ୍ଧ ପାଠକରି ମୋ ମନରେ ଅନେକ କଥା ଉଦୟ ହୋଇଅଛି । ମନେ କରିଥିଲି ସତ୍ୟକଥାରେ ମନର କଥା ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପାଦକଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା କାରଣ ପଠାଇବ ମାତ୍ର କଥାଟା କେଜାଣି ନାହିଁ କି ଅଡ଼ିଆ ଲାଗିବାରୁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠାଇଲି । ଅଶାକରେ ଆପଣ ମୁକୁରରେ ସ୍ଥାନଦାନ କରି ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଫଳାଇବାରେ ପଛାଇବେ ହେବେ ନାହିଁ ।

ଲେଖକଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଯାତ୍ରା-ସଂସ୍କାର । ଓଡ଼ିଆ ପ୍ରଚଳିତ ଯାତ୍ରାମାନଙ୍କର ସଂସ୍କାର କରି ନୂତନ ପଥରେ ଚଳାଇବାରେ ଏହା ଲେଖକ ନାହିଁ କି ଅନେକଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତାଭିଳାଷ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଦୂରଲକ୍ଷଣ ମାତ୍ର ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହୋଇ ନାହିଁ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନର କଥା ମନରେ ରହିଥିବ । ସୁତରାଂ ଏରୂପେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେବ ଏହାହିଁ ଏକମାତ୍ର ଚିନ୍ତାର ବିଷୟ ।

ଯେଉଁମାନେ କହନ୍ତି ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ନ ହେଲେ ସଂସ୍କାର ଅସମ୍ଭବ ସେମାନେ ଯେ ନିତାନ୍ତ ଭ୍ରାନ୍ତ ଏହା ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ । ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ହେଲେ ରୁଚି ମାର୍ଜିତ ହୁଏ ଏବଂ ରୁଚି ମାର୍ଜିତ ନ ହେଲେ ଲୋକେ ସଂସ୍କାରର ପକ୍ଷପାତୀ ହେବାର ଆଶା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ହୋଇଅଛି ଏବଂ ହେଉଅଛି ମାତ୍ର ରୁଚିରେ ମାର୍ଜିତା ହୋଇ ନାହିଁ କି ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ସେଥିର କାରଣ ଅର୍ଥ ଓ ବେଷ୍ଟାର ଅଭାବ । ଯାହା ଉପଯୋଗୀ ପୁସ୍ତକର ଅଭାବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ କହୁ ନାହିଁ ମାତ୍ର ଏତକ ନିଶ୍ଚୟ କରି କହିପାରେ ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯେଉଁ ପୁସ୍ତକମାନ ଅଛି, ଅର୍ଥ ଓ ବେଷ୍ଟା ଥିଲେ ଲୋକେ ତହିଁରୁ ସେ ଅଭାବ ପୂରାଇ ପାରିଆନ୍ତେ ।

ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ସଙ୍ଗେ ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶମାନ ସ୍ଥାପିତ ଓ ତାହା ଆଦର କରିବାର ଶିକ୍ଷା ହେଉଅଛି ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ଉନ୍ନତ ପ୍ରଣାଳୀର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚମାନ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ନାଟକାଭିନୟ ହେଉଥିବା ଦେଖାଯାଏ । ମୋତେ ବେଧହୁଏ ଅର୍ଥର ଅଭାବରୁ ତାହା ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ ଏବଂ ସେହି ଅଭାବ ବେଷ୍ଟାରେ ମଧ୍ୟ ବାଧା ପକାଇ ଅଛି । ଓଡ଼ିଆରେ ନାଟକ ନ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ନାଟକ ଲେଖି ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲି ସେତେବେଳେ ସାଳ ଠାରୁ ବଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ମହାନ୍ତିଲୋକେ ତହିଁରେ ଅନନ୍ତ ହୋଇ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ଅବୟବ ହେଲେ । ସଥେଷ୍ଟ ଅର୍ଥ ଜୁଟିଲା ଏବଂ ଅଭିନୟ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଚରିତାର୍ଥ ହୋଇ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯେଉଁ ଉତ୍ସାହ ଦେଇଅଛନ୍ତି ତାହାର ଫଳରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ନାଟକ ତାହାର ଅଛି ଏବଂ କୋଠପଦାର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ତାହାର ଫଳ ବୋଲିବେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଦେଶରେ କୋଠପଦାର ସହସ୍ର ପତ୍ର କେତେଜଣ ମାଳିଛ ରୁଚିର ବଦ୍ୟୋପାଧ୍ୟାୟ ଲୋକ ଅଛନ୍ତି ? ମୋ. ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅଥବା ବିଶେଷ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନିବନ୍ଧନ ବେଳେବେଳେ ଲୋକେ କୋଠପଦାକୁ ଯାଇ ରୁଚି ସଂଗତ ମଜ୍ଜରେ ଉତ୍ସାହର ଅଙ୍କୁର ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ? ଲେଖକଙ୍କ ନିକଟରେ ଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କେତେଥର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଅଭିନୟ ହୋଇଅଛି ଅଥବା ସେ କେତେଥର ଓଡ଼ିଆନାଟକର ଅଭିନୟ କରାଇବାରେ ଯଥାସାଧ୍ୟ ସହାୟ କରି ଅଛନ୍ତି ? ତାଙ୍କ ମତରେ ଯଦି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚର ସ୍ଥାପନ ଯାତ୍ରା-ସଂସ୍କାରର ପ୍ରଧାନ ଉପାୟ ତେବେ ଆଗେ ସେ କିଇଯମ୍ବତ ଦେବେ ନାହିଁ ?

ମୁଁ ଲେଖକଙ୍କୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଜାଣେ । ମୋ ପେ ସଂସ୍କାରର ଏକାନ୍ତ ପ୍ରସ୍ତାବୀ ଏବଂ ନାନାରୂପ ସଂସ୍କାରରେ ବ୍ରତ ହୋଇ ଅବେଳ କୁକଥା ଓ ଅଶ୍ଳୀଳତା ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମରୁ ବା ଅନ୍ୟସ୍ଥାନରୁ ବାହାର କରି ଦେବା ସକାଶେ ଯତ୍ନ କରି ଅଛନ୍ତି, ଏହାମଧ୍ୟ ମୋତେ ଜଣାଅଛି ଏବଂ ସେଥି ସକାଶେ ସେ ଧନ୍ୟବାଦର ପାତ୍ର । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ରୁଚି ବହୁକାଳ ଲୋକଙ୍କ ମନରେ ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ତାହା ଦୂର କରିବା ଦିନକର ବା କଣକର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେ । "ଅଶ୍ଳୀଳତାର ସୁଷ୍ଟୋପୋଷିକା ଏବଂ ଅଦରକାରୀ ବୋଲି ଓଡ଼ିଆ ରମଣୀମାନଙ୍କର ଦୁର୍ନାମ ରଟିତ ହୋଇଅଛି" ଏହିଭଳି ଲେଖା ସଂସ୍କାରର ପରିପୋଷକ ବା ପ୍ରତିରୋଧକ ତାହା ଲେଖକ ବିଚାର କରନ୍ତୁ । ବାଟପଥ ବା ଜଳଚାଉଣୀ କେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନଙ୍କୁ ସେପରି ଦୋଷ ଦିଆଯାଇ ପାରେ ମାତ୍ର 'ରମଣୀମାନଙ୍କ ଏମନ୍ତ ଦୋଷ ଦେବା ସୁରୁଚି ସଂଗତ ନୁହେ । ହୋଇପାରେ ସେହି' ରମଣୀ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଭୁଜନ୍ତ ବେଳାକେଳୁଣୀ ବା ମାଇଁ ବା ବୋହୂ ସୁଅଙ୍ଗ ଦେଖନ୍ତି ମାତ୍ର ତାହା ବୋଲି ସେମାନଙ୍କୁ "ଅଶ୍ଳୀଳ-ତାର ସୁଷ୍ଟୋପୋଷିକା" ବା ସେପ୍ରର "ଅଦରକାରୀ" ବୋଲିପାଇ ନ ପାରେ । ଅତ୍ର ଏହି ଯାତ୍ରା ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ ତାହାର ତାହାର ଅନୁରୋଧରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସେପର ଦେଖିବା ଭିନ୍ନେଲେ ଚଳିବ । ପୁରୁଷଙ୍କର ଯେତେବେଳେ ରୁଚି ମାଳିଛ ହେତୁ ନାହିଁ ତେବେବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ-ମାନଙ୍କର ରୁଚି ମାଳିଛ ହେବାର ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନା ।

ଗତବର୍ଷ 'ଝାଟିକା'ରେ ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଉଠିଥିଲା ତାହା କୋଠପଦାର ଜନୈକ ଅଭିନେତା ଅପଣା ଯାତ୍ରାଦଳରେ ନାଟକର ଅଂଶମାନଙ୍କର ବଳା ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୟ କରି ତହିଁସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଟକର ଗୀତମାନ ଲଗାଇ ଲେଖକ ଓ ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ସଭାରୁ ଶ୍ରବଣରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଲେଖକ ଅଥବା ଅନ୍ୟ କେହି ତାହାକୁ ନିବାରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ବୈଷ୍ଣବ ପାଣି ନିଜେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲୋକ ନୁହେ । ତେବେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମ ଅଥବା ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ପାରିଶ୍ରମିକ ଦେଇ ଲୋକେ ତାହା ନିବାରଣ କରିଥାନ୍ତେ ତେବେ କାର୍ଯ୍ୟସିଦ୍ଧି ହୋଇଥାନ୍ତା ।

ଦେଶର କଥା ଏପରି ହୋଇଅଛି ଯେ ଓଡ଼ିଆ ନାମ ଶୁଣିଲେ ଲୋକଙ୍କୁ ଗଳାଏ । ଯେଉଁମାନେ ଓଡ଼ିଆ ବୋଲି ଅପଣାକୁ ଅଭିମାନ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେତେଜଣ ଓଡ଼ିଆପୁସ୍ତକମାନ ପଢ଼ନ୍ତି ଅଥବା ଓଡ଼ିଆ ଅଭିନୟ ଦେଖନ୍ତି ? ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ ହେଲେ ହୋଇଥାଏ ମାତ୍ର କେତେ ସ୍ଥାନରେ ଓଡ଼ିଆ ନାଟକର ଅଭିନୟ ହୁଏ ? ଦେଶର କେତେଜଣ ଧନୀ ଓ ମାନ୍ୟବାନ୍ ଓଡ଼ିଆ କୋଠପଦା ବା ଅନ୍ୟସ୍ଥାନର ପ୍ରଶ୍ନଦଳକୁ ଡକାଇ ଅଭିନୟ କରାଇବା ଦ୍ୱାରା ଦେଶରେ ମାଳିଛ ରୁଚି ଓ ଶିକ୍ଷା ବିସ୍ତାର ଉପାୟ କରିଅଛନ୍ତି ? ଓଡ଼ିଆଲୋକମାନେ ବଙ୍ଗଳାନାଟକର ଅଭିନୟ କରି ଓଡ଼ିଆକୁ ପଶ୍ଚାତ୍ପଦ ନ୍ତି ନାହିଁ ଅନ୍ୟମ୍ବେଳକର କଥା କି ବୋଲିବ ? କୋଠପଦାର ଅଭିନେତାମାନେ ଥରେ ଏଠାକୁ ଆସି ଅପଣା ଦ୍ୱାରରୁ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ କରି ଅଭିନୟ ଦେଖାଇବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ ମାତ୍ର ଦେହ ନ ପଶ୍ଚାତ୍ପଲରୁ ଦେଖାକରି ଚଳାଇଲେ । ପାରଳାର ଅଭିନେତା-ମାନେ ଆସି ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ କରି ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ପାଇଥିଲେ ଅଦ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଲେଉଟି ଆସିବାକୁ ହେଲାନାହିଁ । ଅତ୍ରତ ବଙ୍ଗଳା-ନାଟକର ଅଭିନୟକରି ବଙ୍ଗାଳମାନେ ଗୃହସଜ୍ଜା ନେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଧାଇଁ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନ ପ୍ରଶ୍ନଦଳ ମଧ୍ୟ ଉପାର୍ଜନ ଉଶା କରି ଯାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଜାତିର ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଦେଶର ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ସେ ପ୍ରଶ୍ନର ଦେଖିବାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯାଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ କୋଠପଦା ବା ପାଲୋର ଅଭିନୟଦଳଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବାକୁ ଅଗ୍ରଣୀ ହେଲେ ? ମୋ କହିବା କଥାଟା କଡ଼ୁଆ ଲାଗିବ ମାତ୍ର କଡ଼ୁଆ ନ କହିଲେ ଅଡ଼ୁଆ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । ଏହି ସହରରେ ଗତ କେତେକ ବର୍ଷ ହେଲା ଏଠାକାର ଓ ଅନ୍ୟଲୋକେ କେଲେକେଲେ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ଚ୍ଚା ବା ଅଦର ବଡ଼ ଚଳନ କଥା । କୋଠପଦାର ଶ୍ରେଷ୍ଠର ଯେମନ୍ତ ଅଶିକ୍ଷିତ ବା ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପେଲ ହେଉଅଛି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ବା ଯାତ୍ରା ସେଠିକାର ଲୋକଙ୍କୁ ଯେପରି କରିବାକୁ ହେବ । ବଙ୍ଗଳାର ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଓ ଯାତ୍ରାରେ ଭଦ୍ର ଲୋକେ ଲାଗି ଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ କି ସେପରି ଲୋକେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ? ଓଡ଼ିଶାର "ଗୋପାଳ ଉଡ଼େ" ବଙ୍ଗଳାକୁ ଯାଇ ବଙ୍ଗଳାରେ ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର ଯାତ୍ରା କେତେ ଦିନ ସ୍ୱପ୍ନ ଅଛି ଲାଗିଥାନ୍ତି ? ଅଦ୍ୟାପି ବଙ୍ଗାଳମାନେ ବି ତାଙ୍କ ନାମ ଭୁଲି ଅଛନ୍ତି ନା ତାଙ୍କ ଗୀତ ବା ନାମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅସଲ ଯାତ୍ରା ନାହିଁ ? ଗାଁ କଳଅଛୁ ସିଙ୍ଗାଣିଲାଙ୍କ ଗଳ ସେପରି ଚୁଟିଯା ଏ ଦେଶରୁ ଯାଇ ନାହିଁ ? ଏବଂ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଦେଶଲୋକେ ଆଦର କରି ନ ସେପରି ଯାଉ ଥାଆନ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଯେମନ୍ତ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଅଭିମାନ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ ତେମନ୍ତ ଦେଶଲୋକଙ୍କୁ ସୁଦ୍ଧା ଅଭିମାନ ତ୍ୟଜି ଶିକ୍ଷା ଓ ରୁଚିରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହେବ ।

ଆଗେ ବଙ୍ଗଳାଯାତ୍ରାରେ କେବଳ ଗୀତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ହେଉଁ ହେଉଁ ବିପ୍ରର କଥା ଚଳିଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ନାଟକମାନ ଯାତ୍ରାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ସେ ଦେଶରେ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ ।

ଆଗେ ପଦ୍ୟ ଓ ପରେ ଦ୍ୱେଷ ଏହି ଗୀତ ଯାତ୍ରାରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏଦେଶରେ ସୁଦ୍ଧା ଆଗେ ଯାତ୍ରାରେ କେବଳ ଗୀତ ବର୍ତ୍ତୁଥିଲା ଏବଂ ନାଟକ ହେଲାନାହିଁ ୩୦ ବର୍ଷ ହେବ କ୍ରମେ କ୍ରମେ କଥା ଚଳିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ କଥା ଓ ଗୀତ ମିଶ୍ରିତ ଯାତ୍ରା ଦେଶୀଭାଷାରେ ଅପ୍ରଚାରିତ ହେବା ମୁଁ ସାହସ କରି କହିପାରେ । ମୁଁ ଦେଶିଅଛି ବଲ୍ଲକଥା ଏବଂ ବଲ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ହେଲେ ଲୋକେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନବୁଲରେ ଅନାଇଥାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱପ୍ନ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଦେହ ଯାତ୍ରାସ୍ଥଳ

ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲୋକ ନ ଥିବା ସ୍ଥଳେ କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରର ସଙ୍ଗୀତସ୍ୱରୂପ ଭଣ୍ଡଳ କରିବା ଶ୍ରୋତା ନ ଥାଇ ବକ୍ତୃତା ଦେବାତୁଲ୍ୟ ଅଟେ । ଗୀତ ଗୋଷ୍ଠିକ ଯେପରି ସ୍ୱକ୍ଷ ସ୍ୱଗଣ୍ଠିର ହେଉ ତାହା ଠିକ କରି ଗାଇବା ମଧ୍ୟ ଭଲ କଥା ନୁହେ ଏବଂ ଟିକିଏ ଗୀତ ଗାଇଲେ ବୋଲ ବାଡ଼ିଯାଉ । ଯାତ୍ରାସ୍ଥଳ ଦେଶରେ ସଙ୍ଗୀତଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ଚ୍ଚା ବା ଅଦର ବଡ଼ ଚଳନ କଥା । କୋଠପଦାର ଶ୍ରେଷ୍ଠର ଯେମନ୍ତ ଅଶିକ୍ଷିତ ବା ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ଲୋକମାନଙ୍କ ପେଲ ହେଉଅଛି ଗୀତିନାଟ୍ୟ ବା ଯାତ୍ରା ସେଠିକାର ଲୋକଙ୍କୁ ଯେପରି କରିବାକୁ ହେବ । ବଙ୍ଗଳାର ଗୀତିନାଟ୍ୟ ଓ ଯାତ୍ରାରେ ଭଦ୍ର ଲୋକେ ଲାଗି ଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ଓଡ଼ିଶାରେ କି ସେପରି ଲୋକେ ଲାଗିଥାନ୍ତି ? ଓଡ଼ିଶାର "ଗୋପାଳ ଉଡ଼େ" ବଙ୍ଗଳାକୁ ଯାଇ ବଙ୍ଗଳାରେ ବିଦ୍ୟାସୁନ୍ଦର ଯାତ୍ରା କେତେ ଦିନ ସ୍ୱପ୍ନ ଅଛି ଲାଗିଥାନ୍ତି ? ଅଦ୍ୟାପି ବଙ୍ଗାଳମାନେ ବି ତାଙ୍କ ନାମ ଭୁଲି ଅଛନ୍ତି ନା ତାଙ୍କ ଗୀତ ବା ନାମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅସଲ ଯାତ୍ରା ନାହିଁ ? ଗାଁ କଳଅଛୁ ସିଙ୍ଗାଣିଲାଙ୍କ ଗଳ ସେପରି ଚୁଟିଯା ଏ ଦେଶରୁ ଯାଇ ନାହିଁ ? ଏବଂ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଦେଶଲୋକେ ଆଦର କରି ନ ସେପରି ଯାଉ ଥାଆନ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଯେମନ୍ତ ଲେଖକମାନଙ୍କ ଅଭିମାନ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ ତେମନ୍ତ ଦେଶଲୋକଙ୍କୁ ସୁଦ୍ଧା ଅଭିମାନ ତ୍ୟଜି ଶିକ୍ଷା ଓ ରୁଚିରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ହେବ ।

ଆଗେ ବଙ୍ଗଳାଯାତ୍ରାରେ କେବଳ ଗୀତ ହେଉଥିଲା ଏବଂ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅଳ୍ପ ଅଳ୍ପ ହେଉଁ ହେଉଁ ବିପ୍ରର କଥା ଚଳିଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ନାଟକମାନ ଯାତ୍ରାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ସେ ଦେଶରେ ଗୀତିନାଟ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ ।

ଆଗେ ପଦ୍ୟ ଓ ପରେ ଦ୍ୱେଷ ଏହି ଗୀତ ଯାତ୍ରାରେ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏଦେଶରେ ସୁଦ୍ଧା ଆଗେ ଯାତ୍ରାରେ କେବଳ ଗୀତ ବର୍ତ୍ତୁଥିଲା ଏବଂ ନାଟକ ହେଲାନାହିଁ ୩୦ ବର୍ଷ ହେବ କ୍ରମେ କ୍ରମେ କଥା ଚଳିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକେ କଥା ଓ ଗୀତ ମିଶ୍ରିତ ଯାତ୍ରା ଦେଶୀଭାଷାରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ମୁଁ ସାହସ କରି କହିପାରେ । ମୁଁ ଦେଶିଅଛି ବଲ୍ଲକଥା ଏବଂ ବଲ ଗୀତ ବାଦ୍ୟ ହେଲେ ଲୋକେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନବୁଲରେ ଅନାଇଥାନ୍ତି ଓ ସ୍ୱପ୍ନ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଦେହ ଯାତ୍ରାସ୍ଥଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଛଡ଼ା ଯାତ୍ରା ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଶା ନାଟକାଂଶରେ ବଙ୍ଗଳାଭାଷି ବଣ୍ଟି ଯାତ୍ରାଲାଲମାନେ ଯାତ୍ରା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ଯେତେବେଳେ ଲୋକେ ଦେଖନ୍ତି (ମୁଁ ଏହା ନିଜେ ଦେଖିଅଛି) ସେତେବେଳେ ମୂଳ ଓଡ଼ିଆ କଥା ଓ ଗୀତ ହେଲେ ସେମାନେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହେବେ କାହିଁକି ? ଏପରିସଙ୍ଗେ ବାଦ୍ୟର ମଧ୍ୟ ଉତ୍କର୍ଷ ଅବଶ୍ୟକ । "ଭୂମିଚା" ଆଜ୍ ଲୋକକୁ ଭଲ ଲାଗୁ ନାହିଁ । ନିପ୍ରଳ ଦେଶରେ ଏଇଣ୍ଡ ପରି 'ଭୂମିଚା' ଚଳିଯାଉ ଥିଲା ମାତ୍ର ଡ୍ରୋଲକ, ହାର୍ମୋନିୟମ ଇତ୍ୟାଦି ନାନା ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ରର ଢେଲକା ଦେଶକୁ ଆଚ୍ଛାଦନ କରିଥିବାବେଳେ ଆଜି "ଭୂମିଚା" ଅଥବା "ଶୁଣ ସଭାଜନେ କର୍ଣ୍ଣ ମନ ଦେଇ" ଅଥବା ରାଜା ଓ ରାଣୀର ପ୍ରବେଶ ମାତ୍ରକେ ନାଚ୍ ଗୀତ ଗାଇବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ କି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ରୁଚି ବଦଳିବ ନାହିଁ ।

ଯାତ୍ରାର ସଂସ୍କାର ବଡ଼ କଠିନ କଥା । ଯେଉଁ କଥାରେ ଦେଶ ଲୋକଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ସେହି ବିଷୟ ଯେଉଁ ଯାତ୍ରାରେ ସହଜରେ ଯାତ୍ରାଟିଏ ଗଢ଼ାହୋଇ ପାରିବ ଅଥବା ରୁଚି ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ମାର୍ଜିତ ହେବ ଏମନ୍ତ ଯାତ୍ରାରେ ଗୀତନାଟ୍ୟ ନ ଲେଖିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଅନେକଙ୍କ ମନରେ ଧାରଣା ଅଛି ଯେ ଉଚ୍ଚଦରଶ୍ରେଣୀ ପଦ୍ୟ ନ ଶୁଣିଲେ ଯାତ୍ରାହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ତାହା କରିବାକୁ ବେଷ୍ଟାକରି କେହି ସଫଳକାମ ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି କାରଣ ତହିଁରେ ସମ୍ବାଦପାଠୀ ରୁଚି ଓ ଗୀତ ବାଦ୍ୟର ଉତ୍କର୍ଷ ରକ୍ଷା ପାଇ ନାହିଁ । ଗୀତ ନ ହେଉ ପଛକେ କଥାକୁ ଯେତେବେଳେ ଲୋକେ ନିବିଷ୍ଟ ମନରେ ଶୁଣନ୍ତି ସେତେବେଳେ "ଭୂମିଚା" ବା "ଚନ୍ଦ୍ରାବଳି" ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଲୋକଙ୍କ ମତ ଭଲ ଦେଖି ତାକୁ ଆଗକୁ ଚଳାଇବେଳା ସମୁଚିତ ନୁହେ କି ? ଆଜି ଯେତେବେଳେ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ବସି ଲୋକେ ହରିଣାଦ ଯାତ୍ରା ଦେଖି ଅଛନ୍ତି ସେତେବେଳେ ଗୀତନାଟ୍ୟ ଛାଡ଼ି ହେଲେ ମଧ୍ୟ କ୍ଷତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧ ହେବା ମଧ୍ୟ ଠିକ ନୁହେ । ସ୍ୱରୂପ ସଙ୍ଗତ ସୁଅଙ୍ଗ ବହୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଲେ ଚଳିଯାଏ ମାତ୍ର ତାକୁ ଗୀତ ନାଟ୍ୟର ଠିକ ଶ୍ରୀରେ ରଖିବା ବିଶେଷ କୌଶଳର କାର୍ଯ୍ୟ । ଲେଖକ ବାହାରେ ସୁଦ୍ଧା ଦେଖିଲେକେ 'ପେନ ଛେନ ପ୍ରକାରେଣ' ଯାତ୍ରାଟିଏ କରି ପକାଇବା ଭଳି ଛଡ଼ି ଯେପରି ଭଲରୂପେ ଅଭିନୟ ଓ ସଂଗୀତ ଦ୍ୱାରା ତହିଁର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ସଙ୍ଗତ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମର ଶିକ୍ଷିତ କାହିଁକି ସମସ୍ତ ଲୋକେ ଯେପରି ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ହୋଇ ସ୍ୱରୂପ ସଂଗତ ଯାତ୍ରା ନ ହେଲେ ଦେଖିବେ ନାହିଁ କି ବୁଝିବେ ନାହିଁ ବୋଲି କୁତସଂକଳ୍ପ ହୁଅନ୍ତି ତାହା ହେଲେ ଅତିଶୀଘ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧ ହେବ ଏବଂ ଶିକ୍ଷିତଲୋକେ ଦଳ ଗଠନ କରି ଯେ ରୂପେ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମକେ ଯାତ୍ରା ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚ ସକାଶେ ଉଦ୍ଧାରକ ନ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । କାରଣ ଯାତ୍ରାରେ ଯେମନ୍ତ ବହୁ ଲୋକ ଭେମନ୍ତ ବହୁ ଯନ୍ତ୍ର ଓ ବହୁ ଗୁରୁର ଆବଶ୍ୟକ; ଗାୟକର ଭଲ ଗଳା, ବାଦକର ଭଲ ଯନ୍ତ୍ର ସହିତ ଭଲ ହାତ ଓ ଅଭିନେତାର ଅଭିନୟ କୁଶଳତା ନ ହେଲେ ଭଲ ଯାତ୍ରା ହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ଭଲ ଯାତ୍ରାଦଳ ଗଢ଼ିବାକୁ ଯେମନ୍ତ ବହୁ ଅର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ ଭଲ ଯାତ୍ରା ହେଲେ ଭେମନ୍ତ ବହୁ ଅର୍ଥର ସମାଗମ ହେବ । ଲେଖକ ଉପଯୁକ୍ତ ଭାଷା ଓ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଗୀତ ଲେଖିଲେ ସୁଦ୍ଧା ତାକୁ ଭଲ କରି କହି କିମ୍ବା ଗାଇ ନ ପାରିଲେ କିଛି ଫଳ ନାହିଁ । ଦରିଦ୍ରଠାରୁ ଭିକ୍ଷକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେକ ମୁସଲମାନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଲୋକେ ଯାତ୍ରାଦଳମାନ ଗଢ଼ି ଓଡ଼ିଆ ଲୋକଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ କଠିନ ପାଦାଘାତ ଉତ୍ତାରଣ ସୁନ୍ଦରରୂପେ କରିଛି ରମଣୀୟ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେ ଯାତ୍ରା ଦଳରେ ଗାୟକ ଓ ବାଦକ ଭଲହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସାଧାରଣ ଓଡ଼ିଆଲୋକେ ବୁଝି ନ ପାରିବା ହେତୁ ଯାତ୍ରା ଜମେ ନାହିଁ । ଯେବେ ଶିକ୍ଷିତଲୋକେ ପରିଶ୍ରମ ପୂର୍ବକ ଲୋକ ବାଛି ଭଲ ଗାୟକ ଓ ଭଲ ବାଦକ ନ ଗଢ଼ିବେ ତେବେ ଭଲ ଗୀତନାଟ୍ୟ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ବାସନା ଫଳବତ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । ସଂଗୀତଶାସ୍ତ୍ରର ଜ୍ଞାନ ଦିନ ଦିନ ହ୍ରାସ ହେବା ଭଳି ପରିଭାଷିକ ବିଷୟ ଏବଂ ପଦ୍ଧତିରେ ଅଦକ୍ଷ ଓ ସୁରୁଚି ପରିଚାଳକ ନ ଥିବା ଯାଏ ଯାତ୍ରା-ସଂସ୍କାର କେବଳ କଥା ମାତ୍ରରେ ରହିବ । *

ଶ୍ରୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ।

---

* ଲେଖକ ମହାଶୟ କେବଳ ସଂସ୍କାର ବିଷୟରେ ପ୍ରବନ୍ଧଟିଏ ଲେଖି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶେଷ କରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ ସଂସ୍କାର ଓ ଅତିଶୀଘ୍ର ଗୀତନାଟ୍ୟ ବା ଯାତ୍ରା (ବିଡ଼ମ୍ବନା) ପ୍ରଚାର କରି ଲୁଚ୍ଛ ସାଧାରଣ ଓ ଯାତ୍ରାଦାରମାନଙ୍କୁ ଅପମାନ କରିବାହାଁ ଅଧ୍ୟମାନଙ୍କର ଦୁରଭିସନ୍ଧିକ ହୋଇଛନ୍ତି । ସମ୍ପ୍ରତି ଯାତ୍ରାଦାରମାନେ 'ବିନାଶାତ୍ମକ ଭାବ' (destructive) ନ ହୋଇ ଏହିପରି "ଉନ୍ନତିଦାୟକ" (constructive) ହେଲେ ଦେଶର ବିଶେଷ ମଙ୍ଗଳ ହୁଅନ୍ତା । ମଃ ସ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆଲେକଜେଣ୍ଡ୍ରିଆ-ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟ ।

ମହାବୀର ଅଲେକଜାଣ୍ଡର ଆପଣା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ନଗର ସ୍ଥାପନ କରି ଥିଲେ । ଏହି ନଗର ନୀଳନଦୀର ସାଗର ସଙ୍ଗମ ସନ୍ନିଧାନରେ—ଭୂମଧ୍ୟ ସାଗର ତଟର ଅନତିଦୂରରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସେ ମାନବଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲା ଉତ୍ତାରୁ ତାଙ୍କ ସେନାପତିଗଣ ଉକ୍ତ ବିପୁଳ ରାଜ୍ୟ ବଣ୍ଟାଣ କରି ନେଲେ । ସେନାପତି ଟଲେମୀ ମିସର ଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସେ ଅଲେକଜେଣ୍ଡ୍ରିଆରେ ଆପଣା ରାଜଧାନୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏହି ନଗର ଅତି ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ଓ ବାଣିଜ୍ୟର ଆଧାର ହୋଇଥିଲା । ଟଲେମୀ ଏହି ନଗରରେ ଏକଗୋଟି ପୁସ୍ତକାଳୟ ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଏହା ଅଲେକ-ଜେଣ୍ଡ୍ରିଆ ପୁସ୍ତକାଳୟ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ପୁସ୍ତକାଳୟ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ପୁସ୍ତକ ଭଣ୍ଡାର ହୋଇଥିଲା । ସ୍ୱୟଂ ଟଲେମୀ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ଅନେକ ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହ କରି ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଗଣ ପୁଣି ଯତ୍ନ ଓ ଅର୍ଥବ୍ୟୟରେ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଗ୍ରନ୍ଥ ଭଣ୍ଡାର କ୍ରମେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ଜଣାଯାଏ ସଂଖ୍ୟା ହୋଇଥିଲା ଯେ, ସାତଲକ୍ଷ ପୁସ୍ତକ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ରୋମୀୟ ଦିଗ୍-ବିଜୟୀ ଜୁଲିୟସ ସିଜର ଆଲେକଜେଣ୍ଡ୍ରିଆ ନଗର ଅଧିକାର କଲେ, ସେହି ସମୟରେ ନଗରରେ ଅଗ୍ନିଲିଟିବାରୁ ପ୍ରାୟ ୪ ଲକ୍ଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଯାଏ । ତହିଁ ଉତ୍ତାରୁ ମିଶର ରାଣୀ କ୍ଲିଓପେଟ୍ରା, ଅନ୍ୟତମ ରୋମାନ ସେନାପତି ମାର୍କ୍‌ଏଣ୍ଟନ ପରୋମୀଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟରୁ ଦୁଇଲକ୍ଷ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନିଜସ୍ୱ ବିଳାସ କରିଥିଲେ । ଅଲେକଜେଣ୍ଡ୍ରିଆ ପୁସ୍ତକାଳୟର ଯେଉଁ କ୍ଷତି ହୋଇଥିଲା, ସେହିର କଥାର ବର୍ଣ୍ଣନ କରିଅଛିଲେ । ତହିଁଉତ୍ତାରୁ ଅପରାପର ସ୍ଥାନରୁ ଅନେକ ଗ୍ରନ୍ଥ ସଂକଳନ କରିଥିଲେ । କ୍ରମେ ଏହାର କଳେବର ଯଥେଷ୍ଟପରିମାଣରେ ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ପୁଣି ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ବୃହତ୍ ପୁସ୍ତକାଳୟ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ନ ଥିଲା । କ୍ରମେ ରୋମୀୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅବସାନ କାଳରେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ଭଣ୍ଡାର ବାରଂବାର ଲୁଣ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା । ବାରଂବାର ଶତ୍ରୁକୃତ ଆକ୍ରମଣରେ ବିବିଧ ପୁସ୍ତକ ଯତ୍ନ ଓ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରେ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲା ।

ତୁର୍କୀ-ଜାତି ଏହି ଅଲେକଜେଣ୍ଡ୍ରିଆ ତୁର୍କୀଙ୍କ ମୂଳ ସ୍ୱଜାତୀୟମାନଙ୍କ ହସ୍ତଗତ ହେଲା । ସେହି ସମୟର ମୁସଲମାନ ସେନାପତି "ଅମରୁ" ଏହି ମହାନଗରୀ ଅଧିକାର କଲେ । ଅମରୁ ସଫଳୀଭୂତ ହେଲେ ମାତ୍ର ସେହି ଅଲେକଜେଣ୍ଡ୍ରିଆର ଜଣେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲାରୁ, ସେହିଦିନ ଅମରୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ; ଏହାଙ୍କର ନାମ "ଫାଇଲୋପନସ" । ଦଳେ ଉଭୟେ ସେହି ବିଦ୍ୟା ଚର୍ଚ୍ଚାର ପ୍ରସଙ୍ଗ କରୁଅଛନ୍ତି, "ଫାଇଲୋପନସ" ଅମରୁଙ୍କୁ କହିଲେ ଯେ, ଆପଣ ଅଲେକଜେଣ୍ଡ୍ରିଆ ସମସ୍ତ ସାଧାରଣ ଶିଳ୍ପାଗାର ଏବଂ ବିବିଧ ଧନରତ୍ନ ଭଣ୍ଡାର ଦେଖି ଅଛନ୍ତି, ପୁଣି ସେ ସମସ୍ତ ଅବରୋଧକର ବସ୍ତୁ ଅଛନ୍ତି, ସେହି ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ଆପଣଙ୍କ ପ୍ରୟୋଜନ, ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧେ ମୋର କିଛିମାତ୍ର କହିବାର ନାହିଁ; ମାତ୍ର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦାର୍ଥ ଅଛି, ସେଥିରେ ଆପଣମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, ମାତ୍ର ସେହି ପଦାର୍ଥ ମୋର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକ, ଓ ମୁଁ ତାହା ପାଇଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପକୃତ ହେବି । ଅମରୁ କହିଲେ, ଆପଣ କିଏ ମାଗୁଅଛନ୍ତି, ସେଥିରେ "ଫାଇଲୋପନସ" କହିଲେ ଯେ, ମୋର ବିଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଭଣ୍ଡାରରୁ କେବଳ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରୟୋଜନ । ଅମରୁ କହିଲେ ମୁଁ ଏହି ବିଷୟରେ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ମୁଁ ଏହି ବିଷୟ (ମୁସଲମାନ) ଶାସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ସର୍ବାଧ୍ୟକ୍ଷ ଓମାରଙ୍କ ଅନୁମତି ବିନା ଏଥିର କୌଣସି ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ।

ଅମରୁ "ଫାଇଲୋପନସଙ୍କ" ପ୍ରାର୍ଥନା ଜଣାଇ ଓମାରଙ୍କୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ, ଓମାର ସେହି ପତ୍ରର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ଯେ, "ଐଶ୍ୱରୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥ" କୋରାଣରେ ଯାହା ଅଛି, ଯେବେ ଉପରୋକ୍ତ ପୁସ୍ତକ ସମୂହରେ ସେହି କଥାମାତ୍ର ଲେଖାଥିବ, ତେବେ ସେହି ପୁସ୍ତକର କିଛି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ, କାରଣ ସେ ସମସ୍ତ ବିବରଣ କୋରାଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଆଉ ଯେବେ କୋରାଣର ଅସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଅବା ବିରୋଧୀ କୌଣସି ଲେଖା କୌଣସି ପୁସ୍ତକରେ ଥିବ, ତେବେ ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ଜାଣିବ । ଏଣୁ ତୁମ୍ଭପ୍ରତି ହୁକୁମ ହେଲାବ ତୁମ୍ଭେ ସେ ସକଳ ଗ୍ରନ୍ଥମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧ୍ୱଂଶର ଅନୁମତି ପ୍ରଚାର କରନ୍ତ । ଅମରୁ ଏହି ଅନୁମତି ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ ଅନେକକାଣ୍ଡିଆର ସ୍ନାନାଗାରମାନଙ୍କରେ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ିକ ପକାଇଦେଇ ସେହି ସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଦଗ୍ଧ କରିବାର ଅଜ୍ଞା ପ୍ରଚାର କଲେ, ଯେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗରେ ସେହି ସ୍ନାନାଗାରବାଲା ଉତ୍ତପ୍ତହେଲେ ସେଥିରେ ସ୍ନାନ ସମୟରେ ଶୀତ ଲାଗିବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଅଜ୍ଞା ପ୍ରତିପାଳିତ ହେଲା ଓ ଅନେକକାଣ୍ଡିଆର ସ୍ନାନାଗାରମାନଙ୍କରେ ପୁସ୍ତକଗୁଡ଼ି ୬ ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୋଡ଼ି ସ୍ନାନ ସମୟରେ ଉତ୍ତପ୍ତତା ସମ୍ପାଦନ କରିଥିଲା । ପାଠକ, ଧର୍ମଅନ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ମୂର୍ଖ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଦ୍ୱାରା ଜଗତରେ କି ଅନିଷ୍ଟ ନ ଘଟିଥାଏ ? ଏହି ପୁସ୍ତକାଳୟର ଧ୍ୱଂଶ ସେଥିରେ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟରୁ ଉଦାହରଣ । ସେହି ପୁସ୍ତକାଳୟର ପୁସ୍ତକ ସଂଗ୍ରହ କରିବା ପକାଶେ କେତେ ଯତ୍ନ, ପରିଶ୍ରମ ଓ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବ୍ୟୟ ହୋଇଥିଲା ସେହି ପୁସ୍ତକମାନ ଚିନ୍ତାମାନ ସ୍ପଷ୍ଟରେ ଜ୍ଞାନ, ବୁଦ୍ଧି, ସଭ୍ୟତାଦିରେ ଜଗତର ଯେ କି ମହୋପକାର ସାଧିତ ହୋଇଥାନ୍ତା କହିବାର ନୋହେଁ ମାତ୍ର ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଏକମାତ୍ର କୋରାଣପ୍ରତି ଭକ୍ତିର ଅତିଶୟ ବଶତଃ ଏହି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଗ୍ରନ୍ଥ ଯେ ଏକାବେଳକେ ଭସ୍ମରୂପେ ପରିଣତ ହେଲା, କୋରାଣ ପେଟେ ଉତ୍ତମ ଗ୍ରନ୍ଥ ହେଉଥିଲେ, ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଜଦାସି ସମସ୍ତ ବିଷୟର ଜ୍ଞାନ ଉପାର୍ଜନ ହୋଇ ନ ପାରେ । ହେଉ କେତେ ଚିନ୍ତାଶୀଳ କେତେ କେତେ ଧର୍ମାତ୍ମା, କେତେ କେତେ ଅନୁସନ୍ଧାନୀ ଲେଖକଙ୍କର ବହୁପ୍ରଚାର ଅଧ୍ୟାସ ଓ ଚିନ୍ତା ପରିଶ୍ରମମାନ ଏହି କୁତ୍ସିତ କାର୍ଯ୍ୟର ଆଚରଣ ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଗଲା ।

ଶ୍ରୀ ଗୋପାଳକୃଷ୍ଣ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ।

ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ।

ବନ୍ଦେ ଜନନୀ
ଗୁରୁଦ୍ୱାସମସ୍ତ୍ରୀ ଗୁରୁଭକ୍ତସମ୍ପ୍ରୀ
ଜନନୀ ଜନନୀ ଜନନୀ । କୋରସ

ନୀଳ ପୟୋଧି ପ୍ରଧୌତ ଶରୀର,
ଭାଲ ଭମାଲ ସୁଶୋଭିତ ଗିରି,
ପୂତ ତଟିନୀକୂଳ ଶୀକରସମୀର,
ଜନନୀ, ଜନନୀ, ଜନନୀ । ୧ ।

ଶ୍ୟାମଳ ବନରାଜି ରଞ୍ଜିତ ଅଙ୍ଗେ,
ନୀଳଧୂଧରମାଳା ପାଇ ତରଙ୍ଗେ,
ଜଳକଳ ମୁଖରିତ ଗୁରୁ ବହଙ୍ଗେ,
ଜନନୀ, ଜନନୀ, ଜନନୀ । ୨ ।

ସୁନ୍ଦର ମନ୍ଦିର ମଣ୍ଡିତ ଦେଶା,
ଗୁରୁବଳାବଳ ଶୋଭିତ ଦେଶା,
ପୁଣ୍ୟ ଚରିତ୍ରର ମୂର୍ତ୍ତ ପ୍ରଦେଶା,
ଜନନୀ, ଜନନୀ, ଜନନୀ । ୩ ।

ଶ୍ୟାମଳ ଶାଳୀ ସୁଶୋଭିତ କ୍ଷେତ୍ରା,
ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ସୁଦର୍ଶନ ନେତ୍ରା,
ଯୋଗୀ ଋଷିଗଣ ଭକ୍ତି ପବିତ୍ରା,
ଜନନୀ, ଜନନୀ, ଜନନୀ । ୪ ।

ଉତ୍କଳ ସୁରବର ବନ୍ଦିତ ଗେହା,
ଅଭିକୁଳ ଶୋଣିତ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଦେହା,
ବିଶ୍ୱଭୂଷଣ ଜ୍ଞାନ ବିଭବର ମେହା,
ଜନନୀ, ଜନନୀ, ଜନନୀ । ୫ ।

ଜଗତୀକୁଳମୌଳ ସ୍ପନ୍ଦନବନ୍ଦ୍ୟା,
ବିଶ୍ୱଚରୋଷିତକୀର୍ତ୍ତି ଅନନ୍ଦ୍ୟା,
ଧନ୍ୟେ, ସୁଧନ୍ୟେ, ଚିର ଚିରଧନ୍ୟେ,
ଜନନୀ, ଜନନୀ, ଜନନୀ । ୬ ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାପସ ଇବ୍ରାହିମ ଆଦମ ।

ବଲଖ୍ ଦେଶର ରାଜା ଇବ୍ରାହିମ ଜଣେ ପରମ ଧାର୍ମ୍ମିକ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଧନ, ସମ୍ପଦ, ରାଜ୍ୟ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମନରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ଶାନ୍ତି ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିଲା । ସେ ଜପର ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପାଇବେ ଅହୋରାତ୍ର ଏହି ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସର୍ବଦା ଆକୁଳ ହୋଇ, କୌଣସିପ୍ରକାରରେ ସ୍ଥିର ହେଉ ନ ଥିଲା । ସେ ସର୍ବଦା ଧର୍ମ୍ମ କର୍ମ୍ମ ଓ ପରୋପକାର ରତ ଥାଇ ପ୍ରତ୍ୟହ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ନମାଜ କରି ସନ୍ଦହା ସାଧୁ ସହବାସରେ ବାସ କରି ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ମନରେ ଅଣୁମାତ୍ର ଶାନ୍ତି ଲାଭ କରୁ ନ ଥିଲେ । ଦିନକୁ ଦିନ ତାହାଙ୍କ ମନର ବ୍ୟାକୁଳତା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧି ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଏହିରୂପେ କେତେକ ଦିନ ଅତିବାହିତ ହେଲା । ଦିନେ ସେ ରାଜ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ କରି ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ନମାଜ ଅନ୍ତେ ଜରା ଅଧିକ ଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଥିବା ଜାଣି ଏକାକୀ ନିଜର ଶୟନାଗାରକୁ ଶ୍ରାମ କରିବାକୁ ଗଲେ । ମୃଦୁ-ଫେନ-ନିଭ କୋମଳ ଶେଯରେ ଶୟନ କରି ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କୁ ନିଦ୍ରାଦେବୀ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କଲେ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ଶଯ୍ୟାରେ ଅନେକକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛଟପଟ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଲେ । କିନ୍ତୁ କୌଣସିପ୍ରକାରରେ ତାହାଙ୍କୁ ନିଦ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ସେହିପରି ଛଟପଟ ହୋଇ ବହୁକ୍ଷଣରେ ପଡ଼ି ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ତାହାଙ୍କ କୋଠାର ଛାତ ଉପରେ ହଠାତ୍ କାହାର ପଦ ଧ୍ୱନି ଶୁଣି ପାଇଲେ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଖୁବ ଜୋର—ଯେପରି କି ଛାତଟା ଏହିକ୍ଷଣି ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିବ । ଇବ୍ରାହିମ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କାହାକୁ ଛାଡ଼ି ନ କହି ସ୍ୱୟଂ ଏକାକୀ ଛାତର ଉପରକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ଯେ ଜଣେ ଅପରିଚିତ ପୁରୁଷ ଛାତ ଉପରେ ବୁଲୁଅଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ରାଜା ଜିଜ୍ଞାସା କରିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ" ଏତେ ରାତିରେ ଏଠାରେ କଅଣ କରୁଅଛ ? ସେ କହିଲେ "ମୋର ଗୋଟିଏ ଓଟ ହଜିଅଛି ତାହାକୁ ଖୋଜୁଅଛି" । ଏହା ଶୁଣି ରାଜା କହିଲେ ଏ ଲୋକଟା କି ପାଗଳ, କିନ୍ତୁ ସେ ଏତେ ବଡ଼ ଉଚ୍ଚ କୋଠା ଉପରକୁ ଯେ ଜପର ଆସିଲା ତାହା କିଛି ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ପୁଣି ତାହାଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ "ତୁମ୍ଭେ ଏଠାକୁ ଜପର ଆସିଲ, ଏତେ ରାତିରେ ରାଜବାଟୀର ଛାତ ଉପରେ ଓଟ ଖୋଜୁଅଛ ? ଏ ଜପର କଥା, ତୁମ୍ଭେ ପାଗଳ ନା କଣ ?" ତହିଁ ସେ ଲୋକଟି ହସି ହସି କହିଲେ "ଆପଣ ରାଜସିଂହାସନରେ ବସି ହିରା ମୋତି-ଚମତ୍କୃତ ପୋଷାକ ପରିଧାନ କରି ନାନାବିଧ ଭୋଗୈଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଓ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଖୋଜୁଅଛ, ଏ ଜପର କଥା ? ପାଗଲାମି କାହାକୁ କୁହନ୍ତି ? ଆପଣଙ୍କର ନା ମୋର ? ଆପଣ ଯଦି ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଥାଇ ଏହିଠାରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପାଇବେ ତେବେ ମୁଁ ଏ ଛାତ ଉପରେ ଖୋଜିଲେ ଓଟ ପାଇବ ନାହିଁ କାହିଁକି ?" ଏ କଥା କହି ସେ ଯେ ସେହିଠାରେ କେଉଁଆଡ଼େ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ତାହା ରାଜା ଠିକ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ରାଜାଙ୍କ ମନରେ କେବଳ ଏହି ଭାବନା ହେଲା ଯେ କେଉଁଠିକି ଗଲେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପାଇବି । ସର୍ବଦା ଏହି ଚିନ୍ତା କଲେ ।

କେତେକ ଦିନ ପରେ ରାଜା ଇବ୍ରାହିମ ଦିନେ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ବସି ରାଜ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ସଭାସଦ୍‌ଗଣ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ବସି ଅଛନ୍ତି ଏପରି ସମୟରେ ହଠାତ୍ କେଉଁଠାରୁ ଜଣେ ବଳବାନ ତେଜସ୍ୱୀ ପୁରୁଷ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ଆସି ରାଜସିଂହାସନ ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲା । ସେ ଲୋକଟି ଏପରି ଦ୍ରୁତବେଗରେ ଆସିଥିଲା ଯେ ତାହାର ଆସିବା ସମୟରେ ତାହାକୁ କେହି ବାଧା ଦେଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ରାଜା ସେହି ଆଗନ୍ତୁକକୁ ଦେଖି ପଚାରିଲେ "ତୁମ୍ଭର କଅଣ ଦରକାର, କାହିଁକି ଆସିଛ ? ସେ କହିଲା ଅଳ୍ପେ ମୁଁ ଏହି ଚାଟରେ ରହିବି । ରାଜା କହିଲେ "ଏ ରାଜବାଟୀ, ଚଟୀ ନୁହେଁ" । ଲୋକଟି ପଚାରିଲା "ଆପଣଙ୍କ ପୂର୍ବରେ ଏଠାରେ କିଏ ବାସ କରୁଥିଲା" । ରାଜା କହିଲେ "ଅମ୍ବର ପିତା ମହାଶୟ" । ତହିଁ ସେ ଲୋକ ଜିଜ୍ଞାସା କଲା ତାର ପୂର୍ବେ—ତାର ପୂର୍ବେ କିଏ କିଏ ଏଠାରେ ରହି ଥିଲେ ? ରାଜା ଯାହା ଜାଣିଥିଲେ ତାହା ସବୁ କହିବାରୁ ସେ ଲୋକ କହିଲା ଯେତେବେଳେ ଏକଜଣ ପରେ ଅନ୍ୟ ଏକଜଣ, ତା ପରେ ଅନ୍ୟ ଏକଜଣ, ଏହିପରି କେତେ ଲୋକ ଅସୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛନ୍ତି, ବହୁ ଅଛନ୍ତି ଓ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି । କେହି ଏଠାରେ ହୋଇ ଏଠାରେ ରହୁ ନାହିଁ କେତେବେଳେ ଏ ସର ଭଙ୍ଗା ନହେଁ ତା ଅଜ୍ଞ କଅଣ ? ଏହି କଥା କହି ଅତି ଦ୍ରୁତବେଗରେ ସେ ଗଳିଭିତରୁ ବାହାରି ଚାଲିଗଲା । ସେକାଳେ ପ୍ରାଣ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ସେ ସଧ ଖିବ୍ ଦ୍ରୁତବେଗରେ ସ୍ଥାନରୁ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ଏକା ଏକା ସେହି ଲୋକଟିର ପଶ୍ଚାଦ୍ଧାବନ କରି ତାହାକୁ ଧରି ପଚାରିଲେ "ଆପଣ କିଏ" ସେ କହିଲା ମୁଁ ଜଣେ "ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସଂବାଦବାହୀ" "ଭଲ ଉପରେ ଓଟ ଖୋଜୁଥିବା କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି ?" "ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଣ୍ଡାଳ ଅଣ୍ଡାଳ ଅନ୍ଧକାର କଅଣ ଖୋଜୁ ଅଛ ?" "ଉଠ ଉଠ ଫରୀର ମସ୍ତ୍ରୀ ନିଦ୍ରା ପରିହାର କରି ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ଥରେ ହେଲେ ଜାଗ୍ରତ ହୁଅ" ଏହି କଥା କହି ସେହି ମହାପୁରୁଷଟି ହଠାତ୍ ସେହିଠାରେ କେଉଁଥିରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ସେକାଳର ମନ ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ଅଧିକତର ଆକୁଳ ହେଲା । ହୃଦୟର ଅନୁତାପାନଳ ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ତହିଁ ସେ ବୃଦ୍ଧ ପରିବାର ଅତୁଳ ବିଭବ ସମସ୍ତ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାଳକୀଲ ଭିକାରୀ ବେଶରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଜମିତ୍ତରେ ଅକୁଳ ହୋଇ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ବଳାଭିମୁଖରେ ଏକାକୀ ଗମନ କଲେ । କେତେକ ଦିନ ଏହିପରି ବହୁ ଅରଣ୍ୟାନୀ ପରିଭ୍ରମଣ କରି ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଅବଶେଷରେ ଜଣେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ସହିତରେ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ସେ ମହାପୁରୁଷ ତାଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ର ଦାନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ତାଙ୍କ ଇବ୍ରାହିମ ମଶାପୁର ନିକଟସ୍ଥ ଏକ ଦେବ ଗୁହାକୁ ଗମନ କରି ସେହିଠାରେ ନିର୍ଜ୍ଜନରେ ବସି ସେହି ମନ୍ତ୍ର ଜପିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଯେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁଧା ବୋଧହୁଏ ସେତେବେଳେ ସେ ବନରୁ କେତେକ ଶୁଷ୍କ କାଷ୍ଠ ସଂଗ୍ରହ କରି ବଜାରରେ ବିକ୍ରୟ କରି ବିକ୍ରୟ ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ରୁଟି କିଣି କରି ଅର୍ଦ୍ଧେକ ଗରିବ ଦୁଃଖୀମାନଙ୍କୁ ବିତରଣ କରି ଅବଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ନିଜେ ଭକ୍ଷଣ କରୁଥିଲେ । ଏହିପରି ଦେ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରମ କରି ଅନେକ ଜଙ୍ଗଲ ପାହାଡ଼ରେ ବୁଲି ବୁଲି ଅବଶେଷରେ ମକ୍କା ନଗରରେ ଯାଇ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ସେହିପରି କେତେବେଳେ କାଠ ବିକ୍ରି କରି କେତେବେଳେ ମେଷଥିଲି କରି କେତେବେଳେ ବା ବନର ଫଳ ମୂଳ ବିକ୍ରୟ କରି ନିଜର ପ୍ରାଣଧାରଣ କରୁଥିଲେ । ଏହିପରି ସକାଳୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ପରିଶ୍ରମ କରି ଯାହା କିଛି ପାଉଥିଲେ ସେଥିରେ ସମ୍ବଳ କାଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କୁ ଅଢ଼େଇ ଖିଆଇ ଅବଶେଷରେ ନିଜେ ଖାଉଥିଲେ । କାହାର ପାଖା ହେଲେ ସେ ଆହାର ନିଦ୍ରା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ତାହାର ରୋଗ ଶଯ୍ୟାରେ ବସି ତାହାର ସେବା ଶୁଶ୍ରୁଷାରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହୁଥିଲେ ତାହାଙ୍କର ଗୁରୁଦେବ ଯେଉଁ ଘରେ ଥିଲେ ସେ ଘରେ ବାଟ ନ ଥିଲା କାଳେ ତାହାଙ୍କ ଗୁରୁଙ୍କ ଦେହରେ ବାହାରେ ଠଣ୍ଡା ଲାଗି ଏଥିପାଇଁ ସେ ଦ୍ୱାର ମୁହଁରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କବାଟର ଅଭାବ ଦୂର କରୁଥିଲେ । ଇବ୍ରାହିମଙ୍କର ଆତ୍ମତ୍ୟାଗ ଓ ପ୍ରୋପକାରର ଏହିପରି ଶତ ଶତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ । କେତେ ଲୋକ ତାହାଙ୍କୁ ଟଙ୍କା କୌଡ଼ି ଓ ବିଷୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଦେଇ ସଙ୍ଗରେ ଖେଳିବାକୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସେ ସାମାନ୍ୟ ଖଣ୍ଡେ ରୁଟି ଭିନ୍ନ କାହାର ପାଖରୁ କେତେବେଳେହିଁ କିଛି ନେଇ ନ ଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ "ମୁଁ ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟର ଓ ଧନ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ମୂଲ୍ୟରେ ଏହି ବୈରାଗ୍ୟକୁ କ୍ରୟ କରିଅଛି" ମୋତେ ବୃଥାରେ ଲୋଭ ଦେଖାଅ ନାହିଁ । ଜଣେ ତାହାଙ୍କୁ ପଚାରିଥିଲା "ଆପଣ ଏତେ ଧନ ରାଜ୍ୟ ଥିଲେ ସେ ସମସ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ କାହିଁକି ପରିତ୍ୟାଗ କରିଦେଲେ" ? ତହିଁ ଇବ୍ରାହିମ ଉତ୍ତର କଲେ "ମୁଁ ଦିନେ ରାଜମହଲରେ ବସିଥିଲି, ସମ୍ମୁଖରେ ଖଣ୍ଡିଏ ବଡ଼ ଦର୍ପଣ ଘଷା ହୋଇଥିଲା, ସେଥିରେ ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ "ଗୁପ୍ତ ଗୁପ୍ତ ନ" ମୋତିଏ ମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ, ସମ୍ମୁଖରେ ସର୍ବ ପ୍ରକାର, କିନ୍ତୁ ମୋର ଯାଇବାର ନାହିଁ, ଦେଖିଲି ଭଅଙ୍କାର ବିଶ୍ୱକ ନ୍ୟାୟବାଳ—କିନ୍ତୁ ନିଜପକ୍ଷ ସମର୍ଥନର ମୋର କିଛି ନାହିଁ" ଏହା ସବୁ ଦେଖି ମୋର ମନରୁ ରାଜ୍ୟ ଭୋଗ କରିବାର ସମସ୍ତ ଆଶା ଦୂର ହୋଇଗଲା" ।

ଶ୍ରୀ ଖଗେଶ୍ୱର ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସହାନୁଭୂତି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ।

"ଅନ୍ତର୍ବିପ୍ଳବପୂର୍ଣ୍ଣ ସମାଜର ଇତିହାସରେ ଜୟୀ ହେବା ସହଜ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଯେଉଁ ସମାଜରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହାନୁଭୂତି ଯେତେ ବେଶି, ସେହି ସମାଜର ଉନ୍ନତି ସେତେ ଅଧିକ । ଯେଉଁ ସମାଜର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ପ୍ରତି ଦୃକ୍‌ପାତ ନ କରି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ-ସ୍ୱାର୍ଥ ଛାଡ଼ି କରି ପରସ୍ପରଠାରୁ ପୃଥକ୍ ହେବାର ବାଟରେ ଚାଲନ୍ତି, ସେ ସମାଜ କ୍ରମଶଃ ଅଧଃପତିତ ହୁଏ, ଫଳତଃ ସମାଜର ଅଙ୍ଗସ୍ୱରୂପ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯେପରି ଗୋଟିଏ କୋଟିଏ ସମାଜର ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ; କ୍ଷୁଦ୍ର ସମାଜଗୁଡ଼ିକ ସେହିପରି ବୃହତ୍ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର ଅଙ୍ଗ ସ୍ୱରୂପ ; କ୍ଷୁଦ୍ର ସମାଜଗୁଡ଼ିକ କୌଣସି ସମୟରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ବୃହତ୍‌କାୟ ଉନ୍ନତିସାଧନରେ ବାଧ୍ୟପରିକର ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ଇତିହାସରୁ ମିଳେ ନାହିଁ, ସର୍ବଯୁଗର ଇତିହାସ ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରେ, ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ କେବେହେଁ ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ଚାଲିଆସିଛି ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନାହିଁ, ଗୋମହିଷ, ମହାଭାରତ, ଇଲିଅଡ୍ ପ୍ରଭୃତିର ଯୁଦ୍ଧସମୂହ ; ପ୍ରାଚୀନ ଗ୍ରୀସର ଅଲିମ୍ପିୟଙ୍କ ; ଫେଡ଼ରାଲ୍ ଅଲେକ୍‌ଜାଣ୍ଡର ଆଦିଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣ ଏବଂ ଅଦ୍ଭୁତ ଅନେକାନେକ ଘଟଣାବଳୀ ପୂର୍ବକାଳର ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜ ଏକତ୍ରାର ଅନୁକୂଳରେ ସେଉଁ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରେ, ତାହା ଐତିହାସିକ୍‌ମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଅଧୁନିକ ଯୁଗରେ ପ୍ରତିବେଶୀ ପ୍ରତିବେଶୀ ସହିତ, ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ସହିତ, ପ୍ରଦେଶ ପ୍ରଦେଶ ସହିତ, ଦେଶ ଦେଶ ସହିତ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ; ମନୁଷ୍ୟସମାଜ ଅଡ଼ିକୁ କିଏ ଦୃକ୍‌ପାତ କରେ ? ଏପରି ମନୁଷ୍ୟସମାଜର ଜୀବନ-ସଂଗ୍ରାମରେ କିଏ ସ୍ୱାର୍ଥବଳୀ ହେବ ଯୋଗଦାନ କରିବେ ? ଅକିଞ୍ଚନ ଦୁଃଖୀଙ୍କରେ କେତେକ ଉଦାର ମହାତ୍ମାଙ୍କର ହୃଦୟ ଯେ ସେ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ବିଷୟକୁ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି ଏବଂ ସେମାନେ ଯେ କିଛିମାତ୍ରାରେ ଦୁଃଖୀଙ୍କ ଯତ୍ନ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେ ଦୁଃଖକୁ ଟିକିଏ ମନ୍ଦ ହେଉଅଛନ୍ତି, ଏହା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅତି ଅଳ୍ପ । (କେହି କେହି ପରନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଳ୍ପ ବି ଅଧିକ ଜଣାଯିବ ଯେପରି ? ଅନେକେ ଛଦ୍ମଭାବରେ ଥାଇ ପାରନ୍ତି ; ମାତ୍ର ଏପରି ଉକ୍ତି ଭ୍ରାନ୍ତ ଅସାର । ଯାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ମନୁଷ୍ୟଜାତିର ଉନ୍ନତିରେ ଉନ୍ନତ ଜନ୍ମରେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେବ, ସେ କି ଛଦ୍ମ ହେ ପାରନ୍ତି ? ସ୍ୱାର୍ଥ ବିବେକ ନିଜ କି ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଅବହେଳା ହୋଇ ରହିଲେ ?) ସମସ୍ତର ସବୁ ସ୍ୱରରେ ଏପରି ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ଅଭ୍ୟୁଦୟ ଦେଖାଯାଉଥାଏ ; କିନ୍ତୁ କେଉଁ ଯୁଗରେ ସେମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାକୁ ନ ପାରେ । ଯଦି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ ପାରନ୍ତା ତାହା ହେଲେ ପୃଥିବୀ କ୍ରମଶଃ ଚରମୋନ୍ନତି ଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି ବି ନାହିଁ, ସ୍ପଷ୍ଟରୂପରେ ଜଣାପଡ଼ନ୍ତା । ସେ ଯାହା ହେଉ ଅଧୁନିକ ଯୁଗର ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର ପ୍ରାୟ ଅଧିକାଂଶ ବ୍ୟକ୍ତି ଜାତିକୁ ସୁମହାନ୍ ମାନବସମାଜର ଅଙ୍ଗ ବୋଲି ବୁଝିପାରି ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଭ୍ୟ ଯୁଗରେ ସେହି ସମାଜର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୟକୁ ମାନବଜାତିର ମହାମଙ୍ଗଳ୍ୟାଣକର ବୋଲି ସମର୍ଥନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସୁତରାଂ ଯଦି ଅଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରୋତ ବୃହତ୍ ଜାତୀୟ ଭାବ ସଙ୍ଗେ ସୁସମକାଳ ପ୍ରବାହିତ ଓ କ୍ରମଶଃ ପ୍ରସାରିତ ହୁଏ ; ତାହାହେଲେ ତାହା ମାନବଜାତିର ସେହି ବିଶ୍ୱୋନ୍ନତି ଅଟ୍ଟାଳିକାକୁ ଦୃଢ଼ରେ ଦୃଢ଼ି ପାରିବାର ମନେନା ।

"କର୍ମ୍ମଣ୍ୟେ ବାଧିକାରସ୍ତେ ମାଫଳେଷୁ କଦାଚନ"
ଏହି ଉପଦେଶର ଅନୁସରଣ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଁ ; ଫଳ ଯାହା ହେଉ । ସାଧୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ସମୟରେ ଫଳ ବିଷୟ ଭାବି ବାଧା ସେକୁ ଡାକି ଅଣିବା କାପୁରୁଷତା ମାତ୍ର । ପରିବାରଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସକଳ ସୀମାବଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସହାନୁଭୂତିର ମାତ୍ରା ବୃଦ୍ଧି କରିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା ହେବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ହୃଦୟବାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ସହାନୁଭୂତି ଅଭାବେହିଁ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ପରିବାର ଏବଂ କ୍ଷୁଦ୍ର ବୃହତ୍ ନାନା ସମାଜରେ ଆବଦ୍ଧ । ଅନେକ ଭାଇ ଭାଣି ମଧ୍ୟ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ବାସ କରି ସହାନୁଭୂତିର ଶୁଭଫଳ ଅନୁଭବ କରୁଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନପଥ ଏତେ ଦୁର୍ଗମ ଏବଂ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଏତେ ଗୁରୁ ଯେ ସେ ସମାଜ ମଧ୍ୟରୁ ଅଶାନୁରୂପ ସହାନୁଭୂତି ନ ପାଇ ସମଧିକ ସହାନୁଭୂତି ଅଶ ରେ ପରିବାର-ବଦ୍ଧ ହୋଇ ବାସ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରୁଅଛନ୍ତି, ପକ୍ଷୀଶାବକ ବା ପଶୁଶାବକମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ବଳ ପ୍ରାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାତାର ଯତ୍ନରେ ଥାନ୍ତି, ତଦନନ୍ତର ସ୍ୱେଚ୍ଛାକ୍ରମେ ବୁଲନ୍ତି । ଏଥିରୁ କଣାପଡ଼େ ସେମାନଙ୍କର ପରିବାରବନ୍ଧ ନାହିଁ ; କିମ୍ବା ଥିଲେ ତାହା ତେତେ ଦୃଢ଼ ନୁହେ । (ପ୍ରସ୍ଫୋଳନହିଁ ପ୍ରାଣୀର ପଥ ପରିଷ୍କାର କରେ, ସେମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ସନ୍ତାନଭୂତ ବ୍ୟତୀତ ଅବଶିଷ୍ଟ ପାରିବାରିକ ସନ୍ତାନଭୂତର ପ୍ରସ୍ଫୋଳନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ପରିବାର ବନ୍ଧନ ଦୃଢ଼ କରି ନେଇଥାନ୍ତେ ।) କେହି ଯଦି କହନ୍ତି ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ବୃଦ୍ଧି ବୃତ୍ତିର ଅଳ୍ପତା ହେତୁ ପରିବାର ବନ୍ଧନ ଦୃଢ଼ ନୁହେ, ତାହାହେଲେ ତାହାର ଉତ୍ତର ଏହି ଯେ, ଯେଉଁ ବୃଦ୍ଧିବୃତ୍ତିର ଅଳ୍ପତା ହେତୁ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନଯାତ୍ରା ସରଳ ; କାର୍ଯ୍ୟଭାର କମ୍ ; ସେହି ବୃତ୍ତିବୃତ୍ତିର ଅଳ୍ପତା ବଶତଃହିଁ ସେମାନଙ୍କର ପରିବାରବନ୍ଧନ ଶିଥିଳ । ଯେ ଯାହା କେଉଁ ପରିବାର ବନ୍ଧନ ; ଯେ ସନ୍ତାନର ଶୈଶବ ସନ୍ତାନଭୂତ ପ୍ରତ୍ୟାଶାର ପରିପୂରକ, ସେ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ; ଭୁମିଷ୍ଠର ଶେଷ ଯେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରୁ ସଦୃଶ ସନ୍ତାନଭୂତ ପାଇବାର ଆଶା ଦୂରେ ଥାଉ ; ସେ ଆଜିକାଲି ପରିବାର ମଧ୍ୟରୁ ସ୍ୱଳ୍ପ ପ୍ରାପ୍ୟ ସନ୍ତାନଭୂତ ପାଇ ପାରୁ ନାହିଁ । ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ବଳବତ୍ତର ଉଦାହରଣ ଆଜିକାଲିର ସମାଜରେ ବିରଳ ନୁହେ । ବାତ୍ତୁକକହ ତ ଅଜିକାଲି ସାମାଜିକ ବିସ୍ମୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲଣି । ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ପୁତ୍ର ପୃଥକ୍ ହେଉଅଛି । ଉଦାହରଣର ମଧ୍ୟ ଅଭାବ ନାହିଁ । ପରନ୍ତୁ ପୁନରବକାଶ ଦାନ କରିବା ପରବର୍ତ୍ତରେ କେତେ ପ୍ରବ ପିତାମାତାଙ୍କ ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଉକ୍ତ ନିଷ୍ଠକ୍ରିୟା ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ବଙ୍ଗଳ ମଧ୍ୟରେ ବଳବତ୍ତର ଉଦାହରଣ ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ଗ୍ରାମରେ ଦୁର୍ଲଭ ନୁହେ । ନାରୀମାନେ ଯେପରି ସହଧର୍ମିଣୀ ; ପ୍ରିୟା ପ୍ରଭୃତି ନାମଗୁଡ଼ିକର ସାର୍ଥକତା ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛନ୍ତି, ପୁରୁଷମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପ୍ରିୟ, ରମଣ, ନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ନାମଗୁଡ଼ିକର ଅନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ସ୍ଥାନେ ଏପରି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବ ଧାରଣ କରିଥିଲେହେଁ ପାରିବାରିକ ସନ୍ତାନଭୂତତା ; ସ୍ୱାର୍ଥାନୁବେଧରୁ ହେଉ ବା ପ୍ରେମାନୁବେଧରୁ ହେଉ, ଭାବଅଣାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ସେଇଟା ମଧ୍ୟ ସହଜରେ ଛିଣ୍ଡିବାର ନୁହେ । ତାହା ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟିର ପରିଣାମ କଣ ହେବ ; ଅନୁମାନ କରିବାକୁ ନ ପାରେ । ସାମାଜିକ ସନ୍ତାନଭୂତ ମଧ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲୋପ ପାଇବାର ନୁହେ । ଅନ୍ତମାନେ ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଅଳ୍ପ ହେତୁ ପରିମାଣରେ ଏହାର ସତ୍ତା ଅନୁଭବ କରିଥାଉ । ଠାଠ କହେ—"ଉତ୍ସବେ ବ୍ୟସନେ ଚୈବ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷେ ରାଷ୍ଟ୍ର ବିପ୍ଳବେ ; ରାଜଦ୍ୱାରେ ଶ୍ମଶାନେ ଚ ଯଃ ତିଷ୍ଠତି ସ ବାନ୍ଧବଃ" ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ସବ ସମୟରେ, ବିପଦ ସମୟରେ, ରାଜଦରବାରରେ, ଶ୍ମଶାନରେ ଯେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ସେହି ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ । ଉକ୍ତ ଚାରିପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥାର ସନ୍ତାନଭୂତ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାରର ସନ୍ତାନଭୂତ ସମ୍ପାରରେ ବଡ଼ ସୁଲଭ । ଉତ୍ସବରେ ଅନେକ ଉପଯୋଗୀ କରିବାକୁ, ସମ୍ପଦର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅନେକ ବନ୍ଧୁ ମିଳନ୍ତି । କୌଣସି ସୁହୃଦ୍ଭର ମୃତ୍ୟୁରେ ପ୍ରେତାଦ୍ଧାରାଦି କାର୍ଯ୍ୟର ଗୁରୁତ୍ୱର ଦେଖି ଦେଖି ଗୋଷ୍ଠୀର ଲୋକମାନେ ଅକାତର ଭାବରେ ଉକ୍ତ ଭାବେଦ୍ଧକରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କର "ପକ୍ୱାନ୍ନମିତ୍ରେଜନାଃ" ମୂଳମନ୍ତ୍ର ଥାଏ, ତଥାପି ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନଭୂତ କାର୍ଯ୍ୟ-ଗ୍ରାହିତାର ଅଳ୍ପ ପ୍ରସ୍ଫୋଳନରେ ଅଟେ ନାହିଁ । ତାହାର ଚରମ ଭୂଷ୍ମଣ୍ଡି ବା ମହାଜନୀ ଭାବବାର ଭାଲାବାର ଭାର ଗୁରୁତର ହେଲେ, ତାହାର ଅଂଶ ବହନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଅନେକ ସଖା ସ୍ୱଜନ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ବାସ୍ତବରେ ସମ୍ପଦ ପରିଚାଳନା ନିମନ୍ତେ ଲୋକ ଅନ୍ୟର ଅଳ୍ପ ସନ୍ତାନ-ଭୂତର ପ୍ରତ୍ୟୋଳନ ଯଥେ ନାହିଁ । ବିଷୟଗୁଡ଼ିକ ସୁରକ୍ଷିତ ହେବା ନିମନ୍ତେ, ନିଜ ଭ୍ରାତୃର ଆତ୍ମ ଦେହ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାପ ଯେପରି ଦେହ ନ ପଶେ, ଅର୍ଥାତ୍ ପାପାର୍ଜିତ ଧନ ଯେପରି ଗୃହକୁ ନ ଆସେ, ସେ ବିଷୟରେ ସତର୍କ ରହିବା ନିମନ୍ତେ, ଶକ୍ତି ଅନୁସାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ସଦର ଭ୍ରାତୃକରଣ ସହ ଧର୍ମ୍ମବିପ୍ଳବ ଦୂର କରିବା ନିମନ୍ତେ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନଭୂତର ପ୍ରତ୍ୟୋଳନ ହୋଇଥାଏ, ବିନ୍ତୁ, ସମ୍ପଦ ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେପରି ବନ୍ଧୁ ଯଥେଷ୍ଟ ମିଳନ୍ତି ବୋଲି ପୂର୍ବରୁ କଳ୍ପିତ ହେଲା, ସେମାନେ ଉକ୍ତ ଗୌରବଭୂତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଉପଯୋଗୀ ଅଛନ୍ତି କି ? ତାହା ହୋଇଥିଲେ ଅଙ୍ଗାଳିକାରେ ଲାଳିତ ପାଳିତ ବ୍ୟକ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

କୁଣ୍ଠିତରେ ଶେଷ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରୁଥିବାର ଶତପୋଷୀ ସମୟରେ ଦାଣ୍ଡର ଭିକ୍ଷୁକ ହେଉଥିବାର, ପରିଶ ମୁଦ୍ରା ଦିଦୋଳା ଶତ ମୁଦ୍ରା ନେଇ ମଧ୍ୟ ପାଳ ଲକ୍ଷକର ସମ୍ପତ୍ତି ହରଣ କରୁଥିବାର, ଧନୀର ଧନଦ୍ୱାରା ବାଙ୍ଗେଳାର ଅଟ୍ଟାଳିକା ମସ୍ତକୋତ୍ତୋଳନ କରୁଥିବାର, ଧନବନ୍ତ ବଳାଗୀର ବିଳାସଗାନ ସଙ୍ଗରେ ଦରିଦ୍ର ପଡ଼ୋଶୀର କ୍ରନ୍ଦନଧ୍ୱନି ମିଳିତ ହୋଇ କରୁଣପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଥିବାର ଶତଶତ ଉଦାହରଣ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଅନ୍ତା ବି? ସହାନୁଭୂତିର ଅର୍ଥ କେହି ଏପରି କରି ପାରନ୍ତି, ଯେ କଣେ ଯେପରି ସୁଖ ବା ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରୁଅଛି; ଅନ୍ୟ ଜଣକର ସେପରି ଅନୁଭୂତିର ନାମ ସହାନୁଭୂତି ।

ତେବେ ଏକ ସମ୍ପଦରେ କେବଳ ସୁଖାନୁଭବ କଲେଇ ସହାନୁଭୂତି ହେଲା, ଅବଶ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି ଶବ୍ଦର ଏହାହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଅର୍ଥ କିନ୍ତୁ ସୁଖ ଦୁଃଖ ଉଭୟରେ ସମାନ ଅନୁଭବ କରିବାର ନାମ ସହାନୁଭୂତି । କେବଳ ସୁଖାନୁଭବର ନାମ ନୁହେ । ଯେ ଦେଖିବେ ଯେ ବନ୍ଧୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଖାନୁଭବ କରୁଥିଲେହେଁ କ୍ରମଶଃ ଦୁଃଖର ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ନିଜକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଯେ ବନ୍ଧୁଟି ଜେଲ୍ ହୋଇଥିଲେ, ଜଣେ ବୁଝିବେ ଯେ ବନ୍ଧୁର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଦୁଃଖରେ ତାଙ୍କୁ ଦିନେ ଏ ଦାରୁଣ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ; ତାହାହେଲେ ଅଜିଠାରୁ ସେ ଦୁଃଖର ପ୍ରତିକାର କାହିଁକି ନ କରିବେ ? ବାସ୍ତବରେ କାହାର ସୁଖକୁ ନିଜର ସୁଖପରି ମନେ କରି ତାହା ବୃଦ୍ଧି କରିବା କ୍ରମରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାହିଁ ସୁଖ ସମ୍ପଦରେ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ଏବଂ ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖକୁ ନିଜର ଦୁଃଖ ପରି ଅନୁଭବ କରି ତାହାର ହ୍ରାସ କରିବା କ୍ରମରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାର ନାମ ଦୁଃଖରେ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ । କେବଳ ସୁଖର ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ନାମ ସହାନୁଭୂତି ନୁହେ । ସୁତରାଂ କେତେ କେତେବେଳେ ବିପରୀତ ଅନୁଭୂତିକୁ ମଧ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି ବୋଲି ଯାଇପାରେ । ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବିଳାସ ବ୍ୟସନରେ ସୁଖାନୁଭବ କରୁଥାଏ, ସେତେବେଳେ ତାହାର ପ୍ରକୃତ ବନ୍ଧୁ ଯେ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରି ତାହା ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇବ ନାହିଁ । ସେ ବନ୍ଧୁର ସୁଖ ମଧ୍ୟରେ ଲୁକାୟିତ ଦୁଃଖକୁହିଁ ଅନୁଭବ କରିବେ । ସହାନୁଭୂତି କେବଳ ଅନୁଭବରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୁଏ ନାହିଁ । କାହାର ପ୍ରାଣ ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରିଥାଏ, ତାହାହେଲେ ସେ ଅନୁଭବ କରି ସ୍ଥିର ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଦୁଃଖ ନିବାରଣର ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ସେପ୍ତ କ୍ରମରେ କେତେବେଳେ କଠୋରତା ଏବଂ କେତେବେଳେ କୋମଳତା ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିବ । ଅବଶ୍ୟ ଉଭୟର ମୂଳରେ ଦୟା ପ୍ରକାଶିତ ବା ଅପ୍ରକାଶିତ ଥିବ । ଦୁଷ୍ଟଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିର ଅସ୍ଥାର ଦୁଃଖରେ ସହାନୁଭୂତି ଜନ୍ମିଲେ; କେତେ କେତେବେଳେ କଠୋର ମତିଦ୍ୱାରା ତାହାର ଚରିତ୍ର ସଂଶୋଧନର ଚେଷ୍ଟା କରିଥିବ । ସେପ୍ତ କ୍ରମରେ ଦଣ୍ଡ, ସେପ୍ତ କ୍ରମରେ ଭଗବାନ କହିଅଛନ୍ତି "ଦଣ୍ଡୋ ଦମୟତାମହଂ," ଯଦି ଅସଚ୍ଚରିତ୍ର ଧନମାନଙ୍କର ଅସ୍ଥାର ଦୁଃଖରେ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରି ସମାଜ ଓ ରାଜା କଠୋର ମତି ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତେ; ତାହାହେଲେ ପାପ, ଦୁର୍ବୃତ୍ତତା ଅନେକ ପରିମାଣରେ ଉଣା ପଡ଼ିଯାନ୍ତା ।

ବିପନ୍ନବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ ସମାଜରୁ ସହାନୁଭୂତି ପାଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଗ୍ରାମମଧ୍ୟରେ ଜଣକର ଘରେ ମଳ ପଡ଼ିଥିଲେ, ଗୃହସ୍ଥକୁ ବାକ୍ୟ ସହାନୁଭୂତିର ଦୁର୍ବିଷହ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । କେହି କେହି କେତେକ ପରିମାଣରେ ମଧ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରାୟଳତଃ ଧନମାନାଦର ମାତ୍ରାର ନ୍ୟୂନାଧିକ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସହାନୁଭୂତି (ମୁହଁରେ ହେଉ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ହେଉ) ର ମାତ୍ରାର ତାରତମ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଅସ୍ଥାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ତାହାର ସର୍ବସ୍ୱ ଅପହୃତ ହେଲେ ସେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମୌଖିକ ସହାନୁଭୂତିରେ ତୃପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । "ଗତସ୍ୟ ଶୋଚନା ନାସ୍ତି" ଆଦି କେତେକ ଉପଦେଶ-ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରି ଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ କେତେଦୂର ସାହାଯ୍ୟ ପାଆନ୍ତି; ସମାଜ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗର କ୍ଷତିପୂରଣ କ୍ରମରେ କେତେଦୂର ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥାଏ; ତାହା ଭକ୍ଷ୍ୟଶାଳ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସହଜରେ ଦେଖି ପାରିବେ । ଅବଶ୍ୟ କେତେକ ଉଦାର ମହାତ୍ମା ଯେ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଦୁସ୍ଥମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ଏବଂ ଅଳ୍ପ କାଳ ଶିକ୍ଷିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଯୁବକ-ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ସେପରି ଉଦାର ଭାବର ଅଙ୍କୁରୋଦ୍ଗମ ହୋଇଅଛି, ତାହା କେହି ଅସ୍ୱୀକାର କରିବ ନାହିଁ ; କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଭାବର ଅଣୁଗୁଣ ଯଥାର ବିନା ସାହାଯ୍ୟରେ ସମାଜକୁ ଦେଖାଯିବାଲାଗି ମୂର୍ତ୍ତିଧାରଣ କରି ନାହିଁ । କେତେକାଳରେ ଯେ ତାହା ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବ ; ତାହା କିଏ କହିପାରେ ?

ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ମନୁଷ୍ୟର ସହାନଭୂତି ବାତନିକ ଏବଂ ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଲୁପ୍ତଶକ୍ତିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆଟିକ ଲୁପ୍ତଶକ୍ତି ନିକଟରେ ପରାସ୍ତ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ଗୃହସ୍ଥର ଗଭୀର ଜଳରେ ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କର ଲୋଲ ଜିହ୍ୱା । ଅଗ୍ନିଦେବ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା ପରେ ଲଙ୍କାଦହନକାରୀ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ମୂର୍ତ୍ତି ଧରି ଗୃହ ଭିତରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ଗୃହସ୍ଥ ବିବରଣ ଅଗ୍ନିଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଘୃତ, ପକ୍ଷ ଆଦି କେତେକ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ତାଙ୍କର ଲୋଲ ଜିହ୍ୱାକୁ ଦେଇ ଦେଲା, ତଥାପି ଅଗ୍ନିଦେବ ଶାନ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ । ସେ ଉକ୍ତ ଗୃହସ୍ଥର ସୁରକ୍ଷିତ ଗୋଶାଳ ବନର ବଳି ପ୍ରଦାନ କରି କ୍ରମେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୃହରେ ହାତ ବୁଲାଇଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଗ୍ରାମବାସିମାନେ ବିପନ୍ନ ଗୃହସ୍ଥର ଦୁଃଖରେ ସହାନଭୂତି ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ନ ଥିଲେ, ଅନେକ ଯୁବକ ମିଳି ଅଗ୍ନି ଲିଭାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ଗୃହ ସାମଗ୍ରୀ-ଗୁଡ଼ିକ ଅଗ୍ନି କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯଥାସମ୍ଭବ ଚେଷ୍ଟା କରି ଥିଲେ । ଅଗ୍ନିକାଣ୍ଡ ନିବାରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କ ମାଟିଆଣ୍ଡ ପ୍ରୟୋଗ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବାରୁ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୃହ ଭଙ୍ଗିବା ପାଇଁ ବୈଜ୍ଞାନିକଙ୍କ ମତ ଗ୍ରହଣ କରି ଦେଲେ । ଛେଦ୍ୟ ସମୟ ପରେ ବୈଜ୍ଞାନିକର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମୁତାବେକ, ସେଠାରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ । ପାଠକମହାଶୟମାନେ ଏପରି ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟକ୍ତିବିଶେଷ ପ୍ରତି ସମାଜର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇ ପାରିବାର ଅନୁମାନ କରୁଥିବେ । ଏପରି ସହାନଭୂତି ଯେ ଅଳ୍ପ କଲ୍ୟାଣକର ନୁହେ, ତାହା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ କିନ୍ତୁ ଉକ୍ତ ଗୃହସ୍ଥର ଗୃହସ୍ଥର ଅଂଶିକ କ୍ଷତିପୂରଣ ନିମିତ୍ତ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରୁ ସଙ୍ଗତିସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଦୁକ୍‌ପାତ କରି ନ ପାରିବାର ଅନୁମିତ ହୁଏ, ଯେ ସେମାନଙ୍କ ସହାନଭୂତି ଅର୍ଥ ସମ୍ପର୍କର ପୂର୍ବରେଖା-ସୀମାବଦ୍ଧ । ସୁଣି ଯେଉଁମାନେ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ; ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଯେ ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ସହାନଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ, ତାହା ନୁହେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକଙ୍କର ଗୃହ ରକ୍ଷାହିଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଗୃହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗ୍ନି ସିଞ୍ଚାର ଯତ୍ନ ନ ଥିଲା ; ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଅବିଚାରକୁ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ସବୁ ଘଟଣାରୁ ଜଣାପଡ଼େ, ସାଧାରଣଲୋକଙ୍କର ସହାନଭୂତି ସ୍ୱାର୍ଥ ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ନ ରଖି ରହି ନ ପାରେ । ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ଏକର ବିପଦରୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ବିପଦର ସମ୍ଭାବନା ; ସେପରି ସ୍ଥଳରେ ସମସ୍ତେ ମିଳି ମିଶି ବିପନ୍ନର ଉଦ୍ଧାର କରିବା ଏକାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ । କିନ୍ତୁ ନିଜର ଉପକାରସହ ସମ୍ପୃକ୍ତ ହେଉ ବା ନ ହେଉ, ସ୍ୱାର୍ଥ-ଅଶାଶ୍ରୟ ସହାନଭୂତି ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ସହାନଭୂତି ଅପେକ୍ଷା ଅନେକ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଏତଦ୍ଦେଶୀୟ ବାର୍ତ୍ତାପ୍ରେରକମାନଙ୍କର ସମ୍ବାଦ-ଲହରୀ ଦ୍ୱାରା ଗୃହସ୍ଥର ଅଗ୍ନିବାତ୍ୟାଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀର କରୁଣଭାବ ଦେଖି, କୋଷ୍ଠୀଶ୍ୱରର ଅଶ୍ରୁଲହରୀ ଦ୍ୱାରାରୁ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର ବଦାଳ ପାଉ ପ୍ରକାର ଦେଖି, ରେଲଓୟେଷ୍ଟେଶନମାନଙ୍କରେ କଙ୍କାଳସାର୍ଦ୍ଧାବଶିଷ୍ଟ ବିକଳାଙ୍ଗ ନରନାରୀମାନଙ୍କର ଦ୍ୱାରର ପ୍ରାର୍ଥନା ଅରଣ୍ୟ ରୋଦନରେ ପରିଣତ ହେଉଥିବାର ଦେଖି, ରାଜମାର୍ଗସ୍ଥିତ ଅଶ୍ୱଯାନ ପଥରେ "ବାବୁ" "ବାବୁ" ବୋଲି ଧାବମାନ ବାଳକ ବାଳିକାମାନେ ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ଏବଂ ନୈରାଶ୍ୟ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ଫେରୁଥିବାର ଦେଖି, ବୃଦ୍ଧ ମୂଳାଗ୍ରସ୍ଥୀ ଜରାଗ୍ରସ୍ତ ବୃଦ୍ଧ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସର ଉଚ୍ଛାଳବଧ ଉଚ୍ଛଳ ଅପହୃତ ହେଉଥିବାର ଦେଖି ଧନାଢ଼ୟକାର ଦ୍ୱାରାରେ ପରାଳରେ କୌଣସି ଜମିଦାରଙ୍କର ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ଲାଗି ଉଚ୍ଛୁଥିବାର ଦେଖି, ଜଳମଗ୍ନାଳ-ଜଳଦେଖା-ଭାଳ-ପ୍ରାଣ ମଲିଅମାନଙ୍କର ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦାଳ ଭୁଣ୍ଡେ ପୂର୍ବର ସୁଦ୍ଧା ଦେହ ଦୂରେ ନ ଥିବାର ଦେଖି, କିଏ କହିବ ଯେ ଏ ଦେଶରେ ଏତର ଅଲକଷ୍ଟରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସହାନଭୂତି ଅଛି ? ଏବେତ ଦେଶ ଦରିଦ୍ର ; ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଅଧିକ । ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିକୁ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାନଭାବରେ ବାଣ୍ଟି ଦେଲେ, ସମସ୍ତେ ଅଭାବରେ ପଡ଼ିବେ ; ତଥାପି ଯେତେଦୂର ଅଭାବ-ଦୂରୀକରଣ ସମ୍ଭବପର, ସହାନଭୂତି ଅଭାବରୁ ତାହା ମଧ୍ୟ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ । କିଏ ଚିନ୍ତାକଲେ ସମସ୍ତେ ବୁଝି ପାରିବେ ଯେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାନୁଭୂତିର ଅଭାବରୁହିଁ ଅର୍ଥାଭାବ ହୋଇଅଛି । ସମସ୍ତେ ଦରଦ୍ରର ଅର୍ଥାଭାବରୁ ସହାନୁଭୂତିର ଅଭାବ ହୋଇନାହିଁ । ଦୁଃଖରେ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରି ତାହାକୁ ଯଥାଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟ କଲେ, ପୂଜ୍ୟପାଦ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ "ଦରଦ୍ର ନାରାୟଣ ସେବା" ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ, କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦେଶର ଅଭାବ ଦୂରୀଭୂତ ହୋଇ ଆସିବ । ପ୍ରୟୋଜନ ତାହାରେ ଯାହା ଅଭାବରେ ଥାଏ, ତାହାର କିଛି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅପେକ୍ଷା ମୃତ୍ତିକା ଅଧିକ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ, କେବଳ ବାହୁଲ୍ୟ ହେତୁ ମୃତ୍ତିକାର ମୂଲ୍ୟ ଆଦୌ ଗୃହୀତ ହୁଏ ନାହିଁ । ପୁଣି ଅଲଭ୍ୟତା ହେତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ମୂଲ୍ୟ ଅତ୍ୟଧିକ । ଯଦି କୌଣସି ସ୍ଥାନର ଲୋକଙ୍କୁ ମାଟି କିଣି ବୃକ୍ଷ ରୋପଣ କରିବାକୁ ପଡୁଥାନ୍ତା, ତାହାହେଲେ ସେମାନେ ମୃତ୍ତିକାର ମୂଲ୍ୟ ବୁଝି ପାରୁଥାନ୍ତେ । ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତ ମୃତ୍ତିକା ସରି ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତ ଧନ ମଧ୍ୟ ମୂଲ୍ୟହୀନ । ଧନୀମାନେ ଯଦି ଏହା ବୁଝି ପାରନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ସେମାନେ ଜିତ ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତ ଯେଉଁ ଧନ ଅନ୍ୟର ପ୍ରୟୋଜନରେ ଅସିପାରେ; ତାହାକୁ ମାଟି ଗୋଡ଼ିପରି ମୂଲ୍ୟହୀନ କରି ନିଜକ ଭିତରେ ସଞ୍ଚ ରଖନ୍ତେ ନାହିଁ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ ସେମାନେ ଦରଦ୍ରର ଦୁଃଖାପନୋଦନଜନିତ ଆନନ୍ଦକୁ ତୁଚ୍ଛ ମୁଦ୍ରାଦର୍ଶନଜନିତ ଆନନ୍ଦରେ ମଜ୍ଜି ରହନ୍ତି ।

ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜିତ ହୁଏ । ଯଦି ଦରଦ୍ରମାନେ ଧନୀମାନଙ୍କଠାରୁ ସାହାଯ୍ୟପାଇ କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନୋନିବେଶ କରନ୍ତେ, ସାଳଗ୍ରାମ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସାହାଯ୍ୟପାଇ ନାନା ବିଦ୍ୟାରେ ଉନ୍ନତି ଲାଭକରନ୍ତେ, ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଷ୍ଟେଟଚିନ୍ତାରେ ବ୍ୟସ୍ତରହି ପନ୍ୟଚିନ୍ତାରୁ ମୁକ୍ତ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ "କଣ କରିବି" ପଞ୍ଚାଶର ଉପଲବ୍ଧି ଅର୍ଥାଗମର ପଥ ଅନ୍ୱେଷଣ କରନ୍ତେ ତାହାହେଲେ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନର ନାନାପଥ ପରିସ୍ଫୁଟ ହୁଅନ୍ତା; ଦେଶର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ କ୍ରମେ ଦୂରୀଭୂତ ହୁଅନ୍ତା ଏବଂ ଚୌର୍ଯ୍ୟାଦି ଦୁଷ୍କୃତିର ଉଣାପଡ଼ି ଆସନ୍ତା । ଗ୍ରେସ ଭଦ୍ରାଏତ ଆଦି ଜଣାଣେ ପ୍ରଧାନତମ ଉପାୟ ଯେ ଦରଦ୍ରର ଅଭାବ ନିବାରଣ, ତାହା ଚିନ୍ତାଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବୁଝି ପାରିବେ । ଅତଏବ ଅଳସ୍ୱଅମାନଙ୍କୁ ଯୋଡ଼ି ଦେଇକେ ଭୁବେର ସମ୍ପତ୍ତି ମଧ୍ୟ ସଦ୍ଗତି ।

'ଚିରିଚାଲିଲେ ନଲଦାଲ ସରେ' । ସୁତରାଂ କାହାକୁ ବସାଇ ଖୁଆଇବା ଅପେକ୍ଷା କୌଣସି ନା କୌଣସି ଉପାୟରେ ତାହାର ଅର୍ଥାଗମର ପନ୍ଥା ପରିଷ୍କାର କରିଦେବା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ଯେଉଁମାନେ ଜଗତର ଉପକାର ନିମନ୍ତେ ସତତ ଉଚ୍ଚଚିନ୍ତାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିବେ, ସମାଜ କେବଳ ସେମାନଙ୍କର (ଯଦି ସେମାନେ ଅଭାବଭାବାପନ୍ନ ଥାନ୍ତି) ବରଣ ପୋଷଣର ଭାର ବହନ କରିବ ଅର୍ଥାତ୍ ଅର୍ଥୋପାର୍ଜନ ନିମନ୍ତେ ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିନ୍ତାରେ ବ୍ୟସ୍ତ ରହିବାକୁ ଦେବ ନାହିଁ । ଏପରି କେତେକସ୍ଥଳ ଅଛି, ଯେଉଁ ସ୍ଥଳରେ ଏକପଥ ଦେଇ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ଅନ୍ୟର କିଛି ଉପକାର ହୋଇପାରେ, ତାହାକୁ କିଛିରୁ କାଟି ଦାନ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ; ସେପରି ସ୍ଥଳରେ କେତେକ ଲୋକେ "ଚାଲେ ପରର ଉପକାର ହୋଇଯିବ" ଭାବ ପଥାନ୍ତର ଅବଲମ୍ବନ କରି ନିଜ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । କେତେ ସର୍ବୋପକାର ବ୍ୟତୀତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥକୁ ଫଳାର୍ଥ ବା ବୁଝି କରି ନିଜର ଦୁଃଖକୁ ନିଜେ ଭାବିଅଛନ୍ତି ।

ମନେ କରନ୍ତୁ ଏକସ୍ଥଳରେ ଜଣେ ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀଙ୍କର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଅଛି । ଭଲିକିଛିରେ କେତେକ କୃଷକଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଭୂମି ଅଛି । କୌଣସି ବର୍ଷ ଅନାବୃଷ୍ଟି ହେତୁ ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନର ସମସ୍ତ ଫସଲ ନଷ୍ଟ ହେବା ଉପରେ ରହିଅଛି; କୃଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହ ହେବାର ଉପକ୍ରମ ହୋଇଅଛି । ଦେଖାଗଲା ଯେ ଦୂରସ୍ଥିତ କୌଣସି ଜଳାଶୟରୁ ବହୁବ୍ୟୟରେ ପ୍ରଣାଳୀ ଖନନ କରି ଜଳ ଅଣିଲେ, ଫସଲ ଗୁଡ଼ିକ ରକ୍ଷା ପାଇପାରେ । ସମସ୍ତେ ଯାଇ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ ଆଶାରେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଧରିଲେ । ଜମିଦାରେ ଦେଖିଲେ, ଯେ ନିଜକୁ ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, ଅଥଚ ସମସ୍ତଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । ତହୁଁ ଯେ ନିଜର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ରହିବ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ଏକ କାନରେ ଶୁଣି ଅନ୍ୟ କାନଦ୍ୱାରେ ବାହାର କରିଦେଲେ; କିମ୍ବା ଯଦି ଦେଖିଲେ ଯେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବାଟ ଦେଇ ଜଳ ଅଣିଲେ ନିଜର ଉପକାର ଛଡ଼ା ଅଧିକ କାହାର ଉପକାର ହେବ ନାହିଁ ସେ ତାହାହିଁ ଶ୍ରେୟସ୍କର ମନେ କଲେ, ଅଥବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ସମର୍ଥନ କରି ଗରିବମାନଙ୍କର ଝଗଡ଼ିଲା ବିବାଦ ଗତାର୍ଥ ଉପରେ ଉପରେ ମାଡ଼ ନେଲେ । ଏପରି ଖାଲଦ୍ୱାରା ଉଦାହରଣ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଦେଖାଯାଏ, ଭୁକ୍ତଭୋଗୀଙ୍କର କଳହରେ ଭୂମିର ଶସ୍ୟ ଭୂମିରେ ଜାତ ହେଉଥିବାର ଉଦାହରଣ ପାଠକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଦେଖିଥିବେ । ସଙ୍ଗଠନ-ସଂଗଠନ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଉଦାହରଣ, ମାତ୍ର ହେତୁ ହେଉ ବା ଭ୍ରାନ୍ତଧାରଣା ହେତୁ ହେଉ, ଦେଖା ଯାଏ । କେତେକଣ ମହାଜନମିଳି ଯଦି ଗୋଟିଏ କାରଖାନା ସ୍ଥାପନ କରନ୍ତେ, ତାହାହେଲେ ସେମାନେ ଲାଭବାନ୍ ହୁଅନ୍ତେ ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜଠରାଗ୍ନି-ଦଗ୍ଧ କୁଲିମାନେ ଖାଇପାନ୍ତେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର ଧନୀମାନଙ୍କୁ ମହାଜନୀ ବ୍ୟବସାୟ ସହଜ ଦିଶୁଅଛି, ସେମାନେ ଏପରି ଉଦାର-ବ୍ୟବସାୟ କାହିଁ କରନ୍ତି, ତୁମ୍ଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଷୟ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନେ ସବୁ ଲାଗାରୁ ଲୋକ ଗଢ଼ି ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଛୋଟ ଲାଗାପ୍ରତି ଟିକିଏ ଅଧିକ କଲେ, ତାକୁ ପିଟାଇ କାହାକୁ ଦାନ ଦେବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ, ଅଥଚ ଦେଶ ଉନ୍ନତିମାନେ ଜାତିହୋଇ ଉଠନ୍ତେ ; ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦେଶ ସଙ୍ଗଠନ-ସଂଗଠନ ହୁଅନ୍ତା ।

ପ୍ରଜାମାନେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କଲେ, ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଅମୁକ ଲୋକଙ୍କୁ ଅଧିବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ନ୍ତା ନାହିଁ । ଲୋକେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ରାଜଦ୍ୱାରରେ ଅଧିବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଲେ, ସେମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେବା ନିମନ୍ତେ କାହାର ଚେଷ୍ଟା କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । (ଅବଶ୍ୟ ଦେଶର ଚରିତ୍ର ସଂଶୋଧନ ଉପାୟ ସ୍ୱରୂପ ହେବା ଉଚିତ । ସେ କଥା ଏ ଦେଶର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ରାଜପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ ।) ଜଣେ ଟଂଙ୍କା ମୂଲ୍ୟର ସକ୍ଷତିପାଇଁ କିମ୍ବା ତୁଚ୍ଛ ମାନପାଇଁ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଟଙ୍କା ଉଡ଼ାଇଦିଆଯାଇ ଦେଖି ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟିତରୂପ ସହାନୁଭୂତିର ଆଶା କିଏ କରିବ ? ରାଜା ସମ୍ମାନର ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ । ପ୍ରଜାସମୂହର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ରାଜା ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କଲେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କମଧ୍ୟରେ ପରସ୍ପର ସହାନୁଭୂତି ବର୍ଦ୍ଧିତ ଏବଂ ଦୃଢ଼ ହୁଏ । ପୁଣି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ସହାନୁଭୂତି ରାଜାଙ୍କ ସହାନୁଭୂତି ବସ୍ତୁପରମାଣରେ ଆକର୍ଷଣ କରେ ରାଜା କିମ୍ବା ପ୍ରଧାନତମ ରାଜପୁରୁଷମାନେ ଦେଶର ବଳମନ୍ଦ ସବୁ ବିଷୟରେ ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ପ୍ରଜାମୁଖ ମଧ୍ୟରୁ ବିଶିଷ୍ଟଲୋକ ବାଛିନେଇ ତାହାଙ୍କଦ୍ୱାରାହିଁ ଉକ୍ତକାର୍ଯ୍ୟ କରାଇଥାନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରଜାଙ୍କର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଯଦି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କପ୍ରତି ସଦୋଚିତ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ନ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ରାଜାଙ୍କର ଦୋଷ କିଏ ? ମନେ କରାଯାଉ-ଜଣେ ଜୋତଦାର ଅଫିସର କିମ୍ବା ଗୋଟାଳର କର୍ମଚାରୀମାନେ ଯଦି ନିଜ ସମାଜର ଦୁରାବସ୍ଥା ପ୍ରତି ଦୃକ୍‌ପାତ ନ କରି ବଗବାନଙ୍କ ସର୍ବଦର୍ଶୀ ଚକ୍ଷୁର କଥା ଭୁଲିଯାଇ ଭୂମିର ଅନ୍ନଥାକର ବୃଦ୍ଧି କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ପ୍ରଜାମୁଖ ପ୍ରତି ରାଜାଙ୍କର ପଥାର୍ଥ ସହାନୁଭୂତି ଥିଲେହେଁ, ତାହା ପ୍ରଜାମାନେ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସେହିପରି ଦେଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜୌଣସି ଆଇନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଲେ, ରାଜା ବା ପ୍ରଧାନ ରାଜପୁରୁଷମାନେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କପ୍ରତି ତାହାର ଉପଯୋଗିତା ସ୍ଥିର କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯଦି ପ୍ରଜାମୁଖ ମଧ୍ୟରୁ ଜୌଣସି ଖ୍ୟାତନାମାଲୋକ ସହିତ ଉକ୍ତ ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଖୁବ୍ ଦାୟିତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କରି ସବିଶେଷ ସହିତ ସେ ସ୍ଥଳରେ ଉତ୍ତର ପ୍ରଦାନ କରିବେ, କିମ୍ବା ବିଷୟର ଗୁରୁତା ହେତୁ ଯଦି ସେ ନିଜକୁ ଉତ୍ତରଦାନରେ ଅକ୍ଷମ ବୁଝିବେ, ତାହାହେଲେ ସେ ନିରୁତ୍ତର ରହି ଅନ୍ୟବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ନିମନ୍ତେ ରାଜାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବେ, ନିଜର ଅଧମତା ବୁଝି ନ ପାରି ସେ ଯଦି ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତାହା ଉତ୍ତର ଦେଇ ଦିଅନ୍ତି, କିମ୍ବା ଭ୍ରାନ୍ତଧାରଣା ବଶତଃ ତୋଷାମଦପର ଅନୁମୋଦନକୁହିଁ ରାଜପୁରୁଷଙ୍କର ଅନୁକୂଳ ଆକର୍ଷଣର ପ୍ରଧାନ ଉପାୟରୋଲି ମନେ କରନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଉକ୍ତ ନର-ଜଳଜଳାବ୍ୟନ୍ତର ଦେଇ ରାଜାଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହେବ କିପରି ?

ସହାନୁଭୂତି ଅମୃତମୟୀଫଳ ଭୋଗ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସମାଜ କେତେଦୂର ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ନିମନ୍ତେ ଭଗବାନ୍ ସମ୍ବ ସମୟରେ ସମାଜ-ବ୍ୟାପୀ ଉପଦ୍ରବ ପ୍ରେରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ସମାଜ ଉକ୍ତ ଉପଦ୍ରବ ସହିତ ସଂଗ୍ରାମରେ ଜୟୀ ହୁଏ, ସେ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ସହାନୁଭୂତିର ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାରିତ ହୁଏ । ଯେଉଁ ସମାଜ ପରାସ୍ତ ହୁଏ, ତାହାର ଧନ, ଜନ, ଧର୍ମ, ବିଦ୍ୟା, ବୁଦ୍ଧି ନଷ୍ଟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହାନୁଭୂତି ଶିଥିଳ ହୋଇ ଆସେ । ତେଣୁ ବିପଦ୍ ଉପରେ ବିପଦ୍ ଆସି ସେ ସମାଜକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଧ୍ୱଂସର ପଥରେ ପରିଚାଳିତ କରେ । ସମାଜବ୍ୟାପୀ ଉପଦ୍ରବ ଅନେକ ସମୟରେ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣ-ନିମନ୍ତେ ଘଟିଥାଏ, ସେ ସମୟରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ସାମାଜିକମାନେ ଶତ୍ରୁ ଈର୍ଷା ଦ୍ୱେଷ ବର୍ଜନ କରି ଏକତା ମୂଳରେ ଗ୍ରଥିତ ହେବାକୁ ଶିକ୍ଷା କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ସମାଜ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ବିପଦ୍‌କୁ ଉପଭୋଗ ହେଉଛି ବୋଲି ଜାଣି ତାହାର ଶୁଭଫଳ ପୂର୍ବରୁ ବୁଝି ରଖିଥାଏ, ସେ ନିଜକ ଭାବରେ ମହାମାରୀ ନିବାରଣ ଦସ୍ୟୁ ଦମନ ଆଦି ନାନା ବିପତ୍-ପ୍ରତିକାର କରି ସମାଜର ଭାବୀ କଲ୍ୟାଣର ସୂତ୍ରପାତ କରେ । ବାସ୍ତବରେ ଏପରି ସମୟମାନଙ୍କରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳୀ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ବନ୍ଧନ ଦୃଢ଼ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାନା ସଦ୍ଗୁଣର ଅନ୍ୱେଷଣ ହୋଇଥାଏ । ଏପରି ସମୟରୁହିଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାଷ୍ୟକାର ସମାଜ ଜୀବନ ଲାଭ କରୁଥିବାର ନିଃସଂଶୟ ପ୍ରମାଣ ପୁଣିଥର ଇତିହାସ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଯେଉଁ କାପୁରୁଷ ସମାଜ ଯେଉଁ ଦେଶ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୂନ୍ୟ ଓ ସାହସଶୂନ୍ୟ ହୋଇପଡ଼େ ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ଗୁରୁଦୃଷ୍ଟି ସ୍ମରଣାର ଫେରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁର ଚକ୍ରମୁଖ ଅଡ଼କୁ ଧାବିତ ହେଉଥାଏ, ପୂର୍ବକାଳରେ ଏ ଦେଶରେ ଦେଶବ୍ୟାପୀ ଏକତା ଯଦିଯି ନ ଥିଲା, ତଥାପି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଏକତ୍ର ମୂଳରେ ଗ୍ରନ୍ଥିତ ହେଉ ଗ୍ରାମର ବିପତ୍ତିର ପ୍ରତିକାର କରୁଥିଲେ । ଆଜିକାଲିର ଲୁଣ୍ଠନକାରୀମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବ ମାତ୍ର ନାହିଁ, ତାହାର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ ଗ୍ରାମବାସିମାନେ (ଅବଶ୍ୟ ସେପରି ଅବସ୍ଥା ଥିଲେ ଏପରି ଅବସ୍ଥା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା) ଯେପରି ପ୍ରତିକାର କରନ୍ତେ ବେଳାଣି, କିନ୍ତୁ ଗ୍ରାମ ମଧ୍ୟରେ ମହାମାରୀ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଲୋକେ ଏତେଦୂର ଭୀତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି, ଯେ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟ ପିତାର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା ନ କରି ପଳାଇ ଯାଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଶବଦାହର ଅଭାବରୁ ରୋଗ ଭୀଷଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଧାରଣ କରେ । ଏପରି ସମୟରୁହିଁ ମୃତ୍ୟୁ ଜାଲରେ ସନ୍ଧାନୁଭୂତ ଦେଖାଇବାର ଯଥାର୍ଥ ସମୟ । ପଳାଯିବାକ୍ଷାନ୍ତ ସନ୍ଧାନ୍ତ ରୋଗର ଅନ୍ତରାଳରୁ ରକ୍ଷା ମିଳିପାରେ ; ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁ ବସ୍ତୁରେ ପଶୁଛି ଅନେକ୍ଷଣ କରିବା କି ମନୁଷ୍ୟର ଉଚିତ ? ଆଜି କାଲି ଜଳଦିଷ୍ଟ ଯୁବକମାନେ, ଯେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା-ସେବକ-ଦଳ ଗଠନ କରି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷପ୍ରପୀଡ଼ିତ ସ୍ଥାନରେ ଚଣ୍ଡୁଲାଦ ବିତରଣ, ମହାମାରୀ ଉପସ୍ଥିତ ସ୍ଥାନରେ ଔଷଧ ବିତରଣ ଏବଂ ଅବସ୍ଥାବିଶେଷରେ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷାରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦାନ; ବନ୍ୟାପ୍ରପୀଡ଼ିତ ଅବାସମୂଳ୍ୟ ଦେହମାନ୍ଦ୍ୟବିଶେଷ ଲୋକମାନଙ୍କର ଦୁରବସ୍ଥାର ପ୍ରତିବିଧାନ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ଯଥାସମ୍ଭବ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏହା ଅବଶ୍ୟ ଏ ଦେଶର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଭବିଷ୍ୟତ୍‌ର ଅରୁଣୋଦୟ ସୂଚକ ଅଟେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଦେଶର ଅନୁକରଣରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶରେ ସନ୍ଧାନୁଭୂତିର ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ, କିନ୍ତୁ ସେ ସବୁ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ସନ୍ଧାନୁଭୂତିର ଅଭାବ ଦେଖାଯାଏ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥା ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ ନ ହେଲେ, ସେ ସବୁ ଅଭାବ ମଧ୍ୟରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉଚିତ ନୁହେ । ଆଜିକାଲିର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଯେତେ ଉନ୍ନତ ହେଉ ପଛକେ ସେ ସବୁରେ ସନ୍ଧାନୁଭୂତିର ରାଜ୍ୟ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଜାତି ସନ୍ଧାନୁଭୂତିର ଆବଶ୍ୟକତା ଯେ ପରିମାଣରେ ବୁଝିଅଛି, ସେ ଜାତି ସେତେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଗଠନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଯେଉଁଠାରେ ସେହି ଜାତିର ସମଦର୍ଶିତା ସୀମାବଦ୍ଧ ସେଠାରେହିଁ ତାହାର ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତୃତ ସ୍ଥିତି । ମାନସିକ ଅବନତି ଅନୁସାରେ ଉନ୍ନତ ଜାତି ବିଶେଷର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ଅଙ୍ଗହୀନ ହୋଇପାରେ ; କିନ୍ତୁ ଉତ୍କର୍ଷିତ ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ପରିମାଣରେ ଉଚ୍ଚ ଭାବର ବିସ୍ତାର ହୋଇଥାଏ, ତାହା କ୍ଷୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ, ପାରସିକ, ମିଶରୀୟ, ଗ୍ରୀକ, ରୋମକ ପ୍ରଭୃତି ଜାତିମାନଙ୍କ ସମୟରୁ ପୃଥିବୀରେ ଉଚ୍ଚ ଭାବର ରାଜ୍ୟ କ୍ରମଶଃ ବିସ୍ତୃତ ଲାଭ କରି ଅସୁଅଛି । ଏହିପରି ନାନାଜାତିର ଉତ୍ଥାନ ପତନର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଏକ ଅମର ରାଜ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠିତ ଭାବରେ ପୃଥିବୀରେ ବିସ୍ତୃତ ଲାଭ କରୁଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ଉନ୍ନତ କରିବାର ଗୋଟିଏ ସୀମା ଅଛି । ସେଠାରୁ ସେ ପୃଥିବୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ନ ଧରିଲେ, ଆଉ ଉପରକୁ ଉଠି ନ ପାରେ । ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେ ଜାତିର ଉତ୍ଥାନ ଦେଖା ଯାଇଅଛି, ସେ ସବୁହିଁ ସେହି ସୀମାଠାରୁ ଫେରି ଅଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ବୁଝାଯାଏ କୌଣସି ଜାତି ପ୍ରକୃତ ଉନ୍ନତି-ପଥାରୁ ଅନ୍ୟ ଜାତିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଦର୍ଶ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆଜିକାଲିର ଉନ୍ନତ ଦେଶମାନଙ୍କର ଲୋକମାନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିଦ୍ୱେଷ ମଧ୍ୟ ବହୁପରିମାଣରେ ବିଲୀନ । ତାହା ହୋଇ ନ ଥିଲେ, ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଧନମାନାଦି ବିଷୟରେ ତାରତମ୍ୟ ନ ଥାନ୍ତା । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଯେଉଁ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୱେଷ ଭାବର ସତ୍ତା ନ ଥିବ, ତାହାର ଅନ୍ୟ ଜାତି ପ୍ରତି ବିଦ୍ୱେଷ ଅସିତ ବା କାହିଁ । ଅବସ୍ଥା ବୈଷମ୍ୟ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବଳବଳ, ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବ ଆଦିରୁ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷିତ ଜାତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୱେଷ ଭାବ ପୂର୍ବ ଭିନ୍ନପ୍ରକାରରୁ ବୃଦ୍ଧି ବହୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ବିଶେଷତଃ ସେ ସବୁ ଜାତି ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଧର୍ମହାନରେ ଅନ୍ୟର ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ଲଭିବାର ଉଦାହରଣ ଅତି ବିରଳ ଦେଖାଯାଏ, ସୁତରାଂ ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ସମାଜ କୌଣସି ଏକ ଜାତିଠାରୁ ବା କେତେଗୋଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତିଠାରୁ ଅଶାନୁରୂପ ଶାସ୍ତ୍ର ପାଇ ନ ପାରେ । ତେଠାରୁ ଅଶାନୁରୂପ ସାମଗ୍ରୀ ମିଳୁ ବା ନ ମିଳୁ, ଯଦି କୌଣସି ଦେଶର ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଯଥାର୍ଥ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ଏବଂଭାବାପନ୍ନରେ ଆବଦ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସେମାନେ ନିଜ ସମାଜର ଉତ୍କର୍ଷସମ୍ପାଦନ ନିମିତ୍ତ ସୋପାନ ଗଠନ ନିମିତ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପକରଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିନେବେ । ପ୍ରଥମତଃ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଆଶା ରଖି ଅଧମ ଶ୍ରେଣୀର ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବାରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହେଉଁ ହେଉଁ ଅବଶେଷରେ ସେମାନେ ଉତ୍ତମ ଶ୍ରେଣୀର ସହାନୁଭୂତିରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବେ । "ଦେଉଥିଲେ ପାଇବ" କହୁଲିଅପ୍ରାମାନଙ୍କର ଏହି ସାରଗର୍ଭ ଉକ୍ତିର ଅନୁସରଣ କରି ସେମାନେ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଉପକାର ପାଇବା ଛଳରେ ଅନ୍ୟର ଉପକାର କରିବେ । ପରୋପକାରବ୍ରତ ଅବଶ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ପାଳନ କରୁଁ କରୁଁ ହୃଦୟ ଏତେ କୋମଳ ହୋଇଯିବ ଯେ, ଶେଷରୁ ସେମାନେ ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖ ଦେଖି, ତାହାର ଯଥାଶକ୍ତି ପ୍ରତିବିଧାନ ନ କଲେ, ସ୍ୱସ୍ଥ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଯେ କୌଣସିପ୍ରକାରେ ପରର ଉପକାର କଲେ, ନିଜର ଉପକାର ସାଧିତ ହେବ, ତଥାପି ସ୍ୱାର୍ଥ ଆଶାଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅପେକ୍ଷା ଆଶାଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରିବା କୋଟିଗୁଣରେ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ । ଚିଠି ପତ୍ର, ଖବର କାଗଜ, ବକ୍ତୃତାଦି ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ, ତାହା ସହାନୁଭୂତିର ଛାଇ ମାତ୍ର । ଯେପରି ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତମାନେ ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଛେଦେଣ୍ଡ ପ୍ରକାଶପୂର୍ବକ ଧର୍ମର ଛଳ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି, ସେହିପରି ମିଥ୍ୟା ଛଳଧାରୀ ମଧ୍ୟ ଥାନ୍ତି ; ସହାନୁଭୂତିର ଛଳଧାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଥାନ୍ତି ।

ପ୍ରାଣରେ ଅନୁଭୂତି ହୋଇଥିବା ଭାବ ବାକ୍ୟରେ ଉଦାହି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନ ପାରେ ; ମହାକବିମାନେ କେବଳ ଯେ ବିଷୟରେ ଛେଡ଼ିକ ପରିମାଣରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟର ଦୁଃଖରେ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣ କାନ୍ଦି ଉଠିବ, ସେତେବେଳେ ବି ଚିଠି ପତ୍ର ଲେଖିବାରେ ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶେଚ୍ଛା ଚରିତାର୍ଥ ହେବ ? ଚିଠି ପତ୍ର ଲେଖିବାକୁ ବା ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବ କାହିଁ ? ଯାହାହେଉ ବାହ୍ୟ ଛେଡ଼ ସମୟ ସମୟରେ ଭିତରର ଭାବ ଗଢ଼ିକରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ, ତେଣୁ ଉଦ୍ଭିଦ୍ଭିତରୂପ ସହାନୁଭୂତି ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ଅଳ୍ପ କଲ୍ୟାଣକର ନୁହେଁ, ଯେହେତୁ ତାହା ସମୟରେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସହାନୁଭୂତି ଅନୁମାନ କରିପାରେ ।

ଅଜିକାଲି ଯେ ପରୋପକାରୀ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିଛେ ରକ୍ଷିତ ହେଉଅଛି, ସେମାନଙ୍କ ସ୍ମରଣାର୍ଥ ମୂର୍ତ୍ତିସଭା ଗଠିତ ହେଉଥିଛି, ଲୋକ ହିତାର୍ଥ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନ ଚରିତ ଲିଖିତ ହେଉଅଛି, ତାହାର ଉପକାରିତା ବର୍ଣ୍ଣନାଦିତ । ଏଦୃଶ ଅନୁଷ୍ଠାନର ସଂଖ୍ୟା ଯେତେ ବୃଦ୍ଧିପାଏ, ସମାଜର ତେତେ ମଙ୍ଗଳ । ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର, ବ୍ୟାସକୋମାହନ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି-ରକ୍ଷା ଦେଶରେ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗ୍ରାମର ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତିରକ୍ଷା ଗ୍ରାମରେ ହେବା ଉଚିତ । ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଯେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗେଲ୍ଲ ଚକ୍ରଶିଳ ହେଉଅଛି, ସମାଜ କେବଳ ତାହାର ଛନ୍ଦ ଗ୍ରହଣ କରି ମୁଗ୍ଧ ହେଉଅଛି ; କିନ୍ତୁ କେତେ ମାଲଗ କୁସୁମର ଛନ୍ଦରୁ ଯେ ଯେ ବସ୍ତୁ ହେଉଅଛି, ତାହା ଆଉ ତାକୁ ଖବର ନାହିଁ । ପୁଣି ଯେଉଁମାନେ ଉକ୍ତ ମାଲଗ କୁସୁମର ଛନ୍ଦ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ତାକୁ ଛାଡ଼ିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଏଠାରେ ଜଣେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରାଗଲା ।

ଚକ୍ରଧରପୁର ସ୍ୱର୍ଗ ଉଷ୍ଣାର ଗୋଟିଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନର ଜଣେ ବନ୍ଦ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଓ ଶେଷ ଜୀବନରେ ଯେ ପ୍ରକାର ଦେବଭାବ ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା,

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାହାର ଉପମା ଅତି ଅଳ୍ପ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରେ । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦାନବୀର ଓ ସାହସୀ ଥିଲେ ଏବଂ ବୈଦ୍ୟ-ବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ନିଜର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ସେବୋପ-ଶୋର୍ଷ ତାଙ୍କର ଜୀବନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା । ସେ ରୋଗୀ ଗୃହକୁ ଯିବା ନିମନ୍ତେ ଝଟା ଦେଉ ନ ଥିଲେ ବରଂ ସବାର ଲୋଡ଼ୁ ନ ଥିଲେ । ଦରିଦ୍ରକାରୀ ଓ ଅଧିକାରୀଙ୍କ ଗୃହକୁ ସେ ସମାନ ଜ୍ଞାନ କରୁଥିଲେ । ଜଣାଯାଉ ପରେ ଦୋଇଥାଉ ଦେହ ଆସି ଭାଙ୍ଗିଲେ, ସେ ତାହାର ସୁଦ୍ଧିଚିତ ଗୃହକୁ ମଧ୍ୟ ଯିବାପାଇଁ ଉତ୍ତେଜିତ ହେଉଥିଲେ । ଗୁରୁଦ୍ୱାର ଛେଡ଼ି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣା ନ ଥିଲା । ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଭାବରେ ଯାହା ଦେଉଥିଲା, ସେ ତାହା ଆନନ୍ଦ ସହକାରେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ସେ ଔଷଧର ମୂଲ୍ୟ ସୁଦ୍ଧା ଗ୍ରହଣ କରୁ ନ ଥିଲେ । କଦାଚିତ୍ ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ସମୟରେ ଲୋକେ ସରୁ ବାହାରକୁ ଦୀର୍ଘ ହୁଅନ୍ତି, ଏପ୍ରି ତନ୍ଦ୍ରବଥେ ଅର୍ଦ୍ଧ ନିଦ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଥାଇ ତାହାର ଡାକ ଶୁଣିଲେ ଉତ୍ତେଜିତ ଯାଇ ତାହାର ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । କେତେ ମହାତ୍ମା ରୋଗ୍ରେପ୍ତ ଅସହାୟ ଜଗନ୍ନାଥ ଯାତ୍ରୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଜଗନ୍ନାଥ ସହରରେ ଚଳିଯା ସେବାଦ କରି ବଞ୍ଚାଇ ଦେଇଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ଅବସ୍ଥା ବିଶେଷରେ ସେ ଯଥାଶକ୍ତି ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ କୁଣ୍ଠିତ ନ ଥିଲେ, ସଂକ୍ଷେପରେ ଏତିକ । ଦାର୍ଶ-ଜୀବନ-ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । ଏବେ ପାଠକମାନେ ବୁଝି ପାରିଥିବେ, ଯେ ଅଶିକ୍ଷିତ ମୋଫସଲର ମଧ୍ୟରେ ସୁଦ୍ଧା ଅନେକ ମହାତ୍ମା ଉଦିତ ହୋଇ ଲୋକ ଚକ୍ଷୁର ସମକ୍ଷକୁ ନ ଆସି ଅସ୍ତମିତ ହେଉଅଛନ୍ତି ; ଅନେକେ ଏହିପରି ଉଦାହରଣ ଆଉନାଲି ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଦେଖାଯାଉଛେ । ଏ ସବୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦେବୀପ୍ରତିମ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବାକୁ ହେଲେ, ସମାଜର ବା ସାମାନ୍ୟ ଲାଭ ହୁଅନ୍ତା ?

ଉପହାରରେ ବକ୍ତବ୍ୟ ଏହି ଯେ ଯେଉଁ ପାଷାଣ ହୃଦୟ କେବେ ଅନ୍ୟଦ୍ରବ ସନ୍ତାନ ଭୂତ ପ୍ରକାଶ କରି ନାହିଁ, ସେ ରୋଗଶଯ୍ୟାରେ,ଅଲକ୍ଷ୍ମରେ ବା ଅନ୍ୟ କିଛି ଦୁର୍ବିପାକରେ ପଡ଼ି "ସଂସାରରେ ପରସ୍ପରକାଦିତା ନାହିଁ" "ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ନାହିଁ" "ସଂପ୍ରେମ ସ୍ୱାର୍ଥପର" ଇତ୍ୟାଦି ଉକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କଲାବେଳେ ଠିକିଏ ଭାବିବେ, ସେ କେତେଥର ବୁଭୁକ୍ଷୁ ଅତିଥିର ମୁଖରେ ଅନ୍ନ ଦେଇଥିଲେ, ସେ କେତେଥର ଶୀତାର୍ତ୍ତ ପଥିକର ଅଙ୍ଗରେ ବସ୍ତ୍ର ଦେଇ ଥିଲେ; ସେ କେତେଥର ନିରାଶ୍ରୟ ରୋଗୀର ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିଥିଲେ; ସେ କେତେଥର ଗୁରୁତର-କାର୍ଯ୍ୟଗ୍ରସ୍ତ-ପୀଡ଼ିତ ସଂସାରର ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭାବନା କରୁ କରୁ ତାହାଙ୍କର ହୃଦୟ କୋମଳତର ହୋଇ ଆସିବ, ତାଳେ ସେ ସନ୍ତାନ ଭୂତର ମଧ୍ୟରେ ଅନୁଭବକରି ପାରିବେ; ଦୁଃଖପ୍ରପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେତେବେଳେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ହୃଦୟରେ ନିଜ ହୃଦୟସ୍ଥ ଦୁଃଖାନଳ ଜଳ ଉଠିଥିବାର ଦେଖିବେ (ସେ ଅବସ୍ଥା ଦୋ ପଡ଼ିଥାଏ) ତେବେବେଳେ ତାଙ୍କର ଦୁଃଖସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେ ବି ସ୍ପଷ୍ଟ ଅନୁଭୂତ ହେବ, ତାହା ବିଚାର କରିଯାଇ ? ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକଠାରୁ ଏପରି ସ୍ପଷ୍ଟ ଲାଭ କଲେ, ସମାଜରେ ଦ୍ୱେଷ ପୁଞ୍ଜରୁ ଉଠିଯାନ୍ତା; ମନୁଷ୍ୟସମାଜ ବିଶ୍ୱ ଜାତୀୟ ପ୍ରେମରେ ଧାବିତ ହୁଅନ୍ତା ; ଏମେ ସେ ପ୍ରେମ ଯେ ଜଗତର ପ୍ରାଣିଜଗତକୁ ନିଜର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନ କରନ୍ତା ତାହା କିଏ ଜାଣିପାରେ ?

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ମିଶ୍ର ।

ନିଶୀଥ ଚିନ୍ତା ।

ଚାରିକେ ଲାଗି, ଦିଗକେ ଚଳନ୍ତି ଚାରିକେ କୋଳିନ ଛାଡ଼ି,
ସ୍ତବ୍ଧ ଧରଣୀତଳ ସ୍ତବ୍ଧ ନଭୋମଣ୍ଡଳ ସ୍ତବ୍ଧ ଜୀବ୍ୟବନବାସୀ ।
ଝଟ ଝଟ ଅଟ ଅଟ ଚାଉଥେ ତୁଷାର,
ସେ କି ଜଳିଛି ତେମାଗ୍ନି ହୃଦୟେ ଜଣାର ?
ଜ୍ୱଳିଛି-ଜ୍ୱଳିଛି, ଧ୍ୱଳିଛି ହେଉଛି ଜଳଛି, ଜଳ-ଜଳ-ଜ୍ୱାଳି ।
ଜଳ ଜଳ, ଝଳ ଝଳ, ଜ୍ୱଳଛି ଜ୍ୱାଳ ;
ଜ୍ୱଳଛି ଅନନ୍ତେ ଆଲୋକ ଧାରା ;
ସପ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର, ଜଳ, ଲୁପ୍ତ ଶିଖର ସ୍ଥଳ, ଗୁପ୍ତ-ଗୁପ୍ତି ପରକାଶି ।
ସ୍ଥିର ଧ୍ୱନି, ଲୁପ୍ତ ଲୁପ୍ତ, ଦିଗ୍ଦିଗ ସମୀର ;
ମୁକୁଳିତ-ଦୋଳିତ-ଦୁକୁଳିତ, ଧୀର ;
ଶାନ୍ତ ବ୍ରତିଜ ଭରୁ ଭାନ୍ତ ବିଜନ ମଧ୍ୟ ଭ୍ରାନ୍ତ-ପଥିକ-ଶ୍ରମ ନାଶି ।

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନଜ ଖାଦ୍ୟ ।

ଭୂମିଷ ଏବଂ ଅଲକଷ୍ଟ ସମୟରେ ନରେନ୍ଦ୍ରଦ୍ରୁ ଗୃହସ୍ଥମାନେ ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇ କେବଳ ପାଉଳା ଭୋଗ କରନ୍ତି ଏବଂ କାଳଗ୍ରାସରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତି ଏହା କାହାରକୁ ଅବିଦିତ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ବନବାସୀ ବା ବନଚର ସେମାନେ ଗ୍ରାମବାସିମାନଙ୍କ ପରି ଦୁସ୍ଥ ଜୀବନ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ବନଜାତ ନାନାପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ ଲତାର ଫଳ, ପତ୍ର, ମଳ୍ଲା ଖାଇ ସେମାନେ ଉଦରର ଜ୍ୱାଳା ନିବାରଣ କରି ସୁସ୍ଥ ଏବଂ ସବଳ ଅବସ୍ଥାରେ ବାସ କରନ୍ତି । ପୂର୍ବରେ ବନରେ ବାସ କରୁଥିବା ଋଷିମାନଙ୍କ ଜୀବନ କେବଳ ବନଜ ଖାଦ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । ବି ଭୂମିଷ ବି ସୁଭିକ୍ଷ ସକଳ ସମୟରେ ଅଧମ ଓ ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଜାତିର ବନଚର ଲୋକମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ ବନଜ ଖାଦ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରୁଅଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଦେଖା ଦେଖି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ସମସ୍ତେ ସମୟେ ବନଜ ଖାଦ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆହାର କରିଥାନ୍ତି । ବନଜ ଖାଦ୍ୟ ଯେ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଅପକାରୀ ବା ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର, ଏ କଥା ବୋଲିବାକୁ ନ ପାରେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ବନ ଜଙ୍ଗଲମାନଙ୍କରେ ଖାଦ୍ୟ ଫଳ ମୂଳ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଜନ୍ମେ । ତାହା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅତିଶୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ନସଂସ୍ଥାନରୂପ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ସକଳ ଅଖାଦ୍ୟ ନେଲେ ଅନଶନ କ୍ଲେଶ ଅନୁଭବ ହେବ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବନରେ ଆହାରୋପଯୋଗୀ ଅନେକ ବୃକ୍ଷ ଲତାଦି ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ସବୁ ଦ୍ରବ୍ୟର ନାମ, ଗୁଣ ତାହା ବି ପ୍ରଣାଳୀରେ ଆହାର କରାଯାଏ ଏହା ଅବଗତ ନୁହନ୍ତି । ଏହେତୁ ନାନାଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବନଚରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବନଜ ଖାଦ୍ୟର ନାମ ଏବଂ ତାହା କେପରି ଖାଇବାକୁ ହୁଏ ତାହା, ଅନେକ ଦିନ ବ୍ୟାପି ଚେଷ୍ଟାରେ ସଙ୍କଳନ କରି ନିମ୍ନରେ ପ୍ରକାଶ କଲୁଁ ।

ନିଆର ଫଳ—ଏହା ଏ ଦେଶର "ପଥୁରକଣ୍ଟା" ଲତା । ଏହି ଲତା (ଲତା) ର କୋମଳ ଡଙ୍ଗ ଛିଣ୍ଡିଦେଲେ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଜଳ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ଏବଂ ତାହା ପାନ କରାଯାଏ । ନିଆର ଫଳ ପାଚି ଝଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ଲୋକେ ତାକୁ ଛାଣିକରି ଖାଆନ୍ତି ।

ପାଣିଅଳୁ—ଅଳୁ ଲତାର ପରିଅଳୁ ଲତା ଗଛମାନଙ୍କରେ ମଡ଼େ । ଏହି ଲତା ଗୋର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ପାହାଡ଼ମାନଙ୍କ ଉପରେ ଜନ୍ମେ । ଏହାର ମୂଳକୁ ଖୋଳିଅଣି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ଲୁଣ ପକେଇ ସିଝେଇ ଅଥବା ପୋଡ଼ିକରି ଖାଆନ୍ତି ।

ମହୁଲ—ଏହା ମହୁଲ ନାମକ ଗଛର ଫୁଲ । ଏହି ଫୁଲ ପାଚି ଝଡ଼ିପଡ଼ିଲେ ଅଣି ଗୁଡ଼ିଲ ସହିତ ପାଣିରେ ଗାଡ଼ି ବିଚୁଲି ବା ପୋଡ଼ିଯିବା କରି ଖାଆନ୍ତି । ମହୁଲ ଫଳ (ଟୋକା) ର ମଞ୍ଜି ବାହାର କରିଦେଇ ଗେହାକୁ ସିଝେଇ ଖାଆନ୍ତି ।

ଖଜୁର ଜନ୍ମ—ସାନ ଖଜୁରଗଛମାନ ତେଲ ଭାହାର ମୂଳର ଜନ୍ମକୁ ଚିରିଲେ ଯେଉଁ ପଦାର୍ଥ ବାହାର ହୁଏ ତାହା ଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ବଡ଼ ଖଜୁର ଓ ତାଳଗଛମାନଙ୍କ ଉପରସ୍ଥ କୁମ୍ଭରେ ଜନ୍ମ ଥାଏ, ତାହା ଅଣି ଅନେକେ ଖାଆନ୍ତି । ତାଳସଜ, ତାଳଖେଣ୍ଡ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ଅତି ସୁମିଷ୍ଟ ଖାଦ୍ୟ ।

ଝୁଙ୍ଗା—ଏହା ଏକପ୍ରକାର ବନଜାତ ଲତାର ମୂଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ, ଦେଶିକାଳ ଶତାବରୀ (ଶତୋଳ) ମୂଳ ପରି । ଲତା ମୂଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ବେଳର ଛେଡ଼ି ଦୂରରେ ଏହା ଜନ୍ମେ । ଯେଉଁ ଝୁଙ୍ଗା ଯେତେ ପୁରୁଣା, ତାହା ତେତେ ଅଧିକ ଲମ୍ବ ଓ ମୋଟ । ଝୁଙ୍ଗାକୁ ଖୋଳିଅଣି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ଲୁଣ ଦେଇ ସିଝେଇ କରି ଖାଇବାକୁ ହୁଏ ।

କୋଳି—ଗୁରକୋଳି, ଖୀରକୋଳି ଓ କାମୁକୋଳି, ବରକୋଳି ପ୍ରଭୃତି ନାନାବିଧ କୋଳି ଖାଇ ସମୟେ ସମୟେ ଲୋକମାନେ ଉଦର ଜ୍ୱାଳା ନିବାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଅନ୍ତ୍ୟଜ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଏହି ଫଳ ଗୁଡ଼ିଲ ବଦଳରେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ବିକିଥାନ୍ତି । ଏହି କୋଳିମାନ ପାଚିଲେ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ ।

କପିତ୍ଥ—କପିତ୍ଥକୁ କେଉଁଠାରେ କଇଥ, କେଉଁଠାରେ କଇଠ କୋଳି କହନ୍ତି । ଏହା ବାରମାସି ଫଳ । ଏହାର ପାଚିଲା ଫଳ ଖାଇବାକୁ ସୁସ୍ୱାଦୁ । ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀର ଲୋକମାନେ ଏହାର କଞ୍ଚା ଫଳକୁ ପଥର ଦୁଇ ଖଣ୍ଡିଆ ପାଖରେ ଚିପାଇ ଲୁଣ ମିଶାଇ ଖାଆନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅମ୍ବ କୋଇଲି—ଅମ୍ବ ଟାକୁଆ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କୋଇଲିକୁ ନଷ୍ଟ ନ କରି ବାହାର କରିବ । ପରେ ଚାଣିରେ ସିଝେଇ ଚକ୍ରରେ ଶୁଖାଇ ଡ଼ିଙ୍ଗିରେ କୁଟି ଚୂନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ । ତାକୁ ଅଣ୍ଟା ପାଣିରେ ଚକଟି ପୋଡ଼ିପିଠା କରିବ । ପୂର୍ବସର ଅଞ୍ଚଳରେ କୁଟା କୋଇଲିକୁ ଝଟିଣା ସ୍ଥାନରେ ୨।୩ ଦିନ ରଖି ପରେ ଚଢ଼ିର ଚୂନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଯାଉ ବା ତକୁଲିପିଠା କରି ଖାଆନ୍ତି ।

କେଶର ବଡ଼ା—ଏହାକୁ କେହି କେହି "ଜନକା" କହନ୍ତି । ବୈଶାଖ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ ବର୍ଷା ହେଲେ ପୂରୁଣା ଜଳାଶୟମାନଙ୍କରେ କେଶର ଗଜା ଗେଲା ଉଠେ । ତାକୁ ଖୋଳିଆଣି ଟାଇ ଦେବାକୁ କେହି କେହି ଚିଆ ଖାଆନ୍ତି, କେହି କେହି ବା ସିଝେଇ କରି ଖାଆନ୍ତି । କଥାକହା ଖାଇ ବେଳେବେଳେ କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ଜପା ଓ ଶିମିଳି ମଞ୍ଜି—ଜପାମଞ୍ଜିକୁ ଡ଼ିଙ୍ଗିରେ ଅଳ୍ପ କୁଟି ପାଣିରେ ପକାଇବ । ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ତାହାର ଚୋପା ଛଡ଼ାଇ ଚଢ଼ିର ଚକରେ (ଚୂଲିରେ ଥିବା ପଦାର୍ଥରେ) ଯାଉ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଖାଆନ୍ତି । କେତେକ ଉକ୍ତ ମଞ୍ଜିକୁ ଭାଜି କରି ଖାଆନ୍ତି । ଶିମିଳି ତୁଳାର ମଞ୍ଜିକୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ ଜପାମଞ୍ଜି ପରି ଭାଜି କରି ଖାଆନ୍ତି ।

ମୃଣାଳ ଓ ପୁଷ୍କର—ପଦ୍ମଫୁଲର ମୂଳକୁ ମୃଣାଳ ବା ମୃଣାଳ, ଫଳକୁ ପୁଷ୍କର କହନ୍ତି । ମୂଳକୁ ଅଣି କେହି କେହି କେବଳ ଲୁଣ ଦେଇ ସିଝେଇ ଖାଆନ୍ତି ; ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୌଶଳ ଅବଲମ୍ବନରେ ଭଜା ଖାଇଥାନ୍ତି । ଥିବା ଲୋକମାନେ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ସିଝେଇ ସିଝରେ ଭାଜି ଖାଆନ୍ତି । ପୁଷ୍କର ପାକଳ ହେଲାରୁ ଚୋପା ଛଡ଼ାଇ କଞ୍ଚା ଖାଆନ୍ତି, ଶୁଖିଲାରେ ଭାଜିକରି ଖାଆନ୍ତି ।

ସିଜଡ଼ା—ଯେଉଁ ଜଳାଶୟରେ ବାରମାସି ଜଳଥାଏ—ସେହି ଶୁଖେ ନାହିଁ, ତହିଁରେ 'ସିଜଡ଼ା' ନାମକ ଜଳଜମ୍ବୁ ଫଳ ଫଳେ । ଲୋକମାନେ ଏହି ଫଳର ଶସ (ଖାଇ ଅଂଶ) କଞ୍ଚା ବା ଭାଜି କରି ଖାଆନ୍ତି । ଏହି ଫଳକୁ ଅନେକେ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଡ଼ିଙ୍ଗିରେ କୁଟି ତାହାର ସାରାଂଶ ବା ଗୁଡ଼ଲ ବାହାର କରନ୍ତି । ପରେ ସେହି ଗୁଡ଼ଲର ଚୂନାରେ ଖିରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଖାଆନ୍ତି ।

ଡିମିରି ଫଳ—ଏହା ଡିମିରି ନାମକ ଗଛର ଫଳ । ଏହି ଫଳ ପାକଳ ହେଲେ ତାହାକୁ ଅଣି ଡ଼ିଙ୍ଗିରେ କୁଟି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରେ । ପରେ ମଞ୍ଜିମାନ ବାହାର କରିଦେଇ ଉତ୍ତମରୂପେ ଧୋଇ ସିଝେଇବ । ତଦନନ୍ତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପରିବା ନିଶାଇ ବେସର ବା ଅମ୍ବିଳ କରି ଖାଆନ୍ତି । ଗ୍ରାମ୍ୟ ଲୋକମାନେ ଏହି ଫଳକୁ ସିଝେଇ ଲୁଣ ମିଶାଇ ଖାଆନ୍ତି ।

ପିଠାମଇଁଆ—ଅଳୁଗଛ ପରି ଏହାର ଗଛ । ଏହି ଗଛର ମୂଳରେ ଓ ଡାଳ ଶାଖାମାନଙ୍କରେ ପିଠାମଇଁଆ ଫଳ ଅଳୁପରି ଫଳେ । ତାହା ଆକାରରେ ବିଲାତି ଅଳୁପରି ଏବଂ ଲମ୍ବାକାର । ଏହାକୁ ଗୁଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ପାଣିରେ ସିଝେଇ ଯେଉଁଗୁଡ଼ି ବା ମଇଦା ନାମକ ଜଳରେ (ଗୋଡ଼ି ଜଳ ହେଲେ ଭଲ) ଖନେ ବୁଡ଼ାଇ ବୁଡ଼ାଇ ଶୁଖିବ । ପରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ଧୋଇ ଲୁଣ ଦେଇ ସିଝେଇବ । ପରେ ଶୀତଳ ହେଲାରୁ ଖାଇବ ।

କୋହୁଅ—ଏହା ଏକପ୍ରକାର ବନଜାତ ବୃକ୍ଷର ମୂଳ, ଦେଶୀଭାଷାରେ ଶାଳଗମ ଓ ଭାଇଗଣ ପରି । ଅଳୁ ଭାଉଁରେ ଥିବା ଭେରପରି ଏହି ମୂଳ ଉପରେ ଭେରଥାଏ । କୋହୁଅର ଉପରଭାଗ ଚିକଣିଆ । ଉକ୍ତ ମୂଳରୁ ଗୁଣ୍ଡି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ପାଣିରେ ସିଝେଇବ । ତଦନନ୍ତର ତାକୁ ଛଣି କୌଣସି ଜଳାଶୟରେ (ଗୋଡ଼ି ଜଳ ହେଲେ ଭଲ) ଖନେ ବୁଡ଼ାଇ ବୁଡ଼ାଇ ଶୁଖିବ । ପରେ ଭଲରୂପେ ଧୋଇ ଲୁଣ ଦେଇ ସିଝେଇ ଖାଇବ ।

ଚାଉଁଳଧାନ—ଚଉଳମାଳ ଧାନପରି ଚାଉଁଳଗଛର ଡାଳମାନଙ୍କ ଅଗରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ହୋଇ ଚାଉଁଳଧାନ ଫଳେ । ପାଚି ଝଡ଼ି ପଡ଼ିଲେ ତାହା ଗୋଟାଇ ଅଣି ଡ଼ିଙ୍ଗିରେ କୁଟି ଗୁଡ଼ଲ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତି । ଏହି ଗୁଡ଼ଲ ଦେଶୀଭାଷାରେ ଗମ୍ଭମ ପରି ଅଟେ । ଏହାକୁ ଭାଜି ଚିଉଳି ପରି ଖାଇ ଖାଆନ୍ତି । ଏହି ଚାଉଁଳଧାନ—ଗୁଡ଼ଲର ଭାତ ଗହମ ଭାତ ପରି । (କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି ଯେ ଉକ୍ତ ଭାତରେ ନଡ଼ିଆଛାଙ୍ଗ ବା ସଡ଼େଇ ଅଣ୍ଟେକ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଲେ ଅଦ୍ଭୁତ ହୁଏ । ଅନ୍ୟ କାଠର ଚାମ୍ବୁ, ଜଳବୁଲି, ଜାଳଚାମ୍ବୁ ବ୍ୟବହାର କରି ଭାତ ରାନ୍ଧିଲେ ଅଦ୍ଭୁତ କାରଣ ନାହିଁ ।) ଗତ ନିଅଙ୍କ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ କାଳରେ ଚାଉଁଳଧାନ ଖାଇ ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଲୋକ ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଚାଉଁଳଗୁଡ଼ଲରେ ଯାଉ ଓ ପିଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିହେବ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଡ଼ଙ୍ଗୀଫଳ—ସାଳଗଛର ଫଳ ପାଚି ଝଡ଼ିଗଲେ ଗୋଟାଇ ଅଣି ଏକକ ଜମା କରି ସେଥିରେ ଥିବା ଝିଲ୍ଲୀ ପରି ବିଷାକ୍ତପଦାର୍ଥ ସବୁକୁ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ଭିତର ଫଳକୁ ଚିରିକରେ କୁଟି କୁଲାରେ ଝାଡ଼ି ଦେଲେ ସେଥିରୁ ଗୁଡ଼ଳ ପରି ଏକପ୍ରକାର ପଦାର୍ଥ ବାହାରେ । ତାକୁ ଭଲ ଗୁଡ଼ିଥର ଧୋଇ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଭାତ ରନ୍ଧିବା ପରି ରନ୍ଧି ଖାଇବ । ଏହା ଗରମ ଥାଉ ଥାଉ ଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ଶୀତଳ ହେଲେ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

ଅରଗୁଣା ବା ଅଙ୍ଗୁଠା ଫଳ—ଏହାର ଫଳ ଗୁଆଠରେ । ଏହି ଫଳ ପାକଲହେଲେ ତୋଳିଅଣି ସେହି ଫଳକୁ ଛେଚି ତାହା ଭିତରେ ଥିବା ଶସ୍ୟକୁ ଖରାରେ ଶୁଖାଇବ । ପରେ ଜଳି ଯାଇ ପୁନଃ ପୁନଃ ଜଳରେ ଚାଉଳଗଣ ପୁରିଷ୍ଟ ଶୁଖାଇ କୁଟି ଚୂନା କରିବ । ଏହି ଚୂନାକୁ ମାଣ୍ଡିଆ ଯାଉ ପରି ରନ୍ଧିବ । ଏହା ସ୍ୱେତ୍ ସୁଖାଦୁ ଓ ମଧୁର ଅଟେ । ସେହି ଚୂନାରେ ସମାନ ଭାଗରେ ଗୁଡ଼ଳ ଚୂନା ମିଶାଇ ନାନାପ୍ରକାର ପିଠା କରି ପିଅରେ ଭାଜିଲେ ଭଲ ଲାଗେ । ଏଥିରୁ ବେଶୀ ଖାଇଲେ ସ୍ୱେତ ଦଶା ହୁଏ । (ଏହାର ଫଳରେ ନାସଦାଗ ହୁଏ ।)

କରଡ଼ ବା କରଡ଼—ଏହା ବାଉଁଶଗଛର ଡଳା ; ଏହାକୁ କାଟି ଅଣି ଗୁଞ୍ଜିଦେଇ ଛୋଟ ଛୋଟ କରି କାଟି ଜଳେ ବା ଓଳିଏ ପାଣିରେ ପକାଇ ପରେ ବାହାର କରି ସିଝେଇବ । ସହିଜଳରୁ ବଗାଦହି ବା ପାଣିଦହି (ଭଜା)ରେ ପକାଇ ଲୁଣ ମଜ୍ଜିତ ମିଶାଇ ଖାଆନ୍ତି । କେହି ବା ଗରମ ମସଲା, ପିଟୋଜ ଦେଇ ଭାଜି ଖାଆନ୍ତି । କେହି କେହି ସିଝା କରଡ଼ାରେ ନାନାବିଧ ପିଠା କରି ଖାଆନ୍ତି । ସାଧାରଣତଃ ଗରିବ-ଲୋକମାନେ କରଡ଼କୁ ଡ଼ିଙ୍ଗିରେ କୁଟି ଚିଲରେ ବାଟି ପୋଡ଼ିପିଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଖାଆନ୍ତି ।

ସଲପଚୂନା—ସଲପବୃକ୍ଷ ଦେଖିବାକୁ ଆକାରରେ ନାଡ଼ିଆବୃକ୍ଷ ପରି ଏବଂ ଫଳ ଗୁଆ ପରି । ଏହାର ପାକଲ ଅର୍ଥାତ୍ ବେଶୀଦିନର ହୋଇଗଲେ ଗଛରୁ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ହାଣି ଜଳ ମଜ୍ଜିରେ ଥିବା ପଦାର୍ଥ (ଯାହାକୁ ହାଉରେ ଦେଖିଦେଲେ ସହଜରେ ଚୂନା ହୋଇଯାଏ) ଅଣି ଡ଼ିଙ୍ଗିରେ କୁଟି ଚାଳରେ ଛାଣିବ । ସେହି ଚୂନାକୁ ମାଣ୍ଡିଆ ଯାଉ ପରି ରନ୍ଧିବ । ସେଥିରେ କିଛି ମାଣ୍ଡିଆ ଚୂନା ମିଶାଇଲେ ଛଦଯେଷ୍ଟ ଟିକିଏ ଭଲ ହୁଏ । ଏହା ଲାଲ୍ଲଆ ଓ ଦେଶିବାକୁ ଲୋହିତ ବର୍ଣ୍ଣ ।

ପଳକଚୂନା—ଏହା ଏକପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷର ମୂଳରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଏହାର ଉପର ଚୋପା ଗୁଣ୍ଡିଦେଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ଖାଆନ୍ତି, କେହି କେହି ସିଝେଇ ଖାଆନ୍ତି । ଏହି ଚୂନା ଅତି ସୁସ୍ୱାଦୁ । ଏହି ଚୂନାକୁ ୨।୮ ଗୁଣ ଜଳରେ ଦେଢ଼େକ ସମୟ ପକାଇ ରଖି ପରେ ଚୋପା ଛଡ଼ାଇ ଦେଇ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ଗୋଟାଏ ପାଣିହାଣ୍ଡିରେ ଘଷାଏ ଭୁଲଘଷା ପକାଇ ରଖନ୍ତି । ପରେ ଡ଼ିଙ୍ଗିରେ ଭଲଭାବରୂପେ କୁଟି ଖଣ୍ଡେ କନାରେ ଛାଣି ତା ଉପରେ କୌଣସି ଭାରି ଜିନିଷ ମଡ଼ାଇ ରଖନ୍ତି, ଚାଟିରେ ଶୁଖାଇ ପେଷଣାରେ ପେଷି ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି । ଏହି ଚୂନାରେ ପିଠା କରି ଖାଆନ୍ତି ।

କେନ୍ଦୁକୋଳି—କେନ୍ଦୁଗଛର ଫଳକୁ କେନ୍ଦୁକୋଳି କହନ୍ତି, ଏହାର ପାକଲ ଫଳ ଖାଇ ବହୁ ଗରିବଲୋକମାନେ ଦିନକେତେ ପେଟ ପୋଷନ୍ତି । ଅନେକ ଲୋକ ଫଳ ପାଚିବାଯାଏ ଅପେକ୍ଷା କରି ନ ପାରି କଞ୍ଚି କେନ୍ଦୁଫଳକୁ ଛେଚି ମଜ୍ଜି ତାହାର କଷ ଧୋଇ କରି ଖାଆନ୍ତି । କେତେକ ଲୋକ ପାକଲ ଫଳକୁ ଅଣି ଧୂଆଁ ଦେଇ ପକାଇ ଖାଆନ୍ତି । ଧୂଆଁ ଦେବାର ପ୍ରଣାଳୀ ଏହି ଯେ ଅଗ୍ରଭାଗ ବୁଲିଯାଇ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ଗାତ ଖୋଳି ତାହାକୁ କେନ୍ଦୁଫଳରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରନ୍ତି, ସେହି ବଡ଼ ଗାତ ନିକଟରେ ଗୋଟାଏ ଛୋଟ ଗର୍ତ୍ତରେ ସଖିନଥିଆ କାଳ କୁଲାରେ ଛାଣନ୍ତି ଉହାର ଗର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ନଳବାଟେ କେନ୍ଦୁ ମଧ୍ୟରେ ଧୂଆଁ ପଶି ତାହାକୁ ପକାଇ ଦିଏ । ଏହି ଧୂଆଁଅଛା କେନ୍ଦୁର କିଛି ସ୍ୱାଦ ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ, କେବଳ ଗର୍ତ୍ତ ଗର୍ତ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରେ ।

ଓଲ୍ଲଅ—ଓଲ୍ଲଅ ବନ୍ୟ ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଦେହରେ ଦୁଇପ୍ରକାର । ବଣ ଓଲ୍ଲଅର ଉପର ଚୋପା ଗୁଣ୍ଡି କଟାଇ କୋଇଲା ପରି ଧଳିଲକ୍ଷାରେ ବା ଲୁହା କୋଇଣାରେ କୋଇ ବାଉଁଶ ଚୋଙ୍ଗରେ ରଖି ତା ଉପରେ ଗୋଟାଏ ବଡ଼ ପଥର ମଡ଼ାଇ କିଛି ସମୟ ରଖିଦେଲେ ତାହାର ରସ ନିଗଡ଼ି ଯାଏ । ପରେ ତା ଉପରେ ପ୍ରାୟ ୨ ଘଣ୍ଟା କାଳ ଜଳ ଢାଳି ଭଲଭାବରୂପେ ଧୋଇ ବା ସ୍ରୋତ ଜଳରେ ରଖି, ୨।୩ ଦିନ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ରଖିଥିବ । ଆବଶ୍ୟକବେଳେ ତାକୁ ଘୋରଣାରେ ମାଣ୍ଡିଆ ଘୋଳିବା ପରି ଘୋଳି ଯାଉ କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଖାଇବ । କେହି କେହି ସେହି ଚାଳକୁ ଗରମପାଣି ମିଶାଇ ଦଳି ଅଥବା ବାନ୍ଧି ଏଣ୍ଡର ପିଠା ପରି ପିଠା କରି ଖାଆନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ଓଲ୍ଲଅକୁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚୂନ୍ଦ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି କାଟି ପ୍ରଥମେ ଖାଇ ପାଣିରେ ପରେ ଚେନ୍ଦ୍ରଲ ପାଣି ବା କାଞ୍ଜିପାଣିରେ ସିଝେଇ ଉହାରେ ଲୁଣ; ଜୀରା, ଗୋଲମରିଚ, ପିଠୋଜ ଦେଇ ସିଝରେ ଭାଜି (ଉତ୍ତରମାନଙ୍କ ବ୍ୟଞ୍ଜନ) ବସ୍ତୁ ଖାଇଥାନ୍ତି ।

ନାନାବିଧ ଫଳ—କୁସୁମଗଛ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ପରିଚିତ । ତାହାର ପାକଲା ଫଳର ଗୋଟା ଛଡ଼ାଇ ଖାଆନ୍ତି । ବରେଣ୍ଟ (ବଟ) ର ଫଳ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥର ଫଳ, ପାକେଲ (ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ଗଛ ପରି, ପତ୍ର ଟିକିଏ ବଡ଼ ଓ ବହଳ) ଫଳ, ପାକଲା ଜାମ୍ବୁ ଫଳ ଖାଇଥାନ୍ତି । ତାହାଡ଼ା ଫଳ ଶୁଖି ଝଡ଼ିପଡ଼ିଲେ ତାକୁ ଛେଚି ଗୋଟା ଛଡ଼ାଇ ମଞ୍ଜି ଖାଇଥାନ୍ତି । ବେଶୀ ଖାଇଲେ ମୁଣ୍ଡ ବୁଲାଏ ବା ନିଶା ହୁଏ । ଅଷ୍ଟଭୂଆ ଫଳକୁ ସିଝେଇ ଜାଳ ଥଣ୍ଡା ପାଣିରେ ଧୋଇ ଭାଜି ଖାଆନ୍ତି । ଗରମମାନେ ସେହି ସିଝରେ ଲୁଣ ମିଶାଇ ଖାଆନ୍ତି । ପେଣ୍ଡରା ଫଳ ଦେଖିବାକୁ ଯୁଷ୍ମ ବମ୍ବଫଳ ପରି । ତାର ଗୋଟା ଛଡ଼ାଇ ଭୁଇଫାଳ କରି ବା ଚକା ଚକା କରି କାଟି ଭାଜିବାର କୋଇଲ ବାହାର କରିଦେଇ ବେଶୀ ପାଣିରେ ସିଝେଇ ଜାଳ ଥଣ୍ଡା ପାଣିରେ ଧୋଇ ଭାଜି ଖାଆନ୍ତି, ପିଠୋଜ ଦେଇ ଭାଜନ୍ତି, କ୍ଷୁଧ ଶୁଖିଲେ ସିଝା ଫଳରେ ଲୁଣ ମିଶାଇ ଖାଆନ୍ତି । ପିଠିଳ ନାମକ ବନଜାତ ଫଳକୁ ସିଝେଇ ଖାଆନ୍ତି ।

ଶାଗ—କି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, କି ସୁଭିକ୍ଷ କାଳ, ସକଳ ସମୟରେ ଲୋକମାନେ ନାନାପ୍ରକାର ବନଜାତ ଓ ଗ୍ରାମଜାତ ଶାଗ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । ଦୁର୍ଭିକ୍ଷକାଳରେ କେତେକ ଲୋକ କେବଳ ଶାଗ ଖାଇ ଦିନ କାଟନ୍ତି । କଳମ, ସୁଲୁସୁଆ, ଶୁକୁଣ୍ଡା, କନମିର, ବଡ଼ିଆ, ଚକଲଅ, ଚୋମାଗେ ପାଳଥିଅରଡ଼ି ଚେଡ଼ି ଖାଆନ୍ତି । 'ପିଚା' ଶାକକୁ ସାମାନ୍ୟ ସିଝେଇ ପାଣି ନିଗାଡ଼ି ଦେଇ ଭରଡ଼ି ଖାଆନ୍ତି । ଲାଉ ଦେଇ ଗଛରେ ବା ପଡ଼ପୋଡ଼ା କରେ ଚୁଟକର ହୁଏ । ଚୁଇଁ କାମୁଡ଼ା ଶାଗକୁ କାଟି ଅଳ୍ପ ସିଝେଇ ପାଣି ଗାଳି ଦେଇ ସମସ୍ତ ଥଣ୍ଡାପାଣିରେ ଧୋଇ ଭରଡ଼ି ଖାଆନ୍ତି । ମଦରଙ୍ଗା ଶାଗକୁ ସିଝେଇ ଭଲକରି ଖାଆନ୍ତି, କେହି କେହି ଭରଡ଼ି ଖାଆନ୍ତି । ନଡ଼ିନଡ଼ିଅଙ୍କୁରକୁ ପାଣି ସିଝେଇ ପାଣି ନିଗାଡ଼ି ଥଣ୍ଡାପାଣିରେ ଧୋଇ ଭଲ ବା ବେସର ଦେଇ ଖାଆନ୍ତି । ଏଥିରେ ଚଙ୍ଗଡ଼ି ବା ଚିଙ୍ଗଡ଼ିମୁଣ୍ଡ ମେଣ୍ଟା ବାଟରଣ ମିଶାଇଲେ ଭଲ ଲାଗେ । ଅରଗୁଣା ବା ଅରଗୁଣ୍ଡି ଶାଗକୁ ସିଝେଇ ଭାଜି କରି ଖାଆନ୍ତି ବାଉଁଶିଆ ଶାଗକୁ ସିଝେଇ ବା ଅମ୍ଳିଲ କରି ମେଣ୍ଟା ଶୁଦ ମିଶାଇ ଯାଉ କରି ଖାଆନ୍ତି । କାଙ୍କଡ଼ ଫଳ ଗଛର ପତ୍ର ଏବଂ କୋମଳ ଅଶ୍ୱତ୍ଥ ପତ୍ର, ଲଲିତା ଶାଗମାନ ସିଝେଇ ଖାଇଥାନ୍ତି । ଗାରୁଡ଼ି କୋମଳ ନଡ଼ିକୁ ଖଣ୍ଡ କରି ସିଝେଇ ପାଣିଗାଳି ଭଲ ବା ଅମ୍ଳିଲ କରି ଖାଆନ୍ତି । ଗାରୁଡ଼ି କଅଁଳ ପତ୍ରକୁ ସିଝେଇ ଅମ୍ଳିଲ କରି ବା ଭରଡ଼ି ଖାଆନ୍ତି । ଝିଙ୍ଗୁଡ଼ି ଶାକକୁ ଭାଜି ଖାଆନ୍ତି । ଏହା ଲାଳୁଆ ପ୍ରକାରୁ ଟିକିଏ ଟାଣଲର ଭାଜିଲେ ଭଲ ଲାଗେ । ପ୍ରବାଳେକେ ଏଥିରେ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଶାଇ ରାନ୍ଧନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ଅତେଷାଳୁତ ସୁସ୍ୱାଦୁ ହୁଏ । ମୋଟି ଶାଗ ମାସ ଫାଲଗୁନଠାରୁ ଧାନବଳମାନଙ୍କରେ ହୁଏ, ଭଲ ଶାଗରେ ଶୁଦ ମିଶାଇ ରାନ୍ଧି ଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ଚେଣ୍ଟା ଶାଗ ମିଶ୍ରିପ୍ରିୟ ଶୁଦ କାଢ଼ି ଅନେକେ ଖାଇଥାନ୍ତି । କେହି କେହି କଅଁଳ ରାଇଗଣ ପତ୍ର ଭଜି କରି ଖାଇଥାନ୍ତି ।

ଶ୍ରୀ ଗଜାନନ ଦାସ ।

ଜାଣି ମୁଁ ନ ଥିଲି ।

ଜାଣି ମୁଁ ନ ଥିଲି ତୁମ୍ଭେ ଜ ଅମୃତମୟ, ତବ ସଙ୍ଗେ
ଚରିବଳ ଥାଇଁ
ଅଛି ଏ ଅଚଳା ଦେଶେ ଅଜ୍ଞାତଭାଷାରେ ବିଚ୍ଛେଦ, ତା
ହେଲେଛ ବୁଝାଇ ।

ଶ୍ରୀ ଗଜାନନ୍ଦ ଦାସ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଚରିତାମୃତ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ହନୁମାନ ସାଧନା ।

ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ହନୁମାନଙ୍କପରି ସମ୍ୟକ ଇଷ୍ଟନିଷ୍ଠାର ସହିତ ରାମଲଲାଙ୍କ ଚରଣ ସମ୍ବଳ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ସେତେବେଳେ ମୂର୍ତ୍ତିରେ 'ଈଶ୍ୱରେ' 'ସେବାରେ' ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କଥା ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଅବା ଲୁଙ୍ଗାର ଲଙ୍କାର ପିଚ୍ଚ ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ବସି ହୁଙ୍କାର ଦେଇ କରି କେବଳ ରାମଲଲାଙ୍କ ଜାଣିବା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । ଏହି ଅମାନୁଷିକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ଅମାନୁଷିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଶୁଣି ମନ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଯାଏ । ବୋଲନ୍ତି ବାଲ୍ମୀକି ଶବ୍ଦରେ ସ୍ପର୍ଶରେ ଏବଂ ଜାଗରଣରେ ଏହି କେତେଥର କେବଳ 'ରାମ' 'ରାମ' 'ରେସ୍ପରାମ' 'ରେସ୍ପରାମ' କହି ସମ୍ବାଦପାଠ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାବ ସାଧନ ସମୟରେ ସେହି ଭାବର ପ୍ରଧାନ ଭାବୁକ ବା ଶିକ୍ଷାଦାତା ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବା ଏକପ୍ରକାର ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଏହି ହନୁମାନ ଭାବସାଧନ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ କେଣେ ରାମାୟତ ବୈରାଗୀ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ରାମଲଲାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଥିଲା । 'ରାମଲଲା' କହିଲେ 'ବାଳକ ରାମ' ବୁଝାଏ । ବୈରାଗୀ ପରମ ଭକ୍ତିମାନ । ସର୍ବଦା ଏହି ରାମଲଲାଙ୍କୁ ନିଜ ବକ୍ଷ ଉପରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି, ସେ ମଧ୍ୟ ରାମଲଲାଙ୍କୁ ସ୍ନେହପରି ସ୍ନେହରେ ସମ୍ବୋଧନ କରନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଏହିପରି ଜୀବନ୍ତ ଏବଂ ଜାଗ୍ରତ ଉପାସନା ଦେଖି କେତେଥର ତାହାଙ୍କଠାରୁ ମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରିବେ ଏବଂ ଭକ୍ତିଭାବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ 'ମୋର ରାମଲଲାରେ' 'ମୋର ରାମଲଲାରେ' ବୋଲି ରାମଲଲାଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ରାମଲଲା ମଧ୍ୟ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅତି ସଙ୍ଗ ଛଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ବୈରାଗୀ ଚାଲି ଯାଇ 'ମୋର ରାମଲଲା ଆହାରେ' କହି କହି ବ୍ୟସ୍ତ, ସେହି ରାମଲଲା ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହିତ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଏ ଅସାଧାରଣ କଥା ଅନୁଭବ ଛଡ଼ା କିପରି ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ? ଶୋଭ କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ, ଘଟଣା ହେଉ ପ୍ରକୃତ ଏହିପରି । ଯାହାହେଉ, ରାମଲଲା ଯେତେବେଳେ ନିଜ ପ୍ରାର୍ଥନା ନିଜ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ଭୂମିସ୍ପର୍ଶ ନ କରି ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ସଙ୍ଗ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ବୈରାଗୀ ଅତି ବିଷଣ୍ଣ ହୋଇ କହିଲେ, "ରାମଲଲା, ତୋର ସ୍ୱରରେ ମୋର ସ୍ୱର, ତୁ ଯଦି ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଥାଇ ଆପଣାକୁ ସୁଖୀ ମନେକରୁ ମୋର ଆଉ ତୋତେ ଦେଇ ସିଦ୍ଧାର ଦରକାର ନାହିଁ । ତୁ ଏହିଠାରେ ଥା, ମୁ ଚାଲିଲି ।" ଏହା କହି ବୈରାଗୀ ସଦ୍ଭାବସ୍ଥ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱର ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ବୋଲନ୍ତି ବାଲ୍ମୀକି ଉଚ୍ଚିତ ରାମଲଲା ମୂର୍ତ୍ତି ଅଦ୍ୟାବଧି ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରରେ ବର୍ତ୍ତମାନ । ମାନବ, ଅରେ ଶୁଣ ଭକ୍ତିରେ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଅବଲୋକନ କରି ଆପଣାକୁ ଧନ୍ୟ କର ଏବଂ ମାନବଜୀବନ ସାର୍ଥକ କର ।

ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଯେତେବେଳେ ଭାବରାଜ୍ୟରେ ଏକ ପ୍ରକାର ପାଗଳର ଅବସ୍ଥା, ସେତେବେଳେ ହଲଧାରୀ ନାମକ ତାହାଙ୍କର କର୍ମଚାରୀ ତାହାଙ୍କୁ କହନ୍ତେ, "ରାମକୃଷ୍ଣ, ତୁମ୍ଭେ କାଳୀଙ୍କର ଭାବସୀ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା କର ତୁମ୍ଭର ମାନସିକ ଚକ୍ଷୁରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି, ତୁମ୍ଭେ କାଳୀପୂଜା କରିବଅ ।" ରାମକୃଷ୍ଣ ଏହି କଥା ଶୁଣିବାମାତ୍ର, ବାଳକ ଯେପରି ଝିଅର କଥାରେ ମାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଧାଇଁଯାଏ, ମା କାଳୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ପଚାରନ୍ତେ "ମା, ହଲଧାରୀ କହୁଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ଭାବସୀ ମୂର୍ତ୍ତି, ମା ସତ କଥା କୁହ, ତୁମ୍ଭେ କିଏ ?" ମାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଉତ୍ତର ପାଇଲେ ଯେ ଯେ ଭାବସୀ ମୂର୍ତ୍ତି ନୁହନ୍ତି, ମୂର୍ତ୍ତ ସାକ୍ଷାତ ମୂର୍ତ୍ତି । ତତ୍ପରକ୍ଷଣାତ୍ ପୁଣି ଦେଖିଲେ ଯେ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ହଲଧାରୀ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । "ମୋ ମା କହିଛନ୍ତି ଯେ ଭାବସୀ ମୂର୍ତ୍ତି ନୁହନ୍ତି" ଏହି କଥା କହି ତାହାର ସ୍ୱରଦେଶରେ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ହଲଧାରୀ ସେହି ଭାବମଗ୍ନ ରାମକୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ହୃଦୟରେ ଧରି ହୋଇ ପୂଜା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଧର୍ମସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆପଣାର ଅଜ୍ଞତା ବୁଝିପାରି ଗୋଟ ଏବଂ ଅନୁତାପରେ ଜର୍ଜରୀଭୂତ ହୋଇଯାଇଲେ ।

ତାହାଙ୍କର ଜଗତିକ ହୃଦୟ ତାହାଙ୍କର ଏହି ସବୁ ଅସାଧାରଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ମନେ କଲେ ମାନୁଷର ବାୟୁରୋଗ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ତାହାର ଚିକିତ୍ସାର ପ୍ରୟୋଜନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ମନେ କରି ସେ କୁମାରଟୁଲୀର ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିରାଜ ଗଙ୍ଗାପ୍ରସାଦ ସେନଙ୍କ ନିକଟରେ ଔଷଧାର୍ଥେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଔଷଧ ନ୍ୟବହାର କରେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମାତ୍ର କୌଣସି ଫଳ ନ ଦେଖି କବିରାଜଙ୍କୁ କହିବାରୁ ସେ କହିଲେ " ଏ ତ ଯେ ସେ ରୋଗ ନୁହେ ଯେ ଫଳ ହେବ, ଏ ଯେ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ରୋଗ । ଏ ଭେଷଜ ଚିକିତ୍ସାର ଏ ଅସାଧ୍ୟରେ ନାହିଁ ।" ହୃଦୟ ସମସ୍ତ କଥା ବୁଝି ପାରି ଔଷଧ ଦାନରୁ ବିରତ ହେଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଦିନେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଗଙ୍ଗାତଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଚିନ୍ତନ କରୁଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ହାତ ଅଧିକ ଚଳିଲା ନାହିଁ, ହାତରେ ପାଣି ରହିଲା ନାହିଁ, କେବଳ ହାତ ଦୁଇଟି ପିଟାକୁ ଲାଗିଲା । ରାମକୃଷ୍ଣ ବୁଝି ପାରିଲେ ଯେ ତାହାଙ୍କୁ ଆଉ ଚିନ୍ତନାଦି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଏହି ତାହାର ଶେଷ । ରାମକୃଷ୍ଣ ଜଣେ କହିଥିଲେ 'ଯେ ବଧୂ ଯେତେବେଳେ ପୁଅଣି ହୁଏ, ଯେତେଦିନ ରହିଥାଏ, ଶାଶୁ ତାହାର କର୍ମ ସେତେ କମାର ଦେଖିଥାନ୍ତି ।' ଏହେ ତାହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ ସେହି କଥା । ତାହାଙ୍କର ଜୀବାବସ୍ଥାର ବୃଦ୍ଧି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କର୍ମ ମା ମନେ କମାଇ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ମାତୃମୁହଙ୍କର ଏ ଅନୁପମ ଲୀଳା କିଏ ବୁଝିବ ? କିଏ ଅବା ବୁଝାଇବ ?

ଏହି ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ଏତେଦୂର ମାନସିକ କୋମଳତା ହେଲା ଯେ କେହି ଘାସ ଉପରେ ଦେଇ ଚାଲେ ତାହାଙ୍କୁ ବୋଧ ହେଲା ସତେ ଯେପରି ସେ ତାହାଙ୍କର ବକ୍ଷ ଉପର ଦେଇ ଯାଉଅଛି ! ଦିନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବ ଯେ ଅସ୍ୱସ୍ଥ ଥାଏ ତାହାକୁ ଦେଖାନ୍ତାନ୍ତି ଏବଂ କହୁଥାନ୍ତି 'ଦେଖ, ଅମୁକ ଲୋକ ଘାସ ଉପର ଦେଇ ଚାଲିଗଲା, ମୋର ଏତେ କଷ୍ଟ ହେଲା ଯେ ମୋର ଛାତି ଫାଟିଗଲା ପରି ହୋଇଅଛି ।' ଦର୍ଶକମାନେ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଦେଖିଲେ ଯେ ଅଙ୍ଗର କୌଣସି ସ୍ଥାନ ଶତ ପଦାଘାତରେ ଯେପରି ବ୍ୟଥିତ ଏବଂ ଚିତ୍ତିତ ହୁଏ, ତାହାଙ୍କର ବକ୍ଷସ୍ଥଳର ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅବସ୍ଥା ହୋଇଅଛି । ସମସ୍ତେ ସେହିପରି ଦେଖି, ଯଦ୍ୟପି ଯେ ଆଉ ତାହାର ଘାସ ଉପରେ ଚିତା ଓ ଫୁଲ ଢୋଲିବା ଇତ୍ୟାଦି ଦେଖି ନ ପାରନ୍ତି, ତାହାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ପୁଣି ମନର ଏହି ଅବସ୍ଥା ନ୍ୟୂନତା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା ।

ମରୁବେଳେ କେବଳ ମାଙ୍କୁ ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ " ମା ତୋର ଶୁଚି ନେ ଅଶୁଚି ନେ, ମୋତେ ଶୁଦ୍ଧାଭକ୍ତି ଦେ ମା, ମା ତୋର ଧର୍ମ ନେ ଅଧର୍ମ ନେ ମୋତେ ଶୁଦ୍ଧାଭକ୍ତି ଦେ ମା, ମା ତୋର ପାପ ନେ ପୁଣ୍ୟ ନେ, ମୋତେ ଶୁଦ୍ଧାଭକ୍ତି ଦେ ମା, ମା ତୋର ସୁଖ ନେ ଦୁଃଖ ନେ ମୋତେ ଶୁଦ୍ଧାଭକ୍ତି ଦେ ମା ।" ଏହିପରି ପ୍ରାର୍ଥନାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଥରେ କହିଥିଲେ " ମୁ ମାଙ୍କୁ ଶୁଚି ଅଶୁଚି, ପାପ ପୁଣ୍ୟ, ଧର୍ମ ଅଧର୍ମ ଇତ୍ୟାଦି ମରୁ ଦେଲି, କିନ୍ତୁ ସତ୍ୟଟି ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ; କାରଣ ମୁଁ ଯେ ମୋତେ ନିଜକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ତାହାଙ୍କ ଅର୍ପଣ କରିଛି ଏ ସତ୍ୟ ଉଚ୍ଚ କିପରି ? ସେଥିପାଇଁ ମାଙ୍କୁ ସତ୍ୟଟା ଦେଇ ନାହିଁ ।" ନାନାପ୍ରକାରରେ ମାଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଦିନଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ଅସ୍ପର୍ଶ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ଅସ୍ପର୍ଶ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଅସ୍ପର୍ଶ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇଗଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଶଙ୍ଖ ଘଣ୍ଟା ବାଜିଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ନାହିଁ । " ଏତେ ବଡ଼ ଦିନଟା ଗଲା, ତେବେ ଶ ମା ତୁ ଦେଖା ଦେଲୁ ନାହିଁ" କହି କେବଳ କ୍ରନ୍ଦନ ଏବଂ ସେହି କ୍ରନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି ଶଙ୍ଖଘଣ୍ଟା ଧ୍ୱନି ସହିତ ମିଳି ମାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ।

ପାଠକେ କହି ପାରନ୍ତି, ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାଙ୍କର ଜନ୍ମମାନ ଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି କିଛି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଥା କହିଲୁ କାହିଁକି ? କାରଣ ଏହି ଯେ ତାହାଙ୍କର କୌଣସି ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଭାବ ଦିନଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥାଏ ଏବଂ ତତ୍ପରେ ଭଙ୍ଗଦିନ ଗତ ହୁଏ । ଏହି କେତେକ ଦିନ ଗତ ହେଲା ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଭାବ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ସେହି କେତେକ ଦିନର କଥା ପାଠକଙ୍କୁ ଉପହାର ଦେବା ମନ ନୁହେ ଭାବ ବିଶେଷ ଭାବର କଥା ଛାଡ଼ି ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଥାର ଅବତାରଣା କରିଅଛୁଁ ଏବଂ କରିବୁଁ ।

ଚତୁର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ବୈଷ୍ଣବଭାବର ସାଧନା)

ବୈଷ୍ଣବଭାବ ସାଧନ କରିବା ସମୟରେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଶାନ୍ତ, ସଖ୍ୟ, ଦାସ୍ୟ, ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଏବଂ ମଧୁର ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ଭାବସାଧନ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସାଧନ କଲେ । ସଖ୍ୟ ଭାବ ସାଧନ କରିବା ସମୟରେ ଶ୍ରୀଦାମ ସୁବଳ ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କର ଭାବ ଅବଲମ୍ବନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଳକା ଭଳକାଦ୍ୱାରା ସଜ୍ଜିତ ଥିବେ ଏବଂ କେତେବେଳେ ଅବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଲାଞ୍ଜକର "ଭାଇ କାଣ୍ଡାଇ ଆଉ ବୋଲେ ଛଡ଼ି ଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ, ତୋର ଅଦର୍ଶନରେ, ତୋର ବିରହରେ ମୋର ପ୍ରାଣ ବିକଳ ହୁଏ ଭାଇ ! ତୋ ପାଇଁ ଏ ସୁନ୍ଦର ଫଳମାନ ଇଷ୍ଟିଅଛି, ଦେ ଖା" ଇତ୍ୟାଦି କେତେ କଥା କହନ୍ତି । ସେହିପରି ବାତ୍ସଲ୍ୟ-ଭାବରେ ମଧ୍ୟ କେତେ କଥା କହନ୍ତି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅପଣାର କୋଳରେ ନେଇ ମାତା ଯେପରି ସନ୍ତାନକୁ ଚୁମ୍ବନାଦି ପ୍ରଦାନଦ୍ୱାରା ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି ସେମତେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ଠିକ ସେହିପରି କରୁଥିଲେ ।

ସେହିପରିର ସଙ୍ଗୀତରେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବାସ୍ତବିକ, ଯେପରି ହୃଦୟ ଏବଂ ପ୍ରାଣଛୁଇଁ, ସେହିପରି ଅନ୍ତର୍ଭେଦୀ ଏବଂ ଅଦ୍ଭୁତପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏକମାତ୍ର ଶ୍ରୀ ଶଚୀନନ୍ଦନ ଗୌରଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କାହାର ଯେପରି ଲକ୍ଷିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସଙ୍ଗୀତରେ ଦ୍ରୁତଭାବ ସାଧନ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମରେ ଅଷ୍ଟନାୟିକାର ଭାବ ଅବଲମ୍ବନପୂର୍ବକ ନାୟିକାମାନଙ୍କର ବେଶଭୂଷାରେ ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ଓ ଦର୍ଶନ ହସ୍ତରେ ଚାମର ଯେପରି ମହାକାଳବକ୍ଷସ୍ଥିତ ମହାକାଳୀଙ୍କର ଦାସୀରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହନ୍ତି ସେପରି । ଚାମର ବ୍ୟଜନ ଏବଂ ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟେ ନୃତ୍ୟଗୀତାଦି କରି ଅନନ୍ଦରେ ସମସ୍ତ ଅଭିବାହିତ କରୁଥିଲେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରକାର ସଙ୍ଗୀତରେ ବୃନ୍ଦାବନଲୀଳାବିଷୟ ଶ୍ରୀମତୀ ରାଧିକାଙ୍କର ଅଷ୍ଟସଖୀମାନଙ୍କ ସେବିକା ହୋଇଥିଲେ । ସେ ସ୍ତ୍ରୀବେଶରେ ସଜ୍ଜିତ ହେବାପରି ମୁଖରେ ପରିବୁଲ୍ଲ ନାଚରେ ଦେଖନ୍ତି, ଚକ୍ଷୁରେ ଅଞ୍ଜନ, ଲଲାଟରେ ସିନ୍ଦୁର, ନାସାଗ୍ରେ ଜଳକ, ଅଧରରେ ତାମ୍ବୁଲ, ଗଳରେ କର୍ଣ୍ଣଳା, ବକ୍ଷରେ କାଞ୍ଚୁଳି, ବାହୁଯୁଗଳରେ ନାନାବିଧ ଅଳଙ୍କାର, କଟିଦେଶରେ ଚନ୍ଦ୍ରହାର ଏବଂ ଚରଣଦ୍ୱୟରେ ନୂପୁର ପରିଧାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ସବୁ ଅଳଙ୍କାର ମଥୁରାବାସୀଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ । ଏହିପରି ବେଶଭୂଷାରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ହୋଇ କୁତାଞ୍ଜଳିପୁଟରେ କହନ୍ତି ହେ ଲଳିତା, ହେ ବିଶାଖା, ! ବାରେ ମୋ ପ୍ରତି ଦୟାକର । ମୁଁ ଏଇ ଦଳଗ୍ରୀନ । ମୋର ଉପାୟ କଣ ହେବ ? ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରେମରେ ବିରହଦୀନ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦୟା ଛଡ଼ା ମୁଁ ତାହାଙ୍କୁ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମୁଁ ସାଧନ ଭଜନ ଜାଣେ ନା, ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦାସୀର ଦାସୀ ଥିବେ ମୋତେ ଦୟାକର ।" ଏହିପରି କହି କହି ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ ହୃଦୟ ଏବଂ ଗଳଦଶ୍ରୁଲୋଚନ ହୋଇ ସେ ସମାଧିସ୍ଥ ହେଉଥିଲେ । ଏହିପରି ହେଉ ହେଉ ଦଳେ ସତ୍ୟ ସତ୍ୟ ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରିଲେ । ଦଳେ ବସିଅଛନ୍ତି, ଦେଖିଲେ, ଏକ ଅପୂର୍ବରୂପଲାବଣ୍ୟମଣ୍ଡିତା ପୂର୍ଣ୍ଣଯୁବତୀ ଅଳଙ୍କାର ବିଭୂଷିତା ହୋଇ ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସମ୍ମୁଖରେ ଯୋଡ଼ି କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ କୁଞ୍ଚିତ କେଶଜାଲ, ତାହାର ଯେଉଁଦିଗ ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଉପରେ ପତିତ ହୋଇ ବଦନକାନ୍ତିର ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛି । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ସେ ଏପରି ହାସ୍ୟ କରି ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ଏବଂ ସେହିଦିନଠାରୁ ତାହାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀତ ଉଦ୍ଭେଦିତ ହେଲା । ଏହି ସଙ୍ଗୀତ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ଭକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣିଲେ ପ୍ରାଣରେ ଏକ ଅପୂର୍ବଭାବର ଉଦୟ ହୁଏ । "ଶ୍ରୀମତି, କାହିଁକି ? ପ୍ରେମମୟି ରାଧେ, ତୁମ୍ଭେ କେଉଁଠାରେ ? ବାରେ ମୋତେ ଦୟାକର । ତୁମ୍ଭେ ଅଷ୍ଟସଖୀର ଶିରୋମଣି, ତୁମ୍ଭେ ମହାଭାବମୟୀ, ମହାଭାବ ପ୍ରସବିନୀ, ତୁମ୍ଭେ ଦୟାକର । ତୁମ୍ଭର ଦୟା ନ ହେଲେ ମୁଁ ତ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ତୁମ୍ଭର । ସେ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରେମରେ ସତତ ଆବଦ୍ଧ । ତୁମ୍ଭେ ଗତିଦେଲେ ତେବେ ଯାଇ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଦେଖା ପାଇବି । ଅତଏବ, ହେ ରାଧେ, ମୋତେ ଦୟାକର । କୃଷ୍ଣଦର୍ଶନ ନିମିତ୍ତ ମୋ ପ୍ରାଣ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଅଛି । ନିଷେଧ ମାନୁ ନାହିଁ, କାରଣ ଶୁଣୁ ନାହିଁ, ମୋତେ କୃଷ୍ଣ ଆଶ୍ରିତଅ । ଦେଖ ସଖି, ଗୃହିଁ ଦେଖ, ମୋର ପ୍ରାଣ କେଉଁଠାରେ ? ପ୍ରାଣ ଓଷ୍ଠାଗତ ପ୍ରାଣ ବହିଯିବାର ଦେଖ କର ତାହାର ଯିବ ପରି । ମୋତେ ରକ୍ଷା କର, କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଦେଇ ପ୍ରାଣ ଦେଇଥା । ତୁମ୍ଭର କୃଷ୍ଣ ମୁଁ ନେବ ନାହିଁ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁହିଁ ଫେରାଇ ଦେବ । ମୁ କେବଳ ଥରେ ଚରଣ ଦେଖା ଦେଖି ନେବି" ଏହିପରି କହି କାନ୍ଦୁ କାନ୍ଦୁ ସଙ୍ଗୀତ ହୋଇ ପଡ଼ୁଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଆପଣାକୁ ଶ୍ରୀମତ ଶ୍ରୀଳକର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସ୍ୱାମୀ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବେଳେବେଳେ ଅବା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଅଦର୍ଶନରେ "ଶ୍ୟାମଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦେଖା ଯାଇଛି ନାହିଁ, ଅଥବା ତ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ସହିତ" ଏହିରୂପ ଗାନ କରୁଥିଲେ । ସଙ୍ଗୀତ ସମାପ୍ତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ଦର୍ଶକ ହସ୍ତର ତର୍ଜନୀଦ୍ୱାରା କପୋଳ ପେଷଣ କରେଉଅଛନ୍ତି ଏବଂ ମୁଦ୍ରକ ମୁକୁଳ ହସୁଅଛନ୍ତି ! ଏହି ଭାବର ଅବସାଦରେ ଦେଖେ ଯାଇ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ହେଉଅଛେ ।

ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଏହି ଯେ ସର୍ଜୀଭାବ ସାଧନ ସମୟରେ ଶ୍ରୀଲାଭର ସାଳସିକ ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରବିହିତ ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷଣ ତାହାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲା । ଏପରି ତ ତାହାଙ୍କ ଭାବାରେ ଗୋପିକା ଭେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖାଯାଇଥିଲା ! ଯେ ଯେତେବେଳେ ଏହିପରି ସଙ୍ଗୀତରେ ଭାବୁକ, ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାୟ ସ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ମଥୁରାବାସୀ ତାହାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନୁରାଗ ।

ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ନିଜେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ହୋଇ ବଳରାମଙ୍କର ଅନୁସରଣ କରନ୍ତି ଯେତେବେଳେ ଅଥବା ଯଶୋଦାନନ୍ଦନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୂପେ ମାତା ଯଶୋଦାଙ୍କ ଦ୍ୱାରାକୁଳ ହୋଇ ଚାଲନ୍ତି । ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କର ବୋଧହୁଏ ସ୍ମରଣ ଅଛି, ଆମ୍ଭେମାନେ ବାଗ୍ମୀଙ୍କ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହିଥିଲୁ ଯେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣ-ଦେବଙ୍କର ଦୈବୀଭାବ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କହିବା ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଙ୍କର ଉଦ୍ବେଗ କରିବାକୁ ହେବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ । ପ୍ରଭୁ ରାମକୃଷ୍ଣ ଯେତେବେଳେ ନିଜେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭାବରେ ଭାବାନ୍ୱିତ, ସେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ପଶ୍ଚାତ୍ କାହାନ୍ତି । ପ୍ରଭୁ ବଳେ ଯଶୋଦାମାତାଙ୍କର ବିରହରେ ବ୍ୟାକୁଳିତ ହୋଇ ଦୁଗୀରଥୀତୀରରେ ମାତ୍ର—ବିରହ ଶୋକ ହୋଇ ରୋଦନ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସ୍ଥୀର ଲକ୍ଷଣ ହସ୍ତରେ ଯେପରି କେଉଁଅଡ଼ୁ ଆସି ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ! ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ସାକ୍ଷାତ୍ ଯଶୋଦାମାତାଙ୍କର ରୂପରେ ଉପସ୍ଥିତ ! ରାମକୃଷ୍ଣ ପ୍ରଥମେ ତାହାଙ୍କୁ ଯଶୋଦାମାତା ମନେ କରି ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଧୀର ସ୍ୱରରେ ଶାନ୍ତ ହେଲେ । ପରେ—ଯେତେବେଳେ ଯେ ଭାବ ସମ୍ବରଣ କେଲା—ବୁଝିପାରିଲେ ଯେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ଯଶୋଦାରୂପେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା କରି କେଉଁଆଡେ ଚାଲିଗଲେ ! ଏ ସବୁ କଥା ବକ୍ତାମାନେ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ପ୍ରମୁଖାତ୍ ଶ୍ରବଣ କରି ଧନ୍ୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ! ଭକ୍ତାର୍ଥୀ ପାଠକ ! ଭକ୍ତାର୍ଥ କର, ଦେଖିବ ଏହା ଭୂମି ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ ହେବ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟାଗୀ ପକ୍ଷରେ ଏପରିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମସ୍ତ ଅଳୀକ ଏବଂ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ।

ପୁଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭାବରେ ଭାବାନ୍ୱିତ ହେଲେ ଏବଂ କେତେଦିନ "ଭାଇ ବଳରାମ, ମୋତେ ଏକା ଛାଡ଼ି କେଉଁଆଡ଼େ ଗଲ" ବୋଲି ବଳରାମଙ୍କ ବିରହରେ ରୋଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ବାଲ୍ୟଲୀଳାରେ କହିଅଛୁଁ ଯେ ଭାଗବତପୁରାଣର ଜଣେ ଶାଖାଷ୍ଠ ନାମକ କଳିକ ବିଦ୍ୟା ବ୍ୟକ୍ତି, ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ଗୋଶିରରେ କୋଳରେ ନେଇ "ଭାଇ କନ୍ଥାଇ, ଭାଇ କନ୍ଥାଇ, କହି ନୃତ୍ୟ କରୁ କରୁ ସମାପ୍ତ ହେଉଅଛେ ? ରାମକୃଷ୍ଣ ମଧ୍ୟ ବକ୍ତାମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅରେ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଯେ "ଚିନ୍ତ କେଶ୍ରୀଙ୍କ ଅବତାର" । ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ସ୍ମରଣୀୟ ଯେ ରାମକୃଷ୍ଣ ଯେତେବେଳେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣରୂପେ ବଳରାମଙ୍କ ବିରହରେ ଅଛୁଲ, ତାହାର ବହୁପୂର୍ବେ ଚିନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟଧ୍ୟାନ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ପୁଣି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭାବ ସମ୍ବରଣ କେଲା ପରେ ପ୍ରଭୁ ବଳରାମ ଭାବରେ ଭାବୁକ ହେଲେ ଏବଂ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅନ୍ୱେଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଯେତେଦିନ ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣର

---

* ଏହି କଥା ଭାବିଲେ ମୋହ ଅବଶ୍ୟ ଭକ୍ତରେ ମୋର 'ରାମକୃଷ୍ଣ ଭାବଦର୍ଶନ' ଲେଖକ, ଭକ୍ତକୃଷ୍ଣ ଦୋଷ ପ୍ରଥମ ଦୋଷ ଦେଖେ । ଲେଖି ଥିଲେ, "ଅଧୁନିକ ବକ୍ତାମାନେ ଏହି ଭାବମାନଙ୍କୁ ବାତୁଳ ଦୋଷ ଭାବିବେ, ଏପରି । ଏହି ଦୋଷରେ ଦେଖିବାର କୋଣସି ଦୋଷ ଦେଖିବାରେ ଭ୍ରମ ହେବାକୁ ଦିଆ ହେଲା । ଯଦିଓ ଭୌତିକ ବିଷୟର ବିଚାର ସ୍ଥାନ ନୁହେଁ, ତାହାହେଲେ ଦେଖିବାର ଭାବ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାରେ ଭୌତିକ ବିଚାରେ ଦେଖି ଦୋଷ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏବଂ ବାରମ୍ବାର ଓଡ଼ିଶାର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଜୀବନରେ ଦେଖି କରିଥିଲେ ଯେ, ଏକ ଲକ୍ଷ୍ୟର ସ୍ଥିର ମୃତ୍ୟୁ ହେବା ପରେ ତାହାର ଜୀବ ଜନ୍ମାନ୍ତର ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ଯେ ଦେଖି ବାରମ୍ବାର ତାହାକୁ ଦେଖ ଭାବରେ ସ୍ଥାପନ କରି ଜୀବନ ଜଳ ଖାଇଲା ଦେବାପରି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଦାଖିଥିଲେ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟି ବଶ ହୁଏରେ ଏହା ସମସ୍ତରେ ଯେ ଯେଉଁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଷୟ ଦୋଷ ମାନିଥିଲେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଏହିପରି ଭାବରେ ଯାଇ ଦେଖା ପରେ ଦେହ ସୁଖୁଷ୍ଟିରେ ଶ୍ରୀରେ ଦୁଃଖିତ ପ୍ରକାର ହୋଇଥିଲେ । ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ (Impression) ଦିଆ ହେବାର ନୁହେ, ତାହା ହୋଇପାରେ । ଏହି ମର୍ମରେ ଜଣେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲେଖକ ଲିଖିଛନ୍ତି ଯେ ଦୁଇ ଦୁଇ ପ୍ରମାଣ ଅଛି । ଲେଖକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷର ଗୋଟିଏ ନୁହେଁ, ଅଥବା ଦେହ ଦୁର୍ବଳତା ବଶ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଭକ୍ତମାନ ଏ ପ୍ରକାର ଅବତାରଣା ଦ୍ୱାରାଙ୍କ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବ୍ୟାକୁଳତା ଓ ଦୁର୍ବଳତା ? ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତିଷ୍କାରମାନେ ଜେଷ୍ଠ ଗରହ ବ୍ୟତୀତଙ୍କି ସେହିମାନେହିଁ କାଳେ ପ୍ରଭୁ ସେ କେବେଦେଖ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ୍‌ଲାଭ କରି ତେବେ ପଲ,ଶାନ୍ତ ହେଲେ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତି, ତର୍କ, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ସବୁ ଫେରେ ପଡିଲେଣି ! ଏ ଅଦୃଷ୍ୟ ଦେବ ମାନଙ୍କର ଲୀଳା ବର୍ଣ୍ଣନ କରୁ କରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜର ଏକାନ୍ତ ଦୁର୍ବଳତା ଅନୁଭବ କରୁଅଛୁଁ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରୁଅଛୁଁ । ଏକ ଶବ୍ଦ ଅତି ଲଜ୍ଜିତ କରିବା ଭୌତିକ ଆତ୍ମ, ସତ୍ୟ ଘଟଣାରୁ ଯେ କେତେ ଲଜ୍ଜିତ ହୋଇ ପାରୁ ନାହିଁ, ତାହା ଭାବିଲା ବେଳକୁ ଦୁଃଖିତ ଏବଂ ଅନୁତପ୍ତ ହେଉଅଛୁଁ ।

ବୈଷ୍ଣବତ୍ୱର ସାଧନାର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣ ଏଠାରେ ପ୍ରକାଶ ହେଲା । ପାଠକ ପାଠିକା ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ଲାଭ କରେ ଅଦ୍ଭୁତ ଅନେକ କଥା ଜାଣିପାରିବେ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଦ୍ତ ।

ଟିପ୍ପଣୀ ।

୨୦ ଝାଡ଼ାବଣ—"ସେଣ୍ଟ ଉତ୍ତର ଘରେ ଝାଡ଼ାବଣ" ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଝାଡ଼ାବଣ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଦେବ ପୀଠ । ଏଠାରୁ ପଞ୍ଚକୋଶୀ ପୀଠମାନଙ୍କର କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥଳରେ ଝାଡ଼ାବଣ ଅବସ୍ଥିତ । ସିଂହଳାଥଙ୍କଠାରୁ ନଳମାଧବଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ପଞ୍ଚକୋଶ ଧରାଯାଏ ।

ଦେବ୍ୟାସ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣେଭାଗେ ଦେବୀ ଜାଗ୍ରତୀ ଭବେତ୍ ।
ଜାଗ୍ରତ୍ସଂଖ୍ୟା ପଞ୍ଚମେତ୍ତୁ ନଳମାଧବରୂ ଧିକ୍ ।
ମାଧବଗ୍ରୋତ୍ରରେ ଚମ୍ପେ କାନନେ * ଶଙ୍ଖକାଳିକା ।
ତଥାଚ ପୂର୍ବଭାଗେ ସ୍ୟାତ୍ ସିଂହଳାଥୋ ମହେଶ୍ୱର ।
ପଞ୍ଚକୋଶମିଦଂ ଶ୍ୟାଳଂ ସର୍ବଂ ସାଧକ ଜାଗଳଂ ।"

ମନ୍ଦିରଟି ମହାନଦୀର ସ୍ରୋତ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ମୃତ୍ତିକାର ପାଦଦେଶରେ ସ୍ଥିତ । ଏହାର ଚତୁଃପାର୍ଶ୍ୱରେ ସୋମନାଥ, ଉତ୍ତରେଶ୍ୱର, ନିମେଶ୍ୱର ପ୍ରଭୃତି ନାମଧାରୀ ଅଷ୍ଟଶମ୍ଭୁ ଅଛନ୍ତି । ଶ୍ରୀମନ୍ଦିରଙ୍କ ପଶ୍ଚିମଦିଗ୍ ବୃହତ୍ ଟିଲାଟି ଚତୁର୍ଭୁଜ ପୀଠ ବୋଲାଯାଏ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଅଛି, ଯେ ଯଜ୍ଞପୁରୁଷ ଏଠାରେ ତପସ୍ୟା କରିଥିଲେ ଏବଂ ଧନୁର୍ଦ୍ଦଳରେ ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଅଙ୍କିତ କରି ପୂଜା କରିଥିଲେ ତାହା ଅଦ୍ୟାପି ଚତୁର୍ଭୁଜମାନଙ୍କରେ ଅଛି ।

ଦେବୀ ପଞ୍ଚମୂର୍ତ୍ତି—ଲୋକଲ ଏ ଦୁଷ୍ଟି ପୂର୍ବମୁଖ ନାଳମାଧବଙ୍କ ପ୍ରତି ପଡ଼ିଅଛି । ନାଳମାଧବମନ୍ଦିରଠାରେ ଠିଆ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଦୂରରୁ ଏହାର ଦ୍ୱାରଦେଶ ଦୃଷ୍ଟି ହେଉଥାଏ । ଏ ଦେବୀ ସର୍ବେ ସକ୍ଷାଳକ ମଳଧାରିଣୀ ଜାନୁସ୍ପର୍ଶୀ ସର୍ବେଲକ୍ଷଣ ଲକ୍ଷଣ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦ୍ୱାରଣୀ, ମୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟକାଳ ପୂଜା ପାଉଛି, ଏଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟପୂଜା ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ପଞ୍ଚଦେବତାମଧ୍ୟରୁ କେବଳ ନାରସିଂହଙ୍କ ପୂଜା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦେବତାଙ୍କର ପୂଜା ଏଠାରେ ହୋଇଥାଏ । ନାରସିଂହ ପୂଜା ହେଉ ନା କିପରି ? ଦେବତା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳରେ ବଳିଷ୍ଠ ଚତୁର୍ଥରୂପେ ପୂଜା ପାଇ ଆସୁଅଛନ୍ତି । ମହାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ଏଠାରେ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦରରେ ଅଳଙ୍କୃତ ବଳିଦାନ ହୁଏ, ଏହା ଛଡ଼ା ସମ୍ବତ୍ସର ବଳି ମଧ୍ୟ ଅଛି, ଏହି ପାହାଡ଼ ଉପରେ ଯେଉଁ ଶୋଳଦଳ ପଦ୍ମ ଅଛି, ସେହିଠାରେ ଦେବୀଙ୍କର ଗୁପ୍ତ ବଳିକ୍ରିୟା ହୁଏ । ଏଠାରେ ଅବଶ୍ୟ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବସ୍ଥା ବା ମହାପ୍ରସାଦ ବଳି ନୁହେ—ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ମୁଖରୁ ଜଣାଯାଏ ଗୋଟିଏ ମହାଭୟାଳୀ ବଳି । କିନ୍ତୁ ଏହା ଅଦ୍ୟାପି ବାହାରେ ଜନସାଧାରଣର ଗୋଚର ହୋଇ ନାହିଁ । ଅତ୍ର ବିବରଣ ନିଶୀଥରେ ଦେବୀଙ୍କର

---

* ବର୍ତ୍ତମାନ ମନ୍ଦିର ପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ ଜଙ୍ଗଲରେ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଠାରେ ନାହିଁ । ତହିଁ ଅଳ୍ପ ଦୂରେ ଅଛି ସେଠାରୁ ଦେବୀଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚନା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଶ୍ଳୋକରେ ଦେବୀ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଧ୍ୟାୟରେ, ଦେବୀଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଠାରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଦେଖାଯାଏ । ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ନାମ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ । ମୂଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖାଯାଇ ଗୋଟିଏ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଚିତ୍ରରେ ଭାବରେ ଅଙ୍କିତ । ଏ ଚିତ୍ରରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବୀ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଯୋଗଣା ଦେଉଛି । ଧରେଇଯାଇଥିବା ଛବିଗୁଡ଼ିକରେ ଏହାର ପୂଜା ସେବା ହେଉଅଛି । ଚିତ୍ରଟିଦ୍ୱାରା ଏ ଦେଖି ଅନ୍ୟଥା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଦୋଷଦ୍ରଷ୍ଟି ଏ ଲଜ୍ଜାଦେବତା । ପ୍ରତି ଗୁରୁବାର ଦିନ ଏହାଙ୍କର ଦେଖି ପୂଜାଦ୍ୱାରା ଓ ଅଧିକ ହେଉଥାଏ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାଳରୀ ମନୁଷ୍ୟର ଅଗମ୍ୟ ଏକମାର୍ଗରେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ଏହି ବଳ ପାନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ— ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲୋକେ ଯେ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧିସମ୍ପନ୍ନ ଏ ଯୁଗରେ ସୁଦ୍ଧା ଏ ପ୍ରକାର ଚମତ୍କାରଦ୍ୟୋତକ ଚିତ୍ରାଅଛନ୍ତି—ଏହା ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ଦେବତାଙ୍କର ପ୍ରତାପ ଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ସର୍ବତ୍ର ବିଦିତ । ଏଠାକୁ କେହି ଦେବତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ଯିବାକୁ ଭୟ ପାଉନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭୟର କାରଣ ତ ଭଲ ନ ଥାଏ । ଲୋକେ ଅପେ ଅପେ ସେ ଭୀତିକା ଅର୍ଜନ କରନ୍ତି । ଯେଉଁ ଦେବତା ଅଗ୍ନିଦେବତାଙ୍କପୋଷକ, ଭାସ୍କରକ (ସୂର୍ଯ୍ୟ) ପୂଜାପ୍ରେମୀ, ଚନ୍ଦ୍ରଚୂଡ଼ାଚର୍ଯ୍ୟଧାରିଣୀ, ତାହାଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଦର୍ଶନରେ ହୃଦୟରେ ଆନ୍ତି ନ ଜନ୍ମି ଭୀତି ଜନ୍ମିବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ନୁହେ କି ? ଏହି ଅଳ୍ପକଳିପାନରୂପ ଅତି ନୃଶଂସକାଣ୍ଡର ଭାଣ୍ଡବହିଁ ଉଦ୍ଭବ ଏକମାତ୍ର କାରଣ । ଧନ୍ୟ ! ଦେବପୂଜକ ମାନବ ! ତାହା ଅଗରେ ତ ଅଦ୍ଭୁତ ! ତୁମ୍ଭର ଉପାସ୍ୟ ଦେବତା ଯଦି ପ୍ରାଣୀର ଶୋଣିତ ବିନା ତୃପ୍ତ ନ ହୁଅନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଅପଣା ରକ୍ତ ପ୍ରଦାନକର । ଶତ ଶତ ନିରୀହ ଜୀବର ଯୁଗରୁ ପ୍ରାଣଶୋଷଣରେ ତୁମ୍ଭର ତ ଲିପ୍ସାନିବୃତ୍ତି ହେଉଅଛି ! ଯେଉଁ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ବା ଜୀବହିଂସାକୁ ଧର୍ମ କହେ ? ଏହି ଅଳ୍ପପ୍ରଶୁଦ୍ଧାତ ଦର୍ଶନରେ ଅହିଂସାପରାୟଣ ଦୟାସାଗର ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଶୋକରେ ଯେଉଁ ମହାଉପଦେଶ କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି ତାହାର ପ୍ରଭାବ ଅଦ୍ୟାପି ଲୁପ୍ତ ହେଲାଣି କି ? ଏପ୍ରଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କର ଯଜ୍ଞୀୟ କର୍ମକାଣ୍ଡର ଛାଇ ଅଦ୍ୟାପି ଶତ ଶତ କଣ୍ଠରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଅଛି "ନିନ୍ଦସି ଯଜ୍ଞ ବିଧେ, ରହସ୍ୟ ଶ୍ରୁତି ଜାତଂ—ସଦୟ ହୃଦୟ-ଦର୍ଶିତ ପଶୁଘାତଂ—କେଶବ, ଧୃତବୁଦ୍ଧଶରୀର ଜୟ ଜଗଦୀଶ ହରେ" । ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟଭୂମିରେ ଜନ୍ମି ଦେବଧର୍ମର ଦୋହାଇ ଦେଇ ଏତେ ଜୀବହିଂସାପ୍ରିୟ ହେବା ତୁମ୍ଭର ପ୍ରକୃତ ବିପରୀତ ନୁହେ କି ? ହେ ଧର୍ମଧୁରୀଣ ! ଉତ୍ତରରୂପେ ଅଲୋଚନା କରି ଦେଖ ତୁମ୍ଭର ଏ କର୍ମ ବୈଧ କି ଅବୈଧ !

୨୭—ମାଳମାଧବ—କଣ୍ଟିଲୋର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ମାଳମାଧବଙ୍କ ନାମ ପାଠକଗଣ ପ୍ରାୟ ଶୁଣିଅଛନ୍ତି । 'ମାଳାଦ୍ରୌ ମାଳମାଧବଃ' ଏ ମାଳାଚଳବାସୀ ଥିଲେ । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପ୍ରଥମେ ଏହାଙ୍କର ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ମହାରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ମାଳାଚଳରେ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ ଏହା ପୂରଣ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଯେଉଁ ଏହାଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଭବ ନିର୍ମାଣ କରେ ଥିଲେ ତାହା ପୂରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣା ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାନୀୟ-ଲୋକେ ଏହାର ଅତି ପ୍ରାଚୀନତା ପ୍ରମାଣିତ କରିଛନ୍ତି । ମନ୍ଦିରର ଉତ୍ତର ଓ ପୂର୍ବ ପଟ୍ଟିମଭାଗର ଅର୍ଦ୍ଧବ୍ୟାପୀ ମହାନଦୀର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ । ପୂର୍ବର ଅପରାର୍ଦ୍ଧ ଓ ଦକ୍ଷିଣର କିୟଦଂଶ ଧରି କୁଆଁରଆ ବା ଦଣ୍ଡକ୍ଷାର କୁମାରୀନାମ୍ନୀ ଗିରିନଦୀ ବିଶ୍ୱାଂଶ କୁଞ୍ଜମଧ୍ୟରେ ବହମାନା । ଅବଶିଷ୍ଟ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଅଂଶ ପୋଳକ ପ୍ରାୟ ଉଚ୍ଚପ୍ରଦେଶ, ତାହାମଧ୍ୟ ବନ୍ୟାସମୟରେ ଜଳମଗ୍ନ ହୋଇଯାଏ । ସେତେବେଳେ ସ୍ରୋତ ଅଧିକାର କଲେ କଣ୍ଟିଲୋ ଧରଲେଶ୍ୱର ବା ସିଂହନାଥର ଦଳଭୁକ୍ତ ହୋଇଯିବ । ଏହିଠାରେ ଯେଉଁ ବହୁଲୋକଙ୍କ ବାସ, ସେମାନଙ୍କୁ ଏ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଆପତ୍ତିରୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ନଗର-ଘରରେ ପଥରେକ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ମନ୍ଦିରଟି ମାଳାଚଳର ଚୂଡ଼ା ଉପରେ ଏପରିଭାବରେ ଠିତ ଯେ ତାହା ଶୈଳର ଅମସୃଣତା ଅଣ୍ଡ ରକ୍ଷି ଗୋଟିଏ ମୂଳରୁ ଉଠିଯାଇଛି ହୁଏ । ମହାନଦୀ ଗର୍ଭରୁ ଏହାର ପୂର୍ବ, ଉତ୍ତର ଓ ପଶ୍ଚିମ ନିମ୍ନପ୍ରଦେଶ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସୋପାନ ପରମ୍ପରା ଅତି କମନୀୟ ଦିଶେ । ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱ ସୋପାନାବଳୀ ଲୋକାଳୟ ଅଭିମୁଖୀ । ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚରୁ ଗୃହଚୂଡ଼ାରେ ଏହି ଦେଉଳର ମେଘଲାଦପାଟେଶ୍ୱ ପ୍ରଚଳିତପ୍ରାଣ୍ଡଦ୍ୱ ଉଦ୍ଭିପ୍ରାପ୍ତ ଦର୍ଶକ ମନରେ ଭ୍ରମ ଜନ୍ମାଏ । ମାଳମାଧବର ପ୍ରାକୃତିକଦୃଶ୍ୟ ଅତିଶୟ ମନୋନେତ୍ରପ୍ରୀତିକର । ଏକପାଖେ ମହାନଦୀର ମାଳପ୍ରବାହ ମେଦୁର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଶୈଳପ୍ରସ୍ତର, ଅନ୍ୟପାଖେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ବହଳ ଶ୍ୟାମଳ ଶୈଳାବଳୀ । ଏ ମନ୍ଦିର ଦୂରକୁ ଯେପରି ମନୋରମ ଦିଶେ, ଏଠାରୁ ସେହିପରି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅପ୍ରତିମ ସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ । ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥଦେବଙ୍କ ପୂଜାକର ଯାବତ୍ ବିଧିବିଧାନ ଏଠାରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ରଥଯାତ୍ରା ବ୍ୟତୀତ ସ୍ନାନ ଜନ୍ମନାଦ ଯେପରି ସମସ୍ତ ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ଯଥାକାଳରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ୱୟଂ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ସକଳ ଦେବଦେବୀ ଏ ମନ୍ଦିରରେ ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ସଜ୍ଜିତ ବିରାଜିତ । ମନ୍ଦିର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରସ୍ତରର ଅରୁଣସ୍ତମ୍ଭ । ଦୁଇ ଦୀଲପାବଳୀରେ ଉଠି ବେଢ଼ା ଉତ୍ତରକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଦୁଇଟି କ୍ଷୁଦ୍ର ମନ୍ଦିରରେ କାଶୀବିଶ୍ୱନାଥ ଅତ୍ତାଳନାଥ ମହାଦେବ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛନ୍ତି । ପୁଣି ସଂକ୍ରାନ୍ତିର ସେହିପରି ଛଅଟି ମନ୍ଦିରରେ ଯଥାକ୍ରମେ ଗଣେଶ, ବଟେଶ, ବଟମଙ୍ଗଳା, ଅନନ୍ତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ (ଅତି ସୁନ୍ଦର ଶିଳାମୂର୍ତ୍ତି) ଷେଣ୍ଡପାଳ ଓ ନୃସିଂହ ବିଦ୍ୟମାନ । ଏହାର ପଶ୍ଚାତ୍‌ଭାଗରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠେଶ୍ୱର । ଶ୍ରେଷ୍ଠେଶ୍ୱରଠାରୁ ଉତ୍ତର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଗୋଦଣ୍ଡପାଟକୁ ଯେଉଁ ପଥ ଗୋପାଳାବଳୀରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ହୋଇଅଛି, ତାହାମଧ୍ୟ ଦର୍ଶନୀୟ, ଉଦର୍ଗ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ପୁଷ୍ପ ଅନୁକରଣରେ ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପ ଓ ଗ୍ରେହ୍ମଣ୍ଡିଣ୍ଡ ସମ୍ମୁଖରେ ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱର ଶିବଙ୍କର ଆସ୍ଥାନ ମଣ୍ଡପ । ସ୍ଥାନୀୟଲୋକେ ଏହି-ପ୍ରକାରେ ଏହାଙ୍କର ମଧ୍ୟ କୀର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତି ଯେ ଶକ୍ତି ଉପରେ ଜଳ ଢାଳିଲାପରି ତାହା ଚଳାଚଳଗାମୀ ହୁଏ । ଜଳର ପଶ୍ଚିମରେ ପୂର୍ବପର ଦକ୍ଷିଣ ଭାଗରୁ ଯଥାକ୍ରମେ ବିମଳା, ଚାମୁଣ୍ଡାଦେବୀ, ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ (ଗଣ୍ଡ୍ୟବାଦୀର ଅନୁରୂପ) ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ମନ୍ଦିର । ଏ ମନ୍ଦିର ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ମନ୍ଦିର ଏଠାର ମହାଜନମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା କାରିତ । ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରରେ ଜଗନ୍ନାଥ, ବଳଭଦ୍ର ଓ ସୁଭଦ୍ରା ଏହି ତିନି ମୂର୍ତ୍ତିର ଅସ୍ଥାନ । ବଡ଼ଦେଉଳ ଭିତରେ ସିଂହାସନ ଉପରେ ଚତୁର୍ଭୁଜରେ ଶଙ୍ଖ ଚକ୍ର ଗଦା ପଦ୍ମଧାରୀ ମାଧବଙ୍କର ନୀଳଶ୍ରୀଙ୍କ ବିରାଜମାନ । ଭୂଉପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶିଳାଖୋଦିତ କଳ୍ପ ବଳସ୍ୱ ଓ ଧାତୁମୟୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ । ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାରରେ ଅଧୋଭାଗରେ ନବନିର୍ମିତ ଦୋଳମୋହନ ମନ୍ଦିର । ଏହିମନ୍ଦିର ଏବଂ ତତ୍ ସଂଲଗ୍ନ ପ୍ରାସାଦମାନ ଏଠା ମହାଜନମାନେ ବେଦା କରି ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଅଛନ୍ତି । "ସ୍ୱଜନଃ ଶ୍ରେୟସୀପୂଜାଂ ସ୍ୱକୁଳୈର୍ଲଭତେ ଜନଃ" ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମୀଲୋକାସୀମାନେ ଦେଖାଇ ପ୍ରଶଂସା ଭାଜନ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।—　　(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ମୁକୁନ୍ଦ ରଥ ।

ଉତ୍କଳୀୟ—କୁଳୋପାଧ୍ୟ ।

"ବଙ୍ଗ ଓ କଳିଙ୍ଗ ଅପେକ୍ଷା ଉତ୍କଳ ପ୍ରାଚୀନ" ଏହି ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଅଙ୍ଗଦେଶ ବଙ୍ଗଦେଶ ଓ କଳିଙ୍ଗଦେଶ ସ୍ଥାପିତ ହେବାର ବହୁଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବେ ଉତ୍କଳଦେଶ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଥିବାର ମହାଭାରତାଦି ପ୍ରାଚୀନଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ଦେଖାଇ ଅଛି ଏବଂ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କର ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରପୌତ୍ର ଜନ୍ମ, ନାମ, ଅଟା, ସମ୍ପତ୍ତି, ସମ୍ପର୍କ ଆଦି ପାରିବାରିକ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଷୟ ଶବ୍ଦମାନ ମହାଭାରତାଦି ପ୍ରାଚୀନ ସାମାଜିକମାନଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେଉଥିଲା ଏହା ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ପ୍ରମାଣ ଉଦ୍ଧାର କରି ଦେଖାଇ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍କଳୀୟମାନଙ୍କର କୁଳ ପ୍ରଚଳିତ ଉପାଧିମାନ ପ୍ରାଚୀନଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମତ କି, ନା ? ଏହାହିଁ ଦେଖାଇବା ଏ ପ୍ରବନ୍ଧର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏ ସ୍ଥଳରେ "କୁଳ କାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି ?" ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସଂକ୍ଷେପରେ ଉତ୍ତର ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତରେ କେତୋଟିକୁ ଗଣି ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରବନ୍ଧ ହୋଇ ଉଠିବ । ଏ ବିଷୟରେ ମହାଧର ରାଜଗୁରୁ 'ଅମ୍ବରଦାର' ଗ୍ରନ୍ଥରେ କଣ କେତୋଟିଛନ୍ତି ଦେଖିବା ହେଉନ୍ତୁ ;—

"ସନ୍ତାନ ଗୋତ୍ର ଜନନ କୁଳାନାଂ ପର୍ଯ୍ୟାୟ ପ୍ରଚାର୍ ଦ୍ୱିବିଧୌଦାଦପରକ୍ଷର ଗୋତ୍ରଶବ୍ଦାର୍ଥଃ, ସୁବିଧୌଦାଦପରକ୍ଷର ମାତ୍ରଂ ଗୁଣଶିଷ୍ୟମିତି ବିଶେଷଲକ୍ଷ୍ୟ ତାଦାତ୍ମ୍ୟରୂପେଣ କୁଶିକାଦିନା ଋଷିଣାକ୍ରାନ୍ତିଲଂ ଗୋତ୍ରଶବ୍ଦାର୍ଥଃ, ଯଦ୍ୟପ୍ୟନ୍ୟାଦ ସ୍ମାରେ ମୁଖ୍ୟାଦ୍ୟଭ୍ରାତ୍ରପତ୍ରେଲାଦ ପୁରୁଷସମ୍ବନ୍ଧଃ, ତଥାପି କୌଶିକସ୍ୟ ଯେ ପିତାଦ୍ୟସ୍ତ୍ରାଃ ଯେ ଚ ପୁତ୍ରାଦ୍ୟସ୍ତ ଅର୍ବାଚଃ, ତେ ସର୍ବେ କୌଶିକେନ ଗୋତ୍ରାନ୍ତରେଣେବ ବ୍ୟବହ୍ରିୟନ୍ତେ କୌଶିକୋପଲକ୍ଷିତ ସୁବିଧୌଦାପରକ୍ଷର୍ଗ୍ରାମାଦ୍ରେଣ ଗୋତ୍ର-ଶବ୍ଦାଭିଧେୟାଃ ; ଏବଂ ଚ ଗୋତ୍ରଶବ୍ଦସ୍ୟ ସୁବିଧୌଦାପ-ପରକ୍ଷରରୂପସ୍ୟର୍ଷ୍ୟାଦ୍ୟାତ୍ମକ୍ରମ୍ବିଶେଷ ବ୍ୟକ୍ତିଲକ୍ଷ୍ୟ ସଂଗୋତ୍ର ଭବ ; କେନାଚିଦ୍ଭେଦକ୍ରମ୍ବରୂପସ୍ୟମାନ ସୁବିଧୌଦାପରକ୍ଷର ଭବ ବିଶେଷଣ ବିଶେଷ୍ୟଭାବାତ୍ କୌଶିକସଗୋତ୍ର ଭବ ଇତ୍ୟର୍ଥଃ" । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଅବିଶ୍ୟକ୍ତ ସଂକ୍ଷେପାର୍ଥ ନିମ୍ନରେ ବିବୃତ ହେଲା ।

"ସନ୍ତାନ, ଗୋତ୍ର, ଜନନ, କୁଳ ଏହି କେତୋଟି ଶବ୍ଦ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଇଥାନ୍ତି ;—ଉଦାହରଣଦ୍ୱାରା ଏହି କଥାଟିର ଅର୍ଥ ସହଜରେ ବୁଝାଯିବ । ଯଦି କେହି ପରିଚୟ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ଆମ୍ଭର ଗୋତ୍ର "କୌଶିକ" ତାହାହେଲେ ଏହି ଶବ୍ଦଟିରୁ ଏହାହିଁ ଜଣାଯିବ ଯେ ସୁବିଧୌଦ ଓ ସୁବିଧୌଦାଦ ପରକ୍ଷରକ୍ରମରେ ଆମ୍ଭମାନେ କୌଶିକ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହିଷଠାରୁ ଭଲ ନୋହୁଁ । ଏହି ଅବେଦ ଅର୍ଥକୁ ବୁଝାଇବା କାରଣ ପ୍ରୟୋଗ କାଳରେ କୌଶିକ ଯଗୋଷ ଚନ୍ଦ୍ରକା ଆବଶ୍ୟକ ; ଅର୍ଥାତ୍ କୌଶିକ ସମାନ (ଅଲ୍ଲ) ଗୋଷ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରକ ଗୌଣ ପ୍ରଗୌଣାଦ ପରମ୍ପରା ଯାହାଙ୍କର ଏହି ଚେତ୍ରୀହ ସମାସଦ୍ୱାରା ନିଜ ସହିତ କୌଶିକଙ୍କର ଅବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରକାର ଜଣାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଯେଉଁ ବାର୍ତ୍ତିକକାରଗଣ ମହାପ୍ରଳୟ ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ, ଏବଂ ପ୍ରବାହ ଅନାଦି ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ମତର ସ୍ଥୂଳ ମର୍ମ ଏହି ଯେ ଏହା କେବଳ ପରମ୍ପରା ବ୍ୟବହାର ମାତ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ କୌଶିକ ଆଦି ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ନିଜ ନିଜ କୁଳର ବେଦ ମୂଳକ ମାତ୍ର ବ୍ୟବହାରରେ ଗୃହ୍ୟ ଅଛୁଅନ୍ତି, ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ । ମୂଳଦର୍ଶନଗ୍ରନ୍ଥପ୍ରଣେତା ଦାର୍ଶନିକ ଫଳଧର ଭଟ୍ଟ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି କେତେକ ପରମ୍ପରା ବ୍ୟବହାର କଥା ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଚିନ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ ଅଘଟ ସ୍ୱପ୍ନର ପ୍ରାଚୀନ କଥାର ସୂଚନା କରିଅଛନ୍ତି ଯେ କଥାଟି ଲେଖିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ, ଯଥା ;—ସାରସ୍ୱତ, କାନ୍ୟକୁବ୍ଜ, ଉତ୍କଳ, ମୈଥିଳ ଓ ଗୌଡ଼ ଏହି ପଞ୍ଚବିଧ ଗୌଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶବ୍ଦ ପର୍ବତର ଉତ୍ତରଦିଗରେ ବାସ କରନ୍ତି ଏବଂ ଦ୍ରାବିଡ଼, ଆନ୍ଧ୍ର, କର୍ଣ୍ଣାଟ, ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଓ ଗୁର୍ଜ୍ଜର ଏହି ପଞ୍ଚବିଧ ଦ୍ରାବିଡ଼ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶବ୍ଦ୍ୟ ପର୍ବତର ଦକ୍ଷିଣଦିଗରେ ବାସ କରନ୍ତି ଏପରି ପ୍ରବେଦର ଏକ ମାତ୍ର କାରଣ ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ଯେ ପଞ୍ଚଗୌଡ଼ମାନେ ମତ୍ସ୍ୟ ଭୋଜନ କଲେ ପତିତ ହେବେ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ପଞ୍ଚଦ୍ରାବିଡ଼ମାନେ ମତ୍ସ୍ୟ ଭୋଜନ କଲେ ପତିତ ହେବେ ଭ୍ରମାଣ ଯଥା ;— "ଚେକ୍ଷ୍ୟସ୍ୟଷ୍ଟିଶେଷ୍ଟେଙ୍ଗେ ମତ୍ସ୍ୟଭୁକ୍ ପତିତୋ ନଃ ; ଚେକ୍ଷ୍ୟସ୍ୟୋତ୍ତରଭାଗେତୁ ଗୋଦନ୍ ମତ୍ସ୍ୟଂ ନ ଦେଷ୍ୟଭୁକ୍" ଅଦ୍ଭୁତ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଯେ "ତଥାଦ୍ୟ ଦ୍ୱିଜଦେଶଃ ପ୍ରଚ୍ଛିଲ୍ଲିଙ୍ଗିଭୁକ୍ତେ। ଯୋନ ସମ୍ପ୍ରଶ୍ନ ଶାଲିନ୍ଦ୍ର ; କେବଳ ମଥରୀଣସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱିଜେଦୋକ୍ତ ମାଷଣ ଦ୍ୟ ସର୍ବ୍ରକାରାଣ୍ଡ୍ରେଷ୍ୟଃ ପ୍ରଥକ୍ଭୂତଃ ' ଅର୍ଥାତ୍ ଯମୁନାବର୍ତ୍ତୀ, ଭଗ୍ରେଦ୍ୟ ଓ ଗାମ୍ଭୀରଦ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପରସ୍ପର ଗୃହରେ ଅନ୍ନଭୋଜନ ଓ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କକରି ପାରନ୍ତି କେବଳ ଅଥର୍ବବେଦୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ନିଜଦେଶ ଛାଡ଼ି ମାଷଣ ଉତ୍ତରାଚଳ ଅଦ୍ୟ ଅସର୍ବ୍ରମାନ କରନ୍ତି ବୋଲି ଏମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍ ଅଛନ୍ତି । ଅଧୁନାକ ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ ସଙ୍ଗୀତ ମଳା ଓ ଆଚାରମ୍ଭ ଦର୍ଶୀ ନ ପ୍ରକାର ଏହି ଲେଖାରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିପନ୍ନ ହୁଏ । ଫଳତଃ ପ୍ରାଚୀନ ବ୍ୟବହାର ଉପରେ ଧର୍ମର ଭିତ୍ତି ଉଚ୍ଚ୍ଛଳ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଚଳିତ ଲୁପ୍ତୋପଯୁମାନ ବେଦ ଆଦି ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣିତ ? ବିମ୍ବା କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମନଗଢ଼ା ଶବ୍ଦ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଚଳାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ? ଏହାହିଁ ଏ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଦେଖାଇବା ।—ବିଶେଷତଃ ଯାଜପୁର ଜିଲ୍ଲା-ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରଥମ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀଲଙ୍କେଳେ ଭଟ୍ଟ ୪ ସଳଗ୍ରାମ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରିଙ୍କର ଗୃହରୁ ଖଣ୍ଡିଏ ଜରାଜୀର୍ଣ୍ଣ ତାଳପତ୍ର ପୁସ୍ତକ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ ; ସ୍ୱପ୍ନକଣ୍ଡିକାର ନାମ "ବ୍ରହ୍ମପରିଭାଷା" । ଏହି ଖଣ୍ଡିକ ପାଠ କରି ଐତିହାସିକ ବିବରଣ ଜାଣିଲା ପରେ ହୃଦୟ ଆନନ୍ଦରୋଳରେ ଭାସମାନ ହେଲା ; ମାତ୍ର ଏପରି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଦେଖିଲାଷଣ ସେହି ପରିମାଣରେ ନୈରାଶ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ବିଷାଦମୟ ଅନୁଭବ କରେ ; ଭାବ ବଶିରେ ଏହାହିଁ ଅନୁମିତ ହୁଏ କି ଏ ଖଣ୍ଡିକ ଏ ଦେଶବାସୀ କୌଣସି ପ୍ରବୋଧିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ; କାରଣ ଏ ଦେଶର ଗୋଟିଏ ବିବରଣ କୁଣ୍ଡିଆ ଏହି ଯେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱପ୍ନକଣ୍ଡିକା ଶ୍ରୀକର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ବ୍ୟାକରଣର ଧାରକୁ ସ୍ପର୍ଶ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଯଜମାନ ଯେତେ ବଡ଼ ବିଦ୍ୱାନ୍ ବିମ୍ବା ଧନବାନ୍ ହେଉନ୍ତି ପଛକେ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ୍ୟମାନ ପାଠ କରି କାଣ୍ଡଶଙ୍କ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମ୍ମ କର୍ମ୍ମମାନ ସମ୍ପାଦନ କରିଥାନ୍ତି ପୁଣି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସ୍ଥାନରେ ଦଳବଦ୍ଧ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ପଣ୍ଡିତଗଣ ନାକ ଜାଳ ମୋଡ଼ା ଖାଇ ପଳାଇବାକୁ ବାଟ ସୁଝା ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଯାହାହେଉ ଏହିପରି କୌଣସି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏ ସ୍ୱପ୍ନକଣ୍ଡିକା ପ୍ରଣେତା ହୋଇଥିବେ ମାତ୍ର ସ୍ୱପ୍ନକଣ୍ଡିକା ଶବ୍ଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ । ଏଥିରୁ ବୈଦିକଯୁଗ ଓ ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ଇତିହାସ ବହୁପରିମାଣରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ ହୋଇ ପାରିବ । ସର୍ବଶେଷରେ ଏ କଥାର ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବା । ପ୍ରଥମରେ କୁଳୋପଯୁକ୍ତ ହେତୁମାନ ଶୁଦ୍ଧଭାଷାରେ ପ୍ରଣୟନ କରି ଲେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରୁଅଛି ।—ଶୁଦ୍ଧଭାଷାରେ ଲେଖିବା କାରଣ ଏହି ଯେ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥକାରଙ୍କ ମତରେ "ଭବନ୍ତ" "ଦିଷ୍ଟ" ଏହିପରି ଭାଷାମାନ ଶୁଦ୍ଧ ଅଟେ ; ସୁତରାଂ ଏପରି ଭାଷାମାନ ଲେଖି ସାହିତ୍ୟ ପରିଚାର ଅଙ୍ଗକୁ କଳୁଷିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜଣାଇବା ଜନ୍ୟ ଅସଙ୍ଗତ ; ଅତଏବ ପ୍ରସ୍ତୁତଗ୍ରନ୍ଥିତ ଭାବର କୌଣସି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ନ କରି ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଭାଷା କେବଳ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକ ଏହି ;—

ବ୍ରାହ୍ମଣାନାଂ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥେ
ପ୍ରବୃତ୍ତୌ ବହ୍ମଣା ପୁରା ।
ପରୀକ୍ଷିତ୍ୱା ସଂଭ୍ରି କ୍ରମେ
ଶ୍ରେଣୀ ସଜ୍ଞାଂ ପ୍ରକଳ୍ପିତଃ (ଅଶୁଦ୍ଧ)

ଶୁଦ୍ଧ ଶ୍ଳୋକ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣାନାଂ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥମ୍
ପ୍ରବୃତ୍ତୌ ବିଶ୍ୱ ସ୍ରଷ୍ଟାକ୍ ।
ପରୀକ୍ଷ୍ୟ ସଂଭ୍ରିତଃ ଶ୍ରେଣୀଂ
ସଂଜ୍ଞାମ୍ବା ସମ କଲ୍ପୟତ୍ ।

ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମା ପୂର୍ବକାଳରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପରୀକ୍ଷା କରିବା କାରଣ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ସଂଭ୍ରି କ୍ରମରେ ପରୀକ୍ଷା କରି ସଂଜ୍ଞାଦ୍ୱାରା ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ କରିଦେଲେ ।

ଏହି ସଜ୍ଞାମାନ ସଂଶୋଧିତ ପ୍ରମାଣ ସହିତ କ୍ରମରେ କ୍ରମରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେଲା ।

ଆର୍ଗ୍ୟ

ସାଙ୍ଗବେଦଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠନ୍
ଦଦାତି ବ୍ୟାଖ୍ୟୟାଦ୍ୱିଜଃ ।
ବେଦପାଠ ବିଶୁଦ୍ଧାତ୍ମା
ସ ଆର୍ଗ୍ୟ ଉଦାହୃତଃ ।

ବେଦପାଠଦ୍ୱାରା ବିଶୁଦ୍ଧ ଚିତ୍ତ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକଗଣଙ୍କୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଅଙ୍ଗ ସହିତ ବେଦକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ "ଆର୍ଗ୍ୟ" ସଜ୍ଞାରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଏ । ମନୁର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ ମଧ୍ୟ ଏହି କଥାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯଥା ;—

ଉପନୀୟତୁ ଯଃ ଶିଷ୍ୟଂ
ବେଦ ମଧ୍ୟାପୟେଦ୍ୱିଜଃ ।
ସକଳ୍ପଂ ସରହସ୍ୟଂ ତ
ତମାଚାର୍ଯ୍ୟଂ ପ୍ରଚକ୍ଷତେ ।

ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶିଷ୍ୟକୁ ଉପନୟନ କରିଲେ ସଜ୍ଞ ବିଦ୍ୟା ଓ ଉପନିଷଦ୍ ସହିତ ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କରାନ୍ତି ତାଙ୍କୁ "ଆଚାର୍ଯ୍ୟ" ବୋଲନ୍ତି ।

ଉଦ୍‌ଗାତା (ଉଦ୍‌ଗୀ)

ଉଦାତ୍ତେନ ସ୍ୱରେଣୈବ
ସାମଗାନଂ କରୋତ୍ୟପି ।
ସ ବୋଦ୍‌ଗାତୁ ସଜ୍ଞାଜ୍ଞାନ୍
ସାମବେଦେତୁ ପାରଗଃ ।

ସାମବେଦରେ ପାରଗାମୀ ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉଦାତ୍ତ ସ୍ୱରରେ ସାମବେଦର ଗାନ କରନ୍ତି ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ "ଉଦ୍‌ଗାତା" ଏହି ସଜ୍ଞାରେ ବିଖ୍ୟାତ କରାଯାଏ ।

ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଘାଟିତ ହଳଧର ଭଟ୍ଟକୃତ ସ୍ମୃତି ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଗ୍ରନ୍ଥରେ ସ୍ମୃତିଗତ ବେଦ ପ୍ରମାଣ ଯଥା ;—

"ସାଙ୍ଗୋପାଂ ଯଜ୍ଞେ ଯୁକ୍ତା ଉପବଶନ୍ତ୍ୟ ଦାତ୍ତାନ୍ ଦାତ୍ତସ୍ୟୋ ଚ୍ଚାଦାତ୍ତଂ ସେବେତ" । ସଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ ସାମବେଦ ଗାୟକଙ୍କୁ ଉପବେଶ କରନ୍ତି ଓ ଉଦାତ୍ତ ଓ ଅନୁଦାତ୍ତ ସ୍ୱର ମଧ୍ୟରୁ ଉଦାତ୍ତ ସ୍ୱରକୁ ଅଶ୍ରୟ କରି ଗାନ କରନ୍ତ ।

ଋତ୍ୱିକ

ଯଜ୍ଞେ ଦକ୍ଷା ପ୍ରଜ୍ଞାଭାବେ ।
ନିତ୍ୟଂ ହୋମ କରୀଦ୍ୱିଜାଃ ।
ତେ ଋତ୍ୱିକ ଋତ୍ୱିଜାଭାବେ
ଋତ୍ୱିଶର୍ମ୍ମଣ ଏବଚ ।

ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣ ଯଜ୍ଞ ପ୍ରହଣ କରି ଅଗ୍ନିରେ ଅହୁତି ନିକ୍ଷେପ କରନ୍ତି ଏପ୍ରକାର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ "ଋତ୍ୱିକ" ସଜ୍ଞାରେ ପରିଚିତ କରାଯାଏ । ଋତ୍ୱିଜାଭାବଗୋଟି ଜାତ ଏପ୍ରକାର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ "ଋତ୍ୱିଶର୍ମ୍ମ" ସଜ୍ଞାରେ ପରିଚିତ କରାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରମାଣରୁ ଏହାହିଁ ଧାରଣା କରାଯାଏ ଯେ ଏହି "ଋତ୍ୱିକ" ପଦଟି ନିକ୍ଷେପ ଅର୍ଥର ବୋଧକ ଯାଗ ଧାତୁରାନ୍ତ ଋ ଧାତୁର ଉତ୍ତର କ ପ୍ରତ୍ୟୟ କରି ସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି ।

ଋତ୍ୱିଗ

ସଜ୍ଞାର୍ଥଂ ଦ୍ରବ୍ୟଭୂତାନାଂ
ଶକ୍ତସ୍ୟୋ ଭୂଦଶଃ ଦ୍ରୁତାଃ ।
ପ୍ରୋକ୍ଷାଯ ଲୋଭବଶାତ୍
ଯେନ ଯଜ୍ଞେ ନ ସାଧ୍ୟତାଃ ।
ବେଦ୍ୟା ପ୍ରଜ୍ଞାଣଂ ତଂ ବ୍ରହ୍ମା
ସମ୍ପାଦ୍ୟ ଚକ୍ରିଦ୍ୟର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତସ୍ମାତ୍ ତ୍ୟାକ୍ଷ୍ୟାମ୍ୟହଂ ତ୍ୱାଂ
ପ୍ରଜାନାଂ ନୈକ ଦତ୍ତବାନ୍ ।

ଯେଉଁ ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଜ୍ଞ କରିବା କାରଣ ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟ ଘୃତି ସରସ୍ୱ ଦେଲେ ମାତ୍ର ଲୋଭ ହେତୁରୁ ଯଜ୍ଞ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରେ ନାହିଁ ଏ ପ୍ରକାର ବିଦ୍ୟା ପ୍ରବୀଣ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ବ୍ରହ୍ମା ଭାବଅଣି ନିଜାଙ୍କର "ତସ୍ମାତ୍" ଅଖ୍ୟା ପ୍ରଦାନ କରେ ମାତ୍ର ପ୍ରଜଷ୍ଟା ହେଲେ ନାହିଁ । ଏ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ରହ୍ମା ଦେବ ଏହିପରି ଅର୍ଥ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଯେ ବୌଦ୍ଧଯୁଗର ପରେ ପୁନର୍ବାର ବୈଦିକ ଯୁଗର ଆରମ୍ଭ ସମୟରେ ଅସୀମଶକ୍ତିଶାଳୀ ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ କୌଣସି ତେଜସ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଏ ପଦ କଥାମାନ ସର୍ବ ଶେଷରେ ବ୍ୟକ୍ତ ହେବ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବ୍ରହ୍ମଦେବ ଶତପଥୀ ବାମେଶ୍ୱର ।

ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକ ଅବସ୍ଥା ।

ଉତ୍କଳ-ଭାଷାର ଆଧୁନିକ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ବିଚାର କେଉଁବା ଜଣେ ନିଷ୍ପକ୍ଷ ଓଡ଼ିଆ-ସାହିତ୍ୟ ପାଠକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ସେପରି ନିଷ୍ପକ୍ଷ ପାଠକ ନୁହେଁ ତେବେ ସମସ୍ତ ସମୟରେ ମାସିକପତ୍ରିକା ଖଣ୍ଡିଏ ମୋ ଘରକୁ ଆସିଗଲା, ଖଣ୍ଡିଏ ପାଇଲେ ଛିଡ଼ିଏ ପଢ଼ିଥାଏ । ଏହିପରି ସ୍ୱଳ୍ପ-ସମ୍ବଳିତ ଜ୍ଞାନରୁ ଯେ ଏତେବଡ଼ ଦୁରୂହ ବିଷୟ ଲିଖିଲାରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ଧୃଷ୍ଟତା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ କିଛି ହୋଇ ନ ପାରେ । ସୁତରାଂ ମୂର୍ଖରୁ ବିଜ୍ଞ ନ ହୁଏ କେତେକ ମିତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଏଣୁ-ତେଣୁ ପାଞ୍ଚକଥା ଲେଖିଥିବାରୁ ଯେଉଁ-ତେଉଁ ପ୍ରକାରେଣ ଏହି ଭାବଟି ଜାଣିବାକୁ ଓଡ଼ିଆଭାଷା ନେବାଲାଗି ବେଷ୍ଟାଟି ମହା ଧୃଷ୍ଟତା ।

କୌଣସି ଭାଷାର ଆଧୁନିକ ଅବସ୍ଥା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ହେଲେ-ତାହାର ସାହିତ୍ୟର ନାନା-ବିଭାଗ ପ୍ରତି ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରବନ୍ଧ ଲେଖିବାକୁ ହେଲେ ବିପୁଳ ଶକ୍ତି-ସାମର୍ଥ୍ୟର ପ୍ରବୋଧନ, ତାହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ଅଛି-ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଆଧୁନିକ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟରେ ଲେଖିବାକୁ ହୋଇଥିଲେ ବଙ୍ଗର ଅନେକେ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟ ଜାତର ହୋଇ ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତେ । କାହିଁକି ?— ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଭାଷା ଏପରି ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟୀ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟର ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗମାନ ଏପରି ଦ୍ରୁତ ଉନ୍ନତିଶାଳୀ ଯେ ଉକ୍ତ ଭାଷାର ଆଧୁନିକ ଅବସ୍ଥା ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ହେଲେ ଯେ କୌଣସି ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଘୋର ସମସ୍ୟା ଓ ଗଭୀର ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା ଅବଶ୍ୟକ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟର ସେ ଅବସ୍ଥା ନୁହେଁ । ଉକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟକୁ ଆହୁରି କେତେକାଳ ଯେ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ, ତାହା କିଏ କହି ପାରିବ ?

ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ- ପଦ୍ୟ ଏବଂ ଗଦ୍ୟ । ବିଶ୍ୱ-ଭାଷାର ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସ ପାଠ କରେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ପଦ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ଉପୁଜେ ଗଦ୍ୟ । ପ୍ରଥମେ ପଦ୍ୟ ରଚନା, ତାହାର ଉନ୍ନତି ଓ ତାହାର ପୁଷ୍ଟି—ତପରେ ଗଦ୍ୟ ତାହାର ଉନ୍ନତି ଏବଂ ପୁଷ୍ଟି । ପ୍ରାଥମିକ ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଭାବ-ପ୍ରବଣ (Sentimental) ଥାଏ ଯେତେବେଳେ ଏହି ଅବସ୍ଥା ମୂର୍ତ୍ତିର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ତାହାର ଚିତ୍ତ ସମୀପରେ ପ୍ରତିଭାତ ହୁଏ, ଯେତେବେଳେ ମନୋହାରିଣୀ ରୂପରମ୍ୟା ଉଷା ପ୍ରାତିଭକଳର ଲାଲାର୍ଦ୍ଧ-ଉଦୟ କାଳର ମଧ୍ୟର ଅରୁଣିମ, ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ କାଳରେ ପ୍ରତିଭାତ ଗଗନର ବିଚିତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣବୈଭବ, ନାନାବିଧ ବିହଙ୍ଗମ କାକଳୀମୁଖର ବିଚିତ୍ର ପ୍ରଭାତ ବିବିଧପୁଷ୍ପ ସୁବାସିତ ଶ୍ୟାମଳ ଅରଣ୍ୟାନୀ ନୀଳ-ବ୍ୟୋମପଟେ ଚିତ୍ର ହେଲା ପରି ସୁନୀଳ ଗିରିଶ୍ରେଣୀ ପର୍ବତମାଳା, ଏବଂ କଳନାଦିନୀ ସ୍ୱଚ୍ଛତୋୟା ଉଚ୍ଚ-ଉଚ୍ଚ ପ୍ରବାହିନୀ ଚଟିମାଳା, ପଦର୍ଶନ କରି ଯେ ଚିତ୍ତସ୍ଥ ପ୍ରଭାବରେ ମୁଗ୍ଧ ହୁଏ, ତେତେବେଳେ ତାହା ହୃଦୟରୁ ସ୍ୱତଃ ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ସଞ୍ଚାର ହୁଏ । ଏହି କବିତା କ୍ରମଶଃ ପୁଷ୍ଟିଲାଭ କରି ସାହିତ୍ୟର ଅଙ୍ଗ ସୌଷ୍ଠବ ସାଧନ କରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାହିତ୍ୟରେ ଆଗେ ପଦ୍ୟ, ତପରେ ଗଦ୍ୟ । ଇଂରାଜୀଭାଷାରେ ଆଗେ Spencer, Shakespeare, ତପରେ Milton, ପରେ Depoe, Addison, Swift ଇତ୍ୟାଦି; ବଙ୍ଗଭାଷାରେ ପ୍ରଥମେ ବିଦ୍ୟାପତି-ଚଣ୍ଡୀଦାସ କୃତ୍ତିବାସ ତପରେ ବିଦ୍ୟାସାଗର,

Digitized by srujanika@gmail.com

ବନ୍ଦିମଚନ୍ଦ୍ର । ତଥାପି ଏହା ମନେ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ପଦ୍ୟ-ଗଦ୍ୟ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ନୁହନ୍ତି । ଜଣେ ଇଂରାଜୀ ସାହିତ୍ୟିକ କହିଅଛନ୍ତି "Poetry is of the heart" & "Prose of the head" ପଦ୍ୟର ରାଜ୍ୟ ହୃଦୟ-ଏହି ହୃଦୟ-ଉପରେ ପଦ୍ୟର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଧିପତ୍ୟ । ପଦ୍ୟର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେପରି ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ତାନ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ୱର ଶ୍ରବଣରେ ହୃଦୟତନ୍ତ୍ରୀ ଝଙ୍କୃତ ହୁଏ । ଯେପରି ନାନାବିଧ ଝରାବରଣରୁ ବିକଶିତ ପଦ୍ମଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀୟ ସ୍ୱାମୀର ମନ ବିନୋଦନ କରନ୍ତି, ସେହିପରି ପଦ୍ୟ ନାନାବିଧ-ଛନ୍ଦ-ଅଳଙ୍କାର ପ୍ରଭାବରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ନିଜ ଅଙ୍ଗର ଲାବଣ୍ୟ ସମ୍ଭାରନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାଠକର ମନ ହରଣ କରେ ଓ ତାହାକୁ ବିପୁଳ ଆନନ୍ଦର ଅଧିକାରୀ କରିଥାଏ । ଯେପରି ମେଘନାଦୀ ଜନନୀ ଅଲିବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି ବୋଲିବେ ସେପରି ତାହା ମସ୍ତକରେ ହାଲ ଚୂଲିର ପିଠି ଅଙ୍ଗିବେଦେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କୋମଳ ଅମୃତ ଉପଦେଶ-ବଚନ ବହନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଉପଦେଶ ବାଣୀଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଶିଶୁର ମାନସପଟରେ ଗୋଟିଏ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ର ଅଙ୍କିତ କରିଦିଏ, ସେହିପରି କବିତାଦେବୀ ନିଜର ନାନାବିଧ ଛନ୍ଦୋମୟୀ ସୁମଧୁର ଭାଷାରେ ପାଠକର ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ତାହା ବର୍ତ୍ତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଅମୃତମୟୀ ବାଣୀ ଶୁଣାଇ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ବାଣୀର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଝଙ୍କାରରେ ହୃଦୟକନ୍ଦର ଧ୍ୱନିତ ହୁଏ । ସେ ବାଣୀଙ୍କର ମଧୁର ଆକର୍ଷଣରେ ହୃଦୟ ସମୁଦ୍ରରେ ବିଚିତ୍ର ଭାବତରଙ୍ଗ ଖେଳିଯାଏ । ରାମାୟଣ ମହାଭାରତ ଯେପରି ଧର୍ମଶିକ୍ଷା ଦେଇଅଛନ୍ତି ଓ ଦେଉ-ଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ଉକ୍ତ ଗ୍ରନ୍ଥଦ୍ୱୟ ପାଠକର ଯେପରିଲୋକ ହୃଦୟରେ ଉଚ୍ଚତମ ଯୋଷଣକରି, ଉଚ୍ଚ ଆଦର୍ଶ ଭାବକର ଧର୍ମପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛନ୍ତି, ସେପରିକି ଏ ଧର୍ମଗତ ବିଷୟକ କୌଣସି ଉପାଦେୟ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ତାହା କରିବାକୁ କଦାପି ସମର୍ଥ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । ସୁତରାଂ ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ କବିତା ମନରେ ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଜାତ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନାନାବିଧ ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଉପଦେଶ ପ୍ରଦାନ କରେ । କବିତା ମୋହନାଞ୍ଜନରୂପିଣୀ ଚକ୍ଷୁରେ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ, ଗର୍ବ୍ୱକୀଭୂତ ଚକ୍ଷୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର, ଗୋଟିଏ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଗୋଟିଏ ପରିବେଶକ୍ଷେତ୍ର ଜନ୍ୟ ବିକଳିତ ହୁଏ । ସେ ଅପୂର୍ବ ଦିବ୍ୟ ସନ୍ଦର୍ଶନରେ ହୃଦୟ ପ୍ରବଳ ସ୍ୱଭାବରେ ସ୍ୱଭାବତ ହୁଏ । ଏହି ମୋହନାଞ୍ଜନ କେବଳ ସେହି କବିତାଦେବୀ ପାରନ୍ତି ; ଜ୍ଞାନର ସ୍ନିଗ୍ଧୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ବର୍ତ୍ତିକା କେବଳ ସେହି କବିତାଦେବୀ ଜାଳି ପାରନ୍ତି । ଉଭୟରଣର କବିତା ଭୁବନରେ ଗୋଟିଏ ଅପାର୍ଥିବ ପଦାର୍ଥ ଏବଂ ସେଥି ଲେଖକ ସେହିପରି କବିତା ଲେଖିପାରନ୍ତି ସେ ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ସେଥି ଖଣ୍ଡଳନ୍ତା କବିଙ୍କର ଲେଖନୀ ଯେପରି କବିତା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରନ୍ତି—ସେ ଅମ୍ମାନଙ୍କର ଚିର-ନମସ୍ୟ । ସେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଅମର । ଇତିହାସ ଏହାର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସାକ୍ଷୀ । ଏହିଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ—ଉତ୍କଳରେ ଯେପରି କେତେଜଣ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର କବିତା ଲେଖକ ଅଛନ୍ତି ? ସମସ୍ତଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ରାଧାନାଥ—ମଧୁସୂଦନ ଏବଂ ଫକୀରମୋହନଙ୍କୁ କବିତା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେବ—ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ରାଧାନାଥ ମଧୁସୂଦନଙ୍କ ବର୍ତ୍ତମାନ ଆଉ ନାହାନ୍ତି--ସେମାନଙ୍କର ଜଳନାଦନୀ ବୀଣା ଆଉ ନାହିଁ ନାହିଁ । ଫକୀରମୋହନଙ୍କର କବିତା ଝଙ୍କାର ମଧ୍ୟ (ଈଶ୍ୱରଙ୍କ କୃପାରୁ ତାହା ନ ହେଉ) ଆଉ କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ବନ୍ଦ ହୋଇଯିବ । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିବା ଭଳି କବି ଉତ୍କଳରେ ନାହିଁ ବୋଲି ଦେଖା ଯାଉ ନାହାନ୍ତି । ଜଣେ ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଲେଖା ପ୍ରଥମେ ପ୍ରାଣରେ ନବ ଆଶା ପଞ୍ଚାର କରିଛି ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ଆଶା ଟିକିକ ହୃଦୟରୁ ବିଲୁପ୍ତ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ କବିତା ଲେଖକ ଲେଖୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅବସରକୁ ଜାତୀୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜ୍ୟୋତିଷ କଲେ—ସେମାନେ ରାଧାନାଥ—ମଧୁସୂଦନ—ଫକୀରମୋହନ ନ ହେଉନ୍ତି—କିନ୍ତୁ ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର କବିତା ଲେଖି କରି ଯଥାଃ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରି ପାରିବେ ବୋଲି ମୋର ବିଶ୍ୱାସ । କେବଳ କେତେକଗୁଡ଼ିଏ ଶବ୍ଦ ଯୋଜନା କରିଦେଇ, ଉପଧା—ଯତି ମିଳାଇ ଦେଇ 'ଗୋଟିଏ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଭରାଦାର' କବିତା ଲେଖିଦେଲେ କବିଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ବରଂ 'ସ୍ୱୀୟ ଲିଖିତବ୍ୟ ବିଷୟକୁ ସମ୍ୟକ୍ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି, ସୁକୃତିଦେବୀଙ୍କର ରହସ୍ୟରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇ କବିତା ଲେଖିଲେ ତାହା ପ୍ରାଣଖର୍ଶୀ ହୁଏ ।' କବିତା ଲେଖିବାକୁ ହେବ—କବିତା ଲେଖିବ, ଏ ମାସ 'ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ' ବା 'ମୁକୁର' ରେ ମୋ ନାମଟା ଛପିଯିବ—ଏପରି ଗୋଟିଏ କବିତା ଲେଖିବ, ଏମିତି ଭାବରେ କବିତା ଲେଖିଲେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର

Digitized by srujanika@gmail.com

କବିତାର ସର୍ବ୍ୟାଦା ଗଦ୍ୟ ନାହିଁ । ସେପରି ଶବ୍ଦ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବଶୂନ୍ୟ କବିତା କବିତା ପଦବାଚ୍ୟ ନୁହେଁ । ମୋର ଏ ବିଷୟରେ ଅନେକ ବକ୍ତବ୍ୟ ଅଛେହେଁ ଏଠାରେ ଗାଉଛେ—କାରଣ ସମୟ ଓ ସୁବିଧା ଅତି ଅଳ୍ପ ।

ତପୁରେ ଗଦ୍ୟ ;—ଗଦ୍ୟ ଲେଖାକୁ ଅନେକେ ସହଜ ମନେ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରମ । ଏପରି ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରାନ୍ତିକୁ ଏକାବେଳକେ ବିଦୂରିତ କରିବା ସର୍ବଥା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ଅନେକେ ମନେ କରନ୍ତି—ମୁଁ ଜଣ ଗଦ୍ୟ ଲେଖି ପାରିବ ନାହିଁ—ପ୍ରତିଦିନ ସେଇପରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା—ସେଥିରେ କଣ ଦୁଇଧାଡ଼ି ଲେଖି ପାରିବ ନାହିଁ ? ମୁଁ ଦେଖେ, ଏ ଗୋଟିଏ ମଧ୍ୟର ଭ୍ରାନ୍ତି । ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବା ସୁଖର କିମ୍ବା ଦୁଃଖର ଭାଷା ଲେଖିଲା ଧରିଲେ ଜଣା ପଡ଼େ । ପୁଣି ଭିନ୍ନ ଧରଣର ଗଦ୍ୟ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ପଦ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଭିନ୍ନତର । ସର୍ବାଙ୍ଗ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବା ବଡ଼ ସାଧନାର ବିଷୟ । ପ୍ରକୃତରେ ସର୍ବାଙ୍ଗ ସୁନ୍ଦର ଗଦ୍ୟ ଲେଖକ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀରେ ବିରଳ ଲକ୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି । ଜଣେ ବିଖ୍ୟାତ ଇଂରାଜୀ ପଣ୍ଡିତ ସ୍ୱୀକାର କରିଅଛନ୍ତି ଯେ କୌଣସି ଇଂରାଜୀ-ଲେଖକ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସର୍ବାଙ୍ଗ-ସୁନ୍ଦର ଗଦ୍ୟ-ଲେଖକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସନ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ କେବଳ ଜଣେ ନିଜର ଅନୁକରଣୀୟ ଗଦ୍ୟ ରଚନାଦ୍ୱାରା ଭୂଖଣ୍ଡର ସମସ୍ତ ଗଦ୍ୟ-ଲେଖକଙ୍କର ଆଦର୍ଶ-ହୋଇଅଛନ୍ତି ସେ ପ୍ଲେଟୋ Plato. ଈଶ୍ୱରମାନେ ଅସାଧାରଣ ପ୍ରତିଭାଶାଳୀ ଏବଂ ବିଦ୍ୱାନ ହେଲେହେଁ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କଲ ପଦ୍ୟ ଲେଖକ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ମୁଁ ଶୁଣିଅଛି । କେବଳ ଫରାସୀ ଜାତିଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଧରଣର । ଇଂରାଜମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ Swift, Hume ଏବଂ Goldsmith ଙ୍କ ଭଳି ଭିନ୍ନ-ଗଦ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପରିଗଣିତ ହୁଏ । ଏପରି ବି ସ୍ୱିକାର୍ଯ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ଲେଖକ Addision ଏବଂ Macaulay ଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସେ ଆସନ ଦେବାକୁ ଅନେକେ କୁଣ୍ଠିତ । Ruskin ଙ୍କ ଠାରେ ପ୍ରକୃତ ଗଦ୍ୟ ଲେଖକର ଯାବତୀୟ ଶକ୍ତି ନିହିତ ଅଛେହେଁ, ତାହାର ସାଧନା ସୁନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇ ନାହିଁ । Carlyle ମଧ୍ୟ ସେ ଯଥାର୍ଥ ଭାଗୀ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବା ଏତେ ଦୁଷ୍କର—ବହୁ ସାଧନାର ବିଷୟ । ଭିନ୍ନ ଧରଣର କବିତା ଲେଖିବା ସହଜ ହୋଇପାରେ—କିନ୍ତୁ ଭିନ୍ନ ଧରଣର ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବା ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟକର । କାରଣ ପଦ୍ୟ କେବଳ କେତେକଗୁଡ଼ିଏ ବାକ୍ୟ ଗଢ଼ ସମ୍ବଳ କରି ନିଜର ଅଙ୍ଗକର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱଳ୍ପ ଭାବରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କରି ପାରେ—କିନ୍ତୁ ଗଦ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିପୁଳ ଅଳଙ୍କାରକ ବିସ୍ତାରିତ । ଏହି ବିପୁଳ ସ୍ୱରୂପରେ ଅନେକ ଗଳତି ଜନ୍ମ ପାଇପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଏକଛତ୍ର ସମ୍ରାଟ ସଦୃଶ ସର୍ବାଙ୍ଗ-ସୁନ୍ଦର ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବା ବଡ଼ ଦୁରୂହ । ଗଦ୍ୟର ଏହି ବିପୁଳତ୍ୱହିଁ ତାହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ-ସୌଷ୍ଠବ ସାଧନ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରଧାନ ଅନ୍ତରାୟ । ସୁତରାଂ ଗଦ୍ୟ ଲେଖକଙ୍କୁ ବିଶେଷ ସତର୍କତା ସହିତ ଲେଖନୀ ଚାଳନା କରିବାକୁ ହେବ—ସୁନ୍ଦର ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବା ଗୋଟିଏ ସାଧନା, ଏ ସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବାକୁ ପ୍ରଗାଢ଼ ଅଧ୍ୟବସାୟର ପ୍ରୟୋଜନ । ନାନାବିଧ ଭାଷା ପଢ଼ି, କେଉଁ କେଉଁ ଭାଷାରୁ ଏବଂ ଉପର ଲେଖାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କର ଭାଷା ଉତ୍କୃଷ୍ଟଶ୍ରେଣୀର ଗଦ୍ୟ ଲେଖି ପାରିଅଛୁ, ଏ ସବୁ ବିଷୟରେ ସମ୍ୟକ ଅନୁଶୀଳନ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗଦ୍ୟ ଲେଖିବାକୁ ହେବ । ତାହା ବୋଲି ମୁଁ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ କହୁ ନାହିଁ । କାରଣ ଅନୁକରଣକୁ ଅନେକ ବିଖ୍ୟାତଲେଖକ ଅନ୍ତରର ସହିତ ଘୃଣା କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ମତରେ ନ ଲେଖିବା ଭଲ, ତଥାପି ଅନୁକରଣ କରିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ । ଆଜିକାଲି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ବି ଗଦ୍ୟରେ ବି ପଦ୍ୟରେ ଯେପରି ଅନୁକରଣପ୍ରବୃତ୍ତି ସ୍ୱୀୟ ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରୁଅଛି ତାହା ଦେଖି ମୋର ଆଶଙ୍କା ହେଉଅଛି ଯେ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ମୌଳିକତ୍ୱ ଏବଂ ଭାବର ମଧ୍ୟ ମୌଳିକତ୍ୱ ରହିବ ନାହିଁ । ଆଜିକାଲିର ଅନେକଙ୍କ ଲେଖାରୁ ଏହାର ଆଭାସ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲାଣି । କବିତାର ଭାଷାଲାଭ ମଧ୍ୟ ନବ୍ୟ ଉତ୍କଳୀୟ-ସାହିତ୍ୟସେବୀମାନଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ସାବଧାନ କରାଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି ଯେ ସେମାନେ ବଙ୍ଗଳା ଇତ୍ୟାଦି ଭାଷା ପାଠକରି ନିଜଭାଷାର ଉଲ୍ଲାସପ୍ରବାହୀ ହେଉନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ସେଥିପାଇଁ ଯେପରି ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଲେଖକମାନଙ୍କୁ ବିସ୍ମୃତ ଗର୍ତ୍ତରେ ନିକ୍ଷେପ କରିଦେବା ଏକାନ୍ତ ଉଚିତନୁହେଁ । ସୁତରାଂ ଉତ୍କଳ-ଭାଷାର ମୌଳିକତ୍ୱ ରକ୍ଷା କରିବା ଓ ତତ୍ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ ଭାଷାମାନଙ୍କର (ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ) ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ଓଡ଼ିଆଭାଷାକୁ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳିନୀ କରିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟ ସେବାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମୁଁ କଣ କହୁଁ କହୁଁ ବଣ ଲେଖି ଦେଇଛି । ମୁଁ କହୁଥିଲି ଗଦ୍ୟ-ବିଷୟ । ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ସାହିତ୍ୟକ-ମାନଙ୍କ ମତରେ ମୁଦ୍ରିତ ଓ ଶ୍ରୀମଧ୍ୟଳ ଗଦ୍ୟ ସରଳ ଓ ଜୀବ ଜନ୍ମକ ହେବା ଉଚିତ । ଜୀବଗ୍ରାହୀ କେବଳ ଶବ୍ଦଯୋଜନା-ଭ୍ରମର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଦ୍ୟ କେତେହେଁ ପ୍ରକୃତ 'ଗଦ୍ୟ' ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଗୁରୁଗ୍ରାହୀ ସ୍ପଷ୍ଟ ମହାର୍ଥ ପରିଚ୍ଛଦରେ ଭୂଷିତ ହେଲେ ସୁନ୍ଦା ଯେପରି ଅସୁନ୍ଦର ଦେଖାଯାଏ, ସେହିପରି ଜୀବଗ୍ରାହୀ ଗଦ୍ୟ ନିତାନ୍ତ ଅସୁନ୍ଦର । ପୁଣି ତାହା ସରଳ ହେବା ଉଚିତ, ଜୀବ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଭାଷାର ମୁକ୍ତି— ଜୀବ ଗୋପନ ପାଇଁ ନୁହେଁ । କୌଣସି ଶବ୍ଦାଳ ଲଂଙ୍ଗୋ ଲେଖକଙ୍କ ମତରେ ନିଜର ଲେଖା ହୃଦୟସ୍ଥିତ ଭାବର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଚ୍ଛଦର୍ପଣ ହେବା ଉଚିତ । ତାହା ନ ହେଲେ ଲେଖା କେତେହେଁ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଲେଖିବାବେଳେ ଲେଖକଙ୍କୁ ସବୁ ଭୁଲି ଯାଇ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ଲେଖିବାକୁ ହୁଏ । ତନ୍ମୟତା ହାଗ୍ରେଗ୍ରା ଉପାସକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ପୂଜା-ସାମଗ୍ରୀ ଓ ନୈବେଦ୍ୟ । ଉତ୍କଳଭାଷାରେ ୺ ମଧୁସୂଦନ ରାଓଙ୍କ ଗଦ୍ୟ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାନୀୟ ହୋଇ ଅନେକଙ୍କୁ ଗଦ୍ୟ ଲେଖାରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିଅଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳର ଅନେକ ସ୍ୱକୀୟ ଆଜିକାଲି ଗଦ୍ୟର ଅଙ୍ଗଶ୍ରୀକତା ମୂର୍ତ୍ତ ଉପଲବ୍ଧ କରି ଗଦ୍ୟ ଲେଖାରେ ନିଜର ସମୟ ଓ ସାଧନା ନିୟୋଜିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟଙ୍କର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଅଶେଷ ଧନ୍ୟବାଦର ଭାଜନ । ତାହାଙ୍କର ସାଧନାରେ ଦିବ୍ୟ ଯେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟର ଅନେକ ତନ୍ମଧ୍ୟାଣ ସାଧନ କରିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଗଦ୍ୟ କହିଲେ, ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ବିଷୟ ରହିଗଲା । ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ ଏବଂ ଗଦ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଳ୍ପ ଲେଖିବାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣଚାପ୍ତ ଗଦ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକ । ସେହିପରି ସ୍ୱଭାବଗତ ନ ହେଲେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗଳ୍ପ ଲେଖାରେ କେତେହେଁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ସ୍ୱଳ୍ପ କେତୋଟି ତରଙ୍ଗ ନେଇ, ଅଳ୍ପ ସୀମା ମଧ୍ୟରେ ଉପନ୍ୟାସର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ବଡ଼ ଦୁଷ୍କର । ସାମାନ୍ୟ କେତେ ପୃଷ୍ଠା ମଧ୍ୟରେ ଉକ୍ତ ତରଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ସରଳରୂପେ ଫୁଟାଇ ପାରିବା ବଡ଼-ଅସ୍ୱାସ-ସାପେକ୍ଷ । ଉତ୍କଳୀୟ ନବୀନ ଲେଖକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ଉକ୍ତ ସାଧନାରେ ବ୍ରତ ହୋଇଅଛନ୍ତି—ଏହା ବଡ଼ ସୁଖର ବିଷୟ ନୁହେଁ । ବୃଦ୍ଧ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ଗଳ୍ପ-ଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ସୌଷ୍ଠବରେ—ତ ତରଙ୍ଗ-ଚିତ୍ରଣରେ ଯେପରି ଲୋଭଣୀୟର ପରିଚୟ ଦିଏ, ତାହା ଯେ କୌଣସି ଭାଷାର ଫକୀରମୋହନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ଅନନ୍ୟମନା ସାହିତ୍ୟ-ସେବକଙ୍କୁ ଶୋଭା ପାଇପାରେ । ଉପନ୍ୟାସର ସୁଗୁଣ ଅନେକେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଅଛନ୍ତି—ଭାଷାର ଉତ୍କଟ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସାଧନ ପକ୍ଷରେ ଉପନ୍ୟାସ ଯେପରି ନିଜର କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର କରି ପାରେ, ଏପରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଭାଗ ସମର୍ଥ ନୁହେଁ । ବଙ୍ଗଳାର ବଙ୍କିମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପନ୍ୟାସ ସାହିତ୍ୟ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯୁଗାନ୍ତର ଆଣିଛି ଅଛି । ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେହା ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ । ସେହି ହେତୁରୁ ଆଜି ବୃଦ୍ଧ ଫକୀରମୋହନ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟାବସ୍ଥାରେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବାରେ ଗୋଟିଏ ଭରୁଣ ଯୁବକର ଶକ୍ତି ନିୟୋଜିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ତାହାଙ୍କର ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକ ପାଠ କରି—ଉପନ୍ୟାସ ର ପରିମାଣରେ ଭାଷାର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରିପାରେ, ଏ ବିଷୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ନ ହେଉ ବିସ୍ମୟପରିମାଣରେ ଉପଲବ୍ଧ କରିପାରେ । ତପୂରେ 'ନାଟକ' ବିଷୟ—ଓଡ଼ିଆ ନାଟକ ଲୋକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ କରିପାରେ ଏବଂ ବଙ୍ଗ ମୋ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀର ବଡ଼ ବଡ଼ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଅଭିନୀତ 'ନାଟକ' ତୁଲ୍ୟ ହୋଇପାରେ, (ଏହାର ପରିଚୟ) ଜଟକ କଲେଜ ଥିଏଟାର, ମେଡ଼ିକାଲ ଥିଏଟାର, ସ୍ୱର୍ଗ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଙ୍ଗଲିୟ ଓ ପାରଲାକେମୁଡ଼ି ପ୍ରଭୃତିର ରଙ୍ଗମଞ୍ଚ ଏହାର ଯଥେଷ୍ଟ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ତାହା ପରେ ଓଡ଼ିଆ ଗୀତ । ଓଡ଼ିଆରେ ନାନାବିଧ ସ୍ୱରଗୀତି ସମ୍ବନ୍ଧ ଗୌରବ—ଗୀତର ଅଭାବ ନାହିଁ । ତନ୍ମ ସେଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକାଂଶ ଭୂତ ସମ୍ବନ୍ଧ ନୁହେଁ । ଜାତୀୟ ଭାବର ଗଠନ ପକ୍ଷରେ ଗୀତର ପ୍ରଭାବ ଅତି ଅଳ୍ପ ନୁହେଁ । (ଅନନ୍ଦ-ପ୍ରଦାନର ଗାନର ପ୍ରଥମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉତ୍କଳର ପ୍ରାଚୀନ ଅଦ୍ଭୁତରସାତ୍ମକ ଗୀତଗୁଡ଼ିକୁ ବାଦ ଦେଇ ଆଜି ଦାଇ ଜାତୀୟ-ସଙ୍ଗୀତ ଓ ନାନାବିଧ ସ୍ୱରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧ ସଙ୍ଗୀତ ରଚିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଦରକାର ହେଲେ ପୂର୍ବତନ ରାଗିଣୀରେ ଗୀତ ରଚନା ନ କରି ନାନାବିଧ ନୂତନ ରାଗିଣୀର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଇପାରେ । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ରଚିତ ଗୀତାବଳୀ ଅନେକ ଆଶା ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଇତିହାସ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟରେ ଲେଖକମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୀରବ ରହିଛେ ଚଳେ । ମନୁଷ୍ୟଜାତିଙ୍କ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଗବେଷଣା ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉତ୍ସାହ ସଞ୍ଚାର କରୁଅଛି । ପରମ ପିତା ଜାହାଙ୍କ ସାଧନାକୁ ଜୟଯୁକ୍ତ କରନ୍ତୁ । ଆଜି କାଲି ଦେଖେକ ଲେଖକ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଇଂରାଜୀ କବିତାର ଅନୁବାଦ କରି ଉତ୍କଳସାହିତ୍ୟ ଶ୍ରୀବର୍ଦ୍ଧନ କରିବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହେଉଅଛନ୍ତି—ସ୍ୱାଗତ ବିଷୟ ।

ପରିଶେଷରେ ନିବେଦନ ଯେ ଆଜି କାଲି ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଭୃତି ଭାଷାର ଲେଖକ ଯେପରି ଉତ୍କଳଆଡ଼ୁ ମାଡ଼ି ଆସିଅଛି, ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାର ମୌଳିକତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇବ । ସେଥିପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ସାବଧାନ ହେବା ଉଚିତ । ଏବଂ ଉତ୍କଳଭାଷାରେ ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦର ବା (Technical term) ଅଭାବ—ପାରିଭାଷିକ ଶବ୍ଦ ନ ଥିଲେ ବିଜ୍ଞାନ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଲିଖିତ ହୋଇ ନ ପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ବିଶେଷ ସଚେଷ୍ଟ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତିକୁ ଲକ୍ଷ ରଖି, ଏବଂ ଜାତୀୟ ଭାଷାକୁ ସେହି ଉନ୍ନତି ସାଧନର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ମନେ କରି ଉତ୍କଳର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ସରଳ ପ୍ରାଣର ଉତ୍ସାହ ହୃଦ୍ୟସହକାରେ ସାହିତ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଏକାନ୍ତ ବାଞ୍ଛନୀୟ । ସ୍ୱଦେଶ ଅସ୍ଥିର ଦେଉଦିନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍କଳଭାଷା ଜଗତର ସର୍ବ୍ୟ ଭାଷାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଆସନ ପାଇ ପାରିବ । ପରିଶେଷ ଦିନ ପୂର୍ବେ ଏବଂ, ସ୍ୱପ୍ନରେ ଭାବିଥିଲି ଯେ ବଙ୍ଗଳାର ଆଜି ଜଗତଭବନ୍ୟ ହେବେ । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ Nobel Prize ପ୍ରାପ୍ତିରୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ସାଧନା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସିଦ୍ଧି ସୁଦୂର ପରାହତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆଜ ଗୋଟିଏ ଆଶାସ ଓ ଉତ୍ସାହର କଥା ଏହି ଯେ ଉତ୍କଳ ଓ ଗଞ୍ଜାମର ଜୈଶ୍ରେଷ୍ଠ ଲେଖକ ସାହିତ୍ୟ ସେବାରେ ବ୍ରତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଯଦି ଏ ଭାଷା ଏ ପ୍ରଜା ଦେଶର ସନ୍ତାନମାନେ ଉଦ୍ଯୋଗୀ ହୁଅନ୍ତି, ତେବେ ଉତ୍କଳ-ସାହିତ୍ୟର ଅବସ୍ଥା ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଯିବ ।

ଶ୍ରୀ ଗଦାଧରନାଥ ଦାସ ।

କିଏ ତୁ ?

(ରବିନ୍ଦ୍ର ଦେବାର)

ତିଏ ତୁ କୁଟୀରେ ବସିଛନ୍ତି ଗାଉ,
ପଥମେ ଗଗ ଭୋଳ ମାନସ ମୋହ ରେ ।
ସେ ଗଗ ଚରଣରେ ଭାବୁକ ମନ
ପରମଚ୍ଛନ୍ଦ ପଦେ ହୁଅଇ ଲୀନ ରେ ।
ତିଏ ତୁ କବିରେ ବିଜୁଳି ସ୍ଫୁଳ ;
ପ୍ରଭୁତ ଚକ୍ଷେ ଭୋର ସ୍ଥାନ ଉତ୍କଳ ;
ତୋ ଗାନ ଭରି କର୍ଣ୍ଣେ ଅମୃତମୟ,
ଚେଣ୍ଟ ବହିଛନ୍ତିଲେ ତୁ ବର୍ଣ୍ଣମୟ ।
ତିଏ ତୁ ଦୂରସ୍ଥିତ ବିରହ କର୍ଣ୍ଣେ
ବ ମନ୍ତ୍ର ଦେଇ ଡାକୁ ବସାଉ ଧ୍ୟାନେ ;

ଚନ୍ଦ୍ରମନ୍ତ୍ରକୁ ଭୁଲି ମେ ମନ୍ତ୍ର ଜପେ,
ଶରର ଜଳ ଦିଏ ଶିରହରାପେ ।
ତିଏ ତୁ ଦିବ୍ୟଜନ ଗୁଣଶୂଳକ ;
ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ନିଜନେ ତୁହି ଅଟୁ ଗାୟକ ;
ତୋ ପ୍ରବେଶେ ସକଳେ ଆନନ୍ଦେ ମତ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଧାପାନେ ବଳାନ୍ତି ମଲ ।
ତୁହି ମେ କଳକଣ୍ଠ ମଧୁର ରବେ
ଦିବ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ କରୁ ମହା ଗୌରବେ ;
ଅନନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଅନନ୍ତ ଶିଶ
ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭୁ ଦିଅ ବିକାଶ ।

ଶ୍ରୀ—

PRINTED BY B. S. DAS, MUKUR PRESS, CUTTACK.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୮ମ ଭାଗ । } ମାଘ ଓ ଫାଲ୍‌ଗୁନ, ୧୩୨୧ । { ୧୦ମ ଓ ୧୧ଶ ସଂଖ୍ୟା ।

ଜାଗରଣ ।

୧

ଜାହିଁ କେତେ ଦୂରେ ବାଜେ
ଏ ଅମୃତମୟୀ ବାଣୀ,
ମୋ ଚଞ୍ଚଳ ମନ ଏହି
କିପାଇଁ ଅଚିରେ ଜଣା ?
ଏତ ଅଛି ଅଦ୍ଭୁତ !
ତ ଭାବେ ଏ ହୃଦ ମୋର
ହୁଏ ଯଣେ ଅଦ୍ଭୁତ !

୨

ଗଭୀର ନିଶୀଥ କାଳ
ଜଗତ ନିଶ୍ଚଳ ମଗ୍ନ,
ତଏ କେତେ ଦୂରୁଁ ମୋତେ
ଜାଗେ ଧୀରେ ରହି ରହି ?
ସେ ମଧୁର ଆମନ୍ତ୍ରଣ
ଏ ବିକଳ ପ୍ରାଣେ କିଏ।
ଦିଏ ପ୍ରୀତି ଆଶ୍ୱାସନ ?

୩

ତଏ ମୋ ହୃଦୟ ଗୀତ
ଗାଏ ଏ ପ୍ରଭାତ ଭାଗେ ?
ନିଦ୍ରିତ ଜୀବନ ମୋର
ଜାଗେ ନବ ଅନୁରାଗେ ।
ଆଶାର ମୋହନ ବାଣୀ,
ଏ ଶ୍ରୁତ ଶ୍ରବଣରୁ ମୋତେ
ନିଏ କେଉଁ ସ୍ୱର୍ଗେ ଟାଣି ?

୪

ଜଡ଼ତ୍ୱ ତମିର ବେଢ
ଆସେ ଶୀଣ ଜ୍ୟୋତିଧାର,
ସତେ ଜାହିଁ ଦେଖେ ଦୂରେ
ଅଛି ତ ମୋ ଧ୍ରୁବ ତାରା ?
ମୁଁ ତ ଦେଖେ ସ୍ୱପନ ?
ସ୍ୱପନ ନୁହେ ଏହା
ମଧୁମୟ ଜାଗରଣ ।

୫

ଜାଗିଛି ଜଗତ ଏବେ
ନବ ଆଶା ନବ ବଳେ,
ଭାଙ୍ଗି ଅବସାଦ ଭାନୁ
ପୂରୁବ ଗଗନ ତଳେ ।
ଏ ଯେ ସ୍ୱର୍ଗ ଅଭିଯାନ,
ଦେବ-କାର୍ଯ୍ୟ ପିତୃ-କାର୍ଯ୍ୟ
କରିବାକୁ ସମାଧାନ ।

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ରାଓ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ।

ପୁଣ୍ୟଭୂମି ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସ ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଏହି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟାଲୋଚନା କଲେ ସାଧାରଣତଃ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ ଭାରତର ଇତିହାସ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ । ଯଥା ଧର୍ମ୍ମସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ଓ ରାଜନୈତିକ ଇତିହାସ । ସଦବା ଦ୍ୱିତୀୟଟି ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳଚକ୍ରପୂର୍ଣ୍ଣନରେ ପଡ଼ି ଶ୍ରବଣୀୟ ହୋଇଅଛି ଓ ପୂର୍ବ ଶ୍ରୀ ହରାଇ ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ତଥାପି ୧୯୩ ସେହି ଅତୀତମାନକାଳରୁ ଅଦ୍ୟପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନାପ୍ରକାର ସଂଘର୍ଷଣ, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ, ଉତ୍ଥାନପତନର ମଧ୍ୟଦେଇ ଭାରତ ପୂର୍ବଗୌରବ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣଭାବରେ ରକ୍ଷାକରି ଅସୁଅଛି ଓ ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାପ୍ରବୀଣ, ବହୁଦର୍ଶୀ ବିଶ୍ୱୋଦ୍ଭବ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ-ରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ଧୀର ସ୍ଥିରଭାବରେ ଜଗତକୁ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଧର୍ମ୍ମସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମହାବୀରମାନେ ଯଥାସମ୍ଭବରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ସତଲୋକ୍ତ ଭାରତର ଧର୍ମ୍ମ ଗୌରବ ଧ୍ୱଜାକୁ ପୁନର୍ବାର ଉତ୍ତୋଳନ କରୁଅଛନ୍ତି ଓ ବିଦ୍ୟାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖ ବାକ୍ୟ "ଯଦାଯଦାହି ଧର୍ମ୍ମସ୍ୟ....."କୁ ତତ୍ତାର୍ଥ କରୁଅଛନ୍ତି । ବିଦେଶ ପ୍ରତାଡ଼ିତ ବା ସ୍ୱଦେଶୋତ୍ଥିତ ବିଦ୍ୱେଷବାଣୀରେ ଧର୍ମ୍ମ-ଗୌରବ ଝଟ ନିର୍ବାଣୋନ୍ମୁଖ ହେଲାଣି ଏବଂ ମହାପୁରୁଷ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନୂତନ ଭାବ, ନୂତନ ପଥ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଭୃତିର ଜୟବାଦ୍ୟରେ ତାହାକୁ ପୁନଃ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଏହିପ୍ରକାର ଭାରତର ଧର୍ମ୍ମ ଗୌରବ ପ୍ରଭାସ ସର୍ବଦା ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ରହି ଜଗତରେ ଆଲୋକ ବିତରଣ କରୁଅଛି, ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଇତିହାସ ଭାରତର ଧର୍ମ୍ମବିଜୟଧ୍ୱଜାଧାରୀ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଅଛି । ଭାରତ ଧର୍ମ୍ମସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଇତିହାସର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ର ଧର୍ମ୍ମଗୁରୁ ମହାତ୍ମାମାନଙ୍କର ଜୀବନୀ ଆଲେଖ୍ୟରେ ପରିପୂରିତ । ଦେବଭୂମି ଭାରତର କେଉଁ ଜନ୍ମିତ ସ୍ଥାନରେ କେତେ ଯେ ଏହିପ୍ରକାର ଧର୍ମ୍ମବୀରମାନେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଅଛନ୍ତି, ତାହା କିପରି ଜାଣିବା ଜଣାଯାଇପାରେ ?

ଏହି ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଇତିହାସରେ ଯେ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ଅମରାକ୍ଷରରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି, ସେ ମହାପୁରୁଷ-ଙ୍କର ନାମ ଭାରତ ବାହାରେ ଭାରତେତର ଉନ୍ନତ-ଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଅଛି ଏବଂ ଶତ ଶତ ନରନାରୀ ସେହି ପଦରେ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣକରି ଅପଣା ଜୀବନକୁ ଧନ୍ୟ ଓ ସାର୍ଥକ କରୁଅଛନ୍ତି ଯେ ମହାପୁରୁଷ ସ୍ୱକୀୟ ଧର୍ମ୍ମ, ତପସ୍ୟା, ତପସ୍ୟା, ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷାବଳରେ ମାନବସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଇତିହାସ-ଅଙ୍କେସ୍ଥ ସେହି ପ୍ରାଚୀନକାଳର ଜ୍ଞାନ-ଭକ୍ତି ପ୍ରେମରସୋତ୍ସ, ଦୟା-ଶାନ୍ତିର ସାକ୍ଷାତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଧର୍ମ୍ମବିଭାବ ବିଷୟମାନଙ୍କ ଉପୋଦ୍ଭବ ବୈଦିକ ଭାବମାନଙ୍କୁ ସତତ କର୍ମାସକ୍ତ ଭୋଗବିଳାସୀ ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ-ବିଜଡ଼ିତମାନସ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉଚ୍ଚ୍ଚାତ ସୁଲଭ ଭାଷାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଇ ଭାରତର ଗୌରବଧ୍ୱଜା ଉଡ଼ାଇଥିଲେ, ଏବଂ ଅଜ୍ଞାନ ଅନ୍ଧକାରାଚ୍ଛନ୍ନ, ପୂର୍ବଗୌରବ-ଚ୍ୟୁତ ବିଦେଶୀୟ ଧର୍ମ୍ମ-ବିଜ୍ଞାନମୟ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ-ଶିକ୍ଷାପ୍ରାପ୍ତ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରେ ଆର୍ଯ୍ୟଋଷିମାନଙ୍କ ପବିତ୍ର ନାମ ଓ ଶାନ୍ତିବାଣୀ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ମୋହମାୟାମୁଗ୍ଧ ମାନବଦେହକୁ ପୁନରୁଜ୍ଜୀବିତ କରି-ଥିଲେ, ସେହି ମହାପୁରୁଷ ଦିନେ ଭାରତର ଏକ ନିଭୃତ ପ୍ରଦେଶରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲେ ।

ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଭାରତରାଜଧାନୀ କଲିକତା ମହାନଗରୀ ମଧ୍ୟସ୍ଥ ସିମୁଲିୟାଗ୍ରାମ । ପିତାଙ୍କର ନାମ ବିଶ୍ୱ-ନାଥ ଦତ୍ତ ଓ ମାତାଙ୍କର ନାମ ଭୁବନେଶ୍ୱରୀଦେବୀ । ପିତା କଲିକତା ହାଇକୋର୍ଟର ଆଇନ୍ଜୀବୀ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ମହାପୁରୁଷ ୧୮୬୩ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ମାସ ୧୨ ତାରିଖରେ ଯେତେବେଳେ ଏହି ଦତ୍ତବଂଶ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରି ଭୂମିଷ୍ଠ ହେଲେ ସେତେବେଳେ ତାହା ଜାଣିଥିଲା ଯେ ଆଧୁନିକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷାର ଜେଡ଼ିସ୍ଥଳୀ ଏହି କଲିକତା ନଗରୀରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାଦୀକ୍ଷା ଜଣେ ଦତ୍ତବଂଶରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ପ୍ରାଚୀନ ବେଦଶୃଙ୍ଗ ମନ୍ତ୍ର ପୂର୍ବକ ବେଦବିଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମାର୍ଗର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ନାମରେ ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ବିଜୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଦେଶ ଦେଶାନ୍ତରେ ଉଡ଼ାଇବେ । ପାଠକ, ଅନୁମାନକରନ୍ତୁ,—ସ୍ଥାନ ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ, ପ୍ରଚଳିତ ଶିକ୍ଷା ଅନୁକୂଳ ନୁହେଁ ମୋ ଯେ ସମାଜକୁ ଅଳଙ୍କୃତ କରିଅଛେ ତାହା ମଧ୍ୟ ଅନୁକୂଳ ନୁହେ;—ଯେ ସାଧ ନାହିଁ ମହାଶକ୍ତି ବଳରେ ମହାପୁରୁଷ ଏହି

Digitized by srujanika@gmail.com

-ଉତ୍ତମ ଆସନକୁ ଉଠିଥିବେ ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ପରେ ଆଲୋଚନା କରିବୁଁ ।

ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ବାଲ୍ୟ ଏବଂ କୈଶୋର ଜୀବନ ଏହି ଦେଶ ଓ ଏହି ଶତାବ୍ଦୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷାରେ ଅତିବାହିତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସାଧାରଣ ବାଳକଭଳି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହସ୍ତରେ ଶବ୍ଦ୍ୟାଳୟକୁ ଗମନାଗମନ ଓ ସମସ୍ତେଙ୍କର ପରିଚାଳାନଙ୍କର ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଲାଭ ଲବ୍ଧ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟମାନ ସମ୍ପାଦନ କରୁଥିଲେ । ଯଦିବା ବହିର୍ଜଗତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମହାପୁରୁଷ ବାଳକ ବେଶରେ ସାଧାରଣ ଭାବରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାହିତ କରୁଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯାଏ ତାହାଙ୍କ ମନୋଜଗତରେ ଭବିଷ୍ୟତ ପ୍ରତିଭାର ଧୀଶାଳୀ ଭସ୍ମ ତଳେ ଅଗ୍ନି ପରି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେଉଥିଲା । ଋତୁରାଜ ବସନ୍ତ ତାହାର ସମସ୍ତ ଶୋଭା ସମ୍ପତ୍ତି ସେହି ଜଗତରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ତାହାର ଅଗ୍ରଦୂତ ଅମ୍ବୁ ବୃକ୍ଷର ମୁକୁଳୋଦ୍ଗମରେ, ବାସନ୍ତ ବୃକ୍ଷର ଚର୍ମ୍ମକୋଷରେ ମିଳିଥାଏ, ସେହିପରି ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଅଚ୍ଛିନ୍ନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟର, ଅସ୍ପାର ପୂର୍ଣ୍ଣବିକାଶ ନିମିତ୍ତ ଯେ କଠୋର ସାଧନା ଓ ଭବ୍ୟ ବୈରାଗ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନ ତାହାର ଏବଂ ସଂସାରର ସମସ୍ତପ୍ରକାର ବାଧାବିଘ୍ନ ମୋହମାୟା ଅତିକ୍ରମପୂର୍ବକ ବୈଦିକ ସତ୍ୟ ପ୍ରଗୃହୀତ ଯେ ଭାବ ହୃଦୟର ଅଗମ୍ୟ ତାହାର ଅଗ୍ରଦୂତ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଗ୍ରାମସ୍ଥ ମହାଭକ୍ତଙ୍କର ପରିବେଶ ସାଂସ୍ପର୍ଶିକ ତାହାଣୀମାନ ଶ୍ରବଣରେ ବାଲକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡ଼ା ଛଳରେ ଧ୍ୟାନ ତପସ୍ୟାଦିରେ ମଗ୍ନ ରହିବାରେ, ବିବାହ ପୂର୍ବରେ ଅବଶ୍ୟ ଏହି କଥା ଶୁଣି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମୂର୍ତ୍ତି ଚିତ୍ରଦେଖି ଫିଙ୍ଗି ଦେବା ଇତ୍ୟାଦି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଙ୍କିତ ରହିଥିଲା । ଏହିପରି ମହାପୁରୁଷ ସ୍କୁଲରେ ଅଧ୍ୟୟନ ସାଙ୍ଗକର କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏବଂ ଯଥାକାଳରେ B.A ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ B.L ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଲେ । ଯେପରି କଥାରେ କହନ୍ତି ଗାପ ବଢ଼ୁଥିବେ ତତ୍ର ବଢ଼ୁଥାଏ ସେହିପରି ବହିର୍ଜଗତର କାର୍ଯ୍ୟମାନ ଯେପରିମାନେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିଲା ଅନ୍ତର୍ଜଗତରେ ମଧ୍ୟ ମାନସିକ ପ୍ରବୃତ୍ତିମାନ ସେହିପରି ଭାବରେ ଜାଗ୍ରତ ଓ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଥିଲା । ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭିତ୍ତିର ଗଭୀର ଆଲୋଚନା ମନକୁ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ଯାହାଙ୍କର ମାୟାଜାଲ ଅଗ୍ରସରରେ ଏହି ଶବ୍ଦବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡମୁଖ୍ୟ, ବୁଦ୍ଧିଜିଗୀ-ମାନଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଛାତ୍ରାବାସ୍ତ୍ରର ଛାତ୍ରମାନ ଓ ବହୁଦୋଷଦ୍ୟାପୀ ଶିଳାମୟ ଯବନଶ୍ରେଣୀଠାରୁ ସାମାନ୍ୟ ଉପଲଖଣ୍ଡ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହାଙ୍କ ଛାତ୍ରରେ ଜାତ, ସ୍ଥିତ, ଓ ଲୀନ ହେଉଅଛି, ଏବଂ ଯାହାଙ୍କର ଏହି ଜଟିଳ ମାୟାଜାଲର ଉତ୍ପାଳସନ୍ଧାନରେ କେତେ କେତେ ମହାପୁରୁଷ ଓ ମହାବୀରମାନେ ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ସାଧନ ଦ୍ୱାରରେ ଭଗ୍ନ ଦେହ ଅବ୍ୟାମାନସଗୋଚର ଭୂମା ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ଦର୍ଶନାକାଙ୍କ୍ଷା ଯୁବକଙ୍କର ମନରେ ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଆଲୋଚନା ପ୍ରତି ଦର୍ଶନ ଲାଭ ନିମିତ୍ତ ମନକୁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ କରିଦେଲା । ଈଶ୍ୱର-ଦର୍ଶନ-ବାସନାଗ୍ନି ହୃଦୟାକାଶକୁ ସନ୍ତପ୍ତମାନ କରି ଧପ ଧପ ହୋଇ ଜଳି ଉଠିଲା । ତହିଁରେ ପୁଣି ଯୁବକଙ୍କର ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ-ବ୍ରତ ସହାୟତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପାଠକ, ଜୀବନ ସମୁଦ୍ରରେ ମହାତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଉଠି ମନତରଙ୍ଗକୁ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଧାଇଁ ନେଲା । ଅଯନ ପଥଶୋଧୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ଭଳି କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ିଗଲା । ମହାପୁରୁଷ ସେତେବେଳେ ଜାଣି ନ ଥିଲେ ଯେ ଭବିଷ୍ୟଜଗତରେ ସାମାନ୍ୟ ଓଟେଲ୍ ହୋଇ ନରନାରୀମାନଙ୍କୁ କେତେ ପାର୍ଥିବ ବିଷୟରୁ ବାଣ ଭରିବା ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଅସଂଖ୍ୟ ନରନାରୀଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ଜଗତରେ ଧର୍ମଗତର ବିଧିବିଧାନମାନ ପ୍ରଚଳନ ପୂର୍ବକ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବିଷୟରୁ ମୁକ୍ତି ଦେବାଲାଗି ସେହି ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟରେ ଅଗଣିତ ଯାତ୍ରୀ ଭାରୀଙ୍କପାଇଁ ଓଟେଲ ହୋଇ ଦେଲେ ଠିଆହେବେ । ଲେଣ୍ଟ ମର୍ଜ୍ୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବି. ଏଲ୍ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହୋଇ ଅନ୍ୟଆଡ଼କୁ ଧାବିତ ହେଲେ । ଯେତେବେଳେ ମାନବ ମନକୁ ଘୋର ବ୍ୟାକୁଳତା ଆଲୋଡ଼ିତ କରେ ସେତେବେଳେ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ ତାହାର ଅଭ୍ରଭେଦୀ ଚୂଡ଼ାରେ ଏ ମନକୁ ଶାନ୍ତିଦାନ ପରିଚାଳନ କରନ୍ତି । ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ମନରେ ଯେତେବେଳେ ଈଶ୍ୱର ଦର୍ଶନେଚ୍ଛା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳବତ ଓ ମନ ଭିତରସ୍ତରେ ଧାବିତ ହୋଇ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଅଧ୍ୟୟନରେ ଅକ୍ଷମ ସେତେବେଳେ ଦେହକଣ୍ଠେ ଅସ୍ଥିରୀ ଦୁରଦୃଷ୍ଟ ଚକ୍ରବାଳରେ ଯୁବକଙ୍କର ଭଗ୍ନ ଜୀବନ ଛବି ଦେଖି ଯୁବକଙ୍କର ହାତଧରି ପୂର୍ଣ୍ଣଭୋଗ୍ୟ ଭାଗୀରଥ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭବିଷ୍ୟତ୍ରେ ଅମରଧାମ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଏକ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣନାର୍ଥ ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ଏତେଦିନକୁ ଯୁବକଙ୍କର ବାସନାଗ୍ନି ଶାନ୍ତିବାରି ସମୁଦ୍ରରେ ମଜ୍ଜିତ ହେଲା । ଭକ୍ତିଭାବମାନସ ଅଧ୍ୟାସ ଲାଭକଲା । ଯୁବକଙ୍କର ଅଗାଧ ହୃଦୟରେ ଯେ ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ଓ ଘୋର ବୈରାଗ୍ୟ ପ୍ରେରିତ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀମା ପ୍ରଦାନିତ ହେଉଥିଲା ତାହା ବର୍ତ୍ତମାନ ହୃଦୟରେ ପତିତ ହେଲା । ଦୁଇଜଣଙ୍କ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହେଲାପରି ଅନ୍ତର୍ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାଣର ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଅଭାବ ଜ୍ଞାନ, ବାସନା ଓ ଭାବନା ସେହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଚରଣତଳେ ଢାଳିଦେଲେ, ଏବଂ ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ମହାପୁରୁଷ ଯୁବକଙ୍କଠାରେ ଏକ ମହାଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଦେଖି ସାଦରେ ଚରଣଶରଣ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ, ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରାଣୀ ଏକ ଅଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପ୍ରେମ ବନ୍ଧନରେ ଗ୍ରଥିତ ହେଲେ । ସେହି ପ୍ରେମର ଏକ କଣା ସ୍ପର୍ଶ ସତତ ସ୍ୱାର୍ଥ ବିଜଡ଼ିତ ନାନା ପାପତାପ କଳୁଷିତ ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ହୃଦୟରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରେ ନାହିଁ । ଯେ ଅଭିନିବେଶ ଯେ ଫଳ ପ୍ରସବକଲା, ତାହାମଧ୍ୟ ବୁଝିବା ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଦୁରାସାଧ୍ୟ । ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଯୁବକ ସେହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଚରଣତଳେ ବସି ଓ ତ ମହାଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିଥିଲେ, ଯେପରି ହୃଦୟରେ ଓ ତ ଆଦର୍ଶ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ନିଜ ଜୀବନ ଗଠନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତ ମହାଶକ୍ତି ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରି ଜଗତର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ପାଠକେ ସହଜରେ ଅବଧାରଣ କରିପାରିବେ ନାହିଁ ପାଠକ ! ଯଦି ସେହିସବୁ ଚିତ୍ର ଚିତ୍ରିତ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ଆଶା ଥାଏ ତାହାହେଲେ ଯୁବକଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଜୀବନର ଦୈନନ୍ଦିନ କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସମସ୍ତ ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଆଲୋଚନା କରିଯାଅନ୍ତୁ ଦେଖିବେ ତ ମହାଶକ୍ତି ଅମ୍ମମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ବିରାଜିତ କରୁଥିଲା । ଯେଉଁ ଯୁବକ ନାନାବିଧ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ପରିପୂରିତ କଲିକତା ନଗରୀରେ ଜନ୍ମପରିଗ୍ରହ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସମ୍ପ୍ରତି ଦେଖୁଥିଲେ କେତେ କେତେ ଯୁବକ ବି. ଏଲ (B. L.) ଶାସ କରି କଲିକତା ନଗରୀର ରାଜମାର୍ଗରେ ଅଟ୍ଟାଳିକାଶ୍ରେଣୀ ନାନା ଶିଳ୍ପସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାସାଦମାନଙ୍କରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀଦେବୀଙ୍କର ବରପୁତ୍ର ଓ କୁବେରଙ୍କ ସହୋଦର ହେଉଅଛନ୍ତି ସେହି ଯୁବକ ଆଜି ନାହିଁକି ଚୌଧୁରୀଲବନ୍ତ ହୋଇ ଭ୍ରମଣକ୍ରମ ହସ୍ତରେ କେବେ ଗଳସ୍ପର୍ଶାଳାର ବିଷମ ପ୍ରାନ୍ତରରେ କେବେ ବିଷମ ଜନ୍ତୁସଙ୍କୁଳ ବୃକ୍ଷଲତାଚ୍ଛାଦିତ ଭୂମଧ୍ୟଦିଗ୍ରେ ଅରଣ୍ୟାନୀ ମାଳଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି । କେବେ ଅନାହାରରେ ଜୀବନଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି । କେବେ ଅବା ବନଲବ୍ଧ କନ୍ଦମୂଳ ରସାଳ ଫଳମୂଳରେ କ୍ଷୁଧା ନିବାରଣ କରୁଅଛନ୍ତି ; ଦୌଳିସ୍ୱ ସମ୍ମୁଖରେ ଭାଗ୍ୟଚକ୍ରର ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ପଡ଼ି ସ୍ୱକୋଳିତ ସନ୍ଧାନ ଲାଭ କରୁଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତି ପରିବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ସେହିପରି ବନଖଣ୍ଡ ହସ୍ତରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ରୌଦ୍ର ତାପରେ ମାର୍ଗାଳସାରା ହେଉଅଛନ୍ତି । ଏହି ଅଭିନବ ଯୋଗ ଏହି କଠୋରକର୍ଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କୁଗି ଏବଂ ତାହାର ପ୍ରେରଣା । ତାହା ଥରେ ମନେ କରିବେ ତ ? ଏହି ତ୍ୟାଗ କେବଳ ଅମ୍ମମାନଙ୍କଲାଗି ଏବଂ ଏହି ପ୍ରେରଣା କେବଳ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରସ୍ଥ ସେହି ଅଦ୍ଭୁତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଚରଣଶରଣ୍ୟ ଅଶ୍ରୟର ଫଳ । ଶ୍ରୀଖୁଣ୍ଟେଟ୍ୟ ପ୍ରତୀଚ୍ଛିତ ହୋଇ କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣାଦିରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ ସେ ଘୋର ବିପଦସଙ୍କୁଳ ଅରଣ୍ୟ ଓ ନାନା ଘଟନାଗ୍ରାହ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ ନାହିଁତ ? କେବଳ ସେହି ସତ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧି ନିମିତ୍ତ । ଯେ ସତ୍ୟ ଲାଭ ଜନ୍ୟ ନିମିତ୍ତ ବୁଦ୍ଧଦେବ ମଣିରତ୍ନମଣ୍ଡିତ ସିଂହାସନ ଛାଡ଼ି ବୋଧଦ୍ରୁମ ତଳେ ଉପବିଷ୍ଟ ସେ ଶିଷ୍ୟଲାଭ ଲାଗି ଶଙ୍କର ଯାଇ ସ୍ୱକ ଛାଡ଼ି ଅଜ୍ଞେୟ ଅବୋଧ ବେଦ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରେ ନିଯୁକ୍ତ, ଯେ ସତ୍ୟଲାଗି ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ମାତାପୁତ୍ର ବନିତା ଛାଡ଼ି ଜନ୍ମଭୂମିରୁ ଦୂରନାମ ଗର୍ତ୍ତନିରେ ରତ, ସେହି ସତ୍ୟଲାଗି ଆଜି ଅମ୍ମମାନଙ୍କର ଯୁବକ ଦେଉଁଠାରେ ଘୋର ତପସ୍ୟାରେ ନିରତ, ଦେଉଁଠାରେ ବା ପ୍ରାଚୀନ ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ଆଲୋଚନାପୂର୍ବକ ଚଉଁର ଗୁଢ଼ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧାନରେ ନିଯୁକ୍ତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ ଚରିତ୍ରର ଯୋଗ୍ୟ ତାହା ଚାମଚାଣ୍ଡରେ ନାହିଁ—ଲେଖନୀରେ ନାହିଁ—ବୁଦ୍ଧ ବୁଦ୍ଧ ଶାସ୍ତ୍ର ପଠନରେ ମେ। ଚଉଁର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆଲୋଚନାରେ ନାହିଁ—ତାହା ଅଛି କେବଳ ଏହି ପ୍ରକୀୟ ଚାମଚାଣ୍ଡ ବିବର୍ଜିତ କଠୋର ସାଧନରେ ଏବଂ ଏହି ପ୍ରକାର ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପାଳନପୂର୍ବକ ଘୋର ତପସ୍ୟା ଦ୍ୱାରେ । ପାଠକ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖନ୍ତୁ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରସ୍ଥ ସେହି ଅଦ୍ଭୁତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ଯଦିତଳେ ଅଛୁ ସମର୍ପଣ ଓ ଏହି ପ୍ରକାର କଠୋର ସାଧନା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଓ ତପସ୍ୟାର ଫଳ ବି ମହାକାଳର ଧାରଣା କରିଲେ ଅମ୍ବ-ମାନଙ୍କର ହୃଦୟକୁ କିପରି ଏପରି ଭାବେ ଉତ୍ତେଜିତ କରିଥିଲା । ସେପରି ଏମ ଲକ୍ଷ୍ମଣଙ୍କର ଅସାଧାରଣ ସାହସ ଓ ଭକ୍ତିମାନଙ୍କର ଅଲୌକିକ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ପ୍ରଭୃତିର କିପରିଭାବେ ଜ୍ଞାପନ କରିବା ପାଇଁ ଗୀତାଦ୍ୱାରଣ ଓ ସ୍ତବ ସଙ୍ଗେ ଘୋର ରଣର ଆୟୋଜନ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ସେଥିର ମହାବୀର ମଧ୍ୟମ ପାଣ୍ଡବଙ୍କର ସାହସ ପ୍ରକାଶକରିବାପାଇଁ ଓ ଜ୍ଞାନ ସମୁଦ୍ର ବେଦ ସନ୍ଥନରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ଗୀତା ଶ୍ରବଣକରାଇବାପାଇଁ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ମହାଭାରତଯୁଦ୍ଧର ଆୟୋଜନ ହୋଇଥିଲା, ସେପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଯୁବକ-ଙ୍କର ଅସୀମ ତ୍ୟାଗ, ଅପାର ଜ୍ଞାନ, କଠୋର ସାଧନା ଓ ତପସ୍ୟା ଗତ ବୈରାଗ୍ୟ ଏବଂ ଅସାଧାରଣ ବାଗ୍ମିତା ଜନ-ସାଧାରଣଙ୍କରେ ଉପସ୍ଥିତ କରାଇବାପାଇଁ ୧୮୯୬ ମସିହାରେ ଅଧିକ ସର୍ବଦେଶୀୟ ଶିକ୍ଷାକର୍ମ ଶକ୍ତିର କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳୀ ଆମେରିକାସ୍ଥ ଚିକାଗୋସହରରେ ଧର୍ମମହାସଭାର ଆୟୋଜନ ହେଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଯୁବକସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଆସନ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତାହାଙ୍କର ଓଜସ୍ୱିନୀ ଭାଷାରେ ସନାତନ ବୈଦିକ ଧର୍ମର ବିଜୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଧର୍ମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଘୋଷଣାକରି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମ ଅପେକ୍ଷା ସ୍ୱକୀୟ ଧର୍ମର ଯେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଓ ବିଜାତୀୟ ଧର୍ମପ୍ରତି ଯେ ଅନୁଚିତ ଘୃଣା ତାହା ନିଜ ଜ୍ଞାନଗର୍ଭକ ଉପଦେଶ ଓ ଅସାଧାରଣ ବାଗ୍ମିତା ଦ୍ୱାରା ଦୂର କରିଦେଲେ । ସର୍ବତ ଜଡ଼ବିଜ୍ଞାନ ତତ୍ତ୍ୱାନୁସନ୍ଧ ଲୋକାଭିଳାଷୀ ଭୋଗବିଳାସୀ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଗୀତାର ଅମରବାଣୀ ଶୁଣାଇ, ବୈଦିକ ଭାବମାଳ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଭଗବାନ୍ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ମୁଖରୁ କୁରୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୀତାର ଅମରବାଣୀ ଧ୍ୱନିତ ହେଲାପରି ସ୍ୱାମୀ ବିବେକା-ନନ୍ଦଙ୍କ ମୁଖରୁ Song of the Sanyasi ବା ସନ୍ନ୍ୟାସିର ଗୀତ ଶତ ଶତ ପ୍ରାଣିଙ୍କର ହୃଦୟ କନ୍ଦର ବେଦକର ଧ୍ୱନିତ ହେଲା । ଅସଂଖ୍ୟ ନରନାରୀ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନିଜ ନିଜର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ଅନୁଭବ କରିଲେ ଏବଂ ଗୌରବ ଧ୍ୱଜା ସ୍ୱହସ୍ତରେ ବହନ କରି ଧନ୍ୟ ହେଲେ । ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ ଏହିରୂପେ ସୁଦୂରେ ମହାଖଣ୍ଡରେ ଭଲ ଭଲ ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରି ବୈଦିକ ସନାତନ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଗୌରବଧ୍ୱଜା ଉଡ଼ାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେପରି ପଶୁରୁକିଫିକ ଅରଣ୍ୟରେ ମଦୋନ୍ମତ୍ତ ହସ୍ତି ଗର୍ଜନ ଶୁଣି ଭୀମ ଭଳିମରେ ତାହାକୁ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଧାବମାନ ହୁଏ ସେହିପରି ଭାରତରେ ଅଜ୍ଞାନ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ରୂପ ମତ୍ତହସ୍ତୀର ଭୀମ ଭଳିକ ଗର୍ଜନ ଶୁଣି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦେଶ ଶୀଘ୍ର ସ୍ୱଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରେ । ନିଜର ଓଜସ୍ୱିନୀ ଭାଷାରେ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷି କଣ୍ଠୋତ୍ଥିତ ବୈଦିକ ଭାବମାନଙ୍କ ପର ପଦାନତ, ପୂର୍ବ ଗୌରବ ବିସ୍ମୃତ ଜାତି ଜାତୀୟସ୍ତ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ "ଉତ୍ତିଷ୍ଠତ ଜାଗ୍ରତପ୍ରାପ୍ୟବରାନ୍ ନିବୋଧତ" ଏହି ମହା ଆହ୍ୱାନରେ କୁମାରିକାଠାରୁ ହିମାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଲା । ଭାରତବାସୀ ଦେଖିଲେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଭାବମାନ ମଣିକାଞ୍ଚନ ତୁଲ୍ୟ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ସମ୍ମୁଖରେ ମୂର୍ତ୍ତି ପରିଗ୍ରହ-ପୂର୍ବକ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଅଛି ଏବଂ ଛଳ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ହୃଦୟସ୍ଥ ତନ୍ତ୍ରୀକୁ ବିନାଦିତ କରି ପ୍ରାଣ ଜାଗରଣ ମନ୍ତ୍ରରେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଅଛି । ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଜାଗରଣ ମନ୍ତ୍ର କେବଳ ଓଜସ୍ୱିନୀ ବକ୍ତୃତାରେ ନୁହେଁ ଏହି ଦେଶ ସୁଲଭ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପୋତାରିତ ଉପଦେଶମାନଙ୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ଥିଲା । ଭାରତବାସୀଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ସେ କେବଳ ଉପଦେଶ ଦେଉଥିଲେ ତାହା ନୁହେଁ । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରମାନ ସ୍ଥାପିତ କରି ଦୁଃଖ ମୋଚନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ସେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଦୁଃଖ ମୋଚନ ପାଇଁ ଯେ ପରିମାଣରେ ତତ୍ପର, ବାହ୍ୟିକ ଦୁଃଖ ମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ତତ୍ପର । ସେ ଭାରତରେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଅଜ୍ଞାନର ରୂପକୁ ଦେଖି କହିଥିଲେ ;—

The best religion for to-day is that every men should, accordingly to his means, go out into the streets to search for one, two, six or twelve hungry Narayans, take them into their houses, feed them, clothe them, and offer them all the worships they would give to their images.

ଆଧୁନିକ ରାମକୃଷ୍ଣ ମିଶନର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ପ୍ରତି ଶ୍ରୋତୃବୃନ୍ଦ ଥରେ ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରନ୍ତୁ । ଆଜି ଏହି କର୍ମଶାଳାମାନେ ବାଧା ବାଧାରେ ବାଧିତ ହୋଇ, ବାଧା ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଏବଂ ତାହାକୁ ଆଦର୍ଶ କରି କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଫିଟି ବନ୍ଧନ ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ କଣ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ରହି ଏହି ମହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

କରୁଥିଲାନ୍ତି କି ? ତାହାଙ୍କର ଲେଖାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛତ୍ରରେ, ବକ୍ତୃତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାକ୍ୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦରେ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରୀତି, ସ୍ୱଦେଶ କଲ୍ୟାଣ ସ୍ୱଦେଶୋନ୍ନତିର ଭାବ ଜାଗ୍ରତ ରହି ନାହିଁକି ? ପାଠକେ, ଥରେ ପାଠ କରି ଦେଖ । ଲେଖିବାକୁ ଶକ୍ତି ନାହିଁ । କହିବାକୁ ଭାଷା ନାହିଁ ବୋଲି । ଏଠାରେ ସେହି ସବୁ ଉଚ୍ଚ ଭାବମାନ ତାହାଙ୍କର ନିଜ ଲେଖାବଳୀରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ସମୟ ଓ ସୁବିଧା ନାହିଁ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାର ଭାବ କହି ଅଛନ୍ତି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର କର୍ମ ଓ ପ୍ରାଚ୍ୟର ଜ୍ଞାନ ଏକତ୍ର ସମ୍ମିଳନ କରି ଏକ ନୂତନ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ ଦେଶର ଭାବରେ ପୁନଃ ଗୌରବ ରବି ଉଦିତ ହେବେ, ଅଜ୍ଞାନତାକି ଶୀଘ୍ର ପଳାୟନ କରିବ । ତାହାଙ୍କର ବାକ୍ୟର ସାର୍ଥକତା ସେ ନିଜ ଜୀବନରେ ଦେଖାଇ ଦେଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଅବିଶ୍ୱାସର କାରଣ ନାହିଁ । ପ୍ରମାଣର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କର ଅଗାଧ ଜ୍ଞାନପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ତୃତା ଓ ଲେଖାବଳୀ ପାଠ କରେ ଭାରତ ଓ ଭାରତେତର ଦେଶୀୟମାନଙ୍କରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସାଧାରଣ ହିତକର ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଦେଖିଲେ ଓ ଦୈନନ୍ଦିନ ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଜୀବନର ମହତ୍ତର ଓ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କରେ ତାହାଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ଈଶ୍ୱର ନିର୍ଭରତା ଓ ଅହଂକାର ଶୂନ୍ୟତା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ମହାପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ ଜ୍ଞାନାବତାର ଶଙ୍କରଙ୍କର ଅଦ୍ୱୈତଜ୍ଞାନ, ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ନିଷ୍କାମ କର୍ମ ଏବଂ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କର ଅହୈତୁକ ଭକ୍ତି ଏକାଧାରରେ ସମ୍ମିଳିତ ଥିଲା । ଆ. ମୁମାନେ ଅମୁମାନଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ହୃଦୟ ଓ ହୀନ ଲେଖନୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ତ୍ୟାଗ, ବୈରାଗ୍ୟ, କର୍ମ, ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତିର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ମହାପୁରୁଷଙ୍କୁ ମହାସାଗରକୁ ପୁଷ୍କରଣୀ ରୂପରେ ଧରିବାକୁ ସବୁ ରୂପରେ ଅପଣମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦାସ୍ୟକ ରୂପେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଲୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆପଣମାନେ ବିବେଚନା କରି ଦେଖନ୍ତୁ, ଉନ୍ନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଏହି ଅଦ୍ଭୁତ ମହାପୁରୁଷ କେ ?

ଶ୍ରୀ ଅଚଳ ବାଟ ।

ପ୍ରେମୋଚ୍ଛ୍ୱାସ ।

ତୁହି ଦରିଦ୍ର-ଆକୁଳ-କ୍ରନ୍ଦନେ
ତୁହି ଦୟାଳୁ କରୁଣା-ରୋଦନେ
ତୁହି ଧର୍ମ ମନ୍ଦିରେ ପାପ ସମ୍ବରେ
ମୁକ୍ତି-ଛେଦେ, ଛେଦନେ ।
ମୋର ପରମ ମୋହନ ସାଧନ ଧନ
(ମୁଁ ଯେ) ଯୁକ୍ତ ତୋହର ବନ୍ଧନେ । ୧ ।

ତୁହି ଜଳର ଜଳତା-ଝଙ୍କାରେ
ତୁହି ଛବର ମଧୁର-ଅଙ୍କାରେ
ତୁହି ରବର ଆଲୋକେ, ଚନ୍ଦ୍ର-କିରଣେ
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବସ୍ଥେ ଶଙ୍କାରେ । ୨ ।

ତୁହି ଜଳଧି ତରଙ୍ଗ ରଙ୍ଗେ
ତୁହି ସମ୍ବର ଚନ୍ଦ୍ରିକା ରଙ୍ଗେ
ତୁହି ଉଷାର ଶିଶିରେ ତୃଷାର ସର୍ପେ
ନିଶାର ତିମିର ସଙ୍ଗେ । ୩ ।

ତୁହି କୋମଳତା ମଧ୍ୟେ ଚଣ୍ଡ
ତୁହି କ୍ଷମାର ଭିତରେ ଦଣ୍ଡ
ତୁହି ମୌନତା ମଧ୍ୟେ ମହା ପ୍ରଳୟ
ଶଙ୍କଳତା ମଧ୍ୟେ ଖଣ୍ଡ
ଦ୍ୱେଷପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଥଚ ଖଣ୍ଡ । ୪ ।

ତୁହି ବକୁଳ ମାଳତ କୁଞ୍ଜେ
ତୁହି କୋକିଳ ମଧୁର ଗୁଞ୍ଜେ
ତୁହି ମଧୁର ନୂପୁର ଶିଞ୍ଜନେ ତୁହି
ଶାରଦ ଜଳଦ ପୁଞ୍ଜେ । ୫ ।

ମୁକ୍ତି ପାଇନାହିଁ ତୋରେ ଜଲ୍ପେ
ତୁହି ପ୍ରଣତ ଚରଣ ତଳେ
ତୁହି ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ଚିନ୍ତ, ପରମିତ
(ତୋର) ନିଜର ଚରିତ ଜଲ୍ପେ । ୬ ।

ତୁହି ସମସ୍ତ ଭିତରେ ଏକ
ତୁହି ଦୁର୍ବଳ ଜନ ଏକ
ତୁହି ଶୋକ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ-କ୍ରନ୍ଦନେ ତୁହି
ଶୁଭ ଆନନ୍ଦ ପଙ୍କ
ମହାନ୍ ଅଥଚ ଖଙ୍କ । ୭ ।

ତୁହି ବଳରେ ଅଥଚ ମନ୍ଦେ
ତୁହି ଆଲୋକେ ଅଥଚ ଧନ୍ଦେ
ତୁହି କଳାରେ ଧଳାରେ ବୋଳାହଳାଗାରେ
କରିବ ଗୀତିକା ଛନ୍ଦେ
ମୋର ପରମ ମୋହନ ସାଧନ ଧନ
ଚରଣ ତୋହର ବନ୍ଦେ । ୮ ।

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୀରା ବାଈ ।

ମୀରାଙ୍କୁ "ମେଡ଼ତା" ନାମଧେୟ ଗୋଟିଏ ସମୃଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ଜଣେକ ଗୋଟେ ବଂଶୀୟ ରାଜକନ୍ୟା । ମିବାରର ରାଣା କୁମ୍ଭଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଶୁଭପରିଣୟ ମଙ୍ଗଳ ହୁଏ । କୁମ୍ଭ ୧୪୧୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମିବାରର ଚିତୋର ଗଢ଼ରେ ଅଭିଷେକ ହୁଏନ୍ତି । ମୀରା ଯେ ଉପଯୁକ୍ତ ପତିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବେ, ଏହା ବୋଲିବା ବାହୁଲ୍ୟ । ସାହସ, ପରାକ୍ରମ ଏବଂ ଶାସନ ଦକ୍ଷତାରେ କୁମ୍ଭ ମିବାରର ଇତିହାସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଯେଉଁ ଚୌରବ ସୂର୍ଯ୍ୟ କାଗାର ନଦୀକୂଳରେ ଅନନ୍ତ-ପ୍ରସାରିତ ଧୋଣିତ ସାଗରରେ ନିମଜ୍ଜ ପ୍ରାୟ ହୋଇଥିଲା, ଦୁଇନ୍ତ୍ର ଠୋଣ ହେତୁ ପରାକ୍ରମରେ ଯାହାର ପ୍ରଚଣ୍ଡ କିରଣ ଅନ୍ଧକାରରୂପେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା ; ରାଣାକୁମ୍ଭଙ୍କ ଶାସନ ପ୍ରଭାବରେ ତାହା ଧୀରେ ସମସ୍ତ ମିବାର ଆଲୋକିତ କରିଥିଲା । କୁମ୍ଭ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧଶତାବ୍ଦୀକାଳ ମିବାରର ସିଂହାସନରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ଥାଇ ଅନେକ ସୁକାର୍ଯ୍ୟର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିଥିଲେ । ସେ ନିଜ ଅସାମାନ୍ୟ ପରାକ୍ରମରେ ଏବଂ ଅସାଧାରଣ ସଦାଶୟତାରେ ଯେଉଁ ସମୟର ଅନେକ କଳାକୁ ଉଦ୍ଭାବିଥିଲେ । ମାଳବ ଏବଂ ଗୁଜରାଟର ଅଧିପତିଦ୍ୱୟ କୁମ୍ଭଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବାରୁ ୧୪୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମାଳବର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷଙ୍କର ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲା । କୁମ୍ଭ ଏକଲକ୍ଷ ସୈନ୍ୟ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶଶତହସ୍ତୀ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାସ୍ତକରି ଅପଣା ରାଜଧାନୀ ଚିତୋରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଗମନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ମାଳବର ଅଧିପତି ରାଣାକୁମ୍ଭଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବନ୍ଦୀ ହୋଇଥିଲେ । କୁମ୍ଭ ପତିତ ଶତ୍ରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତି ସୌଜନ୍ୟ ଦେଖାଇଥିଲେ । ସେ ବୀରଧର୍ମ ଓ ବୀରପରାକ୍ରମରେ ସମସ୍ତରେ ପୂଜିତ ହୋଇଥିଲେ । ବିଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରସାଦ ଲାଭ ଅପାରେ ଅତୁଳ ପରାକ୍ରମ ସହକାରେ, ପ୍ରାଣପଣରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ ବିଜୟୀ ହୋଇ ସେହି ବୀର ଧର୍ମର ଅବମାନନା କରି ନ ଥିଲେ ଏବଂ ବୀର ପରାକ୍ରମ ଗୌରବବାଞ୍ଛା ହୋଇ ନ ଥିଲେ । କୁମ୍ଭ ମାଳବ ଅଧିପଙ୍କୁ ଅନେକ ଅର୍ଥ ଦେଇ କରି ବନ୍ଦୀତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ।

କୁମ୍ଭ କେବଳ ରଣଦକ୍ଷତା ଦେଖାଇ ଯେ ନିବୃତ୍ତ ଥିଲେ, ଏମନ୍ତ ନୋହେ ସେ ମିବାରରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ଜୟସ୍ତମ୍ଭ ସୃଷ୍ଟି ଅନେକ ଗିରିଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ମିବାର ରକ୍ଷାକାମନାରେ, ଯେଉଁ ଚୌଗୋଟେ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା, ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଚୌଦ୍ଦିଶ ଗୋଟି ରାଣାକୁମ୍ଭଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । "କୁମ୍ଭ-ମୀର" (ପ୍ରବଳତ ନାମ କମଲ-ମିନ୍ଦର) ରାଣାକୁମ୍ଭଙ୍କର ଅସାଧାରଣ କୀର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭ । ଏହି ଦୁର୍ଗ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କର ଅଜେୟ ବୋଲି ଚିରକାଳ ରାଜସ୍ଥାନର ଇତିହାସରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ତାଙ୍କର ଗୌରବ ଗୁଣମାନ ଯେ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଶେଷ ପାଇଯାଇ ଏମନ୍ତ ନୁହେଁ । ସ୍ୱଦେଶାନ୍ତ ଓ ସ୍ୱକୀୟ ବୋଲି ତାଙ୍କ ଶ୍ୟାଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଥିଲା । କୁମ୍ଭ ଜୟଦେବଙ୍କ ଗୀତଗୋବିନ୍ଦର ଗଣ୍ଡିଏ ଟୀକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଟୀକା ସବୁଠାରେ ଅତି ବିରଳ ନାହିଁ । ଏତଦ୍ୱ୍ୟତୀତ ଯଶସ୍ୱୀ ଓ ସର୍ବଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ମହାତ୍ମା ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ହସ୍ତ "ମୀରା ବାଈ" ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ସେହି କଥା କହିବା ନିମନ୍ତେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଏହି କୁମ୍ଭରାଣାଙ୍କ ଗୁଣମାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲୁଁ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ମଧ୍ୟଭାଗରେ ମୀରା ବାଈଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚ୍ଛନ୍ନ, ଅକାର୍ଦ୍ଦମମୟ ଦେବଭକ୍ତି ଓ ଅତିଅଳ୍ପ ମସ୍ତାପ-ଭରର ଗୋଟିଏ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଉଦାହରଣ ସ୍ଥଳ । ମୀରା ବାଈ ଅବଳା ହୃଦୟର ଅଧିକାରିଣୀ ସ୍ୱଶି ଅବଳା ସୁଲଭ କମନୀୟତା ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣର ଆଧାର ହୋଇ ମଧ୍ୟ, ଯେଉଁ କଠୋର ବ୍ରତ ପ୍ରତିପାଳନ କରି ମାନସିକ ଦୃଢ଼ତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ-କରି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ସେହି କଥା ସ୍ମରଣ ହେଲେ, ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଭକ୍ତି ପ୍ରୀତିର ଭାବମାନ ଉଚ୍ଛଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଦେଶର କୁଳ ବଧୂମାନ, କଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରଣାର ସ୍ପର୍ଶ ଅଳ୍ପ ପାଇଲାକ୍ଷଣି ଭଙ୍ଗ ଜୀବନ ନଷ୍ଟ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବ୍ୟସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି ; ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଲକ୍ଷ୍ମଣୀ ପିତୁଳା ତୁଲ୍ୟ ଶରୀରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟରଶ୍ମି ଲାଗିଲାକ୍ଷଣି ତଳିଯାଇପଡ଼ନ୍ତି ; ଯେଉଁମାନେ ନିଦ୍ରାକୁ ପରିଶ୍ରମ, ଅଳସତା ନାମ ଭୟାବହ ଏବଂ ଅଳସୀ ହୋଇ ରହିବାର ଭାବ ସ୍ୱାର୍ଥପ୍ରିୟ, ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମୀରା ବାଈଙ୍କର ଅନେକ ପ୍ରଭେଦ ଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ମୀରା ଈଶ୍ୱର ଭକ୍ତି ଓ ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେମ ନିମନ୍ତେ, ଯାଦୃଶ କଠୋର ବ୍ରତ ପ୍ରୟୋଜନ କରି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଛନ୍ତି, ସର୍ବଦେବଭୋଗ ବିଳାସକୁ ଭାଚ୍ଛଲ୍ୟ ମନେ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତ ମାନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଶକ୍ତି ଚୁମ୍ବ୍ୟ ଯାଦୃଶ ତଦ୍‌ଗତ ହୃଦୟରେ ସ୍ପୀୟ ବରଣୀୟ ଭୟାସ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କ ଗୁଣ ଗାୟନ କରିଅଛନ୍ତି, ଅବିଳା ଚୁଲ୍ଲୁରେ ଏଦୃଶ ଉପସ୍ପର୍ଶୀ ଧର୍ମ୍ମଭାବ ଦୃଷ୍ଟି ଗୋଚର ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଯଥାର୍ଥ ଭକ୍ତି ଏହିପରି ପରକ୍ଷ ଓ ସ୍ଥାୟୀ । ଯଥାର୍ଥ ଭକ୍ତି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଅତି ଉଚ୍ଚତମ ସ୍ଥାନକୁ ପେଇଯାଏ । ଭକ୍ତି ଅନେକ ଭାବକୁ ପ୍ରଧାବିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ମଧ୍ୟରୁ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଭକ୍ତି ତାହା ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅସନପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ମୀରା ବାଈ ସେପ୍ରକାରେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବଂ ପ୍ରୀତି ପ୍ରଣାଳୀ ପାଇ ଅଛନ୍ତି । ଦେବଭକ୍ତି ଅପୂର୍ଣ୍ଣକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଅସୁନ୍ଦରକୁ ସୁନ୍ଦର ରୂପରେ ସୁଶୋଭିତ କରିଥାଏ; ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଜଡ଼ ଜଗତରେ ଅତି କ୍ଷୁଦ୍ରତର ଜୀବ । ପ୍ରତି-ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହାର ଅସ୍ଥାୟୀ ଶରୀରର ପ୍ରତିଟିଶର ଧ୍ୱଂସ ହେଉଅଛି । ଜଳବିମ୍ବ ଯେପରି ବିସ୍ଫୁରଣ ଲୀଳା କରି ଜଳଧିର ଅନନ୍ତ ବାରି ରାଶିର ପତ୍ରରେ ମିଶିଯାଏ, ଉଦ୍ଭିଦ୍‌ମାଳା ଯେପରି ଗୌରବରେ ବିସ୍ଫୁରଣ ବଦ୍ଧମୂଳ କରି ଜଳ ଗର୍ଭରେ ବିଲୀନ ହୁଏ, ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଛଟା ଯେପରି ମୁହୂର୍ତ୍ତ-ମାତ୍ର ପ୍ରଭା ବିକାଶ କରି ନବ ଜଳଧର ପଟଳରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୁଏ, ନଶ୍ୱର ମାନବ ମଧ୍ୟ ସେପ୍ରକାର ଏହି ନଶ୍ୱର ଜଗତରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ଲୀଳା କରି କାଳର ଅନନ୍ତ ସ୍ରୋତରେ ବିଲୀନ ହୋଇଥାଏ । ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସ୍ଥାୟୀ ଜୀବ ଭକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ସହଜରେ ସେହିପରି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚିଦାନନ୍ଦ ପରବ୍ରହ୍ମରେ ମଜ୍ଜିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ସଂସାରର ଅସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଓ ଅପଣା ଅସ୍ତିତ୍ୱର ଅସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଭାବ ମନୁଷ୍ୟ ଅପେ ଅନନ୍ତ ଶକ୍ତିମାନ ଦେବତାଙ୍କ ଶରଣ ଗ୍ରହଣ କରି ଥାନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ଦେବ ଭକ୍ତି ବଳରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଉଚ୍ଚତମ ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର କରି ପରକ୍ଷ ଅନନ୍ତର ସୋପାନ କରୁଥାଏ । କେହି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ, କେହି କହିଦିଏ ନାହିଁ, ତଥାପି ଏହି ଭକ୍ତି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଗମନ କରି ମନୁଷ୍ୟକୁ ଉଚ୍ଚତମ ବରଣୀୟ ଦେବତାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଚିନ୍ତାରେ ଉତ୍ତୋଳିତ କରିଥାଏ । ଏଥିସକାଶ ସାଧନା ବଳବତ୍ତର ହୁଏ, ପୁଣି ତପସ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସ୍ପୃହଣୀୟ ହୋଇଥାଏ । ତରଙ୍ଗିଣୀ ଯେପରି ସାଗର ଅଭିମୁଖେ ଅବିରାମ ଗତିରେ ଧାବିତ ହୁଏ, ଜୀବନ୍ତ ଭକ୍ତିର ପ୍ରବାହରେ ସାଧନା ଏବଂ ତପସ୍ୟା ମଧ୍ୟ ସେହିରୂପ ପରମାତ୍ମା ଦିଗକୁ ପ୍ରଧାବିତ ହୋଇଥାଏ । କେହି ଏହି ଅସୀମ ଭକ୍ତିର ଗତି ରୋଧ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେ ଶକ୍ତିରେ ଅସୀମ, ବଳରେ ଅସୀମ, ପରମାଣରେ ଅସୀମ, ଅସୀମ ଭକ୍ତିସ୍ରୋତ; ସେବେଳେ ତାଙ୍କୁ ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ଭାବିତ ଦେବକୁ ମଧ୍ୟ ଉପହାସ କରି ଥାବମାନ ହୁଏ, ସେହିସମୟରେ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତି, ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ସୀମାବଦ୍ଧ ସାମାନ୍ୟ ମାନବ କୌଣସି ରୂପେ ସେହି ଭକ୍ତି ସ୍ରୋତ ଅପଣା ଇଚ୍ଛାର ଅଧିନ କରିପାରେ ନାହିଁ । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ମାନବଶକ୍ତି ଦୌର୍ବଲ୍ୟଶକ୍ତିଠାରେ ଅପେ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇପଡ଼େ ଏବଂ ନିଜପ ଭୁଲ୍ଲ ଅପଣା ମଧ୍ୟରେ ଅପେ ଲୁପ୍ତାୟିତ ହୋଇ ଯାଏ ।

ମୀରାବାଈ ଏହି ଜୀବନ୍ତ ଦେବଭକ୍ତିର ଉତ୍ସାହରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଭାରତର ପାର୍ଥିବ ସୁଖ ଭୋଗରୁ ବିରତ ଥିଲେ । ବିଧାତା ଯେବେ ତ ସର୍ବଗୁଣସମ୍ପନ୍ନ ଓ ଧନ ସମ୍ପଦ ଯୁକ୍ତ ଧନୀଶାଳୀ ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ମୀରାଙ୍କ ଅଦୃଷ୍ଟରେ ସୁଖଭୋଗ ଏବଂ ସୁଖସ୍ପର୍ଶ ଭୋଗ ମାତ୍ର ଘଟି ନ ଥିଲା । ମୀରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶମ୍ଭୁଭକ୍ତିପରାୟଣା ଥିଲେ । ସେ ସ୍ୱାମୀଗୃହକୁ ଯାଇ ପରମ ବୈରାଗିଣୀ ହୋଇଥିଲେ । ଅଧିକନ୍ତୁ ଅସମ୍ପ୍ରଦାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭକ୍ତିପରାୟଣା ହୋଇ "ରଣଛୋଡ଼" ନାମକ ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ଭକ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତିର ଆରାଧନାରେ ରତ ହୋଇଥିଲେ । ଏଣେ ସ୍ୱାମୀଗୃହରେ ଅପ୍ରକାରର ପରିଜନବର୍ଗ ସମସ୍ତେ ଶକ୍ତି ଉପାସକ ଥିଲେ । ସେ ଶଶୁର ଘରକୁ ଯିବାର ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ଭାବ୍ତ୍ତରୁ ଶଶୁରଙ୍କ ସହିତ ଧର୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ ସେହି ପ୍ରକାରର ଘଟିଥିଲା । ମୀରାଙ୍କ ଶଶୁର ମୀରାଙ୍କୁ ଶକ୍ତି ଉପାସନା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଓ ବିଷ୍ଣୁ ଉପାସନା ତ୍ୟାଗ କରିବା ସକାଶ ବିଶେଷ ଯତ୍ନ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେ ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କୌଣସିରୂପେ ଫଳକାମ ହେଲା ନାହିଁ । ମୀରା ଯେଉଁ ଭକ୍ତିସ୍ରୋତରେ ଭାସିଅଛନ୍ତି ତାହାଠାରୁ ସେ ସ୍ରୋତରୁ ନେଉଟାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁ ଶାଶୁ ମୀରାଙ୍କୁ ଘରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ । ସେ ଘରୁ ବାହାରି ଯାଇଥିଲେ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ହୃଦୟରୁ ଭକ୍ତି ସ୍ଖଳିତ ହୋଇ ନ ଥିଲା । ସେ ଯେଉଁ ଭାବରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ, ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତିଯୋଗ ସହକାରେ ତାହା ପ୍ରତିପାଳନ କରୁଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତାଙ୍କ ପତି ତାଙ୍କ ବରଣ ପୋଷଣ ସକାଶ ଯଥୋପଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥ ମାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ସେ ଯାହା ହେଉ, ମୀରା ସ୍ୱାମୀଘରଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଥାଇ ରଣଛୋଡ଼ଙ୍କ ଆରାଧନାରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ । ଅନେକ ଜଣଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୈରାଗୀ ମୀରାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟରେ ଥାଇ ଭଜନ ସାଧନ କରୁଥିଲେ । ସେ ଏହିରୂପେ ଜଣଶ୍ରେଷ୍ଠର ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ଉପଯୋଗୀ ଭୁଲ୍ୟ ଭଜନ ଯାଜିନା ଅତିବାହିତ କରୁଥିଲେ । କିଛିକାଳ ଉତ୍ତାରୁ ସେ ମଥୁରା ଏବଂ ଦ୍ୱାରକା ଯାତ୍ରାକୁ ଗମନ କଲେ । ଏହିପରି ଜନଶ୍ରୁତି ଯେ ମୀରା ଦ୍ୱାରକାରେ ବସତି କରୁଥିବା ସମୟରେ ଜାଣା ଯେଠା ବିଷ୍ଣୁପରାୟଣଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିଥିଲେ; କେତେ ଜଣ ବୃଦ୍ଧ ମୀରାଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଅଣିବା ସକାଶ କୁମ୍ଭ ଯେଠାକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ମୀରା ଦ୍ୱାରକାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଆପଣା ଆରାଧ୍ୟ ଦେବଙ୍କଠାରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶକରି ଉପାସନା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଉପାସନା ସମସ୍ତ ହେଲାରୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା, ଏହା ଦେଖି ମୀରା ଉକ୍ତ ଦ୍ୱିଧା କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲାକ୍ଷଣି ସେହି ମୂର୍ତ୍ତି ପୁନରାୟ ପୂର୍ବଭଳି ଅଖଣ୍ଡଭାବରେ ହୋଇଗଲା । ଏହି ସମୟରୁ ମୀରା ଚିରକାଳ ନିମନ୍ତେ ଏହି ନଶ୍ୱର ସଂସାରରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତା ହେଲେ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିରାଟରେ "ରଣଛୋଡ଼" ନାମକ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ସହିତ ମୀରା ବାଈଙ୍କର ପୂଜା ହୋଇ ଅସୁଅଛି । କଥିତ ଅଛି ଯେ ରଣଛୋଡ଼ଙ୍କ ଶ୍ରୀମୂର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ମୀରା ଅନ୍ତର୍ଧାନ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ମରଣ ସକାଶ ମୀରାଙ୍କ ପୂଜା ହୋଇଥାଏ । ମୀରା ରଣଛୋଡ଼ଙ୍କଠାରୁ ଶେଷ ବିଦାୟ ପ୍ରାର୍ଥନା ନିମନ୍ତେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବରେ ଯୋଡ଼ିଏ ପଦ୍ୟ ରଚନା କରିଥିଲେ ସେଥିର ମର୍ମ ଏହି—

୧ମ ପଦ—"ରାଜନ୍ ରଣଛୋଡ଼ ! ଦ୍ୱାରକାରେ ମୋହର ସ୍ନାନ ପ୍ରଦାନ କର ଏବଂ ତୁମ୍ଭର ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମଦ୍ୱାରା ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ନିବାରଣ କର ତୁମ୍ଭର ପବିତ୍ର ମନ୍ଦିରରେ ନିତ୍ୟ ଶାନ୍ତି ବିରାଜୁ ଅଛି, ତୁମ୍ଭର ଶଙ୍ଖ ଓ କରତାଳ ଧ୍ୱନିରେ ପରମ ଆନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଅଛି । ମୁଁ ଆପଣା ରାଜ୍ୟ, ସମ୍ପତ୍ତି ଅଧିକାରୀ ପତି ଦେବତାଙ୍କୁ ବିସର୍ଜନ ଦେଇ ତୁମ୍ଭ ଶ୍ରୀଚରଣରେ ଶରଣ ନେଇଅଛି, ତୁମ୍ଭେ ଏହି ଦାସୀକୁ ସର୍ବତୋଭାବରେ ଗ୍ରହଣ ନ କଲେ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ।

"ହେ ପ୍ରଭୁ ତୁମ୍ଭେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଜାଣିଥାଅ, ତେବେ ଗ୍ରହଣ କର ! ତୁମ୍ଭ ଭିନ୍ନ ମୋ ପ୍ରତି କୃପା କରେ, ଜଗତରେ ଆଉ କେହ ନାହିଁ । ମୋତେ କ୍ଷମା କର । କ୍ଷୁଧା, ତୃଷ୍ଣା, ଉତ୍କଣ୍ଠା ଓ ଅସ୍ଥିରଭାବେ ଯେମନ୍ତ ଏ ଦେହ ଭଗ୍ନ ନ ହୁଏ । ହେ ମୀରାର ପରମଗତି, ପ୍ରିୟ ଗିରିଧର ! ମୀରାକୁ ଗ୍ରହଣ କର । ତୁମ୍ଭ ସହିତ ଏହି ମୀରାର ଯେମନ୍ତ କର୍ମିନ୍ କାଳରେ ବିୟୋଗ ନ ଘଟେ ।"

ମୀରାବାଈ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ନ ଅଛନ୍ତି । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟୀମାନେ ମୀରା ଓ ତାଙ୍କ ଇଷ୍ଟଦେବ "ରଣଛୋଡ଼" ଙ୍କ ବିଶେଷ ଭକ୍ତି ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟୀଙ୍କୁ ବଲ୍ଲଭାଚାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗୋଟିଏ ଶାଖା ବୋଲାଯାଏ । ମୀରାଙ୍କ ରଚିତ ଅନେକ ଗୀତ ଓ ପଦ୍ୟ ଅଛି, ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଉଦ୍ଧାର କରାଯାଉଛି ।

ମେରେ ଗିରିଧର ଗୋପାଲ ତୁସରା ନ କୋଇ,
ଯାକେ ଶିର ମୟୂର ମୁକୁଟ ମେରେ ପତି ସୋହି ।
କୌସ୍ତୁଭ ବନମାଳ କଣ୍ଠ ପଦକ ହରିଦେ ଗୋଇ,
ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର, ଗଦା, ପଦ୍ମ କଣ୍ଠମାଳ ସୋହି ।
ମେ ତୋ ଆଇ ଜନ୍ମ ଲାଜ ଯୁକ୍ତ ଦେଖି ମୋହି,
ଅଂସୁଆଳ କର ପୀଚ ପୀଚ ପ୍ରେମ ବାଜ ବୋଇ ।
ସାଧୁନସଙ୍ଗ ବୈଠି ବୈଠି ଲୋକ ଲାଜ ଖୋଇ,
ଅବତୋ ବାତ ଫଳିଲ ଗଇ ଜାନେ ସବକୋଇ ।
ପ୍ରେମକ ଆଥଣ ମଥୀ ଯୁକ୍ତିସେ ବଲେଇ,
ମାଖନ ଦୁଧ ଛାଡ଼ି ନେତ ଛାତ ପିଏ ଦୋଇ ।
ରାଜନ ସର କଲ୍ଲ ନେତ ସବେ ବାତ ହୋଇ,
ମୀରା ପ୍ରଭୁ ଲଗତ ଲଗୀ ହୋନ ହୋ ସୋ ହୋଇ ।

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀନିବାସନ୍ ଜୟନ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅକାରଣ ବ୍ୟସ୍ତ ।

ଅସି ଚଳ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ହେଲାଣି, ଦିଶାଶମାସ ଝାଙ୍କି ପଡ଼ିଥିକାଛନ୍ତି । ସଦାଶିବ ଶ୍ରୀମୁଜରଣ କୋଠିଆଙ୍କ ଢଳ ଫିଟ୍‌ଟେଇବାକୁ ଜଡ଼ ଜମିଦାରଙ୍କ ଭଅସ ମେଲାରେ ବସି ଝାଳ ମାରୁଛନ୍ତି ! ଜମିଦାର ଶ୍ରୀ ପରମାନନ୍ଦ ପଟ୍ଟନାୟକ ମଧ୍ୟ ସେହି ମେଲାରେ ସୁନ୍ଦର ଦୁଗ୍ଧ:ଫେଣନିଭ କୋମଳ ବିଛଣାରେ ମାଣ୍ଡିକ ଅଭ୍ୟଭ ବସିଛନ୍ତି ଓ ଦୋଗିବଙ୍କ ସହିତ ନାନାପ୍ରକାର କଲ୍ଲୋଳ କଲ୍ଲୋଳ କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରସଙ୍ଗକ୍ରମେ ସଦାଶିବ କହିଲେ "ଏବର୍ଷ ରାଧାମୋହନବାବୁଙ୍କର ମଙ୍ଗଳକୃତ୍ୟ ହେଉଛି ନା?"

ପରମାନନ୍ଦ—ପରସ୍ପରାଭ ଦେଇ ଅସିଛି । ଫଳ ବାହାରରେ ସମସ୍ତ ସ୍ଥିର କରିବାର ମନସ୍ଥ କରୁଛ ।

ସଦା—ବର୍ତ୍ତମାନ କନ୍ୟାସର କେଉଁଠାରେ ଲାଗିଛି ?

ପର—ଗଲ ବୁଧବାର ହେଲା କେତେଆଡ଼ୁ କେତେ ଭଲଲୋକ ଅସିଲେଣି ଚିହ୍ନିର ଇସ୍ତ୍ରୀ ନାହିଁ । ଏହି ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଏକାକଥାରେ ପଡ଼ିଛାଇ ଦେଇଛି । କହିଛି "ଆଉର ପାଗହେଲେ ଅସିବ"! ଏହି ଆଶା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଦେଇଛି । ତେବେ ପାଗହେଲେ ଯାଇ ସବୁକଥା ।

ସଦା—ତେବେ ମନ୍ଦ ମଳେ ସ୍ଥିର କରିଛନ୍ତି କେଉଁଠି?

ପର—ମୁଁ କିଛିହିଁ ସ୍ଥିର କରି ନାହିଁ ।

ସଦା—ତେବେ ମନ ବଳୁଛି କାହିଁ ?

ପର—ନଉଗଜପୁରରେ କରିବା ମୋର ପକ୍ଷପାତ ଇଚ୍ଛା । ମାନ-ଧାତା ଯଶୋବନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ସେଠାର ଖ୍ୟାତନାମା ଜମିଦାର । ସେ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାଙ୍କ ଭଳିଆ ଧନ-ଜନ-ଗୋପ-ଲକ୍ଷ୍ମୀମନ୍ତ ଲୋକ ଅତିଥି ନାହାନ୍ତି । ସେଠାରେ ବିଭାବସ୍ଥା ହେଲେ ଦୁଇଅଙ୍କର ନାହାଙ୍କୁ କିଛିଦୁଃଖପାଇଁ ଆଉକିଛି ଭାବନା ରହିବ ନାହିଁ । ବେଶରେ କଣ ହେଉଛ !

ସଦା—ହଁ, ଠିକ୍‌ଥା । ଯଶୋବନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଘର ଭାରି ବଡ଼ିଆ ଘର । ଦାନ ଯଜ୍ଞକୁ ଦ୍ୱାରରେ ସେମାନଙ୍କ ନାମ ଭାରି ଭାଙ୍କ ! ସେଠି କଲେ ଅତି ଉତ୍ତମ ହେବ ।

ପର—ଏ ପୁଣି ତାଙ୍କର ଦୋଡ଼ଯୋଡ଼ା ଝିଅ ନ ଥିଲେ, ସ୍ୱାମୀ ସେ ବରକ କରି ଦେବେ ।

ସଦା—ତାହେଲେ ଏଠାରୁଡ଼ା ଆଉ କେଉଁଠି କରିବା ଉଚିତ ହେଉ ନାହିଁ ।

ପର—ଅମେ ନିଜା କରୁଥାଇଁ, ଯୋଗଥିଲେ ସବୁହେବ । ନାହିଁ କରୁଥିଲେ ସ୍ୱାମୀ ଧରି ତାଙ୍କଲାପର ସେହି କଥା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସଦା—ନା, ନା ସେକଥା ନୁହେଁ । ଅପଣ ଆଉ କେଉଁଥିରେ ମନ ବଳାନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଆଉ କୋଉଠି ହେଲେ ରାଧାମୋହନବାବୁଙ୍କ ଲାଗି ସମ୍ପତ୍ତି ଆଉ ମିଳିବ ନାହିଁ ।

ପର—ତା ସତ ! ଏହି ଭମ ପଟ୍ଟନାୟକାଣୀଙ୍କ କଥା ଗୋଟାଏ, ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କ କଥା ଗୋଟାଏ । ପଟ୍ଟନାୟକାଣୀ ଶରୀରରେ ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧି ବିଷ୍ଣୁ ମହେଶ୍ୱର ଟଳିଲେ ପାରିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଦୁର୍ଗାଚରଣ ବାବୁଙ୍କ ଝିଅ ସହିତ ବାବୁର ବିବାହ ହେଉ ! ସେ ଭାରି ରୂପବତୀ ଓ ଗୁଣବତୀ, ତାଙ୍କୁ ବୋହୁ କରିବାକୁ ତାଙ୍କର ଭାରି ଇଚ୍ଛା ।

ସଦା—ଏଠି କଣ ଭଲ ଭଲ ପକ୍ଷଟି ମିଳିବ ନାହିଁ ?

ପର—କାହିଁ ଦେଖି କାହିଁ ଦେଖି ! ଯଶୋବନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ପୁରୁଣା ଜରୁଆ ଜଣେ । ଦୁର୍ଗାଚରଣବାବୁଙ୍କ ପକ୍ଷଟି ଅମର ଆଗରେ । ତାହାଙ୍କୁ ଅଣ ତାହା ପାଗରେ ଥୋଇଛି ।

ସଦା—ଏତ ଛଡ଼ି ଶମ କଥା ।

ପର—ଯାହା ହେବାର ଥିବ ହୋଇଯିବ । କେହି ସେଥିରେ ହାତଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

(୨)

ଆଜି ଦୁଇମାସ ହୋଇଗଲାଣି ରାଧାମୋହନ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇ ଘରକୁ ଅସିଛନ୍ତି । ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତ ପରୀକ୍ଷାର ଫଳ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି । ଅନାଇ ଅନାଇ ଆଜି ଏତେଦିନ ହେଲା, ଏହି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ଜଣାପଡ଼ିଲା ନାହିଁ । ଯଦିବ ଭାବକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭରସା ଓ ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଧ ମୋହନ ଏଦୃଶ ଅବସ୍ଥା ଶୁଣିବାରେ ନିତାନ୍ତ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭଳି ସାଧାରଣ ଦିବସ ଅପେକ୍ଷା ଶିଶୁଳ ବୋଧ ହେଉଥିଲା । ପ୍ରତିମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ଆଶା ଫଳ ଆଶା କରୁଥିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ପ୍ରତାରିତ ହେଉଥିଲେ । ଆଜି ଦିନ ଚତୁରତ ହୋଇ ଆସିଲାଣି । ବଧ ମୋହନ ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦଙ୍କୁ ସେନ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ନଦୀକୂଳର ମୃଦୁବାୟୁ ସେବନ କରିବାକୁ ଗଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବସନ୍ତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମର ସଙ୍ଗମସ୍ଥଳ । ଋତୁରାଜ ବସନ୍ତ ଇହ ଜଗତରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଦାୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଅଦ୍ୟାପି ବସନ୍ତ ବସନ ପରିହିତା । ଅଦ୍ୟାପି ଜଗତରେ ବସନ୍ତ ପବନ ପ୍ରବାହିତ । ଜଗତରେ ବସନ୍ତ ସ୍ପର୍ଶମା ଅଦ୍ୟାପି ବିରାଜିତ । ବସନ୍ତ କୁସୁମ ଶୋଭାରେ ପ୍ରକୃତି ବିଭୂଷିତା । ଦାରୁଣ ନିଦାଘ ଜଗତରେ ପ୍ରବେଶ ହୋଇଅଛି ସତ୍ୟ, ତଥାପି ବସନ୍ତର ସମସ୍ତ ଚିହ୍ନ ପୃଥିବୀମାଟିରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛି । ଗ୍ରୀଷ୍ମର ଦାରୁଣ ଆଘାତ ସତ୍ତ୍ୱେ ବସନ୍ତ ପ୍ରକୃତିର ମଧୁମୟ ଓ ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ କୋଳ ଛାଡ଼ିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଓ ପ୍ରକୃତି ମଧ୍ୟ ବସନ୍ତ ମଧୁରତର ମଧୁର ବନ୍ଧନ ଛିଣ୍ଡାଇବାକୁ ନିତାନ୍ତ କୁଣ୍ଠିତ ।

ଦୁଇବନ୍ଧୁ ଜଣିବନ୍ଧରେ ବସି ସନ୍ଧ୍ୟାକାଳୀନ ପ୍ରକୃତିର ଶୋଭା ଦେଖିବାରେ ନିରତ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅସ୍ତାଚଳଗାମୀ ହେଲେ । ଶଶାଙ୍କର ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଦିତ ହୋଇ ନୀଳଆକାଶରେ କୁଳବଧୂର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳପରି ଶୋଭା ଧାରଣ କଲେ । ପ୍ରକୃତି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଲୋକ-ବିଧୌତା! ସାନ୍ଧ୍ୟସମୀରଣାନ୍ଦୋଳିତ "ସର୍ପଗ୍ରଣୀ"ର ତରଙ୍ଗାବଳୀ ନୃତ୍ୟ କରି ନିଜ ବକ୍ଷରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି କରୁଥିଲା ।

ବନ୍ଧୁଦ୍ୱୟ ବହୁକ୍ଷଣ କେତେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲେ । କଥାବାର୍ତ୍ତା ମାଝିରେ ସବୁକୁ ଫେରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହୋଇଛନ୍ତି; ଜଣେ ସରକାରୀ ଲୋକ ଆସି ଗଣ୍ଡେ ଚିଠି ସ୍ୱଳ୍ପଦା ବୁଧମୋହନଙ୍କ ହସ୍ତରେ ଦେଲା । ବୁଧମୋହନ ଅତିଶୀଘ୍ର ସେ ଗଣ୍ଡି ପିନ୍ଧାଇ ପଢ଼ିଲେ । ପାଠ କଲାବେଳେ ବୁଧମୋହନଙ୍କ ମନରେ କି ଏକ ଅପୂର୍ବ ଭାବ ଉଦୟ ହୋଇଥିଲା ତାହା ସେହି ସମୟରେ ତାଙ୍କର ମୁଖରୁ ପ୍ରକାଶ ହେଉଥିଲା । ପାଠାନ୍ତର ବୁଧମୋହନ ବନ୍ଧୁ ବରଙ୍କୁ କହିଲେ "ଭାଇ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ତାର ଆସିଲା ମୋର ଯୋଗ୍ୟତା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପାସ ହୋଇଅଛି । ଦୁଇବନ୍ଧୁଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ଦୁହେଁ ଆନନ୍ଦରେ ଅତିଶୟ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତତ୍ପରିଣାମ୍ ବୁଧମୋହନ ସବୁକୁ ଯାଇ ପିତା ମାତା ବନ୍ଧୁ କୁଟୁମ୍ବାଦିଙ୍କୁ ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ଜଣାଇ ଦେଲେ । ଶୁଭ ସମ୍ବାଦର କେବେହେଁ ଶେଷ ନାହିଁ । ଏକାଳ ସେକାଳ ହୋଇ ଶବ୍ଦଟି ଗ୍ରାମପାକ ବ୍ୟାପି ଗଲା । ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ପଟ୍ଟନାୟକାଣୀଙ୍କ ମନ କଣ ହେଲା କିଏ ଜାଣେ । ଚିନ୍ତା ପଦେ ପଦେ ପ୍ରତିପଦେ ଆନନ୍ଦର ପ୍ରଚୁରତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲା ।

ଦେଖୁ ଦେଖୁ ବୁଧମୋହନଙ୍କ ସମସ୍ତ ବନ୍ଧୁମାନେ ଆସି ତାଙ୍କୁ ଘେରିଗଲେ ଓ ଟଣା ଟଣି କରି ଅତିଶୟ ବ୍ୟସ୍ତ କରି ପକାଇଲେ । ସେହି ମଧ୍ୟରୁ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ କହି ପକାଇଲେ "ବୁଧମୋହନ, ତୁମ୍ଭପାଇଁ ଜଣକ ଅତିଶୟ ପ୍ରଚୁର ଆନନ୍ଦ ସମ୍ଭାର 'ରଖିଅଛୁ" । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଉ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମୁଖରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା "ସତ ଏକା ଖିରି ଠିଆହୋଇ ଜଣକଟିରେ ଆସି ପାରିଲି" ! ଏହିପରିକ କେତେ ପରିହାସ କରି ସମସ୍ତେ ସେଠାରୁ ସବୁକୁ ଗଲେ । ବୁଧମୋହନ ମଧ୍ୟ ସବୁକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ଓ ଶାଇ ପିଇ ଶୋଇଲେ !

ଏଣେ ପଟ୍ଟନାୟକାଣୀ ଗ୍ରାମର କେତେକ ସମବୟସ୍କା ରମଣୀ ପରିବେଷ୍ଟିତା ହୋଇ କେତେ ଝୁଲୁଣା ଝୁଲୁଣା କରୁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ବୁଧମୋହନଙ୍କ ଶୁଭପରିଣୟ ଶୀଘ୍ର କରିବାକୁ ତାଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ସହିତ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଶେଷକୁ ପଟ୍ଟନାୟକାଣୀ ଉଠି କହିଲେ "ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏଠି ବସ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦୁଆରେ ପଚାରେଁ । ଦେଖେ ସେ କଅଣ କହୁଛନ୍ତି" !

ପଟ୍ଟନାୟକାଣୀ ବଡ଼ ଚତୁରା । "ପୁଅ ତାହା ଏ ବର୍ଷ ହେବ କି ନାହିଁ" ଏ ସିଧା ସିଧା କଥାଟି କହିଥିଲେ କାଳେ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ଯୁକ୍ତି ଦେଖାଇ ନାହିଁ କରିଦେବେ ସେ ତାଙ୍କର ଚତୁରତା ସ୍ୱଲ୍ପ ପ୍ରତିଟି ଅନୁକରଣ କରିଥିଲେ ଦୁଆରକୁ ଯାଇ ବୁଧମୋହନଙ୍କ ପିତାଙ୍କୁ କହିଲେ "ପୁଅ ବଡ଼ସର ହୋଇ ଠିକଣା କର ! ଆଉ ସେଥିରେ ହେଳା କର ନା" ।

"ଆଜ ହେଳା କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ସାଲରେ ଯେଉଁ ବଡ଼ସର ହେଉଛି, ଠିକ ତହିଁର ଅଳ ତିଥିକୁ ବିବାହ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବା ।"

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଧାମୋହନଙ୍କ ବୃଦ୍ଧୀମା ଅସି ଜହ୍ନରେ "ଅରେ, ପର ମୁଣ୍ଡ ଅସି ମାଟି ଫୋଜିଲ । ରାଧା ମୁଣ୍ଡରେ ଦୁଇ ଗୁଡ଼ଲ ପକା ବଲ । ଆଜି ଟିଏ ଦେଖ !" "ଏହ ମାସରେ ନଷ୍ଟ ହେବ । ଏଡ଼େ ବ୍ୟସ୍ତ ନାହିଁ ହେଉଛୁ !" "ଭଉ, ଠାକୁରେ ଭୋଗେ ବୁଢ଼ା ବରନ୍ତୁ, ବଲ ବୋହୁଟିଏ ଆ ! ପାଲଙ୍କି ପାଟ୍ଟଛଡ଼ା ହେଉ ! ସର କର ଦୁଆର କର ! ମୋ ଜୀବନ ତୋର ଆଗରେ ଗୁଲପାଉ !"

(୩)

ଦୁଇ ଗୃହଦଳ ମଧ୍ୟରେ ବିବାହର ସମସ୍ତ ବିଷୟ ସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ ମଧ୍ୟ ହୋଇଗଲା । ସ୍ୱୀକାର ଅସିଲା ସ୍ୱୀକାର ଦଳକୁ ବିବାହ ଏକୋଇଶଦଳ ବାଜ । ବିବାହ ମାସର ଅଠରଦଳ ହେବାର ସ୍ଥିର ହେଲା ! ଯାଇରଗଡ଼ା ବଡ଼ପଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତ ବିବାହର ବିଧମାନ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସଫଳ ହେଲା ।

ମାସର ଭଳଦଳ ବିଦ୍ୟାଧର ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ରଙ୍କର ବିବାହ । ଜଗନ୍ନାଥ ରାଧାମୋହନଙ୍କ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧୁ । ଜଗନ୍ନାଥ ବିବାହଯାତ୍ରୀ ହେବାକୁ ବହୁ ଦଳରୁ ରାଧାମୋହନଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ ଓ ରାଧାମୋହନ ମଧ୍ୟ ସିଟାକୁ ଅଙ୍ଗୀକାର କରିଥିଲେ । ରାଧାମୋହନଙ୍କ ମାତା ତେ ସବୁ ବିଦେଶକୁ ଯିବା ପ୍ରତିବାରୁକ ବୋଲି କହିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଧାମୋହନ ନିଜେ ସଂସାର ପ୍ରତ୍ୟାଗୀ ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱପ୍ରତାପୀ ସଭ୍ୟତାର ଆଲୋକ ପାଇଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଏ ସମସ୍ତ କୁସଂସ୍କାର ପର ! ସେ କି ଏପରେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ? ରାଧାମୋହନ ମାତାଙ୍କର ତାଦୃଶ ଯୁକ୍ତି ଓ ଅନୁନୟ ବିନୟକୁ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନକରି ବରଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ଗଲେ ।

ବିବାହ ଶେଷ ହେଲା । ଜଗନ୍ନାଥ ରାଧାମୋହନ ପ୍ରଭୃତ ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେନ ପାଇ ଚାଲିଗଲେ । ଶାଳୀ ଓ ଶଳାଭଉଜମାନେ କେତେ ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ କଲେ । ହଳଦ ପାଣି ପକା ଠାରୁ ଲଙ୍କାମରିଚ ଦିଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାନାବିଧ ଥଟ୍ଟା ପରିହାସ ଲାଗିଥାଏ । କେତେଜଣ ଗୋଡ଼ା ରାଧାମୋହନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ହଠାତ୍ ବହି ପକାଇଲେ "ଜଣାନାଗି ବର ଏକା ଏହି" । ମହମ୍ମା ଅନ୍ଦର ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା "ଦେଖିଲ୍ ଜଣା, ତୋ ବରକୁ ଟିଏ ଜରେଖିକର ଦେଖିଲ୍" । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେଜଣ ମୁରବ୍ବ, ସମ୍ବନ୍ଧୀ ଅନୁଢ଼ା, ଜଣାକୁ ରାଧାମୋହନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଦେଖାଗଲେ ଓ ଓଡ଼ଣା କାଢ଼ିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ସେଠାରେ ରହିଲା ନାହିଁ, ଛିଟିପିଟି ହୋଇ ପଳେଇଗଲା । ଜଣାର ସଙ୍ଗୀମାନେ ତାରମ୍ବାର ଜଣାକୁ ଏହିପରି କଷ୍ଟ ଦେଇଥିଲେ ।

କଲ୍ଲୁଳା କଲ୍ଲୁଳା, ଭାବହାସ ପରିହାସ ସମସ୍ତ ମାଙ୍କ ବନ୍ଦ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗୀଗଣ ଘରେ ଆସିଲେ । ଆସିବା ବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ କହିଲେ "ରାଧାମୋହନ, ତୋର ଯେ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ହୋଇଅଛି ତାହା ଭାଙ୍ଗିଦେ । ଏହି ବନ୍ୟା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରିବା । ରୂପ ନିଜେ ଦେଖି ଆସିଲି ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଜଣ ହୋଇଯାଇଛି । ରୂପ ଯେପରି ଗୁଣ ନିଶ୍ଚୟ ସେପରି ହୋଇଥିବ ।

"ଭାଇ, ସେସମସ୍ତ କଥା କହି ଆଜ ମୋତେ ଚିନ୍ତାଗ୍ରସ୍ତରେ ଦଗ୍ଧ କର ନାହିଁ ! ମୁଁ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ତାର ପ୍ରତିମା ମନ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍କନ କରିଅଛି । ଚିତ୍ରିତାର ଶକ୍ତି ଥିଲେ ସେ ଲାବଣ୍ୟ ପ୍ରତିମା ଚିତ୍ରରେ ଭୂମିମାଙ୍କ ସମୀପରେ ରଖିଯାଇଥାନ୍ତି । ଆଜ ତ ହେବ ! ଯାହା ହେବାର ହୋଇ ଯାଇଅଛି । ମୋ ପକ୍ଷରେ ଜଣାର ଭାବନା ବୃଥା ସିନା ! ସବେ କଣ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇପାରିବ ।"

"ତୁ ଜିଦ୍‌କଲେ ସବୁ ହେବ" ।

"ତୁ କଣ ଜାଣିନାହିଁ ଯେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଭିଭାବକମାନେ ପୁରୁଣାକାଳଆ ଲୋକ । ସେତେ କହିଲେ ଯେ କଣ ମାନିବେ" ।

"ତାଙ୍କ ମାନିବା ନ ମାନିବାରେ ଯାଏ ଆସେ କେତେ ? ତୁ ଅଡ଼ିଲେ ସବୁ ହେବ ।" "ନାହିଁ, ସେଦିନ ଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯେବେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ ବାଛିବେବା ଅଧିକାର ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ହାତରେ ଥାନ୍ତା ତେବେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଜୀବନ କି ସୁଖକର ହୁଅନ୍ତା ତାହା ସକଳରେ ଅନୁମେୟ । ଆଜ୍ଜ କାହାରକୁ ଅଭିଭାବକଯୋଗଜନିତ ଚିନ୍ତା କ୍ଲେଶ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । କାହାରକୁ ପରକୁ ଦୋଷ ଦେବାକୁ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ ।

"ଅରେ ଚେଷ୍ଟା କର, ମନଥିଲେ ମୀନ ନିଶ୍ଚୟ ମିଳେ ।"

"ଦେଖେ କଣ ହେଉଛି" ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଧାମୋହନ ନିଶାକୁ ଦେଖିଲାବେଳୁଁ ତାଙ୍କ ମନ ଯେ କଣ ହେଲା କିଏ ଜାଣେ । କେତେ ଭାବ ମନରେ ଉଦୟ ହେଲା । ମନେ ମନେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ସମାଜକୁ କେତେ ଧିକ୍କାର କଲେ । କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧିର କେତେ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କଲେ । ନାନା ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରୁଅଛନ୍ତି ସତ୍ୟ, ସ୍ଥିର କରିପାରୁନାହାଁନ୍ତି ଜେଉଁଟି ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ପନ୍ଥା । ରାଧାମୋହନ-ଙ୍କର ଆଜି ସେହି ସନ୍ଦାସ ମୁଗ ନାହିଁ, ବଦଳରେ ସେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ନାହିଁ, ବା ସଜୀବତା ନାହିଁ । ଶତାବ୍ଦୀକାଳମ୍ବ ଯେ ବାକ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାର ବିସ୍ତାର କରିଅଛି । ବହୁକ୍ଷଣ ଭାବିଲେ, ଭାବ ଭାବ ସ୍ଥିର କଲେ "କହିବୋଲି ବିବାହ ଭାଙ୍ଗି ଦେବି" ।

(୪)

ବିବାହ ଦିବସ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସିଲା, ରାଧାମୋହନ କିଛି କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କହିବାକୁ ଯାନ୍ତି, କିଏ ଜାଣେ କି ଭାବରେ ଗଳିତ ହୋଇ ସେ ଫେରି ଆସନ୍ତି । ବିବାହ ଦିବସ ନିକଟୁଁ ନିକଟରେ ହେଲା । ବାକି ଯାହିଁଲେ ମଙ୍ଗଳଲଗ୍ନ । ତଥାପି ରାଧାମୋହନ ଏକାବେଳକେ ହତାଶ ହୋଇ ପଡ଼ି ନ ଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାପି ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଙ୍ଗିଦେବାକୁ ଦୃଢ଼ ପରିକର । ମଙ୍ଗଳବାଦ ଯାହିଲା । ଦେଖିବା ଉପସ୍ଥିତ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ନ କରିପାରି ଭାବିଲେ "ଏହାଙ୍କଠାରେ ସକଳାମଳା ପୂର୍ତ୍ତ କରିବ ।" ଯାଇକି ଷ୍ଟୀମାନେ ହଳଦି ଲଗାଇ ଦେବାକୁ ଆସି ଠାଣିଲେ । ସେହି ସମୟରେ ଭାବିଲେ କହିବେ କିନ୍ତୁ କହିବାକୁ ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ହଳଦି ଲଗାଇଲେ, ବାଉଁଅପାଣିରେ ଗାଧୋଇଲାବେଳେ ମନେ କଲେ "ପଳାଇଗଲେ, ସମସ୍ତ ମେଣ୍ଟାଇବି ।" ତା ମଧ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷକୁ ହତାଶ ହୋଇ ରହିଲେ । "ଏକାବେଳକେ ପ୍ରଭୁ, କିଣ ମୋଠାରେ ପ୍ରତିକୂଳ ହେଲ । ବିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜାଣେ ତୁମ୍ଭର ସୃଷ୍ଟି ମଙ୍ଗଳମୟ । ପ୍ରଭୁ ମୋର ମଙ୍ଗଳବିଧାନ କର ଏହି ନିବେଦନ ।"

ବରବେଶ ହୋଇ ପାଲଙ୍କିରେ ବସିଲେ । ମଙ୍ଗଳ ହୁଳହୁଳି ଉଛୁଳି ପଡ଼ିଲା । ମଙ୍ଗଳ ଦୁନ୍ଦୁଭି ଓ ଶଙ୍ଖ ବାଜି ଉଠିଲା । ବିବାହ ବାଜଣାରେ ଦିଗଦିଗ୍ କମ୍ପିତ । ଆଖଣ୍ଡିଆ ନରନାରୀ ପାଲଙ୍କି ଦେଖି ବିବାହ ଯାତ୍ରା ଦେଖୁଛନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ହର୍ଷ ଓ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ; କିନ୍ତୁ ରାଧାମୋହନ ବିଷଣ୍ଣ ଓ ଚିନ୍ତାକୁଳ । ରାଧାମୋହନଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଅନବରତ ଅଶ୍ରୁ ଝରୁଥିଲା । କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ "ରାଧା ମୁଣ୍ଡରେ ଭୂତ ପଡ଼ିଛି ମୋ ମନରେ ସନ୍ଦେହ ନ ଥିଲା ।" ରାଧାମୋହନ ପାଲଙ୍କିରେ ବସି କେତେ କଥା ଭାବୁଥାନ୍ତି । ଶେଷରେ ଇଷ୍ଟଦେବଙ୍କର ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗ ଚାଲୁଥିବା ଚିତ୍ରଣ ଚିତ ମନେ ମନେ କହିଲେ "ଜାଣିଲି ପ୍ରଭୁ ମୋର ଭାଗ୍ୟ ଅତି ମନ୍ଦ !" ବରଯାତ୍ରୀ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନତା ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ । ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତେ ସମସ୍ତେ ଫେରା ଘରକୁ ଚାଲିଲେ । ସମସ୍ତ ନିସ୍ତବ୍ଧ । କେବଳ ବାଜଭୋଜଳାଦିଙ୍କର ଶବ୍ଦ ପ୍ରକୃତିର ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭଙ୍ଗ କରୁଥିଲା ।

ଦେହୁଡ଼ି ଲଗାଇ ବରଯାତ୍ରୀ କନ୍ୟାଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା ନିସ୍ତବ୍ଧ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ରାଧାମୋହନ ମନରେ ଭାବିଲେ "ନିଶାର ଆଶା ଭେବେ ମୋତେ ଏକାବେଳକେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଏହି ଭେବେ ମୋର ସେହି ନିଶା" । ଯାଇ ସଜ୍ଜିତ ଯେଉଁ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ୍ୟ ବିବାହର ନିକଟ ଏଡ଼ି ବର କନ୍ୟା ବିଦା ହୋଇ ଆସିଲେ । ବରକନ୍ୟା ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସାଇର ସର୍ବକ୍ଷେତ୍ରୀ ପାଧାରାଣୀ ଆସି ଡୋଲି ନୁଆଣି ଯେନେ ବନ୍ଦାପନା କରି ବର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଘରକୁ ଘେନିଗଲେ ।

ବିବାହ ଶେଷ ହେଲାରୁ ମୁଦ କାଟିବା ପ୍ରଭୁତ ବିଧାନ ଶେଷ ହେଲାରୁ ରାଧାମୋହନ ବାହାରକୁ ଆସିଲେ ! ହଠାତ୍ ନିଶାର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା । ନିଶାର କଳକ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଅବିରତ ନୟନ ଅଗ୍ରରେ ନାଚିଲା । ବାକ୍‌ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ କିଛିକ୍ଷଣ ବସି କେତେ କ୍ଷଣ ଭାବିଲେ । ଗୋଇଛନ୍ତି ସ୍ଥାନବେଶେ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟଗ୍ରାମରେ ନିଶା ତାହାର ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି ଓ ପ୍ରେମ ତାଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରୁଅଛି । ହଠାତ୍ ହୃଦ ଭାଙ୍ଗିଲା । ନିଶା ନାହିଁ କି, ମଧ୍ୟଗ୍ରାମରେ ନାହିଁ । ରାଧାମୋହନ ନିତାନ୍ତ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଭାବିଲେ "ଏ କଣ ମାୟା ନା ସ୍ୱପ୍ନ । ଯାହାର ଆଶା ଭରସା ଏକାବେଳକେ ମୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ସେ ନାହିଁକି ମୋ ନିକଟରେ ବିକାଇଲା ।" ଏହିପରି କେତେ-ବେଳଯାଏ କେତେ କଥା ଭାବିଲେ । ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲେ ଦେହୁଡ଼ି ଅତି ସ୍ୱନିଷ୍ଠ । ରାଧାମୋହନଙ୍କ

Digitized by srujanika@gmail.com

କେମାନେ ସେଉଁମାନେ ନିଶାକୁ ଦେଖିଥିଲେ କହନ୍ତେ "ଦୋଷଟି ଠିକ ନିଶାପର । ନିଶାର ଏବଂ ଏହାର ଚିତ୍ରମାନ ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ । ନିଶା ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଗୁଣ୍ଡଳରେ ମଡ଼ା ଲଏ ଠିକ ସେହିପରି ।" ରାଧାମୋହନ ଭାବିଲେ "ଏହି କଣ ସେହି ମୋର ନିଶା" । ନିଶାର ସମସ୍ତ ଆଶା ରାଧାମୋହନ ଛାଡ଼ିଥିଲେ ସତ୍ୟ, ନିଶାର ଭାବନା ଅରଣ୍ୟ ରୋଦନ ବିନା ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ଜାଣିଥିଲେ ସତ୍ୟ, ତଥାପି ସେ ଅତୀତ ନୈରାଶ୍ୟର ତମୀରତମ ପ୍ରଦେଶରେ ଆଶାର କ୍ଷୀଣାଲୋକ ପାଇଥିଲେ । କୁହେଳିକାଚ୍ଛାଦିତ ପ୍ରଦେଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଦୌର ଭଗ୍ନ ଦେଖି ପାରିଥିଲେ । ମନେ ମନେ କହିଲେ "ସତେ ମତେ କଣ ଏହି ସେହି ମୋର ନିଶା" ।

(୫)

'ଦରିଦ୍ର ଦଣ୍ଡିତ ମଣିଷ ଭାଇ, ସେଥିରେ ଟାଣିଲ ଛେଣିବ ନାଇ' ! ମନୁଷ୍ୟ କେତେ ଆଶା କରେ କେତେ ମାନସ ଦେଉଳ ତୋଳେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପା ଭାଗ୍ୟବତୀ, ସର୍ବସ୍ୱରୂପା ଗୁଣବତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଗୃହ ସମାଳଙ୍କୁଳା କରିବ, କୁଳପାବନ ତନୟ, ହୃଦୟାହ୍ଲାଦିନୀ ତନୟା ଗୃହାଙ୍ଗେଳିତ କରିବେ ଇତ୍ୟାଦି କେତେ କଥା ମନ କରେ । କିନ୍ତୁ ଦୈବ ସର୍ବଦା ପ୍ରବଳ ! ଦୈବ ବାମ ହେଲେ ସବୁ ଭୁଆଡ଼େ ଉଡ଼େଇ ଯାଏ ; ଦୈବ ଅନୁକୂଳ ହେଲେ ଶିଳା ମେଘରେ ବୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ରାଧାମୋହନ, ତୁମ୍ଭେ ଏତେ କଣ ଭାବୁଛ । ତୁମ୍ଭେ ଆଜି ନବବିବାହିତ । ନବବଧୂ ନିଗଳ ପାଖରେ ତୁମ୍ଭ ଗୃହ ଆଲୋକିତ କରୁଅଛନ୍ତି ! ଏଣେ ନିଶାନାଥ ସ୍ୱୀୟ ଶୁଭ୍ର କୌମୁଦୀରେ ଧରାଧାମ ପ୍ଲାବିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏ ଆଲୋକମୟୀ ରଜନୀରେ ତୁମ୍ଭ ଭ୍ରାତାର ସମସ୍ତେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ବଦନ, ପ୍ରତି ସେହ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲତା ତୁମ୍ଭର ନବବିବାହ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହୋଇଅଛି । ଆଜି ତୁମ୍ଭଠାରେ କେତେ ସୁଖ ସୋହାଗର ତରଙ୍ଗ ଖେଳୁଥାନ୍ତି । ଜଣେ କେତେ ସୁଖ କଳ୍ପନା କରୁଥାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ବିଷଣ୍ଣ କାହିଁକି ? ଏତେ ବସି କଣ ଭାବୁଛ ? ଦେଖ ତୁମ୍ଭେ ଟିକିଏ ପବନ ପାଇବ ବୋଲି ବାଣ୍ଡ ଦିଗ୍ରେ ଶୋଇଛ, ଏହା ଭାବ ପବନ ଧୀରେ ଧୀରେ ତୁମ୍ଭର ମସ୍ତକର ଚିନ୍ତା ଜାତ ସ୍ୱେଦକାଣ୍ଡ ଦୂର କରୁଅଛି । ଅତଏବ ତୁମ୍ଭେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ନୁହଁ ।

ବୁଝିଲ, ବୁଝିଲ ; ତୁମ୍ଭେ ନିଶାକୁ ଭୁଲିଲାନାହିଁ । "ଏହି ମୋର ନିଶା ହେଲା ।" ଏହା ତୁମ୍ଭର ପୌରୁଷ ବୁଦ୍ଧି ଜନ୍ମିଅଛି, ଚିନ୍ତା ତୁଦସ୍ୱ କହ ନାହିଁ । ଭାବ ଦେଖ, ସବୁକୁ ଯାହାକୁ ଅଣିଲ, ସେ ତୁମ୍ଭ ମନ ଭାବ ଜାଣିଲେ ତାହା ମନରେ କେତେ କଷ୍ଟ ହେବ । ନିଶାକୁ ଏତେ ଭାବିଲେ ଜଳେ ଯେ ପାଗଳ ହୋଇଯିବ ।

କ୍ରମେ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ରଜନୀ ହେଲା । ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ ଯେ ଯାହା ସବୁକୁ ସେ ଇଚ୍ଛାକୁ ଗଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ସବୁ ଘାଟ ଲାଗିଲା । କେବଳ ଯୁବକଙ୍କ ଘରେ ଟିକିଏ ଗୋଳମାଳ ଅଛି । ପାଠକେ ! କଣ ସେ ଗୋଳମାଳ ଜାଣନ୍ତି ? ରାଧାମୋହନଙ୍କୁ ଆଜି ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟରେ କେଣେ ଛାଡ଼ି ଆସିବେ ।

ରାଧାମୋହନ ଚିନ୍ତା କରି କରି କେତେବେଳେ ଗୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ନିଦ୍ରାଦେବୀ ତାଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଦୂର କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ନିଜ କୋଳରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ସହଚରୀ ରାଧାମୋହନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ସୁଖସ୍ୱପ୍ନକୁ ସେଇଲେ । ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ରାଧାମୋହନ ଦେଖୁଛନ୍ତି "ସେ ବସିଛନ୍ତି । ମୁଖ ବିଷଣ୍ଣ, କିଆଁ ଯାଉ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି କାନ୍ଦୁଛନ୍ତି, ହଠାତ୍ ପୁରୁଷରେ ଏପରି ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ ଧରି ଦଣ୍ଡାୟମାନା ।" ରାଧାମୋହନ ଉନ୍ମୁଦ୍ରିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଳାଇଲେ ବଳକର ଚିନ୍ତାକୁ ଜିତି ଠିଆ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ । କାହାର କର ସ୍ପର୍ଶରେ ସେ ହଠାତ୍ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ । ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ପଶ୍ଚାତରେ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛ ଧରି ଦଣ୍ଡାୟମାନା ; କିନ୍ତୁ ନିଶା କି ? ନା ; ଏହି ତାଙ୍କ ଭାଉଜ ବୋଉ ।

ଭାଉଜ ବୋଉ କହିଲେ "ଆସମ, ଉଠିଆସ । ସବୁଦିନ କହନ୍ତି, 'ଭେଇ ଶୋଇବ ଯିଏ-ଭାଲୁ ଉଠେଇବ କିଏ' । ମୁଁ ଏତେ ଭାଲୁଛି, ଶୁଣିବାକୁ ନାହିଁ । ଆସ, ଉଠିଆସ !" ରାଧାମୋହନ ଉଠିଲେ । କଳପୁତ୍ତଳିକାଭଳି ଭ୍ରାତୃଜାୟାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଚାଲିଲେ । ସେଉଁ ଘରକୁ ଯିବେ ସେହି ଘର ଦୁଆର ମୁହଁରେ ରାଧାମୋହନଙ୍କ ହାତରେ ପୁଷ୍ପଗୁଚ୍ଛଟି ଦେଇ ଘରଭିତରକୁ ପେଲିଦେଲେ ଓ ଜବାତ ଲଗାଇଦେଇ ପଳାଇଲେ । ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ହାସ୍ୟ ଲହରୀ ମଧ୍ୟ ଚାଲିଗଲା ।

ରାଧାମୋହନଙ୍କ ଛାତି ଦପ୍ ଦପ୍ ହେଲା । ଏହି ଯେ କୋଣରେ ବସିଛି ସେ କଣ ନିଶାର ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିବ ? ଏ କଣ ନିଶାପର ସ୍ୱପ୍ନ ? ଏ କଣ ନିଶାପର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୁଣବତ ? ନା, ନା ଏ ନୁହେଁ । ଏ ଜଶା ନୁହେଁ ତ ଜଶାପର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସେହି ସ୍ପୃହ ଭୁଲଥର ଦେଖିଲି କାହିଁକି ? ମୁଁ ତ ସ୍ପୃଷ୍ଟ ପାଇଲି ; ଜଶାକୁ ପାଇବ ନାହିଁ ? ସ୍ପୃହ କଣ ଅଧେ ସତ ଅଧେ ମିଛ ?

କାହିଁକି ରାଧାମୋହନ ଅବଗୁଣ୍ଠନଭରା ମୁଖ ଦେଖି ସନ୍ଦେହ ଦୂର କରୁ ନାହିଁ ? ଏତେ ଭୟ ତ୍ରାସ କାହିଁକି ? ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲ ନା କାହିଁକି ? ଏତେ ଥକ୍ଲାମରା କଥାଇଁ ? ମୁଖର ଅବଗୁଣ୍ଠନ ଖୋଲିବାକୁ ହାତ ଚାଲୁ ନାହିଁ କଥାଇଁ ? ତୁମ୍ଭେ ଭୟରୁ କାଳେ ଜଶା ନୋହୁଥିବ । ତାହା ହେଲେତ ଭାଗ୍ୟକୁ ଆଦର ରହିବ ! ଏ ସନ୍ଦେହ ଦୋଳା ଦୁଲ ତ ?

ରାଧାମୋହନ କେତେ ପାଞ୍ଚଲେ, କେତେ ଅଗପଛ ହେଲେ, କାଳେ ତାଙ୍କ ଜଶା ନେ ହୁଥିବ । ଏହା ଭାବି ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଶେଷରେ ହୃଦୟ ଦୃଢ଼ କରି ଚରଣାରେ ବସିଲେ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଅତି ଧୀରେ ହାତନେଇ ଓଢ଼ଣା ଖୋଲିଦେଲେ । ଲଜ୍ଜାଶୀଳା ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପୁଣି ଓଢ଼ଣା ଟାଣିନେଲା । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଧାମୋହନ ଚରଣାକୁ ଢଳିପଡ଼ିଲେ ।

ନବାଗତା ଯୁବତୀ, ସେ ଏଠି କଣ କରିବ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ମୂର୍ଚ୍ଛା ଦେଖି ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ପ୍ରବାହ ଚାଲିଗଲା ସେ ବିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୂଢ଼ା ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଶେଷରେ ଚଳେ ପାଣି ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ଛିଞ୍ଚିଲା ଓ ବିଜଣା ସେଳ ବୀଜୁଲା । ରାଧାମୋହନ ବହୁକ୍ଷଣ ପରେ ଚୈତନ୍ୟ ପାଇ ହୃଦୟର ଆବେଗରେ କହିଲେ "ଏଁ, ମୋ ଜଶା" ।

(୨)

ରାତି ପାହିଲା । ଜମଲଗାର ବଦଳ ପ୍ରସନ୍ନ ! ରାଧାମୋହନ ମଧ୍ୟ ହର୍ଷପୂର୍ଣ୍ଣ । ଶ୍ରାବଣର ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ ଆକାଶ ସଦୃଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଧାମୋହନଙ୍କ ମୁଖ ବିଷାଦ ଜଡ଼ିତ ନୁହେଁ । ସେ ମୁଖରେ ଶାନ୍ତଭାବ ଆଳାପର ଜର୍ମଳତା ଓ ଶାନ୍ତିଭାବ ଏକାଧିପତ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଅଛି ! ରାଧାମୋହନଙ୍କ ହୃଦୟ ଅନନ୍ଦରେ ଉଛଳି ପଡ଼ୁଥିଲା । ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଆନନ୍ଦ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ ହେଲା । ରାଧାମୋହନ ଗତରାତ୍ରିର ସମସ୍ତ କଥା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବଖାଣିଲେ । ବନ୍ଧୁମାନେ ଶୁଣି ଚମତ୍କୃତ ହେଲେ । ଜଣେ ପୁରସ୍କାର ଦାବୀ କଲା, ଜଣେ କହିଲା "ତୁ ଭାଇ କପାଳୀ" । ଏହିପରି କେତେକଥା ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଲେ । ଶେଷକୁ ରାଧାମୋହନ ହସି ହସି କହିଲେ "ଲୋକର ଆଶା କେବେହେଁ ବିଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ, ମନ ଯାହା ଲୋଡ଼େ ତାହା ପାଏ" ।

ଏଣେ ଘରେ ରାଧାମୋହନଙ୍କୁ ଦେଖିବାମାତ୍ରେ ଭାଇଜ ବୋଉଙ୍କ ହାସ୍ୟଲହରୀ ଉଛଳି ପଡ଼ୁଥାଏ । ପ୍ରତିଥର ରାଧାମୋହନଙ୍କୁ ଭାଇଜ ବୋଉ କହନ୍ତି "ମୋ ପୁରସ୍କାର ଦିଅ । ସହଜରେ ଛାଡ଼ିବେ ନାହିଁ" ! କାରଣ ପଚାରନ୍ତେ ଭାଇଜବୋଉ ଅଳ୍ପ କିଛି କହୁ ନ ଥାନ୍ତି, ପୁନଃ ପୁନଃ ସେହି ଦାବୀ, ପୁନଃ ପୁନଃ ସେହି ହାସ୍ୟ ଲହରୀ । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଧାମୋହନ ଏସମସ୍ତର କିଛିହିଁ ଅନ୍ତ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ଦୁଇଦିନ ଦୁଇରାତି ଗଲା । ତୃତୀୟ ଦିବସରେ ରାଧାମୋହନଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରଥମ ଦିନର ମୂର୍ଚ୍ଛାର କାରଣ ବୁଝି ବସିଲେ । ରାଧାମୋହନ ଆତ୍ମ୍ୟ କଲେ "ମୁଁ ବରପାଣ୍ଡୀ ହୋଇ ଯାଇ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯେ ବସ୍ତ୍ର ଦେଇଥିଲି, ପ୍ରାୟ ତୁମ୍ଭର ମନେ ଥିବ ! ତୁମ୍ଭର ଦର୍ଶନମାତ୍ରେ ମୋ ମନ ତୁମ୍ଭମୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ମୁଁ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୋର ମନପ୍ରାଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମର୍ପି ଥିଲି ! କିନ୍ତୁ ଭକ୍ଷଣାଭାବ ହିଲାଣ ହେବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ଭାବିଲି ଏ ପୋଡ଼ାଭାଗ୍ୟର ଅନ୍ୟର ସହିତ ଜଡ଼ିତ ହୋଇଛି, ଜଶା ବିଫଳ ହେବ" ।

ସହସା ସ୍ୱାଦ୍ଧ୍ୟ ରାଧାଦେବ କହିଲେ "ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ବୋଲିକରି ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାହିଁ ନ ଥିଲି ?"

"ନା; କାହିଁ ନ ଥିଲି କାହିଁଥିଲେ ହତାଶ ହୁଅନ୍ତି କାହିଁକି ?"

"ତେବେ ତୁମ୍ଭର ଦର୍ଶନ (୧) ତୁମ୍ଭକୁ ଓଲ୍ଲିକରି ଦେଇଛି । ପଢ଼େତ କହନ୍ତି ବେଶି ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ବୁଦ୍ଧି ମୋଟା ହୋଇଯାଏ ।

"ଠିକ୍, ସତ ଏକା"

ରାଧାମୋହନ ସମସ୍ତ ବ୍ୟାପାରଟି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ପଚାରନ୍ତେ ପ୍ରିୟତମା କହିଲେ "ଗତବର୍ଷ ମୋ ସହିତ ତୁମ୍ଭର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ପଡ଼ିଥିଲା । ଶୁଭଦିନରେ ମୋ ଠିକା

(୧) Philosophy.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ବରଂ ତୁମ୍ଭ ଭାଉଜ ବୋଉଙ୍କ ମନ ମୋଟାରେ, ସେ ମୋ ବୋଉକୁ ବାଧ୍ୟ କରିଥିଲେ, ମୋତେ ତୁମ୍ଭ ସହିତ ବିବାହ କରିବାକୁ ଏହି ଅନୁନୟ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ବୋଉ ବାରମ୍ବାର ଅସମ୍ମତି ଜଣାଇଥିଲେ । ବିଧିର ବିଧାନ ଅଲଙ୍ଘନୀୟ । ତୁମ୍ଭ ହାତିରେ ମୋତାଇଁ ଗୁଡ଼ଳ ପଡ଼ିଛି । ପରମେଶ୍ୱର ତୁମ୍ଭପାଇଁ ମୋତେ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନିୟମ କେବେହେଁ ଅନ୍ୟଥା ହୋଇ ନ ପାରେ, ଆଜି ତାଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ କେବେହେଁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହେ ନାହିଁ । ପରିଶେଷରେ ବାପା ବୋଉଙ୍କର ଅଟଳ ହୃଦୟ ଟଳିଲା ! ଭାଉଜ ବୋଉଙ୍କ କଥା ରହିଲା । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଶୁଭସଂଯୋଗ ଭାଉଜ ବୋଉଙ୍କ ଉଦ୍ୟମର ଫଳ ।"

ରାଧାମୋହନ କହିଲେ "ସେହିଯୋଗୁଁ ତେବେ ଭାଉଜ ବୋଉଙ୍କର ସୁସମ୍ବାଦ ଦାଗ । ଅଚ୍ଛା, ତୁମ୍ଭ ସରତ ପାଟପୁର ତୁମ୍ଭେ ବାହିଁବ ଜଗନ୍ନାଥ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ସରକୁ ଯାଇଥିଲ ।" ସ୍ୱରୂପମୟୀ କହିଲେ "ଯେଠି ପରା ମୋ ମାମୁଘର । ମୁ ସେଠାକୁ କଳ୍ପା ଭାଳରା ହୋଇ ଯାଇଥିଲି । ଭାଉଜ ବୋଉତ ମୋତେ ଦେଖି ନ ଥିଲେ, ମୋଠାରେ ଏତେ ମନ ବଳିଲା ଭାଉଜ ? ରାଧାମୋହନ ହସାଇ କହି-ଥିଲାଇଲେ "କେ ଜାଣି" ପୁଣି କିଛିକ୍ଷଣ ଚୁପ କହିଲେ "ଠିକ କଥା, ଏତେବେଳକୁ ସବୁ ମନେ ପଡ଼ିଲା । ଗତବର୍ଷ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ପଡ଼ିଲାବେଳେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ରୂପଗୁଣ କଥା ଶୁଣି ତୁମ୍ଭ ସହିତ ବିବାହ ହେବାକୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲି ଓ କହିଥିଲି "ଜାଣା ଛଡ଼ା ମୁଁ ଅନ୍ୟକୁ ବିବାହିତ ହେବ ନାହିଁ ଓ ଜଣା ନ ହେଲେ ଏ ଜୀବନରେ ମୋର ବିବାହ ହେବ ନାହିଁ । ତେବେ ତାହାର ପରିଣାମ ଏହି । ଏସମସ୍ତ ମୋର କିଛିହିଁ ମରଣ ନାହିଁ । ଓଃ, ନ ବୁଝି ନ ଶୁଣି ଅକାରଣ ବ୍ୟସ୍ତ । ମୁଁତ ସତେ ଓଲ୍ଲ ।"

ଶ୍ରୀ ବଦ୍ରିନେରେ ଦାମୋଦର ।

ସଙ୍ଗୀତ । *

ଭାରତକଳ ମାତା କଲ୍ୟାଣ ସାଧନେ ଲଗାଅ ହେ ସର୍ବେ ସୁମନ
ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ କେତେ ଦୁଃଖେ ଭାଇ ଭଗ୍ନି ଅଛି ମାତା ଜୀବନ । (ଘୋଷା)
ପାଳନ୍ତୁ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ଅତି ଯତନେ—ଲଭିବ ହୋଇ ନା ଲୁପ୍ତ ରତନେ
ଏକମନେ ଏକପ୍ରାଣେ ଶ୍ରମ ହେ—କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନ । ୧ ।
ଏକ ମାତା ପୁତ୍ର ଆମ୍ଭେ ହେ ଭାଇ—ଏକ ରକ୍ତ ପ୍ରତି ଦେହେ ବହଇ
ଏକ ଜିହ୍ୱା ଏକ ଭାଷାରେ ବନ୍ଦ—ଉତ୍କଳ ଜନନୀ ଚରଣ । ୨ ।
ଏକ ଅଙ୍ଗ ଜାତି ଉତ୍କଟ କର—ଏକ ଅଙ୍ଗ ଦେଖେ ନିରୋଗ କର
ନୋହିଲେ ହେ ଭାଇ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣ—ହୋଇବ ଶତ୍ରୁର ପତନ । ୩ ।
କେତେ ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର ଜନ୍ମି ସୁକାଳେ—ମାତା କଲେବର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି କଲେ
ମାତ୍ର ସର୍ବେ ଅମ୍ଭ କର୍ମ ଅବଳେ—କାଳ ଗର୍ଭେ ହେଲେ ମଗନ । ୪ ।
ମାତୃଭୂମି ହିତେ ନ ହେଲେ ଚିତ୍ତ—ଭାରତକଳ ନାମ ହେବଟି ଲୁପ୍ତ
ସୁଖାର୍ଥ ମାଳିମା ଜନମ ଭୂମି—କରୁଅଛି ଦୁଃଖେ ରୋଦନ । ୫ ।
ଅନନ୍ତ ମଙ୍ଗଳ ଥଳସ୍ୱ ହରି—ଶ୍ରୀପଦ ପଙ୍କଜେ କର ଗୁହାରି
ବାଞ୍ଛାନିଧି ବାଞ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବେ—ଫେରିବ ଅଗତ ବନ୍ଦନ । ୬ ।

ଶ୍ରୀ ଦେବୀପ୍ରସାଦ ଦେବ ।

* ଗତ ବର୍ଷରେ ଅବକାଶରେ ବନ୍ଦନ ତ ଭ୍ରମରେ ମୁଁ ଅଠାଶ୍ରୀ ଠାରେ ଅଠାଶ୍ରୀ ରେ ଗାହୁଥିବାମୁଦ୍ରଣ ପ୍ରମାଦରେ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ହେଉଥିଲା ଓ ଦେଖିବା ଜନ୍ୟ ଠାଠ ଦେଖିବାକୁ ଗାଇ ଅତି ଅଶୋଭନ ହୋଇଥିଲା । ଏ ଉଭୟରେ ଭାବର ବିବରଣ ଅଛି ତୁମ୍ଭ ରହି ଦେଖି ଅଶ ଦ୍ରବ । ଅଭ୍ୟାସ ବଶରେ ଦେଖିବାକୁ ଦେଖିବାର ମହତ୍ତ୍ୱଖାର ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ହେବ । ବିବରଣ ଦେଖିବାରେ ଭ୍ରମ ଥିବ ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତପସ୍ୱିନୀ ।

(ଶୀତା)

ପଞ୍ଚମ ସର୍ଗ ।

ବସନ୍ତକୁଳ୍ୟା ।

ଉଲୋଦ୍ୟାନ ଶୋଭା ଦିଛି, ଲହରୀ
ଶିରେ ପୁଷ୍ପଫେନ ପଟଳ ଧରି,
ଯାପଦ ପ୍ରଳନ ନଭ ମୁକୁରା-
କୋଳାଳ ସେବନରେ ଶ୍ରମ ଯୁକୁରା ସେ;
ତାଙ୍କ ଶୁଭ ଆଗମନ ଯେ,
ଗ୍ରହ ଉତ୍ସବରେ ମୂଳ ଉଦ୍ୟାନର
ଚଞ୍ଚଳ ବଣ୍ଟୀ ସ୍ପନ୍ଦନ ଯେ । ୧

ଏହେତ ମଧୁର ବସନ୍ତକାଳ,
ବାଳ ଭାନୁ ହେମ ବରଣ ଜାଳ,
ପ୍ରସନ୍ନ ଶିଶିର ଜର୍ଜ୍ଜର ପର୍ଣ୍ଣେ,
ଲୀଳା କରୁଅଛି ବିବିଧ ବର୍ଣ୍ଣେ ସେ;
ଶିଶିର ବିନ୍ଦୁରେ ପଡ଼ି ଯେ,
ଭ୍ରାନ୍ତ ଲୀଳା ମୋତ ମାଣିକ୍ୟ ପଟଳ
ଚିତ୍ରକ ଦେଉଛି ଜଡ଼ି ଯେ । ୨

ଦୂରୁଲ ଭ୍ରାମ୍ବର ମଣି ମଣ୍ଡନ,
ଦଗ ବଦନର ଦଗ ଚନ୍ଦନ,
କୋଳାଳ ଜାର୍ବଦର ଶ୍ରମ ସରଣ,
ସଗ୍ନ ଭବନଙ୍କ ଯେଉଁ ଚରଣ ସେ,
ଅଚ ଯେ ପଥ୍ୟର ଅଗି ଯେ;
ମୂଳ ଭୂପଦଳେ ବଣ୍ଟଦେଲା ଚଦା
ଯେଉଁ ମଣି ଗର୍ବ ଖଣ୍ଡି ଯେ । ୩

ସଗ ହୃଦ ଶ୍ୟାମ ଶ୍ରୀରମମସ୍ୱ,
ସେ ହୃଦସ୍ୱ ହର ଯାଦପ ଚସ୍ୱ,
କ୍ରମେ ହେଲେ ସନ ଶ୍ୟାମ ବରଣ,
ଗତ ଏକା ସଗ ମନ ଶରଣ ସେ;
ଅବସ୍ୱାଦ କାନ୍ତି ମାନ ଯେ,
ଆଙ୍ଗିତ ହୋଇ କୁସୁମେ କୁସୁମେ
କ୍ରମେ ଯାଇ ଚରେ ସ୍ଥାନ ଯେ । ୪

ଜେଣ କାନ୍ତି ମାଗ ନେଲା ପଞ୍ଚମଦ,
ଚମ୍ପା ନେଲା ଭନ କାନ୍ତି ସମ୍ପଦ,
ମନ୍ଦାରକୁ ଗଲା ଅଧର ରୁଚି,
ଆଉ ସକଳକୁ ଯଦ୍ଧ ଯା ରୁଚି ସେ;
ସର୍ବେ ହେଲେ କାନ୍ତିମସ୍ୱ ଯେ,
ସ୍ୱର୍ଗଲକ୍ଷ୍ମୀ ବଳା ସର୍ବ୍ବେ ଅଧିକଳା
ଉଦ୍ୟାନକୁ ଲୀଳାଳସ୍ୱ ଯେ । ୫

ସଭକାନ୍ତି ଶ୍ରମ ଅମୃତସମ
ପୁଷ୍ପେ ହେଲା ମଧୁ ଅମୃତୋପମ,
୧ ମାର୍ଦ୍ଦବ ମାଞ୍ଜବ ସେ ରୂପେ ଯାଇ,
ହେଲେ ପୁଷ୍ପକୁଳ ଅଙ୍ଗରେ ସ୍ଥାୟୀ ସେ;
ସଗ ହୋଇ ତପସ୍ୱିନୀ,
ମାଧବ ଜୀବନେ ଜନ୍ମ୍ରବ ମଧ୍ୟରେ
ହେଲେ ବନ ଶଳାସିନୀ ଯେ । ୬

ସଗ ସତକାର ବଦବାଲିଗି,
ଲୁଚାଗଣ ସାର ଶର୍ବ୍ବସ୍ୱ ଲୁଣ୍ଠି,
ଗ୍ରୁ ବନ୍ଦ୍ରାତପ ବର ମଣ୍ଡନ,
ଭଚିଷ୍ଟରେ ହେମ ପୁଷ୍ପେ ଭ୍ରମନ ସେ;
ପବ୍ ଲାଗରଙ୍ଗ ମାନ ଯେ,
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଖୋଇଚ ରୂପେ ଗତ ଗତ
ହେଉ ଶ୍ରେ ଭ୍ରମମାନ ଯେ । ୭

ଉଭ ହୋଇଥିଲେ ରମ୍ୟ ସୁନ୍ଦର,
ଗଂକ୍ତି ପଂକ୍ତି ପକ ପତାକା ଧର
ଗ୍ରୁ ମୁକୁଳ କୁନ ବକୁଳ,
ନଥାଲା ମାଧବୀ ବଣ୍ଟସ୍ୱ ବୁଲ ସେ;
ଗ୍ରହ ଶ୍ରେ ଧର ଫୁଲ ଯେ
୨ ନବାଳା ନବାଳା ଶ୍ରମ ଭାଦଯାଣେ
ବୃଷ୍ଟେ ସଜାଇ ବୁଲ ଯେ । ୮

---

୧ ମାର୍ଦ୍ଦବ ମୃଦୁତା । ମାଞ୍ଜବ—ମଞ୍ଜୁତା ବା ମନୋହାରିତା

୨ ନବାଳା—ନବଜାତକନ୍ୟା ବା ବଧୂ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସଙ୍ଗୀଗଣ ସଙ୍ଗେ ଜାନକୀ ସତ,
ତାଙ୍କ ଜନକଙ୍କୁ ଚରନ୍ତେ ଗତ,
ସ୍ୱରଚିତ ହୋଇ ମୃଦ ସମୀରେ
ପୂରଣାଳ ଶଙ୍ଖ ସତଙ୍କ ଶିରେ ସେ;
କେବଳ ଶିର ଚୁମ୍ବନ ଯେ,
କେ ଚର ମର୍ଦ୍ଦନ କେବା ଅଞ୍ଜଳ
କେହିବା ପଦ ଚଳନ ଯେ । ୯
ସ୍ୱରଙ୍ଗ ଚରଣ କେହନ ଯାଇଁ,
୧ ପାଦକାତ ଦେଲ ଜଳ ଜମାଇ,
ମୋତ ଜ୍ୟୋତ ନଗ ଚୁମ୍ବନ ଅଶେ,
୨ ଜାଳମ୍ବ ଲହଲ ବହୁତ ଅଶ୍ୟେ ସେ;
ବରୁଣା ଦ୍ୱଣ ଅଶାସ୍ତ୍ରୀ ଯେ,
୩ ଚନ୍ଦନଶ୍ରୀ ହେଲ ଚରଣ
ଗ୍ରାମରୂପ ଅନୁଯାସ୍ତ୍ରୀ ଯେ । ୧୦
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଚନ୍ଦ୍ର-ଜଳ ହୋମଳ,
ମନୋହର ଚାଳ ଚରୁ ସଚଳ,
ତାଡ଼ ଉପରକୁ ମସ୍ତକ ଟେକି,
ସଙ୍ଗଙ୍କି ସ୍ୱରୂପେ ଥାନ୍ତି ଲରେଙ୍ଗି ସେ;
ଯାଇଲ ନାହିଁ ଯା ଶିର ଯେ,
ତାଡ଼ମଧ୍ୟେ ରହ ରନ୍ତ ପଥେ ପଥେ
ଦର୍ଶନେ ହେଲେ ଅସ୍ଥିର ଯେ । ୧୧
୪ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପୂରଣ୍ଡିଁ ପାଦପ ଚାଡ଼େ,
ବସି ଗୃହିଥାନ୍ତି ସଙ୍ଗଙ୍କ ଆଡ଼େ,
ଚରୁଥାନ୍ତି ଥରେ ଅବେ ଚାଳଳୀ,
ମୃଦେ ଯାଉଥାଏ ଲଜ୍ଜଳ ଜଳ ସେ,
ସଗ ଢ଼ାଳଦେଲେ ପସ୍ତ ଯେ,
୫ଜେ ଚରନ୍ତ୍ର ଆଳବାଳେ ବସି
ପିଇବେ ହୋଇ ଚର୍ଦ୍ଦ୍ଧ ଯେ । ୧୨
* ଚର୍ଦ୍ଦ୍ଧଳାଳ ଥରେ ସଗ ପସ୍ତ୍ରେ,
ପଡ଼ ସ୍ପର୍ଶ ଉଠେ ଚରୁ ଉପରେ,
ଭୃଙ୍ଗ ଚୁମ୍ବେ ଏଣି ଡ଼େଇଁ ଚଞ୍ଚଳ,
ଦେଖାଉଛ ଜଳ ଚାରୁ କୌଶଳ ସେ;
ଭଲ ହୋଇ ଚଣ୍ଡକର ଯେ,
ଚରଥ ଚର୍ଜ୍ଜରେ ଚଣ୍ଡିଦେଉ-ଚନ୍ତ୍ର
ତା ପୁଷ୍ପ ସୂଚ ଚଳର ଯେ । ୧୩
ସ୍ୱଚ୍ଛରେ ପାଦପ ଶ୍ୟାମଳ ଦଳ,
୭ ମରକତ ଜ୍ୟୋତ ଠିଣ୍ଡିଣୀ ଦଳ,
ଚରୁ ଶିରେ ବାହିଁ ବସି ଚଞ୍ଚଳ,
ଚଞ୍ଚୁ ମାର୍ଜନରେ ହୋଇ ଚ୍ଚକ୍ରୁଳ ସେ
ଦଶୁଥାନ୍ତି ମନୋହର ଯେ
ଶ୍ୟାମଳ ଜଳ ଚଥ ଚରଙ୍ଗେ କ୍ରୀଡ଼ିତ
ଯେପ୍ତେ ଦଚାକର ଚର ଯେ । ୧୪ ।
ପ୍ରେମ ପ୍ରଚ୍ଛସ୍ୱ ସ୍ତ୍ରୀ ହୃଦ୍ୟ,
ଚ୍ଚଳସ୍ପର୍ଶ ଜ୍ୟାସନେ ହୋଇ ଅଥ୍ୟ ;
ଚ୍ଚଦ୍ୟାନକୁ ଚଚା ଅପିଚ୍ଛ ଧାଇଁ,
ସଙ୍ଗଙ୍କ ଯାଚଳା ଚାଶିବା ପାଇଁ ଯେ;
ମେ ନେଚ ସ୍ୱରୂପ ଜ୍ୟୋତ ଯେ ।
ସ୍ୱାଚ ଜଳ ପଚ ସଗ ଚ୍ଚଦ୍ୟସ୍ୱରେ
ସ୍ପୃଚ୍ଛଥାଏ ପ୍ରେମ ମୋତ ଯେ । ୧୫ ।
ବେଣ୍ଟିଦଗେ ସଚ ପଚସ ଚଳ,
ବାହିଁ ଚ୍ଚଚଚନ ଚ୍ଚମ୍ବେ ଗଗନ,
ଚ୍ଚଚ୍ଚଚନ ଚଳ-ସ୍ଥାନ୍ତ୍ରେ ଅଚାଶ,
୯ ଚଥେ ଦେବଶାତ ଜଳ ସଚାଶ ସେ
ଚରୁସ୍ପଚ୍ଚ ଶତ ଶତ ଯେ
ଚଶନ୍ତ୍ର ଯେଚନ ଚୋଲଚ୍ଚନ୍ତ୍ର ଚଳ
ସର୍ବେ ହୋଇ ଏକମତ ଯେ । ୧୬ ।
୮ ଶାନ୍ତ ସରୋଚର ଶବ୍ଦ ଚ୍ଚୁଳ,
ଅଚ୍ଛିଚ୍ଚନ୍ତ୍ର କଚା ଭାପସ ଚ୍ଚୁଳ,
ଗୁରୁ ବସ୍ପ୍ରଚ୍ଚ ମସ୍ତକେ ରହ ;
ଚାଚରେ ମଣ୍ଡଳେ ଚମ୍ବୀରେ ରହ ସେ
ସଚେ ଚ ଅଚ୍ଛନ୍ତ୍ର ଗୃହିଁ ଯେ
୯ ସୀତା ଶୀତାଚପ— ଚପନ ଚରଣ
ସନ୍ତାପ ଶମିବା ପାଇଁ ଯେ । ୧୭ ।

---

୧ ପାଦକାତ—ମନ୍ଦାର ଗାଛ । ପୁଷ୍ପ ସଂଯୋଗ ସ୍ୱାଭାବ ସର୍ବଦେଶର ବାହାରକୁ ଲମ୍ବି ଥାଏ । ୨ ଅଳ୍ପ—ମୂଳ । ୩ ଚନ୍ଦନଶ୍ରୀ—ହରିଚନ୍ଦନ ପୁଷ୍ପବିଶେଷ ।
୪ ଗ୍ରୀଷ୍ମ—ଗ୍ରୀଷ୍ମଋତୁ ଫୁଲବର—ଗ୍ରୀଷ୍ମପୁଷ୍ପ । ୫ ଚର୍ଦ୍ଦ୍ଧଳାଳ—ମାଳତୀଫୁଲ । * ଚର୍ଦ୍ଦ୍ଧଣୀ—ଭୋମରକର୍ଣ୍ଣ ପକ୍ଷୀବିଶେଷ ।
୭ ଦେବଶାତ—ଦେବଗଣ ଜଳସ୍ପ । ୮ ଚଚ୍ଚ—ଚର୍ଚ୍ଚନ । ୯ ଶୀତାପ—ଚନ୍ଦ୍ର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପ୍ରିୟଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରିତ ଲଙ୍ଗୁଳ ବଳ,
ତାହିଁ ଡୋଲିଛନ୍ତି ଶ୍ୟାମ ସକଳ,
୧ ଶ୍ୟାମା ଡୋଲ ଛନ୍ଦି ନଗନା ବଧୂ,
ଭାଲ ଦେଉଅଛି ସୁସ୍ତର ମଧ୍ୟ ସେ,
ଲଭ୍ରମାଳେ ପୁଷ ଚେ ଯେ ।
ଲଭ୍ରାଦେଗେ ବଦା ପୂଜିବାକୁ ଆସି
ସଉଙ୍କି ଭାବୁଛି ଚତୀ ଯେ । ୧୮ ।
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚନ୍ଦ୍ରଣ ନାଳ ପଉର,
ସୁଲାଗ ଜାଳନ ଶ୍ୟାମଳ ଭର,
ଉଡ଼ ଉଡ଼ିଗାରୁ ସ୍ପଲ୍ଲବ ଯାଇ,
ଦେଉଥିଲ ସଗ ମନ ଲଞ୍ଚାଇ ସେ,
ନାଳାଭଳ ରୂପ ଧଇ ଯେ
ବଳେ ଅବା ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଲଭ୍ରବାକୁ ସୀତା
ଶ୍ରୀତ ସାଗେ ଲଦ୍ଧ ଯେ । ୧୯ ।
ସଙ୍ଗେ ଯେନ ସଗ ସଙ୍ଗିମଗଣ,
ଲ୍ଲଦ୍ୟାନରେ ଥରେ ଲଗେ ଭ୍ରମଣ,
୨ ଅର୍ଦ୍ଧଖାବର୍ତ୍ତ ଉରେ ବ ଭାଗୀରଥୀ
ଚଳେ ଲଭ୍ର ସଖୀ-ବୃନ୍ଦ ସଙ୍ଗତ ସେ,
ଅଳଂକୃତ ହେଲ ପଥ ଯେ,
ଭ୍ରପବାସ ଲଭ ଗନ୍ଧର୍ବ ଯୁବତି
୩ ଚଳସିଲ ରୈବରଥ ଯେ । ୨୦ ।
ଛେଁ ସର୍ବେ ବହ ଭମସା ଜଳ,
ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭଲେ ଅଳ ବାଳ ସକଳ,
୪ ସ୍ପର୍ଶସ ଚଳିଲ ସ୍ପର୍ଗ ସ୍ପନ୍ଦ
ଜନ୍ମାଏ ନନ୍ଦନେ ଭାଳଲ୍ଲ ପଥ ସେ,
ଚଅବା ସାଗର ମାଳ ଯେ
୫ ଡୋଲ ଜାଦମ୍ବିନୀ ପ୍ଲାବ ଦେଉଥାଏ
ସଥା ବଷ ଅଭ୍ରମାଳ ଯେ । ୨୧ ।
ବଟିଭଟେ ଉଡ଼ି ବାସ ଅଞ୍ଚଳ,
ଗତ କରୁଥାନ୍ତି ଡୋଲ ବଞ୍ଚଳ,
ବୃକ୍ଷଦେଶ ଶିରେ ଜଳଶ ବହ,
ଖେଦ ଯାଉଥାଏ ଭଳଟେ ବହ ଯା,
ପୋତ୍ର ଦେଉଥାନ୍ତି ଭରେ ଯେ,
ମନ୍ଥର ଗମନା ସ୍ତନନ୍ଦନାଙ୍କ
ଝାଟ ଝାଟ ଥରେ ଥରେ ଯେ । ୨୨ ।
ଅନୁଲ୍ଲ୍ଲ୍ଲ ଏହ ସମସ୍ତେ ଅସି,
ଡୋଲରେ ମଧ୍ୟର ବାସ୍ତଲେ ଭ୍ରଷି,
ସୀତା ମୋର ଜଳ ବହ ନ ଜାଣେ,
ତଥ୍ୟ ଦେଉଥିବ ଡୋମଳ ପ୍ରାଣେ ଯେ,
ନ ବହୁ ଅଧିକ ସ୍ପ୍ରମ ଯେ
ଭଦ୍ୟାନରୁ ଥରେ ବେଶିନେଉ ମାନ
ଅସିଛି ଡୋଲ ପ୍ରଥମ ଯେ । ୨୩ ।
ଅସ ମା ଶୀତଳ ସ୍ପର୍ଶାରୁ ଅଗ,
ବସିବା ନଳର ଅଳ୍ପ ପ୍ରସ୍ପାସ,
ବହ୍ନଦେବ ଚହ ଆଣ୍ଠମ ଗତ,
ଡୋଲ ଯେନଗରେ ଦେଖାଇ ସ୍ପୀତ ସେ,
ଅନୁଲ୍ଲ୍ଲ୍ଲ ସଙ୍ଗେ ସଗ ଯେ,
ବସିଲେ ସ୍ପର୍ଶାରେ ଜଳ ଅଳସ୍ପନେ
ଲଗିଲେ ଭାସର୍ଣ୍ଣ ଚତ ଯେ । ୨୪ ।
ଅନୁଲ୍ଲ୍ଲ୍ଲ ଛହିଁ ଡୋଲରେ ସୀତେ,
ଭାର୍ଯ୍ୟଳର ଲେଳ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହିତେ,
ଫୁଲେ ଫୁଲେ ଯଥା ଭ୍ରମର ବାସ,
ଜାତନେ ଜାତନେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ବାସ ସେ,
ଶଥା ସ୍ପର୍ଶ ବଶୁ ଯେ,
ଲଭ୍ରା ମାନଙ୍କ ଅସ୍ପର୍ଶ ଦେହରେ
ହୋଇଥାଏ ଫଳନ୍ତୁ ଯେ । ୨୫ ।
ଭୁମ୍ବେ ଅହଙ୍କାରେ ଭାମ ପୋଷଣେ,
ଗଗେ ଦେହ ବଳେ ଅସ୍ପ୍ରା ଭର୍ଷଣେ,
ଚପ କରଥାନ୍ତି ଅସ୍ପର ଭ୍ରବେ,
ସମ୍ବଳ ନୁହେ ତା ଡୋର ସ୍ପ୍ରଭେ ଯା
ଦେଉ ଦ୍ରୁତ ଗ୍ରୁରୁ ଭୁଧେ ଗୋ,
୬ ଶତ୍ରୁତ ଅର୍ଜନ ଶ୍ରଦ୍ଧା ସମନ୍ତ୍ରେ
ପୂଜିଥାଉ ଚତ୍ତ୍ରଶ୍ରବେ ଗୋ । ୨୬ ।

---

୧ ଶ୍ୟାମ—ସହୀବିଶେଷ । ୨ ଅର୍ଦ୍ଧଖାବର୍ତ୍ତ—ଭ୍ରମଣପଥ ଓ ବହ୍ନଦେବଙ୍କର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଦେଶ । ୩ ରୈବରଥ—ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ରଥବାହନ । ୪ ସ୍ପର୍ଶସ—ସ୍ପର୍ଶଜ୍ଞ । ୫ ଜାଦମ୍ବିନୀ—ମେଘମାଳା । ୬ ଅଜନ—ଶିକ୍ଷା ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶାନ୍ତିପ୍ରଦ ସତ୍ୟ ପ୍ରିୟ ଭୂଷଣ,
ଜୀବନର ତୋର ପ୍ରିୟ ଭୂଷଣ,
ସଳକୁ ତୋ ଛୁଇଁ ନାହିଁ କପଟ,
ସାସ୍ୱା ତ ପାଇବ ପଶି ଜଟ ଯେ
ତୋ ଭମ ଧୌମ୍ୟ ମୂରତ ଗୋ,
ଚହ ଦେଖିଅଛ ବିଷୟ ମନଳେ
ନାହିଁ ଆଜ ଅନୁରକ୍ତି ଗୋ । ୨୭ ।
ଦଇବ ସ୍ୱଭାବେ ତୁ ଭପସ୍ୱିନୀ,
ଦର୍ଶନମାତ୍ରେ ମୁ ପାଇଛି ବହି,
ପରମ ପ୍ରାଣ ତୋ ଅତ ଚୋମଳ,
ସୋର ତପସ୍ୟାର ଭୁଷ୍ଟ ର ଫଳ ଯେ,
ପୁଣ୍ୟ ଭକ୍ତିକାର ପୁଷ୍ପ ଗୋ,
ଜତ ତାପସୀଙ୍କ ଆଚରିତ ଧର୍ମ
ନହଇ ତା ଅନୁକୂଳ ଗୋ । ୨୮ ।
ଭୂମାଷ୍ଟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ରହ,
ଜଳ ଅଣ୍ଡିରୁ ଭୂମୀରେ ବହ,
ତେଜିଥିରୁ ତାଙ୍କ ଉପାଦ ଘାପ,
ତେଜି ନ ଥିବେ ସେ ତୋର ସମୀପ ଯେ
ଦେଇଛି ମୁ ତାଙ୍କୁ ଜହ ଗୋ,
ପାନ ଭୋଜନର ଭଜ୍ଜା ନ ଜଇରୁ
ପିପାସା ବୃକ୍ଷା ସହ ଗୋ । ୨୯ ।
୧ ତନ୍ୟାମାନେ ତେବେ ତେବେ ଅଷ୍ଟମେ,
୨ ବାର୍ଯ୍ୟେ ଥିବେ ଭୁଜ ଥିରୁ ଅଷ୍ଟମେ,
ଯେବେ ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟେ ହେବ ତୋ ମନ
ଅବଳମ୍ବେ ଦେବେ ଭୂମାଷ୍ଟଗଣ ଯେ
ତଜେ ଭୁମି ଉପବନେ ଗୋ,
ଭଷ୍ଟାମତ ପୁଷ୍ପ ଫଳ ତୋଳିବାରେ
ଶଙ୍କା ନ ରଖିବୁ ମନେ ଗୋ । ୩୦ ।
ଦିନ ତୋଇଗଲା ସପ୍ତ ଘଟିକା,
ତନ୍ୟାଗଣ ଯେପନ ଶୂନ୍ୟ ଘଟିକା,
ଅନୁକମ୍ପା ପାଶେ ସ୍ୱିନ୍ନ ଶରୀରେ,
ଜଣ ଜଣ ତୋଇ ବସିଲେ ଧୀରେ ଯେ,
ପ୍ରପ୍ତ ଧୂମ୍ରର ପୁଷ୍ପ ଯେ,
ଯାଶେ ଯଥା ଫଳ— ସ୍ୱର୍ଗ ଚହିଁ ପାଶେ
ଦ୍ରମାନ୍ତ ଭୁଟ୍ଟିଲ ଭୁଲ ଯେ । ୩୧ ।
ଚହିଁ ଛଟି ସର୍ବେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନ,
ବହ ବାହ୍ୟଉଡ଼ରେ ଅବାସ ସ୍ଥାନ,
ଫଳ ମୂଳ ଯାହା ତାପସଗଣ,
ଅଶିଷ୍ଟରେ ସର୍ବେ ବରେ ଭୋଜନ ଯେ,
ଅଧ୍ୟସ୍ଥଳ ଅଧ୍ୟାପନ ଯେ,
ବହ ବିଧ୍ୟରେ ତାପସ ତାପସୀ
ମଧ୍ୟାହ୍ନ ବରେ ଯାପନ ଯେ । ୩୨ ।
ତାପସ ତାପସୀ ସେଲେଦ୍ଧ ସ୍ଥଳ,
ଚଢ଼ି ବେଳ ସଙ୍ଗ ମାନସ ଦ୍ରୁତ,
ସ୍ୱଳ ସ୍ଥଳ ତାଙ୍କ ସ୍ଥୁଳ ପଥରେ,
ଭ୍ରମରେ ସ୍ୱଦ୍ଧା ନ ପଡ଼ିଲ ଥରେ ଯେ
ନିର୍ମଳ ହୃଦୟ ସରେ ଯେ,
ସରୋଦ୍ଧର ଭୂସ ସ୍ୱମ ବ୍ରଜହଂସ
କୀର୍ତ୍ତିଥାନ୍ତି ନିରନ୍ତରେ ଯେ । ୩୩ । (ଚମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ।

ଏହି କି ସେ ?

ଏହି କି ସେ ସନ୍ନ୍ୟାସିତ-ପ୍ରାଣର ଚନ୍ଦନ ?
ଏହି କି ସେ ପ୍ରେମ-ସିନ୍ଧୁ ଅଷ୍ଟସ୍ୱ-ରତନ ?
ଏହି କି ସେ ସ୍ୱରଗର ଷ୍ଟଟିକ-ଯୋପାନ ?
ଯାବତ ଚନ୍ଦ୍ରାର୍କ ଯାର ମୂର୍ତ୍ତ ପାଷ୍ୟମାନ ;
ଏହି କି ସେ ଭୂତ୍ରକର ଭ୍ରକନାର ଧନ ?
ବାଞ୍ଛାକଳ୍ପତରୁ, ମୋର ଜୀବନ ଜୀବନ ?
ରମ-ଅମା ଅନ୍ତରାରେ ଅମଳ-ସୁଧାଂଶୁ ?
ଏହି କି ସେ ଅଚଳମ ଭଙ୍କର ପରଶୁ ?
କାମ,-କ୍ରୋଧ,-ଲୋଭ,-ମୋହ-ବିଜଡ଼ିତ-ପ୍ରାଣ,
ରୋଗ-ଶୋକ-ପ୍ରପୀଡ଼ିତ-ଜରେ ସଦା ଧ୍ୟାନ—
ଶାନ୍ତି-ସ୍ୱଧା-ଆଶେ ତୋଇ ଶର ପିପାସିତ
ଏହି କି ସେ ସ୍ୱଧା-ସିନ୍ଧୁ ସତତ ବର୍ଦ୍ଧିତ ?
ହେବ କି ତା' ସଙ୍ଗେ ମନ ପୁତ ପଦ୍ମଳ ?
ଅନଳ ପରଶେ ଯଥା ବାଷ୍ପଳ ବମ୍ପଳ ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମହାପାତ୍ର ।

୧ ଅଧ୍ୟମ—ଭ୍ରାତିକ (ବଡ଼ିମ୍ବ) ୨ ଅବନ—ସ୍ପନ୍ଦନ । ୩ ଭୂମ୍ବ—ମୂରତ ଅର୍ଥାତ ବହ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଚରିତାମୃତ ।

ପଞ୍ଚମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ବେଦାନ୍ତମତେ ସାଧନା ଏବଂ ତୋତାପୁରୀ ।)

ପ୍ରଭୁ ବୈଷ୍ଣବଚରଣ ସାଧନ ଶେଷ କରି, ଭକ୍ତିମାର୍ଗର ଯାବତୀୟ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସାଧନ ସାଙ୍ଗ କରି, ବର୍ତ୍ତମାନ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରାଚୀନାଚାରପ୍ରାଚୀନ ବେଦାନ୍ତମତରେ ସାଧନ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ଆମ୍ଭେମାନେ କହିଅଛୁଁ, ଯଦ୍ୟପି ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଭାବସାଧନ କରିବାକୁ ଶିବେ ମା ଜଗଦମ୍ବା ତାହାଙ୍କୁ ସେହି ଭାବର ଜଣେ ସିଦ୍ଧ ଭାବୁକଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଦେବେ । ଏକ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ ସେହି କଥା ଘଟିଲା । ବେଦାନ୍ତ ଭାବସାଧନର ଅଭିଳାଷ ହୃଦୟାକାଶରେ ଉଦିତ ହେଉ ସିଦ୍ଧବେଦାନ୍ତବାଦ ତୋତାପୁରୀ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବେଦାନ୍ତର ଭାବ "ଅହଂ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ମି" ଅର୍ଥାତ୍ 'ମୁଁ ସେହି ବ୍ରହ୍ମ' । ତୋତାପୁରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ "ଶିବୋଽହଂ" ଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବିକଶିତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ ଆଚାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ଥାନ ଦିଅନ୍ତି ଯୋଗ୍ୟ କରି ଥିଲା । ସେ ସେ 'ଶିବୋଽହଂ' କହିଲେ ଯେପରି ମାଡ଼ିଯାଉଛି ବା ଅଲଗା ଅଲଗା ଜଣାଯାଏ, ତୋତାପୁରୀଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ତାହା ନୁହେ । ସେ ଶିବୋଽହଂ କହିବା ସମୟରେ ଏକାବେଳକେ ଶିବ ଭାବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ !

ଯାହାହେଉ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବିଦ୍ୱାନ୍ ରାମକୃଷ୍ଣ ନିଜେ ଗୋଟିଏ ଗୁରୁ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତୋତାପୁରୀଙ୍କ ଗୁରୁସ୍ଥାନରେ ବରଣ କଲେ । ଦେଖାଇଲେ ଗୁରୁ ନ ହେଲେ ଚଳୁ ନାହିଁ । ସେ ଥରେ ନିଜ ଶ୍ରୀମୁଖରେ କହିଥିଲେ "ମୁଁ ଖୋଳ ଭାବ ଦେଖାଇଲେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯଦି ଭାଗେ ବୁଝିପାର" । ବାସ୍ତବିକ ଭଗବାନଙ୍କ ନରଦେହ ଧାରଣ କରିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ତାହାହିଁ । ନିଜେ ସମସ୍ତ ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟ ପରି ଦେଖାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଯାହାହେଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ରାମକୃଷ୍ଣ ତାହାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ପ୍ରଭୁ ଅଗ୍ରେ (୧) ମାତାଙ୍କ ନିକଟରୁ ଅନୁମତି ଗ୍ରହଣ କଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବେଦାନ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପୂର୍ବେ ତୋତାପୁରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରାଇବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣ କହିଲେ "ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋର ମାତା ଜୀବିତା ମୁଁ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିବି ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ବେଶି ଦିନକୁ ଘରେ ପାରିବି ନାହିଁ ଏବଂ ଏପରି ଭାବରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିବି ଯେ ମୋର ମାତାଠାକୁରାଣୀ ଯେପରି କାଣ୍ଡିପାରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ଜାଣିଲେ ତାହାଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ କଷ୍ଟ ହେବ ଏବଂ ମୋର ସେଥିରେ ମଙ୍ଗଳ ହେବ ନାହିଁ । ମାତା ଜୀବିତ ଥାଉଁ ମୁଁ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଯଦି ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣର ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ, ତେବେ ଗୁପ୍ତଭାବରେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବି ।" ଏଥିରେ ତୋତାପୁରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ଅପତ୍ତି ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ତାହାଙ୍କୁ ମହାନିର୍ବାଣ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଦେଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ବେଦାନ୍ତର ଚରମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି ଲାଭ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସାଧନ କରୁ କରୁ ତିନିଦିନରେ ନିର୍ବିକଳ୍ପ ସମାଧି ଲାଭ ହେଲା । ତାହା ଦେଖି ତୋତାପୁରୀ ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ । ଆନନ୍ଦ ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ତୋତାପୁରୀ କହିଲେ "ଚଉଦ୍ଦ ବରଷ ତପସ୍ୟା କରିକରିକେ ହାମାରା ଯୋ ନାହିଁ ହୁଆ, ତୁମାରା ତିନ ଦିନ୍ ମେ ସୋ ହୋ ଗିୟା" ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ଚଉଦ୍ଦ ବର୍ଷ ତପସ୍ୟା କରି କରି ଯେ ଫଳ ଲାଭ ନ କଲି, ତୁମ୍ଭେ ତିନି ଦିନରେ ସେ ଫଳ ଲାଭ କଲ ! ତୋତାପୁରୀ ଏହା କହି ସୁଣି କହିଲେ "ଅତଠାରୁ ମୁଁ ଗୁରୁ ନୁହେଁ ମୋ ତୁମ୍ଭେ ଶିଷ୍ୟ ନୁହ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପରସ୍ପର ଭାଇ ଭାଇ । ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବାରେ ସେ କହିଥିଲେ ଯେ କେବଳ ବେଦବିଧି ରକ୍ଷା କରିବା ପକାଶେ ସେ ଗୁରୁକରଣ କରିଥିଲେ । ତାହା ନ ହେଲେ ଲୋକଶିକ୍ଷା ହେବ କେମ୍ବ ? ଜଗତ୍‌ଗୁରୁଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁ କରିବାକୁ ହୁଏ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କଥା ପରିଷ୍ଠରେ କିବ ?

ଦିନେ ତୋତାପୁରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କୁ କହିଲେ "ଦେଖ, ଯେପରି ଲେଖାକୁ ପ୍ରତିଦିନ ମାଜିଲେ ତାହା ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଶୁଥାଏ ଏବଂ ଦିନେ ନ ମାଜିଲେ ମଳିନ

(୧) ପ୍ରଭୁ ଯେତେବେଳେ ଜିଜ୍ଞାସା କରିଥିଲେ ମାତାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରରେ ରହିବାପାଇଁ ଦେଖିଥିଲେ । ଯଦିବା ଦୁଇଟି ଏକ ସଙ୍ଗେ ନ ଥିଲେ, ତେବେବେଳେ ଏତ ନିକଟରେ ବାସ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପଡ଼ିଯାଏ, ସେହିପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ପ୍ରତିଦିନ ଜପ ତପ ଇତ୍ୟାଦି କରିବା ଦରକାର । ତାହା ନ ହେଲେ ହୃଦୟ ମଳିନ ପଡ଼ିଯାଏ ।" ଏହା ଶୁଣି ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ମୃଦୁ ମୃଦୁ ହାସ୍ୟକରି କହିଲେ "ଅଚ୍ଛା ଯଦି ଶୁଖାର ଲୋଟା ହୁଏ, ତେବେ ?" ସେତେବେଳେ ତୋତାପୁରୀ ଅପ୍ରତିଭ ହୋଇ ଉତ୍ତର ଦେଲେ "ତେବେ—ତାହା ମଳିନ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ !" ସାଧାରଣତଃ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ହୃଦୟପରି ପେଟ୍ରିନାନଙ୍କ ହୃଦୟ ସ୍ପର୍ଶକରି ଅର୍ଥାତ୍ ନିତ୍ୟ ପରିଚିତ ସେମାନଙ୍କ କଥା ଭିନ୍ନ—କିନ୍ତୁ ସାଧାରଣ ମାନବର ଶ୍ରବଣ ମଳିନ କାର୍ତ୍ତିକାଦି ଯେ ଦୈନିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ ଥାଇ ନ ପାରେ ।

ସଦାସର୍ବଦା ସମ୍ମୁଖରେ ଗୋଟିଏ ଧୂଳି ଜଳାଇ ବସିବା ତୋତାପୁରୀଙ୍କ ଅଭ୍ୟାସଗତ ଥିଲା । କୌଣସି ଗୃହସ୍ଥ ସେହି ଧୂଳିରୁ ଅଗ୍ନି ଗ୍ରହଣ କଲେ ତାହାଙ୍କର କ୍ରୋଧାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା । ଦିନେ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ଜଳକଣ୍ଠରୀ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଉପାସୀନ—ଏପରି ସମୟରେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ଧୂଳିରୁ ଟିକିଏ ନିଆଁ ନେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାଧୁ ଭିତରେ ନିଆଁ ହୋଇ ଜଳେ । ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ତାହା ଦେଖି ବିରକ୍ତହୋଇ କହିଲେ "ତୁ ତୁ ଏହି ତୁମ୍ଭର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ପନ୍ନ ? ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେଦ ବୁଝି ?" ସାଧୁ ତାହାଙ୍କର ଏହିପରି ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣ କରି ଦୁଃଖିତ ହୋଇ କହିଲେ "ହଁ ଠୋ ଠିକ ବଚାସ୍ୱା, ଭାଇ ଠିକ ବଚାସ୍ୱା, ଆଜ ସେ ଅଣ୍ଡର କ୍ରୋଧ ଲାଇ କରନା" ଅର୍ଥାତ୍ "ଭାଇ ଠିକ କହିଛ ଆଜିଠାରୁ ଆଉ କ୍ରୋଧ କରିବ ନାହିଁ ।" ଏହି ଘଟଣା ଦିନରୁ ତାହାଙ୍କର ଗୋଟାଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା । ସେ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଭକ୍ତଙ୍କରେ ଦେଖିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ "ପରମହଂସଜୀ" ବୋଲି ଡାକିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏହି ଦିନଠାରୁ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ "ପରମହଂସ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ" ନାମରେ ଖ୍ୟାତ ।

ତୋତାପୁରୀଙ୍କ ସାକାରରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ ଥିଲା । ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ—ଈଶ୍ୱର ସାକାର, ନିରାକାର ପୁଣି ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ଅତୀତ ଯଦି କିଛି ଥାଏ, ତାହା ମଧ୍ୟ । ତୋତାପୁରୀ କିନ୍ତୁ ଏ ବିଶ୍ୱାସର ଅନୁବର୍ତ୍ତୀ ନ ଥିଲେ । ଦିନେ ତୋତାପୁରୀଙ୍କ ବସ୍ତ୍ରାଳୟ ଭିତର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସେ ସେହି ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଛଟପଟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅରୋଗ୍ୟର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଦେଖି ଦିନେ ଗଭୀର ରାତିରେ ଗଙ୍ଗାରେ ବୁଡ଼ିମରିବା ପାଇଁ ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଭିତରକୁ ଯାଉଥାନ୍ତି ଅଣ୍ଟା ଏ ପାଣିରୁ ବେଶି ପାଣି ପାଉ ନ ଥାନ୍ତି । ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ି ଅଛନ୍ତି, ହଠାତ୍ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ "ଅପଣ ମା କାଳୀଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତୁ, ସେ ଏହି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ପୀଡ଼ାରୁ ଆରୋଗ୍ୟ କରିଦେବେ ।" ତୋତାପୁରୀ ନିରାକାରବାଦୀ ବ୍ୟକ୍ତି—କିନ୍ତୁ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ କଥା ଏହି ନ ପାଇ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରଣାରୁ ଅବ୍ୟାହତି ପାଇବାର ଆଶା କରି ମା କାଳୀଙ୍କୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହୃଦୟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ମାତ୍ରେ ସେହି କଠିନ ପୀଡ଼ାରୁ ନିଷ୍କୃତି ପାଇଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଦିବ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି ମାତାଙ୍କୁ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଛି, ଏହିଦିନଠାରୁ ତୋତାପୁରୀ ସାକାରବାଦରେ ମଧ୍ୟ ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଭଗବାନଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ କୌଶଳରେ ପରିବାର ସାଧ କାହାର ?

ତୋତାପୁରୀ ଜଣେ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ ଥିଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଅସି ତିନିମାସ ପରବର୍ତ୍ତେ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରରେ ଏକାଦିକ୍ରମେ ଚାରିମାସକାଳ ଅବସ୍ଥାନ କରି ପରମାନନ୍ଦର ହାଟ ବସାଇ ଦେଲେ । ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ତାହାଙ୍କୁ ଗୁରୁ ଜ୍ଞାନ କରି ତାହାଙ୍କର ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁ ନ ଥିଲେ । "ନଙ୍ଗଳ ତୋତାପୁରୀ" ନ କହି କେବଳ "ନଙ୍ଗଳ" ବୋଲି କହୁଥିଲେ । ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ ଉଭୟେ ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରରେ ଯେଉଁ ଆନନ୍ଦର ହାଟ ବସାଇ ଥିଲେ ଆଜି ତାହା ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀବାସୀ ଆଜି ସେହି ହାଟରୁ କିଣା ବିକା କରାଇ ଅଛନ୍ତି । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ କ୍ଷିତିନ୍ଦ୍ର ସେନ ଗୁପ୍ତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସାଧୁଜୀବନର ମହତ୍ତ୍ୱ ।

ମାନବଜୀବନ କର୍ମ୍ମ ସମଷ୍ଟି ମାତ୍ର । ସେହି କର୍ମ୍ମ ଦ୍ୱିବିଧ— ମନନ, ବଚନ ଓ ଆଚରଣ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛୁଁ, ନୋହିଲେ ଚିନ୍ତା କରୁଅଛୁଁ, ନଚେତ୍ ବଚନ-ଚରଣାଦିଦ୍ୱାରା ଚିନ୍ତା ହେଲେ କରୁଅଛୁଁ, ଏହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ପରିଚୟ । ଅତଏବ ଏହି ଦ୍ୱିବିଧ କର୍ମ୍ମ ମାହାତ୍ମ୍ୟରେହି ଜୀବ ମାହାତ୍ମ୍ୟର ପରିଚାୟକ ଓ ପରିମାପକ । ସଚିନ୍ତା ; ସତ୍‌କଥାଳାପ ଓ ସଦାଚାର ଏହି ପରମ ଦ୍ୱିଜାତି (*Holy Trimity*) ସାଧୁଜୀବନର କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ୍ମ, କରଣ, ଅପାଦାନ, ଓ ପ୍ରଧାନ ଅଧିକରଣ ।

ଚିତ୍ତ କାୟିକ, ଚିତ୍ତ ମାନସିକ, ଚିତ୍ତ ବାଚିକ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ରିୟାରେ ଦ୍ୱିବିଧ ଶକ୍ତି ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ । ଗୋଟିଏ ସ୍ୱଫଳୋନ୍ମୁଖୀ, ଅନ୍ୟଟି ସଂକ୍ରାମିକା ଫଳୋନ୍ମୁଖୀ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ କ୍ରିୟାଟିର କ୍ରମବିକାଶ ତଥାତ୍ମ କର୍ତ୍ତାର କ୍ରମାଧିକାର ଲାଭ ଏବଂ ଅବଶେଷରେ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ଫଳ ଲାଭ ହୁଏ । ଅତ୍ର ସଂକ୍ରାମିକ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ଏହି କ୍ରିୟାର ବୀଜାଣୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତତ୍ଜାତୀୟ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କ୍ରିୟାର ଉତ୍ପାଦନ କରେ । ସୁତରାଂ ମହତ୍ ଓ ସାଧୁ ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହତ୍ ଓ ସାଧୁ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଫଳପ୍ରସୂ କୁସୁମକଳିକା ତୁଲ୍ୟ, ଯେପରି ସ୍ୱୟଂ ବିକସିତ ହୋଇଥାଏ, ସେହିପରି ସ୍ୱରେଣୁ ଦାନରେ ପୁନର୍ବାର ତଦନୁରୂପ ଶତ ଶତ ସୁଲଭ କୁସୁମର ପ୍ରକାଶ ସାଧନ କରେ, ତତ୍ପ୍ରମୋଦର କଥା ନାହିଁ କିନ୍ତୁ, ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସ୍ୱାଚାଳାପ ବିସୂଚିକାଦିବ୍ୟାଧିବତ୍ କ୍ରମଶଃ ଦିନ୍ ଦିନନ୍ତର ଦୂରୀଭୂତ କରି ପକାଏ ।

ସାଧୁଜୀବନର କ୍ରମବିକାଶରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମାନବଜୀବନ ଶଶାଙ୍କ ସଦୃଶ କ୍ରମଶଃ ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ସ୍ୱସ୍ୱିଗଣକୁ ସୁଧାସ୍ୱାଦିତ କରୁଥାଏ । ବିଶ୍ୱ ପ୍ରେମିକ ବିଶ୍ୱଖ୍ୟାତ ମହାତ୍ମା *Howyard* ସ୍ୱୟଂ କାରାକ୍ଲେଶ ଭୋଗ କରି କାରାବାସୀର କ୍ଲେଶୋପଶମନ ବ୍ରତରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥିଲେ, କ୍ରମଶଃ ସେହି ଲୋକହିତକର ବ୍ରତ ତାହାଙ୍କର ଜୀବନର ଏକମାତ୍ର ମହାବ୍ରତ ହୋଇଗଲା । ସମ୍ପ୍ରତି ସଭ୍ୟ ଜଗତର ସର୍ବତ୍ର କାରାବାସୀମାନଙ୍କର ପ୍ରତି ପାଶବାଚାର ପ୍ରବଳ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ହୋଇଅଛି । ସେ ସବୁ କେବଳ ସେହି ସାଧୁକର୍ମ୍ମାଙ୍କର ଧନ୍ୟଜୀବନର ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭାବରେ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

ଅଧୁନା ଯେଉଁ ସବୁ ବିଜ୍ଞାନ ସାଧିତ ବ୍ୟାପାର ମାନବ-ମଣ୍ଡଳୀର ସ୍ୱର୍ଗ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରୁଅଛି, ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ କେହି ଜଣେ ମହାତ୍ମାର ସାଧୁଜୀବନର ସ୍ୱପରିଚାୟ ସ୍ୱଫଳ । ସେହି ମହାତ୍ମା ହୁଏତ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଇହଲୋକ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର ଜୀବନର କାର୍ଯ୍ୟଟି ଯେପରି ଅକ୍ଷୟ କଳ୍ପପାଦପବତ୍ ସ୍ଥିର ବିରାଜମାନ ରହି ଦେଶ କାଳପାତ୍ର ଭେଦ ବିଶେଷରେ ଅଜାଡ଼ିରେ ଫଳଦାନ କରୁଥିଛି ।

ଏତାଦୃଶ ସାଧୁମହାଜନମାନଙ୍କର ଜୀବନରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ସଞ୍ଜୀବନୀ ଶକ୍ତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ପୂର୍ବ ବିଷୟ ସଂକ୍ରାମିକା ଶକ୍ତିର ପ୍ରକାରାନ୍ତର ମାତ୍ର । ଏହି ଶକ୍ତିରେ ସଞ୍ଜୀବିତ ହୋଇ, ଏହି ମହାଶକ୍ତି ପକ୍ଷପାତ ମହତ୍ ପ୍ରାଣରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ କେତେ ଦେଶରେ କେତେ ଶତ ମ୍ଳାନ-ପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରାଣ ଦାନ ପାଇ ଅଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଏହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅବିରଳ । ଅଧିକ ଦୂର ଅତିବାହିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଏହି ଭାରତ ଦେଶ ଜାତ ବୀରବର ଈଶ୍ୱରଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗର ସୈନ୍ୟାପତ୍ୟ ବ୍ୟପଦେଶରେ ଆମେରିକାର କୌଣସି ସମରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଉପସ୍ଥିତ ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱୀୟ ସୈନିକ ମଣ୍ଡଳୀର ଯୋଦ୍ଧାଗଣ ଅଧିକାଂଶ ସମରଶାୟୀ ହେଲେ, ଅବଶିଷ୍ଟ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକ ପଳାୟନୋନ୍ମୁଖ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଶତ୍ରୁ ପକ୍ଷର ଅପାର ସୈନ୍ୟ ସାଗର ଯେପରି ଭୀଷଣ କଲୋଳ କରି ସେହି ଚୂର୍ଣ୍ଣଗୁଚ୍ଛତୁଲ୍ୟ ସୁରେଶଙ୍କର ସୈନିକବର୍ଗକୁ ଉଡ଼ାଇଦେବାରେ ଉଦ୍ୟତ, ସୁତରାଂ ବାସରେ ସୈନ୍ୟଗଣ ଯେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ସେତେବେଳେ ଶୂରବର ସୁରେଶଚନ୍ଦ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, ଅମେରିକା ଭାତୃବୃନ୍ଦ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରାଣ ଭୟରେ ଭୀତ ପୃଷ୍ଠ ଚଳନାଦିର ମାୟାରେ ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଦେଇପାର, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଏହି ରଣ ସ୍ଥଳରୁ ନିଜ ପ୍ରାଣ ବା ପୃଷ୍ଠଚଳନାଦି ନିମନ୍ତେ ଅସି ନାହିଁ, ମୁଁ ସ୍ୱଦେଶରେ ସ୍ୱକାର୍ଯ୍ୟ ସାଧନ ପାଇଁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅସିଅଛୁ । ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହେବାକୁ ଗଲେ ଘରକାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ଧାର କରି ସାଳନରେ ପ୍ରତ୍ୟାଗତ ହେବ ନଚେତ୍ ତଦଧିକ ଆନନ୍ଦସହକାରେ ଏହି ସ୍ୱରଗଣଙ୍କର ସମକ୍ଷ ଶଯ୍ୟାରେ ଚିର ବିଶ୍ରାମ ଲାଭ କରିବ । ଅଦ୍ୟ ଅବସର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଆସେଇବାର ସ୍ୱର ସନ୍ତାନଗଣ, ମୋର ଅନୁଗାମୀ ହୁଅ, ଅଦ୍ୟ ବୀରୁ କାପୁରୁଷଗଣ ଗୃହକୁ ପ୍ରତିଗମନ କର । ବାକ୍ୟାବସାନ ନ ହେଉଣୁ ଶ୍ରୀନନ୍ଦ ବେଗରେ ସ୍ୱରେଶଚନ୍ଦ୍ରର ଅଷ୍ଟ ଶତ ସେନାଭିମୁଖରେ ଧାବିତ ହେଲା । ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ମହାକାର୍ଯ୍ୟରେ ଓ ତଦନୁରୂପ ମହତ୍ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସେହି ପଞ୍ଚଶତ ମୁଣ୍ଡଦେହରେ ପ୍ରାଣସଞ୍ଚାର ହେଲା, ସମସ୍ତେ ଉତ୍ତେଜିତ ପୋଷାହରେ ରେଫ୍‌ଲେକ୍ସା ସ୍ୱରେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଅସଲ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ, ଫଳତଃ ମହତ୍ ଉଦ୍ଧରର ମହାଶକ୍ତି ପ୍ରଭାବରେ ଅସମ୍ଭବ ସମ୍ଭାବିତ ହେଲା, ସ୍ୱରେଶ ଶତ୍ରୁ ପରିଜନପରିବୃତ ଅନ୍ଧେଧୁକା ଉଡ଼ାଇ ଅକ୍ଷୟ କୀର୍ତ୍ତି ଲାଭ କଲେ ।

ଈଶ୍ୱରଗତର ସାଧୁଜନମାନଙ୍କର ଏମିତି ଉଦାହରଣର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଭୂତ ଭୂତ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ସ୍ୱର୍ଗମର୍ତ୍ତ ଯୀଶୁ ଜୀବନର ଏହି ସକଳ ଶକ୍ତିପ୍ରଭା ବଳ ସମ୍ମୁଖ ଓ ଲୋକ ମେସ୍ମେରିକ । ଯେଉଁଦିନ ଶୂଳଦଣ୍ଡରେ ସେ ପାଟିକା ପରିବାଣ କଲେ ସ୍ୱପ୍ରାଣ ପରିହାର କଲେ, ତଦବଧି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦ୍ୱିସହସ୍ର ବର୍ଷକାଳ ମଧ୍ୟରେ ବୋଧହୁଏ ଶତ ସହସ୍ର ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ରକ୍ତ ମହାପୁରୁଷ ଅମ୍ଳାନ ବଦନରେ କେହି ପାଷାଣରେ, କେହି ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅନଳରେ, କେହି ବା ତରୁଣ୍ଡାର ଭୟାଣକରେ 'ହା ଯୀଶୁ, ହା ଯୀଶୁ' କହି କହି ପ୍ରାଣପାତ କରିଅଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ଜୀବନ ଆଜି ଜଗତ ବ୍ୟାପୀ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତିର ପରିକଳ୍ପନା କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଭାରତରେ ଧର୍ମାଚାର୍ଯ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବ 'ଅହିଂସା ପରମୋ ଧର୍ମଃ' ଏହି ପବିତ୍ର ମନ୍ତ୍ରର ଅମୃତ ପ୍ରସ୍ରବଣ କରାଯାଇ ଅଛନ୍ତି ; ସେହି ସୁରୁଚି ବୁଦ୍ଧଭକ୍ତିର ପ୍ରଭାବରେ ଅଦ୍ୟାପି ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ ମହାତ୍ମା ପ୍ରାଣହିଂସା ଦୂରେ ଥାଉ, ପ୍ରାଣି ପୋଷଣସେଚ୍ଛାରେ ଅକାତରେ ଅକ୍ଳେଶ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ ଓ ପରିଶ୍ରମ ସ୍ୱୀକାର କରି ଜୀବନ ସାର୍ଥକ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ସନ୍ନ୍ୟାସ୍ତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଗତ ହେଲା, ଏକ ପ୍ରଣୟଶ୍ରୋତ ମହାପୁରୁଷ ଅହର୍ନିଶି ମହାନ୍ଦୋଷରେ ଭଗବାନ୍ ପ୍ରେମ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କର ପବିତ୍ର ନାମ କୀର୍ତ୍ତନଦ୍ୱାରା ସ୍ୱଦୁର ଅନ୍ତର ସରୁସ୍ୱ ପ୍ରଦେଶ ପ୍ରଣୟାର୍ଥରେ ପରିଣତ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ତାହା ଅଦ୍ୟାପି ଦେଖି ପାରୁଁ । ଏହି ବଙ୍ଗଦେଶରେ ବୁଦ୍ଧ କୌଣସି ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁସଲମାନ ସାଧୁ ମହାଜନ ଏ ମାଗର ଜଣିଥ ଶିଷ୍ୟ, ଏ ବୈଶାଖର ମଧ୍ୟାହ୍ନ ମାର୍ତ୍ତଣ୍ଡ ତାପରେ ଏ ଶ୍ରୀଚରଣର ଅତ୍ରତ୍ର ଧାରା ପ୍ରକ୍ଷାଳନରେ, ଅଳାବୃତ ସ୍ଥାନରେ; ଓ ଶ୍ରୀଚରଣ ପ୍ରାଣରେ ନିଜ ଦୁର୍ଦ୍ଦସ୍ୱ ବିସର୍ଜନ କରି ଅବଶେଷ ଭାବରେ ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତରର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଅଷ୍ଟାର ଭୁବନ ପାବନ ନାମ କୀର୍ତ୍ତନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି, ଉପଦେଶ ଅପେକ୍ଷା ଆଦର୍ଶ ବଳବତ୍ତର । ଉପଦେଶ ଶ୍ରବଣ କରି କରି ତ ଏହି ଦୀର୍ଘକାଳ ବସ୍ତ୍ରବର୍ଷ କର୍ଣ୍ଣ ବଧିର ପ୍ରାୟ ହେଲା ଭୂଭର୍ଗ ଦିବାରାତ୍ର ଗ୍ରୋତରେ ପ୍ରତିବାଦିତ ହୋଇ ଅଛି କି ? ଏହି ଜନ୍ୟେ ଆଦର୍ଶ ପୁରୁଷଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ ସାଧନ ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି ଆଦର୍ଶ ମହାପୁରୁଷ ନାମ ଅବତାର, ଆଜି ତାହାଙ୍କର ଆଦର୍ଶ ଜୀବନ ଚରିତ୍ରର ନାମ ଲୀଳା, ଯେପରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ରାସଲୀଳା, କୃଷ୍ଣଲୀଳା, ଚୈତନ୍ୟଲୀଳା ଇତ୍ୟାଦି । ଜୀବନର ଯେ ସମସ୍ତ ଜଟିଳ ସମସ୍ୟାରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗିଟିଯେପୂର୍ଣ୍ଣନ ଓ ସଂଜ୍ଞା ଗ୍ରହିତ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥାଏ, ଅବତାରଗଣ ଅବଲୀଳା ଏମେ ସେଥିରୁ ସମୁତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତି । ବାସ୍ତବିକ ସେହି ଅବତାରଗଣଙ୍କର ଜୀବନଚରିତ ଶ୍ରବଣ କୀର୍ତ୍ତନ ମନନରେ ମଧ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ସଂଶୋଧନ ଓ ଉଲ୍ଲାସାଧାନ ହୁଏ ଏବଂ ତତ୍‌ଫଳରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ତତ୍ପଥାବଲମ୍ବୀ ହୋଇପାରୁଁ ; ଭାବ କହିଅଛନ୍ତି (Lives of great men all remind us, we can make our lives sublime) ଅର୍ଥାତ୍ ମହାଜନ ଜୀବନାନୁଧ୍ୟାନରେ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ନିଜ ଜୀବନର ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧନ କରିପାରୁଁ ।

ଯେତେବେଳେ ପୁଣ୍ୟର ପାପ ପଙ୍କିଳ, ଅଜ୍ଞାନ ତିମିର-ବୃତ ଏବଂ ଦୁଷ୍ଟ ଦୈତ୍ୟର ଅତ୍ୟାଚାର ଅନାଚାରରେ ଲୁପ୍ତପ୍ରାୟ ହୋଇ ପଡ଼େ ସେହିକ୍ଷଣି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମହାପୁରୁଷ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମହାଜୀବନ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମହାନ୍ ଅବତାର ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ପୃଥିବୀର ପରୋଦ୍ଧାର କରନ୍ତି, ଜ୍ଞାନାଲୋକରେ ଦଣ୍ଡାଳ ଉଦ୍ଭାସିତ କରନ୍ତି, ଏବଂ ଦୈବୀସମ୍ପଦ ବୃଦ୍ଧି କରି ନିଜ ଜୀବନରୂପଳ ସ୍ୱଧାଭାଣ୍ଡରେ ଅଜସ୍ର ଅମୃତଧାରା ବର୍ଷଣରେ ଜୀବନ ମହାତ୍ମ୍ୟରେ ପୃଥିବୀ ପୁଣ୍ୟକର୍ମରେ ପରିଣତ କରନ୍ତି, ଭୂଲୋକ ଦ୍ୟୁଲୋକ ଶୁଦ୍ଧାରଣ କରେ ଏବଂ ଶତ ଶତାବ୍ଦୀ ସଂଧ ସମ୍ଭାର ସ୍ୱବିଧାନାଦି ସ୍ୱଭାବ ସମସ୍ତରେ ସ୍ୱସାଧିତ ହୋଇଥାଏ । ମହତ ଓ ସାଧୁ ଜୀବନର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଏତେ ଅସୀମ, ଏତେ ଅନନ୍ତକରଣୀୟ ।

ଏହି ଅସାଧାରଣ ମହାପୁରୁଷମାନଙ୍କର ମହା କଲ୍ୟାଣକର ଜୀବନ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବହୁ କଥା ଆମ୍ଭେମାନେ ବିଶେଷରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରୁଅଛୁଁ ଏବଂଭିନ୍ନ ସାଧାରଣତଃ ବିଦ୍ୟା ଦାନ ଅନ୍ନ ଜଳ ଔଷଧ ଦାନ ପ୍ରଭୃତି ସାଧାରଣତଃ ଯେଉଁ ସବୁ ପୁଣ୍ୟକର୍ମରେ ପୃଥିବୀ ଶୋଭିତ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ପବିତ୍ର ହେଉଅଛି ତାହାର ମହତ୍ତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ନୁହେଁ ।

ଶ୍ରୀ ଦର୍ଶନଚନ୍ଦ୍ର ବସ୍ତ୍ର ।

ବେଦ ଓ ବେଦାନ୍ତ ।

ମୁକୁରର ବିଗତ ୩୬ ସଂଖ୍ୟାରେ "ବୈଦିକ ଉପାଖ୍ୟାନ" ଶୀର୍ଷକ ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଶ୍ରୀଯୁତ ଗଣେଶମୋହନ ବାବୁଙ୍କର କବିତାଟିଏ ପଢ଼ି ଅଦ୍ୟାପି ଅନେକଙ୍କ ମନରେ ବେଦ ଓ ବେଦାନ୍ତ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରଚାର ଉପଲବ୍ଧ କରି ମୁକୁରର ପାଠକମାନଙ୍କୁ ମୋର ଯତ୍କିଞ୍ଚିତ୍ ବକ୍ତବ୍ୟ ଅଛି । ଉପଯୁକ୍ତ କରେଁ ତାହାକୁ ସ୍ଥାନ ଦେବାପକ୍ଷେ ସମ୍ପାଦକ କୁଣ୍ଠିତ ହେବେ ନାହିଁ । ମୁ ନାରଦ-ସନତ୍କୁମାର ସମ୍ବାଦ ପଢ଼ି ନ ଥିଲେ ଏବଂ ତାହା ଅଧୁନିକ ବେଦ ପ୍ରବଣରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ଅଛି ବୋଧ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ତାହା ଯେଉଁ ପ୍ରବଣରେ ଥାଉ କଥାଟା ଯେ ବେଦର ବିପରୀତ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ବେଦାନ୍ତର ବେପରି ଭାଷ୍ୟ ହୋଇ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସମୟରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବେଶକ ତାହାକୁ ବୈଦାନ୍ତିକ ଉପାଖ୍ୟାନ ବୋଲିପାରିଲେ ମୋର ଏତ୍ତ ବକ୍ତବ୍ୟ ନ ଥାନ୍ତା ମାତ୍ର "ବୈଦିକ ଉପାଖ୍ୟାନ" ନାମ ଦେବା ଓ ବେଦୋକ୍ତ ଧର୍ମର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ବୋଲି ଦେବା ହେତୁ ଛେ ନ ହୋଇଲେ ସନ୍ଦେହ ନିରାକରଣ ହୋଇ ନ ପାରେ । ମହର୍ଷି ନାରଦ-ବେଦଜ୍ଞ ଓ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟରେ ଧୁରନ୍ଧର । ସେ ଗୁରୁ ବେଦ ପାଠକରି ଯେବେ ପରମାତ୍ମତତ୍ତ୍ୱରୂପିଣୀ "ପରାବିଦ୍ୟା" ନ ପାଇଲେ ତେବେତ ବେଦକୁ ପାଣିକ ଫୋପାଡ଼ି ଦେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ନାରଦ ତାହା ନ ପାଇ ସନତ୍କୁମାର ମହର୍ଷିଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ସନତ୍କୁମାର ତାହାରେ ଅନ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରପରି ବେଦ କେବଳ ବସ୍ତୁ ପରିଚୟକ । ଏଥିରେ ପଦାର୍ଥର ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ କେବଳ ନାମ ଅଛି । ଯଦି ବ୍ରହ୍ମକୁ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟରେ ଧରିପାରେ ତେବେ ଏହି ତର୍କାନୁସାରୀ ବେଦରେ କେବଳ ତାହାର ନାମମାତ୍ର ଅଛି ମାତ୍ର ତାହା ପଢ଼ି ଜ୍ଞାନ ହେବ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀରେ ଯାହା ଜାଣିବାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅର୍ଥାତ୍ ଅବ୍ରହ୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମୁଦାୟ ପଦାର୍ଥର କେବଳ ନାମମାତ୍ର ପରିଚୟ ନୁହେଁ, ଜ୍ଞାନ ବେଦରୁ ମିଳେ । ବେଦର ଅର୍ଥହିଁ ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ତାହା ଧର୍ମ ଓ ବ୍ରହ୍ମ ପ୍ରତିପାଦକ ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ ବାକ୍ୟ ଥିବାରୁ ସନାତନରୂପେ ସକଳ କଥା ଉପରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । ସନତ୍କୁମାର ନାରଦଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଭଞ୍ଜନ କରିବାକୁ ଯାଇ କହିଲେ 'ସର୍ବ ମିଥ୍ୟା, ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ' ଅର୍ଥାତ କହିଲେ ନାମ, ବାକ୍ୟ, ସଙ୍କଳ୍ପ, ଚିତ୍ତ, ଧ୍ୟାନ, ବିଜ୍ଞାନ, ଶକ୍ତି, ଅନ୍ନ, ଅପ୍, ତେଜ, ପ୍ରାଣ ଇତ୍ୟାଦି ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ । ପୁଣି କହିଲେ ଆତ୍ମାରୁ ପ୍ରାଣ; ଆଶା, ସ୍ମୃତି, ତେଜ, ଆକାଶ, ସଲିଳ, ଅନ୍ନ, ବଳ, ଧ୍ୟାନ, ସଙ୍କଳ୍ପ, ଚିତ୍ତ, ବାକ୍ୟ, ନାମ, କର୍ମ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକ ସର୍ବ ଧର୍ମ ଲାଭ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଏହା ମଧ୍ୟ କହିଅଛନ୍ତି ଯେ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମରେ ଅଭିଭାବିତ । ସନତ୍କୁମାରଙ୍କ ମତରେ ବିଶ୍ୱସ୍ଥ ସକଳ ବ୍ରହ୍ମ ଏବଂ ବିଶ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମରେ ଅଭିଭାବିତ କହିବାରୁ ବ୍ରହ୍ମ ବ୍ରହ୍ମରେ ଅଭିଭାବିତ ହୋଇ ଜଣାଗଲା । ଏଥିରେ ନାରଦଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଭଞ୍ଜନ ହୋଇଥିବା ବିଷୟ ସନ୍ଦେହ ବୋଲିପାରି ନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ପାରେ । ମୁଁ ଅଲୁବ୍ଧ ମୋର ସନ୍ଦେହ ଭାଙ୍ଗିଲା ନାହିଁ ଏବଂ ଅଜ୍ ଜାହାର ଭାଙ୍ଗିବ ବୋଲି ମୁଁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ନ ପାରେଁ । ପରନ୍ତୁ ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ ବେଦ ବୋଧକ ମୂଳମୂଳକ ଅଟେ । ନାରଦ ପ୍ରାୟ ମହାତ୍ମାମାନ ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗ ବେଦ ବେଦାନ୍ତାଦି ପଢ଼ି ବ୍ରହ୍ମ ବିଷୟରେ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ପେମନ୍ତ ଦାସ୍ୟକର ସଳଜ୍ଜକୁମାର ମହର୍ଷିଙ୍କ ପେଢ଼ି ଜ୍ଞାନ ଉପାଖ୍ୟାନରେ ବିଶ୍ୱାସ ଅଛି ସେ ବଳ ମହର୍ଷିଙ୍କ ଜିଜ୍ଞାସାକୁ ସନ୍ଦେହ ନିରାକରଣାର୍ଥ ନାରଦ ଯିବା ଉପଦେଶ ଉପଦେଶ ସମ୍ଭବ । ବେଦଦ୍ୱୈତବାଦୀ ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦରେ ପରମାତ୍ମା ଓ ପରମାଣୁ ଦ୍ୱୈତ ବୋଲି ବୋଲା ଯାଇଅଛି । ପରମାଣୁ ଜୀବାତ୍ମାରୂପରେ ଆପଣାର କର୍ମାନୁସାରୀ ଫଳଭୋଗ କରେ ଏବଂ ପରମାତ୍ମା ଅଶରୀରୀ ବ୍ୟବସ୍ଥାମତେ ତାହାକୁ ଫଳଭୋଗ କରାଇ ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ତାହାଙ୍କ ପରିଚୟ ପୂର୍ବରେ ମୁଁ କେବଳ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ର ଉପହାର ଦେବି । "ଦ୍ୱା ସୁପର୍ଣ୍ଣା ସଯୁଜା ସଖାୟା ସମାନଂ ବୃକ୍ଷଂ ପରିଷସ୍ୱଜାତେ । ତୟୋରନ୍ୟଃ ପିପ୍ପଳଂ ସ୍ୱାଦ୍ୱତ୍ତ୍ୱନଶ୍ନନ୍ନନ୍ୟୋଅଭିଚାକଶୀତି । ଋକ୍ ୧ । ୧୬୪ । ୨୦ । ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନରେ ଜୀବାତ୍ମା ଓ ବ୍ରହ୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ପରମାଣୁ ଓ ପରମାତ୍ମା ପୃଥକ୍ ବୋଲି ବେଦାନ୍ତମତେ ବିଶେଷରୂପେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରାଯାଇ ମୂଳମାନ ବିଶ୍ୱାସର ଅଛି । ଉକ୍ତ ଦର୍ଶନର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦର ସୂତ୍ର "ଉପପତ୍ତେଶ୍ଚ ।୪୨-ଉଭୟଥାପ୍ୟେକେଷାଂ ବହୁତ ପ୍ରତିଷିଦ୍ଧାବୈଦ୍ୟର୍ଥ୍ୟାଦିଭ୍ୟଃ । ୪୨ ।" ଦେଖିଲେ ବିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱୈତ ଅର୍ଥ ନ ହେବା ଅବ ହେତୁମାନଙ୍କରୁ ଜୀବାତ୍ମା ଆପଣାର କୃତକର୍ମର ଅପେକ୍ଷାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଭଲ ଭୋଗ କରିବାରେ ଅଜ୍ ସନ୍ଦେହ ରହିବ ନାହିଁ । "୧୬୬-ସୂତ୍ରାନ୍ତ । ୪୨ ।" ସୂତ୍ରରେ ମୂଳ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସ୍ମରଣ କରନ୍ତି ସେ ଜୀବାତ୍ମା ଭୋଗୀ ଅଜ୍ ପରମାତ୍ମା ଭୋଗ ରହିତ ଅଟନ୍ତି ବୋଲି ଚଳ । ଶଙ୍କର ଭାଷ୍ୟରେ ଶ୍ରୁତି "ତୟୋରନ୍ୟଃ ପରମାତ୍ମାହି ସନ୍ନପ୍ୟେଷ ନିର୍ଗୁଣଃ ସୁଖଃ । ନ ଲିପ୍ୟତେ ଫଳେନାପି ପଦ୍ମପତ୍ରମିବାମ୍ଭସା । ୧ । କର୍ମାତ୍ମାହ୍ୟସତ୍ତ୍ୱେଷୋଽସୌ ମୋହ ବଶ୍ୟୈଃ ସ ସ୍ୱକର୍ମଭିଃ । ସ ସପ୍ତ ଦଶକେନାସିର୍ଗିନା ସ୍ୱକ୍ଷ୍ୟତେ ପ୍ରକଃ । ୨ । ବଚନରୁ ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମା ପୃଥକ୍ ଥିବା ଏବଂ ଏକ ଫଳଭୋଗୀ ଓ ଅପର ଚିନ୍ତାରେ ଲିପ୍ତ ନ ହେବା ବୋଲିପାଇ ଅଛି । ଶ୍ୱେତାଶ୍ୱତର ୪ । ୬ ରେ "ତୟୋରନ୍ୟଃ ପିପ୍ପଳଂ ସ୍ୱାଦ୍ୱତ୍ତ୍ୱନଶ୍ନନ୍ନନ୍ୟୋ ଅଭିଚାକଶୀତି" ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକ ଫଳ ଭୋଗୀ ଓ ଅନ୍ୟ ଫଳ ଭୋଜନ କରି କେବଳ ସାକ୍ଷୀ ଅଟନ୍ତି ବୋଲି ହେଲା । କଠୋପନିଷଦରେ "ଏକସ୍ତଥା ସର୍ବଭୂତାନ୍ତରାତ୍ମା ନ ଲିପ୍ୟତେ ଲୋକ ଦୁଃଖେନ ବାହ୍ୟଃ ।" ୫ । ୧୧ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ସର୍ବଭୂତାନ୍ତରାତ୍ମା ପରମାତ୍ମା ଲୋକଙ୍କ ଦୁଃଖଦ୍ୱାରା ଦୁଃଖୀ ନ ହୁଅନ୍ତି ବୋଲି ଯାଇଅଛି । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଅଦ୍ୱୈତମତ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଯାଇ ପରମାଣୁ ଓ ପରମାତ୍ମାର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲୋପ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ପରମାତ୍ମାରୁ ପରମାଣୁ ଜାତ ହୋଇ ବିକାଶ ପ୍ରାପ୍ତିଦ୍ୱାରା ସଂସାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଅଛି । ଦର୍ଶନକାରମାନେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି ଯେ ନିର୍ବିକାର ପରମାତ୍ମାର ବିକାଶ ପରମାଣୁରେ ଆବିର୍ଭାବ ଓ ବିକାର ହୋଇ ନ ପାରେ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପରମାତ୍ମା ଓ ପରମାଣୁ ପୃଥକ୍, ଉଭୟେ ଜଡ଼ିତ ଓ ପରମାଣୁ ପରମାତ୍ମାର କର୍ତ୍ତୃକାଧୀନ । ଏସବ ବେଦସମ୍ମତ ଓ ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ ତାହାହିଁ ମୂଳଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପାଦନ କରୁଅଛି । ସ୍ଥଳେ ମହା ପଣ୍ଡିତ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ତାହାକୁ ଦ୍ୱୈତବାଦରେ ପରିଣତ କଲେ ! ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମକୁ ଉଡ଼ାଇଦେବା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଦ୍ୱୈତ ବା ଦ୍ୱୈତ ସହଜରେ ସଫଳ ହେବା ଜାଣି ସେ ଦ୍ୱୈତବାଦକୁ ଅଦ୍ୱୈତ-ବାଦରେ ପ୍ରତିପନ୍ନ କରି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ ପୂର୍ବକ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମକୁ ଉଡ଼ାଇଦେଲେ । ଏହାହିଁ ଅଧୁନିକ ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ । ଯେତେବେଳେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପଣ୍ଡିତ ସାର୍ବଭୌମ ଚୈତନ୍ୟଦେବଙ୍କୁ ବେଦାନ୍ତ ଶୁଣାଇ ଥିଲେ ଶୁଣିବାର ସାତ ଦିନରେ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି କହିଲେ "ପ୍ରଭୁ କହେ ସୂତ୍ରେର ଅର୍ଥ ବୁଝିବେ ନାହିଁ ଦୁର୍ବଳ, ତୋମାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଶୁନି ମନ ହୟ ବିକଳ । ... ପ୍ରମାଣେର ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରୁତି ପ୍ରମାଣ ପ୍ରଧାନ; ଶ୍ରୁତି ଯେ ମୁଖ୍ୟାର୍ଥ କହେ ସେଇ ସେ ପ୍ରମାଣ । ... ସ୍ୱତଃ ପ୍ରମାଣ ବେଦ ସତ୍ୟ ଯେଇ କହେ; ଲକ୍ଷଣା କରିଲେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରାମାଣ୍ୟ ହାନି ହୟେ । ବ୍ୟାସେର ସୂତ୍ରେର ଅର୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟେର କିରଣ; ସ୍ୱକଳ୍ପିତ ଭାଷ୍ୟ ମେଘେ କରି ଆଚ୍ଛାଦନ । ବେଦ ପ୍ରାଣ ଯେହେ ବ୍ରହ୍ମ ଚିଦାନନ୍ଦ; ସେଇ ବ୍ରହ୍ମ ବୃହଦ୍ ବସ୍ତୁ ଈଶ୍ୱର ଲକ୍ଷଣ । ପ୍ରଣବ ଯେ ମହା ବାକ୍ୟ ଈଶ୍ୱରେର ମୂର୍ତ୍ତି; ପ୍ରଣବ ହୈତେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ସର୍ବ ବେଦ ଜଗତେ ଉତ୍ପନ୍ନ । ଭଗ୍ନମତି ଜୀବ ହେତୁ ପ୍ରାଦେଶିକ ବାକ୍ୟ ; ପ୍ରଣବ ନା ମାନ ଭାବେ ବହେ ମହା ବାକ୍ୟ । ଏଇ ମତ କଳ୍ପନା ଉତ୍ପନ୍ନ ଶତ ଦୋଷ ବଳ; ବ୍ୟଭିଚାର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ବ ପକ୍ଷ ଅପାର କରିଲ । ବଚନ୍ତ୍ରୀ ଭଳ ଉପ୍ରହାଦ ଅନେକ ଉଠିଲ ; ସବ ଖଣ୍ଡି ଚିତ୍ତ ବଳ ମତ ସେ ସ୍ଥାପିଲ । ଭଗବାନ୍ ସମ୍ବନ୍ଧ, ଭକ୍ତି, ଅଭିଧେୟ ହନ୍ତେ; ପ୍ରେମ ପ୍ରୟୋଜନ ବେଦେ ଭିନବସ୍ତୁ କହେ । ଅତ ସେ ସେ ଶବ୍ଦ କହ ସକଳ କଳ୍ପନା ; ସ୍ୱତ ପ୍ରମାଣ ବେଦ ବାକ୍ୟ ନା କରେ ଲକ୍ଷଣା । ଅସ୍ପର୍ଶ୍ୟେଷ ଦୋଷ ନାହିଁ ଶ୍ରୟ ଅଶ୍ରୀ କୈଲ ; ଅତଏବ କଳ୍ପନା କର ନାସ୍ତିକ ଶାସ୍ତ୍ର କୈଲ ।" ଚୈତନ୍ୟଚରିତାମୃତ ମଧ୍ୟଲୀଳା ୬ଷ୍ଠ ପରିଚ୍ଛେଦ । ଏଥିଁ ଅଧିକ ମ ଅବା ବ କହିପାରେ ? ଚିନ୍ମୟ ଅବତାର ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଜ୍ଞା କହ ସଙ୍କରଗ୍ରହ୍ୟଙ୍କ ଦୋଷ ଖଣ୍ଡନ କ[illegible] ଈଶ୍ୱରତ ଦେଖା ଦେଉ ନାହାନ୍ତି ତାଙ୍କ ଉପରେ ଦୋଷ ଲଦିବାଠାରୁ ସହଜରେ ପଳାଇବାର ବାଟ ନାହିଁ । ସେ ଯାହାହେଉ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଶ୍ରୀଶ୍ରୀଧରରେ ଅଦ୍ୱୈତବାଦର ଜନ୍ମ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ପ୍ରେମ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ଜୀବାତ୍ମାକୁ ସେବାକାରୀ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧ ଯେଉଁ ବୈଷ୍ଣବ-ମାନଙ୍କର ପରମାତ୍ମା ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏବଂ ଜୀବାତ୍ମା ସେବାକାରୀ ପ୍ରେମମୟୀ ରାଧା । ଜୀବରେ ଈଶ୍ୱରତ୍ୱର ଆବିର୍ଭାବ ଚୈତନ୍ୟ-ଦେବ ସହ୍ୟ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଜ୍ଞାନୀ ମାନଙ୍କୁ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଶଙ୍କରଗ୍ରହ୍ୟ "ମୋହିନ" କହି ପାରନ୍ତି ମାତ୍ର ତାହା ନାସ୍ତିକ ପଦ ବୋଲି ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଅକୁଣ୍ଠିତଭାବେ କହିଲେ । ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଦେବ ମହାଜ୍ଞାନୀ ଥିଲେ । ନୋହିଲେ ଏତାବତ୍‌କାଳ ତାଙ୍କ ପ୍ରତିଳିତ ଧର୍ମ ପ୍ରବଳ ଲୋକଙ୍କେ ଆଦରଣୀୟ ହୋଇ ରହି ନ ଥାନ୍ତା । ଉପରୋକ୍ତ କଥା-ମାନଙ୍କରୁ ବେଦରେ ଦ୍ୱୈତ ମତ ପ୍ରଚାର ଏବଂ ତାହାହିଁ ସନାତନ ଧର୍ମ ବୋଲି ପାଠକଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ରହିବ ନାହିଁ । ଫକୀରମୋହନବାବୁ ଆମ୍ଭର ବିଦ୍ୟୋଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଓ ନମସ୍ୟ ତାଙ୍କ କଥା ଉପରେ ମୋର କଥା କହିବା ଅନେକେ ଧୃଷ୍ଟତା ଓ ପ୍ରଗଲ୍ଭତା ମନେ କରିପାରନ୍ତି । ତଥାପି ଅନେକେ ବେଦ ବିଷୟରେ ଭ୍ରାନ୍ତ ହେବେ ବୋଲି ବର୍ତ୍ତମାନଗ୍ରନ୍ଥରେ ତାଙ୍କ କଥିତ ଉପାଖ୍ୟାନ ଯେ "ବୈଦିକ" ନୁହେ ଏହା ଦେଖାଇବାକୁ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଅଛି । ଦୋଷ ହୋଇଥିଲେ ପାଠକେ କ୍ଷମା କରିବେ ।

ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର ଦାସ ।

ଟିପ୍ପଣୀ ।

୨୭-ନରସିଂହପୁର— ଗଡ଼ଜାତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣି ଏହି ଧାରଣା ହୋଇଥିଲା ଯେ, ଏସବୁ କେବଳ ଶୈଳ ଜଙ୍ଗଲମୟ ହିଂସ୍ର ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳ-ସଙ୍କୁଳ ଭୀଷଣ ସ୍ଥଳ । ଏ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲାକ୍ଷଣି ସେହି ଶାର୍ଦ୍ଦୂଳସଙ୍କୁଳ ପଥରେ ପଦେମାତ୍ର ଏଡ଼ାଇ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଏବଂ ସମସ୍ତ ବଳକା ଯେଉଁ ସେମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ବସ୍ତୁରେ ପ୍ରସାଦ ଗଣାଯାନ୍ତି । ବନ୍ତ୍ର ନରସିଂହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସେ ଧାରଣା ଭ୍ରମାତ୍ମକ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ ହେଲା । ଏହି ଗଡ଼ ମହାନଦୀଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ କୋଶ ଉତ୍ତର ଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଦୃଶ୍ୟ ଅତି ରମଣୀୟ । କେବୋଟି ଶୁଭ୍ର ପାହାଡ଼ ଥିଲେହେଁ ତେବେ ଜଙ୍ଗଲମୟ ନୁହେ । ବରଂ ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ କେବୋଟି ଶୈଳ ଗୁରୁତ୍ୱର୍ଯ୍ୟତ୍ତ ହୋଇ ଉଚ୍ଚଧାରର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ପ୍ରକାଶ କରୁଅଛି । ନରସିଂହପୁର—ବଡ଼ମ୍ବା, ଉଚିତପୁର, ଢେଙ୍କାନାଳ, ଅନୁଗୁଳ, ଦଶପଲ୍ଲା ଓ ଖଣ୍ଡପଡ଼ା ଏହି ଚାରିଜିଲ୍ଲାର ମଧ୍ୟ-ରୋଷିଏ କେନ୍ଦ୍ରସ୍ଥଳ । ଏହିସବୁ ଗଡ଼କୁ ଏଠାରୁ ସିଧାର ସୁବିଧା ଅଛି । ଢେଙ୍କାନାଳରାଜ୍ୟ ଚାରିଭାଗରେ ଭିନ୍ନଭାବେ ଉତ୍ତରରେ ଏହାର ବୁଢ଼ି ବୁଢ଼ୀ ଘାଟି ରୋଷିଏ ଦର୍ଶନୀୟ ସ୍ଥାନ । ଏଠାରେ ଦୁଇଟି ପର୍ବତ ମଧ୍ୟରେ ଉଚ୍ଚ ଚାରିପଥ ଯେଉଁ ଚୁଡ଼ିକ, ଚୁମ୍ବିତ ଏବଂ ବଳକ ଗଣ୍ଡରେ ଯାଇଅଛି, ତାହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦର୍ଶକର ମନୋଲୋକ ଆକର୍ଷଣ କରିବ । ଏହାର ପାଖ ଦେଶରୁ 'ଉତ୍ତର' ନାମଧାରଣୀ ରୋଷିଏ ଗିରି ଦର୍ଶନୀ ବହୁଥିବା ଏହି ଜଳରାଶି ପୁଷ୍ପସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଅଦୂରେ ମହାନଦୀ ସଙ୍ଗରେ ମିଳି ଅଙ୍ଗ ମିଶାଇ ଦେଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏ ଗଢ଼ ପୂର୍ବପାଖକୁ ମାଡ଼ିଅଛି । ସ୍ୱପ୍ନଚିତ୍ର ଦେବାଳ ଦାମୋଦର ପଞ୍ଚାୟତ୍ରିକଙ୍କର ଅମଳରେ ଏହାର ପୂର୍ବାଂଶ ଅପୂର୍ବଶ୍ରୀ ଧାରଣ କରିଅଛି । ଏଠାରେ ସ୍ନାନନିର୍ବାଚନାଦରେ ଯେଉଁ ପସନ୍ଦ ଦେଖାଗଲା ତାହା ସହୃଦୟ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ନ ଜଣାଇ ରହି ହେଲା ନାହିଁ । ମହାନଦୀର ଉତ୍ତର କୂଳର ନାତିଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଶୈଳ ଉପରେ କୈଳାସର ଶୃଙ୍ଗ ଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରାୟ ଯେଉଁ ସୌଧଟି ଦେଖାଯାଏ—ତାହାର ନାମ ଇନ୍ଦ୍ରଭବନ । ୧୯୦୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ନିର୍ମିତ । ଯଥାର୍ଥ ଏହା ଇନ୍ଦ୍ରଭୋଗ୍ୟ ପ୍ରାସାଦ । ଏହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଶୋଭାମୟୀ ପ୍ରକୃତିର ଅତି ମନୋରମ ଚିତ୍ରପଟମାନ ରହିଅଛି । ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ମହାନଦୀର ସୁଦୂର ପ୍ରସାରିତ ସିକତାମୟ (ଚେରେ) ବା ସଲିଳମୟ ସେତୁ ଓ ଦଶପଲ୍ଲାର ସୁନୀଳ ଶୈଳାବଳୀ । ସେହି ଦନ୍ତୁରିତ ଶୈଳରେଖା ଉପରେ ଭୁଙ୍ଗ ମଣିବନ୍ଦ୍ରା ତାହାର ସେଉମୁକୁଟ ମସ୍ତକକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ ଅଛି । ବିପରୀତ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପ୍ରୋକ୍ତ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ଘାଟି ଓ ନରସିଂହପୁରର ଶୈଳମାଳା । ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରଭବନର ସମ୍ମୁଖ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ପାଷାଣଖଣ୍ଡମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ମହାନଦୀର ଗତିପଥ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଅଛି । ସେଥିରୁ ଦର୍ଶକ ମହାନଦୀ କେଉଁଠାରେ ବହି ଯାଇଅଛି ଅର୍ଥାତ୍ ତାହାର ଗତିପଥ କେଉଁଠି ସରଳ ବା ବକ୍ର, କେଉଁଠି ସଙ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ଅଥବା ପ୍ରଶସ୍ତ ଏହା ସହଜରେ ଜଣେ ମଧ୍ୟରେ ଜାଣିପାରିବେ ।* ଦାମୋଦରବାବୁଙ୍କର ହିନ୍ଦୁ ପସନ୍ଦ—ପୂର୍ବପାଖର ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡିଆ ଉପରେ ଭାସ୍କର ଓଡ଼ାଂର ସର୍ବସ୍ୱଙ୍କର ନୂତନ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ । ଏଥିରେ ସେତପଦ୍ମାସୀନା-ବୀଣାସ୍ତ୍ରକରଭିଜ୍ଞିଜ୍ଞ ସରସ୍ୱତୀ ଗୋଟିଏ ଓ ଭୂର୍ଗ ଅଛରେ ଉତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ଚିତ୍ରାଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଭାସ୍କରଧାମର ଭବନିର୍ମିତ ଦେବାଳୟ । ତତ୍ ସମୟରେ ପ୍ରଥମ ନବନିର୍ମିତ ଜୋଲମଣ୍ଡପ ଅଥବା ଜଗନ୍ନାଥ କୀର୍ତ୍ତନର ମଣ୍ଡପ । ଦାମୋଦର ବାବୁ ଭକ୍ତିରସରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱତଃ ଜଗନ୍ନାଥ କୀର୍ତ୍ତନରେ ଅନୁପାଳନ କରିବାଦ୍ୱାରା ଜଗନ୍ନାଥ-ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ ଭକ୍ତିମଜ୍ଜ ନାଗରିକ ସ୍ୱଲକ୍ଷଣା ଦେବୀଙ୍କର ସୁପ୍ରସନ୍ନତାର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି କୀର୍ତ୍ତନରେ ମୋ ବୈଷ୍ଣବଙ୍କ ପରି ଗୋପୀଭାବମଣ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅଦର୍ଶ ନ ଧରି 'ଏକମେବ । ଦ୍ୱିତୀୟଂ', ଜଗତ ଥିବ ଅଦର୍ଶ ଧରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସମସ୍ତ ସାକାର ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଓଁ ବ୍ରହ୍ମର ରୂପ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି । ଧର୍ମର ଉଦାରତ୍ୱ ଏବଂ କୀର୍ତ୍ତନର ମୌଳିକତା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହି କୀର୍ତ୍ତନ ପ୍ରଣେତା ବଡ଼ ଅମ୍ବାନଙ୍କର ପ୍ରଶଂସନୀୟ ।

ପୂର୍ବୋକ୍ତ ସରସ୍ୱତୀମନ୍ଦିର ଦକ୍ଷିଣରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣର ସୂତ୍ରପାତ ହୋଇଅଛି । ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଶିବ୍ୟାଳୟ ସମାନରେ ରତ୍ନାକର ଧାନ୍ୟାଗାର ବା ଭଣ୍ଡାର । ତତ୍‌ସମ୍ମୁଖରେ ପୁଣି ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ମଣ୍ଡପ ଓ ଧର୍ମଶାଳାର ନବନିର୍ମିତ ଗୃହ । ସ୍ଥୂଳତଃ କହିବାକୁଗଲେ ଲକ୍ଷ୍ମୀସରସ୍ୱତୀଙ୍କର ବିଭାଗ ଅତି ନିପୁଣ ଭାବରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଅଛି । ନରସିଂହପୁରର ସିଂହଉପାଧ୍ୟାସ୍ତ ପଞ୍ଚମଗ୍ରାମ ଭୂଷ୍ଟଚନ୍ଦ, ସିଂହଙ୍କଦ୍ୱାରା ଖୋଦିତ ଜନ୍ମନ୍ତ୍ରସାଗର ନାମକ ଜଳାଶୟର ସାଧାରଣଶ୍ରୀ ଏବଂ ଭବ୍ୟୀବିସ୍ତୃତ ଦାମୋଦର ପାଠାଗାରର ଶୀତ ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାର ଦ୍ୱୟରେ (୪ । ୪ । ୧୧) ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ଭୂଷ୍ଟ ପ୍ରସନ୍ନ ମନେ କରୁଁ । ବ୍ରହ୍ମବାଟିର ଉଦ୍ୟାନରେ ଅଳ୍ପ ଏକ ପସନ୍ଦ ଦେଖାଗଲା । ଏହାକୁ ନରସିଂହପୁର ରାଜ୍ୟର ମାନଚିତ୍ର ବୋଲି ବୋଲ । ଏହି ଚିତ୍ରରେ ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଗତ ମହାନଦୀର ଗତିପଥ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇ, ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଗଢ଼ର ସଙ୍କେତ ସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଚିତ୍ର । ତାହାର ଯେଉଁ ଦିଗ ଯେଉଁ ପଥକୁ ଯାଇଅଛି ଅବିକଳ ସେହି ଆଦର୍ଶରେ ପଥମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ପାହାଡ଼ସ୍ଥାନରେ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପାହାଡ଼ ତଥା ନଦୀ ଓ ଗଢ଼ ଗ୍ରାମ ପ୍ରଭୃତିର ସଙ୍କେତ ଦିଆଯାଇଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗ୍ରାମ ସ୍ଥଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କୂଣ୍ଡରେ ନାମ ଲେଖାଯାଇ ଅଛି । ଅଥଚ ଚାଉଳରେ ଚାଉ ଉହ ବର୍ଗିଗ୍ରର ଶୋଭା ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛି । ସ୍ମରଣରେ ଶୁଣିଅଛି ଯେ ଗଣେଶ ଦେଉଡ଼ାଗ୍ରାମପାଣ ବୁଲିଆସି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ବୁଲିଆସି ପ୍ରଚାର କରିଲେ । ସେହି ନ୍ୟାୟରେ ଲେଖକ ଏହି ଚିତ୍ରଟି ବୁଲିଆସି ସମଗ୍ର ନରସିଂହପୁର ରାଜ୍ୟ ବୁଲି ଆସିଅଛି ବୋଲି କହିପାରେ । ଚିତ୍ରର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ପୁଣି ଭୂମଣ୍ଡଳର

* ୧୯୦୭ ଅବ୍ଦର ଜାନୁୟାରୀ ମାସରେ ବଙ୍ଗର ଲେଖକ ମାନଙ୍କର ଗୁରୁ ଏଣ୍ଡ୍ରୁଜ୍‌ଙ୍କ ସହୋଦର ସେଣ୍ଟଜେଭିୟର୍ସ କଲେଜର ଛାତ୍ରମାନେ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ, ତେବେଠାରେ ସେ ଏହି ଇନ୍ଦ୍ରଭବନ ଦେଖି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ମାନଙ୍କ ଅଛି । ଭୂଣରେ ଭୁଇଁ ମୋଲାମାର ଭୂମି ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ମୋଲାର୍ଦ୍ଧର ସଂକେତସ୍ୱରୂପ ହୋଇଅଛି । ସେଥିରେ ମହାସାଗରମାନଙ୍କର ନାମ ଅତି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ଭୂଣରେ ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଦର୍ଶକଙ୍କୁ ପରିତୃପ୍ତ କରିବାର ଅନ୍ୟ ଏକ କୌଶଳ ଏହି ଯେ, ତାହାର ପ୍ରବେଶଦ୍ୱାରର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ 'ସ୍ୱାଗତ' ଓ ଅପରପାର୍ଶ୍ୱରେ 'ବିଦାୟ' ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରକାରେ ଭୂଣ ଓ ଶାଳରେ ଅତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ବା ଉଲ୍ଲିଖିତ, ଅଥବା ଦ୍ୱାରଦ୍ୱୟରେ welcome ଏବଂ flowers to thee ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣଦ୍ୱାରରେ Adieu ଏବଂ ଧର୍ମ ଏବଂ ପୃଷ୍ଠାଙ୍କିତ । * ନରସିଂହସୁରର ଏହି ସବୁ 'ପ୍ରଗତି' ଦେଖି ମନରେ ଆନନ୍ଦ ଜନ୍ମିଅଛି । ସେ ଯାହାହେଉ ଉତ୍ତମ୍ଭରେ ଅଧିକ ଲେଖି ଉପଯୁକ୍ତ ହେବୁ ନାହିଁ । ଏପରି ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଇତିହାସାଶ୍ରିତ ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି ଯେ ଏ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବ ନାମ 'ଅଷ୍ଟ' ଥିଲା ଏବଂ ତାହା ତିନିଖଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ ଥିଲା ନରସିଂହ ଜେଲା, ସୁଦ୍ଧ ଜେଲା ଓ ଭାଲୁଗାଇକ ରାଜ୍ୟ ନାମକ ତିନି ଭାଇ ସେହି ତିନିଟି ରାଜ୍ୟକୁ ଶାସନ କରୁଥିଲେ । ଏକଦା ଧର୍ମସିଂହ ନାମକ ରାଜପୁତାନାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜୟପୁର ଜେଲାଂଶୀସ୍ଥ ଶକ୍ତିସ୍ଥ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନାର୍ଥେ ଏହିଦାଟେ ଯାଇ ଯାଇ ଏଠାରେ ଶୁଣିଲେ ଯେ ଗୋଟିଏ ମହାବଳବାସ ଏ ରାଜ୍ୟର ଏହି ଗୋ ମନୁଷ୍ୟ ନଷ୍ଟ କରୁଅଛି, ରାଜା ତାହାକୁ ମାର ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେଇ ଧର୍ମସିଂହ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭୀତିରେଖି ଶ୍ରବଣରେ ଦସ୍ୟୁପରବଶ ହୋଇ ବିଚାରକାଳ ବହି ସେ ମହାବଳକୁ ସଂହାର କରି ରାଜ୍ୟକୁ ନିରୁପଦ୍ରବ କରିଥିଲେ । ଏତତ୍ ଶ୍ରବଣରେ ରାଜା ନରସିଂହ ଜେଲା ଅର୍ଥାତ୍‌ଭିତ୍ତି ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଶୀଘ୍ର ଜେଲାରୁ ବହିଷ୍କୃତ କରିଦେବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଧର୍ମସିଂହଙ୍କ ଗୁଣାନୁରକ୍ତ ପ୍ରଜାମାନେ ବିରକ୍ତ ହେଇ ଧର୍ମସିଂହଙ୍କୁ ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇଲେ । ପ୍ରବାଦ ଅଛି— ପ୍ରଜା ମେଳକ ରାଜା ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଧର୍ମସିଂହ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ବଳୀୟସୀ ହୋଇ ନରସିଂହପ୍ରମୁଖ ତିନି ଭାଇଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ତହିଁ ସେମାନେ ସମ୍ବଳକୁ ଲୟ ନ କରି ଶକ୍ତିସ୍ୱୋଚିତ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଶିରଶ୍ଛେଦନ କରି ଭୁମ୍ଭେ ରାଜା ହୁଅ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭ ତିନି ଜଣଙ୍କ ନାମରେ ଏ ରାଜ୍ୟର ନାମ ଯେପରି ହୁଏ, ତାହା କରିବ । ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଅନ୍ତିମ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅନୁସାରେ ଧର୍ମସିଂହ ତିନି ଭାଇଙ୍କର ଶିରଶ୍ଛେଦନ କରି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ନରସିଂହଙ୍କ ନାମାନୁସାରେ ରାଜ୍ୟର ନାମ 'ନରସିଂହପୁର' ଏବଂ ତନିଷ୍ଠ ପାଇକରସ୍ୱର ନାମାନୁସାରେ ଗଡ଼ର ନାମ 'ପାଇକ ପଡ଼ା' ଦେଇଥିଲେ । ଅଳ୍ପ ଦିନଧରେ ସେଇ ସ୍ଥାନରେ ସେହି ତିନି ମୁଣ୍ଡ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ସେ ସ୍ଥାନ ଅଦ୍ୟାପି 'ମୁଣ୍ଡଜେଲା' ନାମରେ ଅଭିହିତ ହୋଇ ଅଛିଅଛି । ଏହି ଧର୍ମସିଂହଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ରାଜା ସାଧାରଣ ମାନସିଂହଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିଣ ଜଣ ସିଂହବଂଶୀ ରାଜା ରାଜତ୍ୱ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ଯେପରି ଜୟପୁରୀ ସିଂହଙ୍କ କଥା ଶୁଣାଗଲା, ସେହିପରି ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟର ପୂର୍ବ ରାଜବଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ବଂଶବଳୀ ଶୁଣାଯାଏ । ସମସ୍ତେ ରାଜପୁତାନାରୁ ଆଗତ ଜଣେ ଜଣେ ଶକ୍ତିସ୍ୱରର ବଂଶଧର । ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଏ ଯେ ଉତ୍କଳକୁ ପଶ୍ଚିମରୁ (ଯୋଧପୁର, ଜୟପୁର, ମିରାର, ଉଦୟପୁର, ଭୋଜପୁର ପ୍ରଭୃତି) ତୌଦ ସବ ଶକ୍ତିସ୍ୱ ଆସିଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କରଣମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପଶ୍ଚିମରୁ ଆସିଥିବା କଥା ଶୁଣାଯାଏ । ବଙ୍ଗ ଦେଶକୁ ପଶ୍ଚିମରୁ ପଞ୍ଚ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପଞ୍ଚ କାୟସ୍ଥ ଆସିଥିବା ଇତିହାସ ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏହି ଜନଶ୍ରୁତିର ସତ୍ୟରୁ ଅନୁମିତ ହେଉଅଛି ଯେ, ଅଗ୍ରେ ସେହି ଜାତିର ପଶ୍ଚିମ ଦେଶ ଆର୍ଯ୍ୟବସତି ଥିଲା । ତେଣୁ ବହୁଳ ସଂଖ୍ୟକ ମାନଙ୍କରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶକ୍ତିସ୍ୱାଦି ଆର୍ଯ୍ୟଜାତି ନ ଥିଲେ, ସଂଶୟବିହୀନରେ ସେମାନେ ଦୂର ଦେଶମାନଙ୍କରେ ବସତି ବିସ୍ତାର କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଐତିହାସିକ ସତ୍ୟ ଲୋକଙ୍କ କଣ୍ଠାଗ୍ରରେ ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଓ ପଞ୍ଚଶତ ହୋଇ ନାନାସ୍ଥାନରେ ନାନା ପ୍ରକାର ବଂଶବଳୀରୂପେ ସମ୍ପ୍ରଚାରିତ ରହିଅଛି ।

ଯ—ଯୋଡ଼ମ୍ ;—(ଯୋଡ଼ମୁହିଁ) ଯୋଡ଼ମ୍ ପଞ୍ଚ-ଷୋଳବର୍ଷୀୟା ଅଣ୍ଡିଏ ଦଣ୍ଡପାଟ । ଏହା ବର୍ତ୍ତମାନ ଦଶପଲ୍ଲା ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଲେହେଁ ଦଶପଲ୍ଲାର ପ୍ରାକୃତିକ ସୀମାର ବାହାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ମହାନଦୀର ଉତ୍ତର ପାର୍ଶ୍ୱରେ ନରସିଂହ-

* ଏଥିରେ ନରସିଂହପୁରର ପୂର୍ବତନ ଦେବାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଶଂସାର ଯୋଗ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପୁରର ସୀମାନ୍ତ ଏବଂ ଅନୁଗୁଳ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହା ପୂର୍ବେ ଅନୁଗୁଳ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିଲା । ଶଂବଦନ୍ତୀ ଅଛି, ଯେତେବେଳେ ନାଗପୁରର ଭୋସଲା ଓଡ଼ିଶାରେ ଅଧିପତ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ଜଣେ କର୍ମଚାରୀ ଅନୁଗୋଳବାଟେ ପୁରୀ ଦର୍ଶନକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଅନୁଗୋଳର ଦୋହନ୍ତନ ରାଜା ଲକ୍ଷ୍ମୀଚନ୍ଦ୍ର ଜଗଦେବ ତାଙ୍କର କେତୋଟି ଘୋଡ଼ାକୁ ଲୁଣ୍ଠନ କରିବାରୁ ସେ ଏ ସମ୍ବାଦ ଶୀଘ୍ର ଭୋସଲା ରଘୁଜୀଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ । ରଘୁଜୀ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇ ଅନୁଗୋଳର ଜଗଦେବଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିଲେଇ ଯାଉଥିଲେ, ଦନ୍ତୁ ଦଶପଣ୍ଡାର ରାଜା ବିଲୋଚନ ଭଞ୍ଜଦେବ ହେତୁ ଆଶ୍ୱାସ ସ୍ୱୀକାର କରି ତାହାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରାଇଥିଲେ । ଏହି ଉପକାରରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଜଗଦେବ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଘୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡି ଉପହାର ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ବର୍ଷେ ପୋର ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ପଡ଼ିବାରୁ ଅନୁଗୋଳର ରାଜା ଦଶପଣ୍ଡାରୁ ଚାଉଁଳ ଧାନ ଏବଂ ଡାଲି ଚାଉଳ କେଇଥିଲେ, ତାହାର ମୂଲ୍ୟପରିଶୋଧ ସ୍ୱରୂପ ସେ ଦଶପଣ୍ଡାକୁ 'ଘୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡି'କୁ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ମୂଳ ଦଶପଣ୍ଡାକୁ ଘୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡି କହନ୍ତି, ସେଠାରେ ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଦୁର୍ଗ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାର ଦଗ୍ଧାବଶେଷ ଅଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ନରସିଂହପୁର ଓ ଅନୁଗୋଳ ରାଜ୍ୟ ସହିତ ସୀମାବିବାଦର ଅଶଙ୍କା ସର୍ବଦା ଥିବାରୁ ସମ୍ଭବତଃ ଏହି ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ଦୁର୍ଗଠାରେ ନରସିଂହପୁର ସହିତ ଦଶପଣ୍ଡାର ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହୋଇଥିବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ।

"ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱେ ଦଶପଣ୍ଡା ନୃପବର,
ଯୁଦ୍ଧ କରିଥିଲେ ଚହିଁ ମହା ଘୋରତର ।
ପରାଜୟ ପାଇ ଦଶପଣ୍ଡାର ନରେଶ,
ସ୍ୱରାଜଧାନୀରେ ଯାଇ ହୋଇଲେ ପ୍ରବେଶ ।
ଘୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡ ଦୁର୍ଗକୁ ସୈନ୍ୟ ନେଇ ଯେ ଲୁଣ୍ଠିଲେ,
ସ୍ୱରାଜ୍ୟେ ଲୁଭ୍ତ କରିବେ ବଳେ ଆକ୍ରମଣ ।"

ନରସିଂହପୁର ଇତିହାସ ।

ନରସିଂହପୁରର ରାଜା ଶ୍ରୀ ଜିଗଲାଥ ମାନସିଂହ ହରିଚନ୍ଦନ ମହାପାତ୍ର (୧୭୦୯-୧୭୭୭ ସାଲ) ସ୍ୱୀୟ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ହେତୁ ସୈନ୍ୟସହିତ ଏହି ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ପଠାଇ ଥିଲେ । ଏଥିରେ ସ୍ୱୟଂ ମନ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଅନେକ ସୈନ୍ୟ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ । ତଥାପି ଅଳ୍ପମାତ୍ର ସୈନ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କରିଥିଲେ । ଏହି ଗଡ଼ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବଂଶଧର କହନ୍ତି ଯେ, ଯେମାନେ ଘୋଡ଼ାମୁଣ୍ଡି ଦୁର୍ଗରେ କଦାପି ପ୍ରବେଶ କରିନାହାନ୍ତି । ଅନୁଗୋଳ ରାଜ୍ୟ (ଶାସ ହେବାରୁ କେତେକ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ) ଏହି ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ କେବଳ ଭୋପଧ୍ୱନି ଶ୍ରବଣରେ ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଦେଇଥିଲା । ଏହି ଗଡ଼ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଉତ୍ତର ମୁଖ । ଦ୍ୱାରଦେଶର ଦୁଇ ପାଖରେ ଦୁଇଟି ମୃତ୍ତିକାସ୍ତୂପ (mount) ଥିଲା । ଅଦ୍ୟାପି ତାହାର କେତେକ ଅବଶେଷ ଅଛି । ବିପକ୍ଷ ପକ୍ଷରୁ ଗୋଳା ଆସିଲେ ଆଗେ ଏହି ସ୍ତୂପରେ ପଡ଼େ, ଏବଂ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ଗ ଦ୍ୱାର ରକ୍ଷାଯାଏ । ଏହା ଉପରେ ପଥ ଭୋପ ବସାଇ ବିପକ୍ଷ ଆଡ଼କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପୂର୍ବେ ଏ ଦେଶରେ ଦୁଇପ୍ରକାର ନିର୍ମାଣ ବା ଭୋପର ବ୍ୟବହାର ଥିଲା । ସାଧାରଣ ଭୋପ କାଠର ବୈଠକା ବା ଚକିଆ ଉପରେ ବନ୍ଧୁକ ପର ଲାଗି ରହିଥାଏ । ଅତି ପ୍ରାଚୀନକାଳରେ ଯେଉଁ ବୃହତ୍ ନାଳୀକାସ୍ତ୍ରର ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣାଯାଏ, ଏହା ବୋଧହୁଏ ସେହି ଜାତୀୟ । ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଗଣ୍ଡିଆ ଭୋପ । ଏହା ସାଧାରଣ ଭୋପ ଅପେକ୍ଷା ଦୈର୍ଘ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ, ସ୍ଥୂଳଭାବରେ ଅଧିକ ଏବଂ ଗୁରୁଭାର । ଆଧୁନିକ ଭୋପରେ ଯେପରି ଗୁଳିପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଲମାଳ ପ୍ରବେଶ କରାଇ ଟିପିଦେଲେ ତାହା ଯେପରି ଦୂରରେ ଫାଟିଯାଇ ଗୁଳି ବୃଷ୍ଟି କରେ । ଏ ଭୋପରେ ବୋଧହୁଏ ସେପରି ହେଉ ନ ଥିବ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆଉ ଅଗ୍ରସର ହେବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଗଡ଼ର ଅବସ୍ଥିତି ଓ ନିର୍ମାଣ କୌଶଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଦୁଇ ଚାରିକଥା କହୁଅଛୁଁ । ଏହି ଦୁର୍ଗ କୌଦାତ ଉଚ୍ଚ ଓ ଚାରିଦାଟ ପ୍ରଶସ୍ତ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ମାଟିର ପାଟେଶ୍ୱରଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ଭେଦ୍ୟ ଏବଂ ଗୋଟିଏ ଗଭୀର ପରିଖା-ବଳୟଦ୍ୱାରା ଦୁର୍ଗମ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଚୀରର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ଥାନ୍ତ୍ୟ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ମାଟିର ଢିବି (ସ୍ତୂପ) ଅଛି । ପରିଖାର ପୂର୍ବ ଅଂଶ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଗଭୀର ନାଳ ପରି ଦେଖାଯାଉଅଛି । ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ତାହା ଗୋଟାପଡ଼ି ଖାତ ପ୍ରାୟ ଦିଶୁଅଛି । ଦୁର୍ଗର ତୋରଣ ଯୋଡ଼ିଏ ଲମ୍ବା ଗୋଲଦଣ୍ଡ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଦରାଖଣ୍ଡଦ୍ୱାରା ରୁଦ୍ଧ ଥିଲା । ଏହି ଦରାଖଣ୍ଡରୁ ଖାତ ପାଇଲେ ଦୁର୍ଗରେ ପଶିବା ପୂର୍ବେ ଆଉ ଦୁଇଟି ଦ୍ୱାର ଡେଇଁବାକୁ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଉଥିଲା । ଦୁର୍ଗଟି ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ଯୋଗରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ସହସ୍ର ହସ୍ତ ହେବ । ଏହାଠାରେ ଜେଲେଜେଲେ ସେନାପତି ବା ସର୍ଦ୍ଦାରସିଂହଙ୍କ ଅଧୀନରେ ପ୍ରାୟ ପଞ୍ଚଶତ ସୈନିକ ବାସ କରୁଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାପି ସେହି ପାଇକ, ଚଢ଼ଲାସ୍ତ୍ରକ ସିଂହସର୍ଦ୍ଦାର, ଉତ୍ତରକବାଟ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କର ବଂଶଧରମାନେ ଏହି ଗଡ଼ ଭିତରେ ରହି ଅଛନ୍ତି । ଏହି ଗଡ଼ର ଦକ୍ଷିଣସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିରରେ ଯେଉଁ ମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦିନୀ ଚଣ୍ଡୀ ଅଛନ୍ତି, ସେ ସମ୍ଭବତଃ ଗଡ଼ଦାର୍ଯ୍ୟାଙ୍କର ଇଷ୍ଟଦେବତାରୂପେ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । ଏହି ଯୋଡ଼ମୁ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରାଚୀନ କୀର୍ତ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୋଟି ବଡ଼ ଯୋଗସ୍ତ ଅଛି । ଏ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ଥାନୀୟଲୋକେ ଭାହାଲିଆ କୀର୍ତ୍ତି କହନ୍ତି । ସିଂହନାଥ ଓ ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭାହାଲିଆ ନାମ ଶୁଣିଥିଲି । ଏହି ଭାହାଲିଆମାନେ ଯେ କିଏ, ତାହା ସ୍ଥିର କରିବା ବଡ଼ କଠିନ । ମୋଇନ୍ତ୍ରୀରୁ ଜଣାଯାଉ ଅଛି ଯେ, ଭାହାଲିଆ-ମାନେ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ରହୁଥିଲେ ସେଠାରେ ପୋଖରୀ ଖୋଳାଇ ସେଥିର ଜଳ କେବଳ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଦେବମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେବତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପୂର୍ବକ ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଜଳାଶୟର ଜଳ ବା ମନ୍ଦିର ଦେବତାପ୍ରତି ବଡ଼ ଘୃଣା ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଅଧିକକାଳ ନ ରହି ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଏହିପରି ଅବସ୍ଥାନ କରି ସ୍ତ୍ରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାତ୍ରା କରିଥିଲେ । ଯୋଡ଼ମୁର ସର୍ଦ୍ଦାର ବଂଶଧର ବୃଦ୍ଧ ଦାନବନ୍ଧୁ ସର୍ଦ୍ଦାରସିଂହ ଜଣେ ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସଜ୍ଞ ଲୋକ । ସେ କହିଲେ ଯେ ଏହି ଭାହାଲିଆମାନଙ୍କର ସ୍ୱରୂପଣ ଅଜିକୁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇଶତବର୍ଷ ହେବ । ତାହାହେଲେ ଏହି ଭାହାଲିଆ ନାମରେ ସମ୍ଭବତଃ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଅମଲର ସେହି ବର୍ଗୀମାନଙ୍କପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବ ! ! ସେମାନେ ସବଳରେ ଏହି ଉତ୍କଳକୁ ଅତିକ୍ରମ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନର ଲୋକମାନେ ଉତ୍କଳବାସୀମାନଙ୍କୁ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ବୋଲି ବଡ଼ ଘୃଣାଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ଜଳ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କୁଣ୍ଠା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ।

ସୁଖର କଥା ଯେ ଏହି ଯୋଡ଼ମୁ ଅଞ୍ଚଳରେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭକ୍ତିଭାଜନ ବୃଦ୍ଧକବି ଶ୍ରୀ ଫକୀରମୋହନଙ୍କର ନାମ ଗୋଟିଏ ପାହାଡ଼ ଓ ବକ୍ଷରେ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇଅଛି । ଦଶପଲ୍ଲା ରାଜ୍ୟର ଦେବାନ ଥିବା ସମୟରେ ଏହି ଯୋଡ଼ମୁ ସେମ୍ଭ ଅନୁଗୋଳ ସହିତ ସନ୍ଧି ବିବାଦ ହୋଇଥିଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ଚେଷ୍ଟା ଓ ଅନୁକୂଳ ବଳରେ ଏହା ଜରୁପଦ୍ରବ ହେବାରୁ ପ୍ରଜାମାନେ ଗୋଟିଏ ସୀମାନ୍ତ ଶୈଳକୁ ସେହି ଦିନଠାରୁ ଅଦ୍ୟାପି 'ଫକୀରମୋହନ ଡୁଙ୍ଗୁରୁ' ବୋଲି କହି ଥାଆନ୍ତି । ମହାନଦୀର ବନ୍ୟା ଯେଉଁ ନୁଅଣିଆ ଅଂଶରେ ଆସି ଏହି ଅଞ୍ଚଳ ଜଳପ୍ଲାବିତ କରି ପକାଉଥିଲା, ସେହି ଅଂଶରେ ଜମିଦାର ଫକୀରମୋହନ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ମିଳାଇ ଗୋଟିଏ ପଥରବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେବାଦ୍ୱାରା ଏହାକୁ ବନ୍ୟାର ଉପଦ୍ରବରୁ ରକ୍ଷା କରିଥିବାରୁ ସ୍ଥାନୀୟଲୋକେ ତାହାକୁ (ଫକୀରମୋହନ ବନ୍ଧ) ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଗୌରବ ଏହି ସହଜ ସୁନ୍ଦର ସ୍ମୃତିରକ୍ଷା ପ୍ରସ୍ତାବ ଉଦାସୀନ ସଭ୍ୟସମାଜର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ନୁହେ କି ? (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ମୁରୁଣ୍ଡ ରଥ ।

ନିରାଶେ ।

(ମୋର) ନୟନର ବାଟ ନୟନେ ମରିଛି
ହୃଦୟେ ବହିଛି ଜ୍ୱାଳା,
ମଜ୍ଜିଲାଛି ମୋର ପ୍ରାଣର ହରଷ
ଶୁଖିଛି କୁସୁମ-ମାଳା ।
ଦେଖା ଦେଇ ବୋଲି କ୍ଷୋଭ ଦେଇ ଆଶା
ରହେ ଅଣାପଥ ଚାହିଁ ?

ଦେଖେ ଦିନ ମାସ ବରଷ ବିତିଲା
ବର୍ଣ୍ଣନ ମିଳିଲା ନାହିଁ ।
ଆସିଛି ହେ ସଖା ଯେବେ ବସ୍ତ୍ରା ବହି
ବସ ଏ ସଜ୍ଜା ଭିତରେ,
ଅନାଇ ବଦନେ ଭୁଲିଅ ବେଦନା
ଯବେ ଜଥା ବହି ସରସେ ।

ଶ୍ରୀ ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ବିଦ୍ୟାଭୂଷଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶିଖଜାତିର ସାଧନା ।

ପ୍ରଥମ ସୋପାନ ।

(ପ୍ରାବୃତ୍ତିକ ।)

ପ୍ରକାର ଇଚ୍ଛାନୁସାରେ ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟ ପରିଚାଳିତ ହୁଏ, ତାହାର ସ୍ଥାୟିତ୍ୱ ଦୀର୍ଘକାଳବ୍ୟାପୀ । 'ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କ ଇଚ୍ଛା-ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କଲେ, ସେ ରାଜ୍ୟର ମଙ୍ଗଳ ଦୁରାଶା ମାତ୍ର ।—ଏହି କଠୋର ସତ୍ୟ ଇତିହାସ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ରାଜନ୍ୟ-ବର୍ଗ ଯେତେବେଳେ ମତ୍ତହୋଇ ପ୍ରକାର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେହି ରାଜ୍ୟର ପତନ ଅବଶ୍ୟ ହୁଏ । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଅରଙ୍ଗଜେବଙ୍କ ଧର୍ମାନ୍ଧତା ଓ ଅସମ୍ଭା-ପ୍ରିୟତା ହେତୁରୁ ସ୍ୱବିଶାଳ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଧ୍ୱସ୍ତ ହେଲା । ତାହାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉତ୍ତାରେ ଯେଉଁ ନରପତିମାନେ କ୍ରମେ ଦିଲ୍ଲୀସିଂହାସନାଧିରୂଢ ହେଲେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅକର୍ମଣ୍ୟ 'ତାମସିକ ଜୀବ' ମାତ୍ର । ବଳାବିଚାରେ ମନ୍ଦ, ଚରିତ୍ରରେ ବିଲାସପ୍ରିୟ, କାପୁରୁଷତାର ଅବତାର ସ୍ୱରୂପ ସେମାନେ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିନାଶ କରି ଦେଲେ । ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଅପାଟ ସୁଖ ଧ୍ୟାନ ନିମନ୍ତେ ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଭୁଲି ମଣିଲେ ; ଭ୍ରାତୃ ରକ୍ତରେ ଅସି ରଞ୍ଜିତ ହେଲା । ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପୁରବାସୀଙ୍କଙ୍କି ନିର୍ଯାତନ ଓ ହତ୍ୟା ଯେଉଁ ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ମୂଳମନ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପ ହେବ ତାହାର ଭଲତ ବା କାହିଁ ?

ଚଦନ୍ତିନ୍ତନ ନରପତି ଫିରୁଜ ସିସ୍ୱର ଗୋଟିଏ 'ମାନବ କଳଙ୍କ' ବୋଲି କହିଲେ ବାଡ଼ୁଲ ହେବ ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କର ରକ୍ତ-ପିପାସା ବଡ଼େ ପ୍ରବଳ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଭ୍ରାତୃବର୍ଗଙ୍କ ରକ୍ତପାନ, ପୁରବାସିବର୍ଗ ଓ ଅନୁଚର ବର୍ଗଙ୍କର ଶୋଣିତ ଶୋଷଣ କରି ସ୍ୱକୀୟ ତାହାଙ୍କର ସେ ତୃଷ୍ଣା ଶାନ୍ତ ହେଲା ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କର ସେ ତୃଷ୍ଣାର ନିବୃତ୍ତି ନିମିତ୍ତ ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଶିଶୁଙ୍କୁ ଅକାଳରେ ଘାତକ ହସ୍ତରେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେଲା । ଶିଶୁମାନ ବାଳାଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦେବାକୁ ଯାଇ ସମ୍ରାଟ ଯେପରି ନୃଶଂସତାର ପରିଚୟ ଦେଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଚିରକାଳ ରକ୍ତାକ୍ଷରରେ ଇତିହାସରେ ଅଙ୍କିତ ରହିଥିବ ।

ମାନବର ମୃତ୍ୟୁକାଳ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଲେ ତାହାର ଯାବତୀୟ ପ୍ରାଣ ନିଶାରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ଉଠେ । ସେତେବେଳେ ତାହାର କାଣ୍ଡଜ୍ଞାନ ଏକାବେଳକେ ଲୋପ ପାଇଯାଏ । ସେତେବେଳେ ସେ ଆପଣାକୁ ଚଳାଇ ସ୍ରୋତରେ ବୟାଇ ଦେଇ ଅଧୀନସ୍ଥ ପୁରୁଷବର୍ଗଙ୍କ ଉପରେ ନୃଶଂସତାରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର କରେ । ସୁଦୃଢ଼ ସ୍ୱେମକ ରାଜ୍ୟ ଏହି ଦୋଷରେ ଦୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା । ପ୍ରନଷ୍ଟ ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଇତିହାସର ସେହି କଠୋର ଇଙ୍ଗିତ ଜାତିସ୍ମରା, ତାହା ଉପେକ୍ଷା ବଳି ; ଭାବିଲା —'ଦେଶର ଅବସ୍ଥୋନ୍ନତି ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ହେଲେ, ପ୍ରଜାଗଣଙ୍କୁ ରାଜଭକ୍ତ କରିବାକୁ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଯାତନ ଆବଶ୍ୟକ । ରାଜଶକ୍ତି କେତେ ଦୃଢ଼ କେତେ କଠୋର, ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇବା ଆବଶ୍ୟକ । ଫିରୁଜସିସ୍ୱର ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୃତ୍ୟୁ କାଳରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଏହି ମନ୍ତ୍ର ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଜାବର୍ଗଙ୍କୁ ନିର୍ଯାତନ କରି ରାଜ୍ୟର ଦୃଢ଼ତା ସମ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ବଦ୍ଧପରିକର ହେଲେ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୬୧୭ ଅବ୍ଦରେ ଭୂତପୂର୍ବ ଅବଦୁଲ ସମ୍ବନ୍ଧୀଙ୍କ ପରାକ୍ରମରେ ପରାଜିତ ହୋଇ ଯାହା ଅସ୍ପୃଶ୍ୟମର୍ଶନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ଶିଖମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିବାଲାଗି ବାଦ୍ଶାଙ୍କୁ ଯେପରି ଯାତନା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଲା, ତାହା ଶିଖମାନେ କଦାପି ବିସ୍ମୃତ ହେବେ ନାହିଁ । ଏ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଶିଖମାନେ ସ୍ୱେଚ୍ଛା ପରିମାଣରେ ଦମିତ ହେଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ହତାଶ୍ୱାସ ହେଲେ ନାହିଁ । ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦସିଂହଙ୍କ ଉତ୍ସାହବାଣୀ ଅଦ୍ୟାପି ସେମାନଙ୍କ କର୍ଣ୍ଣ କୁହରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଥିଲା । ସେମାନେ ଭବିଷ୍ୟତ ଲାଗି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ମୋଗଲ ରାଜ ଦରବାରରୁ ଏକ କଠୋର ଧ୍ୱନି ପ୍ରଚାରିତ ହେଲା ଯେ, "ଯେ ଯେଉଁଠାରେ ଶିଖ ଦେଖିବ, କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ରାଜଦଣ୍ଡ ଦିଅ ନ ଦିଅ ଅକାତର ହୃଦୟରେ ତାହାକୁ ହତ୍ୟା କରିବ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି

Digitized by srujanika@gmail.com

କରେ ଶିଖ ହତ୍ୟାକରିବ, ସେ ମୋଗଲ ରାଜାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଯଥୋଚିତ ଭାବରେ ପୁରସ୍କୃତ ହେବ । କେବଳ ଏତିକି, ତାହା ନୁହେଁ, ସେ ଜାଣନ୍ତି, ମସ୍ତକର କେଶ ଶିଖମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତିପ୍ରିୟ ପରିଚ୍ଛଦ-ବସ୍ତ୍ର, କେଶ-ମୁଣ୍ଡନ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଗର୍ହିତ କର୍ମ । ଆଦେଶ ଦେଲେ "ପଞ୍ଜାବର ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ସମସ୍ତ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ମୁଣ୍ଡିତକେଶଶ୍ମଶ୍ରୁ ହେବାକୁ ହେବ ନତେତ୍ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେବେ" ।

ଏ ଆଦେଶ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ମାତ୍ରକେ ଶିଖମାନଙ୍କ ଉପରେ ଭୀଷଣ ଅତ୍ୟାଚାର ହେଲା । ସେମାନେ ଏପରି ବିପନ୍ନାବସ୍ଥାରେ ଚିଂକାର୍ବ୍ୟବସ୍ଥିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ଅତ୍ୟାଚାରୀମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ସେମାନେ ଦଳେ ଦଳେ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ସମସ୍ତ ବିଧାନ୍ତାରରେ ପଞ୍ଜାବ ପ୍ରଦେଶର ଉତ୍ତର ପୂର୍ବାଞ୍ଚଳସ୍ଥ ଜଙ୍ଗଲରେ ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯେଉଁମାନେ ଗୃହର ମାୟା ତ୍ୟାଗ କରି ପାରି ନ ଥିଲେ, ସେମାନେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କେଶାଦି ମୁଣ୍ଡନ ପୂର୍ବକ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଇସଲାମ୍ ଧର୍ମ ଶିଖେ ପରିମାଣରେ କେହି ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । *

ମୋଗଲମାନେ ସାନୁଭର ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଉପରେ ଯେପରି ଅଯଥା ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ, ତାହାର ପ୍ରତିଶୋଧ ନେବାକୁ ଯାଇ ବାନ୍ଦାଙ୍କୁ ଯେପରି ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବାକୁ ହେଲା, ତନ୍ନିମିତ୍ତ ଆଜି ସମସ୍ତ ଶିଖଜାତିକୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା, ଶିଖମାନେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟରେ ରାଜଦ୍ରୋହୀ । ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ସେମାନଙ୍କର ଆଉ ରଙ୍ଗଭୂମିରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ସର୍ବତୋଭାବରେ ଆଜି ସେମାନେ ବନ୍ଦୀକୃତ ।

ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ ଅବଦୁଲ ସମ୍ମଦଖାଁଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ଶିଖମାନେ ନିର୍ବୀର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ପଞ୍ଜାବରୁ ଶିଖମାନଙ୍କ ଦୌରାତ୍ମ୍ୟ ଚିରକାଳଲାଗି ଲୋପ ପାଇଲା । ତାହାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମ୍ମଦଖାଁ ଦିଲାବରଖାଁ ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ । ସର୍ବଶେଷ ଗୌରବ ସହକାରେ ସମ୍ମଦଖାଁ ଶାସନ କଲା ପରେ ତାହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ଏବଂ ଏପରି ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ ପଞ୍ଜାବରେ ସୁଲକ୍ଷଣର ବିପ୍ଳବ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଏ ଯେଉଁ ଅଶାନ୍ତି-ବହ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହେଲା, ଏଥିର କର୍ତ୍ତା ହିନ୍ଦୁ ବା ଶିଖମାନେ ନୁହନ୍ତି; ପଠାଣମାନେ ରାଜ ବ୍ୟବହାରରେ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ରାଜଦ୍ରୋହୀ ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ବିଦ୍ରୋହବହ୍ନି ବେଳକୁ ବେଳ ପ୍ରଚଣ୍ଡାକାର ଧାରଣ କଲା । ପଠାଣମାନେ ହୋସେନଖାଁଙ୍କ ଦଳପତି କରି ମୋଗଲରାଜଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ ପତାକା ଉଡ଼ାଇଲେ । ସେମାନେ କସୁର ଓ ଲାହୋର ପ୍ରଦେଶ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଉର୍ବର ପ୍ରଦେଶ ଅଧିକାର କଲେ । ହୋସେନ ମୋଗଲ ରାଜକର୍ମଚାରିବର୍ଗଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରି ବହୁସଂଖ୍ୟକ ସୈନ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ହୋସେନର ପ୍ରତାପ ଖର୍ବ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପଞ୍ଜାବର ମୋଗଲ ରାଜପ୍ରତିନିଧି 'ଦିଲାବରଖାଁ' ଅବଦୁଲ ସମ୍ମଦଖାଁ କୁତୁବୁଦ୍ଦିନଙ୍କ ଅଧୀନରେ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ କୁତୁବୁଦ୍ଦିନ ହୋସେନଖାଁଙ୍କ ଦୁର୍ଜୟର ପ୍ରତିରୋଧ କରି ନ ପାରି ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କରିବାରେ ତାହାଙ୍କର ସୈନ୍ୟବୃନ୍ଦ ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ର ପରିତ୍ୟାଗ ପୂର୍ବକ ପଳାୟନ କଲେ । ଅତ୍ୟଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ହୋସେନଙ୍କ ଭ୍ରାତୃଗଣ ନ ଥିଲେ ଆଠ ନ ସହସ୍ର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନ୍ୟ ସମବେତ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ହୋସେନ ପଞ୍ଜାବର ବହୁତ ଅଂଶର କର ଆଦାୟ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ହୋସେନଙ୍କ ବ୍ୟବହାରରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ସମ୍ମଦଖାଁ ସାତ ଆଠ ସହସ୍ର ସୈନ୍ୟ ସମଭିବ୍ୟାହାରରେ ସ୍ୱୟଂ ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା କଲେ । 'ବୁଲାନି' କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଭୟ ସେନାଙ୍କର ଭେଟ ହେଲା । ଉଭୟ ପକ୍ଷର ଲୋକଙ୍କର ବୀର ପୁରୁଷ; ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଯଥାସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାରେ ସୈନ୍ୟ ସଜ୍ଜା କଲେ । ଉଭୟ ସେନାଙ୍କ ସଂଘର୍ଷରେ ରାଜସେନା ବିତାଡ଼ିତ ପ୍ରାୟ; ମୋଗଲମାନଙ୍କ

* "The few Shikhs, that escaped this general execution fled into the mountains to the N. E. of the Punjab, where they found a refuge from the regorous persecution by which their tribe was pursued; while numbers bent before the tempest, which they could not resist and abandoning the outward usages of their religion, satisfied their conscience with the secret practice of its rites"—Mr. Malcolm.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରାଜୟ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ—ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ରାଜପୁତ୍ରୀଙ୍କ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ପଠାଣ ସେନାମାନଙ୍କ ଆକ୍ରମଣ ଚାରନ୍ତେ ପଠାଣମାନେ ସେ ଆକ୍ରମଣ ସହ୍ୟ କରି ନ ପାରି କ୍ଷିପ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ହୋସେନଙ୍କ ମାତୁଳ ଆହତ ହେଲା । ତାହାଙ୍କ ଦକ୍ଷିଣ ପର୍ଶ୍ୱରେ ଉପବିଷ୍ଟ ତାହାଙ୍କ ଗୁରୁ ଶାହଦଜରେଗ ଶଙ୍କର ଅଘାତରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଗୋଟିଏ ଗୁଳି ଆସି ହୋସେନଙ୍କ ଲଲାଟ ଭେଦ କଲା ; ସେ ସହସା ଭୂପୃଷ୍ଠରେ ପତିତ ହୋଇ ମୂର୍ଚ୍ଛିତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କ ପତନରେ ପଠାଣ ସୈନ୍ୟମାନେ ନିରୁତ୍ସାହ ହୋଇ ପୃଷ୍ଠଭଙ୍ଗ ଦେଇ ପଳାୟନ କଲେ । ଯୁବରାଜଙ୍କୁ ସମ୍ମାନଦାନ ଜନ୍ୟ ବୈଜୟନ୍ତୀ ଭଡ଼ାଇ ଲାହୋରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ସମ୍ବନ୍ଧ ଭ୍ରାତୃଦ୍ୱୟ ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପୀ । ସେମାନେ ସମ୍ବନ୍ଧଙ୍କ ଗାରହରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ବାଦଶାହାଙ୍କ ନାମରେ ତାହାଙ୍କୁ 'ସେଫ୍‌ଉଦ୍‌ଦୌଲା' (ରାଜ୍ୟର ଭୂଷଣ) ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ କାଶ୍ମୀରରେ ଏକ ବିପ୍ଳବ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସେସବୁ ଉଲ୍ଲେଖ ଏଠାରେ ନିତାନ୍ତ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ହେବ ନାହିଁ । ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭାରତରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ଅବତାର ହୋଇଥିଲା । ସେମାନେ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବେଦ ଦୂରୀକରଣ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ବରଂ ସେ ଭାବର ପୁଷ୍ଟିପୋଷକ ହେଉଥିଲେ । 'ଅବଦୁଲ ଲଙ୍କା' ଜନୈକ ଏତାଦୃଶ ଗୋଷ୍ଠୀ । ସେ ଲାହାସରେ ଗୋଟାବର୍ଣ୍ଣ ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ଗୋଟାବର୍ଣ୍ଣ କିଛିପୂର୍ବ କାଶ୍ମୀରୀ ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରି ତତ୍ପରେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରବଳ ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ—"ହିନ୍ଦୁମାନେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ବା ଶୁକ୍ଳ ପରିଚ୍ଛଦ ଅଥବା ଚୌଣବିପ୍ରକାର ଉଷ୍ଣୀଷ ବା ଚର୍ମ ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଅଧିକାର ସେମାନଙ୍କର ରହିବ ନାହିଁ । ସେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ବ୍ୟତିରେକେ ସର୍ବଦା ଶିରାର କରିବାକୁ ଯାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଏପରି ଭାବେ ସେମାନଙ୍କର ସର୍ବଦା ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ସିରାର ମଧ୍ୟ ଅଧିକାର ରହିବ ନାହିଁ ।" ଅତିରଙ୍ଗଜେବ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ପ୍ରୀତି ଉତ୍ପାଦନାର୍ଥ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ନାନାବିଧ ଅତ୍ୟାଚାର ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ସେଥିର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ସେମାନଙ୍କର ଶିରାର, ଆରବୀୟ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ ମଧ୍ୟ ନିଷେଧ କରିଥିଲା ବିଷୟ ତତ୍ପରାନ୍ତରେ ଐତିହାସିକ ଖାଫୋଙ୍କ ପୁସ୍ତକରେ ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ତାହାଙ୍କ ପରାକ୍ରମ ଦେଖି ଧର୍ମାନ୍ଧ ମୋଲ୍ଲାଗଣ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ଉପରେ ସେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବେ, ସେଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଣ ? ଯାହାହେଉ ମୋଗାରଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ତତ୍ପରେ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ବିରକ୍ତ ହୋଇ, ସେପରି ସ୍ୱାର ବାହ୍ମଣୀୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ସତ ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ମୋଗାରଙ୍କର ଦ୍ୱେଷାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ କାଶ୍ମୀରରୁ ମୋଗଲ ଶାସନର ଉଚ୍ଛେଦ ସାଧନାର୍ଥ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ । ସେ ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ଗୃହ ମଧ୍ୟକୁ ଲୋଷ୍ଟ, ଗୋଲା ଆଦି ପ୍ରଭୃତି ନିକ୍ଷେପଦ୍ୱାରା ନାନାପ୍ରକାର ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଶେଷରେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମୋଗାରଙ୍କ ବଳକୁ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ; ମାତ୍ର ତାହାଙ୍କର ସେ ଚେଷ୍ଟା ବିଫଳ ହେଲା । ଶାସନକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପରାଜୟରେ ଆନନ୍ଦବିହ୍ୱଳ ମୋଗାର ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ହିନ୍ଦୁଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ନାସା କର୍ଣ୍ଣ ହସ୍ତପଦାଦି ଛେଦନ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ କୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ମୋଗାର ଶାସନ-କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପଦଚ୍ୟୁତ କରି 'ଦନ୍ଦରଙ୍ଗ' ଉପାଧି ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଅପଣାକୁ କାଶ୍ମୀରର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ଦେଲେ । ଅତିରେ ଏ ସଂବାଦ ଦକ୍ଷିଣରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ମହମ୍ମଦୀ ମୋଗାରଙ୍କ ଦର୍ପ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରିବା ଲାଗି ପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ମୋଗାର ମହମ୍ମଦୀଙ୍କ ଆଗମନରେ ଭୀତ ହୋଇ ସ୍ୱାଳସ୍ଥିତ କର୍ମ ଲାଗି ଅନୁଶୋଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ; ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁଶୋଚନା କରି ଫଳ କଣ ? ଅତିରେ ମୋଗାର ପରାସ୍ତ ହେଲେ ; ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ତାହାଙ୍କର ଶିଶୁ ପୁତ୍ରଦ୍ୱୟଙ୍କର ଉଦର ବିଦାରଣପୂର୍ବକ ସେମାନଙ୍କୁ ବଧ କରାଗଲା । ମୋଗାର ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ସହ୍ୟ କରି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଲେ । ମୋଗାରଙ୍କ ଦେହାବଶେଷରେ ଚିତାର ପଠାଣ ଅନୁଚରବର୍ଗ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ସ୍ୱଚ୍ଛଧାମାସ୍ଥ ଭଳସହସ୍ର 'ଶିଆ' ମୋଗଲଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧୀଭୂତ କଲେ ; ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ମୁଦ୍ରା ଓ 'ଶିଆ' ରମଣୀ ଲୁଣ୍ଠିତ ହେଲେ । ଚତୁରସ୍ତ୍ରୀ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋଗଲ ସମ୍ରାଜ୍ୟର ମଧ୍ୟ ମୁସଲମାନମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିହତ ହେଲେ । ତଦନନ୍ତର ସେମାନେ ଭବିଷ୍ୟ ଧନଶାଳୀ, ପ୍ରତାପଶାଳୀ ମୋଗଲମାନଙ୍କ ପ୍ରାସାଦ ଅଧିକାରପୂର୍ବକ ସେଗୁଡ଼ିକ ଧୂଳିସାତ୍ କରିଦେଲେ । କେହି ପଳାୟନ କରି, କେହିବା ଅଗ୍ନିଗୋପନ କରି ଏମାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ନିଷ୍କୃତି ଲାଭ କଲେ । ଏହି ଉନ୍ମତ୍ତ ପଠାଣମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବାଲାଗି ମୋଗଲ ସ୍ୱାଙ୍କ, ବହୁ ଆୟାସ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେଲା । ସର୍ବନାଶପ୍ରବାହ ଉତ୍ତପ୍ତ କାଶ୍ମୀରର ଶାନ୍ତି ବିଧାନ କଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ କାଶ୍ମୀରରେ ଶାନ୍ତି ବିଧାନରେ ମୋଗଲଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା ମାତ୍ର । ଏ ଅଶାନ୍ତିର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଭବିଷ୍ୟ ହିନ୍ଦୁମାନେ ମର୍ମ୍ମେ ମର୍ମ୍ମେ ମୁସଲମାନ ଓ ମୋଗଲ ଦ୍ୱେଷୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୧୭୩୭ ଅବ୍ଦର ଜୁନ ମାସରେ ସାହରର ଅବଦୁଲ ସମ୍ବନ୍ଦଖାଁ ଲାହୋରରେ ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ । ତାହାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ଦିଲ୍ଲୀରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରେ ବାଦଶାହ ସମ୍ବନ୍ଦଖାଁଙ୍କ ଭ୍ରାତା ଜକରିୟା କୁତବୁଦ୍ଦିନଖାଁଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା-ସୂଚକ ଖୋଷିଏ ଉପାଧି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସମ୍ବନ୍ଦଖାଁଙ୍କ ଅନେକେ ଏହିପରି ଉପାଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ସମ୍ରାଟ ସମ୍ବନ୍ଦଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠପୁତ୍ର ଜାକାରିଆଖାଁଙ୍କୁ 'ଖାନବାହାଦୁର' ଉପାଧି ବିଭୂଷିତ କରି ଲାହୋର ଓ ମୁଲତାନର ସ୍ୱକ୍ଷପ୍ରତିବନ୍ଧ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ।

ଜାକାରିଆଖାଁ ପିତାଙ୍କ ପଦାଙ୍କାନୁସରଣ କରିବାକୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ସଫଳ କାମ ହୋଇ ପାରି ନ ଥିଲେ । ସେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କୁ ପ୍ରୀତିପୂର୍ବକ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଥିଲେ ବୋଲି କଥିତ ହୁଏ । ସେ ନିରପେକ୍ଷ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ତାହାଙ୍କର ବହୁ ଖ୍ୟାତି ଶୁଣାଯାଏ । ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ଲାଗି ସେ ପଞ୍ଜାବରେ ନାନାସ୍ଥାନରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଲାହୋରର ଧର୍ମାନ୍ଧ ମୋଲ୍ଲାମାନେ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ସହିତ କଳହରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ଜାକାରିଆଖାଁଙ୍କ ସୁଶାସନ ପ୍ରଭାବରୁ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ ବିଫଳ ହେଲା । ତଦାନୀନ୍ତନ କୌଣସି ଐତିହାସିକ ତାହାଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖାଇ ଅଛନ୍ତି ;—ଲାହୋରରେ ତୌଣସି ହିନ୍ଦୁର ଖୋଷିଏ ପରମାସୁନ୍ଦରୀ ରମଣୀ ଥିଲା ; ସେହି ନଗରବାସୀ ଜନୈକ ମୋଲ୍ଲା ତାହାର ରୂପଶ୍ରୀରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାହାର ସତୀତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରିବାଲାଗି ବହୁ ପ୍ରଲୋଭନ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା ; ମାତ୍ର ଯାହାର ଚିତ୍ତବାଣୀରେ ସତୀର ମନ ଅଦୌ ଟଳିଲା ନାହିଁ । ସେ ସତୀକୁ ତାହାର ସ୍ୱାମୀର ଅପ୍ରିୟ ପାଣି କରିବା ଓ ତାହାର ଅକଳଙ୍କ ଚରିତ୍ର ପ୍ରତି ତାହାର ସ୍ୱାମୀର ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ତାହାର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ନୈତିକଭ୍ରମେ ମୋଟିଏ ମୁସଲମାନ ପରପ୍ରବ ରଟିଦେଲା । ମାତ୍ର ତହିଁରେ ସ୍ୱାମୀ ସଫଳ କାମ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏହି ସମୟରେ ଜାକାରିଆଖାଁ ଫକୀର ବେଶରେ ଲାହୋରର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ପରିଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ । ଦୁରୁର୍ତ୍ତ ମୋଗଲ ଅନୁଷ୍ଠିତ କର୍ମ ତାହାଙ୍କର ନିତାନ୍ତ ଗୋଚର ହେଲାଣି, ସେ ତାହାକୁ ଅବରୋଧ କଲେ ଏବଂ ତତ୍ପରିବର୍ତ୍ତନର ତାହାକୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କଲେ । ଏତାଦୃଶ ଅସଂଖ୍ୟ ଘଟଣା ତାହାଙ୍କର ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ନିରପେକ୍ଷତାର ପରିଚାୟକ । *

ଜାକାରିଆଖାଁଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ଏତାଦୃଶ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ଉତ୍କର୍ଷ ସତ୍ତ୍ୱେ ବୈଦେଶିକ ଐତିହାସିକମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ସମ୍ବନ୍ଦଖାଁଙ୍କର ଦୁର୍ବଳ ଓ ଅଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁ କଠୋରତା ପ୍ରଭାବରୁ ମାନବ ଅନ୍ୟ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିପାରେ, ଜାକାରିଆଖାଁଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଦଖାଁଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ତାଦୃଶ କଠୋରତାର ପରିମାଣ ଅତ୍ୟଳ୍ପ ଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଅଯୋଗ୍ୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ବୋଲିଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଲାହୋର ନିବାସୀ ଶକ୍ତିସୂଚକ-ବୀର୍ଯ୍ୟସମ୍ବିତ କଳପରିଚ୍ଛନ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଦଖାଁଙ୍କ ଦେଓ୍ୱାନ ଥିଲେ । ଜାକାରିଆଖାଁ ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନ ସଚିବ ପଦରେ ଓ ତାହାଙ୍କର ଭ୍ରାତା ଯଶପରାୟଣଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କର ଦେଓ୍ୱାନ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦରେ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଉଭୟ ଭ୍ରାତା ସ୍ୱ ସ୍ୱ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସୁସମ୍ପାଦନ ଓ ଦକ୍ଷତା ହେତୁରୁ 'ରାଜା' ଉପାଧିପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ବଳପ୍ରାଧିକ୍ୟ ବଶତଃ ତାହା ବ୍ୟବହାର କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ତାହାଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ଶିଖମାନେ ପୁନର୍ବାର ବଙ୍ଗଭୂମିରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ । ପଞ୍ଜାବର ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ-ମାନେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ଅଧିକାର-ବନ୍ଧନ ଛେଦ କରି

* Vide Latif's History of the Punjab.

Digitized by srujanika@gmail.com

ପକାଇଲେ । ସେମାନେ ବର ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ଓ ପ୍ରକାମାନଙ୍କ ସହିତ ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରକାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ 'ଜାଠ' ବଂଶୀୟ । ସେମାନେ ଏପରି ବ୍ୟବହାରରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଶିଖମାନଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହେଲେ । ଏ ସମୟରେ ଶିଖମାନେ ବାରବୋଧ୍ୟାଦ ଓ ସଷ୍ଟା ଜଙ୍ଗଲରେ ବାସ କରୁଥିଲେ । *

ଶିଖମାନେ ପ୍ରତି ଷଷ୍ଠମାସରେ ଅମୃତସରସ୍ଥ ପବିତ୍ର ଗିରି ମନ୍ଦିର ଓ ଅମୃତସର ସନ୍ଦର୍ଶନାର୍ଥ ଗମନ କରନ୍ତି । ସେଠାରେ ସେମାନଙ୍କର ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ସଭା ହୁଏ । ସେ ସଭା 'ଗୁରୁ ମଠ' ନାମରେ ପରିଚିତ । 'ଗୁରୁ ମଠ'ରେ ଶିଖ-ମାନଙ୍କର ନାନାବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା ହୁଏ । ପୂର୍ବେ ସେମାନେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ 'ଗୁରୁ ମଠ'ରେ ଯୋଗ ଦେଉଥିଲେ, ମାତ୍ର ସମ୍ପ୍ରତି ତାଙ୍କର କଠୋର ଶାସନ ପ୍ରଭାବରୁ ସେମାନେ ଆଉ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଯୋଗ ଦେବାକୁ ସାହସ ନ କରି, ଗୋପନୀୟ ଭାବରେ ସେଠାରେ ସମବେତ ହେଉଥିଲେ ; କିନ୍ତୁ ଅଧୁନା ସମ୍ପ୍ରତିଙ୍କର ସେ କଠୋର ଶାସନ ଆଉ ନାହିଁ । ସୁତରାଂ ସେମାନେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଅମୃତସର ଯାତ୍ରାରମ୍ଭ କଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ଶିଖମାନେ ବିଶେଷ ସାହସୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ଆପଣା ଆପଣାର ଧର୍ମାଲୋଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ଶିଳ୍ପୀ କୃଷିକର୍ମ ଓ ଦସ୍ୟୁବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ମୋଗଲମାନଙ୍କ ଅତ୍ୟାଚାର ହେତୁରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ପଳାୟନପୂର୍ବକ ଜଙ୍ଗଲ ପ୍ରଦେଶରେ ଆତ୍ମରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲା । ଭିନ୍ନଭିନ୍ନ ଜମିଦାରମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲେ । †

ଏହି ସମସ୍ତ କାରଣରୁ ଶିଖମାନଙ୍କ ଦସ୍ୟୁତା ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଅବଶେଷରେ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସିଖ୍‌ଦିଗକୁ ଦମନ କରିବାକୁ ହେଲା । ଶିଖଦସ୍ୟୁମାନଙ୍କ ଧରିବାଲାଗି ସେ ଯଥେଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାର ଘୋଷଣା କଲେ ; ଏହାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଶିଖମାନେ କ୍ରମେ ଧରା ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ‡ ଧୃତ ଶିଖମାନେ ଲୌହଶୃଙ୍ଖଳବଦ୍ଧ ହୋଇ ଲାହୋରର ପ୍ରକାଶ୍ୟ ରାଜପଥରେ ଓ ସର୍ବ ସମକ୍ଷରେ ନିହତ ହେଲେ । ଏପରି ଦଣ୍ଡବିଧାନ ଦ୍ୱାରା ଶିଖମାନେ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ପୂର୍ବପରି ଯଥେଚ୍ଛଭାବରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପଞ୍ଜାବରେ ଶିଖଦସ୍ୟୁତା ଏହାବେଳେଠାରେ ଲୋପ ପାଇଲା ବୋଲି କହିବେ ଚଳେ ।

ଏସମୟରେ ଦକ୍ଷିଣରେ ଯେଉଁ ଦୁରବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା, ସେଥିର କାହାଣୀ ଅନ୍ୟତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ ହେବ । ଦକ୍ଷିଣରେ ଜାହାଙ୍ଗୀରଙ୍କର ଭାଦୃଶ ଦୁର୍ବଳତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଜାହାଙ୍ଗୀର ପଞ୍ଜାବର ସ୍ଥାନୀୟ ରାଜାଗୁଡ଼ିକ ରାଜ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଇତାମଧ୍ୟେ ସେ ଲାହୋରର ଦେଢ଼ଶହ କୋଶ ଦୂରରେ ଏକ ରାଜପ୍ରାସାଦ ନିର୍ମାଣପୂର୍ବକ ଜଲିମ୍ବରରେ ମୋଗଲର ପତନ ଓ ମହାରାଷ୍ଟ୍ରର ଉତ୍ଥାନ ସନ୍ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ।

ଜାହାଙ୍ଗୀର ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଭାରତରେ ନାନାଦିଗ ଶାସନର ଅବତାରଣା । ଏହି ସମୟରେ ଶିଖମାନେ ପୁନର୍ବାର ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେମାନେ ନାନାଦିଗ ଶାସ୍ତ୍ରସାମଗ୍ରୀ ଆଦି ଲୁଣ୍ଠନ କଲେ । ଜାହାଙ୍ଗୀର ତାଙ୍କ ଆଉ ସେମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ; ସେମାନଙ୍କର ଏହି ନବ ଜାଗରଣ ଉତ୍ତାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ବେଳକୁ ବେଳ ପ୍ରବଳ ହେଲା । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ରତ୍ନାକର ଅଗ୍ରୁର୍ଦ୍ଧ ।

---

* Cf. M'Gregory's History of the Shiks Chapter VIII.

† Many of the Zamindars in the Mauja tract of the country were related to the Shiks and concealed them when pursued by the Musalmans; and in every village of this jungly tract there were two or three Shikh horsemen quartered and supported by the Zamindars, unless when they chose to provide for themselves by robbery and pillage. Thus protected their apprehension became impracticable.

M'Gregory's History of the Shiks Chapter, VIII.

‡ He (Zakaria Khan) sent detachment of troops to guard the high ways and protect travellers from predatory incursions of the Shiks. Manificent rewards were offered for the arrest of notorious Shikh robbers and plunderers, and they were daily brought in chains and executed in the Streets of Lahore.—Latif's History of the Punjab p 193.

Digitized by srujanika@gmail.com

ଉତ୍କଳଭାଷାର ବିଶେଷତ୍ୱ ।

(ବିଦ୍ୱ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତର)

କାରକ, ବିଭକ୍ତି, ବଚନ ଓ ପୁରୁଷ ।

ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତିର ଏକବଚନରେ ପ୍ରାୟ କୌଣସି ବିଭକ୍ତି ଚିହ୍ନ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଓଡ଼ିଆ ବ୍ୟାକରଣମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ତେବେ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ବୁଝାଇଲେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କରେ ଏ, ଙ୍କେ ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ ହୁଏ ।

ପ୍ରାତିପଦିକ	ବିଭକ୍ତି	ନିଷ୍ପନ୍ନପଦ
ଅମ୍ଭେ ବା ଆମ +	ଏ	ଆମ୍ଭେ ବା ଆମେ
ତୁମ୍ଭେ ବା ତୁମ +	ଏ	ତୁମ୍ଭେ ବା ତୁମେ

ଅତ୍ୟନ୍ତ ମାନ୍ୟରେ ଯୁଷ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦର ତୁ ହୁଏ । "ତୋତେହିଁ ନିତ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କର ।" "ତୁ ନାଥ ପରମ ଦୟାଳୁ ।"

ଯୁଷ୍ମଦ ତତ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଯେ, ତା ଓ ତାହା ଏହି ତିନିପ୍ରକାର ଏକାର୍ଥବୋଧକ ପ୍ରାତିପଦିକର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ "ଯେ" ପ୍ରାତିପଦିକରେ ମାନ୍ୟ ଓ ଅମାନ୍ୟାର୍ଥର ପ୍ରଥମା ଏକ-ବଚନରେ କୁବାପି କୌଣସିପ୍ରକାର ବିଭକ୍ତିର ଚିହ୍ନ ଯୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର "ତା" ପ୍ରାତିପଦିକରୁ ଉତ୍ତର ମାନ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରଥମା ଏକବଚନରେ "ଙ୍କେ" ଯୋଗ କରି ତାଙ୍କେ ଶବ୍ଦ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୁଏ । ଯଥା ;—

ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ—ଯେ କାଲି ଆସିବେ ।
ଅମାନ୍ୟାର୍ଥରେ—ଯେ କେବେ ଆସିବ ?
(ଗଞ୍ଜାମ ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟବହୃତ)
ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ—ତାଙ୍କେ କାଲି ଆସିବେ ।
ଅମାନ୍ୟାର୍ଥରେ—ସେ କାଲି ଆସିବ ।

ଯୁଷ୍ମଦ ଅସ୍ମଦ୍ ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଆପଣା ପ୍ରାତିପଦିକରୁ ଉତ୍ତର ଅମାନ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରଥମା ଏକବଚନରେ କିଛି ଯୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା ; ଆପଣା ପଢ଼ିଲି, ମତେ ଭାବିଲା ନାହିଁ ।

"ଏ" ଯୋଗରେ ନିଷ୍ପନ୍ନ "ଆପେ" ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଅଧିକ ହୁଏ ଏବଂ ମାନ୍ୟ ଓ ଅମାନ୍ୟ ଉଭୟ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଅମାନ୍ୟାର୍ଥ—ରାମ ଆପେ ଚାଲେ ।

ମାନ୍ୟାର୍ଥ—ମୟୂରଭଞ୍ଜ ମହାରାଜା ଶିକାର କରିବା ପାଇଁ ଆପେ ବନ୍ଧୁକ ହାତରେ ଧରି ଚାଲେ ।

ପ୍ରାଚୀନ ରଚନାରେ ମାନ୍ୟାର୍ଥରେ "ଆପଣେ" ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା ; " * * * * । ଅଣହେଳା କରଣ ଆପଣେ ଚଲେ ନାଶ ।" ବର୍ତ୍ତମାନ ଏପରି ପ୍ରୟୋଗ ଅପ୍ରଚଳିତ । ଏହିପରି, ଚଲେ ।

ବିବର୍ତ୍ତବୋଧକ ଆପଣ ଶବ୍ଦ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ଉତ୍ତମ ପୁରୁଷରେ କିଛିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ଏବଂ ବିଭକ୍ତିର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ନ ଥାଏ । ମାତ୍ର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ବା ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ ବୁଝାଇଲେ ଏ ଯୋଗଦ୍ୱାରା ଆପଣେ ପଦର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ । ଯଥା ; ଆପଣେ ନୂଆ ସଜ୍ଜ ଦେଲେ ।

ସମ୍ବୋଧନ ପ୍ରଥମା ଏକବଚନରେ "ଏ" ବିଭକ୍ତିର ଯୋଗ ହୁଏ । ଯଥା ; ଅହେ ଆପଣେ ଦେବ, ଏଆଇବ, ଦେ ପଦ ବୋଲିବ ।

ଅନ୍ୟ, ପର, ଅପର, ଇତର ପ୍ରଭୃତି ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ଅମାନ୍ୟ ଓ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରଥମା ଏକବଚନରେ କୌଣସି ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ସର୍ବ, ଉଭୟ ଓ ପକ୍ଷେର ଶବ୍ଦମାନ ବହୁବଚନରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଅନ୍ତି ।

ସର୍ବ ଶବ୍ଦ ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତିରେ ସର୍ବେ ହୁଏ । ଯଥା ;

" ସର୍ବେ ଚଲିବେ କାଳବଳେ ।
ଯଶ ରହିବ ମହୀତଳେ ।"

ଗ୍ରାମ୍ୟ ଭାଷାରେ ସବୁଏଁ ଯଦି ହୁଏ ।

ଅବେତନ ପଦାର୍ଥର ପରବର୍ତ୍ତିରେ ବ୍ୟବହୃତ ସବୁ ଶବ୍ଦ ଅମାନ୍ୟାର୍ଥ ଏକବଚନ ପରି ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଯଥା ; ସବୁ ଦଶଟି । ଏହିପରି ସମସ୍ତ ଓ ସକଳ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ହୁଏ ।

ଉଭୟ ଶବ୍ଦର ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତିରେ କେତେକ ସ୍ଥାନରେ କିଛି ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । କେତେକ ସ୍ଥାନରେ ଏ ବିଭକ୍ତିର ଯୋଗ ହୁଏ । ଯଥା; ଉଭୟ ଜଣକ ଯିବେ । ଉଭୟେ ଜଣକ ଯିବେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏକ ଶବ୍ଦ ନିତ୍ୟ ଏକବଚନାନ୍ତ ଓ ମାନ୍ୟ ଓ ଅମାନ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରଥମା ଏକ ବଚନରେ କୌଣସି ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସମ୍ବୋ ଅର୍ଥରେ ଏ ବିଭକ୍ତି ଯୋଗ ହୁଏ । ଯଥା; ଏକେ ଏକେ ସମସ୍ତେ ଗଲେ ।

ସଙ୍ଖ୍ୟାର୍ଥ ବୁଝାଇଲେ ମାନ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରଥମା ଏକ ବଚନରେ ଏ ବିଭକ୍ତିର ଯୋଗ ହୁଏ । ଯଥା, "ଅନେକ ସାଧିଲେ ବସୁ. କଂସ" ବୋଲିଲା ।

"ଚଲ ରଥେ ବିରାଜନ୍ତି ବ୍ରାହ୍ମଣପଣ୍ଡିତ
ବହି ଛତି ବିକୁଛନ୍ତି ଅଣେ ଦଅଁଶିଆ । ଭାଃ ଭ୍ରଃ"

"ଜଗଲାଥେ ତାହାଙ୍କୁ ବଡ଼ କଲେ
ପ୍ରଭୁପଣହିଁ ତାଙ୍କ ହସ୍ତେ ଦେଲେ ।" ଗୋଃ ଭ୍ରଃ

ଏହିପରି ଦାସେ, ଦାସେ ବା ଦାସ୍ୟେ, ଶଣ୍ଢରେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ—ଶାଶୁଏ, ନଣନ୍ଦେ, ଭାଉଜେ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାମୀର ଏବଂ ଜାହିଁ ତାହିଁ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀର ପ୍ରସଙ୍ଗ ସ୍ଥଳରେ 'ଘରେ' 'ଘରଅଡ଼େ' 'ଚିଲିଏ' ପ୍ରଭୃତି ବହୁବଚନବ୍ୟଞ୍ଜକ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ ।

(କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବଳଭଦ୍ରମିଶ୍ର ।

କେଉଁ ଦୂରେ ।

କେଉଁସ୍ୱରେ ଅଛ ସଖା କହନ୍ତିଅ ବାରେ,
କେଉଁ ଦେଶେ ଲୁଚିଅଛ ଭୁଷିଥାଅ ଅରେ;
କେଉଁ ଗଛେ ବାନ୍ଧିଅଛ ପୀରତି-ବେଳନ,
କେଉଁ ମନ୍ଦେ ଗଢ଼ିଅଛ ଅନ୍ତର-ଧରମ,
କେଉଁସ୍ୱପ୍ନ-କୁହେଳିକା ଲେଗିଅଛ ପ୍ରାଣେ
କେଉଁ ତପ-ସ୍ଥାବନ୍ ପାଇଛ ଜାଣେ,
କେଉଁ ମୁକତ- ମୁକତେ ଦଗୁଅଛ ଲୋତ୍ତ,
କେଉଁ ଉଚ୍ଚ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଚେ ଜପମାଳା;—
କେତେଥର ଏହି ଚିନ୍ତା ଘାଉଅଛ ଚିତ୍ତ,
କେତେଥର ଏହି ଭାବ ଚେତନା-କଢ଼ିତ,
କେତେଥର ଶୂନ୍ୟଦେଶେ ଫୁଟନ୍ତି ନୟନେ
ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ବଥାଯଦେ ଶୁଣିଲାହିଁ ଦକେ;
କେତେଥର ଅଶ୍ରୁ-ଅର୍ଘ୍ୟ ଦେଇଛ ମାରତେ,
କେଉଁ ପରତେ ସିଏ ଫିଜିଲ ଗରବେ ?

ତାହିଁକି ଉଦାସ-ପ୍ରାଣେ ଫେରେ ମୁଁ ବନ୍ଧୁ—
ଜାଣେ ମୁହିଁ ଥିଲ ତୁମେ ଦସ୍ୟା-ମାୟା-ସିନ୍ଧୁ ।
ତାହିଁକି ଉଗଳ-ହୃଦେ ହେବ ଯଥାଦରୀ ।—
ଜାଣେ ମୁହିଁ ଥିଲ ତୁମେ ସ୍ନେହ-ପ୍ରୀତି-ଦରୀ ।
ତାହିଁକି ଅନ୍ତର-ପର-ମାନ୍ଧା ବରଜିବ—
ଜାଣେ ମୁହିଁ ଥିଲ ତୁମେ ଜୀବନ-ସାଧରୀ ।
ଏପରି ଶୁଣିବ ଅବା ସଂସାର-ବଚନ—
କାମନା-ବନାଶେ ଅମ୍ବା ଉଣ୍ଡେ ଉଲସନ ?
ଏପରି ବୁଝିବ ଅବା ଭବକ-ମରମ—
ବାସନା—ବଇଗ୍ରା ପ୍ରାଣେ ଦଅଇ ସମ ?
କାମନା ଜାଣିଛ ପ୍ରାଣେ—ଉଲେଳାହିଁ ନିତ୍ତ
ବାସନା ପୋଷିଛ ମନେ—ଦଗ୍ଧଅଛ ଚିତ୍ତ ।
କାମନାତ କାମ୍ୟାସ୍ପୀନ, ବାସନା ଅମର;—
ଧିଅନେ ଉଷ୍ଣିଛ ଲମ୍ବ,—ଥାଲିବ ମୁକର ।

ଶ୍ରୀ ମଦନମୋହନ ପାଣିଗ୍ରହ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବୁଢ଼ା ଶଙ୍ଖାର ।*

ପ୍ରାୟ ଫଗୁଣମାସ ଶେଷ ସରିଛି, ଉଦଉଦଆ ଶରତବେଳେ ବୁଢ଼ାଟିଏ ଦୋଟିଏ ଗାଁ ମଝିରେ ଯାଉଥିଲା । ଖାଠିଏବଷର ବୁଢ଼ା ; ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ାକ ସବୁ ପଡ଼ିଗଲାଣି, ମୁଣ୍ଡ ବାଳ ଭେଣ୍ଡିକ ଥାଉ ଶ୍ୱେତ ବାଳଗୁଡ଼ାକ ପାଚି ଧୋବଫରଫର ଦିଶୁଛି । ବୁଢ଼ା ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଝୋକେଇ, ଧୂଳିରେ ଆଣ୍ଠୁଯାକେ ବୁଡ଼ିଛି, ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗଶରୀର ଝାଳରେ ବୁଡ଼ି ଗୋଡ଼ ଗାଟେ ବହିଯାଉଛି ।

ଗାଁ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଘର । ପକା ପିଣ୍ଡା, ସାତସେଣିଆ ଛପର, ଜାଉଁଳି ଜବାଟ । ବୁଢ଼ା ସେହି ପିଣ୍ଡାରେ ଦୋଇଟି ଥୋଇ ଦେଇ ନଥିକର ବସିପଡ଼ିଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ଘରୁ ଗୋଟିଏ ଦାସୀ ବାହାରି ଆସିଲା । ଦାସୀ ବୁଢ଼ାକୁ ଚାହେଁ । ପଚାରିଲା "ଦେହୋ ଶଙ୍ଖାର ପୁଅ, ଶଙ୍ଖା ଆଣିଛ କି ?" ବୁଢ଼ା ଉତ୍ତର କଲା 'ହଁ' । ପୁଣି କହିଲା "ଝିଅ ଖୋପାଏ ପାଣି ଦିଅନ୍ତୁ, ବୁଢ଼ାମଣିଙ୍କ ଶରୀରେ ଭଦ୍ରି ଶୁଖିଗଲାଣି ।" ଦାସୀ ପାଣି ଆଣିବାକୁ ଚାଲିଗଲା ।

କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ଲୋଟାଏ ପାଣି ସେଇ ଦାସୀ ଫେରି ଆସି ବୁଢ଼ା ପାଖରେ ଥୋଇ ଦେଲା । ବୁଢ଼ା ଉପରକୁ ଆଁ କରି ଦେଇ ଢକ ଢକ କରି ଅଧ ଲୋଟାଏ ପାଣି ଖେଇ ଦେଲା । ପାଣି ପିଇସାରି ବୁଢ଼ା ଚାଉଳସ ନିଶ୍ୱାସଟାଏ ମୁହଁଦାଟେ ପକାଇ କହିଲା "ଝିଅ ତୋର ବଡ଼ ଧରମ ହେଲା ।" ଦାସୀ କହିଲା "ହଉ ହେଲାତ ହେଲା ପଛକେ, ଚାଲ ବହୁ ସାଆନ୍ତାଣୀ ଭାଉଜଙ୍କୁ ଜମିତକା ଶଙ୍ଖା ଅଛି ଦେଖିବେ ।" ବୁଢ଼ା ଝୋକେଇଟି ନେଇ ଉଠିଲା । ସଦର ଦରଜା ପାର ହେଲେ ଭିତରେ ପକା ବାହାର, ସାମନାରେ ଚଉପାଡ଼ୀ ଗାଆଁପାଖକୁ ଭିତର ଆଡ଼ ଦୁଆର । ସେ ଦୁଆର ପାଖରେ ଓଡ଼ଣା ଦେଇ ବହୁଟିଏ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିଲା । ବୁଢ଼ା ଯାଇ ଝୋକେଇଟି ଥୋଇ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ବହୁଟି ଧୀରେ ଧୀରେ ଦାସୀକୁ କହିଲା "ବି ଶଙ୍ଖା ଅଛି ପଚାର ମା ।" ଦାସୀଟି ଟିକିଏ ମୁଖରା; ସେ କହିଲା ଛି କର, ବୁଢ଼ା ମିଣିପିଟାକୁ ଏତେ ନାଜ ! ନିଜେ ଝୋକେଇରୁ ଆସି ଦେଖୁ ନାହିଁ ?" କଥାଟା ମନକୁ ଆସିଲା । ବହୁଟି ଓଡ଼ଣା ଅଧେ ଝେଙ୍କ ଦେଇ ମୁରୁକି ମୁରୁକି ହସି ହସିକା ବାହାରି ଆସି ଝୋକେଇ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ବହୁଟିର ମୁହଁ ଦିଶିଗଲା । ମୁହଁଟି ଚକଚକିଦେଲା ପରି, ଚମ୍ପାଫୁଲ ପରି ଗୋରା । ଗୁରି ଅଙ୍ଗୁଳି ଓଠର ନାଲି ଭାହିର ମସୁର-ଚଣ୍ଡିଆ କସ୍ତୁରୀଶ୍ରୀକ ଗୋଇଠି ଯାଏ ଲାଗିଛି । ତା ଭିତର ଦେଇ ବହୁଟିର କଣ୍ଠା ସୁନା ପରି ଗୋରା, ଗୋଟିଏ ଗୁଡ଼ିଲରେ ଗଢ଼ା ଦେହଟି ଫୁଟି ଦିଶୁଛି । ବୁଢ଼ାର ଆଖି ପୁରି ଉଠିଲା । ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର, ଏଡ଼େ ଜକ ବହୁଟିଏ ସେ କେବେ ଦେଖି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଆଉ ଅଖି ଫେରାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଏକଧ୍ୟାନରେ ବହୁଟିକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ବୁଢ଼ାର ଇଚ୍ଛା କଣ କହିବ ବୋଲି, କିନ୍ତୁ ପାଟିରୁ କଥା ଫୁଟିଲା ନାହିଁ । କେତେବେଳକେ ବୁଢ଼ା ମୁହଁ ଫିଟାଇ କହିଲା "ମା, ବି ଶଙ୍ଖା ନିବୁ ନେ ।" 'ମା' ବୋଲି ଡାକ ବେଳଟିଣି ବୁଢ଼ାର ଛାତି ଭୁଣ୍ଡେ ହୋଇଗଲା । ବହୁଟି ନାଜ ଛାଡ଼ିଦେଇ କହିଲା "ଆସ୍‌ମାଲ୍‌ଭାଲ ଶଙ୍ଖା ଅଛି" । ଓଃ, ଏଡ଼େ ମିଠା କଥା ! ଏପରି କଥାତ କେହି କହେ ନାହିଁ ! ବୁଢ଼ାର କାନରେ ସେ ସ୍ୱରଟା ଥରକୁ ଥର ବାଜିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବୁଢ଼ା କହିଲା "ନା ମା, ରଙ୍ଗହଳିଆ, ଚମ୍ପାଫୁଲିଆ, ବଗୁଲମାଳିଆ, ଚୂଳଟିପି, ଏହି ସବୁ ଅଛି । ଏହିପରି ଯାହା ନିବୁ ନେ ମା ; ମୁଁ ଆସମାଲ୍‌ଭାଲ ଭିତର ହେଲେ ଆଣିଦେବି ।"

ବହୁଟି ଦେଖି ଦେଖି ମୁଠାଏ ଶଙ୍ଖା ପସନ୍ଦ କଲା । ତେବେ ସେ ମୁଠାକ ହାତକୁ ହେବ ବି ନାହିଁ ବିଏ କହିବ ? ଏହି ସମୟରେ ବୁଢ଼ା କହିଲା "ଦେ ମା, ହାତ ଦେ, ମୁଁ ଶଙ୍ଖା କିଛି ଦିଏଁ" ବହୁଟି ହଠାତ୍ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଉଛି ବା ଦେପରି ! ଟିକିଏ ଇତସ୍ତତ କଲା । ବୁଢ଼ା କହିଲା "ମା, ମତେ ନାଜ କରୁଛ ? ମୁଁ ପର ତୋ ପୁଅ ! ପୁଅକୁ ମା ନାଜ କରେ ନା ?

ଦାସୀ ଏହି ସମୟରେ ଟୋ ଟୋ କରି ହସି ଦେଇ କହିଲା "ବହୁସାଆନ୍ତାଣିଏ, ଅଛା ବୁଢ଼ା ପୁଅଟିଏ ପାଇବ ଏକା ; କପାଳିତ !" ବହୁଟି ଟିକିଏ ପୁଣି ହସିଦେଇ କହିଲା "ଦୂର୍" ।

ବହୁଟି ହାତ ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ଏଡ଼େ ଟିକିଏ ଜକ ହାତଟି ! ଏଡ଼େ ସୁନ୍ଦର ଗୋଲ । ଆଙ୍ଗୁଳିଗୁଡ଼ିକ ଚମ୍ପାକଳି

* ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗଳା ଗଳ୍ପର ଛାୟା ଅବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ପରି । ପାପୁଲିଟି ଟୁଲ୍ ଟୁଲ୍ ହେଉଛି । ଶଙ୍ଖାଗୁଡ଼ିକ ବି ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ଏ କଣ ମଣିଷର ହାତ ? ନା, କେହି କାରିଗର ଠାକୁର ଗଢ଼ିଛି ? ସେ ହାତକୁ ବୁଢ଼ା ଭାରି ମଳଥି, ରୁକ୍ଷ ହାତରେ ଧରିବାକୁ ସାହସ କଲା ନାହିଁ । ତା ପରେ ଦୀ ହାତରେ ଥିବ ବଡ଼ ହାତଟି ଧରି ପଟିଏ ଶଙ୍ଖା କଛିବାକୁ ବାଢ଼ିଲା । ଏହାକୁ, ଶଙ୍ଖାରେ ଜାଳେ କଟିଯିବ, ଘଉତ ବାହାର ପଡ଼ିବ ଯେ ! ପୁଣି ଟିକିଏ ବଢ଼ିଲା । ପୁଣି ଶଙ୍ଖା ପଟିଏ ଅଣି, ଧୀରେ, ଧୀରେ; ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ, ଅତି ସାବଧାନତାର ସହିତ ସେ ପଟିକ କଛି ନେଲା । ସେ ହାତଟି ଧରିଥିବା ବେଳେ ବୁଢ଼ାର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ଥିଲା ନାହିଁ, ସେପରି ତାର ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସୁଖ, ସମସ୍ତ ଆଶାର ସେହି-ଠାରେ ଗୁପ୍ତି । ସେ ହାତକୁ ପୁଣି ଛାଡ଼ିବାକୁ ହେଲା । ବୁଢ଼ା ଭାବିଲା ମୁଁ ଚିରଦିନ ଏହିପରି ଏ ହାତରେ ଶଙ୍ଖା ପିନ୍ଧାନ୍ତି ବି !

ଏହି ସମୟରେ ସେ ଘରର ସଅନ୍ତାଣୀ ସେଠାରେ ଅସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ଶାଶୁଙ୍କୁ ଦେଖି ବହୁଟି ଓଢ଼ଣା ଟାଣି ଦେଇ ପଳାଇଲା । ଶାଶୁ ଦାସୀକୁ ପଚାରିଲେ, "ବି ଲୋ, ଶଙ୍ଖା କିଣିଥିଲ ବି ?" ଦାସୀ କହିଲା ହଁ, "ବହୁସାଅନ୍ତାଣୀ ଏହି ମୁଠାକ ନେବେ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ।"

ଶାଶୁ କହିଲେ" ଦାମ କେତେ ?"

ବୁଢ଼ା—"ଶଙ୍ଖାମୁଠାକ, ବି ଦାମ !

ଶାଶୁ—ଫେର, କେତେ ଦେବ ?

ବୁଢ଼ା—ମା'ଠାରୁ ମୁଁ କଣ ଦାମ ନେବ ?

ଶାଶୁ ଦାସୀକୁ ପଚାରିଲେ "କିଲୋ ମା' କଣ ଲୋ ?"

ଦାସୀ ହସି କହିଲା "ସେଇ ଦିଲାଟି ବହୁସାଅନ୍ତାଣୀଙ୍କ ସୁଅ ହେଉଛି ।"

ଶାଶୁ ଚିହ୍ନିଲେ । କହିଲେ "ଅଚ୍ଛା, ଏଥର ଦାମ ନେଇଥାଅ, ଆଜି ଥରକୁ ପରେ ଖାଲି ଦେଇଯିବ । ଭମେ ଗରିବଲୋକ—"

ବୁଢ଼ା—ନା, ନା, ମୋ ମା'କୁ ମୁଁ ଦେଇଛି ; ମୁଁ ଆଜ ଦାମ ନେବ ନାହିଁ । ଶଙ୍ଖାମୁଠାକ ଲାଗି ମୁଁ ଗରିବ ହେଇଯିବି ନାହିଁ ।

ଏହା କହି ଶଙ୍ଖାର ଶଙ୍ଖାମୁଠାକ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ବୋଝଟି ଧରି ଏକାବେଳକେ ଚାଲିଗଲା । ଆଜ ତାକୁ ଶୁଣିଲା ନାହିଁ ; ଦାସୀ ପଛରେ ଗୋଡ଼େଇ ଗୋଡ଼େଇ ଗଲା, କିନ୍ତୁ ସେ ଆଉ ଫେରି ଚାହିଁଲା ନାହିଁ ।

ସେହିଦିନଠାରୁ ସେ ବୁଢ଼ା ଶଙ୍ଖାରି ଭୁଲିଦିନେ ତିନିଦିନେ ସେ ଗାଁକୁ ଆସେ । ଶଙ୍ଖାଟା ବଡ଼ ଗୋଟାଏ ନିତ୍ୟାଙ୍ଗ ଦରକାର ଯେ ଲୋକେ ବେଳ କାଟିବେ । ଅକାଳେ ସକାଳେ, ସୁନେଇ ପରବରେ ସିନା ବି ନୂଆ ଶଙ୍ଖା ଗୋଟେ । ବୁଢ଼ାଟା ଖାଲି ଘର ଘର ବୁଲି ଫେରିଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଶଙ୍ଖା ଚିନ୍ତା ତ ବୁଢ଼ାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେ । ସିଏ ଆସେ ତାର ସେହି ଜିନିଷ ମା'ଟିକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ । ଯେଉଁ ଦିନ ଆସେ, ଦାଆରିକୁ ନ କହି ଦୁଆର ପାଖେ ଚାଲିଆସେ । ବୋଝ ରଖିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ, ଖାଲି ପଟି ଛାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଇ "ନୂଆ ଶଙ୍ଖା ନିବ ?" ତା ପାଟି ଶୁଣିଲାଣି ବହୁଟି କୁଆଡ଼େ ଥାଏ, ଅସି ଦୁଆର ପାଖରେ ଠିକିଏ ଛିଡ଼ା ହୁଏ, ବୁଢ଼ା ଠିକିଏ ପଳାଏ ; ଗୃହିଣୀଲାଣି ବୁଢ଼ାର ମନ ପୂରି ଉଠେ । ପଚାରେ "ମା ଆଉ ଶଙ୍ଖା ନିବୁ ।" ବୁଢ଼ାର ଇଚ୍ଛା ଜାଲେ, ନିବାକୁ କହିବ ; ତାହାହେଲେତ ମା'ର ଚକ୍ଷାଫୁଲିଆ ସୁନ୍ଦର ହାତଟିରେ ସେ ଶଙ୍ଖା କଛି ଦେବ । କିନ୍ତୁ ବହୁଟି ମଣ୍ଡ ହାଲାର ଦିଏ । ବୁଢ଼ା ଫେରି ଚାଲିଯାଏ ।

ଦିନେ ଦିନେ ଯଦି ବହୁଟିର ଅସିବାକୁ ଢେରି ହୁଏ, ସେ ଦାସୀଟା ହୁଏ କହି କହିଦିଏ 'ବହୁସାଅନ୍ତାଣିଏ, ତମ ସୁଅ ଅଇଲାଣି ।" ବୁଢ଼ା ଦୁଇଥର, ଚାରିଥର 'ନୂଆ ଶଙ୍ଖା ନିବ' ବୋଲି ଡାକିଲାରୁ, ତା ମା'ଟି ଅସି ଛିଡ଼ା ହୁଏ । ବୁଢ଼ା ଯେଉଁ ଦିନ ଅସେ, ପ୍ରାୟ ଏହି କଥା, ଏହି ଅଭିନୟ ନିତି ନିତି । ବୁଢ଼ା ଫେରିଲାବେଳକୁ ଭାବେ "ମା'ର ଅସମାନ୍ତାରା ଶଙ୍ଖା ଉପରକୁ ମନ, କେବେ ସେପରି ମୁଠାଏ ଅଣିବେ ।" ଶେଷରେ ଠିକ କଲା ଆସନ୍ତା ରଜସଂକ୍ରାନ୍ତିବେଳକୁ ସୁଅଟି ହେଲେ ମା' ଲାଗି ଅସ୍ମାନ୍ତାରା ମୁଠାଏ ଅଣିବ, ମା ନୂଆ ଶଙ୍ଖା ଲାଭିବ, ମୋତେ ହାତ ଦେଖାଇବ, ମୁଁ ଶଙ୍ଖା କଛିଦେବ । ଏହିସବୁ ଭାବିଲାବେଳେ ବୁଢ଼ାର ମନ ଭରି ଉତ୍ସାହ ହୋଇଯାଏ । ବୁଢ଼ା ରଜସଂକ୍ରାନ୍ତିକୁ ଗୃହିଣୀ ଭୟାଏ । ରଜସଂକ୍ରାନ୍ତିଟା ଏଥର ତାର ଭରି ଆନନ୍ଦର ଦିନ ; ତା ମା' ଲାଗି ସେ ଅସମାନ୍ତାରା ଶଙ୍ଖା ଅଣିବ, ମା' କେତେ ଖୁସି ହେବ ।

ବୈଶାଖମାସ ହେଲା । ବୁଢ଼ାଲୋକ, ଏଥରେ ଜ୍ୱରରେ ବେଳ ବେଳ ବାଧିଲା, ପାଣିଠିଆ; ଦେହରେ ସହିଲା ନାହିଁ, ବୁଢ଼ାକୁ ଜ୍ୱର ହେଲା । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଭାରି ଜ୍ୱର ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଗୋଡ଼ ହାତ ଫୁଲିଗଲା । ସମସ୍ତେ କହିଲେ ବୁଢ଼ା ଆଉ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ାର କିନ୍ତୁ ସେ ଦିଗକୁ ଭାବନା ନାହିଁ । ସେ ସବୁବେଳେ ଭାବ ହେଉଥାଏ ଯେ କଉଦିନୁ ସେ ମା'କୁ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ସେଥିପାଇଁ ମନଟା ଆଉଟି ପାଉଟି ହେଉଥାଏ ।

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ରଜସଂକ୍ରାନ୍ତି ଆସି ପାଖ ହୋଇଗଲା । ବୁଢ଼ା ବୁଲିମାସ ହେଲା ମା'କୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଯାଇ ନାହିଁ । ଗୁଇ ପାରୁଅଛେ ସିମିତ ହେଲେ ଦେଖି ଅଣ୍ଟା ଥାଆନ୍ତା । ଏହି ରଜକୁଳ ଆସ୍ମାନ୍‌ତାରା ଶଙ୍ଖା ମୁଠାଏ ଶଷ୍ଟସ୍ଥ ଦିବାକୁ ହେବ । ବୁଢ଼ା ଅନେକ କଷ୍ଟରେ ଉଠି ବସି ଜଳ ହାତରେ ଶଙ୍ଖା ଉଠାଇ ଲଲା । ଆଉ କେହି କରିଦେଲେ ଭାଲେ ମା' ମନକୁ ନ ଆସିବ । ଷାଠିଏବର୍ଷକାଳ ଶଙ୍ଖା ଗଢ଼ି ଗଢ଼ି ସେ ଯେତେ ହାତ ସଫେଇ ହାସଲ କରିଥିଲା, ସବୁ ସେଥିରେ ଲଗାଇଲା । ଦିନକ କାମ ଗୁରିବଳ ଲାଗୁ ପଛକେ କାମଟି ମେତ ସରସ ହେଉ । ରଜ ବୁଲିବଳ ଥାଇ କାମ ନିକାଶ ହେଲା । ମନ ଦେଖ ଫଳ । ଏପରି ଗଢ଼ିଣିର ଶଙ୍ଖା ତା ଜୀବନରେ ତା ହାତରେ କେବେ ଉଠୁନ ନାହିଁ । ଶଙ୍ଖା ଦେଖି ବୁଢ଼ାର ମନ ଭରି ଖୁସି । ତା ମା' ହାତକୁ ଏ ଶଙ୍ଖମୁଠିକ ଖୁବ ମାନିବ ।

ରଜ ଅଗଦିନ ପଡ଼ିଲା ରଜ । ଆଜି ଝିଅ ବହୁଏ ନୂଆ ଶଙ୍ଖା, ନୂଆଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧିଲା । ଗତସାର ବୁଢ଼ାର ନିଦ ନାହିଁ । ସକାଳୁ ଉଠି ବୁଢ଼ା ଭାବିଲା "ମୁଁତ ଚାଲି ପାରୁ ନାହିଁ, କଣ କରିବ । ଆଜି କିଏ ନେଇଗଲେତ ହବ ନାହିଁ । ମା'କୁ ତେବେ ଦିନ ଦେଖି ନାହିଁ, ସତେ କଣ ଏଥିରୁ ବଞ୍ଚିବ ଯେ, —ଥରେ ଦେଖି ଅସେ । ଆଜି, ମା'ର ସେହି ହାତରେ ଶଙ୍ଖା ଛନ୍ଦି ଦେବ ।" ମାର ହାତଟି ମନେପଡ଼ିଗଲାଷଣି ବୁଢ଼ାର ଗଦାଏ ବଳ ଆସିଲା । ବୁଢ଼ା ସଅଳ ସଅଳ ମୁଠାଏ ଶାଇଦେଇ ଶଙ୍ଖାମୁଠିକ ଗାମୁଛରେ ବାନ୍ଧି ବାହାରିଲା । ଅତି କଷ୍ଟରେ ଉଡ଼ାଏ ଉଡ଼ାଏ ପାଦ ପକାଇ ଚାଲୁଥାଏ । ଗାଞ୍ଚକୋଶ ବାଟ, ପହୁଞ୍ଚିଲା ବେଳକୁ ବେଳ ଗଡ଼ି ଗଲାଣି ।

ବୁଢ଼ା ଯଇ ଯେଉଁଠାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଡାକୁଥିଲା ସେହିଠାରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ମନରେ କେତେ ଆନନ୍ଦ କେତେ ଉତ୍ସାହ । ଡାକିଲା "ଶଙ୍ଖା ନବ " ? କେହି ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ପୁଣି ଡାକିଲା "ମା'ଲେ ଶଙ୍ଖା ନବୁ ପରି ।" ତେବେଳ କେହି ଆସିଲେ ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ଭୁଲିଥିଲା ଡାକ ସାରିଲାଣି, କେହି ଜବାବ ପଦେ ଦିଅ ନାହିଁ ! ଥରେ ଡାକିଲେତ ମା' ତାର ଆସି ବୁଆଇକ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ! ପୁଣି ଡାକିଲା "ମା' —ମୁଁ ଆସିଛି । ଶଙ୍ଖା ଆଣିଛି ତୋ ପାଇଁ ।" ଏଇଥର ସାଆନ୍ତାଣୀ ନିଜେ ବାହାର ଆସିଲେ ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ସେହି ଦାସୀ । ସାଆନ୍ତାଣୀଙ୍କୁ ଦେଖି ବୁଢ଼ା କହିଲା "ମୋ ମା' କାହିଁ, ମୁଁ ତାପାଇଁ ଅସମାନ୍‌ତାରା ଶଙ୍ଖା ଆଣିଛି, ରଜରେ ପିନ୍ଧିବ ।" ଦାସୀତ ଏତେବେଳକୁ ଝୁଲ କରି କଥାଇ ଦିଅନ୍ତାଣି—ସେ କିଛି କହିଲା ନାହିଁ । ସାଆନ୍ତାଣୀ ଧୀରେ ଧୀରେ କହିଲେ "ନା, ଶଙ୍ଖା ନବା ନାହିଁ ।" ବୁଢ଼ା କହିଲା "ନା, ନା, ମୁଁ ମୋ ମା' ଲାଗି ବଡ଼ ଶରଧାରେ ଆଣିଛି ।"

ସାଆନ୍ତାଣୀ—ନା, ଶଙ୍ଖା କେହି ନେବେ ନାହିଁ ଯା—

ବୁଢ଼ା—ହଉ, ଶଙ୍ଖା ନ ନେଲେ ନାହିଁ, ମୋ ମା'କୁ ଥରେ ଡାକିଦିଅ, ମୁଁ ଦେଖିବି, କୋଉଦିନରୁ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ସାଆନ୍ତାଣୀ—ଦେଖା ହେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ବୁଢ଼ା ମୁଣ୍ଡରେ ବଜ୍ର ପଡ଼ିଲା । "ଦେଖା ହେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ମୋ ମା'କୁ ମୁଁ ଥରେ ଦେଖି ପାରିବ ନାହିଁ !" ବୁଢ଼ାର ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ହୋଇ କହିଲା "ଥରଟିଏ ଦେଖିବି-ମୁଁ ଆଉ ବଞ୍ଚିବ ନାହିଁ ।"

ସାଆନ୍ତାଣୀ ଦାସୀକୁ କହିଲେ "ଯା, ବୁଢ଼ାକୁ ଡାକ ଦେ ।" ଦାସୀ ଚାଲିଗଲା । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ବହୁ ଆସି ବୁଆଇ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ସେହିଠି ସେ ସବୁଦିନେ ଛିଡ଼ା ହୁଏ । ଆସିଲାବେଳକୁ ଝୁମ୍ପୁରୁ ଝୁମ୍ପୁରୁ ହୋଇ ଚାଲି ଆସେ । ଛିଡ଼ା ହୋଇ ବୁଢ଼ାକୁ ଚାହିଁଦିଏ । ତାର ହସ ହସ ମୁହଁଟି ଦେଖି ବୁଢ଼ାର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହେ ନାହିଁ । ଆଜି ଜାଁକଜମରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲା । ସେ ଗୁରିଅଙ୍ଗୁଳ ଲେଖାଏ ନାଲି ଭର୍ଦ୍ଦର ଶାଢ଼ୀ ନାହିଁ ତ ଲୁମ୍ବ ଚିକାଣ ଦିଷିଣୀ ପାଟ ନାହିଁ । ଗୋଡ଼ ଭୁଲିଛା ଲଙ୍ଗଳା, ପିଛିଛ ଶଙ୍ଖେ ଧଳା ଥାଳ ଲାଗା । ବୁଢ଼ାର ଦେହ ଥର ଉଠିଲା, ମୁଣ୍ଡ ଘୂରି ଗଲା ; ବୁଢ଼ା ଆଖି ବୁଜି ପକାଇଲା । ପୁଣି ଚାହିଁଦେବାବେଳକୁ ତା'ର ସେହି—ହାତଟି ଦିଗିଗଲା ;—ହାତରେ କିଛି ନାହିଁ । ବୁଢ଼ା

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭେ, ଭେ, ବଡ଼ ଭଡ଼ ବଡ଼ ଉଠିଲା । ବହୁଟି ଫେରପଡ଼ି ଚାଲିଗଲା । ବୁଢ଼ା କହିଲା ମା' ଲେ, ମୁଁ ନ ମରି ଜୀବିତ ଭଦ୍ରେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲି ! ଏହିଭା ଦେଖିବା ଲାଗିଲା ଲେ ମା'—" ବୁଢ଼ା ଆଉ କହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଗାମୁଛରୁ ଭାର ବଡ଼ ଯତ୍ନର, ବଡ଼ ଶରଧାର ଶଙ୍ଖାମୁଠିକ ଫିଟାଇ ପକା ଡାହାରେ କରିଡ଼ି ଦେଲା । ଶଙ୍ଖା ମୁଠାକ ଯାଇ ଚୂନା ହୋଇଗଲା । ଛାଡ଼ି ସେ ଏକମୁହାଁ ହୋଇ ଫେରି ଚାଲିଗଲା । ଶାଶୁ ଓ ବୋହୂ ଭଡ଼ ଭଡ଼ କରି ଉଠିଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ର ।

ଜାତୀୟ ଜୀବନ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରବାଦ ଅନେକଙ୍କ ମୁଁରୁ ଶୁଣାଯାଏ "ଦେଖା ଶିଖା ଓଡ଼ିଶା" ଏହାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀମାନେ ଯାହା ଯେଉଁଠାରେ ଦେଖନ୍ତି ତାହା ଶିଖିଲେଅନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଭାର ଅନୁକରଣପ୍ରିୟ ଏବଂ ଅନୁକରଣ କରିବାରେ ସେମାନେ ବିଶେଷ ଦକ୍ଷ । ଅନେକ ଲୋକ ଏହି ପ୍ରବାଦଟିକୁ ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । କେତେବେଳେ ଏ ପ୍ରବାଦର ସାହାଯ୍ୟ ଲୋଡ଼ାଯାଏ ? ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଲୋକକୁ ଅନ୍ୟଲୋକଙ୍କର କର୍ମାନୁଯାୟୀ କର୍ମ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ ତେତେବେଳେ ଅନୁକରଣକାରୀ ସୁରବ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ଉପହାସପୂର୍ବକ ଉକ୍ତ ପ୍ରବାଦଟି ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ କହିଅଛି ଯେ କର୍ମ ସୁକର୍ମ ଏବଂ କୁକର୍ମ ଭେଦରେ ଦୁଇପ୍ରକାର । ମାତ୍ର କୁକର୍ମଗୁଡ଼ିକ ଲୋକମାନେ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଅନୁକରଣ କରନ୍ତି, ତେତେ ଶୀଘ୍ର ସୁକର୍ମଗୁଡ଼ିକ ଅନୁକରଣ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ସେହି କାରଣରୁ ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ଲୋକ ମନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଏ ଲୋକମାନେ ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରବାଦଟି ବିଶେଷ ସ୍ଥଳରେ ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି । କୁକର୍ମଦ୍ୱାରା ପାପାର୍ଜନ କରାଯାଏ, କୁକର୍ମ କଲେ ବିପଦ ଏବଂ ଦୟ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ, କୁକର୍ମ ଦେବସ୍ୱଭାବପରି ଲୋକର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ନଷ୍ଟ କରି ତାହାକୁ ରାକ୍ଷସ କରିଦିଏ । କୁକର୍ମ କଲେ ଲୋକକୁ ସମାଜରେ ନିନ୍ଦିତ, ଲଜ୍ଜିତ ଏବଂ ଲାଞ୍ଛିତ ହେବାକୁ ହୁଏ, କୁକର୍ମ ଧନହାନି, ମାନହାନି ଏବଂ ବଳହାନି କରାଏ, କୁକର୍ମ ନାନାପ୍ରକାର ଉତ୍କଟ, ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ରୋଗମାନ ଉତ୍ପାଦନ କରେ ଇତ୍ୟାଦି ଲୋକମାନେ କୁକର୍ମପ୍ରତି ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଆସକ୍ତ ହୋଇପଡ଼ନ୍ତି କାହିଁକି ? ମନୁଷ୍ୟ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ତାହାର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ମନୁଷ୍ୟ କରିଦେଇ ପାରେ, ଗଞ୍ଜେଇଆ ଗୁଇଁଗୋର ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ତାହାର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଗଞ୍ଜେଡ଼ କରିଦେଇ ପାରେ, ଚୋର ଯେତେଶୀଘ୍ର ତାହାର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଚୋର କରିଦେଇ ପାରେ, ଜଣେ ସାଧୁଲୋକ ତାହାର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ତେତେ ଶୀଘ୍ର ସାଧୁ କରିପାରିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କୁପଥଗାମୀ ହେବାକୁ ଲୋକ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ମନ ବଳାଏ ସୁପଥଗାମୀ ହେବାକୁ ତେତେ ଶୀଘ୍ର ପାରେ ନାହିଁ ଏ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟ !! ଯେଉଁ କର୍ମ କଲେ ନିଜର ଏବଂ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ତାହାଠାରେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭଲେମାତ୍ର ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ; ମାତ୍ର ଯେଉଁ କର୍ମଦ୍ୱାରା ନିଜର ଏବଂ ଦେଶର ଅନିଷ୍ଟ ହେବ ତାହାପ୍ରତି ଲୋକମାନଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍ୟମ ଏବଂ ଆଗ୍ରହ; ଏହା ଦେଖି ମନରେ ସ୍ୱତଃ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଦିତ ହୁଏ । ସୁକର୍ମ ଅପେକ୍ଷା କୁକର୍ମର ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି ଅଧିକ ହେବାର କାରଣ କଣ ? ଏହାର କାରଣ ବିଷୟକୁ ପରିଣାମର ସଦୃଶ କ୍ଷଣିକ ସୁଖ । ମନୁଷ୍ୟ ଅଜ୍ଞାନତା ବଶତଃ ଏହି କ୍ଷଣିକ ସୁଖର ଭବିଷ୍ୟତ ଦୁଃଖଦାୟୀ ଗୁଣ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ନ ପାରି ତାହାକୁ ବ୍ୟଗ୍ରତା ସହିତ ଆଲିଙ୍ଗନ କରିପକାଏ ଅଗାଧ ଅନନ୍ତ ସମୁଦ୍ର ଉପକୂଳରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇଥିବା ଲୋକର ପଦ ସ୍ଖଳନ ହେଲେ ସେ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ନ ପାରି କେତେକ ସମୟ ଛଟପଟ ହେବା ପରେ ଅତଳଗାମୀ ହୁଏ କୁପଥଗାମୀ ଲୋକର ଦଶା ମଧ୍ୟ ତଦ୍ରୂପ । ଅତଏବ ଯେବେ ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନୁକରଣ କରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜୀବନକୁ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଗଠନ କରିପାରିବୁଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଚିରେ ମଙ୍ଗଳ ହେବ । କାନ୍ତ ଏବଂ ଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଆବାଲବୃଦ୍ଧବନିତା ଯେକୌଣସି ଲୋକର ସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ ଅନୁକରଣୀୟ ଏବଂ ଅସଦ୍‌ଗୁଣାବଳୀ ପରିତ୍ୟାଜ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଅଳ୍ପକାଳ କେତେକ ନବ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ଦଳ ସାହେବ ସାଜିବା ପାଇଁ ବଡ଼ ଲାଳାୟିତ ଏବଂ କେତେକ ବଙ୍ଗାଳୀ ସାଜିବାପାଇଁ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ସାହେବ ବା ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ-ଠାରୁ କଣ ଅନୁକରଣ କରନ୍ତି ? କେବଳ ଗାଦ୍ୟପେୟ ଘୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦ ପ୍ରଭୃତି ସେମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣୀୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତି ପ୍ରତି ବୋଧହୁଏ । ଏପରି ଅନୁକରଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ନୁହେ । ଯଦି ଆମ୍ଭେମାନେ ସାହେବମାନଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶ କରି ସେମାନଙ୍କ ତୁଲ୍ୟ ବଳିଷ୍ଠ, ବିଦ୍ୱାନ୍, କାର୍ଯ୍ୟବାନ୍, ଶିକ୍ଷିତ, ସ୍ୱଦେଶପ୍ରେମିକ, ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରଭୃତି ହେବାକୁ ଜଣିଷ୍ଟ ଚେଷ୍ଟାରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି, ଏବଂ ବଙ୍ଗାଳୀମାନଙ୍କ ପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ, ଶିକ୍ଷିତ, ଏବଂ ଲେଖକ ପ୍ରଭୃତି ହେବାକୁ କାମ୍ୟମନୋବାଞ୍ଛାରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ତ ମହତ୍ ଉପକାର ସାଧିତ ହେଉଥାନ୍ତା ତାହା କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ସାହେବ ପ୍ରଭୃତିମାନଙ୍କ ପରି ମଦ୍ୟ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କଲେ, କିମ୍ବା କୋଟ, ହାଟକୋଟ, କଲାର ନେକଟାଇ, ପରିଧାନ କଲେ ଭାରତ ତଥା ଉତ୍କଳ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟକୁ ଉଠିଯିବ ନାହିଁ । ଏସମସ୍ତ ବାହ୍ୟ ଉପକରଣ ଜାତୀୟ ଉନ୍ନତି ପକ୍ଷେ ଏସମସ୍ତର ମୂଲ୍ୟ ଅତି ଅଳ୍ପ । ବାହ୍ୟ ଆଡମ୍ବର ତ୍ୟାଗ କରି ଯଦ୍ୟପି ଜଙ୍ଗଲର ତଥା ନିଜ ଜାତିର ଉନ୍ନତି ହେବ ତଦୁପ କର୍ତ୍ତମାନ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଧେୟ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉନ୍ନତ ଜାତି ଆଦର୍ଶରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଗଠନ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟକ ।

ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ "ଜାତୀୟ ଜୀବନ" କଥାଟିର ଅର୍ଥ କଣ ? କେହି କେହି କହନ୍ତି "ଜାତିର ଜୀବନ" ଏ କଥାରେ କୌଣସି ସାର ମର୍ମ୍ମ ନାହିଁ କାରଣ ଜାତିର ଜୀବନ ଏପ୍ରକାର ତାହା ଅବଧାରଣା କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଯେଉଁମାନେ ଏପରି ଆପତ୍ତି ଉତ୍ଥାପନ କରିବେ ସେମାନଙ୍କର ଆପତ୍ତି ନିତାନ୍ତ ଅମୂଳକ ବୋଲି ବୋଧ ହେଉ ନାହିଁ । କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନଚରିତ ସଂଗ୍ରହ କରି ଲେଖିବା ବଡ଼ ସହଜ ବିଷୟ ନୁହେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ଚରିତ୍ରରେ ଯେଉଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଆମ୍ଭେମାନେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏକତ୍ରୀକରଣରେ ଉକ୍ତ ଲୋକର ଗୋଟିଏ ସର୍ବାଙ୍ଗସୁନ୍ଦର ଚରିତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ବଡ଼ କଠିନ ବ୍ୟାପାର । ତାହାର ସାମାଜିକ, ପାରିବାରିକ ଏବଂ ରାଜନୈତିକ ଜୀବନ ଏକ ନୁହେ । ଜୀବନର କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶରେ ତାହାର ଚରିତ୍ର ଯେପରି ଦେଖା ଯାଉଥାଏ, ଅନ୍ୟ ଅଂଶରେ ତାହାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏକା ଲୋକ ସକାଳେ ଏକ ପ୍ରକାର ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଭିନ୍ନପ୍ରକାର ଦେଖାଯାଏ । କଚେରିରେ ସ୍ୱଭାବ ଏକ ପ୍ରକାର, ଗୃହ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱଭାବ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର, ସମାଜରେ ସ୍ୱଭାବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍, କେତେବେଳେ ଆନନ୍ଦରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ, କେତେବେଳେ ରୁଦ୍ର ମୂର୍ତ୍ତି କେତେବେଳେ ନରମ ଏବଂ କେତେବେଳେ ଗରମ । ଅତଏବ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନର ସାଧାରଣ ଚରିତ୍ର ଏବଂ ସ୍ୱଭାବ ସ୍ଥିର କରିବା ମାର୍ଗରେ ଏତେ ପ୍ରକାର ବାଧା ବିଘ୍ନ ଦେଖା ଯାଉଥିବା ସ୍ଥଳେ ବିଭିନ୍ନ ଚରିତ୍ରବିଶିଷ୍ଟ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ-ମାନଙ୍କର ସମଷ୍ଟି ଗୋଟିଏ ଜାତିର ସାଧାରଣ ଚରିତ୍ର ଗୁଣ ଏବଂ ସ୍ୱଭାବ ସ୍ଥିର କରି କହିବେବା ଯେ କେଡ଼େ ଗୁରୁତର ବ୍ୟାପାର ତାହା ପାଠକ ମହାଶୟମାନେ ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ । ଭାରତର ଜାତୀୟ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଲେଖିବା କହିବା ତତୋଧିକ କଷ୍ଟକର କାରଣ ଏହା ଗୋଟିଏ ଜାତି ନ କହି ଜାତିସଙ୍ଘ ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ରାଜନୈତିକ ଏକତା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଏକତା ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ ଦେଖା ଯାଏ ନାହିଁ । ଭାରତବାସୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ, ବିଭିନ୍ନ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ବିଶିଷ୍ଟ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିଭୁକ୍ତ । ସର୍ବ୍ୟତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନାହିଁ, ଶିକ୍ଷା ସମସ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସମାନଭାବରେ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇ ନାହିଁ, ସମସ୍ତେ ସମଅବସ୍ଥାପନ୍ନ ନୁହନ୍ତି ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ସମାନ ନୁହେ । ରାଜନୈତିକ ଏକତା ପାଶରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ଭାରତବାସୀ ଏକତ୍ର ଆବଦ୍ଧ ନୁହନ୍ତି ; କାରଣ ଦେଶୀୟ ରାଜା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ରାଜ୍ୟବାସୀମାନେ ବ୍ରିଟିଶଭାରତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନୁହନ୍ତି । ଏହି କାରଣମାନଙ୍କରୁ ଶାସନକାର୍ଯ୍ୟରେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅସୁବିଧା ସମୟ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ । ଜାତୀୟ ଅଭାବ ଏବଂ ଜାତି ମିଶ୍ରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଦେଶ ହିତୈଷୀ କର୍ମ୍ମବୀର ନାନା ପ୍ରକାର ପ୍ରବନ୍ଧମାନ ଲେଖିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କର୍ମ୍ମ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୋହର ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତି ଅଛି, ମାତ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକୃତ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ହୋଇ ନାହିଁ । ଭାରତସ୍ଥ ଜାତିର ଅଳାଡ଼ା କିଣ ଏକଥା ଭାରତବାସୀମାନେ ସମସ୍ତରେ କହିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏହି ଯେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ଭାରତ ଉନ୍ନତିକଲେ ସମାନ ବୋଲି ସମସ୍ତ ଭାରତବାସୀମାନେ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ ଭାବୁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ପୃଥକ୍, ମୁସଲମାନମାନେ ଭାବୁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ପୃଥକ୍, ଉତ୍କଳୀୟମାନେ ଭାବୁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ପୃଥକ୍ ତୈଳଙ୍ଗୀୟମାନେ ଭାବୁଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ସ୍ୱାର୍ଥ ପୃଥକ୍ ଏହି ପ୍ରକାରେ ଭାରତରେ ଯେତେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଜାତିମାନେ ବସତି କରୁଛନ୍ତି ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ସ୍ୱାର୍ଥ ପୃଥକ୍ ବୋଲି ଭାବୁ ଅଛନ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ସମସ୍ତ ଲୋକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଏକ ସ୍ୱାର୍ଥ ବୋଲି ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଯେପରି ସମସ୍ତ ଧାତୁମାନଙ୍କୁ ତରଳାଇଲେ ଅଷ୍ଟଧାତୁ ନିର୍ମିତ ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ଅଷ୍ଟଧାତୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିସମ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ସେପରି ଭାରତରେ ଯେତେ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ୱାର୍ଥବିଶିଷ୍ଟ ଜାତି ବାସ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ଯେଉଁ ଏକ ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାର୍ଥ ଜାତ ହେବ ; ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତରେ ଶକ୍ତି ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବ । ତେତେବେଳେ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଅଳାଡ଼ା ଅଛି ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ତେତେବେଳେ ଭାରତର ଜାତୀୟ ଜୀବନ ପ୍ରସୂତ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରାଦେଶିକ ଜାତିମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମଧ୍ୟ ଉପରୋକ୍ତ ନିୟମ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହିପରି କ୍ରମେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହୃଦୟରେ ଏବଂ ମନରେ ଉଦିତ ହେଉଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ସୁତରାଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକମାନଙ୍କ ଏହି ଶିକ୍ଷାଦେବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯେ ଆମ୍ଭେ ସମସ୍ତ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ସମାନ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମାନ ଏବଂ ଭାରତ ଉନ୍ନତିକଲେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସମାନ ।

ଏହି ଶିକ୍ଷା ସ୍ଥିତ ଭାରତରେ କୁମାରିକାଠାରୁ ହିମାଳୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଚାରିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ଭାବ ପ୍ରତ୍ୟେକର ହୃଦୟ ଚିତ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ଶିକ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣଭାବେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମନରୁ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ଭାବଗୁଡ଼ିକ ବିନାଶ କରି ଯେତେବେଳେ ଉଦାର ଭାବ ଜାତ କରେ ଏବଂ ଏହି ଉଦାର ଭାବରେ ଉଦ୍ଭାବିତ ହୋଇ ଆମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତରେ ଭାରତ ଉନ୍ନତି କାମନା କରିବା, ତେତେବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଜୀବନର ବିକାଶ ହେଲା ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେବାକୁ ହେବ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମନରେ ଉତ୍କଟତମ ଅଭିଳାଷ ପୋଷଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଭାରତର ଜୀବନ ଏହାର ଅର୍ଥ ନୁହେ ଯେ ଭାରତବାସୀମାନେ ଈଶ୍ୱର ସମ୍ବନ୍ଧ ଏବଂ ଅର୍ଥ ବିଦ୍ୟା କରନ୍ତି । ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହି ଯେ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ କିପରି ଏବଂ ଆଦର୍ଶଜୀବନ କି ପ୍ରକାର ? ଯେଉଁ ଗୁଣ କିପରି ବା ସ୍ୱଭାବ ଅଧିକାଂଶ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ତାହାକୁହିଁ ଜାତୀୟ ସ୍ୱଭାବ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ । ମାତ୍ର ଏକ ଗୁଣସ୍ୱଭାବ ଏକାଧାରରେ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ଅଧିକାଂଶ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ମିଳିବା କଠିନ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମୋହର ଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ସୀମାବଦ୍ଧ । ସାଧାରଣତଃ ଯାହା ଦେଖାଯାଏ ଭାରତବାସୀମାନେ ଭଦ୍ର ଶିଷ୍ଟ । ଶିଷ୍ଟାଚାର ବା ସୌଜନ୍ୟ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ଧର୍ମ । ଶିଷ୍ଟତା ଦୁଇପ୍ରକାର ଯଥା— (୧) ବାହ୍ୟ ଶିଷ୍ଟତା ଯାହାକୁ ଇଂରେଜିରେ (etiquette) କହନ୍ତି । (୨) ଆନ୍ତରିକଶିଷ୍ଟତା । ପ୍ରଥମଟି ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ଗୁଣ ବା ଧର୍ମ ନ ହୋଇପାରେ ; ମାତ୍ର ଦ୍ୱିତୀୟଟି ଭାରତର ସକଳ ସମାଜରେ ଦେଖାଯାଏ । ଆଜିକାଲି ସଭ୍ୟ ସମାଜରେ ଯେ ପ୍ରକାର ଶିଷ୍ଟାଚାର ଦେଖାଯାଏ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ସେ ପ୍ରକାର ନୁହେ । ଯେଉଁ ଶିଷ୍ଟତା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅନୁକରଣଦ୍ୱାରା ଜାତ ନ ହୋଇ ସ୍ୱତଃ ଭିତରର ଗୁଣ ସ୍ୱରୂପ ଜାତ ହୋଇ ନ ଥାଏ ତାହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିଷ୍ଟତା । ଭାରତୀୟ ଶିଷ୍ଟାଚାର କୃତ୍ରିମ ନୁହେ ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ । ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ ଭାବରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିଷ୍ଟତା । ଏଥିରୁ ଏପରି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ ଯେ ଭାରତରୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ଏବଂ ଅଶିଷ୍ଟତା ଏକାବେଳକେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି । ସ୍ୱାର୍ଥ ଏବଂ ଅଶିଷ୍ଟତା ଅଛି ମାତ୍ର ଶିଷ୍ଟତା ବହୁଳ ପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାଏ ବୋଲି

Digitized by srujanika@gmail.com

ଏହା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଜାତୀୟ ସ୍ୱଭାବ ବୋଲି କହିବାକୁ ହେବ । ଶିକ୍ଷିତ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ମୂଲ୍ୟବାନ ଜାତୀୟ ସମ୍ପତ୍ତି ।

ସନ୍ତୋଷ ଏବଂ ସହିଷ୍ଣୁତା ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ଜାତୀୟ ଧର୍ମ୍ମ ବୋଲି ଲୋକେ କହିଥାନ୍ତି । ଏକଥା ସାର୍ବଜନୀନ ନ ହେଲେ ସ୍ୱଳ୍ପ ଅଧିକାଂଶରେ ସତ୍ୟ । ଅନ୍ତ୍ୟ କେତେକ ଦିନ ହେଲା ଭାରତରେ ଯେଉଁ ଅଶାନ୍ତି ଏବଂ ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦେଖା ଦେଇଅଛି ସେଥିରୁ କଣ ଜଣାଯାଏ ? ଯେଉଁ ଅକାରରେ ଅଶାନ୍ତିର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଯେଉଁ ଭାବରେ ତାହା ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଅଛି ତାହାକୁ ମୁଁ ଅନୁମୋଦନ କରୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଯେଉଁ ସନ୍ତୋଷ ଭବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତିର ଆଶା ନ ରଖି ଯାହା ଅଛି, ସେଥିରେ କେବଳ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥାଏ ଏବଂ ଯେଉଁ ସହିଷ୍ଣୁତା ଉନ୍ନତି ମାର୍ଗରୁ ବନ୍ଧକଗୁଡ଼ିକ ପରିଷ୍କୃତ କରି ଉଚ୍ଚତମ ସୋପାନରେ ଆରୋହଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନ କରେ ସେ ପ୍ରକାର ସନ୍ତୋଷ ଏବଂ ଧୈର୍ଯ୍ୟକୁ ଜାତୀୟ ଧର୍ମ୍ମ କୁହା ଯାଇ ନ ପାରେ । ସ୍ଥିର ଭାବରେ ମନରେ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ ପୋଷଣ କରିବା, ବାଧା ବିଘ୍ନ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରିବା, ସମ୍ମୁଖରେ ବାଞ୍ଛିତ ପଦାର୍ଥ ଅବଶ୍ୟ ଲାଭ ହେବ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଧରି, ଶନୈଃ ବା ଧୀରେଧୀରେ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ସାଧନାକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ସର୍ବଦା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ପ୍ରକୃତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ବା ସହିଷ୍ଣୁତା କୁହାଯାଏ । ଅସହିଷ୍ଣୁତା ବା ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ଦୁର୍ବଳତାର ଗୌଣ ସ୍ୱରୂପ; କିନ୍ତୁ ବଳର ଲକ୍ଷଣ ନୁହେ । ଅସହିଷ୍ଣୁତା ଲୋକ ବାଧାବିଘ୍ନ ପଡ଼ିଲେ ବିରକ୍ତ ହୁଏ, କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୁଏ; ମାତ୍ର ସେ ସମସ୍ତ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହି ଭବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତି ଚିନ୍ତା କରିବା ଏବଂ ତଦୁପଯୋଗୀ ବର୍ତ୍ତମାନ କରିବାହିଁ ପ୍ରକୃତ ସନ୍ତୋଷର ଲକ୍ଷଣ । ଯାହା ଅଛି ତାହା ଥାଉ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ପ୍ରକୃତ ସନ୍ତୋଷ କୁହା ଯାଇ ନ ପାରେ ।

ପୂର୍ବକାଳରେ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କ ମନରେ ଯେପ୍ରକାର ସନ୍ତୋଷ ଥିଲା ମୋ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳରେ ଅଧିକାଂଶ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କ ମନରେ ଯେ ପ୍ରକାର ସନ୍ତୋଷ ଅଛି ତାହା ଭବିଷ୍ୟତ ଭାରତ ପକ୍ଷରେ କେତେଦୂର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଏହା ଭାବିବାରୂପେ ତୁଳନା କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯାହାକୁ ଆମ୍ଭେ ସହିଷ୍ଣୁତା ବୋଲି କହୁଁ ସେଥିରୁ ଅଧିକାଂଶକୁ ଭାରତବାସୀମାନ ବା ମୂଲ୍ୟବାନ ଜୀବନଶକ୍ତିର ଅଭାବ ବୋଲି କହିବେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ, କିମ୍ବା ମନୁଷ୍ୟର ଉଚ୍ଚ ଭାବ ଉପଲବ୍ଧି କରିପାରିବାର କ୍ଷମତା କହିବେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ନ କରି ଉପରୋକ୍ତ ବିଷୟମାନ ଭାରତବାସୀମାନେ ଜାତି ପାରିବାକୁ ସେମାନେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଅସହିଷ୍ଣୁତା ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେମାନେ ଭ୍ରମରେ ନ ପଡ଼ି ସ୍ଥିରଚିତ୍ତରେ ଅପଣାର ବାଞ୍ଛିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର କରି ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନପୂର୍ବକ ଧୀର ସ୍ଥିର ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସହିତ ହେଲେ ଈଶ୍ୱର ନିଶ୍ଚୟ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ବାଞ୍ଛିତ ଫଳ ପ୍ରଦାନ କରିବେ ।

ଜୀବନ ଜଳଧୋତ୍ଥିତ ସଦୃଶ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର, ସଂସାର ଏବଂ ସଂସାରର ବିଷୟମାନ ମିଥ୍ୟା ଏହାହିଁ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ଧାରଣା । ଦାର୍ଶନିକ ଏବଂ ଧର୍ମ୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର ଉପଦେଶ ଏହିର ଧାରଣାର ମୂଳ କାରଣ ହୋଇପାରେ କିମ୍ବା ଏହି ଧାରଣା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ । କାରଣ ଯାହାହେଉ ପ୍ରକୃତରେ ଉପରୋକ୍ତ ଭାବଟିକୁ ଜାତୀୟ ଭାବ ବୋଲି କୁହା ଯାଇପାରେ । ଏହି ଧାରଣାର ଦାର୍ଶନିକ ସତ୍ୟତା ଏଠାରେ ଆଲୋଚନା କରିବାର ବିଷୟ ନୁହେ । କିନ୍ତୁ ଯାହା ଦେଖାଯାଏ ସମସ୍ତ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଉପରେ ଉକ୍ତ ଧାରଣା ପ୍ରକୃତ କ୍ଷମତା ବିସ୍ତାର କରିଅଛି ।

ଯେଉଁ ପାଥିବ ଜଗତ୍ ସହିତ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାବ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ସେହି ସଂସାରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କୌଣସି ଅଦୃଶ୍ୟମାନ ବିଷୟକୁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରିବା ଏବଂ ତଦୁଚିତ୍ତରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାଦ୍ୱାରା କେବଳ ଯେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଇହ ଜୀବନର ବିଶେଷ ଶ୍ରୀ ଓ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ହେବ ତାହା ନୁହେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନ ଉପରେ ମଧ୍ୟ କୁଠାରାଘାତ ହେବ ।

ସଂସାରର ଜଳନ୍ତ ପଥରେ ଉପରୋକ୍ତ ଭାବଟି ବଡ଼ ଅନିଷ୍ଟକାରକ । ଈଶ୍ୱର ସତ୍ୟ ଏବଂ ଆଜି ସମସ୍ତ ମିଥ୍ୟା ଏହାହିଁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧାରଣା ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଜୀବାତ୍ମାଙ୍କର ଧ୍ୟାନଯୋଗହିଁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ତେବେ ଏଠାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ହୋଇପାରେ ଯେ ଏହି ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ବାହ୍ୟ ଜଗତ ସହିତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି କି ନା ? ଏହି ବାହ୍ୟଜଗତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ଅଟେ । ଚିତ୍‌ଶକ୍ତି ସହିତ ସ୍ଥୂଳଜଡ଼ର ଯେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସହିତ ବାହ୍ୟଜଗତର ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପରି ସର୍ବତ୍ର ବିଦ୍ୟମାନ । ଈଶ୍ୱର ଯଦି ସତ୍ୟ ବାହ୍ୟଜଗତ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ । ସାଧାରଣ ଭାବରେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତିର ଯୁକ୍ତି । ଅତଏବ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅସତ୍ୟ ଜଡ଼ ସାଧାରଣ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ପ୍ରତି ଅବହେଳା ବା ଅନାଦର ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେ । ଜୀବନ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ହୋଇ ତାହାର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ପରେ ଉଦାସୀନ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେ । ଜୀବନ କେବଳ କୋଟିଏ ମାତ୍ର ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେ, ଏହାର ମହତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅଛି । ଯଦି ଭୂତ ସତ୍ୟ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ସତ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନଟି କଥା ମିଥ୍ୟା ହୋଇ ନ ପାରେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୂତ ଗର୍ଭରୁ ଉଦ୍ଭୂତ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତ ଗର୍ଭରେ ଲୀନ ହେବ ତେବେ ଏହା ଯେପରି ମିଥ୍ୟା ହୋଇପାରେ ? ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ବାହ୍ୟଜଗତ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ଅସଅଛି ଏବଂ ଶେଷରେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଲୀନ ହେବ ଯଦି ଈଶ୍ୱର ସତ୍ୟ ବାହ୍ୟ-ଜଗତ ମିଥ୍ୟା ହୋଇ ନ ପାରେ । ବାହ୍ୟଜଗତର ଭୂତ ଭବିଷ୍ୟତ ସହିତ ସନାତ୍ମ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି । ଭାରତରେ ଅଛି "ଧନ ଅର୍ଜିବେ ଧର୍ମ କର, ଧର୍ମେ ପ୍ରାପତ ନରହନ୍ତି" ଏବଂ ଗୀତାରେ ମଧ୍ୟ "ବୁଦ୍ଧିଶ୍ରୀଶ୍ରମରେ ହେ ଯେ ଧର୍ମ ଆଚରି, ସେଇଥା ଗୋଟିକୁ ଚାଟ କେହି ନୁହେ ସର୍ବ" । ଗୀତା ଏବଂ ଭାରତର ଉଚ୍ଚାଳଙ୍କର ସ୍ମୃତୋକ୍ତି ହୋଇ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଜାତିସ୍ୱ ବିଶ୍ୱାସ । ଅତଏବ ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର-ମାନଙ୍କ ଉପଦେଶରୁ ଦେଖୁଅଛୁ ଯେ ନରହର ବା ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସାଧାରଣ ଏବଂ ଅଥିକ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଈଶ୍ୱର ଶିଷ୍ଟାନନ୍ଦର ଏବଂ ଏହାହିଁ ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେମର ସ୍ଥଳ । ବ୍ୟାପ୍ତ ବିଶ୍ୱର ପ୍ରକୃତ ଜୀବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଳର ଜଳ୍ପ ଶରୀରକୁ ଦ୍ୱାରା ପରିଚ୍ଛନ୍ନ କରି ଜୀବିତ କରିବାହିଁ ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତା । ସେହିପରି ଅତିରିକ୍ତ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଈଶ୍ୱରରେ ଜଳର ଚରିତ୍ରବଳକୁ ଦ୍ୱାରା ଜଳର ଦ୍ରୋହଣଦ୍ୱାରା, ଜଳର ସ୍ପର୍ଶକର୍ଷାଳ୍ପକଦ୍ୱାରା,

ଦସ୍ତମାନଙ୍କ ଦମନ କରି ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘର କରିବାହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପନ୍ଥା । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦକୁ ଅଗ୍ରଗତି ଦଗ୍ଧ କଲେ ତାହାର ମଳିନତ୍ୱ ନଷ୍ଟ ହୋଇ ପ୍ରକୃତ ଦେହ ପ୍ରଜ୍ଞ ଉଦ୍ଭବ ହୁଏ, ସେହିପରି ମନୁଷ୍ୟ ଈଶ୍ୱରଦତ୍ତବାସନାରୂପ ଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜଳର ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ ହେବ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଜାତିକ୍ତ ଅସାର ଏବଂ ଜୀବନକୁ କ୍ଷଣଭଙ୍ଗୁର ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସକରି ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱତଃ ଉଦାସୀନ ଭାବ ଜାତ ହୁଏ ଏହି ଭାବ ମନରେ ପୋଷଣ କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପକ୍ଷେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ନୁହେ । ବିଜ୍ଞାନ ଇତିହାସ ଓ ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଶତ୍ରୁତା ନାହିଁ ବରଂ ଉଭୟ ମଧ୍ୟରେ ମିତ୍ରତା ସମ୍ପାଦନହିଁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତେ ଉପକାରୀ । ସୁତରାଂ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘହିଁ ମୁଖ୍ୟ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘ ଏବଂ ଈଶ୍ୱରପ୍ରାପ୍ତିହିଁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲେ ସତ୍ତା ଅଥିକ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘପକ୍ଷେ ଉଦାସୀନ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେ । ସୁତରାଂ ଭାରତବାସୀମାନଙ୍କ ମନରୁ ତଥା ଜାତୀୟ ଭାଇମାନଙ୍କ ମନରୁ ଭ୍ରମ ଭାବ ବିଦୂରିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଭାରତର ସର୍ବାଙ୍ଗୀଣ ଉଲ୍ଲତିକଳ୍ପେ ଅଥିକ ଉଲ୍ଲତିର ଆବଶ୍ୟକତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବାସ୍ତବିକ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିନ୍ଦୁମାନେ କର୍ତ୍ତାଶ୍ରମ ଧର୍ମ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ଏବଂ କର୍ମ ଶିକ୍ଷା କରି ଦେଇଥିଲେ । କର୍ତ୍ତାଶ୍ରମ ଧର୍ମର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏହି ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଉଲ୍ଲତି ଅପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ହେବ ନାହିଁ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉଲ୍ଲତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଥିକ ଉଲ୍ଲତି କରାଯିବ ଏହାହିଁ କର୍ତ୍ତାଶ୍ରମ ଧର୍ମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମାତ୍ର ଏହି ମହତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କାଳକ୍ରମେ ରୂପାନ୍ତରରେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନାନାରୂପ ଶ୍ରେଣୀ ଉତ୍ପାଦନପୂର୍ବକ ନାନାପ୍ରକାର ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ମେଳି ଅଜ୍ଞାନତାରୂପ ଛାୟାଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜକୁ ଅନ୍ଧକାରମୟ କରିପକାଇଅଛି । କାଳକ୍ରମେ ହିନ୍ଦୁମାନେ ପ୍ରକୃତ ସନ୍ଧ୍ୟା ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ କେବଳ ବ୍ୟବହାର ବୋଲାରୁ ମନରେ ଉଦାସୀନ୍ୟ ପୋଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି ଆଲସ୍ୟପରିବର୍ତ୍ତନ ଲୋକ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ କରିବା ବ୍ୟତିତ ଆଉ କିଛି କରିପାରେ । ଏହାକୁ ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମହୀନତା ନ କହି କୀଟିକୁଟିଳତା, ଉଦ୍ୟମ-ଶୂନ୍ୟତା, ଭଗ୍ନମୁଖତା ବୋଲି କହିବେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ବିଦେଶୀୟ ଜାତିମାନେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସ୍ତୁତାର ସୁଯୋଗ ନେଇ ସେମାନଙ୍କ କର୍ମ୍ମ ପ୍ରସୂତ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଇ ଅମ୍ଭ ପୁଞ୍ଜି ପାଣ୍ଠିଯାକ କଳାବଜାରରେ ବିକ୍ରୟ ନେଇଯାଉଛନ୍ତି । ଭାରତବାସୀମାନେ କେବଳ ହା ଅନ୍ନ ହା ଅନ୍ନ ବୋଲି ଡାକୁ ଥାକାର ଅଛନ୍ତି । ଏଣେ ଭାରତବାସୀଙ୍କୁ ତେଣେ ବିଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟର ମାୟା ମମତା ଗ୍ରହଣକ୍ଷମ ଦେଖି ଅନଳରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ନ୍ୟାୟରେ ବିଲ୍ଲ ଗ୍ରହ ଶ୍ରୀ ଜଣ ବସ୍ତ୍ର ବିତରଣରେ ଜ୍ଞ ନାହିଁ । ସମାର ଯଦି ମଥ୍ୟ, ବିଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନାହିଁ ଅଛନ୍ତି ଯେ ଭାଲୁ ଅଣିକ ସ୍ୱଳ୍ପ ଉପଭୋଗାର୍ଥେ ବସ୍ତ୍ର କରିବାକୁ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ । ଯଦି ବିଳାସ ସାମଗ୍ରୀମାନ ନ ହେଲେ ନ ଚଳେ ତାହାର କର୍ମ୍ମ କୁଶଳତା ଦେଖାଇ ସେସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ଜାତୁରୁଷ ପରି ବିଦେଶୀମାନଙ୍କର ଦୋଷ ଦେଖିବା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧର୍ମ୍ମ ନୁହେ । ବିଦେଶୀମାନେ ବିଜ୍ଞ କର୍ମ୍ମ ବଳରେ ନଦୀ ସମୁଦ୍ର ବନ ପର୍ବତ ପାର ହୋଇ ଅର୍ଥ ଖୋଜି ବୁଲୁଅଛନ୍ତି । ଦେଖି ଉପାସ୍ତରେ ପ୍ରଚୁର ଅର୍ଥ ଲାଭ ହେବ, ଏପ୍ରକାର ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରେ ଭାଗ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ କରାଗତ ହେବ ଏହାହିଁ ବିଦେଶୀ କର୍ମ୍ମବୀର-ମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ବ୍ରତ । ଚିତ୍ତଳ ଗର୍ବ୍ବର ଦେଖି ସ୍ଥାନରେ ବି ଅର୍ଥ ଜନ୍ମ ଅଛି ବିଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହା ଆବିଷ୍କାର କରିବାହିଁ ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଦେଖି ଜାତି ଏତାଦୃଶ ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଭାଗ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପୂଜା କରୁ ଅଛନ୍ତି ଅର୍ଥ ସେମାନଙ୍କ କରାଗତ ନ ହୋଇ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କରେ କରାଗତ ହେବ ? ଏହା ଆଶା କରିବା ବିଡ଼ମ୍ବନାମାତ୍ର ।

ବିଦେଶୀମାନେ ଭାରତରୁ ଯେତେ ସେମାନଙ୍କ କର୍ମ୍ମବଳଦ୍ୱାରା ଅର୍ଥ ନେଇ ଯାଉଅଛନ୍ତି ତାହା ସେମାନଙ୍କର ଦୋଷ ନୁହେ ବରଂ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୋଷ । ଯଦି ଭାରତ ତାହାର ଧନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ଚାହେଁ ଯଦି ଭାରତ ଅନ୍ୟ ଦେଶରୁ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜ୍ଜନ କରିବାର ବାଞ୍ଛା କରେ ଭାରତବାସୀମାନେ ଆଳସ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବିଦେଶୀମାନଙ୍କ ମୂଲ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସାହସ, ଉତ୍ସାହଲାଭ ମନରେ ପୋଷଣ କରି କର୍ମ୍ମବୀର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଭାରତପୁତ୍ର ଭାରତର ସନ୍ତାନମାନେ କର୍ମ୍ମ-ଅସି ଧାରଣ କରେ ଅଚିରେ ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର ବିନାଶ ପାଇ ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁଲାଭକରେ ଭାରତ ଆଲୋକିତ ହେବ ଏବଂ ଭାରତମାତାଗର୍ବ୍ବନ୍ଦନ ଭାରତର ଭାରତର ଭବଗତ ହେବ ଏବଂ ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଭାରତର ଆର୍ଥିକ ଉନ୍ନତି ହୋଇ ଭାରତକୁ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ସୁଜ୍ଞ ପାଠକମହାଶୟମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ ଯେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ପରଦୋଷ ନ ଦେଖି ନିଜ ଦୋଷ ଦେଖିବା ଉଚିତ ନିଜ ଦୋଷଗୁଡ଼ିକ ପରିହାର କରି କର୍ମ୍ମବୀର ହେବା ଉଚିତ । ବିଦେଶୀମାନେ ଯେତେ ଧନଶାଳୀ ଏବଂ ବିଜ୍ଞ ତାହା ସେମାନଙ୍କର କର୍ମ୍ମଫଳ । ଯେତେ ଦୁର୍ବ୍ବଳ ଏବଂ ଅଜ୍ଞ ତାହା ଅମ୍ଭମାନ[illegible]ଳ । ଯାହା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଅଭାବ ତାହା [illegible] ଶିକ୍ଷା କରିବାରେ କିଛି ଦୋଷ ନାହିଁ । ଦୋ[illegible]ର କିମ୍ବା ଗୁଣ ଅନୁକରଣ କରିବା ଅମ୍ଭମାନ[illegible] ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାତିର ଦୋଷ ଅଛି [illegible] ଅସ୍ୱୀକାର କରୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦୋଷ ଦେଖିଲେ [illegible] ସର୍ବ୍ବନାଶ କାର୍ଯ୍ୟ । କୌଣସି ଲୋକର ଦୋଷ [illegible] ନ କରି ତାହାର ଯେ ଗୁଣଟି ଅଛି ତାହା [illegible] । ଏହି ଗୁଣ ଅବଲମ୍ବନ କରିବା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଏକାନ୍ତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଉତ୍କଳବାସୀ ଭାଇମାନେ ଗାଡ଼ିବାଦ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କର । ଆଳସ୍ୟତାର ମସ୍ତକ ଉପରେ ପଦାଘାତ କରି ଭଗ୍ନ ଉଦ୍ଦୀପନ କରି ସର୍ବ୍ବକଳତ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିପାତ କରି ଦେଶ କର୍ମ୍ମବୀରମାନେ ବିପର କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ କର୍ମ୍ମ କରୁଅଛନ୍ତି । ଆମେମାନେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର ଆଦର୍ଶ କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ କରିପାରେ, ତାହା ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେ । ଆମେରିକାର ଇତିହାସ ପାଠକର । ପରିବାଳକ ନିହାଲ ସିଂହ ମହାଶୟ ଯେଉଁ "Messages of uplight for India" ବୋଲି ବହି ଲେଖିଅଛନ୍ତି ତାହାକୁ ପାଠ କରିବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷିତ ଉତ୍କଳବାସୀ ଭାଇମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛି । ଉକ୍ତ ବହିଖଣ୍ଡି ପାଠ କରି ତାହାର ଭାବଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ଜନସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୁଏ ତାହାହିଁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ଚନ୍ଦ୍ରେ ସିଂହ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ ।

ତ ନିର୍ବୋଧ ଅର୍ବାଚୀନ—
ଭାଳ ବସି ପ୍ରତିଦିନ—
ଯାହାକୁ ଦେଇଛ ଜାଳ ଶୃଗାଳ ଚିତାରେ
ଝୁର ଝୁର କାଷ୍ଠ ଜାଳ ଚିତା ତା ଚିନ୍ତାରେ ? । ୧ ।
ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ—
ଲୋକ ପ୍ରତି ଦିନ ମରେ—
ତାହିଁ କେବେ ମୃତଲୋକ ଆସେ ତ ବାହୁଡ଼ି
ବ୍ୟର୍ଥ ଚିତା ଚିନ୍ତା କର ଦୃଷ୍ଟ ମାର୍ଗ ଛାଡ଼ି । ୨ ।
ପ୍ରଥମରେ ଜନ୍ମକ୍ଷଣେ
ମମ ସାନ୍ତ୍ୱନା ବାରଣେ
ଚୋଲ୍ଲିଥିଲେ ଏ ଭୁମ୍ବର କେହିଁ ଉପର
ନ ପାଇବ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ ତାହା ଲାମ ସ୍ୱର । ୩ ।
ଯାଉଛ ମୁଁ ନିଦର୍ଶନ
ଭୁଲିବାକୁ ଦିଲେ ମନ
ଆଜିଠାରୁ ଏ ମନ ପ୍ରାଣ ଅଛଡ଼େ ଅକୁଳେ
ଜଳନ୍ତା ଯେମନ୍ତ ହୋଇ ମାନେ ଲାହିଁ ଠୁଳେ । ୪ ।
ଶିଖା ଯେ ଜୟିତ ଭାସ
ବ୍ୟାପ୍ତ ମନ ପ୍ରାଣ ପାଖ
ଚିତ୍ରିତ ରହିଛି ଛବି ହୃଦୟ ପଟରେ
ଥାଇବ ତ ରହି ଚିନ୍ତା ବିନା ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ । ୫ ।
ବ୍ୟର୍ଥ ତ ଚିନ୍ତା ମୋହର
ହୋଇବ ଯାଇଛି ପର
ତାହିଁ—ପ୍ରାଣେ ପ୍ରାଣେ ଯାହା ଅଛେଦ୍ୟ ବନ୍ଧନ
ଦେ ଦିବସ ନିବାରଣ ସ୍ୱପ୍ନସ୍ଥ ମିଳନ । ୬ ।
ଚିତାଗ୍ନିରେ ଜୀବ୍ୟପର
ସବୁତ ଯାଇଛି ସର
ତେ ବୋଲେ ନିର୍ବୋଧ ସ୍ଥାନାନ୍ତରେ ସେତ ତାହିଁ
ମିଳନର ପାଇଁ ବୃଥା ଅଛି ବାଟ ଚାହିଁ । ୭ ।
ଚିତ୍ର ଅଣୁ ପରମାଣୁ
ଅବିନାଶ୍ୟ ଧ୍ରୁବ ଜାଣୁ
ଚାଳିତକ୍ରମେ ହୋଇଆନ୍ତି ରୂପାନ୍ତର ଧାରା
ପରିବର୍ତ୍ତ ମାତ୍ର, ତାହିଁ ବିନାଶ ତାହାର । ୮ ।
ରସାୟନ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ
ଜଡ଼ୁ ପ୍ରାଣ ଜନ୍ମ ପାରେ
ଜେନାଶେ ପ୍ରାଣ ନାଶ ହେବା ଧରଣୀ
ପରିବାଳ ହୋଇ ଯାହା ମାନବ ଜନ୍ମିଲା । ୯ ।
ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାନ
ଜୀବନର ଧର୍ମ ଜାଣ
ନ ବୁଝି ଯାଇ ତ ଚିତ୍ତ ଏଥିର ପ୍ରମାଣ
ଜଡ଼ ଚେତନର ଭାବ ଭଲ ଭଲ ଜାଣ । ୧୦ ।
ଅମୃତ ସନ୍ତାନ ସେତ
ସର୍ବଗୁଣେ ସମୋପେତ
ହେବାକୁ ତ ପାରେ କେବେ ତାହାର ଅଭାବ
ଶିଷ୍ଟ ଜନମାର ଚୋଡ଼େ ସନ୍ତାନର ଠାବ । ୧୧ ।
ବର୍ବର ବଣ୍ଣଅଜ୍ଞାତ
ମହାଜ୍ଞାନୀ ଜ୍ଞାନ ଜ୍ଞାତ
ଦେଖନ୍ତି ସମସ୍ତେ ପରିବାଳେ ପରିଜନେ
ସ୍ୱଭାବେ ହୃଦୟେ ଭାବ ଭାବେ ତ ଜାରଣେ । ୧୨ ।
ଜାହିଁ ପର ବିଦ୍ୟମାନ
ଭଦ୍ର ସର୍ବ ଯବ ଜ୍ଞାନ
ଜଗତର ସର୍ବ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଅ ଯୋଡ଼
ତିନା ପ୍ରସ୍ତୋଜନ ସେହି ଚିତ୍ରମାନ ପଡ଼ି । ୧୩ ।
ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭକ୍ତି ମନୋଭାବ
ସ୍ୱଭାବରେ ଅବିର୍ଭାବ
ସେହିପର ପରିବାଳ ଚିନ୍ତା ହୃଦେ ଜାଣ
ଏହାହିଁ ଯେ ପରିବାଳ ଅବିନାଶ୍ୟ ପ୍ରମାଣ । ୧୪ ।
ଧାରିତ ଜଗତ ନିତ୍ୟ
ଗୁଣଧାରୀ ବିପରୀତ
ଶିଷ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ବିଧିର ନିୟମ
ତଥା ଜାଣ ମାନବର ମରଣ ଜନମ । ୧୫ ।
ନୁହେ ଭଲ ଭାବ ଚିତ୍ତ
ଅବିନାଶୀ ଆତ୍ମା ନିତ୍ୟ
ପ୍ରେମ ପ୍ରୀତି ଭକ୍ତି ଜ୍ଞାନ ହୃଦ ଭାବ ଭାବ
ହେବାକୁ ନ ପାରେ କେବେ ସମସ୍ତ ଅଭାବ । ୧୬ ।
ଜଡ଼ ଭଲ ପ୍ରାଣ ଭଲ
ଦେଖୁଛୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଚିତ୍ତ
ସର୍ବ୍ୟାସ୍ୱରେ ଜଗତରେ ସର୍ବେ ରୂପାନ୍ତର
ପରିଣାମେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଧର୍ମେ ମେଳ ପରସ୍ପର । ୧୭ ।
ଯାଉଛ ସେ ଭଲଅଙ୍ଗେ
ଜଡ ଭାବ ଅନୁଭବେ
ଶିଷ୍ଟ ମିଳିବ ଯାଇ ଦିନେ ତାହା ପାଶେ
ରହିଛ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଏ ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସେ । ୧୮ ।

ଶ୍ରୀ ସଦାଶିବମିଶ୍ର ଦେଓଗଡ ।

Printed by B. S. Das, Mukur Press, Cuttack.

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁକୁର

୮ମ ଭାଗ । } ଚୈତ୍ର, ୧୩୨୧ । } ୪ର୍ଥ ସଂଖ୍ୟା ।

ଲୀଳାବତୀ ।

ଅୟି ଲୀଳାବତି ! ଯଶେ ଗୁଣବତି
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭୁଷ୍ଟ ପ୍ରିୟା,
ଜ୍ଞାନ ଭଣ୍ଡାର କମ୍ବାଇ ଗଳାର
ଦଳି ପତି ପ୍ରୀତି-କ୍ରିୟା ।
ବିଫଳ ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ର, ଯେ କେବଳ
ତର୍କ ବିବାଦ ପୂରିତ,
ନୀରସ, ସରସ ଶୁଦ୍ଧ ଯେ କ୍ୟୋତିଷ
ଚିତ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱଲ ଚିତ ।
ଚାଣିତ ଗୋବିନ୍ଦ ପତି ପାଶେ ସଦା
ତୁମ୍ଭେ ଜ୍ଞାନ ପଢ଼ିବା,
ଜନ ପତି ମୁଖେ ଶୁଣି ପ୍ରଶ୍ନ, ସୁଖେ
ଶ୍ଳୋକେ ଭାଷୁଥିଲେ, ସୁନ୍ଦର ।
ଅପମ ପ୍ରଯତ୍ନେ ସଦୁତ୍ତର ଭଣେ
ସଯଣ୍ଡିତା ପ୍ରଜ୍ଞାବତ !
ସେ ଭଣ୍ଡ ଗ୍ରଥନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସ୍ମରଣେ
ବିରଚିଲେ "ଲୀଳାବତୀ" ।

ନିରେଖି ତୁମ୍ଭର ଏ ଦିବ୍ୟ ସମ୍ଭାର
ଦେବୀପଦେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ,
ଯେ ଅର୍ଯ୍ୟ ଭୁଷ୍ଟର 'ଅଷ୍ଟ ଭାବରେ
ହେଉଥିଲେ ଧନ୍ୟ ମନ୍ୟ ।
ଯହିଁ ପ୍ରଶ୍ନିମା ଶବ୍ଦନ ସଙ୍ଗିମା
ଅବିଦ୍ୟାର ବିଳାସିନୀ,
ସେ ଦେଶେ ଭାଦ୍ରଶୀ ଭବଣୀ ବିଭୂଷୀ
ଚିତ୍ତ ଦୁଃଖ-ପ୍ରହ୍ଲାଦନୀ,
ଥିଲେ ଯେଉଁ ଯୁଗେ ଜ୍ଞାନାନନ୍ଦ ଭୋଗେ ;
ନୁହେ ସେ କେହେ ଉଚ୍ଚ୍ଛଳ,
ସେ ଶୁଦ୍ଧ ମୂଲ୍ୟ ପ୍ରଫଳ ମଳ
ବିକାଶ ଅଶ୍ଳୀଳ ମଳ ।
ଭାରତ ଗଗନେ ଏ ଭାରତ ନମନେ
ଫୁଟନ୍ତି କୋଟି ବି କୋଟି,
ନାରୀ ଭଣ୍ଡାରୀ ବେଦ ବିଜ୍ଞ-ଜାରି,
ତତ୍ତ୍ୱଦର୍ଶ ଯନ୍ତ୍ର ଯେଉଁ ।

ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସନ୍ତେ ଭ୍ରମଣ ।

ମଧୁମୟ ବସନ୍ତକାଳର ସମାଗମରେ ଚରାଚର ନବୀନ କୋମଳ ରୂପ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ଚିତ୍ତ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲିତ କରିବା ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ମନ ସ୍ୱଭାବତଃ ତାହା ଉପଭୋଗ କରିବା ସକାଶେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ତାହା ଉପଭୋଗ କରିବା ଋତୁମୟ ସ୍ୱୟଂ ଜଗଦୀଶ୍ୱର ବେଦରେ ଆଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ପାଠକେ ଥରେ ଯଜୁର୍ବେଦର ଜଗଲିଖିତ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିକେ ଜାଣିଯାଇବେ । ତାହା ଏହି–ମଧୁ ବାତା ଋତାୟତେ ମଧୁ କ୍ଷରନ୍ତି ସିନ୍ଧବଃ । ମାଧ୍ୱୀର୍ନଃ ସନ୍ତ୍ୱୋଷଧୀଃ । ମଧୁନକ୍ତ ମୁତୋଷସୋ ମଧୁମତ୍ ପାର୍ଥିବଂ ରଜଃ । ମଧୁ ଦ୍ୟୌରସ୍ତୁନଃ ପିତା । ମଧୁମାନ୍ନୋ ବନସ୍ପତିର୍ମଧୁମାନସ୍ତୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଃ । ମାଧ୍ୱୀର୍ଗାବୋ ଭବନ୍ତୁ ନଃ । ଯଜୁ ୧୩–୨୭, ୨୮, ୨୯ । ବସନ୍ତ କାଳରେ ପବନ, ସାଗର, ଔଷଧ, ରାତ୍ରି ପ୍ରାତଃକାଳ, ପୃଥିବୀ, ଆକାଶ, ବନସ୍ପତି, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଗାଈ ସମସ୍ତ ମଧୁମୟ ହୋଇ ଲୋକଙ୍କୁ ରକ୍ଷାକରେ । ଚରାଚରସ୍ଥିତି ଔଚିତ୍ୟଶାଳିନୀ ହେବାରୁ ଯେମନ୍ତ ଗୋରୁମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଆହାର ବିହାର ମିଳେ ତେମନ୍ତ ଯେହି ଧରାରେ ଧନୀ ଲୋକମାନେ ଔଚିତ୍ୟବନ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ବେଦର ଉପଦେଶ ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ଅକାରଣରେ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ । ସମ୍ପଦରେ ମଧୁ ଥିଲେ ଯେମନ୍ତ ତାହା ଆସ୍ୱାଦନପୂର୍ବକ ସ୍ୱାଦାନୁଭବ କରିବାକୁ ଲୋକେ ଲାଳାୟିତ ହୁଅନ୍ତି ସେହିପରି ଚରାଚର ମଧୁମୟ ହୋଇ ଥିବାରେ ଥିଲେ ଲୋକେ ମନୋହାରିଣୀ ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କ ଶୋଭା ଦେଖିବାକୁ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବେ । ସୁତରାଂ ଭ୍ରମଣ କରିବା ଓ ନାନାପ୍ରକାର ଖେଳକୌତୁକରେ ମନକୁ ପୁଲକିତ ରଖିବାର ଉପଦେଶ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଭାବରେ ତହିଁରେ ସୂଚିତ ହୋଇ ଦିଆଯାଇ ଅଛି ଏବଂ ଫଳରେ ତହିଁରୁ ଲୋକେ ଅଭିନବ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଲାଭ କରି ଧନ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି । ଏଣୁ ବସନ୍ତକାଳରେ ଭ୍ରମଣ କରିବାର ପ୍ରଥା ବହୁ ପୂର୍ବକାଳରୁ ପ୍ରଚଳିତ ଅଛି ଏବଂ କବିକୁଳଶିରୋମଣି ଉପେନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ "ବସନ୍ତେ ଭ୍ରମୁ ବାଳକ" ଇତ୍ୟାଦି ଗାଇ ତାହାକୁ ଉତ୍କଳ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

ମୁ ପ୍ରକୃତି ଦେବୀଙ୍କ ଶୋଭାର କଣିକାଏ ଉପଭୋଗ କରିବା କାରଣ ମୋତେ ବର୍ଷ କୋଣାର୍କ ଅଡ଼କୁ ଯାଇଥିଲି । ଏବର୍ଷ କପିଳାସ ସ୍ଥିତିକୁ ଯାତ୍ରା କରି ଦୋଳପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଗୁରୁବାର ଥରି କଟକରୁ ବାହାରିପଡ଼ିଲି । ତେବେଳକାଳ ବାଟେ ଦୁଇଗଟେ ବିଶେଷରୂପେ ଶୋଭାର ଅନୁଭବ ହେବା ମନରେ ଜାତ ହେଲା ତାରଣ ମହାନଦୀର ଉପର ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ସଡ଼କ ବନମଧ୍ୟରେ ବିରାଜିତ । ନୂଆପଟଣାଠାରୁ ସଡ଼କର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଡେଲାଭର ଜଙ୍ଗଲ । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶାଳ, ମହୁଲ ଇତ୍ୟାଦି ବୃକ୍ଷମାନ ନବୀନ ପଲ୍ଲବ ଓ ପୁଷ୍ପଭାରରେ ପଥିକମାନଙ୍କୁ ଶୋଭା ଦେଖିବା କାରଣେ ଯେଉଁରୂପେ ଲକ୍ଷିତ କରୁଅଛି ତାହା ଭାବୁକ ମାତ୍ରଙ୍କେ ବୁଝିପାରିବେ । ଶାଳବୃକ୍ଷର ପୁଷ୍ପସ୍ତବକ ମଳୟାନିଳରେ କମ୍ପିତ ହୋଇ ସୁବାସ ଛାଡ଼ି ହେଲେ ସବା ଶରୀରେ ଦୂର ପଠାଇବାକୁ ଲୁବ୍ଧିତ ହେଉ ନାହିଁ ଏବଂ ପାଖୁଡ଼ା ଓ କେଶରମାନ ତଳେ ପଡ଼ି ଶୁଭ୍ର ଦେଖେ ପରି ହେଲା ପରି ଦେଖି ଏବେ ମନେ ନ କରିବ ଯେ ଶ୍ରାନ୍ତ ଏବଂ ମୁଗ୍ଧ ପଥିକକୁ କ୍ଷଣକାଳ ସକାଶେ ସେଠାରେ ବସି ବସନ୍ତ ବାୟୁ ସେବନ କରେ । କାରଣ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବୃକ୍ଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳରୁ ଠାର ମରୁଅଛି । ଜନ୍ମରେ ଏମନ୍ତ ଚତ୍ର ଲତା ନାହିଁ ବି ଯାହା ନବୀନ ପଲ୍ଲବ ଅଟା କୁସୁମରେ ଶିଳ୍ପକର୍ମାଙ୍କ ଅଦ୍ଭୁତ ସୃଷ୍ଟିକୌଶଳ ପ୍ରକାଶ କରୁ ନାହିଁ । ଜଗତ୍ରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ଅସଳରେ ମଧ୍ୟ ଆଧାର କାଷ୍ଠମୟ ଫୁଲର ଭାଲ ସଜାଇ ରଖିଅଛି ଏବଂ ଯେ ତାହା ଦେଖି ଯାଇବ ତାହାକୁ ଠାରୁଅଛି । ମହୁଲଫୁଲର ସୁବାସ ଏବଂ ଏ ବାଟରେ ବିଶେଷ ମିଳେ ଏବଂ ତାହାର ଚକ୍ଷୁଦୂରକୁ ଯିବା ତହିଁର କାରଣ । ଝୁପ୍ଟାଇ ହୋଇ ଫୁଲମାନ ତଳେ ପଡ଼ିଅଛି ଏବଂ ବନବାସିନୀ ବାଳିକାଠାରୁ ବୃଦ୍ଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା ଗୋଡ଼ାଇ କେତେକ ମାସର ସମ୍ବଳ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ଫୁଲରେ ଭାଲ୍ଲ ଢ଼ି ମେଢ଼ିତ ଏବଂ ଜ୍ୱରଯାକ ଫୁଲ ଶାଇ ସକାଳ ଦୁପହରିରେ ଜ୍ୱରି ପାହ୍ନ ନ ଥିବା ଭ୍ରମରେ ଚନ୍ଦ୍ରମୂଳେ ଶ୍ରମ । ସମ୍ପଦରେ କେହି ପଡ଼ିଥିଲେ ତାକୁ ଗ୍ରହିଦିଏ । ତଥାପି ଜେବାସମାନେ ଆପଣା ଜୀବନଛାଡ଼ି ସକାଳେ ବଡ଼ସକାଳୁ ଯିବାକୁ ଛାଡ଼ନ୍ତି ନାହିଁ ମାତ୍ର ଗଲାବେଳେ ବଳବାନ୍ଧ ଯାନ୍ତି । ସେ ଶୋଭା ଏ ବସନ୍ତ କାଳରେ ମାନବିକମାନଙ୍କୁ ଅପୂର୍ବ ବୋଲି ବୋଧ ହେବା ବେଳ ନୁହେ । ସଡ଼କର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବସ୍ତୁର ଅମ୍ବରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ରାଜାମାନେ ଲଗାଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନ ଫଳ ଓ ନଗଦ ପଇସାରେ ଯେଉଁ ଗୋଟା ଧରିଅଛି ତାହା କଥାରେ କହି ଶେଷ କରିବା ବଡ଼ମୂଳା । ଠାରେ ଠାରେ ଜଙ୍ଗଲ ବନ ସଡ଼କ ପାଖକୁ ମାଡ଼ିଆସିଥିବା ହେତୁ ବ୍ୟାଘ୍ରସବୁ କାଳ ହୁଏ ଏବଂ ବେଳେ ବେଳେ ବାଘ ଜୀବ ଜନ୍ତୁ ବା ଏକୁଟିଆ ଲୋକକୁ ଧରି ନେଇଯିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ତାହା ନିବାରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରାଜାମାନେ ସଡ଼କରୁ ଶଣ୍ଢେଇହୁଇଯାଏ ଜଙ୍ଗଲ କାଟି ଦେଇଅଛନ୍ତି ଓ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଯେ ରାଜାମାନେ ସର୍ବଦା ରାସ୍ତାରୁ ଶଣ୍ଢେଇହୁଇଯାଏ ସେଥିରି ବନ ନ ରହେ ତହିଁପ୍ରତି ବରାବର ଦୃଷ୍ଟି ରଖିଛେ । ମୁଁ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱସ୍ଥ ବନ ଓ ମୁଣ୍ଡିଆମାନଙ୍କର ଶୋଭା ଦେଖି ବିସ୍ମୟ ଚିତ୍ତରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିଲି ଏମନ୍ତ କି ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ମଧ୍ୟ କରି ଯାଉ ନ ଥିଲି । ଡେଙ୍କାନାଳ ଅନ୍ତର୍ଗତ ବଳଦଅ-ବଜାରରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଲା । କଣ୍ଟକର ଶକଡ଼ିଆମାନେ ଆଗ ଉଡ଼ିଷାକୁ ସେହିଠାରେ ମଳା କଲେ ଏବଂ କହିଲେ ଯେ ଆଗରେ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜଙ୍ଗଲ ଓ ବାଘର ଭୟ ଅଛି । ସୌଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ଡେଙ୍କେଇବେଳେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶକଡ଼ ଆଗରେ ହେବା ଦେଖି ତାଙ୍କ ପଛରେ ଚାହିଁଲି ଯେ ସେମାନେ ଡେଙ୍କାନାଳ ଗଡ଼କୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି ଓ ଆଗ ରାସ୍ତାରେ ଆଦୌ ଭୟ ନାହିଁ । ମୁଁ ଆଶ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ ତାଙ୍କର ସଙ୍ଗରେ ଶକଡ଼ ଚଳାଇଲି । ରାସ୍ତାର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱ ଅନେକ ଦୂରଯାଏ ପରିଷ୍କୃତ ଏବଂ ଠାରେ ଠାରେ ବସତି ଦିଶିଅଛି । ଦ୍ୱୟେ ଭଦ୍ରଲୋକ ତହିଁରେ ସ୍ୱଧା ଚାଲିଲା ପରି ଦିବ୍ୟପ୍ରକାରରୁ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ ପୂର୍ବକ ସ୍ୱାଭାବିକ ସୁନ୍ଦର ସ୍ୱୀ ସଲସ୍ୱାମିଳରେ ମଳ ପ୍ରାଣ ଶୀତଳ କଲି । ରାତି ଏକପ୍ରହର ଗତ ନ ହେଉଣୁ ଡେଙ୍କାନାଳ ଗଡ଼ରେ ପହଞ୍ଚିଲି । ଗଡ଼କୁ ଶଣ୍ଢେଇହୁଇ ଥିବା ରାସ୍ତାର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ରାଜା ବାହାଦୁର ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍ୟାନମାନ ଲଗାଇଅଛନ୍ତି । ସଧ୍ୟସ୍ୱଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ-ଶୋଭିତ ସେ ଉଦ୍ୟାନମାନ ଦେଖି ନନ୍ଦନକାନନର ଭାବ ମନରେ ଜାଗରୂକ ହେଲା । ମୁଁ ଶେଷ ଚଳେ ଡେଙ୍କାନାଳ ଯାଇଥିଲି । ଡେଙ୍କେଇବେଳେ ଯେଉଁ ଗଡ଼ ଜଙ୍ଗଲମୟ ଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହା ଅଟ୍ଟାଳିକାମୟ ନଗରରେ ପରିଣତ ହେବା ଦେଖି ଏରୂପ ଅନେକ ମନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ ଅନୁମାନ ପାଠକମାନେ ତାହା ଜାଣି ପାରିବେ—ଲେଖି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ସୌଭାଗ୍ୟକ୍ରମେ ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କ ଅତିଥ୍ୟ ମିଳିଥିଲା ଏବଂ ତାହା ସ୍ୱକାକୁ ସୋହାଗାସହ ଘଟିଗଲା । ରାଜା ବାହାଦୁରଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ପ୍ରକାଶ ପ୍ରାଚୀନକାଳରୁ ଦ୍ୱାରା ଓ ଛେଉଗାଡ଼ି ଯାଇ ପରିବାର ସହିତ କପିଳାସ ପର୍ବତ ଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲି । ଏ ରାସ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ଜଙ୍ଗଲମୟ ସ୍ଥଳ । ରାଜାଙ୍କ ସୋଭାକୁ ବାସ ନେଇଥିଲା ବିନରୁ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱର ବନ ବହୁଦୂରଯାଏ କଟା ହୋଇ ଭାଲି ନିବାରଣ କରିଅଛି । ମାତ୍ର ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବନଜାତିର ଶୋଭା ଅବା କୁସୁମଜାତିର ସୁନ୍ଦର ଉପଲବ୍ଧି ହେବାରେ ବାଧା ହୋଇ ନାହିଁ । ଡେଙ୍କାନାଳରେ (ଏବେ ଗଡ଼ ନୁହେ ସହର) ମଧ୍ୟରେ ଭାଗୀରଥୀ ପାତାର ନାମକ ଯେଉଁ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଜଳାଶୟ ଶୋଭିତ ହୋଇଅଛି ତାହା ଓଡ଼ିଶା ମଧ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ଦେଖାଯାଏ । ତହିଁର ସ୍ୱଚ୍ଛ ନିର୍ମଳ ଜଳ ବସନ୍ତ କାଳରେ ସ୍ୱଧାଶୟ ପରି ପ୍ରତୀୟମାନ ହେବା ବୋଇଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଜଳ ଯେମନ୍ତ ସ୍ୱଚ୍ଛ ତେମନ୍ତ ପାତଳ । ମୁଁ କହେଁ କେବଳ ଚର୍ଚ୍ଚ କଲେ ହୁଏ ନାହିଁ—ଏରକ ଜଳାଶୟ ପାଇ ପାରିବା ସୌଭାଗ୍ୟର ପରାକାଷ୍ଠ । ଯେଉଁ ମହାନୁଭବ ରାଜାଙ୍କ ନାମରେ ତାହା ବିରଚିତ ସେ ରାଜା ଉକ୍ତିର ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ବୋଲି ଥିଲେ ଏବଂ ଯେ ରହିକୁ ସାଗର ନ ମିଳିବ କାହିଁକି ? ପ୍ରକୃତ କଥା କହିବାକୁ ଗଲେ ଡେଙ୍କାନାଳରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପୋଖରୀ ଅଛି ମାତ୍ର କାହାର ଜଳ ଭଲ ନୁହେ । 'ଭ୍ରାତୃ ଫଳତ ସର୍ବତ୍ର' କଥାଟା ମନେ ପଡ଼ିଗଲା । ଅଥବା ଯେଉଁ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଗଭୀର ଅଥଚ ଉଦାର ମନରେ ଜଳାଶୟର ଅନୁସ୍ଥାନ ହୋଇଥିଲା ତହିଁକି ସ୍ୱଚ୍ଛତୋୟା ଅତଳକଳଶାଳିନୀ ସ୍ୱବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣସାଗରରୂପିଣୀ ଦୁସ୍ତରଣୀ ମିଳିବା କେଉଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ କଥା ? ସେହି ଜଳାଶୟର ପଶ୍ଚିମଦିଗସ୍ଥ ସ୍ଥଳଭାଗର ପାର୍ଶ୍ୱରେ କୁମ୍ଭୀ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗଛ ଅଛି । ତହିଁରୁ ଅଳି କାଳି ଦିନ-ରାତି ବଡ଼ ବଡ଼ ଧଳା ଫୁଲମାନ ଅଥ ଅଥ ହୋଇ ଭଲେ ପଡ଼ି ଦୂରକୁ ଧଳା ଲୁଗା ଛିଞ୍ଚା ହୋଇ ପ୍ରତୀ ପରି ଦେଖାଯାଏ ; ମାତ୍ର ବେଶ ବଡ଼ ଉଚ୍ଚ । ମୁଁ ପଚାରିଲି ଏ ଫୁଲରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ? ସେଠା ଲୋକେ କେହି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅନନ୍ତ ଜ୍ଞାନମୟ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ରହସ୍ୟମୟୀ ସୃଷ୍ଟିରେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଅକାରଣ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ ମାତ୍ର ସୂକ୍ଷ୍ମଜ୍ଞ ଲୋକେ ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଥିର କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ଏହା ବସ୍ତୁତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ମୁଁ କପିଳାସ ଅଡ଼କୁ ଗଲି ବିସ୍ତାର କଲି । କପିଳାସ ପର୍ବତର ନିମ୍ନ ଦେଶରେ ସାର୍ଦ୍ଧ ଦଶଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ମାତ୍ର ମହାଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠିବାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ଅଧିକ ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସ୍ନାନ କରେଁ ମାତ୍ର ସେ ଦିନ କପିଳାସ ଝରଣାରେ ସ୍ନାନ କରିବା ଲୋଭରେ ଅଗାଧିଆ ଯାଇଥିଲି । ଦୁଇ ପ୍ରହର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଗାଧିଆ ଥାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ତାପରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ସନ୍ଧ୍ୟା ନର୍ମଦାର ସ୍ୱଶୀତଳ ଜଳରେ ସ୍ନାନ କଲା ମାତ୍ରକେ ଦିବ୍ୟ ସୁଖାନୁଭୂତି ହେଲା । ସେ ସମୟର ମନର ଭାବ ମୁଖରେ କହିବା ଦୁର୍ଲଭ ମାତ୍ର । ସେ ଅମୃତ ନର୍ମଦାର ଜଳ ପାନ ପକ୍ଷେ ସର୍ବସନ୍ତାପହାରୀ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଉଭୟ ହସ୍ତରେ ଜଳ ପାଇଲେ ଥରେ ଯାଇ ସେଠାରୁ ଶରୀରର ତାପ ଓ କ୍ଲେଶ ନିବାରଣ କରି ଆସିବା କାରଣ ଏକାନ୍ତ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛି । ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରୁ ବସନ୍ତର ଶୋଭା ସଙ୍ଗେ କୋକିଳାଦିର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ପୂର୍ବକ କାକଳି ରବରେ ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱର କଣ୍ଠାର ଉପରକୁ ଯେଉଁ ଯିବ । ଦିବାରାତ୍ର ଚିତ୍ତ ବିମୋହନ ସକାଶେ ନାନା ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ ଡାକୁଥା ହୋଇଥିବା ଦେଖି କାହାର ମନ ବିମୋହିତ ନ ହେବ ? ଛୌଜୁଳନ ଅବା କେତେବେଳେ ବନ ଦୁଇ ମାତ୍ର ନର୍ମଦାର ଜଳ ସର୍ବଦା ଝରଝର ଶବ୍ଦରେ କର୍ଣ୍ଣ ଶୀତଳ ଓ ପବିତ୍ର କରୁଅଛି । ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱର ସାନଠାରୁ ବଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୃକ୍ଷଲତାମାନ ବସନ୍ତାଗମରେ ପନ୍ଥା ସେବନ ମଳୟାନିଳର ମୃଦୁ ସଞ୍ଚାଳନରେ ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତାଙ୍କ ଗୌରବ ଘୋଷଣା ଅପେକ୍ଷା କରି ଦେଖିଥିବା ଦୃଶ୍ୟ ମାନସ ଚକ୍ଷୁର ମନକୁ ମଧ୍ୟ ଉଲୋଇ ଦେଇ ପାରେ । ଶିବରାତ୍ରି ସମୟରେ ଦେବଲୋକର ସମାଗମ ହୁଏ । ସେ ସମୟରେ ଥରେ ମୁ କପିଳାସ ଯାଇଥିଲି । ମାତ୍ର ଦେବଲୋକ ଗହଳରେ ଯିବାଠାରୁ ଏ ସମୟରେ ଯିବା ମୋତେ ବଳ ଲାଗିଲା । ଭଲ ଲାଗିବାର କଥା । ସ୍ୱଭାବରେ ଥାଇ ସର୍ବଦା ଜଣେ ମାରିନେବାର ଚେଷ୍ଟା ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଛି । ଦେବଲୋକରେ ଯାହା ବିଶ୍ୱାସ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପାଇବା ଭରସା ଅବଶ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଣା, ଏତେବେଳେ ଭାଗିବାର ଅଧିକ ନ ଥିବେ । ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ନିଶାଙ୍କ ଉପଭୋଗ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ହୋଇଗଲା । କପିଳାସ ଶେଷରେ ବସନ୍ତର ବିକାସ ଥିବା ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଏବଂ ସେହି ବସନ୍ତ ବସନ୍ତକାଳରେ କେମନ୍ତ ଋତୁଣୀୟ ହୋଇ ଥିବ ତାହା ଅନୁଭବ ବିନା କଳ୍ପନା କରି ନୁହଇ । ଯେତେବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମାଗମରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବିଧୌତ ହୋଇ ଦିବ୍ୟ ଆକାର ଧାରଣ କଲା ଏବଂ ଚକ୍ରବ୍ରତ ଦେବା ବିଶ୍ୱନିୟନ୍ତାଙ୍କ ଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରେମ ସୁଧାରେ ସ୍ନାନ କରି ଅତି ପବିତ୍ରରୂପ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ମନକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣମାନ ସାଗର ପ୍ରାୟ ପ୍ରେମତରଙ୍ଗରେ ନମ୍ରାଇଲା ତେତେବେଳର ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ଧକାରମୟୀ ଶିବରାତ୍ରିର ଯାତ୍ରୀମାନେ ପାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ମୁ ଗଳା ବାହାଦୁରଙ୍କ ବଙ୍ଗଳାରେ ଅଗ୍ନିମୟ ଚୁଲି ଜ୍ୱଳି ଏବଂ ପାଉଁଗରେ ବହି ସ୍ୱଶୀତଳ ବସନ୍ତ ବାୟୁ ସହିତ ନାନାବିଧ ନିଶାଚରପକ୍ଷିଙ୍କ ଗାନ ସମ୍ମୋହର ଭାବ ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ମନାକର୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉପଭୋଗ କଲି । ସମ୍ମୁଖରେ ଶବ୍ଦେ ଦୂରରେ ଜଳରେ ନିଦ୍ରା ଲାଗିଥିଲା ଏବଂ ଠିକ ଦୋଳରେ ଠାକୁର ବାହାରିବା ବେଳେ ଜଣା ପାଉଥିଲା । ପରଦିନ ପ୍ରାତଃକାଳରୁ ଝରଣାର ଦିବ୍ୟ ଶୀତଳ ଜଳରେ ସ୍ନାନ ସାରି ଶିଖରଦେଶକୁ ଆରୋହଣ କଲି । ଶିଖରଦେଶର ପଥର ଗଦା ଉପରେ ଠିଆ ହେଲେ ପଶ୍ଚିମାଞ୍ଚଳ ପ୍ରାତଃକାଳରେ କଟକର ଲାଲବାଗ ସର ଦେଖାଯାଏ । ସେଠାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲି ଯେ ବନାଗ୍ନିଧୂମରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ ଧୂମାଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଅଛି । ସୁତରାଂ ମୋ ଭାଗ୍ୟକୁ ସେଠାରୁ କଟକ-ଦର୍ଶନ ଘଟିଲା ନାହିଁ । ସେଥିସକାଶେ କଟକବାସିଙ୍କ ଦୁଃଖ କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । କୋଳାହଳଶୂନ୍ୟ ସହରରୁ ଯାଇ ପେଉଁମାନେ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନର ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ଜୟକାଳ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦର ଶାନ୍ତି ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ପ୍ରବାସୀ ହୁଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ କପିଳାସ କାହିଁକି ଆପଣାର ଅକୃତ୍ରିମ ଶୋଭା ସମ୍ଭାର ଛାଡ଼ି ନଗରର କୃତ୍ରିମ ଶୋଭାର ଛାୟା ସ୍ୱରୂପ ମଡ଼ାଇବ । ମୁ ମାଡ଼ି ପାଇଲି ନାହିଁ ବୋଲି ଦୁଃଖିତ ନ ହୋଇ ସ୍ୱଭାବର ତତ୍କାଳୀନ ଶୋଭା ଦେଖି ଦେଖି ବଙ୍ଗଳାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଲି । ସେ ଦିନ ଓ ରାତି ସେଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କରି ଜୀବନ ଧନ୍ୟ କଲି । ପରଦିନ ପ୍ରାତଃ ସମୟ କଳକଳାଧ୍ୱନି ନର୍ମଦାର ଜଳରେ ସ୍ନାନ କରି ଚଳକୁ ଚାଲିଲି । ନର୍ମଦାର ଜଳ ଅବିଶ୍ରାମ କଳକଳନାଦରେ ଜୟଘୋଷଣା ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ଜୟ ଘୋଷଣା କରୁଅଛି । ମୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ତିନି ଦିନ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଅବସ୍ଥାରେ ଜଗଦୀଶ୍ୱରଙ୍କ ନାମ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ମୋ ପାଇଁ ସେ ସ୍ଥାନ ନୁହେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ସ୍ଥାନରୁ ଜ୍ୱଳିବାର ଛଡ଼ା ବାଟ ନାହିଁ । ସେ ପବିତ୍ର ସ୍ଥାନ, ସେ ପବିତ୍ର ଜଳ, ସେ ପବିତ୍ର ଶୋଭାସମ୍ପନ୍ନ ଦିଗର ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ମନରେ ବାଜୁଛି ଅସିଲା । ଶିଶିବାକୁ ଏକ ଏମ୍ଭ ସମୟ ଲାଗିଲା ଏବଂ ସେଠାରୁ ଅସି ଡେରାଳାଳ ଗଡ଼ରେ ଜୁଲ୍ଲପ୍ରହର ସମୟରେ ପହୁଞ୍ଚି ଉଚ୍ଚ ଅଦ୍ଭୁତ ବସ୍ତୁ ମ ପୂର୍ବକ ପ୍ରଶ୍ନମ ପବନ ବଳକରେ ଫେର ପହୁଞ୍ଚିଲା । ଶରୀରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଏବଂ ମନର ଉଲ୍ଲାସ ଯେ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ବର୍ଦ୍ଧିତ ହୋଇଅଛି ବୋଲିବା ଅଧିକ । ସେଉଁମ ନେ ବସନ୍ତ ବାଳର ଭ୍ରମଣ ଓ ଦୋଳାରେ ଦୋହଲିବା ଇତ୍ୟାଦି ନାନାପ୍ରକାର ନିର୍ଦ୍ଦେଶନୀତିରା ଦିବା ମୂରତ ଦେବର ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉପଦେଶକୁ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଅର୍ପଣପୂର୍ବକ ବ୍ରତିଭାଗରଣ, ମାଦକସେବନ ଓ ଅଶ୍ଳୀଳଭାଷଣରୂପୀ କୁପଥ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଏହା ବଦାପି ପାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ବସନ୍ତର ପଞ୍ଚ ଉପଦେଶ ତିନିଗୋଟି ମନ୍ତ୍ରରେ ବିଶଦଭାବେ ବିଶ୍ଳେଷିତ ହୋଇଅଛି । ମୋର ଏତିକି ଅନୁରୋଧ ଦେଶଲୋକେ ସତ୍ୟଭାବେ ଜୀବନରକ୍ଷଣାଦ୍ଦ୍ୱାରା ତାହା ପାଇ ଜୀବନ ଧନ୍ୟ କରନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀ ସଂଶଙ୍କର ଦେ ।

ଧାଈ ପାନ୍ନା । *

ସଭ୍ୟତାର ପ୍ରାଚୀନ ଲୀଳାଭୂମି, ଜ୍ଞାନ ଓ ଧର୍ମର ସମ୍ଭବ ରେ ଶିର—ମହାମାନ୍ୟ, ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଗର୍ବରେ ଶିରଗୌରବାନ୍ୱିତା ଭାରତଭୂମି ଚିର ଦିନ ମଧ୍ୟ ଜଗତ୍‌ପୂଜ୍ୟା । ବୀରପ୍ରସବିନୀ ମିବାରଭୂମି ଏହି ଭାରତର ଗୋଟିଏ ଗୌରବ-ମୟ ମହାତୀର୍ଥ । ଏହି ପୁଣ୍ୟମୟ ମହାତୀର୍ଥରେ କେତେ ମହାତ୍ମାପୁରୁଷ, କେତେ ଦେବୀସ୍ୱରୂପିଣୀ, ରମଣୀରତ୍ନ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ, ଅତୁଳ ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗ, ପବିତ୍ର ଧର୍ମଜୀବନ ପରିଦର୍ଶନ କରେ ସମସ୍ତ ଆପଣା ମନକୁ ସେହି ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କର ଚରଣତଳେ ଅବନତ ହୋଇଥାଏ । ବୀରବର ସମରସିଂହ, ମହାମାନ୍ୟ ବୀରସିଂହ, ସଙ୍ଗ୍ରାମୀ ଚଣ୍ଡ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ବାଦଲ, ପୁତ୍ର ଓ ଜୟମଲ; ସ୍ୱଦେଶହିତୈଷୀ ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତାପ, ଝାଲାପତି ମାନ୍ନା, ମିବାର ରାଜପୁରୋହିତ, ଓ ରମଣୀରତ୍ନ ପଦ୍ମିନୀ ମିବାର ଭୂମିର ଗୌରବ ଓ ଆଦର୍ଶ । ଏହି ଦେବଦେବୀମାନଙ୍କର ଜୀବନଚରିତ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି, ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଭାବରେ ଓ ଅତୀତ ଗୌରବରେ ହୃଦୟ ହୁଦୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । ଏହି ପୁଣ୍ୟ ଭୂମିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନଦ ନଦୀ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶୈଳ ଓ ଗୁମ୍ଫା, ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକ ଓ ମରୁଭୂମି, ପ୍ରତ୍ୟେକ କୀର୍ତ୍ତିସ୍ତମ୍ଭ ଓ ଦୃଶ୍ୟ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୂମିର ଓ ଜଳପଦକୁ ଜିଜ୍ଞାସା କରି, ସେମାନେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କାହାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବେ । ଦେଖିବ, ଶିଖା କରିବ ଯେ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମାତୃଭୂମିର ବୈଜୟନ୍ତୀ ମଧ୍ୟରେ ବି ମହତ୍ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଲୁକ୍ୱାୟିତ ଅଛି ।

ଧାଈ ପାନ୍ନା ଏହି ମିବାରର ଅନ୍ୟତମ ରମଣୀରତ୍ନ । ମହାରାଣା ସଂଗ୍ରାମ ସିଂହଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ମିବାର ରାଜ୍ୟରେ ବସ୍ତାଳକ ବଣ୍ଡଗଳା ଘଟିଥିଲା । ସଂଗ୍ରାମଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ତତ୍ପୁତ୍ର ବିକ୍ରମଜିତ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ । ବିକ୍ରମ ସେ ଅକାଳେ ବାଳକ ବଳରେ ପତିତ ହୁଅନ୍ତେ, ତାହାଙ୍କର ଭ୍ରାତା ଉଦୟସିଂହ ରାଜପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ଛଅବର୍ଷ । ସେଥି ସକାଶେ ସଂଗ୍ରାମସିଂହଙ୍କର ଦାସୀ ପୁତ୍ର ବନବୀର ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ସମୁଦାୟ ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ବନ୍ତୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦମ ରାଜଲିପ୍ସା ତାହାଙ୍କ ପାପ ପ୍ରାଣରେ ଅବତରି ଜାଗ୍ରତ ଥିଲା । ହାୟ ! ରାଜଲିପ୍ସାର ବି ମୋହିନୀ ଶକ୍ତି ! ଏହା ବଶରେ ମାନବହୃଦୟ ବି ଶୋଚନୀୟ ଅଧୋଗତି ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ସ୍ନେହ, ଦୟା, କୋମଳତା ପ୍ରଭୃତି ସୁକୁମାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିଚୟ କଣ ଏକାବେଳକେ ଚିରକାଳପାଇଁ ହୃଦୟରୁ ଚାଲିଯାଏ ? ସ୍ନେହର ଅଧିକ, ଦେବପ୍ରତିମ ଶିଶୁ ସନ୍ତାନ ମଧ୍ୟ ରାଜ-ଲୋଲୁପ ପାପର ହସ୍ତରୁ ନିଷ୍କୃତି ପାଇ ନାହିଁ ? ସ୍ୱର୍ଗ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପବିତ୍ର ବନ୍ଧନ ବି ଏତେଦୂର ଶିଥିଳ ହୋଇଯାଏ ? ଏହା ବଲ୍ଲଭର ଅତୀତ ! ଯାପମନ ନରପିଶାଚ ବନବୀର ଉଦୟସିଂହଙ୍କୁ ଆପଣାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସିଦ୍ଧିର ବନ୍ଧକ

* ଅନୁବାଦ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ବିବେଚନା କରି ; ତାହାକୁ ବିନାଶ କରିବାକୁ ଲକ୍ଷସଂକଳ୍ପ ହେଲା ।

ସୌଭାଗ୍ୟ କ୍ରମେ ଜୁଦସ୍ପିଂହଙ୍କର ଧାର୍ଣ୍ଣୀ ପାଲା ଏହି ବିଷୟ ଜାଣି ପାରିଲେ । ନିଜର ଭୁମିର ବିପଦ ସମୟ ଏ ଶିଶୋଦୀୟ ବଂଶର ଧ୍ୱଂସ ତାହାଙ୍କର ମାନସ ଚକ୍ଷୁରେ ପ୍ରତିଭାତ ହେଲା । ଚିତ୍ତ ଏକ ଦିଗରେ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ବିଜୟୀ, ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ଗୋଟିଏ ଅସହାୟା ରମଣୀ । କୁଟିଳ ରମଣୀ ହୃଦୟ ତ ବିଜୟୀର ପାଦତଳୁ ପ୍ରତିକୂଳରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ ? ଷ୍ଟୁଧାର୍ତ୍ତ ବ୍ୟାଘ୍ରର ବିକଳ ଜିହ୍ୱାକୁ ଶାବକ ଉଦ୍ଧାର କରିବା କଣ ଦୁଷ୍କର ହରିଣୀର ସାଧ୍ୟ ? ନୁହେଁ, ପାଲାର ଏହି ଚେଷ୍ଟା ନିଷ୍ଫଳ ହୋଇଗଲା । ଚିତ୍ତ ରମଣୀ ହୃଦୟ ଅଜ୍ଞ ଯେଉଁ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରତ୍ୟାଗରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା, ଏପରି ଅସ୍ତ୍ରତ୍ୟାଗର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଜଗତର ଇତିହାସରେ ବିରଳ । ଏହି ପତିପ୍ରାଣା ରମଣୀ ତାହାର ଏକମାତ୍ର ହୃଦୟ-ଧନ, ଜୀବନସର୍ବସ୍ୱ ଶିଶୁ ସନ୍ତାନଟିକୁ ବିଜୟୀର ପାଦପ୍ରାନ୍ତରେ ଅକୁଣ୍ଠ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ଆଜି କର୍ତ୍ତବ୍ୟଦ୍ୱାରରେ ଅପତ୍ୟ ସ୍ନେହ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ହେଲା । ପାଲା ହୃଦୟସିଂହ ପରିବର୍ତ୍ତରେ ଅପଣାର ସ୍ନେହ ପୁତ୍ତଳୀକୁ ଭଗ୍ନୀ ପ୍ରତ୍ୟାଗରେ ଅସ୍ତ୍ରକ କରାଇ ବଧ ସମୟ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟସମୟରେ ଜଲପ୍ରପାତ ବିଜୟୀର କରାଳ-କୃପାଣ-ଚରଣରେ ଉତ୍ସର୍ଗିତ ହୋଇ 'ଜୁଦସ୍ପ ଜେଉଁଠାରେ' ?-ପାଲାକୁ ଜିଜ୍ଞାସା କଲା । ତୁ ଯୋଗ ପ୍ରତୀକ୍ଷା ? ପାଲା ଅବିଚଳିତ ଚିତ୍ତରେ ଅପଣାର ଜୀବନ ଶିଶୁ ସୁତକୁ ଦେଖାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ଦୂର ପାଇଁ ହସ୍ତରେ ହୃଦୟ ସର୍ବସ୍ୱ ସୁକୁମାର ବକ୍ଷଶ୍ଚିତ ପ୍ରତିମାର ମୃତ୍ୟୁ ସ୍ୱ ବକ୍ଷରେ ଜିଘାଂସିତ କଲେ । ଧନ୍ୟ ଦେବୀ ପାଲା ! ଧନ୍ୟ ରମଣୀ ହୃଦୟ ! ଧନ୍ୟ ତୁମ୍ଭର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରତ୍ୟାଗ !

"ବିସର୍ଜ୍ଜିଲ ସ୍ନେହ, ମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଆଗରେ,
ପରିହରି ଚିତ୍ତେ ଆଶା ଅସ୍ତ୍ର ବିସର୍ଜ୍ଜନ !
ଅପୂର୍ବ ମହତ୍ତିଶିଖା, ଅସ୍ତ୍ରକ ସାଧନ,
ଦେଖାଇଲ ବଳରୂପେ ଅଖାର ସଂଗାରେ ।"

ପାଠକ, ପାଠିକା, ଏହି ଦେଖ ସ୍ୱରୂପିଣୀ ପାଲା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏହି ନିର ପିଶାଚ ବିଜୟୀର ଚିତ୍ର ତୁଳନା କର । ଯେପରି ଅତୁଳ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ ଗଭୀର ମହତ୍ତ୍ୱବ୍ୟଞ୍ଜକ ଦେବୀ-ପ୍ରତିମା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ପୂଣିତ ସମ୍ବୁଦ୍ଧାନ୍ତର ଜଳନ୍ତ ଚିତ୍ରକୁ ଦେଖ । ଗୋଟିଏ ମାନବ ଚରିତ୍ରର ପୂର୍ଣ୍ଣବିକାଶ ଓ ଅନ୍ୟଟି ମାନବ ହୃଦୟର ଶୋଚନୀୟ ଅଧୋଗତିର ମାତ୍ର ପ୍ରଦାନ କରୁଅଛି । ଦେଖ ପାଲା ମହାର ଭୂମିରେ ଯେଉଁ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅସ୍ତ୍ରତ୍ୟାଗରେ ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ, ତାହା ବିଫଳ ହୋଇ ନାହିଁ । ଏହି ଅସ୍ତ୍ରତ୍ୟାଗ ମହାମନ୍ତ୍ରର ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ନିଜର ସ୍ୱକୁଳ ସ୍ୱଦେଶ ବଳେ ନିଜର ହୃଦୟ ଦାନ କରି ଉତ୍ସର୍ଗତ୍ୟାଗ ଜାଗରଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ମହାମନ୍ତ୍ରରେ ଦୀକ୍ଷିତ ଝାଁସି ଜନପଦର ସର୍ଦ୍ଦାର ପାଲା ନିଜର ଜୀବନ ଦାନକରି ବିଜୟଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରତାପଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏହି ମହାମନ୍ତ୍ରର ଉପାସକ ମହାତ୍ମା ପ୍ରତାପସିଂହ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରାନ୍ତ ବିଜୟୀର ଅତ୍ୟାଚାର ଚରୁଦ୍ଧରେ ସ୍ୱଦେଶ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇଥିଲେ ଧନ୍ୟ ଭାରତଭୂମି ! ଧନ୍ୟ ତୋର ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତି ?

ଶ୍ରୀ ଦେବକୃଷ୍ଣ ବାସ ।

ନିଶୀଥ ସ୍ୱପ୍ନ ।

(ଏକ ପ୍ରବାସୀ ଲେଖକ)

ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ହାବିମିୟା ଲିସେଣ୍ଡ୍ରାଙ୍କୁ ଡାକି ଡାକି ଚେତାଇ ଉଠି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ଲିସେଣ୍ଡ୍ରାଙ୍କୁ ଦେଖି କହିଲେ "ପ୍ରିୟ ଜେଉଁ କାରଣରୁ ଏ ଦୀନୀକୁ ଅକିଞ୍ଚନ୍ତାରେ ଏକା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଅଛ ?"

ଲି—ପ୍ରେମର ଆଦେଶରେ ତୁମ୍ଭକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛି ।

ହା—ତାହାର ପ୍ରେମ ଏପରି ଆଦେଶ କରିପାରେ ?

ଲି—ହୃଦୟ ହେଲେନାର ପ୍ରେମ ! ତୁଆରେ ନାହିଁ ମୋ ପରେ ପରେ ନୋଭାଇଛ । ତୁମ୍ଭକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆଇଲି । ସେଥିରୁ ତ ତୁମ୍ଭେ ବୁଝି ପାରିବ ନାହିଁ ଯେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଘୃଣା କରେ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହା—ତୁମ୍ଭର ମୁହଁ ଯାହା କହୁଅଛି ତୁମ୍ଭ ଭାଷା ତାହା ନାହିଁ । ଏହା ତାହାଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ।

ହାରମିଆ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ରୂପ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ହେଲେନା କହନ୍ତେ "ଦେଖ ଆଉ ଜଣେ ସ୍ତ୍ରୀ ଅଛି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗଦାନ କରିଛି । ଦେଖ ହାରମିଆ ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ଅଦ୍ଭୁତଙ୍କ ! ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଅସି ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ମୋ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ରୂପ କରୁଅଛ । ବାଲ୍ୟକାଳର ସତ୍ୟ ତା ଭୁଲିଗଲ ? ଏକଦେହ ଦିନ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିଲୁ, ଏକଦେହ ଭ୍ରମଣ, ଏକଦେହ ଶୟନ କରିଅଛୁ, ଦୁଇଜଣର ଏକ ଆତ୍ମା, ଏକ ପ୍ରାଣ ଏକ ମନ ଥିଲା ଏକ ବୃନ୍ତରେ ଦୁଇଟି ଫୁଲ ପ୍ରାୟ ଫୁଟିବେ ଏକତ୍ର ବିକଶିତ ହୋଇଅଛୁ—ସେ କଥା ମନେ ତ ପାଉନାହିଁ ଏମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳି ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗ କରୁଅଛ । ଏହା ତ ଛେଳିର ଉଚିତ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ ? ଏହା ତ ଭଦ୍ରମାନଙ୍କର ଉଚିତ ବ୍ୟବହାର ଅଟେ ? ଏହା ମୋତେ ବିସ୍ମୟ ଦେଉଅଛି ସତ୍ୟ ; କିନ୍ତୁ ଉଚିତ ଭଦ୍ରମହିଳାମାନଙ୍କ ତୁମ୍ଭର ଜଳନା କରୁଛେ ।" ହାରମିଆ ବିମର୍ଷିତା ହୋଇ କହନ୍ତେ "ଭଗ୍ନି ତୁମ୍ଭର କଥା ଶୁଣି ମୋର ବିସ୍ମୟ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଘୃଣା କରେ ନାହିଁ ବରଂ ତୁମ୍ଭ କଥାରୁ ବୋଧ ହେଉଅଛି ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ଘୃଣାକର ।"

ହେ—ମୋ ପଛେ ! ମୋ ଭଳିକରି ତୁମ୍ଭେ ତ ଲିସେଣ୍ଡରକୁ ଗିଣାନ୍ତ ନାହିଁ । ସେଥି ଦମେତ୍ରିଅସ୍ ବିଚ୍ଛିନ୍ନପୂର୍ବ ଘୃଣାରେ ମୋତେ ପଦାଘାତ କରୁଥିଲା, ସେହି ଦମେତ୍ରିଅସ୍ ଘୃଣି ଅଛି ମୋର ବେଳେ ଆଦର କରୁଅଛ, ଏହାକି ତୁମ୍ଭର ଗିଣାର ଫଳ କହେ । ଯାହାକୁ ସେ ଘୃଣାକରେ ତାକୁ ଏକଥା କହିବ କୁହନ୍ତା । ତୁମ୍ଭ ଦମେତ୍ରିଅସ୍ କୁ ଯେ ପାଗଳ ହୋଇଥିଲା ସେ କାହିଁକି ତୁମ୍ଭକୁ ଛାଡ଼ି ମୋ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇ ଅଛି । ଦୈବ ଏହା ତୁମ୍ଭର କାର୍ଯ୍ୟ ଅଟେ । ମତେ କିନାକି ସମସ୍ତେ ମଜା ଦେଖୁଅଛ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭପରି ସୁନ୍ଦରୀ ତା ଭାଗ୍ୟବତୀ ନୁହେଁ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହାହେଲେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ମୋହପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରକାଶ ନ କରି ମୋତେ ଘୃଣା କରିବା ତ ତୁମ୍ଭର ଉଚିତ ।

ହା—ଭଗ୍ନି ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କଥାର ଭାବ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ ।

ହେ—ଅହା ଅଦ୍ଭୁତ ମୁହଁ ଶୁଖାଇ ଦିଅ, ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଦିନକୁ ଗଢ଼ିଲେ ଅଗ୍ନି ଠାରଠାର ହୋଇ ଯାଉଛା ଅମ୍ଭେମାନ ବର । ତୁମ୍ଭର ଦୋଷ ନାହିଁ, ସବୁ ମୋର ଅଦୃଷ୍ଟର ଦୋଷ ।

ଏହା କହି ହେଲେନା ସେଠାରୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଲିସେଣ୍ଡର ତାଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଠିଆ ହୋଇ କହିଲେ "ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର, ମୋର କଥା ଶୁଣ, ସୁନ୍ଦରି, ତୁମ୍ଭେ ମୋର ପ୍ରାଣ, ମୋର ଆତ୍ମା ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ, ମୋତେ ଛାଡ଼ି କେଉଁଆଡ଼େ ଯିବ ?"

ହେ—ଆଃ ଭଦ୍ରକ୍ରାନ୍ତ !

ହା—ସଖି, ତାକୁ ସେପରି କଥା କୁହ ନାହିଁ ।

ଦ—ପ୍ରିୟେ, ମୁଁ ଅନୁରୋଧ କରୁଅଛି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ।

ଲି—ଦେଖ ଦମେତ୍ରିଅସ, ହେଲେନାକୁ ସେପରି କଥା କହିବାର ତୁମ୍ଭର ବିନ୍ଦୁମାତ୍ର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ହେଲେନ୍ ସୁନ୍ଦରୀ, ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଆଜି ଭାଳିବାରି ଜାଣେ ନାହିଁ । ଏକଥା ମୁଁ ଶପଥପୂର୍ବକ କହୁଅଛି ।

ଦ—ସୁନ୍ଦରୀ ହେଲେନା, ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ମୁଁ ତୁମ୍ଭକୁ ଅଧିକ ଆଦର କରେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋଧନ ।

ଲି—ଆସ ଯାହା କହୁଅଛ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ତାହା ପ୍ରମାଣ କର ।

ହା—ସ୍ୱାମିନ୍ ଏହ ପରିବର୍ତ୍ତନ ! ଏପରି ବ୍ରୁତାକ୍ୟମାନ ତାହାଁକି ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁଅଛ ।

ଲି—କେ ତୁମ୍ଭର ସ୍ୱାମୀ—ଏଠାରୁ ଦୂର ହୋଇ ଯା

ହା—ମୋହ ସଙ୍ଗରେ କିଏ ବିଦ୍ରୂପ କରୁଅଛ ?

ହେ—ଦେଖ, ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ରୂପ କରିବାରେ ଭଣ୍ଡ ଦୃଷ୍ଟି କରିଅଛ ।

ହା—ହାଏ ! ସ୍ୱାମିନ୍ ତୁମ୍ଭେ ତ ଲିସେଣ୍ଡର ନୁହ, ମୁଁ ତ ହାରମିଆ ନୁହେ । ବିଚ୍ଛେଦପୂର୍ବେ ମୁଁ ଯେପରି ସୁନ୍ଦରୀ ଥିଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେପରି ଅଛି, ମୋର କେଉଁ ଦୋଷ ଦେଖି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମୋତେ ଏହା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆସିଲ ?

ଲି—ଆଉ ତୋର ମୁଖାବଲୋକନ କରିବା ନାହିଁ, ଏହ କାରଣରୁ ତୋତେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଆସିଥିଲି । ତୁ ମୋର ଆଶା ପରିତ୍ୟାଗ କରି । ବିଶ୍ୱାସ କରି କହୁଅଛି ମୁଁ ତୋତେ ଘୃଣା କରେ, ହେଲେନାହିଁ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛେ, ସତ୍ୟ କଥା ଜାଣିଛୁ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେଲେନା ଭାବରେ ହାରମିୟା ଓ ଲିସେଣ୍ଡର ଭାଙ୍ଗ ସଙ୍ଗେ ଶତ୍ରୁତା କରୁଅଛନ୍ତି ହାରମିୟା ଭାବରେ ହେଲେନା ଲିସେଣ୍ଡରଙ୍କୁ ଶିଖାଇ ଭାଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ଶତ୍ରୁତା ପକାଇ ଅଛି । ତବେ ଦୁହିଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଳହ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା ଏହି ଅବସରରେ ଲିସେଣ୍ଡର ଓ ଡିମିଟ୍ରିଅସ୍ ଅସି ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ହାରମିୟା ଓ ହେଲେନା ସେମାନଙ୍କ ପଛେ ଦୌଡ଼ିଲେ ।

ଓବେରନ୍ ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି ସବୁ କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ । ପକ୍ ଦୋଷରୁ ଯେ ଏହି ବିପରୀତ ଘଟଣାମାନ ଘଟିଅଛି ତାହା ଉତ୍ତମରୂପେ ବୁଝିପାରି ପକ୍‌କୁ ଡାକି ପଚାରିଲେ "ତୁ ଏକାର୍ଯ୍ୟ ଲଜ୍ଜାପୂର୍ବକ କରିଅଛୁ ନା ଭ୍ରମବଶତଃ କରିଅଛୁ" ? ପକ୍ କହିଲା "ଭ୍ରମବଶତଃ କରି ନାହିଁ ମୋ ଲଜ୍ଜାପୂର୍ବକ କରି ନାହିଁ । ଆପଣ ଯେପରି ଆଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ସେହିପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି । "ଓବେରନ୍ ଭ୍ରମର କାରଣ ବୁଝିପାରି କହିଲେ" ଏବେ ଯା ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଅନ୍ଧକାର ଜାତ କରିଲୁ, ଯେମନ୍ତ ବ କେହି କାହାକୁ ଦେଖିପାରିବେ ନାହିଁ ଏବଂ ଦୌଗଳ କରି ଦୁହିଙ୍କ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ଭେଦାଇଲୁ । ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କର ନିଦ୍ରା ଉପସ୍ଥିତ ନ ହୁଏ ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବୁଲାଇ ନିଦ୍ରିତ କଲେ ଲିସେଣ୍ଡର ଚକ୍ଷୁରେ ଏହି ରସ ଲଗାଇ ଦେଲୁ ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବ ରସର ଗୁଣ ଦୂର ହୋଇ ଲିସେଣ୍ଡରର ପୂର୍ବାବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହେବ ଯା ଶୀଘ୍ର ପ୍ରଭୁ ନୋହୁଣ୍ଡ ଏ ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ କରିବାକୁ ହେବ ।" ପକ୍ ରସ ସେହି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ ଗଲା ଏବଂ ମନ୍ତ୍ର ବଳରେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଅନ୍ଧକାର ଜାତ କରିଲା । ଲିସେଣ୍ଡର ହେଉଁ ଦିଗକୁ ଗଲେ ଡିମିଟ୍ରିଅସ୍ ସେହିଦିଗରେ ଯାଇ ନାହିଁ ଡିମିଟ୍ରିଅସ୍ ହେଉଁଦିଗକୁ ଗଲେ ଲିସେଣ୍ଡର ସେହି ଦିଗରେ ଯାଇ ନାହିଁ । ଲିସେଣ୍ଡର ହେତେଦୂର ଯାଇ କହିଲେ ଆଟିଷ୍ଟ ଡିମିଟ୍ରିଅସ ଓ ହେଉଁଅଛେ ଚଳ ଉତ୍ତର ନାହିଁ ନାହିଁତ ?" ସବୁ ଡିମିଟ୍ରିଅସର ସ୍ୱରରେ କହିଲା ଏଣେ ଅ, ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ" "ଚାଲ ଯାଉଅଛୁ" ଏହା କହି ଲିସେଣ୍ଡର ସେହି ସ୍ୱରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପକ୍ ସେହି ଦିଗରେ ଥିଲା ସେହି ଦିଗକୁ ଧାବିତ ହେଲେ । ତେବେ ଡିମିଟ୍ରିଅସ୍ ଲିସେଣ୍ଡରଙ୍କୁ ନ ଆଣି କହିଲେ "ଲିସେଣ୍ଡର ନାହିଁଗଲୁ ଉତ୍ତର ଦେ ବୀରୁ ହେଉଁଅଛେ ପଳାୟନ କଲୁ ? ପକ୍ ଲିସେଣ୍ଡର ସ୍ୱରରେ କହିଲା ବୀରୁ ତାହାକୁ କହୁଅଛୁ ଏଣେ ଆ ତୋର ଶିରଚ୍ଛେଦନ କରିବ । ସେହି ଦିଗରୁ ଶବ୍ଦ ଆସିଥିଲା ଡିମିଟ୍ରିଅସ୍ ସେହି ଦିଗକୁ ଦୌଡ଼ିଲେ । ଲିସେଣ୍ଡର ସ୍ୱରେ ଭାବରେ ଡିମିଟ୍ରିଅସ୍ ଦ୍ୱାରରେ ପଳାୟନ କରୁଅଛୁ । ସ୍ୱତଃ ଭାବ ପଶ୍ଚାତ୍‌ଧାବନ କରିବା ବୃଥା, ତବ ଦୁଷ୍ଟ ହେଲେ ତାକୁ ଉଚିତ ଶିକ୍ଷା ଦେବ । ଏହା କହି ଅଳ୍ପ ଅଧିକ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ନ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ଶୟନ କଲେ ଏବଂ ଅତିଶୟ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ଶୀଘ୍ର ନିଦ୍ରାରେ ନିଦ୍ରିତ ହେଲେ । ଡିମିଟ୍ରିଅସ୍ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ପକ୍ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତାରିତ ହୋଇ ଭାବରେ ଲିସେଣ୍ଡର ଦ୍ୱାରରେ ଭାଙ୍ଗ ନିକଟକୁ ଅସ୍ତ୍ରନାହିଁ କେବଳ ଦୂରରୁ ଦ୍ୱାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଅଛି । ସ୍ୱତଃ ଅଳ୍ପ ଅଧିକ ଦୂର ନ ଯାଇ ସେହିଠାରେ ଲିସେଣ୍ଡର ଶୟନ କରିଥିବାରେ ତହିଁର ଅନତି ଦୂରରେ ନିଦ୍ରାଗଲେ । ପକ୍ ଲିସେଣ୍ଡର ଚକ୍ଷୁରେ ଓବେରନ୍ ପ୍ରଦତ୍ତ ରସାଞ୍ଜନ ଲଗାଇ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ।

ହେଲେନା ଓ ହାରମିୟା ମଧ୍ୟ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବୁଲି ଅବଶେଷରେ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ଯାଇ ଶୟନ କରିଥିବାରେ ସେହିଠାରେ ଅସି ଶୟନ କଲେ ।

ପକ୍‌ର କୌଶଳରେ ଲିସେଣ୍ଡର, ଡିମିଟ୍ରିଅସ୍, ହାରମିୟା ଓ ହେଲେନା ଏକସ୍ଥାନରେ ନିଦ୍ରିତ ।

ସ୍ୱତା ଥିସିୟସ୍ ଅନୁଚରବର୍ଗ ସହ ସେହି ସ୍ଥାନରେ ମୃଗୟା କରିବା ନିମନ୍ତେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସବୁ ସେମାନେ ଅସି ସେହିଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ବୁଦ୍ଧ ଲିସିୟସ୍ ମଧ୍ୟ ବନ୍ୟାର ଅନ୍ୱେଷଣରେ ବହିର୍ଗତ ହୋଇ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଶୋଚ ଘଟଣାକ୍ରମେ ଅସି ସେହିଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସ୍ୱତାଙ୍ଗସଙ୍ଗେ ଅନେକ ମଶାଲ ଥିଲା ବହ୍ନ୍ୟାଦ୍ୱ ସ୍ଥାନଟି ଅଲୋକିତ ହୋଇଯିବାରୁ ନିଦ୍ରିତ ଲିସେଣ୍ଡର ଓ ହାରମିୟା ଉପରେ ଲିସିୟସର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ତତ୍ପଶ୍ଚାତ୍ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ମହାରାଜ ଏହିଠାରେ ଲିସେଣ୍ଡର, ଡିମିଟ୍ରିଅସ୍ ହାରମିୟା ଓ ହେଲେନା ସମସ୍ତେ ଏକତ୍ରେ ଶୟନ କରିଅଛନ୍ତି । ସେହି-ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତମ ମିତ୍ରତା ଥିଲା ସେମାନେ ଏକତ୍ରେ ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଶୟନ କରିଥିବାର ଶୁଣି ସ୍ୱତା ବିସ୍ମିତ

Digitized by srujanika@gmail.com

ହୋଇ ସ୍ୱୟଂ ସେସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ । ବିଶେଷ ଗୋଳମାଳ ହେବାରୁ ନିଦ୍ରିତ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହୋଇଗଲା, ସେମାନେ ଗ୍ରାଲାଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ଅତିଶୟ ଭୀତ ହେଲେ ଏବଂ ଗ୍ରାଲାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନତଜାନୁ ହୋଇ କହିଲେ "ମହାରାଜ କ୍ଷମାକରନ୍ତୁ।" ଗ୍ରାଲା କହିଲେ ଭୟ କରୁ ନାହିଁ ଉଠ; କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଶଙ୍କା ଥିଲା ତାହା ଯେପରି ଦୂର ହେଲା କୁହ ।

ଲ—ମହାରାଜ ମୁଁ ନିଦ୍ରିତ କି ଜାଗ୍ରତ କିଛି ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଶପଥ କରି କହୁଅଛି କିପ୍ରକାରେ ଏଠାକୁ ଆସିଅଛି ତାହାମାନେ ନାହିଁ । ଏଭଳିମାନ ମୋର ସ୍ମରଣ ହେଉଅଛି ଯେ ଏଥେନସ୍‌ରେ ପଳାୟନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହାରମିୟାକୁ ସେହି ଏହି ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରାଇଲି ।

ଲ—ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ମହାରାଜ, ତାହାଦେଶ ବ୍ୟର୍ଥ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏମାନେ ନଗର ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି, ସୁତରାଂ ଏହିଠାରେ ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରନ୍ତୁ ।

ଡିମିଟ୍ରିଅସ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାଲାଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ଉପଦିଷ୍ଟ ନିଜ୍ଞାଭିଭୂତ ହୋଇ ଯେଉଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟକୁ ଆସିଥିଲେ ତାହା ଆମୂଳ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅବଶେଷରେ କହିଲେ "ମହାରାଜ ମୁଁ ବୁଝିପାରୁ ନାହିଁ କେଉଁ ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ମୋର ପୂର୍ବ ଭାବ ଦୂର ହୋଇଅଛି । ହାରମିୟା ପ୍ରତି ମୋର ଅନୁରାଗ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱପ୍ନ ପ୍ରାୟ ବୋଧ ହେଉଅଛି । ହେଲେନା ଭିନ୍ନ ଅନ୍ୟ କେହି ମୋର ଚକ୍ଷୁକୁ ସୁନ୍ଦର ଦିସୁ ନାହିଁ । ହାରମିୟାକୁ ଦେଖିବା ପୂର୍ବରୁ ହେଲେନାର ପ୍ରେମ ପ୍ରାର୍ଥୀ ହୋଇଥିଲି; କିନ୍ତୁ ପୀଡ଼ିତ ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସ୍ୱପ୍ନଥିବା ଭକ୍ତ ଲୁଗିବା ପ୍ରାୟ ହେଲେନା ମୋର ଦୃଣାର ପାତ୍ରୀ ହୋଇଥିଲା ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ପୀଡ଼ା ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଅଛି; ସୁତରାଂ ହେଲେନା ପ୍ରତି ଅଜ୍ ମୋର ସେ ଦୃଣା ନାହିଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ହେଲେନାହିଁ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ଅଜ୍ ତାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ ନାହିଁ ।"

ହେଲେନା ଓ ହାରମିୟା ଭଗ୍ନିଭା ହୋଇ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରର ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।

ଗ୍ରାଲା କହିଲେ ଚାଲ ନଗରକୁ ଫେରିଯିବା । ଅଦ୍ୟ ଯାହାର ଯାହା କହିବାର ଅଛି ସେହିଠାରେ ଶୁଣିବ ।

ସମସ୍ତେ ଗ୍ରାଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନଗରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଡିମିଟ୍ରିଅସ ହାରମିୟାକୁ ବିବାହ ହେବାକୁ ଅନୁକୂଳ ହେବାର ଶୁଣି ଲିସିଆସ ଲିସେଣ୍ଡ୍ରରକୁ ସ୍ୱୀୟ ଭଗ୍ନୀ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ହାରମିୟାର ବିବାହଦିନ ହେବା ସମୟେ ସେଉଁଦିନ ସ୍ଥିର ହୋଇଥିଲା ଗ୍ରାଲାଦେଶ ମତେ ସେହି ଦିନ ଲିସେଣ୍ଡ୍ରର ସଙ୍ଗେ ହାରମିୟାର ଶୁଭପରିଣୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା ଡିମିଟ୍ରିଅସ ମଧ୍ୟ ସେହି ଦିନ ହେଲେନାର ପାଣି ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଏହି ଗଳ୍ପଟି ଅତି ଅଦ୍ଭୁତ ତା ଅସଙ୍ଗତ ଭାବ ପାଠକ ପାଠିକାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯଦି କେହି ବିରକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି ତାହାହେଲେ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଏହି ନିବେଦନ ଯେ ସେମାନେ ଏ ଗଳ୍ପଟି ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ଅଟୋ ଆଠଣାକୁ ଜାଗ୍ରତ ନ କରି ମଧ୍ୟ ରଜନୀରେ ନିଦ୍ରିତ ହେବାର ଭାବରେ ଏବଂ ଗଳ୍ପ ଲିଖିତ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ "ନିଶୀଥ ସ୍ୱପ୍ନ" ଭାବ କରିବାର ଦୃଷ୍ଟି ମାର୍ଜନା କରିବେ ।

(ସମାପ୍ତ)

ଶ୍ରୀ ଚେତନଅଷ୍ଟକର ଅନୁବାଦ ।

ଚରଣେ ମିନତି ।

ଶ୍ୟାମଳ-ସରସ-ଅଙ୍ଗ, ଲଭି ତବ ନିଜ ସଙ୍ଗ,
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ, ତୋହର ;
ତୋ ଚରଣ-ତଳେ ଜୀବନ-ଅବେଶ-ଅଙ୍ଗି,
ଅବେଶ ମୋହର ।

ତୋହର କୁସୁମ-କୁଞ୍ଜେ, ଚାମିଳି-ବେଣୁ-ସୁଗନ୍ଧେ ;
ରହନ୍ତୁ ମୁଁ ଭାଳ,
ତୋହର ପବନ ତଳେ ତବ ଛାୟା-ଲୋକେ ସେ,
ଗୁଡ଼ୁଛି ମୁଁ ମଳା ;
"ମର୍ମ୍ମର"-ନିଶ୍ୱାସ ମୋର ରହନ୍ତୁ ମା ପ୍ରେମ ପ୍ରେମ
ତୋ ଲତା-ବିତାଳେ
କେବେ ହେଲେ ମଧ୍ୟମାସେ ଉଠିବ ଝଙ୍କାର, ପଞ୍ଚ-
ପଞ୍ଚମ-ସ୍ୱରାଳେ ।

ଶ୍ରୀ ସଦାନନ୍ଦ ମହାନ୍ତି ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଠିପ୍‌ଣୀ ।

୬୧—ଦଶପଞ୍ଚା ;—

ଦେଖାଅ ସେ ସ୍ଥାନ ଶୁଦ୍ଧ, ଅଧମେ, ଯେ ଦେଶେ
ଚନ୍ଦ୍ରଶେଖର ଭଳେ ମନୋହର କେଶେ ।

ବଲ୍ଲଭ ଭଟ୍ଟାରୁ ପ୍ରବଳର ପ୍ରିୟ ନିକେତନ ଦଶପଞ୍ଚାର ଦର୍ଶନ ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିଅଛି । ବାସ୍ତବରେ ଯେଉଁ ଉଲ୍ଲ୍ୟରେ ଉତ୍କଳ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଚିଲିକା ମୂଳଘାଟି, ବସିବାସ ପ୍ରଭୃତି ଭୁଜ ମଣିଦ୍ରାଗଡ, ଶରଗ୍ରୋତା ବୃଷଭରଙ୍ଗା, ଗୈଳାରଣ୍ୟ-ଗ୍ରୀ କମଳସ୍ଥ ନଦୀଘାଟି, ଯେ ଭୂମି ଭୁର୍ବର ଧ୍ୱଂସାବଶେଷ ବିଦ୍ୟମାନ ସେ ଦେଶର ଚରିତ୍ର ଶୋଭା ଦର୍ଶକର ଚିତ୍ତାକର୍ଷିଣୀ । ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଦଶପଞ୍ଚାର ଗିରିସମାଳରୁ ଭୁଜ ମଣିଦ୍ରାଗଡ ଅବସ୍ଥିତ କଲା । ମହାନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ତଟରେ ମଣିଦ୍ରା ଓ ଭୁଜଦ୍ରା ଉଭୟ ଥାଇ ଦ୍ୱିଗିରି ଗିରିଗ୍ରା ସ୍ଥାପ୍ୟ ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବନାଥୀ "ଦଗ୍ ବାଉଣ ଶୁଣ୍ଡାକାରେ" ଅଗ୍ରେ ମହାନଦୀକ ଦର୍ଶ କରୁଅଛି । ଦଶପଞ୍ଚାର ମହାତରଙ୍ଗିଣୀ ବୃଷଭରଙ୍ଗା (ବୃଷଭ) ବାମଦ୍ରଦ୍ୱୟର ଦେଶରୁ ବହି ଅସି ଏହାର ପାଦଦେଶରେ ମହାନଦୀ ସହିତ ମିଶିଅଛି । କେନ୍ଦୁଗାଛ—ଶାଳ ଜାମ—ଅଶନ, ଅର୍ଜୁନ, କମଳା, କୋଚିଲା—ଜେନ୍ଦୁଲ, ଜେଫାଲ—ଫାଳିପକାରୀ ପ୍ରଭୃତି ବହୁ ବୃକ୍ଷ ଚୂଡ଼ାରେ ଏହି ଶୈଳ ଜଳଜଳ୍ପରେ ଅଚ୍ଛାଦିତ ଥିବାରୁ ପାଦତଳଗାମୀ ଜଳୋଚ୍ଛ୍ୱାସର ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ଚିରକାଳ ବ୍ୟାଳଦ୍ୱୟ ଦେଖାଇ ଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୂଳଦେଶରୁ କେତେ ରେଳ ଗୁଳ୍ମ ବହୁଳ ଦେଇଥିବାରୁ ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହ୍ରାସ ଲାଭ କରିଅଛି । ଶୃଙ୍ଗଦେଶରେ ଗୋଡ଼ିଏ ବଡ଼ ବଡ଼ ଗୁମ୍ଫା ନଯାଇପାରିଲେ ଦେଖାଯାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଉଚ୍ଚଶୃଙ୍ଗକୁ ଉଠିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଅଭାବରୁ ଏହାର ଦୁର୍ଦ୍ଦର୍ଶ ମାର୍ଗ ନାନା ଗୁଳ୍ମବୃକ୍ଷ ଏବଂ ଭୀଷଣ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ଶାରଳାଦାସୀୟ ମହାଭାରତରେ ପାଣ୍ଡବମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ରରେ ମଣିଦ୍ରାର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ଭୁଜ ଶୃଙ୍ଗ ଦେଶରେ କୃଷିମାନେ ଚାଷବାସ କରୁଥିବାର ଯୌକ୍ତିକ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଅଛି । ଭୌତିକ ଜନଶ୍ରୁତିରୁ ମଧ୍ୟ ଏହାରେ ବସିବାସ ଥିବାର ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଏ ।

ମଣିଦ୍ରାଶୈଳେ ମୃଗକୁମାରୀଙ୍କ
ଗାନର ମୁଗ୍ଧ ଅସ୍ଫୁଟ,
ମୁଗ୍ଧ ଉଚ୍ଚାଦ୍ରେ ଶିକୁଳରେ ବନ୍ଧ
ଚକୁଚ୍ଛ ଶୁଭ ଶଖାଦ ।

ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି କେହି ଏହାଙ୍କ ଶୃଙ୍ଗ ପ୍ରମାଣ ଦେଇ କହନ୍ତି ଯେ କେବେ ଶୀତଋତୁରେ ସେ ଜଳେ ସାଧୁଙ୍କୁ ଦେଖିଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଶ୍ନ ଦର୍ଶନକୁ ଯାଉଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କଠାରୁ ଟିକିଏ ଖୀର ମାଗି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁଦିନ ଫେରିବେ କହିଥିଲେ, ଠିକ ସେହିଦିନ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ । କେହି ପୁଣି କହନ୍ତି ଏଠାରେ ଜଣେ ସାଧୁ ଗୋଟିଏ ଗଡ଼ଡ଼ ଘଡ଼ିରୁ ନ ଥିବାବେଳେ ଖୀର ନେଇ ଘଡ଼ିଟ ଭିଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ । ସେ ଅସି ଦେଖିଲି ଯେ ଘଡ଼ିଟ ପଇସାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି ।" ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରକାର ସାଧୁମାହାତ୍ମ୍ୟ ବ୍ୟଞ୍ଜକ ନାନା କଥା ଶୁଣାଯାଏ । ଅଦ୍ୟାପି ଏଠାରେ ସାଧୁପୁରୁଷ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ଭଳି ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ଜଣେ ସାଧୁ ଛେଚାଳ ଏହାର ପାଦଦେଶରେ ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ କରି ରହିଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାହାଙ୍କ ମଠର ଭଗ୍ନାବଶେଷ ମାତ୍ର ଅଛି । ଏହି ଶୈଳ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ କୌତୁକାବହ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଏହି ଶୁଣାଗଲା ଯେ, ଏହାର ଶୃଙ୍ଗରେ ନାନା ଭୋଜ୍ୟଫଳ ଅଛି । ତାହା ବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଭକ୍ଷଣ କଲେ ଅମୃତ ପ୍ରାପ୍ତ ସ୍ୱାଦୁ ହୁଏ । ତାଲକୁ ଆଣିଲେ ଅବଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ଅଥବା ସେଠାର ଫଳ କେହି ଘରକୁ ଅଣି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅଜ୍ଞ ଲୋକ ଏହି ଶୃଙ୍ଗକୁ ଉଠିଲେ ଦେହରେ ଗୋରୁ ରୁମ ଉଡ଼ିଆସି ପଡ଼େ । ଏହି ପ୍ରବାଦର ପୂର୍ବାଭାସ ଏହି ଗୋଶୃଙ୍ଗ ଦୈତ୍ୟର ଚରିତ୍ର ଲୋମାବଳୀ ଏହି ଶୈଳ ଦେହରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷ ତପସ୍ୟାକାଳରେ ମହାବଳ ଅର୍ଜୁନ ଏହି ଗିରିଶିଖରେ ଧ୍ୟାନ କରୁଥିଲେ । ଗୋଶୃଙ୍ଗଦୈତ୍ୟ ଗନ୍ଧର୍ବମାନଙ୍କୁ ଅପହରଣ କରି ନେଉଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କର ବଳାଧ୍ୟକ୍ଷ ଗୁଣି ଅସ୍ତ୍ରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପଶ୍ଚିମଦିଗକୁ ଧରସନ୍ଧାନ କରିଥିଲେ । ଅସ୍ତ୍ରର ଶର ଯେଉଁ ଶୈଳଦେହରେ ପଡ଼ିଲା, ତାହାର ନାମ ଅଦ୍ୟାପି 'ଅସ୍ତ୍ରରୋଲ' । ଏହି ଗୋଲରୁ ଯେଉଁ ଧବଳ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶଳାଟ୍‌ଣ୍ଡମାନ ଆଜି ବର୍ତ୍ତମାନ ପଥରେଣ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଅଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ଅଦ୍ୟାପି ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଅସ୍ୱରର ହାଡ଼ ବୋଲି ଦୃଢ଼ଜ୍ଞାନ କରିଅଛନ୍ତି । କେହି କେହି ପୁଣି ଏହି ବଂଦନ୍ତୀର ଶବ୍ଦକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ଏହା କହନ୍ତି ଯେ—ଅର୍ଜୁନ ଏହାର ସୁଦୂର ପଶ୍ଚିମବର୍ତ୍ତୀ ମହେନ୍ଦ୍ର-ଗିରିରେ ବାସ କରୁଥିବେ ଦୈବାତ୍ମକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଶୂନ୍ୟରେ ଉଡ୍ଡୋଇନ ଯେଉଁ ମହାନାରାଚ ସନ୍ଧାନ କରିଥିଲେ, ତାହା ସେହି ମହାଦିବ୍ୟର ଶରୀର ଶବକୁ ଛେଦନ ଅସୁରଶେଖର (ପାଣ୍ଡକୋଣିଆ ଦକ୍ଷିଣପାର୍ଶ୍ୱବର୍ତ୍ତୀ) ଶୈଳରେ ପକାଇ ପହୁଞ୍ଚିଲା ଉତ୍ତୁଙ୍ଗ ମଣିଦ୍ରା ଶୃଙ୍ଗରେ ବାଜି, ଚତୁଷ୍ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଭିନ୍ନଖଣ୍ଡ କରି ଆସି ନଗରଠାରେ ପଡ଼ିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଛିନ୍ନ ଭୁଜଶୃଙ୍ଗ ମଣିଦ୍ରା ଓ ଭୁଜଦ୍ରା ନାମରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଲଗ୍ନ ଦ୍ରାବିଡ଼ ପ୍ରାପ୍ତ ରହିଅଛି । ଅନନ୍ତଖଣ୍ଡ ଏହି ଭୁଜର ବ୍ୟବହିତ ଅଂଶରେ ଚିତ୍ରଦୁର୍ଗ ମହାନଦୀ ଗର୍ଭରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଶେଷ ପୂର୍ବରେ ମହାନଦୀ ଗର୍ଭସ୍ଥିତ ପାଷାଣ ସୁପାକାର ଏହି ଖଣ୍ଡଶୈଳ ବର୍ତ୍ତମାନ କୁଞ୍ଜଦ୍ରା ନାମରେ ଅଭିଖ୍ୟାତ ହୋଇଅଛି । ଏହି ବଂଦନ୍ତୀ ମଣିଦ୍ରା-ଶୃଙ୍ଗର ଭୁଜଛେଦ ଜ୍ଞାପକ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଲୋକ ମୁଖରେ ଏହାର ଏହି ବିଶେଷତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ।

ମଣିଦ୍ରା ଭୁଜଦ୍ରା ଆଉ ଦ୍ରା କିଏ ?

ମଣିଷ ଦରୋଡ଼ କରିଲେ ଦିଗୋଡ଼ ଆଉ ଦରୋଡ଼ କିଏ ?

ଏହି ଶୈଳ ପାଦଦେଶରେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତାଙ୍ଗ ବା ବୃହଦ୍ଭୁଜଟା ଅଛି ସେଟି ଶିଳାଅଛି, ଯେ ଶିଳାକଳାଟି ସ୍ଥାନ ଧନ୍ୟ । ତର୍ଥା ହେଲେ ଏହାର ମୋଟ ଏପରି ବିଂଶ ବିଶ୍ୱ ବିଶ୍ୱ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରେ ଯେ, ତାହାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ବା ଶକ୍ତି କେତେ ? ଏହି ବୃତ୍ତାଙ୍ଗାଭରୁ ଚଢ଼ିଯାଇ ଉତ୍ତମ ପଥର ଭୂଭାଗ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଏପରି ଭୀଷଣ ଜଙ୍ଗଲ ଯେ ଅଦ୍ୟାପି ପଦେ ପଦେ ଆପଦର ଭୟ । ଭିନ୍ନ ସ୍ୱଦେଶୀୟ ଭାବଗ୍ରାହୀ ଏହି ଦୁର୍ଗମ ପଥର ଉଚ୍ଚ ଶିଖର ଦେଖିଲେ ଚକିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେଥିରେ ଅଲ୍ପତର୍ଷ ପରେ ଆଉ ଏ ଭୟ ରହେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଚଢ଼ିଅଛେ ପ୍ରଶସ୍ତ ରାଜମାର୍ଗ ଏବଂ ମାର୍ଗର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଧ ତ ଧାତ ଚଢ଼ଳୀତ ଭୂଲସ ପ୍ରଲମ୍ବ ପଣସ ନଦ୍ରଆ ବର୍ତ୍ତମାନ ଲାଗିଅଛି । ଏହା ପରେ ପରେ ପୁଣି ପ୍ରତିଦିନ ଶ୍ରମବୋଧ ଅନ୍ତରେରେ ଗୋଟିଏ କୂପ ଓ ପାନ୍ଥଶାଳା ରହିବାର କଳ୍ପନା, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଦର୍ଶନୀୟ ରାଜମାର୍ଗ ଏଣିକି କଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସ୍ୱପ୍ନ ହେବ ।

ଯେଣେ ଦେଖ ଭେଣେ ପ୍ରଶସ୍ତ ସରଣୀ
ବାଳ ଭରୁମାନେ ଦୋଇନ୍ତି ସମ୍ପଣି ।
ମଞ୍ଜ ଘରେ ନାମ ଦିଅ ଶୁଅଭ୍ରାସ୍ୱ
ବାର୍ତ୍ତିଶ ଗୋଡ଼େ ମଧ୍ୟ ଶୋଭାଭାବ ।

ଅତଏ ଏତେ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ଏଡ଼େ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟୟରେ ହେଉଅଛି ଯେ, ସେ ଅଳ୍ପ କୌଶଳଲାଗି ଭାବଗ୍ରାହୀମାନଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ନ ଦେଇ ରହିହେବ ନାହିଁ । ଅଥଚ ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ନୂତନ ରାଜମାର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁଁ ଅଂଶ ବାଣ୍ଟି ଦିଆଯାଇଅଛି । ଗ୍ରାମର ପ୍ରଜାମାନେ ସ୍ୱନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଅଂଶରେ ମାର୍ଗ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ତାହାର ଦୁଇପାଖରେ ଯୋଗାଇବା ଶକ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଲାଗାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ ସେହିମାନେ ଏହାର ଭବିଷ୍ୟତ୍ ଫଳଭାଗୀ । ବୃହତ ପ୍ରବଳ ପାଳକମାନେ କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଜଗତ୍ପ୍ରସିଦ୍ଧି ପ୍ରଚାରରୁ ଏହି କର୍ମର ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି ହେଉଅଛି, ଏଥିପରି କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ୦ ହଜାର ଗଛ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରଜା ସଂଖ୍ୟାର ଅର୍ଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । କେବେକେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରିବା ନିୟମ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ୦ ହଜାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପହଞ୍ଚିବାର ଆଶା ଅଛି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରାଣ୍ତବର୍ତ୍ତରେ ଏହା ଯେତେବେଳେ ସଫଳ ହେବ, ତେବେ ଯେ ରାଜମାର୍ଗ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ପ୍ରଜା ଶ୍ରାନ୍ତିହର ହେବ ତାହା ନୁହେ, ଏହାଦ୍ୱାରା ରାଜସ୍ୱର ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଆୟ ହେବ । ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳ ଏହି ବୃହତ ରୋଦଣ ପର୍ବତ ଅଳଙ୍ଘ୍ୟାଧାରଣ ଏବଂ ଏହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟମାନଙ୍କର ଅନୁକରଣୀୟ । ଚଢ଼ିବା ଦୃଶ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ରମଣୀୟ, ଏହା କେତେକବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଜଙ୍ଗଲରୁ ସହର ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି ଏବଂ ନାଇଟେଲମାନ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହାର ଅନୁର୍ଦ୍ଧ ଶ୍ରୀ ସମ୍ପାଦନ କରୁଅଛି । ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଭଦ୍ରକର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷ ବିଶେଷ ବୋଲିଲେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏବଂ ଅଳ୍ପପ୍ରସନ୍ନ । ଏଥିରେ ଅଦ୍ୟାପି ଯେଉଁସବୁ ପ୍ରାଚୀନଭାବ ରକ୍ଷିତ ଅଛି ତାହା ଦ୍ରୁତଗତିଙ୍କ ଚକ୍ଷୁକୁ ବଡ଼ ଚମତ୍କାର ଦିଶେ । ଏଠାର ଅନ୍ୟତ୍ର ଦୁର୍ଗମ ପ୍ରସ୍ତରଖଣ୍ଡ ଏତ ପ୍ରଶସ୍ତ ନୁହେ । ଠାରେ ଠାରେ ଶିଳ୍ପଶ୍ରେଣି ଏହିସବୁ କାଷ୍ଠସ୍ତମ୍ଭ ଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ଶିଳାସ୍ତମ୍ଭ ଭଗ୍ନ କରାଯାଏ । ବେଳେବେଳେ ଯେଉଁ ସ୍ଥିତି ଶ୍ରେଣୀମାନ ଅତି ସୁନ୍ଦର, ଦୂରଦେଶରୁ ବହୁ ଦର୍ଶକ ଏଠାରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ବଣ୍ଟହୋଇ ଆସିଅଛି । ପୂଜା ଶେଷ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି । ଗୋପୀନାଥ ଓ ଦେବୀନାଥଙ୍କର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଏବଂ ବାସ୍ତୁମଣ୍ଡିତ ଗୌରାଙ୍ଗ ଓ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବିଗ୍ରହ ଅତି ଜମକାଳୁ ଏବଂ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଏଠାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ରଥଯାତ୍ରା ଓ ଦେବୀନାଥଙ୍କର ରାମନବମୀ ଯାତ୍ରା ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଶେଷୋକ୍ତ ଯାତ୍ରାର ଏଠାରେ ଏକ ଅଭିନବ ବିଶେଷତ୍ୱ ଅଛି । ସମସ୍ତ ପୁରାଣ ପୁରୁଷର ବିଗ୍ରହ ଦାରୁରେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପ୍ରକାଣ୍ଡ କରି ଗଢ଼ାଯାଇଅଛି । ରାବଣର ଦଶଟି ମସ୍ତକ ଦଶଟି ଭିନ୍ନ ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ଜଟାଯୁ ବା ଗରୁଡ଼ର ବରାଟ ପକ୍ଷପ୍ରାୟ ରଖାଯାଇ ଅଛି । ତାହା ଦଶଜଣ ଲୋକଦ୍ୱାରା ବାହନ କରିବା କଠିନ । ଏବଂ ସମ୍ଭବତଃ ଏହିପ୍ରକାରେ ଦଶପକ୍ଷୀର ଏପରି ଯାତ୍ରାରେ ପ୍ରଚୁର ବ୍ୟୟ ହୁଏ । ଦଶପକ୍ଷୀର ଭାଲଦେଶ ବଡ଼ ଧର୍ମପରାୟଣ । ସେ ବହୁକାଳରୁ ଯେ ଜନୋଥଙ୍କ ରଥ କାଠ ଯୋଗାଇ ଦେବସେବାର ପରାକାଷ୍ଠା ଦେଖାଇ ଆସିଛି ତାହା ନୁହେଁ, ଏକାର୍ଯ୍ୟରେ ଏଦେଶର ରାଜପୁରୁଷ ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ବ୍ୟୟିତ ହୁଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ ବୃତ୍ତିବିଭାଗ ଖଞ୍ଜାଅଛି । ରାଜମାର୍ଗରେ ବ୍ରହ୍ମ-ଭୋଜନ ପରି ଏ ରାଜ୍ୟର ଶିକ୍ଷାମାର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଦେବାଳ-ବାଡ଼ୁଙ୍କର ବୃତ୍ତିଭୋଗ ଲାଗିଅଛି । ତେଣୁ ଏଥିଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଳକ ସଂଖ୍ୟା *୦୦ ରୁ ପ୍ରାୟ ୩୦୦୦, ଏବଂ ବାଳିକା ସଂଖ୍ୟା ୨୦ ରୁ ୧୦୦ କୁ ଉଠିଲାଣି ।

ଦଶପକ୍ଷୀ ନାମରେ ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରାଜ୍ୟ ନ ଥିଲା । ବଂଶଦନ୍ତୀରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଅଛି ଯେ ଦଶପକ୍ଷୀ ଓ ଗୋଦର ରାଜବଂଶ ଏକ ଉତ୍ସରୁ ମୟୂରଧ୍ୱଜବଂଶୀୟ ଏବଂ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜବଂଶଠାରୁ ଏବଂ ସବୁ ମଧ୍ୟ ମୟୂର ସମ୍ଭବ । ଲୋକମୁଖରୁ ଜଣାଗଲା ପୂର୍ବେ ଗୋଦର ରାଜା ଦ୍ରାଭିଡ଼ ଥିଲେ ବୋଲି ପ୍ରବାଦରେ ସମସ୍ତ ରାଜାମାନଙ୍କର ନାମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ପୁଣି ଦ୍ରୁତବର୍ଣ୍ଣ ଦଶପକ୍ଷୀଦଳ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯଥା ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ ହେଉଥିଲା । କାଳକ୍ରମେ ଦୂରକୁ ଯାଇ ଏପରି କରିବା ଅସୁବିଧା ଜନକ ହେତୁରୁ ଉକ୍ତ ରାଜ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ରାଜାମାନେ ମିଳି ଗୋଦରରାଜାଙ୍କୁ ପକ୍ଷୀରାଜଙ୍କୁ ଶିରୋପା ଦେଇ ଅରିଷ୍ଟରେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ରାଜା କରିବାପାଇଁ ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବଡ଼ଚାଇ ମୂଳ (ପ୍ରଥମ ପ୍ରସ୍ତାବ) କରେ ସେହିସ୍ଥାନ 'ବଡ଼ମୂଳ' ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ସେଠାରୁ ଆଗ ଯେଉଁଠାରେ (ମଣିଭଦ୍ରା ପାଦଦେଶରେ) ଛତ୍ରଣ୍ଡି ଓ ଚାର ପ୍ରକାମାନଙ୍କୁ ଭରାଇଥିଲି ନୂତନ ରାଜାଙ୍କର ଅଭିଷେକବାର୍ତ୍ତା ଜଣାଇ ଦେବେ, ସେହିସ୍ଥାନ ଅଦ୍ୟାପି ଛତ୍ରଣ୍ଡିଅନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଉଅଛି । ସେହିରେ ସମସ୍ତ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ଯେଉଁଠାରେ ତାହାଙ୍କୁ 'ରାଜା' ବୋଲି ବରଣ କରାଇଲେ ତାହାରନାମ ବର୍ତ୍ତମାନ "ରାଜିଙ୍ଗ୍, ପ୍ରଥମେ ରାଜାଙ୍କଲାଗି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ରାଜ୍ୟେଶ୍ୱରମାନେ ଗଣ୍ଡେ ଗଣ୍ଡେ ପକ୍ଷୀ ବା ଡ଼ଙ୍ଗାଦେଲେ ଏବଂ ପରେ ଏହି ନବରାଜ କେତେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ଜିଣି କେତେ ପକ୍ଷୀ ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି ଦଶଗଣ୍ଡି ପକ୍ଷୀରେ ଗଠିତ ହୋଇ-ପ୍ରକାରୁ ବଳ୍ୟକ୍ରମ ଦଶପକ୍ଷୀ' ହୋଇଅଛି । ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ଥାନରେ ମାଧ୍ୟସ୍ଥଳ ତାହାକୁହେ; ମହାନଦୀ ତଟ ସନ୍ନିକଟ 'ଗୋକୁଳ' ନାମକ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଗ୍ରାମଟି ଅଛି, ତହିଁରେ ତାକା ଗୋକୁଳଭଞ୍ଜ (ପ୍ରୋକ୍ତ ପକ୍ଷର ବଂଶଙ୍କ ଯୌକ) ରାଜଧାନୀ ବସାଇ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ତହର ପ୍ରାୟ ଦୁଇକୋଶ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ଅଗ୍ନିକୋଣସ୍ଥ ସ୍ଥାନଟି ସ୍ୱରୂପ ଦଶପକ୍ଷୀ ନାମରେ ଅଭିହିତ । ସେଠାରେ 'ଭୀମରି' ନାମକ ଦୁର୍ଗସ୍ଥାକାର ମସୃଣ ମୃତ୍ତିକାରେ ପାଦଚିହ୍ନ ଦେଖାଇବାପାଇଁ ସ୍ଥାନୀୟ ଲୋକମାନେ ଦର୍ଶକଙ୍କୁ କୌତୂହଳୀ କରନ୍ତି । ଦଶପକ୍ଷୀରେ ଆଜି ଯାହା ଥାଉ ନ ଥାଉ, ଏହା ଯେ ପ୍ରାକୃତିକ ଦୃଶ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତାର ଏହା ସନ୍ଦେହ କରି ହେବ ନାହିଁ । ଦଶପକ୍ଷୀ ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିଅଛି, ତାହାର ମୂଳ ଅତୀତକାଳ ଦୂରସ୍ଥରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ରହିଛି ଏବଂ ଏହାର ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ଭବିଷ୍ୟତ ଭବିଷ୍ୟତ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୃତ୍ୟ କରିବ ।

'ମଣିଭଦ୍ରା ଗିରି ଯଜ୍ଞ । ଭୂଭ୍ରଜ୍ଜା ଭରଜିଣୀ ।
ଭୂର୍ଗ ଯୋଗ୍ୟମ୍ବାଙ୍କ ଯଜ୍ଞ । ବଟମୂଳ ସ୍ୱତୋରଣ ।
ବଳାଳ ବଳ୍ୟ ଭୀମାଳ । ଭୂଧର ଭୂରୁହାଳ୍ପାଭାଃ ।
ରାଜମାର୍ଗାଃ ସ୍ୱରସ୍ତାଗଃ । ଭଶୋର ଭରୁ ମଣ୍ଡିଭାଃ ।
ନାରୋବୃଣୋ ନୃପୋଧମ । ଭବଭ୍ରାହ୍ମ ନରେନ୍ଦ୍ରଃ ।
ସ୍ୱମହ୍ନୀ ସର୍ବକର୍ମଜ୍ଞଃ । ପ୍ରଜାଳାଂ ଭବ ଭ୍ରାତ୍ରକଃ । (ଅମରଶ)

ଶ୍ରୀ ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ ରଥ ।

* ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାତୀୟ ଜୀବନ ।

(ପୂର୍ବ ପ୍ରକାଶିତ ଉତ୍ତର)

ଭାରତରେ ଉନ୍ନତ ଉପଯୋଗୀ ଉପକରଣମାନ ଅଛି, ସୁଯୋଗ ଅଛି, ନାହିଁ କେବଳ ଚେଷ୍ଟା ନାହିଁ କେବଳ ଉତ୍ତ ଉଲ୍ଲାସ । ଆମେରିକାର ଧାରାବାହିକ ଇତିହାସ ନାହିଁ ଆମେରିକାର ସ୍ୱତଃ ଗୌରବ ବା ଗର୍ବ ନାହିଁ ନାହିଁ ଆମେରିକା ବର୍ତ୍ତମାନ ଇତିହାସ ପ୍ରସୂତ କରିବାପାଇଁ ଲାଗିପଡ଼ି ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି ଏବଂ ଆମେରିକା ବର୍ତ୍ତମାନ ସଭ୍ୟତାର ଆଦର୍ଶରୂପେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୋଇଅଛି । ଚୀନ୍ ଭାରତରେ ପୂର୍ବ ଗୌରବ ଅଛି, ଇତିହାସ ଅଛି ତଥାପି ଭାରତ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବନତିର ଚରମ ସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଏହାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ଦେଖିଲେ ଉଦ୍ୟମଶୂନ୍ୟତା ଏବଂ ଉତ୍ତାଭିଳାଷଶୂନ୍ୟତା ଏହାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ । ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନଙ୍କ କର୍ମ୍ମଚିତ୍ରକୁ, ଗାଥା, ଉଦ୍ୟମ ଉତ୍ସାହ ଶ୍ରବଣ କରି ଏବଂ ଶିଳ୍ପନୈପୁଣ୍ୟତାର ମୂଳ ସାକ୍ଷୀସ୍ୱରୂପ ଶବ୍ଦଜଡ଼ିତ ମନ୍ଦିର ଦେଖିଲାପରି ପ୍ରକୃତ ଦେଖି ମନରେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତେଜନା ଜାତ ହୁଏ ତାହା ସହିତ ଆମେରିକାର ଉତ୍ତାଭିଳାଷ ଏବଂ କର୍ମ୍ମକୁଶଳତା ଯୋଗ କରିଲେ ଭାରତର ସେଉଁ ଉନ୍ନତି ହେବ ତାହା ସୁଦୂରପରାହତ ଅନୁଭବ୍ୟ । ଭାରତବାସୀମାନେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସହିତ କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ମନରେ ଉତ୍ତ ଉଲ୍ଲାସ କରନ୍ତୁ ଦେଖିବେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଭାରତ ନୂତନ ଆକାର ଧାରଣ କରିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ଉପରେ ଭାରତ ତଥା ଉତ୍କଳର ଉନ୍ନତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ । ଭାରତ ଜନସାଧାରଣର ଇଚ୍ଛା ଅଛି ଚେଷ୍ଟା ସେମାନଙ୍କୁ କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଉତ୍ତେଜିତ କରିବା ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟ । ଉଦାସୀନତା ଦୂର ହୋଇ ମନରେ ଉତ୍ତାକାଙ୍କ୍ଷା ଭାବ ଜାଗ୍ରତ କରାଇବା ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟ । ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତବାସୀର ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ ଉତ୍ତାଭିଳାଷ ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହୁଏ, ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାରତବାସୀ ଆଳସ୍ୟତା ପରିତ୍ୟାଗ କରି କର୍ମ୍ମମାହାତ୍ମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତଭାବେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିବେ ତଦୁପଯୋଗୀ କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ । ଯେ ଦୁର୍ବଳ ସେ ଦଣ୍ଡଦେବାକୁ ଜୁଆଡ଼ ।

କର୍ମ୍ମଗୌରବମାନଙ୍କର ଜୀବନ୍ତ ଯେପରି ପ୍ରଶସ୍ତଭାବେ ଲୋକମାନଙ୍କ ଶ୍ରବଣରେ ପଡ଼େ ତଦ୍ରୂପ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜର କାର୍ଯ୍ୟ । ଦେଶୀୟ ଶବ୍ଦର ବାଚକ ମାନବିକପରିଚାଳନ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସ୍ୱଦେଶର ତଥା ବିଦେଶର କର୍ମ୍ମଗୌରବମାନଙ୍କର କାହାଣୀ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରସଙ୍ଗର ବୃତ୍ତାନ୍ତମାନ ଲୋକ ଶିକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଅତିଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ ତାହାହେଲେ ଭାରତରେ ଶୀଘ୍ର ଉତ୍ତାକ୍ଷ ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ହେବ । ଭାବସ୍ରୋତ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ବୋଧିତ ହେଲେ ଭାରତବାସୀମାନେ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ କର୍ମ୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ କରିବେ । ଦମ୍ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦଶ ପରିଚାଳନା ସାଂହେବ ମାନଙ୍କେ ଏମ୍ବା ମାଳ୍ୟଦ୍ୱାରା ବ୍ରିଟିଶସାମ୍ରାଜ୍ୟର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଧୃଷ୍ଟତା, ମାତ୍ର । ଜୀବନ୍ତସତ୍ତା ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଧର୍ମ୍ମ ନୁହେ ଜଡ଼ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ଧର୍ମ୍ମ ନୁହେ । ହିନ୍ଦୁମାନେ ସ୍ୱକାଳୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ପୂଜା କରନ୍ତି । ଧର୍ମ୍ମ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନତି ନ ହୋଇ ବରଂ ଅବନତି ହେବ । ନିଜର ଉନ୍ନତି କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଧର୍ମ୍ମ ଏବଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ପରର ଅନିଷ୍ଟ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧର୍ମ୍ମ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କେବେ ନ ଥିଲା ବା ହୋଇ ନ ପାରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ କର୍ମ୍ମ ବଳରୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଭାବ୍ୟ ପୂର୍ବ ଉନ୍ନତ ହେଲେ ସମସ୍ତେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଓ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ଏହାହିଁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଅନ୍ତରର ସହିତ ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ ରଖି କର୍ମ୍ମରତ, ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ମନରେ ଉଚ୍ଚାକାଙ୍କ୍ଷା ପୋଷଣକରି ଉନ୍ନତି ଅବଶ୍ୟ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର କରଗତ ହେବ । "ମୁଁ ଗରବଲୋକ ଜଣ କରି ପାରିବ । ଏ ଭାବଟିକୁ ମନରେ ସ୍ଥାନ ଦିଅ ନାହିଁ । କର୍ମ୍ମ ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନ କରି ପାରେ, ଗରବଲୁ ବଡ଼ଲୋକ କରି ପାରେ, ମୂର୍ଖକୁ ପଣ୍ଡିତ କରି ପାରେ, ଫକୀରକୁ ରାଜା କରି ପାରେ ଏହା ଅବାଧ୍ୟ ସତ୍ୟ । ଆମେରିକାର ଅଧିକାଂଶ ବଡ଼ଲୋକ ବହୁତ ସନ୍ତାନ,

Digitized by srujanika@gmail.com

ଆମେରିକାର ଭଳା ଅନେକଥର ଗରିବ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ହୋଇଥାନ୍ତି ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷରେ ସତ୍ୟ ହେଲା ସ୍ଥଳେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗରିବ ବୋଲି ହତୋତ୍ସାହ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେ । ଆମେରିକାର ଜ ବଡ଼ ଲୋକ ଜ ବିଦ୍ୱାନ ଲୋକ ସନ୍ତାନ "ଜିପର ବଡ଼ ହେବ" ପେଟ୍ର ଆମେରିକା ବଡ଼ ହେବ ବୋଲି ବ୍ୟକ୍ତ ଏହାହିଁ ଆମେରିକାର ଭଲଭର ମୂଳ ମନ୍ତ୍ର ଏବଂ ଉଚ୍ଚଭିତ୍ତି ଏବଂ ଏହାହିଁ ଜାତୀୟଜୀବନର ପ୍ରଧାନ ଚିହ୍ନ । କେବଳ "ଜିପର ବଡ଼ ହେବ" ବୋଲି ଯେ ମୁହରେ ବଡ଼ ବୁଲୁଅଛୁ ତାହା ନୁହେ ସେହି ଉତ୍ତାଭିଳାଷ ମନରେ ପୋଷଣ କରି କର୍ମ କରୁଅଛୁ । କର୍ମର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଆମେରିକାବାସୀମାନେ ଯେପରି ବୁଝନ୍ତି ତାହା ଅନ୍ୟତ୍ରନାସ୍ତି । କାର୍ଯ୍ୟରେ ବଡ଼ ସାନ ନାହିଁ, କୌଣସି ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟ ଘୃଣ୍ୟ ନୁହେ ଏହାହିଁ ଆମେରିକାବାସୀମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ । ଭାରତବର୍ଷପରି କାନେଡ଼ା ରାଜ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଲୋକମାନେ ବାସ କରନ୍ତି । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଭାଳାପ୍ରକାର ବିବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ଅଛି ସତ୍ୟ ମାତ୍ର କାନେଡ଼ାର ସ୍ୱାର୍ଥ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ସେହି ଭିନ୍ନ ମତ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । କାନେଡ଼ାବାସୀମାନଙ୍କ ପରି ସ୍ୱଦେଶହିତୈଷି ପୃଥିବୀରେ ବିରଳ । ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ କେବଳ ବାକ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ କରେ ନେଶର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ନାହିଁ । ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ଶ୍ରୋତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିରା ପ୍ରଶିରାରେ ପ୍ରବାହିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ମୋର ଦେଶ ବୋଲି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯାହାର ଶରୀର ରୋମାଞ୍ଚିତ ନ ହୁଏ ଏବଂ ଯାହାର ଶରୀରାଭ୍ୟନ୍ତରରେ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଉତ୍ତେଜନା ଶକ୍ତି ଉଦ୍ଭବ ନ ହୁଏ, ସ୍ୱଦେଶ ମଙ୍ଗଳ ଦେଖି ଯାହାର ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଉଦ୍ଗେଳ ନ ହୁଏ । ସ୍ୱଦେଶ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଦେଖି ସମବେଦନାପୂର୍ବକ ଯାହାର ହୃଦୟ ତରଳିତ ନ ହୁଏ, ସ୍ୱଦେଶ ସର୍ବାପେକ୍ଷା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଯାହା ମନରେ ଗର୍ବ ନ ଥାଏ, ସ୍ୱଦେଶ ଧନେ ଉନ୍ନତିର ଉଚ୍ଚତମ ଗୋପାନରେ ଆରୋହଣ କରିବାର ଆଶା ଯେ ମନରେ ପୋଷଣ ନ କରେ, ସ୍ୱଦେଶ ଭଲଭ କାମନାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଯାହାର ପ୍ରକୃତ ନୁହେ ତାହାକୁ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମିକ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ନ ପାରେ । କାନେଡ଼ାବାସୀମାନେହିଁ ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମିକ । ପିଲାକାଳରୁ ମାତାପାନେ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି । କାନେଡ଼ାର କୌଣସି ଜୋଟିଏ ଛେଃ ପିଲାକୁ ପ୍ରଶ୍ନ କରେ ଯେ ଉତ୍ତର ଦେଉ ଅମ୍ଭ ଦେଶ ପୃଥିବୀରେ ବଡ଼ ଦେଶ" । ଜୋଟିଏ ଦେଶ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହେବାପାଇଁ ଯେ ଉପକରଣମାନ ଲୋଡ଼ା ସେସମସ୍ତ ସେସ୍ଥାନରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଅଛି । ଅଥଚ ତାର ସ୍ୱଳ୍ପ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦତାପାଇଁ ଯେ ମେ ସାମ୍ପ୍ରତି ଅବଶ୍ୟକ ସେ ସମସ୍ତ ସ୍ୱଦେଶ ଜାତ-ଦ୍ରବ୍ୟ । ବିଦେଶରୁ ସ୍ୱଦେଶ ଜାତ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ପଠାଇ ଦେଇ ସେହି ପଦାର୍ଥ-ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରସ୍ତୁତ ବିଦେଶୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହା ସେମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞା । ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଯାହାର ସ୍ୱଦେଶହିତ କାମନା ମନରେ ଜାତ ହେବ ସେ ସ୍ୱଦେଶରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ସାମଗ୍ରୀ ସ୍ୱତଃ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇ ବ୍ୟବହାର କରିବ ସେଥିପାଇଁ ସଭାସମିତି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ । କାନେଡ଼ାର ଅନେକ ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉପଯୋଗୀ ବହି ଲେଖିବା କେବଳ ବାକ୍ୟ । ନିମ୍ନପ୍ରାଇମେରୀଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଠୋପଯୋଗୀ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗ ଜାତ ହେବାର ଉପଯୋଗୀ ବିଷୟ ଥାଏ । କାନେଡ଼ାର ଅବସ୍ଥା ଅତି ଅଳ୍ପଦିନପୂର୍ବେ ଭାରତ ଅପେକ୍ଷା ହୀନତର ଥିଲା । କିନ୍ତୁ କାନେଡ଼ାବାସୀମାନେ ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ନିଜ କର୍ମବଳରେ ଅସୀମ ଭଲଭ କରି ଅଛନ୍ତି । କାନେଡ଼ାବାସୀମାନେ ଯେପରି ଭଲଭ ମାର୍ଗରେ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛନ୍ତି ଅତି ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବୋତ୍ତମ ଜାତି ହେଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେବେ ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କାନେଡ଼ା-ବାସୀମାନେ ଦୃଢ଼ତା ସହିତ, ଏକାଗ୍ରତା ଚିତ୍ତରେ କେବଳ "ଜିପର ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ବଡ଼ ହେବେ" ଏହାହିଁ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଦ୍ରୁତ ଚିତ୍ତରେ କର୍ମ କରୁଅଛନ୍ତି । ଉତ୍ତାଭିଳାଷ ଦୀପ୍ତିର ସ୍ୱରୂପ ଯେତେ ଭଲଭ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ ସେ ଦୂରକୁ ଦୃଷ୍ଟିପାତକରିବ ।

ଭାରତଭଣ୍ଡାରୀ କୌଣସି ବିଶେଷ ଜାତିର କିମ୍ବା କୌଣସି ବିଶେଷ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କର ନୁହନ୍ତି । ଯେଉଁ ଜାତି ବା ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ମହୀନ ତାହାଙ୍କ ପକ୍ଷା କରିବ ସେ ତାହାର ବିରୁଦ୍ଧ ହେବେ ଏହା ଧ୍ରୁବ ସତ୍ୟ ଏବଂ କାନେଡ଼ାବାସୀମାନଙ୍କର ଏହା ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ । ଭଲଭ ଯେବେ ବାହ୍ୟାଳର କାର୍ଯ୍ୟରେ । ବ୍ୟସ୍ତତା ସହିତ ବୋଲି ଭଲଭ କେଉଁଠାରେ ଅଛି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

"କର୍ମ୍ମରେ ନାହିଁ" ବହି କପାଳରେ ହାତ ଲଗାଇ ଦେଇ ଚୁପ ହୋଇ ବସିଥିବେ । ଚୂଡ଼ାନ୍ତରେ ଔଷଧିଶାଳ ଉଚ୍ଛନ୍ନ "ଯେଉଁ ଜାତି କେବଳ ଗୁଣ ଗୁଣ ସ୍ୱରରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରେ ସେ ଜାତିକୁ ସମ୍ପାଦ କରୁଣା ପ୍ରକାଶ କରିପାରେ କିନ୍ତୁ କୌଣସି ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦାନ କରେ ନାହିଁ" । ଉଚ୍ଚତ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦେଶ ବା ଜାତି ବା ଧର୍ମ୍ମର ଦୈବିକ ସମ୍ପତ୍ତି ନୁହେ । ଉପଯୁକ୍ତ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଉନ୍ନତିକୁ କ୍ରୟ କରିପାରେ ଯେ ମୂଲ୍ୟ କଣ ? ଟଙ୍କା ଜଡ଼ିତ ନୁହେ, ଜାତି ଧର୍ମ୍ମ ନୁହେ କେବଳ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ, ଦୃଢ଼ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ସୁଯୋଗପ୍ରାପ୍ତ ମାତ୍ରେ ତାହାର ସଦ୍ବ୍ୟବହାର ଏ ତିନିଗୋଟି ଉନ୍ନତିର ମୂଲ୍ୟ । ଏହି ତିନିଗୋଟି ମୂଲ୍ୟ ଯେ ଦେଇ ପାରିବ ଉନ୍ନତି ତାହା ସମ୍ଭବରେ ଅବନତ ସମ୍ଭବ ହେବ । ଯେ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷର ଉଚ୍ଚତମ ସୋପାନ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିବ ଯେ "ମୁଁ କରିପାରିବ ନାହିଁ, ମୋ କପାଳରେ ନାହିଁ, ମୋର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ନାହିଁ" ଏକଥାଗୁଡ଼ିକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘୃଣା ଏବଂ ଘାତ୍ରିକ୍ୟ ସହିତ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ । "ମୁଁ କାହା ପୁଅ କାହା ନାତି ? ମୋ ବାପ ଅଟା ଏ କାମ କରିପାରେ ବା ନ ପାରେ" ଏମାନ୍ତ କଥା ଭାରି ବ୍ୟକ୍ତିବ୍ୟସ୍ତ ହେବା ଉଚ୍ଚାକାଙ୍କ୍ଷୀ ଲୋକର ଉଚିତ ନୁହେ । ଭାଗ୍ୟ ପଛେ ପଛେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବା ତାହାର ଉଚିତ ନୁହେ । ମୁଁ ମୋହର ଭାଗ୍ୟର ବିଧାତା ବୋଲି ପ୍ରତ୍ୟେକ କରି କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରବେଶ ହେବା ଉଚିତ । କୌଣସି ଲୋକର କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନ କରି, କାହାର ଉପଦେଶ ନ ଶୁଣି ନିଜର ସୁବିଧା ସୁଯୋଗଗୁଡ଼ିକ ଭଲ ଭଲ କରି ପରୀକ୍ଷା କରି, ଅବିଚଳିତ ଚିତ୍ତାକରି, ଦୃଢ଼ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପୂର୍ବକ କୁଦକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା ଯଥାସମ୍ଭବ କର୍ମ୍ମ କରିବା ଅବଶ୍ୟକ, ଜାତିଗତ ବା ବଂଶଗତ ବାଧା ବିଘ୍ନମାନଙ୍କୁ ପଛରେ ପକାଇ କର୍ମ୍ମ ପଛରେ କୁଦିପଡ଼ି ଲାଗିଲେ ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ପ୍ରସନ୍ନ ହେବେ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଚଞ୍ଚଳା ଆଳସ୍ୟପରାୟଣ ଲୋକ ବା ଜାତି ଘରରେ ରହିବାକୁ ସ୍ପୃହା ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଜାତି ବା ବ୍ୟକ୍ତି ଆଳସ୍ୟତା ପରିହାର କରି ଚଞ୍ଚଳତା ଉଦ୍ୟୋଗ ସହିତ ଉଦ୍ୟୋଗ ହେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମନରେ ପୋଷଣକରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହା ଉକଟକୁ ଆନନ୍ଦ ସହିତ ଯାନ୍ତି । ସୁଧୀମାନ ଯେଉଁ ଦେଶମାନ ଉନ୍ନତ, ସଭ୍ୟ, ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ବୋଲି ପରିଚିତ ସେହି ଦେଶମାନଙ୍କର ପୂର୍ବାପର ଅବସ୍ଥା ଆଲୋଚନା କରି ଦେଖ ଏବଂ ଦେଖି ଶିଖାକରି ସେମାନେ ତ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସେମାନେ ଏତେ ସମୃଦ୍ଧିଶାଳୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଯେତେଦୂର ପଢ଼ି ବୁଝିପାରିଛି ଅବଶ୍ୟ କର୍ମ୍ମ ଓ ଜାତୀୟ ଜୀବନ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ବିଶେଷ କାରଣ ନାହିଁ । ଯେ ଯେତେକର୍ମ୍ମ କରୁଛି ସେ ସେତେ ଫଳ ଲାଭ କରୁଅଛି । ଆମେରିକାବାସୀ ବା ଜାପାନେଭାବାସୀମାନଙ୍କର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଗୀତ ନିମ୍ନରେ ଉଦ୍ଧୃତ କରିଗଲି । ଏସମସ୍ତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ମୂଳ ମନ୍ତ୍ର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

୧ ଆଳସ୍ୟତା ପରି ହର ସଦା କର୍ମ୍ମ ସେବା କର ।
୨ ମନେ ଉଚ୍ଚ ଅଭିଳାଷ, ଯୋଗ ଲାଇ ଅଭିଳାଷ ।
୩ ନାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟେ ସାନ ବଡ଼, ସୁଯୋଗ ହେବେ ନ ଛାଡ଼ ।
୪ ସଦା କାର୍ଯ୍ୟେ ରତ ଥିବେ, ସୁଯୋଗ ମିଳିବ ବଳେ ।
୫ ଅତି ଯେ ଫଳର କାଳ ସେ ଅମୀର କର୍ମ୍ମଳେ ହୋଇ ପାରେ ।
୬ ଧନୀ ଜ୍ଞାନୀ ଦେଶ ଯେତେ, ଦରିଦ୍ର ସ୍ୱତ ସମସ୍ତେ ।
୭ କର୍ମ୍ମ କର୍ମ୍ମ ହସ୍ତେ ନେଇ, ଭାଗ୍ୟ ଶୁଭ ଖୋଲ ଭାଇ ।
୮ ଜାତି ଧର୍ମ୍ମ ନିର୍ବିଶେଷେ, କର୍ମ୍ମେ ଭାଗ୍ୟ ଆସି ବସେ ।
୯ ସ୍ୱଦେଶକୁ ବଡ଼କରି, ସଦା ମନେ ଧ୍ୟାନ ଧର ।
୧୦ ସ୍ୱଦେଶ ସମାନ ଭାଇ, ସୁଖଦାତାରେ କେହି ନାହିଁ ।
୧୧ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦୃଢ଼ବର ସଦା ମନେ ଧ୍ୟାନ ଧର ।
୧୨ ଲାଗିପଡ଼ି କର୍ମ୍ମ କରେ, ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ମିଳେ ସବେ ।
୧୩ ସ୍ୱଦେଶାନୁରାଗୀ ହୋଇ, ଯର ନିନ୍ଦା କର ନାହିଁ ।
୧୪ ଦେଖି ଶିଖ ପର ଗୁଣ, ତା ଦୋଷ ମନେ ନ ଦେଖ ।
୧୫ କର୍ମ୍ମପ୍ରତି ଚକ୍ଷୁ ଦେଇ, ଖୋଜ ଦେଖେ ବ ଅଛଇ ।
୧୬ ନ ମଣ ଜଳକୁ ପାନ, ହେବ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଜାଣ ।
୧୭ ଗୁଣ ମୂଲ୍ୟକର ଭାଇ, ଜାତିବେଦ ଛାଡ଼ଦେଇ ।
୧୮ ନ କର ମନୁଷ୍ୟ ଘୃଣା, ହେବ ନିଜେ ଅଲଜଣା ।
୧୯ ଧର୍ମ୍ମ ଭାବ ମନେପୋଷ, କର୍ମ୍ମକର ଅଭିଳାଷ ।
୨୦ ସତ୍ୟ ବହ ନିତ୍ୟ ଛାଡ଼, ଆଦର୍ଶ ଭାବକ ଗଢ଼ ।
୨୧ କର୍ମ୍ମବିନା ଏକଗତେ, ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଭାବ ଚିତ୍ତେ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପ୍ରବାଦଗୁଡ଼ିକ କେବଳ ପୁସ୍ତକ ଗତ ଉପଦେଶ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ ନୁହେ, କେବଳ ମୁଖସ୍ଥ କରି କଥା ପଢ଼ିଲେ

Digitized by srujanika@gmail.com

କେଳେ ଭାବାଦରଣ ବେଇ ବୁଲନ୍ତା ବାଙ୍ଗାଳୀ ଭୁଦେ ଭିପରେତ୍ତ ପ୍ରକାଶଗୁଡ଼ିକର ସତ୍ୟତା ଅଷ୍ଟରେ ଅଷ୍ଟରେ ଭ୍ୟଭ୍ରଣ କରି ଭଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ତରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ଭିପକାର ହେବ । ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ରମାନ ସମୁପଦେଶରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନେକ ଲୋକ ସମୁପଦେଶଗୁଡ଼ିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭିପଦେଶ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାନ୍ତି କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଭକ୍ତଲୀଏ ଭାଇମାନେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଇଂରେଜ ଗବର୍ଣ୍ଣମେଣ୍ଟଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ଲଂରେଜଶିକ୍ଷା ଲାଭକରି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଫିଟିଅଛି । ବହୁଜଗତରେ ବର୍ଣ୍ଣଗରମାନେ ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରା ବି ପ୍ରକାର ଭକ୍ତ କରୁଅଛନ୍ତି ତାହା ଇତିହାସରୁ ପାଠକରୁ ଅଛୁଁ । ବାଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରତିବାସୀ ଜାପାନ ବର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରା ଉପର ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟ ଜଗତକୁ ଚମତ୍କୃତ କରିଅଛି ତାହା ଆମ୍ଭେମାନେ ଶୁଣିଆଇଁ । ଦେଖା ଶିଖା ଓଡ଼ିଶାରେ ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେତେବେ ଅନ୍ୟଦେଶର ଭାବାଦରଣ ଦେଖି ବହୁ ଶିଖା କରି ନ ପାରୁଁ ତେବେ ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଦୋଷ । ଭକ୍ତ ମାତା ବାପାଙ୍କଲମ୍ବ ନ ଥିଲା, ଭକ୍ତ ମାତାର ଭାଇ ଯଶ, ସମ୍ପତ୍ତି ଆଦି ଭାବଭାଷ ଭଦ୍ରୋଶ୍ୱରରେ ଘୋଷିତ କରୁଅଛ । ଭକ୍ତମାତା ତାହାଙ୍କ ନିଜ ପର୍ବତ ବନରୁପ ଭଣ୍ଡାରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଭୂତ ଧନ ଗୁପ୍ତଭାବେ ରଖିଅଛ । ନେତୃତ୍ୱ ଭାରତମାତାର କନ୍ୟା ଭକ୍ତଲର ଦୂରବସ୍ଥାର ତାହାଣୀ କହିବେ ସରୁନାହିଁ । ଆଜି ଭକ୍ତଲୀଏ ଭାଇମାନେ "ଭକ୍ତେ" ବୋଲି ଲକ୍ଷିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଯଦି ନିଜ ଭାଗ୍ୟର ବିଧାତା ନିଜେ ପ୍ରଗତିଶୀ ଧ୍ରୁବସତ୍ୟ ତେବେ ଆଉ ଅଖୋଇଡ଼ ବର୍ଣ୍ଣ-ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରବେଶ ହେବା । ଅଗୀରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହେବ । ହତାଶ ହେବାର ଏଣ୍ଟ କାରଣ ନାହିଁ, ନିରାଶ ହେବାର ଉଚିତ ନୁହେ, ଆମ୍ଭେମାନେ ପୁତ୍ରଗର ଅଭିଳାଷ ଜାତିମାନଙ୍କ ଭୁଲ୍ଲ ବୁଦ୍ଧିଜୀବ ମନୁଷ୍ୟ, ଆମ୍ଭେମାନେ ଦଳେ ଅବଶ୍ୟ ଉଭାସନ ଲାଭ କରିବା ଏହା ମୋର ଦୃଢ଼ବିଶ୍ୱାସ । ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ କରିପାରେ ତାହା ମନୁଷ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ କରିବା । କେବଳ ଉଦ୍ୟମଶୂନ୍ୟତା, ଅଳସ୍ୟପରାୟଣତା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି ପଥରେ ବଳବତ ସ୍ୱରୂପ ବିଘ୍ନମାନ ହୋଇଅଛି । ଉକ୍ତ ବିଘ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଦୂରି ଯିବାକୁ ଦିଅ ଉନ୍ନତିମାର୍ଗ ପରିଷ୍କୃତ ହୋଇଯିବ । ଇଦେଶୀୟ ବର୍ଣ୍ଣଗରମାନେ ଆଜି ଭକ୍ତଲର କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଓ ଅଛନ୍ତି ତାହା ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ଜାଣିବ ଜିଜ୍ଞାସୁ । ଭକ୍ତଲେଶ୍ୱରରେ ଜଣେ ବର୍ଣ୍ଣଗରଙ୍କର ଆଜି ଲୁହା ତାହାର ଜଣେ ପାଇଁ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ବର୍ଣ୍ଣଷ୍ଟେଜ ଉପ୍ରାର କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସବ କେଉଁଠାରେ ଭକ୍ତଲ-ଦେଶ ଭୁବନେଶ୍ୱର କେଉଁଠାରେ ! ତାହାଙ୍କର ଆଶା ଲୌହ ଅପ୍ରୋର କରି ବ୍ୟବସାୟ ବକାଇ ଧନ ହେବେ । ଯେଉଁ-ମାନଙ୍କର ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପଛେ ଏତାଦୃଶ କଠୋର ଅନୁସରଣ ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ତାହାଙ୍କୁ ବର ନ ଦେଇ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଦେବେ ! "ଗୋଦା ଦେଖାଇ ଭୁପର ଫାଡ଼ିକେ ଦେଗା" ଏହି ଉକ୍ତି ସଦା ସର୍ବଦା ଭକ୍ତଲୀଏ ଭାଇମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ଶୁଣାଯାଏ । ଅଧିକାଂଶ ଲୋକ ଏହାକୁ ଧ୍ରୁବସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି । ଉକ୍ତ ରୂପ ବିଶ୍ୱାସ ମନରେ ପୋଷଣ କରିବାହେତୁ ସ୍ୱତଃ ଅଳସ୍ୟତା ଏବଂ ଉଦାସିନତା ସେମାନଙ୍କ ମନେ ସ୍ୱକୀୟ ଅଧିକାର କରିଅଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଭକ୍ତଲ ଅଶ୍ରୁ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଭକ୍ତଲୀଏ ଭାଇମାନଙ୍କ ମନରୁ ଏହି ଭ୍ରାନ୍ତିକୁ ଦୂରୀ ପରାଇବାର ଉପାୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଭାଗବତ ପାଠ ଭକ୍ତଲରେ ବହୁଳ ଭାବେ ଜନସାଧାରଣରେ ପ୍ରଚାରିତ । ଭାଗବତ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଭାଗବତର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନଗୁଡ଼ିକ ଗୋଦାଙ୍କ ସ୍ୱମୁଖୋକ୍ତି ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଗୋଦା ଭାଗବତରେ କହିଛନ୍ତି "ବର୍ଣ୍ଣାଶ୍ରମାରେ ଫଳ ଦେଇ "ଭାଗବତରୁ ପ୍ରତିଦିନ ଗୋଦାଙ୍କ ଉକ୍ତି ଶ୍ରବଣ କରି ସ୍ୱନିଷ୍ଠ ଆମ୍ଭେ ଘରେ ବସାଇ ଲେ ବସିଥିବା ଏବଂ ଗୁଳିକୁ ଫାଡ଼ିଦେଇ ଗୋଦା ଝଟାଝୋଟା ଜାଳାଇ ପକାଇ ଦେଲେ ଏପରି ଭାବ ମନକୁ ଆଣିବା ଅର୍ଥ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଅବମାନନା କରିବାର ନୁହେ କି ? ଯେଉଁମାନେ ଈଶ୍ୱରେଚ୍ଛାକୁ ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ମନେ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ଓ ଉନ୍ନତି ସୁଦୂର ପରାହତ । ସ୍ୱତଃ ଭାଇମାନେ ଏପରି ବିଶ୍ୱାସ ମନରୁ ତ୍ୟାଗ କରି ବର୍ମ ବଳରେ ଭକ୍ତଲ ଶିକ୍ଷିତ, ଧନୀ ମାନ୍ୟ, ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ଅଚିରେ ଦେଶର ଏବଂ ଅପରାପର ଦୁଃଖ ଶୀଘ୍ର ବିମୋଚନ ହେବ । ମାତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣାନୁଷ୍ଠା ଜାତୀୟଜୀବନୋଦ୍ଧାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଭୂପରେ ଜାତୀୟ ଜୀବନର ଲକ୍ଷଣ ଦେଖାଅଛି ଯେତେବେଳେଯାଏ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ହୃଦୟରେ

Digitized by srujanika@gmail.com

ଜାତିର ଜୀବନର ସ୍ରୋତ ପ୍ରବାହିତ ନ ହୋଇ ଛେଡ଼େଛେଡ଼ିଯାଏ ଅମ୍ବମାନଙ୍କର କୌଣସି ଉନ୍ନତି ହୋଇ ନ ଥାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ମନରେ ଯେପରି ଜାତିସ୍ୱର ଜାତିସ୍ୱାର୍ଥ ଉଦ୍ରେକ ହୁଏ ତତ୍ପ୍ରତି ସମସ୍ତଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଜାତିସ୍ୱାର୍ଥ ମନରେ ପୋଷଣ କରି କର୍ମ୍ମ କଲେ ଦ୍ରୋହ ଜନିତ ଭୟ ଜନ ଜାତିର ଏବଂ ନିଜ ଦେଶର ପ୍ରଭୂତ ଉପକାର ହେବ । ସ୍ୱାର୍ଥ ବା ପରାର୍ଥରେ ଯେ କୌଣସି କର୍ମ୍ମ କରିବା ବେଳେ ଯେପରି ନିଜ ଜାତିସ୍ୱ ଗୌରବ ମାନମର୍ଯ୍ୟାଦାସ୍ଥିତ ଦୃଷ୍ଟି ଥାଏ ତଦ୍ରୂପ ସମସ୍ତଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରହିବା ଉଚିତ । ଏକର୍ମ୍ମ କରିବାଦ୍ୱାରା ମୋର ଜାତିର ନିନ୍ଦା ହେବ ବା ପ୍ରଶଂସା ହେବ ଏକଥା ସର୍ବଦା ମନେଖିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅବଶ୍ୟ ଅବସ୍ଥାଭେଦରେ ଅମ୍ବମାନଙ୍କ ନାନାପ୍ରକାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଛି ଏବଂ ପଡ଼ିବ ମାତ୍ର ସକଳ ସେହି ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଜାତିସ୍ୱ ସ୍ୱାର୍ଥ ମନରେ ପୋଷଣ କରିବାକୁ ହେବ ଜାତିସ୍ୱାର୍ଥ ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲେ ମନକୁ ସହଜରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି କରିବ ନିଶ୍ଚୟ ।

ଶ୍ରୀ ଗ

ବୋହୂରୋଗ ।

ବରଣ ଜାତିର ମହତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ବିଶେଷତଃ ଶୋର୍ଣ୍ଣା ବରଣମାନେ ଏହାଦ୍ୱାରେ ସର୍ବଦା ଗର୍ବ ବୋଲି ଗର୍ବ କରିଥାନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜାତିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରି ଦେଖିଲେ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଅନୁଭବ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ସର୍ମ୍ମବ୍ୟକ୍ତି ଦ୍ୱେଷିତ—ବରଣମାନେ ମହତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା କରିବାକୁ ଯାଇ ହିତ ବେଶି ଅହିତ ହେଉଛନ୍ତି ।

ଶୋର୍ଣ୍ଣାରେ ଅନେକ ବରଣ ଅଛନ୍ତି—ବୋଧହୁଏ ସେମାନେ ଯେତେ ଘର ହେବେ ସେସବ, ମାଳପୁର ଜାତୀୟ ମାଧବାଳନ ପଟ୍ଟଳାସ୍ୱାମି ପ୍ରଥମ ବର୍ଗର ବରଣ । ମହତ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ତାଙ୍କ ଘର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବୋଲି ଦୃଢ଼ାମାନେ କହନ୍ତି । ପରଦାଳସିନ ଗୁରୁ ତାଙ୍କ ଘରେ ଏତେ ପ୍ରବଳ ଯେ ପୁରୁଷ ତାଙ୍କ ଘରଠାରୁ ୧୦ । ୧୨ ଦୋଷ ହେଲେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ତଦ୍ଭିନ୍ନ ନିଜ ଦ୍ୱାର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିନା ବାହାରେ ଯିବେ ଦେଉଳ ଭିତରକୁ ଗୋଲ । ସମସ୍ତ ଭାରତବର୍ଷର ଲୋକେ ସେହିଠାରେ, ସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ କେବଳ ମୁଁହଝେଡ଼ ଖୁଲିବେ ।

ତାଙ୍କର ପୂର୍ବ ଅନନ୍ତରବରଣ, ଅନନ୍ତ ଭଟ୍ଟରେ ପହିଲି ଦନ୍ତଠାରୁ ଅନେକ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଜାମାତା ହେବାକୁ ଅଭିଳାଷୀ ହୋଇଥିଲେ । ଭଟ୍ଟର ସେମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶେ ତାଙ୍କର ଜେଯାଙ୍କୁ ଅନନ୍ତ ସହିତ ବିବାହ ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟବାଳନ ପଟ୍ଟଳାସ୍ୱାମିଙ୍କ ନିକଟକୁ ବହୁଲୋକ ପଠାଇଥିଲେ । ଜେଯାଙ୍କି ସ୍ୱକୀୟ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମକୃତ, ଭଟ୍ଟର ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟ ଷଷ୍ଠମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ିଥିଲା । ତାହାରେ କମଳକୁମାରୀ ଛାତ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରତିବନ୍ଧ ଭଳେ ପଢ଼ନ୍ତି ଅନନ୍ତଙ୍କର ବିବାହ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ସ୍ୱକୀୟ ପିତାଙ୍କର ଅନିଚ୍ଛା ହେତୁରୁ ଏହି ବିବାହ ଶୀଘ୍ର ଘଟି ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ବାଲେଶ୍ୱରର ଜମିଦାର ମଦନମୋହନ ମଧ୍ୟ ଏହାରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ବିଫଳ ମନୋରଥ ହୋଇଥିଲେ । ମଧ୍ୟବାଳନ ପଟ୍ଟଳାସ୍ୱାମିଙ୍କର ଅସମ୍ମତିର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବୁଝିଲି ଯେ—କମଳକୁମାରୀ ମୋ ମଦନମୋହନ ତାଙ୍କ ଜମିଦାର ବରଣ ନୁହନ୍ତି ବିଶେଷତଃ ସେ ଦଶମ ବାଚେଲର୍ସ କରଣଙ୍କୁ କରଣ ବୋଲି ଗଣନା ନାହିଁ । ସେ କହୁଥିଲେ ଯେ ଦିନ ହିତ୍ତର ପଟ୍ଟଳାସ୍ୱାମି ତାଙ୍କ ପଦ୍ମବରଣକୁ ଜଣକର ଶ୍ୟାମକୁମାରୀ ଜେଯାଙ୍କି ଘରେ ବିବାହ ହେଲେ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଗଲି । ଅଳି ଅମ୍ଭେ ଯେପରି ସେହି କଥା କରିବୁଁ । ଅମ୍ଭେ ତ ଶୋର୍ଣ୍ଣା ବର୍ଣ୍ଣଜୁଳିର ପାଣି ବୁଝାଇଲୁ ? ଅନନ୍ତ ଅଇ. ଏ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇସାରିଲାଣି ଦେଖାଦି ତାଙ୍କୁ ପଟ୍ଟଳାସ୍ୱାମିଙ୍କ ଘରେ ତାଙ୍କର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ହେଲା । ତାଙ୍କୁ ପଟ୍ଟଳାସ୍ୱାମି ଦ୍ୱାରା ସେହି ବିଷୟ କରଣ । ଜମି ଦୁଇଟିର ବାଟି ଅଛି । ସେଥିରେ ବେଶ ଜଳଛି । ଛାଟିକୁ ବିବାହ ହେଲା ଦିନଠାରୁ ବାଟିର ଜମି ବିକ୍ରୀ ହେଇଛି, ବୋଲି ଶୁଣିଥିଲି । କଳ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ମନ ଲୁଚେ । ଜମିଟି ଗ୍ରୁ, ଠା, ଦିନ ବାଟିରେ ଦୋ ପଇସା ବେଶ ଲେଖିଥିଲେ, ବୋଲେ ବୋ ଲିଖା ପଢ଼ିଛି, ସେ ବେଶ ଧ ଓ ଶିଷ୍ଟାଚାର

Digitized by srujanika@gmail.com

ବସିଥିଲା । ପୃଥିବୀସ୍ୱରଙ୍କର ଯାବତୀୟ ଶାସନବର୍ଷଠାରୁ ତାକୁ ବଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟ ଦେଖିଲାହାନ୍ତି । ସବୁ ମଧ୍ୟ ମାଙ୍କ ଯାବତୀୟ ଥାଏ । ଭାରତ ମଣ୍ଡଳଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିଲେ ଯେ ଚିଲିଟି ଦେଶ ଭୂମିଖଣ୍ଡ-ଯାଉଥିଲେ ସ୍ୱରୁପଚିଲ ତାକୁ ସବ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତେ । ଶାଶୁଘର ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସେଠାରେ ସେପରି ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ ମା ଶିଖାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଯଥା "ସେଠାରେ ବାହାରକୁ ଯାଇ ଫିଙ୍ଗାଇ କଥା କହିବୁ ନାହିଁ । ଶାଶୁ ଅସିଲେ ନଇଁପଡ଼ି ରହିବୁ, ତାହାଙ୍କୁ ଗୋଡ଼େ ଦେଖାଇ ଦେଲା ବେଳେ ନଇଁପଡ଼ି ଅଖି ବୁଜି ଥିବୁ । କେହି ହାତ ଧରି ବସାଇ ନ ନେଲେ ସବୁ ଧରଣେ ବାହାର ପଡ଼ିବୁ ନାହିଁ । ଶାଶୁ ଜଣଙ୍କ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଖି ଦେବୁ ନାହିଁ । ଘର ବାହାରେ ଗୁଲଗୁଲ-ବେଳେ ନଇଁ ନଇଁ ଚାଲିବୁ । ଭାବି ଭୁଲିଯାଉଥିଲେ ଗାଧୋଇ ଅସି ଘରେ ପଶିଥିବୁ । କଥା କହିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଚାଁ ମାଛ ଠାରୁ । ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ଗୋଡ଼ଧୁଆ ପାଣି ପାଇବୁ । ଶାଶୁ ଚାଲିଲା ବେଳେ ନଇଁପଡ଼ି ପଶିଦେବୁ । ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କପାଇଁ ମୂଢ଼ା ସ୍ଥାନେ ଚାଉଳ ଧୋଇ ଦେଇଥିବୁ । ମଠାଲୁଲା ଭୂଷ ଦେଇଥିବୁ । ଭୋଜନ ବେଳକୁ ଠାରେଖି ଚାଉ ଟାଣି ଠିକ୍ ମୁହାଚ ଭଳି ବାଢ଼ିବୁ । ଏ କଥା ନ ମାନି ଦୁଣ୍ଡ ଲଙ୍ଘିଥିଲେ ଚାପ ମାଙ୍କ ନା ପଡ଼ାଇବୁ । ଜଣେ ଅଣ୍ଡା ଖାଇବୁ, ଘର ବଙ୍ଗଣା ଯାଇବୁ । ଏହିପରି ଜେଠେ ଜେଠେ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ । ଲେଖିଲେ ପୋଥି ଗଣ୍ଡେ ହେବ । ଶୁନ ଏ ସବୁ ଉପଦେଶ ଗୁଣି ଚଢ଼ ସ୍ୱପ୍ନ ଭଳି ଶାଶୁଘରର ଏହି କଠୋର ନିୟମମାନ ଗୁଣି ଶାଶୁଘରକୁ ମଧ୍ୟପର ବୋଲି ମନେ ହଲା । ବିବାହ ହେବ ବୋଲି ମନରେ ଯେ ଅନନ୍ତ ଚିତ୍ର ଥିଲା ତାହା କ୍ରମଶଃ ବିଷାଦରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଜାତି ଅସିଲା ଦିନଠାରୁ ଜାଣିଲା ଅନ୍ତମ୍ବ ହୋଇଥିଲା ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ଶୁନକୁ ଜଣେ ଜାଣିଲା ପଛ ପିତାମାତାଙ୍କଠାରୁ ଚକ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ ଶିଖିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ସରଳା ବାଳିକା ଯେ କୁଟିମ ଜାଣିଲାରୁ ସାମାନ୍ୟ ଶିଖି ଥାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତା ଅନ୍ତରର ଚଞ୍ଚଳ ଭାବ ତା ଜାଣିଲାରେ ଫୁଟି ବାହାରିଥିଲା । ସେ ଶୁଣିଥିଲା ଯେ ଲଂଗଳି ପଡ଼ିଅମାନେ ଏ ସବୁ କଠୋର ଦୁର୍ନିୟମକୁ ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ଜନ୍ମ ହେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ଭାବରେ ମେ.ଭନ ଅଣ୍ଡା କେବଳ ତାଙ୍କର ଠାରେ ଥିଲା ସ୍ମୃତି ଜାଗୁଥାଏ ଯେ ଲଂଗଳି ପଡ଼ିଅମାନେ ପୁରୁଣା ଦେଶରୁଖା ପୁରୁଣା ଧରଣ ଗୁଲ ଚଳିଣିକୁ ଜଳ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଯାଠକୁ ଅଦର କରନ୍ତି ଓ ଚିତ୍ରିତ ନ ଲେଖିପାରେ ବରଞ୍ଚ ଦୁଃଖନ୍ତି । ତାଲେ ମୋ କଥା ଯଦି ତାଙ୍କ ମନକୁ ନ ଅସେ ତେବେ ? ଲେଖା ଲେଖି ଶିଖିଥିବା ବେଳେ ବ.ପା ମାଷ୍ଟରଙ୍କ କଥା ନ ମାନି ଲସ୍ତ ଲକ୍ଷ ଉଠାଇ ଅଣିଛେ । ମୁଁ ଏବେ କଣ କରିବ ? ଏ ସବୁ ଭାବର କାରଣ ଏହି ଯେ ଶୁନ ଶୁଣିଥିଲା ସ୍ମୃତା ଅଥା ଶୁଭଚଳଣି ମନକୁ ନ ଅସିବାରୁ ଓ ସେ ଯାଠ ପଢ଼ି ନ ଥିବାରୁ ତା ବର ଲୋକଠାରୁ ଦୁଇବର୍ଷ ହେଲା ଅଖି ନାହାନ୍ତି ଓଲଟ ଯାଇ କରେ ଅଛି ଗୋଟିଏ ଶିଷ୍ୟ ହେବେ ବୋଲି ମନସ୍ଥ କରି ଅଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟମାନଙ୍କ ପୃଥିବୀସ୍ୱର ଏ ବିଷୟରେ ସମ୍ମତି ଦେଇଛି କାରଣ ଏହି ଯେ ବରକୁ ପୃଥିବୀସ୍ୱରଙ୍କ ଘର ପାହାଡ଼ରେ ଭଣ୍ଡା ହେଲେ ତଣ ହେବ ଅମ୍ବଠାରୁ ବଳି ମାହାନ୍ତିର ଅଜ୍ଞ ନାହାନ୍ତି । ତେବେ କଣ କରାଯାଏ । ପାହାଡ଼ରେ ଭଣ୍ଡା ପାହାଡ଼ରେ ଉପରେ ଚାପ ଗୋମାଇଁଚାପ ଦିଅ ଅମ୍ବ ଅଛନ୍ତି । ଯାହା ହେଉ କୁଳର କଳ୍ପ । "କୁଳର କଳ୍ପ ଚାଲି" ହେଲେ ତଣ ହେବ ମହତ୍ତରରେ ଚମ ନ ଥିବ । ମଧ୍ୟମାନଙ୍କ ପୃଥିବୀସ୍ୱର ତାଙ୍କଠାରୁ ପାହାଡ଼ରେ...ଭଣ୍ଡା ହୋଇ ଚାଲିକୁ ପୃଥିବୀସ୍ୱର କହନ୍ତି ।

ପ୍ରଥମେ ଅନନ୍ତରଣ ଅସମ୍ଭବ ଥିଲେ । ଏହି ଶେଷ ତାଙ୍କ ଅଗରେ ପଢ଼ିବାରୁ ପୃଥିବୀସ୍ୱରେ ଦୁଃଖିତ ଓ କୁଣ୍ଠିତ ହୋଇ କହିଲେ—ଏ ଚାଲି ଭଣ୍ଡ ହେଲା, ଅଜ୍ଞ ଗୁରୁଜନ-ମାନଙ୍କୁ ମାନ୍ୟ ନାହିଁ । ଲଂଗଳି ପାଠ ଭୁଲିଧର୍ମ ସବୁ ଗଲା । ସତ୍ୟଖାତରେ ତ ଚ୍ରାନ୍ତ୍ରିଶଗୁଡ଼ାକ ବଣ୍ଡାଳ ଚୁଡ଼ି ଦେଲେଣି । ଅମ୍ବ ଏ ଛୋଟାଗୁଡ଼ାକ ତ ଖେଳିପରି ଟେସ ହୋଇଯିବେ । ଚଳିଯୁଗ ଦିନକୁଦିନ ବେଶି ବଦଳ ହେଲା । ଅନନ୍ତ ପର ଧାନ୍ତ ପିଲ ମୋତେ ଏହା କହିଲା ? ଧିକ୍ ! ଚାଲ ସବଲ ଅମ ସାନ୍ତ ଯେତେବେଳେ ମୋର ବିବାହ କଥା ପଡ଼ାଇଲେ ମୁ. ଗ୍ରେର ପର ଏଣେ ତେଣେ ଲୁଚିଥିଲା । ଏ ଭୁଲରେ ପୁଣି ଏହା ହେଲା ? ହିଂଦିଠାରୁ ଶୁଗାଳ ଜାତ ହେଲା । ଏଣିକି ତ ଛାଡ଼ିବେଙ୍କ ପର ଅଦର ଅଦର

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେବେ । ସ୍ୱବେହିତଙ୍କୁ ଗୃହିଣୀ କହିଲେ "ଦେଖ ହେ ମିଶ୍ରେ— ମାଗ ପ୍ରଶ୍ନ ସ୍ୱଶ୍ରୁ ଏମାନ୍ତ ବିଷୟରେ କଣ ଅଛି ? ଜାନ ଯାହା ଦରକାରେ ସେପରେ ସ୍ୱାଙ୍ଗର ଆପତ୍ତି କଣ ! ଆମ ଥୋରେ ଯଦି ଜାଙ୍ଗ ପନ ନ ମାନିଲା ହେବେ ତାଙ୍କର ଲେଖା ଯାହା ଜନ୍ମ । ଆମ୍ଭେ ଅଳିଠାରୁ ଜନ୍ମମ୍ବନ ମଧ୍ୟ ଯାଉଛୁଁ । ଏହିପରି ଅନେକ କହିଲେ । ପ୍ରତିଦିନେ ଗ୍ରାମର ବୃଦ୍ଧ ଲୋକ—ଶ୍ରୀଶ୍ରୀ ପ୍ରଧାନ ମହାଜନ ମଣ୍ଡଳ କରିବାର ଦାସ ଅନନ୍ତକୁ ଉପଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପମା ଦେଇ ଦ୍ରୁତ ବୁଝାଇଲେ । ଅନନ୍ତ ସବ ବୁଝିଲେ ତର୍କ କଲେ । ତା ପରେ ଅନନ୍ତ କଣ ମନେ ମେଣ୍ଟେ ଭୁଲ ହୋଇ ରହିଲେ । ଦେ ଜାଣି ସେ କଣ ମନରେ ଭାବୁଥିଲା ।

ବିବାହ ହୋଇଗଲା । ଏହି ମଧ୍ୟରେ ଅନନ୍ତଙ୍କର ଏପ, ଏ ଗ୍ରାମ ଶରର ଡାକ୍ତରଗଣ, ଉପଯୋଗରୁ ସେ ସ୍ପଷ୍ଟ କରେଷ୍ଟରେ ଶବ୍ଦେ ଗ୍ରହଣ ପାଇଲେଣି, ବିବାହର ପନ୍ଦର-ଦିନ ପରେ ଗୃହେରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ, ଏଣେ ଗୃହ ମାଙ୍କ ଉପଦେଶ ମାନ ଚଳୁଛି, ଲୋକେ ଖୁବ ପ୍ରଶଂସା କରୁଛନ୍ତି । ପୁଣ୍ଡଳାସ୍ୱକଙ୍କର ଅଣ୍ଟ, ସର ମାଙ୍କ ନାଳାନ୍ତ କାରଣରୁ ଘରେ ଝରକା ନାହିଁ, ସବଷ୍ଟ ଟିକିଏ ଅନ୍ଧାରଅଛ, ଅଣ୍ଟ ଭିତରେ ଅନେକ ଅସୁବିଧା ଅଛନ୍ତି,—ପୁଣ୍ଡଳାସ୍ୱକ ଭାବନ୍ତି ଅସୁବିଧା ସବୁକୁ ନିଶ୍ଚୀ କାରଣ ହେଲା, ଗୁଡ଼ିଆ, ମହାଜନମାନଙ୍କ ଦୋକାନରେ ଓ ଧାନପରେ ଅସୁବିଧା ରହିଛି । ବଳେ ଅନନ୍ତ ସେ ଅସୁବିଧାଗୁଡ଼ିକ ଛାଡ଼ିଦେଇ ସବିଶେଷ ପରିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାରୁ ପୁଣ୍ଡଳାସ୍ୱକ ଜଣ ବେଭ୍ରୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ଯେ ଅନନ୍ତକୁ ନିଶ୍ଚୟ ହେବାକୁ ହେ ଲାଗିଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଅନନ୍ତ ଦାଣ୍ଡ ବିଷୟରେ ଶୁଅନ୍ତି । ଗୃହ ଅସୁବିଧାକୁ ଭାବେ; ବିଚାର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅସୁବିଧା ଜଡ଼ ଭାବ ମୁଣ୍ଡରେ ବସି ଦେଇଥାଏ ଗୃହ ଗୋଟିଏ ଚିନ୍ତାରେ ଭର ସବୁ ବାହାରିପଡ଼ନ୍ତି । ଗ୍ରାମ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ବଡ଼ଡ଼ ଅବେ ଦେଖିଲାବେଳକୁ ବୋହୂ ବାହାରେ ଠିଆ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଅସୁବିଧା ଯୋଗୁଁ ଏଡ଼େ ଯାଇ ଭର ବାହାରକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିବାରୁ ଶାଶୁ ଦ୍ରୁତ ଗାଳ ଦେଲେ, ସବୁ ପ୍ରଶଂସା ଏକାଏକେ ଜଡ଼ିଗଲା । ତାର ବଲଷ୍ଟ ଭସ୍ମ ଶୁଷ୍ଟଯୋଗାରେ ଗଲା । ସେହିଦିନଠାରୁ ଗୃହ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲା ଯେ, ଆଉ କେବେହେଁ କଥା କହିବ ନାହିଁ । ବିବାହ ପରେ ବର୍ଷେ ହୋଇଗଲାଣି, ଅନନ୍ତ ସବୁ ନାହାନ୍ତି ଛୁଟି ମିଳିଲେ ଛୁଟିକ ବା ଛୁଟିକ ଗୃହପାଇ ପିତା ଦ୍ରୁତ ଲେଖି ତାଙ୍କ ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦେଖୁ ଦିନେ ଯାଇ ବହୁତ ଜଣ ପଳାଇ ଅଣିଲେ । ଅନନ୍ତ ଅଣିଲେ, ସାଙ୍ଗ ଗୃହ ଆଉ କଥା କହିଲା ନାହିଁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଦିନ ଅନନ୍ତ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ଗୃହ ଅଣ୍ଟ ସ୍ୱରରେ ନିଜନ ବଳା । ଅନନ୍ତ ଜାଣିଲେ ଯେ ସେ କଥା କହି ଯାଉ ନାହିଁ । ମନରେ ବଡ଼ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ଗ୍ରାମରେ କ୍ରମେ ରହିଲ ପଡ଼ିଲା, ବରସାଙ୍ଗରୁ ଜଣକ ପଞ୍ଚଳାସ୍ୱକ ଅସିଲେ—ସେ ମଧ୍ୟ କଥା ବୁଝାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ବୈଦ୍ୟଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲେ—ବୈଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଚିକିତ୍ସା ଠିକ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ, ଅନନ୍ତ ଗୃହକୁ ସଙ୍ଗରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ନେଇ ଭାଉର ଚିକିତ୍ସା କରିବାକୁ କହିବାରୁ ପିତା ଓ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ବୌଳିକ ପ୍ରଥାର ବିରୁଦ୍ଧ ବୋଲି କାରଣ କରେ—ଶେଷରେ ବରକୁ ପଞ୍ଚଳାସ୍ୱକ ଗୃହକୁ ଗ୍ରାମକୁ ନେଇଗଲେ, ସେଠାରେ ଦୁଇ ମାସ ରହିବା ପରେ କ୍ରମଶଃ କଥା କହି ପାରିଲା—ବର୍ଷକ ପରେ ଗୃହ ସ୍ପଷ୍ଟ ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କୁ ଯେଉଁଥିଲାରୁ ସେହି କଥା—ଚାରିଦିନ ପରେ ପିତାଙ୍କ କଥା ନ ମାନି ଗୃହକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ନେଇ ସିଧାସ ସର୍ବଜନଙ୍କୁ ଦେଖାଇଥିଲେ । ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନନ୍ତ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପତ୍ରଖଣ୍ଡିକ ଲେଖି ପଠାଇଲେ ;—

PURI
2—1—1914.

My dear friend, you know all about my wretched life. The Civil Surgeon says that my wife is suffering from dumbness, owing to the disuse of the organ. It will gradually be removed by tempting her to talk.

Take lesson from my bitter experience. All these things are due to my foolish obedience to evil customs and their silly supporters. Khurda is the hot-bed of these vile things. Would you try to bring them to light.

* * *

Yours affectionately
ANANTA.

ଶ ବର୍ଷ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଭୁଲୁକଥା ।

ମନୁଷ୍ୟର ପରିଚୟ ।

ମନୁଷ୍ୟ କିଏ ହୁଏ ବାହାଁଟି ? ସଫଳତା ସମ୍ବନ୍ଧେ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମେ ବାହାଁଟି ? କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେ ଦେଖି ସମସ୍ତ ଲାଗିଯାଏ, ଅଥବା ଅନେକ ଲୋକର ସାହାଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ, ତା ପରିଣାମ ଅର୍ଥର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇଯାଏ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ଭାବୋଲିତ କାର୍ଯ୍ୟଟା ଏକାବେଳକେ ଅସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଗଠନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଅନେକ ଦିନ ଲାଗିଥାଏ । ତଥାପି ଅଛି " Rome was not built in a day " । ଗୋଟିଏ ଘର ଭାଙ୍ଗି ପକାଇବାକୁ ଯେତେ ସମୟ ଓ କଳକାରଖାନାର ପ୍ରୟୋଜନ, ତାହା ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ତଦପେକ୍ଷା ଶତଗୁଣ ଅଧିକ ନୈପୁଣ୍ୟ, ଦକ୍ଷତାର ଚେଷ୍ଟା ଓ ସମୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଏ ସମସ୍ତର ଅମ୍ଭେମାନେ ସର୍ବଦା ଦେଖୁଅଛୁଁ ।

ଚେଷ୍ଟା ଦ୍ୱାରା ସବୁ ହେବ ।

କେବେ ଅତି ଉତ୍ସାହ କାହିଁକି ? କିଛିସାଧ ବୋଲିଲେ ପରେପକାର, ମାନବ ସେବା ମୂଳ କାର୍ଯ୍ୟ । ଯଦି କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଧା ଦେଖା ନ ଆସୁଛି, ତେବେ ଆଜି ସ୍ୱଦେଶ-ଦ୍ରୁତ-ସାଧନ ପୁଣ୍ୟ ଯେ ବୋଲି ପରିଗଣିତ ହୁଅନ୍ତା ନାହିଁ । ପଥ ସରଳ ହୋଇଥିଲେ, ସ୍ୱର୍ଗ ଗମନର ଏତେ ଚେଷ୍ଟାସାଧ୍ୟ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତା । କିନ୍ତୁ, ସ୍ୱର୍ଗ ଗମନର ପଥ ଅତି ଦୂର, ଦୁରୂହ ଓ ବିଘ୍ନସଂକୁଳ । ଏହେ ଯାତନା ସହ୍ୟ କରି ପାରିଲେ, ସ୍ୱର୍ଗ ନିବାସର ସୁଖର ଚୂଡ଼ା ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେବ ଯହ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଉ ନ ଥାନ୍ତା, ସମସ୍ତେ ଯଦି ଏକାବେଳକେ ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ହୋଇ ଜାଉଥାନ୍ତେ, ତେବେ ଜାତିସ୍ୱାର୍ଥର ସୁବିଧା ହୋଇଥାନ୍ତା ; ସେଥିନିମନ୍ତେ ଲୋକେ ଏତେ ଲାଳାୟିତ ହୁଅନ୍ତେ କାହିଁକି ?

ଦୁଃଖ ଏ ସମସ୍ତ ବାଧା ଯେ ଅଛି ବୋଲି ଏବଂ ଏ ସମସ୍ତ ପରିହାର କରିବାକୁ ହୁଏ ବୋଲି ତ ମନୁଷ୍ୟର ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ।

ମନୁଷ୍ୟ

ମନୁଷ୍ୟ ଯେ ଚିନ୍ତା ଓ ଚେଷ୍ଟା ସହ୍ୟ କରି ସୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରେ, କେବଳ ତାହା ଦେଖି ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତିର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ଯେ ଯେତେ ବହନ୍ତିଷ୍ଠାକୁ ଜଳର ତରଙ୍ଗଳରେ ବହିପାରେ, ତରଙ୍ଗଧ୍ୱନିର ବିଷୟକୁ ଯେ ଯେତେ ପରାଜୟ କରିପାରେ, ଯେ ମାନସିକ ଓ ଦୈହିକ ବଳଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିକୂଳ ଅବସ୍ଥାକୁ ଜଳର ଅନୁକୂଳ କରିପାରେ, ନିରାଶାର ଚେଷ୍ଟାକୁ ପରାଜୟ କରି ଦୁର୍ଜୟ ଶକ୍ତି ପତାକା ଉଡ଼ାଇ ପାରେ, ସେ ସେହି ପରିମାଣରେ ମନୁଷ୍ୟ ପଦର ଅଧିକାରୀ, ତାହା ନ ହେଲେ ପଶୁ ସମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ବାସ ହୋଇ ପାରେ ; ସେଥିରେ ନର ଜନ୍ମ ବୃଥା ।

ସ୍ୱାର୍ଥ ବସ୍ତୁ ଶବ୍ଦ ଦେଖି ମାତ୍ର ଉଠିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ବାସ୍ତବରେ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ମନୁଷ୍ୟର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କିଛିମୂର୍ଖ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଣ ଜଳିବାରେ ସ୍ୱାର୍ଥ କିଛିଅଛି ; କିନ୍ତୁ କାହିଁ ? ଅମ୍ଭେମାନେ ତ ଯେ ବସ୍ତୁରେ ଦୀପ ଜ୍ୱାଳି ଜ୍ୱାଳାରେ ବସି ଭୁଲୁନାହିଁ ? ପ୍ରକୃତ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ଯେତେ ବଡ଼ ବଡ଼ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଛି, ସମସ୍ତ ଶ୍ରୋତପୂର୍ଣ୍ଣ, ଯଦିଁରେ ଯେତେ ଶବ୍ଦାଦ, ସେଥିରେ ସେତିକି ମହତ୍ତ୍ୱ । ସ୍ୱାର୍ଥମୟ ମାତ୍ରରେ ବସି ରହିଲେ ମାନବ ଜୀବନରେ ଉତ୍ତମ ଆଦର୍ଶ ଲାଭ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରେ, ସେଥିର ଅର୍ଥ କଣ ? କେବଳ ଲୋକପୂର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୁ । ଉପାଦାନର ଆଧୋଳା ଓ ପରିପେଳାରେ ଅର୍ଥ—ସଂଯମ ଓ ଚିନ୍ତାଭାବ । ଲୋକ ବଡ଼ ହୁଏ କେବଳ ଛେଡ଼ ହୋଇ । ସ୍ୱାଧୀନତାର ଅର୍ଥ—ନିୟମ ଓ ଧର୍ମର ଅଧୀନତା । ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦେବାକୁ ହେଲେ, ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କ୍ରୁଶ (cross) ରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ହେବ ଜୀବନରେ କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ କରିବାକୁ ହେଲେ, ବୃଦ୍ଧି ଭାବରେ କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଅସଲ ହେବାକୁ ହେଲେ, ସେଥିରେ ତନ୍ମୟ ହୋଇ ରହିବାକୁ ହେବ । ତନ୍ମୟତାର ଅର୍ଥ—ସେଥିରେ ପ୍ରାଣ ସମର୍ପଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଚେଷ୍ଟା ମହତ୍ତ୍ୱର ଜନକ ସ୍ୱରୂପ ।

ତେବେ ଆଜି ଅସ୍ୱ ଦୁର୍ବଳତା ଚିତ୍ତ ଅଧିକାର କରେ କାହିଁକି ? ଉତ୍ତର କୌଣସି ମଙ୍ଗଳକର୍ମ ବାହ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମଧ୍ୟଲ ନୁହେଁ "ମୁଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଚତୁର, ଚତୋର, ନିର୍ଦ୍ଦମ"—

Digitized by srujanika@gmail.com

—ଏହା ସମସ୍ତ ମହାପୁରୁଷଙ୍କ ବଚନ । ସମସ୍ତ ଜଗତକୁ ଅପଣାର କରି ନେବାର 'ସମସ୍ୱ' ଯେ ଭିତରେ 'ନିଜଟ' ହୁଏ, ସେତେବେଳେ 'କାହିଁର ବା ସ୍ୱର କେଉଁ ଜନର ବା ପ୍ରାଣ ?'—ବୋଲି କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ ହେଉ ବେଦନ ଛେଦନ କରିବାକୁ ହୁଏ । ପ୍ରଭୁତରଞ୍ଜନ ନିମିତ୍ତ ରକ୍ତ। ମେଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବୀଣା ବର୍ଜନ ମଧ୍ୟ ତାହାଙ୍କ ଲକ୍ଷରେ ଏହିପରି କଠୋର ବୋଧ ହୋଇଥିଲା ।

ମାନବ-ଜୀବନର ସନାତନ ଶ୍ରୋତ ।

ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଶେଷର ଅଂଶ ଅଛି । କେବଳ ଦେଶ ସେବା ବା ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଯେ ଏହି ଶୋକାତ୍ମକ ନାଟକ ଅଭିନୀତ ହୁଏ, ତାହାନୁହେ । ସାମାନ୍ୟ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଶୋକାତ୍ମକ ଅନେକ ଘଟଣା ଘଟିଥାଏ । ଆଉ ମନୁଷ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅତିଶୟ ବେଦନାମୂଳକ ନାଟକୀୟ । ମନୁଷ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ଅତି ଉଚ୍ଚ ।—ସେ ଇଚ୍ଛାକରେ ନିଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସଙ୍ଗେ ଏକ ହୋଇ ଅନନ୍ତ ଲୀଳାମୟ ବିଶ୍ୱସ୍ୱରୂପଙ୍କର ମହିମା ଭଲ ଭଲ କରି ବୁଝିବାକୁ ହେବ" । ଅସୀମଙ୍କୁ ଓ ଅସୀମ କର୍ମଭିତ୍ତି ମନୁଷ୍ୟର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଭୁମ୍ବ ହୁଏ ଲାଗି । ବିନ୍ତୁ ଏଣେ ତାହାର ଅସଂଖ୍ୟ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତା । ସ୍ୱର୍ଗବିଜୟର ଅଧିକାରିବର୍ଗଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସମକକ୍ଷ ହେବାକୁ ଏକାନ୍ତ ବାସନା, ବିନ୍ତୁ, ନିଜସଙ୍ଗରେ ଅନେକ ଜିତ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଅନେକ ପାଶବିକ ଲାଳସା । ତେଣୁ ପ୍ରତିପଦରେ ଦୁଃଖଜ୍ୱାଳା । ତେଣୁ ଯାହା କେବେହେଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ତୃପ୍ତ ହେବାର ନୁହେ, ମାନବ ପ୍ରକୃତିର ସେହି ଅସୀମ ବାସନା ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କବି କହିଛନ୍ତି—"Our sweetest songs are those that tell of saddest thought.' ବିଷାଦ, ଦୁଃଖ, ନୈରାଶ୍ୟର ବିଷୟ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କପ୍ରତି ଏତେ "sweet" ଏତେ ଲଭଲାଗେ, କାରଣ ଏତେ ତାର ସ୍ୱଭାବର କଥା ତାର ନୈସର୍ଗିକ ଭାବ ପ୍ରାଣତାର ପରିଚୟ ଅଛି ।

ପୁନଶ୍ଚ ମନୁଷ୍ୟ ହେବାକୁ ହେଲେ ଏହି ନୈରାଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଆଶାର ସ୍ଥାନ ଖୋଜିନେଇ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦ୍ୟମରେ ମଙ୍ଗଳକର୍ମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚାଲିବାକୁ ହେବ । ଆଶାର ମଧ୍ୟରେ ବସ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ମଙ୍ଗଳମୟ ନୁହେଁ । ସ୍ୱକୀୟ କର୍ଷ୍ଣକୁ ଅଲିଙ୍ଗନ କରି, ଦାନିଦ୍ୟକୁ ମସ୍ତକରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକରି, ନୈରାଶ୍ୟ ଭିତିକୁ ଏକମାତ୍ର ମହାସ୍ତ୍ରକରି ଜୀବନର କଠୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟମୟ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ସ୍ୱରୂପ ଏମ୍ ଏ ।

ମଲ୍ଲିକା ।

ସୁକୁମାର ଗୋ ମଲ୍ଲିକେ ! ଶୋଭାର ସଦନ
ପ୍ରଭାତ ଦେବୀର ତୁହି ମସ୍ତକ ମଣ୍ଡନ ।
ଶିଶୁ ମୃଦୁ ମନ୍ଦହାସ ଅଛି ତୁ ଗୋ ଅବା
ଭାବୁକ ଜନର ମନ କରିଛୁ ଲୋଭା ।
ସୃଷ୍ଟିର ପଦାର୍ଥ କି ଗୋ ତୁହି ବସନ୍ତର-
ଚୋର ଶିଶୁଭ ସର୍ବ ସ୍ୱରସୁରନର ।
କୁସୁମ ରସିକ ଅଲି ପାଲ କେଳିରତ-
ପାଇଁ କି ମୁକିଛି ଯତ୍ନେ ତତେ କୁଶଧର ?
ଅଗୋ, ନୀଳକୁନ୍ତଳାର କେଶଶୋଭାକାରୀ
ସୁବାସ ଭଣ୍ଡାର ତୁହି ଅଛି କି କାହାର ?
ବସନ୍ତରାଜାର ଯଶ ଗାଇ ଏ ମଧ୍ୟରେ
ସ୍ୱମଳାର ବ୍ୟାଜେ ଫୁଟିଅଛୁ ତୁହି କି ରେ ?
ତାର କମନୀୟ ରୂପ ଦେଖି ଓ ମଣ୍ଡଳେ
ଚଞ୍ଚଳ କରିବାପାଇଁ ତାର ଗର୍ବ ହେଲେ
ଫୁଟି ମଧ୍ୟରେ କି ତରୁ ପାଟକ ନିପୁଣ
ଶିପର କାଣିର ଚାହା ମୂର୍ତ୍ତି ଅଛିଜନ ।
ତତେ ଦେଖି ଭାବୁଅଛି ମୋର କ୍ଷୁଦ୍ର ମନ
କରିଛୁ କି ତୁଚ୍ଛ ତତେ ମଳୟ ପବନ-
ଯାହାହେଉ କରିପାରେ ଆନନ୍ଦ ସଞ୍ଚାର
ଅଛି ତୁହି ଗୋ ମଲ୍ଲିକେ ଅମର ଚାରିତ୍ର ।
ବିନ୍ତୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟବାସୀ ଜୀବ୍ୟଙ୍କଲେ ତତେ ପାଇ
ଅମର ସମ୍ପଦ ଆଶି ଅଛନ୍ତି ଭୁଲାଇ ।
ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ରତ୍ନଖଣ୍ଡ ସ୍ୱାଧୀନତା ବିନ୍ତ
କରିଛି ମଣ୍ଡିକେ ଦଣ୍ଡଶାଳ ଅମେ ଦିତ
ଦୁର୍ବଳ ମାନବବର୍ଗେ ଦେଉଛୁ ଏ ଜ୍ଞାନ
ପର ଉପକାରୁ ଚଳ ନାହିଁ ଯଶ ଆନ ।
ଧନ୍ୟ ଏ ଭାରତଭୂମି ତତେ ଯା ବକ୍ଷରେ
ଧରିଅଛି ଚିରକାଳ ଅତି ସମାଦରେ
ଧନ୍ୟ ସେ ମଧୁପ, ତୁହି ଯାର ପ୍ରାଣପ୍ରିୟା-
ବିଷ ହେଲା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମଳନ ତା କାୟା ।

ଶ୍ରୀ ଦେବକୃଷ୍ଣ ନନ୍ଦ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଚରିତାମୃତ ।

୩ୟ ପରିଚ୍ଛେଦ ।
ମୁସଲମାନ ଧର୍ମସାଧନ ।

ଯେତେବେଳେ ମୁସଲମାନଧର୍ମ ସାଧନକରିବା ପାଇଁ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବଙ୍କ ହୃଦୟରେ ବଳବତୀ ଇଚ୍ଛା, ସେତେବେଳେ ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହ ନାମକ ଜଣେକ କରଦେଶସାଧକ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ଗୋବିନ୍ଦଚନ୍ଦ୍ର ମହମ୍ମଦୀୟ ଧର୍ମରେ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ—ସ୍ୱତଃ ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ତାହାଙ୍କଠାରୁ ଅଷ୍ଟାମନ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ମୁସଲମାନମାନେ ଯେପରି ଭାବରେ ଶିଆପିଆ ଟିକ୍କାଟିକି କରନ୍ତି ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ଅବିକଳ ସେହିପରି ଆଚରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତିନିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହିନ୍ଦୁ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚାରଣ ନାହିଁ, କେବଳ ଅଲ୍ଲା ଅଲ୍ଲା କରି ଅଲ୍ଲାଙ୍କ ଭାବରେ ବିଭୋଳ ହୋଇ ରହିଲେ । ସେଇଁ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ହିନ୍ଦୁ ଦେବ-ଦେବୀଙ୍କର ମୂର୍ତ୍ତି ବା ଚିତ୍ରପଟ ନାହିଁ, ଏପରି ଗୋଟିଏ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ସେହି ତିନିଦିନ ଯାପନକଲେ । ଅନ୍ୟ କଥା ଅନ୍ୟ ଭାବନା ଅନ୍ୟ ଆଲୋଚନା କିଛି ନାହିଁ । କେବଳ "ଅଲ୍ଲା ମୋତେ ଦେଖାଦିଅ—ହେ ଅଲ୍ଲା ମୋତେ ଦୟାକର" ବୋଲି ବ୍ୟାକୁଳ ପ୍ରାଣରେ ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଶରଣାଗତ ହେଲେ । ତୃତୀୟ ଦିନରେ ତାହାଙ୍କର ମହମ୍ମଦ-ଦର୍ଶନ ସଂଘଟିତ ହେଲା । ସେଦିନ ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି କେହି କୁଳିନ ବ୍ରାହ୍ମଣବଂଶଜ ରାମକୃଷ୍ଣ ବୋଲି ଚିହ୍ନିପାରିଲେ ନାହିଁ । ମହମ୍ମଦଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଲାଭକରି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ମସଜିଦରେ ନମାଜ ପାଠ କରିବାକୁ ଯାଇ ସେଠାରେ ଈଶ୍ୱରଭାବରେ ଅଚେତନ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଚେତନେମ୍ବ ହୃଦୟ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ମସଜିଦରୁ ତାହାଙ୍କୁ ଅଣିବାକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ହୃଦୟ ତାହାଙ୍କର ହସ୍ତଧାରଣ କରିବାମାତ୍ରେ ସେ ବାଳକବତ୍ ତାହାଙ୍କର ଅନୁଧାବନ କଲେ ।

ଗୋଟାଏ କଥା । ସର୍ବଧର୍ମସମନ୍ୱୟକାରୀ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଉପରୋକ୍ତ ସାଧନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କିଏ ଏ ଚିତ୍ତରେ ଭାବିବାକୁ କଥା ନୁହେ କି ? ଯେଉଁମାନେ ଧର୍ମ-ଗ୍ରହଣ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖନ୍ତି, ସେଉଁମାନେ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନଙ୍କୁ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରର ଶତ୍ରୁ ବୋଲି ଭାବିବାକୁ ଭୁଲିଛନ୍ତି ଅଥବା ନାହିଁ, ସେଉଁମାନେ ସମ୍ପ୍ରତି ସେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ସତ୍ୟ, ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ମିଥ୍ୟା, ବା ମୁସଲମାନ ଧର୍ମ ସତ୍ୟ, ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ମିଥ୍ୟା—ଆଜି ସେମାନେ ଆପଣା ଆପଣାର ଭ୍ରାନ୍ତି ସଂଶୋଧନ କରିବେ ନାହିଁ କି ? ମୁସଲମାନ ଭାଇମାନେ ଆସନ୍ତୁ—ଥରେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପଦତଳେ ବସି ତାହାଙ୍କର କଥାମୃତ ପାନ କରନ୍ତୁ, ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ଭାଇମାନେ ଥରେ ଅଲ୍ଲାଙ୍କର ଜୟଧ୍ୱନି କରନ୍ତୁ, ଏହି ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କଠାରୁ ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଏକାତ୍ମ ହୋଇଯାଇ । ବାସ୍ତବିକ ଯେଉଁଠାରେ ଦ୍ୱେଷ ନାହିଁ, ସେଠାରେ ଅଳୀକ ଦ୍ୱେଷ ଭିତରେ ଏତେ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ସୃଷ୍ଟି କରିବାର କି ପ୍ରୟୋଜନ ?

୪ର୍ଥ ପରିଚ୍ଛେଦ ।
ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଧର୍ମ ସାଧନ ।

ମୁସଲମାନଧର୍ମ ଯାଜନ କରି ସୁଦ୍ଧା ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମନ ସ୍ଥିର ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ସତ୍ୟ ନିରୂପଣ କରିବାପାଇଁ ଦୃଢ଼ସଙ୍କଳ୍ପ ହେଲେ । ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱର ଦେବାଳୟର ସନ୍ନିହିତ ଉଦ୍ୟାନସ୍ଥିତ ପ୍ରାସାଦର କୌଣସି ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ସେହି ସ୍ଥାନରେ ମେରୀଙ୍କ କୋଳରେ ଶାୟିତ ବାଳକଯୀଶୁଙ୍କ ଚିତ୍ରପଟ ଥିଲା । ରାମକୃଷ୍ଣଦେବ ତାହା ଜାଣି ନ ଥିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ତାହାଙ୍କ ମନରୁ ପୂର୍ବସଂସ୍କାର ବିଦୂରିତ ହେବାର ଦେଖି ସେ ମା ମା ବୋଲି ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତତ୍ପରେ ଯୀଶୁଙ୍କର ଚିତ୍ରପଟଅଡ଼ାକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲାମାତ୍ରେ ଦେଖିଲେ ଯେ ଜ୍ୟୋତିରୁ ଜ୍ୟୋତି ଆସି ତାହାଙ୍କ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଅଛି ! ଏହି ଘଟନା ପରେ ସେ ଦେବାଳୟକୁ ଫେରି ଆସିଲେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭାବର ସାଧନକାଳ ପରି ଏହି ଭାବର ସାଧନ ମଧ୍ୟ ତିନିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥାୟୀ ହେଲା । ଏହି ତିନିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ବା ବାଇବେଲ କୌଣସି ନାମ ନାହିଁ—କେବଳ ଦୟାମୟ ଯୀଶୁଙ୍କର ନାମ । ଏହି ସମୟରେ ସେ ଗୃହରେ ବସି ବଡ଼ ବଡ଼ ଗିର୍ଜାମାନ ଦର୍ଶନ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଯାଜକମାନଙ୍କର ଉପଦେଶ ବାକ୍ୟ ତାହାଙ୍କର କର୍ଣ୍ଣରେ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିଲା ! ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଖ୍ରୀଷ୍ଟଙ୍କର

Digitized by srujanika@gmail.com

ଶ୍ରୀଏ ଶ୍ରୀମତ ଅଂଶ ତାହାକୁ ନିଜର ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଟଙ୍ଗାଇ ରଖିଥିଲେ । ଅଦ୍ୟାଂ ସେହି ଶ୍ରୀପଟଟଣ୍ଡିକ ବହିଣେଖିଥିବା ମେଲ୍ଲୁଷ୍ଟଦେବଙ୍କର ଛବିଟିରେ ଦେଖାଯାଏ । ସେ ଛବି ଟଣ୍ଡିକ ଏହିଭାବରେ ଚିତ୍ରିତ ;— ଦଳେ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ସମ୍ବ୍ରାଟଙ୍କରେ ଭ୍ରମଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ଜଣେ ଭକ୍ତ ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ କହିଲା, "ପ୍ରଭୁ, ଭଗବାନ ପାଇବ କେବେ ?" ଯୀଶୁ ଏହିକଥା ଶୁଣି ତାହାକୁ ଚିତ୍ରଶଣ ସମୁଦ୍ର ଜଳରେ ମାଡ଼ି ଧରିବା ପରେ ଦେଖିଲେ ସେ ଧଳିସଇଁ ହୋଇଗଲା, ଯେତେବେଳେ ସହାକୁ ଉପରକୁ ଆଣି ପଚାରିଲେ "ତୋରେ ବିଚାର ବୋଧ ନାହିଁ ?" ସେ ସାର୍ଥକଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲା "ପ୍ରଭୁ, ମର ଯ ଆଜ୍ଞା, ଆଜି ଟିକେକ ପ୍ରାଣ ତାହାର ଯାଇ ଥାଆନ୍ତା !!" ସେହିକଥା ଶୁଣି ଯୀଶୁ କହିଲେ "ଦେଖ, ଯେତେବେଳେ ପ୍ରାଣରେ ଏତେଦୂର ବ୍ୟାକୁଳତା ହେବ ଯେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ନ ପାଇଲେ ପ୍ରାଣ ଧଳିସଇଁ ହୋଇଯିବ, ତେବେ ହେବ ସେ ଆଉ ଛାଡ଼ିଯାଇବ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଭଗବାନ ଦୟାପରବଶ—ତାହା ପୂର୍ବରୁ ନୁହେ । " ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ମେଲ୍ଲୁଷ୍ଟଦେବ ସେହି ଛବି ଖଣ୍ଡିକ ତାହାଙ୍କର ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ଭଗବାନ—ଲାଭ ସକାଶେ ବ୍ୟାକୁଳ ହେବାପାଇଁ କେତେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ! ଭକ୍ତ ଅଛି ତାହାଙ୍କର ଏହି ଯୀଶୁଧର୍ମ—ସାଧନସମୟରେ ଜଳେ ସବୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଭକ୍ତ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ସାକ୍ଷାତ ଯୀଶୁଙ୍କର ଛବିଟାର ବୋଲିକହିଥିଲେ ।

ଆଜି ବୋଧହେ ସେପ୍ରକାର ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ଇଉରୋପର ବହୁସ୍ଥାନରେ ରାମକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଆଦର, ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ବିଭିନ୍ନସ୍ଥାନରେ ତାହାଙ୍କର ପୂଜା ଏବଂ ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିୟାର ନାନାସ୍ଥାନରେ ତାହାଙ୍କର ଜୟଧ୍ୱନି !! ଅବନ୍ତୁ—ହିନ୍ଦୁ ମୁସଲମାନ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନ ଭାଇମାନେ—ସମସ୍ତେ ଏହି ରାମକୃଷ୍ଣ—ବିଶ୍ୱପ୍ରେମିକଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଶିରସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନୈତିକଶ୍ୟଙ୍କର୍ଜନିତ ପ୍ରାଣକୁ ଶୀତଳ ଏବଂ ଅଶାନ୍ତ କରିବା । ଥରେ ଦେଖନ୍ତୁ ଏ ମହାପୁରୁଷ କିଏ ? ଥରେ ବୁଝିନ୍ତୁ, ଏହାଙ୍କର ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଣ ? ଥରେ ଜାଣନ୍ତୁ, ଏ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ଜୀବନ ବହୁ ମହାପୁରୁଷଙ୍କର ସମଷ୍ଟିଭୂତ କି କଣ ?

ଅଷ୍ଟମ ପରିଚ୍ଛେଦ ।

ବୌଦ୍ଧଭାବ ସାଧନ ।

ରାମକୃଷ୍ଣ ଦେବ ପ୍ରକୃତରେ ବୌଦ୍ଧଭାବ ସାଧନ କରିଥିଲେ କି ନାହିଁ ତାହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଜଣା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କୁ ଭକ୍ତି ଏବଂ ସମ୍ମାନ କରୁଥିଲେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ଜଳନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଅଦ୍ୟାପି ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖାଯାଏ । ଏଥିରୁ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଯେ ତାହାଙ୍କ ଚରିତ୍ର ଧର୍ମୋଦ୍ୟାନ ମଧ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମରୁ ମଧ୍ୟ ବେଷ୍ଟିତ ଥିଲା । ଧନ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ କର୍ତ୍ତା ! ଆଜି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପାଇ ପୃଥିବୀ ଧନ୍ୟ ! ଯାହାର ଯାହା ଦରକାର, ତୁମ୍ଭ ପାଖକୁ ଆସିଲେ ସେ ତାହା ପାଇଯାଇ ପାରିବ । ଆଜି ବୋଧହୁଏ ସେହି କାରଣରୁ ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ, ଖ୍ରୀଷ୍ଟାନମାନେ କାଳି-ଧର୍ମ-ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନିର୍ବିଶେଷରେ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେମାମୃତ ପାନ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହେଇ ପୃଥିବୀର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ସଳିଳନଦୀରେ ଗୃହିଁ ବସିଅଛନ୍ତି, ଏବଂ ବହୁ ଭାଗ୍ୟବାନ ମଧ୍ୟ ସେ ପ୍ରେମାମୃତ ପାନ କରି ଅମର ହୋଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ହେଉଅଛନ୍ତି । (କ୍ରମଶଃ)

ଶ୍ରୀ ବୃନ୍ଦାବନ ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁପ୍ତ ।

ବିଧି କି ଅମୂଲ୍ୟ ନିଧି ହେଲ ଆଜି ମୋର କରେ ?

ବିଧି କି ଅମୂଲ୍ୟ ନିଧି ହେଲ ଆଜି ମୋର କରେ,
ଫଳି ଏ ଅମଳ-ଶ୍ରୀ କେଉଁ ଅତୀତ ଦେଶରେ ?
କେଉଁ ଶାରଦ-ପ୍ରଭା-ଭରପୂର ଚାନ୍ଦିନ ଚମଳ ?
କେଉଁ ନନ୍ଦନ-କାନ୍ତ-ପାରଜାତ ପରିମଳ ?
କେତେ କଲ୍ପ ବସି ଥିଲେ ! କେଉଁ ଦିବ୍ୟ-ଉପାଦାନେ,
ଗଢ଼ିଥିଲ ? ଦେଖି ଏ ବେଳ ମୋତେ ମୁଁ ନ ଜାଣେ !
ଅଶ୍ରୁ ର ଅତଳ-ଧାରେ କେଉଁ ଉପାୟର ଫଳେ ?
ଭବ ଉପାରେ ବିଧି, ଦେଖିଲ ମୁଁ ବକ୍ଷସ୍ଥଳେ ?
ମୋହର ହୃଦୟ-ମରୁ ଲଭି ଏ ଅମୂଲ୍ୟ-ଧନ,
ଫଳିକେ ପାଲଟି ହେଲା ନନ୍ଦନ-ଉଦ୍ୟାନ,
ଝର ଝର ନାଦ କରି ହୃଦୟ-କନ୍ଦୁ ମୋହର,
ବହିଲା କରୁଣା-ପ୍ରେମ-ଶୀତଳ-ବାରି-ନିର୍ଝର,
ଜନମ ସଫଳ ମମ ହେଲା ଏତେଦିନ ପରେ,
ବିଧି, କି ଅମୂଲ୍ୟ-ନିଧି ଦେଲ ଆଜି ମୋର କରେ !

ଶ୍ରୀ ଭବାନୀଚରଣ ମହାନ୍ତି ।

Digitized by srujanika@gmail.com

ହେ ଚମ୍ପା ରୂପସି !

କେଉଁ ଶାନ୍ତ ବସନ୍ତର ଚନ୍ଦ୍ରାମସ୍ତ୍ରୀ-ମଧୁର ପ୍ରମୋଦେ
ହେ ଚମ୍ପା ରୂପସି,
ବ୍ରହ୍ମକୁଳ ପୁଷ୍ପସମ ସ୍ୱର୍ଗଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଧରାତଳେ
ପଡ଼ିଥିଲ ଖସି,
ହେ ସୁଖ ସ୍ୱପ୍ନର ଧନେ, ବିଦାୟର ଶାପବ୍ରତେ ଅସ୍ତି,
ନ ଜାଣେ ମୁଁ ଆଜ
କେଉଁ ଅସ୍ପଷ୍ଟରେ ତବ ଏଡ଼େ ଦଗ୍ଧ ହେ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟମୟୀ
ଦେଲେ ଦେବତାଜ !
ତୁଲେ କେଉଁ ଅପ୍ସ୍ରାଙ୍କେ ଯାଇଥିଲ ନୃତ୍ୟ ନିମନ୍ତ୍ରଣ
ଦେବ ଦେବତାଙ୍କ
ଅଦମ୍ୟ ଯୌବନ ଗର୍ବେ ସେଦିନ ତ ନ ଥିଲ ତୁ ଫୁଲି
ଉଷ୍ମଦେବ ମନେ !
ଅବଶେଷେ ଗନ୍ଧର୍ବାଳେ ଯାଦେ ଗଣ୍ଡି ଗମ୍ଭୀର ମୁଖର
ସର୍ବାଙ୍ଗେ ଭୂଷଣ,
ଶ୍ରୀଲୀ ସୁଧର୍ମା ବାଳୀ ! ଲୀଳାସ୍ମିତ ମନ୍ଥର ଗମନେ
ଦେଲ ଦରଶନ,
ଦେଖିଥିଲ ତହିଁ ବେଳେ ଉପଗ୍ରହ କେଉଁ ମହାପତ
ପ୍ରଶାନ୍ତ ଗମ୍ଭୀର
ସେ ଯଥା ଗୋ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-ଧୌତ ଉମାତଳ ମହାନ୍ ମୂଳେ
ଯୋଗସ୍ଥିତ ସ୍ଥିର
କେବେଶି ଅଲକ୍ଷେ ପରି ସଳେ କଲ୍ପ ଅଳ୍ପ ରୂପସି
ଲୁବ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ଫଳେ
"ଅଚଳ ଭାପସ, ମମ ଏ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମହିମା
ତୁଚ୍ଛ ତ ତୁଳେ ?"
ସହସା ଧ୍ୱନିଲା ପରି ଆକାଶ-ସମ୍ଭବା ମହାବାଣୀ,
"ଅରେ ଯାଉ ଯାଉ,
ଅହଙ୍କାରେ ଅପଣାକୁ ଭାବୁଛ ତୁ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଖଣି
ଅତୁଳ ରୂପସି,

ଜଳମ ତୁ ସର୍ବ୍ୟତଳେ ଯୌବନ ମଦାର ଦରପେ
ଏତ ଗର୍ବ ଖସି
ଦଗ୍ଧ ହେଉ ଯୌବନରେ ତୋର ଦୃଶ୍ୟ ଅହଂକାର ନଶେ
ଜାଣ୍ଡ ମନୋଦମ ।"
ଲୁଟି ପଡ଼ିଥିଲ ପରି ସକାତରେ ଦେବତାଙ୍କ ପଦେ
ଚମ୍ପା ଶ୍ରୀ ଯାଇ
ମ୍ଳାନ ହୋଇଗଲା ଅଙ୍ଗ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ହାସ୍ୟ
ତ ଅଛୋ ରହି
ଅଦ୍ଭୁତିମା ! ନ ଥାଇଲ ତାହାଠାରୁ ବରୁଣାର କଣା
ମନ ଛିଦ୍ର ଫଳ
ସ୍ମୃତିସମ, ନିମେଷରେ ପହଞ୍ଚିଲା ବିଶ୍ୱାସ ଯାତନା
ଅସିଲ୍ଲ ବୁଡ଼ିଲ ।
ଦୃଷ୍ଟିର ବରୁଣାବଳେ ଦଗ ମାତ୍ର ଦୁର୍ବାସୀ ତୁଲେ,
ହେ ଋଷିନ୍ଦ,
ଗାଇ ତୋ ବରୁଣ-ଗୀତ ଉନ୍ମାଦ କରୁ ଗର୍ବିତୁମି
ବିଦ୍ୟମୋଦିନ !
ଚାହ ପରି ମୁକ୍ତ କରେ ତୋର ଏ ସରଳ ପ୍ରବାସ,
ଉପହାର ଗାନ
ଶିରୁ ଉପରେ ତୋର ଜଳ-ଗନ୍ଧ ବ୍ୟଥିତ ଉଦାସ ;
ଅଛେ ଜର୍ଜ୍ଜରାଣ ;
ନୁହେ ତୋର ଅମରତ୍ୱ ସର୍ବ୍ୟାସୀ କୁସୁମ ମଦିର
ଜାଣ୍ଡ ମନୋହର
ମୃଦୁ ସ୍ମଧୁର ବାସ ପଦ୍ମମ ନୁହେ ସୁଫଳ
ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ତୋହର
ଉଗ୍ର ଜ୍ୟୋତି, ଉଗ୍ର ଶ୍ରେ ପ୍ରାଣ ଯା ବେଦନା ଜାଗର
ହେ ଧର୍ମ-ପ୍ରେମୟୀ
ଭ୍ରମ କରେ ବଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ଏକ ଜାଗ୍ରତ କଳେବର
ହେ ଚମ୍ପା ରୂପସି

ଶ୍ରୀ ଦୀନବନ୍ଧୁ ଜାଦୁବରଣ ।

Digitized by srujanika@gmail.com

PRINTED BY B. S. DASJ M (KUR PRESS, CUTTACK.